CLARISS. VIRI D.

HIE. ZANCHII

OMNIVM OPERVM THEOLOGICORVM

Tomi octo.

I. De tribus Elohim, Æterno Patre, Filio, & Spiritu S. vno eodemq́; Iehoua, partes duæ, seu libri 13.

II. De Natura Dei, seu de Attributis, libri 5.

III. De operibus Dei intra sex dies creatis, libri 15.

IIII. De primi hominis lapsu, de Peccato, & de Lege Dei, cap. 28. Opus solidum, primam tractatus de Redemptione partem continens.

V. Comment. in Hoseam Prophetam.

VI. In Epistolas ad Ephesios, Philippenses, Colossenses, Duas ad Thessalonicenses, & in primam Iohannis.

VII. Miscellaneorum partes duæ, seu libri tres, quibus accesserunt orationes, sententiæ & theses de reformandarum Ecclesiarum ratione.

VIII. De incarnatione Filij Dei libri 2. De sacra scriptura tractatus. De Religione Christiana fides. Compendium Doctrinæ Christianæ. Ad Ariani libellum responsio. Ad W. Holderum responsio. De diuinatione. Epistolarum libri 2. Orationes de materijs Theologicis. Aduersus P. GonedZium Trutheram. Admonitionis Neostadeanæ duo capita vindicata. Variæ Theses Theologicæ. De diuortio, nouisq́; nuptijs, libri 2.

Singulis tomis INDICES QVINQVE subjuncti sunt. 1. Capitum. 2. Locorum S. Scripturæ. 3. Rerum, phrasewn & vocum obseruatu dignarum. 4. Testimoniorum, ex Ecclesiasticis scriptoribus præsertim, desumptorum. 5. Quæstionum & Responsionum illustrium.

GENEVÆ

Sumptibus Ioannis Tornæsij.

M. DC. XLIX.

HIERONYMI ZANCHII DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO partis prioris

LIBER PRIMVS.

Verum Deum Iehouam, vnum tantum esse, & hunc, esse tres אלהים verè inter se distinctos: proprium Christi Patrem, eius Filium, & vtriusque Spiritum. Ac Patrem, verum esse Iehouam.

CAPVT I.

Variæ de Deo sententiæ. Qua ratione vera de Deo doctrina inuestiganda. Summa eorum, quæ de Deo tractanda sunt.

Vo sunt hominum genera, qui de Deo disputarunt, aut aliquid scriptum reliquerunt. Vnum est eorum, qui verbum Dei nunquam sunt professi: vti Gentes omnes, Barbaræque nationes. Alterum eorum, qui sacras literas professi sunt, & profitentur. Qui inter profanas gentes aliquid de Deo scripserunt, ii partim tanta sunt in varietate & dissensione constituti, vt molestum sit eorum annumerare sententias: partim etiam tam impia, absurda atque obscœna tradiderunt, vt ea sine pudore & stomacho neque audiri possint, neque recitari. Alii enim simpliciter Deum esse negarunt, vt de Diagora Melio, qui cognomento vocatus [illegible], & de Theodoro Cyrenaico scribit Cicero, De nat. Deor. lib. 1. & de aliis aliis. Alii dubitarunt, vt Protagoras: alii affirmarunt. Horum autem qui affirmarunt Deum esse, alii vnum tantum agnouerunt: alii multos esse contenderunt. Atque horum qui multos statuerunt Deos: alii, spiritus eos esse incorporeos dixerunt: alii corporatos putauerunt. Euseb. de præparat. Euang. li. [illegible] Et ex iis non pauci, vt Ægyptii, Græci & Romani cum primis, ipsos etiam homines demortuos & quidem impuros ob cœnos, adulteros, & omni vitiorum genere insignes in Deorum numerum retulerunt: alii ipsa etiam animantia ratione carentia, boues, serpentes, crocodilos, anseres varia denique auium, piscium, ferarum, & aliorum animalium genera tanquam Deos coluerunt: quemadmodum abundè videre est in ipsorum libris, & Apostolus ad Romanos testatur Rom. 1. v. 23. Hi verò errores omnes inde profecti sunt, quod homines animales, tam Spiritu Dei, quam Scripturis destituti, de Deo, ex humanis tantum ratiocinationibus sapientiáque huius seculi & cogitârunt & disputârunt. Idque illis tum maximè contigit, postea quam Deum, quem sese vltrò patefacientem vtcunque ex inspectione rerum conditarum nouerant, non glorificârunt, aut gratias ei egerunt. Vnde enim factum est, vt euanuerint in suis ratiocinationibus & obtenebratum fuerit insipiens cor eorum: & quum profiterentur se esse sapientes, facti fuerint stulti, ita vt gloriam incorruptibilis Dei non solùm in homines ipsos mortales, sed etiam in efformatas imagines corruptibilium hominum & volatilium, & quadrupedum, & serpentium, facilè commutarint, quemadmodum scitissimè docuit Apostolus. Rom. 1. 23. Hinc illa stulta Deorum partitio apud gentes, in cœlestes, terrestres, infernos, marinos, fontanos, fluuiales, penates, lares, & alios innumeros. Hinc sanctissimi illi (si Deo vero placet) Dii, quos tanta veneratione coluerunt, vt impius ille, flagitiosissimúsque & penè parricida Iupiter, qui patrem regno expulit & fugauit, qui innumeras virgines, & regium puerum stuprauit: vt obscœnus ille & [illegible] Apollo: vt impurus, & ex flagitioso concubitu natus Æsculapius, vt adulter, homicida, & ferus Mars: fur & nebulo Mercurius: impudicus & pater ebrietatis Bacchus: infamis Ganymedes, sceleratus denique faber Vulcanus. Hinc & illæ honestissimæ scilicet Deę impudicissima, & Deorum atque hominum scortum, artisque meretriciæ auctor, alma Venus: inuida ac crudelis Iuno, obscœnissima Opis, Lupa, Lerna, Faula, Flora, meretrices: Rubigo, Febris, Fornax, Muta, Caca, & multa alia Deorum atque Dearum millia. Hos Deos atque Deas coluerunt Gentes: postea quam verum Deum noluerunt glorificare. Atque hæc summatim de erroribus gentium, déque horum errorum causis. Qui verò scripturas siue omnes, siue partim professi sunt, atque profitentur: Horum alii optimè de Deo & senserunt & scripserunt, vt pii, quos nos sequimur, Patres: alii multa de eo impia & blasphema scripta reliquerunt. Hi autem in duos secantur ordines. Primus eorum est, qui plures statuunt Deos. Nam alii absolutè & simpliciter duos senserunt & prædicarunt esse Deos, ingenitos, per se naturales, & sempiternos, sed sibi inuicem contrarios. Vnũ enim causam esse bonorum omnium, quem hac de causa summum bonum appellarunt. Alterum, à quo omnia mala, quem ob eam rem vocarunt summum malũ. Atque hi fuerunt, primùm statim post Apostolos, Gnostici, Carpocratis discipuli, & tandẽ Manichæi. Deinde Cerdoniani, & Marcionitæ, qui vnum Legis, alterum Euangelii auctorem & Deum appellarunt. Postremò Valentiniani, qui vnum nominarunt Profundum: alterum Silentium: seu, vt Græci vocant) [illegible]: vnde reliqui omnes Dii. Alii tres senserunt esse Deos, seu Spiritus, inter se non solùm distinctos, verum etiam diuisos Patrem, vnum: Filium, alterum: Spiritum sanctum, tertium. Horũ meminit & Augustinus. Tom. [illegible] de agone Christi, cap. 16. Hæc hæresis adhuc aliquot habet sui defensores, quos meritò Tritheitas vocant. Atque hæc de primo ordine, nempe eorum, qui plures fingunt Deos. Secundus eorum est ordo, qui ita vnum nobiscum fatentur tantùm esse Deum, vt interim tamen in Deo tres siue hypostases, siue personas, Patrem, Filium & Spiritum S. aut simpliciter negent: aut saltem ita, tum Filium, tum Spiritum S. Deitate spolient. Atque in hoc secundo ordine sunt primùm Iudæi: hi enim, & hæc simul nomina in Deo non admittunt, Patris videlicet, Filii, ac Spiritus sancti. & multo minùs rem concedunt, nempe ibi esse vnum, qui genuerit, & qui hanc ob causam vocetur Pater, & alterum, qui sit genitus, & ea re nominetur Filius: & tertium, qui ab vtroq. procedat seu spiretur & qui ideo vocetur Spiritus S. Deinde sunt in hoc ordine Noetiani, Sabelliani, Praxeani,

& Hermogeniani. Hi n. nomina hæc in Deo admittunt, Patris, Filii, & Spiritus S. & hoc, quia ea nomina reperiuntur aperte in Nouo Testamento: sed rem ipsam tollunt. Non. n. admittunt esse tres hypostases, seu [illegible] tres se res per se subsistentes, intelligentes, volentes, agentes. Sed dicunt eundem Deum, seu eandem rem tis tribus vocari nominibus, Patrem sc. Filium, & Spiritum S. propter diuersos respectus. Ita atque partem factum fuisse hominem, & passum esse, quod vnus atque idem sit qui vocetur Pater, Filius, & Spiritus S. Et hac de causa appellati fuerunt Patripassiani. His annumerantur Paulus Samosatenus, Photinus, Seruetus. Hi n. dicunt Patrem quidem esse verum & æternum, ipsumque Deum verum, sed Filium, seu [illegible] ante incarnationem non fuisse rem subsistentem: sed ideam conceptam, & sermonem Dei, ac tum demum cœpisse esse rem subsistentem & verè Filium Dei, quum conceptus est in vtero virginis, & factus est homo. Spiritum etiam sanctum non esse rem subsistentem, sed virtutem Dei, qua in Sanctis suis Deus operetur, eósque regat. Atque ita neque Filium, neque Spiritum S. volunt reuera esse Deum. Tertiò, in hoc ordine sunt illi, qui vtrumque dant & nomina, & res ipsas, sed tam Filium quàm Spiritum S. sua priuant natura, ac Deitate, sui vero singulos orbant proprietatibus. Dicunt enim tres quidem esse in cœlo, Patrem, [illegible], & Spiritum sanctum: sed Patrem solum verum & æternum esse Deum. [illegible] Spiritum esse creatum a Patre: Spiritum verò sanctum, Spiritum esse a Deo, per [illegible] é nihilo factum. Ita duos sua spoliant deitate, singulos verò suis proprietatibus. Nam etiam Patrem negant verum esse Patrem, dum inficiantur ex eo vere genitum esse Filium. Hi fuerunt Ariani, & Macedoniani: quos Macedonianos etiam [illegible] appellarunt Græci Patres: propterea quod contra Spiritum S. pugnarent. Hæc est summa eorum, qui licet Scripturas sanctas aut ex parte, vt Iudæi & Manichæi, & aliquot alii: aut in totum, vt alii hæretici, nobiscum profiteantur, de Deo tamen multa docuerunt & scripserunt impia & blasphema. Quorum duos fecimus ordines: vnum eorum, qui plures statuunt Deos; alterum eorum, qui ita vnum fatentur esse Deum, vt tres personas aut diffiteantur, aut sua natura atque proprietatibus spolient. Vnde verò iji etiam errores? Inde sane, quòd aut intra limites sacræ Scripturæ minimè sese continuerunt: sed curiose inquirere voluerunt, quę Deus non reuelauit: aut quæ reuelauit, ea diligenter examinare, & iuxta analogiam fidei interpretari neglexerunt.

II. Ergo quum hęc ita se habeant, nobis de Deo tractaturis, si nolimus in huiusmodi blasphemos errores incurrere, cùm aliæ regulæ, quas alias de intelligendis & interpretandis Scripturis, diuinisque mysteriis a nobis traditas breui in lucem vt confido, daturi sumus: tū maximè hæ duæ seruandæ sunt. Prima, vt de hoc tanto mysterio nihil cogitemus, nihil loquamur, nisi quantum Scripturæ ipsæ suppeditant, & iis simus contenti: nihil eorum, quæ ipse Deus noluit reuelare, perscrutando, & quæ patefecit minimè negligendo. Secunda, vt Scripturas diligenter inuestigemus, & eas iuxta analogiam fidei per ipsas Scripturas interpretemur. Nam cùm multæ sint in Theologia difficiles sanè & obscuræ quæstiones: illa certè, quæ est de Trinitate, sicuti est omnium maximè creditu necessaria, ita etiam omnium est cognitu difficillima & obscurissima, idque propterea quòd nemo hominum, quamuis sanctissimorum ac sapientissimorum, assequi vnquam sua intelligentia potuit, aut potest, quid sit Deus: quemadmodum non solùm Simonides ille Philosophus non minùs prudens, quam doctus, de se ipso liberè dixit, sed reliqui etiam omnes, tam profani quam sacri Scriptores, ingenuè professi sunt.

Multo verò minùs intelligere quispiam potest, quo pacto tres sint inter se distincti, Pater, [illegible], & Spiritus S. vt interim tamen non sint tres Dii, sed vnus tantum Deus. Hæc enim omnem creatum superant captum, id quod etiam Seraphini apud Iesaiam apertè docuerunt: quum ad præsentiam diuinæ maiestatis, Patris, Filii, & Spiritus S. duabus alis suas tegerent facies: eo actu significantes, diuinæ maiestatis mysteria à nullius creaturæ intellectu, ne ab Angelis quidem ipsis, posse comprehendi. Ac proinde admodum sobrie, & summa cum reuerentia, de hoc cœlesti mysterio esse & cogitandum, & loquendum. Hoc docuit nos Spiritus sanctus in Prouerb. *cap. 25. v. 27 Sicut* (inquiens) *qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria.* nempe si extra terminos Scripturarum eam velit scrutari & intelligere. Sic certè Patres omnes, tā Græci quàm Latini, quos ego legerim, idem confirmant. Etsi enim multa de Trinitate scribunt, idque ab hæreticis coacti: tamen omnes fatentur ingenuè de nulla re difficilius & periculosiùs posse, quā de Trinitate disputari: quòd acies humanæ mentis ad tantam lucem non pertingat, vt tantū mysterium vnitatis & Trinitatis percipere possit, nisi quatenus è Scripturis per lumen Spiritus sancti colligi potest. Legatur Iustin. Martyr in libro, cui titulus est, [illegible]. Postea quam è Scripturis disseruisset de Trinitate, quantū per Scripturas & certissimas rationes é Scripturis collectas disputare licuit, tandem ait: *Vnitas in Trinitate intelligitur, & Trinitas in vnitate noscitur. Id verò quomodo fiat, nec alios scrutari velim nec ipse mihi possum satisfacere.* Et concludit in hæc verba. *Nullo igitur modo, quum simus homines, possumus penetrare ad illam primam, ac beatam essentiam.* Neque aliter scripsit Tertullianus. De Trin. p. 598 *Quicquid omnino* (ait) *de illo* (Deo, qui trinus & vnus est) *retuleris: vim aliquam ipsius magis & virtutem, quàm ipsum explicaueris. Quid enim condignè de eo aut dicas aut sentias, qui omnibus & sermonibus & sensibus maior est?* Quid verò Augustinus? *Vbi quæritur* (inquit) *vnitas Trinitatis, Pater, Filius, & Spiritus S. nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid inuenitur.* T. 3. Trin. lib. 1. cap 3. Nec diuersa tum Ambrosius, tum Hilarius & reliqui interpretes, scripta reliquerunt. Eant igitur Seruetiani & Tritheitæ, & glorientur, se optimè mysterium Trinitatis intelligere: & nihil in hoc esse difficultatis contendant si Scripturis tantùm insistamus. Aliter certè præter Patres ipsi docuerunt Seraphini, qui ideo tegebant facies suas ad præsentiam tantæ gloriæ & maiestatis diuinæ, vt intelligeremus, ne ab ipsis quidem Angelis mysterium hoc perfectè percipi posse, & potius esse adorandum, quam curiosè inuestigandum.

At cùm tam difficile sit ad intelligendum mysteriū hoc, num igitur ab eo inuestigando, & vt intelligatur quærendo, desistendum nobis est? Minimè verò. Deus enim iubet, vt scrutemur Scripturas inter quas permultæ de hoc etiam sunt mysterio. Ioh. 5. 39. Sunt igitur & hæ diligenter nobis perscrutandæ. Ac proinde sicut de reliquis Christianę doctrinæ capitibus, sic etiam de hoc, quærendū, loquendum, disputandum est: sed e Scripturis & intra terminos Scripturarum. Idem quoque docent Patres. Quare idem & nos facere non tam æquum, quam necessarium est.

III. Vt autem contextum aliquem è Scripturis sanctis clarum atque perspicuum de hoc mysterio Trinitatis toti nostræ tractationi præponamus, vnde quæstiones tractandas colligamus, & quo tota nostra tractatio nitatur: iudicaui operæpretium me facturum, si locum illum D. Iohannis ex Epist. 1. cap. 5. breuiter expliceam. Etsi enim ibi Apostolus ex professo non agit de Trinitate, sed de testibus, quibus confirmatur Iesum esse verum Filium Dei, illúmque Messiam, de quo & Lex, & Prophetæ vaticinati fuerunt: tamen non obscure tradit, & tres in cœlo esse siue hypostases, siue personas (nam de vocibus non contendam) Patrem, [illegible], seu Filium, & Spiritum sanctum & hos tres, non tres esse deos, sed vnum tantùm Deum. Quare locus hic alienus non est a nostra tractatione de Deo. Audiamus igitur Apostolum.

1. Iohannis 5. b. 7.

[illegible Greek], &c. vsque ad versum 11.

Qui in hunc locum scripserunt, omnes certis in capitibus inter se cōsentiunt. Primo quidem in scopo Apostoli: nimirum cùm velle probare, Iesum esse illum, in quem vnicum recumbere debet nostra fides, vtpote verum Dei Filium, & seruatorem, a quo tota nostra pendet salus, & victoria contra mundum. Deinde verò Apostolum hoc probare duobus testium generibus: aliis, qui de cœlo: aliis, qui in terra illud testificentur. Tertiò, in testibus cœlestibus pulcrè consentiunt, hos nimirum esse, Patrem, Filium, & Spiritum sanctū. Nam primùm Pater de cœlo intonuit super Christum in ipsius tum Baptismo, tū transfiguratione, dicens: *Hic est Filius meus dilectus.* Matth. 3. 17. & 17. 5. Deinde ipse Filius hoc idem perpetuo inculcauit, verum se esse Filium Dei. Postremo Spiritus sanctus, tum ante mortem, tum post mortem Christi, multis modis idem testificatus est. In Baptismo, quum super eum descendit in columbæ specie. Post Ascensionem, quum iuxta promissionem Christi, descendit super eius Apostolos: quum donabat fideles variis donis, iisque talibus: vnde posset liquido agnosci Christum, propter cuius fidem Spiritus illa largiebatur dona, verum esse Filium Dei: vt erat donum linguarū, sanitatum, & reliquorū, quę à Paulo tum in epist. ad Ro. 12. 6. tum maximè in priore ad Cor. annumerantur. 1. Cor. 12. 8.

In iis igitur capitibus omnes interpretes consentiunt: sed

sed in testibus, quos dixit testificari in terra, hoc est, quid Apostolus intelligat nomine aquæ, sanguinis, Spiritus, non ita conueniat inter omnes.

Non me [illegible] quàm multæ iam à Patribus, quàm à nostri seculi doctissimis viris in hunc locum aliter sint interpre[illegible] quas sicut non improbo, sic neque singulas recitare [illegible] opera precium est. Vnam tantùm referam, quæ ea mihi videtur ad scopum Apostoli accommoda[illegible] & simplic[illegible] summa hæc est.

Per aquam int[illegible] nostri regenerationem, quæ fit per Spiritum Christi, [illegible] regenerationis typi fuerunt purificationes legales, & cuius [illegible] est Baptismus. Per sanguinem ipsa [illegible] quæ nobis sanguine ipsius parta est & [illegible] consistit [illegible] in remissione nostræ [illegible] & inobedientiæ [illegible] in imputatione ipsius Christi iustitiæ & ob[illegible]. Per Spiritum verò intelligit cognitionem Dei Patris in Christo, per Spiritum sanctum [illegible] monium [illegible] quo Rom. 8. 16. *Spiritus autem reddit testimonium [illegible] nostro.* Cõfirmatur expositio loco Apostoli ex priori ad Corinth. 1. 30. quum ait, ipsum [illegible] nobis esse à Deo [illegible] iustitiam, sanctificationem, redemptionê.

Q[illegible] modo hæc testificantur, [illegible] esse Christum & Filium Dei, [illegible] fidelibus, in quibus hæc [illegible] sunt beneficia: hoc est, qui [illegible] sentiunt se [illegible] spiritu seu [illegible] Dei, per Spiritum sanctum [illegible] ficantem, quòd sint [illegible] Dei, Rom. 8. [illegible] qui deinde se [illegible] aquam, hoc est [illegible], per [illegible] Spiritus Christi [illegible] sanguine Christi perfusos, & aspersos [illegible]. iustificatos. Fideles [illegible] habent in se hos tres testes.

Q[illegible] verò h[illegible] testificentur, res est perspicua. Fideles [illegible] beneficia se habere à Christo, & per Christum [illegible] non esse [illegible] Dei [illegible] posset hæc beneficia conferre. Ex his igitur [illegible] fideles Christi beneficia co[illegible] Filium Dei & seruatorem. En [illegible] & [illegible] tres testes, Spiritus, aqua, sanguis, [illegible] Christum illum Dei Filium. Quare beneficia, quæ [illegible] à Christo, per fidem in Christum accipimus [illegible] ad tria reducuntur, nempe ad cognitionem Dei Patris, ex testimonio Spiritus Christi ad sanctificationem ac regenerationem [illegible] per aquæ spiritus Christi ad iustitiã per sanguinê Christi. [illegible] hæc, inquã, tria beneficiorum genera, quæ fideles à Christo accipiunt, & se accepisse sentiunt [illegible] hi testes, de quibus dicit Iohannes: *tres sunt, qui testificantur in terra, Spiritus, aqua & sanguis.* Hæc est grauis interpretatio: & minime coacta, & facit ad scopũ Apost.

IV. In e[illegible] non credo me rem facturum cuipiam ingratam, si meam quoque addam interpretationem, quam [illegible] expendant viri pii & docti. Neque enim absurdum [illegible], si vnum & eundem locum Scripturæ sanctæ variè interpretemur, modò verba Spiritus sancti non torqueantur, & iuxta analogiam fidei fiat interpretatio.

Scopus itaque Apostoli [illegible] vt dictum est I[illegible] verum esse Filium Dei, illumq. Christum seu Messiam, de quo [illegible] sunt Prophetæ ac proinde eum [illegible] quem nostra fides tota debet recumbere.

Hic est scopus, [illegible] potest. Quum enim alii negarent I[illegible] esse Christum illam: ipse Iohannes contendit hunc [illegible] ipsum esse. Quorsum verò hoc? vt confirmentur fideles in fide Christi, [illegible] hunc sernentes vt [illegible] versu 13.

Q[illegible] autem probat à testibus?

Primò, à testibus cœlestibus omni exceptione maioribus, Patre [illegible] Filio & Spiritu sancto, quæ [illegible] rum extra [illegible] sunt in cœlo, vt [illegible] est declaratum, hi dicunt [illegible], quia è cœlo illa testimonia [illegible] allata [illegible] audita & visa.

Secundò probat à testibus illis quos ait testificari in terris. Quinam [illegible] sunt tria oraculorum de Christo genera, quæ Iesus dum adhuc omninò esset in terris, ostendit in se completa esse. Sunt autem hæc tria in summa. Primum, Christum venturũ vt Prophetam, qui cœlestem Euangelii adferret doctrinam: eamque inter [illegible] Gentes spargeret, vt esset lux quoque Gentiũ Ies. 49. 6. Hanc cœlestem Euãgelii doctrinã sæpe in Scripturis Spiritus sanctus aut comparauit aquæ, aut significauit per aquas Iesaiæ 11 9. *Et replebitur terra scientia Domini: sicut aquæ mare (ipsum) operientib* & loquitur de prædicatione Euangelii, qua prædicatione exundatura erat cognitio Iehouæ, per totum terrarum orbem ad gentes. Ezechielis cap. 47. totum ferè est de his aquis, hoc est, de doctrina Euangelii, quã debebat Christus opera Apostolorum per totum terrarum orbem diffundere, eoque & de Spiritus sancti donis) quæ receptam Euangelii doctrinam [illegible] sequuntur, & quæ aquarum nomine sæpe in Scripturis significantur. Vidit enim è templo aquas multas & magnas egredi ad Orientem, ad Occidentem, & Meridiem, & [illegible] eas [illegible] excreuisse, vt peruenerint sibi vsq. ad genua. Ac frequentissima est apud Prophetas locutio, [illegible] pro docere, & [illegible] aquam de cœlo pro cœlestem tradere doctrinam, & stillare pro doctrina capitur, sicuti videre est apud Iob. cap. 26. & 29. Ezech. 20. & 21. Amos 7. 16. & [illegible] 32. S[illegible] quit Moses) *Vt pluuia doctrina mea.* Hinc fit, [illegible] nomine Baptismi, sæpe doctrina etiam fidei, quam [illegible] in Baptismo, intelligitur, vt Act. 16. 3. Dubium [illegible] nõ est, quin sæpe aquarum nomine intelligatur doctrina. Deinde [illegible] dixerunt Messiam venturum Pontificem qui [illegible] non [illegible] suis, sed aliorum: & qui [illegible] quod deberet [illegible] mortis, qualis [illegible] mortuum est, hoc [illegible] dandum eum fuisse à discipulo, ac vendendum triginta argenteis, percutiendum item esse pastorem, & [illegible] genere [illegible] manus & pedes, [illegible] iniquos [illegible] dum. Hæc [illegible] passio & mors nomine sanguinis significatur. Postremò [illegible] runt eum venturum [illegible] Regem, qui sua virtute hostes expugnaret [illegible] triumpharet, & [illegible] liberaret populum, eum item [illegible] virtute die tertio resurrecturum à mortuis, signa edturum magna, inter quæ signa hæc etiam [illegible] Propheta Iesaias (inquit) *aperientur oculi cæcorum, & aures surdorũ patebunt: tunc saliet sicut ceruus claudus, [illegible] aperta erit lingua mutorum* [illegible] c. 35. Hæc eum egerit Iesus suo Spiritu & potentia, [illegible] in omnia imperium habet, omnino [illegible] probauit se esse Messiam. Hæc autem virtus, potentia [illegible] Regis Messiæ, nomine Spiritus intelligitur. *Iustificatus est in Spiritu* (inquit Apostolus [illegible] Ti. 3. 16 [illegible] est, virtute sua, qua miracula edidit, qua resurrexit, [illegible] debellauit hostes, qua totum sibi subiecit mundum, declaratus est, & cognitus pro vero Deo: Et Petrus, 3. 18. *Viuificatus autem spiritu, quo Spiritu etiam spiritibus* (id est, animis impiorum) *qui nunc sunt in carcere prædicauit olim [illegible] semel expectabat Dei potentiam, in diebus Noe.* Ita [illegible] Matth. 12. 28. *Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia [illegible] igitur peruenit in vos regnum Dei.*

En quomodo ab hoc Spiritu probat venisse Messiam, & Regem.

Cum autem hæc omnia impleta sint in Iesu, hic in terris certè liquido testantur, non tantùm fidelibus in animis ipsorum: sed toti orbi, modò velit oculos aperire, hunc Iesum esse Christum.

Tribus igitur testium generibus probat Iohannes (vt iam ad eius accedam verba) Iesum esse Christum.

Primùm à testibus de cœlo, hoc modo.

Ille est verus Filius Dei, & Messias, de quo Pater, & Λόγος ipse, & Spiritus sanctus, è cœlo testantur, quòd sit Messias, Filiusque Dei. Neque enim Pater, Λόγος, Spiritus sanctus, possit fallit [illegible] cũ Spiritus, hoc est, Deus, sit ipsa veritas.

Atqui de h[illegible] testificati sunt hoc, Pater, Λόγος, & Spiritus sanctus. [illegible] &c.

[illegible] à testibus è terra in hũc modum:

Qui venit primò, vt Propheta, per aquam, doctrinam scilicet Euangelii [illegible], & per totum orbem, sicut prædixerunt Pro[illegible] spargens, qui venit item, vt Pontifex, per sanguinem [illegible] obiens mortem, qualem Prophetæ [illegible] obiturum Messiam, & quidem pro aliorum [illegible], vt Iesaias longe ante prædixerat, cap. 53. qui denique venit, vt Rex per Spiritum, hoc est, per potentiam, qua [illegible] miracula edat, quæ de Messia prædicta fuerunt per Prophetas: & qua hostes debellet, seipsum à morte excitet, mundum sibi subiiciat. Qui inquam, ita venit, per aquam, per sanguinem, per Spiritum: is verus est Christus.

Atqui hoc modo venit Iesus iste. Nam primò venit per aquam vt Propheta: aqua [illegible] Euangelii se verum Messiam esse demonstrans, proinde, vt hoc confirmaret, [illegible] erat, ad perscrutandas Scripturas, quòd illæ de se testificarentur, auditores suos remittere Iohan. 5. 39. Deinde venit per sanguinem, vt Pontifex, tamque obiit mortem, quam [illegible] runt Prophetæ. [illegible] apud Euangelistas, p[illegible] aliquid narrãnt, de Christi passione, mox [illegible] monium ex Prophetis hoc factum esse, *vt [illegible] Scriptura.* Cur, obsecro, addunt hæc testimonia? [illegible] ostendant ex hoc passionis genere, illum Iesum esse Messiam: iuxta hoc Iohannis argumentum. Denique venit per Spiritum, vt Rex, & suo Spiritu, id est, potentia, talia edidit miracula, quæ eum declararunt esse Messiam illum, de quo hæc fuerant prædicta. Idcirco subinde suos ipse auditores ad hæc examinanda mittebat. vt, *Si mihi non creditis, operibus credite.* Iohan. 10. 38. *Opera quæ ego facio in nomine Patris, ipsa testimonium perhibent*

de me Io. [illegible] 25. Et hoc Spiritu [illegible] mortuis & expugnatis [illegible] manibus [illegible] terra [illegible] 1 Cor 1[illegible] 4. Eph. 4. 8.

T[illegible] idem probare [illegible] D[illegible] cordium fi[illegible] [illegible]

I[illegible] est verus [illegible] quo per fidem receptro, [illegible] in nobis [illegible] is, hoc e[illegible] persuasion[illegible] [illegible] Filium, [illegible] quare sic [illegible] Dominum [illegible] in Messiam [illegible] & [illegible] Spiritus [illegible] D[illegible] *D[illegible] vitam [illegible]*. Item: [illegible] est hæc copulatio [illegible] D[illegible] in Filium [illegible] Dei Filius. D[illegible] per fidem [illegible] o, recipi[illegible] nonium hoc a Patre.

A[illegible] credimus, [illegible] qui credit in [illegible] D[illegible] testimonium in se De[illegible] ex ternum [illegible] recepta: & m[illegible] ac [illegible] m[illegible] esse veracem.

Ergo Iesus [illegible] & [illegible].

Sequitur co[illegible] ad absurdum deduce[illegible] *[illegible], quia non credit [illegible]*. Sequitur explicatio h[illegible] à fidelibus & re[illegible] summa Euangel[illegible], quod Deus vel [illegible] non alia ratione, quam per Iesum [illegible] ait. *Est autē hoc testimonium, [illegible] Deus & hæc vita in [illegible]* S[illegible] *Qui [illegible] habet [illegible]* hæc [illegible] enim per fi[illegible] *habet vitam. Qui non habet F[illegible] Dei, vitam [illegible]*.

Atque [illegible] quartum habemus argumentum [illegible] confirmatur, Iesum esse Filium Dei, verumque Christum. Est autem argumentum ab officio Messiæ, quod sic formatur.

Qu[illegible] receptus vitam cōmunicat æternam, is ver[illegible] Christus. Hoc enim proprium est Dei [illegible] sicut [illegible] & prædixerunt Prophetæ, venturum illum [illegible]. Hos. 6. 2.

Atqui [illegible] tanquam in Filium Dei, cred mus N[illegible] habet Filium, habet vitam æternam.

[illegible] eos, qui recipiunt Christum per fidem, c[illegible] vitam æternam, & hoc sit proprium M[illegible] & [illegible] Dei [illegible]. Sequitur Iesum verum esse Messiam.

Sic [illegible] locus i[illegible] Iohannis haud incommodè posse [illegible] pulcherrimo argumentorum ordine [illegible] Iesum verum esse Christum & Filium D[illegible] qui externè [illegible] quidem Pater, [illegible] Spiritus sanctus. In terra autem [illegible] doctrina Euangelij: quam Christus opera Apostolorum [illegible] per [illegible] Sanguis [illegible] nō pro [illegible], sed pro aliis [illegible] Spiritus, hoc est, potentia suæ [illegible] apertè declarant. [illegible] duobus aliis testimoniis [illegible] fidelibus semper, & [illegible] de doctrina Euangelij [illegible] Decreto sua bene [illegible] & [illegible] in C[illegible] Et recep[illegible] in Iesum, d[illegible]. Iudicium [illegible] esto virorum [illegible] torum.

V. Nunc ex hoc contextu has colligo de Trinitate propositiones, quæ postea explican[illegible], & confirmandæ. Quarum prima [illegible] vnum tantum [illegible] Deum. Nam [illegible] singulari numero ait *testimonium Dei*. Altera, esse tres in cœlo tres subsistē[illegible], seu tria, *[illegible]*. Ait enim, *tres sunt in cœlo*, & cum [illegible] quem nemo inficiatur [illegible] *[illegible]*, contingit in eodem testium [illegible] etiam [illegible], & Spiritum [illegible] anctum. Sing[illegible] aut[illegible] dederunt apertum suum quisque testimonium. Tertia, [illegible] hos tres inter se verè distinctos. Ait enim esse *tres* (testes) [illegible] patrem dedisse testimonium de Filio, [illegible] se à se distincta. Quarta, quemque horum verum esse Deum, [illegible] alteri per omnia æqualem. Nam postea quam dixisset hos tres testificari in cœlo [illegible] horum singulorum testimonia appellat ex æquo testimonium Dei.

Ergo quisque Deus ex æquo, quare [illegible] æqualis per omnia alteri. Quinta, non esse d[illegible] inter se, [illegible] D[illegible] sed omnes esse vnum [illegible] Deum: nam præterquā quòd hos tres dicit esse ipsorum [illegible] que test[illegible] vocat testimonium Dei, nempe vnius.

CAPVT II.

De nominibus quę in hoc articulo vsurpantur à Patribus, vnitate, [illegible], personis, essentia, [illegible].

C[illegible] um [illegible] ingrediar ad explicādam hanc de Trinitate doctrinam, quædam etiam [illegible] sunt: nempe de nominibus [illegible] seu [illegible]. N[illegible] sicut vsi sunt Patres, in [illegible] hac argumento contra hæreticos. Sic nos quoque cogimur [illegible] in [illegible] atione h[illegible] idque eadem [illegible] quam & Patres coacti [illegible] erunt vti. [illegible] sicut non probamus, vt vbi de rebus conuenit, ibi de vocibus d[illegible] tetur: ita non possumus non laudare, vt [illegible] propter [illegible] vocum, [illegible] Scripturæ perstat [illegible] maioris explicationis gratia aliæ clariores vsurpentur vo[illegible] vocibus & veritas apertius explicetur, & [illegible] multis.

Tria [illegible] dicenda sunt:

P[illegible], [illegible] hæ omnes voces in Scripturis non [illegible] Scripturis alienas non esse: quandoquidem [illegible] abunde, & perspicuè habemus.

Deinde, quia q[illegible] nomina hæc [illegible] à [illegible] sustinuit, I[illegible] O[illegible] tantium [illegible] A[illegible], Basilio, Augustino [illegible] oltendemus, etiam apud [illegible] frequenter reperiri.

P[illegible] quid hæc nomina Patribus significent, atque in [illegible] *[illegible]*.

Q[illegible], hæc nostra est sententia.

[illegible] in Scripturis non [illegible] aliena non sunt, cum quia res ipsas [illegible] voces, unde hæ vera & [illegible].

Nam [illegible] tres esse in cœlo, Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Quid igitur absurdi est, si ex hac voce *Tres* co[illegible] substantiuum nomen Trinitatis? & [illegible] a Coniugatis:

Tres sunt in cœlo, [illegible] Spiritus S. & hi tres vnum sunt, hoc est, [illegible] tam consensione testimonij, quàm vnitate E[illegible].

Ergo [illegible] Trinitas, [illegible] Filius, Spiritus S. vnus est Deus. E[illegible] *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Zebaoth*. Isa. 6. 3. Sic [illegible] hanc [illegible] sanctam Trinitatem, an [illegible] deducta est hęc altera [illegible] Apostolus ad Col 2. 9.

Identitem de [illegible]. Non [illegible] hęc vox VNITAS in Scripturis [illegible] pollen[illegible]. *Hi tres vnū sunt* 1. Ioh. 5. 7. *Ego & Pater [illegible]* [illegible] quid peccamus [illegible] gatorum [illegible] dicamus:

H[illegible] vnu[illegible].

Ergo in [illegible] tas horum trium, seu personarum?

Tertia vox, [illegible] est, E[illegible], non [illegible] in Scripturis at habemus rem [illegible] Vnde Deus ait, [illegible] nomen esse [illegible] Exo. 3. 14. Ab [illegible] E[illegible] vocem [illegible] Rem etiam ha[illegible] necessari[illegible] Sic [illegible] Deus est [illegible] & [illegible] *Ego & Pater [illegible]*, Ioh. 10. [illegible] vnius potentiæ, eoque & es[illegible] habemus.

I[illegible] voce[illegible] endum est [illegible] sicut [illegible] est apud Euangel[illegible] Matth. [illegible].

V[illegible] legitur in Scripturis in hac significatione in qua nos vtimur, [illegible] ad Hebr. 1 ait, Christum esse [illegible], nempe Patris.

N[illegible] Græci vocant [illegible], in hac significatione [illegible], cum dicimus per[illegible] Patris [illegible] ipsam. Scrip[illegible] nom[illegible] S. vt [illegible] duas [illegible] intelligentes, [illegible] dicimus [illegible] definitur: E[illegible] individua, int[illegible], volens, incommunicabilis,

bilis. Cur igitur non liceat à definitione ad definitum argumentari hoc sanè modo:

Atqui talis est Pater.
Ergò, Pater est persona.
Talis est Filius
Filius ergò est persona.
Talis est Spiritus sanctus.
Ergò & Spiritus sanctus est persona?

Coacti autem fuerunt Patres græci hac vti voce propter hæreticos, qui negabant hos tres, Patrem, Filium & Spiritum S. esse tres res distinctas, ita vt vna non sit alia, nam dicere tres Deos prohibet Scriptura: vocare tres homines nō poterant, cùm non sit homo nisi Filius, idque in tempore: dicere tres res, non erat consultum. Non enim exprimitur hoc modo substantia indiuidua. Non sine causa igitur vsi sunt voce [illegible]. Quare etsi in Scripturis non habetur hæ voces iisdem planè syllabis: cùm tamen habeamus tum res ipsas, tum voces iis æquipollentes, vt declarauimus: non sequitur immeritò has voces reiici ab hæreticis, tanquam à Scripturis alienas.

His addo testimonium Socratis, vt quæ diximus, confirmentur. Socrat. in histor. Eccles. l. 3. c. [illegible] cùm narrasset decretum Concilii Alex. [illegible], in qua & Spiritus S. cōtinetur, nempe ip sum etiam esse Patri [illegible], quemadmodum & Filius; subiicit hæc verba: *Non enim nouam quandam religionem à se excogitatam induxerunt* Athanasius, Eusebius & alii Patres illius Concilii, *in Ecclesia: sed quæ inde ab initio, Apostolica traditio habuit, & Christianorum sapientes euidenter philosophati sunt* Atque hæc satis de primo.

II. Quod verò attinet ad alterum, apud ipsos quoque vetustissimos Patres hæc eadem nomina inueniri: manifestū est illis, qui eos vel à limine salutârunt.

Prodeat primo loco Iustinus Martyr, qui floruit in Ecclesia Christi sub Antonio, Anno Domini circiter 150. Is librum edidit, cui titulus est, [illegible], audis hic [illegible], audis & [illegible]? Neque tantùm in titulo iis vocibus vsus est, sed in ipso libro quàm sæpissimè. Primo folio in ipso initio reperit nomen [illegible]. Item habet nomen [illegible], item [illegible], ait enim præter alia. [illegible]. Et paucis etiam explicat discrimen quod est inter [illegible]. sæpe etiam repetit nomen [illegible]. Millies verò, vt ita dicam, vsurpat nomen [illegible]. Primo folio, & deinceps: & ait in Deo esse tria [illegible].

Tertullianus, qui floruit circiter annum Domini 200. sub L. Sept. Seuero, cum alibi, tùm maximè in libr. de Trinitate, & in libro contra Praxeam sæpissimè iisdem vtitur vocibus Trinitatis, vnde facit alteri libro titulum, de Trinitate Personæ, pagina 61. *Voluns* igitur, *hæretici* (Christum) *secundam esse personam post Patrem*. Item ibidem etiam pagina insequenti, plusquam sexies vsurpat nomen Personæ. Vnitatis & Trinitatis nomine vtitur contra Praxeam, pagina 400. Item pag. 409. Quid verò nomine Personæ intelligas, ipse docuit. Legatur pagina 415. 427. 430.

Clemens Alexandrinus stromatum libr. 5. pag. 280 græcè vtitur nomine [illegible], & ait eam aliquo modo agnitam à Platone fuisse.

Origenes etiam, Clementis discipulus, voce Trinitatis non semel vsus est. Tomo primo in Iesai. capit. 6. in ea verba: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus*: ait hic mysterium Trinitatis insinuari, & subinde reperis eandem vocem Dialogo de recta fide, in ipso initio vsurpat nomen Essentiæ, dicens, Christum esse eiusdem cum Patre essentiæ. Item in Apologia Pamphili Martyris pro Origene, apertissimè pater Origenem vsurpare has voces solitum fuisse.

Lactantius Firmianus ab iisdem vocibus non abstinuit. Præter alia loca legatur lib. 4. qui est de vera sapientia, c. 29. cui titulus est *de vnitate Patris & Filij*. Ecce vocem vnitatis Item ibidem vtitur voce Personæ.

De aliis Patribus posterioribus non est cur dicamus, quia aduersarij fatentur illos vti vocibus. Imò dicunt, harum vocum ipsos fuisse auctores, vt Athanasium, Basilium, & reliquos. Sed falluntur, vt antea visum est.

Conclusum igitur est, hæc nomina Trinitatis, Vnitatis, Essentiæ, Personæ, primò quidem à Scripturis originem habere: deinde à Patribus omnibus, etiam vetustissimis, vsurpari. Eant igitur imperiti homines, & rideant has voces, dicántque non legi apud vetustos Patres. Quorsum verò hæc illi? vt reiectis iis vocibus ipsam quoque doctrinam damnent. Sic faciebant Ariani, reiiciebant doctrinam [illegible], Filij cum Patre

Quomodo? dicendo has voces in Scripturis non reperiri, sed nuper ab hominibus fictas fuisse. Contra quos, quæ scripsit Theodoretus in historia Eccles. libr. 1. cap. 8. nos eadem obiicimus nostris aduersariis. Apologia Theodoreti hæc est: *Qui autem obmurmurare solent, in Scriptura has voces non reperiri: fiolida est refutatio. Qui enim ex alienis à Scriptura verbis struxere impietatem*, (sunt enim certè aliena à Scriptura hæc: D E N I H I L O: &, F V I T A L I Q V A N D O, Q V V M N O N E S S E T: iis enim verbis vtebatur Arius de Christo, quod scilicet esset ex nihilo) *queruntur, se de iis, quæ in Scriptura non reperiuntur, quorum tamen pia est sententia, esse damnatos. Ipsi enim ore suo, quæ quasi in fimo repererunt, plane protulerunt è terra. Episcopi verò non sibi istas voces confinxere, sed testimoniis vsi Patrum, ita perscripserunt. Fuerunt enim Episcopi veteres, ab hinc annos circiter trecentos triginta, vnus magnæ Romæ, & alter vestræ vrbis, qui redarguerunt asserentes creaturam esse Filium, & non coessentialem cum Patre. Neque hoc latebat Episcopum Cæsareæ Eusebium, qui initio concertitans cum Arianis, postmodum autem subscribens Nicenæ Synodo, in suo etiam libro testatus est, & affirmauit, reperire quosdam priscos, doctos & spectatos Episcopos, & Scriptores, vsos coessentialitatis voce de Patre, & Filij diuinitate*: hæc ibi.

Non dissimulabo tamen, quid de iis duabus vocibus [illegible], decreuerit Concilium Alexandrinum, cui Concilio præter alios interfuit etiam Athanasius, & Osius ille Cordubensis. Statuit illud Concilium, quomodo ab iis vocibus abstinendum fuit, & quomodo etiam vtendum. Referam verba ex Socratis historia Ecclesiastica, lib. 3. cap. 7. *Quæstionem vero nonnulli postea hoc est, post Concilium Nicenum, hac de re*, nimirum [illegible], *contendere, ausarique voluerunt ob eam causam, in hac Synodo* Alexandrina, *istis de* [illegible] *& hypostasi decreuerunt, Non esse de Deo hasce voces vsurpandas. Etenim* [illegible] *ne nominatam quidem esse in sacris Scripturis, nomine verò* [illegible]. *Apostolum necessitate dogmatum esse abusum. Alia verò ratione voces istas vsurpandas decreuerunt, nempe quatenus opinionem Sabellij reiiciunt, ne angustia dictionum, quod triplici nomine dicitur, rem vnam esse putemus, sed vnumquodque horum nominum de Triade in propria hypostasi diuinitatis consideratione capiatur. Hæc quidem tunc Synodus decreuit.* Hactenus Socrates. Pium certè decretum: nam certè probandum non est, vt in concionibus vsurpemus has voces Essentiam, [illegible], sed simpliciter vtendum est vocibus sacrarum Scripturarum, vt Deus, Pater, Filius, Spiritus sanctus, Deus vnus, Filius à Patre missus, & cæteris quibus vnitas & distinctio significatur. Cæterùm contra hæreticos omnino vsurpandæ sunt, vt refutetur sententia Sabellij & Arij. Videmus enim ex hoc decreto, Patres & totam veterem Ecclesiam, coactam fuisse iis vti vocibus, ad hæreses ex Ecclesia propellendas, non ad noua dogmata (vt hæretici calumniabantur) extra Scripturam constituenda. Hac eadem de causa nostri hæretici non possunt has ferre voces: sed nos vestigiis Patrum inhærentes, debemus illas retinere, vt hæreticorum dogmata facilius refellantur. Atque hæc de secundo capite satis superque.

III. Venio iam ad tertium: Nunc enim est explicandum, quid hæc nomina Patribus significent, atque in primis de [illegible].

Duæ hæ voces, [illegible] (h. e. essentia). [illegible] (hoc est substantia) admodum turbârunt Ecclesias Græcas, vt liquet in Historiis, & vt refert Sozomenes libr. [illegible] cap. 12. Hinc ille Canon Concilii Alexandrini, non esse vtendum iis vocibus de Deo, quum loquimur, nisi quis Sabellii opinionem reprehendere conetur. Qua de re scripsit etiam Socrates libro 3. cap. 7. Magnæ enim controuersiæ inter Græcos fuerunt, an [illegible], idem significent. Et si differunt inter se, quænam sit hæc differentia. Hac de re consulendi sunt præter alios ij loci in historiis. Socrates libro 3. cap. 11. Ruffinus libr. 1. cap. 29. Sozomenes libro 5. cap. 12. Cùm primis verò legenda est Basilii Epistola ad Gregorium Fratrem [illegible], & est epistola 43. Extat etiam hæc Epistola in volumine historiæ Ecclesiasticæ, Eusebii, Theodoreti, Ruffini, impresso Basileæ, pag. 5[illegible]. Gregor. Nazianz. in Oratione de duobus Epiphaniorum luminibus est græcè pag. 232. Augustinus Tom. 3. de Trinitate lib. 5. cap. 8. 9. 10. Item lib. 7. cap. 46. In eodem volumine hist. Ecclesiast. fol. 550. extat tractatio Ioachimi Camerarij [illegible]. De iisdem vocibus Magister sententiarum lib. 1. dist. 23. 24. 25. 26. Thom. part. prima, quæst. 29. art. 1.

Summa, [illegible] græcis id est, quo quidque est id, quod est hoc est, natura rei omnibus in ea specie indiuiduis com-

munis, & ideò de omnibus individuis illis, ex æquo prædicata, *ὑπόστασις* est id, quod quisque est, sua singularitate, & propriet atibus, ab vnoquoque alio distinctus: & ideo individuus & incommunicabilis, seu ipsa res subsistens, quod Græci *ὑφιστάμενον*, Scholastici vocant suppositum, alij subsistentiam, alij substantiam. Exemplum in nobis: Natura humana, qua sumus id quod sumus, nimirum homines, *οὐσία* est. Est enim vna omnibus hominibus communis, & ideo de singulis hominibus prædicatur, quia quisque homo est, & humanitate quisque sua homo est. Quisque verò est *ὑπόστασις* quædam, certis proprietatibus ab aliis distincta, & ideò individua, & incommunicabilis.

Sic etiam Latini senserunt. Legatur Augustinus de Trinit. lib. 5. cap. 8. 9. 10. 11. Sic ipsi quoque Scholastici definierunt ex Aristo ele. Th. 1. p. quæstione 29. ar. 2. *οὐσία* significat quidditatem rei, quam definitio exprimit. Item ar. 3. essentia est id, quod significatur per definitionem. Definitio autem complectitur principia individualia. *ὑπόστασις* verò est subiectum, vel suppositum, quod existit in genere substantiæ, quod prima etiam substantia appellatur, hoc est, quod per se subsistit, vt hic homo, Petrus.

Est autem hic notandum: Primò, essentiam non esse rem imaginariam, in mente tantùm existentem, vt *ἰδέα*. Deinde non esse rem ab individuis separatam, quasi ideam quandam, sed semper eam esse in individuis inhærentem, & eam esse, qua ista constant & subsistunt, ita vt si nulla essent istius speciei individua: nulla etiam foret illius speciei essentia, seu natura. Humanitas enim, seu humana natura (vt aliquod adferam exemplum) quæ in genere complectitur & animam ratione præditam, & corpus organicum, est id, quo quisque homo, est homo. Sed hæc natura non subsistit extra homines: verum ipsis inhæret hominibus, ita vt si nulli sint homines, nulla etiam esse possit humanitas. Sic in Deo, essentia diuina, non est aliquid extra Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum existens, quasi quiddam quartum, in quo contineantur hi tres, vt nobis falsò obiiciunt imperiti: sed est tota in ipso Patre, tota in Filio, tota in Spiritu sancto: & id quidem multò excellentiùs, quàm humana essentia in nobis. Nam in singulis hominibus est finita: quæ causa est, vt etiam ipsi, multi sint homines, & potius *ὁμογενεῖς*, quàm verè *ὁμοούσιοι*, in singulis autem personis diuinis est tota, & infinita, eòque planè in singulis eadem: quæ causa est, vt vere sint *ὁμοούσιοι* non *ὁμογενεῖς* eoque vnus tantùm Deus. Quid enim est essentia Dei aliud, quàm ipsius natura, hoc est, deitas vel diuinitas? Quamquam græcis *θεότης* & *θειότης* differunt. Illa enim vox naturam, hoc est, essentiam: hæc verò qualitatem significat: sed latini diuinitatem pro deitate vsurpant. Sicut igitur essentia hominis est ipsa humanitas, seu natura humana, ita essentia Dei nil aliud est, quàm ipsa deitas, seu natura diuina. Ac sicut cui tribuitur humanitas, eidem tribuitur humana natura, & essentia: ita cui diuinitas, vel melius græce *θεότης*, eidem etiam diuina essentia, seu natura. Quare sicut in quo dicimus esse humanitatem, eum verè appellamus hominem, & verus est homo, sic in quo vere dicimus esse *θεότητα*, is etiam verus sit Deus necesse est: quod certè Paulus ait de Christo Col. 2. 9.

Addo hic verba quædam Basilij, quibus confirmantur & illustrantur, quæ dixi: Et planum fit Patres minime essentiam Dei extra personas posuisse. Sed sicut humana natura, seu humanitas, ratione quidem concipi potest, extra singularia, seu extra homines ipsos, verum esse aut subsistere extra illos non potest: Ita etiam diuinam essentiam considerari quidem posse seorsim à personis, at esse & subsistere nequaquam: sed eam semper hærere in Patre, in Filio, in Spiritu sancto, & singulis totam, atque eandem. Basilij verba hæc sunt, in sermone contra Sabellium & Arium, pag. 365. & 366. *Etiam si duo sint numero, tamen natura non sunt disiuncti: neque qui duos dicit, alienationem inducit. Vnus Deus, quoniam & Pater, vnus Deus, & Filius: & non duo dij, quoniam identitatem habet Filius ad Patrem: non enim aliam in Patre considero deitatem, & aliam in Filio: neque aliam naturam illam, & aliam hanc. Quo igitur declarescat tibi personarum proprietas, numero seorsim Patrem, & seorsim Filium. Quo verò non in multitudinem deorum scindaris, vnam confitere in ambobus essentiam. Sic & Sabellius cadit, & qui inæqualitatē docet, conteretur. Quum autem dixero vnam essentiam, non duas ex vno diuisas intellige, sed ex principio Patris Filiū subsistentem, non Patrem & Filium ex vna essentia superiore. Non enim fratres dicimus, sed Patrem & Filiū confitemur. Essentia autē identitas est, quoniam ex Patre Filius non præcepto factus, sed ex natura genitus, non diuisus à Patre, sed manente perfectè perfectè relucens.* Ex quibus etiam apparet, sicut apud nos non dicimus, humanitatem hominem, & patrem filium (actiones enim nunquam essentiis & suppositis tribuuntur) sic etiam in Deo. Hinc illud, *Deus de Deo: Filius de Patre*.

Nunc dicendum de *ὁμοούσιος*, quonam sensu Patres dixerint, Filium, & Spiritum sanctum esse *ὁμοούσιος* Patri, & sibi inuicem, non certè eo planè sensu, quo homines dicuntur inter se *ὁμοούσιοι*, quod eiusdem sint naturæ, quanquam à se inuicem sint diuisi: verùm ita esse *ὁμοούσιον* intellexerunt, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, vt non solum eiusdem sint naturæ, sed eadem etiam essentia, atque natura & deitate prorsus indiuisi, ita vt vere sint vnus tantùm Deus. Proinde rectè Constantinus ille magnus, in concilio Niceno, idcirco dixit Filium esse *ὁμοούσιον* Patri, quia nulla corporali actione, nulla diuisione, nulla recisione, ex Patre subsistat: & hanc esse diuinis & arcanis dictis dignam sententiam. Duobus enim Arianorum generibus occurrerunt Patres hac dictione, *ὁμοούσιος*. Primum illis, qui dicebant, Filium esse *ἀγέννητον*, hoc est à Patre quidem, sed non ex Patris essentia genitum, *ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων*. Deinde illis, qui docebant, esse quidem ex Patris essentia, sed per traducem, vti etiam nos ex nostrorum parentum substantia: ac proinde similes quidem esse, & eiusdem naturæ, essentiam Filij, & essentiam Patris: verùm minimè eandem esse numero essentiam, sed duas. Aduersus has duas hæreses Patres ex Scripturis definierunt, Filium & genitum esse ex ipsa Patris substantia: & vnam atque eandem prorsus esse Patris & Filij essentiam: propterea quòd Pater Filium gignendo hanc communicârit, non aliēnam, sed suam, non ex parte, sed totam, eandemque prorsus essentiam: idque ratione imperceptibili & imperscrutabili, esse enim essentiam Dei infinitam, immensam, simplicissimam: ac proinde talem, quæ nec *κατὰ μερισμὸν*, nec *κατὰ τομήν*, nec *κατὰ ἀπόρροιαν*, nec denique vllo modo carnali communicari queat. Totum hoc complexi vna sunt voce, *ὁμοούσιος*, & illa explicatione, *lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri.* Atque hæc *περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοουσίας* satis.

IV. Notandum verò etiam præter hæc nonnihil de vocabulo personæ. Primùm duplex est causa, cur Latini & deinde etiam Græci maluerint vti nomine *πρόσωπον*, seu personæ, quàm substantiæ, & *ὑπόστασις*: vna quia quod græci dicunt *ὑπόστασιν*, latinis significat substantiam, nomen enim sub-sistentiæ, barbarum est. Substantiæ autem vox Latinis significat modò essentiam rei, *οὐσίαν* modò *ὑπόστασιν* hoc est rem ipsam subsistentem, vt Iohannem Petrum. Imò etiam Aristoteles duo facit genera substantiarum, quarum quasdam vocat primas substantias, vt sunt individua in vnaquaque specie, vt Plato, Socrates, i. in. sunt res per se subsistentes, & ideò verè substantiæ. Alias verò secundas substantias, vt sunt genera, & species. Cùm igitur vox substantiæ *ὁμώνυμος* sit latinis: hinc factum est, vt latini maluerint vti voce personæ, quum loquuntur de Trinitate, quàm voce Substantiæ.

Huc accedit altera causa, nempe quòd vox Hypostasis latiùs pateat quàm vox personæ: nam illa dicitur etiam de rebus inanimis, & ratione carentibus: persona autem tantùm de rebus ratione præditis. Canem enim, equum, lapides vocare possumus *ὑποστάσεις*, *καὶ ὑφιστάμενα*: sed nunquam personas: homines verò, personas seu *πρόσωπα*. His igitur duabus de causis Latini maluerunt vti voce Personæ, quàm substantiæ & *ὑποστάσεως*. Hinc factum est, vt post à etiam græci exemplo latinorum, dixerint esse vnam *οὐσίαν*, & tria *πρόσωπα*. Deinde notanda est duplex significatio personæ aliquando significat qualitatem, qua alius homo ab alio homine differt, tum animo, tum corpore, tum extra positis, quæ Rhetores vocant attributa personæ. Sic docet Valla li. Elegant. 6. cap. 34. Et hoc frequentissimum est in lingua Latina, vt ipse ibi multis docet exemplis. Imò sæpe etiam in sacris literis in hunc accipitur sensum hoc nomen Personæ: nempe, vt significet nō substantiam, sed qualitatem, hoc est, externam laruā, vt cùm dicitur: *ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός*, Act. 10. 34 & *οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ* Rom. 2. 11. Et quòd dominus iudicet *ἀπροσωπολήπτως* 1. Pet. 1. 17. Aliquando tamen significat etiam substantiam, hoc est, hominem ipsum. Cicero ad Atticum lib. 7. iubet, vt præter alia prospiciat, & videat, ecquæ pacifica persona desideretur. Et in Academicis, & in primo de Finibus, & in Familiaribus ad Appium. Sic igitur etiā Pater, & Filius, & S. S. tres Personæ dicuntur, quia substantiæ sunt subsistentes. Quare immeritò Valla flagellauit Boethium, quòd in libro de Trinitate definierit personam, essentiam immutabilis naturæ individuam substantiam. Sic etiam non minùs impericè, quàm impiè, Seruetus ille nebulo, ridet hoc nomen Personæ in diuinis, quod hoc nomen (inquit) non substantiam, sed qualitatem, habitum, aut officij distinctionem significet, vt alia est persona serui, alia domini. Quasi verò quia

quia sæpe significat hasce qualitates, & officia, nunquam igitur significet substantias ipsas, hoc est, ipsos homines. Certè Tertullianus contra Praxeam, vir longe doctissimus, aliter accepit, pag. 09. Cùm sæpius fuisset usus, & adhuc esset usurus voce Personæ, tandem voluit explicare, quid hoc nomine intelligeret. De persona igitur Filii loquens sic ait. *Quæcunque Substantia Sermonis* (id est [illegible]) *fuit, illam dico Personam, & illi nomen Filij vendico: & dum Filium agnosco, secundum à Patre defendo* Vides apud Tertullianum nomen personæ accipi pro substantia non pro qualitate? Sensit enim vir ille in doctrina de Trinitate purissimus, Patrem verbum protulisse ante omnem æternitatem (vt ita loquar) sicut quum etiam homo suum profert verbum. Sed verbum illud Dei non fuisse accidens, vt nostra verba: sed substantiam, eámque à Patre inseparabilem, vt postea multis similibus demonstrat & explicat. Intellexit igitur Tertullianus in diuinis: personam esse substantiam individuam, per se subsistentem, & incommunicabilem, quia scilicet Pater non potest esse Filius, nec contra. Sic etiam alii Patres omnes, Iustinus, Irenæus, & quicunque vsurparunt hanc vocem Personæ. Retinenda igitur est hæc altera personæ significatio, quatenus significat rem subsistentem. Proinde definitio personæ quam afferre solent viri docti, retinenda est vt pia, vera, & Scripturæ consentanea, totique Ecclesiæ probata, quæ hæc est: Persona est substantia individua, intelligens, incommunicabilis. Ex his verò omnibus, perspicuum iudico esse cuique factum, quid nomine [illegible] & [illegible] seu [illegible], & Patres intellexerint, & nobis in Ecclesia Dei intelligendum sit.

V. In summa, nomine Essentiæ, intelligimus cum Patribus illam [illegible], seu diuinam naturam æternam, simplicissimam, incorpoream, perfectissimam, immortalem, rerum omnium causam quæ non est extra personas, Patrem Filium, & Spiritum sanctum, sed in harum singulis tota existens, singulis communis est, & de singulis ex æquo prædicatur: ita vt tam Filius verus sit, & dicatur Deus, & sic etiam Spiritus S. quàm Pater. Personas verò intelligimus, ipsum Patrem, ipsum Filium, ipsum Spiritum sanctum, per se, hac communi essentia subsistentes, individuas, intelligentes, incommunicabiles, suisque proprietatibus inter se distinctas, sed minimè diuisas. Proinde simpliciter non placet, quod quidam scribunt, personas illas esse proprietates. Est enim magnum discrimen inter personam & inter proprietatem personæ. Proprietas enim personæ est propria subsistendi ratio. Persona est ipsa essentia diuina, proprio subsistendi modo distincta. Vt proprietas personæ Patris est esse [illegible] & generare, sed hæc proprietas non est ipsa Patris persona. Persona enim Patris, seu Pater ipse, est substantia per se subsistens, intelligens volens sua proprietate, seu suo proprio subsistendi modo à Filio & Spiritu sancto distincta, ita vt possimus verè dicere, ipsum Patrem esse ipsam diuinam essentiam, non simpliciter, sed quatenus cum hac proprietate consideratur, quæ est, esse ingenitum, & generare, & ita Filium esse eandem essentiam diuinam, non simpliciter, sed quatenus cum hac proprietate consideratur, quæ est, esse ingenitum, & generare: & ita Filium esse eandem essentiam diuinam non simpliciter, sed quatenus cum hac proprietate huic peculiari consideratur, quæ est esse à Patre genitum: & Spiritum sanctum esse eandem essentiam diuinam, non simpliciter, sed cum hac proprietate, quæ est, esse à Patre & Filio [illegible], vt loquitur Iustinus. Quid enim est Pater? est Deus ingenitus, & generans. Quid Filius? Deus non generans, sed genitus. Quid Spiritus sanctus? Deus, neque genitus, neque generans: sed à Patre & Filio procedens.

Simili, quo vtuntur Patres, hæc inter [illegible] & [illegible] differentia clarè explicatur atque illustratur. Natura humana, qua omnes sumus vnus homo, specie, est ipsa [illegible], qua fit, vt etiam omnes simus [illegible], quia omnibus communis est natura: singuli verò, qui hac natura subsistimus, atque homines sumus, sumus personæ, nostris proprietatibus distincti, & incommunicabiles. Non enim potest Petrus esse Paulus. Hoc tamen est discriminis, quòd nos ita sumus inter nos distincti, vt etiam simus diuisi, ac proinde numero multi homines, in Deo autem non sic. Sunt quidem distincti, Pater, Filius, & Spiritus sanctus inter se, ita vt vnus non sit alius, verùm non sunt diuisi, sed coniunctissimi: Ita fit vt non sint tres Dij, sed vnus Deus. Vnde hoc discrimen? quia nos sumus creaturæ finitæ, eóque non tota, neque numero eadem in singulis hominibus est humana essentia. Illi autem tres non sunt creaturæ, eóque nō sunt finiti; sed quisque infinitus, quisque immensus, ita vt Pater sit in Filio, Filius in Patre: & sic de Spiritu sancto: cū sit impartibilis [illegible]. Quia igitur & eadem est omnium [illegible] & propter infinitatem, & immensitatem separari nequeunt: ideò non possunt esse nec dici multi Dii, sed vnus Deus, vt posteà ad extremum fusiùs declarabimus. In præsentia satis hæc sunto pro explicatione huius discriminis, quod est inter nostras personas, & personas diuinas. Postremò, ex iis omnibus liquet, quid Patres intellexerint nomine [illegible] numerum scilicet harum trium personarum Patris Filii, Spiritus sancti, quos tres esse interpretantur numero personas, eóque inter se distinctas, non autem [illegible] Centum. Ratio quia nō sunt inter se diuisi, nec diuidi possunt: ibi enim nulla materia: & ideò perfectè [illegible]. Quū verò vnitatem dicunt, intelligunt vnitatē essentiæ, ideóque vnum Deum, non autē vnitatem personarum, quasi vna sit tantùm persona, quę tribus nominibus significetur, vt Sabellius docebat. Dicimus quidem [illegible], vnionē personarū quia sunt cōiunctæ & indiuisæ, sed nō possumus dicere [illegible], vnitatem personarum, quia reuera sunt tres distinctæ.

Atque hæc de his nominibus [illegible] deq; horū nominum vera significatione dicta sunto. Venio nunc ad singulas propositiones explicandas & cōfirmādas.

CAPVT III.

Vnum tantùm esse Deum, verum [illegible], rerum omnium causam. Et quomodo hæc sunt intelligenda, probandaque.

THESIS I.

Verus Deus, vnus tantum est, & non plures numero Dij.

Vm dico & nomino Deū, intelligo illum æternum, inuisibilē, immortalem, simplicissimum, omnibúsq; modis perfectissimū [illegible] quem Scripturæ vocāt Iehouam, à quo per se existente, alia etiam sunt & existūt omnia: & per quē per se manentē reguntur, & sustentantur omnia, & in quē per se beatissimum tendunt, & dirigūtur omnia, in quo & nos viuimus, mouemur & sumus, qui locutus est per Prophetas, deditque Scripturas, & qui postremò manifestauit se in illo homine, qui vocat° est Iesus & Christus. Imò, qui trib simul inter se distinctis, tanquā triū personarū Patris, Filii & Spiritus S inter se distinctarū signis, in Baptismo Transfiguratione Iesu, sese apertè patefecit.

Neque verò hic definimus Deum, cùm definiri nō possit: imo neque etiam describimus, cùm neque perfectè & plenè describi queat, sed tantùm è Scripturis breuiter significamus quid vocemus Deum.

Cùm vero addo, [illegible], hoc duplici facio de causa. Primùm, vt hunc distinguā à falsis Diis, quos homines animales sibi cōmenti sunt variis temporibus, de quibus Apostolus 1. ad Cor. 8. *Nā etsi sunt qui vocantur Dij, siue in cælo, siue in terra, quemadmodum sunt Dij multi, & domini multi* (nempe apud gentes) *nobis tamen vnus est Deus, qui est Pater ille ex quo omnia.* Deinde particula, *Verus*, complector omnes diuinas perfectiones, & attributa, quæ, vt quis sit verus Deus, necessariò requiruntur: vti est æternitas, immēsitas, omnipotētia, omnisciētia, infinita bonitas, misericordia, iustitia, & quæcunque in Scripturis de Deo vero prædicantur: nisi enim illa omnia sint in Deo: Deus verus esse non potest.

Cum autem dico *vnum*, intelligo vnum essentia, quam Græci [illegible] vocārunt, & ea re, verè vnum numero. Etsi. n. tres numero sint personæ, vnus tamen tantùm est numero Deus, tum quia vna est omnium infinita essentia, tum quia ex consequenti omnes sunt inter se inseparabiles.

Ita hac particula, *vnus numero*, occurritur illis, qui fatentur vnum esse essentia Deum sed eo modo, quo & multi homines, nam etiam ij, essentiā dicūtur esse vnus homo, interim tamen multi sunt homines: ac proinde volunt etiam tres illas personas vnum esse Deum essentia, hoc est, natura, sed numero tres reuera Deos. Vt igitur occurram huic errori, adieci negatiuè. *Et non plures numero Dij.* Ideò enim homines multi sunt numero: quia ita distincti sunt inter se, vt etiam sint diuisi, & disiuncti à se inuicem: idque propterea, quod cum sint creati, sunt etiam finiti. Personæ autem illæ in Deo, sunt à se inuicem inseparabiles: ideò omnes sunt vnus tantum numero Deus, quanquam hoc postea fusius explicabitur in postrema propositione. Nunc tantum loquor in genere de Deo, illum esse vnum numero idque cum primis, contra multitudinem Deorum Gentium

& antiquorum hæreticorum Gnosticorum, Manichæorum, Valentinianorum Marcionitarum, & aliorum.

II. Confirmatur verò Thesis testimoniis Scripturarum, Patrum, Philosophorum rationibus.

Moses cùm de Deo loquitur, loquitur tantùm de vno, vt Genes. 1. a verbo creauit in singulari numero. Item Deus, cùm loquebatur; *Ero Deus tuus.* Item, Patres cùm illum inuocabant, tanquam vni tantùm, suas fundebant preces. Idem patet à præcepto Dei: iubet enim se solum agnosci pro Deo: *Ego sum Iehoua, qui eduxi te de terra Ægypti: Non habebis Deos alienos coram me.* Idem à symbolo vnitatis Dei, voluit enim vnum duntaxat tabernaculum esse, vnúmque altare in sua Ecclesia, vt se vnicū esse Deum indicaret. Idem liquet à pronunciatis, expressis enim verbis prædicat, se esse vnum, & nullum alium præter se. Deuteron. 4. f. 35. 6. a. 4. 32. f. 39. Iosu. 2. b. 11. Psalm. 18. cap. 2. a. Samuel. 2. a. 2. 1. Reg. 8. c. 23. 2. Reg. 5. d. 15. 1. Par. 17. cap. 20. Ie. 37. c. 16. 42. a. 4. 44. a. 6. 45. a. 5. 46. c. 9. 48. b. 12. Dan. 3. g. 96. Malach. 2. b. 10. Moses igitur & Patriarchæ, & Prophetæ vnum tantùm semper agnouerunt Deum, & eundem vnum inuocârunt. Christus itidem, & deinde Apostoli, nunquam plures, sed vnum duntaxat colendum, & inuocandum Deum docuerunt, & prædicârunt Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies:* ita semper apud omnes Euangelistas docuit. Rom. 3. 1. Cor. 8. b. 6. Ephes. 4. a. 6. 1. Tim. 2. a. b. 5.

Neque aliter vnquam docuerunt Patres, & crediderunt Ecclesiæ Christi, iam inde ab initio, hoc est, à temporibus Apostolorum, in hunc vsque diem: ac semper omnes, vno & eodem ore, multitudinem Deorum, tam contra hæreticos, Gnosticos, Marcionitas Cerdonianos, Valentinianos, Manichæos, quàm contra gentes idololatras fortiter, & constanter damnârunt, ac refutârunt. Aliquot indicabo auctores, & locos.

Ignatius, Epist. 9. ad Antiochenses, hoc ex professo tractat & scripturis confirmat, Pluralitatem deorum non posse admitti, & vnum esse Deum.

Iustinus se monem habet adhortatorium ad Gentes pulcherrimum, piissimum, & plenum eruditione. Ibi euincit contra Gentes: Primò, vnum tantùm esse Deum: deinde, hunc vnum cùm sit inuisibilis Spiritus, & nullo modo corporeus, non esse igitur colendum in imaginibus, neque carnali cultu, sed spirituali: Hoc autem probat apertis scripturarum testimoniis. Deinde aucto itatibus etiam sapientissimorum Poëtarum & Philosophorum inter Gentes confirmat. Item librum scripsit de Monarchia, in quo idem efficacissimè, ex ipsis etiam gentibus, demonstrat: Vnum tantùm esse Deum, vanos esse ipsos multos, quos gentes colunt Deos.

Clemens Alexandrinus idem argumentum doctissimè simul & elegantissimè tractauit in Oratione exhortatoria: quam ipse quoque habuit ad Gentes, & est oratio lectu dignissima.

Tertullianus in suo Apologetico ad Gentes idem fecit, deridens Gentium deos & religionem, & vnum tantùm esse Deum demonstrans, quem colūt Christiani. Item in lib. de Idololatria. Item lib. 5. aduersus Marcionem, cùm alios illius errores, tum præsertim dogma de duobus diis, vno Legis, altero Euangelii fortiter confutat. Et in libro contra Praxeam, Christianos malle quæuis ferre tormenta, quàm plures vno dicere Deos esse.

Arnobius Lactantii præceptor, qui scripsit sub Diocletiano, omnium in Christianos crudelissimo hoste, idem tractat argumentum: scripsit autem libros septem aduersus Gentes, quibus acutè & eleganter refutat illorum de multitudine Deorum insanias. Nam octauus citra controuersiam non est Arnobij, sed M. Minutij Felicis, olim causidici Romani. Hunc enim citat Lactantius lib. 1. cap. 11. Institutionum.

Ergo M. etiam Minutius Felix, in libro, cui titulus est, Octauius, elegantissima, & acutissima breuitate, multitudinem Deorum gentilium, fortissimè refutauit.

Cyprianus tractatum scripsit, qui est numero quartus, titulum habet, De idolorum vanitate, hic primùm refutat breuiter insaniam Gentium, de multis ipsorum Diis: deinde ostendit, non tantùm è Scripturis verùm etiam testimoniis Philosophorum, vnum tantùm esse Deum. Ad hæc confirmat eandem doctrinam variis rationibus, item similibus ab hominibus, & aliis animantibus ductis, quibus perspicuum facit, sicut vnicuique regno, vnus tantùm conuenit Rex, sic etiam rerum omnium, quæ in cœlis, & terris continentur, vnum esse Regem Deum: & præterea nullum. Inde verò concludit, Christum vnum esse cum Patre Deum. Breuis est tractatus, sed lectu dignissimus.

Lactantius Firmianus 1. lib. de falsa religione, elegantissimè, & scitissimè refutat Gentium religionē, de multis Diis: atque vnum tantùm esse Deum demonstrat: non tantùm testimoniis Prophetarum, sed etiam poetarum & philosophorum & Sibyllarum: à 2. cap vsque ad 10. Nam deinceps refutat illorum sacrificia, atque mysteria, vsque in finem. Secundo autem, idola.

Fecit idem postea Euseb. Cæsar. libris illis elegantissimis: quos, De præparatione Euangelica, inscripsit.

August. Tom. 5. de ciuitate Dei multis in locis eandem refutat Deorum multitudinem. Item Tom 3. de fide ad Petrum, cap. 4. 5. Item Tom. 6. contra Manichæos, de fide, cap. 7. Item Tom. 1. de moribus.

Ergò etiam Ecclesiæ Apostolicæ, post Apostolorum mortem, vnum agnouerunt esse Deum.

Sapientissimus quoque inter profanos Scriptores, tā Poetæ, quàm Philosophi, vnum tantum agnouerunt, & confessi sunt esse Deum. Orpheus, Homerus, Sophocles, Pythagoras, Plato, qui etiam Deum vnum appellauit ἓν, nam quod aliquando multos fassus sit esse Deos, fecit id metu cicutæ, vt ait Iustinus. Item Æschylus, Philemon, Euripides, Menander. Horum testimonia, qui videre velit, legat Iustinum in libro de Monarchia, & in Oratione exhortatoria ad Gentes. Si quis plura etiam cupiat, legat Augustini Steuchi libros de perenni philosophia.

Quid? quod cum omni pugnat ratione plures vno statuere Deos. Deus enim sua natura, semper est infinitus, & immensus: nec potest esse Deus, qui non sit infinitus, atque immensus: & qui non cœlum & terram impleat: hæc enim est natura Dei.

Atqui non possunt esse multi immensi, & infiniti.

Non igitur multi Dij.

Ac si multi sint Dij, circumscripti sint necesse est: vbi enim fuerit vnus, alter esse non poterit.

Non potest autem Deus esse qui potest circumscribi: idque propterea, quòd sua natura immensus est, impleus cœlum, & terram.

Non possunt igitur multi esse Dij.

Si item plures sint Dij, aliqua inter illos sit essentialis differentia oportet. nus enim ab altero, aliquo secernatur discrimine, opus est. Si autem sit differentia inter illos essentialis: ita vt vnus habeat, quod non habet alter: non poterūt igitur esse perfecti. Atqui Deus esse non potest, nisi sit omnibus numeris perfectus.

Denique, vnicuique regno, vnus tantùm conuenit Rex. Est autem vnum tantum Dei regnum: quod cœlo & terra continetur.

Legantur & hæ & aliæ rationes, apud Athanasium in oratione contra Idola: præsertim pag. 27. 28.

Atque hæc satis sunto, ad probandum vnum tantum esse Deum, & ad refellendos in genere errores gentilium & hæreticorum de multitudine deorum. Quomodo autem hæc doctrina de vnitate Dei conueniat cum doctrina de tribus personis: postea id explicabimus. Demonstrabimus enim etsi sint tres personæ, non tamen tres esse Deos: sed vnum tantum.

CAPVT IV.

De tribus Personis.

THESIS II.

Tres diuinæ semper fuerunt, & sunt in cælo ὑποστάσεις, quas Ecclesia Christi personas appellare consueuit: nempe Pater, λόγος seu Filius, & Spiritus sanctus.

Tor nomine hypostases, quia eodem Apostolus quoque in hunc eundem sensum vtitur, Heb. 1. 8. Quid autem sit ὑπόστασις antea declaratū est: res scilicet, seu substātia per se subsistēs, indiuidua, incommunicabilis adde hic, intelligēs viuēs, agēs, vt vera sit persona. Quod verò addo, voci λόγος vocem

cem Filii id facio, maioris ex [illegible] gratia, neque [illegible] for- [illegible] nos accipes [illegible] acceperit. Nomen enim Filii [illegible] quam nomen [illegible] Dei [illegible] qui negant [illegible] fuisse Filium Dei ab æterno [illegible] in vtero virginis concipere [illegible] a patre, & venisse in mundum [illegible] antequam [illegible]

[illegible]

II. [illegible]

Atque [illegible] Spiritus Sanctus [illegible] Filius, qui [illegible] *In principio creauit Deus cœlum & terram* [illegible] Dei [illegible]

[illegible] *ra perdantur è terra.* [illegible] in Scripturis [illegible] Deus, qui [illegible] Moses Gen. [illegible] de Spiritu [illegible] *Spiritus* [illegible] *aquas*, omnia scilicet fou[illegible] fuisse cum Patre & Filio, mundi [illegible] vera persona [illegible] 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, quâm [illegible]

[illegible]

Ergo tam [illegible] Spiritus [illegible] Pater [illegible]

[illegible] Isaias [illegible] cap. 6. [illegible] Seraphim [illegible] *sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Zebaoth*: qui mox [illegible] Isaiam, dicens: *Vade & dices populo huic* [illegible] Quis [illegible] fuisse [illegible] docet [illegible] fuit & Spiritus sanctus, teste Paulo in Actis 28.

III. Atque [illegible] de Patre nemo dubitat, qui [illegible] substantia [illegible] perfectissima [illegible] de Filio vero & Spiritu sancto [illegible] plura colligenda sunt, quibus id [illegible] propriè de Filio, & de Spiritu sancto, speciatim [illegible] Itaque de Filio hæc scripta reliquit Salomon, *Sapientia autem, id est, Filius Dei*

ibi loquitur Per me, Reges regnant. Proverb. 8. [illegible] Item ait, [illegible] Patre. Item [illegible]

[illegible]

Ex his [illegible] apparet [illegible]

[illegible] Quomodo [illegible] Dei [illegible] Quomodo verò Filius est à patre genitus [illegible] substantia [illegible] fuisse [illegible] & ab æterno [illegible] Dei [illegible] Quod Deus semper [illegible] Malach. [illegible] quibuscunque [illegible] patres [illegible] hoc omnes sunt electi, [illegible] adoptati, & bonus [illegible] ut Apostolus [illegible] Galat. 4. Atque hæc [illegible] primùm [illegible] Dei appellaretur, & prius [illegible] deinde patrem [illegible] Ioh. [illegible] Christum, & nos [illegible] omnes [illegible] Filii Dei, [illegible] Iohannes [illegible] genitum unicum ex Patre, antequam [illegible] crederetur.

[illegible] Quis non videt [illegible] semper [illegible] & Ioh. [illegible] per quem [illegible] omnia [illegible] Probat [illegible] *omnia per ipsum, & in ipsum* [illegible] Col. 1. 6. [illegible] Apostolus; Christi ge[illegible] omnia [illegible] creata. Est enim [illegible] creatus, sed genitus [illegible] quia omnia per hunc genitum [illegible] genitus [illegible] omnia [illegible] semper [illegible] ad Hebræos, de filio [illegible] Ioh. 1. [illegible] Christus ergo erat [illegible] Deus eoque res diuina subsistens, antequam [illegible] Christus etiam ante [illegible] populum Dei regebat, commitabatur per desertum, pascebat, [illegible] dabat: quomodo hæc fieri potue-

runt ab eo, qui non esset res per se subsistens? Qui homines reconciliat Deo, qui regenerat, qui seruat, qui illorum preces defert in conspectum Patris, is persona sit necesse est. At non vero Christus hæc in electis præstabat, etiam ante incarnationem? Reconciliabat enim Patri, iustificabat, regenerabat, in [illegible] cordibus per fidem habitabat, [illegible], peccata remittebat, preces eorum Patri offerebat. Nam hæc [illegible] officia Mediatoris, & Pontificis [illegible] [illegible] Scripturis demonstrari potest, [illegible] ex epistola ad Hebræos 13.8. *Christus autem heri, & hodie, & idem etiam in secula.* Heri [illegible] tempore [illegible] a condito [illegible] Hodie, de præsenti. *In secula* [illegible] futuro. Seruator autem est Christus, qui hodie suos fideles seruat, Patri reconciliat, renouat, regit: [illegible] omnes a condito orbe, quicunque seruati sunt seruauit, reconciliauit, [illegible], regenerauit [illegible] & in finem vsque mundi [illegible] [illegible] cordi[illegible], fidem semper [illegible] seruando. Est enim idem [illegible] & fuit, & erit idem Christus Mediator, & Pontifex [illegible] otiosus, sed semper in suis operans, [illegible] suam [illegible] virtutem. Quomodo [illegible] hæc præstabat, hæc efficiebat, hæc operabatur, si non erat res per se subsistens? Ipse [illegible] Patrem alloquitur, Io.17.5. *Pater glorifica me ea gloria, quam habui apud te priusquam mundus existeret.* [illegible] ergo ipse antequam mundus existeret, si cum hanc habuit [illegible] hic, vt homo [illegible] gloriam. Quoties verò [illegible] a Patre, & venisse in mundum? Venit autem, quum factus est caro. Ante igitur erat [illegible]. Quod & illud: *Antequam Abraham fieret, ego sum.* [illegible] Quomodo posset hæc verè dicere, si nō fuisset [illegible] vere existēs antequam Abraham nasceretur? [illegible] ad hæc loca, & argumenta multa excip[illegible] ad has exceptiones in posteriori parte [illegible] [illegible] satis esto, confirmatam esse [illegible], talibus locis, quales supra. S[illegible] studiosis [illegible] sunt ad cognoscendam veritatem.

III. Quidam hic etiam [illegible] Spiritus sancti, addam. Spiritus sanctus est verus Deus, vt postea demonstrabimus. Ergo [illegible]. Apparuit descendit [illegible] Christum in specie columbæ [illegible]. Fuit igitur [illegible], quæ speciem columbæ [illegible], & [illegible]. Descendit super Apostolos in forma linguarum ignearum: Act.2.3. Erat igitur [illegible]. Apostolus verò ita de Spiritu sancto scribit: *Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ per eundem Spiritum: alij fides, quæ scilicet ad [illegible] miracula per eundem Spiritum: alij prophetia, alij genera linguarum. Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem Spiritus dividens singulis prout vult.* 1.Cor.12.8. Quomodo hæc operatur Spiritus sanctus, si non est verum [illegible]? Quomodo diuidit, prout vult, si non est persona intelligens & volēs? Est enim notanda illa particula, *Prout vult*: non est igitur [illegible] Dei, sed Deus agens: neque virtus Dei qua agit, sed [illegible], quæ pro sua libera agit volūtate. Idem Apostolus, Act.20.28. *Attēdite vobis* (inquit) *[illegible] in quo vos posuit Spiritus sanctus Episcopos: ad regendum Ecclesiam Dei.* Si Spiritus sanctus constituit illos in Ecclesia [illegible] alios: qui fieri potest, quum persona sit [illegible] prædita, & voluntate? *Qui sunt [illegible] Dei* (inquit Paulus Rom. 8.14) *[illegible] à Spiritu Dei.* Spiritus igitur est persona, iudicio [illegible], quæ sua virtute agit & regit electos pro suo iudicio. Item ait, Gal.5.22. *Fructus autem Spiritus charitas, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, [illegible], modestia, continentia, castitas.* Quare fructus Spiritus vocantur? Quia Spiritus sanctus hos profert in [illegible] fidelibus. Sic [illegible] spiritu viuimus: Spiritus igitur est [illegible]. Sic [illegible] fideles: nouit ergo [illegible]. Idem largitur gratiam: differt ergo gratia à Spiritu sancto: quia hæc ab illo. Act.2.38. Optabant etiam Apostoli gratiam, & pacem in Ecclesiis precantur tam à Spiritu sancto, quàm à Patre & a Iesu Christo. Apoc.1.4.2. Cor. vlt. Ergo nō minus persona est Spiritus sanctus, quàm Pater. Idem docet fideles: ideò Christus ait, Luc.12.12. *Spiritus sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.* Et, Matt.10.20. *Non vos estis* (inquit Christus) *qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*: hoc est, [illegible] vt loquamini, sic in Act. 2.4. *Cœperunt loqui [illegible] linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Si [illegible] dabat pro suo arbitrio Apostolis & aliis, vt [illegible] loquerentur linguis: Ergo persona est intelliges. S[illegible] [illegible] *de peccato.* Io.16. Quomodo [illegible] excitat sed interne per [illegible] penetrans corda. Apostolus verò ait, Rom.8.26. *Quid petamus, nescimus: ipse autem Spiritus interpellat pro nobis*: hoc est, facit, vt agnoscamus, & interpellemus. [illegible] persona intelligens, & [illegible] vt intelligamus. Attribuitur denique iudicium Spiritui sancto ab Apostolis, qui aiunt, *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Act.15.

18. Spiritus igitur sanctus præditus est iudicio non minùs, quàm Apostoli. Attribuitur cognitio. *Nemo nouit* (inquit Paulus) *[illegible] Dei nisi Spiritus Dei.* 1. Cor.2.11. Datur ei auditio & annunciatio, *de meo* (inquit Christus) *[illegible] & annunciabit vobis.* Item: *[illegible] audiet, loquetur* Io.16.13.& 14. Prænotio item, & prædictio rerum futurarum. *[illegible] venturæ sunt* (ait Christus) *annunciabit vobis* Ioh. 16.13. Sic Petrus *[illegible] prænuntiauit in Prophetis, quæ [illegible] erant passiones.* 1 Pet.1.11. Attribuitur etiā eidem [illegible] [illegible] voluntaria donorum distributio: *Diuisiones sunt donorum, [illegible] Apostolus [illegible] autem Spiritus.* Item: *Hæc autem [illegible] [illegible]* 1. Cor.12. [illegible] & 11. Apertè facit [illegible] [illegible] distribuentem pro sua [illegible] & [illegible] [illegible] ipso distribuit. [illegible] igitur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Attribuitur ei [illegible] Spiritus enim sanctus dixit: *Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus ad quod assumpsi eos.* Act.13.2. Quî autem potest imperare, nisi persona intelligens, volens, authoritate prædita? Vnctio & missio. Isa. 61.1. *Spiritus Domini super me: eo quòd [illegible] propter quod vnxit me pauperibus euangelizare [illegible].* Quomodo verò hæc cadunt in rem quæ [illegible] non subsistit, non intelligit, non velit, non agat? Nihil est enim [illegible] regula certius: *[illegible] sunt [illegible]* [illegible]. Neque Christus eum vocat consolationem, sed consolatorem, & quidem [illegible] distinctum. Paracletum eum [illegible]: Ioh 14.16. & 15.26. & [illegible] [illegible], [illegible], viuentem, agentem, [illegible] non minùs quàm Christus ipse fuit illis persona consolans, docens. Creator item humanæ naturæ in Christo dicitur Spiritus sanctus apud Euangelistas. Luc. 1.35. Quomodo autem rei non subsistenti attribui subsistentis rei creatio potest? Ad hæc: Eiusdem generis esse [illegible] docet [illegible] Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quum ait: *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, [illegible] & Spiritus sanctus.* 1 Ioh. 5.7. Vt ergo Pater vera est persona. Et [illegible] Christus vera est persona: sic Spiritus sanctus vera sit persona necesse est. Postremò, symbolo fœderis, quod est Baptismus, perinde [illegible] Spiritui sancto atque Patri & Filio. Eadem enim [illegible] verborum forma, & eadem Aqua [illegible], & [illegible] actione baptizantur in nomen Spiritus sancti, [illegible] etiam in nomen Patris, & Filij. Vt ergo Pater vera est persona: & Filius Iesus Christus, vera persona: ita Spiritum sanctum veram esse personā, oportet. Cum enim symbolo fœderis obsignamur: ab eo etiā in fœdus recip[illegible], aut permittitur nobis, vt ei obsignemur fœderis signo, à quo in fœdus nos recipiamur. Sic populus Dei, Abraham scilicet, & semen eius, in veteri Testamento, non obsignabantur, neque [illegible] obsignari signo fœderis, hoc est, circumcisione, nisi [illegible] à quo etiam in fœdus recipiebantur. Eadem verò [illegible] quæ & illorū, in hac parte, hoc est, in fœdere Christiano: neque ab eo præcepto, quo iubebantur [illegible] soli Iehouæ circumcisionis symbolo obsignari, eximimur [illegible], nisi quod circumcisio in baptismū mutatur. Col.2.12. Quare [illegible] est, non posse fœderis symbolo obsignari, nisi illi, a quo in fœdus recipimur. Quæ autem stultitia est, dicere, nos in [illegible] [illegible] æternæ fœdus recepi à re, quæ non subsistat, quæ non viuat, quæ non agat, quæ voluntate & intelligentia prædita non sit? Qui enim in fœdus nos recipit, is vocat se אל & אלהים, שדי & יהוה, is viuit, is loquitur, is promittit, is ait: *[illegible], & [illegible] post te [illegible] in fœdus sempiternum.* Ergo, cùm in nomen Spiritus sancti [illegible] baptizandus est [illegible] nec [illegible] faciendum est, Spiritum sanctum non minùs [illegible] substantiam, æternam [illegible], [illegible] & intelligentia præditam, cōque [illegible] personam, denique אל, quàm sit [illegible] & Filius. [illegible] [illegible] enim [illegible] forma cum persona Patris, & cum persona Filij coniungatur Spiritus, [illegible] sit item persona [illegible] Spiritus Patris persona est, a [illegible] distincta: qualis & [illegible] Filiúsque Patris, etiam ante assumptam carnem vera erat persona. Credo hoc argumento, pro [illegible] viro, & [illegible] satis [illegible] ad probandam veritatem, non solùm [illegible], verum etiam [illegible]. Filij & Spiritus sancti, [illegible] sibi opus non esse optimè intelligat. Imò verò ita euincitur hac probatione, [illegible] Deitas, vt ab hæreticis nullo modo [illegible] possit. Itaque plura hîc non addam. Si quis vero [illegible], [illegible] nemque Veteris, & catholicæ Ecclesiæ [illegible] quam fidem [illegible] tanquam indigeamus, quo cum vllum faciamus verbum, abigendus a nobis est) legat Irenæum in libr. 4. [illegible] 2. legat [illegible] apud Iustinum. legat Tertullianum libro de Trinitate: & contra Praxeam. Vetustissimi sunt isti Patres,

tres discipuli eorum, qui Apostolos audiuerunt, ac proinde non possunt referre nisi fidem quam Apostoli prædicarunt. Sed de personis tribus, satis hucusque.

CAPVT V.

De vera & reali Patris, Filij, & Spiritus S. inter se distinctione.

POSTEAQVAM satis abundè atque perspicuè demonstratum a nobis est è sacris literis eum qui dicitur Pater, & eũ qui appellatur Filius, seu Λόγος, & eum, qui vocatur Spiritus S. non esse res inanes, neque intellectus, & cognitionis expertes, sed veras substantias per se subsistentes, viuentes, intellectu, & voluntate liberóq; iudicio præditas, eóque veras personas, posset aliquis Noetus, Sabellius, Praxeas, excipere quęcunque adduximus è Scripturis, loca, ea de vno, & eodem intelligi quomodò Pater, modò Filius, modò Spiritus S. appellatur. Hunc autem esse verum personam se non inficiari verum hic minimè equi, esse tres res inter se distinctas: ac proinde non esse constituendum vnum, qui Pater vocatur, & alterum, qui illius, & tertium, qui Spiritus S. appelletur. Demonstrandum igitur nobis est in præsentia Patrem, Filium, & Spiritum S. quos ostendimus res esse subsistentes, esse etiam inter se verè & realiter distinctos, ita vt vnus non sit alius. Hæc igitur esto hac de re Thesis.

THESIS III.

Hi tres, Pater, Filius, & Spiritus S. vere sunt inter se verè, & realiter distincti, vt vnus non sit alius.

II. CVm dico esse distinctos verè & realiter: non intelligo essentialiter (vna enim omnium est essentia) sed personaliter. Id quod perinde est, atque si dicas, vnam personam non esse aliam. Patrem non esse Filium: neque Filiũ suum non esse aliam. Patrem non esse Filium: neque Spiritum S. Quemadmodum neque Petrus est Paulus, neque Iacobus est Iohannes. Sed hoc discrimen inter hos, illus obseruandum est, quòd ij sunt inter se distincti, ita vt etiam ab inuicem sint diuisi, quo fit, vt non solùm multæ sint personæ, verum etiam multi homines. Quid itaque quia creati & finiti. Pater autem, Filius, & Spiritus S. distincti tantum sunt, non autem diuisi, idque propterea quod quisque ipsorum infinitus est atque immensus. Proinde multæ quidem sunt personæ sed non multi Dij vt postea demonstrabimus. Est autem hæc Thesis manifestissima.

III. Principiò quoties in Scripturis sanctis aperta horum trium simul fit mentio, toties etiam inter se eos esse distinctos apertè significatur. Nam si multi sunt: ergo etiam distincti. Alioquin si vnus esset alius, non essent multi, sed vnus. Deinde in illis loquutionibus neque *faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram. Gen. 1. 26.* Item: *Descendamus & confundamus labium ipsorum. Gen. 11. 7.* Item: *Ecce Adamum factum quasi vnum ex nobis. Gen. 3. 22.* in iis, inquam, loquutionibus ostendimus, Patrem, Filium & Spiritum S. contineri. Ij enim sunt Elohim, quorum vnus introducitur loquens reliqui verò qui audiant. Atqui necesse est dici [illegible] quatur ille, qui loquitur, ab illis quibus loquitur. Pater igitur, Filius, & Spiritus S. distinguuntur inter se. Verum huiuscemodi testimonia clarius, & frequentius in Nouo occurrunt Testamento. Aliquot igitur Noui Testamenti loca, eáque aperta, de personarum diuinarum distinctione, breuiter nobis percurrenda sunt. Apud Matt. 3. 16. Pater sese patefacit voce, dicens: *Hic est Filius meus.* Filius carne: est enim ibi humano corpore. Spiritus verò sanctus in specie columbæ. Nó potest autem vnus atque idem fuisse, qui simul illa voce, & humana carne, & specie columbæ sese patefecerit. Quomodo igitur hic aperta non apparet distinctio? Christus verò apud Iohannem promittit se missurum Spiritum sanctum à Patre. *Ioh. 14. 16. & 15. 26. & 16. 7.* Fieri autem nequit vt idem sit mittens & missus. Nec minus perspicuè hanc indicant distinctionem ea quæ Christus instituit de Baptismo; quum iussit credentes expressè in nomen Patris Filij & Spiritus Sancti baptizari. *Matt. 28. 19.* Apostolus autem ad Galatas ita scriptum reliquit: *Misit Deus* (nempe Pater) *Spiritum Filij sui in corda vestra. Gal. 4. 6.* Anteà vero dixerat, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Hic etiam apparet alium esse Patrem, qui mittit, & alium esse Filium, alium quoque Spiritum S. qui mittuntur. Sic etiam Iohannes disertè hanc docet personarum distinctionem, quum ait: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Λόγος, & Spiritus sanctus. Ioh. 5. 7.* Postea vero comparat hoc testimonium diuinum, cum testimonio hominum, & ait: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei* (hoc est illorum trium) *maius est.* Quis non videat Apostolum distinguere hos tres testes inter se, sicut tres homines testes inter se distinguuntur? Voluit. n. concludere, sicut in ore duorum, aut trium testium humanorum stat omne verbum: sic etiam verissimum esse testimonium illud cœleste, quod fit trium numero testium: quorum vnus non est alius licet vnum, & idem omnes testificentur. Idem planè antea docuerat Dominus Iesus quum dixerat se non esse solum, qui de se testetur, sed Patrem quoque de se idem testificari. *Ioh. 8. 18.* Ac proinde probat suum testimonium esse idoneum, quia non vnius sit, sed duorum testimonium. Infinita sunt huius generis loca in Scripturis, quibus Filius à Patre, & à Spiritu sancto, & vicissim isti ab illo distinguuntur. Quid enim illo loco clarius, vbi Iohannes scribit, Λόγον fuisse apud Deum (nempe Patrem) & deinde scribit, non hunc Deum apud quem erat Λόγος, sed Λόγον ipsum factum esse carnem? *Ioh. 1. 1. 14.* Fuit igitur Λόγος à Patre semper distinctus, & alius; etiam ante assumtam carnem. Denique omnes Apostoli, & Euangelistæ passim hanc in suis libris distinctionem, quæ est inter Patrem & Filium & Spiritum S. ita perspicuè tradiderunt, vt non possim satis mirari, qui fieri potuerit, vt Noetus, Sabellius, Praxeas, hanc non viderint, sed tam commentitiam confusionem, tanquam claram lucem sequi voluerint.

IV. Hanc verò semper fuisse totius Ecclesiæ doctrinam, præter Scripturas à nobis allatas, liquet etiam è scriptis Patrum omnium, & ex Symbolis Ecclesiarum, Apostolico, Nicæno Constantinopolitano, Athanasiano & aliis omnibus: neque vero opus est illa recitare neque Patrum testimonia in medium afferre, ne in re perspicua nimis immoremur. Duos tantùm Patres vetustissimos, qui ex professo hoc tractant argumentum indicabo. Primus est Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone Iudæo. ibi enim ex professo demonstrat apertissimis Scripturarum testimoniis, a[illegible] etiam à Patre esse Deum. Sic enim loquitur, sed nomine alius Dei intelligit aliam personam quæ Deus est. Neque enim sentiendum est, Iustinum duos fuisse Deos cum de industria contrarium doceat, in exhortatione ad gentes, in libro de Monarchia, in libro de Trinitate & alibi semper. Vocabit igitur alium Deum ipsum Filium. Quod sit alia à Patre persona, & ea quidem Deus. Alter est Tertullianus in libro contra Praxeam. Ibi enim ex studio refutat hæresim Praxeæ, qui dicebat eandem esse personam, quæ tribus nominibus appellaretur, Patris, Filij, & Spiritus S. Tenenda igitur est hæc doctrina de vera, & reali diuinarum personarum inter se distinctione: & tali quidem distinctione, qua fit, vt Pater non sit Filius, nec Spiritus S. nec vicissim Filius Pater, aut Spiritus S. ac proinde neque ipse Spiritus Pater sit, aut Filius.

CAPVT VI.

De trium personarum, atque in primis de Patris Deitate.

THESIS IV.

Horum trium, nimirum Patris, Filij, seu Λόγου, qui est Christus, ac Spiritus sancti: quisque verus est Deus.

CVM Patrem dico, Patrem Christi proprium intelligo, primum scilicet in Iehoua אל atque personam. Iehoua enim non est vnus tantum אל vel Germanicè אלוה sed plures Elohim, quemadmodum apertè in Scriptis Mosis & Prophetarum passim videre est. Quorum postea numerum & nomina Deus Λόγος in carne manifestatus (h. e. Christus) apertè reuelauit, Docens illos Elhoim tres esse, Patrem, vnum: Filium, alterum: & tertium, Spiritum S. vt non immeritò Iohannes Baptista dixerit, *Deum nemo vidit vnquam, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Ioh. 1. 18.* Enarrauit enim ἐξηγήσατο: h. e. explicauit non solum vnum esse Deum Iehouam, qui & Elhoim, eiúsque voluntatem, id quod certè fecit ab initio mundi: verum etiam quotnam sint isti Elhoim, & quæ illorum nomina patefecit. Id quod speciatim præstitit, posteaquam ipse manifestatus in carne. Hic igitur Patris nomine, primum אל Patrem scilicet Christi proprium intelligo. Id quod diligenter notandum est.

Etsi enim hęretici omnes plenis fatentur buccis, Patrem verum esse Deum: si tamen interrogentur, quemnam Deum Patrem vocent? respondebunt ipsum commune omnium numen & Deum: Iehouam, à quo omnia, per quem omnia,

in quem omnia, ac proinde, qui est omnium Pater, minimè autem admittere, esse certam aliquam personam quę Deus sit & quæ proprius sit Christi Pater: sicut neq; reuera concedont Christum propriè esse alicuius certæ personæ quæ Deus sit, & quæ proprio nomine vocetur Pater, Filium. Id quod inde liquido apparet, quia solum Patrem Christi, verum Deum esse contendunt. Interim tamen, Christus totus in hoc est apud Euangelistas, vt doceat, non nomen simpliciter, sed certam personam in ... suum proprium esse, & propter se, reliquorum etiam electorum Patrem: cuius etiam hanc ob causam se proprium & vnigenitum vocat Filium. Et huc spectant omnia, quæ de suo Patre profert testimonia. In summa, quum hæretici dicunt, Christi Patrē, verum esse Deum: in prædicato (vt scholasticè loquar) nobiscum consentiunt. At in subiecto dissentiunt: cùm nomine Patris, non accipiant certam in Deo personam, quæ Pater sit Christi: sed in genere ... vt ita loquar numen & Iehouam intelligant: in quo tamen numine & Iehoua etiā Filius & Spiritus S. non autem solus Pater, comprehenduntur quemadmodum etiam ... nomine Animæ non tantùm facultas intelligens: verùm etiam sentiens, & vegetans intelligitur.

Nunc tenemus quemnam Patris nomine intelligamus: & quemnam Patrem in hac thesi, Deum esse prædicemus.

II. Ad secundam personam quod attinet, eam tribus expressi nominibus, ..., Filii, Christi, idque propter ea quòd iis etiam tribus nominibus passim in Scripturis nominatur. Ergo quum testimonia e Scripturis proferam, quibus eius Deitatem confirmem: obseruandum fuerit, iis tribus nominibus, eandem personam significari quanquam aliquod etiam est inter hæc nomina discrimen. Nam illa duo priora huic personæ æterna sunt. Semper enim fuit Λόγος & Filius Patris. Tertium verò, quia nomen est officii, conuenit ei propriè, postea quam carnem nostram assumsit & factū que homo, vnctus est in Sacerdotem, Prophetam, & Regem, Spiritu S. Quum igitur nominamus Christum, intelligimus illum Λόγον, seu Filium æternum, æterno ex Patre natum, sed iam hominem factum. Quare quum demonstrabimus hunc Christum verum esse Deum: non eò torquendæ erunt nostræ probationes, quasi tantùm probemus, hunc Christum hominem factum esse Deum quemadmodum Seruetus, & eius discipuli faciunt. Nam & ii, si docent, hunc digito ostensum Iesum primùm quidem esse Messiam, deinde esse Filium Dei, postremò esse Deum. Sed qualem Filium Dei? Adoptiuis gratia & duntaxat propter conceptam, virtute Altissimi, eius carnem ex Virgine. Minimè autem, quod ex Patris substantia ab æterno genitus sit. Qualem etiā Deum esse fateutur? Deum factum: Deum temporalem, Deum per priuilegium, vt ipsi loquuntur, qui ante incarnationem nihil fuerit substantiale aut subsistens: eóque nec verus Deus. Nos autem, quum dicimus, Christum esse verum Deum, intelligimus, hunc qui iam homo factus est, ita nunc esse Deum, vt etiam quum tantùm esset Λόγος, verus semper fuerit Deus.

III. Postremò notandum est, hac locutione, VERVS DEVS, nos complecti omnes Dei perfectiones, seu omnia quę Deo in Scripturis attribuuntur, sine quibus Deus esse non possit: vt præter alia est æternitas, immensitas, omnipotentia & id genus alia. Neque. n. potest verus esse Deus, nisi sit æternus, immensus, omnipotens. Denique intelligimus illum, qui est naturâ Deus: oppositus illis, qui (vt Apostolus loquitur Gal. 4.) natura non sunt dii. Proinde quum demonstrabimus Filium & Spiritum S. verum esse Deum, simul etiam iisdem testimoniis demonstratum volumus, vtrumque esse cum Patre naturâ Deum æternum, immensum, omnipotentem, per omnia coæqualem: ita vt vnus non sit maior & perfectior altero.

IV. Nunc accedo ad Confirmationem, ac primùm quidem de Patre, deinde de Filio, postremò de Spiritu sancto, quæ iam explicauimus, firmis Scripturarum testimoniis, demonstrabo. PATREM CHRISTI PROPRIVM, VERVM ESSE DEVM. Multa de Patris Deitate testimonia proferre superuacaneum est, quando in confesso apud omnes est, hunc verum esse Deum. His igitur paucis, quæ subiiciam, contenti esse debemus. Iohannes sic suum exorditur Euangelium: *In principio erat Λόγος & Λόγος erat* ... Ibi autem nomine Dei, proprius Christi Pater intelligitur: vt I. Ioh. 1. explicatur. Pater igitur verus est Deus. Et Christus apud eundem Iohan. *Sic Deus* (inquit) *dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit, &c. Ioh.* 3.16. Hic etiam, nomine Dei, Pater Christi intelligitur. Et alibi: *Ascendo* (inquit) *ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Ioh.* 20.17. Pater igitur Christi proprius, qui & noster, propter ipsum Christum, factus est pater, verus est Deus. Denique in Oratione eadem Christus proprium suum alloquens Patrem, sic ait: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant, te esse illum solum* hoc est vnicum *verum Deum.* Io 17.1. Est igitur Pater ille verus Iehoua, quem Prophetæ vnicum esse prædicarunt: atque ita verus est Deus, vt fons sit totius Deitatis. Quod verò vnanimis Scripturæ docent, idem etiam tota semper Ecclesia, in primis, & ante omnia, confessa est, nempe Patrem Christi, verum, & sempiternum esse Deum, quemadmodum etiam in omnibus fidei Symbolis, quæ vnquam conscripta fuerunt, planissimè docetur. Ad reliqua igitur progrediendum est, quæ propter hæreticos, ampliori opus habent confirmatione.

LIBRI PRIMI FINIS.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS

Liber Secundus.

Τὸν λόγον, Iesum Christum, ita Angelum esse Iehouæ, vt verus sit Iehoua ex veteri Testamento.

CAPVT I.

Quàm vtilis, & necessaria sit doctrina de vera ę ternáque Christi Deitate. Qua ratione confirmanda illa sit. Explicatio argumenti primi, ex loco Gen. cap. 1. ducti à creatione: ad huius doctrinæ probationem.

SICVT superuacaneum esse diximus, velle multis probare Patrem esse verum Deum, idque propterea, quòd nemo hominum est, qui hoc audeat inficiari: Ita multis & testimoniis, & argumentis, hoc nobis de Christo, eius Filio necessariò demonstrandum est: idque propterea, quòd in omnibus Hæreticis, & Antichristis, Diabolus iam inde ab initio, in hoc vnum semper omnes suas vires, atque neruos intendit, vt Christum tum è suo detrudat solio, tum è nostris dispellat cordibus: modò diuinam, modò humanam eius naturam, modò etiam officium non minus acriter, quàm pertinaciter oppugnando. Hic est ille Spiritus in Antichristo mendax, de quo Iohannes: *Et quis* (inquit) *est mendax, nisi qui negat Iesum esse Christum? Hic est Antichristus, negans Patrem, & Filium.* 1. Ioann. 2.22. Antichristi certè nostri, haud simpliciter negant Patrem, hoc est, Deum: Sed quatenus negant, Christum Filium esse ex eius substantia genitum, eóque verum & natura Deum: negant etiam ex consequenti, Deum verè esse Patrem. Neque enim propriè Pater est: si non habeat Filium è sua substantia genitum: & ea re Deum. Subdit autem Ioh. dicens: *Qui non habet Filium, nec Patrem quidem habet.* Hinc efficitur: Qui negant, Filium esse natura Deum: hac ducti (vt Seductores aiunt) ratione, quòd velint Patri, summo, & vero Deo, suam asserere Deitatem, & gloriam, nec velint permittere, vt ea alteri detur (quasi verò hoc modo oppugnando Filium, rē faciant Deo Patri gratissimam) efficitur, inquam ab iis negari Patrem: ac proinde nihil ingratius Patri ab ipsis fieri posse, quam quod negant, Deum vllum habere Filium, è sua substantia ab æterno genitum. Etenim dum Filium oppugnant, bellum etiam faciunt Patri: quia negando, Christum esse ęterni Dei ęternum Filium: negant simul etiam Deum Patrem, verum & æternum esse Patrem: eoque illum sua

plius vera, & æterna spoliant proprietate: ideóque & Deitate. Neque enim Deus ibi est, vbi non sit Pater, qui habeat Filium, in quo sua semper maneat *εὐδοκία*: vt sit semper Pater in Filio, & Filius in Patre. Quare qui putant, se habere Patrem propitium, quia illius scilicet tueantur gloriam, contra Filium iij efficiunt, vt neque Filium habeant, neque Patrem; sibi scilicet fauentes: sed potius hostes. Idcirco ait Ioh. *Qui negat Filium nec Patrem habet*. Ergo, vt nos habeamus Patrem sine negemus Filium, sed eius, non humanam tantum, verumetiam diuinam naturam contiteamur: cuiusque officium Propheticum, Pontificium, Regium, prædicemus, & contra omnes Antichristos, atque Ecclesiæ hostes propugnemus, necesse est.

In præsentia verò defendenda nobis est vera eius, eóque æterna Deitas. Sumus ergo demonstraturi, tum perspicuis, veteris & noui fœderis, testimoniis: tum apertis, firmisque rationibus, ex vtroque Testamento deductis, Iesum Christum, in cuius nomen baptizati sumus, esse non tantum (vt aiunt aduersarij) hominem Filium, eóque verum hominem: sed verum etiam, æternúmque Dei Filium: & ideo verum, æternúmque Deum Iehouam.

II. Locus I. ex Gen. 1. vers. 1. בראשית ברא אלהים

OPeræpretium autem me facturum existimo, si exordiar a principio Geneseos, indéque initium orationis & demonstrationis nostræ ducam: vbi Moses ait: *In principio creauit* אלהים (ad verbum, *Dij*) *cœlum & terram*. Hic itaque interrogo Arrianos, Samosatenianos, ac Seruetianos: Annon qui creauit cœlum & terram, sit verus, æternúsque Deus: necne sit? Fatentur. Qui enim hîc vocatur Elohim, cap. insequenti appellatur Iehoua. Atqui non solus Pater, verum etiam Filius, qui Christus dicitur (vt iam de Spiritu sancto taceam) ille ipse est, qui creauit cœlum & terram. Assumptum hoc apertè demonstratur è sacris literis. Neque enim in re tanti momenti niti volo, aut humanis rationibus, aut auctoritatibus hominum: nec verò etiam testimoniis Scripturarum, quæ perspicua & firma non sint. Proinde ad probandum nostrum assumptum, omitto, quod Thargum Hieros. Deum Patrem creasse cœlum & terram בראשית interpretatur in sapientia: & hanc contendunt nonnulli esse *Λόγον*, seu Filium Dei, & idcirco intelligunt, in hoc principio, seu per hoc principium, quod est *Λόγος* Filius, atque Dei, omnia esse creata. Omitto & illud Cabalisticum mysterium: quod nonnulli tamen magni faciunt: nimirum quo בראשית nil aliud sit, quàm secundum principium: nam ב altera litera Alphabeti, secundum notat: & ראשית principium, ac caput est. Hoc autem alterum principium esse Christum. Illud etiam alterum Cabalisticum Sacramentum mihi non assumo: quo nimirum dicunt ex tribus literis, verbi creandi, ברא, tres exturi personas in Deo: Filium ex prima litera (nomen enim Filij apud Hebræos בן, incipit à litera ב) Spiritum sanctum ex altera (illa enim initium est nominis רוח) Et Patrem, qui dicitur אב ex postrema litera א. Etsi enim de iis interpretationibus colligere promtum est permultos inter ipsos etiam Chaldæos, & Hebræos, doctissimos homines fuisse: qui idem, quod & nos, senserint de Filio Dei: tales tamen sunt hæ interpretationes, vt ex illis firmum argumentum eius ne queat: quo probetur, aut Trinitas personarum in Deo: aut per Filium, omnia à patre esse condita.

III. Firmius est quod alij doctissimi viri, ex voce pluralis numeri, qua hîc Deum nominat Moses, nempe אלהים colligunt: plures personas in illo esse Iehoua, qui legitur creasse cœlum & terram. Ac proinde non à Patre solùm, sed etiam à Filio, & per Filium, pérque Spiritum sanctum, omnia esse creata, viuificata, sustentata, & sustentari. Nam quod Hebræi nonnulli, Deum nomine plurali Elohim, appellatum fuisse scribunt honoris causa, aut, vt multas esse illius perfectiones significaretur: friuolum est: cum nulla fulciatur vel auctoritate Scripturæ, vel ratione. Contrà verò nos, & loca Scripturarum non pauca habemus: in quibus enunciatur nomine Elohim, quum de Deo Iehoua prædicatur, plures in Deo *ὑποστάσεις* indicari: quemadmodum partim superiore libro demonstrauimus: partim in refutationibus fusius demonstraturi sumus. Et rationes multæ suppetunt, quibus id confirmetur. Inter quas hæc postrema non est. Nullo modo concedendum est, Mosen eam creationis causam effectricem ignorasse, aut perspectam tacuisse: quam Prophetæ & Apostoli nouerunt, & prædicarunt. Præterea cùm legamus, Deum cum nemine familiarius loquutum fuisse vnquam, & sese clarius patefecisse, quam Mosi: Et Prophetas & omnes extra controuersiam sit, Prophetas, atque Apostolos interpretes fuisse Mosis. Est autem manifestum, Filium (vt mox ostendemus) & Spiritum S. (vt suo demonstrabitur loco) prædicari à Prophetis & Apostolis, rerum omnium, tam quæ in cœlis, quàm quæ in terris continentur, conditorem. Verùm etiam Deus apertè appellatur: & quidem talis Deus, qui non sit e terra perdendus, sed ab omnibus potiùs colendus, & inuocandus: vt suo loco planum faciemus. Propheta autem Deos qui non creârunt cœlum & terram, è terra perdendos esse ait. Ier. 10.11. Non enim Deus esse potest, qui non fecerit cœlum & terram. Imo Moses ipse, Spiritum sanctum creatorem fuisse cœli & terræ apertè docet: quum scilicet eum, materiæ illi primæ, & primò creatæ, quam aquarum etiam nomine significat, ait incubuisse, & eam quodammodo fouisse, & conseruasse, donec omnia vi Verbi ex ea formarentur. Qui enim res fouebat, is easdem etiam creauit, cum vtrumque opus sit eiusdem & solius Dei. De Filio verò, quem sæpe nomine, מלאך יהוה, significat: idem ita luculenter ostendit, (sicut iam iam demonstrabo) vt nisi cum maxima Mosis, imo Spiritus sancti iniuria, dubitari ea de re non possit. Est igitur manifestum, quum Moses causam Mundi effectricem, scribat fuisse Elohim: eum nomine Elohim intellexisse non solum Patrem, verum etiam Filium, & Spiritum sanctum. Qui enim & quot fuerint illi Elohim, Christus tandem explicauit, iubens homines baptizari in nomen Patris, Filij & Spiritus sancti. *Matth. 28.19.* His enim tribus nominibus explicatum fuisse à Christo nomen Elohim non dubito. Nam cum non liceret per legem Dei, vllum hominem signo fœderis cuiquam obsignari, nisi Iehouæ Elohim: à quo omnia condita fuerunt, redemptus populus ex Ægypto, tradita lex, firmatum fœdus: Christus verò nouo fœderis signo iubeat omnes obsignari, vni quidem, & eidem Deo Iehouæ (est enim vnus duntaxat) cui anteà etiam Iudaicus populus solitus fuerat obsignari: sed non vni personæ, verùm tribus expressis, Patri, Filio, Spiritui sancto: an non apertè nomen Elohim explicans, docuit, eo plures indicatas fuisse personas eásque tres esse, & neque plures, neque pauciores, quarum prima Pater, altera Filius, tertia Spiritus sanctus appellatur? Vt non immerito dixerit Ioh. Baptista, Deum à nemine vnquam fuisse visum: Filium vero, qui est in sinu Patris, illum nobis explicasse, *Io. 1. 18.* Fuit ergo Christus explicator sicut voluntatis diuinæ, sic etiam diuinarum personarum. Atque apud me hæc tacito tantum habet ponderis, vt ea vna sim contentus, & à sententia dimoueri nequeam.

Verum enimuero quia alijs scribo, non mihi: idcirco plura, apertioráque testimonia proferenda sunt: quibus Filium quoque, qui posteà Christus est appellatus, creasse vnà cum Patre cœlum & terram confirmetur.

IV. Loca itaque illa inspicienda nobis sunt, in quibus de rerum creatione aliquid verborum fiat, & quæ aut de Christo propriè intelliguntur: aut ad Christum ipsum ab Apostolis, accommodantur: Sed si priùs confirmem, vno aut altero testimonio Scripturæ sanctæ, quod modo dixi de Elohim: ea nimirum dictione significatas fuisse à Mose, plures in Deo personas, quæ crearunt cœlum & terram *Sic ait Iehoua* (inquit Iesaias c. 44.24. & 54.5.) עשיך *factores tui*. Et alib. בעליך עשיך, *mariti tui, factores tui, Iehoua Zebaoth nomen eius*. Et in Ps. 149.2. *Lætetur Israel*, בעשיו *in factoribus suis*. Omitto id quod dixit Abrahamus, Gen. 20.13. *Et fuit, quum* אלהים סבית אבי התעואהי, hoc est, *errare fecerunt me Dij, de domo Patris mei*. De creatore autem omnium loquebatur Iehoua. Certè nisi quis velit esse ex professo, & de industria contentiosus, & soli lucenti tenebras obducere: hæc apertè confirmant, plures in Deo esse personas, quæ per Mosen nomine Elohim significatæ, cœlum & terram crearint. Coniunge porro cum his, quæ seorsim de creatione attribuuntur tum Filio, tum Spiritui sancto. Vt illud, Ies. 40.13. *Quis adiuuit Spiritum Iehouæ*, nempe, in creando? Distinguit apertè Iesaias Iehouam, & eius Spiritum: & facit Spiritum creatorem: Sicut etiam Moses ipse hunc eundem docuerat rerum omnium fuisse creatorem, formatorem & conseruatorem. Quæ vero de creatione rerum, per Filium, in Scripturis habentur, innumera illa sunt; quorum quædam nunc subiicio, ea Mose & Prophetis; sed cum Apostolorum interpretatione collata. Vt enim Prophetæ Mosis: sic Apostoli Mosis, & Prophetarum interpretes fuerunt fidelissimi. Qui populum eduxit ex Ægypto, & eum per desertum comitatus est, eique legem dedit, atque ab eo tentatus fuit: is legem promulgans, apertè ait, Exod. 20.11. se sex diebus fecisse cœlum & terram, septimo autem requieuisse ab operibus suis. At præterquam, quod is à Mose vocatur. Exod. 3.2. non solum Iehoua, sed etiam Angelus Iehouæ (qua voce intelligi non potest Pater, quippe qui nullius est Angelus: neque etiam Angelus creatus, vt paulo post videbimus) ab

ipso etiam Apostolo 1. Corinth. cap 10. vers. 9. diserte dicitur fuisse Christus: quum iubet, ne tentemus Christum, sicut quidam Israelitarum eum tentauerunt in deserto. Neque est cur nebulo aliquis verba Apostoli corrumpat, dicens, præcipi, ne tentemus Christum, sicut quidam illorum tentauerunt: nempe non Christum, sed Iehouam Patrem. Quis enim non videat hac interpretatione vim fieri verbis Apostoli? Nam docet Apostolus, nos non minus peccare, si nunc tentemus Christum: quàm illi olim peccarint tentando: Quemnam? eundem scilicet Christum. Si enim discrimen voluisset facere Apostolus, inter eum, quem tentarunt Israelitæ in deserto: & inter Christum, quem hortatur ne tentemus nos: fecisset Dei nomen, præter Christum, dicens: sicut quidam illorum tentarunt Deum. Deinde si Apostolus non intellexisset, Christum fuisse illum Iehouam, qui tentatus fuit in deserto ab Israelitis, sed purum esse hominem: non æquasset tentationem, qua tentatur Christus, tentationi, qua tentatus fuit Iehoua. Quæ enim proportio inter puram creaturam, & creatorem? Imo ne peccatum quidem esse indicasset; tentare Christum. Nusquam enim extat præceptum, ne tentemus creaturam: sed tantùm, ne tentemus Deum. Apostolus vero allusit ad præceptum Dei: *Non tentabitis Iehouam, Deum vestrum: sicut tentastis in Massa*, scilicet eundem Deum. Deut. 6. 16. Sic Paulus: *Ne tentemus* (inquit) *Christum sicut quidam illorum tentauerunt*, eundem scilicet Christum. 1 Cor. 10. 9. Sed quod Moses habet Iehouam, Apostolus, Mosis interpres, dixit Christum: vt aperte indicaret, Christum esse illum, qui tentatus fuit a populo in deserto: ac proinde Christum esse illum Angelum Iehouæ, & Iehouam, qui eduxit populum ex Ægypto: qui denique dixit, se diebus sex operatum fuisse, creando se fecit omnia: & septimo die quieuisse ab operibus suis. Quid opus est tergiuersationibus in re tam perspicua? Sed perditi homines, quia nolunt acquiescere in doctrina Apostolorum; idcirco noua semper quærunt effugia. Verum ego propter Electos persequar institutum.

V. Dauid in Psalm. 102 sic incipit precationem suam: *Iehoua exaudi precationem meam.* Postea vers. 26. ait, *In principio terram fundasti, & opus manuum tuarum sunt cæli.* Hi certe creationem rerum non adscribit, nisi Iehouæ. Apostolus autem totum hoc tribuit Christo. Aut igitur Dauid in eo Psalmo, de Apostoli sententia, verè agnouit Christum pro creatore cœli, & terræ: aut Apostolus abusus est hoc loco. Qui hoc dixerit, cum eo mihi nihil est negotij, tanquam cum homine blasphemo, perfido, nebulone, & prima negante principia. Apud pios igitur locus iste confirmabit, Christum in nomine Elohim contineri: cum dixit Moses. *In principio creauit Elohim cælum & terram.* Negare enim verba illa Dauidis, ad Filium ab Apostolo rectè accommodari, tanquam ad illum a Dauide dicta: summæ est impudentiæ: vt ex toto capitis contextu liquet. Nam initio quoque capitis dixerat, per Christum condita esse secula. In eius igitur confirmationem adduxit nunc locum Dauidis. Quin imo explicationis quoque causa, nempe, vt ostenderet ita per Christum condita esse omnia, vt ipse vnà cum Patre, sit rerum conditor, efficiensque causa, non autem instrumentalis: id fecit. Quare non solum Apostolus, verum etiam Dauid (si huius fuit ille versus Interpres) nouit, Mosen nomine Elohim indicare voluisse, non Patrem solum, verùm etiam Filium: eoque tam hunc, quam illum, cæli, terræque creatorem fuisse. Huc accedit locus Filij Dauidis, in quo sapientiam Dei ὑποστατικῶς introducens præter alia, eam ait hic loqui: *Quum præpararet ipse* (Iehoua, parens meus) *cælos, illic aderam, &c.* Prou. 8. 27. Docet in summa, sapientiam Dei, quæ est ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, vnà cum Patre omnia creasse: sicut postea fusius locum nunc explicabimus: & quæ sunt exceptiones refutaturi sumus: ita vt appareat meram esse impudentiam, locum hunc de Christo non esse intelligendum contendere: cùm vel Arius ipse, hoc inficiari nunquam ausus fuerit. Venio igitur ad alia testimonia.

VI. Ille, qui ait apud Ies. 45. 23. *Mihi curuabitur omne genu*: ibidem etiam dicit, se fecisse terram, & hominem super eam creasse: & suis se manibus cœlos extendisse, & eorum militiæ imperasse. Quod ex loco apparet, eundem esse creatorem omnium, qui etiam futurus est omnium Iudex: & cui omnes flexuri sunt genua. Atqui Apostolus hoc tanquam de Christo dictum recitat, & interpretatur: *Oportet nos* (inquiens) *sisti ad tribunal Christi. quia scriptum est, Viuo ego, mihi flectetur omne genu.* Rom 14. 11. An non igitur apertè prædicat Paulus, Christum sicuti, futurus est Iudex totius Mundi: sic etiam totius mundi esse conditorem: neque fieri posse, vt ei omnium curuentur genua: nisi etiam omnium verus sit Creator. Est enim vnum ab altero inseparabile. Neque dici potest, non conuenire Christo per se, vt ei curuentur omnium genua: sed ex accidenti; quòd huic homini, propter passionem, & obedientiam erga Patrem datum sit per gratiam: & ei curuentur genua: sicut docetur ad Phil. 2. 9. Non enim simpliciter dicit hic Paulus, nos ei curuaturos genua, vt ad Phil. sed ex Propheta probat, nos oportere sisti ante tribunal eius. Quamobrem? *Quoniam scriptum est* (inquit) *Viuo ego, mihi flectetur omne genu.* Quis hæc dicit? Iehoua: Conditor cœli & terræ. Non igitur Christo, vt homini flectetur omne genu: sed vt Iehouæ, & omnium rerum conditori. Vt enim ait Iehoua apud Iesa. se vnum esse Iehouam, præter quem non sit alius: sic etiam intelligit se vnum esse rerum conditorem, vt extra se nullus sit alius: & ita sibi vni curuandum omne genu, vt præter se, curuandum sit nemini. Ac quidem, vt hoc, quod dico, efficacius demonstret; iurat per seipsum: quod certè nemini, præterquam Deo, licet. Non potest igitur eludi locus iste, quin Apostolus intellexerit, Christum esse illum Iehouam, cui soli liceat per seipsum iurare: cui soli flectendum sit omne genu: qui solus sit Creator omnium, eoque solus verus Iehoua. Quum enim dico, Solus, non excluditur aut Pater, aut Spiritus sanctus: quia omnes idem sunt Iehoua: Flectetur quidem omne genu etiam homini Christo, verùm non simpliciter, sed quatenus hypostaticè vnita est illa humana natura cum diuina. Firmum enim manet præceptum, non esse adorandum, nisi solum Iehouam. Proinde hinc etiam confirmatur, Christum verum esse cœli & terræ conditorem: quia adorandus nobis, & Angelis proponitur à Patre, in omnibus Scripturis, *Et adorent eum* (inquit Dauid) *omnes Angeli eius.* Psalm 97. 8. Eædem vero Scripturæ docent, adorandum non esse, nisi qui fecit cœlum & terram: vt Angelus ait, Apoc. 14. 7. Et Apostolus ad Romanos improbat Gentes, quæ neglecto Creatore, adorarunt creaturas. Roma. 1. 25. Imo hanc rationem affert idem Deus, apud Iesaiam. Cur enim ait sibi curuandum omne genu? Quia (sicut ante dixerat) ipse fecit terram, & hominem super eam creauit. Proinde alterutrum necesse est: vt aut negemus, Christum esse adorandum: aut ingenue fateamur, eum esse conditorem cœli & terræ. Locus Ierem. 10. 11. *Dij qui non fecerunt cælum & terram: dispereant è terra*: nimis clarus & notus est omnibus. Etsi enim verum Deum obijcit idolis: ac tradit notam, vnde discerni possint an sint veri Dij, nobis colendi, necne: Interim tamen doctrinam tradit generalem, de discrimine veri Dei, & falsorum Deorum. Est igitur necesse, vt aut Christus sit falsus Deus, minime adorandus, sed e terra exterminandus: aut Creator sit cœli & terræ. Sic autem sensisse Prophetas de Christo, docent Apostoli, Prophetarum interpretes. Ipsos igitur audiamus.

VII. Iohannes τὸν λόγον, quem posteà factum carnem, Christum vocat, tradit eum esse æternum: quia *in principio erat ὁ λόγος.* Esse personam à Patre distinctam: quia *ὁ λόγος erat apud Deum*, Et verum esse Deum: quia καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Omnia vero probat, *quia omnia per ipsum facta sunt. & sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Item infrà ait per ipsum factum esse Mundum. Neque hic Euangelistam loqui de altera Mundi creatione, sed de prima, abundè suo explicabitur & demonstrabitur loco. Neque enim omnia recreata, seu renouata sunt: sed electi duntaxat. Ita vero omnia ait esse per ipsum facta: vt nihil excipiat, quum ait: *Et sine ipso factum est nihil quod factum est.* Deinde ne electi quidem perfectè adhuc sunt renouati, sed perfecta eorum recreatio expectatur. Iohannes autem ait, omnia iam per eum esse facta, hoc est, quicquid creatum est (vt ipse explicat) non sine ipso, creatum esse, sed per ipsum. Neque dubium est, quin alluserit ad verba Mosis initio Gene. probareque voluerit, ideo τὸν τοῦ θεοῦ λόγον esse æternum, semper apud Patrem eoque Deum verum: quia ita per hunc omnia Pater creauit, dicendo, *Fiat, & factum est*: vt sine ipso, nihil à Patre factum sit eorum, quæ Moses facta esse dicit. Itaque Iohannes verus Mosis interpres, docet Mosen quoque intellexisse τὸν λόγον vnà cum Patre omnium esse conditorem. Imo Christus ipse hoc non dissimulat, sed ingenuè confitetur, quùm ait: *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* Item, *Quæcunque operatur Pater eadem ὁμοίως operatur & Filius.* Io. 5. 17. 19. Docet enim sicut ab initio Pater creauit omnia, & continenter omnia sustentat: ita se quoque cum Patre, eadem operandi facultate, & operatum esse omnia, & eadem sustentare, ac viuificare.

Quòd si quispiam dicat, loquutum fuisse Christum de illis operibus, quæ tunc operabatur, non quòd ab initio Mundi operatus sit; & ideo vti voce præsenti, *operatur*: is præbet se ridiculum. Eodem enim verbo præsenti, tam de Patre, quàm de se vtitur. Quare quod concludit de se, idem etiam de Patre conclusum fuerit. Num igitur dices, neque Patrem operatum fuisse anteà? Particula,

Vsque

Vsque modò, continuationem operum Dei Patris, & Filij, à Mundi initio ad id vsque temporis, imò ad finem vsque Mundi demonstrat. Quotidie enim vera est propositio Christi: *Pater vsque modò operatur, & ego operor.*

VIII. Audiamus & alium Mosis interpretem, Paulum Apostolum. Is in Epistola ad Coloss. probat, Christum Filium esse Dei, ante Mundi creationem genitum: quoniam per ipsum facta sunt omnia, quæcunque sunt in cœlis, & in terris, dicens, Qui (Christus) est *πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Nam per eum condita sunt omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, &c.* Col.1.15. Eadem planè ratione vtitur Paulus, qua & Iohannes. A creatione enim omnium, per ipsum facta demonstrat eius æternitatem: neque creaturam esse, sed Filium è substantia Patris genitum. Pro confesso igitur vterque assumpsit, per Christum, *ἐν Λόγῳ* omnia fuisse condita. Vnde verò hoc acceperunt assumtum? Procul dubio inde, quòd Moses, & Prophetæ docuerunt, Iehouam Patrem omnia condidisse, per suum *Λόγον*, suámque sapientiam substantialem: quæ & ipsa in nomine Elohim continetur: & hoc intellexisse Mosen, quum dixit, *In principio creauit Elohim cœlum, & terram.* En harmoniam Apostolorum & Prophetarum.

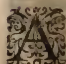
Neque est, cur hunc locum conetur aliquis Canis lacerare: Apostolum loqui non de creatione rerum prima, sed de secunda: Et Christum proponi ab Apostolo, non vt æternum Filium, sed vt hominem; primam ac principem, dignitate & honore creaturam. Ad has nænias fusè respondebitur suo loco. Non enim Apostolus vocat Christum *πρωτόκτιστον*; quod certè fecisset, si eum, vt creaturam proponere nobis voluisset: præsertim cùm id postularet ratio comparationis, quam subdit, *πάσης κτίσεως*. Sed appellat *πρωτότοκον*, discernens diuinam, æternamque eius natiuitatem à creatione humanæ ipsius naturæ, omniumque aliarum rerum. Sed plura aliâs. Certum est ex toto contextu, Apostoli verba nimis violenter torqueri, & lacerari, si de secunda creatione, non autem de prima, quis ea interpretetur: imò nullo modo cohærere posse: fluunt autem omnia, si de prima accipiamus: vt omnes semper Interpretes, ante hos nouos Aristarchos, & Græci, & Latini exposuerunt. Eadem doctrina confirmatur in Epistola ad Hebr. 1.2. vbi ait Apostolus per Christum facta esse etiam omnia secula. Ante igitur omnia tempora, eóque ante omnem creaturam Christum extitisse, docet Apostolus. De prima enim rerum creatione loqui Apostolum, certo certius est, vt suo videbitur loco: & vt versus ex Psalm. citatus confirmat, *Tu initio, Domine, terram fundasti.* Psal.102.26.

Ex his omnibus satis luculenter apparet veritas nostri assumti Christum, qua *Λόγος* est Dei Patris, creatorem esse vnà cum Patre, cœli & terræ: & nomine Elohim, à Mose, tam hunc, quam illum, significatum fuisse: quum dixit, *In principio creauit Elohim, cœlum & terram:* ac proinde verum esse Iehouam, Christum: eóque vnum esse tantum creatorem, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: quia vnus tantùm est Iehoua. Ego ingenuè fateor, me non posse videre, qomodo queant ista eludi loca, quibus probauimus, Christum mundi esse creatorem imò ne quidem, quomodo possit quis aliquid de iis dubitare, nedum oppugnare, nisi Spiritu Diaboli, capitalis hostis Christi, agitur.

CAPVT II.

Explicatio reliquorum locorum, & argumentorum, quæ ex libro Geneseos collecta sunt, pro Christi Deitate.

I. Locus 2. ex Gen. 12. vers. 1. & seq. & 14. vers. 19.

APPARAT Iehoua Abræ, eumque è terra euocat sua: & benedictionem promittit. Apparet denuò eidem, in terram Palæstinæ iam profecto: & eam illi terram promittit. Abram autem ædificat altare Iehouæ, qui sibi apparuerat. Si vera est Patrum, Iustini, Tertulliani, Irenæi, Ambrosij, & aliorum sententia: Patrem nunquam solitum fuisse cuipiam apparere, sed semper Filium, aut Angelos: efficitur Filium esse illum ipsum Iehouam, qui apparuit Abræ, & cui Abram ædificauit altare. Neque enim Angelo alicui creato, altare ædificare licuit vnquam.

Adde quòd qui Abrahamum vocat, est ille idem qui fœdus cum illo iniit æternum. Auctorem autem esse fœderis non solum Patrem, sed etiam Filium; docet Apostolus, quum ait, Fœdus seu testamentum confirmatum fuisse morte Testatoris. Hebr.9.16. Quis autem mortuus est, & suo sanguine fœdus firmauit nisi Christus? Deus scilicet manifestatus in carne: 1.Tim.3.16. De quo idem Apostolus ait, Deum sanguine suo Ecclesiam redemisse? Act.20.28. Si vetus per nouum interpretemur testamentum: veram semper illius assequemur intelligentiam.

Cum his congruunt, quæ itidem habentur de benedictione, qua Abrahæ Melchisedecus benedixit, dicens: *Benedictus Abram Deo Altissimo:* hoc est, apud Deum Altissimum, qui scilicet te vocauit, inque suam gratiam recepit: & in huius rei testimonium ista præsenti donauit victoria. Benedictum autem vocat æterni fœderis respectu. Est porrò manifestum (vt dixi) fœderis auctorem esse Christum, cum Patre. Deinde nouimus, neque alia benedictione, neque per alium, benedictum fuisse Abrahamum: quàm qua & per quem, reliqui etiam fideles benedicendi erant, & benedicuntur. In Christo autem omnes benedicuntur, vt Abrahæ promissum fuerat: & vt Apostolus explicat vbique: Certè ad Ephes. ait, Deum Patrem benedixisse nobis, omni benedictione spirituali in cœlestibus, in Christo, Ephesios 1.3.

Cum iis coniunge, quæ demonstraturi sumus ex nouo Testamento, Christum ita esse Filium Altissimi, vt sit ipse quoque Altissimus: cuius Altissimi Propheta, & præcursor fuit Iohan. Baptista: & quem idem Ioh. dixit esse supra omnes: Iohan. 3.31. & quem Paulus vocat Deum super omnia benedictum. Rom. 9.5. Si idem Spiritus Dei erat in Melchisedeco, aliisque Prophetis, qui & in Apostolis, vt Petrus testatur: 1.Pet.1.11. efficitur Melchisedecum, nomine Altissimi, apud quem benedictum esse pronunciauit Abrahamum, intellexisse non solùm Patrem, sed etiam Filium eius, Iesum Christum. Nunquam enim seiungendus est Filius à Patre: quia Filius semper est in Patre.

Adde, quæ leguntur de Abrahamo; qui dicitur Iehouæ promittenti credidisse: & hoc illius credere, imputatum ipsi fuisse ad iustitiam, Genes.15.6. hoc est, quia credidit Iehouæ, reputatum eum fuisse coram Deo iustum. Certè non alia ille fide reputatus fuit iustus, quàm qua etiam nos reputamur: vt Scripturæ docent: præsertim cap. 4. ad Rom. Quare autem reputamur nos iusti, nisi propter fidem in Christum? Quis igitur fuit ille Iehoua, cui quia credidit Abrahamus, habitus fuit pro iusto: nisi cum suo Patre Christus? Adde quòd qui hic promittit, & dicitur Iehoua, idem cap.22. vocatur Angelus Iehouæ: Hic autem est Christus. Credidisse igitur Iehouæ; & Angelo Iehouæ, Christo; idem sunt; & propter fidem Christo præstitam, habitus fuit iustus. Neque prætermittendum est, quod de Angelo Iehouæ, qui Agari apparuit, legimus. Ille inuenit Agarum in deserto; & præter alia ait: *Ego multiplicabo semen tuum.* Genes.16. 6.9.&c. Agar verò vocat eum Iehouam. Neque hoc recitat Moses nisi Agaris appellationem approbans. Qui igitur Angelus Iehouæ apparuit, & promisit; & vocatus fuit Iehoua, non fuit nisi Filius Dei. Pater enim Angelus non est, neque etiam dicitur. Angelus autem creatus, Iehoua non est: neque illo honore dignus, quo ille Angelus Iehouæ affectus fuit ab Agare, ancilla Abraham.

II. Loc. 3. ex Genes. 17. & 18. capitibus.

DE auctore fœderis cum Abrahamo, nemo dubitat, quin fuerit verus Iehoua, vt in historia narratur. Atque præterea, quæ ex Epistola ad Hebræos ostendimus, Christum fœderis auctorem & confirmatorem prædicari, illud etiam considerandum est, quòd qui fecit fœdus cum Abrahamo Gen.17. idem ei apparet statim post fœdus initum, vt est Genes.18. Ibi vero ille fœderis auctor modò Angelus Iehouæ, modò Iehoua appellatur: Principiò ait, *Apparuit ei Iehoua.* Deinde explicans Moses, in qua forma apparuit, & à quibusdam fuerit comitatus; subdit: *Et ecce tres viri stabant iuxta eum.* Horum vnum inprimis reuerenter alloquitur Abrahamus. Idem vnus promittit & confirmat promissionem, de præstanda gratia Saræ concipiendi, & pariendi filium constituto tempore. Idem vocatus à Mose Iehoua, admiratúsque risum Saræ, ait ad Abrahamum: *Cur sic risit Sara, dicens, Num verè paritura sum, cum sim vetula?* Ac infidelitatem Saræ reprehendens ait? *Num ergò Deo quicquam est difficile?* Cui obsecro, Deo? nempe mihi. Subdit enim statim, confirmans promissionem, ac docens nihil apud se esse impossibile eorum,

quæ promittit, dicens; *Ad tempus definitum, circiter tempus viuentis reuertar ad te, & Sara habebit Filium.* Quis non videat, ex iis tribus, qui instar virorum apparuerunt, & qui Angeli etiam appellantur: vnum fuisse Iehouam verum? Mox verò subdit, Digressis inde, & Sodomam versus profectis duobus ex illis tribus viris, id est, Angelis: mansisse Iehouam cum Abrahamo: & cum illo longum habuisse sermonem: inuocatum fuisse ab Abrahamo, & appellatum Iehouam suum, & iudicem vniuersæ terræ.

Verè cæcum, præfractum, cor habentem velo obductum, & apertum veritatis hostem esse oportet: qui non videt in hac historia, vnum ex illis tribus Angelis, qui virorum instar apparuerunt Abrahæ, verum fuisse Iehouam Quis autem esse potuit, nisi Christus, qui sæpenumero Angelus Iehouæ appellatur? Pater enim nusquam Angelus Dei fuisse dicitur. Taceo hîc, quod suprà etiam attigi ex cap. 20. Vbi Abraham de eo, qui se è sua terra in terram alienam euocauerat, loquens ad Regem Abimelechum ait: *Quumque errare fecerunt me Elohim à domo Patris mei, &c.* Nam Elohim, cum verbo plurali, התעו errare fecerunt, coniungit. Et quem Moses vocauerat Iehouam; Abraham vocat Elohim An non igitur Abrahamus nouit, Iehouam plures esse Elohim? Oportet igitur præter Patrem alium quoque esse: Qui sicut Elohim, sic etiam sit Iehoua. Quem autem esse dicimus: si præter Spiritum sanctum, negamus hunc esse eius Filium?

III. Loc. 4. ex Genes. 22. vers. 1. 2. & sequent.

VErus Deus iubet Abrahæ, vt tollat Filium suum Isaacum: & ibi eum sibi offerat in holocaustum. Quum Abraham Filium iam duxisset super montem, manumque stricto gladio, iam extendisset, vt eum immolaret: Moses ait, tunc Angelum Iehouæ è cœlo clamasse, & vetuisse Abrahæ, ne manum extenderet in puerum: nihilve ei mali faceret. Et rationem adferens, ait: *Quoniam nunc cognoui, quòd timeas Deum quia non pepercisti filio tuo, propter me.* Ac paulo post Angelum Iehouæ de cœlo clamasse ad Abrahamum secundò, & dixisse: *per memet ipsum iuraui* (נאם יהוה) *quandoquidem fecisti rem hanc, quòd non peperceris filio tuo, vnico tuo: benedicendo benedicam tibi &c. & quòd obedisti voci meæ.* Hæc ille Angelus Iehouæ Manifestum est ex ipso Mosis contextu, hunc, quem vocat Angelum Iehouæ; non fuisse Angelum creatum: sed Deum. Qui enim vetat Abrahæ, ne filium occidat, idem ille ipse est, qui etiam prius iusserat, eum sibi in holocaustum offerri. Hic autem fuerat verus Deus; vt liquet. Angelus ergo Iehouę vetans, fuit Iehoua Elohim, mandans.

At vetat (inquies) Angelus, nomine Iehouæ. Verùm hoc non exprimitur; neque etiam cum reliquo Mosis contextu conuenit. Hic enim Angelus causam reddens, cur nolit immolari Isaacum, ait: *Cognoui enim quòd timeas Deum: quia non pepercisti filio tuo, propter me:* Non autem dicit propter eum, scilicet Deum: quem timebat Abrahamus. Neque verò propter Angelum creatum Abraham non pepercit filio suo: sed propter Deum Deinde idem Angelus Iehouę iurat per semetipsum: quod certè nulli fas est creaturæ. At ait, נאם יהוה. vt significet se non esse, qui iuret, sed tantùm se referre Iehouæ iuramentum. Verùm non cogimur admittere, hæc verba, esse Angeli creati; cùm possint esse verba, tum Mosis, qui doceat eum, qui sic loquebatur cum Abrahamo, Iehouam fuisse: tum etiam ipsius Iehouæ quibus confirmet auctoritatem suo iuramento: vt solet sæpe facere: præsertim apud Prophetas. Item ait: *Quia obedisti voci meæ.* Quare cùm omnes huius loci circumstantiæ faueant nostræ interpretationi, tanquam consentaneæ cum aliis sacris literis: non est, cur ea reiici debeat, aut possit.

Itaque apparet, eum, qui vocatur ibi Angelus Iehouæ, minime fuisse Angelum ex illorum numero, qui vocantur administratorij Spiritus. Pater autem nunquam Angelus vocatur: cum neque vllius esse possit. Filius igitur fuit, eoque verus Deus Coniunge modo hæc quæ hic tradit Moses, de promissione facta Abrahæ, per hunc Angelum, eaque iuramento confirmata: cum iis, quæ partim attigimus ex capite 20. Vbi Deum, qui se eduxerat de domo sua vocat Abraham, Elohim: & plures esse docet verbo התעו: & quæ partim habes capite 24. vers. 7. vbi de eodem Deo, qui se euocauerat, loquitur, Dicens in singulari numero, *Iehoua, Deus cælorum, qui tulit me de domo patris mei, & de patria mea sola, &c.* Confer, inquam, cum illis, ea, quæ modo explicauimus: ac videbis consentaneè cum aliis Scripturis à nobis doceri: quum dicimus vocationem Abrahæ: mandatum, prohibitionem, iuramentum & promissionem, factam Abrahæ, per Angelum Iehouæ, factam fuisse immediatè à tali Angelo, qui sit Iehoua: cum ipse Iehoua plures sit Elohim: qui Abrahamum ex ipsius terra euocârunt, & eduxerunt.

Ita apparet qualem Deum nouerit, & coluerit Abrahamus: nempe talem, qui vnus fuerit Iehoua, & plures Elohim, verè subsistentes: vocantes Abrahamum: cum familiariter alloquentes: ex sua ipsius terra educentes: iustificantes: fœdus cum illo facientes: ac proinde non Patrem solùm, sed & eius Filium, & ex consequenti vtriusque Spiritum. Qui tamen omnes simul, quia vnus sunt Iehoua, vnus etiam dicuntur ipsi Abrahæ Deus, qui vocarit, qui iustificârit, qui benedixerit, qui fœdus cum ipso fecerit. Non Pater solus itaque, sed & Filius, qui posteà Christus est appellatus, cum Spiritu sancto, est ille Deus, qui in Scripturis, primò vocatus fuit Deus, Creator cœli, & terræ; deinde, & Deus Abrahæ, Deus Isaac, Deus Iacob.

VI. Loc. 5. ex Genes. 26. versiculo 2.

NEque alius fuit Deus Isaaco, quàm qui etiam Abrahæ Iehoua scilicet Elohim. Idcircò ille Angelus Iehouę, qui iurauerat Abrahæ per seipsum, eique benedixerat, & promissionem fecerat, vt ante visum est: idem Isaaco apparet: & idem iuramentum, promissionemque Abrahæ factam confirmat: Iehouaque simpliciter appellatur. Isaac vero extruit illi altare, eumq; inuocat: non certè alium, quàm eum, quem etiam anteà inuocauerat, & cui altare extruxerat Pater eius. Cui autem altare extruxerat Abrahamus; ille vocatus fuit Angelus Iehouæ, quem fuisse ipsum Christum demonstrauimus. Itaque in cap. 27. idem Isaacus, quùm benedicit Iacobo, precatur ei hanc benedictionem à Iehoua Elohim. Primò enim quem inuocat Iehouam: deinde vocat Elohim: protestans hac ratione, se agnoscere pro suo Deo, vnum Iehouam, & plures Elohim, *Det, inquit, tibi Elohim de rore cœli, &c.* Confer iam hanc Isaaci precationem, cum precationibus Apostolicis; & videbis quinam fuerint illi Elohim, à quibus precabatur benedictionem rerum temporalium, & æternarum Iacobo, pater eius Isaac. Apostoli precabantur Fidelibus gratiam & pacem à Patre, & à Filio eius Iesu Christo: & ex consequenti, ab vtriusque Spiritu: sæpe etiam expresso nomine Spiritûs sancti: vt manifestum est in nouo Testamento. Is idem Deus fuit Patriarchis, qui & Apostolis: & ab eodem Iehoua eisdemque Elohim, precati sunt Apost. gratiam & pacem (quibus duobus nominibus omnia bona spiritualia & temporalia complexi sunt) à quo, & à quibus ipsi quoque Patriarchæ, benedictiones spirituales & temporales, precari soliti fuerunt suis liberis: manifestum est Patriarcham Isaacum, quùm dixit: *Det tibi Elohim, de rore cœli, &c.* nomine Elohim intellexisse, non patrem solùm, verum etiam Filium eius, Iesum Christum: ac proinde, Christum fuisse Isaaco, sicut & Patri fuerat, verum Iehouam.

V. Loc. 6. ex Genes. 31. vers. 11. & sequent.

ACcedamus iam ad Iacobum, & videamus, an ipse etiam nouerit talem Deum: & an Christus fuerit illi verus Deus. Prætereo autem locum illum, qui est de scala, quæ à cœlo in terram vsque pertingens, & in cuius summitate innixus erat Iehoua, & per quam ascendebant & descendebant Angeli, ostensa fuit in somnis ipsi Iacobo Genes. 28 12. Tametsi hac visione indicare voluit Deus sancto Iacobo, prouidentiam, qua manens in cœlo, terram tamen, suosque imprimis non delerit, sed per sanctos Angelos regit: Quia tamen præcipua pars prouidentiæ Dei, in eo versatur, vt per Christum tanquam per verum Mediatorem, viamque ac scalam, & sua nobis communicet beneficia, & nos in cœlum deducat: idcircò hanc scalam, non tam typum prouidentię Dei, quàm figuram fuisse Christi non dubito: consentientibus omnibus piis interpretibus: & Christo idem annuente, quùm dixit Nathanaeli. Io. 1. 51. *Quia dixi, Vidi te sub ficu, credis?* me scilicet esse illum (vnigenitum, eoque solum de substantia Patris genitum) Filium Dei? *maiora his videbis. Amen, amen dico vobis: Deinceps videbitis cælum apertum & Angelos Dei ascendentes ac descendentes, super filium hominis:* nempe in testimonium, quòd sim ille Filius Dei vnigenitus: eoque & verus Deus, sicut & verus homo: per quem solùm tanquam per veram scalam in cœlum pateat ascensus hominibus, sicut etiam per hanc eandem solam, gratiæ, & benedictiones diuinæ, per Angelos ad homines deferuntur.

Ita apertè Christus indicauit, se esse hanc scalam, in cuius summitate erat Iehoua. Tria enim de Christo mihi in hac scala significantur. Deitas, in summitate, cœlos tangente. Humanitas, in infima parte, quæ terram contingebat. Et offi-

Et officium Mediatoris, per quem solum & Pater cœlestis nobis placatus est, & suam è cœlo communicat gratiam: Et nobis in cœlum ad Patrem patet accessus. Hæc mihi certissima sunt in hoc scalæ mysterio.

Adde quod qui in summitate stabat Iehoua, sic ait Iacobo in illa visione: *Ego sum Iehoua* אלהי *Abrahæ, Patris tui &* אלהי *Isaaci.* Est autem ante ostensum, Deum Abrahæ & Isaaci, fuisse non solum Patrem, sed etiam Filium, & vtriusque Spiritum: nomine Elohim, propter plures personas: & nomine Iehouæ, propter vnam, & eandem omnium essentiam, significatos.

Adde etiam quòd Iacobus locum hunc propter scalæ mysterium, dixit esse locum sanctum, domum Dei, & portam cœli. Christus autem propter officium sæpe dixit, se esse portam, & ostium, & viam. Ioh. 10. 7. & 14. 6. Imo etiam quasi domus, in qua inhabitat plenitudo Deitatis corporaliter: Et locus sanctus, hoc est templum Dei: in quo inuocatur Pater. Ita optimè totus Christus, tam quoad personam, vtramque naturam: quàm quoad officium, in hac scala demonstratus fuit Iacobo. Verum quoniam aduersarij, homines impij, & contemptores mysteriorum Dei, totum hoc mysterium ridebunt, & nihil ad rem facere clamitabunt: ideircò ad alia propero, quibus ostendã ipsi etiam Iacobo, agnitum fuisse Christum pro suo Deo, sicut & Abrahæ, & Isaaco: iacto tamen prius hoc fundamento ex isto loco: nempe illum, cui Iacob post mysterium scalæ, & post acceptam promissionem, consecratumque lapidem, votum fecit; fuisse Iehouam: qui porrò ab isto loco, vbi apparuit Iacobo, Deus Bethel appellatus fuit. Itaque cap. 31. apparet Angelus Iehouæ Iacobo in somnis; & ait, se esse illum אל, Deum Bethel, vbi Iacob vnxerat lapidem, & vbi votum sibi vouerat. Quis hîc non videat, Angelum hunc non fuisse Angelum creatum: sed illum Iehouam, & אל, qui antea apparuerat Iacobo; & cui ille votum vouerat? Neque enim sanctus Dei Angelus, creatus, hunc diuinum honorem sibi attribuisset; vt cum mendacio diceret, se esse illum Deum Bethel, cui votum à Iacobo fuisset nuncupatum. Fuit igitur Angelus Iehouæ Iehoua. Neque est cur dicat Arianus, apparuisse Iacobo Angelum creatum: sed nomine Iehouæ locutum fuisse. Cur enim efficias, Angelum creatum apparuisse sancto Patriarchæ: Labano autem idololatræ apparuisse Deum ipsum? Nam Moses ait, vers. 24. Deum venisse ad Labanum, & vetuisse, ne quid mali inferret Iacobo. At, inquies, neque Labano apparuit Deus ipse: sed Angelus nomine Dei. Verùm tu sic ais: non autem Scriptura. Deinde Iacobus ipse testificatur, Deum Patris sui, & pauorem Isaaci, hoc est, Deum quem pauebat & colebat Isaacus, fuisse illum qui Labanum coercuerit, ne sibi noceret. Itaque non est, cur in media luce tenebras quærant homines blasphemi.

VI. Loc. 7. ex Genes. 32. vers. 9. & ver. 24. & sequent.

ANgelum Iehouæ, qui sibi apparuerat in Bethel, vocat Iehouam, & vt Iehouam inuocat. An non etiam hîc legimus Angelum luctatum fuisse cum Iacobo: & post luctam ei benedixisse: eamque ob causam locum illum fuisse à Iacobo appellatum פניאל. Quia (vt ipse interpretatur) vidit Deum facie ad faciem? An non iis verbis fatetur, qui sibi apparuerat, & quocum luctatus fuerat, Angelum fuisse, non Spiritum creatum, sed Deum? Ac ne latebras quærant hostes Christi, Hoseas Mosis interpres, confirmat quod dicimus. Hos. 12. 5. Recitata enim breuiter historia hac, subdit, quis fuerit iste Angelus Iehouæ, nempe Iehoua dicens ויהוה אלהי הצבאות יהוה זכרו. Item Iacobus eidem Angelo, quocum luctatus fuerat, ædificauit altare cum hoc titulo: *Fortis Deus Israel.* Gen. 35. 20. Allusit enim ad id, quod audiuerat ab Angelo: *Vocaberis Israël: quoniam si fortis fuisti contra Deum, quantò magis præualebis contra homines?* Quid? quod ipse Deus explicat quis fuerit ille Angelus? Cap. enim 35 hæc scribit Moses: *Et dixit Elohim ad Iacobum: Surge, Ascende in Bethel, & habita ibi: Et facies ibi altare* לאל *Deo, qui tibi apparuit, quum à facie Esau, fratris tui fugeres.* Iacobus quoque ipsum Angelum, qui sibi apparuerat, docet fuisse Deum, dicens: *Surgite, & ascendamus in Bethel: vt faciamus ibi altare* לאל *Deo, qui me exaudiuit in die tribulationis meæ.* Moses quoque ipse interpretationem suam adhibet, dicens: *Et ædificauit ibi altare & appellauit nomen loci illius Bethel, quoniam ibi apparuerant* האלהים. Elohim vocat Angelum illum qui apparuerat. Nonquam autem in sacris literis Angelus vnus Elohim appellatur: sed vel omnes diuinæ personæ simul: vel etiam singulæ, propter eandem essentiam, qua omnes sunt inseparabiliter vnitæ. Adde iis ea, quæ sequuntur in eodem cap. vers. 9. *Et apparuit iterum Elohim Iacobo quùm rediret de Padan Aram, & benedixit ei. Et dixit illi Elohim, Nomen tuum,* &c. Et mox: *Ego* (inquit) *sum* אל שדי. Ex his, quæ etiam sequuntur, luce clarius elucescit: Angelum, qui de principio apparuerat, & luctatus fuerat cum Iacobo; fuisse non Angelum creatum, sed verum Deum. Nonquam autem Pater vel Spiritus sanctus Angeli nomine appellatur: sed solus Filius ὁ Λόγος, & sapientia, legatusque Patris. Certum igitur est, Christum fuisse Iacobo verum אל, verum Iehouam, verumque אל שדי.

VII. Loc. 8. ex Genes. 48. vers. 15. & sequentibus.

AD extremum pro colophone huius sententiæ de Deo Iacobi considerandus est ille locus: vbi Iacob moriturus benedicit filiis Ioseph. Quæ autem sub mortem confitemur; ea solent rata haberi, quia ex animo, & sine hypocrisi dicuntur. Benedictionem itaque illis precatur Iacob ab Elohim & ab Angelo Iehouæ, qui sibi apparuerat, sibique adfuerat, dicens: *Ille Elohim, in cuius conspectu ambulauerunt Patres mei, Abraham, & Isaac: Elohim ille, qui pauit me à tempore meo, vsque in hunc diem: Angelus ille qui eripuit me ab omni malo: benedicat pueris istis.* Quis obsecro fuit iste Angelus à quo benedictionem precatur filiis Iosephi? Vnus ex creatis esse non potuit. Neque enim licet benedictionem alicui ab eis precari. Adde quod hunc exæquat Deo; cùm tam ab hoc, quàm à Deo, precatur eodem verbo benedictionem eandem. Deinde constat, eum qui Iacobum liberauerat ex omnibus periculis, & malis, fuisse non Angelum creatum, sed Deum, vt suprà visum est. Fuit igitur Angelus Iehouæ Iehoua, Christus. Id quod testimonio etiam Apostoli confirmari potest; qui ait, Christum fuisse illum, qui populum in deserto semper comitatus, & tutatus est. 1. Cor. 10. 4. &c. Quidni igitur & Iacobum.

Ac notandum est vtrumque officium, quod hîc dat Iacobus Angelo huic: vnum, quòd liberârit se à malo: alterum, vt benedicat. Est enim vtrumque Christi proprium, & vt liberet à malo, à peccato, à morte, à Sathana, aliisque omnibus malis: & vt benedicat, omnem scilicet conferendo gratiam & pacem.

Consentanea est quoque hæc precatio Iacobi, cum illa, qua vtuntur Apostoli, quum gratiam, & pacem precantur à Deo Patre & à Domino Iesu Christo.

Quare dubitari non potest, nisi ab hostibus veritatis; quin Iacobus nouerit, Christum tam esse verum Iehouam, quàm Patrem. Atque hæc satis ex Genesi, de Deo Patriarcharum.

CAPVT III.

Testimoniorum Mosis, Iosuæ, & Iudicum: quibus demonstratur, Christum ab ipsis agnitum fuisse, pro vero Iehoua: interpretatio.

NEQVE verò minùs clarè idem Deus sese patefecit Mosi & Prophetis, quàm Patriarchis. Eundem enim Deum prorsus coluerunt omnes, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. De Deitate igitur Filij, qui Angelus Iehouæ, & Iehoua solitus erat appellari, alia examinanda sunt nobis testimonia, in libris Mosis & Prophetarum.

I. Loc. 9. ex cap. 3. Exod. vers. 2. cap. 20. vers. 2.

QVæ de Angelo Iehouæ, & Iehoua scripta reliquit Moses, eo scilicet, qui apparuit in rubo: qui dixit se esse Deum Abrahæ, Isaaci, & Iacobi: qui misit Mosen, ad liberandum populum ex Ægypto: qui dedit Legem: qui duxit populum per desertum: qui denique ab ipso etiam populo tentatus fuit: ea de Christo esse intelligenda, suprà ex testimonio Pauli demonstrauimus quidem satis luculenter: verùm nunc libet alias quoque addere confirmationes: partim ex verbis ipsius Mosis: partim ex Stephani testimonio; vt de Patrum interpretationibus taceam.

Principiò constat ex contextu verborum Mosis eundem fuisse Angelum Iehouæ, qui apparuit ei in rubo: & Iehouam, qui vidit Mosen declinantem ad videndum, quomodo rubus arderet, & non consumeretur: & Elohim, qui è medio rubi clamauit ad Mosen, & dixit, *Ego Deus Abrahæ, &c.* Nullum enim ibi verbum reperitur, ne iota quidem vnum: quo cogamur essentiale aliquod discrimen facere inter Angelum Iehouæ, qui apparuit in rubo: & inter Iehouam, ac Elohim, qui videt, & loquitur è rubo. Sed eundem planè esse docet Moses; qui apparet, qui videt, qui loquitur. Qua-

re vt Iehoua, & Elohim eundem significant Deum: sic etiam Angelus Iehouæ, idem Deus esse, qui & Iehoua, & Elohim; aperte ab eadem operatione demonstratur. Cur enim has tres operationes, apparendi, videndi, loquendi, diuersis attribuat, & non vni potius & eidem: nulla est, neque euincit ratio. Angelus igitur ille non fuit ex creaturarum numero: sed Filius, Patris Iehouæ Angelus: eoque Iehoua, & Elohim.

Deinde dicit iste, qui apparuit, & qui loquebatur Mosi, se Deum esse Abrahæ, Isaaci, & Iacobi. Vidimus autem Deum Patriarcharum fuisse, non solum Patrem, sed etiam Filium: Angelum scilicet Iehouæ, Iehouam: à quo Iacobus precatus est benedictionem filiis Iosephi.

Ait præterea Moses, se abscondisse faciem suam: quòd timuerit aspicere אלהאלהים in illum Deum. Quis autem apparebat, & se conspiciendum præbebat Mosi, nisi Angelus Iehouæ? Docet igitur Moses, illum Angelum, in cuius vultum non audebat intueri, fuisse illum Iehouam Elohim, qui eidem loquebatur.

Ad hæc, iste Angelus Iehouæ, & Iehoua Elohim, ait, se vidisse afflictionem populi sui: & ideircò descendisse (nempe e cœlis) vt populum suum liberet ex Ægypto, & inducat in terram fluentem lacte & melle. Quis autem est Redemptor populi? An non (vt etiam Iobus nouit cap. 19.) Christus? An nô is est, qui dicitur descendisse e cœlis propter nos, & propter salutem nostram? Et de quo Angelus dixit Mariæ: *Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum?* Matt. 1. 22. Idem autem est Seruator noster, qui & populi Israelitici.

Huc pertinet etiam nomen, quo se vocat, nempe אהיה אשר אהיה: *Ero, qui ero.* Item, *Dices filiis Israel,* אהיה *misit me ad vos.*

Non me latent variæ huius nominis interpretationes: vt illa, ab effectis me, quis sim, cognoscetis: sed tamen, quas etiá refeciam, improbare nemo meritò potest. Hoc itaque nomine, vere mysteriorum pleno, vnde etiam est nomen Iehouæ: Angelus iste Iehouæ, exprimit, & duplicem suam naturam, & officium. Diuinam naturam; quia hac locutione, *Ero qui ero,* & iterum, *Ero,* æternam suam, & immutabilem essentiam significat. Sensus enim est: Ego sum idem semper. Sum æternus: quia vt semper idem sum, qui sum; sic semper ero, qui ero: Vt etiam in Apocal. hoc titulo ornatur, dum vocatur, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Ita necessario efficitur, Angelum hunc æternum esse Deum. Deinde eodem nomine alteram significat naturam, nempe humanam. Promittit enim se futurum id, quod non est: hominem videlicet. Promissionem enim quandam significant hæc verba: *Ero, qui ero.* Clarius etiam eandem indicat, verbum simplex אהיה, *ero.* Deus autem quid vnquam fuit, quod non anteà, & ab æterno fuerit: nisi homo? Semper enim fuit Deus: sed in tempore factus est homo.

Postremo suum indicat officium, Mediatoris, & Redemptoris: Se nimirum carnem sumpturum, vt in ea, populi sui expiet peccata; eumque à seruitute peccati, & mortis redimat: cuius redemptionis typus erat illa Ægyptiaca. An non res ipsa vera est in Christo? Est. An non aut apertè prædixit Deus, aut obscure indicauit ænigmatis, & typis, quæ futura erant? Indicauit. Non est igitur, cur mysterium, ex iis verbis Angeli collectum, à quopiam improbetur: cum etiam ita se res habeat, & id verba significent.

His accedit, quòd qui populum per Mosen Ægypto eduxit; idem etiam est, qui dedit Legem in monte Sina: & qui familiariter cũ Mose loqui solitus erat. Quis autem ille fuit? Moses vocat Iehouam: Stephanus Angelum. Act. 7. 38. Nemo autem est, cui Iehouæ simul, & Angeli nomen conueniat; nisi Christus. Neque est, cur dicas, Stephanum loquutum fuisse de Angelo creato per quem Deus daret Legem, & per quem cum Mose loqueretur. Moses enim nusquam ait (quod sciam) Angelum sibi dedisse Legem, & locutum esse in monte Sina: sed semper Iehouam. Stephanus igitur nomine Angeli, non intellexit creatum aliquem: sed illum, qui etiam Iehoua subinde vocatur: nempe Christum. Atque ita intelligenda sunt Stephani verba in eadem concione: Deum, hoc est, Patrem constituisse Mosen liberatorem populi, in manu Angeli, hoc est, ductu Christi, & per Christum, per quem omnia semper fecit, & fecit Pater. Quis enim fuerit ductor, & Mosis, & totius populi, docet Apostolus ad Corinth. nempe hunc fuisse Christum. 1. Corinth. 10. 4. Ac si quid valet authoritas veterum Patrum, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, & alij ita senserunt.

Iustinus in Apologia ad Antonium secunda, disertè scribit eum, qui Mosi apparuit in rubo, fuisse Filium Dei. Idem in Dialogo cum Tryphone, Filium semper fuisse illum, qui loquebatur Mosi, ex patris sui sententia. Item, Christum fuisse illum, qui populum eduxit ex Ægypto.

Irenæus etiam lib. 4. cap. 11. concludit, Filium cum Patre illum esse Deum, qui loquutus est Mosi in rubo: qui dixit: *Ego sum Deus Patris tui, &c. Qui igitur,* inquit, *à Prophetis adorabatur Deus viuus, hic est viuorum Deus viuus, & verbum eius: qui & locutus est Mosi: qui & Sadducæos redarguit: qui & resurrectionem, & Dominum ostendit.* Et ad finem: *Ipse igitur Christus, cum Patre, viuorum est Deus: qui & locutus est Mosi: qui & Patribus manifestatus est.* Hæc ille.

Tertullianus contra Praxeam, disputat, quomodo Deus inuisibilis dicatur, cùm tamen Patrib. apparuerit, & visus fuerit. Fusè explicat hanc quæstionem.

Summa est ea, quam ex Iustino & Irenæo attulimus. Pater inuisibilis semper, quia nunquam formam assumpsit, in qua appareret, & loqueretur cuipiam: iuxta illud: *Deum nemo vidit vnquam, &c.* Ioan. 1. 18. Item, Denegatum fuit Mosi videre faciem Dei Patris. Videbat Filium in aliena specie: audiebat familiariter: sed Patrem videre non potuit. Filius assumptis humanis corporibus, apparebat in visione: loquebatur in somnis: iuxta hoc, Moses dicitur a facie ad faciem locutus cum Deo, & vicissim Deus cum Mose: nempe Filius, & per Filium Pater. Idem explicat hanc quæstionem, de Trinit. pagina 623.

II. Coniunge iam cum his, quæ Exodi 20. Deus de se ait: & quæ deinceps repetita sunt à Mose, quum describit Deum, *Ego sum Iehoua Elohecha, qui te eduxi de terra Ægypti.* In plurali numero ait, *Elohecha, Dij tui.* Quæ autem hæc est pluralitas Elohim, deorum, in Iehoua, nisi ea, quam Christus expressit: nempe, Patris, Filij & Spiritus sancti, qui omnes vnus sunt Iehoua? Vides igitur in redemptione populi ex Ægypto, & in legis promulgatione, Christum verum Iehouam? Ita deinceps semper Moses hanc, quam Deus ipse patefecit sui descriptionem, sequutus est: vt, *Audi Israel, Iehoua Elohenu, Iehoua vnus est.* Vbi notandum, nô posteà dixisse, *Elohim seu Eloheh vnus est,* sed tantum, *Iehoua vnus est.* Docuit igitur, plures quidem esse Elohim, sed vnum tantum Iehouam: ac proinde, quemque ipsorum Elohim esse Iehouam. Cum verò iste Iehoua se solum pro vero Deo agnosci velit: & reliquos omnes Deos, vocet Deos alienos: neque eos velit coram se pro Diis agnosci: in vtra parte erit Christus, quem Apostoli Deum vocant? Aut certe inter Deos alienos habendus est, aut pro Iehoua agnoscendus. Primum, ne ipsi quidem Antichristi auderet dicere: Pro vero Iehoua igitur, agnoscendus nobis est, vt agnitus fuit Mosi. Ac certum quoque, non prohiberi, ne assumatur cuiuspiam Dei nomen in vanum, blasphemei siue, nisi nomen Iehouæ Elohenu, & in huius tantum nominis blasphemos stringi maledictionem. An non vero Paulus docet, se ideo fuisse blasphemum: quia nomen Christi persequebatur, & negabat Iesum esse Deum, & Christum? 1. Tim. 1. 13. Confirmauit talem fuisse suam blasphemiam à resipiscentia. Nam postea vtrumque de Iesu prædicauit: eum scilicet esse, & Christum, & Deum super omnia benedictum. Ergo in præcepto, *Non assumes in vanum nomen Iehoua Elohecha, Deorum tuorum:* &, *Maledictus, qui blasphemauerit nomen Iehouæ:* Christus continebatur. Ibidem quoque Iehoua ait: *Vos vidistis, quòd e cælo locutus sum vobiscum.* Exod. 20. 22. Apostolus autem ad Hebr. eum, qui locutus est de cœlis, docet esse Christum, sicut Moses loquebatur in terra. Et disertè ait, vocem Christi concussisse terram. Heb. 12. 26. Ad hunc autem locum Exodi allusit Apostolus: vbi legimus fuisse tonitrua, & lampades, & clamorem buccinæ, & montem fumantem, & commotum fuisse totum populum: quum Iehoua Legem daret. Docuit ergo Christum illum esse, qui Legem dedit in monte Sina.

Neque illud prætermittendũ est, quod Iehoua ait, ad Mosen: *Ibit Angelus meus ante te, & introducet te ad Amorrhæum.* Exo. 23. 23. Pater promittit Filium doctorem Mosi. Quis enim fuit iste Angelus, Mosis ductor, & totius populi? Christus: testibus Stephano, & Apostolo. Act. 7. 38. 1. Cor. 10. 4. &c.

III. Loc. 10. ex Num. 12. vers. 6. & sequent.

CErtè Moses nouit, Iehouam esse illum, qui promisit se loquuturum in Prophetis, tam in somno, quàm in visione: nouit, inquam, non minus, quàm Petrus, Paulusque Apostoli. Petrus autem ait, fuisse Spiritum Christi. 1. Petr. 1. 11. Paulus vero, Christum ipsum, qui etiam in se loquebatur. 2. Corinth. 13. 3. Vnus enim atque idem Iehoua locutus est, tam in Apostolis, quàm in Prophetis. Proinde tam illorum, quàm istorum scripta, verbum Dei appellantur, & sunt. Vnde facilè intelligitur, quum Apostolus Hebr. 1. 1. ait, Deum olim locutum fuisse in Prophetis, nouissimè autem in Filio: nomine Dei non significasse solum Patrem, sed simul etiam Filium, & Spiritum sanctum. Hi enim sunt ille Iehoua Elohim, qui promiserat se locuturum in Prophetis. Posteà idem Deus locutus est in Filio, manifestato in carne. Pater enim semper in Filio, & Filius in Patre pleni-

plenitudoque Deitatis in homine Christo inhabitabat, & inhabitat. Non video itaque quomodo dubitari possit, An Moses nouerit, Christum verum esse Deum, nec ne nouerit. Præsertim cùm Christus ipse dicat: *Si crederetis Mosi, crederetis & mihi. De me enim ille scripsit* Ioh. 5. 46. Docet igitur à Mose fuisse scripta, eoque & cognita ea, quæ Christus volebat de se credi. Quid vero Christus prædicabat, & de se credi volebat? Quæ partim ipse per se, partim per Apostolos prædicauit, & docuit: nempe præter alia, se verum esse, proprium, vnigenitumque Dei Patris Filium: eoque verum Deum; Deum super omnia benedictum: Deum manifestatum in carne: Deum magnum & seruatorem nostrum: Dominum nostrum, & Deum nostrum vt Thomas confessus est, hoc est Iehouam Elohenu, sicut posteà perspicue videbimus in libris subsequentibus. Ergo quæ etiam scripta reliquit Moses de semine mulieris, capite serpentis contrituro: de Siloh venturo: de Propheta suscitando: & aliis id genus, quibus cum humanitatem, tum etiam officium Christi describebat, ita intelligenda fuisse docet Christus, vt tale semen, Siloh, Propheta, esse non potuerit, nisi etiam esset Iehoua: qui sua Deitate vim daret carni, & sanguini, seminis redemptioni, & pacificationi ipsius Siloh: doctrinæ denique propheticæ, in electorum cordibus inscribendæ.

IV. Loc. 11. ex Ios. 2. vers. 1. & 24. vers. 19.

HInc facilè licet intelligere, quem etiam Deum nouerit, & coluerit Iosua: & qui sequuti sunt eum Iudices sancti, & postremo Samuel: illum scil. Iehouam Elohenu, qui est non solus Pater, sed Filius, & Spiritus S. eoque et Christum agnitum ab ipsis fuisse pro vero Iehoua. Idem enim Iehoua loquebatur ad Iosuam & ad reliquos, qui etiam ad Mosen: vt in ipso initio suæ historiæ docet Iosua: qui etiam ad finem Deum suum vocauit Iehouam קדשים הוא אלהים. Deos sanctos ipsum: agnoscens ipsum etiam Filium esse Iehouam. Ac iussit Israelitas, vt soli Iehouæ seruirent: & præter eum nemini. Apostoli vero, qui eodem ducebantur Spiritu, & in quibus idem loquebatur Iehoua, qui & in Iosua: & seruierunt ipsi, & alios seruire docuerunt Christo: cuius etiam seruos, hoc est, cultores, se appellabant. Nouit igitur etiam Iosua, Christum esse verum Iehouam, cui soli seruiendum esse docuerat.

V. Loc. 12. ex Iud. 2. vers. 1. & 4. vers. 14.

ANgelus Iehouæ ascendit de Gilgal ad Bochim, & dixit, Eduxi vos ex Ægypto, & introduxi in terram, pro qua iuraueram Patribus vestris, &c. Et vos non obediuistis voci meæ, &c. Scio consuetudinem esse Angelorum, vt sæpe verba Dei referant ea dicendi forma, perinde ac si ipsi essent Iehoua, qui loquatur. Quia tamen antea demonstratum est, testibus etiam Paulo, & Stephano, Christum fuisse illum Angelum, qui Mosi promiserat, se educturum populum ex Ægypto: & cuius ductu Moses primùm rexit populum: & deinde Iosua illum in terram introduxit: absurda dici non potest Patrum interpretatio, qui hunc Angelum, fuisse Christum scribunt. Neque obstat, quòd dicatur venisse de Gilgal, non autem de cœlis. Videbatur enim Christus, humanam formam indutus, vbi, & quando volebat. Locus vero qui est in cap. 4. hunc explicat, vbi Debora ait ad Baracum, *Nonne Iehoua egressus est ante te?* Vbi Hebraicus textus habet Iehouam. Chaldaicus paraphrastes habet angelum Iehouæ. Baracus quoque, vt habent Septuaginta, suprà dixerat. [illegible] Docent hæc, Iehouam illum, qui fuit ante Baracum, fuisse Christum. Angelum Iehouæ, hoc est, Patris: ac proinde hunc esse, qui sicut ducebat Baracum, sic etiam ante duxerat Mosen, Iosuam, & populum vniuersum. Præsertim cùm hæc de ductu Christi, per Apostolum, & Stephanum, vt supra visum est, confirmentur.

VI. Loc. 13. ex Iud. 6. vers. 12. & sequent.

NEque illud silentio prætereundum est quod legitur de Angelo, qui apparuit Gedeoni. Is enim Gedeoni interroganti, *Estne Iehoua nobiscum?* & conquerenti, quod deserti essent à Iehoua: respondit, non vt Angelus creatus, sed vt Iehoua ipse. Et sic deinceps, Gedeon vocat eum Iehouam. Sic enim legimus v. 14. *Respexit, autem ad eum Iehoua, & ait, &c.* Item v. 16. *Tum dixit ad eum Iehoua. Quia ero tecum.* Et ita Angelus per totum cap. 7. vocatur Iehoua.

Non latebras, in quibus se abdere possint aduersarij: sed ex iis, quæ antè dicta sunt, ex Gen. & Exod. de hoc Angelo Iehouæ, perspicuè apparet, hunc locum minimè torqueri, si nomine huius Angeli Christum intelligamus, atque inde concludamus, Christum talem esse Angelum Iehouæ; qui sit ipse Iehoua.

Ad summam, nihil in libris Iudicum, & Regum reperitur, quod nostræ aduersetur sententiæ. Christum, illis quoque temporibus Iudicibus & Regibus: pro vero Iehoua agnitum fuisse.

CAPVT IV.

Expositio testimoniorum quæ ex Dauide, Salomone, & Iobo, pro æterna Christi Deitate desumpta sunt.

VEnio nunc ad Dauidem: cui ita perspectum fuisse, Christum Filium esse Dei naturalem, vt, eum pro vero Iehoua inuocârit, coluerit, adorârit: luce clarius est: si quidem iudices, Psalmos eius attente legentibus, & cum libris N. Testamenti diligenter conferentibus, magis ac magis perspicuum.

I. Loc. 14. ex 2. Sam. 7. vers. 23. & sequent.

DAuid pro electore populi, & eiusdem redemptore ex Ægypto, non agnoscit vnum tantum אל, sed plures Elohim verbo etiam plurali, *iuerunt*, addito. Eius enim verba hæc sunt. *Quis sicut populus tuus sicut Israel, Gens vna in terrâ?* לו לעם אשר הלכו אלהים לפדות: *quam iuerunt Dij vt redimerent sibi in populum, &c.* Nouit igitur Dauid, vnum quidem esse Iehouam, totius populi Israelitici electorem, & redemptorem: sed hunc esse, non Patrem solum, verum etiam Filium. Si enim plures sunt: quinam erunt, nisi quos suis distinxit nominibus Christus: Pater scilicet, Filius, & Spiritus sanctus.

II. Loc. 15. ex Psal. 2. vers. 7. Filius meus, &c.

AVt torquetur hic locus ab Apostolo: aut euincit Christum pro Filio Dei æterno, Patri ὁμοουσίῳ omniumque rerum creatore agnitum fuisse Dauidi. Hebr. 1. 5. Apostolus enim hæc verba citat, vt ea quæ dixerat antè de Christo, confirmet. eum scilicet esse supra Angelos omnes: non vt creaturam, omnium excellentissimam: sed vt Filium Dei, ita vnigenitum vt ei soli dictum sit à Patre: *Filius meus es tu*: sed vt hæredem vniuersorum: sed vt conditorem omnium etiam Angelorum: sed vt splendorem gloriæ & paternæ substantiæ characterem: sed vt eum, qui omnia verbo suo potenti sustineat: sed denique vt Deum, quem adorare iubentur Angeli, & cuius Thronus est in seculum seculi. Facessant igitur humanæ glossæ, vbi habeamus Apostolum interpretem eumque fidelem. Torqueri enim non possunt scripturæ ab illo, qui in Apostolo loquebatur Christus.

Adde, quòd neque promissio, neque adhortatio addita, neque totius Psalmi epiphonema; in vllam puram creaturam competere possunt. Quare quod etiam locus iste citatus fuerit in Actis, de resurrectione Christi: hoc ideo factum est, quia tum maximè patefacta fuit æterna ipsius ex Patre natiuitas. Act. 13. 33. Quum autem aliquid declaratur; tunc dici solitum est in Scripturis, fieri. Itaque Psalmus iste de Dauide intelligi non potest; nisi quatenus typus fuit Christi, & ex parte. Nam de Christo intelligendum esse docet ipse Christus, in Apocal. qui alludens ad hunc Psalmum, ait sibi datam esse potestatem à Patre Gentes regendi virga ferrea, & tanquam vasa fictilia conterendi. Apoc. 2. 26. &c.

III. Loc. 16. ex Psal. 45. vers. 1. Eructat cor meum, &c.

HVnc Psalmum decantatum fuisse Salomoni, non alia ratione, quàm quatenus Christi fuit typus: de Christo autem propriè, & perfectè esse intelligendum: extra controuersiam est, consentientibus etiam Hebræis. Quid autem ibi Messiæ dicitur? Præter alia, *Solium tuum, ô Elohim, in sempiternum, & vltra*: seu, vt Apostolus habet: *Thronus tuus, ô Deus, in seculum & in seculum seculi* Hebr. 1. 8. Neque est vt dicas, ratione officij tantùm, & propter donorum plenitudinem, Christum vocari hic Deum, vt etiam alibi Reges. Apostolus enim ad Hebr. vbi de Christo hæc verba interpretatur, facit Christum mundi opificem; & ad eum accommodat quæ de Iehoua in Psal. 102. prædicantur. Ergo neque hoc præsentis Psalmi dictum de Christo interpretetur: nisi quatenus intellexit eum agnitum, & appellatum fuisse à Propheta, Elohim natura.

IIII. Loc. 17. ex Psal. 68. vers. 8. & sequent.

VEro Deo Israëlis canitur hic Psalmus: ac præter alia ei dicit Propheta: *O Deus, quum egredereris coram populo tuo, quùm incederes per desertum: terra tremuit, cæli distillauerunt à facie Dei. Iste Sinai* (scilicet mons) *à facie Dei, qui est Deus Israëlis.* Deinde subdit in vers. 19. *Ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem: accepisti dona in hominibus.* Quæ verba Apostolus de Christo interpretatus est Eph. 3. 8. Si itaque Apostolus verbis Prophetæ non abutitur, neque vllam eis vim facit; manifestum est, Dauidem agnouisse Christum pro illo vero Iehoua, qui Deus est Israëlis; qui eduxit populum ex Ægypto; qui deduxit eum per desertum; qui dedit legem in monte Sinai: Sicut anteà demonstrauimus ex Mose, interpretibus Stephano, & Paulo. Quis, nisi iusto Dei iudicio prorsus excæcatus, non videat summam, perfectamq; omnium sacrarum Scripturarum, tam veteris, quàm noui Testamenti, in prædicanda vera, & æterna Christi Deitate, harmoniam? Neque hæc semel, sed passim leguntur: modo attentè, & cum fide in Christum, velimus Scripturas audire; & Prophetas per Apostolos interpretari, qua interpretatione nulla certior, nulla præstantior esse potest.

V. Loc. 18. ex Psal. 59. vers. & in sequentibus.

AD exultandum Iehouæ, ad eumque inuocandum, & adorandum, hortatur populum Propheta: ac præter alia dicit: *Hodie si vocem eius audieritis: nec obduretis cor vestrum, &c.* Apostolus vero vocem hanc Iehouæ, de voce Christi interpretatur. Heb. 3. 7. Docet enim, Christum illum ipsum esse, in quem credendum, & cuius vox audienda nobis sit, si velimus ingredi in requiem. Quare non esse obduranda corda, quum Christi vocem audimus sicut præcipit Spiritus sanctus dicens, *Hodie, si vocem eius audieritis, &c.* An non luculenter docet hic locus, Christum, Dauidi fuisse Iehouam, ad cuius vocem obdurarunt olim corda sua Israëlitæ? De Psal. 102. vbi Deo Iehouæ ait Propheta: *Initio tu Domine terram fundasti:* & quem Apostolus de Christo interpretatur, ante dictum est non semel. Heb. 1. 10. Idem dico de Psal. 106. vbi ait, tentatum fuisse Deum in deserto: Apostolus verò docet fuisse Christum. 1. Cor. 10. 14. Nam hoc etiam fuit superius indicatum. Quid omnibus his locis clarius ad probandum veram & æternam Christi Deitatem perspectam fuisse Dauidi?

VI. Neque minùs eadem fuit nota ipsius filio Salomoni. Christum enim quem sapientiam, & Filium Iehouæ appellat; ita ad viuum describit, vt ipsum Dei Filium, cum Patre in cœlo ab omni æternitate existentem, colloquentem, Mundum fabricantem, omnia denique operantem videre videatur.

I. Loc. 19. ex Pro. 8. v. 22. & sequent.

HVnc locum de Christo tota antiquitas ita vno omnium consensu interpretata est, vt neque Arius ipse dubitarit, sapientiam, quæ hîc describitur, ipsum esse Christum, qui omnia cum Patre condiderit. Nouerat enim quem Iohannes vocat τὸν λόγον τοῦ θεοῦ: esse hoc ipsum, quod Salomon vocauerat sapientiam Iehouæ. Hæc autem de hac sapientia prædicat: Eam esse æternam: esse æqualem Deo: esse genitam ex Deo: esse opificem rerum omnium cum Patre: semper fuisse, & esse apud Patrem: charissimam Patri: & denique hanc summo amore complecti homines, cum illis versatam fuisse, tandem sumpturam carnem, nostræ salutis causa, & semper cum electis futuram.

De primo sic ait. יהוה קנני ראשית דרכו Iehoua possedit me, initio viæ suæ: hoc est, semper apud se habuit, neque vnquam me caruit: etiam ante Mundi creationem. Viam enim Domini vocat opera Dei, quibus quasi ad nos venit & initium viæ, ipsam primam rerum creationem. Et verbo קנני vsa est etiam Eua quum peperit primum filium Cain. Genes. 4. 1. Sed ne putes, cœpisse hanc sapientiam esse Deum à creatione Mundi: subdit קדם מפעליו מאז quasi dicat, iam inde ante omnia opera sua, ab æterno. Nam ante opera creationis nihil fuit, nisi æternitas. Concludit igitur eam esse æternam. Consentaneum est cum hoc illud Iohannis, *In principio erat ὁ λόγος.* Iohan. 1. 1. De altero ait: *A sæculo* נסכתי *ordinata sum* (scilicet ad principatum, seu constituta sum princeps) *& ab initio, ab antiquitatibus terræ;* hoc est ante primordia terræ. Verbum enim illud נסך Principem, & regem constituere significat. Chaldæus habet, *vncta sum*, nempe in Regem. Sensus est; post conditum orbem, iam inde ab æterno æqualem cum Deo Patre habui potestatem sed ab ipso acceptam. Æqualis igitur Patri eoque Deus cum Patre.

Huic consonat illud Ioha. *Et λόγος erat Deus.* Io. 1. 1. Genitam autem fuisse hanc sapientiam ex Deo Patre, ideoque Filium esse Dei Patris æternum; à vers. 24. vsque ad 27. perspicuè docet. Nam חוללתי formata sum, propriè est concepta, & genita sum. Docet præterea hæc sapientia, se interfuisse, quum Pater omnia delinearet, antequam crearentur: & omnia etiam cum illo ordinasse, & creasse.

Cum his consentit quod ait Ioh. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ioh. 1. 3. Ad hæc docet, se fuisse apud Patrem, & ceu apud illum educatam. Huc illud Ioh. *Erat apud Deum.* Io. 1. 1. Adde iam, quòd etiam Patri charissima fuit: *Quia eram* (inquit) *in delitiis quotidie; & ludo coram illo omni die.* Describitur instar filioli, qui Patri semper obuersetur in oculis, & coram eo ludat, eique sit in delitiis.

Postremum explicat iis verbis, *Ludo in orbe terræ eius: & delitiæ meæ sunt* (vt sim) *cum filiis hominum.* Significat, se post orbem conditum, solitam fuisse versari inter homines, sub formis humani corporis: & hominum consortio delectatam fuisse. Proinde etiam innuit, se decreuisse tandem fieri hominem, vt versaretur inter nos, semperque nobiscum esset. Ita non obscurè suum erga nos amorem significat, & mysterium redemptionis indicat. Consentanea cum his de sapientia Dei substantiali, sunt apud Barucum: *Post hæc* (inquit) *in terra visa est, & cum hominibus conuersata est,* Bar 3. 38. Apostolus etiam Christum vocat Dei sapientiam, & Dei virtutem. 1. Cor. 1. 24. Ita perspicuus est iste locus, pro æterna Christi Deitate. Quæ excipiunt aduersarij, suo loco diluentur.

VII. Loc. 20. ex Prouer. 30. cap. vers. 4.

IDem Salomon de hoc eodem Filio Dei, alibi scribit in hæc verba: *Quis stabiliuit omnes terminos terræ? Quod nomen eius, & quod nomen Filij eius; si nosti id?* Docet primùm quidem, Deo Iehouæ semper fuisse Filium: eoque Patrem esse æternum, Filiumque eius æternum. Deinde, Filium eiusdem esse cum Patre essentiæ, immensæ scilicet, & incomprehensibilis: eoque verum cum Patre Deum. Nulla enim res est, quæ aliquo nomine explicari, & comprehendi non possit, nisi essentia diuina. Cum itaque tam de nomine Filij, quàm de nomine Patris dicat illud esse incognitum: hoc est, nullum inueniri nomen, quo possit tam illius, quàm istius essentia explicari: aperte docet, vtrumque esse Deum, incomprehensibilis & imperscrutabilis essentiæ.

Huc pertinet, quod Hebræi dixerunt nomen, Iehoua, esse ineffabile: & quod Christus ait: *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, neque Filium, nisi Pater.*

VIII. Loc. 21. ex Iob. 19. vers. 25. & sequentibus.

NVnc locus Iobi est mihi explicandus: perdifficilis quidem, si varias Rabinorum, aliorumque multorum interpretum sententias spectes: sed non minus perspicuus, quàm insignis, pro æterna Christi Deitate: si verba ipsa, etiam Hebraica, plano sensu, & ex analogia fidei allato, sine vlla contorsione interpreteris.

Principiò Iobus maximam attentionem postulat, ad ea audienda, quæ dicturus est, tanquam fide dignissima, magnisq; plena mysteriis: & quæ memoria nunquam excidere debeant: dicens, vers. 23. & 24. *Vtinam scriberentur sermones mei: vtinam in libro exararentur: styloque ferreo incidantur in plumbum, aut saxum, quò perpetuò durent.* De mysterio enim Christi dicturus est: de eius scilicet Deitate, humanitate, eoque de beneficio redemptionis, per Christum: cuius beneficij postrema pars, est resurrectio à mortuis, perpetuaque visio, qua Christum oculis etiam corporis, intuebimur, in cœlo: & eo in sempiternum fruemur. Sic Apostolus dicturus de hoc eodem mysterio attentionem requirit, his verbis: *Fidelis sermo & omni acceptione dignus: quòd Christus venit in hunc Mundum, vt peccatores saluos faceret.* 1. Tim. 1. 15. Idem facere solent Prophetæ: quod hîc facit Iobus. Ait ergò, ואני ידעתי גאלי חי, hoc est: *Et ego* (quasi dicat, vnà cum aliis fidelibus) *noui* (ex fide scilicet & ex Spiritu Dei: subintellige אשר) *quòd Redemptor meus viuit:* hoc est, quòd sit verus, & æternus, semperque viuens Deus. Est enim proprium Dei viuere, nempe per se, & in sempiternum. Et גאל est Redemptor: propriè autem significat propinquum, & consanguineum, ad quem, iure consanguinitatis, pertinet ius redemptionis: sicut liquet in Leuit. cap. 25. Docet igitur se credere, & agnoscere Christum, non solùm esse Deum viuentem: sed futurum etiam hominem, consanguineum nostrum: cui ius redimendi ratione consanguinitatis, carnisque assumptæ competat. Ita agnoscit Mediatorem, verumque Redemptorem, non posse

posse esse, nisi & Deus sit viuens, & homo sanguine nobis coniunctus. Postea dicit ואחרון על עפר יקום hoc est, *Et (scio quod) postremo (scilicet tempore) supra puluere surget, stabitque*: tanquam scilic. victor mortis iste גאל Synecdochicos totum redemptionis mysterium, sola explicata Christi resurrectione complectitur. Nam si resurget, nempe à mortuis, supra terram: mortuus igitur fuerit & sepultus, necesse est: eoque verus homo. Loqui autem de resurrectione Christi Redemptoris, luce clarius est: si quis simplicitatem verborum sequatur: vt taceam de consensu omnium piorum interpretum. Postremi autem nomine significari tempus, quo Christus factus est homo, & nos redemit, nimis notum est, ex Prophetis, & Apostolis.

Ita primo confessus est, se nouisse, Christum verum esse Deum viuentem, quia חי, viuit; & est verè ex se viuens: sicut mox eum vocabit Eloha. Deinde futurum hominem, nobisque consanguineum: quia גאל: sed clarius etiam dicendo eum resurrecturum. Denique redemptionis mysterium: quia resurget supra puluerem, nempe ex monumento supra terram: eoque verus homo prius morietur pro redemptione nostra, & sepelietur. Sequuntur duo præcipui, & vltimi fructus redemptionis, per Christum: qui reliquos omnes in se continent: nempe resurrectio, & æterna vita, atque visio nostri Seruatoris. De primo ait, ואחר עורי נקפו זאת, hoc est, *Et postea cutis mea* (אשר quam) *contriuerunt*, (pr... itum pro futuro) *vel contriuerint*. (nempe corrosores, morbi scilicet, & tandem etiam mors, & vermes) *hæc* (hoc est, hæc, inquam, cutis) quam videtis iam ferè attritam: subintelligendum est *à mi rà ...* verbum præcedens, יקום *resurget*: nempe sicut & redemptor: eoque viuet, sicut & ille: & argumentatur à causa ad effectum, & à capite ad membra. Docet enim id, quod Apostolus explicat: ideo nos quoque resurrecturos, quia prior Christus resurrexerit. 1. Cor. 15. 20. Alter fructus est æterna vita, & visio, qua Deum videbimus: & quidem oculis etiam corporeis ipsum Christum Redemptorem. Itaque ait ומבשרי אחזה אלוה: hoc est, *Et ex carne mea videbo Deum*. Vt vero melius explicet, & quis iste Deus, quem visuri sumus, & qualis futura sit refectio nostra; subdit, אשר אני אחזה לי ועיני ראו ולא זר, hoc est, *Quem* (Deum) *ego videbo mihi* [id est, in meum bonum, & æternam beatitudinem] *& oculi mei conspexerunt*, pro conspicient, *& non peregrinus*: id est, Egomet ipse hisce meis oculis videbo, & conspiciam.

Hæc fuit Iobi fides de Redemptoris persona, & officio beneficiisque futuræ redemptionis. Atque, vt de persona dicamus: Primò Iobus tunc fatebatur, se optimè nosse suum Redemptorem viuere. Redemptor certe alius verus non est, quam Christus. Erat igitur tum Christus, & viuebat. De solo enim Patre loqui non potuit Iobus: quia postea ait, se visurum hunc suum redemptorem in sua carne, & suis carnalibus oculis. Itaque nouerat Christum esse viuentem Deum. Deinde nouerat, eum redemptorem hunc viuentem, hoc est, Deum, futurum etiam hominem: & cum hominibus versaturum, tandem moriturum, & resurrecturum: quia ait *Super puluerem resurget*. Quis autem hoc fecit, nisi Christus? Hoc etiam est quod Baruc ait; *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est*. Bar. 3. 38. Et Apostolus: *Deus manifestatus est in carne*. 1. Tim. 3. 16. Et Ioh. *Filius Dei venit in carne* 1. Ioh 4. 2. Ad hæc, quem prius vocauit Redemptorem, postea disertè vocat Eloha, Deum. At postremo, se hunc Deum visurum suis oculis. Dei autem essentia videri non potest: ac proinde: neque Pater, neque Filius. Christus igitur, cuius humanitas à nobis conspicietur oculis nostris, id est, corporis nostri, ipsissimus est Deus & Redemptor, quem dixit Iobus, se suis oculis conspecturum fuisse. Quare Iobo notus fuit Christus, & vt æternus, verusque Deus, & vt futurus homo. Quid hoc testimonio clarius: nisi quis velit nodum in scirpo quærere, & verba Sancti Iobi torquere?

Ita apparet vulgatam versionem non aberrasse à scopo, & sensu Iobi: quanquam verbo vtcunque sint diuersa.

Ac notanda est particula copulatiua ו, *Et ego noui*: nempe vnà cum aliis ... omnibus. Docet igitur, hanc fuisse fidem omnium piorum, qui vnquam fuerunt: & futuram fuisse omnium vsque ad finem Mundi electorum.

Quare apparet, doctrinam hanc de vera, & æterna Christi Deitate, non esse nouam, neque ab Antichristo [vt calumniantur diaboli] excogitatam: sed vere catholicam propheticam, & Apostolicam. Contrariam potius verè esse Antichristi doctrinam: vt reuera Antichristi sunt, quicunque negant, Christum verum simul æternumque Deum esse. Nam simul etiam eundem negent, eum verum esse Redemptorem, necesse est. Iobus enim non agnoscit pro Redemptore, nisi Deum, qui viuat in sempiternum. Et talis est totius sanctæ Ecclesiæ Christi fides, vt meliùs etiam visuri sumus. Eant igitur apostatæ, & exosculentur Serueti, impij canis, lacerus: dicantque iniustè fuisse concrematum.

CAPVT V.

Interpretatio testimoniorum, quæ ex Prophetis, quos Maiores vocant, collecta sunt, pro Christi Deitate.

NVnc percurrendi sunt etiam Prophetæ: & videndum, an ipsis quoque idem fuerit Deus, qui Patriarchis, Mosi, Iobi, Dauidi, Salomoni: Iehoua scilicet Elohim: quorum Elohim vnus sit Pater, alter Filius, tertius Spiritus sanctus. Quanquam de Spiritu S. seorsum dicemus.

Loc. 22. ex Ies. cap. 6. vers. 1. & insequent.

QVis dubitet, quem vidit Iesaias: cui concinebant Angeli, dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Iehoua Zebaoth*: qui dixit Prophetæ, *Vade excæca cor populi huius*; & quem ipse Propheta vocat אדני verum fuisse æternúmque Deum? Ioh. vero Euangelista, Iesaiæ interpres, ait illum fuisse Christum & huius gloriam fuisse à Propheta visam: Prophetamque de Christo fuisse locutum Io. 12. 38 &c. Tergiuersantur hostes Christi: Sed neque ipsi euadere, neque locum hunc eludere possunt: vt suo videbitur loco. Si enim verus Iesaiæ interpres est Ioh. Profecto Christum tum subsistisse cuius gloriam videbat Iesaias præsens præsentem: & cui præsenti præsentes canebant, & gloriam, soli Deo debitam Seraphinim necesse est.

II. Loc. 23. ex Ies. 7. vers. 14. Ecce virgo concip. &c.

VAticinatur de aduentu Messiæ, qui è virgine nasciturus erat, & liberaturus populum suum à peccatis, & à morte æterna. De hoc autem dicit: *Et vocabitur nomen eius immanuel: quod significat, Nobiscum Deus* Oportuit igitur Messiam, non solum hominem, sed etiam Deum esse: idque merito: nam alioqui non potuisset à peccatis redimere, & à morte. Atqui hic est Iesus: teste Matt. & Luca: Imò Angelo apud vtrumque. Matt. 1. 23 Luc. 1. 31. At fortè locum hunc eludent aduersarij dicentes, se fateri Iesum esse Deum, nempe postquam conceptus, & natus est. Sed Ioh. Euangelista explicat, quomodo factus sit Immanuel: cùm scilicet tantum esset אל sumta carne, factus est Immanuel. Non ergo factus est אל, sed homo, vt nobiscum esset, & in nostra natura אל. Et sic docet Ioh. dicens, *In principio erat Λόγος*: Et hic Λόγος, Deus. אל. caro factus est. Io. 1. 1. 14. Neque aliter intellexit Ies. futurum Immanuelem: nisi eum, qui erat אל; sumta carne ex virgine tandem futurum Immanuelem: quemadmodum ex aliis Ies. locis ostendemus.

III. Loc. 24. ex Ies. 8. vers. 13. Iehouam Zebaoth sanctificabitis: Ipse sit timor vester, & ipse pauor vester, &c.

PRopheta apertè, quæ hîc scribit, scribit de vero Iehoua: Ait enim tertio versus: *Iehouam Zebaoth sanctificabitis*. Atqui hæc passim in scriptis Apostolorum explicantur de Christo: ipsum scilicet illum esse lapidem offensionis, & petram scandalum quem maximè Iudæi erant impetituri. Simeon dixit de Christo ad Mariam: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel*. Luc. 2. 34 Ait, *in resurrectionem*, nempe electorum; *& in ruinam*, nimirum reproborum infidelium Hoc est quod dixit Ies. *in sanctuarium, & in petram ruinæ*. Legatur de hac re etiam Apostolus ad Rom 9. 33 Et Petrus ait: *Christus factus est lapis offensionis*. 1. Pet. 2. 8. Ergo quem in vlnas accepit Simeon, non homo tantum erat, sed etiam verus Iehoua.

IV. Loc. 25. ex Ies. 9. vers. 6. Paruulus enim natus, &c.

HIc Ies. scribit de Messia, eum vocatum אל גבור Deum fortem, & אביעד. Patrem æternum. Certum est Prophetam respexisse ad Christum, in quo continuandum erat regnum Dauidis, in sempiternum: ac proinde de hoc Filio vaticinatum esse. Dicit autem eum vocatum iri primùm quidem אל גבור. Ait, *vocabitur*, non autem erit. Significat igitur, eum etiam tunc semper fuisse Deum fortem: sed

tunc primum palam cognitum iri pro tali Deo, quum factus homo, & expugnatis hostibus, peccato, morte, Sathana, regnũ propagabit in sempiternũ: & conscenso cœlo se super omnia esse, re ipsa ostendet: curuatis illi omnium cœlestium, terrestrium, & infernorum genibus. Quare docet Christum Deum esse, non recens factum sed ab æterno existentem: quanquam non ita palàm notum, vt posteà manifestatus est in carne. Pura enim creatura, Deus quidem propter officium appellari poterit, sed Deus fortis, hoc est, omnipotens, nunquam.

Cum hoc coniunge, quod habemus in Ps. 24. vbi Rex gloriæ, vocatur יהוה גבור Dominus autem, & Rex gloriæ, Christus est, vt etiam Apostolus docet 1. Cor. 2. 8 Inde luculentiùs apparet, Christum vocatum fuisse אל גבור, quod verus sit, & omnipotens Deus. Deinde ait vocatum iri Patrem æternum, Pater certè vocatur, non quòd Filius sit Pater: sed quia & omnium conditor, & Electorum Redemptor, ac regenerator est, Christus. Æternus verò: quia & in sempiternum omnia regit, ac sustentat: & gratia eius in sempiterna sese extendit secula. Itaque si & simpliciter verus est Deus fortis: & simpliciter Pater æternus, eoque creator omnium: verum esse & natura Deum oportet hunc Filium, & Patrem: hunc Deum, & hominem: hunc puerum recens natum, & æternum.

V. Loc. 26. ex Ies. 25. vers. 7. & sequent.

CElebrans Propheta nomen Iehouæ, propter populi liberationem, non tam è captiuitate Babylonica, quàm à peccato, & morte per Christum futurã, proptérque omnia admiranda, quæ præstiturus erat in monte Sion: præter alia, hæc scribit: *Et perdet in monte hoc faciem inuolucri, obuoluti super omnes populos: & operimentum, quo operiuntur omnes Gentes. Perdet mortem in sempiternum, & absterget* ארני יהוה *Dominator Iehoua, lachrymas à cunctis faciebus, &c.* Sed hæc primum de liberatione à probro, ac ceu morte, qua obuoluti erant omnes Israelitæ, in captiuitate Babylonica intelligi. Sed quia illa typus fuit liberationis à peccato, & morte, per Christum idcirco Propheta propriè huc tollebat oculos. Proinde adiecit nomen etiam loci, vbi Dominus hæc mirabilia erat facturus: nempe in Sion. Liberatio certè à captiuitate Babylonica, non fuit facta in Sion. Deinde probrum illius captiuitatis non pertinebat, nisi ad Israelitas: Propheta autem de illo, quod erat super omnes populos, & omnes Gentes loquitur. Inuolucrum igitur, obuolutum super omnes populos, & Gentes, peccatum fuit & mors; quibus inuoluti erant omnes homines: vt ad Rom. 5. explicatur, Christus autem vtrumque abstulit in monte Sion, suo sanguine, morte, resurrectione. Quare vaticinium hoc propriè fuit de redemtione à peccato & morte, per Christum, in monte Sion futura: Cuius perfectum complementum erit in fine seculi, quum peruenìemus in montem cœlestem. Tunc enim perfectè absorpta erit mors; & omnes abstergentur lachrymæ, ab oculis sanctorum. Proinde, quæ hic scribit Ies. facturum fuisse Iehouam, meritò illa ad Christum referunt Apostoli Paulus certe docet Christum illum esse, per quem absorpta sit mors. 1. Cor. 15. 54. Quare quæ etiam de abstersione omnium lachrymarum à faciebus nostris, futura in cœlesti Hierosolyma, traduntur in Apoc. ea confirmant, Christum esse illum Iehouam, cui propter hæc beneficia gratias agit Iesaias. Apoc. 7. 17. & 21 4 Christus enim est ille, qui mortem moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit: qui ouibus suis æternam dat vitam, & omnes delet lachrymas: & omne aufert opprobrium: gloria verò, & honore Electos omnes coronat.

VI. Loc. 27. ex Ies. 35. vers. 4. & sequent.

PRomittit Iesaias lætitiam, exultationem, summamque felicitatem populo Dei, postquam fuerit à captiuitate liberatus. Ac præter alia de Redemptore Iehoua, sic ait: *Dicito trepidantibus corde, confortemini, ne timeatis: Ecce vltor veniet; retribuet Elohim ipse veniet, & seruabit vos.* Deinde subdit speciatim aliquot beneficia, quæ iste Deus venturus, præstiturus erat, dicens: *Tunc aperientur oculi cæcorum: & aures surdorum reserabuntur. &c.* Hoc autem vaticinium, de seipso interpretatur Christus. Duobus enim discipulis ab Ioh. Baptista ad se missis, & an ipse esset Messias, qui venturus expectabatur, necne esset, interrogantibus: cum iam miracula aliquot edidisset, & multi spiritualiter etiam illuminati fuissent: hæc verba respondit: *Profecti, renunciate Iohanni ea, ea quæ audiuistis & vidistis. Cæci vident: claudi ambulant &c.* Matt. 11. 4. Tacitè iis cōcludens, se illum esse, de quo hæc vaticinatus antea fuerat Iesaias. Quid hic opus est tergiuersationibus, & vanis glossematis? Interpretem habemus Christum ipsum. Ad propositam enim quæstionem commode cum, & aptè respondisset, quis dubitet? Concludit igitur ipsemet Christus, se illum esse Deum, ad cuius aduentum, non solùm hostes, peccatum, & mors, per ipsum, tanquam vltorem, perdendi erant: sed ipsi etiam electi, lumine Spiritus illuminandi: Euangelium docendi gratia regenerationis erigendi, vt possent in via Domini ambulare. Cuius spiritualis beneficij externa testimonia erant: cæcorum illuminatio: aurium surdorum patefactio: claudorum itio: afflictorumque consolatio.

VII. Loc. 28. ex Ies. 40. vers. 3. & 10. & 12. &c.

IN hoc capite tria sunt illustria vaticinia, quibus eadem confirmatur doctrina de Christo vero Iehoua.

Vnum est de præcursore Messiæ, qui hortaturus esset populum, ad parandam viam Deo Iehouæ. Sic de eo scribit: *Vox clamans, vel clamantis in deserto: Parate viam Iehouæ: rectam facite in solitudine semitam,* לאלהינו, *Deo nostro.* Euangelistæ autem omnes scribunt Iohan. Baptistam fuisse hunc, de quo vaticinatus est Iesaias. Ac constanter docent, Christum esse eum, cui Ioh. Baptista, tanquam præcursor præparauit populum: pœnitentiam prædicando, & fidem in Iesum Christum. Mat. 3. 4. Luc. 3. 4. Ioh. 1. 23. Quis igitur non videat Iesaiam nomine Iehouæ, & Elohenu intellexisse Christum: sicut nomine, vocis clamantis in deserto, ipsum Ioh. Baptistam? Interpretes enim Iesaiæ quatuor habemus fidissimos, Matthæum, Marcum, Lucam, Iohannem. Ita videmus, si Prophetas per Apostolos interpretemur: quo interpretationis genere nihil certius, aut verius esse potest: Christum facile inueniri, in veteri Testamento, pro vero Iehouæ: eoque pro vero Seruatore à Prophetis agnitum fuisse.

Alterum est, vbi iubet Hierosolymæ, vt hunc in modum prædicet ciuitatibus Iuda, *Ecce* ארני יהוה, *cum potentia veniet: & brachio suo dominans (erit) sibi: hoc est, dominabitur per sese Ecce merces, &c.* Quam belle hæc cohæreant cum præcedētibus, liquido apparet, si Euangelistarum (qui vt dixi, Prophetarum sunt interpretes) historias legamus. Primùm Ioh. Baptista præparauit populum Christo Iehouæ, & Elohenu. Tum verò Christus, tanquam Pastor, suum cœpit facere officium. Cœpit enim prædicare, & verbo pascere gregem suum: colligere agnos, suo bracchio, suaque manu & potentia: de qua dicebat: *Nemo eas potest rapere de manu mea,* Ioh. 10. 28. Annon quæ Ioh. scribit de Christo Pastore, ea apertè docent, Christum eum ipsum esse, de quo vaticinatus est hic Iesaias? Adde quod ipse etiam Christus sic loquitur in Apoc. 22. 12. dicens, *Ecce venio citò: Et merces mea mecum est.* Cum iis consonant, quæ idem Propheta subdit v. 12. & 13. Docet enim Iehouam conditorem per sese cœli & terræ fuisse: suaque sapientia omnia fecisse, citra vllius consilium. Ac inter alia sic ait: *Quis direxit,* hoc est, instruxit, *Spiritum Iehouæ?* Græce habet τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, &c. Apostolus autem 1. Cor. 2. 16. hæc ita citat, vt ea interpretetur de Christo. Primum enim ait iuxta versionem 70. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου: hoc est, Iehouæ? quasi dicat, nemo per sese. Deinde mox subdit: ἡμεῖς δὲ νοῦν χριστοῦ ἔχομεν: quasi dicat, sed nos, qui in Christum credimus, tenemus eius mentem. Idem igitur fuit Apostolo mens κυρίου: hoc est, Iehouæ, & mens Christi: eoque intellexit apud Prophetam Iesaiam, Christum fuisse Iehouam. Id quod inde etiam clariùs elucescit: quod Iesa. in eo capite, de Christo (vt iam vidimus) loquutus fuerat. Ita apparet, Christum à Propheta prædicari Iehouam: creatorem cœli & terræ.

VIII. Loc. 29. ex Ies. 43. v. 10. & 11. & vers. 23. &c.

IEhoua ait sicut ipse solus est Iehoua, sic se solum esse Seruatorem: id quod alibi quoque sæpe legimus. Vbique autem in nouo Testamento, Christus vocatur, & quidem verè ac propriè, Seruator. Vnde Samaritani, Ioh. 4. 42. *Nunc nouimus,* inquiunt, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ χριστὸς. Duo fatentur. Vnum, Christum, seu Messiam, debuisse esse verè Mundi Seruatorem. Vnde hoc nouerant nisi ex libris Mosis, & Prophetarum? Alterum, hunc Iesum esse illũ Christum, eoque verè Seruatorem Mundi. Moses vero & Prophetæ semper inculcārunt, nullum esse verè Seruatorem, nisi Iehouam: proinde cum nomine Seruatoris ferè coniungunt nomen Iehouæ. Quomodo igitur potest Christus dici verè Seruator, si non sit Iehoua? Adde quod vim habet articulus ὁ σωτὴρ, *ille Seruator,* nempe: qui in Prophetis dicere solitus erat, præter se nullum esse Seruatorem. Nam si dicas, Christum Seruatorem vocari ea tantùm de causa, quia per eum, vt instrumentalem causam, Deus seruauit mundum: nihil dices. Ita nihil nunquam fuerit ἀληθῶς, sed impropriè admodum, Seruator. Coniuge modo cum his, quę idē Iehoua de se, subdit

subdit, vers. 23. & 24. vbi eleganti antithesi sic ait suo populo: *Non feci te seruire in oblatione, & non fatigaui te in thure. Verùm tu me fecisti seruire in peccatis tuis, & fatigasti me in iniquitatibus tuis. Ego, ego ipse video praeuaricationes tuas, propter me.* Noui quid dicant interpretes, humano scilicet more, & per ἀνθρωποπάθειαν, quandam loqui Iehouam. Sed ista non efficient vnquam, quin vaticinium istud impletum sit in Christo: & ideò de Christo intelligi debeat. Nam Christus, cum in forma Dei esset, exinaniuit seipsum propter nos: factusque homo est, forma serui sumpta: hoc est, factus est vere seruus, & verè seruiuit propter peccata nostra, factus obediens Patri, vsque ad mortem. Phil. 2.6. Deinde vero idem ipse peccata nostra ita suo sanguine expiat, condonat, non propter merita nostra, sed propter se, hoc est, propter merita sua, passionem, & mortem suam. Ita optimè haec duo, quae hic praedicat Propheta de Iehoua, vnum quod seruierit in peccatis nostris: alterum quod illa remittat propter se: competunt in Christum. Qui cùm sit Deus manifestatus in carne, vere & seruiuit in peccatis, id est, propter peccata nostra: & delet iniquitates propter se, hoc est, propter suum sanguinem, meritaque sua, non autem aliena. Alioqui Christus, si purus est homo, & non etiam Iehoua: quomodo verum est, quod ait Iehoua, se delere iniquitates nostras, propter se: cum manifestum sit in Scripturis, eas deleri propter Christum? Est igitur necesse, vt aut falsum sit, quod ait Iehoua, se exclusis omnium meritis, delere iniquitates propter se, nempe solum: aut Christus sit ipse Iehoua, qui propter se, hoc est, propter suam obedientiam, & seruitutem, qua factus homo seruiuit in peccatis nostris, nostra deleat peccata. Hoc vero consentaneum est cum sacris literis. Vbi legimus, Christum lauisse nos in sanguine suo Apoc. 1.5. & seipsum exposuisse pro Ecclesia (ecce Christi seruitutem in peccatis nostris) vt eam sanctificaret, postquam purgasset, &c. Ephes. 5. 2. En deletionem iniquitatum nostrarum, propter se, id est propter suum sanguinem. Item Deum redemisse Ecclesiam suo sanguine: Act. 20. 28. & alia id genus innumera. quae verum que docent, nempe Christum factum esse [illegible], seruisse que propter peccata nostra, & eundem ea delere propter se ipsum, h.e. propter suam mortem. An non [illegible] ratione [illegible] me consentiunt inter se, & suauem gignunt harmoniam Scripturae veteris & noui Testamenti? Ac si iuxta regulam Christi, ita scrutemur Scripturas: vt quaeramus Christum & quaesitum, ductu Apostolorum, in eis illuminueniamus: quis homo [illegible] queat, talem Scripturarum interpretationem damnare? Est enim finis & scopus omnium Scripturarum Christus.

IX. Loc. 30. ex Ies. 44. v. 6 Sic dicit Dominus, rex Israelis, & redemptor eius: Ego primus, & ego nouissimus, &c.

QVomodo hoc potest, obsecro, de solo Patre intelligi? vt Christum excludas? Certè Christus Rex Israelis, & eius Redemptor appellatur in nouo Testamento. Et Christus ipse nunquam negauit, se Regem esse Iudaeorum, sed affirmauit: verùm non talem, qualis accusabatur à Iudaeis: sed Regem spiritualem, Regem aeternum, cuius regnum non esset de hoc mundo, vnde & prouidentia Dei factum fuit, vt Pilatus titulum non mutauerit, vbi scripserat, Iesum Nazarenum, regem esse Iudaeorum: quanquam id Iudaei postularent Ioh. 19. 19 &c. De redemptione, & Redemptoris nomine, quod Dauid vaticinando promiserat de Iehoua, dicens, *Et ipse redemit Israel ex omnibus iniquitatibus suis.* Ps. 129. 8 Apostolus ad Titum impletum in Christo docet, dicens, eum apparuisse, vt nos redimeret ab omni iniquitate. Tit. 2. 14. Iob verò vt antè visum est aperte suum Redemptorem vocauit Christum, Deum qui in carne manifestandus erat supra puluerem surrecturus: & quem ipse suis se oculis visurum dicebat. De nomine Dei quid dicam? Christus passim praedicatur ab Apostolis Deus, Deus verus, Deus magnus, Deus super omnia benedictus, Deus manifestatus in carne, Deus, qui redemit Ecclesiam sanguine suo. Io. 5. 20. Tit. 2. 13. Rom. 9. 5. 1. Tim 3. 16. Act. 20. 28. Postremo Christus ipse in Apoc. quae de hic ait Iehoua, *Ego primus, & ego nouissimus*, idem de se dicit, idque iisdem planè verbis vsus. Apoc. 22. 13. Quomodo igitur, quae hic scribit Iesaias de Iehoua, de solo Patre intelligi possunt? Quomodo praeter Patrem non est Deus? An non Christus Deus vocatur verus? Si propter officium tantum, aut propter donorum plenitudinem & participationē Deitatis eo sane modo quo etiam nos dicit Petrus 2. Petr. 1. 4. participes esse diuinae naturae. Christus sit Deus: certè verus Deus non est: & impie loquitur Ioan. quum eum vocat Deum verum. Io. 5. 20. Si autem verus est Deus, non excluditur ergo à nomine Iehouae, neque Pater solus ipse est Iehoua.

X. Loc. 31. ex Ies. 45. vers. 22. & sequent.

SEd quid grauius quaeso, quid praestantius, quid luculentius dici à Propheta potuit, quo Christum, vt Seruatorem, & Iudicem, sic etiam verum Iehouam esse praedicaret, illo, quod scriptum reliquit de iuramento, quo iurauit Dominus, omne genu sibi curuatum iri? Certe si Paulus Apostolus verus est interpres Iesaiae: manifestum est, quae ibi de Iehoua narrat Propheta, ea omnia competere in Christum, eóque Christum verum esse Iehouam, Seruatorem Israelis Rom. 14. 11. Omitto quod in vers. 15. Propheta ad Deum conuersus ait, *Verè tu es Deus absconditus: Deus, Israelis Seruator.* Constat Christum Seruatorem esse Israelis. Ergo & illius est Deus. Sed Deus erat absconditus. qui postea (vt Paulus docet) manifestatus est in carne, 1. *Tim.* 3. 16. Neque enim omnibus tunc notus erat Christus: quod ipse esset & verus Deus, & verus Seruator: quemadmodum neque nunc omnibus notus est, sed multis absconditus: vsque adeo vt vita etiam nostra, quam scilicet nobis ipse acquisiuit, abscondita sit cum ipso Christo in Deo: vt ait Apostolus Col. 3. 3. Verùm sese manifestat quibus vult, h.e. electis, & veris discipulis suis: qui scilicet in ipsius verbo acquiescunt, quique eum diligunt: sicut ipse se facturum esse promisit. Omitto, inquam, hoc Prophetae dictum: quod certè in Christum optime quadrat. Omitto & illud, quod ait Iehoua: *Respicite ad me, & seruemini omnes fines terrae*, &c. Hoc est enim quod etiam Christus, Deus scil. primo absconditus, deinde manifestatus in carne dicebat: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis* (nempe peccatis) *& ego reficiam* (hoc est seruabo) *vos.* Matth. 11. 28. Non est enim aliud nomen sub coelo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Domini nostri Iesu Christi. Act. 4. 12. Hic est vnicus Seruator, eóque vnus cum Patre Deus. Omitto, inquam, etiam hoc. Sed quod sequitur, & quod ab Apostolo pro Christo adducitur, praeterire non possum: *Per me iuro* (inquit Iehoua) *egredietur ex ore meo verbum iustitiae, & non reuertetur* (hoc est, iuramentum meum iustum ac certum est, & irreuocabile: quid iuraui?) *quod mihi incuruabitur omne genu, & iurabit* (mihi) *omnis lingua.* Nouimus hunc esse sensum: Efficiam, vt omnes me pro suo vero, & vnico Deo agnoscant, & adorent. Et id omnis lingua confiteatur, iuramentóque sese mihi obstringat. Omnes, inquam, nempe ex omnibus gentibus electi. Hoc vero tum demum fieri coepit, quum post acceptum Spiritum sanctum Apostoli per totum terrarum orbem Christum praedicârunt: & omnes gentes huic curuârunt genua: eum pro suo vero Deo, & Seruatore agnoscentes: in Baptismatis Sacramento sese huic iureiurando obstringentes: baptizati in nomen Patris, Filij & Spiritus sancti, vnius eiusdémque Iehouae. Perficietur vero, & vltimum accipiet complementum: quum omnes omnium gentium, omniúmque seculorum homines sistentur ante tribunal Christi. in fine seculi: vt huic, tanquam Iudici, omnes suorum factorum reddant rationem. Tunc enim omnes, etiam qui nunc eum blasphemant, cogentur, voluerint, noluerint, agnoscere, & confiteri: Christum Deum esse & Iehouam. Et huc respexit Apostolus, quum verba Prophetae ad Christum retulit, sicut contrà ad initium ipsius regni Christi, quum dixit datum illi esse, vt omnia ei curuentur genua. Phil. 2. 9. Quid igitur clarius, quidve luculentius, quàm Christum esse illum Iehouam, de quo loquitur Iesaias: qui scilicet creauit coelos: qui formauit terram: qui hominem creauit super eam: qui Deus est absconditus: qui iurat per se ipsum? Adde & quae sequuntur apud Prophetam: *Tantum in Iehoua mihi* (dicet) *iustitia sunt, & fortitudo. Ad eum vsque veniet, & confundentur omnes, qui ad iram prouocant illum, &c.* Quid vero aliud docent Apostoli, quàm in solo Christo nostram esse iustitiam, nostrámque fortitudinem, atque vires: & in eo solo nos posse gloriari? Hac de causa omnes ad Christum veniunt, qui volunt iustificari: hoc est, omnes electi, nomine Israelis iustificati: Christus igitur verus Iehoua. Quare videant, quid agant nostri הנחרים, qui odio Christum suspendunt: eum pro nudo homine agnoscentes, & praedicantes. Nam de iis sic ait Propheta: *Et confundentur omnes* הנחרים בו Neque est quod calumniatores obiiciant, quod de Christo scribit idem Apostolus ad Phil. datum esse illi homini propter obedientiam, vt ei curuentur omnium genua: non autem, quia Deus sit Iehoua. Constat enim Apostolum hac locutione, flectendi genua, veram adorationem, qua Deus adoratur, exprimere voluisse: sicut etiam ad Rom. vt quum inducit Deum dicentem: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal*: hoc est, qui adorationem & cultum mihi debitum, sculptilibus non praestiterunt. Rom. 11. 4.

Est autem extra controuersiam, si Christus purus homo sit, talem ei adorationem non conuenire, nec deberi. Non ergò intellexit Apostolus, Christo puro homini propter suam obedientiam, datum esse, vt ei curuentur omnium genua. Sed illum dicit exaltatum esse, qui cùm in forma Dei esset, exinaniuit seipsum: & factus homo, obediens fuit Patri vsque ad mortem. Quis autem iste fuit? Deus manifestatus in carne. Hunc igitur dicit Apostolus fuisse exaltatum: hoc est, non solum eius carnem à mortuis excitatam, glorificatam, in cœlos subductam, & super omnes Angelos collocatam; ita vt etiam illi, respectu diuinæ naturæ, cui ὑποστατικῶς coniuncta est: curuentur, curuandáque sint omnium genua: Sed etiam idque inprimis personam illius, qui in forma Dei existens, suam quasi gloriam nostra causa deposuerat, exaltatam, hoc est, declaratam, & patefactam fuisse: verum esse Dei Filium verúmque Deum.

XI. Loc.32. ex Iesa.54. vers.1. & sequent.

PRomittit Iehoua, se reliquias Iudæorum propter suam infidelitatem reiectorum, denuo assumpturum, & in nouum matrimonium ducturum; & eo ex noua sponsa multo plures se liberos suscepturum, quàm ex priore repudiata. Sic incipit: *Iubila sterilis, quæ non paris, prorumpe in canticum quæ non parturis: quia plures erũt filiæ desolatæ, quàm maritatæ,* inquit *Iehoua.* Postea vers. 5. sic ait: כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל הָאָרֶץ יִקָּרֵא id est, *Nam mariti tui, factores tui* (ad pluralem Elohim alludit) *Iehoua Zebaoth nomen eius Et Redemptor tuus, Sanctus Israelis. Deus totius terræ vocabitur.* Ex iis & aliis ibidem verbis liquido apparet, Deum Iehouam promittere se futurum sponsum Ecclesiæ, quæ post reiectos Iudæos, ex eorum reliquiis ad extremum erat colligenda: & perpetuò se vocat גֹּאֵל, redemtorem. Atqui omnes Scripturæ noui Testamenti tradunt, Christum esse sponsum totius Ecclesiæ, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus collectæ, aut colligendæ. Iohan. Baptista hoc testificatur Io.3.29. Paulus etiam Ephes.5.31. Omnes verò perpetuo hunc vocant Redemptorem, & σωτῆρα.

XII. Loc.33. ex Iesa.62. vers.1. & insequent.

EXcitat Ecclesiam Sionis Propheta, quæ ceu in puluere iacebat, quum esset in Babylone: & hortatur, vt surgat, & splendorem vestæ redemtionis, libertatis, & salutis induat: quæ futura tandem erat per Christum: typo autem illius ex Babylone, adumbrata. De hac enim vera redẽptione, quæ per Christum facta est, Prophetam loqui, manifestum est: quoniam ait simul ac liberati ipsi fuerint, Gentes quoque ex omnibus Mundi partibus ad hanc lucis & Salutis participationem aduolaturas. Est autem extra omnem controuersiam, vocationem Gentium non futuram fuisse, nisi post aduentum Christi. Porrò Redemptorem, ex hac spirituali, peccati scilicet & Satanæ, & mortis captiuitate, vocat Iehouam: & hanc redemptionem gloriam Iehouæ. Ego non video, quomodo non hinc euincatur, Christum huius redemtionis autorem, verum esse Iehouam: spectatis præsertim, quæ antè dicta sunt ex Iobo, & ex hoc eodem Propheta, de Redemptore, & seruatore Ecclesiæ.

Etsi vero passim Propheta iste excellentissimus, Christum nobis, vt verum Iehouam, prædicet, ac quasi digito demonstret: vt non immeritò Patribus dictus fuerit esse, ceu quintus Euangelista: tamen plura non addam: Quoniam quæ in medium attulimus, satis superque esse iudico, ad fidem piis faciendam: ipsi quoque Iesaiæ, perspectam fuisse veram, æternámque Christi Deitatem. Ac proinde Christum non minus verum fuisse Iehouam, quàm Patrem; imo ipsum cum Patre, & vtriusque Spiritu, vnum eundémque fuisse Deum Iehouam, Iesaiæ. Idem aliis quoque Prophetis notum fuisse, ex ipsorum scriptis, si in iis Christi gloria quæratur, facile est colligere.

XIII. Loc.34. ex Ier.9. vers.23. & sequent.

HIc Iehoua primo vetat nos gloriari in vllis rebus creatis: deinde iubet nos totam gloriam nostram collocare in ipso Iehoua: quod ipse sit solus, vnde nostra pendeat salus. Ipse enim solus est ille, qui facit misericordiam, iudicium, iustitiam. Nam in tribus nominibus, sapientia, fortitudine, diuitiis, complectitur illa tria bonorum genera, in quæ philosophi omnia bona distribuerunt; bona animi, corporis & fortunæ. Non vult igitur, vt gloriemur, aut in nostra sapientia, hoc est, in vllis animi bonis; quæ omnia συνεκδοχικῶς complexus est nomine præstantioris boni, quod est sapientia aut in fortitudine corporis, id est, in vllis corporis bonis, siue forma sit, siue valetudo: quæ omnia nomine præstantioris partis, fortitudinis scilicet intellexit: aut denique in diuitiis externisve bonis. Excludit igitur omnem ab omnibus creatis rebus gloriationem, & fiduciam. Sed porrò iubet, vt gloriemur in Iehoua, & in eius cognitione: quòd scilicet is solus sit misericors erga nos, & seruet à peccatis per misericordiam, quòd faciat iustitiam, suos scilicet defendendo; & iudicium, impios plectendo. Apostoli autem, atque in primis Paulus & gloriantur semper, & docet gloriandum esse in solo Christo, eiúsque cognitione: quod per hunc consecuti simus misericordiam & salutem. 1.Cor 1. 31.2.Cor.10.17.Gal.6.14. Testimonia passim occurrunt in nouo testamento. Neque dubium est, quin idem nouerit Ieremias, quod & Paulus. An non igitur aperte indicauit vterque, Christum, in quo solo, à nobis cognito, gloriandum est, verum esse Iehouam?

XIV. Loc.35. ex Ier.23. vers.5. & 6.

ECce dies veniunt (de tempore noui Testamenti loquitur) *ait Iehoua: & suscitabo Dauidi germen iustum* (hic est Christus) *Et regnabit rex, & prudenter aget; faciet iudicium, & iustitiam in terra. Diebus eius seruabitur Iuda: & Israel cum habitabit in fiducia* (id est tranquillè) *& hoc nomen quo vocabunt eum,* יְהוָה צִדְקֵנוּ. Locum hunc intelligi de Messia, hoc est, de Christo, extra controuersiam est apud omnes pios; Imo Iudæi etiam plerique omnes fatentur. Hic est enim illud germen iustum, quod excitandum erat Dauidi: quando nemo e familia Dauidis natus est, qui verè iustus fuerit, & qui non multum aberrarit à via, in qua ambulauit Dauid (vt in libris Regum videre est) præter Christum. Duo autem præcipua describit capita de Christo. Eius nimirum personam, duabus constantem naturis: humana, & diuina: Et proprium ipsius officium. Humanam describit naturam, quum ait, *suscitabo Dauidi germen.* Ergo secundum carnem, est ex semine Dauidis. Et qualisnam homo erit? Iustus sine vllo prorsus peccato. ideò ait: *Germen iustum*; hoc est, etiam quum incipiet esse germen Dauidis, id est, homo: erit iustus. Diuinam vero describit, quum ait, *Et hæc est nomen quo vocabunt eum,* scilicet vere, יְהוָה hoc est verus cognoscetur esse Iehoua. Hoc est primum. Officium vero docet, vt electos seruet, eos semper regat, & beata donet vita: ideireo primum ait, *regnabit Rex, & prudenter aget. id est*; omnia aget summa cum prudentia, & sapientia: quia omnia ex voluntate consilioque Patris. Deinde subdit, *Faciet iudicium & iustitiam in terra.* Hæc est enim altera virtus cuique principi necessaria nempe æquitas, & iustitia. Quid hinc sequitur? Salus sui populi; & securitas. non illa carnis vitiosa, sed salutaris, nempe Spiritus: Ideo subdit, *Diebus eius seruabitur Iuda, & Ierusalem habitabit confidenter*; id est, tranquilla viuet conscientia. donec tandem summa fruatur pace in cœlo. Nam ex iustificatione per Christum tranquillitas, & pax conscientiæ oritur: vitamque æternam consequimur. Ait præterea, appellatum eum iri, צִדְקֵנוּ iustitiam nostram. Hæc etiam particula ad officium pertinet. Describit enim per quem, & quomodo iustificemur: nempe per Christum, quatenus ipse suam nobis communicat iustitiam, imò nostra est (vt Apostolus docet) iustitia. & sanctificatio. 1.Cor.1.30. Est igitur hic locus insignis pro Deitate Christi: non solum, quia apertè vocatur Iehoua: verum etiam, quia iustitia est, & dicitur: nos iustificans, peccata condonans, sanctificans, regenerans, & ad studium iustitiæ accendens. Quis enim hæc præstare queat, nisi Deus? Ideirco merito priori loco eum vocat Iehouam: deinde iustitiam nostram. Proinde tam à nomine, צִדְקֵנוּ quod est nomen officij Christi: quam à nomine יְהוָה quod est nomen essentiæ diuinæ; optimè possumus concludere, Christum verum esse Deum Iehouam. Exceptiones quibus Antichristi contendunt vocatum fuisse improprie & officij dumtaxat ratione, Iehouam: diluentur, & vanissimæ esse demonstrabuntur suo loco.

XV. Loc.36 ex Ier.31. ver.31. & insequent.

IEhoua promittit, se nouum fœdus inter se, & suum populum facturum, dicens: *Ecce dies veniunt, dicit Iehoua, & percutiam cum domo Israel, & cum domo Iuda, nouum fœdus, &c.* Hoc esse vaticinium de nouo Testamento, quod sanguine Christi confirmatum est, & quod consistit in remissione peccatorum, propter Christum: & in regeneratione per Spiritum Christi, nemo dubitat, quia hunc locum etiam ad hoc propositum citat Apostolus ad Heb. 8. 8. Iehouam porro esse illum, qui hoc nouum promittit fœdus: dilucidè docet Ier. Iehoua enim loquitur, & ait, *Ego percutiam &c.* Apostolus autem ad Heb. non tam vocat Christum huius noui Testamenti

menti Mediatorem, quàm etiam docet esse. Testatorem: cujus morte opus fuerit, ad confirmandum, & ratum faciendum testamentum. Heb. 9.15. Sic enim Apostolus: *Itaque ob id noui fœderis Mediator est* (Christus) *vt morte intercedente promissionem accipiant. Nam vbi testamentum est, mors intercedat testatoris necesse est.* Viden' hic Christum & vocari Mediatorem, & demonstrari testatorem noui Testamenti? Alioqui, si non esset ipse testator, non valeret argumentum Apostoli; quo conclusit, ad confirmationem noui Testamenti, opus fuisse morte Christi. Argumentum enim Apostoli tale est: Vbicunque est testamentum aliquod, ibi opus est intercedat mors testatoris: nimirum si debeat esse firmum, & ratum: Testamentum enim in mortuis ratum est, quandoquidem nondum valet testamentum, dum viuit testator.

Atqui hic habemus nouum Testamentum, de remissione peccatorum, & de scribenda lege in cordibus, & de habenda æterna hæreditate, sicut promissum est per Ierem. Hanc minorem superius in cap. 8. posuit.

Ergo, vt hoc testamentum esset firmum, necesse fuit, vt testator moreretur, & suo sanguine atque morte testamentum efficeret ratum, atque æternum.

Si hoc Apostoli argumentum concludit, sequitur necessariò, Christum esse non solùm mediatorem, sed etiam testatorem, auctorémque huius noui fœderis, quod promissum fuerat, eóque verum esse Iehouam.

XVI. Loc. 37. ex Ezech. 16. vers. 60. & sequent.

IEhoua, posteaquam accusasset suum populum de grauissimis sceleribus, eóque fœdissima ingratitudine & nonnulla etiam flagella minatus fuisset, tandem in vers. 60. incipit consolari electos, dicens, se tamen futurum memorem sui fœderis quod pepigerat cum illo, diebus suæ adolescentiæ, hoc est, quum eum eduxit ex Ægypto, & se hoc fœdus stabiliturum, & effecturum, vt sit perpetuum. Loquitur enim de fœdere nouo, de quo ante per Ier. 31. 31. &c. Verba Prophetæ sic habent: *Et recordabor* (tamen) *fœderis mei* בריתי אותך (quod Pepigi) *tecum, in diebus adolescentiæ tuæ:* עולם, *& stabiliam tibi fœdus perpetuum.* Et idem repetit, v. 62. dicens: *Et stabiliam* (seu confirmabo) *ego fœdus meum tecum, & cognosces, quod ego Iehoua*, hoc est, Et quum senseris fœdus meum tecum esse firmatum, iuxta mea promissa, tum demum agnosces reuera, me esse verum Iehouam, qui ita te amo, & fidelis sum in meis promissis, vt noluerim te perdere, licet promeritus hoc fueris. Verus igitur Iehoua est ille, qui promittit fœderis confirmationem. Atqui Christus ille ipse est, qui fœdus confirmauit, & stabiliuit cum electis, fecitque æternum, vt docet Apostolus & iam demonstratum est. Hebr. 9.15. Neque hoc certè ignorauit Ezechiel. Quis enim sua morte illud confirmauit, nisi Christus? Christus igitur vnà cum Patre, est ille Iehoua, qui per Ezechielem promiserat, se confirmaturum & stabiliturum in æternum fœdus testamentúmque suum. Atque hoc indè magis perspicuum fiet, si considerêmus quibusnam in rebus sita sit substantia huius fœderis: & proindè quibus fit, vt sit perpetuum, in remissione nimirum peccatorum, & in regeneratione per Spiritum sanctum, quæ significatur inscriptione legis in cordibus nostris. In iis duabus rebus sita est substantia noui fœderis, & iis duabus rebus fit perpetuum: vt liquet ex Ierem. 31. & Hebr. 8. Vbi enim peccata omnia condonantur, & Spiritus sanctus in perpetuum datur, quo fiamus nouæ creaturæ, ibi fœdus manet perpetuum. Ablata siquidem causa, qua aboletur fœdus, aufertur etiam effectum, hoc est, ipsa abolitio, & ita fœdus maneat perpetuum necesse est. Peccata autem causa sunt, vt aboleatur fœdus. Vbi igitur est remissio peccatorum, & inchoata obedientia, ibi perpetuum manet fœdus. At verò quisnam ille est, qui abstulit peccata mundi, & dat Spiritum sanctum, quo regeneremur, & viuamus iustitiæ? Christus, vt Petrus docet, dicens, *Ipse tulit peccata nostra super lignum* (ecce primum) *vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus.* Ecce alterum. 1. Petr. 2. 24. Certum igitur est, Christum illum esse Iehouam, qui Ezech. se stabiliturum, & confirmaturum in æternum fœdus, cum suo populo, promiserat. Nam si dicas, Pater promisit, & idem etiam illud confirmauit per mortem Christi, Ego cum Apostolo regeram. Testamentum nullum esse ratum nisi confirmetur morte, non alterius, sed ipsiusmet Testatoris. Verum quòd aduersarij non cognoscant, Christum verum esse Iehouam hoc ideò fit, quia non sentiunt in seipsis per mortem Christi, confirmatum secum esse fœdus de remissione peccatorum, idque Legis in cordibus inscriptione. Hi enim soli norunt verè, Christum esse Iehouam, qui sentiunt per Christum sibi condonata esse peccata, & se per Spiritum Christi esse renatos, idque propterea, quod norunt, hæc non posse præstari, nisi ab illo qui sit Deus, & verus Iehoua. Ideo rectè adiecit Iehoua illam particulam: *Et scietis, quòd ego Iehoua*, hoc est, Et quum videritis, senseritisque ex remissione peccatorum, & ex renouatione cordis, fœdus per me esse confirmatum vi meæ mortis, & sanguinis, tunc agnoscetis me esse Iehouam. Qui igitur nondum agnoscunt, Christum verum esse Iehouam, hos constat nondum esse renatos, neque sentire, sibi esse remissa peccata per mortem Christi.

XVII. Loc. 38. ex Ezech. 36. v. 22. & sequentibus.

PRomittit Iehoua, se populum suum, id est, electos dispersos inter gentes, congregaturum ex omnibus terris, & in terram suam, quam dederat etiam patribus, eos reducturum. Item daturum illis suum Spiritum, quò possint ambulare in suis præceptis. Sic enim ait: *Idcirco dic domui Israel sic dixit Dominus Iehoua: Non propter vos facio, domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus ad quas venistis*, &c. vsque ad v. 29. Quatuor præcipua iis verbis promittit Iehoua: primùm, se omnes electos, ex omnibus mundi partibus congregaturum in vnum corpus, & in vnam Ecclesiam: secundum, se omnes hos mundaturum à peccatis omnibus: tertium, se iis daturum suum Spiritum, per quem exuti veterem hominem, & facti nouæ creaturæ, incipiant seruare legem, & ambulare in præceptis Dei: quartum, se tandem effecturum, vt habitent in terra illa, quam dedit patribus, id est in cœlo, vt ad Hebr. explicat Apostolus. Heb. 12. 16. Quis autem, obsecro, hæc præstitit? annon Iesus Christus? Principio, Christus ille est, qui congregat omnes Electos, ex omnibus mundi partibus, in vnum ouile, in vnam Ecclesiam, in vnum corpus, dum efficit illos membra sua, vi suæ mortis. Iohannes interpretans verba Pontificis, *Expedit vobis, vt vnus moriatur pro populo, & ne tota gens pereat*: hoc docet dicens: *Hoc autem à semetipso non dixit: Sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit, quod Iesus moriturus esset pro gente* (scilicet Iudaica) *& non tantùm pro gente, sed vt filios Dei, id est, omnes electos, qui erant dispersi inter gentes vbique terrarum, congregaret in vnum*: congregaret, inquam, ipse Christus. Ioh. 11. 50. &c. Viden' quod promiserat Iehoua in Ezech. hoc Christum implere? ideò comparat se gallinæ quæ congregat pullos sub alas Matth. 23. 37. Ad alterum quod attinet, idem Christus nos à peccatis mundat: docet hoc idem Ioh. *Sanguis* (inquiens) *mundat nos ab omni peccato.* 1. Io. 1. 7. & clariùs in Apoc. 1. 5. *Ipse lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Tertium quoque promissum Iehouæ præstat Christus. Is enim suum nobis communicat Spiritum, quo possimus in præceptis Dei ambulare, vt docet Ioh. Baptista, dicens, *De plenitudine eius* (nempe Spiritus, qui est in Christo non ad mensuram) *nos omnes accepimus.* Io. 1. 16. Quisnam postremo est, qui introducit electos in cœlum, & efficit vt ibi habitent in perpetuum? Christus: *Nemo ascendit in cœlum*, &c. Io. 3. 13. Item Christus introducet omnes electos in cœlum, *Venite benedicti*, &c. Matth. 25. 34. Cùm igitur videamus apertè in nouo Testamento, Christum illum esse, qui totam hanc promissionem impleat, quæ apud Ezechielem: qui autem promisit se hæc omnia facturum, verus sit Iehoua: Et qui præstet promissum, idem omninò esse debeat, qui etiam promisit se præstiturum: Quis non videat, Christum, vnà cum Patre illum esse Iehouam, qui locutus est per Ezechielem? Subdit in fine, *Ero vobis in Deum*, &c. An non Christus factus est noster Deus, & nos eius populus? Apud Ioh. Thomas ait, *Deus meus.* Io. 20. 28. Et Matth. 1. 21. *saluum faciet populum suum, &c.*

XVIII. Loc. 39. ex Dan. 2. vers. 1. & sequent.

VIderat in somnis Nabuchadnezar rex statuam magnam, cuius caput aureum, pectus & brachia argentea, venter, & femora ærea, crura ferrea, pedes partim ferrei, partim fictiles: Posteà vidit lapidem excisum e monte sublimi, qui irruit in statuam, & totam contriuit, & dissipauit: & ipse creuit in montem magnum. Daniel, cùm interpretatur somnium, docet statua illâ significari omnia mundi regna, quæ in quatuor monarchias erant vsque ad Christum diuidenda. Lapidem vero illum interpretatur Christũ, quod is monarchiam Romanorum esset euersurus, & ita omnibus regnis mundi tandem destructis, suum regnum in æternum firmaturus. Cur vero Christus lapidi è sublimi monte sine manibus hominum exciso comparatus est? propter naturam diuinam. Descensu vero in terram, incarnatio eius significata fuit. Voluit enim ipse Filius Dei apparere Nabuchadnezari, in forma lapidis: non simplicis lapidis è terra accepti, sed lapidis è sublimi monte sine manibus excisi: vt

indicaret se non esse è terra, sed è cœlo, vnde dicebat: *Ego de supernis sum, &c.* Io.8.13. omnia vero regna mundi esse è terra, vnde aurum, & argentum, æs, ferrum eruitur: sed regnum Christi esse è cœlo, & cœleste. Quatenus igitur voluit apparere in forma vilis lapidis, significare voluit suam humilitatem in carne: & suum regnum in oculis Mundi, & principum huius seculi futurum fuisse humile, vile, & abiectum: cum reliqua regna videantur magnifica, aurea, argentea, ænea, ferrea, id est, potentia. Sed quatenus apparuit in specie lapidis, non è terra sumti, sed è sublimi monte excisi, sine cuiuspiam manu: procul dubio indicare voluit, suam originem esse à Patre: ex quo natus est sine vlla corruptione: eóque ostendere voluit, se verum esse Deum, eiusdem naturæ cum patre. Ioh. hoc totum explicat, dicens, *In hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera Diaboli.* Io.3.8. Audi & Paulum ad Phil. 2.6. *Qui cùm in forma Dei esset.* (Ecce lapidem in monte) *Exinaniuit seipsum, forma serui sumta* (Ecce descensum lapidis è monte) *Factus obediens vsque ad mortem*, qua scilicet destruxit eum, qui habebat mortis imperium. Heb.2.14. Ecce euersionem statuæ. *Propter quod & Deus exaltauit illum.* Ecce lapidem qui creuit in montem magnum. Non me tamen latet, ex huiusmodi visionibus Propheticis, firma argumenta, ad dogma aliquod probandum, præsertim tale, quale iam tractamus, colligi non posse. Proinde neque ego hæc attuli, vt iis euincam aduersus Arianos Christum vnum esse Deum, sed tantum, vt piorum animi magis ac magis in veritate confirmentur. Illis enim omnia cooperantur in bonum: & in visionibus etiam Propheticis, Christus sese cognoscendum illis præbet. Verùm redeo ad firmiora.

CAPVT VI.

Prophetarum, quos Minores vocant, testimonia, & argumenta, quæ demonstrant Christum esse æternum Deum Iehouam.

ELIQVVM est, vt audiamus alios etiam Prophetas, & videamus, quæ fuerit eorum fides de Christi Deitate: & quomodo ea cum analogia doctrinæ Christianæ, & reliquis scripturis consentiat.

Loc. 40. ex Hosea, cap.1. vers.7.

IEhoua sic loquitur, *Domus Iuda miserebor, & seruabo eos in Iehoua Deo ipsorum*, hoc est, Ego Iehoua seruabo eos per Iehouam, Deum ipsorum. Cùm autem manifestum sit Patrem, quoscunque seruat, eos seruare per Christum, quæ iniuria fit Prophetæ, si verba hæc ita interpretemur, vt dicamus Christum esse illum Iehouam, per quem, seu in quos non seruauit, nostrique misertus est Pater? Annon consentaneè cum aliis scripturis, & cum analogia fidei interpretamur?

Loc. 41. ex Hos. cap.2. vers.19. & deinceps.

IEhoua, postquam dixisset, se fœdus cum populo suo, nempe cum electis renouaturum, posteà subdit hæc verba: *Et despon sabo te mihi in sempiternum. despon sabo te mihi in iustitia.* Atqui in nouo Testamento vbique habemus, Christum esse hunc Ecclesiæ sponsum. Ioh.3.29. Christus igitur ille verus est Iehoua, qui locutus est per Hoseam.

II. Loc. 42. ex Hos. 6. vers.1. & insequent.

VAticinatur de redemtione per Christum à morte, & ab inferis. Inducit autem reliquias Iudæorum, hoc est, Electos, qui se inuicem ad resipiscentiam, & ad fidem hortentur dicentes, *Venite & reuertamur ad Iehouam, &c.* Et mox, *Viuificabit nos post biduum, & tertia die resuscitabit nos, & viuemus in conspectu eius.* Scio quis sit immediatus (vt loquuntur) & genuinus horum verborum sensus. Quia tamen omnes redemptiones, tam Ægyptiaca, quàm Babylonica, typi fuerunt illius postremæ, quæ tandem facta est per Christum, neque dubium est, quin in hanc suos intenderint oculos Prophetæ, quum de aliis verba facerent, idcircò non dubito, quin Hoseas vaticinatus sit iis verbis, de resuscitatione, viuificatione, qua Christus à mortuis tertio die resurgendo, nos secum (vt loquitur Apostolus) resurgere fecit, & viuificauit. Neque malè dicerent Hebræi, quum dicunt, Propheram loqui de tertio die, hoc est, de redemtione tertia, quæ futura erat per Messiam: cùm primus dies fuerit, quando liberati fuerunt ex Ægypto: secundus quando è Babylone: non male, inquam, hæc dicerent, si intelligerent, redemtionem hanc, & spiritualem esse, & iam esse factam in Christo: quanquam perfectum in nobis complementum nondum accepit. Certè Apostol. ad Col.3.1. & alibi ait, nos resurrexisse cum Christo: imò & cum ipso iam sedere in cœlestibus, eoque viuere in conspectu ipsius. Eph. 2.6. Est igitur consentaneum cum sacris literis hoc Christi vaticinium, de nostri per Christum viuificatione & resuscitatione fuisse. Qui autem hoc facturus erat, hunc ait Hoseas, fuisse Iehouá. Christus igitur fuit Prophetæ Iehoua.

III. Loc. 43. ex Hos.12. vers.4. & sequent.

VErba faciens de Iacobo ait: *In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua præualuit Elohim* (scilicet Deo) *Et præualuit Angelo, & superior fuit, &c.* Ille autem, qui apparuit Iacobo in Bethel, vocatur Iehoua, & אל: vnde nomen Israel. Item Hos. hunc, quem vocauit Angelum, mox vocat Iehouam. Quibus ex locis, tam Geneſ. quàm Hos. apertè colligitur, illum Angelum, qui luctatus est cum Iacobo, & qui deinde ei apparuit in Bethel, fuisse verum Iehouam. Atqui hic non potuit esse, nisi Filius, vt supra demonstratum est.

Loc. 44. ex Hos.13. v. 4. & v.14.

PRimùm ait: *Ego Iehoua Deus tuus à terra Ægypti: alium præter me non agnosces. Et Seruator non erit tibi præter me.* Quo ex loco colligimus, solum Iehouam agnoscendum esse pro Seruatore. Atqui Christum agnoscimus, & agnoscere iubemur pro Seruatore. Deinde Iehoua promittit, se liberaturum populum è manu mortis, & è sepulchro, iis verbis: *De manu sepulchri liberabo eos, à morte redimam eos, &c.* Quem locum sic verterunt LXX. ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ κέντρον σου ᾅδη; Quis obsecro hic loquitur, & promittit se hæc facturum? Iehoua, vt liquet ex contextu. Atqui Apostoli tradunt, Christum illum esse: qui nos redemerit à morte, & ab inferis, & qui mortuos omnes suscitabit ad vitam. Et Christus ipse hoc affirmat: *Sicut Pater suscitat mortuos, sic & Filius, quos vult, viuificat.* Io.5.21. Imo hæc verba Iehouæ apud Prophetam, iuxta versionem LXX. citantur à Paulo tanquam ad Christum pertinentia. ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον, &c. Deo sit gratia, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum. 1. Cor.15.55. Docet enim Apostolus per Christum futuram resurrectionem mortuorum, atque ita fideles victoria potituros contra mortem, vt illi possint insultare, & dicere, *Vbi mors stimulus tuus? &c.* Et ad Tim. ait Apostolus Christum aboleuisse mortem. 1. Tim. 1.10. Et ad Heb. Christum per mortem destruxisse eum, qui habebat mortis imperium, id est, Diabolum. Hebr.2.14. Quid autem hoc aliud est, quàm dicere Christum id perfecisse, quod Iehoua promisit per Hoseam, quum dixit, se futurum pestem & exitium mortis? Est igitur Christus ille Iehoua qui promisit per Hoseam resurrectionem mortuorum. Et eò magis hoc confirmamus ex verbis Prophetæ: quia illud verbum Hebraicum אפדם hoc est, liberabo eos de manu inferi, propriè significat redimere dato λύτρῳ. Proinde LXX. bene verterunt illud verbum פדה per verbum λυτρόω, dicentes: καὶ λυτρώσομαι αὐτούς. 1. Tim.2.6. Quis est autem, qui redemit nos dato λύτρῳ nisi Christus?

IV. Loc. 45. ex Hos.14. vers.2. & sequentibus.

PRopheta hortatur Israëlitas ad resipiscentiam, & ait: *Reuertere Israel ad Iehouam, &c.* Posteà docet, quem debeant precari Deum, dicens: *Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Iehouam, & dicite ei* (Iehouæ) *Aufer omnem iniquitatem, &c.* (verbum est) נשא quod propriè est leuare onus alicui. Peccatis enim premimur vt onere graui. Ideò quum Deus condonat peccata, dicitur leuare à nobis onus. Ex hoc itaque loco dicimus, proprium esse Dei Iehouæ tollere iniquitatem è nobis. Atqui Ioh. Baptista hoc tribuit Christo, dicens: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Ioh.1.29. Et verbum est græcum αἴρων eiusdem significationis, cuius & Hebraicum נשא. Quis igitur non videat Christum esse illum Iehouam, cui iussi sunt Israëlitæ dicere, tolle iniquitatem nostram?

V. Loc. 46. ex Ioel.2. v.28. & sequent.

IEhoua de tempore noui Testamenti loquens, ait, se tunc effusurum de Spiritu suo, super omnem carnem. Atqui Christus hoc etiam se facturum promisit, Io. 15.29. Petrus verò docet, Christum illud Ioelis vaticinium impleuisse, quod ipse miserit Spiritum sanctum de cœlo super Apostolos Act.2.33. Quid igitur est Christus? Certè Ioel prædicit

Christum id reipsa præstiturum, quod ipse de Iehoua vaticinabatur & pollicebatur.

VI. Loc. 47. ex Abdia, vers. 17. & sequent.

APertum habemus apud Abdiam de liberatione & salute Ecclesiæ per Messiam, vaticinium: eoque perspicuum de Christo, déque propagando eius regno, testimonium: testibus etiam Hebræis. In versu autem vltimo ait, *Et ascendent* מושיעים, *Seruatores, in montem Sion ad iudicandum montem Esau:* id est impios omnes per Euangelium. Dicit autem in plurali Seruatores: eo nomine Christum in primis significans: sed quatenus in conuersione Mundi per Euangelium, vsus est, & vtitur opera Apostolorum, & aliorum Pastorum, verbique Dei ministrorum. Sed postea eundem Messiam, vocat Iehouam; quum ait, *Et erit* ליהוה *Iehouæ Regnum.* Concludit enim Propheta; Messiam tandem in monte Sion regnaturum: & regnum ita propagatum, quemadmodum anteà demonstrauit fuisse propagandum, totum futurum ipsi Messiæ. Quare nomine Iehouæ constat à Propheta indicatum fuisse, non Patrem solum: sed ipsum etiam Christum. Annon enim Christus Rex est Sionis? testatur ipse ex Psal. 2. in Apocal. Iehoua igitur est de quo Abdias vaticinatus est.

VII. Loc. 48. ex Mich. 2. vers. 12.

INtroducitur Iehoua, qui promittit se collecturum populum ex omnibus gentium terris, in quibus erant dispersi Israelitæ. Hæc autem decem tribuum collectio, non erat futura, nisi per Christum: quum vi suæ mortis, per prædicationem Apostolorum, collegit omnes Dei filios, qui erant dispersi: vt Ioh. declarauit. Iohan. 11. 52. Verba Iehouæ hæc sunt: *Congregando congregabo te totum &c. Per eam transibit Rex eorum ante eos, & Iehoua in capite eorum.* Hic autem est Christus. Nam promittit se collecturum totum Iacob, id est, omnes Electos. Quis autem hos collegit? Christus, vt explicatum est ex Ioh. quomodo vero promittit se collecturum? tanquam pastorem, oues suas dispersas, in vnum ouile. Ideò ait: *Simul ponam illum, vt pecus Bozræ, & tanquam gregem in medio caulæ suæ.* Oues Bozræ, vocantur oues pulcherrimæ, & delicatæ, à pascuis in Bozra, regione pingui Idumææ, vbi pascebantur. Christus ita colligit populum suum, vt pastor oues, in vnum ouile: Ideò dicebat: *Et alias oues habeo, quæ,* &c. 10. 10. 16. Quid porrò continget, dum ita congregabuntur electi Israelitæ? ait: *Tumultuabuntur præ hominibus*: hoc est præ multitudine hominum, qui certatim contendent ingredi in Ecclesiam. Videbitur in Ecclesia magnus esse tumultus. An non hoc impletum tempore Apostolorum, dum Christus per ipsos colligebat vndique suos electos? Vnde Christus apud Matth. *à tempore Iohannis Baptistæ, Regnum cælorum vim patitur,* &c. Matth. 11. 12. Ideò in actis sæpè Apostoli accusabantur, quòd sua prædicatione totum turbarent orbem, & excitarent tumultus. Verùm attribuitur Apostolis, quod facit mundus: Sicut Helias respondit Achabo: *Tu es, qui conturbas Israelem.* Quartò: isto in tumultu, promittit victoriam per Christum: ideo ait, *Ascendet effractor ante ipsos.* Hic est Christus. Dicitur enim effractor, quia sua potentia effregit portas inferorum, eiecit Diabolum, & eo inuito, suos eduxit captiuos, & in libertatem asseruit, & quotidie asserit. An non hic titulus maximè conuenit Christo? Ad extremum ait, *Et Iehoua erit in capite eorum*, hoc est, erit caput Ecclesiæ. Quis autem est, caput Ecclesiæ, nisi Christus? Non ignorauit certè hoc Propheta. Nouit igitur & ipse, Christum esse verum Iehouam.

VIII. Loc. 49. ex Mich. 4. vers. 1. & sequent.

EGregia hic extat prophetia de regno Christi colligendo, ex reliquiis Iudæorum, & ex Gentibus, & per totum orbem propagando, Euangelij per Apostolos prædicatione. Posteà sic ait: *In die illa dixit Iehoua; Congregabo claudicantem illam,* &c. Primùm promittit Iehoua, se congregaturum Electos sui populi ex locis etiam procul dissitis, in quibus erant dispersi. An non hoc fecit Christus? Ioh. 2. 52. Deinde Iehouam ipsum regnaturum, super hunc populum, vbi notandum, quod non ait Iehoua, *Et ego regnabo*: sed ait, *Et regnabit Iehoua.* Iehoua igitur de altero Iehoua loquitur, & ait illum regnaturum super populum. Pater enim loquitur de Filio vero Iehoua. Dixit antem prius, Ego congregabo: quia quod fecit Christus, fecit & Pater per Filium. Christus igitur verus Iehoua. Tertiò de locoait, hunc Iehouam regnaturum in monte Sion, partim, quia initium regni Christi, futurum erat in monte Sion: inde ad Gentes vbique propagandum, vt habemus apud Lucam 24. Ideò dixit, *De Sion exibit Lex,* &c. partim, quia tota Ecclesia, erat futura ipse mons Sion vbicunque foret, de quo monte Apostolus ad Hebr. 12. 21. *Sed accessistis ad montem Sion, &c.* Quartò, de tempore ait: *Et regnabit ex eo tempore, vsque ad seculum.* Promittit ergo Iehouam regnaturum in æternum super Ecclesiam. Angelus apertè hoc exposuit de Christo, quum dixit: *Et regnabit in domo Iacob in æternum,* &c. Luc. 1. 33. Sic Daniel de regno Christi, dixit illud futurum sine fine. Dan. 7. 18. 27. Hic vna ex parte Propheta ait Iehouam regnaturum super montem Sion, id est, in domo Iacob, in æternum: altera ex parte Angelus apud Lucam hoc interpretatur de Christo, quod regnaturus esset in æternum in domo Iacob. Quis igitur non videat Christum esse illum Iehouam, de quo vaticinatus est Michæas?

IX. Loc. 50. ex Mich. 5. vers. 7. & insequent.

APertum habemus testimonium, de instaurando regno Israel per Christum: quem dicit nasciturum ex Bethleem: quæ particula facit, vt hic locus intelligi non possit, nisi de Messia. Nam etiam Iudæi hunc locum de Messia interpretati sunt, quum Herodi responderunt, Matt. 2. 6. Messiam nasciturum in Bethleem, iuxta vaticinium Michææ. Verba Prophetæ hæc sunt: *Et tu Bethleem Ephrata* (licet) *paruula ad essendum* (id est, vt sis) *in millibus Iuda* (id est, inter præfecturas Iuda: quia diuidebatur populus millenarios, & vnusquisque millenarius faciebat præfecturam vnam) *ex te tamen egredietur mihi ad essendum* (id est, qui erit) *dominator in Israel: & egressiones eius ab initio, à diebus seculi*, id est, ante secula. Tria hic habemus de Messia. Primum quod futurus esset homo, ex semine Dauid, in Bethleem nasciturus. Deinde quod verus Deus, natus ex Patre ab æterno. Ideo postquam de secunda egressione, scilicet ex Bethleem, secundum carnem dixisset, *Ex te mihi,* &c. mox locutus est de prima, id est, de æterna ex Patre dicens, *Et egressiones eius ab initio,* id est, ab æterno, ad quem locum alludens Apostolus, eodem modo vtramque Christi naturam expressit, humanam primùm, deinde diuinam. De humana ait, *Ex quibus* (Iudæis) *est Christus quo ad carnem.* De diuina subdit, *Qui est Deus benedictus in secula,* id est, æternus. Rom. 9. 5. En Michææ interpretem Apostolum. Postremò habemus officium: quòd scilicet, futurus esset verus Dominator, Dux & Rex Israelis. Qualis verò Dominator? Matt. explicat ex LXX. interpretibus dicens ὃς ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. Matth. 2. 6.

X. Loc. 51. ex Mich. 7. vers. 18. & sequent.

POsteaquam populum consolatus esset promissione de restituenda Ecclesia: ad extremum adiicit precationem, qua nomine totius populi, in hæc Iehouam precatur verba: *Quis Deus sicut tu, qui tollis iniquitatem, & transis super scelus reliquiarum?* &c. Primum prædicat Dei bonitatem in remittendis peccatis, & ea se demonstrat, eum solum, verum esse Deum, dicens, *Quis Deus sicut,* &c. Propositio est. Non est quispiam similis tibi ô Iehoua, id est, Tu solus es verus Iehoua, verus Deus. Ratio: *quoniam tu* (solus) *tollis iniquitatem, &* (solus) *transis super scelus reliquiarum hæreditatis tuæ*: id est, dissimulas, nō imputas: & est verbum נשא tollere, leuare peccata ab aliquo. Hoc autem de Christo ait Ioan. Baptista: *Ecce agnus Dei quì tollit peccatum.* Deinde docet, quomodo remittat peccata: nimirum tollendo, id est, à nobis in se transferendo, hoc autem proprium Christi est: *Posuit in eum Deus iniquitates,* &c. Iesa. 53. 6. Et Petrus, *Peccata nostra tulit,* &c. 1. Pet. 2. 24. Tertiò à quibus tollat, ab Electis scilicet: ideò ait, *scelus reliquiarum hæreditatis tuæ*, non omniū. Hoc etiam Christi est: *non rogo*, inquit, *pro mundo, sed pro iis.* Ioh. 17. 9. *Hic est sanguis qui pro multis effunditur,* &c. Matth 26. 28. Quartò, causam indicat impulsiuam remissionis peccatorum. Eam nimirum non esse nostra merita, sed tantùm eius bonitatem, & misericordiam. Vnde ait *non retinet in perpetuum iram suam,* &c. Atque hæc etiam mouit Christum. Ideò ad Gal. 2. 20. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*: tum eius promissionem Patribus factam. Ideò ait, *Dabis veritatem Iacob, & misericordiam Abrahamo,* &c. Hinc apertè colligimus, Christum verum esse Iehouam: quia ipse reuera est, qui peccata nostra à nobis in se transtulit.

XI. Loc. 52. ex Agg. 2. vers. 10. & consequent.

PRomiserat Iehoua, se effecturum, vt gloria secundi templi, quod inchoauerant, maior esset gloriâ prioris. Apostolus autem hunc locum citat de Christo, ad Hebr. 12. 26. & hæc ostendit; Primùm, Prophetam non fuisse

locutum, de gloria Templi, quæ in externo ædificio, & carnali ornatu consistat: Sed de gloria spirituali Ecclesiæ Christi: quæ in eo consistit, quòd habuit Christum in carne sibi loquentem, & se docentem, seque redimentem à vera captiuitate: Ac proinde non esse hunc loquentem contemnendum. Deinde hoc eodem Prophetę loco docet, vetus sacerdotium, & templum abolendum fuisse: vt Christo, & eius æterno sacrificio, locum cederet. Cæterùm ex eodem loco facilè colligitur, Christum verum esse Iehouam: qui sicut concussit terram quum dedit legem in monte Sina: sic postea concussit etiam cœlum cum terra, quum prædicauit Euangelium. Propositum enim Apostoli fuit hortari, vt audiamus Christum de cœlo nobis Euangelium prædicantem. Verba Apostoli hæc sunt, *videte, ne aspernemini eum, qui loquitur*, quem? Christum: de quo ante, quod eius sanguis meliora loquatur, quàm sanguis Abel: nam sanguis Abel loquebatur, id est, exigebat vindictam à Deo: at sanguis Christi, condonationem peccatorum, misericordiam, remissionem, mox dicit, *Videte ne aspernemini*, &c. De Christo igitur sermo est. Porrò comparat Christum Mosi: ac Mosen facit eum esse, qui nomine Dei locutus est in terra, at Christum eum esse docet, qui est è cœlis, & è cœlis loquitur. Ergo totus hic sermo est de Christo. Ait igitur: *Ne aspernemini loquentem*, id est, Christum. Ratio subditur à pœna quæ consequitur contemptores verbi Christi; & est argumentum à comparatis. *Nam si illi non effugerunt, qui aversabantur eum, qui loquebatur Dei nomine in terra*: id est (Mosen χρηματίζοντα: χρηματίζειν autem accipit hic pro referre ad populum, quæ ab alio, id est, à Deo acceperat Et dicit Mosen loquutum fuisse in terra, tum quia ipse erat e terra, tum quia lex in se cōsiderata, & Euangelio comparata, terrenum quiddam sapuit) *multò magis nos* (scilicet plectemur) *si eum, qui de cœlis est* (quia Deus) *auersemur*. Atque hæc est maior gloria secundi templi, quam primi: quia prima Ecclesia habuit Mosen, Mosisque doctrinam, quasi terrenam: at secunda Ecclesia, Christum, eiúsque cœlestem doctrinam. Subdit Apostolus cuius vox tunc mouit terram: nunc autem repromittit, dicens, &c. cuiusnam vox? eius certè, de quo in præcedenti versu locutus est, & quem dixit non esse aspernandum, dum loquitur. Quis verò iste? Christus. Apostolus igitur facit Christum esse illum, qui per Aggæum locutus est, quum dixit, *Adhuc modicum*; & qui in monte Sina dedit legem cum terræ motu.

XII. Loc. 53. ex Zach. vers. 8. & deinceps.

SIc dicit *Iehoua exercituum; Post gloriam*: id est, post gloriosam vestri liberationem) *misit*, (id est, mittit) *me ad Gentes, quæ spoliant vos: quia qui tangit vos, tangit pupillam oculi eius*: Item: *Et scitis, quòd Iehoua exercituum misit me*. Etiamsi crepent Iudæi & omnes Christi hostes: necesse est fateantur hîc duos introduci, quorum quisque Iehoua: & quidem horum alterum esse Patrem mittentem, alterum filium missum. Apertum enim est vaticinium de aduentu Christi in carne, ad redimendum suum populum è captiuitate peccati, & Sathanæ, typo Babylonicæ significata, & quæ illam subsecuta est. Principiò enim Iehoua ait, se missum esse à Iehoua. Duo igitur hîc sunt, quorum quisque Iehoua est. Non sunt autem duo Iehouæ, οὐσίᾳ: quia Iehoua vnus est. Duæ igitur personæ, Pater & Filius. Apostoli enim apertè docent, Filium missum fuisse à Patre. Deinde Iehoua missus ait, *Exulta, & lætare filia Sion: quia ecce ego venio* (ecce aduentum Christi in carne) *& habitabo in medio tui, dicit Iehoua*. Est id, quod Iohannes, postquam dixisset Λόγον factum esse carnem (hoc est enim venisse ad nos) subiecit: *Et habitauit inter nos*. Et quis iste? Imò ipsemet qui venturus erat, & habitaturus inter nos, vocat se Iehouam, missum à Iehoua. Quid igitur garriunt nebulones, qui dicunt, Christum nunquam se vocasse Deum? De Christo autem hunc locum esse intelligendum, docent etiam quæ sequuntur, de vocatione Gentium in Ecclesiam. Hæc enim non contigit, nisi post aduentum Christi in carne. Sic autem ait per Prophetam, Iehoua missus: *Et adiungent se Gentes multæ ad Iehouam, in die illa: & erunt mihi in populum*. Adiungent se ad Iehouam, id est, ad Patrem. Ergo & ille, ad quem se adiungent, est Iehoua: & is qui dicit, *Erunt mihi in populum*, est Iehoua. Hic est Filius. Filius igitur Iehoua. Ac cùm dixerit de alio, id est, de Patre, *Et adiungent se ad Iehouam Gentes multæ*, videtur debuisse postea de eodem dicere: *Et erunt ei in populum*. Dixit autem, *Et erunt mihi in populum*. Ostendit igitur Gentes congregari non solùm ad Patrem, sed etiam ad Filium: & tam huius, quàm illius eas fieri populum: ac proinde se & Patrem vnum tantum esse Iehouam: non ὑποστάσει, sed οὐσίᾳ.

XIII. Loc. 54. ex Zach. 3. vers. 1. & sequent.

ET *ostendit* (scilicet Iehoua, vt suprà capite 1. versic. 20.) *mihi Iehosuam sacerdotem illum magnum, stantem coram Angelo Iehouæ, & illum Sathanam stantem ad dextram eius* (scilicet Iehosuæ) *vt aduersaretur ei*: id est, vt accusaret eum, tanquam indignum, sub quo templum reædificaretur: atque ita vt impediret Templi reædificationem. *Et dixit Iehoua ad Satan: Increpet Iehoua te, id est, te compescat, ô Satan: Et increpet Iehoua te: qui qui elegi. Hierusalem. An non iste* (Iehosua, cum populo suo reliquo) *titio* (id est, vt titio) *erutus ex igne?* Sensus est, Totus ferè populus in captiuitate, quasi in igne consumptus est, instar magnæ arboris succisæ, & in ignem missæ. Hic vnus, quasi titio adustus, ereptus est ex igne, id est, ex captiuitate, idque per meam misericordiam: & tu velles hunc etiam reliquum titionem penitùs consumi? quasi dicat, non faciam. Sed hic locus insignis ad demonstrandam non solùm Deitatem Christi; sed etiam pluralitatem personarum, Patris & Filij. Primo dicit Iehosuam stetisse coram מלאך יהוה. Quis iste Angelus Iehouæ? Christus? vt satis notum est. Satan enim neminem ante aliquem Angelum accusasse vnquam legitur: sed ante omnium Iudicem. Deinde ait: *Et dixit Iehoua ad Satan, Increpet te Iehoua, ô Satan*. Quis iste Iehoua, qui loquitur? Ille, qui antea vocatus est Angelus Iehouæ; nempe Filius. Iste autem Iehoua, de alio Iehoua loquitur, dicens: *Increpet te Iehoua, ô Satan*. Quis igitur iste alter Iehoua? Pater. Imo repetit, & ait: *Increpet te Iehoua, qui elegit Hierusalem*.

Nec quisquam hîc mihi excipiat, hunc Angelum Iehouæ, qui postea vocatur Iehoua, esse Angelum Michaelem, propterea quod Iudas dicat, Michaelem Archangelum dixisse Satanæ: *Increpet te Deus*. Nam de alia re loquitur ibi Iudas: nempe quum ipse Michael contenderet cum Satana, de corpore Mosis. Hic autem Zacharias loquitur de accusatione Satanæ: quum in visione accusabat Iehosuam sacerdotem. Quare Iudas non est interpres huius loci. Facilè do Michaelem Archangelum iisdem verbis vsum esse, quibus hic Iehoua: sed non sequitur, esse eundem illum Michaelem, cum hoc Iehoua. Diuersæ enim sunt historiæ.

XIV. Loc. 55. ex Zach. 12. vers. 10. & sequent.

IEhoua loquitur, & quidem de tempore noui Testamenti. Ac præter alia promittit Ecclesiæ Spiritum suum, dicens: *Et effundam super domum Dauid, & super habitatorem Hierusalem, Spiritum gratiæ, & precum: & aspicient ad me, quem confixerunt: & plangent super eum, secundum planctum* [qui fit] *super vnigenitum: & amaritudine* (mœrore) *afficientur*, id est, afficientur, *secundum amaritudinem*, (qua quis afficitur) *super primogenitum*. Qui hic loquitur, necesse est Deus sit, & homo, vel saltem, qui futurus erat homo. Deus quidem: tum quia in præcedentibus versibus vocatur Iehoua: tum quia promittit se effusurum Spiritum sanctum; quod solius Dei est. Homo verò, quia ait se fuisse transfixum: præteritum pro futuro, hoc est crucifigendum. Hunc autem locum citant Euangelistæ de Christo, & impletum fuisse in Christo docent. *Facta enim sunt hæc, vt impleretur Scriptura. Non confringetur* (vllum) *os eius. Et rursus alia Scriptura dicit, Videbunt quem transfixerunt*. Io. 19. 36. 37. Et in Apocalyp. 1. de Christo loquens ait, *Ecce venit cum nubibus cœli, & videbit eum omnis oculus: etiam qui eum transfixerunt: & plangent super eum* [coram ipso] *omnes tribus terræ. Etiam, Amen, Ego sum α & ω principium & finis: dicit Dominus Deus, qui est, qui erat, & qui venturus est, omnipotens*. Apocalyp. 1. 7. An non hic Christum disertè vocat Iohannes Dominum Deum, æternum, & omnipotentem? Dubium enim non est, quin dicendo, ὁ κύριος, ὁ θεὸς, alludat ad vsitatum Dei nomen, יהוה אלהים: de quo & Zach in hoc capite. Christus igitur est ille Iehoua, qui locutus est per Zachariam. Et hoc confirmatur, quia ipse misit Spiritum sanctum super Apostolos, & alios habitatores Ierusalem. Quare hic etiam habemus tum descriptam personam Christi, duabus naturis constantem, diuina, & humana: tum etiam eius officium. Diuina eius natura indicatur, quia vocatur Iehoua, & quia promittit se effusurum Spiritum gratiæ, & inuocationis: quod solius Dei est Humana autem: quia ait, *Aspicient in me, quem transfixerunt*. Quo verbo genus mortis exprimit: nempe in cruce. Ostenditur etiam officium: quod est, primum quidem mori pro peccatis populi sui: deinde Spiritu illos regenerare, & facere gratos Deo; & dare, vt possint inuocare Deum, & efficere, vt se agnoscant. Mortem exprimit verbo transfigendi: Donationem Spiritus, cùm ait, *Effundam super eos Spiritum*, &c. Donum fidei & cognitionis Dei: cùm ait: *Et videbunt me*, &c. Sensus enim est super omnes Electos meos effundam Spiritum

ritum gratiæ, & precum: vt possint videre, id est, agnoscere me, quis sim: quòd scilicet sim verus illorum Deus; factus homo, & crucifixus pro ipsorum peccatis. Hæc cognitio Christi, quod sit verus Deus, homo factus, & crucifixus pro nobis, effectus est illius Spiritus, quem promittit per Prophetam. Ergo qui non agnoscũt hunc crucifixum, verum esse Deum, ij nondum acceperunt Spiritum gratiæ, & precum. Est etiam hic locus insignis, pro Deitate Christi confirmanda: quem crepent Ariani, & ringantur, nunquam eludent. Iohannes enim in Apocalyp. nimis clarè illud de Christo interpretatur: & vocat eum Dominum Deum, hoc est, Iehouam Elohim: & eum, qui erat, & qui venturus est, hoc est, æternum: & τὸν παντοκράτορα hoc est, omnipotentem.

XV. Loc. 56. ex Malach. 3. vers. 1. & deinceps.

APertum hic quoque habemus vaticinium de Christo: testibus ipsis etiam Iudæis. Quum Iudæi dixissent c. 2. v. vltimo: *Vbi est Deus iudicij?* Iehoua hic respondet: *Ecce ego mitto Angelum* (Legatum) *meum & verret viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum* האדון, *ille Dominus, quem vos quæritis: Et Angelus Testamenti* (fœderis) *quem vos expetitis. Ecce venit, ait Iehoua exercituũ.* Qui hîc loquitur Iehoua est, vt patet ex contextu. Is antè ait se missurum Legatum, qui præparet viam coram facie sua. Et mox venturum Angelum Testamenti ad Templum suum. Atqui Euangelistæ hunc locum citant de Iohan Baptista, & de Christo. De Baptista quidem: quod sit ille Legatus & Præcursor: qui debebat parare viam Iehouæ, à quo erat missus: populos ad pœnitentiam inuitando, & eos fidem in Iehouam docendo. De Christo autem; quòd is sit ille, cui erat per Iohannem Baptistam præparanda via: & qui debebat mox venire ad Templum suum: non tam materiale quàm spirituale, id est, ad Ecclesiam. Quis igitur apertè non videat, Christum esse illum Iehouam, qui promiserat, se missurum Iohannem Baptistam?

Duobus prætereà titulis ornatur Christus, quibus idem confirmatur: nomine scilicet האדון & מלאך הברית. His enim perspicuè docetur, sermonem hîc fieri de Christo: qui à Prophetis solitus erat, & Dominus, & Angelus fœderis appellari: quoniam & Rex, & conciliator, fœderisque confirmator futurus erat. Cum autem Iohannes Baptista, citra controuersiam Angelus fuerit Christi: & hic vocetur Angelus Iehouæ, quia missus à Iehoua: necessariò efficitur, nomine Domini, & Angeli fœderis idem intelligi quod etiam nomine Iehouæ. Adde quòd Christus, Dominus scilicet iste, & Angelus fœderis dicitur venturus ad Templum suum. Cuius autem erat, & dicebatur esse Templum nisi Iehouæ? Et quando venturus erat? Postea quam Ioannes Baptista præcessisset, & viam præparasset suo Iehouæ, à quo præmittebatur. Is autem de Christo dixit: *Qui post me venit, ante me fuit.* Docuit igitur, Christum esse illum Iehouam, à quo fuit præmissus.

Nisi quis spõte velit aut omnino cæcus esse, aut cæcutire: is perspicue videbit, ex iis, quæ in hoc secũdo libro, ex veteri Testamento collegimus de Christo testimonia, & vaticinia. Christum verum esse Iehouã, & pro tali agnitum fuisse à Mose, & à Prophetis. Sed iam venio ad nouum Testamentum.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS,

Liber Tertius.

Iesum Christum, non esse nudum hominem purámve creaturam.

CAPVT I.

Eorum, quæ de Christi Deitate ex nouo Testamento dicenda sunt, distributio. Et primæ propositionis confirmatio, ex aliquot Pauli & Euangelistarum locis.

NVNC restat, vt testimoniis quoque & rationibus ex nouo Testamento deductis, eadem doctrina de æterna Christi deitate à nobis confirmetur. Quia vero nulla ferè pagina est, in libris noui testamenti, quæ non aliquod de hac re Testimonium contineat: res autem foret nimij, & immensi laboris, si singula vellemus enumerare, nedum discutere: neque etiam careret confusione: idcirco compendij & ordinis gratia ad tria capita, ea omnia contrahemus,

Primum continebit ea, quæ in genere docent, Christum non esse purum hominem, merámve creaturam: sed præter humanam naturam, diuinum etiam quiddam in eo inesse: idque non accidentale, sed essentiale.

Alterum ea complectitur, quæ speciatim demonstrant Christum verum esse, & æternum, naturalémque Dei Filium, è Patris substantia genitum; eoque eiusdem cum Patre naturæ, ac Deitatis.

Tertium ea comprehendet aperta testimonia, & argumenta; quibus propius accedendo ad rem, perspicuum faciemus, Christum verum esse Deum: & Deum verum, Deum super omnia, Deum magnum appellari. Ita tres erunt propositiones: Prima, Christus non est purus homo, merave creatura. Secunda, Christus est naturalis Dei Filius. Tertia, Christus est verus, & æternus Deus.

II. Ad primum quod attinet, Scripturæ noui Testamenti negant Christum purum esse hominem: & apertè docent, præter humanam naturam, diuinum quiddam, illudque naturale, & essentiale, in eo, iam inde ab initio suæ conceptionis semper fuisse.

Primum argumentum, quo hoc confirmant; ab illis ducitur locis, vbi Christus dicitur esse ex Patribus secundùm carnem. Ait Apostolus se segregatum in Euangelium Dei, quod anteà promiserat de Filio suo: qui genitus est de semine Dauid secundùm carnem Rom. 1. 3. Item: *Ex quibus* (Patribus) *est Christus secundùm carnem* Rom. 9. 5. Hi duo loci, & alij similes, docent, Christum carnem quidem, hoc est, humanam naturam accepisse à Patribus Iudæis: sed aliud quiddam in eo etiam fuisse, maius carne, quod à Patribus non acceperit. Quid autem hoc est? Diuina nimirum natura; quemadmodum ex subiecta antithesi Apostolus docet. Nam posteaquam dixisset: *Qui factus est seu genitus, ex semine Dauid, secundum carnem*, mox subdidit antithesim, dicens: *Qui declaratus est potenter Filius Dei, secundum Spiritum sanctificationis.* Rom. 1. 3. Opponit Spiritum sanctificationis, carni: nomine autem carnis intelligit, vt notum est, humanam naturam, quam assumsit. Quid igitur nomine Spiritus sanctificationis, nisi diuinam eius naturam, intellexit Apostolus? Nam apud Iohan. legimus, *Spiritus est Deus.* Ioh. 4. 24. Vbi nomine Spiritus, simplicissima, & incorporea, hoc est, diuina natura intelligitur, & opponitur corpori. Dicitur autem Spiritus sanctificationis, respectu carnis: secundum quam dicit Apostolus fuisse Christum ex semine Dauid: quia scilicet humana natura sanctificata fuit, & quasi deificata ab ipsa diuina per vnionem hypostaticam: manentibus vtriusque naturæ, sicut essentiis, sic etiam proprietatibus integris. Cùm igitur Apostolus ait, Christum esse ex semine Dauid secundum carnẽ, seu quo ad carnem, & mox subdat: *Qui declaratus est Filius Dei, secundum Spiritum sanctificationis*: apertè negat Christum purum esse hominem, & asserit diuinam etiam in eo esse naturam. Sic posteaquam dixisset in cap. nono: *Ex quibus est Christus secundum carnem.* mox subiecit antithesin. *Qui est Deus benedictus in secula.* Rom 9. 5. Hæc antithesis explicat illam superiorem. Ac docet Apostolus nomine Spiritus se intellexisse diuinam naturam. Etenim Paulus vtroque in loco describere voluit breuiter, quid sit Christus: nempe non homo tantùm, sed etiam Deus. Hæc interpretatio confirmatur

testimonio etiam Tertulliani libro contra Praxeam, pag. 427. ad calcem: *Qui factus est*, inquit, *ex semine David, secundum carnem: Hic erit homo, & Filius hominis: Qui declaratus est Filius Dei secundùm Spiritum sanctificationis: Hic erit Deus, & Sermo Dei Filius.* Et Ambrosius in hunc Apostoli locum Roman. 1. *Eum, qui erat Dei Filius, secundùm Spiritum sanctum, id est secundùm Deum, factum dicit iuxta carnem.* Sic Petrus de Christo loquens ait, Eum mortificatum fuisse carne, viuificatum autem Spiritu. 1. Pet. 3. 18. Hic eadem est antithesis, & quidem perspicua. Nomine autem carnis, intelligit humanam naturam: & hac ait eum esse mortuum. Nomine verò Spiritus, diuinam naturam: & hac, seu huius virtute dicit viuificatum, id est, à mortuis excitatum fuisse Christum. Sic quando ait: *Cùm Christus igitur passus sit carne, &c.* 1. Pet. 4. 1. Certe indicat aliquid in eo fuisse secundum quod passus non est. Quid hoc verò est? Diuina natura. Sic quum Iohan. ait, Christum venisse in carne; & eum esse Antichristum, qui negat Christum venisse in carne: apertè docet, in Christo præter carnem, id est, humanam naturam, aliud antea etiam fuisse. 1. Io. 4. 3. Quid hoc autem aliud est quàm diuina natura? In iis enim locis Apostolus distinguit naturam à natura: Nam docet, Christum secundum vnam naturam natum ex semine Dauid; item passum esse: secundùm alteram vero, non esse passum. Quare cùm nomine carnis intelligat humanam naturam: nomine Spiritus diuinam intelligat, consentaneum est. Sed hoc mihi satis est in præsentia: omnibus iis locis, vbi hæc ponitur disiunctiua secundum carnem Scripturam negare, Christum quo ad eius essentiam puram esse carnem, hoc est, hominem: sed aliud quiddam ea natura excellentius in CHRISTO statuere.

III. Quòd si quis excipiat; At si ita licet ex hac particula, *secundùm carnem*, concludere, Christum non esse purum hominem: inferemus & nos, Israelitas non fuisse puros homines; quia de eis scriptum est: *Quid igitur dicemus, Abraham Patrem nostrum secundùm carnem accepisse?* Rom. 4. 1. Item, *Qui sunt cognati mei secundùm carnem.* Rom. 9. 3. Item: *Videte Israel secundum carnem* Corinth. 10. 18. Item: *Neminem nouimus secundum carnem.* 2. Corinth. 5. 16. Item de Ismaele: *Natus est secundùm carnem.* Galat. 4. 23. Sed quis hic non videat ὁμωνυμίαν? Caro enim in locis suprà de Christo allatis, accipitur pro humana natura, vti ex antithesi Spiritus, & antecedentibus, ac consequentibus liquet. In locis verò de Israele adductis, aliæ sunt huius nominis significationes. Illud ad Roman. 4. pro Abrahami natura, eóque pro operibus ab Abrahamo in se considerato, factis accipitur: non quatenus ex fide iustificatus est. Sensus enim est: Quid Abraham Pater noster inuenit, id est, recepit à Deo mercedis secundùm carnem, id est, pro dignitate suæ naturæ, próque operibus à se factis? Sic enim explicat Apostolus subdens: *Nam si Abraham ex operibus iustificatus est gloriam habet, sed non &c.* Rom. 4. 2. Illud verò, *qui sunt cognati secundùm carnem*, capitur pro sanguinis coniunctione, seu consanguinitate: Rom. 9. 3. Sicut & Laban dixit Iacobo sororis suæ filio: *Os meum, & caro mea*, id est, consanguineus es, &c. Gen. 29. 14. Et illud 1. Cor. 10. 18. *Videte Israelem secundùm carnem*, capitur pro externis institutionibus, & ceremoniis, quas Apostolus ad Hebræos institutiones carnis vocat: hoc est, quicquid ad animum vsque penetrare non potest, & leuare conscientiam. Hebr. 7. 16. Israel igitur secundùm carnem, est omnis homo, qui fide destitutus, externis tantùm ceremoniis, atque operibus addictus est, & fidit. Illud etiam: *Neminem nouimus secundùm carnem*, eodem sensu capitur, quo antea: nempe pro externis operibus, donisque Dei. 2. Cor. 5. 16. Sensus est: Se neminem ab externis virtutibus æstimare, aut habere pro Christiano propter externa opera, & ceremonias, quæ carnis tantùm oculis subiiciuntur: Sed si quis sit verè in Christo per fidem viuam, illum demùm se agnoscere, & habere pro Christiano, & se illum magnifacere. *Imò nec Christum nunc*, inquit, *nosco secundum carnem.* Quam verò carnem? Non quidem veram illius & humanam (agnoscebat enim Christum verum esse hominem) sed externam hanc de qua sermo est, speciem. Sensus enim est: Antè in Iudaismo iudicabam Christum, id est, Messiam, futurum Regem Iudæorum, sed carnalem: & liberaturum Israelem, sed carnaliter nunc non ampliùs de illo sic iudico, sed eum agnosco pro Rege spirituali, & qui redemerit nos spiritualiter, à peccati, & Sathanæ captiuitate.

Illud autem, *secundùm carnem natus est*, Gal. 4. 23 capitur pro ordinaria vi naturæ ad generandum, & opponitur promissioni. & huic comparantur Iudæi, qui ex Abrahamo non sunt, secundum fidem, & Spiritum, sed tantùm secundum carnem, hoc est, qui externis tantùm ceremoniis, & sanguinis nobilitate gloriantur. Fideles verò Isaaco, qui promissionibus Dei nituntur.

Sed in locis proximè à nobis citatis Caro accipitur pro humana natura, in eum sensum, quo apud Iohan. 14. *Et verbum caro factum est*, id est, humanam assumsit naturam: quatenus opponitur diuinæ. Ergò loci ab aduersariis superiùs adducti, non eneruant nostram argumentationem, ab ea locutione deductam, Christum esse ex Dauide secundum carnem: eum ergo non esse purum hominem.

IV. Quod si quis iterum excipiat, etiam nos constamus carne, & Spiritu: Et Apostolus ait, Non debere nos ambulare, & viuere secundùm carnem, sed secundùm Spiritum: Rom. 8. 4. Non inde tamen sequitur, nos non esse puros homines, sed natura etiam diuina constare. Quare neque id consequetur ex locutionibus illis de Christo, quas suprà commemorasti. Responsio in promptu est, longe dissimilem esse rationem: quia dissimilis etiam significatio harum vocum, Spiritus, & carnis: in Christo & in nobis. Spiritus enim præter alia significata aliquando accipitur, pro natura simplicissima, id est, diuina, seu pro essentia Dei incorporea, Ioh. 4. 24. & quum huic opponitur caro, caro significat totam humanam naturam, tam animam, quam corpus. Atque ita capitur in illis dictis de Christo: suprà à nobis in medium allatis. Ideo tunc optimè sequitur argumentatio: Christus ex Patribus est secundùm carnem: ergo non est purus homo. Aliquando Spiritus capitur pro suprema animæ parte, quæ νοῦς appellatur: vt, *Deus autem pacis sanctificet vos totos, vt integer vester Spiritus & corpus. &c.* 1. Thes. 5. 23. Caro verò pro corpore, vt: *Et in carne mea videbo Seruatorem meum, &c.* Iob. 19. 26. Hæc etiam significatio locum habet in Christo. Sed quum dicitur esse ex semine Dauid secundùm carnem: non potest ibi accipi caro pro corpore tantum. Nam etiam secundum alteram partem, animam scilicet, & mentem; est ex Patribus: quatenus scilicet non accepit ab eis carnem animæ & mentis expertem, sed cum anima & mente coniunctam. Interdum capitur Spiritus pro parte hominis renouata, seu pro homine ipso, quatenus regenitus est per Spiritum sanctum. Caro vero pro homine corrupto, seu pro corruptione, quæ etiam peccatum vocatur ab Apostolo. Sic Christus: *Quod natum est ex carne, caro est: quod Spiritu, Spiritus est.* Io. 3. 6. Item Apostolus: *Fructus Spiritus, gaudium, pax, &c. Opera carnis, fornicatio, &c.* Gal. 5. 22. In hac significatione non potest accipi carnis nomen, quum dicitur de Christo: quia de Spiritu sancto conceptus est. Sed omnes renati tali constant Spiritu, & carne. Et ita accepit Paulus, quum dixit, non debere nos ambulare secundum carnem: sed secundum Spiritum. Rom. 8. 4. Quare cùm longe diuersa sit significatio harum vocum; quando de Christo, & quando de nobis dicuntur: diuersa etiam sit argumentatio necesse est, quæ ex hac diuersa vocum Spiritus, & carnis infertur significatione. Stat igitur necessaria illatio.

Christus est ex semine Dauid secundùm carnem. Ergo non est nudus homo, sed diuina etiam in eo natura significatur.

V. Ad extremum. Si quis excipiat, ac dicat, Esto significari in Christo aliam naturam, id est, diuinam à carne diuersam: non tamen sequitur, non esse purum hominem. Nam etiam in renatis est alia à carne natura nempe diuina, iuxta illud Petri, cùm docet fideles factos esse participes diuinæ naturæ. 2 Pet. 1. 4. Interim tamen non sequitur, nos non esse puros homines, sed etiam Deum ipsum.

Hic eadem est fallacia ὁμωνυμίας: Nam natura diuina capitur aliquando pro οὐσία seu pro essentia diuina. Et sic nos non possumus dici consortes diuinæ naturæ: Vt impius Seruetus dicebat, diuinam in nos essentiam transfundi: Sicut etiam in Christum transfusam fuisse contendebat. Accipitur nonnunquam pro qualitate noua virtutis diuinæ: qua qualitate sumus nouæ creaturæ, & Deo similes. Et sic accepit Petrus loco suprà citato. Nam ipse explicat sese, quum ait: *Elapsi ex corruptione, quæ est in mundo.* Accepit igitur naturam diuinam, pro illa Spiritus renouatione, quæ opponitur corruptioni carnis, & Mundi: de qua Iohan. *Omne quod est in Mundo, concupiscentia carnis, &c.* 1. Ioh. 2. 16. Sed quum dicimus in Christo aliam concludi naturam præter carnem, non potest intelligi de hac noua qualitate, sed de essentia diuina intelligatur, necesse est. Non enim discernit Apostolus in Christo naturam, id est, essentiam humanam, à qualitate diuina: sed ab alia natura, id est, ab alia essentia. Neque enim propter nouam qualitatem posset Christus ita dici Dominus Dauidis, vt non sit etiam Filius simpliciter. Cùm igitur nomine carnis intelligat Apostolus naturã, id est, substantiã, & essentiã humanam, animam scilicet, & corpus in Christo, & dicat secundum hanc carnem eũ esse ex Patribus: consequitur illum innuere, aliam naturam, hoc est, essentiam esse in Christo, diuersam à natura, id est, ab essentia humana. Ac prom-

proinde eum essentialiter, seu ἀπλῶς non esse nondum hominem, sed alterius etiam naturæ & essentiæ præter humanam. Quæ est autem hęc? num Angelica? at non est Angelus creatus, per quem reliqui omnes Angeli sunt conditi: Apostolus enim ait per πρωτότοκον qui (essentialis) est imago Dei, & qui est ante omnia (condita) creata esse omnia, tam in cœlis, quàm in terris: eoque & Angelos omnes. Col.1.15 Non igitur ipse Angelus est creatus. Quare altera natura quæ in Christo esse, præter humanam concluditur, diuinæ sit necesse est. Nulla enim alia λογικὴ natura reperitur nisi humana, angelica, diuina. Quare firma est argumentatio, ex verbis Pauli collecta, Christus est ex semine Dauid, & ex Patribus secundum carnem. Ergo non est purus homo, sed alterius etiam superioris, & excellentioris naturæ, nempe diuinæ. Tota enim hæc nostra argumentatio, pendet ex illa Christi argumentatione. Matt.22.43.

Dauid vocat Messiam Dominum suum:

Ergo non est Filius Dauidis.

Non negat autem simpliciter, sed secundum quid, quasi dicat, secundum carnem quidem est Filius Dauidis, sed aliud est etiam in Messia, secundum quod non est Filius Dauidis.

VI. Neque obscurum est illud ad Galatas 1.1. *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, &c.* Negat se factum esse Apostolum per vllum hominem: & affirmat se factum esse per Christum. Aut igitur negat Christum simpliciter esse hominem, aut negat secundum quid, hoc est, eum esse tantum hominem. Non simpliciter, quia vbique agnoscit, & prædicat illum verum esse hominem, & quidem crucifixum. Negat igitur esse hominem secundum quid, id est, purum, & simplicem hominem. Ac proinde innuit, in Christo aliam etiam inesse excellentiorem naturam humana, nempe diuinam. Item in Apocalypsi ait Ioh. neminem fuisse repertum, neque in cœlo, neque in terra, neque subter terram, qui potuerit Librum aperire, imo neque inspicere. Apoc.5.3 Quum ait Neminem, omnem excludit creaturam, nempe puram. Tandem ait Christum, quem vocat Leonem de tribu Iuda, stirpem Dauidis, & Agnum tanquam mactatum, Librum aperuisse. Christus igitur non continetur in numero purarum, & nudarum creaturarum. Quare non est nudus ac purus homo, sed aliquid in eo est excellentius, & diuinius.

Quod si quis excipiat, neminis voce intelligi nullam creaturam præter hanc, quæ est Christus: is nihil dicit, quia circumstantia loci non fert hanc interpretationem, vt suo ostendemus loco.

VII. Prædixerat etiam Christus Apostolis de sua passione. Mox verò eos consolans, dixit, se non solum resurrecturum, sed etiam rediturum in gloria cum Angelis suis: Imo aliquot etiam inter illos fuisse, qui non erant mortem gustaturi, quin prius viderent Filium hominis venientem in regnum suum. Post sex dies autem voluit eis specimen aliquod exhibere, & gustum præbere suæ futuræ gloriæ, de qua antea locutus fuerat. Assumtis igitur tribus Discipulis, venit in montem quendam, ibi transfiguratus est: ita vt facies eius splenderet, vt Sol: vestimenta verò alba facta fuerint, vt nix, & lux. Accedunt Moses & Elias, & cum eo loquuntur. Auditur vox è Nube: *Hic est Filius meus dilectus &c.* Matth.17 2. &c. Constat ex præcedentibus, Christum ideo tantam gloriam præ se tulisse, & in sua persona exeruisse, quia sic voluit. Si vero purus homo fuisset, vnde tanta illi potestas? Et quomodo creatura esse potest, per quem omnia facta sunt, & sine quo nihil factum est eorum, quæ facta sunt, & sine quo nihil factum est eorum, quæ facta sunt? Ioh.1.3.

CAPVT II.

De diuinis nominibus, quæ Christo in nouo Testamento tributa, ipsius supra omnes creaturas præstantiam demonstrant.

PROBATVR eadem propositio à multis excellentibus, & diuinis nominibus, quibus Christus in Scripturis noui Testamenti, meritò ornatur. Cùm enim illa nomina diuinam quandam, & omni humana, imo & Angelica natura, atque virtute maiorem dignitatem declarent: Et iis nominibus non temerè aut falso, sed merito appelletur Christus: inde euincitur, in Christo aliam certè præter humanam inesse naturam. Omitto in præsentia illa duo nomina, Filius Dei, & Deus: quia de iis seorsim in aliis duobus capitibus disseremus. Reliqua hic consideranda, & percurrenda nobis sunt.

Principio vocatur Iesus: nam Angelus ad Mariam dixit, *Vocabimus nomen eius Iesum.* Luc.1.31. & αἰτιολογίαν subdit, ab ipsa etymologia deductam: *Ipse enim (inquit) seruabit populum suum à peccatis eorum:* Matth.1.21. proinde etiam à morte. At quînam hoc possit, si purus sit homo? Liberatio enim à peccatis quatuor fit modis. Solutione debiti, seu satisfactione pro peccatis. Condonatione per misericordiam, vt non imputentur. Reali liberatione à seruitute peccati inhabitantis, vt non dominetur, nec regnet in nostro mortali corpore, ad obediendum concupiscentiis eius. Rom.6.12. Et hæc fit per Spiritum sanctum nobis donatum quo liberati à peccato simus serui iustitiæ. Denique perfecta redemtione à peccato etiam inhabitante. Et hæc fiet per resurrectionem ad vitam æternam, & immortalem: quum Deus erit omnia in omnibus: vt nihil ampliùs maneat in nobis peccati, sed omnia sint diuina. 1.Cor.15 28. Non potest certè fieri hæc quadruplex liberatio per puram creaturam. Christus autem omnibus iis modis liberat suum populum à peccatis. Primùm persoluto precio, & λύτρῳ sanguinis sui. At vnde tanta vis huic sanguini Christi, si nudus sit homo? Ideò non sine causa dicitur Deus redemisse Ecclesiam suo sanguine. Act. 20.28. Deinde condonatione, seu remissione. At quomodo hoc posset, si pura sit creatura? Etenim verum dicunt Iudæi: *Quis potest peccata remittere nisi solus Deus?* Luc.5.21. Et Apostolus ait: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputando ipsis peccata eorum.* 2 Cor.5.19. In Christo ergo aliud quiddam erat & est, quàm pura humana natura. Tertio liberatione à seruitute peccati, ne regnet in nobis, ad obediendum concupiscentiis eius. Vi mortis Christi, nos mortuos esse peccato, & vi resurrectionis viuere iustitiæ & Deo, testatur Apostolus: *Ita & vos cogitate, vos mortuos esse peccato, & viuere Deo per Iesum Christum.* Rom.6.11. At quî possit hoc facere Christus, & donare Spiritum sanctum, si humana tantùm sit præditus natura? Postremo: Redemtione à peccato inhabitante, & ab omni corruptione naturæ per beatam resurrectionem ad vitam cœlestem. Hæc etiam per Christum fiet: ideò primitiæ dormientium vocatur 1. Cor. 15. 20. Quomodo verò Christus valeat excitare mortuos ad istam cœlestem vitam, si nudus homo: Est enim solius Dei viuificare mortuos. Ergò hoc nomen, Iesus spectata eius etymologia, quæ optimè Christo conuenit propter officium quod facit, quia liberat à peccatis, liquido demonstrat Christum non esse ψιλὸν (vt hæretici vocabant) ἄνθρωπον, putàmve creaturam. Huc facit quod ait Apostolus, Datum esse illi nomen (id est, dignitatem & honorem) quod est supra omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Phil.2 9.

II. Huc etiam spectat aliud nomen, quo vocandum fuisse ipsum Messiam, Christum, nempe Immanuelis, prædixerat Propheta, quod significat, nobiscum Deus, Esa.7 14. Proinde meritò Matthæus, postquam recitasset, quid Angelus dixisset Mariæ, & rationem ab Angelo illatam fideliter explicasset, subiecit, dicens: *Hoc autem totum factum est vt impleretur quod dictum est à Domino per Prophetam, &c.* Matt.1.22. Duo docet hac interpretatione nominis, Immanuel. Primum illum quem iussit vocari Iesum, non futurum fuisse purum hominem, sed Deum incarnatum, sed manifestatum in carne. Deinde, nec potuisse facere officium, quod erat redimere populum à peccatis, si purus fuisset homo, & non etiam Deus, eoque Immanuel.

III. Χριστὸς משיח. & vnctus, idem sunt. Est igitur nomen Messiæ, cognomen ipsius Iesu. Ideò ait Matth. *De qua natus est Iesus qui vocatur Christus* Matth.1.16. Hinc colligimus, Christum non esse purum hominem. Nam Messiam agnouerunt Prophetæ, & prædixerunt non futurum purum hominem, sed Filium Dei, Deúmque ipsum, vt ex iis quæ ex veteri Testamento, præsertim ex Prophetis, testimonia attulimus liquet. Vnde & Caiphas vtrumque coniunxit, Christum, & Filium Dei, quum dixit: *Adiuro per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus Filius Dei:* Matth. 26.63. Et Apostoli idem faciunt, vt est apud Matth. & Ioh. Matth.16 16. Io.20.31. Quomodo igitur non pudet eos, qui se Christianos vocant, nominare Christum, & tamen puram eum esse creaturam asserere? Non enim Caiphas agnoscebat Messiam futurum Filiū Dei per adoptionem: nam tales etiam erant ipsi, suo iudicio, cętera autem omnes pij. Deinde Messias vocatus est, seu Christus, quia vnctus in Prophetam. Sacerdotem, Regem. Qualis autem Propheta? Maximus omnium. Luc.7.16. Omnes enim alij iam à cõdito orbe, quicquid de Deo nouerũt, à Christo ipso didicerunt: vt Ioh. testatur, dicens: *Deũ nemo vidit vnquã, &c.* Io.1.18. Præterea alij externè tantùm docent: Christus verò internè suo Spiritu. Qualis verò Pontifex? Secundum ordinem Melchizedec: qui vnico sacrificio pro omnium peccatis in perpetuum satisfecit. Psal. 110. 4. Hebr.5. 6. & 7.15. &c. Heb.10.12. Quis hoc præstare potuisset? Deniq;

qualis Rex? Spiritualis & æternus: vt ipsemet testatur. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Iohan. 18. 36. Et vt idem confirmat Angelus Gabriel ad Mariam: *Et regnabit super domum Iacob in æternum.* Luc. 1. 33. Quis talis, si purus homo? Quomodo enim in animis hominum regnare potest? Non igitur Christus purus homo. Quomodo enim purus homo, qui heri, & hodie semper est Christus, idemque Rex, & Pontifex per quem seruantur, quæcunque seruantur? Heb. 13. 8.

IV. Ad hæc tria nomina, nempe ad Iesum seu Seruatorem: ad Christum, quo nomine significatur Propheta, Sacerdos, Rex: & ad Immanuelem, quo nomine significatur & Deitas, & humanitas Christi, & redemtio per Christum, reliqua omnia pertinét nomina, quia aut ad personam, id est, ad naturam, humanam, & diuinam Christi, & ita ad Immanuelem: aut ad officium, vel Pontificis, vel Prophetæ, vel Regis, & ita ad nomen Christi referuntur. Quare cùm iis apertè declaretur, Christum non esse purum hominem: liquidò apparet, reliquis etiam idem demonstrari. Quia tamen iucundum est videre, quibus nominibus Christus ornetur, & vtile etiam nos modis omnibus confirmari in doctrina de Christi Deitate: idcirco non grauabor alia quoque recensere nomina.

V. Vocatur igitur Seruator Mundi, vt est apud Luc. *Euangelizo vobis gaudium magnum quia natus est vobis.* Luc. 2. 10. *Seruator*, nempe animorum cum primis, deinde etiam corporum. Apud Iohan. verò vocatur Seruator Mundi. Ioh. 4. 42. At Deus in Prophetis vbique inculcat, præter se nullum esse Seruatorem. Iesa. 43. 11. Insuper nemo hominum potest aut perdere, aut etiam seruare animas. *Vnus enim est Legislator, qui potest seruare & perdere.* Iac. 4. 12. Et *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem,* &c. Matth. 10. 28. Quomodo igitur Christus Seruator Mundi, si purus homo? Eandem ob causam vocatus est σωτήριον τοῦ θεοῦ: *Quia viderunt oculi mei, σωτήριον σοῦ,* &c. Luc. 2. 30.

VI. Quid verò sibi vult, quòd Scriptura subinde vocat Christum Dei sapientiam? Qualis enim est hæc sapientia? Qualis describitur à Salomone: nimirum quæ ab æterno possessa à Patre genita ex Patre, Domina omnium constituta à Patre: quæ omnia condidit cum Patre, quæ denique hoc habuit in deliciis, vt esset cum hominibus. Prou. 8. 22. Non est certè talis sapientia Christus, quâ homo est, quia non fuit genitus ex Patre ante Mundum conditum: neque hæc sapientia fuit sapientia in Scripturis reuelata, nempe Euangelium, hoc enim non condidit omnia cum Patre. Neque est ipse Pater sapiens; is enim seipsum non genuit. Est igitur Christus quà Deus.

Nec sapientia solùm, sed etiam Λόγος τοῦ θεοῦ appellatur, & Λόγος τῆς ζωῆς. Ioh. 1. 1 Qualis Λόγος? qualis describitur apud Ioh. qui iam erat, quum Mundus crearetur, imo per quem omnia facta sunt, & qui Deus erat, & posteà factus est homo. Est etiam talis Λόγος, qualis describitur in Apoc. *Vidi cælum apertum. Et ecce equus albus & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis, & Verax, habebátque nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse vocabátque nomen eius ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ,* Apoc. 19. 11. Si ita vocatur, quid igitur illud nomen, quod nemo nouit, nisi ipse nisi nomen Iehouæ, quod ineffabile dicitur, quatenus essentia Dei comprehendi à nemine potest, nisi à Deo? Hic certè qui sic describitur, purus homo neque creatura esse non potest: præsertim cùm Iohan. dicat, per hunc facta esse omnia, & sine ipso factum esse nihil, quod factum est. Ioh. 1. 3. Creatura est: quia Λόγος factus est caro. Non creatura: quia omnia per ipsum facta sunt.

Vocatur etiam virtus Dei: quia per hunc Deus Pater omnia egit, condidit, regit, sustentat, agit in Electis, suscitat mortuos, denique omnia per Christum, & per suam virtutem, semper egit & agit: eoque etiam cuncta creauit & sustentat. Heb. 1. 1. 2. Non ergo pura creatura.

VII. Neque prætereundum est, quòd Paulus eum vocat Apostolum (*Patris*) & confessionis nostræ. Hebr. 3. 1. Apostolus Patris est, quia missus à Patre, & nuncius est Patris. Apostolus vero dicitur nostræ confessionis, hoc est, doctrinæ Euangelicæ: quia ipse eam de cœlo nobis attulit. Fuit autem semper, etiam ante incarnationem, Apostolus Patris: quia ipse est, qui iam inde ab Initio ad homines venit: & voluntatem Patris illis patefecit, ac reuelauit. Qua de causa, Angelus etiam Iehouæ, & Angelus Testamenti, dictus est apud Mosem, & Prophetas. Mal. 3. 1. Et huc pertinet, quod Iohannes Baptista de Christo dixit, *Deum nemo vidit vnquam: Filius, qui est in sinu Patris ipse enarrauit nobis:* nobis inquam, hominibus, quotquot à condito orbe fuimus. Ioh. 1. 18. Si missus e cœlo à Patre, iam inde ab initio: Si Apostolus Patris, antequam etiam fieret homo, quomodo potest esse purus homo?

VIII. Quo spectat etiam illud quòd is vocatur vnicus Magister, & Doctor noster. Matth. 23. 10. Quare vnicus Doctor dicitur? Quia omnes alij Doctores, quicquid vnquam de Deo nôrunt, ab hoc vno didicerunt, *Deum nemo vidit,* &c. Io. 1. 18. & 8. 55. Is autem à solo Patre audiuit. Et quia is solus perfectè docet, non externè tantùm, sed etiam internè, in animis doctrinam imprimendo, per Spiritum suum: *Nos Spiritum Christi accepimus,* &c. 1. Cor. 2. 12. Hinc etiam illud apud Matth. *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Matth. 11. 27. Quomodo autem reuelat? Per Spiritum suum. Ideò omnes, qui ab hoc edocti sunt magistro, quia per Spiritum sanctum edocti sunt, vocantur à Propheta θεοδίδακτοι. Ies. 54. 13. Nemo hominum hoc potest. Solus Christus hoc efficit. Ideò iure vnicus Magister & Doctor appellatur. Hæc etiam de causa vocatur Propheta magnus. Luc. 7. 16. Hic enim solus, vt dictum est, per Spiritum sanctum internè docet. Quare purus homo esse non potest.

Vocatur etiam fidelis & verax, imò ipsemet se Veritatem appellat: Apoc. 3. 7. & 19. 11. Io. 14. 6. Quia non potest nec falli, nec fallere: nec inuentus est dolus in ore eius. Omnis autem homo mendax, solus Deus verax. Rom. 3. 4. Psal. 116. 11. Certè, vt nomen vitæ, non conuenit nisi Deo: sic etiam nomen veritatis. Quomodo enim pura creatura appellari meritò potest, veritas ipsa, aut vita?

IX. Ex eo verò, quòd appellatur Pontifex secundum ordinem Melchisedech, multis modis colligimus, Christum non esse purum hominem. Primò ex persona Pontificis. Erat enim antequam fieret homo, & antequam corpus, quod offerret, assumeret. Nam Apostolus eum ex Psalmo quodam Dauidis introducit, qui è cœlo per incarnationem Mundum ingressus, Patrem alloquatur, & sese illius voluntate futurum obsequentissimum polliceatur. Heb. 10. 5. Psal. 40. 7. simul vero etiam nos doceat, ad expiationem peccatorum nostrorum necessarium fuisse, vt qui in cœlo erat Filius Dei æternus, carnem nostram sumeret, sibique accommodaret: vt ea à Deitate sanctificata, & vi expiandorum peccatorum donata, efferri posset pro peccatis nostris. Sic igitur inquit Apostolus: *Quapropter ingrediens Mundum dicit: sacrificium & oblationem noluisti: corpus autem* (id est, humanam hanc naturam) *aptasti mihi, ô Deus.* Quum ait: *ingrediens Mundum*, ostendit eum antea fuisse extra Mundum, nempe in cœlo: & in alio longe diuerso, quàm sit humanus statu. Quum vero ait: *Aptasti mihi* docet, se etiam ante assumptam carnem verum fuisse ὑφιστάμενον. Quis enim nescit discrimen esse inter id, cui, & inter id, quod alicui aptatur, & accommodatur? Ac simul docet, humanam naturam, quasi vestem fuisse Christo, quum factus est homo. Deinde ante assumtam carnem, non solùm erat verum ὑφιστάμενον, sed etiam sine principio temporis, hoc est æternum; Huius enim typus fuit Melchisedecus: is autem dicitur neque principium dierum habuisse, neque finem: quia nô legitur, quando natus, neque quando mortuus: Hebr. 7. 3. At hoc in Christo verissimum esse docet Apostolus: quia Christus reuera initium non habuit dierum, æternus enim & ante mundi constitutionem. Nec finem, quia non moritur, sed manet in æternum. Habuit tamen initiū, quâ homo est. Alia igitur in eo natura, præter humanam, secundum quam non habuit initiū. Hac de causa sicut Melchisedecus dicitur ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, quia non legitur, quis fuerit eius pater, & quæ mater: ita Christus reuera ἀπάτωρ, secūdùm carnem: καὶ ἀμήτωρ, secundum Spiritum, aliámque naturam. Deinde hoc idē confirmatur à modo offerendi sacrificij, per Spiritum æternum, seipsum obtulit. Hebr. 9. 14. quid vero obsecro est iste æternus Christi Spiritus, per quem seipsum obtulit? ille profectò, quem Apostolus ad Rom. opposuit carni, dicens, Christū esse ex semine Dauidis, κατὰ σάρκα. Filium autem Dei κατὰ τὸ πνεῦμα; Rom. 1. 4. Deitas nimirum ipsius visque eius Deitatis æterna. Denique idem probatur ex vi sacrificij. Alij enim sacerdotes quia eorum sacrificia erant inefficacia, multa cogebantur offerre & repetere sacrificia. At Christus semel obtulit, & hoc vno, pro omnibus satisfecit. Ideò ait Apostolus, *At Christus per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta,* &c. Hebr. 9. 12. Vnde verò hoc discrimen, quod alij omnes cogebantur sacrificia repetere: iste verò vnico sacrificio repetit redemptionem? Quia illi homines puri: hic vero non purus homo. Et idcircò huius sacrificium virtutis fuit infinitæ: reliquorum autem finitæ, eóque & inefficacis.

X. Huc etiam illud facit, quòd vnicus Dei, & hominum, Mediator appellatur. 1. Tim. 2. 5. Mediator enim efficax esse non potest, nisi naturæ vtriusq; particeps sit, ex quarum altera habeat quod offerat: ex altera verò vim capiat infinitā, qua sacrificium, ad expiationé peccatorum, efficax fiat. Non

poruit

potuit igitur Christus purus esse homo, si perfectus Mediator fuit, & est inter Deum, & homines. Atque hoc est quod Apostolus contendit vbique præsertim in epistola ad Heb. Adde, quod vnus tantùm est omnium hominum electorum mediator. Ab initio igitur mundi talis fuit (vt etiam ait Apostolus Heb.11.8.) tunc autem homo non erat.

Huc etiam spectat nomen Aduocati, quo illum ornat Ioan. quum ait: *Aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum*, ideóque efficacem. 1. Io. 2.1. Ergo non est purus homo. Sicut enim si fuisset purus homo, eius humanitas expiandis peccatis idonea & efficax non fuisset (vt modò ostensum est:) ideò verò fuit efficax, quia non fuit purus homo, sed etiam Deus (qua de causa dicitur Deus Ecclesiam redemisse suo sanguine: Act.20.28. qua locutione docemur, nisi fuisset Deus, sanguine illo nudo & tantùm humano, Ecclesiam non potuisse vnquam redimi. Et ad Hebr. legitur obtulisse sese per Spiritum æternum, Heb.9.12.) Ita etiam aduocatio apud Patrem non posset esse efficax, si purus esset homo.

XI. Quomodo etiam potest esse propitiatio pro peccatis totius mundi, qui virtutis sit finitæ? 1.Ioh.2.2. Rom.3.25. Est autem virtutis finitæ quæuis creatura.

Huc etiam illud referendum est quod legimus apud Ioh. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. Ioh.1.29. Non potest enim peccatum mundi tolli ab eo, qui nudus sit homo: vt Ebion loquebatur. Nam docemur ab Hosea, inuocare Deum; & ei soli dicere, *Tolle iniquitatem nostram*. Hos. 14.3.

Dicitur prætereà, Pascha nostrum immolatum, esse Christum. 1.Cor.5.7. Quomodo autem immolatus fuerit explicat Petrus: *Mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu*. 1.Petr.3.18. Et: *Cùm igitur Christus passus sit pro nobis carne, &c.* 1.Petr. 4.1. Aliud igitur est in Christo præter carnem, secundum quòd nec passus, nec mortuus est. Christus enim totus quidem nostrum est Pascha, cuius virtute liberati sumus à seruitute Ægypti: hoc est, peccati, Sathanæ, mortis: & manum, gladiúmque Angeli, id est, iram Dei euasimus: sed immolatus est tantum secundum carnem. Virtus autem immolationis aliunde fuit.

XII. Cur etiam pax nostra vocatur? Eph.2.14. Quia per hunc reconciliati sumus, & pacificati Deo Patri. Quia per hunc sublatis inimicitiis, maceriéque legis rupta, è duobus, vnum fecit populum. Col.1.20. Quia pacificat conscientias nostras. Denique, quia ipse sicut est nostra iustitia, qua sumus iusti, sic etiam nostra pax, qua sumus pacificati, & reconciliati Deo Patri. Quomodo hoc soli, & puro homini conueniat? Vt enim apud Ierem.23.7. Iehoua est iustitia nostra, sic etiam est pax nostra.

Eodem spectat nomen spei nostræ: Sic enim vocatur ab Apostolo: 1.Tim.9 1. quia nulla re possumus verè niti, ad spectandam vitam æternam, nisi Christo. Intra nos enim nihil est, cui possit inniti spes de æterna salute; quia omnia peccato contaminata. Extra nos, nulla reperitur creatura, à qua possimus sperare salutem: quia nemo illam, aut potest conferre, cum non sit Deus: aut propriè promereri, cum omnes aut peccatores sint, aut saltem virtutis finitæ: & ex debito officio operentur, omnésque simus inutiles serui. Superest Deus in sua essentia, & natura. At is, licet possit, non tamen vult salutem conferre: nisi eius satisfiat iustitiæ, pro peccatis nostris. Quid igitur spei nobis superest? Christus. Is enim pro nobis satisfecit sua obedientia; vsque ad mortem, mortem autem crucis. Meritò igitur dicitur spes nostra, quia in hoc solo sita est salus nostra. Si autem esset purus homo, meráve creatura, non posset nostra spes illo niti, nam passim in Psalmis iubemur, in solo Deo sperare, & Deus dicitur nostra spes. Ergo etiam hoc Christi nomen, spes nostra, docet, eum nullo modo puram esse creaturam.

Appellatur etiam vita nostra: *Cùm autem apparuerit Christus vita nostra*: Colos.3 4 & *Ego sum vita*. Io.14.6. Id fit duab. de causis, tum quia vita, quia viuit corpus: tum quia id, quo intelligimus, est in Christo. *In ipso erat vita*. Io.1.4. (rerum scilicet omnium) καὶ ἡ ζωὴ (vera scilicet & æterna, nempe Christus λόγος, qui & λόγος τῆς ζωῆς dicitur 1.Io.1.1.) erat τὸ φῶς hominum: hoc est, id, cuius efficaci virtute, homines non solùm, vt reliqua animantia viuunt: verùm etiam luce rationis & intelligentiæ præditi sunt. Docet enim, τὸν λόγον D. Iohannes causam esse efficientem in hominibus, tum totius eiúsque excellentis vitæ, tum omnis lucis & intelligentiæ, ac proinde τὸν λόγον vocat, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων: non (vt ita loquar) formaliter, sed efficienter: atque, quia reuera talis est in se formaliter, hoc est, ipsa, & αὐτοζωή: pura igitur creatura esse non potest.

XIII. Quid? quod sæpè dicitur esse lux vera mundi; & apud Ioh. *Erat lux vera, quæ illuminat*, &c. Ioh.1.9. Et, *Ego sum lux mundi*. Io 8 12. Iuxta hæc duo dicta, obseruo Christum bifariam lucem appellari. Primùm quatenus vnus est cum Patre Deus, essentia purissima, sanctissima, in qua nullæ sunt tenebræ, lucem habitans inaccessam. Deus enim propriissimè lux est: de quo Iohan. *Deus lux est*, &c.1.Io.1.5. Et Apostolus, *Lucem habitans inaccessam*. 1. Tim. 6. 16. Ita Christus. Et iuxta hanc significationem de eo ait Iohan.1 9. *Erat lux vera*, Quare vera? Quia ex se & per se refulget: splendorem suum ab aliis minime mutuans: nisi quod quicquid habet, habet à Patre. Hac de causa, etsi angeli, vel homines vocantur aliquando lux: tamen non sunt vera lux: quia quicquid habent luminis, siue naturalis, siue supernaturalis, non à se habent, sed à Christo acceperunt. Ideo subdit Ioh. de hac luce Christo, *Quæ illuminat omnem hominem, &c. Omnem*, inquit, *hominem*, nemine excepto, & quidem, *quum venit in hunc mundum*, id est, quum nascitur. Liquet hîc non esse sermonem de illuminatione, quæ fit ad salutem æternam. Non enim omnes, quum veniunt in hunc mundum, illuminantur ad salutem. Quæ est igitur hæc illuminatio, qua dicit per Christum illuminari omnem hominem, idque quum venit in hunc mundum? Est mentis, iudicij, rationis communicatio. Omnes enim homines, quum veniunt in hunc mundum, veniunt cum anima, ratione & vi iudicij prædita. Et omnes in se insculptum habent iudicium iusti & iniusti. Hoc iudicium & intelligentiam vocat illuminationem, & lucem. Vnde hanc habent? A Christo creatore, vt Iohannes docet. Is enim illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: radiis scilicet suæ sapientiæ, intelligentiæ, iudicij. Quomodo hoc puræ creaturæ attribui queat? Nempe vt sit lux, quæ illuminat, &c. Sunt & Angeli lux, vt testatur Paulus ad Hebræos, 1.7. *Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos ignis flammam*. Et homines sunt lux, quatenus participes fiunt lucis diuinæ. At quis vnquam fuit talis lux, quæ illuminet omnem hominem, nisi Christus? Et si omnem hominem venientem in mundum: Ergo ita lux fuit etiam inde ab initio: & ipsa illuminauit Adamum, & omnes homines, qui tum fuerunt. Et perpetuo lucet, vt omnes posset illuminare. Dicitur deinde lux mundi, quatenus seruator, & salus est mundi. Et iuxta hanc significationem, illud ex nono Ies. citatur à Mat. *Populus, qui ambulabat in tenebris, &c.* Mat.4 16. Ies 9.2. Vnde apud Lucam, dicitur, *lux oriens ex alto*: qua dictione ostenditur Christi origo ex alto, id est, ex Patre cœlesti. Luc.1.78. Subaudit autem mox hoc Ies. testimonium: *Vt appareat iis, qui in tenebris, &c.* Simeon verò vocat Christum, lumen patefaciendum gentibus. *Quia viderunt* (inquit) *oculi mei, &c.* Luc.1.32. Et iuxta hanc significationem dixit de se Christus, *Ego sum lux mundi*. Io 8.12. Atque ob hoc verbum Iudæi intellexerunt, illum se facere seruatorem mundi, & Deum qui propriè est lux. Ideò dixerunt: *Tu de te ipso testimonium perhibes, &c.* Ergo etiam iuxta hanc alteram significationem, liquido apparet, Christum non esse purum hominem, quia lux vera, & quia lux mundi. Erat enim Christus Deus in carne, vt lux in laterna: qui radios sui fulgoris emittebat quò volebat, vt in transfiguratione, Matth.17.2. & quum apparuit Paulo, Act.9. 3. & 21.6. & 26.13.

XIV. Sed quid illud est, quòd sponsus Ecclesiæ, tam animorum, quàm corporum, vocatur? vt apud Matth. *Aderit dies, quum tolletur ab eis sponsus*. Matth 9 15. & apud Ioh. *Qui habet sponsam sponsus est*. Ioh.3.29. Non potest igitur esse purus homo: tum quia in veteri Testamento, Deus Iehoua semper fuit sponsus illius Ecclesiæ: & promisit etiam, se futurum sponsum istius, quæ colligenda erat post aduentum Messiæ, tum ex reliquiis Israël, quàm ex Gentibus, vt apud Hos. & alibi videre est. Tum quia ex iis, quæ Apostolus de officio sponsi Ecclesiæ, déque eorum vnione scribit, necessariò efficitur, fieri non posse vt sponsus Ecclesiæ purus sit homo. Ad Ephes enim ait: *Vir est caput vxoris, vt & Christus Ecclesiæ: & is est, qui dat salutem corpori*. Eph.5.23 Quomodo salutem dat corpori? per suum Spiritum, vim illi communicando, vt anteà explicuit Apostolus. Quomodo hoc possit, si pura sit creatura? Deinde ait Christum amasse Ecclesiam, & se pro illo tradidisse, vt eam sibi sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ per verbum. A cuius est sanctificare, & purgare Ecclesiam à peccatorum sordibus? certè Dei. Vnde igitur tanta vis sanguini Christi, si purus est homo? Ideo est illud ex Actis semper tenendum, *Deus redemit suo sanguine Ecclesiam* Act.20.28. Ait prætereà, Christum ita purgare suam Ecclesiam, vt eam sibi reddat gloriosam, sine macula, sine ruga, & inculpatam. At neque hoc potest, si purus homo. Fit enim hæc sanctificatio per Spiritum sanctum: qui Spiritus est Dei, & Spiritus Christi appellatur. Rom.8 9. Nemo certè hominum, qui purus sit homo, potest hunc communicare Spiritum, & eo animos sanctificare: sed solus Deus. Dicit insuper, Christum ita sibi copulasse Ecclesiam, vt eam

fecerit suam carnem: iuxta illud de viro & vxore, *Duo erunt una caro.* Gen.2.24. Ad hæc vnio nostri cum Christo, & inter nos, ita vt omnes simus vnum corpus cum Christo, & vna caro non fit, nisi per vinculum eiusdem Spiritus Christi: vt ad Corinth. perspicuè docet Apostolus: *Etenim ἐν ἑνὶ πνεύματι omnes in vnum corpus baptizati sumus*, 1.Cor. 12.13. Neque hoc præstare potest, qui purus sit homo, sed tantum Deus, cuius est, hunc Spiritum communicare. Dicit etiam, Christum nutrire, & fouere Ecclesiam, vt carnem suam. Quomodo hoc facit, qui in cœlo est, si mera est creatura? Nutrit enim, & fouet, cibo suæ carnis, & potu sui sanguinis. Sed neque caro, neque sanguis Christi communicantur cuipiam, nisi per Spiritum sanctum, qui Spiritus est Christi: vt docet Apostolus ad Cor. *Omnes*, inquit, *in vnum Spiritum baptizati sumus*: nempe, per eundem Spiritum. 1.Cor.12.13. Est enim repetenda illa particula, quæ est in primo membro, ἐν ἑνὶ πνεύματι: vt sensus sit, sicut per vnum Spiritum omnes baptizati sumus in vnum corpus: ita etiam per vnum Spiritum potati sumus (sanguine Christi) in vnum Spiritum: id est, vt simus omnes, non solùm vnum corpus, sed etiam vnus Spiritus cum Christo. Quare certum est, Christum non posse nobis suam carnem, & suum sanguinem communicare, nisi Deus sit: quia hæc communicatio non potest fieri, nisi per Spiritum sanctum. Illud præterea addit Paulus, Christum nos ita sibi vniuisse, vt simus membra corporis eius, ex carne eius, & ex ossibus eius. Quomodo sumus ex carne eius & ex ossibus eius? Nunquid hanc nostram carnem, & ossa nostra accepimus à carne Christi, & ossibus Christi? de Eua verissimè fuit hoc dictum, quòd esset de carne Adæ, & de ossibus Adæ, mariti sui. At quòd nos simus de carne Christi: etsi verum est, intelligi tamen facilè nequit. Videtur enim potius Christus esse ex carne nostra, & ex ossibus nostris, id est, Ecclesiæ, quoniā eam à nobis accepit. Vnde Apostolus ad Hebræ. ait, *Quia pueri* (id est nos) *participes sunt carnis & sanguinis ipse quoque similiter particeps factus est &c.* Hebr.2.14. Quomodo igitur sumus ex carne Christi? Hæc nostra caro, & sanguis bifariam considerari potest. Primum quo ad substantiam. Hoc sane modo non sumus de carne Christi: sed sumus caro & sanguis, de carne & sanguine parentum nostrorum, & in summa de carne prioris Adæ. Et hoc pacto etiam caro Christi est ex carne, & ex ossibus nostris: quia eam accepit ex Dauidis, Abrahæ, & Adæ, carne & ossibus. Potest deinde considerari, quo ad sanctam bonámque qualitatem, quam consequitur à Christo: quatenus scilicet nostra caro sanctificata est per Spiritum Christi, & facta vnum cum Christo. Atque ita facta est, quasi alia caro, non amplius caro peccati, sed caro sancta: non caro terrena, sed quodammodo caro cœlestis. Sicut & Christus homo cœlestis est: vt loquitur Apostolus, 1.Cor.15.47. Hoc modo nos sumus de carne & ossibus Christi: seu nostra caro, non quo ad substantiam, sed quo ad qualitatem, est ex carne Christi: id est, sancta, ex sanctitate carnis Christi, vi coniugalis vinculi Spiritualis, inter Christum & nos. Vt omnis vxor, Eua excepta, quatenus est homo, & mulier, non est caro ex carne viri: sed caro est & os, ex carne & ossibus suorum parentum. Sed quatenus vxor: est ex carne viri iuxta illud, *Erunt duo in carnem vnam*: propter vinculum matrimoniale. Gen.2.24. Ita nos, quatenus homines, non sumus caro ex carne Christi: sed contrà Christus, qua homo, est caro ex carne nostra. Sed quatenus sumus Christiani, & sponsæ Christi, iam per Spiritum Christi: Christo ipsi sanctificatæ, mundatæ, incorporatæ, sumus de carne eius, & de ossibus eius. Atqui, hoc est mysterium, de quo Apostolus, *Erunt duo in carnem vnam. Mysterium hoc magnum est, &c.* Eph.5.31. Si mysterium, mystica igitur est, & spiritualis hæc vnio: qua simus vnum cum Christo de carne & de ossibus eius. Quare mysterium? quia fit per Spiritum Sanctum, hominibus mundi incognitum. Atque hoc est primum ac præcipuum caput in coniugio Christi & Ecclesiæ considerandum: vnio scilicet hæc nostri, nostræ videlicet animæ, nostræque carnis, cum Spiritu, & carne Christi, per eundem Spiritum Christi, in nos diffusum, & carnem nostram sanctificantem, & mundantem, ita vt fiat quodammodo alia caro, & alia fiant ossa, propter regenerationem. Ex his facilè colligimus, Christum non esse purum hominem. Si enim Christus nudus esset homo, vnio hæc fieri non posset. Sed ideò fit: quia cùm sit Deus, eodem Spiritu sanctificationis, quo ipsius caro de principio suæ conceptionis fuit sanctificata, nostram etiam sanctificat, sibi vnit, & suam facit.

Summa. Duplex est nostra natiuitas, vna carnalis ex hominibus: altera spiritualis ex Deo. Quod ad primam attinet: caro nostra, non est ex carne Christi. Quod ad secundam, est ex carne Christi: quia regeneratur per Spiritum sanctum. Spiritus autem sanctus communicatus nobis ex carne Christi: vt est apud Iohan. *De plenitudine eius omnes accepimus.* Io.1.16. Est igitur de carne Christi non immediatè, sed mediatè, per Spiritum sanctum.

XV. Cur verò appellatur ab Apostolo Finis legis? Rom 10.4.

Tres sunt eius nominis rationes. Prima est, quia Christus legem perfectè impleuit, quo ad mandatorum obseruationem: quæ obseruatio erat finis legis: vt scilicet tandem ab aliquo perfectè obseruaretur. Alioqui principalem finem non fuisset assecuta. Secunda vero est, quia omnes etiam legis maledictiones super vnum Christum ceciderunt: dum scilicet luit pœnas pro peccatis omnium nostrum, & omnium electorum, qui à condito orbe, legem transgressi fuerant. Hic autem fuit alter finis legis, vt scilicet tandem eius maledictionis super aliquem plenè & perfectè caderent, & suum haberent complementum. Tertia denique est, quia omnes benedictiones, hoc est, promissiones legis, in Christo, suum consecutæ sunt finem. Vnde Apostolus: *Quotquot promissiones Dei sunt, in ipso* (Christo) *sunt etiam, & Amen, ad Dei gloriam*: 2.Cor.1.20 hoc est, Omnes in Christo sunt exhibitæ, & completæ, quum scilicet ille suo functus officio, propter suam obedientiam, & propter maledictiones legis in se impletas: hæreditatem cœlestem nobis comparauit. Et hic erat tertius finis legis: vt scilicet tandem suæ etiam promissiones implerentur. Nihil enim præterea est in lege, nisi aut præcepta, aut maledictiones, aut benedictiones, id est, promissiones. Præcepta omnia seruauit Christus: maledictiones omnes in se recepit Christus: Promissiones omnes complementum habuerunt in Christo: Et de his omnibus apud Matthæum, Christus ait: *Non veni, vt dissoluam legem, aut Prophetas: sed vt impleam*; cap.5.17. nempe omnibus numeris, & quod ad singulas legis partes attinet. Ideo subiecit: *Amen amen dico vobis, Vsque dum, &c.* Hic ostendit, se omnia præcepta seruaturum, & omnes maledictiones in se recepturum: Quod testatur Paulus ad Galat. 3.13. *Christus nos recepit à maledictione legis, factus pro nobis maledictio*: & ita sua obedientia, & passione effecturum, vt omnes etiam promissiones, suum haberent complementum. Proinde tota lex, & omnes Scripturæ, in Christum, tanquam in finem, & scopum, seu oculos intendebant. Ergo Christus finis legis. Nec simpliciter est finis legis, sed finis ad iustitiam omni credenti. Lex enim sua seueritate, & suis maledictionibus, contra transgressores, huc spectabat, tanquam ad finem, & scopum: nimirum vt omnes adacti in desperationem, cogerentur confugere ad eum, qui omnes præteritas transgressiones condonaret per misericordiam, qui à legis maledictione liberaret per iustitiam: & qui denique daret vires, quibus lex seruetur, per Spiritum suum: eoque circumcideret corda, & sine legis operibus vitam daret æternam: modò vera fide in se credatur. Quis est iste? Christus: Ideò meritò dicitur finis legis, ad iustitiam (id est, ad remissionem peccatorum, ad regenerationem, ad veram cordis circumcisionem, denique ad vitam æternam recipiendam) omni credenti: Quomodo autem posset Christus esse his modis finis legis, si humana tantum esset præditus natura? Nam nullus homo sua obedientia potuisset satisfacere legi pro se: nedum pro omnibus in se credentibus: neque maledictio fieri pro omnibus: ita propter maledictionem, quam ipse sustinuisset, alij à maledictione liberarentur: neque denique obtinere, vt promissiones haberent non in se solum, sed etiam in omnibus aliis, suum complementum. Quid ita? quia ipsius obedientia, & recepta in se maledictio, semper finitæ fuissent virtutis. Idem liquet, ex Deut. vbi hic finis legis promittitur & explicatur. Deut.30.1. Nam ibi Moses non agit legislatorem, sed vatem, de morte, & resurrectione Christi, deque iustitia nobis per eum paranda, & per fidem à nobis possidenda, interprete Apostolo ad Rom 10.4 Posteaquam enim Moses, & præcepta explicuisset, & maledictiones recensuisset, & promissiones enumerasset: tum demum cap.30. sic ait: *Quum itaque venerint super te omnia verba ista, benedictio & maledictio, quæ ego posui ante faciem tuam, redibis ad cor tuum, &c.* Quis est obsecro ille, de quo ait: *quum venerint super te omnia ista?* Num populus ille Israel, sine Christo? minimè. Nam neque omnes benedictiones venerunt super Israel: neque omnes maledictiones. Et tamen ait: *Quum venerint hæc omnia, maledictio, & benedictio super te.* Est igitur Christus, caput totius populi, cum toto corpore suo, ille super quem ventura prædicabatur omnis maledictio, & benedictio. Super hunc enim venerunt hæc omnia, & per consequens super totū corpus suū, id est super veros Israelitas: quatenus ipse omnes maledictiones tulit, pro omnibus transgressionibus nostris: & quatenus ipse, legem pro omnibus seruando, impetrauit, vt etiam legis benedictiones super se, & super nos venerint

nerint. Tum demum omnes veri Israelitæ propter Christum conuertuntur ad Dominum; accipiunt Spiritum sanctum, quo obediunt legi Dei. Tum demum Dominus circumcidit illorum corda, & tandem deducit in terram promissam patribus, id est in cœlum. Atque hæc est illa promissio iustitiæ, de qua Paulus ad Rom. 4. 25. quæ in duobus consistit, in eo, vt ne dubitemus, quin Christus mortuus sit propter peccata nostra, & in se receperit has maledictiones, de quibus antea: & ne dubitemus de resurrectione, propter nostram iustificationem, & quin post resurrectionem, super eum ceciderint, & ex consequenti super nos omnes benedictiones. Quis autem est ille, ad quem conuertuntur electi, qui eos circumcidit, quique deducit in terram promissam? An non ille Iehoua, ad quem lex populum dirigit, suis comminationibus & promissionibus, est etiam ille, qui circumcidit, & ad quem conuertuntur? Vtique. Et ita ille Iehoua est finis ad quem dirigit lex populum. Atqui hic est Christus: Nã lex est pædagogus ad Christum. Gal. 3. 4. Et vt ait Hos. *Post hæc reuertentur Filij Israel, & inquirent Dominum Deum suum, & Dauidem regem suum.* id est, Messiam. Hos. 3. 5. Hoc facit illud Hier. *Hoc est nomen quo vocabunt eum, Dominus Iehoua iustitia nostra.* Hie. 23. 6. Huc pertinet etiam illud Apostoli ad Romam. *Et ita totus Israel seruabitur, sicut scriptum est: veniet ex Sion, ille liberator, &c.* Rom. 11. 25. Quis est ille liberator, qui venit ex Sion? Christus. Vnde illud: *per quem (Christum) circumcisi estis, &c.* Col. 2. 11. Moses autem dixit, quod Iehoua ille, ad quem conuertentur Filij Israel, præter alia circumcidet corda eorum. Et tamen Apostolus ad Col. docet Christum eum esse, qui circumcidat corda. Et eam vocat circumcisionem Christi, nempe actiue, quia Christus circumcidit. Præterea Ierem. ait, Iehouam futurum nostram iustitiam. Et Apostolus ait, Christum non solum esse hanc iustitiam, sed etiam ille finem legis ad iustitiam omni credenti: quia ipse est, qui sua iustitia iustificat credentes in se. 1. Cor. 1. 30. Rom. 10. 4. Manifestum est igitur, si Christus finis est legis, eum non esse nudum hominem: quia & totam perfecte seruauit legem, non tam pro se, quàm pro omnibus electis: & omnes eius maledictiones in se recepit, non tã pro se, quam pro electis, & propter omnia electorum peccata: & denique impetrauit, vt omnes promissiones in se, & in omnibus electis suum haberent complementum. Hæc certè non posset præstare mera creatura. Multo autem magis manifestum fit, Christum non esse purum hominem, si finis est legis ad iustitiam omni credenti: quia qui sic iustificat credentes, Deus est: quia qui iustitia est credentibus, Deus est: quia denique qui circumcidit corda, Deus est. Hæc autem omnia satis patent ex Prophetarum vaticiniis.

XVI. Nec sine causa vocatur sanctus, & iustus. Quomodo vero Sanctus? Non, vt alij, simpliciter: sed sanctus, sanctificans in se credentes: *Vt eam sibi sanctificaret, purgans eam lauacro, &c.* Eph. 5. 26. Est autem hoc (vt ante dixi) solius Dei.

Eodem modo dicitur iustus: non tantùm in se, sed etiam quia alios iustificat. Ita vocatur in Actis. *Qui prænunciarunt aduentum Iusti illius* (Christi) *cuius, &c.* Act. 7. 52. Ita etiam Ioh. eum appellat, dicens: *Aduocatum habemus apud Patrem, Christum iustum.* 1. Io. 2. 1. Quomodo autem iustus? Iustus, iustificans impium. Ideo etiam iustitia nostra vocatur: quia sua nos iustitia iustificat. Cuius est autem iustificare, nisi solius Dei? Et tamen hoc Christo sæpè tribuitur in sacris literis: vt apud Iesa. *Iustificabit multos iustus Seruus meus, &c.* Iesa. 53. 11. Hoc autem Dei esse, testatur Apostolus ad Rom. *vt sit ipse iustus, & iustificans, &c.* Rom. 3. 26. Et, *Quis est qui condemnet? Deus est qui iustificat.* Rom. 8. 33.

XVII. Illud etiam non est sine ratione, quòd vocatur gloria populi Israelis Simeon apud Luc. postquam dixisset, Christum esse lumen reuelandum gentibus, id est, salutem gentium, eundem etiam vocat gloriam populi Israel, & huius etiam Seruatorem. Luc. 2. 32. Vocat autem Christum gloriam: Quia Christus is est, per quem vera, & cœlestis gloria communicanda erat Israeli: & per quem domus secunda, gloriosior futura erat prima: vt explicat Apostolus 2. Cor. 3. Hic igitur est gloria Israelis: quia in hoc vere habent Israelitæ, cur glorientur. Atqui in solo Deo est gloriandum: vt docet Ierem. & Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Hier. 9. 24. 1. Cor. 1. 31.

Quid de nominibus petræ & fundamenti, ac lapidis angularis, quibus in scripturis insignitur, dicam? Vocatur Petra, super quam ędificata est Ecclesia Mat. 16. 18. & fundamentum Eccl. sic: *Fundamentum aliud nemo potest ponere &c.* 1. Cor. 3. 11. At si Christus ψιλὸς esset ἄνθρωπος, debile & infirmum admodum foret hoc fundamentum, super quod tota Ecclesiam inde à condito orbe fundata est, & in quo totum ædificium firmum est: vt pote quo ipsa tota nititur. Est autem ita firmum, vt non portæ quidem inferorum præualere possint, Mat. 16. 18. imo si purus homo esset, super ipsam nullo modo fundari, & extrui posset Ecclesia. Vocatur autem lapis angularis quia Spiritu suo sancto, vtrunque populum coniungit, firmũ continet. vt ex omnibus electis, tam gentibus, quàm Iudæis, vnum fiat ædificium & templum, in quo ipse cum Patre habitet: vt ipsemet docet apud Ioh. Matt. 21. 42. Ephes. 2. 20. Act. 4. 11. 1. Pet. 2. 6. Ioh. 14. 10.

Neque frustrà vocatus fuit cornu salutis nostræ. Is enim est, qui inuicto robore, & infractis viribus, prostratis hostibus, peccato, morte, & Sathana, regnum Israelis spirituale asseruit, & in æternum firmauit. Luc. 1. 69.

Præclarissimum vero est illud nomen, quo fuit ornatus apud Luc. ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, *oriens ex alto*, vel germen ex alto, id est, è cœlo. Luc. 1. 78. Simile huic nomen est illud, quo vocatur ab Apostolo ad Corint. nempe Adamus secundus, & cœlestis. 1. Cor. 15. 45. At certè Christi caro non est ex alto, neque è cœlo, sed ex semine Dauid in vtero virginis. Est igitur in illo aliquid aliud, propter quod his nominib. appelletur.

XVIII. Illud vero nomen, nempe Princeps vitæ, quo à Petro vocatur, Act. 3. 15. quam habet significationem? Demonstrat Christum esse omnibus electis, iam à condito orbe auctorem vitæ, & corporalis, & spiritualis, atque æternæ. De temporali dicitur illud apud Iohan. *In ipso erat vita*, nempe omnium, quæ viuunt. De spirituali verò illud: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam.* Et *Ego sum panis vitæ.* Nam caro etiam Christi vitam adfert. Proinde dixit: *caro mea verè est cibus*, nempe ad vitam: verùm non per se, sed per aliud quia scilicet deitati vnita est [illegible]. Io. 1. 16. & 6. 48. 54. 55. Huc explicat Christus illis, qui eum non agnoscerent Christum esse Deum, sed purum hominem esse existimarent: [illegible] quod dixerat: *Qui manducat carnem meam, &c.* quum ait, *Spiritus est qui viuificat*, id est, deitas mea: *caro (per se) non prodest quicquam.* Si igitur Christus, omnib. à inde a condito orbe princeps fuit & est vitæ, quia vitam confert, & corporalem, & spiritualem. & licet totus sic princeps vitæ, ita vt etiam eius caro viuificet, tamẽ hanc vitam non confert, quatenus homo, sed quatenus Spiritus, id est, Deus: liquido apparet, eum non esse nudum hominem.

XIX. Vocatur etiam ab Apostolo primitiæ dormientium, id est, eorum, qui dormiunt. 1. Cor. 15. 20. Causa duplex est: Vna, quia ipse primus ad vitam immortalem resurrexit, non amplius reuersurus in sepulchrum, vt loquitur Paulus Act. 13. 34. altera, quia causa est aliis, vt resurgant. Primitiæ enim, quæ afferebantur Deo, & ipsæ erant benedictæ, & aliis quoque fructibus, ac rebus erant causa, vt inter benedictas, & pro benedictis haberentur. Ideò Apostolus: postquam vocasset Christum primitias eorum, qui dormierant: subiecit rationem, cur primitias mortuorum appellarit, dicens: *Sicut enim per Adam omnes moriuntur, sic per Christum omnes viuificabuntur.* At mortuos suscitare solius est Dei: *Pater suscitat mortuos.* Io. 5. 21. Ideò etiam Christus dicitur suscitatus à Deo. Deus verò & Dominum suscitauit, & nos suscitabit. 1. Cor. 6. 14. Quia etiam si Dominus seipsum excitauit à mortuis, vt dixerat, se facturum: tamen hoc non fecit, nisi quatenus Deus. Io. 2. 19. Ergo neque reliquos excitat ad vitam, quatenus homo, sed quatenus Deus. Quare hoc etiam nomen argumentum continet apertum, Christum non esse meram creaturam.

Eòdem spectat, quòd clariùs etiam vocatur, resurrectio, & vita, vt ipsemet de se dicit. *Ego sum resurrectio, & vita.* Io. 11. 25. Est enim causa efficiẽs resurrectionis & vitæ omnium electorum.

Quid verò illud est, quòd non rarò vocatur principium & finis. Apoca. 1. 8. Principium est rerum omnium: vnde omnia. Finis omnium in quem, & propter quem omnia. Hic autem est Deus; à quo omnia, & propter quem omnia, etiam impius ad diem malam creatus est. Prou. 16. 4. Nam etiam Apostolus ad Ro. de Deo ita ait, *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* Rom. 11. 36. Non est igitur Christus pura creatura.

Huc etiam facit illud nomen ostij, quo se ipse appellat apud Iohan. *Ego sum ostium &c.* Io. 10. 9. Ipse vnicum est ostium per quod accessus, & ingressus pateat in regnum cœlorum, vitamque æternam. Hoc confirmat, quum ait: *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Io. 14. 6. Tale ostium apertum fuit à condito orbe: & per hoc ostium ingressi sunt omnes electi, & quotquot seruati sunt. quotquot autem conati sunt intrare in regnum cœlorum, sed non per hoc ostium, ij omnes fures fuerunt, & latrones.

XX. Cæterum quod vocetur passim pastor bonus, eóque & vnicus pastor noster, Ioh. 10. 11. id non sine magna causa, quæ ad præsentem tractationem pertinet, factum est. Christus enim semper fuit, & est, & erit, pastor Ecclesiæ, & bonus, eóque & vnicus pastor: propterea quod solus is est, qui

semper Ecclesiam pauit, curauit, temperauit, ac temperat tum verbo, tum Spiritu suo, donisque Spiritus. Quo Spiritu etiam spiritibus, qui sunt in carcere, profectus prædicauit. 1. Pet. 3. 19. Et Petrus ait, In Prophetis fuisse Spiritum Christi & eos per hunc prænunciasse, quas Christus perpessurus esset perpessiones. 1. Pet. 1. 11. Quomodo igitur Christus purus homo, si talis pastor? An non etiam nunc agit pastorem è cœlo, & Ecclesiam suam pascit, & regit tum verbo, tum Spiritu suo? Quomodo verò solus bonus pastor? An non & alij boni pastores permulti in veteri Testamento? Cur igitur ait de se: *Ego sum* (solus) *bonus pastor?* Quia nemo omnibus numeris bonus, vt Christus. Nam alij boni fuerunt, participatione bonitatis à Deo communicatæ: Christus per se, & simpliciter. Luc. 18. 19. Nemo autem hoc pacto bonus nisi solus Deus. Christus autem talis est pastor, qui potestatē habeat ponendi animam suam, & resumendi eam. Io. 10. 18. Quis hanc habeat auctoritatem, qui nudus sit homo? Christus est talis, quem nemo possit occidere, nisi ipse velit. Ideo ait, *Nemo tollit eam à me, &c.* Talis est pastor, qui omnes suas agnoscat oues: Ideò ait: *Et ego agnosco eas.* Io. 10. 27. Quomodo possit omnes electos agnoscere, nisi qui Deus sit? Nā nouit Dominus qui sint sui 2. Tim. 2. 19. Talis est pastor, & tam fortis, vt omnes suas custodiat oues, nec sinat vt quispiam aliquam illarum rapiat de manu sua. Ideò dicit, *Et nemo rapiet eas de manu mea, &c.* Io. 10. 28. Talis est pastor, qui dat vitam æternam suis ouibus. Quis dare autē hanc potest, nisi Deus? Talis denique pastor est, qui vnum sit cum Patre, & cum eo suam regat Ecclesiam: & in singulis habitet ouibus: *Ego & Pater*, inquit, *vnum sumus.* Alibi vero: *Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Io. 10. 30.

Vitem quoque veram seipse Christus appellat Ioh. 15. 1. Vitis est vera: quia semper viuit: nos nostra natura aridi & infrugiferi sumus, nisi in Christum inseramur. Est etiam vera vitis: quia quicquid succi in nobis est, aut in vllo vnquam homine à condito orbe fuit, totum illud a Christo fluit. Est enim perpetuò illud verissimum: *Sine me nihil potestis facere.* Io. 15. 5. At si purus homo, quomodo semper, vt vitis, vixit, & vitam in seipso habuit? Quomodo electi à condito orbe potuerunt, aut nos possumus in illum inseri? Hæc enim insitio manibus nō fit, sicut neque circūcisio cordis: Col. 1. 11. sed fit tātum Spiritu Christi, quo ita nos sibi vnit Christus, vt vnus Spiritus fiamus cum illo. ideo Apostolus ad Corinth. ait, Nos per vnū Spiritū potatos esse in vnum Spiritū: &c. 1. Cor. 12. 13.

XXI. Quod verò etiam sit Iudex viuorum, & mortuorum, vt Scripturæ vbique docent. Act 10. 42. Matt. 7. 22. & 13. 41. 2. Tim. 4. 1. aperte euincit, eum non esse purum hominem. Nā Iudex, cui flectetur omne genu, est Iehoua, Rom. 14. 10. Iesa. 45. 23. Hoc idem patet ex descriptione maiestatis, in qua venturus est cum Angelis suis ad iudicandum mundum Dominus noster Iesus Christus, Matth. 25. 31. Nā si talis est Iudex, necesse est omnium conscientias agnoscat, & nihil eum lateat. Idcircò in Apoc. vbi describitur Christus iudex mundi, dantur ei oculi flammei. Apo. 19. 11. At hoc solius Dei propriū est, nosse omnia, scrutari corda cuiusque, & conscientiam perspectam habere. Propterea Apostolus ad Rom. ait: Deum illum esse, qui iudicauit mundum, & vnicuique reddet secundum ipsius opera. Rom 26. & 3 6. Et tamen apud Matth. de se ait Christus: *Futurum est, vt Filius hominis veniat, cum gloria Patris sui, cum Angelis suis. & tunc reddet vnicuique secundum facta ipsius:* Itidem in Apocal. ait: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, &c.* Apoc 22. 12.

XXII. Huc pertinet & nomen, quasi ipsius proprium, quo semper κατ' ἐξοχὴν appellatur, Dominus, ὁ κύριος: & quidem Dominus omnium, etiam Dauidis. Christus igitur non est purus homo, vt ipse Christus apud Matt. argumentatur: Quomodo igitur per Spiritum Dauid eum vocat Dominum suum? Ex hac dictione, quia Messias vocatur à Dauide Dominus, colligit ipse Christus, se non esse purum Dauidis Filium, eoque nec purum hominem. Matt. 22. 42. Et quidem illa Christi consequentia fuit tam bona, & syllogistica; vt Matth. dicat neminem Iudæorum potuisse quippiam ad eam respondere. Ergo si etiam nos ex hoc quod Christus vbique in Scripturis vocatur Dominus, & nos perpetuo eum vocamus Dominum nostrum, inferamus eum non esse meram creaturam, nemo iure poterit nostram damnare illationem; præsertim quia Christus non Dauidis solum, sed omnium etiam, non tam corporum, quàm animarum Dominus appellatur & est, atque etiam Angelorum. Apud Matth. ita legimus: *Filius hominis mittet Angelos suos, &c.* Matt. 13. 41. Apud Luc verò: *Natus est vobis Seruator mundi, qui est Christus Dominus.* Luc. 2. 11. Vocant igitur eum Angeli Dominum, nempe eum suum. Quomodo igitur talis tantusque Dominus omnium potest esse pura creatura, præsertim cùm is dominetur in ipsis fidelium cordibus?

Nec solùm omnium Dominus vocatur, sed etiam Dominus gloriæ, nempe cœlestis. Vnde illud: *Dominum gloriæ nunquam crucifixissent.* 2. Cor. 2. 8. Quare non est purus homo, sed Deus. Quid enim est esse Dominum gloriæ? Idem quod esse Deum. Nam idcirco dicit Apostolus, occisum à Iudæis fuisse Christum, quia non fuit agnitus quis esset, nempe Dominus gloriæ: sed tantùm eum esse hominem iudicārunt. Ex hoc igitur loco apertè colligimus, Christum non esse nudum hominem. Nam ideò eum crucifixerunt Iudæi, quia pro puro homine habuerunt: alioqui non crucifixuri, si agnouissent illum esse non hominem solum, sed etiam Dominum gloriæ, id est Deum. Deus enim est Dominus suæ gloriæ & maiestatis. Ideò dicit per Iesa. se illam nemini daturum. Iesa. 42. 8. Et in Psal. dicitur, *Quis est iste Rex gloriæ? Iehoua Sebaoth, ipse est Rex gloriæ.* Psal. 24. 8. Et in Act. Stephanus sic suam incipit concionem: *Deus illæ gloriæ. &c.* Act. 7. 2. Ideò apud Hebræos hac voce כבוד יהוה, *gloria Iehouæ*, significare solent Deum ipsum: Idcirco legimus apud Iohan. *Vidimus gloriam eius, &c.* Io. 1. 14. Hoc igitur nomen, quo Christus ornatur, nimirum Dominus gloriæ, apertum dat testimonium eius deitati: eum scilicet non esse meram creaturam, sed etiam Deum. Ideò non minus ipsi, quàm Patri solet dari gloria, præsertim à Paulo: vt merito, & non sine causa, soliti semper fuerint fideles vnumquemque Psalmum sic concludere. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, sicut erat in principio, & nunc & semper. &c.*

XXIII. Eodem refertur aliud, huic simile, nomen; nempe splendor gloriæ: quo nomine ornatur à Paulo ad Heb. *Qui cum sit* inquit, *splendor gloriæ, &c.* Hic locus insignis est ad demonstrandum, Christum non esse purum hominem, sed simul verum Deum. Nam in hunc etiam finem ita eum vocat Apostolus. Quæ enim est illa gloria, cuius Christus splendor esse dicitur? Nemo diffitetur, nomine gloriæ, intelligi gloriam Dei, hoc est, æternam, & immensam Patris maiestatem, atque deitatem: de qua per Ies. 42. 8. ait Iehoua: *Ego Iehoua, & hoc est nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo.* Hæc gloria seu deitas nomine etiam lucis significatur, quā Deus habitat inaccessam. 1. Tim. 6. 16. Atqui huius diuinæ maiestatis, quæ est in Patre, tanquam in fonte totius deitatis Christus est, dicitur ἀπαύγασμα. Quid est ἀπαύγασμα? resplendentia, seu splendor, ex lumine refulgens: vti splendor qui è Sole in toto resplendet orbe. Quis igitur non videat ex hoc nomine hæc omnia consequi, idque iuxta Apostoli propositum atque sententiam, Primum quidem Totā Patris gloriā in Christo, refulgere: ac proinde eum esse eiusdē cum Patre essentiæ? Est enim Filius substantialis splendor Patris, vnde & χαρακτὴρ substantiæ Patris ibidē vocatur, eòque eiusdem οὐσίας cum Patre. Vti enim splendor, qui è Sole in toto refulget orbe, nihil quoad essentiā differt à luce quæ est in Sole, sed eiusdē est essentiæ cum Sole: Ita Filius nihil differt à Patre, quod ad οὐσίαν attinet, & tam Filius lux est, quàm Pater: imò vterq; vna & eadem lux, sicut Sol & eius radius. Sequitur deinde etiam, deriuari Filium ex Patre, vti splendor solis à Sole Et prætereà, Filium coæternum esse Patri. Vt enim numquam fuit Sol sine suo splendore: ita neque Pater sine filio. Illud etiam hinc sequitur, distingui Filium à Patre, vt etiam splendor solis distinguitur à Sole. Ad hæc, colligimus ex hoc loco etiam istud, Inseparabilem esse Filium à Patre, & Patrem à Filio: sicut etiam splēdor separari à Sole non potest, nec Sol à splendore. Proinde rectè dicebat Christus: *Ego in Patre, & Pater in me* Io. 17. 21. Hinc denique sequitur, Christum esse speculum, in quo possimus agnoscere & videre Patrem, quem alioqui extra Christum nemo vidit vnquam, sed nec videre potest, cùm lucem habitet inaccessam. Io. 1. 18 1. Tim. 6. 16. Sicut etiam in splendore, & ex splendore Solis, videmus Solem, & quanta sit eius vis atque virtus. Ideò dicebat ad Philippum Christus, *Qui videt me, videt & Patrem meum:* Io. 14. 9 quasi dicat. Non est cur quæras, vt videas Patrem extra me, Philippe: neque enim videri ille potest extra me. In me verò homine facto, tanquam in speculo, totus relucet: tota eius gloria, maiestas, bonitas, potentia, denique quicquid est in patre, totum illud in me resplendet, qui sum eius ἀπαύγασμα. Ergo qui videt me oculis fidei, videt & Patrem. Ac certum est præter alias causas, cur Λόγος factus sit homo, hanc esse non postremam: nempe, vt possemus Deum intueri in Filio incarnato, quem in sua immensa maiestate, non modo non poteramus intueri & agnoscere sed etiam periculum erat, ne, si id voluissemus tentare, absorberemur ab eius gloria. Atque huc pertinet illud Salom. *Scrutator maiestatis opprimetur ab ea.* Prou. 25. 27. Voluit igitur Filium carne vestiri, vt in ipsò totā suam maiestatem, gloriā φιλανθρωπίαν bonitatem, clemētiam totam denique suam naturam nobis spectandā, & quasi palpandā exhiberet. Merito igitur Christum Apostolus appellauit ἀπαύγασμα glo-

gloriæ Patris. Et Ecclesia rectè in Symbolo, *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Quare hoc nomen apertum est argumentū, Christū non esse hominē tantùm, sed æternū quoque verumq; cum Patre Deū. Est n. Christus talis gloriæ paternæ splēdor, per quē Pater omnia fecit: ergo æternus splēdor paternæ gloriæ. Ideò etiam Christus gloriam suam docet esse æternā: Io. 17. Eodem in loco Apostolus vocat Christum χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, h. e insculptam formā personæ Patris. Hebr. 1. 3. Quid est n. χαρακτὴρ? forma est alicui rei, alteri rei impressa atque insculpta, παρὰ τὸ χαράττειν, insculpere, vt est alicuius imago & forma in sigillo, vel aureo, vel alterius materiæ insculpta, quæ posteà per sigillum ceræ imprimitur. Sic Christum vocat χαρακτῆρα ὑποστάσεως Patris, vt ostendat eum non esse inanem aliquam & sine substantia imaginem & similitudinem, qualis est figura hominis in speculo resplendens. Sed esse ὑπόστασιν substantialē, in qua impressa sit ὑπόστασις Patris: ita vt qui videt Filium, videat & Patrē. Et simul ostendit eum eiusdem esse cum Patre essentiæ: sicut & figura in aureo sigillo insculpta, eiusdem est cum sigillo substantiæ. Hac de causa vocauit eum, non simpliciter formā, aut similitudinem, sed χαρακτῆρα. Si igitur Christus est talis character, vt in eo insculptam æ... personā Patris & quasi ipsius Patris vultū atq; faciē in eo intueamur: quomodo pōt esse purus homo: ac non potius ipse quoq; Deus, æque atq; Pater?

XXIV. Huc etiam spectat nomē Imaginis. Christus passim vocatur Imago Dei, in posteriore ad Cor. & in Ep. ad Col. vbi hæc sunt verba, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. 2. Cor. 4. 4. Col. 1. 15. Quomodo vero imago est Dei, & qualis imago? Primum quidem imago Dei est, quatenus Deum Patrem refert. Et quidem totā Christi personā, Apostolus vocat imaginem Dei. Est igitur imago Patris, & quà Λόγος per quem condita sunt, & cōsistunt omnia & quà homo ὑποστατικῶς cum Λόγῳ cōiunctus, per cuius sanguinem habemus remissionē peccatorū: quemadmodum ipse vtroq; hoc modo ibi ab Apostolo describitur. Quare falluntur qui Christū imaginē Dei Patris putant appellari, eatenus tantùm, quatenus homo est, omnibus diuinis Patris virtutibus ornatus. Nam respectu alterius quoque naturæ, per quam facta sunt omnia, & a qua Christi sanguis vim habuit ad expiationem peccatorum, imaginem Dei, eum vocat Apostolus. Porrò quà talis homo, imago est Dei perfecta: sed quà Λόγος, perfectissima. Perfecta quidem, quà homo: quia in Christo tota Patris natura, & ingenium perfectè relucet: & hæc imago in qualitatum ratione consistit, non autem in substantia. Nam sic etiam dicimus filium, qui facie, & moribus refert faciem & mores parētis, veram & perfectam esse Patris imaginem: eodem modo Christum, quà homo talis est, imaginem Dei vocat Apostolus: quia in Christo homine relucet vultus, natura, ingenium Patris: nimirum quàm sit bonus, clemens, misericors, nostri amans, purus, sanctus, candidus. Sic etiam homo dicitur factus ad imaginē, & imago esse Dei: non propter substantiam, sed propter qualitates diuinas in eo relucentes, sanctitatem, sapientiam, iustitiam in quibus fuit creatus. Qua sanctitate, sapientia, atque iustitia repræsentabat Dei sapientiam, iustitiam, sanctitatem. Christus igitur quà homo, imago est Dei Patris: quia in ipso resplendet tota Patris natura. Sed quà Λόγος & Filius, Imago est Patris perfectissima omnium, ita vt nulla perfectior excogitari possit.

Neq; est, cur quispiam mihi succensere debeat, quod Christum perfectissimam Dei Patris imaginem vocem, ita vt nulla perfectior excogitari queat. Nam nihil potest similius reperiri Deo Patri, quàm sit Filius. Magna certè est similitudo inter Deum & solem. Cum enim in cœlo multæ sint stellæ, & in terra multi varij que splendores; & omnes suo modo referant aliqua ex parte Deum, qui est lux perfectissima: nulla tamen lux tam perfectè repræsentat lucē diuinam, atque facit sol. Deus est vnicus: Sol vnicus. Deus lux perfectissima: Sol lucet perfectissimè. Deus talis est lux, vt eam videre & ferre nemo queat. Tanta etiam est Solis lux, vt oculi nostri dirigi in eum nequeant. Deus sibi semper similis, ita & Sol. Deus omnia illustrat: Sol totū orbem illuminat. Verū magna quoq; est inter Deū & Solē dissimilitudo. Nam sol principiū habet, creatura enim est. Deus est sine principio, vtpote increatus. Sol mutabitur tādem: Deus semper immutabilis. Sol non est vbique: Deus vbique est. Sol non intelligit, vtpote ἄλογος, & est sine volūtate: Deus est mens, omnia cognoscens, & volens. Proinde his, & aliis de causis Sol dici non potest vera, & perfecta imago Dei. Homo vero, præsertim renatus, est imago Dei, & Patrem cœlestem multis refert modis. Sed infinitis tamen rebus deficimus & dissimiles Deo sumus. Proinde neque nos sumus, aut dici possumus, perfecta Dei imago: Christus, quà homo est alius omnibus perfectior imago Dei, sed neq; est perfectissima. Nam quoad qualitates tantū, non autē quoad substantiam imago est Dei. Restat igitur tamē imago, quæ longè perfectior est illa, quæ in qualitatum repræsentatione consentit: Ea est, quæ ipsam quoque substantiam repræsentat, imago scilicet substantialis: De qua Moses in Gen. 5. v. 3. *Genuit autem Adam sibi filium ad imaginem: & similitudinem suam: & vocauit eum Seth.* Cur ad imaginem suam? non tam propter similitudinem in naturæ corruptione: quàm propter imaginem in substantia naturæ. Et hæc perfectior priore. Perfectior enim est imago substantialis, accidentali. Est autem Christus, quà Λόγος & Filius Dei, substantialis ac proindè perfectissima Patris imago: ita vt magis similis sit ipse Patri suo, quàm nobis liberi nostri. Ergo si Christus perfectissima est Patris imago quæ excogitari possit, necessario consequitur, non solum in Christo esse omnes perfectiones Patris, ingeniumque impressum: sed etiam cum eiusdem esse cum Patre essentiæ, & naturæ. Nisi enim esset talis: perfectior imago excogitari posset. Proindè non sine causa Apostolus præmisit nomen Filij, & subiecit deindè nomen imaginis, in illo loco ad Col. Cuius loci iste est sensus: Quia Filius est Patri æterno charissimus: ideo etiam est perfectissima illius imago: ac proindè eiusdem est cum Patre naturæ, atque essentiæ, ab eodem Patre acceptæ.

Tria enim sunt imaginū genera. Vnum est earum, quæ illorum tantùm qualitates, & formas perfectè repræsentant; quorum sunt imagines, eum non sint eiusdem cum illis naturæ, & essentiæ. Alterum est earum, quæ non solum formas repræsentant ad viuū eorū, quorū sunt imagines: sed etiam eiusdem sunt naturæ, & substātiæ cum illis. Vt est aureæ imaginis, aurea imago quæ ad viuum priorē repræsentant: sed ita tamen, vt aurū posterioris, non sit natum ex auro prioris. Tertiū genus est earum imaginū, quæ non solū ad viuum repræsentant eorum qualitates & formas, quorū sunt imagines: nec solum sunt eiusdē naturæ, cuius & ἀρχέτυπα, sed etiā ex eorū substantia prodierunt, quorum sunt imagines. Vt hominis alicuius filius, qui & faciem, & mores atque ingenium referat parentis, & eiusdē etiam sit cum parente naturæ, eiusq; à Patre acceptæ. Hæc certè est perfectissima imago. Quis vero tam inimicus Christi est, qui velit eum esse imperfectiorem Patris sui imaginem quam simus nos parentum nostrorum?

Ad summam: Imago alicuius dicitur, quæ illi est similis, aut ex parte, aut per omnia & in totum. Filium dico imaginem esse Dei Patris; quia Patri est per omnia, & simpliciter similis: eoque eiusdem & cum Patre οὐσίας, & æqualitatis: ita vt hoc tantum intersit, quod Filius non est Pater.

XXV. Ex eo vero q̄d Christus caput Ecclesiæ passim appellatur, Eph. 1. 22 & 4. 15. & 5. 23. colligere promptū est, fieri nō posse, vt Christus sit purus homo. Cur. n. vocatur caput Ecclesiæ? Propter multa, quæ habet cum capite corporis humani, similia: quæ certè in purum hominem cadere non possunt. Ac primùm quidem, vt caput in loco est eminentiore, super omnia membra: ita Christus super totam Ecclesiam, iam indè à conditio orbe, eoq; etiam super Angelos: nam angeli quoq; ad Ecclesiam pertinent. *Accessistis* (inquit Apostolus) *ad innumerabilium Angelorum conuentum.* Hebr. 12. 22. Deinde vt à capite pendent omnia membra, totumque corpus: sic à Christo omnes Angeli, & homines, totumque Ecclesiæ corpus: Omnes enim ex ipso sunt iam indè à condito orbe. Præterea vti omnia membra subiecta sunt capiti, tanquam Domino totius corporis seruatori, ac moderatori; Eph. 5. 24. Ita tota Ecclesia Christo, vt Domino, vt seruatori, vt gubernatori: idque à condito orbe. Semper enim Christus caput fuit Ecclesiæ. Alioqui vetus Ecclesia, ante incarnationem Christi vel fuisset sine capite, vel aliud habuisset caput, eoque alium Seruatorem, quàm nos. Insuper, sicut caput videt pro toto corpore; Sic Christus sapientissimus omnia intuetur, omniaq; sua nouit membra, & cuiusque corda, atque renes scrutatur, vt ipse ait: *Ego sum scrutans renes*, &c. Apoc. 2. 23. Ier. 17. 10. Et tamen hoc est Dei proprium. Ad hæc, vt caput audit pro toto corpore: Ita Christus audiuit à Patre omnia, quæ ad nostram salutē attinebant: & audit atq; intelligit, quæcunque fiunt in orbe. Atq; vt caput loquitur pro toto corpore: Ita etiā Christus voluntatē Patris reuelauit, iam ab orbe cōdito. His adde, quòd quemadmodū caput diffundit neruos ad singula membra, quibus ea sibi retinet inter se cōnexa: atque ita infundit etiam Spiritū animalē, quo omnia mēbra viuunt, & sentiunt; Ita Christus suo Spiritu viuificat, & semper viuificauit Ecclesiam: ac spiritualibus nexibus, cōmissuris & neruis, omnia simul membra sibi copulauit, & copulata seruauit, ac seruat: Eph. 4. 16. Col. 2. 19. Denique vt caput nutrit, & fouet totum corpus; (illud enim capit cibū, & diffundit ad omnia membra, atque ita nutrit, & efficit, vt corpus augeatur) ita Christus fouet & nutrit Ecclesiam sua carne & suo sanguine opera sui Spiritus, quem Ecclesiæ cōmunicat. Eph. 5. 25. Col. 2. 19. Et ita salutē dat corpori, efficitq; ipse, vt Ecclesia augeatur, & adolescat. Quomodò vero hæc effecta præstare posset nudus homo? Nam ipse Apost. ad Eph. docet Deum esse caput Ecclesiæ

quum dicit, Deum patefecisse nobis mysterium voluntatis suæ, vt in plenitudine temporis dispensatione omnia recolligeret (nempe ipse, tanquam caput, omnes electos, tanquam diuulsa membra, in Christo tanquam mediatore) tum quæ in cœlis, tum quæ in terra. Ephes. 1.9.

Cùm igitur Ecclesiæ caput sit Deus, qui membra colligit & Christus etiam sit hoc caput (est enim ipse caput Ecclesiæ) consequitur, Christum verum esse Deum. Atque hoc argumentum à capite Ecclesiæ deductum, haud infirmum mihi esse videtur, ad confirmandam æternã Christi Deitatem. Nam præterquàm quòd officia capitis prædicta præstari à mera creatura non possunt: Interrogo etiam aduersarios, An, quum Scriptura dicit, Christum esse caput Ecclesiæ, intelligat, tam veteris à condito orbe, quàm præsentis: an vero tantùm præsentis, quæ ortum accepit à morte Christi? Si etiam veteris, æternus igitur est. Si præsentis tantum, tum etiam interrogo, An vetus Ecclesia caput habuerit, nec ne? Si non habuit: fuit igitur ἀκέφαλος, eoque & sine seruatore. Quo quid absurdius, & scripturis repugnatius? Si habuit & hoc non fuit Christus: Aliud igitur habuit, quàm nostra, eoque alium Seruatorem. Hoc autem absurdum est. Et hinc fient duæ Ecclesiæ diuersæ, contra scripturas. Si vna & eadem: duo igitur haberet capita. Et si diuersum illa habuit caput à nostra; illud vel fuit creatura, vel creator Deus. Non illud, quia Scriptura non tradit: Deus igitur fuit caput. Si Deus caput illius, & nostræ homo tantùm Christus: peior igitur cõditio nostræ quàm illius, contra quam Scripturæ docent quæ hanc post Messiã extollunt supra illam & huius maiorem aiunt esse gloriam. Ag 2.1.[?] Vt igitur tollantur hæc absurda, fatendũ est Christũ esse Deum, vt caput Ecclesiæ nostræ sit Deus, sicut & illius: Et Christum esse vnum cum Patre Deum, ne vnus sit Deus veteris, & vnus nouæ. Si excipias, At Christus non est caput Ecclesiæ, vt purus homo, sed quatenus Deus est cum illo. Si intelligis eo sensu, quo Apostolus ait, omnem plenitudinẽ Deitatis in illo habitare corporaliter: ita vt propter hanc vnionem, ex hac Deitate inhabitante, & ex humanitate inhabitata, vna constet persona, quæ est Christus: non fuerit opus disputatione. Hoc enim est, quod docemus, Christum verũ Deum & verum hominẽ, caput vnicum esse Ecclesiæ. Si vero secus intelligas, & Christum purum velis esse hominem, ista interpretatio stare non potest. Hoc enim pacto, aut solus Deus in eo inhabitans fuerit Ecclesiæ caput, non autem ipse Christus. Aut, si & ipse Christus, duo erunt capita, nimirum Deus vnum, & homo Christus alterum. Atqui vtrumque est absurdum. Aduersus illud Scriptura ait, Christum esse caput, & à Patre quidem constitutum super omnem Ecclesiam. Aduersus hoc Scriptura tradit, Vnum esse tantùm caput, Christum. In summa, necesse est, Si Christus purus est homo, eum aut nullo modo esse caput Ecclesiæ, sed solum Deum. Aut si est, conditionem nostræ Ecclesiæ deteriorem esse conditione prioris, vtpote quæ purum habet hominem pro capite, non Deum. Aut si Deus cum Christo est caput, Ecclesiam duo habere capita.

XXVI. Huc etiam facit nomen Regis, cui omnia sunt subiecta. Nam in Apocalyp. Princeps regum terræ, Rex regum, & Dominus dominantium appellatur, Apoc. 1.5 & 19.16. Quale autem est eius regnum? Spirituale, & cœleste: quod latro in cruce Christum alloquens docet, quum ait: *Memento mei, quum veneris in regnum tuum.* Luc. 23. 42. Quodnam expectabat regnum post mortem, nisi spirituale, & cœleste? Etenim Christus regnat in cordibus & animis electorum, idque in perpetuum. Posteà etiam corpora excitabit ad immortalitatem: & cum perfectiùs etiam regnabit in nobis. Quomodo hæc posset præstare, si esset purus homo, & non etiam Deus? Certè qualitas regni, facilè qualitatem regis demonstrat. Cœleste, spirituale, & æternum regnum non conuenit nisi cœlesti, spirituali, & æterno regi. Ad extremum vocatur à Ioh ὁ ὤν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ Apoc. 1.8. Annon apertè docet, eum verè esse æternum? quippe qui semper fuit, quia est ὁ ἦν: & semper est, quia ὁ ὤν: & semper erit, quia ὁ ἐρχόμενος: eoque meritò est παντοκράτωρ? Nulla autem creatura æterna est, cùm omnes factæ sint, idque in tempore. Summa itaque impudentia est, dicere, Christum esse ψιλὸν ἄνθρωπον, cùm vel nomina ipsa, quibus ornatur in Scripturis, contrarium euincant. Ac de nominibus quidem satis. Multa enim prætereo, breuitatis causa.

CAPVT III.

Alia quædam argumenta à loco, vnde venit Christus, & quò rediit: & à tempore, quo fuit ante carnis assumptionem; ab operibus, quæ in Mundo peregit: & ab aliis quibusdam ipsius attributis, ad eiusdem primæ θέσεως confirmationem deducta.

Sequitur nunc argumentum, quod continet locum, primum quidem vnde Christus venit ad nos: deindè quò rediit, & denique vbi est, regnat, & habitat. Ab his enim locorum circumstantiis, aperta sumuntur argumenta, quibus euincitur fieri non posse, vt Christus pura sit creatura.

Christus enim antequam carnem sumeret humanam, erat in cœlo, & inde ad nos descendit. Cuius rei passim extant testimonia, vt apud Lucam, quum vocatur ἀνατολὴ ἐξ ὕψους. Lu. 1.78. Huc facit illud Ioh. Baptistæ: *Qui superne venit, super omnes est.* Ioh. 3. 31. Ipse vero Christus ita, *Quia descendit de cælo*, &c. Et: *Quid si videritis Filium hominis ascendentem eò vbi erat priùs?* Io. 6. 38. 62. Ergo priusquam fieret homo, erat in cœlo. Eo vero in loco frequenter inculcat Christus, se esse panem qui de cœlo descendit. Illud etiam legimus hac de re apud Io. *Vos de infernis estis, ego de supernis.* Io. 8. 23. Et illud: *Sciens se à Deo exiuisse, &c.* Ioh. 13. 3. Hoc idem confirmat Paulus ad Eph. quum ait: *Cæterum illud ascendit, quid est, nisi quòd priùs descenderat.* Eph. 4. 9. Et ad Cor. quum vocat Christum, hominem de cœlo, & cœlestem 1. Cor. 15. 47. Non est igitur purus homo, merave creatura nuper facta. Rediit vero in cœlum, & sedet ad dextram Patris, in eadem scilicet maiestate & dominio cum Patre.

At hæc accepit, inquies, post resurrectionem. Accepit, vt homo, sed anteà etiam eadem habebat, iam inde ab omni æternitate, & ante mundi constitutionem. Proinde dicebat Christus: *Glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te, antequam mundus fieret.* Iohan. 17. 5. Est igitur suo corpore in cœlo Christus, & indè iam non descendit. Interim tamen nobiscum est in terris: *ecce, Ego vobiscum sum, &c.* Et: *Vbi fuerint duo vel tres, &c.* Mat. 18 20. & 28. 20. Eph. 3. 17. Gal. 2. 20. 2. Cor. 13. 3. Eph. 1. 3. Habitat præterea in fidelium cordibus, viuit in illis, in illis loquitur, vbique est, omnia in suis electis implens. Hæc autem Dei sunt propria.

II. Aliud etiam argumentorum genus habemus, affine huic præcedenti: ducitur hoc à tempore, quo Christus fuit antequam esset homo. Fuit enim ante Ioh. Baptistam, ante Dauidem in deserto cum sanctis. Imo ante Abrahamum, & tempore Noë. Vnde illa: *Qui post me venit, ante me fuit.* Et: *Quid si videritis Filium hominis ascendentem eò, &c.* Et: *Antequam Abraham fieret, Ego sum.* Ioh. 1. 15. & 6. 62. & 8. 58. Præterea Apostolus ad Cor. dicit, Christum fuisse illam petram, vnde omnes bibebant. 1. Cor. 10. 4. Et fuisse tentatum ab Israëlitis in deserto. Non est igitur purus homo, tùm primùm factus, quum natus est ex Maria, vt dixit Ebion, Samosatenus, Photinus, & Seruetiani. Sed quid illud est, quod ait Apostolus, *Christus erat diues, & factus est pauper, vt nos diuites essemus?* 2. Cor. 8. 9. Quando obsecro diues fuit Christus? Certè nunquam in hoc mundo. Ergò alibi, & antequam veniret in mundum. Illa etiam: *Ingrediens mundum, dicit, corpus aptasti mihi, &c.* Et: *Semen Abrahæ assumpsit.* Et: *Spiritus Christi erat in Prophetis.* Et: *Suo Spiritu prædicauit iis qui sunt in carcere, &c.* Hebr. 10. 5. & 2. 16. 1. Pet. 1. 11. & 3. 19. Hæc, inquam, quid aliud sibi volunt, quàm Christum non esse purum hominem, quia substitit, antequam esset homo? Sed præterea constat, illum fuisse etiam ante conditum mundum, vt ex iis quæ subiiciemus, testimoniis patebit. *In principio erat verbum, &c.* *Quod fuit ab initio, de verbo vitæ, &c.* *Qui est* πρωτότοκος πάσης κτίσεως. id est, qui est genitus ante omnem creaturam. Item: *Ipse est ante omnia, & omnia per ipsum consistunt.* Item: *Glorifica me* (inquit Christus ipse) *ea gloria quam habui apud te priusquam mundus fieret.* Ioh. 1. 1.[?] 1. Ioh. 1. 1. Col. 1. 15. Ioh. 17. 5. Et: *Sicut Melchizedek fuit ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ: ita nec initium dierum, nec finem vitæ habuit.* Hebr. 7. 3. *Ipse est ὁ ἀμήν, & ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ θεοῦ.* Apoc. 3. 14. Quomodo igitur potest Christus esse purus homo: Si hæc de illo verè dicta sunt: & ipsi optimè conueniunt?

III. Alia argumenta ducuntur ab operibus quæ ipse egit, & agit: quæ tamen sunt Dei propria: & à nulla pura creatura præstari possunt: Mundum, & quæcunque cœli terræq; ambitu continentur, tam inuisibilia, quàm visibilia condidit. *Omnia enim per ipsum facta sunt.* Item: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit:* Ioh. 1. 3. esse scilicet suum creatorem. Certè si externam corporis formam spectes, mundus nouit Christum esse hominem. Cur igitur ait: *Et mundus eum non cognouit?* Quia aliud erat in Christo, præter humanam naturam, quod mundus non nôrat. Apostolus verò ait: *Nam per eum condita sunt omnia, quæ in cœlis sunt, &c.* Col. 1. 16. Et facit hic Apostolus Christum causam esse efficientem, & finalem rerum omnium conditarum. Et tamen ad Hebr. vtramque Patri tribuit, dicendo. Hebr. 2. 10. *Decebat enim, vt ipse* (Deus) δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, &c.

Omnia etiam conseruat, & regit, idq; suo nutu, & arbitrio. Apostolus ad Col. posteaquã dixisset, omnia per ipsum fuisse condita, mox subiecit, *Estq; ipse ante omnia, & omnia per ipsum consistunt*, id est cõseruantur, & sustentantur. Col. 1. 17. Et ad Hebr. dicitur Christus ferre, seu sustinere omnia, τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, id est, verbo illo suo potenti, seu iussu, & voluntate, arbitrioque suo, & ordinatione, veluti etiam princi-

pes

pes, omnia agunt verbo, iussu, ordinatione: vt illis sit satis os aperuisse. Heb. 1.3. Præterea edit miracula, idque sua virtute, sine alterius numinis inuocatione; sed solo suo iussu & verbo. Cum reliqui omnes, tam Prophetæ, quàm Apostoli, virtute aliena, sua ediderint miracula. Illi ex inuocatione Iehouæ: hi in nomine Iesu Christi. Cùm igitur sanet omnes languores, suscitet mortuos sua virtute, vt apud Euangelistas manifestum est, liquet, eum non esse purum hominem.

Nec solùm curat omnes morbos præsens corpore: verùm etiam absens. Sic enim ait Petrus Æneæ paralytico: *Ænea, sanat te Iesus Christus*. Act 9.34. Christus igitur in cœlis existés, sanauit paralyticum. Deinde aliis dat potestatem edendi similia opera; vt Apostolus: *Tunc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus Spiritus impuros, &c.* Potest quidem aliquis hanc virtutem & potestatem à Deo accipere: sed eam alus ipse tradere, nullo modo potest: nisi Deus sit.

Venio ad opera merè spiritualia, & diuina. Elegit ad vitam æternam quos vult. *Ego scio* (inquit) *quos elegerim*, quod solius certè est Dei. Io. 13.8. Repurgat Ecclesiam electos in cœlum inducendo: impios verò in ignem æternum conijciendo. De Christo, sic ait Iohan. Baptista, *Cuius ventilabrum* (Euangelium) *est in manu eius, & perpurgabit aream*. Matth. 3. 2. Quotidie hoc facit per Euangelium: sed perfectè efficiet in die Iudicij. Baptizat Spiritu sancto, vt testatur Iohannes Baptista. Matt 3.10. Circumcidit corda sine manibus, suo tantum Spiritu, vt testatur Apostolus Col. 2. 11. Est autem hoc solius Dei opus, vt Moses docuit. Deut. 30.6. Recreat omnes fatigatos, & dat veram requiem animis, Matth. 11.8. Remittit peccata. *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua*. Matth. 9. 2. Tollit iniquitatem mundi: id est, omnium electorum, in se: & eos liberat omni, tum culpa, tum pœna: redditque eos inculpatos, in conspectu Dei, & suo, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*. Io. 1.20. Totam Ecclesiam sanguine suo mundat, & purgat: ita vt tandem fiat sine macula, & ruga. Eph. 5. 26. Est autem hoc Dei proprium. *Aquam mundam*, inquit Iehoua *fundam super vos, &c.* Ezech. 36.25. *Obsignat Electos*, sigillo sui Spiritus cordibus illorum impresso, Apoc. 7.2. Est autem Dei proprium obsignare homines suo Spiritu, vt Docet Paulus ad Cor. *Porrò qui nos confirmat, Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris*, 1. Cor. 1.2. Effundit Spiritum suum copiosissimè è cœlo super Apostolos: imo & super alios fideles. Act. 2.4. Dat sapientiam Apostolis & quibus vult, & quando vult: ita vt illis non possit contradici à mundo. *Habete fixum* (inquit) *in cordibus vestris, non esse præmeditandum quid responsuri sitis. Ego enim dabo quid loquamini*. Luc. 21.4. Dat carnem suam ad manducandum, etiam è cœlo, quæ interim non recedit à cœlo. Io. 6.48.50.51. Non est igitur purus homo. Ideo qui eum non agnoscebant, nisi pro homine puro, dicebant, *Quomodo potest hic carnem suam nobis dare ad manducandum?* Scrutatur corda & renes omnium: *Et cognoscent omnes Ecclesiæ, quòd ego sum ille, qui scrutatur renes, & corda:* Apoc. 2 23. quasi diceret, Ego sum Deus: est enim hoc Dei proprium. Vnde illa *Tu solus nosti corda aliorum hominum*. Par. 6.30 Et: *Ego Iehoua scrutans renes & corda*, Ier. 7.30. Reddit vnicuique iuxta opera sua: *Et dabo vnicuique iuxta opera sua*. Apoc. 2.23. Hoc etiam est Dei proprium: *Ego Iehoua, scrutans renes & probans corda, vt dem vnicuique iuxta viam suam:* Ier. 17. 10. Dat vitam æternam: *Et vitam æternam do illis*. Io. 10 28. Destruit Diabolum: *Et per mortem destruxit eum qui habebat mortis imperium*, Heb. 2.14. Et: *expolians principatibus, & potestatibus, traduxit eos*. Eph. 4 8. Fabricauit domum suam Ecclesiam: & ideo maiore gloria dignus est habitus, quàm Moses, Heb 3.3. *Euacuabit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Tradet regnum Deo Patri: & operatione virtutis suæ, sibi ipse omnia subiiciet*. 1. Cor. 15.24. Phil. 3.21. Hæc sunt præcipua opera quæ Christo in nouo Testamento tribuuntur: ex quibus apertè demonstratur, Christum non esse puram creaturam. Quomodo enim posset purus homo, tot tantaque effecta, quæ etiam Dei propria sunt, præstare?

IV. Aliud argumentum continet ea, quæ passus est secundum Scripturas talem scilicet passionem, talémque mortem. Ita enim fit, vt etiam passio, & mors illius, testentur eum non esse purum hominem. Quæ enim passus est, passus est secundum Scripturas, quæcunque scilicet fuerunt prædicta à Prophetis, Messiam passurum. 1. Cor. 15.4. Messias autem non poterat esse purus homo, vt demonstrat Christus ex Psalm. apud Matth. 22.43. Psal 110.1. Ergò etiam passio & mors testantur Christum non esse purum hominem, merámve creaturam. Præsertim, quia nemo hominum potuisset ea præstare in cruce, & morte, quæ Christus præstitit. Clamauit voce magna, quum esset Spiritum emissurus, &c. Matth. 27.50. non minora egit, quæ prudens prætereo. Certè illa sanguinis & aquæ effusione, tanquam visibili Symbolo, Christus declarauit, se vnum veram esse peccatorum expiationem, & verum credentium lauacrum. Talis autem esse non potuit, si purus homo. Ergo ex iis etiam, quæ passus est (quia omnia secundùm scripturas passus est) luculenter apparet, Christum meram non esse creaturam. Proindè non immerito Io. inter alios testes, qui de ipso Iesu testantur, connumerat etiam sanguinem, id est, talem passionem & mortem, qualem Christus perpessus est 1. Ioh. 5 8. Et in Actis Paulus ex iis quæ passus est Christus demonstrat, eum verum esse seruatorem Messiam, Filium Dei: quòd dum hæc passus est, impleuerit Prophetarum vaticinia, quę de passionibus ipsius Messiæ, Seruatoris mundi, scripta fuerant. Luc. 24.26. Et Christus ipse idem conclusit, illis duobus discipulis, qui offensi eius cruce, & morte, videbantur de eo dubitare, an ipse verus esset Christus, nec ne. Nam ab iis, quæ passus fuerat, confirmat, se verum esse. Messiam: *Nónne* (inquit) *oportuit hæc Christum pati? & exorsus à Mose, & à Prophetis, interpretabatur illis scripturas quæ de ipso erant*, nempe de se prodendo, capiendo, flagellando, crucifigendo, interficiendo. Luc. 24.26. Atq; iis confirmauit propositionem, oportuisse Christum pati, quæ ipse passus erat. Se igitur esse Christum. Fuit enim hæc Christi argumentatio:

Ille est verè stultus, & tardus corde ad credendum, qui ideò non credit Iesum esse Christum, quia talem passus est mortem. Nam contrarium potius statui debuerat: quia quæ passus est Iesus, ea omnia debuisse Christum pati, prædictum fuerat. Ac proindè oportebat illum hæc omnia pati.

Arqui vos ideò non creditis, Iesum esse Christum, quia passus est tale mortis genus.

Ergò estis verè stulti, &c.

Videmus igitur etiam Christum ab iis quæ passus est, confirmare se esse Messiam: eóque se non esse purum hominem. Quare, vt ne nos quoque simus stulti, tantum abest vt eius passione, & morte debeamus à fide, de eius Deitate, vel latum vnguem auelli, vt potiùs in ea per passionem & mortem Christi debeamus confirmari.

V. His iam addo, quædam esse nomina, quæ sola per se accepta, immediatè infirmitatem Christi significant: sed cõiuncta cum suis prædicatis, confirmāt eius virtutem & Deitatem. Vt nomen Filij hominis, infirmitatis est, & ignobilitatis nomen: quasi Christus esset ita obscurus, vt cuiusnam esset Filius ignoraretur. Ideò propter humilitatem vocabatur Filius hominis: sicut etiam Ezechiel. At si hoc nomen coniungas cum illis, quæ de ipso simul prædicantur, videbis hoc nomine indicari nobilitatem, dignitatem & Deitatem Christi. Vt quùm dicitur: *Filius hominis veniet in maiestate sua, cum Angelis suis*. Et, *Filius hominis potestatem habet in terra remittendi peccata*. Itaque Christus est Filius hominis: sed talis filius hominis, qui habeat potestatem remittendi peccata. Est filius hominis, sed talis filius hominis qui venturus sit cum Angelis in maiestate, vt iudicet totum orbem. Ita de nomine crucifixi. Est crucifixus, sed talis crucifixus, qui sit Dei virtus, & Dei sapientia. 1. Cor 1.30. Est tam pauper, vt non habeat, vbi caput reclinet: Matth. 8.20. sed talis est pauper, qui nos ditissimos fecerit. 2. Cor. 8.9. Est maledictio: sed talis maledictio, quæ nos à legis maledictione liberauit. Gal. 3.13. Est seruus: sed talis seruus, qui nos à seruitute peccati & Satanæ in libertatem asseruerit, Phil. 2.7. Fuit sub lege: sed ita, vt qui sub lege erant redemerit, & Filiorũ adoptioné receperint, Gal. 4.4. Est in similitudine carnis peccati, sed ita, vt in carne damnārit peccatũ, Rom. 8.3. factusq; sit nostra iustitia, sanctificatio, redemptio. 1. Cor. 1.30.

VI. Efficax etiam est argumentum à cultu Dei. Cultus enim qui Deo soli debetur, exhibendus est ipsi etiam Christo, iubente scriptura. Non est igitur purus homo. Prima enim pars huius cultus, est fides. Scriptura autem iubet, vt credamus in solum Deum, illi soli fidamus, fiduciam salutis totam in eo vno collocemus: Et promittit, qui in eum credunt, eos seruatum iri. Vbique hoc inculcatur, præsertim in Psalmis: & hoc continetur in primo præcepto: *Maledictus item homo qui fidit in homine*, ait Ier. 17.5. Ergò benedictus ille tantũ, qui fidit in Domino. Arqui eadem Scriptura iubet credi in Christum, & promittit qui in eum credunt, eos habituros vitam æternam. Non est ergò mera creatura. Si enim esset talis, maledictus foret qui credit in eum. Gal. 3.10. Apostolus autem ad Gal. ait, qui credunt in Christum, eos esse benedictos. Item Scriptura iubet in solum Deum sperari, & ab hoc vno salutem expectari: *Spera in Domino Deo tuo semper*. Et, *Salus autem iustorum à Domino*. Hos. 12.6. At eadem scriptura iubet sperari in Christum, quod ab hoc vno sit salus: & ait, eum vnum esse nostram spem. 1. Tim. 1.1. *Non est in aliquo alio salus*. Act. 4.12. Et: *In eo Gentes sperabunt*. Et: *Qui priores sperauimus in Christo*. Ro. 15.12. Eph. 1 12. Scriptura item iubet inuocari solũ Deum, & promittit, qui inuocauerint Deũ, eos exauditũ iri: *In die tribulationis tuæ inuocabis me, &c.* *Psal.* 50. 15. Et: *Quicunque*

inuocauerit nomen Domini: saluus erit. Ioel 2.32. Atque Scriptura eadem docet inuocandum esse Christum: & eos qui illum inuocant, compotes fieri votorum suorum. Stephanus inuocat Christum, dicens: *Domine Iesu, accipe Spiritum meum.* Act.7.59. Et Ananias ait Christo, qui sibi apparuerat: *Audiui à multis de viro isto, qui etiam hoc loco habet potestatem vinciendi omnes qui inuocant nomen tuum.* Act.9.13 Et ibidem tota Ecclesia ait: *Nonne hic est, qui populabatur in Hierusalem eos, qui inuocabant nomen istud?* Act.9.21. Præterea Apostoli gratiam & pacem precantur fidelibus tam à Christo, quàm à Patre. Denique in Apoc.4. Animalia canunt Agno canticum nouum.

In Scripturis solus Deus iubetur adorari: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsum solum coles.* Deut.6.13. *Adorate eum, qui fecit cælum & terram.* Apoc.14.7. Atqui etiam Christum iubemur adorare. *Et adorent eum (inquit) omnes Angeli eius.* Heb.1.6. Et in Apoc.24. Seniores, & 4. animalia cadunt in terram, & adorant Agnum, &c. Apoc.5.13. Neque est cur quispiam excipiat, adorandum esse Christum purum hominem, propter præceptum duntaxat Dei, qui sic iubet. Deus enim hanc gloriam se nemini daturum iurauit. Ies.42.8. Et præceptum est à Christo repetitum apud Matthæum de solo Deo adorando. Math.4.10. Soli Deo debetur gloria. *Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum.* Rom.16.27. Et: *Regi seculorum immortali, & inuisibili, soli Deo, honor & gloria* 1.Tim.1.17. Atqui eandem gloriam dant Sancti etiam Christo: *Ipsi gloria & imperium in secula seculorum.* Et 24. Seniores, & 4. animalia perinde Agno, atque Patri, dant gloriam in secula. Apoc.1.6. & 5.13.

Non licet item baptizari in nomen vllius simplicis creaturæ. Baptismus enim species diuini est cultus. Ibi enim inuocamus, & inuocationem, adorationem, cultum, & obedientiam promittimus ei, in cuius nomen baptizamur; tanquam vero Iehouæ, qui nos in fœdus suum recipit. Ideo ait Paulus, *Nunquid in nomen Pauli baptizati estis?* 1.Cor.1.13.

Atqui baptizamur in nomen Christi non minùs, quàm in Patris nomen.

Quomodo ergo Christus, diuinæ est expers naturæ, humana duntaxat constans?

VII. Si quis etiam diligenter consideret fines, propter quos, missus a Patre, venit in Mundum: is perspicuè videbit, fieri non potuisse, vt Christus, aut nudus homo fuerit, aut vlla alia pura simplexque creatura. Quam enim ob causam venisse dicitur? *Vt saluum faceret quod perierat.* Mat.18.11. vt recolligeret omnia, tam quæ in cœlis: quàm quæ in terris: Eph.1.9. vt assumeret semen Abrahæ: Heb.2.16. vt assumpti corporis oblatione, tanquam dato λύτρῳ nos redimeret, nostraque persolueret debita, sui sanguinis pretio: 1.Pet.1.18. vt Deũ Patrẽ, quem alioqui nemo vnquam viderat, non tam verbis reuelaret, quàm in sua persona, tanquam visendum & palpandum præberet: Io.1.18. & 14.9. vt quantus esset Dei Patris erga nos amor, modo omnium præstantissimo, luculenter demonstraret. Modus autem erat, si Filius Dei proprius & vnigenitus, pro nobis factus homo, propter nos etiam moreretur. Ioh.3.16. Rom.8.32. & 5.8. Quomodo igitur Christus est pura creatura? Venit denique, vt sua filiatione nobis communicata, Filij Dei per gratiam efficeremur. Ga.4.5. At quomodo hoc præstare potuit, si non fuit natura Filius Dei? Venit vt mortem absorberet. Heb.2.14. At quis hoc poterat nisi qui suapte natura vita esset æterna? 1.Io.1.2. Venit vt peccatum penitus tolleret. At quis hoc valuit, nisi qui ipsa esset iustitia? 1.Cor.1.30. Venit vt destrueret opera Diaboli, Diabolumque eiiceret foras. 1.Ioh.3.8. At quis hoc præstare poterat, nisi qui ipso esset fortior, adeóque ipsa Dei virtus? Proinde Christus merito vocatur virtus Dei, iustitia, vita æterna, Filius Dei vnigenitus & proprius, splendor gloriæ, & character substantiæ paternæ, denique Seruator mundi. 1. Cor.1.24. & 30. 1.Ioh.5.20. Ioh.1.14. Heb.1.3. Io.4.42. quòd præter humanam naturam aliquid in eo insit præstantius, cuius causa dignus sit, qui appelletur, non tã homo quàm sapientia, quàm virtus Dei, quàm vnigenitus Dei Filius, quàm vnicus Mundi Seruator, quàm Deus ipse verus, magnus, super omnia benedictus.

Hactenus quid potius non sit, quàm quid sit Christus, Scripturas, quæ de ipso sunt, leuiter percurrendo, indicauimus. Nunc pressius de eodem, quid sit, Scripturas diligentius examinando, agendum est.

LIBRI TERTII FINIS.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS

Liber Quartus.

Qui est prior de æterna Filij ex Dei Patris substantia generatione.

CAPVT I.

Qualis sit Christi ex Patre filiatio. Ratio doctrinæ huius confirmandæ. Patris, Spiritus Sancti & Angelorum de hac filiatione testimonia.

De principio, quum ingressi sumus in nouum Testamentum, vt inde testimonia & argumenta colligeremus, ad confirmandam doctrinam de vera Christi Deitate, diximus clarioris methodi, & maioris perspicuitatis gratia, omnia, quæ in nouo Testamento continentur testimonia & argumenta, ad tria redigi posse capita: quorum primum ea contineret, quæ in genere demonstrant, Christum non esse purum hominem, merámve creaturam: sed præter humanam naturã, diuinum etiam quiddam, idque non accidentale, sed essentiale, in eo inesse. Alterum ea cõplecteretur testimonia, quæ speciatim docent Christũ esse verum Dei Filium: nõ temporali adoptione, sed æterna natiuitate ex Patris substãtia genitum. Tertium ea comprehenderet quæ apertè prædicant, & nominant Christũ verũ Deum. Primum caput absoluimus. In ditatis locis, vnde argumenta sint petenda, ad hanc confirmandam propositionẽ. Christũ non esse nudum hominẽ, purámve creaturam. Illic vero permulta attulimus argumenta, quibus perspicue demonstratur, Christum esse verum Deum: Quia tamen alia etiam sunt allata, quibus non tã perspicue hoc demonstratur; sed tantum hoc liquido cõcluditur, Christum non esse purum hominẽ, verum præter humanã naturã, diuinũ etiam quiddã in eo fuisse & esse: idque nõ accidẽtale, sed essentiale, quo egit & agit quæcunque agit diuina atque mirabilia opera: & propter quod debetur ei idem honor, gloria & cultus, qui etiam Deo Patri: Idcircò hanc propositionem ita demonstrasse, nobis satis fuerit in præsentia.

II. Nunc autem propius accedimus, & contendimus Christum esse verum, & naturalem Dei Filium.

Vt vero hoc perspicuè demonstretur, examinanda nobis sunt ea noui Testamenti loca, in quibus Christus appellatur Filius Dei. demonstrandúmque est, eum non adoptione & gratia, sed naturâ Filium esse Dei, eumque non in tempore, sed ante mundi constitutionem, ex Dei Patris substantia genitum. Hostes enim Christi non inficiantur Christum Filium esse Dei: sed negant Filium esse natura, ab æterno ex Patris substantia genitum. Hæc ergo nostra esto Thesis.

Christus verus est, & æternus Dei Patris Filius: non adoptione factus, sed ex ipsa Dei Patris substantia genitus.

Quo vero melius nostra intelligatur propositio, notandũ est primo; Filiũ Dei aliquẽ posse bifariã dici: aut prædestinatione, aut re ipsa. Prædestinatione quidem: vt cùm Iohannes ait: *Christus moriturus erat non solùm pro gente: sed vt filios Dei, qui erant dispersi congregaret in vnum.* Ioh.11.51.52. Hoc est, omnes *τοὺς ἐσομένους* prædestinatos, seu electos. Reipsa verò: vt quum quis iam actu Filius est Dei. Sed hoc bifariam, vel cùm quis talis natus est, vel quum factus est, id quod alij dicunt, aut per naturam, aut per adoptionem, siue per gratiam adoptionis & regenerationis. Inter homines quoque, hoc duplex fi-

liationis genus reperitur. Alij enim nascuntur filij: vt qui ex propriis parentibus concepti ac progeniti sunt. Alij hunt: vt qui adoptantur in filios. At Christus nullo modo potest dici factus Dei Filius: sed tantùm natus: idque dico tam humanæ, quàm diuinæ naturæ ipsius respectu. Nam quatenus λόγος: natus est ex Patre ante Mundi constitutionem: hoc est, ab æterno. Idcirco in Symbolo Niceno dicimus: *genitum, non factum*: & de hac filiatione propriè loquor in Thesi. Quatenus verò homo: est etiam natus Filius Dei: non autem factus. Fuit quidem factus homo: sed non fuit factus Dei Filius. Nam ille homo, nunquam anteà fuit non Filius Dei, ita vt postea opus ei fuerit, se fieri Dei Filium: sed semper iam indè à sui conceptione fuit Dei Filius. Docet hoc Angelus quum dicit Mariæ: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea* (id) *etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Luc. 1. 35. quasi dicat totum illud quod ex te nascetur: verus erit Dei Filius, & pro tali agnoscetur. Quid verò natum est ex Virgine Maria? λόγος incarnatus: seu λόγος caro, id est, homo factus. Ergo cum talis sit conceptus, & natus: non potest dici factus per adoptionem, Dei Filius. Ille enim dicitur factus Filius, qui cum prius non esset Filius naturâ: postea factus est, adoptionis gratia. Tales nos quotquot renati sumus per Spiritum sanctum: sumus Filij Dei nempe facti per adoptionis gratiam vt docet Iohannes 1. 12. *Quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem, vt Filij Dei fierent, iis, qui credunt in nomen eius.* Idcirco etiam si ibi & alibi Fideles dicuntur nati ex Deo: semper tamen huiusmodi dicta, sunt ita intelligêda, vt de renascentia loquantur, non autem de prima natiuitate. Sic Christus docuit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu: non potest introire in regnum Dei*: Ioh. 3. 5. Si renascimur Filij Dei: prima ergo natiuitate non eramus Filij Dei. Proinde si renascimur: Filij Dei simus, qui antea Filij non eramus. Non eramus natura: simus adoptione. At Christus, & quà Deus, & quà homo: nunquam non fuit Filius Dei. Ac proindè nullo modo potest dici factus Filius Dei: quasi fuerit aliquando, quum Filius Dei non esset. Nam talis genitus est, & natus. Primum ex Patre ab æterno: Deinde ex Matre in tempore. Ergò non est factus: sed genitus Dei Filius. Sed obseruandum est discrimen inter vtramque hanc Christi natiuitatem. Nam quà λόγος: genitus est ex substantia Dei Patris: & hac de causa, verus, proprius, & vnigenitus Dei vocatur, & est Filius. At quà homo: minimè ex substantia Dei Patris: sed tantum ex substantia virginis Matris genitus est. Quamobrem ergo Christus, quà homo, dicitur Filius Dei non factus adoptione, sed natus? Duabus de causis: Primò propter vnionem hypostaticam cum λόγῳ, iam indè sui conceptione. Qua vnione factum est, vt iam non duo Filij sint Dei: sed vnus tantùm Dei Filius totum illud, quod ex Maria virgine natum est, contra Nestorianos. Deindè quia conceptus fuit è Spiritu sancto, plenus gratia & veritate. Primam rationem aperit Iohannes, quum ait, *Et Verbum caro factum est.* Ioh. 1. 14. Sermo ergo ille, & caro, vnum sunt ὑποστατικῶς *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Ista ergo duo, λόγος, & caro: sunt vnus Dei Filius. Vtrumque enim simul coniunctum, λόγος & carnem, vocat Filium Dei vnigenitum: sed vnigenitum, ratione τοῦ λόγου. Docet ergo Ioh. ideo Christum hominem, quà homo est, vocari Filium Dei vnigenitum: Quia illa caro animata, & ratione prædita vnita fuit, & coaluit ὑποστατικῶς cum Verbo. Ecce primam causam, cur Christus quà homo, vocetur & vere sit Filius Dei. Alteram rationem apertè tradit Angelus, quum ait Mariæ: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea* (id) *etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Altissimi Filius.* Luc. 1. 35. Illa particula, *Propterea*: docet, Christum, etiam quà homo natus est ex virgine, esse vocatum, & reuera esse Filium Altissimi: Quia ex Spiritu sancto, qui obumbrauit virginem, & virtus Altissimi vocatur, conceptus est. Neque hoc cuipiam mirū videri debet, quod dico: ideò Christum hominem natum esse Filium Dei, quia conceptus sit de Spiritu sancto. Nam si nos ideo dicimur & sumus Filij Dei, quia per Spiritum sanctum renascimur, mutata nostra priori natura, quantò magis Christus, quatenus homo, ideo dicendus est, natus esse Filius Dei: quia non renatus, sed conceptus est ex Spiritu sancto, & natus est, plenus gratia & veritate?

Nunc tenemus, primùm quidem, Christum etiam quà homo, vocari & esse Filium Dei: deindè eundem Christum etiam quà homo est, non esse factum, sed natum Filium Dei. Denique retinemus discrimen inter natiuitatem Christi ex Patre & inter natiuitatem ex Matre. Natum enim esse ex Patris Dei substantia, quà λόγος est: & hanc ob causam verè & proprie vocari & esse Filium Dei vnigenitum. Natum vero esse ex Matris substantia, qua homo est, sed tamen hunc etiam quà homo est, esse Filium Dei: cum propter vnionem cum λόγῳ hypostaticam, tum propterea quod ex Spiritu S. hoc est, non ex substantia Spiritus S. sed eius virtute ex substantia Matris conceptus est.

Hæc est explicatio, quomodo Christus sit & vocetur Filius Dei. Nunc veniendum nobis est ad confirmationem. An Christus sit Filius Dei quà homo, idque non per gratiam adoptionis, vt nos, sed quia conceptus est ex Spiritu sancto: non opus habet probatione. Et iam illud satis est à nobis non solùm explicatum, sed etiam demonstratum. Reliquum ergò est, vt demonstremus hunc esse Filium Dei alia ratione: nempe quatenus eum ex Patre, Patrisque substantia natum esse dicimus: idque ab æterno. Hoc enim propriè illud est, quod in primis demonstrandum suscepimus: vt postea indè concludamus, Christum verum esse & æternum Deum. Adferam autem testimonia è cœlo, è terra, & verò etiam ex inferis; vt cœlestium, & inferorum testimoniis luculenter appareat, Christum naturalem esse Dei Patris Filium: ac proindè verum cum Patre Deum.

III. Testim. Patris de Filij æterna generatione ex Matth. 3. vers. 17.

PRimum itaque testimonium è cœlo est Patris testimonium, non semel de hoc Iesu prolatum. Si locum vnum, vbi Pater testificatus est, Christum suum esse Filium, explicem, reliqui deinceps nulla opus habebunt explicatione. Age igitur, & in nomine huius Patris, & vtriusque Spiritus, rem aggrediamur.

In Baptismo Christi, audita fuit è cœlo vox Patris de Christo testificantis in hæc verba: *οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Hic est ille Filius meus: ille dilectus in quo acquiesco.* Hoc est, cuius causa, & propter quem, omnem in humanum genus conceptam indignationem, depono: & erga omnes placor. Pater exhibet hic Christum mundo: & suum vocat Filium. Quum itaque ait (οὗτος) quasi digito monstrat illum, qui ab omnibus videbatur, hominem Iesum. Quo sensu verò vocat Filium suum? Num tantùm, quatenus erat, & est homo? minimè verò. Totam enim illam personam vocat Filium suum. Hic igitur, nempe totus iste Iesus, totus iste Christus, nimirum & λόγος, qui factus est caro seu homo; & homo quem assumpsit λόγος: Filius est meus. Atqui Christus non erat, neque est purus homo, vt ante à nobis ostensum est: & clariùs etiam deinceps liquebit. Erat enim λόγος, substantia per se, ante carnem subsistens: quemadmodum de principio abunde demonstrauimus. Ergo non eum vocauit Filium suum Pater, ea tantùm de causa, quòd esset homo ex substantia Virginis, virtute Spiritus sancti, in tempore conceptus: & omnia gratia plenus: sed etiam, idque cum primis, propter naturam, humana præstantiorem; quæ erat & est in Christo. Quænam erat illa? non certè Angelica. *Maior enim Angelis Christus: & ad nullum vnquam Angelorum dixit Pater, Filius meus es tu:* ait Apostolus. Hebr. 1. 4. Non est autem alia natura ratione prædita, nisi aut humana, aut Angelica, aut diuina. Præter humanam ergò naturā etiam diuina erat in Christo: natura, inquam, τοῦ λόγου, quem Iohannes vocat Deum. Ioh. 1. 1. Ergo Pater vocat Christum, Filium suum, hac in primis de causa; quod esset ex se, hoc est, ex ipsa Dei Patris substantia genitus. At quando genitus? Ante mundi constitutionem, seu ab æterno, vt explicat Apostolus Colos. 1. 17. Hoc etiam liquet ex articulo ὁ. præposito dictioni υἱὸς & dictioni ἀγαπητός. *Hic est ille Filius meus, ille dilectus.* Quasi dicat: hic est ille vnicus, & singularis, & vnigenitus, & proprius: eoque perfectissima & excellentissimā ratione, Filius meus. Quid autem singulare & excellens de hoc Christo dixisset Pater, si eum vocasset Filium, ea tantùm de causa, quòd homo esset è Spiritu sancto conceptus? Annon etiam Iohannes Baptista, licet non de Spiritu sancto conceptus; fuit tamen in vtero Matris per Spiritum sanctum sanctificatus? Aliquid ergò diuinius indicare voluit Pater, quum dixit, *Hic est ille Filius*, nempe hunc esse Filium vnigenitum, æternum, ex sua substantia, ab æterno genitum: iam verò in carne manifestatum. Quis enim est Filius, perfectissima filiationis ratione? Qui è Patris substantia ita nascitur; vt eam totam recipiat. Certum est hoc articulo ὁ υἱός μου: Patrem exemisse Christum è numero aliorum Filiorum suorum; & voluisse ostendere; hunc esse alio peculiari modo, suum Filium, quàm sint reliqui omnes. Alij autem omnes sunt Filij per gratiam, seu per adoptionem. Ostendit ergò, Christum esse Filium per naturam. Sunt enim tantùm ij duo modi, quibus aliquis possit esse alicuius Filius; nempe aut per gratiam, aut per naturam. Atque ad hoc confirmandum, spectant omnes illi loci, in quibus Christus vocatur Filius Dei, cum articulo ὁ, ille: vt quum ait Baptista, *Hic*

est ille Filius, &c. Ioh. 1. 34. Et Paulus prædicabat, *Quod Christus esset ille Filius Dei*, Actor 9. 20. Et Iohannes, *Si quis confessus fuerit* (inquit) *quod Iesus, est ille Filius Dei: in eo manet Deus*. 1. Ioh. 4. 15. A fine etiam propter quem Pater hunc dilectum Christum è cœlo declarauit Mundo, suum esse Filium, in quo acquiescat: quod dico perspicuum magis ac magis fiet. Cur enim hunc de cœlo talem suum esse Filium, palam Mundo declarauit? Nostra nimirum causa, vt agnosceremus & eum, per quem salus nobis contingat: & quænam beneficia per hunc consequamur. Tria autem beneficia iis paucis verbis docet Pater, per Christum nobis communicari: quibus beneficiis reliqua omnia comprehenduntur.

Horum primum est, quòd simus propter Christum, & in Christo amati & dilecti à Patre. De qua re Apostolus ad Ephes. *Gratos nos fecit sibi in dilecto Filio suo*. Ephes. 1. 6. Ac proindè, quod electi ad æternam vitam simus. Nam Apostolus volens explicare electionem Iacob, ait eum ex Propheta, fuisse à Deo dilectum. Rom. 9. 12. Sicut Reprobatio significatur nomine odij. Hoc primum beneficium indicat Pater, quum ait: *Hic est ille Filius dilectus*. Non enim intelligit simpliciter eum sibi esse dilectum: sed ita dilectum, vt propter hunc alios quoque, qui ad hunc pertinent, diligat. Idcircò enim prædicat eum sibi esse dilectum: quia ista Patris dilectio, ad nos quoque pertinet. Quando autem dilexit nos Pater, & elegit in Christo? Ante mundi constitutionem. Ephes. 1. 4. Si ergo nos ante mundi constitutionem dilecti fuimus propter hunc Filium, ante omnes dilectum: consequitur hunc Filium esse æternum. At hunc amauit ante omnes, cùm nondum esset: & propter hunc reliquos. Sed ipse Christus apud Iohannem coniungit gloriam quam habuit apud Patrem reipsa, ante mundi constitutionem, cum dilectione, qua se etiam ante mundi constitutionem dilexit Pater, Ioh. 24. 17. Amauit ergò ab æterno, existentem iam ab æterno.

Alterum beneficium est Redemptio per Christum, & reconciliatio cum Patre. Explicat hoc quum ait: *In quo acquiesco: ἐν ᾧ εὐδόκησα*, hoc est (vt paulò ante declarauimus) in quo ita mihi placeo & me oblecto: vt huius causa omnem aduersus humanum genus propter peccata conceptam iram, facilè deponam. Sub hoc beneficio continetur, Remissio peccatorum, iustificatio, liberatio à morte æterna: & ab omnibus malis, quæ nos propter peccatum manebant, & quibus eramus obnoxij.

Tertium beneficium, est adoptio & Regeneratio per Spiritum Christi, & propter Christum: qua simus Filij Dei. Hoc aperit, quum ait: *Hic est ille Filius meus*. Perinde enim est, ac si dicat: Hic est non simpliciter Filius: sed ille, & talis Filius, cuius causa alios quoque multos mihi elegi & adoptaui in filios. Nam in eum finem misi hunc in terram, & declaro eum esse meum Filium, vt alij quoque per hunc fiant filij, & per hunc sciant se fieri filios. Hoc explicat Apostolus, quum ait: *Misit Deus Filium suum; natum ex muliere factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret: & adoptionem filiorum reciperemus*. Galat. 4. 4. Ecce finem aduentus Filij æterni in terram. Et Iohannes apertè dicit, Christum illum esse, qui det facultatem vt fiant Filij Dei, omnes qui in ipsum credunt. Iohan. 1. 12. Sub hoc beneficio continetur hæreditas æternæ vitæ. Quia si filij per Christum: ergò & per eundem hæredes. Continetur etiam perpetua Spiritus sancti gubernatio. Filij enim Dei aguntur à Spiritu Dei. Roman. 8. 14. Si ergò beneficio Christi nos simus filij Dei, per gratiam adoptionis & regenerationis filiatione, & Spiritu eius nobis communicato: Consequitur Christum non esse Filium Dei, quatenus tantùm homo est, è Spiritu Sancto conceptus: sed cum primis, quia è Patris substantia, ante mundi constitutionem genitus est. Oportuit enim eum naturâ, & ante mundi constitutionem esse Filium Dei, per quem, & per cuius Spiritum quotquot à condito orbe fuerint filij Dei: tales facti & renati sunt.

Nunc tenemus primum è cœlis testimonium, nempe Patris. Voluisse autem Patrem hoc testimonio Mundo declarare, hunc Iesum suum esse æternum, & eiusdem secum essentiæ Filium, docet Apostolus (vt reliquos interpretes, omittam) ad Hebræos: cui ideò citat testimonium Patris de Filio suo Christo, *Filius meus es tu*, &c. Hebr. 1. 5. Psalm. 2. 7. Vt confirmet, quæ dixerat de Christo initio capitis, Christum talem esse Dei Filium, per quem omnia condita sint, etiam secula, qui splendor sit gloriæ, & characteres substantiæ paternæ, &c. hoc est, Qui in summa Deus sit, sicut paulo post disertè eum vocat Deum in eodem capite, dicens: *Thronus tuus, ô Deus*. Idem etiam docet Ioh. Qui eum talem Dei Filium prædicat, vt verus etiam ab eodem appelletur Deus, & vita æterna.

Non est igitur dubitandum, quin Pater quoque talem prior è cœlo patefecerit Filium, qualem prædicarunt Apostoli in terra.

IV. Testim. Spiritus sancti ex Matth. 3. vers. 16.

HVic autem Patris testimonio tacitus subscripsit sua præsentia Spiritus sanctus: quum eodem planè tempore, in specie columbæ, super Christum, Filium à Patre declaratum, è cœlo descendit, & mansit. Sed post Christi ascensionem in cœlum, luculentiùs etiam dedit huic Filio, æternæ ex Patre generationis, veræque Deitatis testimonium: tum in linguis igneis, iuxta Christi promissionem, super Apostolos descendendo: Act. 2. 4. Ioh. 14. 16. tum per eos porrò verum Deum, 1. Ioh. 5. 20. magnum Deum, Ti. 2. 13. Deum super omnia, Rom 9. 5. Vitam denique æternam, ipsum prædicando: 1. Ioh. 5. 20. quemadmodum se ab hoc Spiritu glorificatum iri promiserat ipse Christus: Ioh. 16. 14. Quæ enim Apostoli de Christo prædicarunt, ea non ipsi commenti sunt: sed Spiritus sanctus per eos publicauit: sicut Christus docuerat, dicens: *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri: is est, qui loquitur in vobis*. Matt. 10. 20. Imò idem Spiritus in finem vsque mundi constanter eadem testificatur, in cordibus fidelium omnium: dum efficit vt credant, Christum talem esse Dei Filium, qualem prædicarunt Apostoli: nempe Filium Dei proprium, & vnigenitum, hoc est, solum ex Patre Deo, eoque è substantia Patris genitum, primumque quia ante omnes angelos & homines, hoc est, ab æterno è Patre natus est, & nouissimum: quia præter hunc alius non est expectandus proprius Dei Filius. Quomodo autem testimonium Patris & Spiritus sancti confirmatum fuerit à Filio ipso, paulò pòst ex ipsius sermonibus intelligemus.

V. Testim. primum Angel. ex Luc. 1. vers. 16.

ACcedunt his alia de cœlo testimonia: testimonia nimirum Angelorum. Ac primum quidem est Angeli Gabrielis ad Zachar. de officio Ioh. Baptistæ, quem ex eo nasciturum Zachariæ significauerat, sic præter alia ait, *Multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Nam ipse præcedet ante eum, seu in conspectu eius, in Spiritu, & virtute Eliæ: vt conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iustorum: vt paret Domino populum instructum*. Quis porro est iste Dominus Deus Israelis, in cuius conspectu præcedere debebat Ioh. Baptista? An non Christus? Docent hoc apertè Iesaias & Malachias, vt anteà demonstrauimus. Deinde ipsemet Ioh. Baptista apud Euangelist. Iohannem. De Iesu Christo enim loquens ait; *Non sum ego Christus, sed missus sum ante illum, seu qui appaream coram eo*. Ioh. 1. 21. Quem meliorem interpretem desideramus? Angelus dixerat Zachariæ, Filium, qui ex eo nasciturus erat, præcessurum ante illum, Deum scilicet Israëlis, vt ei pararet populum instructum, Iohannes verò ait, se non esse Christum, sed esse missum ante ipsum, vt huic scilicet præparet populum. Huic .n. præparabat populum, tum Baptismo aquæ, tum prædicatione pœnitentiæ, tum demonstrando Christum, & dicendo eum esse, qui tollat peccata Mundi, ac proindè hortando singulos, vt fidem in hoc vno collocarent, quòd qui credit in eum, seruetur, qui verò incredulus sit Filio, super eum manere iram Dei. Annon explicat, quis esset iste Deus Israëlis, ante quem ex Malach. primùm, deindè ex Angeli ad parentem oraculo, præcedere debebat, & ei parare populum, multosq; ex Israel ad eum conuertere? Hinc factum est, vt Ioh. Baptista semper appellatus sit in Ecclesia Præcursor Christi. Confirmat quæ diximus, ipse Zach. pater Ioh. in cantico suo, dicens de Iohanne: *Et tum puerule, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini*. Luc. 1. 76. Cuius autem fuit Propheta Iohannes? An non Christi? Hunc enim semper prædicauit, hunc digito monstrauit, & eum esse dixit, qui tollat peccata, ad hunc omnes mittebat, & huic vni omnes Baptismo, & prædicatione præparabat. Nouit igitur, & docuit Zacharias, illum Deum Israelis, de quo sibi loquutus fuerat Angelus, esse Christum. Confirmat hoc Christus ipse apud Matthæum, quum docet Iohan. Baptistam à quo omnes sibi præparabantur, esse illum, de quo per Malachiam Pater ipsius ad ipsum dixerat: *Ecce ego mitto Nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*. Sic enim Christus verba Prophetæ de se interpretatur. Matt. 11. 10. Iis autem verbis disertè docuit Christus, se illum esse, ante quem Ioh. Baptista præcedere, & cui populum præparare, ac quasi viam sternere, ad Messiæ officium perficiendū, debebat. Cõfirmat hoc & Paulus, qui de Christo loquens sic ait; Hunc fuisse à Deo (Patre) excitatum Israeli seruatorem. cùm ante prædicasset Ioh. coram eo iam aduentãte, Baptismum pœnitentiæ, toti populo Israel. Act. 13. 24. An non perspicuè docet Apostolus, Christū illum esse, ante cuius faciem præire debuerat Iohannes, & prædicatione pœnitentiæ præparare Israëlem

lem Christo, & ad eum multos ex Israel conuertere? Omninò. Dubium igitur non est, quum Angelus dixit Zachariæ, filium ex eo nasciturum, qui multos filiorum Israel ad Dominum Deum Israëlis conuersurus, & ante eum præcessurus esset: quin nomine Domini Dei Israel intellexerit Christum. Hinc apparet, qualem Dei Filium agnouerint, & prædicârint Angeli, Iesum Christum: Filium scilicet Dei, Deum.

VI. Testim. 2. Angelor. ex Luc. 2. vers. 10.

AVdiamus & Angelum illum, qui apparuit Pastoribus: *Euangelizo vobis* (inquit) *gaudium magnum, quod erit toti populo: nempe, quod natus est vobis hodiè Seruator Mundi* (*qui est Christus Dominus*) *in vrbe Dauid*. Dubium non est, quin voluerit significare, natum esse Seruatorem illum, qui promissus fuerat Dauidi: proinde adiecit nomen vrbis ciuitatis Dauidis. Et Apostolus in Actis egregiè hoc explicat, dicens: *Huius* (Dauidis) *ex semine, Deus secundum promissionem, eduxit Israeli Seruatorem Iesum*. Act. 13. 23. Qualem autem Seruatorem promiserat Deus Pater per Prophetas? Talem, qui non homo tantùm, sed etiam Deus esset: quemadmodum abundè demonstratum est superius. Apertè enim dixit Iehoua per Hoseam: *Seruator non est præter me*. Hos. 13. 4. Proindè meritò Apostolus Christū vocat simul, & Seruatorem, & Deum magnum: *Expectantes* (inquit) *beatam spem, & aduentum gloriæ*, τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Tit. 2. 13. Certè, quod de Christo nouit Paulus, non ignorabant Angeli: nec contrà, Paulus alium nouit Seruatorem, quàm quem Angeli prius dixerant, nobis natum esse. Talem igitur Filium Dei, & Seruatorem natum esse annunciauit Angelus, qui verus, magnusque Deus sit.

VII. Testimon. 3. Angel. ex Luc. 1. vers. 32. & 35.

HInc apparet, qualem Dei Filium intellexerit alius Angelus, Gabriel scilicet, qui ad Mariam missus dixit: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur*. Item: *Propterea etiam, quod nascetur ex te sanctum* (id) *vocabitur Filius Dei*. Locum hunc vsurpant Seruetiani, vt probent, Christum tunc primum cœpisse esse Filium Dei, quum natus est ex Maria Virgine. De Christo, qua homo est, hoc fatemur: qui ante Virginem non fuit homo. Ac proinde, quatenus homo, ante Matrem non fuit Filius Dei. Sed de λόγῳ alia est ratio. Contrà ergo nos hoc vtimur loco, ad demonstrandum, Christum anteà fuisse Filium, quàm ex Virgine nasceretur. Non enim Angelus: *Et erit Altissimi Filius*, quasi anteà non fuerit: sed ait, *Et vocabitur*. Quid vero hoc significat aliud, quàm Christum, quà λόγος est, anteà quidem nempe ab æterno, Filium fuisse Dei: sed non ita palàm omnibus, quidnam esset, fuisse perspectum: Nunc autem incarnatum, manifestatum, & agnitum iri pro vero Dei Filio, proque Deo in carne manifestato? Hunc fuisse Angeli sensum, inde liquet: Quia Matthæus de eadem re loquens, ait, ideo Angelum venisse ad Virginem, & prædixisse natiuitatem Filij: & iussisse vocari Iesum: *vt impleretur quod dictum fuerat per Iesaiam: Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabit nomen eius Immanuel, quod est, si interpreteris, Nobiscum Deus*: quasi diceret, Deus incarnatus. Matt. 1. 20. Ies. 7. 14. Nouerat igitur Angelus, hunc, quem dicit vocatum iri Altissimi Filium, ab æterno, ipsum fuisse אל, id est, Deum. Nunc vero futurum etiam hominem, vt sit Immanuel: & in hac carne manifestatum iri, quis sit, nempe אל: & Filius Altissimi: nimirum naturalis & æternus. Sicut postea Paulus explicauit, quum de eodem scripsit, dicens: *Deus manifestatus est in carne*, 1. Tit. 3. 6. Et sic apud Græcos sæpe Scriptores capitur verbum καλεῖσθαι. Ergò quod Angelus ait: *Vocabitur Altissimi Filius* omninò indicat, longè antè nempè ab æterno hunc Christum fuisse verum naturalem, & vnigenitum Dei Filium: sed non passim agnitum. Erat enim, vt Iesaias ait c. 45. 15. Deus absconditus: nunc verò in hac carne, planè quis sit: nempe Altissimi Filius, eoque verus אל. quia Immanuel: manifestandum esse. Idem docet illa particula καὶ: *ideoque & quod nascetur*: quasi dicat, non solum λόγος in se, qui erat, & est ante te, ò Maria, Filius Dei est, eoque Deus, sed etiam in carne ex te assumpta manifestatus, Filius Dei agnoscetur: eoque totum quod ex te nascetur, vocabitur Filius Dei. Deindè non alium aut nouit, aut prædicauit Filium Dei, vel Angelus iste, vel alius quispiam: quàm qualem sese Angelis ipsemet Christus & anteà patefecerat, & porrò conspiciendum exhibuit. Qualem autem sese Angelis patefecerat? Certè talem Dei Filium, qui esset Angelus Iehouæ, & Iehoua. An non Angeli fuerunt cum hoc Angelo Iehouæ, cùm loqueretur cum Abrahamo, cum Iacobo, cum Mose? Qualem deinde post assumptam carnem sese illis visendum præbuit? Apostol. ait, *Deus manifestatus est in carne*. *visus est ab Angelis*. nempe talis, qualis manifestatus est. 1. Tim. 3. 16. Norunt igitur Christum esse Filium Dei, Deum. Ideo talem prænunciauit Mariæ: qualis erat futurus.

CAPVT II.

Christi de sui ex Patre ab æterno generatione testimonia: ex Luc. 2. Ioh. 3. & 5. Atque etiam breuis interpretatio posterioris partis, cap. 5. Iohan.

TERTIVM cœlestium testimoniorum genus, sunt Christi ipsius testimonia permulta. Subindè enim Christus vocat se Filium Dei, eumque vnigenitum, & Deum, Patrem suum. Ex omnibus autem iis perspicue colligitur, Christum sensisse, & indicasse, imò apertè demonstrasse, se Filium esse Dei, non quemadmodum Sancti omnes, per gratiam adoptionis, sed per naturam: è substantia Patris genitum; eoque eiusdem cum Patre Deitatis, Filium.

PRIMVM CHRISTI TESTIMONIUM de sua æterna generatione, ex Luc. secundo versicul. 48.

APud Lucam, quum adhuc esset annorum duodecim, Deum, suum vocauit Patrem. Matri enim suæ, Mariæ interroganti, & dicenti: *Fili, cur ita fecisti nobis? Ecce, pater tuus* (Iosephus) *& ego quærebamus te*: Respondit, *Quid est quod quærebatis me? nesciebatis, quòd in iis, quæ Patris mei* (Dei) *sunt oporteat me esse?* Cur dixit, *Mei*, & non, *Nostri*? An non Mariæ, & Iosephi pater erat Deus? Imò omnium fidelium. Proinde sic docuit nos orare, *Pater noster*. Cur ergo hac locutione segregat se è numero aliorum filiorum Dei? Cum perpetuò, hoc est, non solum hic, verum etiam alibi semper hoc faciat Christus: & nunquam dixerit, *Patrem nostrum*, sed semper, *Meum*; manifestè hinc apparet, eum voluisse significare, se longè alia, & præstantiori ratione, quàm nos simus, Filium esse Dei: neque eiusdem esse rationis suam filiationem, cuius est nostra.

Est autem hæc (vt antè etiam dictum est) ratio duplex: Vna per naturam, altera per gratiam: quemadmodum apud nos quoque, alij ex ipsis parentibus nascuntur filij per naturam: Alij fiunt ex adoptione per gratiam. Ergò cum Christus, hac locutione, *Pater meus*, se eximat è numero aliorum Filiorum Dei: ac proinde doceat, se non esse Filium Dei, per gratiam, vt nos sumus: consequitur, dicere eum voluisse, se esse Filium Dei, per naturam è substantia Patris genitum; & ideò Deum, suum esse Patrem, non θετικὸν sed naturalem.

Sic etiam apud Iohannem ait: *Nolite facere domum Patris mei, domum mercatus*. Item, *In domo Patris mei, &c.* Ioh. 2. 16. & 14. 2. Hoc verò ibi maximè elucet, vbi comparatiuè verba faciens, ait, Deum primo suum, deinde etiam nostrum esse Patrem. vt quum ait: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum: Deum meum, & Deum vestrum*. Ioh. 20. 17. Cur hîc non ait simpliciter: *Ascendo ad Patrem nostrum?* Apertè secerat docet se non esse eo, quo nos sumus, modo Filium Dei. Possumus quidem dicere, Christum, quà homo est, esse Filium Dei per gratiam vnionis, cum λόγῳ naturali Filio: sed si hoc concedant aduersarij, euicimus, eum prius esse per naturam filium, quàm per hanc gratiam.

II. Testim. 2. Christi ex Ioh. 3. versic. 16.

IDem docet, quum se vocat vnigenitum, vt quum ait: *Si enim Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit: vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam*. Et sic alibi centies eandem vocem repetit. Quis autem dicitur vnigenitus, & μονογενής? Qui vnus, seu vnicus est genitus, ex aliquo: nullum ex eo habens fratrem, aut sororem. Ac solus-ne Christus natus est ex Deo? An non & alij pij omnes ex Deo sunt geniti? vtique sic loquitur Ioh. cap. 3. 5. Quomodo ergo Christus vnigenitus est? Quia alij nati ex Deo, per gratiam: solus Christus per naturam. Alij potius renati: Solus Christus verè natus, & genitus ex Deo Patre. Ex circumstantiis verò, quæ in iis locis, huic voci vnigeniti, subiciuntur, clariùs etiam liquet, Christum verè, alia longe præstantissima ratione, natum ex Patre: quàm nos simus renati: eoque esse naturalem Filium: vt quum legimus, Datū hunc fuisse à Deo Filium vnigenitum: vt qui credit in eum, non pereat. Ioh. 3. 16. Quis enim pro-

per fidem in aliquem Dei Filium per gratiam, quantumuis sanctissimum: seruari à morte queat? Item, vt cum legimus hunc Filium esse Lucem, quæ venerit in Mundum. Ioh. 1. 9. Erat ergo ille Filius ex Patre natus: antequam veniret in mundum carne scilicet assumpta. Et quidem erat: Lux cœlestis, & æterna: auctor omnis lucis, & intelligentiæ, in hominibus, & Angelis omnibus: de qua luce in Symbolo legimus: *Lumen de lumine: Deum verum de Deo vero.* Christus ergò Filius est naturalis, Dei Patris, & proinde verè vnigenitus.

III. *Testim. 3. Christi, ex Iohan. 5. vers. 17.*

HVc facit quod scribitur apud Iohannem de Iudæis, *Quia Christus dixerat: Pater meus vsq; adhuc operatur, & ego operor: Iudæi volebant eum trucidare, non tam quod soluisset Sabbathum, quàm quod Deum dixisset ἴδιον πατέρα, æqualem se faciens Deo.* Ex eo quod dixit, PATER MEVS, non autem dixit, *Pater noster*: Iudæi optimè intellexerunt, eum dicere voluisse, Deum, suum proprium esse Patrem, non autem sibi & reliquis Iudæis communem, & non eadem ratione suum esse, quâ reliquorum est Pater. Ab hac igitur communi ratione cum se eximeret Christus: indè facilè intellexerunt Iudæi, eum voluisse dicere, se esse naturâ, & æterna natiuitate Filium Dei. Ex eo vero quod dicit, *Operatur vsq; adhuc, & ego etiam operor*, scilicet vsque adhuc, optime norunt, cum se facere æqualem Deo, sicut æterna virtute operandi, sic etiam essentia. Atqui Christus non negauit, quod sibi à Iudæis dicebatur, sed potiùs tanquam verè dictum, confirmat. Christus ergo quum Deum suum proprium vocauit Patrem: fassus est etiam, se proprium esse eius filium. Quomodo proprium? Sicuti etiam vnigenitum. Quia scilicet ipse solus natura Filius Dei est, è Patris substantia genitus: cum reliqui sint tantum gratia adoptionis. Quare ex iis tribus dictionibus, *Meus, proprius, vnigenitus*, liquidò concluditur, Christum, quum se vocat Filium Dei, docere, se esse naturalem Dei Filium: ac proinde eiusdem cum Patre naturæ & essentiæ. Nunc operæ pretium est, primo totum hunc Iohannis: deinde etiam alios quosdam diligentiùs perpendere: vt inde innotescat magis ac magis veritas.

IV. Dominus Iesus, qui sanauerat hominem in Sabbatho, idque non tam quo ad corpus, quàm etiam quo ad animam: id quod declarat, quum ait, se totum hominem fecisse sanum. Item, quum ei dixit in templo, *Vide ne amplius pecces, ne quid deterius tibi contingat* (His enim verbis ostendit se ipsi condonasse priora peccata: ac proinde etiam à morbo cum curasse:) Quia ergo hoc opus præstiterat, in die Sabbathi: accusatus fuit à Iudæis violati Sabbathi. Christus vero se de hoc purgat crimine, ac ostendit, se nullo modo Sabbathum violasse, iis verbis: *Pater meus vsq; adhuc operatur, &c.* Quia vero ex hac responsione visus est Iudæis dicere, Deum, suum proprium esse Patrem, & se facere similem Deo (id quod optime ex Christi verbis collegerunt) proinde tanquam blasphemum occidere cum cogitarunt. Christus ergo secundo loco, se ita sensisse, & dixisse minimè negat: sed potius, se ita esse proprium Dei Filium, vt sit omnino Patri Deo æqualis, confirmat: idque facit à vers. 19. vsque ad initium 31. Cæterum quia potuissent illi obiicere Iudæi, eum hæc de se prædicare: proprium autem cuiusque de se testimonium, nisi aliorum quoque accedat confirmatio, esse ridiculum, & nullius ponderis: Hac de causa tertio loco ostendit, suum testimonium esse verum: idque proptereà quod non solus de se hoc prædicet, sed alij quoque fide dignissimi testes confirment: & quinam illi sint explicat à vers. 31. vsque ad versum 40. Sed hæc postrema pars, quia non multum facit ad institutum, fusius non explicabitur. Hic itaque locus insignis est ad probandum, Christum esse Filium Dei naturalem, Patrique æqualem. Antequàm vero hanc Christi apologiam percurramus: notandum est, hunc contextum, maximè verò primam, & secundam eius partem bifariam ab interpretibus fuisse explicatam. Primùm tota antiquitas & maior etiam pars Interpretum nostri seculi, interpretati sunt hæc de Christo, quatenus λόγος est: Et indè contra Arianos collegerunt, λόγον naturalem esse Dei Filium, Patri coæqualem, & coæternum: imò vnum esse, & eundem cum Patre Deum: idque argumento potissimùm deducto non solùm ab æqualitate: sed etiam ἀπὸ τῆς ταυτότητος operum Patris & Filij: & ab eadem virtute operandi quæ est in Patre, & in Filio.

Alij contendunt hic haberi permulta, quæ per se, & simpliciter minime in æternum Dei λόγον competant: vt, quod ait: *Non potest Filius à seipso facere quicquam*: & alia nonnulla. Ac proindè dicunt hæc omnia intelligenda esse, de λόγῳ non simpliciter, sed quatenus manifestatus est in carne: hoc est, de Christo toto, quatenus Seruator datus est Mundo. Statum vero totius huiusce Concionis, seu Apologiæ, hunc esse docent. Quia Iudæi nihil in Christo spectabant, ac reputabant, nisi humanam naturam: ac proinde tanquam purum hominem: accusabant eum, & violati Sabbathi, & blasphemiæ, quòd fecisset se æqualem Deo: idcirco Christum toto hoc sermone, hoc vnum contendere: nimirum, se ægrotum non sanasse humana virtute: sed diuina, quæ sub illa visibili carne lateret, hoc est, se non solùm esse hominem, sed etiam Deum: & se tanquam Deum, hoc opus fecisse, non vt hominem.

Cæterùm siue illam, siue hanc interpretationem sequamur: certum est, Christum hic affirmare, se talem esse Dei Filium, qui sit æqualis Patri, & Deus ipse.

V. Prima igitur Apologiæ pars hæc est: *Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor.* Hic probat, se hoc opere, quod fecerat in Sabbatho, Sabbathum minime violasse. Verba sic sunt construenda. *Pater meus* (Deus) *huc vsq;* (continenter, hoc est, iam inde ab initio Mundi, huc vsque; etiam diebus Sabbathi) *operatur. & ego operor* (nempe vnà cùm Patre iam indè ab initio, huc vsque.) Quid operaris? Eadem quæ & Pater: imò etiam eodem modo. Sic esse construenda & intelligenda verba hæc: docet infrà vers. 19. vbi clarius explicat, quod hic obscurius dixit. Ait enim ibi: *Quæcunque facit Pater, ταῦτα*, id est, hæc eadem, *& Filius ὁμοίως facit.* Ergo quum ait, Et ego operor: intelligit eadem omnia, quæ Pater etiam operatus est vnquam, & operatur: & quidem eodem planè modo.

Est autem hic argumentum ἀπὸ τῆς ταυτότητος operum Patris & Filij, id est, Christi, id quod sic explicat. Pater meus, Deus scilicet, cœli & terræ Conditor: Etsi post creatum cœlum, & terram, & quæcunque cœli & terræ ambitu continentur, intra spacium sex dierum, septimo demum die quieuit, nempe à creandis nouis rerum naturis, atque ita Sabbathi diem sanctificauit: nihilominus tamen nunquam, ne diebus quidem Sabbathi, cessauit ab illis operibus quæ ad Mundi conseruationem, ad hominum salutem, eoque ad gloriam suam pertinent, præstandis, qualia sunt, moderari Mundum, conseruare rerum naturas, animalium species, atque in primis hominum: eosque à malis tueri, & viuificare. Hoc ita liquet, vt etiam nunc, semper talia eum operari, nemo sit qui non videat: & interim tamen nemo est, qui dicat, aut dicere possit Deum propter hæc opera, diem Sabbathi profanare. Ergo si quis talia eadem cum Patre operetur, etiam die Sabbathi: is nullo modo accusari potest profanati Sabbathi, quin etiam Deus simul accusetur. Atqui etiam ego, illius Filius, operor, nempe eadem, quæ & Pater, idque iam inde ab eo tempore, quo & Pater operatus est, & operatur: inter quæ opera hoc etiam connumeratur, quod hominem non ego solus, sed vnà cum Patre sanaui. Quo iure igitur, propter hoc opus, accusari Ego possim violati Sabbathi? Hæc est prima Christi Apologiæ pars: qua depellit crimen violati Sabbathi.

Cæterùm hinc apparet, qualem se Filium Dei esse prædicet, quum Deum suum vocat Patrem: nempe Filium æternum, eiusdem cum Patre Deitatis, & potentiæ, eoque Filium naturalem. Hoc inde liquet, quum affirmat, se semper cum Patre eadem operatum fuisse, & operari: dicendo, *Pater meus vsq; nunc operatur*: id est, iam inde ab initio, orbem à se conditum huc vsque regit, moderatur, conseruat. *Et ego* (simul cum Patre) *operor*: nempe, eadem quæ Pater vsque nunc, quasi dicat, Nihil vnquam egit, agitve Pater: quin & ego illud ipsum cum eo egerim & agam. Quis ergo hic non videt, Christum se prædicare conditorem, vnà cum Patre conseruatorem & gubernatorem Mundi? Ac proinde se ita esse Filium Dei, vt sit eiusdem cum Patre potentiæ & Deitatis, & æternitatis?

VI. Id quod posteà clariùs explicat, quum ait vers. 19. *Quæcunq; ille* (Pater) *facit: hæc etiam Filius ὁμοίως facit.* Hoc voluisse Christum significare iis verbis: inde liquido apparet. Quia Iudæi auditis his verbis, intellexerunt eum dixisse, Deum suum proprium esse Patrem, & ipsum se facere æqualem Deo. Ac proinde tanquam blasphemum occidere eum voluerunt. Christus vero non negauit se hoc sensisse, & dixisse: sed altera Apologiæ subdita parte defendit, hæc à se verè fuisse dicta: ac proinde, se non esse blasphemum, nec dignum morte. Pergit igitur Euangelista, & ait: *Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi trucidare: quia non solùm soluisset Sabbathum, sed & Patrem suum dixisset Deum, parem se faciens Deo.* Ex eo quòd dixerat, *Pater meus*, non autem, *Pater noster*: intellexerunt Iesum voluisse dicere, Deum suum proprium esse Patrem: eoque se longe alio filiationis genere esse Filium Dei, quàm reliqui essent Iudæi: nempe non per-

per gratiam, sed per naturam. Ex eo verò, quod etiam adiecerat de operibus Patris, & suis, dicens: *Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor*; apertè agnouerunt voluisse Iesum innuere, se æqualem esse Deo, hoc est eiusdem cum Deo potentiæ, æternitatis, Deitatis. Quod cum omnino falsum & blasphemum esse putarent, dignum omnino illum morte esse iudicârunt: non tam, quòd (ipsorum iudicio) sabbathum soluisset, quàm quòd Deum suum proprium dixisset esse Patrem; eóque se Filium esse Dei naturalem, & quod se faceret æqualem Deo. Quid vero Christus ad hæc? Ad hanc alteram accusationem egregiè respondet, hac altera Apologiæ parte. Quomodo? Non negando dictum, sed clarius illud explicando: & benè, rectéque fuisse dictum, confirmando. Est enim hic quæstio, non facti, vt loquuntur, sed iuris. Quæritur enim, an Christus verè, & iure dixerit, non tantum Deum suum proprium esse Patrem: sed etiam se esse æqualem Deo? Iudæi negant: Christus affirmat. Propositio itaque Christi hæc est. Verum est, quod dixi, non solum Deum proprium esse meum Patrem: sed me etiam æqualem esse Deo Patri. Hoc propriè hac altera Apologiæ parte confirmandum suscepit. Sed ex consequenti & secundario confirmat etiam priorem conclusionem, nempe suum factum non posse damnari; quòd non minus sit Patris factum, quàm suum, propter æqualitatem, quæ inter ipsos (Patrem & Filium) est. Hanc igitur suam cum Patre æqualitatem explicat, & rationibus aliquot confirmat Christus. Inde vero infert: Non posse opera sua culpari: quin etiam Patris culpentur. Omnium autem rationum summa hæc est: quod perfectus sit Patri in omnium operum genere συνεργός. Sunt autem tria operum Dei genera. Quædam ad generalem Mundi totius, tam creationem, quàm conseruationem & gubernationem pertinent: qua de causa rectè opera creationis & gubernationis vocari possunt. Sub hoc genere continentur cum primis opera, quæ ad hominum salutem, salutem, inquam, corporum pertinent: cuius generis fuit etiam curatio huius Paralytici. Et de iis (meo quidem iudicio) propriè loquitur Christus in vers. 17. quum ait: *Pater meus huc vsque operatur, & ego operor*: Et illud in 19. vers. *Quæcunque enim operatur Pater, &c.* Item illud: *Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.* Licet enim hæc dicta, propositiones sint generales, quæ ad alia etiam omnia Dei opera accommodari possunt: tamen propriè ibi loquitur Christus, de primi generis operibus, quemadmodum ex circunstantiis liquet. Nam de aliis posteà infrà ait vers. 20. & opera his maiora demonstrabit ei, vt vos miremini. Hæc autem primi generis opera, non possunt in Christum competere, nisi quatenus Λόγος est: non tam manifestatus in carne, quàm etiam nondum in carne manifestatus. Etenim si vera sunt, quæ modò dicit: consequitur ipsum, antequam assumsisset carnem, vna cum Patre Mundum condidisse, & conditum gubernasse. Alterum genus operum Dei est eorum, quæ specialiter ad spiritualem hominum aut redemptionem & salutem, aut condemnationem, à condito orbe, vsque ad finem, hoc est, vsque ad iudicium vniuersale, pertinent. Alios enim seruat per fidem: alios iudicat, & damnat propter impietatem. Proinde hæc opera rectè opera perpetuis iudicij vocari possunt. Est enim iudicium quoddam, quum pios tuetur, absoluit, ac saluat: impios vero damnat. Horum quoque Filius Patri συνεργός est. Per ipsum enim Electos absoluit & seruat Pater: Reprobos vero damnat. Et de iis propriè mihi loqui videtur, quum ait vers. 20. *Et maiora istis opera monstrabit ei, vt vos miremini.* Etsi enim possunt intelligi verba hæc de aliis miraculis, quæ editurus erat, vt de illuminatione cæci nati, de suscitatione Lazari quatriduani: quæ longe præstantiora miracula fuerunt, quàm Paralytici curatio: tamen, vt dixi, propriè loqui de iis mihi videtur, quæ ad salutem hominum pertinent. Itaque hoc explicat, quum ait, vers. 21. *Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat; ita & Filius, quos vult, viuificat, &c.* vsque ad vers. 27. Hæc vero Christus præstitit primum quidem vt Λόγος ante incarnationem. Deinde vero etiam factus homo. Tertium genus operum Dei, est eorum, quæ propriè pertinent ad iudicium vniuersale: quum finis rebus omnibus imponetur. Atque hæc vocari possunt opera futuri iudicij. Horum quoque Christus συνεργός Patri est. & de iis loquitur vers. 27. vsque ad 30. hæc Christus præstabit tantùm vt Λόγος Deus in carne manifestatus.

VII. Nunc indicandæ sunt ex verbis Christi rationes, quibus suam, vt anteà diximus, confirmat propositionem: Deum scilicet Patrem, suum proprium esse Patrem: & se huic Patri esse æqualem. Prima itaque ratio ducitur non solum ab æqualitate, sed etiam διὰ τῆς ταυτότητος, tam operum Patris & Filij, quàm virtutis, & modi in operando. Quæ eodem & eosdem prorsus modo pariunt effectus, ità vt non possint diuersa à se inuicem opera efficere; ea inter se, omnino sint similia & æqualia, eiusdem scilicet naturæ necesse est. Liquet hoc in rebus à natura profectis. Ignis vnus non potest alia proferre effecta, quàm alius ignis, nec alio etiam modo. Omnis enim ignis calefacit, idque per se. Ideóque omnes ignes, ab iisdem effectis, & ab eadem operandi ratione, euincuntur eiusdem esse naturæ. Idem dico de plantis eiusdem speciei, & animalibus. Radius quoque Solis idem operatur quod etiam Sol, & eodem modo. hoc est, per se illuminat, & calefacit. Ideò eiusdem euincitur esse naturæ, cuius est Sol. Nam aqua ab igne calefacta, calefacit quidem & ipsa: Ferrum itidem candens calefacit: sed tamen non sunt eiusdem naturæ, cuius & ignis. Quid ita? Quia licèt eadem opera præstent, non tamen ὁμοίως. hoc est, non eodem planè modo. Ignis enim calefacit per se: Aqua: & Ferrum per aliud & ex accidenti. Aliud affero simile magis accommodatum. Nam aqua & ferrum, & alia exempla iam allata operantur potiùs similia, quàm eadem. Aliud ergo simile adfero. Malleus in manu Fabri, eadem omnino operatur, quæ & faber. Nihil enim facit Faber quod non efficiat per malleum. Estne ergo eiusdem naturæ? Minimè vero: quia non operatur ὁμοίως. Ad hoc ergo, vt apud nos duo conuincantur eiusdem esse naturæ, hæc duo requiruntur: vnum, vt vel eadem, vel saltem similia operentur: alterum, vt operentur ὁμοίως, hoc est, eodem planè modo. Atqui (ait Christus) quicquid operatur Pater, id est, Deus Pater, eadem & Filius, id est, ego etiam operor, & ὁμοίως, id est, eodem planè modo, quo Pater: eodem planè iudicio, cognitione, libertate voluntatis, propria virtute, in eundem finem, denique eodem prorsus modo: ita vt nullum discrimen reperiri possit inter modum agendi Patris, & Filij. Nam planè eadem, & eodem modo operor, quæ & quo modo Pater operatur: ita vt aliter facere, & à me ipso aliquid præstare, quod etiam Pater non efficiat, minimè possim. Sed ea tantùm possum, quæ & Pater: & eodem modo, quo & Pater, efficere. Ergo verum est quod dixi, Me esse æqualem Deo Patri. Huius argumenti minorem tantum posuit Christus. Hanc sic assumsit & enunciauit. *Amen, amen dico vobis* (id est, hoc quod iam dico vobis, verissimum est) *Non potest Filius à semetipso* (quippiam) *operari* (quod scilicet Pater etiam non operetur) sed hoc aliâ phrasi exprimit dicens: *Nisi viderit Patrem operantem.* Sed nihil operari, nisi quod videas Patrem operantem: quid aliud est, quàm nihil operari, nisi quod Pater, te conscio operatur? Imo vero aliquid amplius: nempe se non posse, neque aliud, neque aliter operari, quàm operetur Pater. Sensus enim verborum Christi est: se illa tantùm, & eodem modo posse operari, quæ & quomodo Pater operatur: neque aliter se efficere posse. Atque hoc confirmat & explicat, quum ait *Quæcunque enim operatur Pater, hæc operatur & Filius, & quidem ὁμοίως*: ex quo efficitur, nihil operari Filium quod non operetur ὁμοίως & Pater. Ex hac vero Christi propositione quid efficitur? Duæ sequuntur conclusiones: quarum prima hæc est: Ergo inter Patrem & Filium summa est æqualitas. Altera, Ergo opus Filij in Sabbatho, culpari non potest quin etiam accusetur Pater: cum opus sit non minùs Patris, quàm Filij. Hæc est huius versus explicatio. Quare tantum abest, vt hæc verba inæqualem Patri Filium esse doceant, vt potiùs maximam inter ipsos æqualitatem demonstrent. Est enim perindè ac si quis dicat: se non posse operari nisi ex virtute: & quæcunque dictat virtus, se illa omnia operari. Quid hac locutione aliud indicaret, quàm tantam inter se & virtutem esse vnionem, vt non possit efficere, nisi quod virtus ipsa faciendum esse doceat? Sic Iohannes: *Qui ex Deo natus est* (inquit) *non peccat, nec potest peccare.* 1. Ioh. 3. 9. Significat iis verbis, tantam esse vnionem inter Deum & eum, qui ex Deo natus est: vt non possit, nisi id, ad quod Deus eum permouet, & ducit suo Spiritu. Sic etiam Apostolus docet, cùm scribit, Rom. 8. 1. &c. Fideles ita esse Christo insitos, vt non possint non agere ex spiritu: hoc enim significat vnionem cum Christo. Cæterum, quia multa etiam agunt renati non ex Spiritu, sed carne: ideò perfectissima nondum est vnio. Ergo cùm Christus dicat, se non posse quicquam agere à seipso, nisi quod viderit Patrem facere: & mox subdat, nihil agere Patrem, quod ipse Filius non agat, idque ὁμοίως: apertè docet, se quàm maximè vnum esse cum Patre. Non dixit simpliciter, *non potest operari, nisi quæ Pater operatur*: sed, *nisi quod viderit Patrem operantem.* Quid ita? Duplici de causa: Prima, vt doceat, omnia quæ habet, se habere à Patre. Nam quicquid est & habet Filius, est & habet à Patre: altera, vt significet, se non operari, vt nonnullæ res naturales, sine cognitione & iudicio. *Prout* (inquit) *videt Patrem facere.* Si de Christo, vt homine hoc intelligas, docet, se à

sua Deitate fuisse edoctum, & ductum ad opera, quæ faciebat. Docet prætereà hac voce ταὐτὰ, nihil vnquam se operatum esse, aut etiam operari posse; quod non secum etiam Pater operatus sit, & operetur: ac contrà nihil vnquam operatum fuisse Patrem, aut operari posse, quod non & ipse Filius vnà cum Patre operatus sit, & operetur. Ergo sicut Filius vnà cum Patre creauit cœlum & terram, mundúmque regit: sic etiam Pater cum Filio, & per Filium, sanabat ægrotos, & alia miracula edebat, quæ Filius in carne manifestatus, tam in Sabbatho, quàm aliis diebus præstabat. Ergo cum opera Filij, sint etiam Patris: si Patris opera non violant Sabbathum, neque etiam id faciunt opera Filij. Docet etiam hæc particula ὁμοίως, se eadem virtute omnia agere, qua & Pater: propria scilicet & sibi innata, imo eodem etiam consilio, quo & Pater. Ergo cùm Pater nihil malè agat, efficitur neque Filium malè quippiam agere: ac proinde non posse peccare in suis operibus, sicut nec Pater in suis. Hinc autem maximè elucet quanta sit inter Patrem Deum, & Filium æqualitas, tanta scilicet vt maior esse non possit. Hoc est primum argumentum pro æqualitate Filij cum Patre, tam ἀπὸ τῆς ταυτότητος operum Patris & Filij, quàm ἀπὸ τῆς ταυτότητος virtutis in operando, & Filij & Patris, deductum. Pergit Christus, & ait.

VIII. Vers. 20. *Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.* Hic continetur explicatio & confirmatio superioris argumenti. His enim verbis rationem reddit, cur, cum dixisset, *Filius nihil potest operari, nisi quæ Patrem viderit operantem,* mox subiunxerit: *Quæcunque Pater operatur, ταῦτα etiam Filius similiter facit,* nimirum: Quia cùm Pater diligat Filium, omnia ei demonstrat, quæ ipse facit. Et sunt hæc verba ceu minor propositio huiusce syllogismi, nempe: Quæcunque Pater Filio, se facere demonstrat, ea omnia Filius, & eodem modo, quo Patrem videt operari, potest efficere & efficit: atque ita hæc potest, & efficit Filius, vt non possit ea non efficere. Hæc versu superiori. Non potest Filius à seipso operari, nisi viderit Patrem operantem: quæcunque enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit: Atqui Pater omnia Filio demonstrat, quæ ipse facit: huius minoris probatio sequitur: *Pater enim diligit Filium.* Amor autem efficit, vt nihil possimus celare amatos, eorum, quæ facimus: vt ante docuit. Conclusio sequitur principalis: Ergo Filius potest, & efficit omnia, quæ Pater etiam efficit, & eodem modo. Hæc habetur versic. 19. Ex hac autem conclusione, consequuntur istæ duæ aliæ propositiones, quarum prima hæc est: Si quæcunque facit Pater, efficit & Filius, & quidem eodem modo: Est ergo Filius Patri æqualis, sicut facultate operandi, sic etiam natura. Altera: Si quæcunque efficit Pater, Filius etiam efficit, & ita efficit, vt non possit, neque alia, neque aliter efficere, quàm Pater efficiat: Ergo opera Filij non possunt culpari & accusari, quin etiam Patris opera accusentur. Atqui opera Patris non possunt accusari: Ergo nec Filij: quare opere meo Sabbathum non violaui. Hæc ratio ab amore eoque paterno, ducta est: quæ nemini est ignota. Si enim Pater aliquis puta aurifaber, Filium charum in sua habet officina: Is certè quicquid tenet artis, illud etiam totum demonstrabit Filio, eumque docebit: vt & ipse Filius eadem opera & ὁμοίως efficiat. Vnde verò ad hoc permouebitur Pater? Ab amore erga Filium; ita verè de hoc Patre dicetur: Pater diligit Filium: omnia ergo demonstrat ei, quæ ipse facit, & quomodo facit. Eundem ad modum loquitur Christus de Patre suo, Pater enim habet Filium in hac mundi officina συνεργὸν suorum operum: & nihil agit; quin illud etiam præstet Filio, vt secum agat. Quid ita? Quia Pater diligit Filium: & idcirco nihil potest eum celare, & nihil ei non communicare. Quàm efficax sit hæc ratio, nouimus omnes: verus enim amor, & vera amicitia, efficit, vt inter amicos omnia sint communia: vnde illud: κοινὰ τῶν φίλων κοινά. Et hanc rationem confirmat Christus alibi apud Ioh. 15. 15. *Iam non dicam vos seruos: quia seruus nescit, quid facit Dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Quæ cùm ita se habeant: meritò Christus ab amore, quo Pater Filium immenso complectitur, concludit, Patrem omnia Filio demonstrare, id est communicare. Etsi enim iuxta phrasin sacrorum bibliorum, idem sit communicare seu dare, quod est demonstrare, & docere; sicut idem etiam est videre, quod accipere, vt apud Ioh. 3. 5. *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum Dei,* id est, accipere: tamen maluit vti hic Christus verbo demonstrandi, quàm communicandi. Primùm quidem, vt ostenderet, & qui communicat, & cui communicatur, nempe Patrem & Filium, non esse res mutas, & ἀλόγους: sed personas veras, intelligentes, & volentes. Deinde vt etiam fortè quodam modo innueret, quomodo hæc communicatio fiat: nempe actione intellectus diuini. Hoc enim Patres permulti, & Scholastici dixerunt: generationem filij æterni, per actum intellectus paterni fieri: qua etiam de causa dicunt vocari Λόγον, & Σοφίαν Patris; quamquam hæc de modo generationis filij Dei sunt abstrusiora quàm vt à nobis possint intelligi; & curiosiora, quàm vt debeant inuestigari. Summa, docet Christus, hanc, quam cum Patre communicationem habet, vim scilicet edendi miracula, & mundum regendi, & omnia quæ facit faciendi, se à Patre habere: neque de hac re esse mirandum, cùm Pater Filium diligat vnigenitum, amore scilicet immenso: non posse ergo Patrem, quippiam apud se continere quod non communicet Filio. Atque hinc argumentum habemus alterum, quo confirmari Filij cum Patre æqualitas potest. Est autem tale. Pater ita diligit filium, vt nihil ipse agat, quin & filio communicet: vt secum ὁμοίως, agat. Filius ergo Patri est æqualis potentia, & agendi facultate; ac proinde etiam natura. Et tantum in hoc differt à Patre, quod Pater omnia habet à seipso; Filius à Patre: itaque reipsa æqualis est Patri: tantùm verò ratione originis, inæqualis.

IX. V. 20. *Et opera istis maiora demonstrabit ei, vt vos miremini.* Transit ad opera secundi generis, quæ certè maiora sunt, quàm prioris. Est enim res multo maior, homines impios iustificare, mortuos in peccatis suscitare & seruare; quam eos creare & conseruare. Promittit autem se maiora facturum, tum miracula, tum alia opera ad salutem animorum pertinentia, quàm fuerit hominis paralytici curatio. Nam erat suscitaturus duos mortuos, & maximè Lazarum: opera certè maximæ admirationis. Deinde multis remissurus peccata, & ex impiis in pios & sanctos viros mutaturus: ita vt admirati Iudæi dicturi essent: *Quis potest peccata remittere, nisi solus Deus?* Luc. 5. 21. Sunt enim hæc maiora, quàm paralyticum sanasse. Postremo omnes mortuos è monumentis suscitaturus, & totum orbem tandem iudicaturus. Hæc ergo incipit explicare. Ver. 21. *Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat, ita etiam Filius, quos vult, viuificat.* Est ἐξήγησις superioris amplificationis. Explicat enim quod dixerat, maiora sibi Patrem demonstraturum: id est, daturum, vt Filius faciat. Est autem hoc, nempe suscitare, & viuificare mortuos, illud vnde potissimum scripturæ solent potentiam Dei demonstrare, vt liquet ex Epistola ad Rom. vbi volens Apostolus describere potentiam Dei, qua fides Abrahæ nixa est: appellat Deum, illum qui suscitat mortuos, & qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint. Rom. 4. 17. Cæterum notandum hic suscitationem & viuificationem mortuorum capi, non solùm pro resuscitatione corporum, sed cum primis animorum à peccatis, & à morte ad iustitiam, vitámque æternam. Hoc liquet ab illa dictione: *Quos vult viuificat.* Etsi enim omnium, tam reproborum, quàm electorum suscitabit corpora: non omnium tamen animas in hoc mundo viuificabit suo Spiritu, sed tantùm quos vult: neque etiam omnium corpora viuificabit ad vitam æternam, sed tantùm quos volet, id est, electos, electorúmque corpora. Inde apparet, salutem totam pendere à voluntate Dei & Christi. Notandum prætereà hic est, non separari actionem & voluntatem Patris in suscitandis mortuis, à voluntate & actione Filij: Quasi Pater alios suscitet, & velit suscitare, & alios Filius viuificet, & velit viuificare; sed de iisdem mortuis loquitur, nempe quos Pater vult, & suscitat, ac viuificat, eosdem etiam Filium velle, & suscitare, & viuificare, vt sit ταυτότης, & actionum & voluntatis in Patre & Filio: iuxta illud suprà: *Quæcunque facit Pater, ταῦτα etiam & ὁμοίως Filius facit.* Hoc liquet à scopo Christi, in hac apologia. Is fuit, docere, se nihil agere, quod non secum agat Pater; & contra, Patrem nihil facere, quod non cum ipso simul etiam filius faciat. Ac proinde concludit: Primum se ita esse Patri æqualem, vt sit vnum cum Patre. Deinde, non posse sua facta improbari, quin improbetur Pater, qui cum Filio omnia operatur, & quocum Filius omnia facit. Est ergo hic primùm confirmatio primi argumenti, ducti ἀπὸ τῆς ταυτότητος Patris & Filij, in suscitandis & viuificandis mortuis, ac peccatoribus. Quos Pater suscitat & viuificat, eosdem, & non alios Filius, & suscitat & viuificat, tam animos iustificando & viuificando, quàm corpora ad æternam vitam excitando. Ergo Filius æqualis est Patri in suscitandis & viuificandis mortuis. Deinde habemus nonum, hoc est, tertium argumentum, ad æqualitatem Filij cum Patre probandam, ductum ab æquali, non solum potentia, sed etiam voluntatis libertate: imò ab eadem prorsus voluntate, in Patre & in Filio, quum ait, *Quos vult viuificat.* Tale verò est argumentum. Quorum est vna & eadem tum potentia, tum etiam voluntas in iustificandis mortuis, id est, in iustificandis peccatoribus, illi sunt omnino æquales. Atqui Patris & Filij est vna & eadem potentia, ac voluntas in

viuifi-

viuificandis mortuis. Quos enim Pater vult viuificare, & viuificat, eosdem etiam Filius vult viuificare, ac reipsa viuificat. Ergo cum inter Patrem & Filium sit non solum æqualis suscitandi mortuos, & viuificandi potentia, verum etiam æqualis voluntatis libertas, imo eadem prorsus potentia, & voluntas: efficitur, Filium verè æqualem esse patri. Hinc etiam confirmatur conclusio primæ partis apologiæ in hunc modum:

Si, quos pater viuificat, eosdem, & non alios, etiam Filius viuificat: Ergo iste paralyticus curatus in Sabbatho, non tam à Filio, quam a Patre viuificatus fuit.

Quare non potest Filius propter hoc factum accusari violati sabbathi, quin etiam Pater accusetur.

X. Sequitur vers. 22. *Neq; enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Confirmatio est eius, quod dixerat, sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat: ita & Filius quos vult, viuificat. Iudicare, iuxta linguam sanctam hic significat regere & gubernare: eoq; re & pios protegere, & impios damnare: ac iudicium, significat totius mundi administrationem & gubernationem. Sic Dauid; *Erudimini* (inquit) *qui iudicatis*, id est regitis, *terram*. Psal. 2. Cæterum hic amplio potiùs pro administratione & gubernatione regni Dei, id est Ecclesiæ, quam mundi. Sensus enim est: Pater dedit omne iudicium Filio, id est, totam totius, non tantùm mundi, sed in primis regni sui gubernationem, vt pro sua voluntate illud regat, alios seruando, alios condemnando. Ergo Filius quos vult viuificat.

At quomodo Pater neminem iudicat, id est regit in Ecclesia, iustificat, seruat? An non dicitur ad Rom. *Deus est qui iustificat* Rom 8, 33. Subintellige Solus, & sublata erit difficultas. Ergo sensus est, Pater sicut mundum vniuersum non solus regit, sed per Filium, vnaque cum Filio: sic suum regnum, & homines sui regni, non solus regit, ac gubernat, sed simul cum Filio, & per Filium, omnia moderatur, & agit, ferit, sanat: occidit, viuificat: seruat, damnat: denique sine Filio nihil agit. Quare quum ait, *Sed omne iudicium dedit Filio*, sic intelligendum est, Patrem, totam sui regni gubernationem dedisse Filio, vt totam etiam sibi retinear. Hinc colligitur, quomodo intelligendum sit, quod Theologi scribunt, Patrem totam suam essentiam communicasse Filio: nimirum, ita vt totam etiam sibi retinuerit. Sic etiam hic loquitur de iudicio. Habemus vero hic argum. 4. ab æquali regni gubernatione. Pater & Filius totum regnum simul ex æquo iudicant & regunt. Pater enim solus non iudicat seu regit, sed vnà cum Filio. Sunt ergo Pater & Filius in regno æquales.

XI. vers. 23. *Vt omnes honorent Filium: prout honorant Patrem.* hic habemus causam vnam finalem, cur Deus totius sui regni gubernationem Filio commiserit, id quod nomine iudicij intellexit. Causa ea est quam adfert, dicens, *Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem:* quasi dicat, in hunc finem Pater nihil sibi soli reseruat, sed omnia Filio communicauit: inter quæ in primis est totius sui regni gubernatio: vt honor, qui ab omnibus Patri defertur & debetur, idem quoque ipsi Filio ab omnibus deferatur. Perinde ac si Rex aliquis totius regni gubernationem committat Filio: vt subditi eum honorent, sicut & Patrem. Tanta est enim inter vtrumque æqualitas: vt qui non honorant Filium, etsi putent se honorare Patrem, Pater tamen hunc ab eis non accipiat honorem, nec sentiat se honorari ab iis, qui Filium non honorant. Hic ergo habemus 5. argumentum ad confirmandam Filij cum Patre æqualitatem: Quibus æqualis, imo modis omnibus idem debetur honor, illi etiam modis omnibus, dignitate, & virtute, & natura æquales sint, necesse est. Atqui idem honor debetur Filio, qui & Patri: atque ita debetur, vt qui non honoret Filium, is neque etiam Patrem, à quo missus est cum omnia auctoritate iudicandi, honorasse conuincatur. In hunc enim finem dedit omne iudicium Filio, vt omnes honorent Filium, *καθὼς* honorant Patrem: *καθὼς* inquam, id est, pari eodem plane honore, quo & Patrem omnes honorant. Est ergo Filius dignitate, auctoritate, potentia, & natura, ac Deitatis maiestate æqualis Patri. Nam si Filius non esset æqualis Patri, Deitatis maiestate, & modis omnibus: profecto aliquis honor deferretur seu deferendus esset Patri, qui Filio non deberetur. Ergò hinc aperiè conuincitur Filium esse eundem Deum cum Patre, & eundem IEHOVAM. Nam Iehoua apud Iesaiam ait: *Gloriam meam non dabo alteri.* Ies 42. 8. Hic autem docet Christus eundem sibi honorem deberi qui etiam Patri debetur. Hinc etiam discant Ariani, & Seruetiani, qualem debeant honorem Christo, eundem certe, quem & Patri: vt non immerito solita semper fuerit Ecclesia, vnumquemque Psalmum his verbis claudere: *Gloria Patri, & Filio & Spiritui sancto:* nempe eadem sit. Id quod antea fecerunt Apostoli: vt liquet ex Epistolis Pauli & Apocalypsi 1. Cor. 3. 13. Apoc. 1. 4. Quomodo igitur audent dicere, se tueri gloriam & honorem Patris, cum eodem honore & gloria spolient Filium? Stat sententia Christi: Velle Patrem, vt omnes honorent Filium, sicut & Patrem, hoc est, vt eodem honore & gloria Filium colant, qua Patrem debent honorare, & glorificare. Ergo qui hoc honore Filium spoliant, Patrem quoque inhonorent necesse est.

XII. Sequitur sextum argumentum, ab eodem Fidei obiecto deductum, vers. 24. *Amen, amen dico vobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit, sed transit à morte in vitam.* Pergit in explicandis operibus secundi generis: quæ scilicet ad nostram salutem pertinent. Simul verò docet, quæ sit præcipua illius honoris pars: qui tam filio, quam Patri debetur: nempe vt tam in Christum, tanquam verum Deum credant, quàm in Patrem. Hoc alias etiam iussit Christus apud Iohannem. 14. 1. Audire sermonem Christi, est Christo loquenti credere: ac proinde fidem in eo collocare. Credere autem ei, qui Christum misit, est credere Patri: Vtrumque autem coniungit simul, dicens: *Qui audit sermonem meum:* Et: *Qui credit ei, qui misit me.* Quid tum? Quia qui ita credit, propter hanc fidem in me, & in eum, qui misit me, *habet vitam æternam.* Iis verbis docet, obiectum fidei nostræ, qua iustificamur, & vitam æternam accipimus, esse non minus Filium missum, quàm Patrem mittentem. Ratio huius duplex affertur: vna, quia eadem est vtriusque Doctrina & Sermo. Quem enim Christus locutus est Sermonem, sermo fuit & est, tum Patris, tum Filij. Nam ait primo: *Qui audit sermonem meum:* Est igitur Christi sermo. Deinde ait: *Et credit ei, qui misit me*, nempe cum hoc Sermone. Est ergo Pater auctor huius sermonis. Fides autem est ex auditu huius sermonis, Ergo obiectum fiduciæ, tam est Filius, quàm Pater. Altera ratio: Quia quod promittitur in verbo & sermone Euangelij: non minùs præstat Filius quàm Pater: nec minus nos illud consequimur per fidem in Christum, quàm per fidem in Patrem. Ideo ait: *Qui audit sermonem meum, & qui credit ei qui misit me: is habet vitam æternam:* nempe per hanc vnicam fidem quam habet in me, & in Patrem. Obiectum ergo fidei, in quod recumbere debet nostra fides: tam est Filius, quàm Pater. Quare hinc, vt dixi, conficitur argumentum ab eodem fidei obiecto, quod tam est Filius, quàm Pater, ductum. In quibus ex æquo fides de æterna vita est collocanda, & à quibus ex æquo expectanda est salus: ij etiam sunt æquales potentia, bonitate, Deitate. Atqui fides ex æquo tam in Filio, quàm in Patre est collocanda atque seruanda, & hîc docet, & alibi sæpius. Cuius rei ratio est, Quia per hanc fidem, tam in Filium, quàm in Patrem, vitam consequimur æternam: & non venimus in condemnationem, sed transimus à morte ad vitam. Hanc minorem propositionem confirmat versu insequenti, ab operibus prope diem futuris, dicens: *Amen, amen dico vobis, quòd veniet tempus, & nunc est: quum mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint, viuent.* Ergo Filius æqualis est Patri.

XIII. Sequitur septimum argumentum, ab eodem vitæ fonte, qui est tam in Filio, quàm in Patre, vers. 26. *Sicut enim Pater vitam habet in seipso: ita etiam dedit Filio vitam habere in seipso.* Habere vitam in seipso est, primum habere vitam non aliunde mutuatam, neque in aliena potestate constitutam, sed à se scaturientem, & in se permanentem, & indeficientem, seu à se & per se viuere, ac proinde significat, ita à se & per se viuere, vt etiam aliis possit vitam suppeditare. Cape simile à fonte sumptum, in quo scaturit aqua: talis fons habet aquam in semetipso, id est, non aliunde mutuatam, sed in se perpetuò scaturientem, & indeficientem: ac proinde talis est, qui aquam etiam aliis suppeditare perpetuò possit. Ita Deus Pater vitam in se habet: quia primò viuit à se & per se, eoque indeficienter: & quia auctor vitæ est in aliis omnibus viuentibus: id quod vere solius est Dei. Christus vero ait, Patrem sibi quoque dedisse: vt vitam in seipso habeat, concludit ergò se quoque Deum cum Patre esse à se semper, & per se viuentem, vitæque in aliis fontem & auctorem: quamquam quicquid est, & habet ipse, à Patre est, & habet. Quid igitur potest esse magis æquale ipsi Patri quàm Filius? Est ac si dicas, Nihil est similius fonti quàm fons. Neque enim Pater & Filius duo sunt fontes vitæ, sed ambo vnus fons, sicut & vna sunt vita. Septimum itaque argumentum sic formatur.

Filius tam habet vitam in seipso, quàm Pater, id est, tam viuit ex se & per se, vt etiam alios possit viuificare quàm Pater. Ergo æqualis est Patri, etiam ipsa vita.

XIV. vers. 27. *Et auctoritatem dedit ei, iudicium etiam faciendi, quatenus Filius hominis est.* Transit ad opera tertij generis, quæ sunt omnes mortuos è monumentis excitare, & totum orbem iudicare: atque ita fine rebus omnibus impo-

sito, in regnum cœlorum pios inducere, & impios in ignem æternum ablegare. Hæc sunt ex illis maioribus operibus, de quibus dixerat v. 20. *Et opera istis maiora demonstrabit ei*, hoc est, communicabit, vt faciat. Iudicare enim mundum, & reddere vnicuique secundùm opera sua, opus est Dei solius: vt Apostolus docens, dicens: *Deus statuit diem quo iustè iudicaturus est orbem terrarum.* Rom. 2. 16. & 3. 6. Act. 17. 31. Sed quia hoc efficiet per filium in forma visibili apparentem, & venientem in nubibus, quem omnes intuebuntur: ideò erit opus verè admirandum: De hoc igitur ait: *Et auctoritatem dedit ei iudicium etiam exercendi, &c.* Duo dicit: Primum Patrem præter ea, quæ suprà dixerat de operibus creationis & gubernationis mundi, & de operibus præsentis iudicij, quibus Ecclesiam regit, sibi etiam dedisse auctoritatem iudicium (nempe vltimum) de omnibus faciendi, hoc est, mortuos in fine seculi omnes à monumentis excitandi, in nubibus magna cum maiestate veniendi, omnium hominum facta discutiendi, sententiam de omnibus ferendi, impios in æternum exitium mittendi, & pios in æternum regnum ac vitam recipiendi. Deinde Patrem hanc sibi dedisse auctoritatem: ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, hoc est, quatenus etiam homo est, & quia homo est. Quatenus quidem homo est: quia iudicium hoc vniuersale, Christus non solùm, vt Λόγος faciet (est enim proprium Dei iudicare mundum) sed etiam quà homo est: Apparebit enim visibilis, & sententiam de omnibus feret. Quia verò homo, hanc accipit potestatem, hoc est, propterea quia talis homo est. Quum enim esset in forma Dei, factus est homo, & habitu inuentus vt homo, factus obediens vsque ad mortem, &c. Philip. 2. 6. Quia igitur talis homo fuit: ideò Pater exaltauit eum, & dedit illi nomen supra omne nomen. Hoc est etiam, quod hic ait Christus: Nempe quia homo talis sum, ideò dedit Pater mihi hanc potestatem exercendi etiam iudicium in omnes, quum visibili forma redibo è cœlo. Hoc vero erit vnum ex illis operibus maioribus, de quibus suprà: ita vt omnes etiam impij sint vehementer admiraturi, quum talem virum, qui fuerat ab ipsis contemptus, & crucifixus, videbunt venire in nubibus cum maiestate magna cum omnibus angelis, & iudicare viuos ac mortuos. Cæterùm quum hæc diceret, mirabantur Iudæi, nempe non sine Sarcasmo, talem videlicet homunctionem, hæc tam magna, securè, & audacter de se prædicare. Christus igitur ait: *Ne miremini hoc. Nam venit hora, qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius.* Quasi dicat: Non est cur miremini, me irridentes. Res ipsa breui declarabit: an vera sint quæ dico, nécne. *Nam venit hora* (ἔρχεται) *qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius.* Iussus enim Christi per angelum omnes mortui reuocabuntur ad vitam. Sed huius rei specimen præbuit, quum suscitauit Lazarum è monumento: Ad vocem enim Christi, *Lazare veni foras*, ille statim prodiit. Ioh. 11. 43. vers. 29. *Et prodibunt, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij seu condemnationis*, quasi dicat: Vos ipsi impij homines, audietis sententiam aduersus vos. Nam ex illorum estis numero, qui prodibunt in resurrectionem condemnationis. Est ergo hîc octauum argumentum, quod tale est.

Excitare omnes qui in monumentis sunt ad iudicium, & mundum iudicare, & dare vnicuique secundum opera sua, opus est solius Dei. Hoc erat in confesso apud omnes Iudæos, quia Prophetæ prædicarant hoc: Imò vulgatum iam inde ab exordio mundi: vnde Enochi dictum apud Iudam vers. 14.

Atqui in hoc quoque tertio & vltimo tantorum operum genere, συνεργὸς sum Deo Patri: non solùm quà Filius ex ipso natus, sed etiam quà Filius hominis, id est, talis homo sum. Pater enim per me iudicabit vos, & vniuersum mundum: & ex meo hoc ore, quo loquor vobiscum, sententiam audietis aduersus vos, impiosque omnes. At quemadmodum nunc nihil ago ex me, sed quod Pater facit, idem & ego; & sicut ab ipso audio, sic iudico, & ideò iustum est meum iudicium quia non quæro meam, sed Patris voluntatem: ita etiam meum istud iudicium iustissimum erit: quia non aliter iudicabo, quàm audiam ex Patre in me loquente, & quia ex ipsius voluntate omnia agam, quoniam idem est velle Patris & meum.

Cùm hæc ita se habeant, sintque certissima, si quis non videat quanta sit æqualitas inter Patrem & me eius filium, cæcus est.

Quare quod significaui me Patri Deo esse æqualem, bene & rectè feci.

XV. Sequitur ergò conclusio vtriusque partis Apologiæ: in qua breuiter media suæ probationis repetit, & concludit, tum opus quod fecit in Sabbatho, esse iustum & bonum: tum, quæ dixit de sua cum Patre æqualitate, esse verissima: ac proindè quod futurum etiam est iudicium vniuersale, futurum illud iustissimum. Quia ex sententia & voluntate erit Patris, quæ per Filium enunciabitur. Epilogus & conclusio hæc est vers. 30. *Non possum à me ipso facere quicquam: prout audio, iudico: & iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Dixi summam apologiæ hanc esse, Christum nimirum assumere se esse perfectissimum patris συνεργὸν in omni operum Dei genere. Hinc duo infert: Vnum, se æqualem esse Patri: imo vnum & eundem cum patre: Quia vna etiam est vtriusque actio, vna voluntas, vna agendi facultas, vna & eadem gloria, vnus & idem fons vitæ, vna mundum iudicandi auctoritas. Deindè, sua opera, etiam die Sabbathi facta, non posse culpari, quasi Sabbathum illis violatum sit: quandoquidem ea non sunt minus opera Patris, quam sua: idque propter summam æqualitatem, imò vnitatem, quæ est inter se & Patrem suum: qua vnitate fit, vt nihil agere possit Filius, quin illud etiam Pater efficiat: & contrà, nihil efficiat Pater, quod non etiam Filius faciat, & eodem quidem planè modò faciat. Opera autem hæc Dei dixi triplicis esse generis. Alia, quæ pertinent ad creationem & gubernationem mundi, totiusque orbis. Et in iis Filium semper fuisse συνεργὸν Patris: atque speciatim eum de iis loqui, quum ait vers. 17. *Pater operatur, & ego operor.* Item: *Quæcunque facit Pater ταῦτα & Filius ὁμοίως.* Alia, quæ ad specialem Ecclesiæ, seu regni Dei gubernationem, redemptionem, salutem, spectant: in qua Ecclesia, alij per fidem Euangelij à mortuis suscitantur & viuificantur: alij manent in morte propter incredulitatem: & hæc vocari posse opera præsentis iudicij. Nam etiam Christus hæc vocat mysterium sui aduentus, & dispensationem Euangelij, totumque opus redemptionis, & Ecclesiæ regimen, quum ait: *Ad iudicium veni in hunc mundum: vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Iohan. 9. 39. Et: *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Iohan. 12. 31. Et de iis loqui Christum, quum ait: *Sicut Pater suscitat mortuos, &c.* Item: *Pater non iudicat quemquam*, scilicet solus: *sed omne iudicium dedit Filio*, id est, regimen, & gubernationem totius regni. Alia, quæ ad futurum & vniuersale pertinent iudicium, & de iis loqui Christum, quum ait: *Et potestatem* (seu auctoritatem) *dedit ei iudicium exercendi*, quatenus filius hominis est. Hæc omnia complectitur breuiter in conclusione Christus. Primi quidem generis opera, quum ait: *Non possum ego à me ipso facere quicquam, &c.* Est repetitio illius, quod est in vers. 19. *Non potest Filius à seipso operari*: quasi dicat, Nihil potest operari, quod non & Pater. Secundi autem generis opera: quum ait: *Sicut audio iudico: & iudicium meum iustum est*, hoc respondet illi quod habemus in vers. 22. *Pater non iudicat quemquam* (solus) *sed omne iudicium dedit Filio.* Filius igitur regit Ecclesiam & gubernat: ex iudicio & voluntate Patris & cum Patre. Hoc idem verbum etiam referri potest ad alterum iudicium vniuersale: vt hoc modo dicat, sicut audiam, sic iudicabo: ita vt hîc loquatur tanquam de re præsenti propter certitudinem rei futuræ. Iudicabit enim cum Patre mundum. Sed Christus vt homo, erit ceu præco Patris: qui iudicis Dei sententiam palàm pronunciabit. Quid hinc consequitur? *Iudicium meum* (tam præsens quàm futurum) *iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me*: hoc est, Quicquid igitur ago, & dico, & dicam, iustum est & erit, quia ex voluntate Patris, quæ iustissima est, semper iudico. Quæ cùm ita se habeant, efficitur, Primùm quidem, opera mea esse iusta: quare violari illis Sabbathum non posse. Deinde verba etiam mea, quibus dixi, Deum meum proprium esse Patrem, & quibus assero, me æqualem esse Patri, vera ac iusta esse: Quia sicut nihil ago ex me ipso, sed ex Patris voluntate, sic nihil dico, nisi vt audio ex Patre. Verum igitur est, me æqualem esse Patri.

CAPVT III.

Christi de sui ex Patre æterna generatione testimonia, ex Ioh. 6. & huius capitis breuis expositio.

Testimonium 4. Christi, ex Ioh. 6. vers. 32. & sequent.

DOMINVS Iesus captata occasione partim à pane, quo maximam Iudæorum multitudinem aluerat, partim à Manna pane cœlesti, quo Iudæi dixerant Patres suos in deserto fuisse à Mose sustentatos: egregium & verè cœlestem habuit Sermonem de vero ac cœlesti pane, quo electorum animi ad vitam nutriuntur

tur æternum. Ex hoc Sermone præter alia insignia cœlestis doctrinæ capita hoc cum primis apertè colligitur: Christum, quà λόγος est, verum & naturalem Dei Filium esse, eoque verum Deum. Atque hic Christi fuit scopus in eo Sermone: nempe ostendere quis esset, verus scilicet Deus & homo, ac que Seruator mundi: & qua ratione possimus ipso frui, nempe fide. Summa hæc est: Christus primò docet, Filium se esse Dei, dum Deum suum vocat Patrem. Secundò ait, se esse panem, quem Pater de cœlo nobis dederit. Tertiò hunc panem vitam afferre mundo: hoc est, animos ad æternam vitam a... & à peccatis viuificare & corpora etiam tandem à mortuis excitaturum esse. Neutrum horum conuenit Christo, quà homo tantùm est. Nam neque animam & corpus è cœlo attulit: neque vt homo aut animos iustificare, aut corpora ad vitam reuocare potest: ... ... pus. Est ergo Christus panis cœlestis non simpliciter, quà homo est sed qua est Deus. Item cùm dixisset, carnem suam (id est humanam naturam) viuificare: mox explicauit, hanc virtutem non esse à carne, sed à Spiritu, hoc est à Deitate. *Caro* (inquiens) *non prodest quicquam: Spiritus est qui viuificat.* Ostendit igitur, eatenus suam carnem viuificare quatenus cum Spiritu, hoc est cum Deitate inseparabiliter coniuncta est. Et non secus illam viuificare quàm ferrum ignitum calefaciat atque adurat, nempe non sua, sed ignis, quocum est coniunctum, virtute. Ita caro Christi. Ac proinde ex vtroque loco euincitur Christum esse Filium Dei, qua λόγος est, non adoptionis gratia, sed natura, hoc est, non solùm hominem, sed etiam Deum esse verum.

II. Nunc totus contextus percurrendus est: quò clariùs & certiùs, quod dico verum esse appareat. Ioan. 6. vers. ... Dixit ergo illis Iesus: *Amen, amen, dico vobis, non dedit vobis Moses panem ... cœlo ... Pater meus dat vobis panem illum verè cœlestem.* Comparatione loquitur, e... Manna, panis cœli vocatum fuit Psal. 78. 24. vt suprà citatum est vers. 31. sed quia ille alebat tantùm corpora illorum eius fuit panis. Verum cœlestis ille proprie est, qui animas alit, id quod solus facit Christus: de eo huius comparationis ... neque manna per Mosen impetratum a Deo ... fuisse verum cœlestem panem. Cœlestem verò panem, esse illum, quem dat Pater, nempe se vers. 33. *Panis enim Dei is est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.* Tres hic habemus proprietates veri panis cœlestis. Vna est, quod verè descendit e cœlo, nempe de vero cœlo, de cœlesti scilicet regno Dei. Altera, quod vitam det, scilicet veram det. Tertia quòd hanc vitam det non vni tantum populo, sed toti mundo. Ab iis tribus proprietatibus, probat Manna Mosis non fuisse verum panem cœlestem. Primò: quia non descendit de vero cœlo (vbi scilicet habitare dicitur Deus) sed ex aëre, & nubibus. Deinde, quoniam non dedit veram vitam, scilicet immortalem, & Spiritualem. Tertiò, quia neque toti mundo sed tantùm populo Israelitico, qui fuit in deserto. Contrà igitur cùm Christus se (vt ipse affirmat) ille verus cœlestis panis: consequitur illum & verè descendisse de cœlo a Patre: & veram vitam adferre: & totius mundi esse Seruatorem, tam inde à condito orbe. Hinc verò quid consequitur, nisi Christum & fuisse in cœlo Filium Dei, antequam descendisset in terram: id est priusquàm in carne sese manifestasset? & verum esse, naturalémque Dei filium, eòque verum Deum? Solius enim Dei est, quod huic cœlesti pani attribuit: animas scilicet à peccatis & corpora à mortuis viuificare.

III. Vers. 34 *Dixerunt ergo ei: Da nobis semper panem istum.* Irrident Christum & sauciatis perstringunt, quod dixerat se esse panem Dei, qui descenderit de cœlo & qui det vitam mundo. Hinc enim videbant effici: eum esse Filium Dei naturalem, & adeò Deum. Quòd non crederent, rident eum. vers. 35. *Dixit illis, Ego sum panis ille vitæ, qui venit ad me, nequaquam esuriet: & qui credit in me non sitiet vnquam.* Contenta Iudæorum irrisione, pergit nostra causa, salutarem de hoc Pane doctrinam explicare. Primum docet, vnde petenda sit vita: nempe à se Christo. *Ego enim, inquit, sum panis vitæ.* Secundò qua ratione possimus eam vitam assequi, & ea frui: FIDE in Christum. *Qui enim venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam.* Descriptio est vitæ æternæ. Nunquam enim esurire, & nunquam sitire est semper beatè viuere. Habemus etiam, venire ad Christum, & credere in Christum: idem esse. Quanquam ego discrimen hoc facio, vt venire ad Christum, sit vltra illius humanitatem quæ spectabilis est, pedibus Spiritus penetrare in illius vsque Deitatem, & quàm propius accedere, ita vt agnoscamus, cum verum esse Dei Filium, & Deum ipsum: ac proinde talem, qui possit, & velit nos seruare, hoc est venire ad Christum: nempe cognoscere, quis sit, & quodnam eius officium. Credere verò in Christum: est in Christo verè cognito, totam salutis fiduciam collocare. Hoc verò alterum sequitur ex priore: nec quisquam potest veram salutis fiduciam in Christo collocare, nisi eum agnoscat pro vero & naturali Dei filio, eoque vero Deo. Hæc etiam duo confirmant, Christum verum esse & naturalem Dei Filium, eoque Deum ipsum: Nam neque vitam æternam conferre potest, nisi Deus, neque licet salutis fiduciam reponere, nisi in Deo. Versiculo 36. *Sed dico vobis: etiam vidistis me nec creditis.* Duo de Iudæis dicit: Primùm, se ab ipsis fuisse agnitum: nempe ex parte, ita vt sint inexcusabiles. Secundò, in se, tamen non fuisse ab illis creditum. Accusat igitur eos voluntariæ & inexcusabilis contemtus, voluntariæque infidelitatis.

IIII. Versiculo 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui ad me venit non eiiciam foras.* Causam adfert cur Iudæi non credant in se Christum. Huius enim rei culpam non hærere in doctrina, quasi non sit vera: nam electi in se credunt idque constanter. Sed causam esse docet, quia non sint electi. Argumentum enim hoc est.

Quicquid dat mihi Pater: id est, quisquis est electus, & mihi à Patre assignatus, *is venit ad me:* nec solum venit, sed etiam perpetuò apud me manet. *Nam qui venit ad me, non eiiciam foras:* quasi dicat: Retineo apud me semper, donec eum ducam in perpetuam vitæ æternæ possessionem: vt paulò post sequitur.

At qui vos ad me non venitis.

Non estis igitur ex numero illorum: qui traditi mihi sunt à Patre, id est, Electorum. Atque hæc est causa, cur non credatis.

Est hoc simile illi, quod habemus alibi: *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Io. 8. 47. Hic duo genera habemus Reproborum: Alii sunt, qui nunquam veniunt ad Christum: Alii qui veniunt, quodam scilicet modo: Sed non manent apud ipsum: ii sunt temporarii, qui nunquam vera & viua donantur fide.

Duæ etiam notæ electorum hic perspiciuntur. Primò, credunt in Christum: Secundò, manent semper cum Christo. Nunquam enim foràs eiiciuntur. Item obseruanda est causa perseuerantiæ sanctorum: Ea est gratia Christi: Quia scilicet Christus non eiicit eos foras. Est igitur donum Christi, Perseuerantia.

Obseruandus est etiam ordo Salutis. Primus gradus est electio. Damur enim Christo à Patre. Secundus, Fides in Christum: Venimus enim ad Christum, tracti, fideque donati à Patre. Tertius, insitio in Christum, æternaque Salus. Non enim eiiciuntur foràs Electi.

V. Vers. 38. *Quia descendi de cœlo, vt faciam non voluntatem meam: sed voluntatem eius, qui misit me. Hæc autem est voluntas eius qui misit me Patris, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in vltimo illo die. Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Ego verò suscitabo eum vltimo illo die.* Confirmat efficacissima ratione, alteram electorum proprietatem: quæ est, eos non solùm credere in Christum, sed etiam semper manere cum Christo, Christo apud se illos retinente: ac proinde electos fideles non posse perire. Est enim hic sensus: Ego non possum eiicere foràs ... qui ad me venit. Ratio: *Quia descendi de cœlo, &c.* Argumentum autem est, à decreto Patris, & à sua erga Patrem, Patrisque voluntatem obedientia deductum, in hanc formam:

Ego non possum, nec volo non facere voluntatem Patris. In hunc finem descendi de cœlo, vt facerem voluntatem eius.

Atqui hæc est voluntas Patris mei, vt quos mihi dedit (id est, elegit) & ex consequenti, qui me vident, id est me agnoscunt, & in me credunt, eos non solum non eiiciam foràs, & perdam: sed donem etiam vita æterna, & eos perpetuò mea manu custodiam, donec in nouissimo die resuscitem, ad vitam scilicet æternam.

Ergo electos, posteaquam cœperint vera fide ad me venire, & in me credere, nunquam eiiciam foràs: sed seruabo vsque in diem resurrectionis. Quare cum vos Iudæi in me non credatis, imò etiam quod habuistis cognitionis mei, illud voluntariè reiiciatis: apertum datis testimonium, vos non esse ex numero illorum, qui mihi dati sunt à Patre.

Est hic obiter obseruandum, quinam sint electi. *Hæc est* (inquit) *voluntas eius, vt qui credit in me, & cætera.* Explicat per notiora nobis, quæ minus nota sunt: nempe quinam sint electi, de quibus est illa voluntas Dei. Illi nimirum, qui credunt in Christum. Non est igitur electio aliunde agnoscenda: quàm è fide in Christum vera, constantique. Hæc autem Christi officium, quod ipse Christus hic defertur, apertè docet, eum etiam ante assumptam carnem Filium Dei fuisse, eoque natum esse Dei Filium. Est enim tale argumentum.

Officium Christi est, omnes electos in se credentes serua

re & sua manu custodire, vsque in diem resurrectionis omnium. *Hæc est enim voluntas Patris, &c.*

Atqui electi ab æterno traditi fuerunt Christo: & iam inde ab initio mundi fuerunt semper qui in Christum crediderunt.

Ergo Christus iam inde ab initio mundi seruauit electos fideles, & sua manu protexit, & protegit, donec resuscitet eos in nouissimo die. Quomodo autem seruauit, si ipse tum non fuit Filius Dei?

VI. Versiculo 41. *Murmurabant ergo Iudæi de eo, quia dixerat: Ego sum panis ille qui de cælo descendit.* Ait murmurasse Iudæos de Christo: nempe tanquam de blasphemo vel saltem de vano homine: quòd dixerat se esse panem, & quidem viuificum, qui è cœlo descendit. Causam huius murmurationis, & oblocutionis, docet hanc fuisse: quòd homines non tracti à Patre, in Christo nihil reputabant præter humanam naturam: dicentes, *Nonne hic est Iesus Filius Ioseph, cuius nos nouimus Patrem & matrem? quomodo ergo dicit iste, è cælo descendi?* Syllogismus Iudæorum talis est.

Fieri non potest, vt qui natus est in terra, & quidem ex obscuris parentibus, is sit, nescio quis, panis viuificus, qui è cœlo descenderit (hæc propositio vera est, si addatur exclusiua, Tantum, hoc modo. Fieri non potest, vt qui tantum natus est in terra, sit panis cœlestis.)

Atqui iste Iesus, natus est in terra ex parentibus obscuris. *Nonne hic est Filius Ioseph? &c.* iam verò in hac Minore, deest exclusiua, Tantùm.

Ergo quomodo dicit: Ego descendi de cælo? Quasi dicerent. Est igitur vanissimus & impudens homo. Quibuscum nam putat se loqui: Cum Fungis, & Bardis, hominibusve qui eum non norint? An non nouimus nos eius patrem & matrem? Cæterùm ex hoc murmure Iudæorum & illorum ratiocinatione, aperte colligitur eos, atque id quidem meritò intellexisse, Christum voluisse innuere, se non esse purum hominem: neque tunc primùm esse Dei filium cœpisse, quum natus est ex virgine Maria: sed in cœlo fuisse genitum & inde in terram descendisse. Priùs enim dixerat Christus, se esse Filium Dei, quum Deum suum Patrem nominauit. Deinde dixit, se esse panem qui de cœlo descenderit. Meritò igitur hinc collegerunt Iudæi, illum voluisse significare, se Filium in cœlo genitum, ex Deo Patre. Verùm cùm hoc iudicarent esse vanissimum, quia nihil aliud in Christo nouerant, nisi humanam naturam & quidem obscurè natam: ideo de illis Christi verbis tanquam vanis non sine irrisione murmurârunt.

VII. Versiculo 4[3]. *Respondit ergo Iesus, & dixit eis, Ne murmurate inter vos, &c.* Docet causam cur ita de se obmurmurarent hanc esse, quod scilicet Christum quidnam sit non agnoscant. Non agnoscere autem, quia non trahantur à Patre. Ideò verò non trahi à Patre, quia non sint ad gloriosam resurrectionem, vitamque æternam, quam Christus omnibus electis traditurus est, destinati sed æterno exitio deuoti. Ita explicat hic fusius quod supra concisiùs dixerat. Syllogismus Christi hic est.

Nemo potest venire ad me (id est, me agnoscere, & in me credere) *nisi Pater qui misit me, traxerit eum*: seu, illi tantùm ad me veniunt, quos trahit Pater.

Atqui vos non trahit Pater: hoc est, vos estis sine Spiritu Dei, & carnalia tantùm spectatis.

Ergo, dum ita manetis sine tractu Patris, fieri nequit, vt in me credatis, & me agnoscatis. Estis enim tantùm caro.

Ego verò suscitabo eum in vltimo illo die. Id est, qui ad me tractus à Patre venerit, ego illum non eiiciam foras: sed meo Spiritu semper retinebo, & viuificabo Spiritum eius, donec corpus etiam resuscitem in illo die.

Versiculo 45. *Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes διδακτοὶ τοῦ θεοῦ. Quisquis ergo audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* His verbis tria facit. Primùm, explicat verbis Propheticis: quomodo Pater trahat ad Christum: nimirum non vi aliqua externa, sed intus in corde loquendo, & docendo, & persuadendo doctrinam cœlestem per Spiritum sanctum. Ideò ex nomine διδακτοὺς, conclusit, modum trahendi, esse per internam doctrinæ persuasionem: dicens: *Quicunque igitur audiuit à Patre & didicit, venit ad me.*

Deinde explicat, quosnam Pater intus doceat: ac proindè ex consequenti, quos non trahat. Trahit electos omnes, & solos. De electis enim omnibus & solis Propheta loquitur: quum ait, *Et erunt omnes, διδακτοί.* Esaias enim alloquitur Ecclesiam Christi sanctam, & ait וכל בניך למודי יהוה *Et ponam omnes filios tuos διδακτοὺς θεοῦ.* Ies. 54. 13. Hinc consequitur non trahi reprobos, quia de iis nulla est promissio, sed tantùm de electis. Postremò confirmat hoc testimonio suam propositionem: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.* Ex qua sequitur altera affirmatiua, nempe, Quemcumque trahit Pater: hic venit ad me. Hoc ex verbis Prophetæ concludit, dicens: *Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me*: hoc perinde est, ac si diceret, Omnis ergo, qui trahitur à Patre, venit ad me. Sed illa locutione Prophetica vsus est, vt doceret etiam modum, quo Pater suos trahat ad Christum electos.

Ex iis porro verbis Christi, liquido apparet Christum filium esse Dei naturalem, & eiusdem cum Patre Deitatis. Ait enim neminem posse ad se venire, seque cognoscere, nisi à Patre audiat, doceatur, & discat, Nempe quis & quid sit Christus. Docet ergo, præter humanam naturam, quæ ab omnibus spectabatur, & ad quam cognoscendam non erat opus Patris tractione & doctrina, aliam etiam in se fuisse & esse naturam, quam nemo possit nosse, aut credere, nisi ad hanc videndam & cognoscendam trahatur à Patre.

VIII. Vers. 46. *Nō quòd Patrē quisquā viderit: nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrē.* Quia dixerat: *Omnis qui audiuit & didicit à Patre, venit ad me*: Ne quispiā fortè cogitaret aliquid carnale, quasi Patrē videant illi, qui à Patre didicerunt, vt solent hominum discipuli, qui dū audiunt præceptorē illum etiam vident. Idcirco addidit hanc exceptionem dicens: (Non scilicet dico, omnis qui audiuit à Patre) *quod Patrem quisquam viderit, nisi is, qui est ex Deo.* Primò docet his verbis, hāc doctrinā de Christo instillari inuisibiliter in animos electorum, & eā esse spiritualem. Secundò, Solum Filium vidisse Patrem: & per hunc aliis quoque patefieri. Sic etiam alibi: *Deum nemo vidit vnquā: Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille exposuit nobis.* Io. 1. 18. Ex iis verò duo potissimum colligimus. primum quidē maximam Patris & Filii esse vnionem. Nam Patrē nemo potest cognoscere, nisi filius eum ipsi reuelet, & ad filium nemo potest venire, nisi trahatur à Patre. Matt. 11. 27. Sunt igitur ita coniuncti, vt vnus sine altero & sine alterius opera agnosci queat, quemadmodum neque mens potest agnosci sine verbo (Hoc enim est illius nota & testimoniū) Neque vicissim verbum sine mente. Hæc enim illud primò gignit & deinde promit per Spiritum. Secundò colligimus: Christum filium esse Dei non gratia adoptionis, sed naturalem seu genitum ex Patre: ait enim: *Is qui est à Deo, hic vidit Patrē.* Hac loqutione, tum assumit, se vnum esse, qui sit à Deo: tum etiam infert, se vnum esse, qui viderit Deum. Ex vtroque autem membro manifestè colligitur, Christum esse Filium Dei naturalem. Videamus de primo, Cyrillus, Chrysostomus, Theophilactus παρὰ accipiunt pro ἐκ. Volunt autē idem valere, esse παρὰ seu ex Deo, & genitum esse ex Deo, id est ex Patris substantia. Nam esse ex Deo, trifariam intelligi potest, Aut creatione vt ad Ro. *Ex ipso sunt omnia* Ro. 11. 36. Aut regeneratione vt apud Io. *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Iohan. 8. 47. Aut æterna generatione. Quomodo verò Christus solus est ex Deo? Num creatione? Minimè verò quod ad humanam quidem naturam attinet, est à Deo, creatione, sed non solus. Omnia enim sunt à Deo. Num generatione? nequaquā. Nam omnes electi sunt à Deo: Quia renati ex Deo, per Spiritum sanctum. Si ergo solus Christus est ex Deo: consequitur solum esse ex Deo substantiali generatione. Hoc confirmatur illo dicto, huic simili: *Filius, qui est in sinu Patris: ipse enarrauit nobis* Io. 1. 18. Quinam solent esse in sinu matrū, & patrū? Liberi ex se nati. Hic ait, Qui est ex Deo. Ibi, Qui est in sinu Patris. Vtraque autem locutio, idē significat, Christum scilicet, quā λόγος, Filium Dei esse ex Patre natum, non gratia adoptionis, sed natura. Hoc apertè colligitur, si idē sint, esse παρὰ τοῦ θεοῦ, & esse ἐκ τοῦ θεοῦ. vt Cyrillus & alij volūt. & mihi probatur. Est. n. hic locus similis illi alteri apud Ioh. *Ego noui eum, quia ab ipso, sum.* Io. 7. 29. Ita hic arguit, Solus Filius est à Deo: ergo solus vidit Deum. Sic etiam, Solus Filius est in Sinu Patris Io. 1. 18. Ergo solus vidit Patrem. Sunt tamen, qui discrimen faciant, inter esse παρὰ & esse ἐκ τοῦ θεοῦ: Ac proinde interpretantur, esse à Deo, idē esse, quod missum esse à Deo. Cæterùm si solus Filius est à Deo missus in hunc mundum: idem consequitur, quod suprà. Est enim necesse, Filium hunc esse missum à Patre certo quodā modo, quo nulla vnquā creatura fuerit missa, aut mitti possit. Sicut. n. quum ait, Neminē vidisse Deū, & se solum vidisse Deum, quia vnigenitus sit in sinu Patris, sese eximit è numero nudarum creaturarum. Ita quum ait, se solum esse à Deo, docet nullam inquam creaturam ita fuisse, aut esse à Deo missam, quomodo ipse à Deo est missus. Prophetæ enim fuerunt missi à Deo, sed non vt angeli. Angeli missi de cœlo: sed non vt Filius Dei. Vnde enim Filius Dei & quomodo missus est? E sinu Patris, vbi erat. Io. 1. 18. & per incarnationem ex virgine. Nulla autem creatura fuit vnquam ita missa, mittive potest. Christus ergo non est creatura, sed Filius

lius Dei naturalis. Quare vtut accipias hanc præpositionem παρὰ in hoc loco efficitur, Christum non esse puram creaturam: sed Filium Dei naturalem. De secundo membro. Se vnum dicit vidisse Patrem, Deum. At nonne etiam angeli, vt de certis hominibus, Mose, & aliis taceam, dicuntur à Christo semper videre faciem Patris? Matt. 18.10. Omninò. Quomodo igitur ait, se solum videre Patrem? Primo intelligitur, per se. Alij enim omnes per Filium reuelantem, agnouerunt: vt docet Iohannes Baptista, Ioh 1.18. Secundo intelligitur, de singulari modo. Filius videt Patrem modo, quo nulla vnquam creatura Deum vidit, aut etiam videre potest. Consequitur ergo, etiam ex hoc altero membro: Christum non esse puram creaturam: ac proinde non Filium esse Dei, gratia adoptionis, sed natura, & eiusdem cum Patre Deitatis. Qualis autem sit iste modus: non est nobis curiosiùs inuestigandum, quando Scriptura illum non explicat. Satis est, talem esse, qui in nullam creaturam competat. Si libet tamen aliquid è Scripturis pro modulo nostræ mentis colligere, dicere haud impiè possumus, esse non absimilem illi, quo verbum seu conceptus mentis, dici potest videre mentem, hoc est, intimo, penitissimo, & perfectissimo modo, & qui nulli rei extra mentem existenti, conuenire potest. Est enim Filius, Λόγος mentis paternæ. Quid autem magis intimum, & æquale menti est, quàm ipsius conceptus ac sermo? Tertiò intelligitur de essentia Dei. Hanc enim nemo vidit, nisi Filius, qui ex eo natus est. Sic & Spiritus sanctus, qui ab vtroque procedit. Hæc igitur Christi exceptio, nempe: *Non quòd Patrem viderit quispiam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrem*, luculenter demonstrat, Christum quà Λόγος est, æqualem esse Patri. Adfero crassum simile. Viscera matris nemo posset dicere se vidisse, nisi Filius ex ipsa natus, si facultatem habuisset videndi: quum in matris esset vtero. Si quis igitur sic diceret: Nemo vidit viscera matris meæ, nisi ego: indicaret, se solum Filium eius esse naturalem.

IX. Versicul. 47. *Amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam. Ego sum panis ille vitæ. Patres vestri comederunt Manna in deserto, & mortui sunt. Hic est Panis ille, qui e cælo descendit, vt qui eo vescitur, non moriatur. Ego sum ille Panis viuificus, qui è cælo descendit, si quis ederit ex hoc Pane, viuet in æternum.* Duo hic repetit: tertium nunc primùm docet. Repetit primum, quo instrumento possimus vita frui: nempe fide, dicens: *Qui credit in me habet vitam æternam.* Repetit secundo, vnde petenda vita; nempe à Christo. *Ego enim* (inquit) *sum Panis ille vitæ.* Tertio, occasione accepta ex Manna: docet verum & cœlestem vsum Sacramentorum. Hunc autem esse tradit, nimirum vt inspectis Sacramentis ab iis, ad rem ipsam per illa significatam, & quasi sub oculis positam, hoc est, ad Christum; mente per fidem illustrata, assurgamus, & fide illum amplectamur; illoque fruamur. Tum demum Sacramenta vitam adferre: alioquin illa nihil prodesse. Hoc facit, quum ait: *Patres vestri* (nempe infideles, sicut & vos) *comederunt Manna.* (hoc est solum externum symbolum sine re: nempe, sine me, vero cœlesti pane. Non enim loquitur de piis, quia illi rem etiam ipsam comederunt, & viuunt in cœlo æternam vitam) *& mortui sunt*, nimirum, morte æterna. Hic aperte docet impios Israelitas non percepisse, nisi Symbolum sine re: & ideo vitam ex illo consequi non potuisse. Quid ergo nobis faciendum est? comedendus est Christus fide. Ideo ait: *Hic est panis ille vitæ, qui de cælo descendit, vt, qui eo vescitur, non moriatur.* Vt melius ac clariùs rem explicet, & inculcet fortius, quis sit iste panis, repetit dicens: *Ego sum ille panis viuificus: qui è cælo descendi.* En panem, & rem Sacramenti, *Si quis ederit ex hoc pane* (fide vt supra) *viuet in æternum.* En vsum salutarem Sacramenti. Non fuit hæc repetitio & inculcatio superuacanea, sed necessaria: quia omnes quidem appetunt viuere in æternum: sed vbi quærenda sit vita, & quomodo ea frui possimus, omnes ferè ignorant: dum alij extra Christum prorsus eam quærunt, alij partim in Christo, partim extra: Et alij velint eam a Christo accipere, sed veram non adferunt fidem. Ita fit vt horum nulli vitam assequantur. Christus igitur inculcat se vnum esse, qui sufficiat toti mundo alendo, & viuificando: & vnica fide se recipi, & manducari. Dum vero tam sæpe repetit, se descendisse de cœlis: duo inculcat cognitu nobis necessaria. Vnum se esse Filium Dei naturalem in cœlis genitum: alterum, veram vitam in cœlesti duntaxat regno inueniri. Dum autem vrget verbum, fidendi, docet vitam hanc non posse percipi, nisi tali fide, qua & nobis Christus verè vniatur, & nos Christo solidè incorporemur. Versiculo 51. *Et panis quem ego dabo, Caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Hactenus sub nomine panis cœlestis, locutus est Christus de seipso: non quatenus caro & homo est, sed quatenus Λόγος. Hinc inde liquet, quod dixit, se esse panem illum, de quo scilicet hactenus locutus est. De pane autem hoc, duo præcipuè prædicauit: Vnum, quòd descenderit de cœlo, hoc est, de cœlesti regno Dei: alterum quòd sit viuificus, nempe per se, & vitam adferat veram, tum animis, tum denique etiam ipsis corporibus, in resurrectione vitæ. Atqui hæc duo minimè competunt simpliciter, & per se, in humanam Christi naturam. Nam neque è cœlo illa descendit, vt totum est: neque etiam per se est viuifica, vt infra disertè docet Christus, dicens: *Caro* (scilicet per se) *non prodest quicquam, Spiritus est, qui viuificat.* Vtrumque autem optimè, simpliciter, & per se quadrat in λόγον illum Dei æternum. Nam & descendit de cœlo, quum se manifestauit in carne: & per se viuificat, quia vitam habet in seipso: Imò ipse est Vita, Ioh. 14.6.

Ergo quæ hactenus de hoc pane disseruit: de ipso Christo, quatenus λόγος est, non autem quà homo, propriè intelligenda sunt. Ac proinde hinc liquet aliam in Christo præter humanam, inesse naturam, secundùm quam Filius est Dei, non gratia adoptionis factus in terris, sed natura genitus in cœlo, ex ipsa Patris substantia. Christus enim propriè & simpliciter, ac per se, est panis ille viuificus, qui de cœlo descendit, quatenus est Λόγος & naturalis Patris Filius. Nunc itaque, vt ostendat, se totum esse viuificum, incipit disserere de carne etiam sua: hoc est de altera sua natura, nempe humana. Accipit enim nomen carnis, sicut cap. 1.14. *Et verbum caro factum est*: vbi nomine carnis, anima simul cum corpore intelligitur: sicut in Symbolo exprimitur quum dicimus: *Et homo factus est.* Facit autem hoc captata occasione ex illis Iudæorum verbis: *Nonne hic est Filius Iosephi?* Caro enim Christi erat illis impedimento, ne crederent Christum esse panem cœlestem. Nunc ergo vult ostendere, imo ipsam etiam suam carnem, esse viuificam: & modum, quò sit viuifica, explicat. De hac igitur carne duo dicit. Primùm eam esse viuificam, nempe non minus quàm Λόγος ipse Filius Dei naturalis, quem hactenus vocauit panem, qui de cœlo descendit. Hoc facit quum hanc carnem vocat eodem nomine, quo & anteà Λόγον, nempe panem, panem scilicet viuificum & cœlestem. Sic Apostolus ad Corinthios. *Posterior* (inquit) *Adamus factus est Spiritus viuificans*, id est, homo viuificus. 1. Cor. 15. 45. Sed ex Spiritu, hoc est, ex Deitate, cui coniunctus est, hoc habet. Deinde explicat, quo pacto caro hæc, sit nobis panis viuificus. Et hoc facit quum ait: *Caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Quod ad primum attinet, ait: *Et panis, quem ego dabo, caro mea est: quam ego dabo pro mundi vita.* Panis propriè est ipse Λόγος Filius Dei naturalis: quia is propriè est, qui descendit de cœlis, & vitam attulit mundo: Verùm, quia caro etiam vnita est huic Λόγῳ ὑποστατικῶς: idcirco hæc quoque, panis nomine hic à Christo appellatur, dum ait: Panem hunc esse suam carnem, quam daturus sit pro mundi vita. Atque ita totus Christus, est panis viuificus: sed Deitas per se, & simpliciter: Caro autem, id est humanitas per aliud, & κατά τι, Deitas enim in Christo, est sicut anima in corpore nostro. Vt ergo hæc totum corpus animat (vt ita loquar) & viuificat: Ita illa, quia vita ipsa est, totam naturam humanam reddidit viuificam. Et sicut anima per corpus viuificatum, effecta sua vitalia extra profert & communicat aliis: sic Λόγος per carnem suæ vitæ effecta in nos transmittit, & nos viuificat. Est enim Deitas Christi, fons vitæ: Caro eius veluti canalis quidam. Hinc etiam colligimus, Christum esse non purum hominem, sed Filium Dei naturalem. Nam si caro Christi ideo vocatur panis vitæ, non per se, sed quia coniuncta est Λόγῳ ὑποστατικῶς: consequitur in Christo aliam naturam esse, quæ per se panis sit vitæ. Hæc autem non potest talis panis esse natura, nisi hic panis Deus sit. Quod ad secundum: Duplex est ratio, propter quam caro Christi dicitur, & verè est viuifica, panisque vitæ. Vnde est, quia ὑποστατικῶς vnita est Λόγῳ, qui est panis vitæ per se. Est enim hac de causa, caro Christi in se viuifica. Sicut & ferrum ignitum ac candens calefacit & adurit, quia cum igne coniunctum est. Et sicut etiam corpus humanum ideo viuit & opera vitæ facit: quia anima præditum est. Cæterum nisi Christus hanc carnem dedisset, in mortem pro peccatis nostris, & in hac, peccata nostra expiasset, iustitiámque nobis, & vitam æternam impetrasset: fuisset quidem in se caro viuifica, sed minimè nobis. Nisi enim Christus mortuus fuisset propter peccata nostra, & posteà resurrexisset propter iustificationem nostram: mansissemus in peccatis, & in morte: ac proinde caro illa, nihil nobis profuisset. Altera igitur causa propter quam caro Christi dicitur, & est viuifica, non tam in se, quàm nobis est, quia in ea peractum est mysterium redemptionis nostræ, hoc est, quia in hac Christi car-

ne, primùm quidem perfecta Legis obedientia Deo Patri est præstita: dum tota Lex in ea fuit perfectissimè obseruata. Deinde, quoniam in hac Christi carne expiata sunt peccata nostra dum ea caro, quæ Λόγῳ illi æterno inseparabiliter, id est, ὑποστατικῶς vnita erat & est, oblata fuit, vt verum sacrificium expiatorum pro peccatis nostris. Per hanc Christi ad mortem vsque obedientiam, perque hanc oblationem, eámque voluntariam & efficacem, iustificati, sanctificatique sumus, & liberati à peccatis, à morte, & inferis, vt ad Hebr. & Romanos docemur, Hebr.10.10. Rom.5.19.& 8.3. *Deus* (ait Apostolus) *cum misisset Filium suum in similitudine carnis peccati, & pro peccato: damnauit peccatum in carne.* Denique in hac Christi carne, quia oblata fuit pro peccatis nostris, non solùm remissa nobis sunt omnia peccata, sed etiam iustitia Christi perfecta nobis imputatur: Et nostra caro, id est, nostra natura corrupta, sanctificata est: tum quia Spiritus inde nobis donatur, quo inchoatur in nobis sanctificatio: tum quia perfecta carnis Christi sanctificatio nobis imputatur: & sumus in conspectu Dei, perinde ac si nihil in nobis superesset peccati, vel corruptionis. Ergo propterea quod caro Christi tradita fuit in mortem propter peccata nostra, factum est vt illa nobis sit verè viuifica. Imo quicquid vitæ nobis communicatur è cœlo, totum illud propter hanc carnem opera Spiritus sancti communicatur: modò nos per fidem charitate efficacem, simus in Christo, iuxta illud, *Est autem hoc testimonium quòd vitam æternam dedit nobis Deus. & hæc vita in Filio eius est. Qui habet Filium, habet vitam*, 1.Io.5.11.& 12. Hanc igitur communicationem Christus explicat dicens, *Quam ego dabo pro mundi vita.* Verborum sensus & constructio hæc est: *Panis quem ego dabo* (scilicet in finem vsque mundi, vescendum meis discipulis, qui tracti à Patre, ad me veniunt) *est mea caro.* Caro igitur Christi est viuifica. *Quam* (carnem) *ego dabo* (scilicet in mortem & oblationem) *pro mundi vita.* hoc est, vt per eam oblatam, mundus ille, pro quo oblata fuerit, viuificetur, & viuat. Qui enim ait, *Quam ego dabo* (scilicet in mortem) *pro mundi vita*, Docet, eatenus carnem suam esse mundo viuificam, quatenus est data à Christo in mortem propter peccata nostra, vt iis expiatis vitam haberemus æternam. Hoc etiam ex loco facilè est colligere, eum qui dedit hanc carnem in mortem pro mundi vita non fuisse purum hominem, ac proinde Filium Dei per gratiam adoptionis sed verum ac naturalem Dei Filium, verumque Deum. Nam nisi, qui hanc dedit in mortem, fuisset Deus: & nisi caro in mortem data fuisset cum Filio Dei, vero Deo ὑποστατικῶς coniuncta, profectò numquam aut peccata nostra in ipsa deleri, & mors absorberi: aut ipsa caro potuisset pro mundi vita efficaciter dari: ipsáque nostra fieri vita, & panis vitæ. Ideo Apostolus ait: Deum redemisse Ecclesiam sanguine suo. Act.20.28. Quasi dicat, nisi fuisset Deus, qui sanguinem fudit, Ecclesia non fuisset redempta. Sanguine igitur fuit redempta Sed nō alia de causa, nisi quia sanguis iste fuit illius, qui non solùm homo, verum etiam Deus erat. Ita exponit: quomodo caro Christi sit panis vitæ: quia primo caro est illius, qui verus est Dei Filius, verusque Deus: & deinde, quia cùm sit talis caro, pro vita mundi oblata est. Quare hinc quoque liquido apparet Christum, quà Λόγος, Filium Dei esse naturalem, eoque eiusdem cum Patre naturæ, & Deitatis.

X. Vers. 52. *Pugnabant ergo Iudæi, alij aduersus alios, dicentes: Quomodo potest hic carnem suam dare, qua vescamur?* Antea, quum diceret simpliciter, se esse panem, qui de cœlo descenderit, vt vitam daret mundo: tantùm murmurabant Iudæi, Christum tanquam vanum, qui tam magnifica de se prædicaret, irridentes. Nunc autem cum dixisset non simpliciter de se, sed speciatim de sua etiam carne, eam esse panem cœlestem, qui vitam mundo adferre debeat, Euangelista non ait, Iudæos murmurasse: sed ait, ἐμάχοντο: quasi dicat: ad insaniam redacti: non submissa voce obmurmurabant: sed altis clamoribus inter se vociferabantur, perinde ac si armis pugnarent: quia scilicet dixerat carnem suam esse panem illum. Vnde hoc discrimen? Inde, meo iudicio: Quia quod dixerat Christus in genere, se esse panem cœlestem, qui daret vitam mundo: forte videbant illud intelligi posse metaphoricῶs: & Iesum locutum fuisse de sua doctrina; nimirum illam esse è cœlo, & quæ vitam adferret mundo: idcirco de illo sermone tantum obmurmurabant. At verò, quum audiuissent eundem dicere, suam carnem, carnem inquam, quam antea dixerant esse ex Iosepho & Maria, & quæ sola illos impediebat, ne crederent in Christum, esse panem cœlestem, & quæ deberet, tradi pro mundi vita, hîc non potuerunt se continere, quin in furorem conuersi, magno clamore inter se vociferarentur, & quasi pugnarent: quibusdam fortè verba Christi defendentibus, & dextrè interpretantibus: aliis tanquam blasphema, omninò damnantibus. Summa: hæc est causa insanientis & pugnantis inter se mundi, quod dicamus, hunc Iesum esse panem cœlestem: hoc est, verum & naturalem Dei Filium, qui de cœlo descenderit, sumpta scilicet hac nostra carne, vt in ea nostra expiaret peccata; & vitam adferret mundo: & ita Christum crucifixum, esse vitam nostram. Pugnat itaque mundus: alij, de persona Christi, quod non credant eum esse verum Dei Filium, qui de cœlo descenderit: alij de officio, quòd non credant ita Christum in carne traditum esse pro mundi vita, vt is solus & quidem crucifixus ad salutem sufficiat. Hoc est, quod colligo ex illo verbo ἐμάχοντο: dicentes, *Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum*, seu, quæ vescamur? De tribus autem pugnant. Vnum est: quomodo possit caro Christi esse panis cœlestis: secundum, quomodo ipse possit hanc dare comedendam: tertium, quomodo possit hæc caro toti mundo esse vita. Tria enim etiam dixerat Christus. Primum carnem suam esse panem cœlestem. Secundò, se hanc carnem daturum comedendam. Et hoc primo verbo, *Dabo.* Tertio, se daturum hanc pro Mundi vita: id est, quæ futura sit mundo vita, & hoc altero verbo, *Dabo.* Innuit enim, hac sola posse mundum viuere. Et verisimile est, alios primum, alios alterum, alios tertium caput exagitasse: ita vt maxima inter ipsos fuerit concertatio. Ergo iis paucis verbis: Quomodo potest hic nobis dare carnem qua vescamur? συνεκδοχικῶς hæc tria capita complexus est Iohannes.

IX. Vers.53. *Dixit ergo iis Iesus: Amen, amen dico vobis: Nisi ederitis carnem Filij hominis: & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Primò docet, necessariam esse carnis suæ manducationem, ad hoc, vt veram, perennémque viuamus vitam: hoc facit vers.53. Secundò explicat vtilitatem, quam sua caro à nobis comesta adfert. Et hoc versic.4. dicens: *Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego excitabo eum in vltimo die.* Tertiò, quòd dixerat, de hac sua carne hanc scilicet adferre vitam se edentibus: confirmat tribus rationibus, & simul etiam explicat quomodo. Atque ita docet, suam carnem, verum esse Panem cœlestem, & viuificum: sicut etiam appellauit vers.51. Quod ad primum attinet, ait: *Amen, amen dico vobis, &c.* Dominus contemtis vanis Iudæorum, de sua carne disceptationibus, pergit explicare, quæ de hac sua carne cognitu necessaria & vtilia sunt. Vtinam Christi prudentiam imitarentur omnes, non videremus in Ecclesia tot de hac carne edenda, deque Cœna Domini, concertationes. Ac primùm de necessitate ait: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Addit etiam de sanguine, vt ostendat, se totum, quantus quantus est, esse viuificum & necessarium ad comedendum, id est, fide percipiendum. Secundò, vt doceat se perfectam esse animorum alimoniam, cùm det non solum cibum, sed etiam potum. *Non habetis vitam in vobis.* id est, veram vitam, perennem, & perpetuam. Consequitur ergo qui edit carnem Christi, eum habere vitam in seipso: id quod postea disertè explicabit.

At (inquies) etiam suprà dixerat Ioh.5.26. *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit etiam Filio habere vitam in seipso.* Atque hinc probauimus Christum, quà Λόγος est, esse Patri æqualem, eoque Deum. Ex hac igitur locutione colligimus idem de omnibus, qui carnem Christi verè comedunt.

Respondeo: Ibi sunt particulæ ὥσπερ καὶ οὕτως. Docet enim eundem ad modum, vitam esse in Filio, sicut est in Patre. In Patre autem est vita, vt fons perennis: sicut declarauimus: Sic ergo etiam in Christo. Verum hic desunt illæ particulæ. Non enim docet hic Christus, sicut vita est in Patre, & in se: sic etiam habere eandem vitam in seipsis illos, qui comedunt carnem Christi: sed tantum, qui ederint carnem Christi, & biberint eius sanguinem, eos habere vitam in seipsis. Ergo significat, edentes carnem Christi habere eandem vitam, quam Pater, æternam: sed non eodem modo. Ideo Christus versu insequenti explicat: Quid sit, hanc suam edentes carnem, habere vitam in seipsis: nempe æternam: & eos verè æternumque viuere. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Caro igitur Christi, & Christus ipse nihil prodest, nisi à nobis edatur, nempe fide, sicut in hoc sermone explicatur: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c. Non loquitur ergo hic de manducatione Sacramentali Cœnæ Dominicæ. Nam permulti non edunt sacramentaliter: interim tamen non consequitur, illos non habere vitam in semetipsis: cùm habeant Christum fide. Ergo loquitur de manducatione seu communicatione, quæ extra Cœnę vsum perpetuo nobis necessaria est, per fidem scilicet in Christum. *In vobis ipsis.* Ergo electi etiam antequam fide Christum amplexi sunt, vitam habent in cœlo, in Domino, quatenus

tenus

tenus scilicet ad illam prædestinati sunt: non tamen habent, in se ipsis: id est, nondum in se viuunt, nisi tum demum, quum carnem Christi fide percipiunt. Nemo enim viuit, vita extra se posita: oportet enim habere Christum in nobis, *Non habetis ait*, non autem, *non habebitis*. Docet ergo, Iudæos, etsi viderentur sibi tum viuere, quum hæc loqueretur Christus, fuisse tamen mortuos. Ac proinde fieri non posse, vt quisquam veram vnquam habeat vitam, antequam incipiat Christi carnem comedere, etsi ipse sibi videatur perbelle viuere. Quanta igitur sit necessitas comedendæ carnis Christi his verbis perspicuè docet.

XII. De vtilitate sic ait, *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam, & ego excitabo eum in nouissimo die*. Duplicem vitam assequuntur, qui vera fide Christi carnem comedunt. Prima est animæ, atque hæc incipit in hoc seculo: ideo ait, *habet vitam æternam*. Quum ait, *Vitam*, intellige, veram & cœlestem, sed inchoatam, non perfectam. Nam in cœlo vita est beata: quia vident Deum facie ad faciem. *Hic videmus Deum sed per speculum, & in ænigmate*. 1. Cor. 13. 12. In cœlo vita est quieta, tranquilla: ita hic fideles tranquillam degunt vitam, in conscientia quidem, quia securi sunt de remissione peccatorum: vnde illud, *Iustificati ex fide pacem habemus erga Deum*. Rom. 5. 1. In mente vero, quia non sunt solliciti de rebus huius seculi, cum proximo etiam, quantum in ipsis est, pacificè viuunt: vt monet Apostolus Rom. 12. 18. In cœlo vita est beata, quia nulla re indigent, & nihil desiderant amplius. Hic pij nulla re indigent, quia sunt sua sorte contenti: nam vera pietas secum habet coniunctam *αὐτάρκειαν*. 1. Tim. 6. 6. Et nihil desiderat nisi complementum inchoatæ vitæ beatæ. In cœlo vita est sanctissima, quia liberati ab omni peccato. Rom. 7. 6. Sancti hic, licet peccatum in se habeant inhabitans, & subinde labantur, non seruiunt tamen peccato, sed operam dant sanctitati, & veræ iustitiæ. In cœlo ideo vita beata, quia nullus amplius ibi luctus, nullus clamor, nullæ lachrymæ. Apoc. 7. 17. Hic sancti licet secundum carnem plorent, tamen Spiritu etiam in medijs afflictionibus gaudent, & gloriantur. Rom. 5. 3. Hæc prædicant scripturæ sacræ, & hæc sentiunt sancti. Quum verò ait, *Habet*, intellige: Primò quidem, quia ius habet vitæ æternæ. Deinde, quia semen habet vitæ illius, nempe Spiritum Dei, qui inchoat in nobis vitam illam cœlestem, vt paulò ante ex parte ostendimus. Tertiò, quia Spiritu fidelis certus est de perfecta vitæ illius cœlestis possessione. Quum autem dicit, *Æternam*, intellige, nunquam penitus deficientem. Docet igitur, qui vera fide comederunt Christum eos ita hanc viuere vitam, vt nunquam penitus moriantur, alioqui quomodo æternam haberent? Atque hæc de vita prima, id est, animorum. Altera est corporum ad æternam vitam resurrectio. Hanc explicat quum ait, *Et ego excitabo illum in nouissimo illo die*. At omnes resurgent, etiam impij. Verum, sed ad resurrectionem condemnationis: pij verò, ad resurrectionem vitæ. Ioh. 5. 29. Obseruandum quod ait, *Ego excitabo*. Est igitur Christus ille, qui etiam seipsum excitauit à mortuis, sicut dixerat alibi, *Soluite templum hoc, & tribus diebus erigam illud*. Ioh. 2. 19. Qui enim in flumen lapsus, suum tamen exerit caput, vt ab aquis non suffocetur: idem etiam reliqua sua membra inde tandem eripiet. Deinde obserua illud, *Ego excitabo*. Ergo Deus est. Deus enim suscitabit nos, & non alius, vt docet Apostolus Rom. 8. 11. En vtramque vitam, quam, edentes carnem Christi, consequuntur.

XIII. Vers. 55. Sequuntur confirmationes eorum quæ dicta sunt. *Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*. Prima ratio à natura veri cibi sumitur. Qui vescuntur vero cibo: ij ita perfectè aluntur, vt numquam moriantur, sed viuant in æternum. Est enim natura & proprietas veri cibi, vt perfectè, & continenter alat, & nec ipse pereat nec sinat perire eum, qui ipsum edit, iuxta illud, *Operamini* (id est, operam date) *non cibo* (scilicet edendo) qui perit, sed illi cibo, qui permanet in vitam æternam. Ioh. 6. 27. Sed huiusmodi cibus corporalis non reperitur in hoc seculo: quia non est vera vita, hæc præsentis temporis vita. Atqui *mea* (inquit Christus) *Caro, vere est cibus* [id est, verus cibus] *& sanguis meus verè est potus*: Nunquam enim perit in eo hic cibus & potus, qui iis verè vescitur, sed permanet in vitam æternam. Sic infrà, vocat se veram vitem Iohan. 15. 5. Ergo qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Deinde quod ad corpus attinet, etiam illud suscitabo in nouissimo die. Atque hinc etiam colligitur argumentum pro confirmanda perseuerantia Sanctorum, & certa salute piorum: Christus enim in illis, à quibus vere percipitur & editur, numquam perit, nec sinit illos perire. Altera ratio, vers. 56. *Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*. Sumitur hæc ratio ab vnione, quæ inter Christum comestum, & nos Christum comedentes fit, & coalescit. Alludit autem ad illam incorporationem, quæ fit inter edentem ac bibentem, & inter cibos comestos. Cibus extra nos manens, minimè nos nutrit. Cibus sumtus dum in nobis manet, nutrit & viuificat: & si perpetuò maneret, perpetuò viuificaret. Et dum cibus in nostram vertitur substantiam: fit vt ille in nobis sit, & vicissim nos in illo, propter conuersionem substantiæ cibi in substantiam nostram. Idem contingit nobis cum Christo. Extra nos positus non alit. A nobis sumtus, nutrit & vitam adfert, atque conseruat. Et si perpetuò in nobis maneat, perpetuo etiam viuificet, necesse est. Tanta autem vnio fit inter illum & nos, vt ille sit in nobis, & nos in illo: non quod ille, vt reliqui cibi, mutetur in nostram substantiam: sed is potiùs mutat nos in se, ita vt fiamus Caro de carne eius: sicut Augustino semel dixisse Christus legitur, *Surge, comede & viues, non enim Ego mutabor in te, sed tu mutaberis in me*. Argumentum igitur Christi, hoc est:

Qui mecum ita fit vnum, vt ille perpetuo sit in me, & ego in illo, is non potest non æternam mecum viuere vitam. Ego enim æternam viuo vitam. Apoc. 1. 18.

Atqui omnis qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, ita fit vnum mecum, vt ille semper in me maneat, & ego in illo. Manet ille in me, quasi mutatus in me, factúsque mea caro: Ego maneo in illo, vt cibus semper nutriens & viuificans.

Ergo qui edit carnem meam, habet vitam æternam.

Hinc confirmatur propositum de filiatione Christi naturali. Si enim sit tantùm homo, & non Deus, quomodo potest in nobis manere, nósque viuificare: idque perpetuo, & in sempiternum? Sequitur tertia ratio vers. 57. *Sicut misit me viuens ille Pater, & ego viuo propter Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipse quoque propter me*. Sunt hic tres viuentes, ordine quodam inter se connexi, ita vt inferiorum vita à superioris vita oriatur. Primus est Pater, qui misit Filium, is viuit, vitam scilicet beatam & æternam, sed per se & à se quia à nemine illam habet. Alter, Filius missus: hic viuit eandem quam Pater vitam, sed propter Patrem, quia eam habet à Patre, qua Λόγος quidem per æternam generationem: quà homo autem per vnionem hypostaticam cum Λόγῳ, qui est vnum cum Patre. Tertius est edens carnem Christi, id est, verè credens in Christum. Hic viuit eandem vitam, quam & Christus: sed propter Christum, à quo illam habet, & qui in ipso viuit. Gal. 2. 20. Si radius Solis loquatur & dicat, Sicut Sol, qui me in terram vsque demittit, lucet, sic ego propter illud luceo: & sic etiam qui me percipit, eiusdem Lucis fit particeps, propter me scilicet, receptũ: Sic Christus loquitur. Huic autem horum trium viuentium ordini explicando, seruit illa particula similitudinis καθὼς. Est enim sensus, sicut qui me misit Pater, vitam viuit beatã & æternam, sed à se: sic etiam ego Filius, ab eo missus, eandem cum Patre viuo vitam, sed propter Patrem, quia scilicet eam habeo à Patre, & Pater in me viuit: & sic etiam, qui edit me, viuit eandem vitam, quam Ego: sed propter me, à quo illam habet, & qui in illo viuo. Hic est sensus. Proinde, vt omnia huius propositionis membra cohæreant: illa particula καθὼς omnino referenda est, non ad verbum ἀπέστειλε, sed ad verbum ζῶ, vt liquet. Quare sic construo hæc verba, sicut qui misit me Pater, est ille viuens: vnde scilicet omnis vita, sic ego etiam viuo, sed propter Patrem: & sic etiam qui edit me, viuit, sed propter me. Et sic legitur in Exemplari Syriaco, אבא מטול אבא ומן איבבא דשדרני ארח הו יחא לעלם אבא חיא ואנא חי דאכלני. Sic igitur Græcus contextus, est construendus: καθὼς ὁ ἀπέστειλέ με, πατὴρ, [ὅτι] ὁ ζῶν, κἀγὼ ζῶ, [ἀλλὰ] διὰ τὸν πατέρα καὶ οὕτως ὁ τρώγων με κἀκεῖνος ζήσεται [ἀλλὰ] δι᾽ ἐμέ. Vnde etiam liquet, illam particulam, διὰ τὸν, accipiendam esse, non pro causa finali, sed pro causa efficiente: vel potiùs pro origine vitæ: sicut quum dicimus, corpus viuere propter animam. Duo autem facit iis verbis: Primò confirmat superiorem sententiam, hac tertia ratione, à qualitate vitæ, quæ est in fonte, deducta. Argumentum primum:

Si quis viuat vitam, quam etiam Pater viuit, hic certè vitam viuit æternam. Pater enim vitam viuit æternam.

Qui autem meam edit carnem, talis vitæ fit particeps, & talem viuit, qualem etiam Pater. Huius minoris probatio à riuulo, qui oritur à fonte, sumitur. Qui enim edit me, ipse viuit vitam, quam & ego, idque propter me, quem edit, & qui in ipso maneo ac viuo. Ego autem viuo vitam Patris, idque propter Patrem à quo sum, & qui in me manet, ac viuit.

Ergo qui manducat meam carnem, habet, viuitque vitam æternam.

Non sine causa autem interposuit illud verbum ἀπέστειλε tanquam epithetou Patris, vt scilicet ostenderet, de se tanquam de Mediatore, per quem hæc vita à Patre accepta

credentibus communicatur, loqui: & ita suum simul indicare: officium, nempe se è cœlo missum esse in terram, vt hanc vitam credentibus, per carnem suam, communicet. Ita ex hoc verbo aliud suppeditatur argumentum, ad eandem superiorem sententiam confirmandam. Est autem hoc.

Sicut misit me viuens ille Pater, sic etiam oportet me meum perficere officium, cuius causa missus sum. Descendi enim de cœlo, vt faciam voluntatem Patris, qui misit me.

Atqui missus sum, vt vitam illam æternam, quam Pater à se viuit, & quam Ego etiam propter Patrem viuo, omnibus meam carnem edentibus, communicem. Est enim hæc voluntas Patris vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.

Ergo oportet me præbere vitam omnibus me edentibus. Quare qui edit carnem meam, habet à me vitam æternam. Hoc enim est, viuere propter me.

Hoc est primum: ordo scilicet salutis nostræ, qui est à priori. Alterum, his verbis indicare voluit fontem, progressum, & communicationem huius vitæ: quo nomine tota nostra salus intelligitur. Fons & scaturigo est Pater: est enim sicut Deitatis, sic etiam vitæ & totius salutis fons. Sed cum dicimus Patrem fontem, non excludimus Filium & Spiritum sanctum. Non enim de solo patre, sed de toto (vt ita loquar) Deo, Iehoua dictum est illud, *Apud te est fons*. Ps. 36. 10 Et *me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ*. Ierem. 2. 13. Et suprà Christus dixit: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso*. Ioh. 5. 26. Sed ideò Pater nominatur, quia est principium Deitatis, & ab ipso sunt, Filius & Spiritus sanctus. Ideò pater κατ' ἐξοχήν, ratione originis, dicitur ὁ ζῶν. Progressus vitæ ad nos, est per Filium vnigenitum, qui quoniam ex viuo patre naturaliter natus est, vitam quoque naturaliter in se habet. sicut qui ex homine rationali natus est, ipse quoque naturaliter rationalis est: & qui ex viuente, ipse etiam naturaliter viuens est. Imò sicut Pater est vita ipsa, & fons vitæ: sic & Filius, vt ipse ait: *Ego sum vita*. Ioh. 14. 5. Sicut enim est lumen de lumine, ita est vita de vita. Ideò quum hic ait, se viuere propter Patrem, si cum Patribus accipimus verba de Christo, q. à Λόγος est, nihil aliud significat, quàm se ideò vitam habere naturaliter in semetipso, quia in patre viuo naturaliter natus est, sicut homo rationalis diceret, se rationalem esse propter parentes rationales: hoc est, quia ex rationalibus parentibus natus sit. Si verò de Christo, quà homo, sensus est perspicuus, se ideò viuere, quia Pater, cum quo Λόγος vnus est Deus, in se habitet: hoc est, propter Deitatem suam, quæ nomine patris sæpe significatur apud hunc Euangelistam, vt etiam annotauit Cyrillus. Filius igitur, vt hanc vitam haberemus hîc in terris, eámque nobis communicaret, missus à patre descendit de cœlis: & homo factus, manifestatus est in carne. Hic est progressus. Communicatio verò huius vitæ in hunc facta est & fit modum. Λόγος dum se carni inseparabiliter & hypostaticῶς vniuit: quia ipse est per se sanctus, & per se viuens, ac vita ipsa: totam etiam carnem ita sanctificauit, & ita viuificauit, vt eam fecerit & sanctificam & viuificam sua deitate. Sicut anima corpus: sic vt ignis ferrum: sicut etiam mel dulcia reddit, quibus immiscetur. Huc illud dictum infrà: *Spiritus est qui viuificat: caro* (per se sola) *non prodest quidquam*. Fit igitur caro Christi propter deitatem viuifica: hoc est, ad promerendum remissionem peccatorum, ad satisfaciendum pro peccatis nostris, ad sacrificium pro mundi vita, denique ad iustitiam & vitam æternam impetrandam efficax. Deinde in carne hac ita in se sanctifica & viuifica effecta, præstat Christus ea omnia, quæ ad salutem & vitam nobis impetrandam erant necessaria: seruat Legem, precatur Patrem pro nobis, denique offert etiam sacrificium pro nobis, à peccatis & à morte liberandis. Et hæc omnia præstat in carne efficaciter: ita vt in hac carne Christi crucifixa sit tota nostra salus & iustitia. Vnde Christus dicitur factus nobis esse sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio. 1. Cor. 1. 30. Et ad Rom. *Deus peccatum condemnauit in carne*. Rom 8 3 Et ad Eph. ait inimicitias sublatas per Christum, in carne ipsius. Ephes. 2. 15 Tota igitur vita in carne Christi, hoc est in homine illo crucifixo, qui & Deus est, posita fuit: vt ea nobis communicaretur, ex illa carne mortua propter peccata nostra, & à mortuis excitata, propter nostram iustificationem. Rom. 4 25. Sed vt reapse à nobis perciperetur, & ita verè illius fieremus participes: duo alia requirebantur: verbum scilicet Euangelij, quo nobis totum hoc mysterium vitæ, suprà explicatum, significaretur, & Spiritus sanctus, qui verbum prædicatum mentibus nostris inscriberet, persuaderet, & donata fide, efficeret vt illud beneficium in carne perfectum, seu vitam in carne Christi positam, reciperemus: & ita reapse viuificaremur. Igitur Christus tum ipse per se, tum per Apostolos & alios, prædicauit mundo Euangelium: quod suprà dictum salutis mysterium explicatum fuit, & quotidie explicatur. In Electis ad se à Patre pertractis, per Spiritum sanctum, fidem excitat: hac illi donati, tum agnoscunt in hac Christi carne vitam esse positam, tum eam agnitam recipiunt, & in ventriculum sui Spiritus traiiciunt & retinent Et hoc est, edere carnem Christi viuificam. Inde ipsi viuificati vitam viuere incipiunt cœlestem. Hæc volui fusiùs & diligenter explicare tum quia in iis summa & ordo salutis continetur, tum quia necessaria sunt ad veram eorum, quæ sequuntur intelligentiam. Hoc est vltimum. His verò rationibus confirmatur; totum Christum esse viuificum, ac proinde Christum esse illum Panem, qui è cœlo descendit, & qui vitam dat se edentibus: id quod certè præstare non potuit Manna ab Israelitis in deserto comestum.

XIIII. Sequitur ergo principalis conclusio totius huiusce sermonis, cum repetitione principalis rationis. Conclusio hæc est, vers. 58. *Hic est panis ille, qui de cœlo descendit*. (Ratio) *Non sicut manducârunt Patres vestri Manna, & mortui sunt. qui ederit hunc Panem, viuet in æternum*. Sensus est, Cùm hæc ita se habeant, liquidò apparet, Me esse verum panem, qui de cœlo descendit, non autem illud Manna, quod Patres vestri manducârunt in deserto. Ratio ab effectu. Manna enim illud non potuit adferre vitam se edentibus. Patres enim vestri illud comederunt, & tamen mortui sunt. At hic panis adfert vitam se comedentibus. Qui enim manducant hunc panem, viuent in æternum: vti iam multis demonstraui. Non igitur illud Manna fuit verus panis cœlestis, sed hic, id est, Ego, quantus quantus sum: etiam mea hæc caro. Propositio enim totius sermonis fuit illa, quæ est in vers. 32. *Non dedit vobis Moses panem illum cœlestem, sed Pater meus dat vobis panem illum verè cœlestem*: hoc est, non illud Manna fuit verus panis cœlestis: sed Ego, quem vobis exhibet Pater. Probatio in vers. 23. Panis enim ille Dei est, qui primò de cœlo descendit (id est, è cœlesti Patris regno) qui deinde dat vitam (scilicet veram:) qui denique hanc vitam dat (non vni populo tantùm, sed) Mundo toti hunc edenti. Has rationes anteà variis modis explicauit, illustrauit, & confirmauit: atque in primis illam, quæ deducitur ab effectu panis, seu à vita, quam dat panis iste. non vni populo, sed cuiuis se edenti. Illam igitur propositionem, tanquam conclusionem principalem, repetiit in fine sermonis, & simul repetiit principalem rationem. Resolutio igitur huius postremi versus hæc est: Ego sum panis ille verè cœlestis: non autem illud Manna materiale. Ratio à definitione ad definitum.

Panis enim cœlestis est ille, qui à vero cœlo descendens, veram & cœlestem vitam adfert se manducantibus, in toto Mundo.

Atqui talis non fuit illud Manna. nam præter quàm quòd non descendit è vero cœlo, sed e nubibus, vitam etiam veram non attulit se edentibus. Patres enim vestri manducauerunt Manna, & mortui sunt: adfert autem iste, hoc est, Ego, quantus quantus sum. Qui enim manducat (quisquis ille sit) hunc panem, viuit in æternum.

Ergo non illud Manna, sed hic (quem scilicet videtis) est panis ille cœlestis.

Ex iis verò omnibus, hoc est, tamen ex conclusione, quàm ex rationibus, manifesta consequutione efficitur, Christum quà Λόγος, naturalem esse Dei filium, eiusdem cum Patre naturæ.

XV. *Vers. 59. Hæc dixit in synagoga, docens, in Capernaum.*

Est igitur hæc, quæ in hoc Dialogo tradita est à Domino Iesu, doctrina de pane cœlesti, certissima, atque firmissima: quoniam tradita fuit in synagoga coram doctissimis viris, & à nullo potuit refutari. Cum verò euicerit, se talem cœlestem esse panem: & talis panis esse non possit nisi sit Filius Dei naturalis, & eiusdem cum Patre naturæ: quis dubitet de æterna Christi diuináque natura? Nemo, nisi qui duro sit corde, & ad veritatem minimè flexibili: ideo ait, vers. 60. *Multi igitur ex Discipulis eius, his auditis dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire?* Multi ex Discipulis dicunt: *Durus est hic sermo*. Ergo quòd hæc Christi doctrina, de vera eius Deitate, non omnibus probetur, mirum non est, quoniam etiam tum fuerunt inter Discipulos multi, qui eam non probarent. Deinde obseruandum est. quòd non ait, *Omnes*; sed *Multi*. Ergo licet maior pars sit eorum, qui Christi doctrinam reiiciunt: sunt tamen etiam alij, qui amplectuntur, vt infrà liquet. Notanda prætereà caula, cur quidam reiiciant, quia scilicet dura ipsis esse videtur: non autem quod talis sit ex se. *Durus* (inquiunt) *est hic sermo*,

quis

quis potest eum audire? Significatur hac locutione, reiectam fuisse hanc doctrinam à Iudæis, non alia de causa, nisi quia dura illorum erat dentibus: vt etiam edentuli omnem reiiciunt solidum cibum, licet perfectum. Quid ita? Quia durus est, cùm ipsi sint dentibus destituti. Ita doctrina Christi iis, qui carent dentibus Spiritus, & fidei, dura est. Sic Hæretici doctrinam de Christi Deitate, quia non possunt eam ferre, & sua carnali mente mandere, vt duram damnant: sed ipsi duri sunt corde. Ita durus est Christi sermo, duris corde, tener teneris, & qui ad veritatem flecti se sinunt, à Spiritu sancto. Sic Apostolus de toto Euangelio dixit: *Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui saluantur, & in iis qui pereunt. His quidem odor mortis ad mortem, illis verò odor vitæ ad vitam.* 1. Cor. 2. 15.

XVI. Vers. 61. *Sciens autem Iesus apud se, Discipulos suos de hoc murmurare, dixit eis, Hoc vos offendit?* De superiori Dialogo dixit Iohannes: *Hæc dixit in Synagoga:* Ergo extra Synagogam fecit hæc verba alia ad Discipulos. Porro ex eo, quod Iesus in se, & per se agnoscit tacitas Discipulorum murmurationes, an non hinc declarauit satis apertè, se verum esse illum cœlestem Panem, Filium scilicet Dei naturalem, eoque Deum? Certè veri Discipuli agnouerunt (vt ad finem liberè confitentur se credere) illum esse Dei Filium, scilicet naturalem: sed reprobi, eò magis indurantur. Idem continget illis, qui hæc quæ perspicuè è Scripturis tradimus de æterna Christi deitate, lecturi sunt. Reprobis videbitur doctrina durissima, & ideò magis illi excæcabuntur: Electi vero confirmabuntur in fide. Hoc vos offendit? Quasi dicat, Itáne etiam vos Discipulos meos, quibus deberem esse quàm notissimus, & meus sermo perspectus: hoc, quod de mea carne, deque me pane cœlesti disserui, offendit? Docet turpissimum esse, eos qui diu in Schola Christi fuerunt, nondum intelligere, & Christum verum esse panem, qui de cœlo descendit: & suam carnem esse viuificam: & eam non teri dentibus, sed fide tantùm edi.

Vers. 62. *Si igitur videritis Filium hominis ascendentem eò, vbi erat priùs?* Augustinus interpretatur in Iohanne, hoc modo, *Quid si videritis,* &c. *Illi* (Discipuli) *putabant, Christum erogaturum corpus suum* (more scilicet aliorum ciborum) *edendum. Ille autem dixit se ascensurum in cœlum* (se) *vtiq; integrum. Quum ergo videritis Filium? Quasi dicat, Certè tunc videbitis, quòd non eo modo, quo putatis, erogat Filius hominis corpus suum. Certè tunc intelligetis, quòd gratia eius, non consumitur morsibus.* Augustinus putat responderi ad offensionem captam de manducanda carne Christi: & doceri non dentibus edendam, sed spiritu & fide in cœlum subleuatis. Cyrillus, *Frustrà* (inquit Dominus Discipulis suis) *ô vos, propter verba mea conturbamini. Quòd si credere non vultis, vitam vobis è meo corpore dari, quid facietis, quum in cœlum volare me conspicietis? non enim ascensurum me in cœlum solummodo profiteor, ne rursus, quomodo id fieri possit, quæratis, sed oculis etiam vestris ita fieri cernetis. Quid igitur hoc videntes dicetis? An non erit hoc magnum dementiæ vestræ argumentum? Si enim putatis carnem meam vitam vobis afferre non posse, quomodo tanquam volucris in cœlum ascendet? Quomodo per aëra volabit? hoc enim similiter humano generi impossibile est. Quòd si præter naturam, caro mea in cœlum conscendet, quid prohibet, ne similiter præter naturam viuificet? nam qui terrestre hoc corpus, cœleste conficit,* (id est, tale vt possit volare per aërem) *is etiam viuificum reddidit, quamuis natura sui corruptibile fuerit.* Cyrillus putat his verbis responderi ad offensionem illam, quam inde ceperant, quod dixerat suam carnem esse viuificam, & probari esse viuificam, à potentia Christi, qui sicut corpus hoc tulit in cœlum, sic etiam potuit facere viuificum.

XVII. Cæterùm vt intelligatur hic versus, & qui sequuntur, tenendus est sensus. Vers. 58. *Hic est panis ille, qui de cœlo descendit,* &c. *Durus* (inquiunt) *est hic sermo.* Quisnam sermo? Tria ad extremum concluserat Christus de sua carne. Primùm, Eam esse panem, qui de cœlo descenderit, hoc est, se esse Filium Dei naturalem, qui descenderit de cœlo. Secundo: Eam carnem esse viuificam. Nam pro mundi vita erat tradenda in mortem. Denique eam esse edendam, si quis velit viuere in æternum.

Hæc offenderunt non solùm inimicos Iudæos, sed etiam Christi discipulos, qui Christum quotidie audiebant & sequebantur. Christus igitur omnia illa explicat clariùs, vt tollat offensionem à Discipulis. Quod ad primum attinet sic ait: *Si igitur videritis Filium hominis,* (id est, hanc carnem) *ascendentem vbi erat prius?* subintellige: Quid tum diceretis? Quasi dicat, Tum teipsa perspiceretis, quæ dixi, verissima esse, Me scilicet in cœlo fuisse Filium Dei naturalem, priusquam huc descendissem, & hanc carnem sumpsissem. Syllogismus est hypotheticus. Si conspiceretis, &c. omnino agnosceretis, me esse Dei Filium, qui de cœlo descenderit: nemo enim eò ascendit, nisi qui descendit. Ioh. 3. 13. Atqui, videbitis. Ergò tum agnoscetis me talem esse, qualem prædicaui, & ideò tunc vos temerè fuisse meis verbis offensos, intelligetis. Ac profectò quod hic Christus ait, se prius fuisse in cœlo, quàm scilicet factus esset homo: luculentissimum est testimonium, quo ipse testatur, se non esse Filium Dei adoptione in terris factum, sed natura in cœlo genitum. Quod verò ait, Filium hominis priùs fuisse in cœlo, confirmat Patrum dogma, de communicatione idiomatum: propter quam fit, vt quod proprium est vnius naturæ, alteri etiam tribuatur, prædicatione tantùm: non autem quod reipsa ita fuerit, sicut etiam illud, *Filius hominis, qui est in cœlo.* Ioh. 3. 13. Sic sunt resoluendæ hæ propositiones: Filius hominis est totus Christus. Hic Filius hominis, erat priùs in cœlo, verè, sed non simpliciter, verùm κατά τι, altera scilicet natura, nempe diuina, non autem humana. Sic contrà: Filius Dei mortuus est, qua parte? natura humana, non diuina.

XVIII. Vers. 63. Quod ad alterum de carne viuifica, ait, *Spiritus est, qui viuificat, Caro non prodest quidquam.* Explicat quomodo caro sua sit viuifica, nempe, non per se & sua natura: (ita enim nihil prodest ad nostram viuificationem:) sed per aliud, nempe per Deitatem, quacum inseparabiliter & hypostaticè coniuncta est. Nomine autem Spiritus sæpe intelligi Deum ipsum, seu vim Deitatis, manifestius est, quàm vt egeat probatione. Christus ait, *Spiritus est Deus.* Ioh. 4. 24. Et Petrus: *Mortificatus carne, viuificatus Spiritu, quo Spiritu olim etiam profectus, prædicauit tempore Noë.* 1. Petr. 3. 18. Et Paulus: *Qui est ex semine Dauid secundum carnem: Declaratus autem Filius Dei secundum Spiritum.* Est igitur perinde atque si Christus dicat: Quòd offendamini, quia dixerim meam hanc carnem esse viuificam, mirum non est de illis, qui me non agnoscunt pro Filio Dei naturali, eiusdemque Deitatis cum Patre, quid enim talis caro prodesse posset ad salutem æternam, & ad animas viuificandas? Cæterum, duo in me sunt. Spiritus, hoc est, vis Deitatis, Deitasque ipsa & caro, hoc est natura humana. Id, quòd propriè viuificat, est Spiritus. Quid autem viuificat Spiritus? Primùm carnem ipsam, hoc est, totam humanam in me naturam, atque ita hanc viuificat, vt etiam viuificā reddat. Deinde quidquid in ea gestū est, geritur atque geretur, obseruantiam legis, preces, passionem, mortem. Hæc enim omnia nihil ad salutem Mundi prodessent, nisi ab eo fieret, qui est Deus: ac proinde nisi à Spiritu viuificarentur. Illos præterea viuificat, qui meam hanc edunt carnem, & sanguinem bibunt, hoc est, qui credunt, in hac carne sua expiata esse peccata, & hoc sanguine se Deo patri esse reconciliatos, & iustificatos. Quis n. iustificat? Deus. Rom. 8. 31. Atque ita hos fideles viuificat, vt ipsi quoque viuificati opera edant viua. En igitur fontem omnis viuificationis, Spiritum, seu diuinam in me naturam. Quid igitur caro? *Caro* (scilicet, sola & per se) *nil prodest,* hoc est tantùm abest, vt ipsa viuificet credentes, vt etiam ad hanc viuificationem nihil per se profit. Caro enim non prodest quidquam.

At quomodo caro Christi nil prodest, cùm ea sit oblata pro vita Mundi, cùm in ea sit deletum peccatum, & sanctificati simus in sanguine eius?

Non est hic simplex negatio, sed κατά τι. Est enim hæc propositio similis illi, de qua suprà cap. 5. *Pater* (solus) *non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Ioh. 5. 22. Sic *caro non prodest quidquam:* nempe sola, sine Spiritu, sed ipsa à Spiritu viuificata & viuifica effecta, nos etiam viuificat. Apparet igitur, quomodo intelligendum sit Christi dictum, de carne sua, *Panis, quem ego dabo* (edendum) *caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita:* Vnde scilicet sit carni vis hæc viuificandi, nempe à Spiritu, & Deitate Christi. Sic etiam hunc locum intellexit, & interpretatus est Cyrillus: *Non imperitè omninò viuificam carnem esse negatis. Nam si sola intelligitur, nihil prorsus viuificare potest: quippe quæ vi viuificante indigeat. Quum verò incarnationis mysterium laudabili cura scrutati fueritis, & habitantem in carne cognoueritis, quamuis nihil penitùs caro per se ipsam possit: viuificam tamen esse credetis, nisi etiam Spiritum sanctum non posse viuificare contendetis. Nam quoniam cum viuificante verbo caro coniuncta est, tota est effecta viuifica. Non enim ad corruptibilem suam naturam, iunctum Dei verbum detraxit, sed ipsa ad melioris virtutem eleuata est. Quamuis igitur natura carnis, vt caro est, viuificare nequeat: facit tamen hoc, quia tota verbi operationem suscepit. Corpus enim est, non cuiusuis hominis, cuius caro prodesse quidquam non potest, sed ipsius vitæ, & Saluatoris nostri IESV CHRISTI corpus, in quo Deitatis plenitudo corporaliter habitans, facere hoc potest.* Coloss. 2. 9. *Nam si mel cùm naturaliter dulce sit, ea dulcia facit quibus immiscetur, nónne stultum erit, viuificam verbi naturam, putare non dedisse homini in quo habitat, viuificandi virtutem? Quas ob res, caro quidem cæterorum omnium, quidquam verò non prodest: Caro autem Christi quia in ipsa vnigenitus Dei Filius habitat, sola* (scilicet inter omnes carnes) *viuificare potest. Spiritum verò seipsum appel-*

lat, quoniam *Deus spiritus est*: Ioh. 4. 24 *& vt ait Paulus, Dominus est*. 2. Cor. 3. 17. Hæc omnia Cyrilli, quæ idcirco in medium adferre volui, vt clariùs quisque videat, hanc quam attuli interpretationem, veram esse ac genuinam. Hinc vero perspicuè colligitur, Christum minimè purum esse hominem, aut Filium Dei, adoptionis gratia factum, sed verum & naturalem Dei Filium, Deúmq; ipsum. Quid enim clarius iis verbis: *Spiritus est qui viuificat, Caro* (sola) *non prodest quidquam?*

At inquies, Tu ita cum Cyrillo interpretaris vocem Spiritus. Nos aliter accipimus.

Quod ita interpreter, postulat contextus. Apertè enim dixit, suam carnem esse viuificam, hoc certè in carnem per se competere nequit. Oportet igitur per aliud fit viuifica. Quid illud esse potest? Nihil creatum. Est igitur natura Λόγος, qui per se est panis de cœlo viuificus, & vita ipsa. Meritò igitur nomine Spiritus accipimus Deitatem Christi.

Deinde hæc interpretatio non pugnat cum aliis scripturis, nec cum analogia fidei, sed consentanea est. Item facit ad gloriam Christi, eóque & Patris promouendam: nam qui honorat Filium, honorat Patrem Ioh. 5. 23.

Postremò hoc est argumento, nos esse amicos Christi, quòd quantum possumus, eius gloriam confirmamus. Contrà verò qui quantum possunt, obscurant eius gloriam, & Deitatem, apertè dant significationem sui in Christum hostilis animi. Est etiam hic locus apertus contra eos, qui scribunt, Christum mediatorem esse, secundum humanam tantùm naturam: cùm enim hæc nil per se possit, quomodo secundum hanc tantùm, Christus Mediator est? Est enim Christus catenus Mediator, quatenus nos Patri reconciliat, nósq; viuificat, vita Patris per ipsum Christum ad nos delata, & nobis communicata. Atqui hoc non facit quatenus homo tantùm cùm caro nil prosit sola, sed quatenus cumprimis est Λόγος viuificus: & deinde quà homo, factus etiam per Λόγον itidem viuificus. Quid enim proderit caro sine Λόγῳ, qui eam viuificet? Nihil planè. Quid preces, quid obseruantia legis, quid opera omnia, quid passio, quid mors, nisi à Spiritu Christi viuificentur, poterunt nobis ad salutem adferre opis? Nihil omnino, teste Christo. Ergo vt prosint, opus est eius Spiritu, qui ea omnia viuificet, & efficacia ad nostri reconciliationem reddat, vt docet Apostolus: *Nam si sanguis* (ait) *taurorum & hircorum, & cinis iuuencæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem: Quantò magis sanguis Iesu Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, purgabit conscientiam vestram à mortuis operibus, ad seruiendum Deo viuo?* Heb. 9. 13. Vides vim sanguinis Christi in purgandis conscientiis, inde proficisci, quod oblatus est per Spiritum Christi, & viuificatus à Deitate Christi? Spiritus igitur Christi, hoc est eius Deitas non solum suam carnem, verum etiam omnia, quæ in ea carne peracta sunt, viuificare efficit. Quare nisi in Mediatoris officio, suas etiam obierit partes diuina Christi natura, hoc est, nisi omnia, quæ Christus egit ac agit vt homo, viuificârit & viuificet: Christus efficax Mediator esse non potest. Stat enim propositio Christi. *Spiritus est qui viuificat: Caro non prodest quidquam.* Atque hæc de secundo satis: quomodo scilicet caro Christi sit viuifica, non ex se, & per se, sed ex Deitate & per Deitatem, quacum inseparabiliter coniuncta est: vt ferrum ignitum, est etiam ignificum & adurit, non per se, sed per ignem.

XIX. Ad tertium quod attinet ait vers. 63. *Verba quæ ego loquor vobis, Spiritus & vita sunt.* Varie hunc versum explicant interpretes. Alij, sunt Spiritus & vita, id est, de Spiritu & de vita. Quasi dicat: Verba quæ loquor, nempe meam carnem esse viuificam, non propriè de carne, quà caro est, intelligenda sunt; sed de Spiritu & vita, hoc est, de mea Deitate, quæ est vita ipsa, omnia viuificans. Sic Cyrillus. Alij: Verba quæ loquutus sum de edenda carne mea, sunt Spiritus & vita, id est, spiritualia sunt, & spiritualiter intelligenda, & ita sunt etiam vita, quia spiritualiter intellecta vitam adferunt. Quare non sic accipienda sunt quasi mea caro edenda sit instar aliorum ciborum, ore scilicet corporis & dentibus: hoc enim modo nil prodest: sed spiritualiter edenda, per fidem. Nam hac ratione vitam adfert. Si igitur verba mea spiritualiter intelligatis: Spiritus & vita vobis fuerint. Si carnaliter, non erunt vobis Spiritus & vita. Sic Augustinus, quem omnes ferè sequuntur. Cæterùm ego horum verborum interpretem habeo Apostolum ad Corinth. vbi Euangelium opponit Legi, & Legem vocat literam occidentem: Euangelium verò Spiritum viuificantem. *Litera* (inquit) *occidit*, id est, Lex *Spiritus autem* (hoc est, Euangelium) *viuificat*. 2. Cor. 3. 6. Sic etiam Christus suum hunc sermonem, quem habuit de pane cœlesti, deque sua carne edenda, quæ pro Mundi vita erat tradenda in mortem: in quo sermone summa totius Euangelij continetur, vocat Spiritum & vitam: quasi dicat, Spiritum viuificantem.

Eodem igitur sensu, Christus appellauit hunc suum sermonem, Spiritum & vitam, quo Apostolus Euangelium vocauit Spiritum viuificantem. Quo vero sensu Apostolus vocat Euangelium Spiritum viuificantem? Si intelligamus, quo sensu vocet Legem literam occidentem: inde clariùs apparebit, quare Euangelium vocarit Spiritum viuificantem. Lex quatenus doctrina est tantùm prohibens & mandans, vitámque promittens, sub operum conditione, & iram Dei denuncians, nisi conditionem operum præstemus. (Hoc enim proprium est legis officium) Lex, inquam, quatenus lex: neminem vnquam viuificauit, aut viuificare potest. Primum, Quia doctrina ipsa præcipiens, & prohibens, nullam per se adfert animæ vitam & consolationem, sed tristitiam. Deinde, quia promittit quidem & adfert vitam: sed sub conditione operum, perfectæque obedientiæ: verùm obediendi, & Legem perfectè seruandi vim, numquam, & nemini præstat eóque nunquam potest viuificare, vt Apostolus concludit, Gal. 3. 21. Imò occidit, vt docetur ad Romanos, 7 8. &c. Contrà, Euangelium primò annunciat gratuitam peccatorum, remissionem, & vitam æternam per Christum: hoc tantum à nobis exigens, vt vera fide credamus in Christum. Hæc vero doctrina suapte natura consolatur, & viuificat. Deinde non solùm hanc tradit doctrinam, verùm etiam fidem quam exigit, hoc est, vim credendi, & vitam in Euangelio oblatam recipiendi: reipsa præstat & exhibet, tanquam efficax Spiritus sancti instrumentum. Hoc docet Paulus quum ait, *Fides est ex auditu, Auditus autem per verbum*, id est, per Euangelium Christi. Rom. 10. 17. Ex auditu igitur Euangelij Fides in nobis gignitur, erga Euangelium, & in Christum. Nusquam autem legimus, ex auditu Legis, quæ obedientiam exigit, esse ipsam vim obediendi, Sicut ex auditu Euangelij ait Apostolus esse fidem. Fide autem iustificamur, & viuificamur, quatenus Fides iustitiam Christi apprehendit: Spiritúmque regenerantem accipit, vt docet Apostolus Gal. 3. 2. Quia igitur Euangelium, fidem quam exigit, etiam adfert & præstat, fidéque hac efficit, vt oblatam vitam recipiamus: idcirco dicitur viuificare. Verùm quomodo, & in quibus, hoc efficit Euangelium prædicatum & auditum? Hoc certè non facit per se, & à se. Nam etiam doctrina Euangelij, per se solam accepta, nisi aliud accedat, tantùm annunciat vitam, & fidem exigit, & præterea nihil efficit: Quia neque fidem largitur, neque vitam. Alioqui omnes qui audiunt Euangelium, fidem reciperent, & per fidem vitam æternam. Non igitur per se viuificat. Imo quia etiam Euangelium ita exigit fidem, vt iram Dei denunciet illis, qui non credunt, & homines ex se credere nequeant: Idcirco doctrina etiam Euangelij si per se solam spectetur: non minùs fuerit litera occidens, quàm lex. Cuius igitur vi, donat Euangelium fidem, & per hanc vitam ipsam? Vi Spiritus sancti, quem secum habet adiunctum, quum prædicatur Electis, idque ex Dei bonitate, qui sic statuit, & sic etiam promisit per Prophetas, se ad prædicationem Euangelij Christi, effusurum suum Spiritum. Spiritus enim sanctus, dum prædicatur Euangelium: Primo tanquàm illius Ductor, facit sua vi, vt non tantum in aures, sed etiam in animos, & in corda Electorum penetret. Fide recipiatur, receptúmque viuificet: sed hoc in ipsis duntaxat Electis efficit. Quia igitur Euangelium secum habet adiunctum Spiritum sanctum, cùm prædicatur Electis: ideo & ipsum vocatur Spiritus. Quia verò, idem Euangelium per hunc Spiritum inuehitur in corda electorum: fidéque per eundem Spiritum in Electis excitata, recipitur & cum ipso, caro Christi viuifica, seu Christus vita ipsa: idcircò Euangelium etiam dicitur viuificare, non ex se, sed per Spiritum Christi. Sicut nec caro Christi per se est viuifica, sed per eundem Christi Spiritum.

Nunc tenemus primò, quamobrem Euangelium vocetur Spiritus viuificans: scilicet propter Spiritum sibi adiunctum. Secundò, in quibúsnam Euangelium, faciat hoc officium Spiritus viuificantis, nempe in solis Electis. Denique quomodo viuificet, Non ex se, sed vi Spiritus sancti: qui fidem excitat in Electis, & verbum Euangelij illorum infigit cordibus.

Eodem planè sensu, Christus hic verba sua, vocauit Spiritum & vitam: quasi dixerit Spiritum viuificantem. Sed in quibusdam verba Christi sunt Spiritus viuificans? Non in omnibus, sed tantùm in Electis, quos ipse solus nouit. Nobis vero discernuntur à Reprobis veræ fidei nota. Sensus igitur est: Quæ de carne mea loquor, verba sunt, quæ vi Spiritus sancti credentes viuificant: eóque Spiritus sunt, & vita. Quod ergo vos potius offendant, quam viuificent, argumento est vos fide esse destitutos, Spiritúmque sanctū in vobis non operari: sicut posteà subdit, &

disertè

diserte explicat, in versiculo sexagesimoquarto.

XX. Tenemus sensum verborum Christi. Cæterum quid his verbis voluit Christus concludere? Hoc in summa: Verbum Euangelij est illud, quo sicut alia omnia Dei dona, sic etiam caro Christi viuifica, offeratur & cõferatur Electis: idque vi Spiritus sancti. Non solùm enim se & suam carnem: sed etiam Euangelium eandem ob causam esse viuificum: quia secum adfert carnem viuificam, & Spiritum viuificantẽ.

Ac proinde sicut Euangelium non recipitur nisi fide: sic etiam suam carnem non edi, nisi fide. Quod ergo dixit de sua carne edenda, quæ esa adfert vitam æternam: non sic illud esse intelligendum, quasi ipsa Christi caro instar aliorum ciborum debeat imponi in os corporis, dentibus atteri, in ventriculum traijci: & quòd hac ratione sit hominẽ viuificatura. Minime verò. Sed verum modum eam verè edendi, hunc esse. Primo vt ex parte Christi eam præbentis edendam, is hanc offerat, & exhibeat verbo Euangelij, tanquam proprio vase, ac seu vehiculo. Deinde vt idem Christus hoc Spiritu tanquam ductore, verbum illud, cum carne viuifica, in corda Electorum suorum inferat: id quod & facit. Ex parte verò edentis: vt Fide, per eundem Spiritum in se excitata, verbum illud in suum cor illatum, & ex verbo, carnem oblatam, recipiat atque edat, tanquam eam in qua tota Electorum vita posita est. Dicam apertius. Concludit Christus, non solùm se vt Λόγον, qui de cœlo descendit, esse panem viuificum: nec solùm suam carnem esse viuificam: tum quia cum Λόγῳ vnita est, tum quia in mortem tradita pro nostris peccatis: sed etiam sua verba esse viuifica, propterea quòd secum habeant Spiritum suum: qui Spiritus sicut carnem viuificat, ita etiam ipsa verba viuificet: & hac de causa verba ipsa Christi vocari Spiritum & vitam. Imò tum demum carnem suam edi, & comestam viuificare in vitam æternam, cùm ipsius Euangelium Fide recipitur: (Neque enim alia ratione verbum recipitur, quàm Spiritu & Fide) hoc est cum credimus Patrem, qui est fons vitę, misisse Filium suum vnigenitum in terram, vt cœlestem illam & æternam vitam nobis communicaret: Filium vero ipsum, qui viuit propter Patrem, assumtam nostram carnem, suo Spiritu & viuificasse, & viuificam effecisse: in hac vero legem pro nobis impleuisse: Patri efficaciter pro nobis supplicasse: passum pro nobis esse: Denique hanc in mortem pro nobis dedisse: & sanguinem in remissionem peccatorum fudisse: Ac posteaquam hoc sacrificium pro peccatis nostris Patri obtulisset, & eo peccata nostra expiasset: eandem carnem à mortuis ad vitam reuocasse, in cœlum sustulisse: ibique pro nobis perpetuò intercedere: & nostro nomine cœlum occupare: Rediturum semel, ad nos in cœlestia illa & æterna tabernacula introducendos. Atque ita in hac carne & sanguine non solum peccata nostra esse expiata, atque deleta: verum etiam mortem esse absorptam: inferos expugnatos: Sathanam iudicatum & condemnatum: iustitiam nobis partam: & vitam æternam non tantùm comparatam, sed etiam in hac Christi carne positam esse: ita vt tota nostra salus & vita sit in hac Christi carne pro nobis crucifixa, mortua, & ad vitam resuscitata. Si, inquam, hoc Euangelium Christi vera fide credamus & amplectamur, tum demum ipsius carnem verè à nobis edi; & esam, nos ad æternam vitam viuificare. Idque propterea, quod sicut vita, quæ fluit à Patre in Filium, per Filium posita est in hac carne, vt propior nobis esset; Sic caro, quæ alioqui extra nos est, quo possit re ipsa nobiscum coniungi, & ita nos viuificare, verbo Euangelij tanquam vehiculo, nobis electis, non solùm foris offertur, verùm etiam per Spiritum Christi, tanquam verbi ductorem, intrò in animas nostras ducitur atque inuehitur, vt nos Fide per eundem Spiritum intra nos excitata, Euangelium apprehendamus, & ex Euangelio carnem & sanguinem Christi viuificum, hoc est, Christum ipsum percipiamus: ipsa vero per fidem à nobis apprehensa, atque retenta, (hoc enim est carnem edere) nos cælesti illa, æternáque vita, viuificat. Tum demum ergo caro Christi dicitur comedi, quum hęc Christi verba de ipsius carne in mortem pro nobis tradita, vera fide creduntur, & in ventriculum Spiritus traijciuntur: Et tunc demum dicitur Christi caro vitam adferre: quum hæc verba de ipsius carne credita viuificant. Id quod certe contingit omnibus electis. Quid ita? *Quia hæc verba* (inquit Christus) *quæ loquor, sunt Spiritus & vita*: hoc est, ita secum habent adiunctum illum Spiritum, qui carnem etiam viuificat: vt meritò appellari possint, & debeant Spiritus ipse, ac proinde etiam vita, quia per hunc Spiritum viuificant.

XXI. His igitur verbis docuit Christus, modum, quo edenda sit ipsius caro, non esse corporalem, sed spiritualem: per fidem scilicet in Euangelium: quod Euangelium in summa prædicat, ipsam carnem Christi datam esse in mortem pro expiatione peccatorum nostrorum: & quicunque hoc credit, hunc vitam ex Christi carne æternam habere. Ratio huius est, quòd caro hæc non offertur edenda in catino, aut alio vase corporato, sed in verbo Euangelij: quod, quia per Spiritum, quem habet sibi coniunctum, homines se recipientes viuificat, vocatur, & est spiritus & vita. Verbum autem Euangelij non recipitur, nisi Fide & Spiritu. Ergo etiam caro quam offert, non potest inde recipi, & edi, nisi Spiritu & Fide.

Quanquam si Iudæi diligenter verba Christi perpendissent, non in eam venissent cogitationem, vt putarent Christum velle suam carnem edi dentibus. Quid enim dixit? se daturum hanc carnem (in mortem) pro mundi vita. Non promisit igitur, se daturum Mundo pro illius vita, edendam carnem viuam; sed mortuam, eamque crucifixam. Et sic etiam in Cœna dixit discipulis suis, *Edite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur.* Quibus verbis significauit, se illis dare suum corpus edendum, non tanquam viuum, sed tanquam pro ipsis in Cruce mortuum. Nam sic etiam omnia sacrificia edebantur non viua, sed mortua. Quòd cùm ita se habeat: non poterat igitur illa caro mortua, etiamsi ederetur dentibus, vitam adferre animæ æternam, vt Christus promittebat suam edentibus carnem: sed cibus tantùm fuisset corporis. Quare aliud proponebat Christus, quàm carnalem suę carnis manducationem, quum dicebat, Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.

Ad summam, quum Christus ait: *Verba quæ loquor, Spiritus & vita sunt*, Perinde est, ac si dicat: Ad tertium de edenda carne mea, si velitis habere vitam in vobis, quod attinet: Si hæc mea verba ita intelligatis, quasi hæc caro sit vobis in Patina, aut in Catino exhibenda, & in os corporis imponenda, & dentibus edenda, vt inde vitam habeatis, vos hallucinamini. Verba, verba, quæ ego de hac carne loquor, sunt Spiritus, & sunt vita; hoc est, sunt illa, quæ propter Spiritum viuificantem sibi adiunctum viuificant, nempe credentes. Ac proindè sunt illa quæ meam carnem (quam qui non edit, non habet vitam in se) secum adferunt, & exhibent credentibus, vt non opus sit hanc meam carnem in frusta scindere, & in lance edendam exhibere. Quare sicut verba, quæ carnem meam offerunt, non recipiuntur nisi fide: Sic etiam caro ipsa non nisi fide editur. Et sicut etiam Spiritus, cuius vi verba in animos Fidelium penetrant, non percipitur nisi Spiritu, sic etiã caro ipsa, quæ vi Spiritus in animum importatur, non editur nisi Spiritu, & spiritualiter. Hic mihi videtur, genuinus esse Christi sensus, in his paucis verbis: *Verba, quæ, &c.*

Quæ cùm ita se habeant, hæc necessariò consequuntur, Primum: Quicunque hæc verba Christi, de sua carne, vera recipit fide, illum edere carnem Christi: sine cuius esu vita haberi nequit. Deinde verba esse illa, quæ sicut vi Spiritus in animos Fidelium penetrant, sic etiam carnem Christi in eorundem corda important. Tertiò: Ac sicut verba non recipiuntur nisi fide; & Spiritus etiam, cuius vi penetrant verba in animos Fidelium, non recipitur nisi Spiritu; sic etiam carnem Christi non recipi, nisi Spiritu & fide. Postremò, sicut per fidem verè recipitur verbum, & vita ipsa: Sic etiam verè carnem Christi edi, licet spiritualiter & per fidem.

XXII. Vers. 64. *Sed sunt quidam inter vos, qui non credunt: Nouerat enim à principio Iesus, quinam essent, qui non credebant; & quis eum proditurus esset.* Quia dixerat sua verba esse Spiritum & vitam, id est, viuifica, potuissent illi excipere: Si tua verba, de eadem tua carne viuifica essent: nos etiam, qui ea audiuimus, sentiremus, nos iis verbis viuificari: quod tamen non fit. Ait igitur Christus: Quòd non sentiatis vos viuificari, hoc non fit vitio verborum meorum: sed quòd vos non creditis: ac proinde quod nõ trahimini à Patre, hoc est, quòd reprobi estis. Nam verba mea, Spiritus, & vita sunt: non iis, qui non credunt, ac proinde qui non trahuntur à Patre: sed iis, qui credunt, & à Patre trahuntur: id est, Electis. Hoc confirmat Euangelista dicens: *Nouerat enim à principio Iesus, quinam essent, qui non credebant.* Ergo quòd quidam inter vos sint, quibus mea illa verba non sint Spiritus & vita: non inde efficitur, verba mea non esse Spiritum & vitam: sed potius hoc consequitur, tales non trahi à Patre, & reprobos esse. Hanc conclusionem infert, dicens, *Propterea dixi vobis, neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre.* Non ait, *Nemo credit*: sed, *quidam sunt qui non credunt*. Nouerat igitur inter suos discipulos, esse non tantùm reprobos, qui non crederent, sed etiam electos qui credebant. Quare hinc etiam confirmatur Christi Deitas. Solius enim Dei est nosse qui verè credant: & qui fidem simulent: Ac proinde qui sunt Electi, & qui reprobi: vt docet Apostolus ad Timotheum, dicens; *Firmum stat fundamentum: nouit Deus, qui sunt sui.* 2. Tim. 2. 19. Atqui Christus nouit, qui verè credant, qui non credant: Ac proinde qui sunt Electi, & qui Reprobi. Hoc ait Iohannes *Nouerat enim Iesus à principio quinam essent, qui non credebant;*

XXIII. Verſ. 66. *Ex eo multi diſcipulorum eius pedem retulerunt: nec amplius cum eo verſabantur.* Horum defectio à Chriſto comprobat, quod Chriſtus dixerat, eſſe inter illos, qui non crederent, veriſſimum fuiſſe: Ac proinde confirmat Chriſtum verum eſſe cordium inſpectorem eóque Deum. *Dixit ergo Ieſus, duodecim illis: Num & vos vultis abire?* Nouerat optimè hos, excepto Iuda, vera in ſe fide præditos, & electos eſſe: neque à ſe defecturos. Is enim eos elegerat. Deinde Chriſtus neminem inuitum retinet: ſed eius populus ſpontaneus eſt. Pſal. 110.3 Non ergo interrogat, quaſi ignoret, quid ſint facturi: ſed vt apertam fidei, & perſeuerantiæ confeſſionem ab eis eliciat. Atque ita etiam appareat veritas verborum ſuorum, qui non dixerat neminem credere, ſed quoſdam tantum eſſe, qui non crederent. Ac proinde hinc etiam atque etiam confirmatur, Chriſtum eſſe verum, & natura Dei Filium: quia eſt cordium inſpector.

CAPVT IV.

Chriſti, de ſui ex Patre generatione, teſtimonia, ex Iohan. 8. & 9. eorúmque breuis explicatio.

Teſtim. V. Chriſti, ex Ioh. 8. verſ. 16. & ſequentib.

EST aliud quoque Chriſti de ſua naturali, ex Deo Patre, natiuitate teſtimonium apud Iohan. cap. 8. Vbi non ſemel, Deum, ſuum vocat Patrem, eóque ſe eius Filium profitetur: quum ait: *Solus non ſum: ſed ego & qui miſit me Pater.* Ex præcedentibus autem & conſequentibus liquet, quonam modo ſe appellet Dei Filium: nempe, quia in cœlo ex Deo Patre ſit genitus ita vt eiuſdem ſit cum Patre naturæ. Nam primum, verſ. 12. vocat ſe lucem Mundi: *Ego (inquit) ſum lux Mundi.* Quum ait: *Ego*, intelligo, ſolus: quum ait, *Lux*, intelligo, vera: quum ait, *Mundi*, intelligo, totius. Hæc enim alibi explicantur, vt quum dicitur: *Non erat ille* (Iohannes, aut vllus alius) *lux: Erat* (Chriſtus) *lux vera: quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum.* Iohan 1.8. Loquitur enim hic Chriſtus perinde atque ſi Radius Solis diceret: *Ego ſum lux:* Lux autem quod ad ſuam eſſentiam attinet, res eſt Spiritualis & cœleſtis, è Sole à condito orbe naturaliter naſcens: quo ad officium autem, illuminat, vt res videantur: & viuificat, vt conſeruentur & viuant. Ergo quum Chriſtus ſe vocat lucem, & quidem veram, vt alibi explicatur: Ioh. 1.9 ſignificare voluit, quo ad ſuam perſonam, ſe eſſe in cœlo, ante Mundi conſtitutionem, è Patre, qui eſt fons Lucis, genitum, eiuſdémque naturæ cum Patre: quo ad officium autem, ſe eſſe auctorem omnis lucis & cognitionis in hominibus, atque Angelis: ſe etiam eſſe auctorem vitæ, in omnibus viuentibus, hoc eſt, ſe vnum, & Filium eſſe Dei naturalem: & totius Mundi Seruatorem. At etiam omnes Fideles lux vocantur: Epheſ. 5.8 & ſpeciatim Chriſtus ipſos Apoſtolos vocauit lucem Mundi. Matth. 5.14. ſed non veram lucem: ſicut neque Iohannes erat vera Lux. Vera lux eſt ea, quæ non eſt ab alia participata, ſed per ſe, vt lux Solis. Non vera autem quæ eſt participata, vt lux in corporibus à Sole illuminatis. Omnes Filij Dei, lux ſunt, ſed participatione lucis Chriſti vnigeniti. Solus Chriſtus lux eſt per ſe, & vera. Et quidem de Apoſtolis, cur ſint Lux vocati, cauſa ſatis eſt aperta: nimirum propter Euangelium, quod in mundum ferebant, & perlaturi erant: ideo debebant etiam luce bonorum operum omnibus prælucere. Verùm cùm alia Scripturæ loca, tum quæ in hoc capite continentur, docent, Chriſtum voluiſſe ſignificare, ſe longè alia ratione eſſe lucem Mundi, quàm Apoſtoli erant, eo ſcilicet ſenſu quem declaraui. Nam Iudæis dicentibus: *Tu de teipſo teſtaris: Teſtimonium tuum non eſt verum*, ſeu idoneum: reſpondit, ideò ſuum teſtimonium eſſe idoneum, quia ſciat vnde venerit, & quo vadat, nempe à Patre e cœlo: & ad Patrem, in cœlum. Nullius autem per ſe ſolius teſtimonium eſt idoneum, niſi is Deus ſit: quia is ſolus mentiri non poteſt ſua natura. Significauit igitur hac loquutione Chriſtus, ſe eſſe Deum, vel ſaltem ſe eſſe talem lucem, quæ de cælo venerit, à Patre, ſicut radius è Sole, in terram, vt nos illuminaret, ad æternam vitam. Ideò quo ad officium dixit: *Qui ſequitur me, non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*, id eſt vitale.

II. Verſu verò 15. Cur accuſat Iudæos falſi iudicij, dicens: *Vos ſecundùm carnem iudicatis?* quia ſcilicet tantùm ſecundum externam faciem iudicabant de Chriſto: nihil in eo præter humanam naturam reputantes. Voluit igitur indicare, aliam in ſe ineſſe naturam, ſecundum quam ſit lux Mundi æterna: & Dei Patris Filius. Quid etiam ſibi vult illa Ætiologia, in verſ. 16. *Quòd ſi etiam iudicem, iudicium meum firmum eſt: quia ſolus non ſum, ſed ego & qui miſit me Pater?* Primò dicit, ſe à Patre cœleſti miſſum è cœlo: prius igitur ſe fuiſſe genitum à patre in cœlo, quàm fieret Filius hominis in terra. Deinde Patrem ſemper ſecum eſſe. Quomodo? Sicut Sol eſt cum Radio, quem gignit & emittit in terram. Loquitur enim hic de ſe, & de Patre, ſicut de luce, quæ eſt à luce: vt Radius è Sole. Tertiò ideò ſua iudicia, & facta omnia, eſſe vera: quia ſecum Pater omnia agit & iudicat. Eſt enim perinde atque ſi Radius Solis diceret: Splendor meus verus eſt ſplendor, quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui me emittit Sol. An non hæc aperte docent, Chriſtum de ſe ita loqui, tanquam de Filio, Dei naturali, & coæterno?

III. Præterea Iudæis ex contemtu interrogantibus, *Vbi eſt Pater tuus?* Reſpondet: Verſ. 19. *Neque me noſtis, neque Patrem meum:* Profectò accuſat illos, quod neque Deum, neque ſe eius Filium agnoſcant. At non agnoſcebant Deum, vt Deum: imo, & vt Patrem totius populi? Omnino: ſed non vt Patrem Chriſti proprium. At non etiam agnoſcebant Chriſtum, vt hominem? Imò ſuprà dixerant: *Hunc autem nouimus vnde ſit:* Ioh. 7.27. ſed, non vt Filium Dei naturalem. Cùm igitur deputet illis ſui ignorationem: liquido demonſtrat, aliam in ſe fuiſſe & eſſe naturam, illis ignotam: ſecundùm quam Filius Dei ſit. Vnde autem hæc ignorantia? Inde, quod (vt ſuprà dictum eſt) ſecundum carnem tantùm de Chriſto iudicabant: nihil in eo præter carnem, id eſt naturam humanam agnoſcentes. Et argumentum quod ſubdit, idem concludit, ait enim: *Si me nouiſſetis (ſicut iactatis, dicentes: Hunc nouimus, vnde ſit.) Patrem quoque meum nouiſſetis. Atqui Patrem meum non noſtis. Ergo neque me noſtis.* Hoc argumento, quod eſt ductum a natura relatiuorum, clarè docet, ſe naturalem eſſe Dei Filium: quod tam perfecta inter ipſos ſit relatio, vt qui non agnoſcit vnum, neque alterum agnoſcere conuincatur: præſertim quia Pater in Filio, tanquam in ſua propria relucet imagine. Hebr. 1.3. Col. 1.15.

IV. Quæ etiam ſequuntur in verſ. 21. *Ego vado*, (ſcilicet ſponte, quum venerit hora mea, per mortem ad Patrem:) *& quæretis me: & in peccato veſtro moriemini:* idem docent. Summa huius verſus eſt: Chriſtum breui, per mortem ſponte iturum ad Patrem, in cœlum: & Iudæos, ſui contemtores, in ſuis peccatis relicturum: ipſos vero Iudæos, etſi preſſi magnis calamitatibus, quæſituri tamen ſine Chriſtum, id eſt, Meſſiam, à quo opem accipiant: nihilominus tamen, quia non ex vera reſipiſcentia quærent, ideo morituros eos in ſuo peccato: nec poſſe, quo Chriſtus, eo & ipſos, nempe in cœlum venire.

Quid ſibi hæc volunt? De aliis filiis Dei, per gratiam adoptionis, legimus, eos fuiſſe perlatos & perferri ab Angelis in cœlum: vt de Lazaro. Luc. 16.22.

At nemo vnquam, niſi ſolus hic Filius, vſus eſt hac locutione: *Ego vado:* (ſcilicet ad Cœlum, pro meo arbitrio:) Quid igitur ſignificat, niſi ſe talem eſſe Filium Dei, qui Dominus ſit cœli, & qui auctoritatem habet, ſicut anteà deſcendendi de cœlo in terram, ſic poſtea etiam in cœlum, pro ſuo arbitrio redeundi. Reliquos vero omnes homines, niſi fide huic Filio copulati, per hunc in cœlum introducantur; eò non poſſe peruenire: ſed omnino in peccatis morituros, & ita tandem in infernum detrudendos eſſe?

V. Confirmant hæc quæ ſequuntur. Iudæis enim ſermonem Chriſti non intelligentibus, ſed irridentibus, dixit: Verſ. 23 *Vos ex inferis eſtis, ego ex ſuperis ſum.* Argumentum tale eſt:

Quicunque natura ſunt ex inferis & ex hoc Mundo, non poſſunt ad ſuperos, & in alterum mundum cœleſtem venire niſi fide ei, qui ſolus natura eſt ex ſuperis, quique auctoritatem habet eo introducendi, quos vult, adiuncti in cœleſtem illum Mundum, & ad ſuperos, per eum introducantur: ſed in ſuis peccatis moriantur, & apud inferos maneant, neceſſe eſt.

Atqui ego (ſolus, natura) ſum ex ſuperis: vos ex inferis eſtis. Ego (ſolus natura) non ſum de hoc Mundo: vos eſtis natura de hoc mundo.

Ergo meritò dixi vobis, Vos morituros in peccatis veſtris, nimirum, niſi credatis, me eum eſſe, nempe quem me eſſe teſtificor, & Pater teſtificatur: hoc eſt, Lucem Mundi, & qui poſſim vos à peccati & mortis tenebris liberare, & in cœleſtem lucem introducere: & hac fide vos mihi adhæreatis.

Certè his verbis docuit, ſe ſolum in terris fuiſſe, qui ſua natura eſſet oriundus è ſuperis: quia auctoritatem haberet, alios ad ſuperos in cœlum introducendi. Nam Apoſtolos etiam

etiam,qui è mundo erant natura,Christus per gratiam elegit ex Mundo,& in numerum superorum coopta[illegible] Ioh. 5. 19. sed natura solus Christus fuit è superis. Qui n. sun[t] veri superi [:] Pater, Fil[ius], & Spiritus san[c]tus: ij natura sunt superi Angeli,& reliqui beati Spiritus,Omnes Filij Dei,gratia facti sunt ex superis & alterius Mundi hæredes.

Proinde meritò etiam Iohannes hos tres,Patrem, [illegible],& Spiritum sanctum testes in cœlis,ho[c] est,è superis esse dixit.1.Ioh.5.7. Et,quum Iudæis,quis esset interrogantibus respōdit, [illegible],quid aliud sibi voluit iis verbis,nisi se esse illū,quem in summa quotidie se ess[e] illis dicebat?Quid autem in summa dixit,& [d]icebat d[e] se?Se esse L[u]cem Mundi, hoc est Primò quo ad personam se esse nō sol[u]m Filium hominis,vt omnes videbāt: sed etiam Filium Dei talem qui à Patre,ceu Radius à Sol[e] è cœlo descēderit. Deinde quod semper operatus sit cū Patre quæcunque & Pater operatus est,& operatur,sicut Radius cū Sole agit quæcunque [&] Sol illuminat & viui[fi]cat. Tertiò, qui vitam habeat in seipso,sicut Pater:quemadmodum & radius in se lucem habet sicuti etiam sol. Quartò,cui idem honor debeatur, qui & Patri: veluti etiam radio [i]dem,qui & [So]li debetur. Denique.Se solum esse ex Patre & se solum vidisse Patrem: quemadmodum & radius à sole.eóque se solū esse naturalem Dei Filium Quod ad officium autem attinet,se solum etiam esse mundi lucem,id est,eum qui solus omnes illuminet & viuificet.& qui ideò instar radij solaris è cœlo ad nos descenderit,vt suam lucem vitalem,hoc est vitā, quam viuit Pater, & quam etiam ipse propter Patrem viuit omnibus in se credentibus communicaret. Ac proinde his verbis, [illegible], confirmat se naturalem esse Dei Filium,sicut anteà etiam docuerat.

V I.Item ait vers. 26. *Multa habeo quæ de vobis loquar & iudicem.* Denunciat Iudæis,Dei Patris iudicium, sui & suæ doctrinæ contemtoribus:& interim apertè declarat,se doctrinam hanc,quam docebat,accepisse in cœlo à Patre. Sensus est:Possem multis explicare quinam sitis vos,qui interrogatis me,quis sim:& de magnis grauissimisque sceleribus possem vos accusare, & propterea etiam condemnare: sed nunc supersedeo quia non sum missus ad iudicandum, sed ad saluandum mūdum:verùm Pater qui me misit, & à quo hanc quam vobis trado,doctrinam accepi, faciet quod ego nunc omitto,quia verax est,nec finet inultum vestrum peccatum.

Quum etiam ait vers.28.*Se audiuisse à Patre,quæ loquitur Mundo: & posteà subdit, ex seipso nihil facere, sed prout doctus fuit à Patre,se loqui:* apertè docet se missum fuisse à Patre, tanquam eius legatum è cœlo: & se nihil agere aut dicere, nisi quæ in cœlo à Patre,tanquam eius verus Filius,& legatus,accepit in mandatis. [V]ocat enim hunc,a quo missum se esse dicit,Patrem.Fuit igitur Filius Dei in cœlo, antequam mitteretur legatus in terram.

VII.Quid est etiam quod ait vers.36.*Si vos Filius liberauerit,verè liberi eritis:*& non ait,*Si Pater vos liberauerit, liberi eritis:* sed ait,*Si Filius?* Primò igitur significat,se vnigenitum Filium Dei esse. Deinde,penes se vnum,tanquā Dominum totius domus paternæ,facultatem & auctoritatē esse à Patre positam homines è seruis [p]eccati,faciēdi liberos filiósque Dei per adoptionem:vt & ip[si] cum vnigenito maneant in domo paterna in æternum: ac proinde se eiusdem esse cum Patre naturæ & potestatis. Est enim soliu[s] Dei,liberare à seruitute peccati.& filios Dei efficere.

Considerāda verò est ratio,qua vers 42.& 43 probat Christus,Iudæos non esse verè Dei filios. *Si Deus pater vester esset:* id est, si essetis veri Dei Filii,*diligeretis vtique me*,nēpe tanquam naturalem Dei Fili[u]m,verúmq; eius legatum Nā ego primum quidem ex Patre processi: deinde etiam à Patre veni.Quid est,ex Patre processi? Natus sum. [P]roprium enim verorum Filiorum Dei est, vt cùm se mutuò,tum in primis diligāt primogenitum, præsertim si is etiam tāquam legatus à Patre ad alios mittatur fratres.Atqui vos nō amatis me,sed odio habetis,& vultis interficere. Et paulò post, Quare sermonem, seu loquutionem meam non agnoscitis? Si essetis Filii Dei, agnosceretis vtique locutionem hanc meam Est enim propriū filiorum vnius Patris, & qui eiusdem sunt familiæ vt paternam & domesticam linguam intelligant.Quòd si quidam dicant,Se esse filios alicuius patris & interim loquelam primogeniti, qui semper est cum patre,nō intelligāt,dant apertum testimonium,se ad illam non pertinere familiam. Tantum abest,vt sint Patrisfamiliæ illius filii: sicut infra ait de ouibus: *Oues meæ vocem meam audiunt.*Ioh 10.27.Atqui loquutionē meam non agnoscitis, non enim potestis ferre, vt illam audiatis. Quæ enim non intelligimus,non possumus audire. Ergo nō estis Filii Dei. Et ait interrogatiuè,*Quare*:Quasi diceret: Qui fieri potest, vt sitis filii Patris mei, quum me eius primogenitum,& lingua paterna loquentem,non intelligatis,vt nec audire possitis?

V I I I.Cæterùm quod ad finem capitis respondit Christus confirmat eam quam defendimus doctrinam. Primùm enim versu 58. ostendit se verum esse hominem & Messiam. Deinde versu 5[8]. ai[t], *Amen,amen dico vobis, priusquam Abraham fieret,Ego sum. Amen amen*,inquit. Nō est igitur de hac doctrina dubitandum Quid autem ait? Se fuisse antequam Abraham fieret:hoc est,conciperetur & nasceretur.Hoc enim significat *Fieret* Quid verò erat Christus,antequam Abraham fieret:superiùs reperię sæpius,se esse [F]ilium Dei Erāt igitur Filius Dei, antequā carnem assumsisset nostram, ante Abrahamum,ante Adamum:eóque æternus & naturalis Dei Filius. Atque hoc argumentum sumitur ex illa particula.Antequam. Sed alterum etiā sumitur ex duobus diuersis verbis:de Abraham enim ait, antequā fieret, [illegible]: quo verbo significat Abrahamum fuisse creaturām,& habuisse principium. De se verò non vtitur eodem verbo: sed *Sum*. Significat igitur se non esse factum seu creaturā: quantum ad id,iuxta quod erat,antequam Abraham fieret. Imò etiam obseruandum est,eum non dixisse, *Fui*,vel *eram*: sed *Sum*.Significat igitur & à principio mūndi, vsque ad finem, se semper eundem esse,& suum statum semper esse æquabilem.quod proprium Dei est.Si enim dixisset, *Fui ante Abraham*:non plus sibi attribuisset,quàm Angelis, qui omnes ante Abrahamum fuerunt,sed stupore circumscripti. Verùm quum ait *Sum*, eximit se omnibus temporum momentis & Deitatem sibi attribuit,quæ nec cœpit vnquam, nec desinet. Inde nomen יהוה deductum est ab hoc verbo, Sum:quòd essentia Dei semper fuerit, nec desinit vnquam, nec mutatur,sed semper eadem manet Est hic certè locus, haud obscurus pro æterna Christi Deitate:& obseruandum est quod suprà de Abrahamo dixit,nempe illū exultasse, vt videret diem Christi.Fuit igitur Abraham ante Christum, hic verò ait se esse antequam Abraham fieret. Adhoc apertè Christus hic ostendit vtramque suam naturam?diuinam quidem iuxta quam fuit & est ante Abrahamum: humanā verò iuxta quam posterior fuit Abrahamo.

IX *Testimon.6.Christi ex Iohan. 9.vers 35. &c.* Postcaquam Dominus virum illum qui natus fuerat cæcus,facultate videndi donasset:cúmque extra Iudæorum synagogam, propter confessionem veritatis eiectum reperisset,interrogauit hominem in hæc verba: [illegible].Respōdit homo ille [illegible]? Hic etiā Dominus noster [d]isertè ait,se esse illum Dei Filium,in quem docuerat esse credendum. Quo verò sensu se vocet Filium Dei, planum fit ex ipso toto contextu,si diligenter examinetur, nimirum se Filium Dei esse non gratia adoptionis,vt sunt reliqui factum,sed vnigenitum,ac singularem,& talem, qui sit eiusdem cum Patre [D]eitatis. Nam principiò quum ait: *Tu credis in Filium Dei?* exigit fidem in se. Quam?non aliam planè, quàm eam, qua etiam credebat homo ille in Deum cuius se Christus Filium mox esse dicet. Sic enim ab Apostolis quoque eandem planè in se fidē, quam & in Deum se habere profitebantur, postulauit, dicens *Creditis in Deum? & in me credite.* Io.14.1.Quasi diceret,tū demum vere credidistis in Deū,quum in me credideritis Quid obsecro significare illis voluit verbis,nisi se vnū esse cū Patre Deū nec posse credi in Deū,quin credatur in se: quòd sit Filius Dei naturalis? idem etiam,hic demonstrat,dum exigit fidem in se, Scimus enim non esse credendum in quempiā,nisi in Deū, sicut etiam nemo est inuocandus nisi Deus. Vtrūque enim coniungit Apostolus fidem in aliquem, & eiusdem inuocationem, dicens: *Quomodo inuocabunt,in quem non crediderunt?* Rom.10.14. Quis verò sit inuocandus ibidem docet dicens:*Quicunque inuocauerit nomen Domini*(id est Iehouæ) *saluus erit*.Quid igitur sibi vult Christus quum fidem à cæco exigit in Filium Dei,& hunc postea Filium se dicit esse; nisi se Filium Dei esse natura eóq; eiusdem cum Patre Deitatis?Idem confirmat articulus [illegible]. Suprà enim ostendim⁹ quoties præponitur iste articulus, dictioni [illegible] indicari Filium Dei,non communem ac vulgarem, quales sunt omnes gratia adoptionis effecti,sed singularem,& alterius generationis, hoc est, vnigenitum & naturalem Dei Filium.Sic de Paulo legimus: *Prædicabat Christum*, [illegible], Act.9.20. Ergo etiā hinc, additione articuli, [illegible],docuit se esse Filiū Dei vnigenitū. id est,solùm è Patris substantia genitū. Liquet idem ex interrogatione hominis illius: *Quis est* (inquit) *Domine,vt credā in eū?* Non interrogat de quonam Filio Dei loquatur Iesus,aut quid sit iste Filius Dei,sed quisnā ille sit inter Iudæos? Nouerat .n. omnes Iudæos vocari filios Dei,sed nō tales esse,in quos sit credēdū. Intelligit ergo sermonē haberi de illo vnico Dei Filio,qui &

populo expectabatur, de quo apud Iesa. legimus: *Vocabitur Immanuel.* & *Filius datus est nobis: & vocabitur nomen eius Deus fortis* Ies.7.14.& 9.6. Et Ps.2.7. *Filius meus es tu*: qui & Messias appellabatur. Hæc causa est cur non interroget, quid sit ille filius Dei, in quem iubetur credere, aut de quonam loquatur filio Dei, sed tantùm interroget, quis sit. Perinde enim hoc fuit, atque si dixisset, Inter tot homines & filios Dei, qui apud nos sunt quis est ille vnicus & singularis, in quem vnum salutis fiducia reponenda sit: vt & ego credere in illum possim? Ergo tum ex forma interrogationis, *Quis est ille Filius Dei?* tum ex significatione suæ fidei, quam velit in eo collocare, dicendo, *vt credam in eum* satis apertè declarat homo iste, se non ignorare interrogationem fieri, non de quouis, sed de vnigenito & naturali Filio Dei, in quem liceat, imò iubeamur credere.

X. Et verba Christi, quum ait: *Et vidisti* (pro vides) *eum, & qui loquitur tecum, ille est* quid aliud sibi volunt, nisi, Ego ille sum Filius Dei in quem omnino est, si velis esse saluus, credendum? ac proinde docet se esse Filium Dei vnigenitum & naturalem, in quo perinde collocanda sit salutis fiducia, atque in Patre. Sed quæ sequitur cæci confessio & adoratio, obsignat totum hoc, quod dicimus. Ait ille ait *Credo Domine.* Ecce fidem in Christum, tanquam Filium Dei, verúmq; Deú. Fidem hanc consequitur adoratio: *Et adorauit eum.* Bifariam autem accipitur hoc verbum in Scripturis. Aliquando Theologicè & propriè, pro illo cultus diuini actu, quo Deum solum adoramus, & adorare iubemur, id est, agnoscere pro nostro Deo, & Seruatore: & ideò omnia beneficia illi accepta referre gratias agere, eum colere, & fiduciam in illum reponere. Hæc certè adoratio minimè nisi vni debetur Deo. Aliquando *πολιτικῶς* & impropriè pro genibus flexis, aliquem, vt regem, & alios in dignitate constitutos, honorare, sicut in veteri Testamento non nunquam legimus. Si quis contendat, hoc adorationis genere adoratum fuisse Christum ab homine illo, tanquam hominem excellentem, aut Prophetam: facile refellitur. Adoratio enim, qua adorantur principes, est quædam duntaxat reuerentia: sed sine vlla in eos fide. Neque enim licet salutis fiduciam in hominibus collocare: *Maledictus homo, qui confidit in homine* inquit Ier.17.5. Hæc verò adoratio qua illum natu cæcus adorat Christum, coniunctam habet secum fidem in Christum, imo ex fide illa quam postulauit Christus, & quam professus est homo iste: profecta est adoratio. Ac proinde, adoratio hæc significat honorem ac cultum, qui soli debetur Deo, iuxta illud *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.* Deut.6.13. Quid igitur hæc adoratio concludit, nisi Christum agnitum fuisse ab homine, pro tali Dei Filio, qui eiusdem sit naturæ & deitatis cum suo Patre?

Quòd si quis iterum excipiat. Etsi ea adoratione qua solus Deus adorandus est, cæcus adorauerit Christum, non inde tamen quod illum bene fecerit ac proinde non consequi, Christum verum esse Filium Dei naturalem, & eiusdem cum Patre deitatis: sine vlla difficultate refellitur exceptio. Christus enim permisit hoc adorationis genere se adorari, neque reprehendit hominem, quòd se ita adoraret. Quòd igitur Christus permisit ipse, se eo adorationis genere adorari qui soli debetur Deo: aut bene fecit aut malè. Si bene, ergo illi debebatur, ac proinde deitatis est Dei Filius, & eiusdem deitatis cum Patre. Si malè fuisset igitur in Deum blasphemus: idololatriam non tam permisisset, quàm probasset. Absit autem, vt hæc de Filio Dei sentiamus, vel etiam cogitemus. Ergo, Christus, dum illum honorem & fidei & cultus, seu adorationis qui soli Deo debetur, sibi exhibitum apertè declarat, se Filium esse naturalem Dei.

XI Quidquòd quæ etiam sequuntur, idem magis confirmant? Christus. n. sic adoratus ab homine, hæc subiecit verba: *Ad iudicium* (exercendum) *Ego in hunc mundum veni: vt qui nō vident, videant, & qui vident, cæci fiant.* Primò. quum ait *Ego* (scilicet Filius Dei) *veni in hunc mundum*: docet, se antea fuisse extra hunc mundum, non simpliciter (semper enim vbique fuit *ὡς λόγος*) sed quatenus in mundum venit, eatenus in mundo anteà non fuisse. Quomodo venit? manifestatione facta in carne seu sumptione carnis nostræ. Docet igitur se ante assumptam carnem, fuisse Dei Filium: idque in cœlo, vnde venit. Quòd si excipias, etiam omnis homo, quum nascitur, dicitur venire in hunc mundum. Ioan. 1.9. nec tamen sequitur fuisse in alio mundo. Respondeo non eodem modo Christum venisse in mundum, vt nos. Nos enim simpliciter, quatenus quanti quanti sumus, creati in vteris matrum postcà prodimus in lucem. At Christus venit secundum quid: hoc est, sumptione nostræ carnis, atque naturæ, item manifestatione sui in carne. Heb 2.14. 1 Tim.3.16. Vnde etiam dicitur Christus à Ioh. venisse in carne, Quo loquendi genere significat aliud esse, qui venit, & aliud carnem in qua venit, quod de nullo puro homine vnquam legitur. Optimè ergo sequitur, eum qui venit, antea etiam & alibi fuisse, non autem carnem in qua venit. Secundò, quum ait, se venisse ad iudicium (scilicet exercendum) docet se venisse è cœlo missum cum auctoritate mundum corrigendi, Ecclesiam gubernandi, cæcos misericorditer illuminandi, hoc est, peccatores seruandi & videntes, hoc est, eos qui sibi videntur soli sapere, & iusti esse, iuste excæcandi & condemnandi. Iudicium enim accipit hic Christus, sicut & suprà cap.5. pro auctoritate, cùm vniuersum orbem, tum in primis Ecclesiam gubernandi & regendi, in iudicio & iustitia, vt ait per Esaiam 9.7. Seu pro iure, quod principes in sua habent regna, hoc vel illud faciendi: alios absoluendi & beneficiis cumulandi, alios verò plectendi. Tale ius legitur datum filio *Deus iudicium tuum regi da.* Psa.72.1. Et tale ius traditum Filio Dei à Patre legimus. Nam ne tutè non esset, vt illos sernet, ait, *Dabo tibi gentes, hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Psal.2.8 hoc est, efficiam, vt electi inter gentes, cedant tibi in possessionem & dominium, iure hereditario. De iure in reprobos, illos excæcandi, & damnandi, ait. *Conteres eos virga ferrea, & tanquam vas figulinum confringes eos.* Hoc ius & hanc auctoritatem, quam ibi in Psalmo Pater tradit Filio vnigenito, Regi super Sionem constituto, hic Christus vocat, Iudicium. Hîc hoc autem loqui Christum, liquet à fine, cur hæc dixerit cæco: voluit enim consolari hunc hominem, qui iniquè, & per tyrannidem fuerat è synagoga eiectus. Quomodo crò consolatur? opponendo suam legitimam in omnes homines iurisdictionem Pharisæorum tyrannidi, & apertè dicendo, se tandem velle suum iudicium, id est, suum ius exercere, quod ad hunc finem venerit in mundum. Est igitur perinde atque si dixisset: Bono esto animo, isti primores populi pro sua libidine tyrannidem in populum exercent, & quos volunt, quo iure, quaue iniuria pellunt è synagogis, quasi ipsi soli omnia videant & sapiant, reliqui verò versentur in tenebris cæci. At Ego sum ille, qui in populum, legitimum imperium habeo à Patre acceptum: ac proinde istud etiam exercere volo. Ad hoc enim missus, & à Patre vocatus sum. Sed longè alia ratione, quàm isti suam exercent tyrannidem, meum ius exercebo. Exercebo enim iustè, non tyrannicè. Nam quos ipsi pro cæcis habent, ego perfectè illuminabo: istos verò superbos, qui sibi videntur sapientissimi, & lumen eorum qui in tenebris versantur, ego excæcabo, vt quum sibi visi fuerint omnia videre, appareat eos nihil vidisse. Ne cures igitur quod te è synagoga eiecerint. Hinc colligimus, Christum voluisse his verbis declarare, se esse illum Dei Filium, quem Pater constituit Regem super Sionem montem, cum pleno imperio atque auctoritate, tam cæcos illuminandi, quàm eos qui sibi videntur videre excæcandi: ac proinde se Filium esse Dei naturalem, & eiusdem cum Patre deitatis. Nam quod hic Christus de se ait, nempe, se venisse ad iudicium, vt qui vident, cæci fiant: hoc apud Iesaiam Iehoua ipse facturus esse dicitur *Operuit vos Iehoua spiritu soporis: & clausit oculos vestros: Prophetas & principes vestros qui vident, operuit.* Iesa.29.10. Christus itaque quum dicit se ad iudicium hoc exercendum venisse: vt scilicet videntes non videant, & videant, qui non vident: declarat se ita esse Filium Iehouæ, vt sit Iehoua.

CAPVT V.

Eadem de re, Christi testimonia, ex Iohan.10. illorumque interpretatio.

Testimon. VII. Christi ex Ioh.10. ver.15. & sequent.

Καθὼς nouit me Pater, & ego noui Patrem.

HIC etiam Filium se Dei profitetur, dum nominat Deum, Patrem suum. Certum autem est, Christum de se loqui quatenus in carne erat manifestatus, secundum quam carnem Filius etiā Dei erat, eo sensu & modo, qui de principio fuit à nobis explicatus: sed talia hic sibi attribuit, quæ nisi Filius Dei sit naturalis, eóque Deus, competere in illum minimè possint. Primò ait *καθὼς nouit me Pater, & ego noui Patrem.* Siue verbum *γινώσκειν* propriè pro cognoscere, siue impropriè pro amare accipias, illa particula *καθὼς* concludit, Christum Filium æqualem esse Patri, cognitione & amore, hoc est, sicut Pater perfectissima & æterna cognitione agnoscit Filium, & eundem perfectissimo & immenso, æternóque amore complectitur: eundem ad modum, Filium perfectissima & æterna cognitione, immenso & sempiterno amore Patrem cōplecti. Nam enim *γινώσκει* & *οἶδα*, quum de Patre & de Filio dicuntur, non si

non similitudinis, sed æqualitatis notæ: sicut etiam suprà capite 5. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ *habet vitam in seipso: sic dedit & F. i habere vitam in seipso* Ioh. 5. 26. Et capite 6. 57. καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν πατὴρ κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα. At tu sic interpretaris. Non solus, sed cum vete Ecclesia sic interpretor. Deinde mea interpretatio neque pugnat cum analogia fidei, neq; cum aliis Scripturis, nec præsenti loco vllam facit vim, ad gloriam autem Christi, eoq; & Patris promouendam pertinet. Est enim certa regula: *Qui honorat Filium, honorat Patrem: qui non honorat Filium, nec Patrem honorat.* Ioh. 5. 23. Quid ni igitur sic interpreter, quum possum, has particulas, vt significent non simpliciter similitudinem, sed æqualitatem? Hæc autem siue cognitionis, siue amoris æqualitas, de qua hic loquitur Christus, non potest in Christum simpliciter quà homo est, competere. Filium igitur Dei naturalem, & eiusdem cum Patre naturæ eum esse demonstrat.

II. Vers, 16. ait: *Se habere alias oues, quæ non sunt ex eodem caula* (id est ex populo Iudaico) *Et eas* (inquit) *oportet me adducere.* Quænam oues illæ? Omnes electi inter gentes, ad finem vsque mundi. Quis adducit eas in Ecclesiam? Christus ipse: *oportet* (inquit) *illas me adducere.* Christus igitur est ille, qui existens in cœlo, corpore, oues quotidie adducit in Ecclesiam, suo Spiritu. Neque enim satis est verbi per homines prædicatio, sed vt Spiritu Christi, qui est & Patris, adducantur ad Christum & in Ecclesiam necesse est. Atqui hoc præstare non potest Christus, quà simpliciter homo est: est enim opus Dei corda hominum flectere, & trahere in Ecclesiam, vt vera fiant & viua Ecclesiæ membra. Ergo hoc effectu, quo electos omnes in Ecclesiam adducit Christus, cum præstari à solo Deo constet, [illegible] posse, satis luculenter demonstrat, se non esse Filium Dei gratia adoptionis factum: sed e Patre genitum, eoque eiusdem cum Patre naturæ, deitatis, & potentiæ.

III. Neque solum ait, se ponere animam, id est, vitam pro ouibus suis, sed etiam se eam resumere, & habere auctoritatem tam resumendi, quàm deponendi eam. In Epistola ad Hebræos scribitur, Hunc filium Dei assumpsisse semen Abrahæ: Heb. 2. 16. hîc vero ait, se suam animam ponere. Item, se ideo à Patre diligi, quòd animam suam ponat (hac lege) vt etiam eam resumat. Item: *Nemo* (inquit) *tollit eam à me* (scilicet, inuito) *sed ego pono eam à meipso.* Item. ἐξουσίαν (inquit) *habeo ponendi animam.* Tria dicit, non omnino eadem, sed diuersa. Primum, se animam, hoc est vitam ponere, id est, sponte mori pro ouibus: & etiam resumere eam, id est, sponte resurgere, (pro iisdem) hoc certè alterum nullius est hominis. Deinde, suam ait animam ita in sua esse potestate, vt nemo nullave res possit eam a se inuito auferre. Hoc etiam nullius hominis est. Statutum est enim hominibus semel mori: Sed Christus a seipso posuit quia voluit. Postremò maius etiam quiddam significat, dicens: ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Non ait se habere δύναμιν, virtutem ponendi animam & resumendi, vt suprà docuit: sed ἐξουσίαν quoque, hoc est, auctoritatem hanc. Nemo hominum habet ἐξουσίαν animam, id est, vitam ponendi: quia nemini licet, pro suo arbitrio se in mortem tradere: sed neque δύναμιν, eam resumendi. Est enim hæc δύναμις solius Dei. At Christus & δύναμιν habuit, qua posset tam resurgere, quam ponere, & ἐξουσίαν, qua liceret & ponere, & resumere, quum vellet. Fuit igitur & est Christus Filius Dei eiusdem naturæ cum Patre. His porro verbis, Ponendi, Resumendi, loquitur de sua vita, perinde atque si de veste aliqua verba faceret: quam possit pro suo arbitrio, & deponere & resumere. Docet igitur Christus, se fuisse non purum hominem, sed quendam alium, qui primo animam & corpus, ceu vestem quandam assumpsit, dum factus est homo, qui deinde vitam deposuit, animam à corpore seiungendo, quum sponte mortuus est: qui denique iterum eam resumpsit: pro sua δυνάμει & ἐξουσίᾳ, id est, quum corpus à mortuis ad vitam reuocauit, manens ipse semper idem atque integer. Quis obsecro erat iste qui hæc omnia egit? Λόγος, Filius Dei. Est igitur Christus filius Dei, non solùm quà homo, secundum quem mortuus est, sed etiam quá Λόγος secundum quem integer semper manens, humanam vitam instar vestis sumpsit, deposuit, & resumpsit.

IV. Testim. 8. Christi, ex Ioh. 10. vers. 25. &c.

QVum verò interrogaretur à Iudæis, vt si esset Christus, id apertè diceret, in hæc verba respondit: *Dixi vobis, nec creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium de me.* In hoc capite tres illos habemus testes, qui in terra testificantur, Iesum esse Christum. 1. Ioh. 5. 6. 8. Sanguinem; quia supra dixit, se esse illum pastorem bonum, qui animam ponit pro ouibus & eam etiam resumit. Deinde Aquam, id est, doctrinam: ait enim, *Dixi vobis.* Ecce doctrinam. Ea enim de se dixerat ac prædicauerat, & scripturis veteris Testamenti confirmauerat: quæ non nisi in verum Christum poterant competere. Postremò Spiritum, hoc est, vim miracula edendi. Ait enim: *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium de me.* Adferens verò causam, cur non credant tot testibus Iudæi, ait: *Sed vos non creditis: quia non estis ex ouibus meis.* Hoc verò ab effectis probat. Primo: *Oues meæ vocem meam audiunt.* Quasi diceret: Vos autem non auditis. Deinde: *ego agnosco oues meas.* Quasi diceret: Vos autem non agnosco. Tertiò: *oues me sequuntur.* Quasi diceret: Vos autem non vt oues me sequimini, sed vt Tigrides & leones, ad necem vsque persequimini. Quarto; *Ego vitam æternam do eis.* Vnde nec peribunt: vos vero morti estis destinati. Probaturus verò, oues suas non posse è suis eripi manibus, eoque non posse perire: subiunxit, *Pater meus, qui eas mihi dedit, maior omnibus est: neq; quisquam potest eas rapere è manu Patris mei.* Hic etiam & suprà, Deum suum vocat Patrem. Quo autem sensu, ex multis in hoc contextu locis planum fiet. Primo ait, se non solùm illis apertè dixisse, nempe se esse Christum. Christus autem debuerat esse non solum filius Dauidis, quod ad carnem attinet, sed etiam filius Dei, quod attinet ad Spiritum, hoc est, ad diuinam naturam, vt ad Roman. & apud Matthæum, ex Psal. docetur Rom. 1. 3. Matth. 22. 45. Ergo cùm Iesus apertè dicat, se esse Christum, ex consequenti euincit, se esse filium Dei naturalem. Deinde ait, Se agnoscere omnes suas oues: hoc est, omnes electos quotquot scilicet vnquam fuerunt, aut futuri sunt. Sic alibi: *Ego scio quos elegerim.* Ioh. 13. 18. Est autē hoc solius Dei, vt docet Apost. 2. Tim. 2. 19. Christus igitur filius Dei talis est, vt sit Deus. Tertio ait: se dare suis ouibus vitam æternam. Hoc non est vllius hominis. Dat quidē Deus per homines, sed homines non dant. Quarto ait, se suis ouibus ita dare æternam vitam, vt perire non queant: & neminem posse has oues è sua eripere manu. Est autem hæc potentia solius Dei, vt ipse ibidem docet. Ergo eiusdem est cum patre potentiæ, eoque & naturæ. Sic enim argumentatur.

Si nemo potest rapere oues de manu patris: certè neque etiam quispiam poterit eas rapere de manu mea: Ego enim & Pater vnum sumus: ita vt sic eadem vtriusque manus, hoc est, potentia.

Atqui nemo potest eas rapere de manu patris: est enim maior id est potentior omnibus.

Ergo neque etiam quispiam poterit eas rapere de manu mea.

Hæc est aperta Christi argumentatio. Quod cùm ita se habeat: quando apparet, illis verbis, quæ probatio sunt maioris propositionis, nempe: *Ego & Pater vnum sumus,* omnino significari, Filium & Patrem eiusdem esse non solùm voluntatis & consensionis, sed etiam manus & potentiæ: imò eandem esse Filij & Patris manum atque potentiam: vt sicut nemo potest electos rapere è manu Patris, quia potentior omnibus est, (scilicet, creaturis) sic etiam nemo possit eos eripere è manu Filij, eandem ob causam: quia scilicet eadem sit filij quæ & Patris manus atque potentia: ac proinde etiam eadem natura atque deitas. Quid est enim esse Deum, nisi esse summam & maximam potentiam, qua nulla maior esse possit? Nam quum filius dicit, se & Patrem vnum esse, vera pietas postulat vt interpreter eos esse vnum perfectissimo modo, quo nullæ aliæ res ita vnum esse possint. Sicut enim inter Patrem & Filium perfectissimus est amor, perfectissima cognitio, perfectissima consensio, denique omnia perfectissima: sic etiam perfectissima sit vnitas necesse est. Ergò non solum ambo vnius sunt consensionis ac voluntatis: neque solum vnius potentiæ, sapientiæ, naturæ, essentiæ: sed etiam eadem est vtriusque voluntas, manus, potentia, sapientia, natura, essentia. Est enim hæc perfectissima vnitas. Ob hanc vnitatem fit, vt fides, qua credimus in filium, eadem sit cum illa, qua credimus in Patrem: & Baptismus, quo in Christum, idem sit cum illo, quo in Patrem baptizamur. *Vna enim fides, vnum Baptisma,* Eph. 4. 5. Et; *Qui credit in me, credit in eum, qui misit me.* Ioh. 12. 44. Idemque honor: *Qui honorat Filium, honorat Patrem.* Ioh. 5. 23. Quare nemo non videt Christum iis verbis voluisse concludere, se ita esse Dei Filium, vt sit idem cum Patre Deus.

V. Confirmant hoc quod dico illa quæ sequuntur: *Sustulerunt igitur rursus lapides Iudæi, vt lapidarent eum.* Quid ita? tanquam scilicet blasphemum: qui se faceret Deum. Hanc ipsi disertè causam adferunt. Nam cùm Christus vidisset, eos lapides sumpsisse, vt se lapidarent, dixit illis: *Multa præclara opera demonstraui vobis ex Patre meo: propter quod*

illorum operum me lapidatis? Quid verò illi? *Ob bonum opus non lapidamus te: sed ob blasphemiam, id est, quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Hinc apertè euincitur, Iudæos ex verbis Christi postremis, nimirum: *Ego & Pater vnum sumus*: & quod inde conclusit, se eiusdem esse potentiæ cum Patre: collegisse, Christum voluisse inferre, se esse vnum cum Patre Deum. Nam reliqua verba potuerunt ferre Iudæi: sed quum dixisset, se & Patrem vnum esse: & inde intulisset quod intulit: omninò cognouerunt, eum se facere Deum: Ideò vt blasphemum lapidibus obruere voluerunt. Neque, vt sequentibus apparet, Christus hoc inficiatus est: sed potiùs confirmauit: Apparet igitur ex Christi argumentatione, Christum ita se prædicasse filium Dei, vt intellexerit, se filium esse Dei naturalem, eoque vnum cum Patre Deum.

VI. Ex Apologia etiam Christi ad hanc calumniam, qua accusabatur à Iudæis blasphemiæ, idem liquet. Quid enim Christus respondit? *Nōnne scriptum est in lege vestra, Ego dixi, Dei estis?* Hæc Christi apologia diligenter est nobis explicanda: quoniam benè intellecta, non parum facit ad verum Christi deitatem confirmandam: perperam autem intellecta, abutuntur inimici Christi, vt Seruetus: ad ostendendum Christum non esse verum Deum, sed per priuilegium & gratiam, quemadmodum blasphemus ille canis loquitur. Videndus est igitur in primis scopus Christi. Dixerant Iudæi illum esse blasphemum: quia cùm sit homo, faciat se Deum. Christus igitur vult depellere hanc calumniam, & demonstrare, Etsi dixit se vnum esse cum Patre, hoc est se Deum esse: non ideò tamen se esse blasphemum. Hic est scopus. Quomodo verò hunc assequitur scopum? Duplici ad argumentum Iudæorum responsione, quarum prior petitur è Scripturis: altera ex operibus Dei in ipso. Argumentum autem Iudæorum hoc fuit:

Ille est blasphemus, qui cùm sit (purus) homo, facit se & vocat Deum.

Tu cùm sis (purus) homo, facis teipsum Deum.

Ergò tu es blasphemus.

Principio igitur ad maiorem respondet Christus, ac docet eam non simpliciter esse veram: idque testimonio Scripturarum. *Nōnne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, Dij estis?* Sensus est: Scriptura, quæ solui, hoc est, reijci tanquam falsa, aut blasphema, non potest: homines nudos, licet iniquos, vocat tamen Deos: idque tantum propter diuinum officium, quod illis à Deo demandatum est: & quo funguntur: hoc est, propter diuinam potestatem, qua in alios præditi sunt. Liquet hoc ex Psal. 82. 6. Vbi Deus iudices populi, quia inique iudicabant, & potestate sibi tradita abutebantur ad populos opprimendos, & ad suas fouendas libidines, arguit iniustitiæ: & interim tamen, licet nudi essent homines, imò & iniqui, propter officium vocat Deos, dicens: *Ego dixi, Dij estis*: nec blasphemus fuit Deus, quum sic eos appellauit. Falsum est igitur, quod simpliciter assumitis, illum esse blasphemum, qui cùm sit homo, facit, id est, vocat se Deum. Quare (vt ad minorem respondeam) etiam si darem purum me esse hominem: non ideò tamen blasphemiæ possem accusari, qui vocarim me Deum, dum dixi, me & Patrem vnum esse. Nam si illi meritò fuerunt vocati Dij propter illud officium ad quod vocati fuerunt: & propter potestatem, qua erant à Deo ornati super alios: multo maiori iure ego possum vocari Deus, quia meum munus, ad quod segregatus sum: & mea potestas, quæ mihi est à Patre tradita super alios: longè maior est potestate vel quorum Magistratuum & iudicum. Hæc ratio à minori ad maius subijcitur quum ait: *Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: me, quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum?* Quid est sermonem fieri ad aliquem? Significat: ex mandato Dei, aliquem ad aliquod singulare officium vocari, & auctoritate diuina ad illud muniri. Sic quum aliquis ad munus propheticum vocabatur, dicebatur verbum Domini factum esse ad illum. Si igitur ad illos factum fuisse verbum Domini hic dicit Christus, qui ad officium magistratu, cum auctoritate & potestate diuina vocati à Deo fuerant. Et propter hanc potestatem, quia vicarij erant Dei in regendo mundo, ait fuisse vocatos Deos. Quid verò sibi vult Christus quum ait de se: *quem Pater sanctificauit, & misit in mundum?* Recepta interpretatio hæc est: Christum fuisse à Patre sanctificatum, hoc est, ex omnibus & Angelis & hominibus selectum & segregatum, & ad hoc consecratū, vt scilicet esset omnium Seruator, Pontifex & Rex: qui supra omnes emineret: hoc est, vt esset Messias, in quo vno, virtus, Spiritus, & maiestas Dei excellentiùs quàm in vllo vnquam sese exereret: & hoc officium Christi, dignitatem, & potestatem, opponi potestati iudicum, & regum mundi. At quod hic ait, *Sanctificauit*: suprà dixit, ἐσφράγισεν τοῦτον ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ θεός: Ioh. 6. 27. id est, hunc enim ad hoc officium selegit ex omnibus, & constituit atque obsignauit Pater, & ista ita sanciuit ac confirmauit auctoritate: vt scilicet is det panem qui non perit: id est, vt sit Saluator mundi. Sed quod alij ad humanam tantùm naturam restringunt: ego extendo ad totam Christi personam. Nam ex tribus personis in cœlo, hic vnus fuit selectus ad hoc officium mediatoris. Deinde ex omnibus creaturis, Angelis & hominibus, hic vnus homo fuit segregatus, qui vnitus verbo, caput esset Ecclesiæ, & supra omnes creaturas emineret, Rex Regum, & Dominus dominantium. Sed cum hac sanctificatione officij complector etiam sanctificationem humanæ naturæ in Christo: quia concepta fuit sancta & sine peccato, & ita fuit sanctificata, vt facta sit sanctificans, sicut ferrum ignitum, fit ignificum.

VII. Argumentatio igitur Christi hæc est: Iudices & magistratus illi, quos alloquitur Deus, sine vlla blasphemia appellati sunt Dij. quia sermo Dei ad illos factus est, id est, quia commissa est illis potestas diuina super populos, vitæ & necis. Atqui longè maior mihi homini, quem videtis, potestas & auctoritas commissa est à Patre: is enim me sanctificauit, id est, ex omnibus delegit, vt sim Christus & seruator omnium; quem adorent etiam Angeli, & cui subijciantur creaturæ omnes, etiam dæmones; & in quo vno virtus Dei sese exerat, vti omnes vident, & in hunc finem misit me in hunc mundum, vt scilicet per me omnes seruentur. Longè igitur maiori meliorique iure, & sine vlla blasphemia, dicere possum, me etiam vt hominem, vnum esse cum Patre, id est, eiusdem cum eo potentiæ, eoque Deum: propter hanc, qua me muniuit potestate & auctoritate Pater, quàm quiuis magistratus. Hæc est ratiocinatio Christi, quam ex Psalmo, à maiori ad maius, collegit. Psal 82. 6. Primò enim probauit, etiam puros homines, sine vlla blasphemia appellari Deos, propter officium Dei quod obeunt in terris. Hinc verò à minori ad maius conclusit, se etiam vt hominem longè maiori iure & sine vlla blasphemia, posse vocari Deum, quàm illi. Sed hanc conclusionem profert per interrogationem, quò plus illos Iudæos percellat, & perstringat ignorantiæ, imo malitiæ. Atque ita responsum est ad argumentum Iudæorum: etiamsi daret se purum esse hominem, non ideò tamen se posse accusari blasphemiæ, quod dixerit, se esse Deum; cùm alij etiam puri homines, & quidem iniusti, propter officium & potestatem acceptam à Deo vocentur citra omnem blasphemiam, Dij. Imo si illi meritò propter acceptam illam potestatem dicti sunt dij, se multo iustiùs vocari Deum: Cum sua potestas à Deo accepta longè omnium Regum potestate sit maior. Atq; hoc de Christo, quà homo est. De eodem vero, quà Filius Dei Deus, sic locum interpretor, nempe, Eum fuisse ante mundi constitutionem sanctificatum, & ceu consecratum ad officium Mediatoris: eoque ad nos sanctificandos, à Patre. Deinde missum in tempore in mundum è cœlis, per carnis scilicet assumptionem, quemadmodum alibi in responsionibus scilicet ad argumenta aduersariorum contra deitatem Christi fusius declarabitur. Primùm enim ait, *quem Pater sanctificauit*: deinde, *& quem misit in mundum.* Missio autem fuit per incarnationem. Ergò ante incarnationem fuerat sanctificatus, hoc est, ad officium Mediatoris consecratus. Ita optime argumentatur Christus: Si Scriptura non dicitur blasphemare, quòd homines propter officium diuinum, vocet deos: quem igitur Pater ante mundi constitutionem, ad officium Mediatoris sanctificauit, & deinde è cœlis per assumptionem carnis misit in mundum, ad officium scilicet Mediatoris perficiendum, illum dicetis blasphemare, proptereà quòd dixit, *Filius Dei sum*, nempe verus, & naturalis, eiusdemque cum Patre essentiæ. Hæc est ad maiorem responsio.

VIII. Verùm ad minorem respondendo, Clariùs ostendit se non esse purum hominem: sed in se homine Deum etiam essentialiter esse: & σωματικῶς inhabitare. Hoc demonstrat ex operibus, quæ faciebat: & quæ solius Dei erant opera. *Si non facio opera Patris mei: scilicet, quæ solus Deus facere potest: nolite credere me esse vnum cum Patre, id est, Deum, Deique filium. Sed si facio, etiamsi mihi non credatis: operibus credite.* Quænam hæc erant opera, quæ demonstrabant Christum ipsum Deum esse? Omnia quidem miracula: sed præsertim, quorum curabat corpora, horum etiam ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, sanabat animas & sanctificabat: id quod apparebat ex mutata illorum vita. Et iis poterant Iudæi (sed adiuti Spiritu sancto) agnoscere Deum esse in illo homine Christo: & illum hominem, esse in Deo: hoc est, ex illo homine & Deo, vnam constare personam. Sæpenumero enim nomine Patris, Deum ipsum seu Iehouam, diuinamque essentiam ac θεότητα intelligit Christus. Pro nomine autem *Ego*, & *Me*

& Me, se hominem, quem omnes videbant, hoc est, suam humanam naturam demonstrabat. Ex humana autem visibili natura, & ex diuina essentia, vna constat persona, qui Christus vocatur. Proinde, quum ait, se esse in Patre, & Patrem in se: Etsi recepta horum verborum interpretatio hæc est, Filium, quà *λόγος* est, esse in Patre, & Patrem esse in Filio *τῷ ὄντι*: atque ita Patrem & Filium, vnum eundemque esse Deum. Sunt enim reuera hæ personæ diuinæ, vnus tantùm Iehoua, qui omnia operatur. Non incommodè tamen possunt etiam sic explicari, vt nomine Patris intelligatur Deitas (sicut antè dictum est) seu, vt loquitur Apostolus, plenitudo Deitatis, quæ in Christo corporaliter inhabitabat, & inhabitat: Pronomine autem *Ego*, & *Me*, Christus suam indicet, quam omnes spectabant, humanam naturam, vt nihil aliud significare voluerit Dominus Iesus, quàm se non humana tantùm, quàm omnes cernebant, constare natura: verùm etiam diuina, quam non videbant, sed tantùm ex operibus considerare poterant. Hoc sanè modo, Christum esse in Patre, & Patrem in Christo, nihil aliud fuerit, quàm ita humanitatem coniunctam esse cum Deitate, & vicissim Deitatem cum humanitate, vt idem Christus sit verus Deus, verusque homo. Perinde atque si ferrum ignitum & candens diceret, se esse in igne, & ignem in se, atque hanc esse causam, cur calefaciat, & adurat. Quòd si quis nolit credere, spectet effecta ignis in se, & tunc intelliget, se non esse solum ferrum, sed etiam ignem in se.

IX. Cæterùm duo in hac argumentatione insunt, quibus Christus indicat, se Filium Dei esse naturalem. Primùm, quod dixit, se vnum esse cum Patre, illud ita Iudæi intellexerunt, quasi se diceret Deum esse: atque id malè interpretati sunt. Quum vero posteà Christus concludit, se non ideo propter hæc verba blasphemasse, ait, *Si Scriptura vocat eos Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui: Me, quem Pater sanctificauit, dicitis blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum?* Non dixerat autem præcisè, *Filius Dei sum*, sed, *Ego & Pater vnus sumus*. Et in Apologia assumit psalmum, vbi vocantur Dij. Ergo Christo, se esse Filium Dei, & se esse vnum cum Patre, & se esse Deum, idem sunt. Deinde ex operibus concludit, se in Deo esse, & Deum in se. Quid autem hoc est, nisi se non esse purum hominem, sed etiam Deum, & duabus constare naturis, diuina scilicet, & humana.

CAPVT VI.

Filij, de sui ex Patre ante omnia secula generatione, argumenta, ex Iohan. 11. 12. & 13. capitibus: breuiter explicata.

Testim. IX. Christi, ex Iohan. 11. vers. 4. &c.

Ic etiam non semel se vocat Filium Dei, & Deum suum Patrem. Quo autem sensu, liquet ex aliquot huius capitibus versibus. *Morbus hic* (inquit Christus) *non est ad mortem: sed pro gloria Dei: vt glorificetur filius Dei per eum*. Primo ait, pro gloria Dei inflictum esse illum Lazaro morbum. Quid est autem hoc: nisi, vt Deus per eum morbum glorificetur? Deinde subdit, vt Filius Dei per eum glorificetur. Hæc certè particula, explicatio est superioris sententię: quomodo scilicet ille morbus sit inflictus pro gloria Dei, vt scilicet filius Dei glorificetur per eum. Non enim ait: *Et ita glorificatur etiam filius Dei*, sed, *vt glorificetur filius*. Annon igitur apertè docet, Filium esse illum Deum, pro cuius gloria immissus est ille morbus Lazaro? Nam quod primùm dixit in genere, *Pro gloria Dei*, postea restringit ad suam personam: qua loquutione indicat, omninò se contineri illa voce Dei, non minùs, quàm Pater, cuius est filius, eadem voce significatur. Ac proinde se ita esse Filium Dei, vt sit Deus.

Quod si quis neget hanc consecutionem: certè inficiari non potest, quin Christus doceat apertè, eandem esse suam, & Patris sui gloriam: ac tum verè Deum glorificari, quum Filius glorificetur. Cui consentaneum est illud: *vt omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem: qui non honorat Filium, non honorat Patrem*. Ioh. 5. 23. Si autem idem est Filij, qui & Patris, honor, & gloria eadem: quid consequitur, nisi Filium perinde Deum esse, atque Pater est Deus imò vtrunque vnum esse atq; eundem Deum: quando vnus tantùm est Deus?

II. Hoc autem confirmatur: si spectemus, quo modo Filius fuerit ex morbo Lazari glorificatus, & consequenter etiam Pater Deus. Hoc Euangelista docet versic. 45. *Multi igitur* (spectata Lazari ad vitam resurrectione, per Christum facta) *crediderunt in eum*. Quid hoc sibi vult, nisi agnouerunt eum esse verum Dei Filium, è cœlo propter salutem populi missum, vitam & resurrectionem omnium: & ideò in eo, tanquam in vero Seruatore, salutis fiduciam collocârunt? Hæc fuit gloria filij: quod scilicet fuerit pro tali, qualis est, verus scilicet agnitus & naturalis, vnigenitusque Dei filius eoque Seruator. Hinc etiam elucet gloria Patris. *Nam qui, credit in me* (inquit Christus) *non credit in me, sed in eum qui misit me*. Ioh. 12. 44. Ergò Christus hac loquutione: *Morbus hic non est ad mortem: sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eum*: apertum dedit testimonium, se ita esse filium Dei, vt sit Deus, cui omnis debetur gloria.

III. Ab effectis etiam, quæ in hac habemus historia, confirmat suum de se testimonium. Absens vidit Lazarum mortuum esse: Deinde prædicit eius resurrectionem. *Resurget frater tuus*. Ei perinde erat, reuocare mortuos, in monumentis putridos, à morte: atque homines excitare à somno ad vigilantiam: ideo ait: *Vado, vt à somno excitem eum*. Tandem excitat suo iussu à morte hominem iam in monumento fœtentem. Non erant certè hæc effecta puri hominis. Multa etiam hic continentur dicta; quibus idem confirmatur & explicatur testimonium Christum ita esse filium Dei, vt sit eiusdem cum Patre naturæ. *Ego sum resurrectio* (inquit) *& vita qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & quisquis viuit, & credit in me, non morietur in æternum*. Vers. 24. Orat quidem Patrem, vt homo & mediator: sed quid subijcit? *Propter turbã circumstantem* (inquit) *hæc dixi: vt credant quod tu me miseris*. Non igitur opus habebat precibus ad excitandum Lazarum à mortuis: sed ideò precatus est, patrem inuocans; vt posteà spectata Patris in filio virtute, agnoscerent omnes hunc verum esse Dei filium, è cœlo missum. Christus enim scala erat Iacob: descendit de cœlis ad nos in terram, vt à terra gradatim homines subueheret in cœlum ad suam maiestatẽ, deitatem, & gloriam contemplandam. Ideò legem seruabat, Patrem orabat, vt omnes inde ascenderent ad agnoscendum hunc Iesum verũ esse hominem, & Deo gratum: Faciebat miracula quum volebat, & sua virtute: vt inde etiam altius conscenderent homines, & agnoscerent, hunc Iesum nequaquam purum esse hominem. Omnia tamen ferebat accepta Patri: vt electi à Deitate Christi ad ipsum vsque Patrem Christi contemplandum ascenderent: à quo & ipse, & quæcunque habebat, erant: & ita agnoscerent, Filium, & Patrem, vnum esse Deum.

IV. Testim. 10. Christi, ex Ioh. 12. vers. 22. & deinceps.

VOcat Deum, Patrem suum: quo verò sensu, liquet ex insequentibus. Nam v. 31. *Nunc iudicium* (inquit) *est mundi*. Predicit tria. Primum, Diaboli & mundi condemnationem: nempe per suam mortem in cruce. Deinde suæ mortis genus: scilicet, in cruce, dicens: *Nunc iudicium est mundi*. Tertiò, electorum per eandem crucem salutem, dicens; *Omnia traham ad me ipsum*. Est autem hoc solius Dei, vt ipsemet alibi docet: *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum*. Ioh. 6. 44. Crux vehiculum est, quo Christus vehit suos electos in cœlum. Est igitur Christus filius Dei eiusdem cum Patre potentiæ. Vers. 35. 36. Vocat se lucem: & ad hanc sequendam hortatur. Clarius autem vers. 46. *Ego lux in mundum veni: vt omnis qui in me credit, in tenebris non maneat*. Perinde est, ac si dicat solis radius. Ego lux veni in mundum vt omnis, qui mei particeps fuerit, non maneat in tenebris. Ostendi autem suprà hoc epitheto lucis, demonstrari æternam Christi deitatem: & substantialem ex Patre natiuitatem: & ad hæc, eum esse mundi seruatorem. Vers. 37. ait Iohannes Iudæos, non credidisse in eum. versu deinde 39. 40. causam huius incredulitatis assignans, vaticinium ex Esaiæ 6. 9. adfert: quo docet, Christum fuisse illum Iehouam, cuius gloriam viderat Esaias. Vers. 44. Clamabat etiam hic Filius Dei: & dicebat: *Qui credit in me, non credit in me* (hominem tantùm) *sed in eum, qui misit me*. Vt omnem tollat excusationem Iudæis incredulis, hæc cum clamore dicit. Dicebant enim illi, non esse credendum nisi in Deum: Iesum autem esse hominem. Iesus igitur docet, fidem qua in se creditur, non in hominem firmari: sed in Deum referri, & quidem vsque ad Patrem. Quid hîc aliud docuit, quàm se verum esse Deum, vnumque cum Patre? Eos enim qui in se credunt, suam fidem minimè in puram Christi carnem firmare: sed in eius Deitatem, inque ipsum Patrem referre. Non igitur esse idololatram, qui credit in Christum. Et Vers. 45. *Qui conspicit me* (id est, verè cognoscit: is solus) *conspicit eum, qui me misit*. Docet cognitionem Patris mittentis, pendêre à cognitione filij missi: ita vt qui eum cognoscit tanquam filium Dei naturalem: in eo etiam, is solus cognoscat Patrem. Non igitur Deum Patrem ab illo agno-

fci, qui filium hunc non agnoscit: nec credi in Deum Patrem, ab eo qui non credit in eius filium. Totum autem in illos dictum est Iudæos, qui ideò negabant in Christum esse credendum, quòd in solum Deum credendum esset.

VI. Testim. 11. Christi, ex Iohan. 13. vers. 3. &c.

IN hoc etiam capite sæpè Deum suum vocat Patrem. Esse autem Christum Dei Filium naturâ, hic luce clariùs videre est. Ac primùm quidem sic ait Ioh. Vers. 3. *Sciens Iesus Patrem omnia dedisse sibi in manus, & se à Deo exisse, & ad Deum abire, surgit à cœna.* Tria dicit: Primùm, Patrem sibi omnia dedisse in manus: hoc est se constitutum esse à Patre omnium Dominum, eumque hæreditarium, quia à Patre: & liberum, quia in manus omnia sibi tradita. Deinde, se à Deo prodiisse. Ad hæc, se ad Deum redire. Etsi primùm ad humanitatem referri potest: & tertium omninò de Christo quà homo est, intelligatur: secundum tamen, de Christo, quà homo est, intelligi non potest: nisi vis fiat verbis: neque enim à Deo ἐξῆλθε prodiit filius hominis, sed filius Dei.

VII. Vers. 18. *Non de omnibus vobis loquor: ego scio quos elegerim, sed oportet, vt impleatur Scriptura, Qui edit mecum panem, sustulit aduersum me calcem suum.* Dicturus inter ipsos esse qui calcaneum contra se leuaturus sit: præmonet se non de omnibus Apostolis hoc dicere, se enim scire quos elegerit ad salutem, & ad perseuerantiam in fide. Quasi dicat, Esse tamen inter ipsos vnum, non electum, sed reprobum: qui, vt impleatur Scriptura, structurus sibi sit insidias, & se proditurus. Ergò duo hic docet Christus, quæ solius Dei sunt. Primùm se nouisse electos. Deinde, se illos elegisse. *Scio* (inquit) *quos elegerim.* Est autem duplex electio: vna temporalis ad officium aliquod: de qua alibi ait, *Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est Diabolus?* Ioh. 6. 70. De hac ad Apostolatū electione certè hic non loquitur Christus. Nam apertè eximit ab hac electione, de qua loquitur in præsentia, ipsum Iudam. Postea quam enim dixisset: *Ego scio quos elegerim,* scilicet, ad constantiam in fide, ideoque ad salutem æternam: mox subiecit de Iuda, *Sed vt impleatur Scriptura: Qui edit panem meum, sustulit aduersum me calcem suum.* Item: *Iam nunc dico, priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis me eum esse:* quem scilicet toties vobis dixi, Christum, Filium Dei. Ergò quum Christus ait; *Ego scio quos elegerim:* nullo modo eum loqui de electione, qua duodecim ad officium Apostolatus elegerat, manifestum est. Altera electio æterna est: qua Deus nos elegit, ad æternam salutem, ad fidem in Christum, ad præceptorum ipsius obedientiam, & perseuerantiam in fide Christi. De hac Christum hic loqui, dubium non est: vti ex ipso liquet contextu. Ergò cum Christus dicat se illum esse, qui veros Apostolos elegerit, nempe ante mundi constitutionem ad salutis vitæque æternæ communionem, eóque ad constantiam in fide, & hos se nosse; ac proinde quod dicit de tollendo calcaneo, ad illos non pertinere, quod eos propter electionem, à tanto scelere sit seruaturus: Quis non videat, Christum apertè docere, se Deum esse æternum?

CAPVT VII.

Capitis 14. Ioh. breuis explicatio: & Testimonia Christi inde collecta, pro eius æterna ex Patre natiuitate.

Testimon. XII. Christi, ex Iohan. 14. vers. 1. & deinceps.

EST hoc caput plenum consolatione & doctrina: doctrina, inquam, de Christi tum persona, tum officio. Consolatione quidem: quia non solum iubet nos bono esse animo, & non permittere, vt nostra perturbentur corda, quauis etiam grauissima, tentatione: verum etiam tradit remedia, quibus possimus nos ipsi aduersus omnes vel grauissimas tentationes munire, ac eas superare. Doctrina verò: quia hic Christus primò, ex professo non solùm asserit, se talem esse Dei Filium, quia verus sit cum Patre Deus, verum etiam aliquot rationibus hoc confirmat. Deinde, dum se ostendit esse perfectum & vnicum Mediatorem, & dum beneficia per suam mortem, pérque suum ex hoc mundo discessum, nobis parta explicat: tradit simul permulta argumenta quibus doctrina de sua deitate confirmatur. Est igitur diligenter, sed breuiter & ἀναλυτικῶς explicandum hoc caput.

II. Vers. 1. *Ne turbetur cor vestrum.* Scopus Christi est, confirmare discipulos in fide, aduersus tentationem illam, quæ inuasura illos erat, ex Christi cruce & morte. Futurum enim erat vt concuteretur discipulorum fides mirum in modum ex Christi cruce: quînam fieri posset, vt is fuerit verus Mundi seruator, qui tam ignominiosa, & acerba morte affectus fuisset. Christus igitur, vt aduersus hoc scandalum, & tam grauem tentationem muniret discipulos, hunc habuit sermonem. Ac primo iubet eos bono esse animo: nec permittant turbari sua corda. Hæc est enim propositio huius sermonis: *Ne turbetur cor vestrum:* nimirum propter meæ mortis genus, & meum à vobis discessum. Deinde tradit arma, quibus aduersus hanc tentationem se muniant, & sustentent. Principio itaque iubet retineri fidem, quam non semel de ipso confessi sunt: nempe, eum esse verum Dei Filium: & apertè docet, se verum esse Deum, dicens: *Creditis in Deum? etiam in me credite.* Primum igitur remedium aduersus omnes tentationes quibus nostra concutitur fides, & variis afficimur animi molestiis, petitur à persona Christi & istud est, vt retineamus hanc doctrinam, Christum verum esse Deum. Et quemnam Deum? in carne nostra manifestatum: ideoq; nostrum Deum & Immanuelem. Quod si iste Deus pro nobis, quis contra nos?

III. Deinde vult vt Apostoli considerent causam finalem suæ mortis, suique ex hoc mundo discessus. Hanc autem esse illorum salutem: quæ salus varias habet partes: quarum præcipua & postrema, sub qua reliquæ omnes comprehenduntur, est, quòd Christus abeat, vt per mortem ingressus in cœlum, paret illis locum, quo & ipsi tandem veniant: se etiam tandem aliquando reuersurum, vt eos ad se recipiat in cœlum. Interim se illos seruaturum per suum Spiritum. Et simul etiam retineant iubet, se mori non coactum, quasi non possit resistere principi huius mundi, & morti: sed ideo mori, quia velit Patri obsequi, vt habet ad finem capitis. Altera igitur consolatio aduersus tentationes, sumit ab effectis & beneficiis, quæ sua morte & ascensione in cœlum nobis Christus acquisiuit. Et hæc duplicis sunt generis, quædam iam perfecta à Christo & præstita, vti est satisfactio pro peccatis: reconciliatio cum Deo, liberatio à morte: Iustificatio, Sanctificatio, Pax conscientiæ. Ius hæreditatis æternæ, possessio cœli in persona Christi. Hæc omnia significantur synecdochicῶs illis verbis, Quòd ascendat ad Patrem, non vt ibi solus maneat, nobis exclusis, sed vt nobis etiam paret locum. Et quidem quotidie parat: dum quotidie pro nobis intercedit, & nostro nomine occupat cœlum. Alia restant perficienda & præstanda in fine seculi. Hæc sunt primò, reditus Christi è cœlo ad nos perfectè ex hoc mundo ad se assumendos. Deinde nostrorum corporum resurrectio. Postremo, perpetua cum Christo in cœlis æternæ vitæ possessio. Hæc significantur illis verbis: *Et quum profectus fuero, rursus veniam, & assumam vos ad meipsum: vt vbi sum ego, & vos sitis.* Tria dicit: primo, se rediturum: deinde, se nos assumpturum ad se: quo verbo significat, se nostra corpora ad vitam è sepulcris excitaturum, & assumpturum in aëra, & tandem in cœlum. Tertio, nos futuros cum ipso in cœlo, æternùm beatos. Horum omnium beneficiorum firma & solida consideratio, certaque fides ac spes, mirum in modum valet ad frangendas omnes Mundi & inferorum machinas, & ad Sathanæ tentationes depellendas.

IV. Tertiò commemorat beneficium, quo donauit Apostolos: certam scilicet cognitionem Euangelij: nempe, & quonam eat, nimirum ad æternam vitam in cœlum apud Patrem, tam suo quàm nostro nomine: & quæ sit illis ad hunc certa via, nimirum ipse Christus, quatenus mediator est perfectus & vnicus. Tertium igitur remedium aduersus tentationes omne genus depellendas, sumitur à cognitione Euangelij, qua Christus nos donauit, hoc est, à cognitione tum finis, ad quem sumus destinati, redempti, vocati, nempe ad æternam in cœlo vitam, apud Patrem: tum certæ, & vere ad finem consequendum viæ, nempe, hanc esse vnicum Iesum Christum, nostrum Immanuelem: hanc tradit vers. 4. Hæc cognitio certa & firma arrha est nostræ ad æternam vitam electionis: non enim hac donantur nisi electi. Electio autem firma est & immutabilis. Quis igitur hac cognitione munitus, non omnes profliget tentationes, & omnes inferorum portas expugnet?

V. Hæc autem omnia tot sunt argumenta, quibus confirmatur. Christum talem esse Dei Patris Filium, qui sit verus cum Patre Deus. Principio enim exigit fidem in se, qua in Deum creditur: ac tum demum docet verè credi in Deum, quum in Christum creditur, dicens: *Creditis in Deum? & in me credite.* Vult igitur, vt fides nostra in ipsum recumbat. quomodo autem potest hoc fieri, si Deus non sit? Scimus hanc esse Christi mentem, vt, si velimus vere in Deum verum credere, ne euagemur extra Mediatorem, sed oculos

los fidei nostræ defigamus in hunc hominem, verum ita, vt agnoscamus eum non esse purum hominem, sed Deum in carne manifestatum, verumque Immanuëlem, & inde ad Patris vsq; personam, nostra fide penetremus: iuxta illud etiam: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Ioh. 12. 44. Est enim hoc Christi argumentum.

Vos profitemini fidem in solum Deum, & rectè.

Atqui ego non sum tantùm homo, sed etiam Filius Dei Deus.

Debetis igitur in me etiam, quem videtis credere.

VI. Subdit: *In domo Patris mei habitationes multæ sunt: alioqui dixissem vobis, Proficiscor paraturus vobis locum.* Docet, finalem causam sui discessus, hoc est, suæ mortis, esse non tantùm vt ipse ascendat ad Patrem in cœlum, sed vt discipulis quoque in illud ianuam aperiat. Neque enim se solum ibi mansurum, sed suos quoque discipulos, hoc est, qui in se credunt, in illam cœlestem domum, se tandem recepturum. Ideò promittit suum ad nos reditum, in vltimo scilicet die, quum redibit ad iudicandum mundum, quando dicet suis: *Venite benedicti Patris mei: possidete regnum paratum vobis à iactu fundamentis Mundi.* Matth. 25. 34. Hoc autem beneficio, quod est postremum, complectitur Christus omnes nostræ redemptionis & salutis partes. Quomodo verò sua morte tot tantáque beneficia impetrare nobis potuisset, nisi fuisset & esset naturalis Dei Filius? Est etiam notanda illa particula. Vers. 3. *Vt vbi ego sum* (nempe in cœlo, in domo Patris mei) *& vos sitis*. Non enim ait, *Vt vbi ego fuero*, sed, *vbi sum*, nondum autem erat corpore, & anima in cœlo: Docet igitur diuinam in se fuisse naturam, qua iam erat in cœlo, quum tamen corpore in terris adhuc esset & loqueretur.

VII. Vers. 4. *Et quò ego vado nostis, & viam nostis.* Hæc est Consolatio quarta contra illam tentationem. Nôrunt discipuli ex sermonibus Christi sæpe auditis, in cœlo esse regnum Patris, quò eundum sit omnibus nobis. Et mortem Christi, nihil aliud esse, quàm transitum ad Patrem in cœlum. Præterea non ignorant eundem Christum, esse viam aliis ad eundem Patrem in cœlum. Hac de causa primitiæ dormientium vocatur. 1. Corin. 15. 20, tum quia primus est, qui resurrexit ad æternam vitam, tum quia causa est, vt alij ad eandem resurgant. Primum explicat iis verbis: *Scitis quò vadam*, nempe in regnum Patris: quia scilicet scitis, me mox à morte resurrectùrum ad æternam vitam. Alterum, quum ait: *Et viam* (scilicet vobis, & aliis ad eandem resurrectionem & vitam) *scitis*: nempe, me esse, vt mox explicabit. Thomæ enim ex quadam mentis obtusione, & sermonum Christi obliuione admiranti & dicenti, *Domine, nescimus quò vadas, & quomodo possumus viam scire?* Respondit Christus: *Ego sum via, veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Dum respondet ad Thomæ, & ex consequenti reliquorum Apostolorum admirationem, duo facit. Primùm docet, se perfectum esse Mediatorem, deinde vnicum. Tria enim sunt in summa perfecti Mediatoris officia: vnum, vt significata Dei voluntate erga homines bona, & persuasa resipiscentia, eos in viam ducat, qua redeatur ad Deum. Hæc cognitio ac persuasio, initium est, & via ad salutem æternam, iuxta illud: *Hæc est vita æterna* (id est, via ad æternam vitam) *vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ioh. 17. 3. Christus vero hoc fecit officium, & facit adhuc suo verbo & Spiritu in Electis. Ideo vocatur Sapientia nostra. 1. Cor. 1. 30. Atque hoc est Prophetæ officium. Alterum, Mediatoris officium est, vt homines reapse reconciliet Patri, pro illis satisfaciendo, ne de condonatis iniuriis dubitare queant, eóque illos sanctificando. Atque hoc est Pontificis officium. Hoc verò etiam fecit Christus. Ideo ait: *Sum veritas*, hoc est, complementum eorum, quæ in veteri Testamento sub figuris adumbrabantur de vero sacrificio pro peccatis offerendo: déque vera absolutione, & sanctificatione. Vnde illud: *Per Iesum gratia & veritas* (id est, complementum figurarum) *facta est.* Ioh. 1. 17. Sicut etiam in Christo omnes promissiones habere dicuntur Etiam & Amen, id est, complementum. 2. Cor. 1. 2. Propterea significantur nomine Iustitiæ & Sanctificationis apud Paulum. Christus enim dicitur Iustitia nostra, & Sanctificatio. 1. Corin. 1. 30. His vero duabus vocibus exprimuntur omnia, quæ nomine veritatis significantur, hoc est, quæ in V. Testamento sub figuris de Messiæ sacrificio, & sanctificatione, qua suum populum erat sanctificaturus, præmonstrabantur. Tertium Mediatoris officium est, vt tandem in æternam & perfectam vitæ cœlestis possessionem, expugnatis hostibus vniuersis, etiam morte, inducat. Christus hoc iam incipit facere, quod ad animas attinet, perficiet verò in fine, quum corpora vnà cum animis coniuncta in cœlum introducet. Ideo vocatur vita: quia scil. vitæ auctor est, mortisque destructor. Hæc vero est vltimum Mediatoris officium, & explicatur, nomine redemptionis, quum Apostolus ait: Christum factum esse nostram redemptionem, nempe perfectam, 1. Cor. 1. 30. Illis autem quatuor dictionibus ad Corinthios exprimitur perfectum Mediatoris officium à Paulo. Hic verò à Christo, iis tribus, via, veritate, vita. Ergò Christus perfectus Mediator. Est enim via, quia per hunc iter ad Patrem in cœleste regnum aperitur. Est veritas, quia per hunc reconciliamur Patri, vereque iustificamur, & ita veritas promissionum, & figurarum de Reconciliatione, impletur. Est denique vita, quia per hunc tandem in æternam vitæ possessionem introducemur. Et primum pertinet ad Prophetam, alterum, ad Pontificem, tertium ad Regem. Quid vis ampliùs? Est enim idem ac si dixisset: Ego sum initium, progressus, & finis vestræ salutis. Hoc est primum. Alterum subdit: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*: quasi dicat, Ego solus sum Via, Veritas, Vita. His igitur etiam verbis, confirmat se verum esse, & naturalem Dei Filium, non solùm, quia eum Patrem suum nominat: sed maximè, quia se solum docet perfectum esse Mediatorem, per quem ad Patrem accedamus, Patri reconciliemur, cum Patre in æternum viuamus. Talis autem Mediator esse non potest, nisi qui Deus etiam sit: hoc est, verus naturalisque Dei Patris Filius: vt etiam docetur ad Corin. *Deus erat in Christo* (inquit Apostolus) *mundum reconcilians sibi.* 2. Cor. 5. 19. Nomine Christi sæpè significatur humana in Christo natura. Dei verò: ipsa deitas, diuinaque essentia, & vt Apostolus loquitur, plenitudo Deitatis. Col. 2. 9. Quomodo autem in humana Christi naturâ sit Deus, Paulus docet ibidem, dicens σωματικῶς, h.e. ὑποστατικῶς: ita vt ex deitate & humanitate fiat & constet vnus Christus: quemadmodum etiam ex anima & corpore vnus constat homo. Et sic loquitur hîc Apostolus: & Petrus in Actis 2. 22. & 10. 38. Dat autem illi officium Mediatoris, dicens: *Mundum reconcilians sibi.* Proinde docet Christum ideò Mediatorem esse: quia non homo tantùm, sed etiam Deus est, nec potuisse Mundum sibi, eoque & Patri reconciliare, nisi Deus fuisset in illo, eo, quo dictum est, modo. Et quia ait: *Sibi reconcilians*, docet absurdum non esse, dicere, Christum esse & Mediatorem, & partem, diuersis respectibus: propter naturam diuinam, pars est, propter officium, Mediator.

VIII. Vers. 7. *Si nossetis me: Patrem etiam meum nossetis.* Duo dixerat Christus: primum Apostolos nosse, quo iret, nempe ad Patrem: alterum, nosse etiam quæ sit via ad Patrem. Hoc dixerat non tam in commendationem fidei & cognitionis Apostolorum, quàm suæ etiam doctrinæ, & suorum miraculorum, nempe quod perspicuè & doctrina & factis ostenderit Apostolis, tum quis ipse esset, tum quis suus ipsius pater, ad quem, & ad cuius domum ibat; ita vt potuerint omninò vtrumque optimè nouisse. Thomas respondit, se & reliquos Apostolos, neutrum nouisse: *Non nouimus* (inquit) *quò eas: quomodo igitur possumus viam scire?* Christus, quod ad secundum attinet, de via apertè explicauit, quæ sit hæc ad patrem domúmque patris via: *Ego*, inquiens, *sum via.* Quasi diceret: Via ad patrem, patrisque domum est Mediator: per hunc enim itur ad patrem in cœleste regnum. Atqui ego sum ille Mediator, & quidem perfectus & vnicus. Quod vero ad primum attinet, de Patre, ad quem & ad cuius ædes ibat: nunc respondet, dicens. *Si nossetis me, Patrem etiam meum nossetis.* Non explicat autem quid sit, & quis sit: sed tantùm vndè pater possit agnosci, docet, nempe, ex Mediatore. Sensus igitur est: Si, quemadmodum ego & doctrina & miraculis me præbui perspicue cognoscendum: ita vos probè nossetis me, quis sim: nempe, verus, perfectus, & vnicus Mediator: eóque verus Dei filius: vtique & patrem, ad cuius domum proficiscor, cognosceretis. Via igitur non solum perueniendi ad patrem: sed etiam noscendi patrem, sum ego, nempe agnitus. Est hoc dictum illi simile: Ioh. 12. 45. *Qui videt me, videt & eum qui misit me.* Ratio vtriusque dicti est, quia Christus imago est patris, tam quâ homo, quàm etiam quâ Λόγος, & filius Dei æternus est: & in illo homine Christo Pater relucebat, & relucet semper. Et est perinde atque si radius solis illis qui dicerent se ignorare & non videre solem, id est, lucem solis, sic responderet: Si nossetis, & probe videretis me, nosceretis etiam & videretis solem. Quid ita? quia radius solis, essentialiter nihil aliud est, quàm sol: & solis lux in radio ita resplendet, vt si quis velit solis lucem intueri, non sit opus, illam alibi quærere, quàm in radio. Ita etiam Christus hîc loquitur. Proinde hinc colligimus, sicut radius personaliter (vt ita liceat loqui) alius est à sole, sic Christus alius est à Patre. Sed sicut Radius idem est essentialiter quod & sol, quia eadem lux in vtroque, sic Christus, essentialiter idem quod & Pater: quia eadem vtrique deitas. Et sicut corpus etiam solis, in radio est quodammodo, quia in eo resplendet, ita persona Patris quodam-

modo in perſona Chriſti erat, & eſt: quia in ipſo Chriſto ſeſe viſendum præbebat, & præbet. Quare ſi quis velit noſcere & videre Patrem, non eſt opus, vt vagetur extra Chriſtum, ſed modò oculi fidei defigantur in Chriſtum, & ſpectemus id, quod in Chriſto reſplendet, per ipſius doctrinam, per opera, per ſapientiam, per *φιλανθρωπίαν*, denique per immenſam bonitatem: is vere videndo Chriſtum, videbit & Patrem. Meritò igitur ait: *Si noſſetis me, vtiq; & Patrem meum noſſetis*. In ſumma duo facit iis verbis. Primùm docet, quæ ſit vera cognoſcendi Patrem ratio, nempe ſi probè cognoſcamus Chriſtum Mediatorem, & viam ad Patrem. Chriſtum autem probè cognoſcemus, ſi adiuti eius Spiritu, eum attente contemplemur: quid dicat, quid agat, apud Euangeliſtas, & quæ vis in eo reſplendeat. Deinde arguit Apoſtolos ignorantiæ: quòd ſcilicet videat ex verbis Thomæ, ſe nondum probè & ritè fuiſſe ab iis cognitum. Eſt enim, ac ſi dicat: quatenus homo & *αὐτοπροσώπως*, putabam vos ita profeciſſe in mea Schola, vt optimè noſſetis, & me & Patrem, ſed ex veſtris verbis iam colligo, me nondum probe vobis eſſe cognitum, & plenitudinem Deitatis in me exhibitam, vobis probè non eſſe perſpectam: nam ſi noſſetis me vtique & Patrem noſſetis. Quid autem concludunt hæc verba, niſi Chriſtum eſſe Deum?

IX. Et iam nunc cognoſcitis eum, & vidiſtis eum. Duo etiam his verbis facit. Primò docet, Patrem ita in ſe eſſe & ſplendere, vt ſi velint oculos aperire, facilè illum poſſint videre, eſſe enim illum ante ipſorum oculos. Vbinam? in carne Chriſti, in Mediatore. Proinde arguit Apoſtolos etiam oſcitantiæ, quòd cùm habeant Solem ante oculos in ipſo radio, non aperiant oculos, vt eius lucem videant. Illa enim verba: *Cognoſcitis iam nunc, & vidiſtis eum*. Non tam ſignificant ab Apoſtolis fuiſſe cognitum Deum, in Chriſto, id quod verum erat ex parte, quàm quod poſſent, ſi vellent oculos mentis aperire, illum apprime cognoſcere, & videre. Senſus enim eſt: Dicitis vos ignorare Patrem, ad quem vado, & tamen eum nunc habetis ante oculos, ita præſentem, vt agnoſcatis, id eſt, cognoſcere poſſitis eum. Imo & anteà diu habuiſtis, vt potueritis illum videre. Quid igitur hoc aliud ſibi vult, quod dicitis, vos non noſſe Patrem: niſi vos eſſe ſtupidos, & non aperire oculos, ſed cæcutire ad præſentem lucem: ita vt videatis, & non videatis? Hæc eadem verba confirmant quod ſuprà dixi: plenitudinem Deitatis fuiſſe & eſſe in Chriſto, & eam inſtar Solis, ſplenduiſſe ante oculos Apoſtolorum: ita vt ſi apertos habuiſſent mentis oculos, facilè potuiſſent Patrem, in Chriſto videre.

X. Verſ. 8. *Dicit ei Philippus: Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis*. Prodidit Thomas ſuam ignorantiam & oſcitantiam: Nunc alius etiam Diſcipulus, Philippus, prodit ſuam, *Oſtende nobis Patrem*, inquiens, *& ſufficit nobis*. Quaſi dicat, quòd ad viam attinet, ſcimus iam te veram eſſe viam, ſed Patrem nondum videmus. Oſtende igitur nobis Patrem, & tunc ſuffecerit nobis. Cæterùm quid hæc Philippi petitio præ ſe fert, niſi Philippum nondum agnoſcere Chriſtum? nam hoc anteà dixerat Thomæ: *Si noſſetis me, noſſetis & Patrem*. Atqui non agnoſcunt Patrem. Petunt enim vt ſibi oſtendatur. Dant igitur apertam ſignificationem, ſe neque Chriſtum cognoſcere. Quærunt Deum procul, & eminùs ſibi petunt oſtendi, cùm illum habeant ſibi præſentem, ſed cæcutiebant ad tantam lucem. Verùm hoc non contigit, niſi magna Dei prouidentia, vt Chriſtus occaſione inde accepta, clariùs de ſua Deitate diſſereret. Videamus igitur reſponſum Chriſti. *Tantum tempus vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me?* Duo facit. Primo, Magiſter obiurgat alium Diſcipulum: imo omnes, quod tanto tempore fuerint in Schola cum ſuo Præceptore: & nondum vel præceptorem ipſum cognoſcant. *Tantum tempus* (inquit) *vobiſcum ſum* Quomodo? Non mutus, neque otioſus, ſed perſpicuè docens, quis ſim: verus ſcilicet & naturalis Dei Filius, taliſque Filius in quo ſit Pater, in quo plenitudo ſit Deitatis, qui eiuſdem ſit cum Patre naturæ, ideoq; verus Deus. Et hanc doctrinam miraculis confirmaui, & meam Deitatem patefeci, omnes morbos curando: cæcos etiam à natiuitate, illuminando, & mortuos in monumentis iam putridos, ad vitam reuocando: Scripturis denique comprobaui, me verum eſſe Meſſiam, eúque non ſimpliciter Filium Dauidis, ſed præter carnem, ſecundum aliam etiam naturam, diuinam ſcilicet, me Filium Dei eſſe demonſtrando. Tantum igitur tempus vobiſcum ſum: non dico Fui, ſed ſum: quia perpetuò vobiſcum manens, vos nunquam deſerui: Tanto, inquam, tempore vobiſcum ſum, hæc omnia præſtando, quibus ſatis ſuperque potuit vobis innoteſcere quis ſim? *& tamen nondum cognouiſtis me?* ſcilicet verè & ſolidè? Quanta veſtra ſtupiditas? Quid eſt autem, quòd quum Philippus petat ſibi oſtendi Patrem, quod hunc ignoret, non autem petat ſibi Chriſtum ipſum patefieri: Chriſtus tamen, illum obiurgat, non quòd ignoret Patrem, ſed quòd non agnoſcat Chriſtum ipſum? Ratio eſt, quam anteà attulit Thomæ ipſi, & mox etiam Philippo clariùs explicabit: nimirum, quia ſi rectè agnouiſſent Chriſtum, non petiiſſent profectò ſibi Patrem oſtendi. Cognito enim Chriſto: Patrem etiam cognouiſſent in ipſo: Quia tota Deitas eſt in Chriſto, eoquè & Pater ſua *οὐσίᾳ*. Merito igitur non obiurgat quod non cognoſcat Patrem, ſed quod non ſe Chriſtum cognoſcat. Eſt enim ac ſi quis peteret à radio Solis, vt ſibi oſtendat Solem, & Radius reſponderet: Tanto tempore vobiſcum ſum, & me totum vobis communico, & interim vos nondum agnoſcitis me, nempe, me eſſe ipſam lucem, quam quæritis vobis oſtendi? Abſurdiſſima eſt veſtra petitio, nam qui videt me, videt & Solem, lucem nimirum Solis. Si igitur me videtis, & agnoſcitis eſſe lucem Solis, cur petitis vobis Solem demonſtrari? Argumento eſt, vos nondum probè nouiſſe me, ſed cæcutire ad meam præſentiam. Eundem ad modum loquitur Chriſtus.

XI. Sequitur igitur alterum. Oſtendit autem petitionem Philippi eſſe abſurdiſſimam, & non cohærere cum illo ſuo, *Et ſufficit nobis*. Petebat enim ſibi Patrem oſtendi. Illa verò particula, *Et ſufficit nobis*, profitebatur ſe cognoſcere Chriſtum. Chriſtus igitur oſtendit, hæc inter ſe pugnare, & eſſe abſurdiſſima. Abſurdiſſimum enim eſt, petere ſibi oſtendi, vt videatur, quod quis habet ante oculos præſens: imò quod etiam profitetur ſe videre & agnoſcere. Atqui tu Philippe, petis tibi Patrem, id eſt, Deum demonſtrari, vt videas, quem tamen habes ante oculos. Nam qui videt me: videt & Patrem. Imò profiteris etiam te noſcere me, quum dicis: Et ſufficit nobis. Hæc verò duo non cohærent ſimul. Nam qui videt me: videt & Patrem. Ego enim & Pater (vt aliàs docui) vnum ſumus. Iohan. 10. 30. *Ergo quomodo tu dicis: Oſtende nobis Patrem?* Senſus concluſionis eſt: Ergo fieri nequit, vt me agnoſcas, & Deum ignores: Quare petitio tua, vt oſtendatur Pater, cum tua proteſtatione, quod tibi iſtud ſufficiat, quaſi me noſcas, non cohæret, ſed abſurdiſſima eſt. Sed Chriſtus vtitur enthymemate: Antecedens, ſeu aſſumptum, hoc eſt: *Qui videt me, videt Patrem*. Ioh. 12. 45. Simile huic eſt illud: *Qui nouit Filium, nouit & Patrem*. Et illud ad Thomam: *Si noſſetis me, & Patrem meum noſſetis*. Conſequentia: *Ergò quomodo dicis, Oſtende nobis Patrem?* Quaſi diceret, Fieri igitur nequit, ſi me vidiſti & vides, id eſt, agnoſcis, quin etiam videas Patrem. Aſſumptum verò probat verſu inſequenti: *non credis, quòd ego in Patre & Pater in me?* nempe *τῇ οὐσίᾳ*, vt antè declaratum eſt, ex Patribus. Senſus enim eſt: Ego ita in Patre, & Pater in me eſt: vt Ego & Pater, vnum ſumus, vnuſque Deus. Ac proinde etiam, vt hic homo, quem vides, & Deus in hoc homine habitans, quem non vides, vnum ſint, hoc eſt vna perſona, quæ Deus eſt, & homo. Ergò fieri nequit, vt quis verè noſcat me, quis ſim: quin is etiam noſcat Patrem. Ita apparet ideò dici Patrem eſſe in Chriſto, hoc eſt, in hoc homine Ieſu: quia plenitudo Deitatis in eo inhabitat *σωματικῶς*: Ac proinde Filium etiam eſſe dici in Patre, non ſolum, quia Filius, alius Deus non eſt à Patre, ſed etiam quia humana natura ita coniuncta eſt, cum diuina ex eadem Chriſti perſona, vt idem Deus ſit, qui & homo, & qui videt hunc hominem Ieſum Chriſtum, Deum vidiſſe verè dicatur. Neque enim Apoſtoli propriè petebant ſibi illam Patris perſonam, ex qua *Λόγος* natus eſt, oſtendi, ſed Deum, quem omnes Patrem vocabant. Chriſtus autem ita de Deo loquitur, eoque & de ſua Deitate, vt ſuum Patrem fontem eſſe totius Deitatis in ſe inhabitantis, & operantis oſtendat. Ac rationes, quas ſubdit Chriſtus, quibus demonſtrat ſuum aſſumptum, nempe Patrem in ſe eſſe, & ſe in Patre, apertè quod dico, concludunt, vt mox oſtendam.

Nunc tenemus explicationem propoſitionis Chriſti: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*, hoc eſt, Ego ſum non homo tantùm, vt videtis, ſed etiam Deus ille, quem appellatis Patrem: quia reuera, Pater meus ex quo genitus ſum, in me eſt, ſua eſſentia, vt & ego in ipſo.

XII. Sequuntur igitur rationes, quibus illam ſuam confirmet propoſitionem. Sumuntur autem omnes à virtute Deitatis, quæ in homine Chriſto ſeſe luculentiſſimè exerebat, ac proinde declarabat, Chriſtum hominem, vnum eſſe cum Deo, hoc eſt, perſonam vnam, natura diuina ſimul, & humana conſtantem. Sed quia hæc virtus ſeu vis, quæ & Spiritus alibi appellatur, variis modis ſe exerebat, tum verbis, tum factis, ideò varia inde ſumuntur argumenta, quibus confirmatur, ita Chriſtum verum eſſe Dei Filium, vt ſit verus Deus. Rediguntur autem omnes ad duas ſpecies, ad Dicta & Facta. Dicta prædicant quis ſit Chriſtus. Facta, tanquàm ſigilla, dicta confirmant. Ideò altera ab alteris ſeparanda non ſunt. Sequitur ergò Chriſtus & ait v. 10. *Verba,*

qui

qua ego loquor vobis, à meipso non loquor, sed Pater, qui in me manet, ipse facit opera. Retinendum est, quod dixi, Christum ita loqui de suo Patre, tanquam fonte totius Deitatis vt eo nomine simul intelligat suam à Patre acceptam Deitatem; & hanc doceat illam esse quæ in se omnia loquatur & agat. Videtur autem tantùm à doctrina argumentari: sed quia postea subdit, Patrem in se facere opera, hoc est, non tantùm loqui, sed etiam operari. Et vers. 11. ait: *Credite mihi: sin minus, propter opera credite:* ideo ab vtroque argumentatur. Est autem hoc argumentum.

Quidquid ego aut loquor (& hoc quo ad doctrinam) aut facio (& hoc quo ad miracula, & alia diuina opera) non loquor, aut facio ex me ipso, vt homo sum; sed Pater, in me manens, ipse facit opera, id est, omnia agit & loquitur.

Ergò Pater ita est in me, & ego in illo sum: vt ambo simus vnum: Deus & homo.

Idem docet Petrus in Act. & quem hic Christus vocat Patrem, ibi Apostolus vocat Deum. Act. 22. 2. Hoc est præcipuum argumentum; quo hic Christus vtitur ad probandum, se verum esse Deum.

At dices: Ergò etiam Prophetæ erant Deus, quia non loquebantur à seipsis; sed acti à Spiritu sancto, vt à Petro docemur. 1. Petr. 1. 11. 2. Petr. 1. 21. Et quia miracula edebant, non ex se, sed Deus in illis faciebat opera.

Responsio est facilis. Primùm: Ait Christus: *Sed Pater,* id est, Deus, *in me manens.* Quomodo autem in Christo manebat Deus? Apostolus docet; Coloss. 2. 9. Corporaliter & hypostaticῶs; & ideò inseparabiliter. Non certè sic in Prophetis, & aliis. Quia igitur in solo homine Christo Deus manet σωματικῶς; idcirco argumentum concludit de Christo, non autem de Prophetis. Deinde coniungit doctrinam cum factis, dicens, patrem esse, qui facit opera, id est, qui & loquitur & operatur. hic erat ὁ λόγος. Quid autem ὁ λόγος in Christo inhabitans corporaliter loquebatur? se Filium esse Dei: se vnum esse cum Patre. Deus verò mentiri non potest. Quæ porro loquebatur; ea factis obsignabat. Prophetæ nunquam tale quid de se prædicarunt. Si igitur Christus non fuisset verus Deus, seu Dei Filius, vnius naturæ cum Deo Patre; profectò Deus minimè suis miraculis doctrinam illam confirmasset. Quare si coniungas doctrinam cum operibus: & admittas quod Christus dicit, nempe vtrumque fecisse in se homine Deum: profectò videbis, argumentum Christi concludere id quod in Prophetis locum non habet.

Postremò liquet, tunc tantùm Prophetas loquutos fuisse verbum Dei, quum afflarentur à Spiritu Dei, non autem pro suo ipsorum arbitrio: vim itidem edendi miracula, non fuisse in ipsorum potestate constitutam, sed in Dei voluntate. At Christus, quum voluit, pro suo arbitrio, & cœlestia loquebatur, & diuina edebat miracula, tanquam liberam habens ad vtrumque auctoritatem. Hoc autem solius Dei est. Non absurdè igitur ex eo quod ait, & quæ loquitur, & quæ agit, ea non à seipso (quà homo) loqui & agere: sed Patrem in se manentem omnia efficere, Concludit, Patrem in se esse, & se in Patre: id est, se vnum esse cum Patre suo Deum: ecq; se & Deum esse & hominem.

Vers. 11. *Credite (ergò) mihi: me in Patre, & Patrem in me esse: sin minus, propter ipsa facta credite mihi.* Concludit hoc argumento de sua Deitate: quod explicandum susceperat ipsi Philippo. Quasi diceret: Credite igitur mihi. Est enim hæc conclusio totius argumenti. Docet autem quibus fulcris niti debeat, Discipulorum fides, de Christi Deitate. Primùm, verbo Dei. Deinde miraculis verbum confirmantibus. Duo enim sunt præcipua, quæ fidem faciunt, Christum vnam esse personam, non humana tantùm, sed etiam diuina natura constantem: verbum Dei, quod ita docet: & miracula, quibus verbum fuit obsignatum: præsertim vero ea, quæ Christus edebat: quia illa apertum erant specimen Deitatis in Christo plenè & σωματικῶς inhabitantis. Quare hic versus confirmat quod diximus suprà: Christum argumentari, non tam à doctrina, quàm etiam à factis, se in Patre & Patrem in se esse. Duabus enim his rebus Deitas in Christo sese præbuit conspicuam atque illustrem. Est autem notanda illa particula: *Sin minus, propter opera credite.* Docet igitur, quum ait, *Credite mihi:* subintelligendum esse, propter me, & meam auctoritatem. Et hoc propriè spectat fides: verbum scilicet Christi, per se: quia verbum est Dei.

XIII. Vers. 12. sequitur: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet & maiora his faciet.* Redit ad consolationes: quibus Apostolos solatur de suo discessu, & sumuntur ab vtili: sed simul etiam aliis confirmat argumentis se esse in Patre. Quinta igitur consolatio hæc est. Post & propter meum discessum: multo maiora vos, & alij aliquot credentes, opera præstabitis, quàm ego fecerim. Nam in hunc finem ascendo ad Patrem. Ergò ne perturbetur cor vestrum. Quod ad verba attinet: duo sunt in hoc versu: Promissio, & promissionis ratio, ac confirmatio. Promissio non de singulis credentibus in Christum intelligitur, sed de Apostolis in primis: & deinde de multis aliis in corpore Ecclesiæ singularibus membris: neque id in perpetuum, & continenter: sed ad tempus. Docet hoc Apostolus 1. Cor. 12. 10. 29. *Alij verò dantur facultates virtutum,* scilicet edendarum. Item: *Nunquid omnes δυνάμεις?* Et euentus ipse docet. Neque enim in omnibus credentibus promissio hæc, suum habuit complementum: sed in Apostolis cum primis: deinde in aliquot aliis, temporis successu, & prout operæ pretium fuit, & placuit Spiritui sancto. Deinde quomodo sit completa, liquet in Apostolis. Christus enim in ipsis, & numero & efficacitate, maiora præstitit opera, quàm in sua fecerat persona. Nam plura numero signa edidit per illos: tum Hierosolymis, vt liquet in Actis; tum inter Gentes, vt in iisdem Actis videre est. Maiora etiam efficacitate: quia iis signis, & prædicatione, totum orbem conuertit ad se, per Apostolos: cùm in sua persona, aliquot tantùm in Iudæa, ad veram fidem conuerterit. Hæc est promissio.

Alterum, quod in hoc habemus versu, est promissionis ratio & confirmatio. *Nam* (inquit) *ego ad Patrem vado:* hoc est, quatenus homo, in cœlum proficiscor: vbi scilicet plenam omnium potestatem & administrationem accipiam & exercebo. Non est igitur dubitandum, quin maiora sitis præstituri, quàm ego præstiterim. Inde enim largiter Spiritum erat emissurus: vt hoc possent præstare tam Apostoli, quàm alij. Ita, qui plenam, quam habebat vt Deus, potestatem exercebat in terris, per se ex parte: is eandem erat è cœlo per Apostolos perfectè ostensurus & præstiturus. Hæc est simplex verborum interpretatio. Argumentum verò quod hinc colligitur pro confirmanda Christi Deitate: est huiusmodi.

Si propter certa aliquot Deitatis testimonia, in personâ Christi edita, credendum est, eum esse in Patre, & Patrem in eo, hoc est, eum non solùm hominem, sed etiam Deum esse: multò magis credendum, id est, propter plura & maiora eiusdem Deitatis testimonia in aliis, per eundemmet Christum, præstita.

Atqui propter illa credendum hoc est, vt ipse ait Apostolis: *propter opera quæ ego facio, credite.* Maiora autem luculentioraque fuerunt illa, quæ per Apostolos edidit opera: vt ipse me docet.

Dubitari igitur non potest, vel ex iis, quæ per Apostolos gessit Christus: quin verus sit Deus.

Clariùs enim per Apostolos, suæ Deitatis vim re ipsa, id est, miraculis exeruit, quàm per seipsum. Quantum enim hoc est, quod ipse, corpore etiam absens, per duodecim, suapte natura & infirmos & imperitissimos homines, tam breui temporis spacio, sine armis, sed efficaci duntaxat Euangelij prædicatione, miraculis confirmata, totum orbem sibi subiugauit? Et quonam subiectionis genere? non corporali, vt solent Principes huius seculi, sed spirituali: animos hominum à peccatis, & à corrupta natura, in nouam creaturam reformando, & in voluntariam suæ legis obedientiam refingendo: tantaque sui Spiritus copia & fortitudine donando, vt mortē pro ipsius gloria oppetere minimè dubitârint. Spectamus etiam hoc tempore non pauca huiusmodi exempla, luculentissima certè veræ Deitatis Christi documenta. Hæc .n. omnia Christum & in iis, & in Apostolis operatum fuisse, & operari: satis perspicuum est, è sacris literis. *An experimentum* (inquit Apostolus) *quæritis eius, qui in me loquitur, Christi, qui erga vos non est infirmus, sed potens est in vobis?* 2. Cor. 13. 3. Item: *Omnia possum per Christum: qui me confortat.* Phil. 4. 13. Quid? quod singuli Fideles hoc in se veræ Christi Deitatis habent testimonium: de quo hic loquitur Christus? Etsi .n. non omnes edunt miracula, neque omnes prædicant: omnes tamen vim Christi, in se è cœlo operantis, vocantis, iustificantis, regenerantis, sanctificantis, aduersus Mundum & mortem munientis, sentiunt: & quidē efficaciùs atque viuidiùs, quàm si eo in terra præsenti fruerentur: quemadmodum etiam Apostolis contigit: vt non immeritò dixerit, eos ideò maiora facturos, quia ad Patrem ascenderet. Est igitur hoc alterum Christi argumentum, à vi suæ Deitatis in ipsis etiam Fidelibus operantis: & quidem efficaciùs operantis, dum abest corpore in cœlo, quàm si præsens esset in terra, ductum: argumentum, inquam, est, & certum, & efficacissimum: vt hoc solum pio cuique debeat satisfacere. Confirmatur etiam verbo, *Vado ad Patrem.* Luc. 16. 22. Reliqui ducantur per angelos, is sponte, & pro suo arbitrio iuit.

XIV. Sequitur consolatio sexta, tertium verò argumentum. *Et quidquid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego fa-*

etiam. Consolatio hæc est. Post meum discessum, ego non solùm ero vester Aduocatus efficax, ita vt quidquid petieritis in meo nomine, illud fitis propter me consecuturi: sed etiam ego ipse exaudiam. Ergò ne turbetur cor vestrum, propter meum discessum & absentiam. Quòd verò attinet ad argumentum pro deitate Christi: duo de se prædicat iis verbis. Primum, se esse Mediatorem, in cuius nomine omnia sint à Patre petenda: & per quem omnis precatio fundenda est ad Patrem. Deinde, se esse illum, qui preces nostras exaudiat, & præstet quæ petimus: ac proinde se esse Deum. Est enim hoc solius Dei, audire è cœlo, & exaudire nostra vota ac preces. Et hoc docet quum ait: *Ego faciam.* Et repetit idem verbum. *Ego faciam.* Quamobrem? vt penitùs infigat nostræ menti & memoriæ, se illum esse, qui in cœlo omnia agit cum Patre: qui preces nostras non solum offerat Patri, vt Mediator: sed etiam exaudiat, vt vnus cum Patre Deus. Ac proinde docet quod etiam suprà cap.5. dicens, Quæcunque operatur Pater, & se eadem similiter operari. Pater exaudit preces, & facit quod petimus in nomine Christi: idem facit & Christus in cœlo. Est igitur vnus cum Patre Deus. Confirmat hoc argumentum iis quæ sequuntur. Ait enim: *vt glorificetur Pater in Filio:* hoc est, ideo ego faciam quæcunque petieritis patrem in nomine meo: vt omnes agnoscant, Patrem esse in me, & me in Patre, & ita me glorificantes vt Deum, Patrem quoque in me manentem glorificent. Conforme est iis illud: *Dedit ei nomen, quod est supra omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium ac terrestrium & subterraneorum, omnisque lingua confiteatur, quòd Dominus Iesus in gloriam est Dei Patris.* Sicut igitur in beneficiis, quæ accipimus à Deo, non est separandus Christus à Deo Patre, ita nec vnius gloria à gloria alterius separanda. Vult enim Pater, sicut omnia agit per Filium, sic etiam in Filio & per Filium glorificari. Quorum autem eadem est gloria & actio, ij etiam eiusdem sunt naturæ.

XV. Hinc sequitur septima consolatio, & quartum argumentum. Consolatio: *Ego autem rogabo Patrem: & alium consolatorem dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.* Ergò ne turbetur cor vestrum. Hoc .n. vobis expedit, & vtilius est, quàm si carne vobiscum manerem. Primo docet se esse Mediatorem, dicens: *Rogabo Patrem.* & quidem efficacem Mediatorem, quia ait: *Alium consolatorem dabit vobis.* Sed innuit etiam, se esse vnum cum Patre Deum. Quomodo? Solius enim Dei est, dare Spiritum sanctum. Dat autem hunc non solùm Pater, sed & Christus. Ait enim: *Quæcunq; petieritis, ego faciam.* Apostoli autem petierant Spiritum sanctum non semel: & illis fuit datus. Ergò non solùm Pater dedit Apostolis Spiritum sanctum, sed etiam Christus Filius Dei. Alibi quoque ipse dedit Spiritum S. vt apud Iohannem legimus cap.20.22 Petrus de Christo ait: *Itaq; dextera Dei euectus, & promissum Spiritum sanctum adeptus à Patre: effudit hoc, quod vos nunc spectatis & auditis.* Act. 2.32.

XVI. Vers.18 *Non relinquam vos orphanos: redibo ad vos* Octaua consolatio, à suo reditu ad Apostolos in Spiritu sancto Quum ait. *Non relinquam vos orphanos:* intelligit in hoc seculo: neque enim in alio seculo orphani esse possunt Filij Dei. Ergò quum etiam ait *Redibo ad vos:* de reditu, non postremo in fine Mundi loquitur: sed de reditu, quo cum Apostolis & reliquis piis erat permansurus in hoc seculo vsque in finem, de quo apud Matth. Quis est autem reditus iste? Reditus per suum Spiritum. de quo anteà loquutus est, dicens: *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis: vt maneat vobiscum in æternum.* Per hunc Spiritum, qui est non solum Patris, sed etiam Christi, vt Rom.8.liquet, Christus è cœlo redit ad suos, cum illis habitat, & apud illos manet. Hæc autem res, testimonium est apertum Deitatis Christi. Nam hoc est proprium Dei, per suum Spiritum in nobis omnibus habitare, & efficere, vt in ipso etiam nos simus. *Per hoc scimus* (inquit Iohan.) *nos in ipso* (Deo) *manere, & ipsum in nobis, Quia de Spiritu suo dedit nobis.*

XVII. Vers. 19. *Adhuc paululum, & mundus me non amplius conspiciet. Vos autem conspicietis me, quia ego viuo, & vos viuetis.* Nona consolatio ducta à sua resurrectione, quam breui futuram esse docet: & tum se iterum visum iri ab Apostolis *Adhuc paululum.* Paulò post enim erat moriturus. & mox intra triduum resurrecturus. Ergo *paululum adhuc*, scilicet, sum in Mundo. *Et mundus* (id est, homines Mundi huius) *non ampliùs conspiciet me.* Nam post mortem, Christus non amplius fuit visus ab Impiis, sed tantùm à Piis. Postquam enim resurrexisset, apparuit tantùm Discipulis & sanctis mulieribus: vt Acta, & Paulus testantur. Act. 1.3. 1. Cor.15.5. Ideò subdit: *vos autem conspicietis me;* nempe in hac etiam carne, oculis corporis. Ratio: *Quia ego viuo:* id est, quia certo reuiuiscam, seu resurgam viuus: non ampliùs moriturus, vt hanc resurrectionis suæ certitudinem exprimat, vtitur verbo præsenti, *Viuo. Et vos viuetis:* id est, non moriemini ante meam resurrectionem. Ergo poteritis me viuentem, vos viui conspicere: Imo certo conspicietis. Ergò ne turbetur cor vestrum, ob meam mortem; quia resurgam. Sed hinc etiam duci argumentum potest pro Christi Deitate, nempe ab ipsius resurrectione. Seipsum enim excitauit à mortuis, vt etiam prædixerat. *Soluite templum hoc, & tribus diebus erigam illud.* Ioh. 2.19. Hoc autem est proprium Dei, mortuos ad vitam reuocare.

XVIII. Vers. 20. Sequitur; *In illo die vos cognoscetis, me esse in Patre meo, & vos in me, & me in vobis.* Hæc consolatio est decima, ducta à cognitione, qua post Christi mortem & resurrectionem, acceptumque Spiritum sanctum, pleniùs erant, quam vnquam anteà cogniturì Apostoli, tum ipsam Christi cum Patre vnionem: hoc est, Christum verum esse Deum: tum ipsorum totiusque Ecclesiæ cum Christo κοινωνίαν. *In illo die*, inquit. Hoc nomine significatur totum illud tempus, quod à die Pentecostes post acceptum Spiritum sanctum, vsque ad finem Mundi, quasi dies vnus continuatur. *In illo die:* Posteaquam scilicet resurrexero, atque in cœlos ascendero, Spiritumque paracletum vobis impetrauero, & ego ad vos per hunc meum Spiritum redierο: in toto illo & à toto tempore, seu per illud tempus, *Cognoscetis:* nempe clariùs & pleniùs, quàm nunc. Quid cognoscetis? Duas res magni momenti. Primùm quidem, *me esse in Patre:* subaudi, & Patrem in me vt suprà: hoc est, me & Patrem vnum esse τῇ φύσει, eoque cognoscetis perfectam huius meæ naturæ humanæ, cum Deitate vnionē: ita vt sint vnum, persona. Deinde cognoscetis, *vos esse in me & me in vobis:* hoc est, perfectam etiam vnionem, quæ est inter me & vos: ita vt simus vnum corpus. Hanc vnionem, Apostoli etiam ante resurrectionem Christi, vtcunque, hoc est, ex parte nouerant, sed pleniùs & perfectiùs tum demum; quum vberiorem etiam Spiritus sancti gratiam, à Christo iam ad Patris dextram sedente, acceperunt. Tum enim reipsa experti sunt qualis & quanta sit illa sacra vnio, quæ est primùm, inter Deum & Mediatorem: & deinde inter Mediatorem & nos, tanta nimirum, vt primò, in ipso Christo omnis plenitudo Deitatis inhabitet corporaliter, Coloss. 2. 9. eoque non tantùm sit homo, Deo charissimus: sed vnus cum Patre Deus. Hanc vnionem agnouerunt etiam ab effectu, quia viderunt Spiritum sanctum à Christo iuxta eius promissionem, in se missum & effusum, vt Petrus docet, Act. 2. 16. Inde enim senserunt, Fontem omnium bonorum, & vitæ, esse in eo homine Christo Iesu: ac proinde & plenitudinem Deitatis: eoque eum, verum esse Deum. Secundò agnouerunt etiam & experti sunt, tantam esse inter se omnesque Fideles, & inter Christum vnionem: vt sint cum ipso vnum corpus, cuius ille sit caput, & nos membra. Proinde ait: *Et vos in me:* (sicut membra sunt in capite, quatenus ab illo pendent, & ei sunt coniuncta:) *Et me in vobis* (sicut caput in membris est, quatenus omnia sibi vnita conseruat, & viuificat) *esse cognoscetis.* Sunt igitur Christus & Ecclesia vnum; ita vt etiam nomine Christi, appelletur nonnunquam Ecclesia ipsa 1.Corint.12.12. Hanc vnionem inde senserunt Apostoli: quia recepto Spiritu à Christo, senserunt se multo viuidius, quàm vnquam viuificari, sicut etiam, membra corporis, si cognitione prædita essent, quò magis sentirent se à capite augeri; eo magis etiam agnoscerent experientia, quanta sit vnio inter se, & inter caput, se nimirum esse in capite, & caput in ipsis: caput quidem in se tanquam auctorem vitæ: Se vero in capite; tanquam participantia vitæ. Fuit autem hæc cognitio & fidei experientia, magnæ consolationi Apostolis. Hinc vero colligimus: Primum, non posse vere & certè agnosci, quanta sit vnio inter Patrem & Filium: inter Deitatem & humanam Christi naturam: nempe, hunc esse non hominem solùm, sed etiam verum æternumque Deum: nisi ab iis, qui Spiritu sancto largiter donati sunt: sicut ad Corinth. docet Apostolus, dicens: *Nemo potest dicere* (id est, verè, & ex vera cognitione) *Dominum Iesum,* (id est, Iesum esse Dominum & Deum) *nisi in Spiritu sancto,* 1.Cor. 12. 3. Ac proinde: qui nondum agnoscunt, Christum verum esse Deum, hos apertum dare testimonium, se donatos nondum esse Spiritu sancto. Secundò idem colligimus de cognitione, qua cognoscimus quanta sit vnio inter Christum & nos: eam nimirum sine Spiritu sancto haberi non posse. Tanta enim est hæc vnio, vt ea sentiri & agnosci non possit, nisi ab iis, qui Spiritu & vita Christi donati sunt.

XIX. Nunc an ex hoc loco confirmari possit diuina Christi natura, nécne possit, videndum est Ariani abutuntur hoc loco, ad probandum, Christum esse Deum participatione tantum, & per gratiam, non autem natura. Quia eo modo (inquiunt) Christus est in Patre, quo nos in Christo, & Chri-

& Christus in nobis, vt videntur verba sonare. Atqui in nobis non est Christus, neque nos in Christo, nisi per gratiam Spiritus sancti, & participatione diuinæ naturæ, vt Petrus loquitur 2. Petr. 1. 4. Ergo, Maior est falsa. Verum quidem est, Christum esse in Patre, & nos in Christo, sed modus non exprimitur hîc vnus & idem esse, imò alibi aperte ostenditur esse diuersus. Quomodo Christus, quà *Λόγος*, & æternus Filius sit in suo Patre, docuit Christus sæpe, nempe *τῷ ὄντι*: quomodo autem idem, quà homo, sit in Patre, hoc est, in Deo, & Deus in ipso, docet Apostolus Coloss. 2. 9 vt supra est explicatum à nobis. Quomodo nos in Christo, & Christus in nobis, docet partim Petrus dicens: Non esse participes diuinæ naturæ. 2. Petr. 1. 4. partim Christus hîc: nempe per suum Spiritum. Retorquemus igitur argumentum.

Christus homo non est eo modo in Patre, nec Pater in Christo, sicut Christus est in nobis & nos in Christo.

Sumus autem nos in Christo, & Christus in nobis per gratiam, perque illius Spiritum, non autem *συμφυῶς*, sicut *θεῖος* in Christo.

Non est igitur Christus in Deo per gratiam. Notanda igitur sunt hæc verba, Christum esse in Patre, bifariam posse intelligi, & ita duas etiam hæreses iis verbis refutari. Prima interpretatio, Nomen Christi potest accipi pro persona Filij seu pro *Λόγῳ* ipso, & nomen Patris pro persona Patris, vt sit sensus, personam Filij esse in persona Patris, & personam Patris in persona Filij. Atqui hoc intelligi non ita debet aut potest, quasi persona Filij sit persona Patris, hæc enim fuit hæresis Sabellij. Imo si persona Filij est in persona Patris, non esset vna tantum persona, contra Sabellium, sed duæ, verùm inter se confusæ. Ergo neque quasi sint inter se confusæ, ita vt vna non distinguatur ab altera. Constat enim illas ita esse inter se distinctas, vt persona Filij sumpserint carnem, non autem persona Patris. Tertius ergo superest modus, nempe *τῷ ὄντι* seu vnione essentiali. atque hæc necessario consequitur, si Filius est in Patre, & Pater in Filio, diuisi ergo non sunt. Quid vero hinc efficitur? Contra Tritheitas, non esse duos, aut tres Deos, sed vnũ essentia Deum. Secunda interpretatio, est, si accipiatur nomen Patris essentialiter pro Deo, seu pro ipsa deitate, essentiáve diuina. Et nomen Christi pro homine illo in quo est Deus: vt sit sensus, ita hominem Christum esse in Deo, & Deum in hoc homine, vnione hypostatica vnitum, vt iis duabus naturis, vnica constet persona: quæ Deus sit & homo. Tum locus ipse facit contra Arianos & Seruetianos.

XX. Vers. 21. sequitur: *Qui tenet præcepta mea, & seruat ea, is ille est, qui diligit me, qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & conspicuum ei exhibebo meipsum.* Duo hîc habemus: Primùm, notam, qua discernuntur illi, qui verè amant Christum, ab illis, qui amorem simulant, sed non verè amant. Nota est, obseruatio mandatorum Christi, hoc est, conformatio vitæ ad regulam verbi Dei. *Qui habet præcepta mea,* id est, qui rectè in mea doctrina est institutus, & eam firmiter retinet: (Sed hoc non sufficit: ideo subdit) *Et seruat ea* (præcepta, hoc est, Et vitam, ad huius doctrinæ regulam format) *is est, qui diligit me:* id est, is dat certum viuumque testimonium, se vero me complecti amore. Ergo non ex multa scientia, & cognitione Scripturarum agnoscuntur Christiani, sed ex vita ad normam Euangelij composita. Hoc suprà dixit etiam vers. 15. nunc idem repetit: quia in hoc summa est pietas posita. Quomodo igitur homines sceleratæ vitæ, & impiè viuentes, agnosci à bonis debent pro discipulis Christi? Sequitur alterum, nempe vndecima consolatio ducta à triplici promissione, iis, qui Christum verè diligunt, facta. Omnes autem istæ promissiones, intelliguntur de augmento, non de initio dilectionis & cognitionis. Prima, *diligetur à Patre meo,* id est, magis ac magis diligetur, seu dilectionis paternæ effecta in se sentiet. Secunda: *Et ego diligam eum,* eodem sensu. Quod ergò non sentiamus effecta amoris Patris & Christi, in causa est, quod non amamus Christum. Tertia, *& manifestabo ei meipsum:* nempe in dies clariùs & illustriùs. Atque hæc cognitio, est vnum ex præcipuis amoris Christi erga nos testimoniis. Clarior ergò & certior Christi cognitio, & profectus in cognitione Scripturarum & Euangelij, merces est, quæ rependitur sincero amori erga Christum, & studio vitam nostram indies magis ac magis conformandi ad normam legis diuinæ. Quare si non proficiamus in hac cognitione, sed potiùs declinemus à veritate, non accusemus Christum, sed nos qui non seruamus eius præcepta. Hinc etiam colligimus, Christi cognitionem non esse ab hominibus expectandam, sed à Christo ipso: Nam nisi Christus seipsum manifestet, vana sunt omnia nostra studia. Subest autem tacita adhortatio, ad studium veræ dilectionis, & sanctæ vitæ, si velimus has consequi promissiones. Hinc vero colligimus, Christum esse Deum, dum præcepta Dei vocat sua. Docet enim se illum esse, qui legem dedit in monte Sina. Nam de præceptis Dei eum loqui, dubium non est. Hæc enim illa sunt, quæ nobis seruanda sunt. Item, Si Christus in cœlo existens corpore, ille ipse tamen est, qui se omnibus Electis, & se amantibus manifestat, ampliorèque sui cognitione donat, consequitur eum Deum esse, tum quia se manifestat per Spiritus sancti communicationem, (hunc autem communicare solius Dei est) tùm quia vbique est, vbicunque sui amantes sunt. Hoc autem solius etiam Dei est.

XXI. Vers. 22. *Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid est, cur te nobis conspicuum sis exhibiturus, & non Mundo?* Quæstionem hanc proponit occasione inde accepta, quia dixerat Christus, se manifestandum iis, qui se ament, hoc est, non omnibus, sed sui tantùm amatoribus & cultoribus. Interrogat igitur Iudas, quid in causa sit, cur non omnibus se manifestet? Respondit igitur Iesus, & dixit ei: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum manebimus.* Duplex huius rei est causa. Prima ac principalis, est beneplacitum Dei. Quia pro sua misericordia gratis alios donat sui cognitione, alios pro suo iusto iudicio in tenebris relinquit ignorantiæ, in quibus nati sunt. Hanc Christus adfert apud Matth. *Abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & detexisti ea infantibus: Etiam Pater, quia ita placuit tibi.* Matth. 11. 25. 26. Altera propinqua est, & secundaria, hæc est, dilectio erga Christum, & studium pietatis. Qui enim tales sunt, æquum est, vt quò plures faciunt progressus in studio veræ pietatis & sanctæ vitæ, isti eò etiam maiori indies cognitione Christi donentur: iuxta regulam, *Habenti dabitur.* Matth. 13. 12. Coronat enim Deus sua dona, ait Augustinus. Ideò inquit: *Si quis diligit me.* Primam causam tacet Christus in præsentia: & alteram explicat, eamque à contrario illustrat. Nam propositum illi erat, Apostolos ad studium veræ pietatis, dilectionis, sanctæ vitæ, animare & extimulare, promittens fore, vt hac ratione maiores etiam facerent progressus in sui cognitione: *Si quis,* inquit, *diligit me, sermones meos seruabit, &c.* Principiò igitur ex dilectione, sequitur obseruatio mandatorum Dei. Deinde consequitur hanc agnitio beneuolentiæ Dei, id est, gratiæ, & donorum eius. Dicitur enim hîc Deus nos (magis ac magis) diligere, non ab augmento affectus sui, sed ab augmento effectus, hoc est, gratiæ & donorum, in nobis suorum: quum scilicet suam æternam erga nos beneuolentiam, pluribus gratiæ suæ donis obsignat indies. Hinc sequitur amplior præsentiæ Dei in nobis sensus. Dicitur enim Deus venire ad nos: quum nouis rationibus, & beneficiis, se nobis patefacit, & efficit, vt eius præsentiam in nobis ab effectis viuidiùs sentiamus. Iis denique omnibus addit donum perseuerantiæ. Se enim apud veros fideles & sanctos permansurum pollicetur. Ergò quò quis magis sentit se indies augeri donis Spiritus sancti, dilectione Christi, amore iustitiæ, odio peccati, studio proficiendi in pietate, eò efficaciùs sentiet Dei in se præsentiam. Et quò magis hanc senserit, eò etiam fiet certior de dono perseuerantiæ in finem vsque. Adferunt autem hæc piis hominibus magnam & incredibilem consolationem. Quare non immerito Christus hanc aliis etiam adiecit. Est autem hîc etiam argumentum, quo confirmatur ita Christum esse in Patre, vt sint vnus atque idem Deus. Nam ita se coniungit cum Patre, vt ostendat Patrem, id est, Patris personam, nullibi esse vbi non sit & ipse Filius, ac præsertim in cordibus fidelium. Ideo ait: *Ad eum veniemus* (Pater & ego) *& mansionem apud eum faciemus.* His igitur verbis confirmat, se verum esse Deum. Est enim solius Dei, habitare in cordibus Fidelium, & mansionem apud illos facere, tanquam in templo suo, sicut per Prophetas promiserat, & Apostolus citat ad Cor. *Habitabo in eis & inambulabo in eis.* Christus autem se coniungit cum Patre in hac habitatione. Est igitur ita Dei Patris Filius, vt eiusdem sit Deitatis cum Patre. Vers. 24. *Qui non diligit me, sermones meos non seruat, & sermo quem auditis non est meus sed eius qui misit me Patris.* Promissionis superioris illustratio, & confirmatio, à contrario. Primo qui non diligit, non seruat sermones. Quomodo igitur iactant opera, qui Christum non diligunt? Quomodo verò diligunt, qui fide in eum carent, & vera eius cognitione? Secundo, Pater non diliget eum (sunt enim antitheta subintelligenda) sed oderit. Tertio, non veniet ad eum Pater, nec Filius. Postremo, non facient mansionem apud illum, sed relinquent possidendum Diabolo. *Et sermo quem audistis,* (id est, tota Euangelij doctrina) *non est meus,* (id est, non est à me) *sed eius qui misit me, Patris.* Idem suprà: *Verba quæ ego loquor, non loquor à meipso: sed Pater in me manens, ipse facit opera.* Item: *Doctrina mea non est mea:* Ioh. 7. 16. quatenus scilicet homo. Non quatenus Deus est, & Dei sapientia, is fons est omnis cœlestis doctrinæ. Nam Petrus ait, etiam

Prophetas loquutos fuisse ex Spiritu Christi, qui in ipsis erat. 1. Pet. 1. 11. Dixerat autem Christus, se & Patrem vnum esse: id est, se Deum cum Patre vnum esse. Si igitur Christus non loquebatur à seipso, sed ex Patre, & si sermo ipsius, sermo erat Patris: efficitur doctrinam de Christi Deitate, diuinam esse, non humanam, aut Antichristi.

XXIII. Vers. 25. *Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Consolator autem ille* (id est) *Spiritus S. quem mittis Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, suggeret vobis omnia, quæ dixi vobis.* Decimatertia consolatio inde sumpta, quòd post ipsius discessum accepturi erant Spiritum S. qui doctrinam Christi, vnicam veræ consolationis materiam, hactenus quidem ab Apostolis auditam, sed nondum benè intellectam, explicando & suggerendo, miris eos affecturus erat consolationibus. Est enim horum verborum hic sensus. Hæc quidem omnia, tam quæ in præsentia, quàm quæ aliàs docui, vobis loquutus sum, dum apud vos fui, vestræ salutis & consolationis gratia. Verùm licet consolationem, quæ in mea inest doctrina, non ita iam, vt deberetis, percipere possitis, despõdendus tamen vobis non est animus. Nam post meum discessum, percipietis Spiritum sanctum, illum paracletum, qui à Patre in meo nomine mittetur. Is Spiritus omnia quæ ex me audiuistis, sed non bene intellexistis, perspicuè explicando, & si quid exciderit, in memoriam reuocando, maximis vos afficiet consolationibus. Ergò ne turbetur cor vestrum propter meum discessum, sed potiùs gaudete. Hinc verò confirmatur, non solùm Trinitas personarum, Patris mittentis: Filij, in cuius nomine Pater mittit, & Spiritus S. missi: verùm etiam ipsa Christi Deitas. Quod enim hîc ait: Patrem missurum Spiritum S. infra dicet, se missurum. Ioh. 16. 7. Docet igitur, se ita vnum esse cum Patre, vt quidquid agit Pater, agat & Filius, sicut suprà etiam dixerat, Ioh. 5. 17. 19. Ac proinde, se verum & vnum esse cum Patre Deum. Item, quum Christus ait: Patrem missurum Spiritum sanctum, in suo, hoc est, ipsius Christi nomine, docet ideò Patrem missurum Spiritum hunc, quia Christus illum simpliciter & gratis promiserat Apostolis. Quomodo autem potuisset Spiritum sanctum ita promittere: nisi tanquam Deus, ius habuisset illum promittendi, deinde etiam mittendi? Impetrauit quidem etiam eum à Patre, tanquam mediator, vt supra v. 16. sed promisit etiam, & misit ipse vt Deus.

XXIV. Vers. 27. *Pacem relinquo vobis: pacem illam meam do vobis, non prout mundus dat, ego do vobis. Ne turbetur cor vestrum, neq; formidet.* Decimaquarta consolatio: ex eo quod pacem felicem rerũ omnium successum, veramque felicitatẽ Christus discipulis suis non tam precatur quàm reipsa largitur. Est enim horum verborũ hic sensus. Solet Mundus, hoc est, homines in Mundo, quum aut simul conueniunt, aut à se inuicem discedunt, vale sibi inuicem dicere, & prosperũ rerũ successum mutuò precari, idque in beneuolentiæ testimoniũ, & verò etiam sæpennumerò frigidæ tantùm ceremoniæ causa. Sed eam pacem reipsa non præstant, nec præstare possunt; quia homines sunt: & pacem ipsumque rerum successum, in sua non habent potestate. At verò ego, pacem, eamque veram, veram nimirum felicitatem, non nudis precor verbis, sed reipsa vobis do, & penes vos relinquo: nimirum, vt perpetuò sitis felices: & omnia prospere vobis succedant. Ergo ne turbetur cor vestrum, neque formidet. En quomodo propositionem repetit: & post allatas omnes fermè rationes, cur non debeant turbari: ex propositione facit conclusionem. Idcircò hinc liquet, omnia quæ suprà sunt dicta, ad aliam propositionem, quæ est in versu primo, spectare.

Duo autem discrimina inter Valete Christi, & Mundi notanda sunt. Primùm: Christus aliam precatur pacem quàm Mundus, ideò ait, *Pacem meam.* Alterum: alio modo dat, quàm Mundus, ideò ait, *Non quomodo Mundus dat, Ego do.* Hinc verò maximè confirmatur ipsa Deitas Christi. Est quidem hominum & Mundi, pacem & bonum rerum successum, ipsamque felicitatem, aliis precari & optare: sed solius Dei est, illam pro suo arbitrio reipsa præstare atque largiri; & maximè perpetuam, ita vt tolli non possit. Præstitit autem hoc Christus suis Apostolis, abeundo ad Patrem per mortem, quemadmodum hîc promittit, & res ipsa testatur. Annon etiam nunc idem præstat omnibus suis verè fidelibus, & præstiturus est in finem vsque Mundi? Quis donat pacem conscientiæ? Christus. Quis efficit, vt omnia nobis cooperentur in bonum? Christus. Quis inter medios seruat hostes? Christus. Quis denique in æternam illam cœlestemque pacem introducit? Christus. Omnibus enim suis verè Discipulis ait: *Pacem relinquo vobis.* Est igitur talis Dei Filius Christus, vt verus sit Deus. Confirmatur inde, quia se eximit è Mundo: & ex omnium electorum hominum numero. Consideranda igitur sunt singula verba. Primùm: *Ego*, qui scilicet nõ sum de Mundo. Deinde, *Pacem*, scilicet, veram. Tertiò, *Do*, non tantùm verbis precor. Quartum, *Vobis*, quia non omnibus, sed tantùm electis. Quintum, *Relinquo*, scilicet, in æternum.

XXV. Vers. 28. *Audiuistis me dixisse vobis Abeo, & redibo ad vos: Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quod dixerim, Proficiscor ad Patrem. Nam Pater maior me est.* Repetit præcipuam rationem: cur non debeant turbari corda Apostolorum propter suum ab illis discessum, dicens, *Audiuistis, me dixisse, Abeo & redibo ad vos.* Ergò ne turbetur cor vestrum. Amplificat conclusionem, & eam confirmat, dicens: *Si diligeretis me, gauderetis vtique.* Sensus est: Non solùm non debetis turbari, quòd discedam ad Patrem, sed etiam lætari. Ratio sumitur à natura veræ dilectionis. Qui enim verè diligit, is certè pluris facit eius quem diligit, felicitatem, quàm suum ipsius commodum: & magis illius, quàm suo sibi gaudet bono. Si hîc maneam, commodi quidem aliquid ex mea percipietis vos præsentia: si vero ad Patrem ascendam, magna mihi homini accedet felicitas. Nam quum Pater meus maior me sit, cum fiam quodammodo ei æqualis, quia sedebo ad eius dextram. Ergo si diligeretis me (nimirum vera & sincera dilectione) gauderetis vtique isto meo discessu: tantum abest, vt possent vestra turbari corda. Quasi dicat: Amatis quidem, sed amor vester carnalis est, & multum habet *φιλαυτίας*. Imò etiam Apostolis vtilior erat Christi discessus, quàm carnalis præsentia: ideò debuissent etiam sua ipsorum causa lætari, quòd Christus ascenderet ad Patrem. Nam ex Christi capitis glorificatione, totius Ecclesiæ, ceu corporis pendebat salus & beatitudo. Verùm hanc rationem hîc non adfert: quia suprà fusè eam explicauit, dum ostendit multis; quem fructum illis esset allaturus suus discessus. Quare merito eam omittit. Est igitur perindè ac si dicat: Hactenus ostendi, quàm vobis vtilis futurus sit meus ad Patrem discessus: Ergò non debent corda vestra turbari: sed potius vobis debetis gaudere. Nunc addo & dico, mea etiam causa vos debere hunc mihi discessum gratulari: id quod certè faceretis, si me sincerè diligeretis. Ratio est, quia Pater maior, id est, potentior & gloriosior est in suo illo regno, quàm Ego sim hîc in terris. Et si ascẽdero eò, fiam ei quadam ratione æqualis, sedebo ad dextram eius. Ergò mea etiam causa gaudendum vobis est, quòd ad Patrem ascendam. Hæc simplex est huius loci interpretatio. Loquitur enim Christus de se quà homo est, & in forma serui. Et sic ferè Patres locum hunc interpretati sunt de Christo, quà homo est.

Nunc obiter varias huius loci interpretationes, *Pater maior me est*, audiamus. Arius de Christo quà Deus est interpretatur: nempe, Patrem esse maiorem Filio: quia Pater Deus est increatus: Filius vero, Deus creatus. Impia & blasphema est interpretatio. Basilius de Christo, non quà Deus, sed quà Filius: nec simpliciter maior, sed tantùm ratione originis & principij: quia scilicet Filius ex Patre, Pater à nullo. Neque verò hæc quidquam detrahit de maiestate & Deitate Christi: idcirco reiici non potest. Latini omnes & aliqui Græci, de Christo quà homo, vt exposuimus. Legatur Augustinus de Trinitate, lib. 1. cap. 7. & in Iohan. Hac ratione etiam est seipso minor, quia quà homo, minor est seipso quà *Λόγος* & Deus est.

Quidam de Christo, quà Mediator est: ratione scilicet officij, interpretantur. Est enim esse infra Patrem, & supra homines, medium inter vtrosque Patre minorem, id est, inferiorem. His autem verbis Christum voluisse ostendere: quorsum descendisset ad nos, nempe vt nos ad Patrem eueheret in cœlum. Ergò gaudendum fuisse Apostolis, quòd ascenderet ad Patrem: quia eò penetrabat non tam sua, quàm ipsorum causa.

XXVI. Vers. 29. *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis.* Sensus est: Hæc ideò antequam fiant, vobis prædico, vt postquam videritis completa fuisse, credatis, nempe toti meæ doctrinæ, atque illud in primis, quod iam vobis inculco: Me esse in Patre, & Patrem in me. Me scilicet esse illum, quem centies dixi, verum videlicet Dei Filium, Deumque ipsum. Docet igitur ex complemento vaticiniorum Christi, confirmandam esse totam Christi doctrinam: ac proinde etiam illam, quæ de ipsius est Deitate: *Non loquar amplius multa vobiscum: venit enim Princeps Mundi huius, & in me non habet quidquam.* Quum ait, *non multa*, significat se breui moriturum, eoque non multa verba ampliùs ad illos facturum. *Venit enim.* Superioris dicti ratio est: Quia Princeps mundi, id est, Diabolus per suos satellites, opus suum, nempe me occidendi, iamiam perficiet. *Et* (pro Sed) *in me non habet quicquam:* scilicet iuris & potestatis. Quasi diceret, Perficiet quidem suum opus in me per suos satellites: verùm hoc efficiet, non quòd vllum in me habeat ius. Huius rei ratio, duplex est. Prior: ius enim tantùm habet in homines, qui propter peccatum facti sunt obnoxij morti. At Christus conceptus & natus est sine peccato. Posterior: ius non habet

in po-

in potentiorem se. Christus potentior est Diabolo. Luc. 11. 21. 22. Ideo Christus habet ius in Satanam: non contrà. Quare his verbis significat: se sponte & volentem moriturum: non autem inuitum & coactum. Cur vero sponte? *Sed* (hæc sunt) *vt cognoscat Mundus me diligere Patrem: prout autem mandauit mihi Pater, ita facio.* Causa finalis & suprema: Patris scilicet decretum. Christus igitur Filius, qui diligebat Patrem, voluntati eius obtemperauit. Est etiam hæc non vulgaris consolatio. Sensus est. Etsi moriar: non tamen coactus & inuitus; sed volens moriar: idque non sine causa, sed vt Patri obtemperem, qui sic statuit, nempe propter vestram salutem. Non est igitur cur turbentur corda vestra.

CAPVT VIII.

Argumenta pro æterna Filij ex Patre natiuitate ex Ioh. 15. & eorum explicatio.

Testim. 13. Christi, ex Ioh. 15. vers. 1. & sequent.

EGO *sum vitis illa vera, & Pater meus Agricola est.* In hoc etiam capite sæpe Christus nominat Deum, suum Patrem: eoque se eius indicat esse Filium. Qualem autem se Dei Filium vocet, liquet cùm ex toto contextu, tum præsertim ex vers. 19. vsque ad finem. Nam continet hoc caput tres præcipuas adhortationes; & vnam explicationem; adiecta consolatione: è quibus singulis, si quis eas diligenter examinet, liquidò apparebit, Christum indicasse, non se talem esse Dei Filium quales nos: sed naturalem, eoque naturæ increatæ & spiritualis ac planè diuinæ. Ac primum hortatur Apostolos, ceu caput membra, ad vnionem secum, tanquam cum capite retinendam, ac conseruandam. Nempe per fidem, quæ fides, obseruatione mandatorum Dei exprimitur. Quàm hæc sit vtilis & necessaria: docet simili vitis, & palmitum ipsius vitis. Ex quo simili multa colligit argumenta, quibus ad perseuerandum in hac secum vnione, Discipulos extimulat: idque à vers. 1. vsque ad 12. Nunc si quis hanc nostri cum Christo vnionem, quæ instar est palmitum, cum vite ipsa, diligenter perpendat; idque cum omnibus rationibus, quibus Christus ostendit, quàm nobis ea sit non tam vtilis, quàm necessaria: fieri nequit, quin videat oculis Spiritus, Christum minimè puram esse creaturam; ac multo minus purum esse hominem, qui recens sit natus ex Maria.

II. Primò, Christus talis est vitis vera: hoc est, æterna & spiritualis, in quam omnes Electi à condito orbe insiti fuerunt & sunt. Quomodo insitio hæc & vnio vera atque intima fieri iam inde à condito orbe potuit, aut nunc potest: nisi Christus Spiritus sit immensus, infinitus, æternus: qui omnes in se electos complecti, continere, fouere, viuificare, vt vitis palmites, possit? Deinde non solùm omnes Electi in illum sunt insiti, inque illo manent: sed ipse etiam in singulis manet: *Manete in me, & ego in vobis.* Quomodo vel homo purus, vel etiam Spiritus creatus, & finitus, vbique esse potest, & in singulorum habitare Electorum animis, atque corporibus? Habitat enim suo Spiritu. Immensus igitur & increatus sit oportet. Omne enim creatum, finitum est. Prætereà, *Sine me* (inquit) *nihil potestis facere.* Est autem hoc Dei proprium: vt sine ipso nihil possimus, & cum ipso omnia valeamus. *In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus:* dixit Apostolus Act. 17. 28. Insuper. *καθὼς dilexit me Pater: & ego* (*οὕτως*) *dilexi vos.* Annon docet, Patrem Deum non amasse, vel amare nos nisi in filio priùs à se amato: ac proinde Filium hunc & fuisse ante omnes, & vnigenitum esse Patris? Quum etiam ait: Se amare nos, καθὼς & ipse à Patre fuit dilectus: amore scilicet purissimo, infinito, immenso, æterno: An non apertè docet, se perinde Deū esse atque Pater est Deus? neque enim talis amor in eum qui non sit æternus, immensus, purissimus, sanctissimus, cadere potest. Imò quum ait; *Manete in illa mea charitate.* & non addit etiam charitatem Patris, docet eandem esse Patris & Filij dilectionem: (nam in vtriusque dilectione manendum est.) Ac proinde docet, sicut est eadem vtriusque dilectio; ita etiam eandem esse vtriusque naturam. Hæc tantùm obseruasse, in prima Christi adhortatione, sufficiat.

III. In secunda, hæc. Primò præceptum de diligendis nobis mutuò, suum esse dicit. Fuerat autem hoc traditum in lege à Deo. Ait: *Si feceritis, quæ mando vobis, eritis mei amici.* Quid si fecerint quæ Dei tantùm? Si non: tunc amicitiæ Christe, non es amicus Dei. Hoc est impium. Docet igitur se nil aliud præcipere, quàm quæ Deus. Cur igitur non ait: *Si feceritis quæ præcepit Deus Pater?* vt doceret se vnum & eundem esse cum Patre Deum. Neque enim præcepta Dei ideò præcepta vocat sua, quia minister Legis est, sicut Moses. Nunquam enim minister legis Christus vocatur: sed Euangelij. Verùm ideò sua vocat: vt significet se auctorem esse legis. *Elegi vos:* scilicet ad prædicandum Euangelium. Auctorem se prædicat & conseruatorem ministerij Euangelij: imo & auctorem fructus Euangelij. Deus igitur est. Deinde hortatur ad mutuam inter se charitatē colendam: idque potissimùm suo facit exemplo, quod amplificat, Vers. 12. vsque ad 18. Atqui hæc est altera vnio conseruanda: nempe mutua inter nos, per Charitatem. Est igitur secunda hortatio, ad charitatem mutuam: Primùm à præcepto Christi: vt eo modo diligamus alij alios, quo ille dilexit nos. Deinde ab eius exemplo, *Posuit animam suam pro nobis.* 1. Ioh. 3. 16. Tertiò à natura veræ amicitiæ, seu ab officio amicorum. Quarto, ab æqualitate: quæ colligitur à beneficiis multis in ipsos Apostolos collatis: quorum hoc est primum; quòd reuelauit omnia, quæ ipse à Patre acceperat: id est, totam cœlestem doctrinam. Secundum, quòd eos elegerit ad officium Apostolatus gratis. Tertium, quod benedixerit eis, & eorum ministerio: nempè, vt fructum adferrent: id est, lucrarentur homines: & constituerent Ecclesiam vbique terrarum. Quartum, quòd velit etiam vt fructus eorum maneat: id est, Ecclesia in Mundo per eorum prædicationem collecta, vsque ad finem. Quintum, quòd constituerit etiam, vt in omnibus exaudiantur à Patre: tum pro illorum salute: tum pro successu prospero sui Euangelij. Conclusio: Cum igitur tot tantaque in vos contulerim, & conferre decreuerim beneficia: & cùm videatis me vos & omnes homines ita diligere, vt illorum causa constituerim vos Apostolos; Annon æquum est, vt vos meo præcepto, de diligendo vobis mutuò, obtemperetis? & nihil negligatis pro fratrum salute? Ergo hæc mando vobis.

IV. Hortatur tertio loco ad patientiam. Etenim præmonet illos de odio Mundi, déque persecutionibus, quas propter ipsius nomen illi à Mundo perpessuri erant; & ad hoc odium atque ad has persequutiones forti animo gerendas, varijs hortatur rationibus, sed cumprimis suo exemplo, & hoc à v. 18. vsque ad 21. *Si mundus vos odit, scitis me prius quàm vos illis odio habitum fuisse.* Primum argumentum, quo persuadet, vt odium Mundi & persequutiones ferant forti animo, sumit à suo exemplo. Sensus est: Vos scitis, quanto odio Mundus me sit prosequutus, & prosequatur: Me, inquam, Dei Filium: Me, qui tot beneficia in illum contuli; & tamen æquo animo tuli & fero. Ergo si vos quoque meos Discipulos oderit eadem de causa: non debet vobis esse mirum, & videri nouum, quum priùs oderit me: sed debetis meo exemplo odium illud forti animo sustinere. *Si de mundo essetis, Mundus quod suum est amaret: quia vero de Mundo non estis sed ego elegi vos ex Mundo; propterea odit vos Mundus.* Secundum argumentum: à causa, cur Mundus solitus sit odisse Discipulos Christi omnes. Causa quidem, cur oderit speciatim Apost. & omnes veros Episcopos dispensatores mysteriorum Dei, est testimonium veritatis: quia scilicet adferunt lucem Euangelij, quia detegunt scelera Mundi, & eum arguunt. Qui autem malè agit, odit lucem. Hanc causam adfert Christus, Ioh. 7. 7. *Mundus me odit, quia testimonium perhibeo de eo quòd opera eius mala sint.* Et ad Gal. 4. 16. *Verum dicens vobis, Factus sum vobis inimicus?* Veritas enim odium parit. Hanc etsi hic non disertè explicauit: eam tamen indicauit suprà. Nam posteaquam dixisset, se illos constituisse Apostolos, vt eant in Mundum, vt prędicent: mox subiecit adhortationem hanc ad patientiam, & ad ferendum odium Mundi. Quasi diceret: Statim propter testimonium veritatis odio habebit vos Mundus: sed ne miremini. Me .n. priùs odit propter eandem causam. Sed hîc adfert causam communem omnibus Discipulis Christi & piis viris. Ea verò est: quia quum ij anteà essent de mundo: iam ex illo per Christum selecti, non sunt ampliùs de Mundo. Mundus autem solet odisse qui non sunt sui, vel sibi similes: nimirum peregrinos & alienos: multo magis verò eos qui à se defecerunt: id est, rebelles. Argumentum igitur tale est:

Si essetis de mundo, ei similes, & ad Mundum pertinentes: Mundus vos diligeret. Mundus enim, quod suum est, diligit: & solet contrà odisse eos, qui sui non sunt: & præsertim eos, qui cum anteà illius essent, posteà ex illo selecti, ab eo defecerunt. Atqui vos non estis ex hoc Mundo; imò etiamsi antea de Mundo: sed ego indè vos elegi & secreui, ita vt iam maior causa sit Mundo odio habendi vos, quàm si simpliciter & nunquam fuissetis de mundo: iam enim estis eius rebelles. Ergo mirum vobis non sit nec nouum, si vos oderit: neque propterea tristemini: sed potius debetis lætari: quia erepti estis ex Mundi exitio. *Mementote sermonis, quem*

ego dixi vobis: Non est seruus maior Domino suo: si me persequuti sunt, & vos persequentur. si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Mementote sermonis mei, nempe de quo sup. à cap. 13. & 16. Argumentum est à comparatis. Principio supponit quæ antè dixerat: *Non est maior seruus Domino suo*. Matth. 10. 24. Et: *Si igitur ego laui pedes vestros, Dominus & magister: vos quoq; debetis aliorum pedes lauare*. Ioh. 13. 14. Deinde argumentatur: ideò ait, *Memineritis sermonis*. Argumentum tale est:

Si mundus persequatur Dominum, & is tamen æquo fert animo: certè non debet mirum videri seruo, si se quoque persequatur propter Dominum: sed debet exemplo domini ferre æquo animo. Et si mundus non recipit doctrinam Magistri & præceptoris: mirari non debent discipuli, si suam quoque, quam à Magistro acceperunt, non recipiat. Non est enim maior seruus Domino, nec Discipulus supra Magistrum.

Atqui vos estis famuli, ego Dominus: vos Discipuli, ego Magister.

Ergo si me persequuti sunt: quid mirum si vos quoque persequantur? Et, si doctrinam meam non recepit Mundus, quid mirum si vestram quoque (quam scilicet à me accepistis) non recipiat? Quare non debetis iis offendi: quum exemplum horum omnium habeatis in meipso: sed potius exemplo meo, omnia tolerare: & cum patientia pergere in vestro officio. Non sine causa autem cum persecutione Apostolorum, coniunxit doctrinæ contemptum, & impugnationem. Nihil enim magis cruciat pios Doctores, quam quum vident doctrinam, quam sciunt esse Dei, contemni & impugnari. Hic etiam vnum habemus præcipuum argumentum, quo confirmatur Christi Deitas, ductum ab electione Apostolorum è Mundo; nimirum quum ait: *Quia ego vos elegi ex Mundo: propterea odit vos Mundus*. Mundi nomine intelliguntur omnes homines nati in peccato, impij, filij iræ & in quibus regnat peccatum. Vnde Ioh. *Omne quod est in Mundo, cupiditas carnis, & libido oculorum, & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex Mundo*. 1. Ioh. 2. 16. Ita omnes homines prima natiuitate de mundo sunt, quia omnes nascimur in peccatis, filij iræ, mancipia peccati. Seligi igitur ex hoc Mundo, est Deo reconciliari: renasci: exui veterem hominem & fieri nouam creaturam: liberari à malitia, à corruptione Mundi, & à seruitute peccati: & donari natura cœlesti, atque diuina: &, vt inquit Petrus 2. c. 1. 4. fieri participem diuinæ naturæ. In summa, est fieri dissimilem Mundo, ita vt eos Mundus non possit nisi odisse, tanquam omnino dissimiles. Hæc autem naturæ mutatio fit per Spiritum sanctum. Ioh. 3. 5. Ac proinde opus est solius Dei, Est enim illius solius eligere homines in tempore de Mundo, per Spiritum regenerationis, in nouam creaturam refingendo: cuius etiam fuit eosdem ante Mundi constitutionem, ad hanc nouam natiuitatem, eoque ad cœlestem hæreditatem eligere. Quum igitur Christus dicat, se eum esse, qui Apostolos è Mundo selegerit, nempe per Spiritum suum eos regenerando, ita vt non iam amplius sint de mundo: aperte declarauit, se talem esse Dei Filium, qui vnà cum Patre, ante Mundi constitutionem ipsos Apostolos, & reliquos omnes, ad salutem elegerit. Id quod etiam alibi confirmat dicens: *Ego scio quos elegerim*. Ioh. 13. 18. Verus igitur & naturalis est Dei Filius. Hoc verò confirmatur iis etiam quæ sequuntur.

V. Postremo igitur sic ait: *Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia non nouerunt eum qui misit me*. Hic duplicem explicat causam. Primum, causam odij Mundi contra Apostolos præcipuam. Deinde, causam odij Mundi contra Christum, & eius doctrinam. Causam odij Mundi aduersus Christi Discipulos, & imprimis aduersus Apostolos & eos qui Christum prædicant, hanc Christus assignat: quòd oderit Mundus Christum, eiusque nomen. *Sed hæc omnia facient vobis*: id est, ideò vos odio habebunt, & persequentur, *propter nomen meum*: Mundo scilicet exosum, hoc est, quia me prius odit mundus, vt suprà, vers. 18. dixit. Mirum igitur non est, si odit & persequitur eos, qui ad me pertinent, & quos e Mundo elegi, quique me prędicant. Quę verò est causa, cur Mundus oderit Christum, & eius doctrinam, cum nil adferat nisi salutem Mundo? *Quia* (inquit) *non nouerunt eum qui me misit*, nempe Deum, meum esse Patrem: & consequenter, me naturalem esse eius Filium, quem ideo misit Pater in Mundum vt saluetur Mundus per eum. Quasi dicat: Si enim cognoscerent, Deum meum esse Patrem, meque eius naturalem Filium; & cuiusnam rei causa me in Mundum miserit; nempe ex amore erga Mundum, & propter salutem Mundi; Ioh. 3. 16. non me odissent, eoq; nec vos: sed amarent tam vos, quàm me & Patrem meum. Accusat igitur hic Mundum duplicis ignorantiæ: quarum vna pertinet ad personam Christi: altera ad officium. Prima est, quod Mundus Christum, quem hominem nouit, non etiam agnoscat esse naturalem Dei Filium. Hanc exprimit quum ait: *Quia non nouerunt eum qui me misit*: nempe esse meum Patrem, & me eius Filium. Non enim hic loquitur de simplici ignorantia Dei, quem alioqui profitebantur Iudæi se nosse: sed ignorabant, & nolebant intelligere Deum esse Patrem Christi specialem & naturalem. Hæc est prima. Altera est, quòd etiam ignorat officium Christi, seu causam finalem illius ad nos aduentus: nempe eum esse missum à Patre, ex amore Patris erga Mundum, vt per eum saluetur Mundus: officium hoc significare voluit hac voce, *Misit*. Ideò non dixit: *Quia non nouerunt Deum*, scilicet meum esse Patrem: sed maluit circumscribere, dicens: *Eum qui me misit*. Tacitè subindicans causam finalem huius missionis esse salutem Mundi: impulsiuam autem fuisse, amorem Patris erga Mundum: vt explicatur Ioh. 3. 16. *Sic Deus dilexit Mundum*. Ergo hominibus piis, & minimè contentiosis, constat etiam ex hoc loco, Christum hanc adferre causam odij Mundi aduersus se, & Apostolos, quod Mundus non agnoscat Deum naturalem esse Christi Patrem: qui ita dilexerit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Ac proinde Christum vnigenitum esse & naturalem Dei Patris Filium.

VI. Vers. 22. *Si non venissem & loquutus essem eis, peccatum non haberent, nunc autem non habent quod prætexant peccato suo*. Hic quia causam odij Mundi aduersus Christum, & ex consequenti aduersus suos Apostolos, dixerat hanc esse, quòd Mundus non agnosceret Deum esse Christi Patrem, eoque & Christum esse naturalem Dei Filium, missum à Patre propter Mundi salutem: ne propterea putaret Mundus, sese ideò esse extra omnem culpam, quod odisset Christum, quia non nouit eum: idcirco nunc tollit hunc ignorantiæ prætextum, ac docet Mundum non ita Christum quis esset ignorasse, vt propter hanc ignorationem excusari possit. Duplicem enim statuit ignorantiam: Vnam simplicem, quum scilicet ignoramus Deum & Christum, quia simpliciter non potuimus eos agnoscere. & hanc vtcunque docet excusabilem esse, vel saltem sanabilem, de qua 1. Tim. 1. 13. & Act. 3. 17. Alteram malitiosam, qua quum possimus, noluimus tamen agnoscere & intelligere, & in media luce volentes cæcutimus, de qua in Psal. 36. 3. *Noluit intelligere, vt bene ageret*. Et hanc omnino esse inexcusabilem & desperatam. Talem autem fuisse Iudæorum ignorantiam, probat duplici ratione. Prima sumitur à perspicua Christi doctrina. Christus enim disertis verbis prædicauit illis Euangelium, cuius hæc est summa: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit. vt, &c*. Ioh. 3. 16. hoc est. Primò, Deum suum esse Patrem: se verò vnigenitum eius Filium, æternum & ὁμοούσιον. Deinde, Deum ex amore misisse hunc filium ad tollenda peccata Mundi: vt omnis qui credit, seruetur. Illi autem ad hanc prædicationem claram atque sonoram malitiosè occluserunt aures. Non habent igitur quod prætexant peccato suo. Hanc explicat v. 22. *Si non venissem & loquutus essem eis*.

VII. Vers. consequens 23. per metathesin positus est hic: sed coniungendus est cum fine v. 24. vt mox ostendam. Secunda igitur ratio sumitur ab operibus Christi, apertis suæ deitatis testimoniis. Christus enim non solùm quis esset & quæ summa sit Euangelij, disertè loquutus est, & explicauit: verùm etiam multis factis & miraculis doctrinam hanc obsignauit. Fuerunt enim hæc Christi facta, certissima & splendidissima deitatis ipsius testimonia: quæ luculenter demonstrarunt, in Christo fuisse omnem plenitudinem deitatis corporaliter. Sed Iudæi ad tantam etiam operum diuinorum lucem sponte occluserunt oculos, ne agnoscerent Christum: ac proinde perosi fuerunt eum & Patrem eius odisse. Ergò nullam habent de peccato suo excusationem. Hanc rationem explicat v. 24. *Si opera non fecissem inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum*. At nónne Moses & Prophetæ multa & maxima ediderunt miracula? vtique. Sed nemo tamen alius fecit talia, qualia Christus, imò ne ipsi quidem Apostoli, de quibus tamen suprà dixit, illos maiora opera, quàm ipse Christus in sua persona fecerit, effecturos: nimirum quia totum Mundū erant Christo, vt suprà declaratum est, subiugaturi. Nam si spectes virtutem, & modum quo facta fuerunt: Prophetæ omnia sua ediderunt in nomine Iehouæ, & iuuante Iehoua: & Apostoli in nomine Christi, qui ipse est Iehoua, neque hæc pro suo ipsorum arbitrio: sed quum volebat Dominus. At sua virtute & potestate Christus, idque pro suo arbitrio. Hac de causa ait, neminem alium talia edidisse, qualia ipse. Merito itaque ait: *Si opera non fecissem, peccatum non haberent*: nempe hoc speciale, quod non credunt me naturalē esse Dei Patris filium: sed potius, quia talem me esse dico, oderunt me tanquam

tanquam blasphemum. Ratio: quia si talia ego edidissem miracula, quæ & alij: non ea fuissent aperta deitatis in me habitantis testimonia. Proinde potuissent meritò isti me reiicere & odisse tanquam blasphemum. *Nunc autem & viderunt & oderunt*: hoc est, Atqui non solùm talia edidi, qualia nemo alius: sed ipsi viderunt. Quid viderunt? Primò, talia à me edi miracula & fieri opera, qualia nemo alius fecit: Ac proinde potuerunt per hæc, tanquam per luculentissimos deitatis ex me relucentis radios, videre & noscere me & Patrem meum, in me habitantem & operantem: atque ita vtrumque amare. Deinde, viderunt (vtcunque) ex iis miraculis & me, & Patrem in me operantem. Non enim penitus ignorarunt, Christum esse naturalem Dei Filium: vt docent ea verba: *Hic est heres: ergo Filius*. Mat. 21 38. At vero illi, licet hæc viderint: *oderunt tamen, & me, & Patrem meum*, in me scilicet habitantem & operantem. Quomodo etiam Patrem: id est, Deum oderunt: dum te oderunt? Respondit ver. 23. *Qui enim odit me, odit & Patrem meum*: scilicet in me habitantem. Ergo nullam habent de suo peccato, deque sua ignorantia, qua fit, vt etiam vos propter nomen meum osuri sint, & persequuturi, excusationem. Hæc est Christi ratiocinatio. Ex qua ratiocinatione facile colligimus, qualem se Dei Patris Filium appellauit Christus. Primo, ex prima ratione: ait enim Ioh. 15. 22. *Si non venissem* (scilicet per incarnationem è cœlo) *& loquutus eis non fuissem* (id est, dixissem eis apertè & fusè, quis sim, & vnde venerim, & cuius rei causa venerim:) *peccatum non haberent*. scilicet hoc speciale incredulitatis, & odij aduersus me. De incredulitate, hanc fuisse primum illorum peccatum, docet infrà Christus: *Arguet mundum de peccato quia non credunt in me*: Ioh. 16. 8 9. Qualis autem fuit hæc incredulitas? Quia scilicet non crediderunt in Christum tanquam in Filium Dei, Deum. Hanc enim fidem exigebat, Ioh. 14 1. 1. *Creditis in Deum, & in me* (tanquam scilicet naturalem eius Filium, eque Deum) *credite*: eadem scilicet fide, qua in Deum Patrem. Ergo quum ait, se disertè loquutum eis fuisse; & ideo illos peccasse, quia loquenti non crediderunt: apertè docet, se illis prædicasse quis esset: nempe vnigenitus seu naturalis Dei Filius. Ergo ex Iudæorum peccato liquet, Christum naturalem esse Dei Filium. hoc etiam fuisse alterum Iudæorum peccatum: apertè tradit Christus hic vers. 24 *Oderunt me & Patrem meum* Quare autem oderunt? Inter alias, hæc etiam vna est causa: quia scilicet, quum diceret se esse Filium Dei, illum habebant pro blasphemo: & vt blasphemum oderant, hoc alibi liquet: *Non de bono opere lapidamus te: sed de blasphemia, quia homo cùm sis, facis teipsum Deum*. Ioh. 10. 33. Ergo etiam ex odio Iudæorum in Christum: liquet Christum prædicasse se naturalem esse Dei Filium Patri deitate æqualem.

Subdit: *Nunc autem non habent excusationem de peccato suo*, hoc est, Atqui habent peccatum: & ita habent, vt illud non possint excusare: Consequitur ergo, Christum loquutum eis fuisse ita clare de sua persona, deque suo officio, vt Iudæi aut ex parte cognouerint (id quod verum est: Matth. 21. 38 *Hic est heres*) aut saltem potuerint cognoscere, Iesum illum qui loquebatur, Filium esse Dei: non vt sunt reliqui, per gratiam: sed per naturam. Ex altera etiam ratione id in liquet quæ ducatur ab operibus & miraculis Christi. *Si opera* (inquit) *non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*. Docet iis verbis, se talia omnino fecisse opera, & tali modo fecisse vt perspicuè ostenderit, se Filium esse Dei naturalem: atque ita perspicuè ostenderit, vt illi facti sint inexcusabiles, propterea quod virtus paterna, seu vis deitatis, per illa Christi opera palàm & efficaciter sese in Christo exerebat. Ideo subdit: *Nunc autem & viderunt, & oderunt & me & Patrem meum*. Quid viderunt? non solum opera ipsa perspicua deitatis testimonia: sed etiam per ipsa viderunt tunc Christum (hoc est, vtcunque cognouerunt eum esse Messiam, & Dei Filium) tum ipsum Patrem Deum: nempe in Christo habitante & operanti. Illæ enim particulæ, *Et*, *&*, ingeminatæ, indicant, hæc duo verba, *Viderunt*, *Oderunt*, coniungenda esse, cum illo pronomine, *Me*, & cum nomine, *Patrem meum*. Et sicut omnes interpretes verbum *Oderunt*, referunt ad *Me*, & ad *Patrem*; ita etiam ego sentio, omnino ad vtrumque referendum esse verbum, *Viderunt*. Videntes enim opera mere diuina viderunt, id est, nouerunt vtcunque, per illa, primo Christum, nempe, eum esse Messiam, Deique Filium vnigenitum: & deinde Patrem nempe Deum, in eo homine Christo operantem. De primo Matt. 21. 38. *Hic est heres; ergo Filius*, De altero Luc. 11. 15. *Per Beelzebub, principem dæmoniorum eiicit dæmonia*. Accusat eos peccati in Spiritum sanctum: quòd cum apertè viderunt Deum in hoc Iesu operari, & dæmonia eiicere: dicerent contra conscientiam, per Beelzebub eiici dæmonia. Videbant enim opera illa fieri virtute, non certè humana, sed diuina, eaque non tam per Christum, sicut aliquando per Mosem & Prophetas, operante quàm in Christo inhabitante, non secùs atque animus habitat in corpore humano. Nam quum volebat, per eam vim hæc edebat miracula: sicut nos quum volumus, per animam cogitamus, loquimur, operamur. Erant igitur illa opera luculentissima deitatis in Christo testimonia, sicut etiam opera nostra humana, manifesta sunt animæ humanæ in nobis existentis argumenta. Quare sicut ex iis agnosci potest aliquis, an sit homo, necne: sic etiam Christus ex suis diuinis operibus agnosci poterat, an esset naturalis Dei Filius necne esset. Idem liquido apparet, illa coniunctione Filij & Patris, in verbo, *Oderunt*. *Et oderunt*, (inquit) *& me & Patrem meum*.

VIII. Quod oderint Christum, id est, illum Iesum quem videbant hominem, intelligi facilè potest. Sed quod oderint etiam Patrem Deum, non ita facilè est intelligere. Certè Iudæi facilè dedissent, se odisse Iesum: allatis etiam odij sui causis. Sed se odisse Deum: nequaquam concessissent. Imo vbique & perpetuo iactabant & gloriabantur, se patrem habere Deum: se illum colere, amare, se velle ei seruire, & eius gloriam tueri. Quinetiam dicebant, se ideò odisse & lapidare velle Iesum, quod gloriam Dei sibi vsurpasset, & faceret se æqualem Deo. Ioh. 10. 33. Deinde nulla erat causa, cur deberent Deum odisse in Christo: quem nolebant agnoscere, nisi pro homine. Nam si Christus erat tantum homo, & eum ideirco oderant, tum quia ipsos reprehendebat, tum quia dicebat, se esse æqualem Deo: quid hîc peccabat Deus, cur debuerint illum odisse? Et tamen oderunt, vt ait Christus, etiam Patrem Deum. Ergo necesse est, vt hæc loquutio ita intelligatur, sicut & illa suprà. *Qui videt me, videt & Patrem*: Ioh. 14 9. Quia (vt ibi explicat) Pater erat in Christo, & Christus in Patre, nempe essentiali vnione: ita vt qui videbat Christum, is omnino Deum etiam ipsum videre diceretur, sicut qui videt radium solis, solem ipsum vidisse dicitur. Oderunt igitur Christum immediatè, scientes & volentes. Oderunt & Patrem in Christo existentem & operantem: non tanquam Deum (non enim volebant agnoscere & fateri, Deum esse, qui in Iesu loqueretur & operaretur) sed quasi diabolum aliquem. Quæ enim faciebat Christus miracula, ea contra conscientiam attribuebant diabolo, qui in Christo habitaret. Et tamen is erat Deus: teste Christo apud Lucam & Matthæum. Luc. 11. 20. Matth. 12. 28. Ergo quum ait, *Oderunt Patrem meum*; subintelligendum est, omnia quæ ago & loquor, in me agentem & loquentem: quanquam ipsi nolint videri odisse Deum in me, sed potiùs diabolum. Sicut qui odit aliquem hominem se arguentem: odit & animam in eo homine habitantem, cuius virtute is loquitur & arguit; quanquam odium illud immediatè aduersus eum, qui loquitur, mediatè autem aduersus animam cuius virtute loquitur, tendit. Hac igitur loquutione *Oderunt me, & Patrem meum*, conclusit Christus. Deum in se homine, ita corporaliter inhabitare, vt anima habitat in corpore: ac proinde sicut ex anima & corpore vnus constat homo: sic etiam ex homine, & Deo, vnum constare Christum: sicut etiam pie scripsit Athanasius in symbolo, dicens: *Sicut anima rationalis, & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus*.

IX. Vers. 25. *Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est. Oderunt me immeritò*. Alia hic est explicatio. Explicat causam, qui fiat, vt mundus oderit Filium Dei, & eius Patrem Deum; nam contra naturam est, vt quis oderit Deum, qui summè est amabilis. Et Christus quid Mundo attulit, nisi beneficia, tam corporalia, vt curationem morborum, suscitationem mortuorum, & alia id genus: quàm spiritualia, vt salutarem doctrinam, remissionem peccatorum, vitam æternam; Qui fit igitur, vt mundus oderit Filium Dei, & Patrem eius sine causa? Ait esse causam & hanc explicat, dicens: Sic fieri, quia oporteat impleri Scripturam quæ præuiderat hoc futurum: vt scilicet mundus excæcatus, sine causa legitima odisset Christum Messiam; cuius typus fuerat Dauid: & eius Patrem, nempe in ipso Filio manentem, loquentem, & operantem. Hic etiam confirmatur Christi deitas. Primò enim dum Christus dictum illud Psalmi in se compleri dicit, docet se esse Messiam. Psal. 31. 19. Fuerat enim Dauid pater Messiæ secundum carnem, typus ipsius Messiæ. Messias autem futurus erat, & filius Dauidis, & ea re homo; & filius Dei, & ea re Deus: vt apud Matth. 22. 43. docuit Christus ipse. Ideo enim Messiæ græcè Christus dicitur quia vnctus. Quis vnctus? Christus vt homo. Qua vnctione? sua deitate, quam Apostolus vocat Spiritū sanctificationis. Rom. 1. 4. Secundo: coniungit secum in hoc odio, quo mundus se odit sine causa, ipsum Patrem: nempe in filio essentialiter habitantem, & omnia cum filio operantem. Non enim ex professo oderunt Deum Iudæi; sed in Christo: dum oderunt

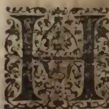
Christum, & quidquid in eo erat. Docet igitur etiam huius versus citatione, se talem esse Dei Filium, qui in se, essentialiter habitantem habeat Patrem:& ideò qui sit Deus.

X. Vers. 26. *Quum autem venerit consolator ille quem ego mittam vobis à Patre* (Spiritus, inquam, ille veritatis, qui à Patre emanat) *ille testabitur de me.* Subiicit ad extremum, consolationem:quæ duo habet capita. Primum hoc est:Etsi Mundus, hoc est, homines ipsi ac reprobi, oderunt me gratis,quasi scilicet hominem impurum & blasphemum,qui nomen & gloriam Dei mihi vsurpem,& tanquam seductorem, qui falsam tradam doctrinam: tamen hoc, sicut me consolatur, sic debet vos consolari: nempe quòd Spiritus paracletus ille, quem ego (iuxta meam promissionem) vobis mittam à Patre, hoc est, e cœlesti illa sede, vbi regnat Pater, & vbi est Spiritus,& vbi breui futurus ego sum,quod(inquam) Spiritus ille veritatis, qui à Patre (tanquam à fonte totius deitatis & bonorum omnium) procedit, veniet. Quum autem venerit: ille testabitur (scilicet palam & manifestè, signis etiam editis) de me: nempe,primo, quis sim,an sim verus & naturalis Dei Filius, nec ne. Deinde, ad salutem tradiderim doctrinam,necne salutarem:atque ita, an sim verus Mundi seruator, necne sim. At vbinam, & quibusnam, & quomodo, & quando testabitur? Christus hic non explicat, sed aliunde colligitur: nempe vbique terrarum omnibus hominibus, quoad externam prædicationem, reprobo rum incredulitatem conuincendo, & electis veritatem persuadendo. Ideo quantum attinet ad persuasionem in cordes ipsis tantum electis, qui non sunt de Mundo, testificabitur partim per prædicationem Apostolorum & aliorum ministrorum, partim per internam in cordibus electorum institutionem & doctrinam: idque in finem vsque seculi. Hoc autem impletum fuisse,& adhuc impleri,manifestum est. Nā post Christi in cœlum ascensionem multo clarius agnitus fuit Christus,eius deitas,officium, doctrina, quàm quum esset in terris: & primum in ipsis Apostolis; deinde in aliis hoc fuit impletum. Quantam autem consolationem hæc promissio attulerit Apostolis, dici non potest. Multo vero maiorem, quum reipsa huius promissionis complementum in se senserunt. Atque hoc est primum caput huius consolationis. Alterum à testimonio Apostolorum. *Sed & vos testabimini, quia à principio mecum estis.* Quasi dicat: Testem in cœlo habebo Spiritum sanctum, testes in terris vos ipsi eritis, testificantes quæcunque ex me audiuistis, & vidistis, iam inde ab initio, quo mecum estis. Vos eritis enim Spiritus S.organa: per quos & mundum arguet de peccato, quod non crediderunt in me, & electis, quisnam ego sim palam faciet. Est hæc promissio. Promittit enim Apostolos,post receptum Spiritum S.futuros tam fortes atque constantes, vt non sint dubitaturi; sed palam testaturi mundo, quis sit Iesus Christus:& suo etiam sanguine testimonium confirmaturi. Ita duplex ministerium ostendit futurum in Ecclesia: ministerium Spiritus internum, in animis electorum, & ministerium hominum externum,quod vbique & apud omnes testabitur de Christo. *Qui ab initio mecum estis.* Voluit ostendere, fidem adhibendam esse doctrinæ Apostolorum; & non esse alios audiendos. Ipsi enim viderunt & audierunt Christum, iam inde ab initio. Facessant igitur Enthusiastæ,& Hæretici omnes, & quicunque doctrinam cum Apostolica non consentientem,tradunt. Ex iis autem, argumentum habemus non contemnendum, pro naturali & æterna Christi filiatione ex Patre Deo. Supra dixerat, Patrem missurum Spiritum sanctum.Ioh.14 26. quibus verbis indicauit,non posse Spiritum sanctum mitti nisi ab eo qui Deus sit, & qui etiam ratione originis, Spiritu sancto sit maior. Hic vero ait, se missurum hunc Spiritum.Docet igitur,primum,se quoque Deum esse, & ratione originis,Spiritu ipso maiorem:deinde,se cum Patre vnum esse Deum.

CAPVT IX.

Argumenta ex Iohan.16.pro Christi æterna generatione ex Patre collecta, & succinctè declarata.

Testim. XXIV. Christi ex Ioh.16.vers.1.&c.

HIc etiam non semel Christus Deum suum vocat Patrem, & se eius Filium: quo vero sensu, ex ipso liquebit contextu. Scopus Christi in hoc capite est, Apostolos partim munire aduersus imminentia mala & scandala; partim leuare præsenti tristitia, quam conceperant ex imminente Christi morte: idque facit, vt constantes in se atque vniti, tanquam veri palmites in vite,permaneant,& in ipso habeant pacem. Liquet hic scopus ex primo & vltimo versu. In primo enim proponit finem totius orationis: in vltimo eundem repetit, licet aliis verbis. Habemus scopum. Ad hunc assequendum,vtitur tum præmonitionibus contumeliarum & persecutionum, quibus erant afficiendi à mundo propter nomen suum: tum etiam dulcissimis promissionibus diuinorum beneficiorum, cœlestisque auxilij, addit & aliquam adhortationem ad extremum. His duobus armorum generibus, munit Apostolos aduersus futura certamina. Nam aduersa faciliùs ferimus; si antequam contingant, de illis præmoneamur, & promissionibus auxilij certa fiat nobis spes victoriæ. Ex iis autem quæ hic dicuntur à Christo,non vulgaria colligere est argumenta, quibus confirmetur diuina eius natura. Seco autem caput in tres partes. prima,primis quatuor versibus & medio quinto continetur. Secunda, hinc vsque ad 19. Tertia inde vsque ad finem. In prima prædicit,quæ sint à suis passuri:& aduersus hæc adhibet consolationem.

II. Vers. 1. *Hæc loquutus sum* (pro hæc loquor, phrasi Hebraica) *vobis, vt ne scandalizemini.* Proponit finem totius suæ orationis. Sensus autem est: Præmonui vos anteà de futuro mundi odio aduersus vos propter Nomen meum: nunc etiam vos præmoneo de variis ignominiis, iniuriis,& persecutionibus quibus non tam aperti hostes,quàm domestici ipsi, atque adeò columnæ Ecclesiæ vos afficient. Finis huius præmonitionis est,vt ne scandalizemini,hoc est,Ne,si de improuiso & præter expectationem vobis contingant, ita illis offendamini, vt à me deficiatis. Ergo præmonitos de iis vos volo; vt facilius aduersa illa omnia sustinere, & in me perseuerare possitis. Hinc igitur habemus finalem causam, cur Deus præmoneat suos de futuris aduersis:vt scilicet præuisa minus feriant: nec putent sibi ea contingere casu, sed Dei prouidentia. Vers 2. *Alienos à synagogis facient vos, &c.* Incipit explicare imminentia mala. Duas autem iniuriarum species prædicit, quas passuri erant Apostoli, non tam à mundo apertisque hostibus, quàm à suis domesticis Iudæis: atque adeo ab illis, quibus Ecclesiæ gubernatio erat commissa. Sacerdotibus,Scribis,& Pharisæis. Prima est iniusta excommunicatio è cœtu populi Dei. secunda est crudelis persecutio ad mortem:& quasi חרם De illa sic ait, *ἀποσυναγώγους facient vos.* De altera ait, *Imo venit tempus, quum quisquis,&c.* Cum vero subdit: *Arbitretur cultum se præstare Deo*, docet Apostolos quæsitum iri ad necem. non simpliciter, sed tanquam homines omnium sceleratissimos:ita vt quicunque possit horum aliquem trucidare, videatur sibi omnino gratissimum Deo cultum præstitisse. Hoc igitur auget infamiam. Sequitur duplex consolatio. Prima a causa, propter quam hæc contingent Apostolis. Vers.3. *Et hæc facient vobis, quia non nouerunt, &c.* Sensus est:Non hæc facient vobis, quòd verè coram Deo sitis scelerati, & inimici Dei, vt ipsi putabunt:imo quia non nouerunt Deum, quem vos prædicabitis, meum esse Patrem:& quia non nouerunt me, quem asseuerabitis esse Dei Filium, verumque Mundi seruatorem; ideò hæc facient vobis. Ergo cùm habeatis bonam causam coram Deo; propter quam illi, sed falso decepti iudicio, vos tanquam sceleratos mouebunt synagogis, & persequentur ad necem, bono estote animo, & manetote in me constantes. Docet igitur Christus, alto animo contemnendas esse eorum persecutiones, quos error duntaxat & potiùs cæca rabies ad nos oppugnantes impellit:cùm simus persuasi,nos bonam habere causam,& Deum à nostra parte stare. Secunda consolatio,à prouidentia Dei petitur:seu ab eo,quod nil nobis accidat,quod non fuerit prius præuisum à Deo & prædictum, eoque & præordinatum. Vers.4. *Sed hæc loquutus sum.* Repetitio est,& explicatio causæ, cur hæc prædixerit Apostolis: nempe, vt quum viderint sibi ea ab impiis fieri, de quibus anteà fuerant admoniti, non offendantur. Sensus est: Solent homines, si quid aduersi contingat ex insperato, vehementer turbari, sed si præuideant, aut præmoneantur, non ita. Minus enim iacula feriunt, quæ præuidentur. Ego itaque hæc, quæ ventura sunt vobis prædico, vt hæc mea de rebus futuris vaticinia, memoria teneatis. Et hoc ideò, vt quum posteà venerit tempus illud, quo hæc erunt sustinenda, memores mei & meorum verborum, minùs offendamini: imo consolatione afficiamini, quod nil contingat, quod non præscieritis, & quod ex prouidentia Dei non fit. Inde nobis capienda est in ipsis etiam afflictionibus consolatio: quod nil nobis contingat aduersi, quod non multo antè fuerit & præuisum à Deo, & per Christum in scripturis prædictum: vt illud, *Quotquot piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur.* Ex eo quoque quòd Christus singula quæ casura erant Apostolis, prædicit, testimonium habemus Deitatis ipsius. Non enim Christus ex alieni Spiritus

afflatu, sicut Prophetæ, sed ex proprio Spiritu futura prædicebat. Imo Prophetæ, quoties futura prædicebant (vt ait Petrus 1.1.11.) ex hoc Christi Spiritu prædicebant. Quare Christus quoties futura prænuntiauit, toties aperte demonstrauit se verum esse Deum. Nam (vt docet Ies. 41.23.) inde agnoscimus aliquem esse Deum, si futura (scilicet ex se) præuideat, & annunciet. Vers. 5. *Hæc autem vobis ab initio, &c. Nunc abeo ad eum qui misit me.* Hic debet notari punctum, & periodus finiri. Occurrit interrogationi, Cur non prius hæc prædixisset? cur huc vsque distulisset? Respondet: Quod non prius dixerim hoc ideo factum est, quia non fuit opus. *Ego enim vobiscum eram*, quasi dicat, mea præsentia fuit vobis firmum præsidium aduersus omnia aduersa, à quibus vos semper defendi. Ideo nulla fuit causa: cur deberetis præmoneri de futuris aduersis. Quod vero nunc præmoneam, causa est, *quòd vado ad eum qui me misit*, hoc est, quià posthac destituemini mea corporali præsentia, & multæ res aduersæ vobis imminent: ideò necessitas ipsa postulat, vt de iis rebus ante meum discessum præmoneamini, ne si quid contingat præter spem, aliquam inde offensionem capiatis. Iam enim opus est, vt ad luctum præparemini.

III. Sequitur altera pars. Hic multis rationibus consolatur Apostolos aduersus illam, quam conceperant ex eius morte tristitiam. *Et nemo ex vobis, &c.* Est hic principium alterius consolationis, ideo illud καὶ, verterem latinè, *Ac nemo ex vobis &c.* vt solet etiam Cicero sic inchoare sententias. Prima consolatio fuit aduersus ea, quæ passuri erant post Christi discessum à suis Iudæis cum primis & sacerdotibus. Hæc altera consolatio est aduersus præsentem tristitiam, quæ illorum corda occupabat, quia subinde dixerat, se discessurum ad Patrem. Et sic exprimit magnitudinem tristitiæ Apostolorum, dicens: *At nemo ex vobis interrogat me, quò vadam?* quasi dicat: Tantane verò tristitia compleuit cor vestrum ex eo, quod subinde dixi, me abiturum ad eum qui me misit, vt ne interrogetis quidem me, quo abeam, & in quem finem? Sequitur itaque consolatio ab vtili. ver. 7. *Sed ego veritatem dico vobis, &c.* quasi dicat: Quandoquidem vos non interrogatis, quorsum abeam: sed tantum tristitia conficimini propter meum discessum: ego dicam vobis quorsum abeam, & quàm vtilis futurus sit vobis meus discessus. *Expedit vobis vt ego vadam.* Ratio ducitur à repugnantibus. *Si enim non abiero paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Hic etiam confirmat se missurum Spiritum sanctum: ac proinde se Deum esse, cum solius Dei sit Spiritum sanctum mittere. Versiculo 8. *Et idem veniet ille, arguet Mundum de peccato, & de iustitia, & iudicio.* Aliquot, & eas quidem præcipuas vtilitates, quas accepturi erant Apostoli ex Spiritu sancto: explicat. Ac primùm quidem, quod eos donaturus esset tanta sapientia, tantáque virtute, & animi fortitudine; vt per eos, tanquam per ora heroica, obiurgaturus & conuicturus foret mundum vniuersum, de peccato, iustitia, & iudicio. Hic autem Spiritus qui datus fuit Apostolis, quique per Apostolos arguit Mundum, idem est, qui & longè antea datus fuerat Prophetis, & qui per Prophetas mundum illum arguebat, & futura prædicebat, Spiritus nimirum Christi: vt Petrus docet 1.1.11. vnde sequitur, Christum cum suo Spiritu fuisse ante Mariam virginem: & ante orbem conditum: Nam etiam Adamus fuit Propheta. Versiculo 9. *De peccato quidem, qui non crediderunt in me.* Hinc etiam colligitur Christi Deitas. Nam Spiritus sanctus ostendit vsque adeo graue esse peccatum non credidisse in Christum, vt propterea Mundus conuincatur esse adhuc in omnibus aliis peccatis. Quia non credit in Christum. Si verò hoc tam graue peccatum est: ergo transgressio est legis præcipua. Vbi autem inquam in lege præceptum est, vt credatur in aliquam puram creaturam: & non semper in Deum? imò dum hanc fiduciam præcipit in primo præcepto Decalogi, prohibet illam, quæ collocatur in creaturis. Ab illa igitur prima Spiritus sancti per Apostolos, accusatione: liquet Christum, esse Deum, in quem, qui non credit, peccat grauissimè.

IV. Versiculo 12. *Adhuc multa habeo, quæ vobis dicam.* Quæ multa? apparet Christum loqui non de dogmatibus: sed de donis, quæ à Spiritu sancto Apostoli erant accepturi: déque iis, quæ per ipsos erat Spiritus sanctus effecturus: vti est conuersio totius mundi ad Christum &c. Hæc enim omnia erant allatura consolationem Apostolis. Ego multa habeo, quæ possem dicere: quæ per vos scilicet effecturus est Spiritus sanctus: quæ omnia faciunt ad vestram consolationem. Sed ideo hæc differo vsque ad ipsius aduentum: quia in præsentia non possetis ferre, hoc est, credere. Ille vero deducet vos in rem præsentem: vt reipsa tunc cernatis, quod alioqui iam credere non possetis. Alia etiam consolatione, ducta à scopo Spiritus sancti in suis actionibus, suos consolatur Apostolos Dominus, dicens: Versiculo 14. *Ille me glorificabit:* scilicet per vos. Scopus enim Spiritus sancti in Apostolis, fuit, vt glorificaret Christum. In hoc autem sita est gloria Christi: vt eius doctrina, & regnum stabiliatur, & nihil in eo immutetur: Ipse verò Christus, pro natura Dei Patris Filio, eoque pro vero Deo, in Mundo à suis electis agnoscatur. Hanc enim etiam gloriam petiit ipse à Patre, apud Iohannem 17.5. Quod igitur ipse petiit à Patre: hoc partim dicit facturum Spiritum sanctum, per Apostolorum ministerium. Quare sensus est: Bono estote animo. Spiritus enim iste nil aliud quæret, quàm gloriam vestri charissimi præceptoris: vt meum scilicet stabiliat regnum, meamque doctrinam. Ideò subditur ætiologia: *Quia de meo accipiet, quod renunciabit vobis:* quasi dicat, Non adferet nouam vobis. & aliis doctrinam, aut nouum de suo instituet regnum: sed meum confirmabit: & quis ego sim, per vos patefaciet. Ergo quicquid Spiritus sanctus dedit Apostolis, siue sapientiam siue vim edendi miracula, denique omnia, à Christo, iam ad dexteram Patris sedente accepit. Hinc illud Ephes. 4.8. *Christus ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, & dona dedit hominibus* (per Spiritum sanctum) ideò Apostolus *Discrimina* (inquit) *ministeriorum sunt: sed idem Dominus. Discrimina facultatum sunt: sed idem Deus. Et hæc omnia operatur vnus, & idem Spiritus.* 1. Cor. 12.5. At omnia à Patre accepit Spiritus sanctus; vnde suprà Christus ait de hoc Spiritu: *Qui procedit à Patre:* deinde: *Quem mittam à Patre*, omnibus scilicet donis instructum, quæ in vos conferat. Ioh. 15.26. Quibus verbis indicauit Christus, Spiritum sanctum & à Patre esse, & à Patre omnia quæ attulit, accepisse. Quomodo igitur ait Christus, Spiritum sanctum omnia accepturum à se, & de suo? Ita quidem se habet: sed quia omnia quæ Patris sunt, sunt etiam Filij: & Spiritus sanctus sicut procedit à Patre, sic etiam à Filio, ideo meritò docet Christus, quicquid Spiritus sanctus attulit Apostolis, totum illud à se accepisse. Hoc subdit, dicens: vers. 15. *Omnia quæ habet Pater mea sunt, propterea dixi, quòd de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Tria hic habemus argumenta pro Deitate Christi. Et vnum pro vnitate essentiæ in Patre & Filio. Primum à scopo Spiritus sancti sumitur. Scopus ille fuit gloria Christi. *Ille* (inquit) *glorificabit me.* Hinc etiam à gloria, qua Spiritus sanctus glorificauit Christum, argumentum sumitur, ad confirmandam Christi Deitatem. Scopus enim Spiritus sancti in toto Apostolorum ministerio, & in larga suorum donorum communicatione, fuit, vt Christum glorificaret: vers. 14. Gloria autem Christi in hoc sita erat, & est, tum vt agnoscatur ab omnibus, pro tali qualis etiam fuit apud Patrem, antequam conditus esset Mundus, hoc est, pro Filio Dei, & eiusdem cum Patre maiestatis: tum per consequens, vt huic tanquam vnico Patris hæredi, omnes adducerentur, & adducantur gentes, atque ita regnum ei in toto terrarum orbe iuxta Prophetarum vaticinia, amplietur, & firmetur, id quod etiam fecit & facit adhuc Spiritus sanctus. Ergo Spiritus sanctus sua in Apostolico ministerio ἐνεργείᾳ adducendisque ad Christum omnibus electis, atque ita regno Christi ampliando & propagando, apertum dedit, & dat Christo veræ & naturalis ex Patre filiationis, eoque & deitatis, testimonium. Secundum argumentum: Si quicquid S. sanctus accepit à Patre, accipit etiam à Filio: sunt igitur Pater & Filius vnus atque idem omnis veritatis, vitæ, sapientiæ, denique bonorum omnium fons. Etenim ab vtroque etiam procedit Spiritus sanctus. Quare tam Deus, Filius, quàm Pater. Tertium: Si omnia quæ habet Pater, sunt Filij: ergo tota Patris potentia, bonitas, deitas atque maiestas non minus est Filij quàm Patris. Quare tam Deus Filius, quàm Pater. Ac certum est, si omnia quæ Pater habet, sunt Filij: esse igitur Patri æqualem modis omnibus Filium: hoc vno tantum excepto, quòd Pater, est Pater ingenitus, & Filius, est Filius à Patre genitus. Proinde nō dicit se esse Patrem, nec Patrem Filium: sed tantùm quæ habet Pater, se etiam habere. Manet igitur ille, Pater: iste, Filius: sed reliqua omnia sunt communia. Imò non posset dicere, quæ habet Pater, mea sunt: nisi esset distinctio personarum. Neque dicit, *Quæ Pater habuit, mea sunt*, quasi, quę dederat, Filio Pater, non iam amplius ipse habeat, sed ait: *Quæ habet* (adhuc) *mea sunt.* Docet igitur totam deitatem ita à Patre datam esse Filio, in illa imperscrutabili, & intima generatione: vt tota tamen etiam manserit, & maneat in Patre. Imò nisi haberet eam Pater, neque etiam Filius haberet: quia quæ habet, non autem quæ non habet Pater, mea sunt, inquit Christus. Est igitur hic locus, non solùm contra Arianos & Sabellianos: sed etiam contra Tritheitas. Sequitur consolatio à futura propediem sua resurrectione: & à gaudio, quod inde percepturi erant Apostoli.

V. Vers. 16. *Pauxillum, & non videbitis me, &c.* Hic prædicit dolorem eumque maximum, quem accepturi erant statim post

mortē Christi, idque breui, Apostoli. Hoc facit, cùm ait, *Paulisper* (sum vobiscum) *Et* (mox) *me non videbitis*: id est, mea corporali præsentia destituemini. Quasi dicat. Et ita magnū sentietis dolorem. Hunc posteà dolorem comparat dolori mulieris parturientis: ergo magnus. Sed contra hunc dolorem, subdit consolationem: ac primò extenuat dolorem à breuitate temporis, quo illum passuri erant, dicens: *Et rursus paulisper videbitis me*: nempe primùm oculis ipsius corporis. Nam post tres dies resurrexit, & conspectus fuit ab Apostolis. Ideò subdit rationem, dicens: *Quia vado ad Patrem*: id est quia resurgam, & ascendam in cœlum. Deinde post ascensionem in cœlum, oculis Spiritus perspicietis me. Eadem vero vtriusque redditur ratio: *Quia* (inquit) *vado ad Patrem*, in cœleste scilicet regnum: vnde vestros illustrabo oculos, vt possitis me ibi quoque sedentem ad dextram Patris intueri. Atque ex verbo *Vado*, nempe sponte, & mea virtute *ad Patrem*, se verum esse Deum docuit. Vt enim sponte mortuus est: ita sponte, suaque virtute resurrexit, & ascendit in cœlum. Postquam extenuauit dolorem à breuitate temporis, quo daturus erit, extenuat deinde illum imo penitus tollit promissione gaudij æterni, infra vers. 20. 21. 22. His duabus rationibus etiam Apostolus nos consolatur in afflictionibus, primum à breuitate afflictionum, deinde ab æternitate gloriæ, quę illas consequitur: 2. Cor. 4. 17. Cæterum quia Apostoli aliquot, non intellexerant illa verba, *Paulisper & non videbitis me, & iterum, pusillum & non videbitis me, &c.* idque dolore occupati, vt fit: ideirco Christus sese explicat. Ac primò quidem Iohannes narrat horum Discipulorum ruditatem, dicens vers. 17. *Dixerunt igitur quidam ex Discipulis eius inter se, &c.* Ne contentus semel eam narrasse iterum repetit, dicens, versic. 18. *Dicebant igitur, quid est hoc, quod dicit pusillum? Nescimus quid loquatur.* Sed ne videatur hanc discipulorum illorum stupiditatem narrasse in inuidiam: subdit etiam Christi, de eadem admirationem, dicens, vers. 19. *Cognouit autem Iesus, quod vellent ipsum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis, inter vos, quod dixi: Pusillum, & non videbitis me, & iterum pusillum, & videbitis me.* Faciunt hæc omnia ad declarationem ver. 25. Habemus autem hic testimonium Deitatis Christi non obscurum. Est enim solius Dei, agnoscere hominum voluntates: nisi eas ipsi aliqua ratione explicent. Christus autem cognouit voluntates discipulorum, quod vellent se interrogare: cùm tamen illi nullum huius voluntatis signum dederint.

VI. Sequitur explicatio vers. 20. *Amen, amen dico vobis, plorabitis & lamentabimini vos: mundus contra gaudebit. Vos autem mœrore afficiemini.* Hæc est explicatio illorum verborum, nempe, *Paulisper & non conspicietis me.* Sensus igitur est, Vos breui propter meam mortem, priuati mea præsentia corporali, eritis miserabiles, pleni ingenti mœstitia, luctu, dolore: Mundus vero tanquam voti sui compos exultabit. Et vos eo magis tristabimini & dolore conficiemini, verum quid? *tristitia vestra euadet in gaudium*: nempe, breui etiam, quia scilicet tertio die resurgam. Hæc est explicatio verborum illorum: *Et rursus paulisper, & conspicietis me: quia vado ad Patrem* (resurgendo) Sensus igitur est: Cæterum, breui etiam ablato mœrore, magno cum gaudio rursus me videbitis: nempe, quia resurgam, ascensurus in cœlum. Subdit illustrationem suæ explicationis, vers. 21. *Mulier quum parit dolorem habet: quia venit hora eius. Quum autem peperit puerum, iam non meminit anxietatis, propterea quod gaudeat hominem esse natum in mundo.* Simili mulieris parientis illustrat, quod dixerat, tam de tristitia doloreque Apostolorum, ob amissionem præsentiæ Christi corporalis, quàm de futuro gaudio, in quod dolor ille conuertendus erat. Comparat enim Apostolos, & in ipsis totam Ecclesiam, mulieri, quæ filium habet præsentem in vtero: sed breui illum est enixura & emissura cum magno dolore. Cæterùm post dolores immensos, & dum vixerit infans, æterno gaudio afficienda. Christum verò comparat ipsi infanti. Sunt autem quatuor præcipua capita hoc simili consideranda, quæ faciunt ad illustrationem eorum, quæ anteà Christus dixerat: Primum est circumstantia temporis, & duplex infantis præsentia. Prima enim infantis præsentia est in vtero matris: altera extra matris vterum. Circumstantia temporis est, quod licet per aliquod tempus mulier infantem in vtero gestet: tamen vt tandem hac infantis in vtero præsentia priuetur mulier, & alia longe meliore & iucundiore fruatur, necesse est. Ita duplex est Christi præsentia: vna temporalis, & carnalis, in medio Ecclesiæ ante mortem: altera æterna & spiritualis post resurrectionem. Itaque si Ecclesia Christum per aliquot annos carnaliter præsentem in medio sui habuit: tamen necesse tandem fuit eam illa carnali priuari præsentia, & alia eiusdem Christi multo meliori & iucundiori carne scilicet glorificata, & ad dextram Patris sedente, spiritualiter frui. Alterum. Mulier non potest parere sine dolore, iuxta illud. Genes. 3. 16. *In dolore paries*, ita Ecclesia non potuit corporalem Christi in carne mortali viuētis præsentiam amittere, sine maxima tristitia atque dolore. Tertiū: Sed sicut mulier post partū, hoc est, post amissā priorem infantis præsentiam: propter alteram, quæ succedit, meliorem, tanto afficitur gaudio, vt prioris doloris penitus obliuiscatur. Ita Ecclesia post amissam priorem Christi præsentiam: propter alteram quæ successit, spiritualem, qua illū primò oculis carnalibus vidit resuscitatum, & in cœlos ascendentem: deinde etiam oculis Spiritus, vidit, & videt in cœlo ad dextram Patris sedētem: tanto affecta fuit gaudio, vt priorem omnino dolorem perpetuæ mādarit obliuioni. Imo sicut amissio præsentiæ infantis ex vtero, causa est alterius præsentiæ, ante matris oculos: ita etiam mors Christi cum eius in cœlum ascensione, causa est, vt iam eum Ecclesia in cœlo sedentem, oculis fidei intueatur, eiusque præsentia spirituali perfruatur: idquòd longè vtilius est Ecclesiæ, quàm si adhuc eum carnaliter haberet pręsentē. Ideirco dixit Christus: *Expedit vobis, vt ego vadam.* Item, *Redibo ad vos, & videbo vos.* Denique, Dolor parientis breuis est, nec diu durat: at gaudium, quod capit ex altera infantis, iam in Mundo nati, præsentia, æternùm est, si & infans æternùm viuat. Ita dolor Ecclesiæ ex amissione præsentiæ corporalis Christi in carne mortali, breuis fuit, & quasi momentaneus: ideo rectè dixit *Paulisper*: At gaudium, ex altera eiusdem, iam è ventre terræ suscitati & in cælestem mundum euecti, ipsique patri ad dextram sedentis, præsentia natum, perpetuum est, & sempiternum. His explicatis, perspicuus factus est sensus huius similitudinis. Ideò Christus post illustratam suorum priorum verborum explicationem, subdit conclusionem: & ait.

VI. Vers. 22. *Et vos igitur, nunc quidem mœrorem habetis: sed iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Nunc tristitia (inquit) tenemini: scilicet propter meum carnalem à vobis discessum. *Sed rursus*, (scilicet post resurrectionem, in alia præsentia) *videbo vos.* Quum debuisset dicere, rursus videbitis me iuxta vers. 16. ait: *Videbo vos*: quasi dicat, non solum vos me, sed etiam ego, vos videbo. Indicare enim voluit, se non minori desiderio teneri rursus videndi eos, quam illi, ipsum. Ergo igitur videbo vos, & vos me, primò resuscitatum, secundo in cœlo ad dextram Patris sedentem, & hoc oculis Spiritus. Rursus vos videbo ego, primo in carne glorificata, secundò è cœlo. *Et* (Tunc) *gaudebit cor vestrum*: gaudio scilicet immenso, & omnem priorem tristitiam extinguente. Non ait, gaudebit caro vestra, sed cor: non enim promittit lætitiam carnalem, imo, vt infrà versu vltimo pressuram habituri erant in Mundo Apostoli, & semper habet Ecclesia: sed in Spiritu, perpetuo gauisi sunt Apostoli, & semper habet Ecclesia, in mediis etiam afflictionibus, ideo ait, *cor vestrum Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, id est, erit æternum. *Nemo*, scilicet hominum & tyrannorum: imo nulla res, ne ipsa quidem mors. Nihil enim potest lætitiam Spiritus à cordibus fidelium tollere. Huc illud Apostoli, *Gloriamur in tribulationibus, &c.* Item: *Scio quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque altitudo, neque profunditas, neque vlla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro*: Rom. 5. 3. & 8. 38.

VII. Vers. 23. *Et ab illo die me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis, quæcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Et hæc consolatio, ab alio effectu Spiritus sancti ducta: nempe à perfecta sapientia, qua erant donandi Apostoli, post Christi ad Patrem ascensum. Sensus est: *Et ab illo die*, id est, ab eo tempore, quo veniet super vos, hic Spiritus sanctus in finem vsque mundi. *Non interrogabitis quicquam*: nempe sicut nunc volebatis interrogare de re clara: in singulis enim meis ferè verbis nunc hæretis. Tunc vero tanta donabimini sapientia, vt de nulla re, ad salutem, & ad mysterium pietatis pertinente, dubitaturi sitis. Huc illa dicta: *Et nostis omnia: ipsa Vnctio docet vos.* 1. Ioh 2. 26 *Non docebit quisquam fratrem suum.* Ier. 31. 34. *Omnes erunt Θεοδίδακτοι.* Ies. 54. 13. At nonne etiam post ipsius resurrectionem Christum interrogârunt Apostoli de ipsius regno? Primò comparatiuè loquitur Christus, inter primum & secundum statum Apostolorum. Antea erant instar puerorum, qui incipiunt legere, hærent enim in singulis verbis: post non multo labore maxima etiam mysteria cœlestia perceperunt. Secundo propriè loquitur de tempore post acceptum copiose Spiritum sanctum, *Amen, amen dico vobis.* Confirmatio est superioris sententiæ. Hæc est enim causa, cur non sitis me interrogaturi quia Pater dabit sapientiā. *Si enim petieritis Patrem in nomine meo*, tanquam Mediatoris: *dabit vobis.* Duo docet: primum, etiam post acceptum Spiritum sanctum opus esse precibus. Deinde hunc auctum iri, quia exaudiemur v. 24. *Vsque adhuc non petistis quicquam in nomine meo. Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit perfectum.* Hic hortatur ad preces. Principio autem reprehensio præcedit: *Vsque adhuc.* Deinde

de præceptum sequitur *Petite*. Tertiò, promissio subiicitur: *Accipietis*. Denique consequens additur: *vt gaudium vestrum impleatur*. Quod ad primum attinet, petimus in nomine Christi, quum petimus propter Christum Mediatorem: ea fiducia præditi, nos propter Christi meritum & intercessionem exauditum iri à Patre. Etsi enim verbis non semper exprimitur nomen Christi, vt quando dicimus, per Christum Dominum nostrum: tamen modo adsit hæc cognitio, & fiducia, quòd propter Christum solum exaudiamur: Tum verè petimus in nomine Christi Mediatoris. At quomodo Apostoli ante nunquam petierunt Patrem in nomine Christi? Certe sine Mediatore nunquam exauditæ fuerunt cuiusquam preces. Imo nec citra Mediatorem, vnquam potuit quisquam accedere ad Deum, & orare. Vnde etiam colligitur, Christum semper à condito orbe; necessariò fuisse Mediatorem in cuius nomine Sancti orarent. Et ipsum Christum, Mediatoris officium fecisse; offerendo Patri omnium preces. Et quid erat persona Pontificis in V.T. nisi typus Mediatoris, quo populus monebatur, Mediatorem esse in cœlo, & per illum Patri offerri preces & sacrificia? Quî fieri ergo potest, vt Apostoli fuerint ita rudes & imperiti, vt orarent sine Mediatore? Quòd si & ipsi suas preces obtulerunt Patri per Mediatorem, quomodo igitur Christus ait: *Vsque adhuc non petiistis quicquam in nomine meo?* Primò, dubium non est, quin in V.Testam omnes pij precati sint Deum, freti promissionibus factis in Christo, hoc est, in Messia. Neque dubito quin & Apostoli eodem modo, freti illis promissionibus rogarint Deum: Sed tam illi, quàm isti hoc fecerunt, non ita distinctè atque nos, sed confusa Mediatoris cognitione. Nondum enim Patres illi viderant personam Mediatoris, vt eum sibi possent proponere ante oculos in suis precibus, & in nomine huius certæ personæ, sibi ante oculos versantis, distinctè precari. Quod ad Apostolos attinet, etsi isti nouerant hanc personam Iesu, esse Filium Dei, & Mediatorem, tamen non credo eos rogasse Patrem, expressa personæ huius facta mentione, vt propter hūc Iesum Pater preces suas exaudiret, sed in genere propter promissum Mediatorem. Huius autem rei duplex est ratio: prima quia quum oramus Deum, opus est vt occurrat nobis ante oculos mentis Mediator, qui preces nostras in cœlo Patri offerat, & cuius intercessione exaudiamur. Apostoli autem personam Christi habebant in terris eámque mortalem. Inde fiebat vt mentibus in cælum eleuatis, non ita occurreret hæc mortalis persona. Ideò petebant non distinctè in nomine huius personæ: sed indistinctè propter Mediatorem. Christus autem iubet, vt in nomine suo, id est, huius, quem videbant, peterent. Hæc est causa cur dicat: *Hactenus non petiistis in nomine meo*, scilicet huius, quam videtis, personæ. Ratio secunda: Etsi nouerant Apostoli Iesum illum, ipsum esse Mediatorem: cognitio tamen hæc fuit obscura, & imperfecta, dum Christus fuit in carne mortali. Tum demum autem agnouerunt perfectè, eum esse Mediatorem, qui pro nobis intercedat, quum viderunt eum ascendentem in cœlum, & sciuerunt eum sedere ad dexteram Patris, ita tum demum etiam petierunt à Patre in nomine distincto huius personæ, quæ ascenderat, & quæ in cœlo apud Patrem erat & semper est. Hoc inde etiam apparet, quia Apostoli tum demum scribunt Christum agere nostrum aduocatum & vt Mediatorem intercedere pro nobis, posteaquam ostenderūt eum resurrexisse, & ascendisse in cœlum. Rom.8. Locus est perspicuus. *Quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, qui & resurrexit, qui & sedet ad dextram, & interpellat pro nobis.* Quid hoc obsecro significat, nisi ipsos etiam Apostolos tum demum perfectè nouisse Christum esse Mediatorē, in cuius nomine rogandus sit Pater, posteaquam viderunt eum ascendisse in cœlum? Meritò igitur Christus ait: *Hactenus non petiistis quicquam in nomine meo*: id est, in nomine huius personæ, quam videtis, & propter me. Sequitur præceptum, *Petite*: est præceptum, sed simul etiam docet hoc tum demum eos facturos quum post resurrectionem viderint eum ascendisse in cœlum, & sciuerint ex accepto Spiritu sancto eum sedere ad dexteram Patris. Hoc liquet infra vers. 26. *Illo die in nomine meo petetis*. Sequitur promissio: *Et accipietis*. Certa promissio, si in Christi nomine, hoc est, fiducia huius Christi, & propter merita & intercessionem huius Mediatoris, petamus. Subdit: *Vt gaudium vestrum impleatur*. Hoc est beneficium, quod cōsequitur ex inuocatione facta in nomine Christi, vnici Mediatoris. Triplici autem de causa, gaudium augetur in nobis, posteaquam exauditi sumus propter inuocationem factam in nomine Christi. Prima, propter donum & beneficium impetratum: quisque enim gaudet re, quam optabat, impetrata. Secunda, quia inde magis ac magis persuademur nos à Patre diligi: propterea quod nos exaudiuit. Exaudire enim testimonium est beneuolentiæ erga illum, quem exaudimus. Tertia, quia inde etiam confirmamur; Christum verè esse in cœlo, & nostrum esse efficacissimum aduocatum, ac nostri curam gerere. Oratio igitur in nomine Christi facta, maximum adfert gaudium cordibus fidelium.

VIII. Vers. 25. *Hæc locutus sum vobis per prouerbia: veniet tempus quum iam non per prouerbia loquar vobis: sed palam de Patre meo, annunciabo vobis*. Duo facit: primo docet hactenus rudes fuisse Apostolos: ita vt quæcunque locutus fuerat Christus, licet in se perspicua essent: ipsis tamen visa sint obscura, & in ipsis visus sit loqui παροιμιωδῶς: hoc est ambiguè & obscurè. Et reuera cùm tales essent Apostoli: quæ Christus loquebatur, illis erant ænigmata, & ἀποφθέγματα. Sicut etiā Apostolus ait, 2. Cor.4.3. Euangelium suum fuisse & esse velatum: non simpliciter, sed incredulis quibus Sathan excæcat mentes. Ergò erat per se apertum Apostoli Euangelium. Sic Christus loquitur hîc, quum ait, *Hæc in parabolis locutus sum vobis*. Non ait simpliciter: *Hæc locutus sum in parabolis*, sed ait: *Vobis*, scilicet rudibus; quasi dicat. ideo mea doctrina, licet in se perspicua sit, vobis tamen subinde visa est obscura, quia rudes estis. Obscuritatis igitur causam ostendit fuisse non in doctrina, sed in discipulis. Et ideò ait: *vobis*, nempe rudibus & alphabetariis. Secundo, promittit se illos suo Spiritu ita illustraturum, vt nihil ampliùs in sua doctrina sensuri sint obscuri, aut perplexi. Et hoc est loqui illis palàm & apertè de Patre. Nomine enim Patris intelligit Deum, & totum cœleste regnum, omnésque res cœlestes. Sensus igitur est, Nunc videor vobis figurate & obscurè loqui de Deo, déque rebus diuinis, & de cœlesti regno, sed breui post effusum missumque in vos Spiritum sanctum, loquar vobis apertiùs & clariùs, hoc est, tunc meam doctrinam, quæ nunc videtur obscura, probe & perspicue intelligetis. Ergo hîc est alia consolatio, ducta ab alio effectu Spiritus sancti, quod scilicet mentes Apostolorum esset illustraturus, quo possent probè & perspicue omnia regni cœlestis mysteria percipere.

IX. Vers. 26. *In illo die in nomine meo petetis, & non dico vobis, quòd ego rogaturus sim Patrem pro vobis*. Alia est promissio: Apostolos nimirum tunc petituros omnia à Patre in nomine huius personæ, hoc est, Iesu Christi, id quod ante, vt suprà dixi, nunquam expresiè & distinctè fecisse videntur. *In illo Die*, hoc est, Tempore quo absens à vobis fuero. & posteaquàm misero Spiritum sanctum, quo cum reliquam meam doctrinam, cum etiam me clariùs, quàm hactenus cognoscetis, & scietis me vestrum esse aduocatum apud Patrem. Tunc, inquam, *petetis in nomine meo*. Hic habemus illam duplicem causam, cur Apostoli ante Christi ascensionem in cœlum, non petierint expresiè in nomine huius personæ, quæ est Mediator. Prima, quia per id tempus illum habebant præsentem in terris, mortalem, nec cogitabāt de ipsius præsentia & intercessione apud Patrem in cœlo. Altera: Quia nondum donati plenitudine Spiritus, illum non nouerant ita perspicuè vt posteà, nempe illum esse Mediatorem in cuius vnius nomine inuocatus sit Pater. Hoc colligitur ex illa temporis circumstantia: *Illo die, &c. Et non dico vobis*. Alia consolatio ducta ab amore Patris erga illos, & à prompta eius voluntate, illis gratificandi. *Et non dico*, principio Christus non negat simpliciter se Patrem rogaturum pro Apostolis, & pro nobis: suprà enim sæpè asseuerauit contrarium, dicens: *Et ego rogabo Patrem, &c.* Ioh.14.16. Quomodo igitur negat? Negat secundum quid: hoc est, negat se ideo rogaturum Patrem, vt Patrem illis conciliet, & ad illos amandos, & exaudiendos flectat: quasi non sit suapte sponte erga illos propensus, posteaquam amplexi sunt illius filium, pro Seruatore & Domino. Voluit ergo his verbis Christus persuadere Apostolis, non solùm se, sed ipsum etiam Patrem, illos complecti amore maximo, postquam ipsi vicissim filium eius, fide & amore complexi sunt. Et ita Patrem eos amare, ac promptum habere animum illis gratificandi, & benefaciendi: vt nullius, neque ipsius filij, opus habeat tali intercessione, qua solent placari & flecti homines non admodum erga aliquem benè affecti. Debere igitur illos esse securos de optima etiam Patris erga se voluntate, & ita bono esse animo, quòd quicquid petierint Patrem in nomine Christi, Pater libentissimè gratificaturus sit. Hunc esse sensum docent verba insequentia.

X. Vers. 27. *Ipse enim Pater amat vos, quia me amastis & credidistis quòd à Deo exiuerim*. Hæc redditio causæ declarat, quo sensu Christus dixe: , se non rogaturum Patrem pro ipsis: nimirum, quasi opus sit, vt ipse eos, ceu minime Patri gratos, suo patrocinio apud Patrem defendat, non ita, non ita. Ipse enim Pater vos amat, quasi dicat: Estis enim reconciliati Deo, & Deus erga vos placatus est propter veram in me fidem vestram. Quare non est opus, vt ego illum rogem pro vobis, ei scilicet reconciliandis, & apud illum in gratia

reponendis. Iam enim vos amat, & iam estis reconciliati, quia me amastis: & credidistis me à Deo exiuisse, hoc est, esse Filium Dei, & ob salutem vestram in mundum venisse, hoc est, quia credidistis in me tanquam in verum Dei Filium, & Saluatorem: vera fide per dilectionem operante. Coniungit enim fidem & amorem in Christum: quia vera fides qua Deo grati sumus, non est sine dilectione in Christum, & eius membra. Sensus est: Inde debetis esse securi de amore Patris erga vos: quia creditis in me, tanquam in verum eius Filium, fide per dilectionem efficaci. Est enim fides efficax pignus diuinæ erga nos beneuolentiæ, & reconciliationis. Et similis est iste locus illi apud Lucam: *Ideò dico tibi, remittuntur ei peccata multa*: (Probo ab effectu) *quia dilexit multum*. Luc. 7. 47. Quare illud *Quia amastis & credidistis*, potiùs est ratio, qua probet Deum nos amare, ab effectu reconciliationis per Christum factæ, & amoris Dei erga nos: quàm causa, cur amet nos. Neque enim nostra aut fides aut amor erga Christum, præcedit amorem Dei erga nos: quum apertè Iohannes scribat, *Non quasi dilexerimus Deum: sed quod ipse prior dilexerit nos*. 1 Ioh. 4.10. Sed cur primò dicit, *Amastis*: deinde, *Et credidistis*? Quia primo cœperunt amare Christum tanquam hominem probum, iustum, beneficum, nondum etiam audita & percepta eius doctrina. Hoc inde liquet, quia simul ac vocari fuerunt, eum statim insecuti sunt, ex amore erga illum; quanquam nondum audiuissent Euangelium, aut probe intellexissent ipsum esse Messiam & Filium Dei. Posteà verò, audita & percepta doctrina; etiam crediderunt id quod non videbant; nempe hunc esse Filium Dei. Sed non inficior, quin ex hac fide, posteà natus sit amor erga illum, quatenus etiam eum agnoscebant, non tam pro homine probo, quàm pro æterno Dei Filio, qui pro salute nostra venerit in Mundum. Amârunt ergo humano amore, quod viderunt, Christum scilicet quà homo est: & deinde crediderunt quod non viderunt, nempe eum esse Filium Dei, secundum scilicet naturam diuinam.

XI. Vers. 28. *Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem*. Confirmatio fidei Apostolorum. Vos credidistis, me exiuisse à Patre, & venisse in mundum: (per incarnationem scilicet) ita etiam res habet. Nam *Exiui à Patre*: (nascêdo ex Patre) *& veni in Mundum*: (per incarnationem) Ergò Deus verus & homo Christus. Perfectis autem omnibus iis, quæ mihi erant in Mundo perficienda; *iterum relinquo Mundum*, corporali præsentia. *Et proficiscor ad Patrem*; hac humanitate. Hic habemus summam Euangelij: primum caput est Christi natiuitas ex Patre; ideóque Christi deitas. *Exiui à Patre*. Secundum: Christi incarnatio, & humanitas; *Veni in Mundum*. Tertium: Christi officium in carne mortali pro salute nostra: vita, passio, mors. *Iterum relinquo Mundum*, pro vobis scilicet, omnibus quæ pro Salute vestra erant perficienda in carne mortali, perfectis. Quartum: Christi resurrectio, ascensio in cœlum, sessio ad dextram Patris. *Et vado ad Patrem*. Quintum: Reconciliatio nostra cum Patre propter Christum; *Pater amat vos*. Sextum. Medium, quo hanc Patris beneuolentiam sentimus, fruimúrque beneficio Christi: Fides nimirum efficax in Christum, per dilectionem. *Amastis me, & credidistis me à Deo exiuisse*. Septimum: summa religionis & cultus in quo occupari debemus, toto vitæ nostræ curriculo: Inuocatio nimirum, & cultus Patris per Christum Mediatorem, qui tam exauditus est pro nobis: *in illo die in nomine meo petetis*. Nomine enim petitionis, seu inuocationis, totus Dei cultus intelligitur. Hæc est summa Euangelij, in qua & persona Spiritus sancti includitur, de qua paulo ante versu 13. Includitur enim illa voce. *In illa die*, seu tempore quo scilicet post meum ad Patrem discessum accipietis Spiritum paracletum. Hic apertum habemus Christi testimonium, de sua naturali ex Patre Deo natiuitate: illudque ex verbis Christi collectum, quibus ait: *Exiui à Patre*: Hoc enim nil aliud est, quàm Natus sum ex Patre: quemadmodum ex contextu liquet. Duo enim dicit: primum, *Exiui à Patre*. Deinde *Et veni in Mundum*. Venisse autem in Mundum, significat de omnium sententia Christum carnem assumsisse, & in carne se se manifestasse. Prius autem exiuit à Patre quàm sese in carne manifestasset, vt verborum ordo docet. Quid igitur significat, Exiisse à Patre, ante incarnationem? nisi e Patre natum esse, nam exire ex aliquo, pro nasci accipitur alibi quoque in Scripturis: vt, *Ex te enim exibit dux, & qui reget: &c.* Matth. 2.6. Idem ibi est, verbum quod etiam hic. Item Heb. 7.5. additur de Lumbis, *egressi lumbis Abraha*. Idem liquet ex fide Apostolorum de Christo. Hic enim vers. 30. ait, Apostolos credidisse, Christum exiisse à Patre. Fides autem Apostolorum, quæ fuerit, apertè exprimitur apud Matth. *Tu es Christus Filius Dei viui*. Matth. 16.19. Christum igitur exiuisse à Patre & esse Filium Dei viui, idem significant. Clarius etiam idem liquet Ioh. 16. Fidem enim Apostolorum, quæ fuerit clariùs exprimens: *Nouerunt* (inquit) *me à te exiuisse*. Ioh. 17.8. En primum Apostolorum fidei membrum, sequitur alterum: *& crediderunt me à te missum esse*, hoc idem est, quod venisse in mundum. Duo autem hæc membra optime expressit Martha apud Iohan. dicens: *Tu es Christus*. (Hoc est subiectum. Sequuntur duæ naturæ, quibus constat, nempe) *Filius Dei viui* (en Deitatem) *qui in hunc mundum venisti*. Ioh. 11. 27. En humanitatem. In hac includitur etiam officium: Quia si venit, venit propter salutem nostram. Vnde Apostolus: *Christus* (inquit) *venit in hunc mundum; vt peccatores saluos faceret*. 1. Tim. 1. 15. Ergo verbo Exiuisse à Patre, æterna & naturalis Filij natiuitas exprimitur. Idem liquet ex eo, quod hanc locutionem, Exiuisse à Patre, nusquam legimus de vllo, nisi de Christo. Et tamen multi alij, tam homines, quàm Angeli, leguntur missi fuisse à Deo. Ergo aliquid maius significat exiuisse à Patre, & quod nulli conueniat creaturæ. Quid autem illud esse potest, quàm natum esse naturaliter ex Patre? Neque enim dici potest exiuisse à Patre, carne: hanc enim non habet Pater: ergò, Deitate. Item, Si exiuit à Patre: erat igitur in Patre. Quid autem esse potest in Patre Deo, quod non sit eiusdem naturæ cum Deo, imò Deus ipse? Quod si excipias: Erat in Patre, quia exiuit è Patre: Ergo si exiuit, non est amplius in Patre. Responsio est facilis, Ita exiuit è Patre, vt semper tamen manserit in Patre. Sic ait Ioha. *Filius, qui est in sinu Patris*. Io. 1. 18. Exiuit etiam radius à Sole, & tamen non separatur à sole: sic Filius exiuit à Patre, vt tamen manserit in Patre. Ratio est. Quia generatio illa imperscrutabilis, cùm sit immensi, facta ex immenso, non est facta extra Patrem, quemadmodum nostra. Nos enim ita nati sumus ex nostris parentibus, vt simus extra parentes, & ab illis seiuncti. Sed intra Patrem illa est facta, quemadmodum quum *Λόγος* generatur à mente, & manet in mente, & apud mentem. Imo hinc magis confirmatur eius Deitas. Quum enim dicat in altero membro antitheseos: *iterum relinquo Mundum, & vado ad Patrem*: ratio antitheseos postulabat, vt diceret in priori membro; Reliqui Patrem, & veni in Mundum: iterum relinquo mundum & vado ad Patrem. verùm non sic: sed ait ibi, *Exiui*. Hic verò: *Relinquo*. Et verè, quà homo, reliquit Mundum, est enim corpus & anima Christi extra Mundum hunc, in cœlesti regno. Docet igitur se ita exiuisse à Patre, vt tamen nunquam reliquerit Patrem. Quare semper est in patre, eóque verus & vnus cum Patre Deus, quà *Λόγος*. Nam duntaxat quatenus *Λόγος* exiuit, id est, natus est, ex Patre Deo: nimirum ex Patris substantia.

Confirmatur hæc eadem sententia argumento Apostolorum. Nam vers. 30. Ex eo quod Christus ostendebat se omnia scire: Apostoli aiunt, *Per hoc credimus* (hoc est, certò cognoscamus) *te à Deo exiuisse*. Quid hic significant verba, Exiuisse à Deo: nisi Christum natum esse ex Deo, & Deum esse? Argumentum enim Apostolorum hoc est:

Tu omnia scis: Ergo tu verè ex Deo exiuisti, hoc est, natus es ex Deo Deus, est enim solius Dei, noscere omnia.

Idem colligitur ex altero Christi verbo, nempe ex verbo, *Veni in Mundum*. Christus venit in mundum, ergò anteà erat extra mundum. Neque enim dici potest aliquis venisse in vrbem: nisi priùs fuerit extra vrbem. Vnde non sine causa de homine puro, Christus suprà dixerat: *Quia natus est homo in Mundo*: non autem dixit, *quia venit homo in Mundum*. De se verò quum vult significare se factum esse hominem, ait, se venisse in mundum. Id quod de nullo vnquam puro homine memini me in Scripturis legisse: quod, quum natus est, dicatur venisse in mundum. Neque vere potest dici: quia nemo mortalium antequam natus est: erat reapse extra mundum.

At inquies, etiam multi pseudoprophetæ dicuntur venisse in mundum.

Non de natiuitate illorum, sed de ingressu ad officium loquitur Iohannes. Quare cùm Christus, volens suam explicare incarnationem, dixerit, se venisse in Mundum: meritò inde colligimus, fuisse eum ante incarnationem extra mundum. Vbinam? in cœlesti regno apud Patrem. (Nam extra mundum nihil est, nisi cœleste regnum, vbi Deus regnat) ac proinde Christum ante incarnationem, fuisse tum subsistentem, & Deum apud Patrem. Hactenus consolatus est Apostolos. Sequitur tertia pars.

X. Vers. 29. *Dicunt ei discipuli: ecce nunc palam loqueris, neo prouerbium vllum dicis*. Relationem habent ista non solum ad illa verba versus 17. *Quid est hoc quod dicit nobis, paulisper, & non videbitis me?* Quasi verò, propter auditam tantum explicationem illorum verborum, in hæc verba exclamârint Apostoli: *Ecce nunc palam loqueris*. sed imprimis referuntur ad illam Euangelij summariam explicationem, quæ habetur in

betur in vers.26.27.28. Est enim ibi summa Euangelij. Apostoli igitur, ex tota hac Christi oratione, senserunt se non mediocri affectos consolatione, & Spiritûs sancti lumine illustratos. Fuit enim in illis efficax Christi oratio. Audita igitur & intellecta illa Euangelij summa: in hæc verba, præ gaudio exclamarunt *Ecce nunc aperte loqueris.*

Duo autem obseruemus in verbis Apostolorum: primum Apostolis non parum consolationis & lucis ad agnoscendum Christum, & ad intelligendam Euangelij summam: ex hac Christi oratione accessisse: vt verè testari possent, Christi verba non esse obscura & ænigmatica. Ideò exultantes dicunt: *Ecce nunc palam loqueris, &c.* Deinde: eosdem tamen ex hac parua diuinæ lucis ac sapientiæ scintilla, nimium sibi præsumpsisse. Putârunt enim nihil sibi ampliùs posse videri obscurum: sed ad summum sapientiæ gradum se peruenisse. Huius erroris causa fuit, quod ignorabant, qualibus & quantis diuitiis ditandi postea forent, post acceptum Spiritum sanctum.

Accidit ergo illis, quod paruulis etiam alicuius ditissimi parentis liberis: qui accepto aliquo nummo aureo, videntur sibi esse ditissimi, & nihil sibi ampliùs posse deesse, imò non posse fieri ditiores: cùm tamen id nihil sit, præ amplissimis Thesauris, quos suo tempore sunt accepturi. Versic.30. *Nunc scimus, quod scis omnia, nec opus est, vt quis te interroget. Per hoc credimus, quòd à Deo existi.* Hoc ideò dicunt, primùm, quia Christus paulò antè viderat internam ipsorum tristitiam: dicens, *sed tristitia impleuit cor vestrum.* Deinde, quia nouerat illorum voluntatem, qua volebant eum interrogare de istis verbis. *Paulisper non videbitis me.* Tertio: Quia (quod maius est) nouerat voluntatem & amorem Patris erga Apostolos: *Pater* (inquit) *amat vos*: quasi dicat, hoc certo scio, vos à Patre amari. Hinc collegerunt, eum omnia scire, & humana scilicet, quia nouerat corda Apostolorum: & diuina, quia nouerat mentem & cor Patris. Ex hac verò Christi plena rerum omnium quantumuis abstrusarum cognitione, confirmati in fide de eius Deitate, concludunt eum verè à Deo exiuisse, hoc est, natum esse ex Patre, vt antè exposuimus, eóque verum esse Deum. Hinc igitur, non tam in hoc, quam in præcedentibus versibus 27. & 28. habemus apertum Christi, de ipsius Deitate testimonium & argumentum.

CAPVT X.

Capitis 17. Ioh. expositio: Et argumenta pro Deitate Christi inde deprompta.

Testim. XV. Christi ex Ioh. 17. vers.1. & sequentib.

HIc Christus Deum inuocat, & Patrem appellat: séque eius vocat Filium. quo autem sensu, ex ipsa Christi precatione facile liquet. Non persequar singula, breuitatis gratia, sed ea tantum, quæ ad rem nostram pertinent. Sunt autem in hac precatione tria præcipua capita consideranda: primum. Quis roget: alterum, Quis rogetur: tertium, Quid petatur. Faciunt plurimùm hæc tria capita ad rem nostram. Quod ad primum attinet, scimus Christum in hac precatione, eum esse qui rogat: sed hoc facit non quatenus homo tantùm, sed simul etiam, quatenus Filius Dei est naturalis, sed manifestatus in carne, hoc est, quatenus est Pontifex, & pro Mediatoris officio. Triplex enim erat in lege Pontificis officium: Docere, orare, offerre. Docere: nempe populum legem, & voluntatem Domini. Orare: nimirum pro populo, & pro se. Postremò, sacrificia offerre pro peccatis, tam suis, quàm totius populi. Christus igitur verus Pontifex & Mediator primum docuit populum suum voluntatem Patris: nempe, quæcunque ad salutem, cognitu erant necessaria. *Quæcunque audiui* (inquit) *à Patre, nota feci vobis.* Iohan. 15. 15. Ita patefecit primum Pontificis officium. Hanc doctrinam hucusque recitauit Iohannes. Deinde orauit cum alias, tum præcipuè paulo antequam accederet ad offerendum sui corporis sacrificium: & orauit tum pro se, tum pro suo populo. Hanc orationem describit hic quàm diligentissimè idem Euangelista. Postremo obtulit sacrificium corporis sui, pro expiatione peccatorum nostrorum. Hanc Oblationem, post explicatam præsentem & solemnem precationem, breui explicatione proponet, post alios Euangelistas, ipse etiam Iohannes. Ita iis tribus officiis peractis: declarauit Christus se verum esse Pontificem nostrum. Quare firmiter retinendum est, hic Christum tanquam verum Pontificem hanc habuisse precationem. Oportebat autem hunc Pontificem & Mediatorem, Filium Dei, & hominis esse.

II. Alterum caput est: quemnam precatus sit Christus. Notandum igitur est, Christum Pontificem hanc suam precationem propriè & immediatè direxisse ad personam sui Patris: ex hoc enim genitus est: ab ipso etiam missus in Mundum: & apud hunc, suam habuit gloriam ante Mundi constitutionem. Cæterùm, hinc minime consequitur, aut essentiam Filij & Spiritus sancti à persona patris separari, aut propterea Filium sibi ipsi supplicare. Ratio contra primum absurdum est: quia dum oratio dirigitur ad Patrem, dirigitur ad totam Patris essentiam, quæ communis est Filio & Spiritui sancto. Ratio contra secundum est: Quia Christus non rogat hic, vt idem cum Patre Deus: sed vt Pontifex, Filius Dei, & hominis, idque in terris positus. Simili rem declaro: Si Radius Solis, qui e Sole natus in terram vsque descendat, sese e terra conuertat Solem versus, illique supplicet, vt velit se nubium caligine liberare: principio non tantùm Soli, sed toti ipsi Luci, quæ in Sole est, & quæ ipsius etiam est Radij lux, supplicare dicetur. Ratio est, quia Lux à Sole, & à Radio ipso, non separatur: cùm Sol nil aliud propriè sit, quàm Lux in corpore Solari: & Radius, essentialiter, nil aliud sit quàm Lux in Radio, è Sole nato: neque tamen ideo dicetur Radius, supplicare sibi ipsi: non enim supplicaret, quatenus est eadem Lux cum Sole: sed quatenus Radius, à Sole dependens, & in terram à Sole demissus. Ita cogitandum est de Christo. Tota Deitatis lux, quæ est in Patre, est etiam in Filio. Hoc verum est. Et ita essentialiter, Filius idem est quod Pater, neque hoc respectu, Christus rogat Patrem: Sed idem est etiam considerandus, vt & Filius à Patre natus, eoque à Patre distinctus, & à Patre in terram per carnis assumptionem missus, cum hoc officio sibi peculiariter iniuncto, vt Mundum illuminet, & diuinæ naturæ participem, (vt Petrus loquitur 2.1.4) efficiat. Hoc itaque respectu, Filius ita rogat Patrem, vt non roget seipsum. Expediuisse nondum mihi videor: qui tamen fusiùs etiam explicabitur, cùm ad Antichristorum Sophismata refellenda venerimus.

III. Tertium superest explicandum: nempe, quid propriè Christus petierit, quum in prima huiusce precationis parte petit, se à Patre glorificari. Quia hîc Christus precatur Patrem suum, quatenus Mediator, ac Pontifex est: est autem talis non solùm quatenus homo est, sed etiam quatenus Filius Dei naturalis: idcircò gloria hæc, qua petit se glorificari, pertinet nō solùm ad humanitatem: sed etiam ad ipsius Deitatem, vt mox explicabo. Ergo ad humanam naturam quod attinet, petit sui corporis, posteaquàm mortuum, & sepultum fuerit, à mortuis ad vitam excitationem, & tam animæ, quàm corporis glorificationem, & ad dexteram Patris in cœlis sessionem, plenámque super omnia auctoritatem, quemadmodum etiam ante Mundi constitutionem, eam quá Λόγος erat, habuerat, & habebat. De hac re nemo dubitat. Hanc etiam glorificationem explicat Apostolus dicens: *Propter quod & Deus exaltauit illum.* Phil.2.9.

Quod verò attinet ad suæ Deitatis gloriam, petit, vt ea patefiat orbi, & per totum illustretur Mundum, hoc est, cognoscatur, quis sit: nempe, non homo tantùm iustus, & innocens: sed verus Dei Filius, eóque verus Deus, & totius Mundi seruator; qui sui corporis sacrificio per Spiritum suum æternum oblato, Mundi peccata expiârit, & proinde, vt pro tali ab omnibus Electis fide recipiatur, & colatur. Hoc est præcipuum suæ petitionis caput. Hæc enim cognitio, non solum pertinebat ad gloriam Patris, quia inde erat Pater glorificandus: sed etiam ad salutem Electorum, quemadmodum vtrumque docet hîc Christus. Vtriusque huiusce gloriæ apertum est ad Philippenses testimonium. Dixi autem hanc suæ Deitatis patefactionem fuisse primum petitionis Christi caput: quoniam ad hanc, ipsa etiam corporis & animæ glorificatio, sessióque ad dextram in excelsis pertinebat.

Duobus autem, quòd dico, similibus planum faciam. Esto vos aliquod vitreum, in quo accensa sit Candela, sed vas tãto fimo & luto sit circumquaque obductum, vt lux inde refulgere non possit, deinde in angulo etiam domus iaceat; ita vt non possit ab omnibus conspici; vas autem ipsum, petat tum repurgari, & illustrari; tum ita repurgatum, in sublimi & nobiliori loco cœnaculi, seu hypocausti, collocari. Quorsum hæc spectaret petitio? Eò profectò, vt inclusa lux, vniuersis, qui in cœnaculo sunt, clariùs patefieri & communicari posset. Eòdem planè spectat petitio, qua Christus petit suam humanitatem, in qua inhabitabat lux Deitatis, glorificari, & ad dextram Patris super cœlos omnes collocari. Alterum simile: Si radius solis crassa nigráque nube ita obductus sit, vt non queat nobis suum patefacere splendorem,

ac proinde à Sole petat, eam à se depelli nubem. & ita illustrari, quorsum spectaret hæc Radij illustratio? Nemo certe est, qui non videat. Ita planè humanæ etiam naturæ in Christo, quam petebat glorificatio, & ad dextram Patris in cœlestibus sessio, ad ipsius Christi tùm iustitiæ, tùm Deitatis patefactionem spectabat; nam eiectus in cœlum, erat inde Spiritum sanctum missurus, variaque dona Ecclesiæ largiter communicaturus: atque ita instar Solis pulsa nubium, hoc est, corruptionis, passionis, & mortis caligine, splendorem suæ Deitatis per illas Spiritus sancti linguas & dona, quasi per Radios in terram demissos, toti orbi patefacturus. Ideo igitur petiit corporis glorificationem, vt patefieret cùm primis suæ Deitatis gloria: & hinc agnosceretur pro vero Deo, veroque Mundi Seruatore. Nunc tenemus, quid petierit Christus, tam quod ad humanitatem, quàm quod ad Deitatem attinebat. Quod verò dixi, Christum in hac precatione, petiisse non solùm suæ humanitatis glorificationem, verùm etiam suæ Deitatis illustrem manifestationem, aliquot adducor rationibus, partim ex contextu, partim aliunde collectis, quas in ipsa contextus explicatione patefaciam.

IV. Venio iam ad precationem. Scopus Christi fuit Apostolos consolari, & vero afficere gaudio: liquet hoc ex vers. 13. Huc spectat, & horum commendatio, & omnis petitio. Dum enim petit tam magnifica & ampla bona, tam pro se, quàm pro Apostolis, & pro tota Ecclesia, ostendit quid post, & propter suam mortem consecuturus sit à Patre & impetraturus, sibi, Apostolis, toti Ecclesiæ. Omnia autem hæc ad maximam faciebant consolationem Apostolorum. Precatur autem Christus pro se, deinde pro Apostolis: tertiò pro tota Ecclesia. Prima pars continetur primis quinque versibus. Hic Christus vt Pontifex, consecrat se Patri: & ei pro se, hoc est, pro sui glorificatione supplicat. In altera consecrat, & commendat eidem Patri suo, Apostolos: & pro eorum salute, & conseruatione precatur. In tertia precatur pro omnibus Electis seu pro tota Ecclesia, eamque Patri consecrat, sanctificat, commendat. Proinde verè, & meritò precatio hæc dicitur esse fundamentum totius Ecclesiæ à condito orbe, ad finem vsque seculorum. Habuit enim hæc Christi precatio iam à condito orbe, habet, & habitura est suam in omnibus Electis, è quibus constat Ecclesia, efficacitatem: Et plena est maximis consolationibus. Priorem partem cogor explicare, quia inde imprimis liquet, an Christus sit tantum homo, an verò etiam Filius Dei natura, eoque verus Deus, nec ne sit. In aliis duabus partibus, non immorabor. Hæc autem est analysis. Tota hæc prima precationis Christi pars, post præfationem, constat propositione, & tribus rationibus, quibus petitio demonstratur ita esse honesta pro gloria Patris, proque salute Ecclesiæ, vt non debeat non exaudiri. Præfatiuncula Christi hæc est: *Pater venit hora*. Cuius rei hora? nempe passionis, crucis, mortis: in qua offerẽdum est sacrificium corporis mei, pro salute Mundi. De hac hora alibi sæpè, præsertim Ioh. 12. 27. Pater serua to me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horam. Pater illustra nomen tuum. Hæc præfatiuncula ostendit occasionem, vnde permotus sit ad habendam hanc præsentem precationem: nempe inde, quòd instabat hora passionis, crucis, mortis, qua futurum erat, vt desertus à suis quoque Discipulis, & de grauissimis sceleribus accusatus, ab omnibus haberetur non solùm pro puro homine, sed etiam pro homine sceleratissimo. quanta verò hæc ignominia in Filium Dei? Ac si non fuisset paulò post glorificatus, hoc est, à mortuis excitatus, & in cœlum euectus: magis ac magis fuisset hæc opinio in animis omnium hominum confirmata: atque ita & gloria Patris, simul cum gloria Filij obscurata, & salus electorum impedita. Hinc igitur permotus Christus patrem adit, se illi consecrat, & rogat, vt se glorificet. Quare sensus horum verborum hic est: Pater venit hora illa, à te mihi ad hoc destinata, nempe, vt hoc meum corpus in mortem tradam, pro expiatione peccatorum totius Mundi: hoc libentissime & ex animo, summoque desiderio facio: & vt hoc sacrificium tibi sit acceptum cupio, & rogo. Cæterùm quia hæc mea mors futura est cum maxima & mei infamia, & omnium etiam Discipulorum offensione; & nisi propediem à mortuis excitet, futurum est, vt à nemine agnoscar quis sim: homo scilicet iustus, Filius verè tuus naturalis, & Seruator mundi: atque ita futurum est, vt & tua gloria obscuretur, & salus Ecclesiæ impediatur: idcirco Pater vt me glorifices Filium tuum, peto, & rogo. Hæc est præfatiuncula Christi. Sequitur ergo propositio. *Pater glorifica Filium tuum*. His verbis petit (vt antè explicaui) partim sui corporis à morte resurrectionem, & tam animæ quam corporis glorificationem, in cœlum ascensionem, ad dextram Patris sessionem: Et ita suæ innocentiæ quà homo est, manifestationem: partim suæ naturalis ex Patre filiationis, & Deitatis illustrem declarationem, & patefactionem: idque, vt inde etiam pro vero Mundi seruatore ab omnibus Electis agnoscamus, & agnitus fide recipiatur, colatúrque: & ita tandem illi seruentur. Hæc est summa petitionis Christi. Sequuntur iam rationes, quibus demonstrat Christus, talem esse hanc petitionem, vt non debeat non exaudiri. Hoc autem fecit, non patris sed Apostolorum, qui audiebant, & nostra, qui legimus, causa. Prima ratio, à principe primariáque finali causa, quæ est gloria Dei, sumitur: Hanc subiicit, quum ait:

V. *Vt & Filius tuus glorificet te*. Ratio sic formatur.

Illa cumprimis oratio, Pater, tibi exaudienda est, qua illud potissimùm petitur, quod ad tui gloriam facit quàm maximè, & citra quod glorificari nequis. Est enim in omnibus & antè omnia quærenda tua gloria.

Atqui talis est mea precatio. Non enim mea tantùm de causa, Pater, peto me glorificari: sed ob tuam cumprimis gloriam, quæ supra omnia mihi quærenda est. Non possum autem te plene glorificare, tuámque gloriam promouere, nisi prius à te glorificatus, hoc est, resuscitatus à mortuis, iustificatus in Spiritu, euectus in gloriam, exaltatus ad dextram tuam, misso inde Spiritu toti mundo vbi sim, & quis sim, nempe non solum homo iustus, sed Filius tuus, verus Deus, eóque verus mundi seruator, luculenter patefiam.

Ergò glorificare debes me Filium tuum, vt & Filius tuus glorificet te.

Hæc est prima ac principalis ratio. Hic verò apertum colligimus argumentum pro Deitate Christi in hanc formam: Christus petiit à Patre, suam Deitatem patefieri, ergo in eo erat Deitas. Antecedentis probatio, hic incipit. Ex hac enim prima ratione liquet, quæ sit illa gloria, qua petit Filius glorificari: vt & ipse posset glorificare Patrem. Nempe, non solùm humanæ naturæ exaltatio: sed etiam diuinæ patefactio, & illustratio. Quum enim ait: *Pater glorifica Filium, vt & Filius tuus glorificet te*: primò docet, tum demum se à Patre glorificatum iri, quum fuerit à Patre tum signis & miraculis, tum suscitatione à mortuis, totiusque humanæ naturæ glorificatione, tum missione Spiritus sancti, tum deniq; per Spiritum sanctum in Apostolis loquentem, & operantem, declaratus verus & naturalis Dei Filius, eoque totius Mundi seruator, & pro tali adoratus, & fide receptus: de qua glorificatione, ait Apostolus: *Declaratus est Filius Dei*, Rom. 1. 4. Et ad Philip. *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur*. Philip. 2. 10 Et ad Timoth. *Deus manifestatus est in carne, iustificatus in Spiritu, &c.* 1 Tim. 3. 16. Deinde etiam significat, tum quoque Patris gloriam, per Filium vicissim promotum iri: quum ex agnito Filio, agnitus etiã fuerit Deus, verus esse Pater Domini nostri Iesu Christi, esséque ille, qui ita dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit, vt omnis in ipsum credens, habeat vitam æternam. Et ita etiam res ipsa docuit. Pater enim glorificauit Filium: quum declarauit illum Iesum crucifixum, suum esse, vnigenitum ac naturalem Filium: & proinde verum Mundi seruatorem. Filius vicissim glorificauit Patrem, quum patefecit eum, à quo missus fuit, esse Deum & hunc suum esse Patrem totiusque salutis auctorem. Gloria igitur quam petit, patefactio est cùm primis suæ naturalis ex Patre filiationis. Confirmatur hæc sententia illo dicto: *Et vidimus gloriam eius, gloriam vt vnigeniti à Patre* (scilicet egressi & nati) Ioh. 1. 14. Docet his verbis quæ sit gloria Christi: nempe quod Filius sit vnigenitus. è Patre Deo natus, eoque verus cum Patre Deus. Et Christus ipse ait, se hanc gloriam dedisse Apostolis, & Fidelibus omnibus, quam accepit à Patre, nempe, vt sicut ipse est vnigenitus Dei Filius: sic ipsi fiant Filij Dei. Ioh. 17. 22. Hoc enim Ioh. explicauit, dicens: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis hanc autoritatem, vt fiant Filij Dei*, Ioh. 1. 12. Gloria igitur Christi est, quod sit Filius Dei naturalis, eoque verus Deus. Sequitur ratio altera.

VI. Versic. 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt quicquid dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Constituitur hic versus cum superiori, hoc modo: Sic glorifica Filium tuum, sicut etiam ei dedisti potestatem omnis carnis, &c. Nam sensus hic est: Sicut dedisti mihi Filio tuo potestatem in omnem carnem, idque vt omnibus inde Electis dem vitam æternam: vitam autem hanc dare illis non possum, nisi & ego glorificer, hoc est, agnoscar quis sim: & tu Pater, per me glorificatum glorificere: (Nã vita æterna hæc est, vt agnoscant te.) Sicut igitur debes glorificare Filium tuũ, vt ipse glorificatus glorificet te, & ex vtriusque glorificatione Ecclesia seruetur. Proinde illa particula

particula καθὼς, ficut, vim habet particulæ caufalis, Quia: Quafi dicat, quia dedifti ei poteftatem, vt det vitam: Et hanc vitam dare non poteft, nifi glorificatus: debes igitur eum glorificare, vt poffit dare vitam.

Eft igitur hîc altera ratio, qua probat ab altero, & fecundario fine huius petitionis. (Hic autem finis, falus eft Ecclefiæ) neceffariam effe fui, & per fe, Patris glorificationem. Ratio verò fic formatur.

Omnino curare debes, ô Pater, vt poffim præftare id, cuius caufa ded fti mihi poteftatem in omnem carnem: nimirum, vt quotquot dedifti mihi, nempe Electis, reipfa dem vitam æternam, ita vt ipfi eam percipiant, & viuant. Nam in hunc finem dedifti Filio tuo poteftatem in omnem carnem, vt quotquot dedifti ei, det eis vitam æternam.

Atqui vt hoc fiat, neceffe eft, vt & ego à te glorificer, & tu à me glorificato glorificeris, hoc eft, vt electis patefiat primùm quidem mea gloria, quis fim, nempe non folùm homo fine peccato, fed etiam Filius tuus naturalis, verúfq; Deus, ac proinde perfectus Pontifex, cui data eft auctoritas in omnem carnem: & cui omnes Electi concrediti funt, iniunctúmque eft hoc officium, vt det eis vitam æternam: hæc eft enim mea gloria. Deinde neceffe eft, vt ex perfpecta hac mea gloria, tua quoque illis innotefcat: nimirum vt agnofcant Te, hoc eft, eum quem femper dixi meum effe Patrem, agnofcant, inquam, Te, effe illum verum, qui vnicus & folus eft, Deum, ac proinde qualis fis, quàm potens, quàm fapiens, quàm bonus, quàm erga homines mifericors: qui fic mundum dilexifti, vt me vnicum Filium tuum illis dederis, vt omnis qui credit, non pereat, fed habeat vitam æternam. *Hæc eft enim vita æterna, vt agnofcant te folum Deum verum, & quem mififti Iefum Chriftum.*

Ergo cùm in hac cognitione fita fit falus Electorum, & hæc cognitio fit illa gloria, qua peto, me per te, & Te, per me glorificari: idcirco falus Ecclefiæ poftulat, vt Tu glorifices Filium tuum: vt & ipfe Filius glorificet te.

Ad hanc alteram rationem quod attinet: ratio propofitionis in verfu eft fecundo. Ratio autem affumptionis, in verfu tertio. Propofitio eum fua probatione, hæc eft. Debes omnino Pater curare, vt dem vitam æternam Electis. In hunc enim finem dedifti mihi poteftatem in omnem carnem, vt quotquot dedifti mihi, vitam æternam dem eis. Sequitur affumptio. Atqui hoc non poffum facere nifi glorificatus: hoc eft, nifi agnofcar, &c. vt ante explicatum eft. Ratio affumptionis: *Hæc eft enim vita æterna, &c.* Senfus fecundi verfus eft perfpicuus, tam fi confideres Chriftum, quà Filius eft Dei naturalis, & Deus: quàm fi eundem contempleris, quatenus eft talis homo. Nam quà Filius Dei eft, ipféque Deus: ficut quicquid eft à Patre eft: fic etiam quicquid habet, à Patre habet; Ac proinde omnem etiam auctoritatem quam habet in omnem carnem, id eft, in omnes homines, omnéfque creaturas à Patre accepetit, oportet. Ita etiam ante Mundi conftitutionem omnes Electi traditi fuerunt ei: tanquam defignato, imò conftituto Mediatori, vt daret eis vitam æternam, Ephef. 1.4.5. &c. Quà verò Filius eft hominis, nemo dubitat quin data fit illi hæc auctoritas à Patre. Sed propriè confiderandus hic eft Chriftus, quatenus perfonam Pontificis fuftinebat. Eft igitur perfpicuus verfus fecundi fenfus. Sed verfus tertius plus habet difficultatis.

VII. Verf. 3. *Hæc eft autem vita æterna.* Omnes interpretes fic vertunt: *vt cognofcant te folum verum Deum &c.* Interpretatio verò diuerfa. Iuftinus in Dialogo cum Tryphone, quem alij etiam nonnulli contra Arianos difputantes fecuti funt fic interpretatur. Hæc eft vita æterna: vt Electi agnofcant te (folum ô Pater, & (folum) quem mififti Iefum Chriftū, (effe) verum Deum. Hanc ideo adferebant interpretationem, vt refponderent Arianis, qui ex his verbis Chrifti colligebant folum Patrem effe verum Deum. Sed hac interpretatione, quomodo refpondebitur Macedonianis: qui hoc etiam loco abutebantur, ad probandum Spiritum fanctum non effe verum Deum? Si enim folus Pater, & folus Filius, verus funt Deus: profectò excluditur Spiritus fanctus. Alij igitur Patres, quos ferè noftri omnes fequuntur, fic interpretantur: vt voce *Patris*, ipfam quidem Patris perfonam, intelligant: fed illa voce *Solum*, excludant tantùm omnes ab hominibus fabricatos, & fictitios Deos: non autem Filium, vel Spiritum Sanctum. Cùm enim Scriptura non folum Patris perfonam, fed etiam Filium, & Spiritum fanctum multis in locis appellet Deum: proque vero agnofcat Deo: idcirco contendebant: hac dictione, *Solum*, non excludi Filium, nec Spiritum fanctū: quando omnes tres, vnus tantùm funt Deus. Et huc facere illud Apoftoli: *Etfi multi funt qui dicuntur Dij: nobis tamen eft Deus, qui eft Pater*, 1. Cor. 8. 6. Hic enim nomine vnius Dei, excludi multitudinem fictitiorum deorum. In nomine autem Patris, includi Filium, & Spiritum fanctum. Sed Patris nomen poni: quia fit principium Deitatis. Nomine verò Domini, qui eft Chriftus, intelligi Filium, non fimpliciter, quà vnus eft Deus cum Patre, & Spiritu fancto: (fic enim comprehendi in nomine Patris) fed quatenus confideratur in carne: cum officio mediatoris fibi iniuncto: fic enim eft verè Chriftus, hoc eft, Deus & homo, Mediator & Dominus. Hæc eft interpretatio recepta. Alij tamen nomine Patris intelligunt non ipfam Patris perfonam tantum: fed totam diuinam effentiam, hoc eft, Iehouam. Et ita etiam Chriftum, quatenus confideratur extra carnem in fua fimplici maieftate, & gloria: volunt fignificari nomine patris: Quatenus fcilicet nomen patris non reftringitur ad perfonam Patris: fed extenditur ad totam effentiam, quæ vna eft omnium trium perfonarum. Quum igitur Chriftus ait: *Vt cognofcant te folum*, fignificari aiunt, totam Trinitatem fub nomine patris. Quum verò fubdit, *& quem mififti, &c.* de fe loqui, quatenus Mediator & Pontifex eft: Ita locum hunc, Arianis non fauere. Cæterùm dictum eft, Chriftum in hac precatione, propriè patris fui perfonam allocutum fuiffe, vt manifeftum eft. Idcirco nomine patris, hoc in loco non poffum intelligere totam ipfam diuinam οὐσίαν, quatenus tâ fignificantur, tam Filius & Spiritus fanctus, quàm Pater. Nunc ergo quæ mihi videatur genuina interpretatio huius loci, quo nemo hæreticorum non eft abufus contra Deitatem Chrifti breuiter dicam, eam autem, ex ipfifmet Chrifti verbis colligo.

VIII. Principiò verba Chrifti Græcè fic habent: αὕτη δὲ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε, τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Articulus præpofitus dictioni μόνον θεὸν, docet fic effe vertenda verba: *Hæc eft autem vita æterna, vt (Electi) agnofcant te, illum folum verum Deum*, [nempe, effe quem fcilicet Scripturæ prædicant.] Non enim dictio μόνον, cùm pronomine, σε, id eft, cum fubiecto coniungitur, vt dicamus; *Te folum.* Sed cum dictione ἀληθινὸν θεὸν, hoc eft, cum prædicato. Porrò Μόνος, fignificat vnum tantum; vnde μονὰς, vnitas. Et illud pronomen, σε, refertur immediatè ad patris perfonam, quam alloquitur Chriftus. Et nomen cognitionis, accipitur pro vera cognitione, quæ cum fiducia coniuncta eft. Hæc enim demum, vitam adfert æternam. Senfus igitur eft: vita æterna pofita eft partim in vera cognitione illius veri & vnici Dei: nempe, qui omnia condidit, qui omnia regit, qui folus poteft feruare: cuius gloriam enarrant cœli, quem denique fcripturæ vbique prædicant, & vnum tantùm effe docent; partim etiam in cognitione veri Chrifti feu Meffiæ, ac Mediatoris: per quem fcilicet folum falus contingit. Hæc propofitio certiffima eft, & vbique in fcripturis occurrit; per fidem fcilicet in Mediatorem, & in Deum verum, homines feruati. Atqui Tu ô Pater mi, ex quo ego natus fum, es ille folus vnicus ac verus Deus: Et ego Iefus, quem ex te natum, mififti in Mundum, fum verus ille Chriftus. Ergo vita æterna in hoc pofita eft, vt homines agnofcant Te, ô mi Pater, ex quo ego natus fum, & quem perpetuò prædicaui, effe illum vnicum, & verum Deum. Et me Filium tuum, quem in hunc finem mififti in Mundum, ex officio effe Chriftum, Meffiam, Mediatorem, eóque Seruatorem. Si fic explicetur hic verfus, liquidò apparet, primò, Patrem Chrifti effe illum verum & vnicum Deum, quem Scripturæ prædicant. Secundò apparet, Chriftum effe huius vnici & veri Dei Filium: ex eo in cœlefti regno natum: tum quia fingulariter fe, Filium eius vocat, & illum, fuum Patrem: tum quia dicit, fe ab eo miffum, nempe è cœlo, vt alibi explicat. Tertiò manifeftiffimè apparet à nomine veri & vnici Dei; non excludi neque Filium, neque Spiritum fanctum. Tantùm enim afferitur, Patrem Chrifti effe illum verum, & vnicum Deum: extra quem non eft Deus, vt Scripturæ prædicant, hoc eft, effe Iehouam. Quis autem hoc neget? Sed ex hac indefinita propofitione, Pater Chrifti eft ille verus & vnicus Deus, extra quem non eft Deus, quis inferre queat, Chriftum eius Filium, & Spiritum fanctum, ab vtroque procedentem, non effe illum verum & vnicum Deum? cùm enim illa dictio μόνον non coniungatur cum Patre, fed cum ἀληθινὸν θεὸν: non afferitur, folum Patrem effe verum Deum: Ac proinde non excluditur, Filius, aut Spiritus fanctus, quin fint cum Patre ille verus Deus, fed tantùm docetur, vnicum effe verum Deum, & non plures; & ita afferitur, Patrem Chrifti effe hunc vnicum & verum Deum vt interim non negetur, Filium & Spiritum fanctum hunc effe verum Deum. Si enim quis dicat, fol eft illa vnica vera Lux, quæ Mundum illuminat, & extra quam non eft alia: fequiturne ergo, Radius non eft illa vera lux? Proinde liquet, hunc locum nihil facere prò Arianis contra Filium Dei: neque fauere Macedonianis contra Spiritum fanctum. Imò contrà apparet, Chriftum talem effe Dei Patris Filium, qui & ipfe Deus fit. Nam fi vnus tantum eft verus Deus, & Pater eft ifte Deus, Chriftus verò, vnicus huius Patris Filius,

è cœlo in Mundum missus, vt esset Christus, hoc est, Mediator, & Iesus, hoc est Seruator; Et tam in huius, quàm in Patris cognitione ac fide, posita est vita æterna: efficitur, Christum eiusdem esse cum Patre naturæ, & maiestatis, atque potentiæ; Ac proinde hunc non minus quam Patrem, esse illum vnicum & verum Deum. Hoc vero postremum; Christum scilicet ita Filium Dei Patris esse, vt sit vnus cum Patre Deus: confirmatur tota hac altera Christi argumentatione, quam iam explicatam, nunc simili illustro.

IX. Esto Radius è Sole quidem reuera natus, & in terram propter vitam animantium demissus: sed tali tamen nube, crassa nimirum & tenebricosa obductus, vt nihil minus quàm Radius Solaris esse videatur: Esto, inquam, talis Radius, qui Solem vti parentem suum, in hunc alloquatur & precetur modum: Pater Sol, necesse est vt me hac nubis caligine, pro mortalium salute purges ac liberes. Nam vna ex ex parte, tu quidem reuera es ille vnicus & verus Sol, veraq; lux, quæ sola potest omnia illuminare, & viuificare: & extra quam, non est alia vera lux. Tu me præterea genuisti ex te: & genitum misisti in Mundum hac nube obductum: quo me possunt mortalium perferre ac sustinere oculi. Dedisti porro mihi auctoritatem in omnem carnem, hoc est, in omnia animantia: idque vt hominibus, quos mihi cum primis commendasti, lucem ac vitam communicem: ac proinde misisti me, vt sim seu Mediator quidam, inter te, qui es in cœlo, & inter homines, qui versantur in terra, per quem Mediatorem, tua illis lux communicetur. Atque huius certè lucis & vitæ, reipsa facti fuissent, sic éntque participes, nisi offensi hac, qua totus sum obtectus, nubis caligine, & tenebrositate, oculos à me auerterent, meque auersarentur: & vere crederent, me verum esse tuum Radium, & à te esse cum natum, tum missum. Ac ad me quidem quod attinet, ego illis aperte prædicaui, illum quidem e quo natus sum, & à quo sui in terram missus, esse illum vnicum & verum Solem extra quem non est alius, & qui solus potest illos illuminare & viuificare, Me autem verum, & naturalem esse illius Radium, ab eo in terram missum, vt per me, tanquam per vnicum, & verum medium, tua lux tota in me collocata, illis etiam communicetur, modò ad me accedant, & oculos aperiant: ac proinde multis, & sine intermissione per annos multos hortatus illos sum, ad me accederent, & oculos in me apertos defigerent, tanquam in verum veri Solis radium, per quem solum lucis possunt fieri & vitæ participes: hæc verissima sunt, & quæ ad me pertinebant, quàm diligentissime præstiti: Sed altera ex parte, plerique omnes offensi huius nubis crassa caligine, qua sum obductus, nihil minus credere, & agnoscere voluerunt, vel etiam potuerunt, quàm aut eum, hoc est Te, e quo dicebam esse natum, & in terras pro illorum salute demissum, esse illum verum & vnicum Solem qui residet in cœlis, extra quem non est alius, & in quo vno omnis lux sine vllis tenebris, resideat: aut me verum esse illius Radium, ex eo natum, ab eo missum & in quo plenitudo lucis inhabitat: verum denique esse medium, per quod vnum illuminari & viuificari possint: Idque nulla alia de causa credere & agnoscere non potuerunt, nisi quod offensi huiusce nubis, quibus obductus sum, tenebris, putarunt omnino me nihil aliud esse, quam densam, & nigram nubem; tametsi multis alioqui bonis, & vitalibus effectis, quæ certè à crassa nube præstari non possunt, ostenderim sub hac nube, virtutem Solis, hoc est lucem ipsam viuificam latere. Verum illi, nihil eorum, quæ egi, perpendentes, sed hanc tantùm crassam nubem, crassissimis oculis intuentes, vsque adeo non potuerunt credere eum, à quo dicebam me natum & missum, esse illum verum & vnicum, qui in cœlis habitat, Solem, & me illius esse Radium, in quo tota Solis lux sit posita: vt potius, quia hæc dicebam, iudicârint, & dixerint, me esse mendacem & blasphemum: quod cum sim (illorum iudicio) cæca & rudis nubes, facerem me verum Solis Radium, atque adeo ipsam Solis lucem. Ita factum est occasione huius densissimæ, qua sum obtectus, nubis: vt homines non agnouerint, neque Te meum esse Patrem, Patremque meum, esse illum vnicum & verum Solem: neque Me tuum esse Radium, quem in terram miseris pro ipsorum salute. Ac proinde hac ignorantia factum est, vt auersis à me oculis, meque detestari & execrari, lucis & vitæ maneant expertes. Ac certum est, dum manserit hæc nubes, qua circundatus sum, talis qualis iam est, nullum ferè agniturum, aut me pro vero tuo Radio; aut illum à quo dico me esse natum, & missum, nempe Te, pro vero & vnico illo Sole, extra quem non est alius. Quanto verò minus hoc agnoscent: quum fuerit hæc nubes facta etiam tenebricosior? id quod breui futurum est, tempore scilicet tenebrarum & noctis. Ita fiet, vt omnes maneant in tenebris, & in morte. Ergo Pater, si tibi curæ, & cordi est hominum salus, quorum causa me misisti in Mundum necesse est, me hac nubis caligine liberes, & è tenebris, quibus tam obruendus sum, eripias, & omni obscuritate liberatum, Mundo illustrem reddas, efficiasque vt agnoscant me verum & natiuum esse tuum Radium, eóque illum, à quo natum & missum me esse prædicaui, hoc est, Te, esse illum verum & vnicum Solem, extra quem nullus alius est Sol: idque vt me agnitum amplectantur: & me amplexi, simul etiam te, hoc est, veram lucem in me manentem, recipiant, & ea recepta, illuminentur, ac viuificentur. In hac enim tui & mei cognitione & perceptione, vita hominum posita est. Ergo illustra Radium tuum, & Radius tuus illustret te. Hæc est illustratio alterius rationis, qua Christus docet, vsque adeo honestam & necessariam esse suam precationem, vt non possit, nisi cum interitu totius Ecclesiæ, non exaudiri. Non est autem necesse, vt hanc similitudinem, quã à Radio Solis accepi, ad ipsum Christum accommodé quando tam perspicua est, vt quisque per se possit id facere: præsertim intellectis huiusce similitudinis capitibus. Sol igitur est persona Patris, ad quem Christus precationem propriè & immediatè direxit. Est enim Pater fons totius lucis cœlestis ac Deitatis. Deinde Radius est Christus, quatenus Λόγος est, progenitus ex Patre. Tertio, nubes, humana est natura, qua Λόγος ille circundatus est, & cuius assumptione hypostaticaque vnione factum est, vt descendisse in terram dicatur. Interim in hac nube, lux æternæ Deitatis latebat, & corporaliter inhabitabat, habitatque semper. Atræ & densæ nubis obscuritas, infirmitas est humanæ naturæ, tam affectus animi, quam passiones corporis, quibus omnibus factum est, vt Christus similis nobis esset in omnibus, excepto peccato: ac proinde purus homo esse iudicaretur. Nox & teterrimæ tenebræ, quibus obruendus erat: fuit passio, crux, mors, sepultura. Causa, cur Iudæi non possunt lucem Deitatis videre in Christo, fuit, quia cùm obtusos haberent oculos, destituti lumine Spiritus sancti, nil in eo poterant cernere, nisi extremam carnem. Reliqua ex his perspicua sunt. Hinc igitur liquet, quæ sit illa gloria, qua Christus petit glorificari: nempe, tum humanæ naturæ glorificatio, tum suæ Deitatis, seu lucis in ea habitantis patefactio & illustratio. Quum enim ait, vitam æternam consistere in hoc, vt homines agnoscant, Patrem Christi, esse verum illum & vnicum Deum: Et se Iesum missum à Patre, esse verum & vnicũ Christum: Deum scilicet, & hominem: docet, in hoc etiam potissimum sitam esse sui, & Patris glorificationem, vt vterque quis, & qualis sit, quidque pro nobis fecerit, perspicuè cognoscatur, & agnitus, fide recipiatur, ametur, colatur, & ita Ecclesia seruetur. Nam qua in re salus Ecclesiæ, vitáque æterna sita sit: In eadem etiam gloria Patris & Filij est collocata. Inde etiam confirmatur Christi Deitas, quod tam in sui, quam in Patris cognitione, ac fide, vitam collocat æternam, dicens: *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant, &c.* Cognitio enim salutifica, solius & vnius Dei viuificantis cognitio est, quia is solus est vita, & salus. Promisit autem hanc viuificam cognitionem, quum dixit: *Scribam legem meam in cordibus eorum.* Item: *In illa die cognoscent me omnes* (inquit Iehoua) *à maximo vsque ad minimum.* Ier. 31. 34. Ibi certe cognitio Dei Iehouæ promittitur, & in hac salutem populi, fructúmque noui fœdèris collocat. Cum itaque Christus tam in sui quàm in Patris cognitione, vitam æternam collocet, luculenter demonstrat, tam se quàm Patrem, Deum esse viuentem atque viuificum. Quod si quis excipiat, Diuersa ratione cognitionem Dei Patris viuificare, & cognitionem Christi, quod illa viuificet per se, quatenus cognitio illius est, qui tanquam Deus vitáque ipsa viuificat: Christi autem cognitio idem præstet per aliud, quatenus scilicet cognitio est illius, qui Mediator, vitæque communicator, viuificat, ac proinde hinc non effici, Christum esse Deum, facilis est responsio, Christum non posse Mediatorem esse, nisi Deus sit, & homo, vt suprà abundè demonstratum est. Quæ causa est, cur sit Pater, ita etiam ipse Christus vita appelletur, æterna: & sicut ille dicitur suscitare mortuos, sic & iste. Vnde in Actis: *Deus,* (id est, Christus) *dicitur redemisse Ecclesiam suo sanguine:* Act. 20. 28. Certum enim est, efficacitatem redemptionis profectam esse à Deitate quæ corporaliter in Christo inhabitat. Ergo optimè sequitur: Si Christi cognitio viuificat, quia cognitio est eius, qui viuificat, non vt instrumentum: sed vt causa vere agens, & vita ipsa: Christum esse verum Deum Sequitur tertia ratio.

X. Vers. 4. *Ego te glorificaui, &c.* Ratio hæc ducitur à suo officio erga Patrem, & a promissione Patris erga Filium. Alludit enim hic Christus ad promissiones Patris, de glorificando Filio in carne manifestato: posteaquam ipse summi Pontificis perfecit munus, quod in terra erat perficiendum, de suscitando, inquam, illo à mortuis, euchendo in cœlum, collocando ad dexteram in cœlestibus, supérque omnes prin-

res principatus ac potestates constituendo, denique de eo, toti orbi, quis & qualis sit, nempe Filius suus, sibi æqualis in gloria maiestatis ac Deitatis, Seruator Mundi, patefaciendo: quarum promissionum pleni sunt Psalmi, & Prophetæ. Vt Psalm.110.81. *Dixit Dominus Domino meo: sede ad dextram meam donec ponam, &c.* Et, *Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.* Psal.8.7. Proinde ipsi etiam Apostoli, postquam Christus resurrexisset, & ascendisset in cœlum, sedissetque ad dextram Patris, ostendebant impletas in eo fuisse Scripturas, quæ de hisce rebus traditæ fuerant: vt liquet tam in Actis, quàm in Epistolis. De resurrectione: 1.Cor.15.3.13. De ascensione, Ephes.4.8. ex Psalm 67. De sessione ad dextram, 1.Cor.15.27. & ad Heb.1.2. ex Psalm.110. De missione Spiritus per quem patefactus est. Act.2.17. ex Ioele 2. Argumentum igitur Christi tale est.

Tu promisisti, Pater, per Prophetas, posteaquam ego super terram te glorificassem, mea obedientia, iam docendo, & legem implendo, quàm corporis mei sacrificium offerendo, atque ita opus meum perfecissem: promisisti, inquam, Te glorificaturum me excitando à mortuis, & euehendo in cœlum. Hæc de te extant apud Prophetas promissiones.

Atqui ego iam te glorificaui in terra.

Æquum igitur est, vt me glorifices.

Propositio reticetur. Assumptio est in versu quarto, addita etiam assumptionis explicatione: Conclusio, est in versu 5 in qua conclusione simul etiam apertè explicat, quæ sit illa præcipua gloria, qua petit se glorificari: *Ea* inquit, *gloria, quam habui apud te.* Quod ad sensum verborum attinet, eum breuiter explico. Versus sic habet, *Ego te glorificaui super terram.* At quomodo affirmat se glorificasse iam Patrem, cùm supra dixerit, *Glorifica Filium tuum: vt & Filius glorificet te?* Quibus verbis ostendit, se non posse Patrem glorificare, nisi priùs ipse à Patre glorificetur. Hic Christus loquitur, de inchoata glorificatione, ibi vero de perficienda. Inchoata erat in terra & super terram, perficienda e cœlo: Inchoata erat in Christo, ignominia crucis affecto, perficienda ab eodem iam glorificato. Ideo ait: *Ego te glorificaui supra terram*, hoc est, ego in terra existens, glorificaui te. Quomodo? Perficiendo ea, quæ mihi in terra existenti erant perficienda: *nam opus consummaui, quod dedisti mihi, vt facerem.* Ibi vero ait: *Glorifica Filium tuum, vt & Filius* (nempe glorificatus) *glorificet te*, nimirum e cœlo. Obseruanda est igitur duplex glorificandi ratio; qua Christus Patrem glorificauit, & nunc etiam glorificat. Prima fuit in terra, quum sua obedientia vsque ad mortem Patrem glorificauit. Ea enim ratione declarauit qualis sit Pater, tam bonus scilicet & misericors, & beneuolus erga nos, vt Filium suum dederit in mortem, vt omnis qui credit, non pereat, &c. Ioh.3.16. Ita ait. *Ego te glorificaui.* Et explicando quomodo glorificauerit Patrem in terra ait: *Opus consummaui, &c.* Licet autem, quum hæc diceret, nondum reapse consummasset, non erat adhuc offerendum corpus in mortem: quia tamen hoc futurum erat certò, & breui, instabat enim hora: ideo perinde ac si iam consummasset, dixit: *Opus consummaui.* Hoc modo Christus glorificauit Patrem in terris; nempe non tam doctrina & miraculis, quibus antea patefecerat, Patrem in se habitare, quàm sua obedientia vsque ad mortem. Iis enim omnibus apertè ostendit, quàm bonus, quàm misericors, quàm nostri amans, sit Pater: qui ita dilexerit Mundum, vt Filium suum dederit in mortem. Qua de re Apostolus ad Roman.5.8. *Commendat autem Deus charitatem suam: quia cùm adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.* Altera ratio, qua Christus glorificat Patrem, spectatur e cœlo: quum scilicet primùm per Apostolos, emisso Spiritu S. editis infinitis maximisque miraculis, regnum non tam sibi, quàm Patri vbique terrarum recuperauit, & instituit: ac deinde per alios eodem Spiritu è cœlo donatos quotidie in finem vsque seculi regit, conseruat, defendit: dum varia fidelibus dona distribuit: dum vocat Electos, iustificat, regenerat, sanctificat, regit: dum in illis inhabitat suo eodem Spiritu, & omnia operatur in omnibus: denique dum regnat in medio inimicorum suorum. His & aliis operibus è cœlo præstitis, glorificat quotidie Christus Patrem: quia dum iis significat se ad dexteram Patris sedere in cœlis, simul docet quam potens sit hæc Patris dextera, & quòd Pater omnia creárit, conseruet, operetur propter nostram salutem: multo vero magis ad extremum glorificabit Filius Patrem, quum non solum expugnatis, sed prorsus deletis suis hostibus vniuersis, regnum Patri tradiderit, vt sit Deus omnia in omnibus. En igitur quomodo Christus, & ante resurrectionem glorificauerit Patrem, sed ex parte: & post resurrectionem perfecte eum glorificauerit, glorificetque, & glorificaturus sit, in finem vsque seculi: perfectissime vero in cœlo, quum eum, in suis membris æterno & summo amore, spiritualibus & æternis laudibus, quæ percipi à nobis hic non possunt, in sempiternum glorificabit. Sequitur conclusio.

XI. Vers.5. *Nunc igitur glorifica me tu Pater.* Quid petat, anteà quidem explicatum à nobis fuit, sed ipse etiam hic non obscurè declarat. Quod ad humanitatem igitur attinet; ait, apud temet ipsum, hoc est, non quæro gloriam huius seculi, terrenamque apud homines, sed vt glorificet apud temet ipsum, in cœlesti scilicet regno. Sensus est, peto vt me à mortuis excites: excitatum in cœlum subuehas, & in cœlestem illam gloriam recipias, & ad dexteram tuam constituas: vt inde meam toti orbi exeram virtutem, missoque Spiritu S. pateat omnibus, vbi sim & quis sim: nempe Filius tuus vnigenitus, verus Deus, tecum in cœlo regnans, & ad tuam dexteram sedens. Hoc significat, *Glorifica me apud te.* Quod ad diuinam naturam, apertiùs etiam quænam sit hæc gloria, qua cupit glorificari, explicat, dicens: *Ea gloria quam habui*: quænam hæc gloria? Deitas, qua supra res omnes est. His enim verbis aperte significat, se semper, hoc est ab æterno, apud Patrem fuisse: eoque se verum esse & æternum Dei Filium. Deumque verum. Ait enim: *Quam habui apud te Patrem.* Ergo Filius à Patre distinctus. *Antequam Mundus* (inquit) *fieret.* Ergo æternus. Nam ante mundum nil erat temporis: sed tantum æternitas. Si fuit apud Patrem, priusquam mundus fieret: ergo Deus est increatus. Mundi enim nomine omnes res creatæ intelliguntur. Ideò dixit, *Fieret.* At ante mundum, ante res creatas & factas: quid obsecro aliud erat, quàm res increatæ, quàm res non factæ, Pater, Filius, Spiritus S. hoc est, quàm Deus ipse creator? Filius igitur res increata, res non facta: sed genitus à Patre, & Deus cum Patre est. Mundi autem nomine intelligi omnes res factas, seu creatas. Et perinde esse, antequam Mundus fieret, atque antequam quicquid fieret, liquet ex Prou.8.22. vbi sapientia, quæ est Filius, sic etiam loquitur. Et quid sibi vult in Apostolorum scriptis, *Ante Mundi constitutionem*, nisi ante omnes creaturas? Manifestum ergo est, quum Christus, docet, se fuisse apud Patrem, antequam fieret mundus, & apud eum suam habuisse gloriam: significasse, se Filium esse Patris non factum, sed genitum: non naturalem, sed æternum: non creaturam, sed creatorem, eóque verum Deum. Quod excipiunt aduersus hunc locum hostes Christi, posteà refutabitur. Propositum enim Christi fuit, demonstrare, idque non Patris, & sua, sed nostra causa, petitionem suam talem esse, quæ non possit vllo modo, quin exaudiatur, meritò reiici. Vt hoc faciat, præter alia suprà explicata argumenta, vtitur etiam hoc quarto: nimirum quod non petat rem nouam, neque alienam: sed suam, & quam iam inde ab æterno reipsa habuit: Verum, quoniam nube & velo carnis assumptæ, præsertim vero tenebris ipsius mortis obscurata erat & quasi iam cum corpore sepulta: idcirco se petere huius illustrem manifestationem. Hoc autem esse æquissimum: præsertim quia & carnem assumpsit, & mortem subiit, vt obediret Patri: æquissimum igitur esse, vt sua exaudiatur petitio. Congruit deinde nostra interpretatio cum aliis Scripturis. Nam Ioh. cap.1.1. aperte scribit, Λόγον, qui postea factus est caro, fuisse apud Deum Patrem, antequam Mundus, hoc est res vlla fieret: idque reipsa, non in prædestinatione. Probat: *quia omnia per ipsum Λόγον condita sunt.* Fuit reipsa, non autem prædestinatione, Λόγος, qui est Christus, apud Patrem: & suam apud ipsum reipsa habuit gloriam, priusquam Mundus fieret. Id quod aliis infinitis Scripturæ locis confirmari potest. Ex prouer.8.22. Colloss.1.15. Hebr.1.2. & aliis innumeris. Si igitur Christus fuit reipsa ante Mundi constitutionem, & tunc habuit hanc, qua petit glorificari, gloriam: quid hîc aliud significat, nisi Deitatis gloriam? Nam ante Mundi creationem nil erat penitus, nisi Deus. Est enim hæc firmissima & inexpugnabilis ratio: Christus ait, se gloriam hanc habuisse antequam Mundus fieret. Ante orbem autem conditum nil erat, nisi Deitas, seu essentia diuina, quæ est Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Quid igitur esse potest aliud hæc gloria, quam Christus se habuisse dicit antequam mundus fieret, nisi eius Deitas? Deinde, Aliæ etiam Scripturæ docent hanc esse gloriam Christi: Naturalem scilicet ex Patre & substantialem natiuitatem: eoque Deitatem. Apud Iesa. ait Iehoua: *Hoc est nomen meum: & gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus.* Iesa.42.8. Hic gloria omnino est Deitas ipsa, quæ est Iehoua. Item: *propter me, propter me faciam, &c. gloriam meam alteri non dabo*, Iesa.48.12. Nomine gloriæ aperte significauit, per Prophetam, se suam intelligere Deitatem, qua fit vt solus sit Seruator, idque propter semetipsum: Christum autem ibi loqui, liquet ex iis quæ subiicit: *Ego primus, & ego nouissimus*, Hæc enim verba de se profert Christus in Apoc.1.11. Quid igitur clariùs, quàm hîc etiam apud Iohannē, Christum nomine gloriæ intellexisse suæ

Deitatis gloriam? Sed si etiam contendas Patrem eum propriè esse qui loquutus sit per prophetam: Inde tamen nihilominus liquet Christum habuisse illam patris gloriam, & de hac in præsenti precatione loqui. Nam ante conditum orbem, nulla fuit in cœlesti regno gloria, nisi Patris gloria, de qua apud Iesaiam loquitur, atque hæc est ipsius Deitas. Christus vero suam à Patre & apud Patrem habuit gloriam, ante orbem conditum. Habuit igitur Patris gloriam, hoc est, Deitatem. Hanc enim à Patre accepit: Quia quicquid est, & habet Filius, à Patre est, & habet. Ac quæ sit hæc gloria, explicatur alibi, *& vidimus eius gloriam* (inquit Iohan. 14.) *gloriam vt vnigeniti à Patre:*) scilicet geniti & missi. Hic apertè docetur, quæ sit Christi gloria: nempe hæc, quo Filius est Dei Patris vnigenitus, è Patre genitus, eóque verus cum Patre Deus. Hanc enim gloriam viderunt Apostoli è Christi persona relucentem: & sese variis modis, doctrina, miraculis & in transfiguratione, denique tota vita exerentem. Confirmatur hæc interpretatio ex Epistola Petri altera, cap. 1. 16. vbi ait, Christum accepisse à Patre hanc gloriam, quòd fuerit declaratus à Patre, Filius ipsius dilectus. Confirmat & ipse Christus in hac precatione vers. 22. vbi dicit se hanc, quam accepit à Patre gloriam, dedisse Apostolis, & aliis fidelibus. Quam obsecro gloriam dedit Apostolis, aliisque fidelibus, in se credentibus? Nimirum hanc, vt sicut ipse est vnigenitus Dei Filius: sic non simus filij Dei. Hanc enim explicat Iohannes 1. 11 dicens, *Quotquot autem receperunt eum* per fidem) *dedit eis potestatem, vt filij Dei fierent.* Vbi tamen, quum ait *fierent*, ostendit discrimen, inter ipsius Christi, & aliorum filiationem: quia ipsius est naturalis, cùm sit à patre non factus sed genitus Filius: aliorum vero, id est, nostra, per gratiam adoptionis, quia facti Filij Dei. Vnde Christus vocatur vnigenitus Filius à patre: quia solus ex patre genitus est. Atque hinc fit vt ille sit Deus, quia filius est è patris substantia genitus: nos autem non ita, quia facti. Gloria ergò Christi est, quod Filius sit Dei vnigenitus, ac naturalis, eóque verus Deus. Idem autem Iohannes in prima Epistola cap. 3. 1. ait, patrem dedisse nobis hanc charitatem, hoc est, hanc ex charitate erga nos potestatem, & gloriam, vt Filij Dei nominemur, & simus. Filius ergò immediate, dedit nobis hanc potestatem gloriam charitatem: pater verò per Filium. Item alibi. Ioh. 2. 11. *Hoc primum* (inquit) *signum feci. Iesus in Cana Galileæ: & manifestauit gloriam suam* hoc est, Deitatem. Item. *Et crediderunt in eum* (vt in Deum) *Discipuli eius.* Hæc eadem gloria declaratur nobis ab Apostolo ad Corinth. *Nos autem* (inquit) *omnes retecta facie gloriam Domini, vt in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.* 2. Cor. 3. 18. Quænam, obsecro, est ita Domini gloria, quam in Euangelio tanquam in speculo, per fidem intuemur: & eam intuendo, in eandem imaginem, quæ scilicet relucet in speculo, transformamur, virtute Spiritus: idque magis ac magis, à gloria in gloriam perficiendo? Quid, inquam, est, nisi alia lux diuinæ, purissimæ, sanctissimæque naturæ, quæ in Christo, per Euangelium nobis proposito relucet? de qua 1. Iohan. 1. 5. *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ.* Et Christus: *Ego* (inquit) *sum lux Mundi* Iohan 8. 12. Ita enim Christus, qui est imago Dei Patris, in Euangelio relucet: vt qui eum oculis fidei intuetur, eos radiis suæ purissimæ gloriæ, hoc est, sanctissimæ deitatis irradiet: atque ita irradiet, vt in se, in qua imaginem Dei transformet, suo Spiritu: & eiusdem sui splendoris, ac gloriæ faciat participes: cuiusnam gloriæ? suæ diuinæ naturæ: Apostolo Petro teste, ac interprete: quum ait, eos fieri participes diuinæ naturæ: non quo ad substantiam, sed quo ad qualitatem: quam ille in nobis gignit suo Spiritu. 2 Petr. 1. 4. Hoc idem confirmatur illis locis ad Rom. *Excitatus est à mortuis per gloriam Patris* (hoc est per diuinam virtutem, qua declarauit se Deum esse. Rom. 6. 4. Is enim seipsum suscitauit: (Item, *Viuit autem ex virtute Dei.* 2. Corint 13. 4. Sed quid clarius loco Apostoli ad Hebr. 1. 3. Vbi Christus vocatur splendor gloriæ? Cuiusnam gloriæ? Omnino Deitatis & maiestatis paternæ. Quando verò fuit splendor huius gloriæ? Ante mundi constitutionem: vt ibidem patet. Sicut enim nunquam fuit Sol, sine splendore suæ lucis hoc est sine radio: ita nunquam Pater, sine Filio. Quid igitur aliud est hæc gloria, quam Christus ait se habuisse apud Patrem, priusquàm Mundus fieret quàm æterna Deitas, quam à Patre accepit, & quam apud Patrem semper habuit? Ac proinde quid aliud est: *Pater glorifica me illa gloria quam habui apud te* &c. nisi, Fac vt mea æterna hæc Deitas atque maiestas, quæ in hac mortali carne, ceu in tenebrosa nube abscondita est, pulsis tenebris, & purgata, illustratáque huiusce meæ carnis nube: toti orbi illucescat? Vt inde agnoscant me, & te, & per hanc cognitionem seruentur Electi? Sicut enim Petrus (2. 1. 17.) vocat gloriam Christi, eam Patris testificationem, qua à cœlo patefecit A-

postolis hunc Iesum, suum esse Filium, è sua scilicet substantia genitum: Sic Christus hic petit idem patefieri toti Mundo: nempe, sicut ante Mundi constitutionem, reuera fuit Filius Dei, Deus: sic deinceps post resurrectionem, idem omnibus, & vbique patefiat. Hæc est eius glorificatio. Quare hic locus insignis est pro confirmanda æterna Christi Deitate.

XII. Sequitur iam secunda & tertia pars precationis Christi: Commendaturus Apostolos Patri, multas assignat causas, propter quas ille debeat eos habere quàm commendatissimos. Hæc vero continentur versibus 6. 7. 8. & 9. partim etiam 10. Sequitur petitio in vers. 10. *Pater sancte, serua eos.* Hanc sequuntur aliæ rationes, propter quas commendabat Apostolos Patri. Item, petitionis repetitio & explicatio. Ad causas quod attinet, cur hos commendet Patri Christus: Prima est, quia sunt electi à Patre, ante Mundi constitutionem, *Tui erant* (inquit) Tuos igitur tibi commendo. Secunda, quia traditi Christo, tanquam Mediatori instituendi, seruandi, & custodiendi: imò & vt opera eorum vtatur in conuersione Mundi: *Et dedisti* (ait) *mihi*. Quos igitur mihi credidisti, & commendasti, vicissim tibi commendo. Tertia, Quia non tam prædicatum, quam manifestatum illis est Euangelium, Deusque ipse. *Manifestaui* (inquit) *nomen tuum hominibus, quos* &c. Sunt igitur digni, qui commendentur: cùm etiam tu dignos eos iudicaueris ô Pater, quibus nomen tuum manifestatem. Quare? Quia doctrinam prædicatam, & fide receptam, retinuerunt constanter & obsequenter. *Et sermonem tuum* (inquit) *seruauerunt.* Æquum igitur est, vt eos serues, qui tuum quoque sermonem seruarunt. Hæc omnia in vers 6. Hinc vero facilè colligimus argumenta, quibus demonstratur, Christum talem esse Dei Filium, qui verus sit Deus. *Manifestaui*, inquit, *nomen tuum hominibus* hoc est, Electis mihi concreditis, vel quis scilicet in sua cæcitate relictis. Quomodo verò manifestauit? nom externa tantum prædicatione, vt solent & possunt homines? At hoc modo etiam iis quos sibi non tradiderat Pater, nempe reprobis, Pharisæis, & aliis hypocritis manifestauit. Loquitur igitur de alio manifestationis genere, quæ scilicet fit per Spiritum sanctum intus docentem: de quo passim apud Prophetas & Apostolos. Hoc autem modo solus Deus potest docere & docet, suisque manifestat nomen. Quis enim in sua habet potestate hunc Spiritum, nisi Deus? Atque hæc est causa, cur, qui vi Spiritus sancti edocti sunt, vocentur θεοδίδακτοι. Huc illud apud Ierem 31. 33 *Ego* (inquit Iehoua) *scribam legem meam in cordibus eorum*; quasi dicat, cum nemo alius hoc possit præstare: Ego, ego scribam. Cùm igitur Christus dicat, se manifestasse nomen Dei Electis & cumprimis Apostolis ipsis & hoc fecerit, per Spiritum sanctum, quia alia ratione manifestari non potest: Annon apertè docet Spiritum sanctum in sua fuisse manu, quo posset illos intus docere? Quid hinc verò conficitur, nisi Christum verum esse Deum: & Spiritum Sanctum, Spiritum esse Christi: vt etiam vocat Apostolus ad Rom 8. 9. Item, Ait se manifestasse nomen Dei non omnibus: sed iis tantum, quos sibi dederat Pater, hoc est, Apostolis & aliis Electis, quos Pater tradiderat Christo seruandos. Item, causam cur his manifestauit, aliis verò non: hanc subdit, dicens, *Tui enim erant, & mihi dedisti seruandos.* Quibus verbis satis apertè declarat, se nouisse electos, quibus manifestandum erat nomen Patris, ipsúmque Euangelium: & simul etiam reprobos, quibus non erat manifestandum. Hos autem nosse, proprium Dei est: vt docet Apostolus dicens: *Nouit Dominus qui sunt sui*, &c. 2 Tim 2. 19. Annon igitur Christus Deus? Præterea quòd hic Christus ait, se manifestasse Euangelium Electi, quia electi: iel quia verò non ita, quia non electi, nec sibi traditi à Patre. psemet apud Matt 11. 25 attribuit Patri: *Abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti paruulis. Ita Pater, quia sic placitum est ante te.* Et alibi. *Qui didicit à Patre venit ad me.* Io. 6. 45. Eadem igitur operatio Patris & Filij in docendis Electis Euangelium, per Spiritum suum. Quid hoc etiam aliud innuit, imò concludit quàm Christum eiusdem esse cum Patre potentiæ, sapientiæ, Deitatis, cùm eædem etiam vtrisque sint actiones, per eundem Spiritum sanctum? Denique hanc etiam ob causam docet se Apostolos commendasse Patri: quia (inquit) *sermonem tuum seruauerunt*: nempe suo corde: fide constanti & sincera: Et infrà ver 7. & 8 ait: Eos verè nouisse, omnia quæ ipsi à Patre illis attulerat, fuisse à Patre: item, verè nouisse, se à Patre exiuisse Nouerat igitur ipse omnium illorum animos, corda, fidem sinceram, atque constantem. Scriptura autem vbique tradit, solius Dei esse: nosse hominum corda, & animos. *Tu solus nosti corda filiorum hominum.* 2. Par. 6 29.

XIII Sequitur versus septimus & octauus. *Nunc nouerunt omnia quæ dedisti mihi, abs te esse.* Commendat Apostolos à duobus: Primò, à fide, quòd scilicet verbum Euangelij non solùm audiue-

audiuerunt, sed vera fide receperunt. *Verba quæ tradidisti mihi* (inquit) *tradidi eis. Et ipsi ea acceperunt*, scilicet fide syncera. Secundò à cognitione Christi. Tria autem de Christo nouerunt ex verbo iam recepto: Eius Deitatem, quod natus sit ex Patre Deo. *Verè nouerunt:* (inquit) *me à te exiuisse.* De hoc exitu diximus supra, nempe hoc verbo significari naturalem Filij ex Patre generationem. Nouerunt eius officium, eum scilicet Patris esse Legatum, è cœlo in terram missum. Ideò ait: *Et crediderunt me à te missum esse.* Eum enim hominem esse non agnouerunt ex verbo, sed ex aspectu. Nouerunt etiam eius fidem in legatione obeunda: quod nil attulerit in Mundum, quòd non esset à Patre, imo nil in Christo fuisse, quòd à Patre non esset, & diuinum: idcircò ait: *Nunc nouerunt, omnia, quæ dedisti mihi, abs te esse.* Ex hac fide & certa cognitione, qua Apostoli post acceptum verbum Euangelij, verè agnouerunt Christum à Deo exiuisse, missum esse, & quicquid in Mundum attulit, à Patre accepisse, nemo non videt Christum Filium esse Dei, non factum à Patre, sed genitum ex substantia Patris.

XIV. Vers. 9. *Ego pro eis rogo: Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Duo facit: Primùm, Disertè profitetur se non rogare pro Mundo, hoc est, pro reprobis quicunque illi sint, aut quotquot fuerint, & futuri sint à condito orbe in finem vsque seculi, sed tantùm pro iis, quos dedit sibi Pater, hoc est, pro Electis, atque in primis pro Apostolis. Non est autem dubium, quin nouerit, & vniuersos & singulos, quos Pater ei dederat. Nam ait de ouibus suis, se singulas nosse, & nominatim vocare. Ioh. 10. 3. 14. & 27. Est igitur extra controuersiam, quum Christus hanc habuit precationem, cum repudiata tota reproborum turba, singulos Electos non confusè & in vniuersum, sed distinctè & propriè sibi ante oculos habuisse in numerato, & quasi nominatim singulum quemque patri commendasse, sicut etiam singulum quemque sigillatim nouerat & amabit. Nam etiam Apostolus sic loquitur de Christo, dicens: *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Gal. 2. 20. Innuit iis verbis Apostolus: Quum Christus sacrificium sui corporis offerret, singulos electos, inter quos & Paulus erat, fuisse illi propositos ante oculos, atque ita cum pro singulis, & rogasse, & sacrificium obtulisse. Tantam autem electorum multitudinem habere ad numerum ante oculos & vnumquemque singulatim, nominatim, ac propriè nouisse, & commendasse Patri, cuius esse potest, nisi illius, cui omnia nuda & aperta sunt, qui in numerato habet nostros etiam capillos, qui denique immensæ ac infinitæ sit cognitionis? Secundo adfert causam, cur repudiatis reprobis, electos tantùm commendet: *Quia* (inquit) *tui sunt.* Quasi dicat: Repulsam igitur non patiar, quia non commendo tibi alienos, sed tuos, quos scilicet ex reliqua Mundi turba, tibi in filios adoptasti.

XV. Vers. 10. Et (pro, Nam) *omnia mea tua sunt, & glorificatus sum in eis.* Primum membrum, habet non tam explicationem, quàm confirmationem eius, quod dixit: *Tui sunt, quos dedisti mihi.* Quia enim de electis & speciatim de Apostolis dixerat, eos & suos esse, & Patris. Suos, quum dixit, *Quos dedisti mihi:* Patris, quum subiecit, *Quia tui sunt:* Nunc igitur, hoc non tam explicans, quàm confirmans, generalem subdit propositionem, dicens: *Nam omnia mea, tua sunt: & vicissim, omnia tua mea sunt:* Annon iis verbis apertè docet, sicut nihil habet Filius, quod non sit Patris: sic nec Patrem quicquam habere, quod non sit Filij, vt supra etiam dixerat, Ioh. 16. 15. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt?* Verba enim Christi sic sunt construenda Electi, & inprimis Apostoli, non tam mei sunt, quàm tui. Nam omnia mea, tua sunt, vt omnia tua, mea. Et est proculdubio hæc Christi argumentatio.

Omnia mea, tua sunt, & omnia tua, mea.

Ergo etiam Apostoli & omnes electi, tam tui sunt, quàm mei, & tam mei, quàm tui. Quare meritò eos tibi commendo, non tam quòd mei, quàm etiam quod tui sunt. Liquet igitur ex hac generali Christi propositione, *Omnia mea tua sunt:* quicquid est Patris, esse etiam Filij, sicut contra nihil est Filij, quod non sit Patris. Quid autem magis est Patris quàm sua essentia, & sua Deitas? Essentia igitur, & Deitas Patris, est etiam essentia & Deitas Filij. Quare tam Deus Filius, quàm Pater. Imo si eadem Patris essentia, & Deitas, est etiam Filij, sequitur, Patrem & Filium vnum esse & eundem Deum. Quod si dicas, consequetur ergo hac argumentatione: Patrem esse Filium, & Filium esse Patrem: quia nihil magis est Patris, quàm paternitas, & nil magis Filij, quàm filiatio, si autem omnia, quæ sunt Patris, sunt etiam Filij, & contrà: paternitas igitur erit Filij, & contra: quare Filius erit Pater. Fallacia est ab essentia, qua vnum sunt Pater & Filius, ad proprietates, quibus distinguuntur personæ. Christus autem hîc loquitur non de proprietatibus, sed de rebus essentialibus. Christus enim suis verbis, prius statuit distinctionem personarum, suæ & patris, dum vna in parte collocat se, qui rogat, & in altera, Patrem, qui rogatur. Deinde quidquid præterea est Patris, suum etiam esse dicit, & contrà. Ideò non dixit: Tu es ego, & ego sum Tu: *omnia mea tua sunt, & omnia tua, mea.* Excipit igitur personales proprietates, facitque personas distinctas, reliqua verò omnia, facit sibi cum Patre communia. Quare optimè nos ex propositione Christi inferimus, essentiam & Deitatem Patris eandem esse cum Filij essentia & Deitate. Minimè verò inferri potest, aut Patrem esse Filium, aut Filium Patrem: Sequitur: *Et glorificatus sum in eis*, nempe Apostolis. Alia ratio, cur pro Electis, & inprimis pro Apostolis, roget, non pro mundo. *Quia* (inquit) *glorificatus sum in eis:* Quasi dicat, non autem in Mundo. Sensus est ideò Christum non pro Mundo, sed pro Electis tantùm orare Patrem: quia ab illo non glorificatur, sed potiùs blasphematur, sicut à Iudæis vocabatur Seductor, homo peccator, blasphemus. In Electis autem, hoc est, per Electos, glorificatur, dum eum agnoscunt, credunt, & confitentur, verum esse Filium Dei, Deum ipsum, & Seruatorem Mundi. Sic Apostoli Christum glorificauerunt: & adhuc erant glorificaturi, per totum orbem. Meritò igitur hos commendat Patri, non autem reprobos. Quare etiam his verbis docet, eos verè & sibi, & Patri gratos, & commendatos esse, imò & hos solos esse Electos, sibique traditos à Patre, qui Christum, quemadmodum & Apostoli, glorificant. Quid autem est glorificare Christum: nisi gloriam quam habuit, antequã Mundus fieret, illi tribuere, eam confiteri, & prædicare? Quænam hæc est? Quòd sit Filius Dei, æternus, increatus, & eiusdem cum Patre maiestatis ac Deitatis, vt suprà declaratum est: & sicut videmus Apostolos, pro tali eum agnouisse, & confessos esse. Quare contrà, eos esse reprobos, pro quibus non rogauit Christus: qui nunquam ita glorificant Christum, vt eum ex animo credant, & fateantur, verum esse, æternum, & increatum Patris Filium.

XVI. Vers. 11. *Et non amplius sum in Mundo.* Ait in præsenti *Non sum* quia breui hoc erat futurum. *Et hi in mundo sunt: & ego ad te venio.* Hoc est: Nam ego ad te venio. Est enim explicatio, quod soli illi maneant in Mundo: Quia ipse vadit ad Patrem. Alia adfertur causa, cur Pater debeat Apostolos habere commendatos: è præsenti rerum statu ducta: nempe, quia cùm Christus, qui hactenus ceu gallina, eos tanquam pullos sub alis protexit: iam iam discessurus esset ab illis, corpore scilicet, & corporali præsentia, illi mansuri erant in mũdo, hoc est, inter hostes, multis periculis, & malis expositi. Debet igitur pater, suo patrocinio eos protegere. Hæc verò omnia eo spectant, vt Apostoli & reliqui Electi sciant: quò magis destituti sunt præsentia Christi corporali, eo magis securæ esse patri, & filio in cœlis existenti: Ac sibi posthac non esse quærendam corporalem Christi in Mundo præsentiam: sed eum quærendum esse in cœlo apud patrem, apud quem quiescit: ac proinde sibi quoque esse mentibus, & cordibus apud Patrem, cui sunt commendati, cum Christo recumbendum & quiescendum. *Pater sancte serua eos: per nomen tuum, quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos, &c.* Posteaquam allatis aliquot causis, ostendit, quamobrem tam diligenter commendet Apostolos patri, hic explicat suam petitionem: *Serua eos* (inquit) *in nomine tuo.* Hoc bifariam exponi potest. Primùm, *in nomine tuo:* hoc est, propter te, pro tua benignitate, bonitate, &c. Sic ipse Iehoua ait apud Ies. 48. 11. *Propter me, propter me ego faciam*, hoc est, seruabo Israëlem, *vt non polluatur nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo.* Secundò, *In nomine tuo*, hoc est, pro tua auctoritate, quia ad te pertinent, quasi dicat: Hactenus ego custodiui nomine & auctoritate tua; nunc tu ipse, non per alium, tuaque auctoritate serua. Tui enim sunt. *Vt sint vnum*, nempe corpus, benè inter se compactum, & cum capite firmè conglutinatum. Consequitur hoc ex salute. Quos enim seruat Pater, eos vnit, cum, & sub Christo capite in vnum corpus: ita vt facti vnum cum Christo, sint etiam vnum inter se: illisque sit anima vna, & cor vnũ, sicut etiam vnus est illis Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Quos igitur seruat Pater, eos vnit, & hac vnione seruat. Proinde vbi salus, ibi vnio, ibi interitus, ibi dissipatio. Et contrà, vbi vera vnio, ibi salus, vbi dissipatio, ibi mors. *Sicut & nos.* Indicat vinculum, quo vniantur Electi in vnum corpus cum Christo: ac proinde docet, qualis sit hæc vnio. Vniuntur Spiritu Dei, & proinde vnio est spiritualis: Nam quare vnum sunt Pater & Filius, tam extra carnem, quàm in carne manifestatus? Spiritu, hoc est, Deitate, quæ sæpe nomine Spiritus significatur. Cùm enim duo sint, distinctione personarum: vnum sunt Deitate, quam essentiam appellamus. Eodem Spiritu vniuntur Electi cum Christo capite in vnum corpus, eodem, inquam, Spiritu & Deitate in nobis, non quidem sua plenitudine, & corporaliter, vt in Christo, sed ex parte, & per effecta inhabitãte, sicut etiam Pe-

trus intelligit, quum ait, nos fieri participes diuinæ naturæ. 2. Petr 1.4. Neque enim nos, Spiritus essentia, vnum sumus, quia nec sumus Deus, sed Spiritus effectis, nempe regeneratione, sanctificatione, gubernatione, fide, charitate, consensione animorum, atque doctrinæ, & aliis effectis, quæ Pater per Christum suo Spiritu in nobis efficit, simus vnum cum Christo, & inter nos. Pater enim vnit, cum Christo vnit, Spiritu vnit. Proinde illa particula, *Sicut & nos*, non est æqualitatis, sed similitudinis nota. Quum ea dicitur de Patre, & de Filio, vt suprà sæpe vidimus, nota est æqualitatis. Quum verò de nobis, & de Deo, similitudinis tantùm nota est. Ratio est: quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Non potest igitur æqualitatis inter nos, & Deum, esse nota. Inter infinitum autem & infinitum, inter immensum, & immensum, tanta est non solùm æqualitas, sed vnitas, vt non possint esse duo infinita, & duo immensa, sed vnum tantùm. Quum igitur, de Patre & de Filio legitur hæc particula, *Sicut*, æqualitatis est nota. Ex hoc autem loco, vbi Christus ait se & patrem vnum esse, non ineptè cum patribus colligimus, Christum verum esse Deum. Sed quia infrà versu 22. & 23. clarius hæc vnio exprimitur: ideò hic supersedeo, ibi rem melius explicaturus.

XVII. Vers. 12. *Dum eram cum eis in mundo, ego seruabam eos in nomine tuo.* Respondet ad tacitam obiectionem, cur non citius discipulos tuos commendasti patri, & dedisti ei seruandos? ait: Dum fui cum illis in mundo, ego seruaui illos, idque non meo, sed patris nomine, qui eos mihi tanquam custodi, dederat seruandos. Et quidem feci officium diligenter, ita vt nemo ex illis perierit, nisi filius perditionis. Nunc autem ad te venio, hoc est, discedo ab illis hoc corpore. Ergo, quia antehac fui cum illis, non commendaui, nunc quia relinquo eos in mundo, tibi pater reddo seruandos. Hic est simplex sensus. Loquitur autem hîc Christus, vt Mediator, & de custodia visibili, qua Apostolos vsque ad suam mortem seruauit. Ideò si interroges, num Christus post mortem desierit esse custos & seruator suorum Apostolorum, & solus pater eos texerit? Respondeo, sicut duplex est Christi præsentia, corporalis ac spiritualis, sic etiam duplex est custodiendi ratio, qua Christus suos discipulos custodiuit & custodit. Corporalis & visibilis vna (hæc finem habuit in morte Christi, vel saltem in ascensione in cœlum, Et de hac loquitur hoc in loco.) Altera spiritualis atque inuisibilis. Hac etiamnum custos est omnium suorum discipulorum, vnà cum Patre, de qua alibi ait: *Ad eum veniemus, Ego & Pater, & mansionem apud eum faciemus.* Ioh. 14. 23. Ex hac responsione, quæ certissima est, liquet primo Patris nomine sæpè significari non tantùm Patris personam, sed totam simul Dei essentiam, tam in Filio, & in Spiritu sancto, quàm in Patre. Commendans enim Apostolos Patri, vt eos custodiat, non se excipit Christus ab hac cura & custodia, quà Λόγος est. Hinc secundo liquet, Christum esse ita Dei filium, vt vnus sit cum Patre Deus. Nam fatentur omnes, Christum etiam post mortem, & ascensionem, custodem & seruatorem fuisse Apostolorum iuxta illud apud Matth. 28 20. *Ecce Ego vobiscum sum vsq; in finem seculi.* Vel igitur fuit custos Apostolorum, post ascensionem, quà homo, vel quà Deus. Non simpliciter quà homo, hîc enim quà homo, resignat hanc curam & tutelam Patri Deo, & rationem adfert, cur in hanc resignet, quia scilicet non sit futurus amplius cum eis in mundo hoc, nempe visibili præsentia, sed in cœlo apud patrem. Deindè apertè hac resignatione, docet, solum Patrem Deum eos curaturum, & seruaturum. Ergò si Christus etiam post mortem & ascensionem in cœlum, suos Apostolos, & alios discipulos in finem vsque mundi, tam ipse seruauit, & seruat, quam Pater, cui eos commendauit: efficitur tam Christum esse Deum, quam Patrem: Ac proinde Patris nomine, sæpenumero non solam Patris personam in scripturis significari, sed totum Deum. Idem quoque colligitur ex iis quæ dixit de Iuda. Is nondum perierat, & de eo sic loquitur, quasi iam in orcum esset detrusus, quia nouerat certò eum damnatum iri, cum Diabolo, & nouerat de eo scripta fuisse, quæ in Psal 108. continentur. Ideò dixit, eum periisse, vt impleretur Scriptura. Imo nouerat eum esse ex numero reproborum, & ad interitum destinatorum, non minùs quàm reliquos Apostolos nouerat esse ex electis, qui sibi verè traditi essent à Patre. Ideo vocat illum, filium perditionis. Nam quod inter datos sibi à Patre connumerat ipsum quoque Iudam, hoc ideo fecit propter hominum iudicia: quia electus ad Apostolatum, ad ipsam quoque vitam æternam electus fuisse, hominibus videretur. Sed ideo vocat filium perditionis, vt ostendat eum fuisse ex destinatis ad perditionem. Certè, nosse qui sint ex electis, & qui ex reprobis, solius Dei est, vt antè ex Apostolo ostendimus. Annon igitur Christus etiam hæc de Iuda asseuerando, piæ se tulit, se talem esse Dei filium, qui vnà cum Patre alios ad æternam vitam elegerit, alios ad perditionem, ante conditum mundum, destinârit, & ordinârit?

XVIII. Vers. 13. *Et hæc loquor in mundo* Causa finalis assignatur, cur hanc precationem audientibus Apostolis, ad Patrem habuerit, nempe non sua, neq; Patris, sed Apostolorum causa. Vt inde scilicet, maximo afficerentur gaudio: dum audirēt se tantopere commendari à vero & æterno Dei filio, Patri cœlesti, se fuisse à Patre electos, Christo traditos, vtriq; charos, nunquam perituros, & alia quæ hic habentur, quæ omnia ad maximam spectabant Apostolorum consolationem. Ergo idem est finis, cur eandem scriptam nobis reliquerit precationem, nimirum vt & nos qui credimus in eum, videamus, quinam simus coram Patre, quid habituri, vbi futuri, nimirum vbi & Christus: Et ita, vero & solido afficiamur gaudio, quo omnes Sathanę tentationes possimus sustinere. Porrò hoc gaudium, suum vocat Christus, tum, quia ipse illius est auctor: tum quia nostrā felicitatem, suam esse ducit. Scriptura autem vbique tradit, veram animi consolationem, pacem, gaudium, esse à Deo, & Deum huiusce auctorem esse. Idcirco ait Apostolus: *Deus Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* 2. Cor. 1.3. Item: *Et pax Dei exultet in cordibus vestris*, Col. 3. 15. Item: *Et pax Dei custodiat corda vestra.* Phil. 4 7.

XIX. Vers. 14. *Ego dedi illis sermonem tuum & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.* Alia causa, cur commendet Patri discipulos: quia propter Euangelium quod à Christo receperunt, odiosi facti sunt Mundo. Ratio ducitur ab effectu doctrinæ Christi. Qui enim eam fide recipiunt, eos Deus eripit è mundo, & inserit Christo, eoque dissimiles facit mundo, ingenio, moribus, cultu, sicut & Christus est. Nam propter receptionem doctrinæ Christi: vi Spiritus Dei eripiuntur è mundo, & rebelles fiunt contra mundum, pro Christo. Opus igitur habent protectione Dei. *Sicuti ego non sum ex hoc mundo.* Christus non erat ex Mundo, tum quia Deus, tum quia conceptus sine peccato. Nunquam enim fuit de mundo. Apostoli fuerunt de Mundo, sed posteà erepti sunt de mundo. Ergo similitudinis est, non æqualitatis nota, illud *sicut*.

XX. Vers. 15. *Non rogo vt tollas eos è mundo, sed vt serues eos à malo.* Ad explicationem petitionis hæc pertinent. In summa indicat, se velle vna quidem ex parte, vt simus milites in Mundo pro se contra mundum, & perpetuò pugnando, multa accipiamus vulnera, & plurima patiamur incommoda. Ex altera tamen se nolle, vt à mundo vincamur, & malis obruamur, sed ab illis seruemur. Si Christus non petit, vt tollamur è mundo, sed tantùm, vt seruemur à malo, ergo neque nos debemus simpliciter petere, vt nos eripiat è mundo, sed tantùm vt seruemur à malo, sicut habemus in precatione Dominica. Pugnandum igitur strenuè, sed certi esse debemus de victoria propter Christum. *Ex mundo non sunt, sicut & ego non sum de Mundo.* Repetitio est causæ superius allatæ. Mundus totus illis erit infensus. Idque mea causa, quia vt mihi adhærerent, defecerunt à Mundo, quemadmodum & ego nunquam fui de mundo. Ergò debent tibi esse commendati.

XXI. Vers. 17. & 19. *Sanctifica eos per veritatem tuam, Sermo tuus veritas est.* Alia petitionis explicatio, petit enim vt sanctificentur ad ministerium Apostolicum, quo mox erant functuri per totum orbem.

Porro verbum hoc, Sanctificare, est diligenter mihi explicandum, non solum propter intelligentiam huius versus, sed maximè propter versus deciminoni explicationem: vbi Christus ait, *Ego sanctifico meipsum.* Est enim locus ille non vulgaris, pro confirmanda Christi deitate. Sanctificare Hebræis propriè est, aliquid à statu rerum profanarum separare, & Deo consecrare: & ab vsu profano, in vsum sacrum & diuinum conuertere. Ita hoc verbum duo in se complectitur, terminum à quo, & terminum ad quem, hoc est separationem à profano vsu, & consecrationem ad spiritualem. Sic dicebantur sanctificari primitiæ, tam frugum quàm liberorum. Et Christus hoc idem docet hic, quum ait, Discipulos non esse ex hoc mundo. Nam ex mundo separârat, & sibi ac Patri consecrarat.

Cæterùm quia hæc sanctificatio & consecratio neque ab vno tantum fit sanctificatore, neque vno tantùm modo, hinc fit, vt ex variis modis, quibus varij etiam aliquid sanctificant, varia quoque significata huius verbi, sanctificare, in scripturis reperiantur. Deus enim sanctificat: Christus vt Mediator sanctificat: Nos etiam sanctificamus, sed diuersa ratione. Dicam de verbo primum quatenus de nobis: deinde quatenus de Deo, postremo quatenus de Christo prædicatur.

Quod ad nos attinet, primùm nos dicimur sanctificare Deum, quum illum glorificamus, fide, fidei confessione, & obedientia. Hæc significatio deriuatur à prima illa & gene-

generali, de qua diximus. Hac enim ratione, dum illum, vel fide, vel verbis, vel factis, prædicamus sanctum, bonum, misericordem, omnipotentem: quodammodo separamus & vendicamus à rebus profanis, vt à diis profanis & fictitiis, qui tales non sunt, nec ea possunt, quæ verus Deus. In hac significatione, sæpè accipitur, vt quum in Numer. 20. 12. Deus accusat Mosen, & Aaron, quod non se sanctificauerint, hoc est, glorificauerint: quum scilicet ad aquas contradictionis non crediderunt, & reipsa non sunt confessi, Deum posse aquam de petra elicere. Sic iubemur sanctificare Deum & nomen Dei, hoc est, glorificare fide, fidei confessione, obedientia. Secundò: Dicimur sanctificare nos ipsos, vel alios, vt passim præcepta occurrunt in Scripturis quibus iubemur sanctificare & nos, & alios. Vt: *sanctificate Ecclesiam, sanctificate populum*, &c. Sed tunc potiùs significat præparare ad sanctificationem, quàm verè & propriè sanctificare. Ratio est: Quia etsi quod ad externa attinet, possumus nos, & alios à rebus profanis separare, & Deo consecrare, non possumus tamen cor, & affectus à corruptione naturæ, & à peccato in obsequium, Deo reipsa consecrare, & deuouere. Iubemur quidem hoc facere, sed quia non possumus, idcircò Deus hoc pro sua facit gratia, & iubet, vt saltem nos præparemus, quod ad externa, quæ possumus, attinet, ad sanctificationem: Id quod fit, quum à negotiis profanis, consecramus nos ipsi, verbo Dei audiendo, precibus habendis, Sacramentisque percipiendis, ieiuniis & aliis pietatis exercitiis.

Quod ad Deum attinet. Is nunquam dicitur sanctificare seipsum. Est enim semper sanctissimus, & non habet superiorem, cui se consecret. Dicitur verò nos sanctificare, & id quidem propriè, quum nos totos, è seruitute peccati sibi consecrat, ad seruiendum iustitiæ, totos, inquam, mentem in primis cor atque affectus.

Hoc facit, internè quidem per suum Spiritum, nos renouando, & regenerando, & à peccato ad iustitiam, à corruptione naturæ in nouam creaturam, & veteri homine in nouum conuertendo, atque ita totos nos, à seruitute Satanæ, sibi in suum obsequium vindicando. Externè verò, per verbum Euangelij efficaciter nos vocando, & in suum fœdus recipiendo, symboloque fœderis, sibi obsignando, & consecrando: ita Deus propriè nos dicitur sanctificare: quia totos nos sibi consecrat, sua gratia. Iuxta hanc significationem accipiuntur dicta illa: *Ego Dominus, qui sanctifico vos.* Exod. 31. 13. Et apud Hier. 1. 5. *In vtero sanctifi aui te*, nempe non solùm ad officium propheticum, ex aliis hominibus, & à rebus profanis segregando, sed etiam regenerando, & nouam creaturam faciendo, atque ita verè ad munus etiam propheticum sanctificando. Item illud: *Deus autem sanctificet vos per omnia.* 1. Thess. 5. 23. Quare verbum sanctificandi, quum dicitur de Deo, complectitur mortificationem carnis à seruitute peccati, tanquam terminum (vt loquuntur) à Quo. Et viuificationem Spiritus, ad seruiendum iustitiæ, tanquam terminum, ad Quem. Et totius huiusce spiritualis motus continuationem ad extremum vsque vitæ nostræ. Non enim vno die perficitur hæc sanctificatio, sed toto vitæ nostræ cursu. Deus igitur nos semper sanctificat, dum sumus in hac vita.

In hac significatione accipitur etiam hic, *Sanctifica eos in veritate seu per veritatem, Sermo tuus veritas est.* Est enim similis locus apud Apostolum ad Ephes. qui hunc explicat, *Christus tradidit semetipsum, vt Ecclesiam sibi sanctificaret, postquam mundasset eam lauacro aquæ in verbo vitæ, Id est, vt per Euangelium exhiberet eam sibi sanctam, & sine ruga.* Eph. 5. 25. 26. Petit ergò Christus vt Pater inchoatam sanctificationem, seu regenerationem in Apostolis, continuet, & in finem vsque perficiat: magis ac magis eos replens donis Spiritus sancti: constantia, patientia, fortitudine animi, & aliis donis, atque ita verè sanctificet & consecret ad ministerium Apostolicum, sicut olim Hieremiam ad propheticum. Hæc autem Christi petitio tum maximè exaudita fuit: quum in die Pentecostes, misso Spiritu de cœlo, eos magis quàm vnquam sibi Deus consecrauit, ad prædicandum Euangelium in toto terrarum orbe. Rationem subdit Christus, cur hoc potissimùm petat pro Apostolis.

Sicut (enim) tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum. Quasi dicat: Nam sicut me misisti in mundum, sic etiam & ego hos mitto, ad idem officium, Euangelij, scilicet, prædicandi, faciendum. Ergò sicut tunc tu me sanctificasti Pater (Vnde illud: *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum.* Ioh. 10. 36.) sic debes hos etiam sanctificare. Est enim hæc sanctificatio illis pernecessaria: quanquam longè alia fuit sanctificatio Apostolorum, quàm Christi.

XXII. Versic. 19. Sequitur alia ratio ab Exemplo. *Et pro iis sanctifico meipsum vt sint & ipsi sanctificati per veritatem.* Quasi dicat, in hunc etiam finem sanctifico meipsum (nempe tibi Pater) pro ipsis, vt ipsi quoque sanctificati sint. Debes igitur, & tu Pater eos sanctificare: Argumentum est à suo exemplo: Sed simul ostendere voluit, vndenam sanctitas in Apostolos immediatè fluat, & per quem conferatur: nempe à se, & per se. Ergo, vt hic insignis locus intelligatur: videndum, quomodo hoc verbum de Christo prædicetur.

Notandum igitur verbum sanctificandi, de Christo prædicari, & passiuè & actiuè. Passiuè, dicitur sanctificatus à Patre: vt, *Quem Pater sanctificauit*, &c. Ioh. 10. 36 Quonam modo fuit à Patre sanctificatus? Primùm quidem, quatenus ὁ Λόγος Filius Dei, destinatus, & consecratus fuit, ad officium Mediatoris faciendum, eoque ad nos sanctificandos. Deinde, quatenus eius corpus & anima, hoc est, tota humana illa natura, fuit ex omnibus creaturis selecta, vt Λόγῳ vniretur ὑποστατικῶς, & vt in ea totum salutis mysterium perficeretur. Ideo etiam hæc natura dicitur sanctificata, quatenus à peccato fuit præseruata: dum sine viri semine fuit in vtero virginis concepta, & plenitudine Spiritus donata. Hæc est sanctificatio, qua Pater sanctificauit Christum, totum quidem, quia totum ad hoc sibi eum consecrauit vt esset Mediator: Sed respectu eumprimis humanæ naturæ, dicitur sanctificatus, quatenus hanc solam selegit Pater ex omnibus creaturis, ad vnionem cum verbo hypostaticam, & quatenus hanc solam à peccato in sui conceptione præseruauit, solamque Spiritu S. repleuit.

Tenemus quomodo verbum sanctificandi prædicetur de Christo passiuè, & quomodo fuerit à Patre sanctificatus, sanctificatur à nobis etiam idem Christus, quum à nobis glorificatur. Nunc videndum, quomodo Christus sanctificet se, & alios. Nam actiuè hoc verbum prædicatur de Christo, idque bifariam: quia & seipse sanctificauit, & alios, nempe electos, sanctificat. Vtraque significatio sese offert in hoc vers. 19. Quomodo autem seipsum sanctificauit? Primùm quatenus Λόγος: quum carnem, quam assumpserat, sua Deitate sanctificauit. Secundò, quatenus Mediator: cum seipsum sanctificauit voluntaria obedientia erga Patrem, & reipsa totum se, ipse exhibuit ad implendam voluntatem Patris, ad omniaque Mediatoris officia perficienda, quorum postremum in terris fuit, offerre sacrificium corporis sui. Hoc modo, Christus seipsum sanctificauit, qua de sanctificatione loquitur, hoc loco. Deinde Christus dicitur nos sanctificasse, & sanctificare, bifariam, primò quidem imputatione suæ perfectissimæ sanctitatis. Christus enim nobis, in se credentibus, sicut non imputat peccata nostra, sed contrà suam imputat iustitiam, sic etiam suam imputat sanctitatem & sanctificationem, qua peccatum, quod adhuc in nobis renatis inhabitat, in conspectu Dei, rectum est: & reputamur ita sancti, perinde ac si nulla in nobis naturæ corruptio superesset. De hac sanctificatione loquitur Apostolus ad 1. Cor. 1. 30. quum ait, Christum factum esse nobis nostram, non solùm iustitiam, sed etiam sanctificationem. Et de hac loquitur etiam hîc Christus, quum ait: *Ego pro eis sanctifico meipsum.* Quid est, *pro eis?* Eorum loco. Nos igitur in sua persona ita sanctificauit, & consecrauit Patri, cum tota vita, tum sui corporis oblatione, vt illud perinde fuerit, atque si nos sanctificassemus nos ipsos, idque tam perfecta sanctificatione, qua Christus se sanctificauit. Et de hac imprimis intelligitur illud ad Hebr. 10. 5. *Quapropter quum ingressurus esset Mundum, dicit: Sacrificium, & oblationem noluisti*, &c. *Tunc dixi: Ecce adsum. In capite libri scriptum est de me, vt faciam, Deus, voluntatem tuam*, &c. Infert inde Apostolus, Deum non acquieuisse in sacrificiis cuiusuis generis, sed in sola Filij sui, & Pontificis nostri obedientia ac sacrificio. Hunc enim solum, voluntatem Dei perfecisse. Posteà infert: *Qua voluntate* (Dei per Christum perfecta, & impleta) *sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi.* Hæc enim voluntatis Dei perfecta impletio, sanctificatio est Christi, & hac nos sanctificati sumus, quia nobis imputatur. Secundò, nos sanctificat Christus, reali suæ sanctificationis communicatione, per suum Spiritum, nobis facta: qua reformati, & regenerati, sanctam degamus vitam. Inserit enim nos sibi per suum Spiritum, & ita insitis realiter suam communicat sanctitatem, & de hac speciatim Apostolus ad Ephes. 5. 25. *Christus* (inquit) *dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro illa vt eam sanctificaret, postquam eam purgasset lauacro aquæ.* Quibus verbis docet Apostolus, Christum quotidie sordes nostras eluere sua sanctitate, per suum Spiritum nobis communicata, donec tandem penitus nos reddat sanctissimos, & purissimos. De vtraque ad Rom. 8. 1. De vtraque etiam intelligo hæc Christi verba: *Ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati.*

Nunc etiam tenemur, quomodo Christus eos sanctificet,

Habet autem hoc non parum ponderis, ad confirmandam Christi deitatem, nimirum quod & seipsum sanctificauerit & quod sanctificet etiam nos tum imputatione, tum reali communicatione, suæ perfectissimæ sanctitatis. Deus enim propriè is est, qui nos, vt causa efficiens, sanctificat: sicut Scripturæ passim docent. Quod si quis contendat, Christum non esse illum, qui nos sanctificet, sed illum tantum cuius sanctitate, tam imputata, quàm realiter communicata à Patre sanctificemur, & hoc significare Christum voluisse, quum dixit: *Ego pro ipsis meipsum sanctifico, vt sint ipsi sanctificati:* quòd voluerit tantùm ostendere, vnde sanctitas, qua sanctificamur, ad nos fluat, non autem se esse illum, qui nos sanctificet: Qui, inquam, hoc contendit, is mox refellitur duplici Apostoli testimonio, primo ad Ephes. de eadem re loquens, de qua & hic Christus, nempe de oblatione sui corporis, facit Christum non tantùm causam materialem, vnde sanctitas ad nos perfluat, sed etiam efficientem, quæ nos sanctificet, dicens: *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea.* Eph. 5. 25. Ecce & sanctitatem, & fontem, vnde fluat. Fons, est Christus, sanctitas, est ipsa voluntaria expositio, & oblatio corporis sui pro nobis. Sequitur: *Vt eam sanctificaret, postquam eam purgasset,* nempe Christus ipse. Ecce causam efficientem, quæ nos sanctificat, Christum ipsum. Quod enim Christus ait: *Ego sanctifico pro eis meipsum,* Apostolus dicit: *Christus expo suit semetipsum pro ea.* Quod vero Christus ait: *vt sint & ipsi sanctificati,* Apostolus ait: *vt eam sanctificaret.* Ergo verba Christi Apostolo interprete, sic sunt intelligenda: Vt sint & ipsi sanctificati, non solùm mea sanctitate, sed etiam per me, & à me. Deinde, ad Hebr. apertè scribitur, Christum, causam esse efficientem, quæ nos sanctificet. Ait enim Apostolus: *Qui sanctificat, & qui sanctificantur ex vno omnes.* Hebr. 2. 11 Quod ad naturam, quam assumpsit, attinet, omnes ex vno Patre sumus Adamo. Quod ad filiationem, propter quam propriè nos vocat fratres, omnes sumus ex vno Patre Deo. Sed ille genitus Filius, nos facti. Ioh. 1. 12.

His explicatis, satis apparet viris doctis, & iudicio præditis: an Christus sit talis Dei Filius, qui etiam sit Deus, néene sit. Sed quò res fiat dilucidior, & magis perspicua, argumentum explicabo.

XXIII. Duo præcipua nobis sunt perpendenda, in hac, de qua hic loci loquitur Christus, sanctificatione, ex quibus liquido apparebit, Christum, Filium esse Dei, Deum: quando illa duo in puram creaturam competere non possunt. Eorum primum est, quod ait, *Ego meipsum sanctifico:* præsertim si addas Apostoli explicationem. Hebr. 9. 14. nimirum, quod se obtulerit (hoc est enim seipsum sanctificare) per Spiritum æternum. Alterum est, quòd ait, *Pro eis: vt sint & ipsi sanctificati:* nempe non solum mea sanctitate, sed etiam à me. hoc est quòd Christus non solum sit ille, qui nobis sanctitatem acquisiuerit suo sanguine, sed etiam qui nos vt causa efficiens sanctificet. Ad primum quod attinet, constat ex sacris literis, nullius puri hominis esse, seipsum totum, tam animum & cor quàm corpus ipsum, verè & iuxta propriam verbi significationem, Deo sanctificare, sed quotquot sanctificantur, à solo Deo sanctificari. Verbum enim sanctificandi ex propria sua significatione, quum de sanctificandis hominibus loquimur, duo vt ante diximus complectitur, nempe, totius hominis, tum è statu naturæ corruptæ, & ex seruitute peccati, liberationem, tum in statum nouæ creaturæ assertionem, inque perfectum Dei obsequium, consecrationem. Id quod aliis vocibus, nempe renouatione, regeneratione, exutione veteris hominis, & indutione noui, & aliis similibus exprimitur dicendi formis. Vt quod Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum Filij sui dilecti. Hoc est sanctificare. Vt quòd Deus liberauerit nos de manu inimicorum nostrorum, vt ita liberati, seruiamus ei in sanctitate & iustitia, coram ipso omnibus diebus. Luc. 1. 74 Hoc est sanctificare. Item, vt ad Romanos: *Nunc enim liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.* Roman 6. 18. Hoc est sanctificare. Denique quid propriè sit sanctificare docet Apostolus, Hebr. 9. 13. *Si enim sanguis taurorum sanctificat ad carnis purificationem, quanto magis sanguis CHRISTI, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit immaculatum DEO, mundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis, ad seruiendum DEO viuenti?* Hoc propriè est sanctificare. Hoc autem solius esse Dei, & non hominis, aut vllius creati Spiritus, apud pios extra controuersiam est. Vbique enim scriptura tradit, Deum illum esse, qui nos sanctificet. Ac proinde etiam extra controuersiam est, nullius esse Spiritus creati sese à peccato præseruare, & ne in peccatis concipiatur, cauere. Atqui Christus etsi non regenerauit (neque enim opus habuit regeneratione, qui conceptus est sine peccato) perfecta tamen obedientia, sese totum Patri iam ante, ab initio suæ vitæ, vsque ad mortem, mortem autem crucis, consecrauit, & hoc est, quod hic dicit: Ego meipsum sanctifico. Ergo, etsi nil aliud adderet, tamen hinc apertè consequitur, Christum purum non esse hominem, neque Filium per gratiam adoptionis, sed per naturam, Deumque verum. Quod si excipias: At, quod perfecta obedientia sese Deo Patri consecrârit, damus, verùm hoc ideò fecit, & facere potuit, quia perfectæ erat & sanctissimæ naturæ, sine peccato conceptus: Quòd autem fuerit ita conceptus, hoc habuit tantùm à Patre. Pater enim eum sanctificauit, vt ait apud Iohann. 10. 36. Proinde, non hinc efficitur, eum esse Deum.

Quod sine peccato sit conceptus, conuenit inter nos, sed quod hoc solum à Patre acceperit, non damus. Contendimus verò, Filium etiam seipsum in sui conceptione, sanctificasse. Quomodo hoc fuerit factum, explicatum à nobis fuit: nimirum τὸ Λόγον, qui factus est caro, dum carnem assumeret, carnem illam, vt sui Spiritus conceptam, & ab omni peccati labe præseruasse, & plenitudine suæ sanctitatis repleuisse, ac quasi (vt ita loquar) ædificasse, sed sine vlla substantiæ, & naturæ humanæ mutatione, veluti etiam ignis ferrum, cui in fornace coniungitur, in suam conuertit naturam, non quod ferri substantia in substantiam ignis conuertatur, sed quod ignis totam suam vim, cuius capax potest esse ferrum, ferro communicet. Atqui hinc facile intelligitur, quomodo Λόγος seipsum, quod ad assumptam carnem attinet, sanctificârit. Argumenta autem, quibus hoc confirmetur, non desu...

Qui carnem, quam Λόγος assumpsit, sanctificauerit, eum nemo dubitat, fuisse Patrem. Vnde Christus: *Quem Pater sanctificauit.* Ioh. 10 36. *Omnia autem quæ agit Pater, eadem & Filius similiter agit.* Ioh 5. 10. Id quod non solùm de operibus quæ postea quam manifestatus est in carne, cum Patre operatus est verum etiam de omnibus aliis, quæcunque Pater vnquam fecerit, tam in Mundi creatione, quàm post orbem conditum, intelligendum esse: demonstratum à nobis fuit, quum hunc locum explicaremus. Non minùs igitur Christus, quà Λόγος est, seipsum quod ad carnem assumptam attinet, sanctificauit, quàm fuerit à Patre sanctificatus. Deinde causa, cur quod nasciturum erat ex virgine, nasciturum esset totum sanctum, hæc adfertur ab Angelo, nimirum, propterea quod virtute Spiritus sancti, qui virtus Altissimi appellatur, illud erat concipiendum. Luc. 1. 35. *Spiritus* (inquit) *sanctus superueniet in te.* ideoque quod nascetur ex te sanctum, &c. quibus verbis ostendit, Spiritum sanctum illum fuisse, qui carnem è virgine assumendam, sanctificârit, seu Patrem suo Spiritu. Atqui Spiritus sanctus non minus est, & dicitur Christi Spiritus, quàm Patris. Rom. 8 9 Gal 4 6. Non minus igitur Christus, quà Λόγος, & Filius Dei est, suam carnem sanctificauit, quàm Pater, cum per Spiritum sanctum, qui est & Patris & Filij, & qui essentia idem est, quod Pater & Filius: ea fuerit sanctificata.

Proinde non sine causa Apostolus Roman. 1. 3. 4. duo in Christo prædicat. Nempe carnem, secundum quam, docet eum esse ex semine Dauid: Et deitatem, quam vocat Spiritum sanctificationis, secundum quem Spiritum ait, declaratum esse filium Dei. Cur vero Spiritum Christi, Spiritum sanctificationis appellauit? non solùm quia alios sanctificat: sed cum primis, quia carnem assumptam sanctificauit, eo, qui à nobis suprà explicatus est, modo. Fatemur igitur, Quod Christus perfecta obedientia sese totum Patri vsque ad mortem consecrârit, & vt ipse hic loquitur, sanctificârit, hoc ideo illum potuisse facere, & reapse fecisse, quia totus erat sanctus, & in sui conceptione à Patre sanctificatus. Sed negamus humanam eius naturam in sui conceptione, fuisse à sola Patris persona sanctificatam, & contendimus, vt iam demonstratum est eam non minùs à Filio, quàm à Patre sanctificatam fuisse. Ac proinde tantum abest, vt hac ipsa Christi sanctificatione, quæ facta fuit in vtero Virginis, infirmari possit argumentum de deitate Christi, ductum ab altera sanctificatione, qua se Patri, perfecta obedientia sanctificauit, vt potiùs indè magis ac magis confirmetur. Ideò enim Christus perfectissima obedientia sese potuit totum Patri sanctificare & consecrare: quia priùs non minùs ipsemet, in sui, quod ad carnem attinet, conceptione sese sanctificauerat, quàm Pater. Sed præter hæc addo, quod Apostolus tradit ad Hebr 9 14. quomodo nempe Christus sese Patri consecrârit, oblatione sui corporis. *Per Spiritum* (inquit Apostolus) *æternum.* Hinc duo sequuntur; primùm, hunc Spiritum fuisse Christi Spiritum. Etsi enim aliquis sanctificari potest alterius Spiritu, sanctificatio tamen non fiet ab ipso, qui sanctificatur, sed ab eo, qui sanctificat. Ac proinde semper Spiritus, per quem aliquis sanctificatur, illius fuerit qui sanctificat. Si enim aliquis homo diceretur mouere se per animam: per animam suam sese mouere, omnino intell

intelligetur, non autem per aliam. Quòd si aliquis per alienam moueatur, non ille mouebit te, sed ab alio mouebitur. Cum igitur Christus sese sanctificauerit, seu obtulerit Patri per Spiritum æternum, efficitur, Spiritum hunc, Spiritum fuisse & esse Christi, non autem alienum à Christo. Deinde consequitur etiam, hunc Spiritum fuisse ipsam deitatem, seu (vt Apostolus vocat, Coloss. 2. 9.) ipsam plenitudinem Deitatis in Christo corporaliter inhabitantis. Nullus enim Spiritus, æternus Spiritus est, nisi verè Deus, & huic soli propriè conuenit nomen *αἰώνιο*: quia is solus est *ἀεὶ ὤν*. Christi igitur Spiritus, ipsa est æterna Christi deitas. Atque ideò magis inde liquet, quòd hac particula, *per Spiritum æternum*, indicare voluit fontem vnde efficacitas sacrificij Christi fluat, nempe ex ipsius deitate. Neque enim efficax fuisset sacrificium ad emundandas conscientias nostras, nisi is, qui sacrificium obtulit, non tam homo quàm etiam Deus fuisset, imò nisi ad sacrificij ipsius oblationem, concurrisset vis Deitatis. Ideò non simpliciter dixit: *Qui seipsum inculpatum obtulit*, sed addit, *per Spiritum æternum*. Cum hoc dicto consentaneum est illud, *Deus Ecclesiam redemit sanguine suo*. Act. 20. 28. Hac de causa, de principio Epistolæ, Apostolus conclusit, Christum esse non tam hominem ex semine Dauid, quàm verum Deum. Liquido igitur apparet nomine Spiritus æterni, Apostolum intellexisse æternam Christi deitatem. Quare ex eo, quod Christus ait, *Ego sanctifico meipsum*, adiecta Apostoli glossa, quòd hoc fecerit per Spiritum æternum, meritò concludimus, Christum verum esse æternumque Deum. Sed adde iis verbis Christi, *Ego sanctifico meipsum*, alteram circumstantiam, quam Apostolus loco iam citato ad Hebræos adiecit, nimirum causam finalem, cur Christus se ipsum sanctificârit, seu consecrârit in mortem, Patri. Ait hanc fuisse, vt sua morte intercedente, fœdus nouum confirmaretur, Hebr. 9. 15. Quibus ex verbis luculenter apparet, Apostolum, cum ait, Christum seipsum obtulisse per Spiritum æternum: docuisse, Christum esse noui & æterni fœderis, sicut confirmatorem, sic etiam auctorem. Nam sua morte fœdus confirmauit. Fœdus autem non confirmatur aliorum, sed ipsius testatoris morte. Fuit igitur Christus noui Testamenti auctor, quia confirmator. Quis porrò ignoret, auctorem Testamenti non tam veteris quam noui esse ipsum verum Iehouam, sicut liquet apud Ierem. 31. 33. vt ipsemet etiam Apostolus ibidem citat? Ergò quum Christus ait, *Ego sanctifico meipsum*, nempe in fœderis noui confirmationem, vt Apostolus interpretatur, apertè docet, se verum esse Iehouam illum, qui noui Testamenti, & auctor, & confirmator est. Hoc est primum argumentum, inde deductum: quòd Christus seipsum sanctificauit. Confirmatum vero tum à circumstantia Spiritus æterni, per quem se offerendo in mortem seipsum sanctificauit, tum causa finali, propter quam sanctificauit, nempe à confirmatione fœderis, per ipsius Testatoris mortem facta.

XXIV. Sequitur alterum, ex illis Christi verbis, quibus finalis causa suæ sanctificationis exprimitur: *Pro eis* (inquit) *vt & ipsi sint sanctificati in veritate*, nempe à me, vt ex Apostolo ostendimus ad Ephes. & ad Hebræos. Eph. 5. 25. Hebr. 2. 11. His enim verbis duo docuit Christus: vnum, se illum esse, qui sicut se sanctificauit, sic etiam nos in sua persona sanctificauerit, & sanctificet Patri: alterum, se etiam eum esse cuius sanctificatione & sanctitate sanctificemur, idque tum suæ perfectissimæ sanctitatis imputatione, cum reali eiusdem per suum Spiritum facta communicatione. Vtroque autem satis apertè euincitur, Christum filium esse Dei vnigenitum, Deumque ipsum. Nam quod ad primum attinet, vbique sacræ scripturæ docent, solius esse Dei homines sanctificare, & eos sibi totos consecrare exuendo veterem hominem, & induendo nouum: auferédo ab eis cor lapideum, & dando cor carneum: liberando à seruitute peccati, & efficiendo seruos iustitiæ, denique è mancipiis Sathanæ in filios sibi regenerando, & in templum Spiritus sancti consecrando. Cùm itaque Christus ille sit, qui nos & semel in sua persona sanctificârit, & quotidie magis ac magis sanctificet, vt ad Eph. 5. 26. Apostolus docet, quin etiam cùm ideò se sanctificârit, vt nos quoq; per ipsum sanctificaremur: idcircò, sicut inde euincimus eum esse verum Deum, quia seipsum totum sanctificauit, sic etiam inde facilè eadem ratione idem concludimus, quia nos sanctificauit atque sanctificat, nimirum, quia solius Dei est, homines sibi totos verè & propriè sanctificare. Accedit confirmatio: quia seipsum sanctificauit, suumque obtulit Patri sacrificium, per Spiritum æternum, sic etiam quos sanctificat, per Spiritum suum sanctificat. Ad alterum quod attinet: Christus nos sanctificat imputatione suæ perfectissimæ sanctitatis, quemadmodum docetur ad Rom. 8. prioribus versibus. Docet enim ideò nihil damnationis esse iis, qui in Christo sunt, quia vis viuificantis Spiritus (quàm appellat legem Spiritus vitæ) in Christo perfectissima, liberat nos à lege peccati & mortis, ex quo sequitur, eam nobis imputari. Quomodo enim sanctitas in Christo perfectissima nos liberat à lege peccati & mortis, nisi quia illa nobis ita imputatur & reputatur vt nostra, perindè atque si nullæ prorsus in nobis essent peccati reliquiæ? Cæterùm vt huius perfectissimæ sanctitatis, quæ in Christo reapse existens nobis imputatur certum testimonium atque pignus habeamus, sanctificeat nos, reali etiam eiusdem sanctitatis communicatione, sed ex parte, idque per suum Spiritum, quo in omnibus viuit agitque credentibus. Atque hæc est vtraque illa sanctitas, de qua ait Christus: *Ego sanctifico meipsum pro illis, vt & ipsi*. &c. Vtrumque verò ita se habere tam quod de imputata, quàm quod de communicata diximus Christi sanctitate, nimirum nos vtraque, à Christo ipso, tanquam à causa efficiente sanctificari, liquet ex iis locis in quibus Christus simpliciter dicitur nos sanctificare. Obsecro autem, quomodo Christus suam sanctitatem vel imputare, vel communicare singulis electis, vbique terrarum, & omnibus possit temporibus, si Deus non sit æternus & immensus, qui vbique sit, & vi suæ deitatis sese ad omnia extendat, & in omnibus agat? Certè (vt de imputatione dicam) sicut peccata nost a nobis non imputare solius Dei est, Psal 32. 2. sic suæ sanctitatis imputatione, nos habere pro verè sanctis, eiusdem solius Dei sit necesse est. Ille autem hanc nobis imputat, qui nos ea sanctificat. Quomodo verò Sol (vt de communicata dicam sanctitate) suam nobis communicare posset lucem, nisi suis radiis ad nos vsque pertingeret? Quia itaque lucem reipsa communicat: sequitur, eum esse quodammodo propter suos radios vbique sparsos, immensum. Idem de Christo cogitandum est. Quare eum reapse omnes suos electos sua sanctitate, ceu luce vbique sparsa, illustret, & viuificet, idque omni tempore & loco, apertum dat ipse testimonium suæ immensitatis, eoque & deitatis, quæ suis radiis omnium electorum corda perfundat. Argumentum igitur est minimè contemnendum ad confirmandam Christi deitatem, hoc, quod inde sumpsimus, quia & sanctificauit seipsum, & nos etiam sua sanctificat sanctitate.

XXV. Sequitur versicul. 20. *Non pro eis autem rogo tantùm, sed & pro iis, qui credituri sunt per sermonem eorum, in me*, &c. Hæc est pars tertia precationis Christi ad patrem, in qua posteaquam pro se, deindè pro Apostolis precatus est, nunc orat pro tota reliqua Ecclesia, seu pro omnibus Electis. Sunt autem duo præcipua capita huiusce præsentis precationis.

Vnum ad salutem pertinet Ecclesiæ, in hac etiam præsenti vita: Alterum ad perpetuam eius felicitatem in altero seculo. Nam primum caput est de vera & perfecta vnitate Ecclesiæ, deque *κοινωνίᾳ*, quam habet cum Patre & Filio eius Iesu Christo. Precatus est enim Christus vt omnes electi, qui eandem Euangelij doctrinam, per Apostolos primùm prædicatam, deinde literis mandatam ex animo amplectuntur, sicut omnes in eundem credant Iesum Christum, sic etiam omnes in vnum coëant corpus, sub vno eodemque capite Iesu Christo, idque vinculo eiusdem Spiritus sancti. Atque vt ita vnum effecti cum Christo, & inter se vnum etiam fiant cum Patre: & vt (Iohannes loquitur) *κοινωνίαν* habeant non tantùm cum Apostolis, & inter se: sed cum Patre, & Filio eius. Tum demum enim perfectam fore vnionem, & nos (vt loquitur Christus) consummatum iri in vnum. Hoc caput habemus versu 20. 21 22. 23. Fuit autem exaudita hæc Christi precatio. Itaque non immeritò scribit Iohannes: *Hæc autem scribimus vobis, vt & vos κοινωνίαν habeatis nobiscum, & κοινωνία nostra sit cum Patre, & Filio*, &c. 1. Ioh. 1. 3.

Alterum caput est, de æterna felicitate in cœlo cum Christo. Precatus est enim hoc quoque Christus, nempe, vt omnes fideles tandem ibi sint, vbi & ipse, nimirum in cœlo apud Patrem, vt ibi plenam ipsius gloriam apertè videant, & videndo, felicem beatamque in summo amore vitam in perpetuum traducant. Hoc caput habemus versu 24. vsque ad finem. Ex vtroque autem capite, testimonia habemus deitatis Christi non obscura. Breuiter verba Christi percurro.

XXVI. Ad primum igitur quod attinet, ait, *Non solùm autem*, &c. Tria hic habemus. Primum, pro quibus orârit Christus, ac proinde pro quibus etiamnum intercedat apud Patrem, nempe, pro tota, & sola sua Ecclesia. *Non solùm pro iis* (Apostolis inquit) *sed etiam pro iis, qui credituri sunt*, &c. Iohan. 17. 20. Nempe pro omnibus & singulis Electis. Nouit autem singulos pro quibus rogauit & rogat. Deinde habemus hic, quænam sit vera Ecclesia, nempe illa, quæ

doctrinam Apostolorum amplexa, totam salutis fiduciam in vno collocat Christo. Ideo ait: *Qui per sermonem eorum credituri sunt in me.* Vera igitur Ecclesia, sua fide in Christum, Deum illum esse testatur, & Christus hoc probat testimonium, quoniam vult in se, tanquam in verum, æternúmque Dei filium, credi. Postremo, Quisnam sit totius doctrinæ Apostolorum scopus, nimirum fides totius salutis in Christum. Certè scopus finísque Christiani hominis, debet esse Deus. Ideo Deus sic definitur, Esse ille à quo omnia, & per & propter quem omnia. Rom. 11. 36. Quomodo igitur doctrina Apostolorum proponit Christum tanquam scopum, in quo totam collocemus fiduciam, si non est Deus?

XXVII. Vers. 21. *vt omnes vnum sint sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.* Tria sunt in hoc versu, quæ in aliis etiam explicat. Petitio, explicatio petitionis, & certus quidam finis huius petitionis. Principio ait: *Vt omnes vnum sint*, hoc est, peto efficias, vt omnes vnum sint corpus, nempe (vt mox explicat) sub vno capite, totum corpus viuificante. Hæc est enim summa huiusce petitionis, vt scilicet omnes fideles, sicut vnam & candem Apostolorum doctrinam amplectuntur, & sicut vnum & eundem in Christo fidem ex animo profitentur, sic in vnum coeant corpus, sub vno capite Christo, per totum orbem diffusum: quam coitionem, communionem sanctorum vocamus. Et hic est fructus passionis Christi, vt Filios Dei congregaret in vnum. Est enim hæc regula retinenda, Christum hîc antequam iret ad mortem, sub forma precationis explicasse fructus suæ passionis, seu sui sacrificij efficacitatem. Quæcunque enim hic petiit, vi sui sanguinis impetrauit.

Deinde ait: *Sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.* Ordo, & sensus verborum hic est. Peto, ô Pater, & rogo efficias, vt sicut tu es in me, & ego in te, atque ideò verè inter nos vnum sumus, sic etiam illi in nobis sint, atque ita verè sint nobiscum, & inter se vnum. Illa particula, *sicut*, nota est similitudinis, non autem æqualitatis.

Neque enim potest Ecclesia eodem planè & æquali modo esse vnum corpus, sicut Pater & Christus vnum sunt. Hoc porrò simili, duo præcipua huiusce vnitatis Ecclesiæ capita, aperit Christus. Vnum apertè tradit, alterum indicat, sed versu insequenti istud etiam explicat. Horum duorum capitum primum est fundamentum seu caput vnitatis Ecclesiæ, alterum est eiusdem vnitatis vinculum. Fundamentum autem, & caput vnitatis, est id, in quo ipsa vnitas consistit, & sub quo omnia membra coalescunt. Quotquot enim in vnum quasi corpus coeunt, illa sub vno aliquo ceu capite, totius vnitatis principe coeant, necesse est. Quoniam omnis vnitas, est in vno, & ad vnum. Multæ lineæ in vno puncto collectæ, vnum constituunt sphæricum corpus: Multa membra sub vno animalis capite coacta, vnum efficiunt corpus animale. Multi ciues sub vno rege, vnum sunt corpus politicum, quod regnum appellatur. Sic multi fideles, sub vno capite viuo & viuificante collecti, vnum constituunt corpus Ecclesiasticũ. Hoc caput in Ecclesia, omnes sub se fideles ceu membra coacta continés, atque viuificans, & in quo vnitas Ecclesię consistit & nititur, quodnam est? Est Christus ipse: non simpliciter quatenus homo aut Mediator, sed quatenus vnum est cum Patre, qui est fons omnis vnitatis, & totius vitæ scaturigo. Sicut enim in humano genere, caput continet sub se reliqua membra sibi vnita, non quatenus est nudum caput, sed quatenus fontem totius vnitatis & vitæ in se habet animam: Ita Christus, caput Ecclesiæ est, quatenus secum semper habet Patrem totius vitæ fontem & omnis vnitatis principium, vt hoc significauit Christus, cum dixit: *sicut tu Pater in me & ego in te*. Hinc enim pendet vnitas Ecclesiæ. Ideirco Iohannes vnionem nostram docet esse non in filio solo, sed in Filio simul & in Patre, dicens, 1. Ioh. 1. 3. *Et κοινωνία nostra sit cum Patre, & cum filio eius Iesu Christo.* Sed immediatè vnimur Christo & per Christum Patri: ideo ait idem Ioh. *Qui habet filium, habet & Patrem.* 1. Ioh. 2. 23. Christus ergo, caput vnitatis Ecclesiæ explicans, ait: *Vt sint vnum in nobis*, hoc est in me tanquam Mediatore, & per me in te, tanquam in principio vitæ & vnitatis. Loquitur enim hîc Christus tanquam medius inter Patrem & nos, nempe vt Pontifex, & Mediator coniungens immediatè nos sibi, & per se Patri. Id quod meliùs explicat: versu 23. dicens: *Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati, sint perfecti in vnum.* Pater enim, tanquam supremus est in Christo Mediatore: Christus vt medius in nobis, qui sumus infimi, habitat. Ac proinde nos immediatè cõiuncti sumus Christo, & per Christum Patri supra quem nihil est, & in quo est fons omnis vitæ, & omnis boni. Caput igitur & fundamentum totius vnitatis Ecclesiasticę, est Christus cum Patre. Ideo ait: *in nobis vnum sint.* Et infrà ait: *Ego in eis, tu in me, vt sint consummati*, hoc est, perfecti, *in vnum.*

Tum demum enim vera & perfecta est vnitas Ecclesiæ quum sumus vniti Christo, & per Christum Patri. Nam sic etiam vnitas, quæ est inter Patrem & Christum perfecta est vnitas, quia sicut à Patre incipit, sic etiam in Patrem desinit. Ideo rectò ordine dixit: *Sicut tu Pater in me.* En quomodo vnitas incipit à Patre, in Christo. *Et ego in te.* En quomodo eadem vnitas, finem habet in Patre. Sic nostra vnitas incipit à Patre: quia is misit filium, vt nos sibi vniret. Et desinit in Patrem: quia Christus ideò nos sibi vnit, vt ad Patrem adducat. Tunc demum, perfecti sumus in vnum. Hoc est primum vnitatis caput. Alterum est nexus, quo vnimur Christo, & per Christum Patri. Omnia enim quæ alicui vni copulantur & vniuntur, aliquo nexu copulentur & vniantur necesse est. In corpore humano, omnia membra vniuntur capiti, & inter se, vinculo Spiritus seu animæ. Ita in corpore Ecclesiæ, omnes electi vniuntur capiti Christo, in quo Pater est, nexu Spiritus sancti nos Christo capiti copulantis, & diuinæ ipsius naturæ participes efficientis, qua simus Filij Dei.

XXVIII. Hunc nexum explicat Christus, quum subdit versiculo 22. *Et, gloriam quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Quænam sit hæc gloria quam à Patre accepit, & quam nobis dedit, anteà explicatum est. Est ipsa diuina natura, essentia, Deitas, cuius communicatione genitus est Filius Dei Patris, Deus de Deo. Huius fecit nos participes per Spiritum sanctum, quum suæ dignitatis & filiationis communicatione nos efficit Filios Dei. Omnia enim bona, ad æternam salutem pertinentia, à Patre Christus, per hunc Spiritum nobis communicatum, communicat. Proinde hic est nexus, quo vnimur capiti Christo, & per Christum Patri, quatenus Christus per Spiritum sanctum, suam nobis gloriam communicat. Filios Dei nos efficiendo, & ita cum Patre suo coniungendo. Ideo ait, *Ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis.* (hæc est ἐξουσία) In quem vero finem dedit nobis hanc gloriam? *vt*, inquit, *vnum sint nobiscum*, scilicet, & inter se, *sicut & nos vnum sumus.* Ideo enim vnum sunt ipsi, Pater, & Filius & Spiritus sanctus, quia vna est omnium Deitas, quæ etiam nomine Spiritus nonnunquam significatur. Sic igitur etiam nos vnum simus cum ipsis participatione eiusdem gloriæ, & diuinæ naturæ, per Spiritum sanctum. Hanc vero vnionem cum Christo per Spiritum sanctum, & cum Patre per Christum, sequitur vnio inter nos, omniaque vera Ecclesiæ membra. Illa enim huius est causa, efficitque, vt verè simus consummati in vnum, tametsi diuersis, longisque locorum interuallis distiti sumus ab inuicem. Lineæ certè sphæricæ, in vno centro & puncto coniunctæ, quia vnum sunt cum centro, multo etiam perfectius sunt vnum inter se ratione centri, in quod omnes coeunt, licet vna procul distet ab alia, quàm si omnes propius inuicem essent, sed sine centro, cui vniantur. Propter centrum igitur, cui sunt vnitæ lineæ omnes, verè dicuntur perfectæ, & consummatæ in vnum. Quare ex hoc etiam membro apparet, quandonam omnes fideles verè sint vnum, nimirum quando omnes, etsi longis locorum interuallis à se inuicem distant, eiusdem tamen Spiritus Christi vinculo Christo Mediatori copulantur, & per Christum patri, atque ita vnum sunt in Christo, & in Patre, per Spiritum sanctum. Tum demum sumus verè perfecti, & consummati in vnum, quemadmodum loquitur Christus. Atque hoc est mirabile huiusce vnitatis mysterium: quæ constat Deo Patre, Christo mediatore, & Ecclesia, vinculo Spiritus sancti, cum Christo, & cum Patre coniuncta. Ideo rectè Christus ait: *Ego in eis, tu in me, vt sint perfecti in vnum.* Ita explicauimus duo priora capita huius contextus, nempe petitionem, & petitionis explicationem.

XXIX Quod ad tertium attinet, illud est duplex finalis causa, cur hanc Ecclesiæ vnitatem petat. Prima, vt hinc perspicuè innotescat gloria Christi, nimirum, Christum verum esse Dei filium, à Patre in mundum missum, & Patri charissimum ante mundi constitutionem. Quomodo verò hoc, ex hac vera Ecclesiæ cum Christo, & cum Patre, per Spiritum sanctum vnione innotescat, explico. Ex hac vnione, oritur totius hominis regeneratio & totius vitæ renouatio. Participes enim simus lucis illius cœlestis, de qua Iohannes, *Deus lux est, &c.* 1. Ioh. 1. 14. Et Christus: *Ego sum lux mundi.* Ioh. 8. 12. Hoc docet Apostolus, Eph. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

Hæc autem lux latère in nobis non potest, sed sese profert per bona opera. Christiani enim sese mutuò diligunt, & inter se pacem vnitatemque Spiritus & charitatis colunt: Hanc vero vitæ mutationem & vnitatem fidelium, vidit & nouit mundus, tunc primum inter nos haberi cœpisse, quum

quum amplexi doctrinam Apostolorum, credere cœpimus in Christum. Ex mutatione igitur vitæ, eoque ex vnitate Ecclesiæ & ex fructibus huius vnitatis cum Christo & Deo, agnoscunt homines hunc Christum, quem credimus, vere fuisse à Deo missum: verúmque vt prædicabatur, Dei filium, omnipotentem: quandoquidem ita homines, qui in eum credunt, immutat & renouat, vt eos repleat sanctitate, vereque faciat diuinos, atque cœlestes.

Hic est finis non postremus, cur nos sibi vniat Christus & regeneret per suum Spiritum: nempe vt ex hac vnione, patefiat mundo sua ipsius gloria atque deitas & omnipotentia. Merito igitur ait: *vt credat mundus, me à te missum esse.* Et idem repetit versu 23. *Et vt cognoscat mundus me à te missum esse* Quid nostris dissidiis, odiis, inimicitiis, scelerata vita aliud facimus, quàm quod negamus Christum, in quem credere nos profitemur, missum esse à Deo, verumque esse Dei filium? Quibus autem argumentis magis confirmare possumus Christum verum esse Dei filium, Deumque ipsum, quàm sancta vita, quam mutua concordia, pace, charitate? His enim testamur nos factos esse participes diuinæ naturæ, quam in Christo prædicamus corporaliter inhabitare.

Altera causa finalis est, vt hinc etiam patefiat, quanta nos beneuolentia Pater diligat: quippe qui filium suum misit in mundum, vt nos suo Spiritu sibi & per se Patri vniret, & hac vnione redderet sanctos, fœlices, beatos. Vera igitur vnitas fidelium cum Christo, cedit in gloriam Christi & Patris, & in salutem Ecclesiæ.

Ex hoc autem contextu proferunt se duo non leuia argumenta, quibus Christus declarauit, talem se esse Dei filium, qui etiam cum Patre sit Deus. Primum, Christus ex æquo vnà cum Patre se facit caput, in quo vnita sit Ecclesia, singulique fideles. *Vt sint* (inquit) *in nobis vnum.* Quomodo autem potest esse caput in quo tota Ecclesia sit collecta, & à quo singuli electi viuificentur, nisi in eo sit plenitudo vitæ, & Deitatis? Alterum: Sicut nos vnum sumus cum Christo, & cum Patre participatione gloriæ, quam Christus à Patre acceptam nobis communicauit, hoc est, diuinæ naturæ, qua facti sumus Filij Dei: Sic Christus est vnum cum Patre, plenitudine huius gloriæ, hoc est Deitatis, quam ante Mundi constitutionem accepit à Patre, in sui ex Patre ineffabili generatione. Qui autem vnum est cum Patre, plenitudine gloriæ, & Deitatis, quid aliud esse potest, quàm vnus cum Patre Deus? At sicut fideles, quia participatione diuini Spiritus vnum sunt cum *Deo*, homines diuini meritò possunt appellari: Ita Christus, quia plenitudine Deitatis vnum est cum Patre *Deo*, verissime dicitur verus esse *Deus*. Nam eandem ob causam nos dicimus viuere, non autem vita ipsa, nimirum, quia vita Dei per Christum nobis communicata est ex parte: At vero Christus dicitur vita ipsa, quia in ipso plenitudo Deitatis in ipso corporaliter inhabitat, & hac vnum est cum Patre: omnino verus esse *Deus* dicendus est. Est enim Filius in Patre, & Pater in Filio plenitudine Deitatis: sicut Sol in radio, & radius in Sole plenitudine Lucis. Imo longè etiam perfectiori modo, & qui omnem creatæ mentis captum excedit. Ergo multò verius Christus dicitur, & est Deus, quàm radius Solis, Sol appellari solitus est.

XXX. Versicul. 24. *Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, & videant gloriam meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante Mundum conditum.* Alterum quod petit à Patre pro tota Ecclesia singulisque electis, & quod reapse suo sanguine impetrauit, est; vt sint cum Christo in cœlo in perpetuum, ibique gloria deitatis, & regni Christi perfruantur. Sunt autem tria membra huius versus, diligenti consideratione digna: & quæ non parum deitatem Christi confirmant. Primum est petitio, suæque voluntatis significatio: *Volo* (inquit) *Pater, vt quos dedisti mihi, mecum sint, vbi sum ego.* Alterum est causa finalis, cur velit eos secum esse: nimirum propter ipsorum fœlicitatem. *Vt conspiciant* (inquit) *gloriam illam meam.* Tertium est, Huius gloriæ explicatio: nempe quod sit Filius è Patre natus, & dilectus ante mundi constitutionem: & eandem ob causam destinatus etiam, ad totam hanc gloriam, quam quatenus etiam homo, consecutus est: nimirum, quod sit factus Mediator, pontifex, rex totius Ecclesiæ, seruator, hæres vniuersorum, Sessor ad dextram Patris, iudex viuorum & mortuorum, supra omnes angelos exaltatus. Hæc enim omnia ex illo consequuntur amore, quo ipsum vt vnigenitum Pater complexus est, ante constitutionem mundi. Hæc est gloria Christi, vt paulo pòst etiam ex scripturis monstrabo. Ad primum quod attinet, ait: *Pater, quos dedisti mihi, &c.* Verbum illud θέλω, licet non nunquam vsurpetur, pro velim: nihil tamen impedit, quin hoc loco, accipi simpliciter possit, pro, *volo*: non quidem vt sit verbum imperantis: sed vt sit certæ iustissimæ, & ideò immutabilis Christi voluntatis, significatio. Hæc enim omnia, sonora & clara voce proferebat Christus propter Apostolos; & propter nos etiam scripta reliquit: vt in vers. 13. apertè expressit, se hæc omnia dixisse, *vt gaudium suum in illis esset perfectum.* Hæc autem certa, suæ certissimæ & immutabilis voluntatis, significatio, plurimum faciebat ad consolationem Apostolorum, & nostram. Merito igitur dixit, *Volo*: non autem, cupio, desidero. Sic solent Filij, quum aliquid certi constituerunt, promiseruntque, quod tamen sine Patris assensu obtinere nequeunt; hac fiducia Patrem alloqui, vt dicant, pater hoc peto, & pro beneuolentia, qua me complecteris, audeo dicere, Volo. Hoc est enim desiderium meum, quod quia persuasus sum, esse iustissimum, eoque tibi fore gratissimum: idcircò etiam certò constitui, & promisi. Scio enim te idem velle. Ita etiam hic loquitur Christus. Et ratio à fine huius precationis ducta, confirmat quod dico. Nam finis fuit cum Apostolorum, cum nostri omnium consolatio, quæ inde oritur, quod nouimus certam hanc esse voluntatem Christi, vt simus vbi & ipse, in cœlo. Nouimus autem, voluntatem Patris non esse diuersam à voluntate Filij. Certi igitur sumus de futura beatitudine. Quare sensus est: Nunquam, ô pater ero contentus: nisi illi, quos dedisti mihi, sint vbi & ego, in cœlo, ibque æterna beatitudine. Nam quia dedisti mihi, scio te hoc velle: propterea & ego hoc idem volo. Hinc autem apparet, eandem esse Christi & Patris voluntatem. Neque enim Christus ita loqueretur, *Volo*: nisi eadem esset & patris voluntas. Quum enim suum tantùm explicauit desiderium, quà homo, non est absolute locutus, *volo*: sed, *si fieri potest, transeat à me calix.* Matth. 26. 36. Hic simpliciter ait, *volo.* Eadem igitur Patris & Filij voluntas: ac proindè eadem Deitas. Ex illo etiam verbo in præsenti, *Sum*: facile est colligere, Christum non esse purum hominem, sed Filium Dei immensum, Deúmque ipsum. Nam quum hæc diceret, erat iam in cœlo, & in cœlesti regno: quia ait, *Vbi sum ego.* Non erat autem corpore, hoc enim erat tunc duntaxat in terra. Alia igitur natura, quàm humana, erat in cœlo. Atqui hinc apparet, quomodo Christus sit vbique, sua nimirum Deitate, non autem corpore. Id quod inde confirmatur: Quia si esset vbique suo corpore: vbique etiam futuri essent omnes fideles suis corporibus. Apertè enim ait Christus, se velle, vt ibi sint secum, vbi & ipse. Confirmatur etiam resurrectio mortuorum, nostráque corpora, futura in cœlo gloriosa. Fideles enim, qui futuri sunt, vbi & Christus, non constant tantùm anima, sed etiam corpore. Ergò tam corpore, quàm anima in cœlo tandem sint, necessè fuerit.

XXXI. Ad secundum verò quod attinet, ait: *Vt videant gloriam illam meam, &c.* Verbo videndi, intelligit non simplicem inspectionem gloriæ Christi: sed plenam ac perfectam visionem, cum beata fruitione coniunctam. Ex illa enim visione, oritur Christo fruitio, nostráque æterna beatitas. Nam si vita æterna & salus nostra in eo sita est (sicut supra dixit) vt agnoscamus, quanquam obscurè, in hoc seculo, Deum & Christum: Plena igitur felicitas erit in aperta plenáque visione gloriæ Dei & Christi. At nonne Apostoli viderant iam gloriam Christi? *Vidimus gloriam eius, &c.* Ioh. 1. 14. viderunt scintillas, non plenum fulgorem. Sensus igitur est, Volo tandem in cœlum recipiantur fideles omnes, vbi & ego iam sum mea Deitate, & breuî etiam, corpore. Quorsum? Vt gloriam meam, quam in terris Apostoli & aliquot alij, ex hac carne, sed obscure, refulgentem, vtcunque viderunt, & adhuc post meam resurrectionem clariùs visuri sunt: in cœlo perfectissimè, & pleno solidóque fulgore lucentem, perspicuè qualis est, videant, & ea perfruantur. His igitur verbis futuram nostram felicitatem exprimere voluit: & quanam in re posita sit, docere: nimirum in plena ac perfecta visione, & fruitione gloriæ Christi. Salomon ostendit Reginæ Sabæ omnem suam gloriam conspiciendam: sed non fruendam. 1. Reg. 10. At Christus volet vt sua conspecta perfruamur.

At quænam est hæc gloria Christi? Hanc explicat duobus verbis: nomine dationis, & nomine dilectionis, ante mundi constitutionem. Ad vtrumque enim refero. πρὸ τῆς καταβολῆς illud, *Ante mundi constitutionem*: Et tam cum verbo, *Dedisti*, coniungo, quàm cum verbo, *Dilexisti*: vt congruat cum eo, quod suprà dixit, versiculo 5. *Ea gloria quam habui, antequam Mundus existeret.* Si enim Christus eam gloriam apud Patrem habuit, antequam mundus existeret, ergò Pater eam dederat Christo ante mundi constitutionem. Gloria igitur Christi consistit, cum primis, in re, accepta à Patre ante mundi constitutionem: & in dilectio-

ne qua Pater eum dilexit, itidem ante mundi constitutionem. Quid autem ante mundi constitutionem, vel Pater dare potuit, vel Filius accipere, nisi Deitatis gloriam? Igitur primum verbum non potest referri, nisi ad æternam ex Patre filiationem, eoque ad Deitatem Christi. Nam antequam Mundus fieret, nihil erat nisi Deus; nullave gloria, nisi gloria Dei. Quare si reapse, & Pater dedit hanc gloriam Christo, ante mundi constitutionem: & Christus eam habuit, acepitque ante mundi constitutionem, vt supra ostendimus, consequitur hanc gloriam esse ipsam æternam Christi filiationem, ipsamque Deitatem, quatenus à Patre accepta, tota est in filio. Idcirco non sine causa duos adiecit articulos, cùm dixit, *Vt videant τὴν δόξαν, τὴν ἐμὴν: illam gloriam, illam meam:* quasi dicat; illam æternam ac diuinam: & illam meam propriam ac singularem, nempe, quòd sim Filius tuus æternus, increatus, tibi ὁμοούσιος. Vt ita interpreter, cogunt tum alia Scripturarum loca, quæ suprà citauimus de hac gloria: tum ipsa Christi verba de hac eadem re, ter in hac precatione repetita. Primum: vers. 5. *Glorifica me ea gloria, quam habui apud te, antequam mundus fieret.* Quę quàm bene respondeant iis, quæ in hoc versu habet perspicuè, apparet ex vtriusque collatione. Nomine autem gloriæ, suprà versu quinto ostendimus, intelligi ipsam æternam & essentialem ex Patre, Filij natiuitatem, adeóque ipsam Deitatem. Deinde versu 22. eandem vocem repetit: *Gloriam quam dedisti mihi, dedi eis.* Quid autem dedit nobis Christus? Hanc dignitatem, gloriam, & auctoritatem, vt simus filij Dei, quicunque in illum credimus Iohan. 1. 12. Postremo hic ait: *Vt videant gloriam.* Est autem absurdum, eandem vocem, ter repetitam in eadem precatione, & de qua potissimum tota ferè loquitur oratio: in diuersa trahi significata.

Prætetea, hæc reuera est præcipua gloria Christi, quòd solus est æternus, naturalis, & ὁμοούσιος, Patris æterni Filius. Accedit ratio deducta ab illa temporis circumstantia, vel potiùs ab æternitate: *quam* (inquit) *dedisti ante mundi constitutionem. Et* vt supra, *quam habui apud te, antequam mundus ex fieret.* Item Iohannes ait, 1. 14. *vidimus gloriam eius, &c.* scilicet ex parte. Hi: verò Christus: *vt videant gloriam,* inquit, *meam,* scilicet plenè.

Non est igitur absurdum, si ita interpretemur: Quoniam hæc interpretatio & cum analogia fidei, & cum aliis Scripturis, & cum ipso contextu consentanea est.

XXXII. Sequitur altera explicatio gloriæ Christi nempe, quod Pater eum dilexerit, ante mundi constitutionem Refero hanc gloriam, primò quidem, ad Christum, quà Λόγος & æternus est Dei Filius: secundo, ad eundem, quatenus etiam est homo. Nam hunc hominem vel potiùs humanam naturam in Christo, antequam esset creata & ὑποστατικῶς τῷ Λόγῳ vnita, nempe ante mundi constitutionem, amauit Pater: Quemadmodum etiam omnes electos: iuxta illud *Iacob dilexi, &c.* Rom 9 13.

Et ex hoc amore factum est, vt hanc etiam humanam naturam in Christo, tanto honore, & gloria coronârit (sicut loquitur Scriptura:) vt eam hypostatica vnione coniunxerit cum æterno Λόγῳ: vt nomen Filij Dei consecuta sit, vt vnà cum Λόγῳ facta sit Mediator, Pontifex inter Patrem & homines, Rex, Iudex viuorum & mortuorum, vt in ea deleretur, sic peccatum, sublatæ inimicitiæ, mors extincta, Sathan expugnatus, & uictus mundus. Vt in ea confirmatum sit fœdus æternum, redempti electi, reconciliata Deo, quæ in cœlo & quæ in terra. Vt fuerit à mortuis ante corruptionem excitata, in cœlum euecta, ad dextram Patris collocata, supra omnes Angelos constituta. Denique, vt tandem ventura sit ad iudicandum mundum: & futura sit speculum, in quo lucidissimè splendeat tota Patris, Filij, & Spiritus sancti Deitas, atque Maiestas: ac proinde futura sit omnium electorum beatitudo. Nam apertè ait Christus, nos visuros esse ipsius gloriam, hoc est, Deitatem: Et Scripturæ apertè tradunt nos visuros Deum oculis etiam corporeis: vt legimus apud Iobum, capite 19. 26. *Et in carne mea videbo Deum, saluatorem meum: quem visurus sum ego ipse, & non alius: & oculi mei conspecturi sunt* Atqui manifestum est, Deum in sua essentia, seu nudam ipsam Deitatem, videri humanis oculis non posse *Quem nemo hominum vidit:* (ait Apostolus) *sed nec videre potest.* 1. Tim 6. 16.

Ergo quomodo videbimus hanc gloriam Christi, hoc est, Deitatem? in ipsa & ex ipsa Christi carne, glorificata, clarissime refulgentem. Quare cum ait: *vt videant gloriam meam:* intelligit Deitatem, sed in carne glorificata refulgentem. Hinc sequitur, alteram Christi gloriam, nempe humanæ naturæ glorificationem ex priore gloria, nempe ex Deitate, pendere. Et ideo amatum fuisse hominem Christum à Patre, ante mundi constitutionem: quia amatus fuerat prius Christus Λόγος, æternus Dei Filius. Quare ex hac gloria, quam ait ab omnibus Electis visum iri, apertum colligitur argumentum, Christum non solum hominem, sed etiam Deum esse. Si enim hæc gloria est ipsius Deitas, siue naturalis dignitas, quia vnigenitus est Dei Patris, æternusque & ante Mundi constitutionem dilectus Filius, vt sumus interpretati: est igitur Deus, propterea quum ait, *vt videant gloriam:* ostendit finem, cur velit nos secum esse in cœlo, esse nostram beatitudinem, quam verbo, videndi gloriam suam, describit. Scripturæ autem passim docent, nostram beatitatem in eo positam esse: non solùm vt videamus & cognoscamus Deum sicuti est: 1. Cor. 13 9. sed etiam vt videamus Deum, saluatorem nostrum, iis nostris oculis: vt ante ostendimus ex Iobo. cap. 19. v. 26 Hic vero non potest esse Pater, aut Spiritus sanctus: sed solus Christus. Sic Christus in cœlo erit obiectum nostræ beatitudinis: lucerna lucens, & stella matutina, vt ait Iohan. Apoc. 21. 23. & 22. 10.

XXXIII. Sequitur versic. 25. 26. *Pater iuste & Mundus te non cognouit. Ego autem te cognoui, & ij cognouerunt quod tu me miseris. Et notum feci eis nomen tuum & notum faciam, vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.* Epilogi loco tria facit. Repetit vnam ex præcipuis causis, propter quas non pro Mundo rogarit, aut roget: sed tantùm pro se, & pro suis Discipulis, Electisque omnibus. De mundo ait: *Pater iuste, mundus te non nouit.* Sensus est: Etsi iustus & summe bonus es, tuamque bonitatem omnibus modis, Mundo declaras, atque etiam ego illam prædicaui: Mundus tamen te non nouit, quasi dicat, nec vult noscere. De se ait: *Ego autem te noui,* nempe simpliciter, & perfectè, & à nemine mortalium edoctus. De Discipulis Electisque omnibus, primo ait, *Et ij nouerunt, me à te missum esse:* hoc est, me tuum esse Filium, & Legatum, Mundique seruatorem. Ac quod ad cognitionem attinet Patris, subiicit: *Et notum feci eis nomen tuum.* Hæc omnia locum habent assumptionis. Conclusio reticetur, sed sub intelligitur, nempe, Merito igitur non pro Mundo rogo, sed tantùm pro me, & pro meis Discipulis, Electisque omnibus. Hic habemus Mundum, hoc est, reprobos nunquam vera Dei cognitione, & fide præditos esse: solos autem, & omnes Electos, vera Christi & Dei cognitione ac fide donari. Quantus igitur thesaurus est, cognitio Christi, & Dei? hanc enim, præcipuam ob causam iudicauit Christus nos dignos: qui commendemur Patri. Ec contrà, pro Mundo non fuisse orandum: quia is non nouit Deum. Ad hæc incrementum cognitionis ac fidei, promittit, dicens: *Et notum faciam:* nomen scilicet tuum. Hæc est etiam promissio, quæ ad omnes pertinet Electos: Et est altera causa, cur Discipulos suos commendârit Patri, quia non solùm nouerunt, sed magis etiam posthac essent indies eum cogniturι, Christo Patrem magis ac magis notum faciente. Locus est pro perseuerantia sanctorum in fide. Christus promittit se Electis suis, posteaquam semel notum eis fecit nomen Dei: illud indies magis ac magis, notum facturum. Tantum igitur abest, vt horum fides possit penitus deficere, vt potius semper accipiat incrementum necesse sit, Christo eam conseruante & augente. Postremò addit finalem etiam causam, eamque duplicem, cur augeat Dei in Electis cognitionem. Prima est, *Vt charitas, qua* (inquit) *dilexisti me, sit in eis,* non ait, *sit erga illos,* sed, *sit in eis.* Nam antequam cognoscant Electi Deum, charitas Dei est erga illos, quamquam nondum in eis. Is enim dilexit nos in Christo ante Mundi constitutionem, quamuis nos talem Dei amorem neque cognoscamus, neque ab effectis sentiamus. Sed tum demum amor iste Dei, incipit esse in nobis, quum illum agnoscimus, & per Spiritum sanctum diffunditur charitas Dei in cordibus nostris, vt ait Apostolus Rom. 5. 5. Tunc enim charitas Dei, qua Christum diligit, & nos in Christo, dicitur esse in nobis, quum vi Spiritus sancti per fidem & alia effecta amoris Dei erga nos, sentimus nos verè à Deo amari in Christo. Altera finalis causa. *Et vt ego* (inquit) *sim in eis.* Neque hic ait, *Sim pro eis,* sed, *in eis.* Nam etiam ante cognitionem Dei & Christi, Christus fuit pro nobis passus, & pro nobis intercessit, sed ante fidem, non est in nobis. Quid igitur est Christum esse in nobis? Apostolus docet Gal. 2. 20. *Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus.* Tunc enim Christus dicitur esse in nobis, quum per Spiritum suum in nobis viuit, & ita viuit in nobis, vt faciat nos viuere.

Obseruandus est hic ordo salutis nostræ. Primò, Pater ante Mundi constitutionem amauit Christum amore immenso & perpetuo, vt vnigenitum, charum. Secundò: In Christo elegit nos: & in eodem dilexit, Ephes. 1. 5. Pater enim intuendo & diligendo Filium, caput Ecclesiæ, totum etiam eius corpus, quod est Ecclesia, intuitus est, & dilexit in Filio. Tertiò, Eodem planè amore dilexit nos, quo & Christum. Quartò, Pater ex amore hoc, tum erga Filium, tum erga nos, misit Filium, qui seruaret nos. Sic Deus dile-

dilexit Mundum, Io. 3. 10. Ideò ex hac Filij missione concludit, nos fuisse amatos à Patre. Quintò: Filius missus etiam vt homo, solus per se, nouit Patrem, totum verò Mundum reperit Dei ignorantem, ideo ait: *Mundus te non nouit:* (neque Electi suapte natura) *Ego autem te noui.* Sexto: Christus igitur præter alia Mediatoris officia quæ perficit, Electis se primò manifestat non tam verbo, quàm Spiritu sancto. Deinde notum facit & Patrem: ideò primò ait: *Et hi nouerunt, me à te missum esse.* Et deinde: *Notum feci eis nomen tuum.* Neque enim Patrem noscere possumus, nisi in Christo cognito. *Qui videt me, videt & Patrem meum.* Ioan. 14. 9. Septimo: Hanc cognitionem tam sui quàm Patris, eóque fidem in Electis inchoatam, non solùm non negligit: sed etiam paulatim auget in dies. *Et notum,* inquit, *faciam, &c.* Octauò: Prout augetur in nobis hæc cognitio & fides, eo etiam magis ac magis diffunditur charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum, hoc est, sentimus reipsa, nos à Patre amari in Christo, & eo quidem amore, quo Christum amauit, & amat. Rom. 5. 5. Est enim hic fructus fidei & agnitionis Dei. Ideò ait: *Vt charitas, qua dilexisti me, sit in eis.* Nonò, Quantò magis augetur in nobis tum cognitio Dei, tum sensus amoris illius erga nos; eo etiam magis ac magis Christus in nobis viuit, & nos regit suo Spiritu: ideo ait: *Et ego in eis, &c.* Decimò: Quia verò Christus semper viuit in nobis, nósque viuificat: ideo & in animis nostris à corpore etiam separatis viuit æternùm. Et corpora tandem viuificabit, ad vitam immortalem & beatam Rom. 8. 11. Hinc vero etiam colligere licet, Christum esse verum Deum. Primo inde, quòd non solùm semel Apostolis, sed etiam quotidie omnibus Electis in cœlo existens corpore, suo Spiritu notum facit nomen Dei, & hanc cognitionem paulatim eodem Spiritu suo auget. Neque enim hoc est vllius creati Spiritus. Secundo loco inde, quod in singulis Electis manet, viuit, regnat suo eodem Spiritu. Ipsum igitur Christi Spiritum esse immensum, eóque & Christum, & eius Spiritum esse Deum, oportet.

CAPVT XI.

Christi testimonia pro sui æterna ex Patre natiuitate, ex Iohan. 20. breuibus exposita.

Testim. Christi 16. ex Iohan. 20. versic. 17. &c.

DIXIT ei Iesus, *Ne me tangito, nondum enim ascendi ad Patrem meum: sed profiscere ad fratres meos, & dic eis: ascendo ad Patrem meum: & Patrem vestrum: Deum meum & Deum vestrum.* Maria quum vellet Christum à mortuis excitatum, quem anteà putauerat esse hortulanum, ex reuerentia castissima amplecti: prohibita fuit à Christo iis verbis: *Noli me tangere,* &c. Et causam, cur pro illo tempore non permiserit se ab ea tangi: hanc attulit, *Nondum enim ascendi,* inquit, *ad Patrem meum.* Et mox subdit: *Sed vade ad fratres meos, &c.* Variæ sunt huius loci interpretationes, piæ & graues apud Interpretes: sed hæc etiam mihi non videtur absurda: quia simplicissima est, & vsitatæ apud nos locutionis: nempe vt propositio constet his duobus membris. Primo: *Noli me tangere:* Altero: *Sed* (nempe statim) *vade ad fratres meos, & dic eis, &c.* Ac ratio, cur non debeat se tangere, subdatur: *Nondum enim ascendi ad Patrem.* Vt sensus sit: *Noli me tangere;* hoc est, ne hic mihi moram trahas in me complectendo: quasi non sis amplius me visura, & quasi ego sim mox ad Patrem discessurus. Sed curre tu ad fratres, & significato me resurrexisse, & ascensurum esse ad Patrem. Ratio, cur non debeas nectere hanc moram: sed confestim tunc perficere officium apud Apostolos, est: *Quoniam nondum ascendi ad Patrem meum.* Quasi dicat multum adhuc temporis vobis superest ad fruendum mea præsentia. Nondum enim ascendi ad Patrem. Manebo enim adhuc vobiscum aliquot dies, vt possitis mea corporali præsentia frui. Sine mora igitur vade ad fratres: quoniam hæc res maioris est momenti: quàm occupari in me amplectendo. In hanc sententiam adduxit me particula aduersatiua, *Sed vade.* Quasi dicat: Noli hic tempus terere me tangendo: sed dictum factum, vade ad discipulos meos, & tuum perficito officium, quod tibi mandaui. Atque hinc colligitur doctrina vtilissima: Non esse propter affectus priuatos, etiam honestissimos; publicam functionem diuinam negligendam.

II. Porrò duo hic nobis sunt consideranda, quæ ad rem nostram pertinent. Primùm: Cur Christus duo hæc epitheta, det Patri, vt non contentus nomine Patris sui, eum etiam vocet Deum suum, & Deum Apostolorum? Alterum, cur cùm faciat Deum, Patrem & Deum, tam Apostolis, quàm sibi communem: non tamen dixerit: *Ascendo ad Patrem nostrum, & Deum nostrum.* Sed priori loco suum dixerit, & Patrem, & Deum. Deinde adiecerit, *Patrem vestrum & Deum vestrum?* Ad primum quod attinet, significare voluit, duplicem eámque maximam coniunctionem, & necessitudinem, quam cum Apostolis & reliquis Fidelibus, quos omnes vocat fratres habebat atque habet: nimirum quòd verè simus illius fratres cum ratione filiationis diuinæ, quam communem habemus in cœlo Patrem: tum ratione creationis quam communem habemus Deum creatorem. Maior enim est coniunctio, quod communem cum Christo habeamus non solùm Patrem, verùm etiam Deum, hoc est creatorem: quàm si communis tantum nobis, cum Christo esset Pater, non etiam creator Deus. Duplex igitur amicitiæ nexus nos cum Christo coniungit: vnus quòd ille perinde est homo creatus à Deo, atque nos sumus. Alter, quod nos perinde sumus filij Patris cœlestis, atque ille: quanquam longè diuersa ratione. Ad alterum igitur quod attinet: ideò non dixit, *Ascendo ad Patrem nostrum, & ad Deum nostrum:* sed dixit primùm: *Ad Patrem meum, & Deum meum:* deinde: *& ad Patrem vestrum, & Deum vestrum.* Quia voluit indicare quoddam discrimen esse, tum inter filiationem suam & nostram: tum inter creationem sui & nostri. Docet enim primò, alia ratione Patrem cœlestem, suum esse Patrem, & suum esse Deum, quàm sit noster aut Pater, aut Deus. Proinde non dixit: *vestrum Patrem, & Deum:* sed, *meum & vestrum.* Secundò, docet non solum alia, sed excellentiori etiam ratione, eundem suum esse & Patrem & Deum: quàm sit noster vel Pater, vel Deus. Proinde priori loco dixit, *meum:* deinde secundo loco dixit, *vestrum.* Atque ita se res habet. Nam quod ad creationem attinet: Primo. Christus vt homo, ita fuit creatus à Deo Patre, vt ab hac sui creatione, non excludatur ipse Filius. Christus enim quà Λόγος, tam creauit illam humanam, quam assumpsit carnem. Gal. 4. 4. quàm etiam Pater: vt liquet ex Iohan. 1. 3. Nam Christus vt homo, factus est. Per ipsum autem Λόγον, omnia facta sunt, & sine ipso, nihil factum est, quod factum est. Quis verò nostrûm potest dici seipsum creasse? Deinde Christus vt homo, conceptus est sine semine viri, sed huius loco, vi Spiritus sancti, eóque sine peccato: nos vero in peccatis. Et natura illa humana ὑποστατικῶς vnita fuit τῷ Λόγῳ: ita vt quodammodo dici possit deificata: non quod ad substantiam naturalésve proprietates attinet: sed quod ad quasdam pertinet qualitates: nobis verò non ita accidit. Excellentiori igitur modo Pater cœlestis creator est, eóque Deus Christi, quàm noster. Ac proinde non sine causa, priùs dixit: *Deum meum:* deinde *Deum vestrum.* Quod verò attinet ad filiationem diuinam: Eius duplex tantum reperitur ratio: nempe, vt aut ex natura sit: aut ex gratia. Omnis enim filius, aut genitus est, eóque natura filius est: aut factus per adoptionem, eóque filius adoptionis est. Christus autem iis verbis, *Ad Patrem meum, & Patrem vestrum,* seiungit se ab illa ratione, qua nos Filij Dei sumus: & apertè indicat se alio præstantiori modo esse Filium Dei, quàm nos simus. Nos certè non sumus nisi adoptionis gratia, eóque facti Filij Dei, vt Iohannes docet, 1. 12. Ergo concludit se solùm, filium esse natura, eóque genitum, non factum. *Vnigenitus* (inquit Iohannes) *Filius, qui est in sinu Patris, &c.* Iohan. 1. 18. Nam etiam quà homo Christus natus est Filius Dei, tum quia conceptus de Spiritu sancto, tum quia caro illa vnita fuit vnione hypostatica τῷ Λόγῳ, qui Filius est Dei æternus, & increatus, ex substantia Patris genitus. Luc. 1. 35. Testatus est igitur Christus iis verbis, *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum,* Se Filium esse Dei genitum, non factum, & natura, non gratia. Accedit confirmatio ex versibus eiusdem cap. 21, 22. 23.

III. V. 21. 22 *&c. Sicut misit me Pater, ita & ego vos mitto.* Hic etiam illud καθὼς, nota est similitudinis, non æqualitatis. Quomodo enim misit Pater Filium in Mundum? Misit cum plenitudine Spiritus & Deitatis, in ipso corporaliter inhabitantis: vt Paulus docet Col. 2. 9. Et Iohannes Baptista ait, Datum esse illi Spiritum non ad mensuram, Io 3. 34. misit etiam cum plena naturalique auctoritate, remittendi peccata, vt apud Matth. legitur, Matt 9. 6. Christus verò vtrunque hoc communicat Apostolis, sed ex parte, & dono, perque Spiritum sanctum, non natura. Ideò ait Iohannes, *Et quum dixisset, afflauit & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum.* Dedit rem ipsam cum Symbolo. Symbolum Spiritus sancti, fuit externus afflatus Christi, res, ipse Spiritus sanctus. Dedisse autem non eo modo, quo ipse accepit à Patre, sed

ex parte & dono, liquet ex Iohan. 1. 16. *De plenitud ne eius omnes accepimus.* Deinde dedit potestatem remittendi peccata. Ideo ait: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et quorum retinueritis, retenta sunt.* Sed hanc etiam potestatem accepisse Apostolos, longe diuersa ratione à Christo, quàm Christus acceperit à Patre: manifestum est. Christus enim eam habuit natura & simpliciter: Apostoli vero acceperunt dono, & alligatam verbo Euangelij. Nam Christus proprié is erat; qui remittebat per Apostolos, & adhuc remittit peccata. Apostoli autem tantum fuerunt ministri Christi: vt Paulus docet, & loquitur, 1. Cor. 1 9. Similitudinis igitur nota est ..., quum ait: *Sicut misit me Pater, sic ego etiam mitto vos.* Tota autem hæc Christi actio apertum fuit testimonium Deitatis ipsius.

Quis enim date Spiritum S. possit. nisi Deus, cuius ille est Spiritus?

Atqui Christus eum dedit Apostolis tanquam rem suam: id quod indicauit suo afflatu. Eo enim Symbolo significauit, tam in sua potestate fuisse, Spiritum sanctum donare, quàm etiam erat, ex ore humano Spiritum vitalem efflare. & tam naturaliter in se fuisse, & esse Spiritum Sanctum, quàm erat etiam flatus quem efflabat: ac proinde tam facilè, & naturaliter à se produisse, & prodire Spiritum sanctum, quàm etiam prodibat humanus halitus.

Ergo quum Christus largiatur Spiritum sanctum, tanquam naturaliter suum, & Spiritus sanctus non sit nisi Dei, & Deus: aperte testatur se quoque Deum esse.

IV. Habemus aliam eiusdem doctrinæ confirmationem vers. 28. & 29. Cùm enim Thomas ex inspectis & contrectatis Christi manibus, & latere, vt è excitata in eo fide credi disset, & aperta confessione testificatus esset, Christum suum esse Dominum, suumque Deum: Christus fidem hanc, & confessionem suæ Deitatis approbans ait: *Quia vidisti me, Thoma credidisti. Beati qui non viderunt, & crediderunt.* An non satis hac fidei, & confessionis Thomæ approbatione, confirmauit, se talem esse Dei Filium, qui verus sit Deus? Dubitari ergo non debet, quin Christus, prædicando se Filium esse Dei, significare voluerit, se talem esse Patris Filium, qui vnigenitus sit ex eius substantia: eoque vnus etiam sit cum ipso Deus Iehoua.

CAPVT XII.

Christi de sui æterna generatione ex Patre testimonium: quod moriens quasi totam hanc doctrinam confirmaturus in cruce protulit.

Testim. 17. Christi, ex Luc. 23. vers. 34.

CHRISTVS inuocat DEVM, Patrem suum appellans. Fatetur ergo se esse eius Filium. Quo autem sensu: liquet ex precatione. Orat enim pro illis & Iudæis & Gentibus qui ex ignorantia curauerant eum crucifigendum, & crucifigebant: in hæc verba; *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant:* Dum ait: *Pater* ostendit illum qui cruci erat affixus, hoc est, seipsum verè esse Filium Dei Patris, Dum ait: *Ignosce*, docet eos peccasse in eo facto, quod admiserunt, & admittebant. Quodnam illud erat? Non erat hoc, quod eum simpliciter curassent crucifigendum & crucifigerent: verum erat, quod pro eo scelerato, & in primis blasphemo crucifigerent eum: qui tamen talis non erat, sed innocens. Hoc erat ipsorum peccatum. Quæ autem obsecro fuit illa blasphemia propter quam potissimum curarunt Iudæi Christum crucifigendum? Nempe hæc: Quod sæpe dixerit & confirmarit, nec vnquam retractarit, se esse illum Filium Dei. Hoc inde liquet, Primò, quia hoc fuit præcipuum crimen, de quo illum accusarunt Iudæi apud Pilatum, dicentes: *Nos legem habemus* (nempe aduersus blasphemos) *& secundùm Legem nostram debet mori: quia Filium Dei se fecit* Ioh. 19. 7. Hoc idem illi obiiciebant & exprobrabant in cruce existenti, his verbis. *Qui verò præteribant, conuiciabantur ei, mouentes capita sua, & dicentes: Tu qui destruis templum, & tribus diebus reædificas: serua teipsum. Si Filius Dei es: descende de cruce.* Item *Principes sacerdotum, cùm Scribis illudebant ei, & dicebant præter alios: Confidit in Deo: liberet eum nunc si vult. Dixit enim, Filius Dei sum.* Matth. 27. 39. Hanc verò vocem Christi, à Iudæis habitam fuisse pro blasphemia, & idcirco curatum ab ipsis fuisse, vt is tanquam blasphemus crucifigeretur: liquet ex Iohan. 10. 31. vbi, quia Christus appellauerat Deum, suum Patrem, & se eius Filium: voluerunt eum tanquam blasphemum lapidibus obruere. Et Christus ibidem ostendit, hanc fuisse blasphemiam illorum iudicio, propter quam volebant lapidare, quia scilicet dixerat, se esse Filium Dei. Quare vero iudicârunt Iudæi hanc fuisse vocem blasphemam? Quia intelligebant optimè, Christum se facere Filium Dei naturalem: eoque Deo æqualem, & Deum ipsum. Liquet hoc ex Ioh. 10. 33. Item: Lex, de qua Ioh. 19. 7. erat in eos qui sibi nomen Dei vsurparent.

Manifestum igitur est, hoc eum primus fuisse peccatum illorum, qui crucifigendum curauerant, & qui crucifigebant Iesum, quòd eum non simpliciter crucifigerent, sed quod crucifigerent vt blasphemum: hoc est, quia dixerat se esse Filium Dei. Idcircò verò iudicasse, hanc vocem esse blasphemam, quia nouerunt Iudæi Iesum, quum se vocaret Filium Dei, se talem appellasse, non ea ratione, qua reliqui omnes Iudæi Filij Dei vocabantur in Scripturis: sed alia ratione, nimirum quod natus esset ex substantia Dei, eoque Deus de Deo. Hoc igitur est illud peccatum, pro quo dimittendo rogat Christus: quum ait: *Ignosce eis Pater, quia nesciunt quid faciant.* Dum vero ait, *quia nesciunt, quid faciant:* apertè ostendit illos fuisse in ea re hallucinatos, quod putabant, ideo Christum esse blasphemum, quia talem se prædicaret Filium Dei, qui Deus esset. Ac proinde à contrario docet Christus in cruce verum esse, & minime blasphemum; quod ipse talem se esse asseuerasset Dei Filium, qui Deus sit. Quare Christus in cruce positus, coram toto populo, iam iam moriturus, dum testatur Patri, Iudæos, & reliquos in hoc fuisse hallucinatos, quod putarint ideo Iesum esse blasphemum, quia talem se prædicasset, & prædicaret Dei Filium, qui Deus esset: apertum simul à contrario dedit sibi testimonium veræ deitatis: & se vere talem esse Dei Filium, qui Deus sit, æqualis Patri, palàm prædicauit. Est autem magnifaciendum illud testimonium, quod quis moriturus testificatur. Ac non video, quomodo possit improbari hæc argumentatio, nempe, Testatur Christus hallucinatos fuisse Iudæos in hoc, quod eum putarint blasphemum, quia talem se prædicauerat & constanter prædicabat, esse Filium Dei, qui Deus sit: ac proinde tanquam blasphemum illum cruci fixerunt. Ergo idem Christus testificatur hoc esse verissimum, nempe se talem esse Filium Dei, qui Deus sit: & eos, qui hoc de Iesu Christo sentiunt, minimè hallucinari. Similis est locus ad Corinth. *Si cognouissent, nunquam dominum gloriæ,* (de Christo loquitur) *crucifixissent.* 1. Cor. 2. 8. Ex iis verbis optime quis argumentabitur in hunc modum.

Testatur Apostolus, ideò Principes huius seculi crucifixisse Christum quia non cognouerunt eum fuisse & esse Dominum gloriæ, hoc est, verum Deum. (Hæc est enim summa illius sapientiæ, quam dicit absconditam esse in mysterio, & quam si cognouissent illi, nunquam Dominum gloriæ cruci fixissent)

Testatus igitur Apostolus Christum verè esse Dominum gloriæ, hoc est, Deum. Esse enim Dominum gloriæ, idem est atque verum esse Deum: quia solus Iehoua Dominus est, & Rex gloriæ, vt in Psal. appellatur. Psal. 24 8.

II. Neque est, cur quispiam excipiat, Christum hoc noluisse, quod nos affirmamus dicere: sed potiùs non esse verum, quod Iudæi ex ipsius verbis colligebant: & hac in re falsos ipsos fuisse: ac proinde etiam errasse, quod putarint ipsum esse blasphemum. Nam constat vna ex parte, Iudæos sic verba Christi, quibus dicebat, se Filium esse Dei, interpretatos fuisse, quasi significaret, se ex Dei, tanquam sui Patris substantia genitum esse, eoque esse Deum. Altera etiam ex parte manifestum est, ipsos quoque Apostolos, Christique Discipulos omnes, eodem modo eadem Christi verba intellexisse: quemadmodum ex ipsorum scriptis (vti etiam ex sequentibus libris fusiùs demonstrabitur) facile est colligere: vbi Christum vocant Filium Dei vnigenitum, Deum verum, Deum magnum, & super omnia benedictum Ioh. 1. 14. 1. Ioh. 5. 20. Tit. 2. 13. Rom. 9. 5. Ita eodē sensu, tam impij Iudæi, quàm pij Christi discipuli, eadem Christi verba, quibus aiebat, se Filium esse Dei, interpretati sunt. Sed illi iudicabant, verborum Christi sensum esse blasphemum, isti autem verissimum. Nihil porro certius est, quàm Discipulorum Christi, de sui Præceptoris verbis, iudicium esse purissimum, reliquorum verò Iudæorum, qui illa verba blasphemiæ perstringebant, & palàm accusabant, impurissimū. Manifestum igitur est, quum in cruce Patri commendauit Christus se crucifigentes, quod nescirent quid facerent, hoc eum voluisse concludere, & protestari, illos fuisse hallucinatos, non in sensu verborum, quum dicebat se esse Filium Dei. (nam idem etiam fuit sensus Apostolorum) sed in iudicio, de vero verborum sensu, quod scilicet ipsi senserint, Christum non esse talem Dei Filium, qui Deus sit, ac por-

ac proinde verba ipsius fuisse blasphema. Christus in cruce, tanquam Iudex, definit, vtri horum hallucinentur, non in sensu verborum (est enim idem apud omnes) sed in iudicio de veritate sensus verborum: verum sit blasphemus, an verò certus & pius. Quis autem non videat, cùm vnam partem Christus ignorantiæ & falsi iudicij damnet, eum alteram partem probare & eius iudicium laudare? Concludit ergo, & palàm iuxta Discipulorum suorum sententiam protestatur, se talem esse Dei Filium, qui verus etiam sit Deus.

III. Atque vt ingenuè fatear, hæc vna Christi precatio, est mihi instar mille demonstrationum. Quid enim sibi voluit aliud Christus coram toto Mundo, illis verbis, *Nesciunt, quid faciunt*: nisi, crucifigunt me isti miseri tanquam blasphemum, quia constanter dixi, me esse Filium illum tuum, ô Pater, vnigenitum, & proprium, qui solus è tua substantia genitus, solus etiam inter omnes Filios tuos tibi natura æqualis sim, eoque verus Deus: quasi hoc dicto, iniquè diuinum honorem mihi, quem pro nudo homine tantum agnoscunt, contra legem vsurpauerim, eoq; in te blasphemus fuerim: sed tu nosti Pater, rem ita se habere, sicut docui & prædicaui: hos vero falli, dum putant, ideò me esse blasphemum, quia purus homo cùm sim, ipsorum iudicio, faciam me tibi parem, & Deum: & ideò etiam tanquam blasphemum crucifigunt: Ignosce igitur, Pater, quia nesciunt quid faciant cùm me non agnoscant pro tali Filio tuo, qualem tu solus nosti, & quibus tu dignaris reuelare: Quid, inquam, voluit aliud in cruce Christus iis verbis, quàm palàm protestari, & suo sanguine confirmare, quod Iudæi putabant blasphemum esse mendacium, illud ipsissimam fuisse, & esse diuinam veritatem: nempe se talem esse Dei Filium, proprium, vnigenitum, qui natura Patri suo Deo æqualis sit, eoq; verus cum Patre Deus?

Atque hæc sunt testimonia cœlestia; Patris nimirum, Filij, Spiritus sancti, atque adeo ipsorum etiam Angelorum: quibus luce clariùs demonstratur, Iesum Christum talem esse Dei Filium, qui solus quoque sit à substantia Dei Patris genitus, eoq; verus cum ipso Iehoua.

LIBRI QVARTI FINIS.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS

Liber Quintus.

Qui est posterior, de æterna Filij, ex Dei Patris substantia, generatione.

CAPVT I.

Testium, qui in terris doctrinam de Iesu Christi æterna filiatione confirmarunt, partitio. Eadem de re Iohan. Baptistæ testimonia quoque breuiter explanata.

VNC reliquum est, vt illorum quoque testimonia percurramus, qui hoc idem testificati sunt in terris, quod vidimus confirmatum è cœlis.

Ac primùm quidem examinabimus testimonia bonorum virorum: deinde testimonia hominum impiorum, & Christi ipsius hostium, attingemus. Postremò quid ea de re, ipsi etiam Diaboli senserint, indicabimus.

Primus itaque testis, omni exceptione (vt loquuntur) maior, qui testatus est in terris non semel, Christum Iesum talem esse Dei Filium, qui verus sit Deus, fuit Iohan. Baptista. De quo alter Iohannes: *Fuit homo*, inquit, *missus à Deo, cui nomen erat Iohannes. Is venit ad testimonium dandum*, id est, vt testaretur *de illa Luce* (hoc est, de Christo) *vt omnes per eum crederent*. De qua Luce subdit: *Erat Lux vera, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc Mundum*. Hinc colligimus, quæ Ioh Baptista de Christo testificatur, esse verissima, & certissima: quia testatus illa est, non vt priuatus homo, sed vt Dei legatus, in hunc finem missus, vt nomine Dei testimonium daret Christo, veræ & æternæ ex Deo Patre natiuitatis, veræque Deitatis. Huius igitur testimonia audiamus. Is non semel Iesum Christum appellauit Dei Filium. Sed quonam sensu? Non certè ea ratione, qua nos Filij Dei sumus: neque etiam ea tantùm, qua conceptus erat è Spiritu sancto: sed cum primis eam ob causam quod eum agnosceret esse æternum Filium, solum è Patris substantia genitum, non factum, eoque verum Deum. Hoc quod dico, perspicuum fiet, si verba Iohannis perpenderimus. Quinquies autem legimus apud Iohannem Euangelistam, datum fuisse Christo testimonium, à Iohanne Baptista.

II. Primum testim. Iohan. Baptistæ, ex Ioh. 1. vers. 15.

IOhannes (inquit Euangelista) *testatus est de eo, & clamauit dicens, Hic est, de quo dicebam. Is qui post me venit, prælatus est mihi, quia prior me erat, &c.* Scopus Iohannis, in hoc, & aliis testimoniis suis demonstrare Iudæis, & omnibus hominibus. Quisnam verus esset, æternus, perfectusque Seruator Mundi, per quem solum seruantur, quicunq; seruantur: eum nimirum esse Iesum, qui post se venit ad officium faciendũ, & quem tandem digito demonstrauit; & prætereà neminem. Quicunq; igitur cupit salutem, ad hunc ei esse veniendum. Vt hoc præstet, describit eius personã, & officium. Personã quidem, docendo eum esse, & hominem in tempore natũ, qui breui suo functurus sit officio: & æternum simul, vnigenitumque Dei Filium. Officium vero, significãdo tum in genere, illud esse omnium præstantissimum, & hoc officio illum sibi antecellere: (Esse enim ita plenũ gratia, veritate, & omnibus donis, vt omnes ex ipso accipiant) cum speciatim explicando, per hunc factã esse manifestatámq; gratiam & veritatem: hunc baptizare in Spiritu S. & tollere peccata Mundi. Hęc autem omnia, de Messiã fuerant scripta. Hunc igitur Iesum, esse Messiam. Quod ad vers. 15. attinet, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, &c. Tria testatur de Christo: Aduentũ in carnem, ad officium Mediatoris obeundũ: Officij præstantiam: Et æternã Deitatem. Primùm ait, Christum venisse post se. Permulti referunt ad vtriusque natiuitatẽ, ita vt ideò Christus dicatur venisse post Iohannẽ, nempe in Mundũ: quia post natum Iohannẽ, menses sex, natus est Christus. Est hoc verũ: sed nihil, aut parum ad rem. Propositũ enim Iohanni fuit, ostendere Iudæis, tametsi ipse prior prodiisset in mediũ sua prædicatione, & nouo Sacramento, nempe Baptismi: & multis propter austeritatẽ vitę esset admirationi: se tamen non esse Christũ, qui in illis diebus expectabatur. Sed qui post se iamiam proditurus erat in lucẽ, prædicaturus Euangelium, & baptizaturus in Spiritu sancto: peccata Mundi ablaturus, & qui iam in medio illorũ erat, licèt ignotus: hunc esse Christũ. De prioritate igitur & posterioritate (vt ita loquar) temporis in officio obeundo, non autem in nascendo, loquitur Iohannes. Deinde dictio ἐρχόμενος, confirmat quod dico. Si de natiuitate locutus fuisset, dixisset in præterito ὃς ὀπίσω μου ἦλθεν (iampridem enim natus erat) non autem in præsenti ἐρχόμενος, qui venit, id est, qui iamiam in foribus est, nempe vt prodeat in lucem, suo functurus officio, quid opus est multis? Apostolus Paulus optimus est huius loci interpres, dicens in Actis 13. 25. *Quum autem expleret Iohannes cursum suum* (nempe sui officij) *dixit, Quem me suspicamini esse, non is sum ego. Sed ecce venit post, cuius pedum soleam non sum dignus qui soluam.* Aperte verba Iohannis interpretatur Apostolus de aduentu ad officium faciendum, non autem simpliciter de aduentu in mundum. Postremò, sequens membrum idem confirmat. *Ille* ἔμπροσθέν μου γέγονεν, id est, *antecessit me*. Ea enim re, Christus venit post Iohannem

Baptistam: qua etiam anteuertit. Certè non anteuertit tempore. Quomodo enim qui posterior tempore venit: tempore etiam anteuertisse dici possit? Anteuertit autem officio. Ergo quum ait, *Qui post me venit*: intelligit de officij functione.

III. Alterum igitur quod Iohannes de Christo confessus fuit, est, Christum, officij præstantia, se anteuertisse. Hoc enim significat: *Qui post me venit ἔμπροσθέν μου γέγονεν*: sicut contingit etiam cursoribus. Sæpe enim accidit, vt qui posteriùs incipit currere, ita vt sit ponè priorem: posteà fiat illi ἔμπροσθεν. præstātiâ cursus. Ideò appellat Iohannes Christum, se fortiorem, seu valentiorem: vt ille locus sit huius explicatio. Matth. 3. 11. Est enim collatio officij Iohannis Baptistæ, cum officio Christi, qua ostendit Iohannes, Christum in suo officio, esse præstantiorem & fortiorem se: Quia Iohannes baptizat aqua, Christus autem Spiritu: Iohannes arguit peccata, Christus ea tollit. Est igitur Christus fortior Iohanne, eoque antecedit Iohannem dignitate officij. Quod verò subdit, ætiologia est, cur dixerit, Christum se officij præstantia antecedere: *Quia*, inquit, *πρῶτός μου ἦν*. Vbi superlatiuum πρῶτος, pro comparatiuo positum est: hoc est, primus pro priore. Sed hoc diuersè exponunt interpretes. Alij, *Prior*, dignitate. Ideò vertunt, quia præstantior me est. Alij *prior*, tempore. Quomodo verò? Non certè simpliciter: quia quod ad humanam naturam attinet, Iohannes prior fuit Christo. Imo etiam quod attinet ad officium prædicandi: Christus venit post Iohannem, vt hic habemus. Quomodo igitur tempore, Christus Iohanne prior erat? Est omnino necesse, hoc intelligi de alia in Christo natura, qua non solum Iohanne Baptista, sed etiam omnibus aliis hominibus, & Angelis, & cuiusvis generis creaturis, prior fuerit & sit Christus: eoque æternus. Similis locus est ille, vbi Christus ipse dixit, *Antequam Abraham fieret, ego sum*. Iohan. 8. 58. Voluit autem ibi hac locutione suam indicare æternam, diuinamque naturam. Voluit igitur etiam Iohannes iis verbis, Christo testimonium dare, æternitatis & eare, veræ Deitatis. Hæc est Patrum interpretatio, à qua non video cur debeam aut meritò possim recedere: Quando, præterquàm quòd consentanea est, cum aliis Scripturis, & cum analogia fidei: maximè etiam congrua est cum proposito tam Iohannis Euangelistæ, qui citat hoc testimonium: quàm Ioh. Baptistæ, qui palam & disertè protestatur, Iesum Christum omnibus modis se esse maiorem: quando denique nulla vis fit, aut Grammaticæ, aut præsenti contextui. Multis igitur rationibus adducor, vt Patrum interpretationem sequendam esse censeam: neque ab Hæreticis, vlla ratione posse refutari, contendam. Principio necesse est: vt testimonium in primis Iohannis Baptistæ, quod priore etiam loco Euangelista profert in medium, consentaneum sit cum illa Iohannis Euangelistæ doctrina, cuius confirmandæ causa, tam hoc, quàm reliqua omnia testimonia citantur. Quid autem obsecro præmisit de Christo ipse Iohannes Euangelista? Principalis propositio de illo Λόγῳ quem postea dixit factū esse carnem, & quem Baptista vocat Christum, hæc fuit. *In principio erat Λόγος: & hic Λόγος erat apud Deum & hic Λόγος erat Deus*. Tria hæc membra ita ordinata sunt inter se: vt semper insequens clariùs præcedente explicet naturam τοῦ λόγου Nam primo membro asseritur eius æternitas. Secundo, eius distinctio, & verò etiam vnitas cum Patre: Tertio, apertè ipsius Deitas explicatur. Ergo quum Iohannes Euangelista citat, it testimonium Iohannis Baptistæ, quo tradita iam à se doctrina de Christo, atque in primis de illius æternitate confirmetur: efficitur, genuinam esse interpretationem eorum, qui hæc Baptistæ verba, nempe: *Prior me erat*: de æternitate Christi, quà Λόγος est, interpretātur. Huc etiam spectat, quod ipse Euangelista ait de officio Baptistæ. *Is venit ad dandum testimonium*, id est, vt testaretur, *de Luce illa*, Ioh. 17. De quanam Luce? *De illa vera* (hoc est, de Christo, vt ipsemet explicat) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum*; nempe iam inde ab orbe condito: Ac proinde quæ æterna est, & fuit ab initio. Si hoc fuit officium Iohannis, vt testaretur de hac Luce, quæcunque de illa verè prædicantur; & præter alia, æternitas quoque de illa prædicatur, est enim Lux, quæ iam à condito orbe illuminat omnem hominem, venientem in hunc Mundum: Omnino necesse est Iohannem Baptistam, aliquando testimonium dedisse huic Luci, quæ est Christus, æternitatis.

Atqui inter verba Baptistæ, nulla apertiora pro Christi æternitate, reperiuntur illis, *Prior me erat*. Consentaneum est igitur, vtrumque Iohannem, hæc verba: *Prior me erat*; non aliter intellexisse, quàm Christum esse æternum, quo ad alteram naturam, quæ humanam assumpsit.

Præterea pulchrè etiam congruit hæc interpretatio cum proposito Iohannis Baptistæ. Propositum enim ipsi fuit in tota officij sui functione, indicare populo, quis verus esset Christus, æternusque ille Seruator, per quem vnicum, sicut nunc, sic etiam semper contingit salus hominibus. atque ita ad hunc singulos electos adducere, vt seruarentur. Totum hoc liquet tam ex iis quæ narrat Euangelista, de officio Baptistæ; quàm etiam ex iis, quæ de ipso vaticinati priùs fuerant Prophetæ, Iesaias & Malachias. Iesa. 40. 3. Mal. 3. 1. Æternitas igitur Christi fuit illi testificanda; & quidem priore loco, sicut fecit etiam aliter Iohannes, dicens: *In principio erat Λόγος*. &c. Quid? quod optimè consentit cum iis, quæ insequuntur? Nam mox dicit. Omnes homines, à condito scilicet orbe, quicquid gratiæ & veritatis alicuiusve boni, habuerunt: totum hoc eos accepisse de plenitudine huius Christi tanquam ex cornucopiæ. Item docet ipsam quoque Legem, per quam habetur cognitio Dei, per Mosen quidem fuisse datam, tanquam per Ministrum: sed reuera à Christo, fuisse traditam Mosi: *Quia Deum nemo vidit vnquam. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis*. His enim verbis enarrauit Iohannes, quicquid cognitionis fuit vnquam, aut est in hominibus atque Angelis: totum illud profectum esse à Christo, vnico secretorum Patris cognitore.

Oportuit igitur Iohannem priori loco sternere viam, iis persuadendis: hoc est, priùs testificari, hunc esse æternum. Quare meritò hæc Iohannis verba: *Hic prior me erat*: de æternitate Christi interpretamur. Ac vide quàm bene etiam hoc modo fluat contextus: & vera reddatur ratio, cur officij dignitate sit præstantior Christus, Iohanne: nempe, quia sua etiam persona antiquior est omnibus: eoque Deus est.

Est enim hic sensus verborum Iohannis: Tametsi qui ponè me venit, nimirum ad prædicandum, ad baptizandum, & ad nos seruandos (iam enim adest præ foribus) posterior me sit, ratione inchoati officij: is tamen dignitate, & efficacitate ipsius officij, me antecedit: quia dignitate etiam personæ me antiquior est & omnibus hominibus: eoque æternus est, verusque Deus. Tria enim (vt diximus) iis verbis, Iohannes de Christo testificatus est. Primo eius humanitatem, dicendo: *Qui post me venit*, Secundò, eius officium, dicendo ἔμπροσθέν μου γέγονεν? nempe officij præstantia. Tertio, æternam eius Deitatem, dicendo: *Quia prior me erat*.

Est enim hæc ratio: cur verbi gratia, Christus baptizet in Spiritu sancto: cum Iohannes tantùm aqua: cur Christus doceat per Spiritum sanctum, cum Iohannes tantùm voce: cur Christus tollat peccata Mundi, cùm ipse Iohannes ea tantum arguat: Ratio, inquam, huius discriminis inter vtriusque officium est, quia Christus prior est Iohanne, hoc est quia æternus est Deus.

At, inquies, licèt interpreteris dictum, *Prior me erat*, de prioritate temporis, non inde tamen sequitur, Christum esse æternum, sed tantum priorem fuisse ipso Iohanne. Non enim ait: Prior omnibus est, sed tantùm: *Prior me erat*. Imò pulcherrimè, hoc sequitur. Nam si prior tempore est ipso Iohanne Christus, aut est iuxta humanam naturam, aut iuxta aliam. Non iuxta humanam: Est enim Christus, natus post Iohannem Baptistam. Ergo secundùm aliam. Illa vel erit creata, vel increata. Non creata. Quia nullam in Christo agnoscit Scriptura sancta naturam creatam, præter humanam. Ergo diuina sit & fuerit, necesse est. Optime ergo consequitur, Si Christus prior tempore est ipso Iohannes, priorem eum esse iuxta naturam diuinam, quæ sola verè æterna est. Ac proinde Christum, æternum esse Deum.

Hanc interpretationem libenter sequor. Quoniam plurimum facit ad confirmandum Iohannis Euangelistæ propositum, cuius causa citauit testimonium Baptistæ, nempe Christum, quà Λόγος est, fuisse in principio, ante omnes creaturas, eoque æternum. Et eo etiam libentius sequor, quod Iohannes in suis testimoniis, ter eandem plane locutionem repetit. Id quod certè non fuisset necesse, si voluisset tantùm ostendere, Christum simpliciter dignitate officij, esse præstantiorem se; præsertim, quia præstantia hæc, in eo simpliciter est satis explicata, quod dixit: *Is ἔμπροσθέν μου γέγονεν*. Quid est enim antecedere aliquem, non tempore, sed dignitate officij, nisi esse illo præstantiorem? Voluit igitur aliquid maius testificari hac voce: *prior me erat*. Quare, cum postea Christum vocat Filium Dei vnigenitum, talem omnino prædicauit esse Filium, qui sit æternus, verusque Deus.

IV. Simili autem explico, atq; illustro, quod hic de Christo testificatus est Iohannes. Suppone primum quicquid Lucis est, non solum in stellis, sed etiam in igne, esse à Sole. Deinde finge patremfamilias, prætermittere famulum cum candela accensa, vna, aut altera hora ante Solis ortum,

qui

qui familiam à somno excitet, & eam ad Solem excipiendum præparet. Finge postremo familiam spectata splendida candela, ad illam exultare, eamque interrogare, Tu ne es illa Lux, quæ ventura nobis erat? Et candelam respondere: Non sum. Sed qui post me venit, Sol, ille mihi prælatus est, hoc est, ille me immenso sui Luminis splendore antecedit. Quia prior me erat, sicut causa prior est suo effectu, & ideo etiam excellentior. Nam ita plenitudinem in se habet luminis Sol, vt de plenitudine eius, non solum ego, sed etiam omnes nos, quicunque lucis aliquid habemus: totum illud accepimus. Eundem ad modum, loquitur Iohannes hoc in loco. Iohannes enim erat lucerna ardens, vt dixit Christus. Sol, est Christus vt, ipse ait: *Ego Lux Mundi* Ioh. 5. 14. & 8.12. Missurus Pater hunc Solem in Mundum, præmisit Iohannem lucernam, qui homines excitaret & præpararet, ad excipiendum Solem iustitiæ, Christum. Iudæi voluerunt exultare ad lucem candelæ, vt dicit Christus, Ioh. 5.33. sed Iohannes repulit eos, & testificatus est de Christo, se non esse Solem, sed illum, mox sua luce, sese patefacturum. Etsi, inquit, post me venit, quod ad sui manifestationem attinet: Luminis tamen præstantia me anteuertit, & antecedit. Ratio est. Quia prior me erat, vt causa suo effectu. Nam de plenitudine lucis eius, non solum ego Iohannes, sed omnes etiam alij qui ante me fuerunt, & quotquot nunc sumus, accepimus. Quis non videat hanc optimam esse rationem, Ille Sol ideo me anteuertit suo splendore: quia ante me erat, hoc est, quia causa est, non solùm mei, sed omnis etiam alius luminis, ita vt de plenitudine eius nos omnes acceperimus? Hac enim circumscriptione concludit candela Iohannes, eum qui post se venit, verum esse Solem iustitiæ, verumque & æternum Deum. Ita Iohannis Baptistæ testimonio, confirmatum est, id quod priori loco suprà Iohannes Euangelista de Christo proposuerat: Nimirum, *In principio erat ille Λόγος.*

V. Sequitur ex verbis Baptistæ, confirmatio alterius propositionis Iohannis Euangelistæ. Confirmatio hæc est. *Et de plenitudine eius nos accepimus, & gratiam pro gratia.* Dixerat enim Euangelista, *Λόγον* carnem factum, etiam inter nos habitasse, plenum gratiæ & veritatis. Nunc illud confirmat testimonio alterius Iohannis, dicens, ipsum etiam Baptistam prius hoc de Christo, in suo publico testimonio testificatum fuisse: De plenitudine scilicet eius, nos omnes accepisse, & gratiam ac veritatem, per ipsum esse factam, hoc est, Christum esse fontem omnium bonorum inexhaustum, & in omnes Electos exundantem, ita vt omnes de eius plenitudine accipiant.

Duo antem facit iis verbis Iohann. Baptista. Primò confirmat, Christum se & alijs hominibus esse priorem, eóque æternum. Omnes enim homines quicquid boni habent, & habuerunt vnquam, iam inde à condito orbe, de Christi plenitudine acceperunt. Est autem omnis efficiens causa, prior suo effectu: Et is à quo omnes semper acceperunt, prior illis qui acceperunt.

Secundo loco describit officium Christi. Talem enim describit Christum, vt doceat, eum vnicum esse, perfectissimum æternum, liberalissimumque Seruatorem Mundi. Vnicum quidem, quia is solus ita plenus gratiæ & veritatis, vt ex ipsius plenitudine omnes acceperint. Perfectissimum autem: quia plenus gratiæ & veritatis, instar Fontis inexhausti, è quo cœlestes aquæ, in omnes Electos, continuo effluunt cursu. Æternum verò: quia iam inde ab orbe condito quotquot gratiæ & veritatis participes fuerunt, per hunc fuerunt. Ideò ait: *De plenitudine eius omnes nos accepimus.* Denique liberalissimum: quia omnia donat gratis, & copiosissime sinéque intermissione. Ideo ait: *Gratiam pro gratia.* Quicunque igitur salutem cupit, huic ad Christum esse confugiendum concludit Iohannes. Hæc est summa. Quod ad primum igitur attinet, quum ait: *De plenitudine eius*, intelligit Christum esse fontem inexhaustum bonorum omnium, in quibus nostra salus, vita, & felicitas consistit. Hoc explicauit Iohannes Euangelista, dicens: *Et habitauit inter nos, & spectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egressi à Patre, plenus gratia & veritate.* Iohan.1.14. Et Paulus ad Corinthios dicit: *Christus factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio.* 1.Cor.1.30. Et idem ad Col. vno verbo expressit, dicens: *In quo inhabitat plenitudo Deitatis*, Col.2.9. Quum enim dicis, Deitatis plenitudinem, dicis omnia. Quum vero ait, *Accepimus*: Docet hanc bonorum omnium plenitudinem, non esse in Christo inclusam, vt ipse solus illis bonis fruatur. sed in eo esse propter nos, nimirum vt ex ea omnes Electi percipiant.

Est igitur Christus non instar putei, in quo aquæ scaturientes manent conclusæ, sed instar fontis, qui perpetuo & continuo fluxu aquas salutis in omnes Electos deriuet, omnibúsque communicet. Quum porro ait: *Nos omnes*: Non loquitur de se tantùm, & alijs Iudæis, qui tum temporis viuebant (quasi verò ipsi soli, ex hoc fonte aquas salutis hauserint) sed de omnibus loquitur Electis, qui vnquam fuerunt ab orbe condito, & qui futuri sunt vsque ad finem Mundi, tam inter Gentes, quàm inter Iudæos. Inprimis tamen de se, reliquisque Iudæis, qui illo vsque temporis vixerant in fœdere & gratia Dei, sermo illi fuit. Scopus enim Iohannis Baptistæ fuit, præferre Christum omnibus, Abrahamo, Mosi, Prophetis, denique vniuersis hominibus: & quidem hunc vnum, verum & perfectissimum esse Seruatorem, quia vnigenitus sit Dei Filius, vt hoc perficiat, docet in vno Christo, plenitudinem esse bonorum omnium, Lucis, vitæ, salutis: ex qua plenitudine, omnes, quotquot vnquam vitæ & salutis fuerant participes, acceperunt. Est igitur vnicus omnium Seruator. Imò sententiam hanc Iohannis Baptistæ extendere licet longiùs atque latiùs: nimirum ad omnes homines etiam reprobos, & plenitudinem interpretari, non tantùm gratiæ & veritatis, sed cuiusuis generis boni. Quicquid enim boni reperitur in hominibus, rebúsque omnibus, totum hoc ex plenitudine Christi sumtum est. Nam quòd simus, de plenitudine Esse ipsius Christi accepimus. *Omnia enim per ipsum facta sunt.* Ioh 1.3.4.9. Quòd viuamus, de plenitudine vitæ Christi accepimus. *In ipso enim vita erat, & vita erat lux hominum.* Quod simus intelligentia & luce rationis præditi, de plenitudine lucis Christi accepimus. *Erat enim Lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum.* Proinde tam de Christo, quàm de Patre illud Apostoli intelligo: *In ipso enim viuimus, mouemur & sumus.* Act 17.28. Nam tam Christus, quàm Pater, Deus est rerum omnium auctor. Quod igitur ait Iohannes omnium hominum nomine, est perinde ac si stellæ omnes dicerent de Sole, In ipso est plenitudo omnis Lucis, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, nempe iacto hoc fundamento, Quicquid lucis est in Stellis, illud à Sole esse. Hinc sequitur: Primum quidem nihil boni in nobis esse à nobis, sed tantùm à Christo. Deinde, si quid boni cupimus, ad Christum nobis esse confugiendum, & ex plenitudine eius accipiendum. Quum vero ait: *Gratiam pro gratia*, docet non solum omnia bona à Christo, tanquam è fonte in omnes homines effluere, sed etiam gratis, & copiosissimè Gratis: Quia bona hæc omnia appellat, Gratias, Copiosissimè & quasi continuo fluxu: Quia ait: *gratiam pro gratia*: Quasi dicat חןעלחן: *gratiam super gratiam*: Ita vt vna communicata gratia, mox alia donetur, & gratia gratiæ continuo fluxu succedat, & quidem semper gratis, quia gratia succedit gratiæ, non autem meritis nostris. Hanc gratuitam & copiosissimam gratiarum & bonorum omnium communicationem, in Christo & per Christum nobis factam, eleganter explicat Apostolus, cum alibi, tum maximè in Ephes. capite primo. Ita Iohannes Euangelista, his verbis Baptistæ tanquam certissimo testimonio, confirmauit alteram suam de Christo sententiam, qua dixerat: *Et habitauit inter nos.* Iohannes autem Baptista, duo præcipuè de Christo testificatus est: Vnum, eum esse æternum, quia prior omnibus est: & (vt Cyprianus interpretatur) ante omnes est. Deinde, eum esse vnicum perfectissimum, & liberalissimum Seruatorem. *Quia de plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia, siue super gratiam.* Ex vtroque autem apertè colligitur Christum esse Deum, & Filium Dei genitum, non factum. Si enim æternus: Deus igitur est. Quia quæcunque sunt facta, in principio & in tempore facta sunt. Si etiam Christus talis est Seruator, in quo plenitudo sit, & semper fuerit bonorum omnium, ita vt de plenitudine eius, omnes quotquot ab orbe condito fuerunt, acceperint quicquid habuerunt boni, & semper etiam inde in nos omnes effluat indeficiens cœlestis aquæ copia, quid aliud esse potest Christus, quàm verus Deus? Solus enim Deus, fons est vitæ æternus. Et si de plenitudine eius nos omnes accepimus. Ergo quotquot participes sunt diuinæ naturæ, vt loquitur Petrus Apostolus, 2.1.4. de plenitudine Deitatis in Christo acceperunt. Quare in Christo plenitudo erit Deitatis æterna, eóque verus sit Deus necesse est. Imo hinc habemus ceu definitionem Dei. Quid enim est Deus aliud quàm æternum, & summum bonum, quod se gratis & liberaliter alijs semper communicat? Talis autem est Christus vt describit Iohannes.

Ac quum Iohannes, de se quoque dicat, se accepisse de plenitudine Christi: videndum est, quando acceperit. Quandonam? Certe cùm adhuc esset in vtero Matris. Ibi enim fuit sanctificatus, & Spiritu repletus, vt disertè scribit Lucas. A Christo igitur accepit Spiritum hunc, & sanctificationem. Nondum tamen Christus quà homo, erat in Mundo,

Baptistam: qua etiam anteuertit. Certè non anteuertit tempore. Quomodo enim qui posterior tempore venit: tempore etiam anteuertisse dici possit? Anteuertit autem officio. Ergo quum ait, *Qui ponè me venit*. intelligit de officij functione.

III. Alterum igitur quod Iohannes de Christo confessus fuit, est, Christum, officij præstantia, se anteuertisse. Hoc enim significat: *Qui ponè me venit ἔμπροσθέν μου γέγονεν*: sicut contingit etiam cursoribus. Sæpe enim accidit, vt qui posterius incipit currere, ita vt sit ponè priorem: postea fiat illi ἔμπροσθεν. præstātiâ cursus. Ideò appellat Iohannes, Christum, se fortiorem, seu valentiorem: vt ille locus sit huius explicatio, Matth. 3. 11. Est enim collatio officij Iohannis Baptistæ, cum officio Christi, qua ostendit Iohannes, Christum in suo officio, esse præstantiorem & fortiorem se: Quia Iohannes baptizat aqua, Christus autem Spiritu: Iohannes arguit peccata, Christus ea tollit. Est igitur Christus fortior Iohanne, eoque antecedit Iohannem dignitate officij. Quod verò subdit, ætiologia est, cur dixerit, Christum se officij præstantia antecedere: *Quia*, inquit, *πρῶτός μου ἦν*. Vbi superlatiuum πρῶτος, pro comparatiuo positum est: hoc est, primus pro priore. Sed hoc diuersè exponunt interpretes. Alij, *Prior*, dignitate. Ideò vertunt, quia præstantior me est. Alij *prior*, tempore. Quomodò verò? Non certè simpliciter: quia quod ad humanam naturam attinet, Iohannes prior fuit Christo. Imo etiam quod attinet ad officium prædicandi: Christus venit post Iohannem, vt hîc habemus. Quomodo igitur tempore, Christus Iohanne prior erat? Est omnino necesse, hoc intelligi de alia in Christo natura, qua non solum Iohanne Baptista, sed etiam omnibus aliis hominibus, & Angelis, & cuiusvis generis creaturis, prior fuerit & sit Christus: eoque æternus. Similis locus est ille, vbi Christus ipse dixit, *Antequam Abraham fieret, ego sum*. Iohan. 8. 58. Voluit autem ibi hac locutione suam indicare æternam, diuinamque naturam. Voluit igitur etiam Iohannes iis verbis, Christo testimonium dare, æternitatis: & ea re, veræ Deitatis. Hæc est Patrum interpretatio, à qua non video cur debeam aut meritò possim recedere: Quando, præterquàm quòd consentanea est, cum aliis Scripturis, & cum analogia fidei: maximè etiam congrua est cum proposito tam Iohannis Euangelistæ, qui citat hoc testimonium: quàm Ioh. Baptistæ, qui palam & disertè protestatur, Iesum Christum omnibus modis se esse maiorem: quando denique nulla vis fit, aut Grammaticæ, aut præsenti contextui. Multis igitur rationibus adducor, vt Patrum interpretationem sequendam esse censeam: neque ab Hæreticis, vlla ratione posse refutari, contendam. Principio necesse est: vt testimonium in primis Iohannis Baptistæ, quod priore etiam loco Euangelista profert in medium, consentaneum sit cum illa Iohannis Euangelistæ doctrina, cuius confirmandæ causa, tam hoc, quàm reliqua omnia testimonia citantur. Quid autem obsecro præmisit de Christo ipse Iohannes Euangelista? Principalis propositio de illo Λόγῳ, quem postea dixit factū esse carnem, & quem Baptista vocat Christum, hæc fuit. *In principio erat Λόγος: & ὁ Λόγος erat apud Deum: & hic Λόγος erat Deus*. Tria hæc membra ita ordinata sunt inter se: vt semper insequens clarius præcedente explicet naturam τοῦ Λόγου. Nam primo membro asseritur eius æternitas. Secundo, eius distinctio, & verò etiam vnitas cum Patre: Tertio, apertè ipsius Deitas explicatur. Ergo quum Iohannes Euangelista citat it testimonium Iohannis Baptistæ, quo tradita iam à se doctrina de Christo, atque in primis de illius æternitate confirmetur: efficitur, genuinam esse interpretationem eorum, qui hæc Baptistæ verba, nempe: *Prior me erat*: de æternitate Christi, quà Λόγος est, interpretātur. Huc etiam spectat, quod ipse Euangelista ait de officio Baptistæ. *Is venit ad dandum testimonium*, id est, vt testaretur, *de Luce illa*. Ioh. 17. De quanam Luce? *De illa vera* (hoc est, de Christo, vt ipsemet explicat) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum*: nempe iam inde ab orbe condito; Ac proinde quæ æterna est, & fuit ab initio. Si hoc fuit officium Iohannis, vt testaretur de hac Luce, quæcunque de illa verè prædicantur; & præter alia, æternitas quoque de illa prædicatur, est enim Lux, quæ iam à condito orbe illuminat omnem hominem, venientem in hunc Mundum: Omnino necesse est Iohannem Baptistam, aliquando testimonium dedisse huic Luci, quæ est Christus, æternitatis.

Atqui inter verba Baptistæ, nulla apertiora pro Christi æternitate, reperiuntur illis, *Prior me erat*. Consentaneum est igitur, vtrumque Iohannem, hæc verba: *Prior me erat*, non aliter intellexisse, quàm Christum esse æternum, quo ad alteram naturam, quæ humanam assumpsit.

Præterea pulchrè etiam congruit hæc interpretatio cum proposito Iohannis Baptistæ. Propositum enim ipsi fuit in tota officij sui functione, indicare populo, quis verus esset Christus, æternusque ille Seruator, per quem vnicum, sicut nunc, sic etiam semper contingit salus hominibus. atque ita ad hunc singulos electos adducere, vt seruarentur. Totum hoc liquet tam ex iis quæ narrat Euangelista, de officio Baptistæ; quàm etiam ex iis, quæ de ipso vaticinati priùs fuerant Prophetæ, Iesaias & Malachias. Iesa. 40. 3. Mal. 3. 1. Æternitas igitur Christi fuit illi testificanda; & quidem priore loco, sicut fecit etiam aliter Iohannes, dicens; *In principio erat Λόγος*, &c. Quid? quod optimè consentit cum iis, quæ insequuntur? Nam mox dicit, Omnes homines, à condito scilicet orbe, quicquid gratiæ & veritatis alicuiúsve boni, habuerunt: totum hoc eos accepisse de plenitudine huius Christi tanquam ex cornucopiæ. Item docet ipsam quoque Legem, per quam habetur cognitio Dei, per Mosen quidem fuisse datam, tanquam per Ministrum: sed reuera à Christo, fuisse traditam Mosi: *Quia Deum nemo vidit vnquam. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis*. His enim verbis enarrauit Iohannes, quicquid cognitionis fuit vnquam, aut est in hominibus atque Angelis: totum illud profectum esse à Christo, vnico secretorum Patris cognitore.

Oportuit igitur Iohannem priori loco sternere viam, iis persuadendis: hoc est, priùs testificari, hunc esse æternum. Quare meritò hæc Iohannis verba: *Hic prior me erat*: de æternitate Christi interpretamur. Ac vide quàm bene etiam hoc modo fluat contextus: & vera reddatur ratio, cur officij dignitate sit præstantior Christus, Iohanne: nempe, quia sua etiam persona antiquior est omnibus: eoque Deus est.

Est enim hic sensus verborum Iohannis: Tametsi qui ponè me venit, nemirum ad prædicandum, ad baptizandum, & ad nos seruandos (iam enim adest præ foribus) posterior me sit, ratione inchoati officij: ita tamen dignitate, & efficacitate ipsius officij, me antecedit: quia dignitate etiam personæ me antiquior est & omnibus hominibus: eoque æternus est, verusque Deus. Tria enim (vt diximus) iis verbis, Iohannes de Christo testificatus est. Primo eius humanitatem, dicendo: *Qui post me venit*, Secundò, eius officium, dicendo *ἔμπροσθέν μου γέγονεν*: nempe officij præstantia. Tertio, æternam eius Deitatem, dicendo: *Quia prior me erat*.

Est enim hæc ratio: cur verbi gratia, Christus baptizet in Spiritu sancto: cum Iohannes tantùm aqua: cur Christus doceat per Spiritum sanctum, cum Iohannes tantùm voce: cur Christus tollat peccata Mundi, cùm ipse Iohannes ea tantum arguat: Ratio, inquàm, huius discriminis inter vtriusque officium est, quia Christus prior est Iohanne, hoc est quia æternus est Deus.

At, inquies, licèt interpreteris dictum, *Prior me erat*, de prioritate temporis, non inde tamen sequitur, Christum esse æternum, sed tantùm priorem fuisse ipso Iohanne. Non enim ait: Prior omnibus est, sed tantùm: *Prior me erat*. Imò pulcherrimè, hoc sequitur. Nam si prior tempore est ipso Iohanne Christus, aut est iuxta humanam naturam, aut iuxta aliam. Non iuxta humanam: Est enim Christus, natus post Iohannem Baptistam. Ergo secundum aliam. Illa vel erit creata, vel increata. Non creata. Quia nullam in Christo agnoscit Scriptura sancta naturam creatam, præter humanam. Ergo diuina sit & fuerit, necesse est. Optime ergo consequitur, Si Christus prior tempore est ipso Iohannes, priorem eum esse iuxta naturam diuinam, quæ sola verè æterna est. Ac proinde Christum, æternum esse Deum.

Hanc interpretationem libenter sequor. Quoniam plurimum facit ad confirmandum Iohannis Euangelistæ propositum, cuius causa citauit testimonium Baptistæ, nempe Christum, quà Λόγος est, fuisse in principio, ante omnes creaturas, eoque æternum. Et eo etiam libentius sequor, quod Iohannes in suis testimoniis, ter eandem plane locutionem repetit. Id quod certè non fuisset necesse, si voluisset tantùm ostendere, Christum simpliciter dignitate officij, esse præstantiorem se; præsertim, quia præstantia hæc, in eo simpliciter est satis explicata, quòd dixit: *Is ἔμπροσθέν μου γέγονεν*. Quid est enim antecedere aliquem, non tempore, sed dignitate officij, nisi esse illo præstantiorem? Voluit igitur aliquid maius testificari hac voce: *prior me erat*. Quare, cum postea Christum vocat Filium Dei vnigenitum, talem omnino prædicauit esse Filium, qui sit æternus, verusque Deus.

IV. Simili autem explico, atq; illustro, quod hîc de Christo testificatus est Iohannes. Suppone primum quicquid Lucis est, non solùm in stellis, sed etiam in igne, esse à Sole. Deinde finge patremfamilias, prætermittere famulum cum candela accensa, vna, aut altera hora ante Solis ortum, qui

qui familiam à somno excitet, & eam ad Solem excipiendum præparet. Finge postremo familiam spectata splendida candela, ad illam exultare, eamque interrogare, Tu ne es illa Lux, quæ ventura nobis erat? Et candelam respondere: Non sum. Sed qui post me venit, Sol, ille mihi prælatus est, hoc est, ille me immenso sui Luminis splendore antecedit. Quia prior me erat, sicut causa prior est suo effectu, & ideo etiam excellentior. Nam ita plenitudinem in se habet luminis Sol, vt de plenitudine eius, non solum ego, sed etiam omnes nos, quicunque lucis aliquid habemus, totum illud acceperimus. Eundem ad modum, loquitur Iohannes hoc in loco. Iohannes enim erat lucerna ardens, vt dixit Christus. Sol, est Christus vt, ipse ait: Ego Lux Mundi Ioh. 5. 14 & 8.12. Missurus Pater hunc Solem in Mundum, præmisit Iohannem lucernam, qui homines excitaret & præpararet, ad excipiendum Solem iustitiæ, Christum. Iudæi voluerunt exultare ad lucem candelæ, vt dicit Christus, Ioh 5.33. sed Iohannes repulit eos, & testificatus est de Christo, se non esse Solem, sed illum, mox sua luce, sese patefacturum. Est, inquit, post me venit, quod ad sui manifestationem attinet: Luminis tamen præstantia me anteuertit, & antecedit. Ratio est. Quia prior me erat, vt causa suo effectu. Nam de plenitudine lucis eius, non solùm ego Iohannes, sed omnes etiam alij qui ante me fuerunt, & quotquot nunc sumus, accepimus. Quis non videat hanc optimam esse rationem, Ille Sol ideo me anteuertit suo splendore: quia ante me erat, hoc est, quia causa est, non solùm mei, sed omnis etiam alius luminis, ita vt de plenitudine eius nos omnes acceperimus? Hac enim circumscriptione concludit candela Iohannes, eum qui post se venit, verum esse Solem iustitiæ, verumque & æternum Deum. Ita Iohannis Baptistæ testimonio, confirmatum est, id quod priori loco suprà Iohannes Euangelista de Christo proposuerat: Nimirum, *In principio erat ille Λόγος.*

V Sequitur ex verbis Baptistæ, confirmatio alterius propositionis Iohannis Euangelistæ. Confirmatio hæc est. *Et de plenitudine eius nos accepimus, & gratiam pro gratia.* Dixerat enim Euangelista, Λόγος carnem factum, etiam inter nos habitasse, plenum gratiæ & veritatis. Nunc illud confirmat testimonio alterius Iohannis, dicens, ipsum etiam Baptistam prius hoc de Christo, in suo publico testimonio testificatum fuisse: De plenitudine scilicet eius, nos omnes accepisse, & gratiam ac veritatem, per ipsum esse factam, hoc est, Christum esse fontem omnium bonorum inexhaustum, & in omnes Electos exundantem, ita vt omnes de eius plenitudine accipiant.

Duo autem facit iis verbis Iohann. Baptista. Primò confirmat, Christum se & aliis hominibus esse priorem, eóque æternum. Omnes enim homines quicquid boni habent, & habuerunt vnquam, iam inde à condito orbe, de Christi plenitudine acceperunt. Est autem omnis efficiens causa, prior suo effectu: Et is à quo omnes semper acceperunt, prior illis qui acceperunt.

Secundo loco describit officium Christi. Talem enim describit Christum, vt doceat, eum vnicum esse, perfectissimum æternum, liberalissimumque Seruatorem Mundi. Vnicum quidem, quia is solus ita plenus gratiæ & veritatis, vt ex ipsius plenitudine omnes acceperint. Perfectissimum autem: quia plenus gratiæ & veritatis, instar Fontis inexhausti, è quo cœlestes aquæ, in omnes Electos, continuo effluunt cursu. Æternum verò: quia iam inde ab orbe condito quotquot gratiæ & veritatis participes fuerunt, per hunc fuerunt. Ideò ait: *De plenitudine eius omnes nos accepimus.* Denique liberalissimum: quia omnia donat gratis, & copiosissime sinéque intermissione. Ideo ait: *Gratiam pro gratia.* Quicunque igitur salutem cupit, huic ad Christum esse confugiendum concludit Iohannes. Hæc est summa. Quod ad primum igitur attinet, quum ait: *De plenitudine eius*, intelligit Christum esse fontem inexhaustum bonorum omnium, in quibus nostra salus, vita, & felicitas consistit. Hoc explicauit Iohannes Euangelista, dicens: *Et habitauit inter nos, & spectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egressi à Patre, plenus gratia & veritate.* Iohan.1.14. Et Paulus ad Corinthios dicit: *Christus factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio.* 1.Cor.1.30. Et idem ad Col. vno verbo expressit, dicens: *In quo inhabitat plenitudo Deitatis.* Col.2.9. Quum enim dicis, Deitatis plenitudinem, dicis omnia. Quum vero ait, *Accepimus*: Docet hanc bonorum omnium plenitudinem, non esse in Christo inclusam, vt ipse solus illis bonis fruatur, sed in eo esse propter nos, nimirum vt ex ea omnes Electi percipiant.

Est igitur Christus non instar putei, in quo aquæ scaturientes manent conclusæ, sed instar fontis, qui perpetuo & continuo fluxu aquas salutis in omnes Electos deriuet, omnibúsque communicet. Quum porro ait: *Nos omnes*: Non loquitur de se tantùm, & aliis Iudæis, qui tum temporis viuebant (quasi verò ipsi soli, ex hoc fonte aquas salutis hauserint) sed de omnibus loquitur Electis, qui vnquam fuerunt ab orbe condito, & qui futuri sunt vsque ad finem Mundi, tam inter Gentes, quàm inter Iudæos. Inprimis tamen de se, reliquisque Iudæis, qui illo vsque temporis vixerant in fœdere & gratia Dei, sermo illi fuit. Scopus enim Iohannis Baptistæ fuit, præferre Christum omnibus, Abrahamo, Mosi, Prophetis, denique vniuersis hominibus: & quidem hunc vnum, verum & perfectissimum esse Seruatorem, quia vnigenitus sit Dei Filius, vt hoc perficiat, docet in vno Christo, plenitudinem esse bonorum omnium, Lucis, vitæ, salutis: ex qua plenitudine, omnes, quotquot vnquam vitæ & salutis fuerant participes, acceperunt. Est igitur vnicus omnium Seruator. Imò sententiam hanc Iohannis Baptistæ extendere licet longiùs atque latiùs: nimirum ad omnes homines etiam reprobos, & plenitudinem interpretari, non tantùm gratiæ & veritatis, sed cuiusuis generis boni. Quicquid enim boni reperitur in hominibus, rebusque omnibus, totum hoc ex plenitudine Christi sumtum est. Nam quòd simus, de plenitudine Esse ipsius Christi accepimus. *Omnia enim per ipsum facta sunt.* Ioh 1.3.4.9. Quod viuamus, de plenitudine vitæ Christi accepimus. *In ipso enim vita erat, & vita erat lux hominum.* Quod simus intelligentia & luce rationis præditi, de plenitudine lucis Christi accepimus. *Erat enim Lux vera, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum.* Proinde tam de Christo, quàm de Patre illud Apostoli intelligo: *In ipso enim viuimus, mouemur & sumus.* Act 17.28. Nam tam Christus, quàm Pater, Deus est rerum omnium auctor. Quod igitur ait Iohannes omnium hominum nomine, est perinde ac si stellæ omnes dicerent de Sole, In ipso est plenitudo omnis Lucis, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, nempe iacto hoc fundamento, Quicquid lucis est in Stellis, illud à Sole esse. Hinc sequitur: Primùm quidem nihil boni in nobis esse à nobis, sed tantùm à Christo. Deinde, si quid boni cupimus, ad Christum nobis esse confugiendum, & ex plenitudine eius accipiendum. Quum vero ait: *Gratiam pro gratia*, docet non solum omnia bona à Christo, tanquam è fonte in omnes homines effluere, sed etiam gratis, & copiosissimè Gratis: Quia bona hæc omnia appellat, Gratias, Copiosissimè & quasi continuo fluxu: Quia ait: *gratiam pro gratia*: Quasi dicat חן על חן: *gratiam super gratiam*: Ita vt vna communicata gratia, mox alia donetur, & gratia gratiæ continuo fluxu succedat, & quidem semper gratis, quia gratia succedit gratiæ, non autem meritis nostris. Hanc gratuitam & copiosissimam gratiarum & bonorum omnium communicationem, in Christo & per Christum nobis factam, eleganter explicat Apostolus, cum alibi, tum maximè in Ephes. capite primo. Ita Iohannes Euangelista, his verbis Baptistæ, tanquam certissimo testimonio, confirmauit alteram suam de Christo sententiam, qua dixerat: *Et habitauit inter nos.* Iohannes autem Baptista, duo præcipuè de Christo testificatus est: Vnum, eum esse æternum, quia prior omnibus est: & (vt Cyprianus interpretatur) ante omnes est. Deinde, eum esse vnicum perfectissimum, & liberalissimum Seruatorem. *Quia de plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia, siue super gratiam.* Ex vtroque autem apertè colligitur Christum esse Deum, & Filium Dei genitum, non factum. Si enim æternus: Deus igitur est. Quia quæcunque sunt facta, in principio & in tempore facta sunt. Si etiam Christus talis est Seruator, in quo plenitudo sit, & semper fuerit bonorum omnium, ita vt de plenitudine eius, omnes quotquot ab orbe condito fuerunt, acceperint quicquid habuerunt boni, & semper etiam inde in nos omnes effluat indeficiens cœlestis aquæ copia, quid aliud esse potest Christus, quàm verus Deus? Solus enim Deus, fons est vitæ æternus. Et si de plenitudine eius nos omnes accipimus. Ergo quotquot participes sunt diuinæ naturæ, vt loquitur Petrus Apostolus, 2.1.4. de plenitudine Deitatis in Christo acceperunt. Quare in Christo plenitudo erit Deitatis æterna, eóque verus sit Deus necesse est. Imo hinc habemus ceu definitionem Dei. Quid enim est Deus aliud quàm æternum, & summum bonum, quod se gratis & liberaliter aliis semper communicat? Talis autem est Christus vt describit Iohannes.

At quum Iohannes, de se quoque dicat, se accepisse de plenitudine Christi: videndum est, quando acceperit. Quandonam? Certe cùm adhuc esset in vtero Matris. Ibi enim fuit sanctificatus, & Spiritu repletus, vt disertè scribit Lucas. A Christo igitur accepit Spiritum hunc, & sanctificationem. Nondum tamen Christus quà homo, erat in Mundo,

Quomodo igitur de sua plenitudine, Christus communicat Iohanni Bap. istæ, si non erat Deus? Ab hoc igitur, quòd Christus nondum existens homo, tamen tanquam fons gratiæ indeficiens, continuo fluxu, in Iohannem, & in omnes Electos, à condito orbe, derivabat gratiam in suam: Annon satis apparet, eum neque purum esse hominem, neque potentiæ finitæ, sed infinitæ, eóque verum Deum?

VI. Vers. 17. *Nam lex per Mosen data est: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Duo facit hoc versu Baptista: Primum, tacitæ respondet obiectioni. Potuissent Iudæi obiicere, Quomodo tu dicis omnes nos accepisse de plenitudine huius Iesu? Nam vt reliquos Patriarchas, & Prophetas omittamus: Certe Moses non accepit de hoc Iesu. Ille enim fuit ita gratus Deo, vt ab eo legem acceperit, non autem ab illo tuo Iesu. Nos etiam tantùm Dei beneficium, nempe legem accepimus à Mose, non à Iesu. Respondet Iohannes per concessionem: Fateor, per Mosem datam fuisse legem, sed contendo per solum Iesum Christum factam fuisse gratiam omnem & veritatem. Nam per legem, neque Moses ipse sibi, neque alius gratiam & veritatem, eoque salutem conferre potuit, verum tam ipse quàm alij omnes, & nos ipsi, salutem a solo mediatore Christo accepi nus. Hoc liquet ex promissionibus Dei factis Adæ, & confirmatis aliis Patribus, atque inprimis Abrahæ. Ita certum est gratiam & veritatem per solum Christum factum esse. Atqui hic Iesus est ille Christus. Hoc infra probabit Iohannes: Ergo gratia & veritas per solum Iesum Christum facta est. Quare, neque Moses obstat: quin vera sit propositio. Omnes nos de plenitudine Christi accepisse, quod ad ea attinet, quæ ad salutem pertinent, cùm etiam ipse Moses non per alium iustificatus sit, quàm per solum Christum. Deinde etsi per Mosen data est Lex, non tamen ab ipso Mose est Lex, sed tantum per ipsum, vt per Ministrum: Gratia vero & veritas ita per Christum facta est, vt in ipso & ex ipso sit. Fuit enim & est fons plenus gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. Ioh. 1. 14. & 16. Vnde vero Lex? Ab ipso Christo. Nam etiam Lex est data ex gratia, seu ex fauore, quo Deus complexus est hunc populum præ aliis. Deut. 4. 33. & Exod. 2 c. 2. Atqui omnis gratia per Iesum Christum facta est: quia omnia beneficia, inter quæ est & Lex præstita populo Dei, per Christum, & à Christo fuerunt: vnde & Apostoli tam à Christo, quàm à Patre precantur gratiam. Quare tantum abest, vt Moses tollat huius dicti veritatem: *De plenitudine eius nos accepimus*, vt potius eam confirmet. Nam Moses quoque, de plenitudine Christi accepisse conuincitur, tum quia per Christum iustificatus est, tum quia à Christo, & per Christum, legem accepit. Ita ostendit, Christum esse longe maiorem Mose & antiquiorem, hoc est, æternum, eoque Deum. Deinde his verbis exp licare incipit præcipua Christi beneficia, quæ ad nos seruandos cumprimis sunt necessaria. Tria enim præcipuè requiruntur ad hoc, vt salutis simus participes & citra quæ seruari non possumus. Principio tanquam fons reliquorum omnium beneficiorum, ipsa Dei gratia requiritur, hoc est, æternus fauor, amor, misericordia erga nos Dei: qua gratia, nos ante Mundi constitutionem elegerit in filios, amarit, misertusque sit nostri. Hunc esse fontem salutis ostendit Christus dicens: *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum, &c.* 3. 16. Hic fauor significatur nomine Gratiæ. Est enim totus merè gratuitus, & fons gratiarum omnium. Alterum, est complementum promissionum, & figurarum veteris Testamenti, de redemtione nostri per sanguinem, & oblationem Agni immaculati, seminis promissi & benedicti, quo nostra expiarentur peccata, & satisfieret diuinæ iustitiæ, seu fides ipsa est in seruandis & complendis promissis, quæ veritas appellari solet. Quàm necessaria fuerit ad salutem, hæc promissionum, de expiatione peccatorum nostrorum, per sanguinem seminis benedicti, & per oblationem Agni immaculati, veritas, & complementum, vbique docet Scriptura, præsertim vero Epistola ad Hebræos, vbi concluditur sine sanguinis effusione non fieri remissionem peccatorum. Heb. 9. 22. Hoc esse secundum quod ad salutem nostri pernecessarium est, docet Christus. Iohan. 3. 16. Postquam enim dixisset de primo: *Sic Deus dilexit Mundum*, subiecit de secundo, dicens: *Vt Filium suum vnigenitum dederit*, nempe in mortem, pro salute Mundi, sicut promiserat: & typis sacrificiorum adumbrauerat. Hæc redemtio & λύτρωσις, significatur nomine veritatis. Hoc enim nomen, *Veritas*, relationem habet ad promissiones, & ad figuras, seu typos. Idcirco complementum promissionum, dicitur veritas. Tunc enim apparent veræ, quum suum habent complementum. Vnde dicuntur promissiones habere in Christo suum Etiam & Amê. 2. Cor. 1. 20. à quo Amen, est אמן, & veritas & fides. Item quod succedit figuris ac typis, veritas appellatur, nempe res ipsa vera ac solida. Tertium beneficium ad salutem necessarium, & sine quo reliqua duo nobis inania, & inutilia sunt, est vera Dei cognitio, seu Fides, quæ Dei cognitione & visione significatur, vt passim in sacris literis liquidò apparet. Quam hæc sit necessaria, docent Scripturæ. Nam sine fide impossibile est placere Deo. Heb. 11. 6. Christus hoc tertium subiicit Iohan. 3. 16. dicens: *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* In tribus præcipuis capitibus, sita est tota hominum salus. Quorum primum, est in Deo, nempe gratia. Et quum Deum, intelligo Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, dico tenus sunt vnus Deus. Alterum est in Christo Mediatore, nempe Redemptio, & promissionum, ac figurarum complementum, de expiatione peccatorum omnium. Tertium in nobis hæret, Fides scilicet, & cognitio Dei per Spiritum sanctum, qui est Spiritus Christi, nobis donata. Hæc tria beneficia in nos conferri, per Christum & a Christo Iesu, testificatur hic Iohannes Baptista.

Ac proinde concludit, verè hunc Iesum, quem digito demonstrauit: Fontem esse inexhaustum omnis gratiæ, veritatis, bonorum omnium, & de plenitudine eius, omnes sanctos accepisse, & nos accipere, & ideo verum esse, perfectissimum, liberalissimum, æternumque Mundi seruatorem. De duobus primis testatur in versu 17. dicens: *Lex per Mosen data est: Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est*: Opponit autem verbum, *Facta est*: verbo, *Data est*: Quasi dicat, Lex quidem per Mosen data est nobis, sed per eundem, vt illius Legis nihil est salutis in nobis effectum, nihil eorum quæ promittebat, impletum. Itaque fuit quidem data, sed nihil est effectum. At per Christum, gratia & veritas facta est. Gratia dicitur facta esse per Christum: quia reapse nobis impetrata, & præstita est per Christum, sicut Apostoli docent.

Ac ne putes, eo tantùm tempore, hanc gratiam fuisse nobis per Christum factam, quo Christus erat in carne, audi Apostolum, qui docet hanc gratiam fuisse nobis factam ante Mundi constitutionem. *Qui (Deus) seruauit nos & vocauit vocatione sua sancta, non ex operibus nostris, sed ex suo proposito, & gratia quæ data quidem est nobis in Christo ante tempora secularia, sed patefacta nunc est, per illustrem illum aduentum Seruatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelium.* 2. Tim. 1. 9. Quis vero hic non videat apertam Christi æternitatem ac Deitatem? Quid est enim, *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est*, nisi, Christus effecit iam inde ab æterno, vt simus propter se grati Deo Patri, & vt promissiones de nostra salute, veritatem & complementum in nobis, propter ipsum habeant? Quod enim hic docet Iohannes Baptista, ἡ χάρις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, idem est cum illo, quod ait Apostolus, *In laudem gloriæ* τῆς χάριτος αὐτοῦ: Et, ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ Eph 1 6. Et quod Iohannes Baptista ait, ἡ ἀλήθεια (נא אמן) διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Idem est cum eo, quod Apostolus ait, *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in ipso (Christo) suum habent Nai & Amê* 2. Cor. 1. 20.

Reuera igitur fuit nobis hæc gratia facta per Christum, ante tempora secularia, sed perspicue & reapse patefacta per eundem in tempore, quum sese manifestauit in carne. Quando vero veritas fuit facta promissionum? iam inde ab initio Mundi. Nam statim Deus simulatque promisit, cœpit per Christum præstare quod promiserat. Adæ & aliis Electis omnibus remissionem nimirum peccatorum, salutémque æternam.

Cum igitur Christus effecerit iam inde ab æterno, vt simus grati Deo Patri, & iam inde à condito orbe, vt promissiones de salute, suum complementum, & veritatem in Electis cœperint habere (id quod idem est, atque gratiam & veritatem per Iesum Christum esse factam) Hæc autem reapse effecisse non potuerit Christus, si reuera ipse nihil tum subsistens fuisset, quis non videat, Christum æternum esse Dei Filium, in quo electi, in quo dilecti, in quo grati effecti, in quo in Filios adoptati, in quo veritaté promissionum diuinarum, iam à condito orbe consecuti sumus? Adde quod Iohannes Baptista, dicendo, Per Mosen quidem datam fuisse Legem, per Iesum Christú vero factam esse gratia & veritatem: Concludere voluit, Iesum Christum non solú præstantioré esse Mose, quippe qui potuit ea præstare quę Moses minimé potuit, verum etiam eodem esse antiquiorem. Nam gratia & veritas, antiquior est Lege. Fuit enim gratia, vt ostendimus ex Apostolo, data ante tempora æterna 2. Tim. 1. 9. Et idem Apostolus ad Galatas docet. Fœdus gratiæ, ictum reuera, iam à condito orbe, cum Adamo, & aliis Patribus, renouatum, confirmatúmq; fuisse cum Abrahamo, annis ante datam Legem 430. Imò

430. Imò ex hac gratia factum est, vt etiam tandem fuerit Lex data per Mosen: vt docet passim Moses ipse. Ergò quum Iohannes Baptista dixisset, Christum esse priorem se: & idem demonstrasset de omnibus illis qui vnquam participes fuerunt gratiæ. (Omnes enim acceperunt de plenitudine Christi:) Mox idem speciatim de Mose conclusit hoc argumento.

Ille per quem gratia & veritas est facta: antiquior est illo, per quem Lex data fuit. Est enim antiquior gratia & veritas ipsa lege: quoniam etiam ipsa Lex, ex gratia data est.

Est autem Christus, ille, per quem facta est gratia & veritas: Moses verò per quem data est Lex.

Christus igitur non solum Iohanne Baptista prior est, sed etiam ipso Mose, & ex consequenti omnibus hominibus, qui de plenitudine eius acceperunt, gratiam pro gratia.

VII. Versic. 18. *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus filius, qui est in sinu Patris, ille enarrauit.* In hoc versu tria facit Iohannes Baptista: Primum occurrit alij Iudæorum obiectioni, qui contendebant Mosem præstantiorem esse Christo: nec accepisse illum de plenitudine Christi, ac proinde non esse Mosem, propter Iesum Christum, deserendum. Quid ita? Moses enim charissimus omnium fuit Deo: quippe qui sine hoc Christo, Deum viderit: & cum eo locutus sit, ore ad os, & facie ad faciem, id quod alij concessum est nemini: vt idem Deus testatus est: Num. 12.8. Respondet Baptista: falsum est, Mosem propriè vidisse Deum. Nam Deum, nemo hominum vidit vnquam. Ergo neque Moses. Confirmatur idem speciatim per Mosem ipsum. Quum enim is petiisset à Deo, vt sibi liceret illius videre gloriam: Respondit Deus: *Non poteris videre gloriam meam. Non enim videbit me homo & viuet.* Exod. 33. 20. Verum igitur est, quod ait Iohannes: *Deum nemo vidit vnquam*: eóque nec Moses. At, quid igitur sibi vult Deus, quum ait, Se ore ad os loqui cum Mose: & in visione ac clarè, non per ænigmata? Num. 12. 8. Comparatiuè loquitur: hoc est, Quia clariùs, & familiarius cum Deo locutus est Moses, quàm vllus vnquam alius. Quibus enim, aut manifestiore aliquo symbolo, & specie: aut maiori Spiritus sancti copia & lumine, sese Deus patefaciebat: ij dicebantur vidisse Deum, vt notum est in scripturis. Cæterum nemo hominum quamuis sanctissimorum, vidit vnquam Deum: vt ait Iohannes Baptista. Imo neque Dei voluntatem quispiam vidit seu cognouit per se. Quid verò sibi vult verbum videndi? Videre pro audire etiam capitur: *Omnis itaque populus* (inquit Moses) *vidit tonitrua, & vocem buccinæ, &c.* Exod. 20 18. Et in hac significatione hic etiam potest accipi. Vult enim ostendere Iohannes, Mosen non proprie audiuisse Deum Patrem loquentem: sed filium, qui iam in carne manifestatus est: illum fuisse qui in specie humana loquebatur cum Mose, & cum aliis patribus: & qui voluntatem Patris, vt suam reuelabat. Ideo subiicit: *Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis*: scilicet omnibus, eóque etiam Mosi: Quare quicquid Moses de Deo audiuit, intellexit, tradidit populo: totum illud à filio, qui posteà manifestatus in carne, inter homines versatus est, accepit: quasi dicat: Quis igitur non videat, Christum præferendum esse Mosi: & hunc vnum tanquam cœlestem doctorem, qui vnus enarret voluntatem diuinam, esse audiendum præ Mose, & Prophetis, & me? Et hoc satis est pro explicatione scopi Iohannis Baptistæ in iis verbis.

Cæterùm propositionem Iohannis intelligo in genere & absolutè, nimirum, Neminem hominum vidisse vnquam Deum: siue eius essentiam, siue voluntatem & naturam, aut etiam videre posse, quocunque velis modo, sine Christo. Sic enim ipse suam explicat propositionem, dicens: *Filius qui est in sinu Patris, ipse reuelauit nobis.* Quasi dicat: Nemo hominum vidit Deum, sine Christo: Ipse enim filius enarrauit nobis: hoc est, Quicunque agnouerunt Deum; ij agnouerunt per Filium, qui enarrauit nobis. Huic dicto consonum est illud; *Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Matth. 11.27. Duo igitur iis verbis, adscribit Christo, Iohannes Baptista. Vnum, Hunc vnicum esse, qui Deum Patrem viderit ac videat: quive eius voluntatem & secreta omnia nôrit. Et huius rationem esse: Quia vnigenitus est Filius, in sinu semper Patris existens. Nihil igitur, eum latere potest eorum: quæ sunt Patris. Sic Christus ipse ait Ioh. 6.46. *Non quòd Patrem viderit quispiam, nisi is, qui est ex Deo, hic vidit Patrem.* Atque hinc liquido apparet quod in capite Iohannis sexto dicitur, Christum esse ex Deo: nihil aliud esse, quàm natum esse ex Deo Patre. Quod enim Christus ibi dicit: *Nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrem*: Iohannes Baptista hic ait: *Filius ille vnigenitus, qui est in sinu Patris: is enarrauit, eóque vidit Deum.* Hoc igitur est primum quòd hic Iohannes Baptista attribuit Christo: Alterum est, Hunc vnum esse, qui possit voluntatem Patris eiusque naturam explicare ac reuelare. Imò hunc vnum esse, qui Dei voluntatem, naturam, & ingenium patefecerit omnibus, qui Deum vnquam quouis modo nouerunt. Hoc significat, quum ait: *Vnigenitus ille Filius, enarrauit nobis.* Græcè est: ἐξηγήσατο: hoc est, explicauit, exposuit. Quid enim est ἐξήγησις? Rerum alioqui obscurarum perspicua interpretatio, & explicatio. Significat igitur solum Christum, verum esse paternæ voluntatis, & naturæ, consiliorum, & secretorum, sicut perfectum conditorem, sic etiam fidelissimum interpretem & explicatorem: idque propterea quod is solus, Filius est vnigenitus, solus in sinu Patris, solus Deum Patrem videns. Hinc consequitur, Primò, falsum esse, Deum à Mose propriè visum fuisse: deinde quicquid cognitionis Dei habuit Moses, totum illud, eum accepisse, à Christo, eóque & legem. Ita responsum est ad id, quod de Mose obiiciebant Iudæi: eum vidisse Deum. Deinde iis verbis confirmat duas propositiones: quarum Prima est, Christum priorem esse omnibus, ipso etiam Mose: eoque esse æternum. Altera, omnes ex plenitudine Christi accepisse: Quòd, sicut Christus solus, fons est inexhaustus bonorum omnium; omnis gratiæ, veritatis, salutis: Sic etiam in solo Christo sint thesauri scientiæ atque sapientiæ absconditi: Docet enim hac propositione: *Deum nemo vidit vnquam:* omnes homines suapte natura ignorantes esse Dei; nec posse Deum agnoscere, sine Christo, doctore, & interprete voluntatis, naturæque paternæ. Ac quotquot ab orbe condito Deum cognouerunt: illos idcirco cognouisse, quia Christus vnigenitus Dei Patris, illis reuelauit, ac explicauit. Quid hinc consequitur: nisi, & Christum priorem esse omnibus; quia omnes didicerunt à Christo: Et omnes homines quicquid vnquam habuerunt scientiæ & cognitionis Dei: eos totum illud accepisse ex plenitudine sapientiæ, & scientiæ Filij vnigeniti Iesu Christi? Quare vtranque etiam illam propositionem, nempe, *Et ille prior me erat*: Et: *de plenitudine eius accepimus omnes*: veram esse, constat ex hoc præsenti versu. Postremo iis verbis explicat Tertium Christi beneficium, ad salutem consequendam pernecessarium & sufficiens: nempe veram Dei cognitionem, eoque & Fidem. Ait enim: *Deum nemo vidit vnquam*: nempe per se, & sine Christo. Cognitio igitur Dei, & Fides non est ex nobis: sed ex Christo. Vnigenitus enim ille Filius enarrauit nobis. Quare Christus ille est, qui nos donat vera Dei, & sui cognitione ac fide.

Quid verò hinc efficitur? Christum perfectissimum esse mundi seruatorem. Si enim per solum Christum, primo gratia, deinde veritas est facta, & postremò ipsa etiam Dei cognitio ac fides, per eundem nobis donatur: in quibus tribus rebus tota nostra salus posita est: profecto efficitur Christum perfectissimum esse, vnicum, æternum, liberalissimumque mundi Seruatorem. Ac proinde qui salutem cupit: huic eundum esse ad Christum, non ad Mosem, non ad Iohannem Baptistam, aut ad vllam aliam creaturam Atque hic est scopus Iohannis Baptistæ: vt omnes homines Christo adducat, tanquam vnico, & vero Seruatori.

VIII. Hic porrò versus, multa nobis suppeditat argumenta, quibus æterna Christi Deitas confirmatur. Primùm enim, dum Iohannes Baptista negat vllam creaturam Deum vnquam vidisse: aut etiam, (vt Apostolus addit. 1. Timoth. 6. 16.) videre posse, nempe ex se & per se: Et hanc perfectam Dei Patris visionem ac cognitionem vni Christo attribuit, atque ita attribuit, vt eum affirmet vnicum esse doctorem, qui homines possit docere Dei voluntatem atque naturam: profectò eximit Christum è numero talium rerum creatarum, quæ nihil aliud sunt, quàm res creatæ: quod autem non est creatum, & interim res est verè subsistens, intelligens, volens, Deus sit, necesse est. Clariùs explico hoc argumentum. Si Christus purus homo est, & non alia ratione Filius Dei, quàm ea, qua reliqui etiam pij homines, Filij sunt Dei: efficitur, Christum, non vidisse Deum Patrem. Ait enim Baptista in vniuersum de omnibus hominibus, quamuis sanctissimis Dei Filiis, imò de creaturis omnibus: *Deum nemo vidit vnquam.* Vidit autem & semper videt, per se, ex se, & perfectissimè Deum Patrem Christus: quia vnigenitus semper in sinu est Patris, & omnibus nobis illum patefecit. Non est igitur Christus purus homo: aut ea tantum ratione Filius, qua reliqui homines, nempe per gratiam, sed per naturam. Quare ab ea perfectissima & propria visione, qua Christus semper videt Patrem, euincitur, eum esse naturalem Dei Filium. Proinde meritò dixi illa verba. (*Vnigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris*) continere rationē, cur dicat, illum videre Deum Patrem, & aliis reuelare: quia scilicet vnigenitus est Dei Filius in sinu Patris sēper manē. Deinde

hoc confirmatur à cognitione Dei & fide, qua Christus nos donat. Nam Christus ille est, qui omnes electos donat vera Dei cognitione & fide. Filius enim vnigenitus enarrauit nobis. Est autem fides & cognitio Dei, solius Dei donum, vt passim scripturæ prædicant: vnde & omnes qui Deum verè cognoscunt, vocantur θεοδίδακτοι, non tam quia docti sunt Deũ quàm quia docti sunt à Deo. Est igitur Christus Deus. Inde etiam probatur hæc doctrina, quod Christus appellatur à Iohan. Baptista μονογενὴς υἱός. Est igitur Filius Dei Patris, non factus, sed genitus: quemadmodum superiori libro explicatum fuit. Si enim genitus est solus ex Deo Patre: Ergo ex substantia Patris genitus est: id quod propriè significat verbum gignere, ex propria scilicet substantia procreare: non autem, eo modo quo vel nos, vel Angeli dici possunt Filij ex Deo geniti. Quomodo enim solus μονογενὴς; si nos quoque eadem planè significatione, dicimur, & sumus geniti ex Deo? Solus Christus vocatur & est proprius Dei Filius. Oportet ergò etiam solum propriè genitum esse ex Deo Patre. Quid autem est propriè generare, nisi [vt diximus] à propria substantia sibi similem procreare? Si igitur Christus est μονογενὴς & proprius Dei Patris Filius: necessario efficitur, illum esse alio modo ex Patre genitum, quam nos simus, & alterius illum esse filiationis, ac generationis ab ea, cuius nos sumus: Illius nimirum; quæ fit ex parentis substantia: non autem, quæ impropriè dicitur, & quæ fit ex gratia, & per Spiritum regenerantem, aut etiam in vtero matris operantem, & quasi officio virilis seminis, fungentem. Modus certè diuersus, quo ille genitus est homo, ab eo, quo nos generamur, impedire non potest, quin simus illius fratres, vt optimè ad Hebre. intellexit, & docet Apostolus. Quomodo ergò μονογενὴς, si tantum homo est? Confirmatur argumentum ab articulo præpositiuo ὁ μονογενὴς: excellentioris igitur est generationis ex Deo Patre quam nos simus. Quæ autem illa? per naturam certè & ex Patris substantia. Aliud argumentum est ab eo, quod ait Iohannes Baptista, Christum, quem vnigenitum Dei appellauit: esse [nempe semper] in sinu Patris. Si igitur Christus quum esset corpore & anima duntaxat in terris, erat tamen etiam in sinu Patris, qui in cœlis habitare dicitur; erat vtique & ipse tum etiam in cœlo: id quod idem ipse Christus confirmat, dicens: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.* Ioh. 3. 13 Non erat autem humana natura in cœlo: ergo præter humanam, alia natura erat & est in Christo; qua semper fuit in cœlo, etiam quum corpore esset in terris. Quæ natura autem illa esse potuit, aut potest, quàm increata, atque diuina? creata enim finita cum sit, multis in locis simul esse non potest. Ex iisdem verbis hoc elicitur argumentum. Si Christus semper in sinu Patris est: Sequitur primo Filium esse distinctum à Patre. Alius enim est ille, cuius est sinus: alius ille, qui est in sinu alterius. Deinde, Christum Patri esse non solum charissimum: sed etiam ita intimum & vnigenitum vt ab eo separari, & diuelli non possit. Hoc enim significat esse in sinu alicuius, esse illi intimum, & ab eo ἀδιαίρετον. Idcircò vxor dicitur esse in sinu mariti: quia marito est ita intima, vt cum illo sit vna caro. Deut. 13. 6. Hoc idem significare voluit Baptista, quum dixit, Filium esse in sinu Patris, hoc est, ita illi vnitum & intimum, vt vnum sit cum Patre. Liquet etiam hoc ex sequela quam infert. Sic enim argumentatur: Solus filius vnigenitus est in sinu Patris. Solus igitur ipse vnigenitus filius, videt Patrem, & omnia quæ sunt Patris, secretissima quoque consilia: ac proinde solus potest ea nobis enarrare. Quomodo autem valet hæc sequela: si esse in sinu Patris, non significat ita intimum esse Patri, vt sit in Patre, & vnum cum Patre? Sicut enim nemo nouit quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est [vt ait Apostolus 1. Cor 2. 11.] sic nemo nouit quæ sunt Patris, nisi filius; & filij Spiritus, qui in ipso Patre est. Deinde quod ait Iohannes Baptista, in sinu Patris esse: Christus ait se esse in Patre. Ioh. 10 38. Iohannes igitur Baptista quum dixit, filium esse in sinu Patris significauit eum esse in Patre, & vnum cum Patre, vt loquitur Christus. Ioh. 10 30. Nouit enim filium Λόγος esse in Patre: sicut verbum in mente, & sapientiam in sapiente. Si Λόγος noster in mente præditus esset intelligentia & acie videndi: is solus verè diceretur, videre mentem. Eandem habet argumentationem Christus apud Ioh. 6. 46. nempe solus filius est in Patre, solus igitur Filius videt Patrem.

Hactenus primum Iohannis Baptistæ de Christi deitate testimonium: quod Testimonium, dedit illi in publica & frequenti concione.

IX. Testim. 2. Iohan. Baptistæ, ex Iohan. 1. vers. 19. &c.

ALterum testimonium dedit illi, apud legatos primorum Hierosolymæ, Sacerdotum, & Pharisæorum, vt Iohannes Euangelista narrat, inquiens. *Et hoc est testimonium Iohannis, quum miserunt Iudæi Hierosolymis Sacerdotes & Leuitas, vt quærerent ex ipso: Quis es tu?* Tria sunt huiusce testimonij membra. Priore negat Baptista, se esse Christum: negat se esse Eliam, nempe personaliter; Erat enim Spiritu duntaxat & virtute Eliæ, Elias, vt Christus docuit: & vt etiam explicatur apud Lucam. Matth. 11. 14. & 17. 12. Luc. 1. 17. Negat denique se esse illum Prophetam: quem scilicet sperabant Iudæi futurum Mosi similem: perperam Mosis verba interpretati. Deut. 18. 15. Altero membro docet, Quid ipse sit: nō quidem persona (hoc enim erat omnibus notum) sed officio. Ait enim se esse Christi præconem: eóque Christi præcursorem & ministrum: qui in hunc finem sit præmissus, vt cum prædicatione pœnitentiæ, cum Baptismo aquæ, populum præpararet ad excipiendum Christum seruatorem mundi; & ad Spiritus Baptismum, cuius Baptismi auctor est Christus. De prædicatione pœnitentiæ: ait, versu 23. *Ego (sum) vox clamantis in deserto.* Cuius clamantis? certè Dei, à quo missus fuerat. Ioh. 1. 6. Erat enim instar præconis, qui alta tantùm & sonora voce ea in publicum efferebat, quæ Deus intus in Spiritu, tacitè illi dictabat, & suggerebat. Hic verò Deus, qui in Iohanne clamabat: erat Christus. Nam etiam ante dixit, Filium illum esse, qui enarrauit sibi omnia, quæ de Deo tenebat. Apostolus quoque ita loquitur: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur, Christi?* Corint. 13. 3. Item Petrus ait Spiritum Christi fuisse in Prophetis, & per illos prædixisse, quę futuræ erant Christo passiones. 1. Petr. 1. 11. Si igitur Christus est ille, qui suo Spiritu, & in Prophetis, & posteà in Apostolis locutus est: consequitur etiam, eum fuisse, qui in Iohan. Baptista clamabat. Christus igitur, Deus; & Ioh. Baptista, præco Christi fuit. Ac dum confirmat testimonio Iesaiæ, suum ministerium: liquido demonstrat, Christum verum esse Iehouam. Cuius enim erat præcursor Ioh. Baptista? Christi. Et cuinam, parandam esse viam prædicabat? Christo. Liquet hoc ex prædicatione Iohannis Baptistæ, testimonio Euangelistarum: & maxime Pauli, Act. 13. 24. Is autem, cuius apud Iesaiam, præcursor fuit Io. Baptista, & cui vt populus paret viam prædicare iubetur (de se enim illud vaticinium interpretatur) verus est & appellatur Iehoua. Sic enim loquitur Iesaias cap. 40. v. 3. *Vox clamantis in deserto* פנו דרך יהוה *& rectam facite semitam* לאלהינו Christus igitur verus Iehoua. Confirmatur hoc ex Malachia, apud quem idem habetur de Iohanne Baptista, Christi præcursore, vaticinium: *Ecce, Ego* (inquit Iehoua) *mitto legatum meum* (angelum meum) *qui parabit viam ante me; & statim veniet ad templum dominus ille, quem vos quæritis: & angelus fœderis, quo vos delectamini. Ecce venit: ait Dominus exercituum* Mal. 3. 1. Christus enim aperte locum hunc interpretatur de Io. Baptista. Matth. 11. 10. Cui autem parauit viam Iohannes? Christo vt liquet tum ex Euangelistis, tum etiam ex Propheta ipso, qui mox subdit: *Et statim veniet ad templum suum dominus ille.* Quum ait *veniet dominus ille*: docet hunc dominum, esse Messiam. Quum verò ait: *Ad templum suum*: docet hunc dominum & Messiam esse Deum. Templum enim non erat nisi Deo, & Deo dicatum. Qui etiam ibi loquitur de Iohanne, dicens: *Ecce ego mitto angelum meum*: Iehoua est: vt liquido apparet ex fine primi versus, & apud Ioh. cap. primo. vers. 6. Est autem ille, qui misit Iohan. Baptistam, Christus: Est enim Baptista, legatus seu Angelus Christi, & præparauit Christo viam. Ergo Iohannes Baptista dum docet se esse vocem clamantis in deserto, & se prædicatione pœnitentiæ parare viam Christo, & hoc testimonio Iehouæ confirmat: simul etiam apertè significat, quid sit Iesus Christus; nempe non homo solum, sed etiam Deus. Hactenus de sua prædicatione. De Baptismo subdit: *Ego baptizo aqua.* Est hic ἔλλειψις, Deest enim alterum antitheseos membrum, quod posteà vers. 33. expresse addit: nempe: *Medius autem vestrum est, qui baptizat spiritu sancto.* Interrogatus enim Ioh. Baptista, cur baptizet, si non est Christus: negat se propriè baptizare. Se enim tantùm esse ministrum aquæ: alium esse qui verè baptizat, cuius ipse seruus est, & quem ipsi ignorent. Discrimen enim facit, inter suum ministerium & Christi. Iohannes baptizat aqua: nempe externa tantùm corpora lauando, tanquam Christi minister. Christus autem Spiritu; animas regenerando. Ac proinde confirmat se verum esse Christi seruum & præcursorem: quippe, qui sicut doctrina, sic etiam Baptismo homines præparat Christo: à quo per Spiritum sanctum regenerentur. Quare mihi videtur adferre causam, cur baptizet: quia scilicet Christi minister sit: qui baptizat in Spiritu. Tertio huiusce testimonij secundi membro, veram Christo asserit Deitatem, partim dum innuit hunc, esse illum, qui baptizet Spiritu sancto, hoc est, qui immutet animos: (Est enim hoc solius Dei) partim dum idem confirmans, subdit, vers. 27. *Hic est ille, qui pone me venit, qui prælatus*

prælatus est mihi: cuius solearum non sum dignus, vt soluam corrigiam. His enim verbis docet, se verè indignissimum esse qui vel minimo, & vilissimo seruitutis genere, Christo inseruiat. Quid enim vilius, quàm exuere alicui calceos? Dum verò Ioannes ita sese verè dimittit, Christum extollit, instar bilancis cuius quanto magis pars vna deprimitur, tanto altiùs altera eleuatur. Docet igitur Ioha. Christum neque purum esse hominem, neque ea tantùm ratione Filium Dei, quia conceptus est de Spiritu sancto: multò verò minùs, esse Filium Dei adoptione, sed potiùs natura.

Si enim Christus purus esset homo, & Filius Dei gratia adoptionis, aut ideo tantùm, quia conceptus est homo ille, vi Spiritus sancti: profectò Iohannes non fuisset indignus, qui Christo inseruiret, nec magno aliquo & honorifico officij genere, nedum vt calceos solueret. Nam nemo hominum est tam humilis conditionis, qui non sit dignus, qui alteri homini, quamuis magno regi, aliquo seruitutis genere inseruiat. Quanto magis Iohan. Baptista Christo: si Christus tantum homo erat? Cum & genere nobilissimus esset Iohannes, ex tribu sacerdotali, patréque sacerdote: & vitæ esset inculpatissimæ, scientiæ ac doctrinæ non vulgaris; maximæ apud omnes existimationis: Filius Dei per gratiã, qui & sanctificatus fuerat in vtero: plenus Spiritu sancto: Propheta, & plus quàm Propheta, ita vt à multis haberetur pro Christo? Quomodo igitur non erat dignus, qui corrigiam calceamentorum solueret Christo, si Christus tantum erat homo? At erat quidem tantùm homo: sed in vtero matris conceptus ex Spiritu S. Verùm, An non etiam Iohan. Baptista vi Spiritus sancti, in vtero fuerat sanctificatus? Et tamen reuera erat indignus, qui vel solueret Christo corrigiam calceamentorum eius. Non enim loquitur hic Iohannes ex quadam simulata & hypocritica humilitate, sed reuera nouerat se esse indignum, qui vel hoc minimo officio, Christo inseruiret. At hoc dixit Ioh. spectato discrimine, quod erat inter suum & Christi officium. Verùm, neque hoc impedire poterat, quin Ioh. dignus esset, qui inseruiret Christo: cum vocatum se sciret à Deo, vt esset ipsius legatus, & Propheta. Personam cum persona conferebat Iohannes, non tantum officium cum officio. Alia igitur causa fuit, cur nouerit se indignum esse, qui seruiret Christo: nimirum, quia nouerat, eum Filium esse Dei natura, verùmque Deum. Hæc est summa secundi testimonij. Est autem notandum, hoc secundum testimonium, datum fuisse à Iohanne Baptista Christo in genere. Sed nondum speciatim ipsi personæ Iesu à se indicatæ. Sciebat enim Messiam versari inter Iudæos sed nondum de facie illum nôrat. Verum quæ sequuntur, ea dat personæ IESV.

X. Testim. 3. Iohan. Baptistæ, ex Iohan. 1. vers. 29. &c.

P*Ostero die vidit Iohannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi.* Hoc testimonium dedit Iesu Christo præsenti, & in publica concione: digito eum demonstrans. Quinque autem de illo testatur. Primum, ipsum esse illum, qui & vnico sui corporis sacrificio, peccata mundi efficaciter excipiet, & iis peccatis Electos in se credentes liberet: atque hoc facit, quum ait: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi.* Quum ait (*Ecce*:) digito indicat hominem Iesum, præsentem. Quum vero subdit (*Agnus ille*) docet, partim, hunc vnum veram & vnicam esse victimam, ad peccata expianda efficacem: præter hunc igitur nullum inueniri posse sacrificium, pro expiatione peccatorum. Partim etiam, Christum sacrificium esse expiatorium pro peccatis, non simpliciter, sed quatenus effuso sanguine pro nobis, mortuus est. Alludit enim dictione agni, cum ad sacrificia omnia veteris Testamenti, quæ certè non offerebantur viua, sed mortua: tum verò maximè ad agnum paschalem pro liberatione populi ex Ægypto mactatum: & ad vtrumque agnum, tam qui manè, quàm qui vesperi, quotidie pro peccatis populi occisus offerebatur. Num. 28. 3. Sacrificium igitur pro peccatis, non posse esse sine sanguine agni. *Nam sine sanguinis effusione non fit remissio,* ait Apostolus. Heb. 9. 22. Quum verò ait (*Dei*) duo significat. Primum quidem, hunc esse victimam, quam Deus vnicam ad expiationem peccatorum nostrorum, iam inde ab æterno elegerat: & deinde à condito orbe promiserat: & typis adumbrarat. Deinde, vnicum Christum victimam esse non terrenam & humanam, sed diuinam ac cœlestem: Deo ita gratam, vt propter hanc vnam verè placatus sit mundo: Sicut & Apostolus vocat Christum, hominem cœlestem, 1. Cor. 15. 47. Denique, dum ait (*Qui tollit* αἴρων *peccatum mundi*) duo itidem docet. Vnum est, Christum illum esse, qui omnia Electorum peccata iam inde ab initio mundi, ad finem vsque eiusdem, vbique locorum, admissa & admittenda, quasi in vnum corpus, cum tota naturæ corruptione collegerit: & collecta in sese receperit, suique corporis oblatione, pœnas pro nobis dando, expiârit. Hæc est enim prima significatio verbi tollendi peccata. Sic apud Ies. 53. 12 *iniquitates multorum* (hoc est, electorum omnium) *ipse pertulit.* Quonam modo? Paulo ante explicauerat dicens: *Tradidit in mortem animam suam.* Item pater ait, *propter scelus populi mei, percussi eum.* Et Petrus: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo, &c.* 1. Petr. 2. 24.

His igitur verbis docet Iohannes Baptista, Christum esse veram & diuinam hostiam: quæ oblata pro nobis, efficaciter erat peccata mundi expiatura. Hoc est primum. Alterum vero, quod verbo tollendi docuit, est, Christum esse illum, qui peccata nobis remittat: & quasi debita, e libro expungat & tollat. Hæc est enim altera huius verbi significatio. Sic Hos. 14 2. *Conuertimini ad Iehouam, & dicite ei, omnem tolle iniquitatem.* Est verbum נשא eleuare ab aliquo, & auferre. Idem ibi significat, quod hic αἴρων: tollere, scilicet de medio, & auferre. Vtraque autem significatione, non obscurè significauit Iohannes, Christum, quem Filium Dei vocat, talem esse Dei Filium, qui etiam Deus sit. Nam quod ad primam attinet significationem: peccata tollere, hoc est, pro peccatis satisfacere, peccatáque expiare nemo poterit, qui Deus non esset. Docet hoc vbique Apostolus, maximè verò in epistola ad Hebr. vbi ostensurus vnico Christi sacrificio peccata omnium electorum esse expiata, eoque omnia veteris legis sacrificia euanuisse: in primis & ante omnia demonstrat Christum, non tantum hominem, sed etiam verum esse Deum. Huc spectant, tot, tantaque testimonia in primo cap. quibus Christi Deitatem prædicat. Huc pleráque omnia, quæ scribit de Melchisedeco, vt qui fuerit ἀμήτωρ: qui ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. Idem fecit in epist. ad Rom. Nam primo cap. docet, Christum & ex semine esse Dauidis, quo ad carnem: & Filium Dei quoad Spiritum seu Deitatem. Deinde concludit, huius tanquam veri, non solùm hominis, sed etiam Dei, obedientia, iustos esse multos constitutos; omnes nimirum electos. Idem facit præclarè in epistola ad Col. cap. 1. & 2. Idem longè antea fecerat Dauid, cum alibi tum in Psalm. 110. Ostensurus enim Christum Messiam, qui ex suo semine nasciturus erat, futurum talem Pontificem, qui suo sacrificio, efficaciter populum esset Patri reconciliaturus, & seruaturus: primò docuit, eum verum esse Deum, dicens: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:* Sicut Christus ipse locum illum interpretatus, explicauit: nimirum, se non solùm filium Dauidis: sed Dei etiam (alia nimirum, præter humanam, natura) esse filium, Matth. 22. 42. Quid Iesaias? Antequam peruenisset ad describendam vim sacrificij Christi in cruce (id quod facit capite 53) abundè sæpe docuit, varijs in locis, hunc, qui peccata nostra in se tandem recepturus erat, verum esse Iehouam. Accedit consensus omnium Ecclesiarum, & doctorum iam inde à diebus Apostolorum, in hæc vsque tempora. Omnes enim vno consensu docuerunt, Mediatorem inter Deum Patrem, & nos, efficacem esse non posse; qui purus sit homo: eoque oportere, vt is etiam Deus sit. Ergo Iohannes dicendo Christum esse illum agnũ, qui [sui scilicet immolatione] peccatum mundi tollit, hoc est, expiat: apertè significauit, Iesum talem esse Dei Filium, qui etiam Deus sit: & huc pertinet illud Act. 20. 28. *Deus redemit Ecclesiam sanguine suo.* Ad alteram verbi significationem quod attinet: manifestum est, solius esse Dei peccata tollere, hoc est, à nobis auferre; debita è libro expungere: omnes iniquitates delere. Vnde etiam Pharisæi, *Quis potest* (inquiunt) *remittere peccata, nisi solus Deus?* Mar. 2. 7. Cuius enim est nomen delere? nisi creditoris? Ideò apud Iesa. 43. 25. *Ego, ego* (inquit) *Deus, qui deleo iniquitates propter me.* Et apud Hos. 14. 2. *Conuertimini ad Iehouam, & dicite ei, Omnem tolle iniquitatem.*

Et nos, ex Christi mandato, non ab alio: quàm à Deo petimus, vt remittat nobis debita nostra. Ergò iis verbis Iohannis Baptistæ, idem Christus prædicatur esse ille, qui peccatum mundi tollit, aufert, remittit, condonat: & ita simul etiam declaratur verus Deus esse. Quamuis prior significatio propriè in hunc competit locum vbi Christus, agnus Dei appellatur.

Alterum quod de Christo hîc iterum testificatur Iohannes: est, eum esse priorem se. Quibus verbis, vt anteà demonstrauimus, indicare voluit æternam Christi Deitatem. Hoc autem repetiit valde commodum. Quum enim dixisset Christum esse agnum, qui tollat peccata mundi: vt ostenderet, hoc illum non posse facere; si purus homo sit; mox apertum subiecit testimonium de eius æterna, eoque vera Deitate. Tertio testatus est Spiritum sanctum in specie columbæ, supra Christum descendisse, super eum man-

fisse; & inde docente sic Patre, se agnouisse hunc Iesum, esse eum, qui baptizet Spiritu S. & esse Filium Dei.

Hæc sunt verba: *Et ego non noueram eum* (nempe de facie) *sed vt manifestetur fiet Israeli: propterea veni ego baptizans aqua.* Duplex fuit finis aduentus Ioh. Baptistæ: Primus vt populum præpararet, ad excipiendum Christum, prædicatione pœnitentiæ ac Baptismo aquæ, de quo officio, & fine ante locutus est. Secundus: vt ostenderet populo quisnam esset Christus, nimirum ille Iesus, Mariæ filius: & quid sit, nempe non homo tantum, sed æternus filius Dei, Seruatórque mundi. De hoc fine, hic Iohannes loquitur, quum ait: *sed vt manifestetur fiet Israeli:* ait ergo:

Tum testatus est Iohannes, dicens, Conspexi Spiritum descendentem, quasi columbam de cælo, qui etiam mansit super eum. Pater duo significare voluit Iohanni Baptistæ hoc symbolo Spiritus sancti, in specie columbæ: Vnum, hunc Iesum, qui fuit à Iohanne baptizatus aqua, esse illum, qui baptizat omnes Electos Spiritu sancto. Hoc exprimit mox Iohannes dicens: *Sed qui misit me, vt baptizarem aqua, is mihi dixit, super quem videris Spiritum descendentem, ac manentem super eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto.* Fuit igitur columba illa, super Christum, symbolum officij Christi, seu illius rei, quam præstiturus erat Christus, nempe quòd is solus baptizaturus erat electos Spiritu sancto: eos ex feris & gryphis regeneraturus in columbas: vt simus placidi ingenij, & simplices, sicut columbæ. Tales enim efficit Christus, quos suo Spiritu baptizat, ac regenerat. Secundo symbolum etiam fuit vnctionis, qua Christus vnctus fuit, & inauguratus ad officium Messiæ, Pontificis scilicet & Regis, feliciter obeundum. Fuit enim Christus, vt Pontifex, & Rex spiritualis, vnctus vnctione spirituali: hoc est, Spiritu sancto, cuius visibile symbolum fuit species columbæ. De hac spirituali Christi vnctione plenæ sunt Scripturæ, vt illud ex Ies. cap. 61. vers. 1. Luc. 4. 18. *Spiritus Domini in me est propter quod vnxit me. &c.* hoc est primum. Deinde significare voluit hoc eodem signo Pater, hunc Iesum, suum esse Filium, & se cum suo Spiritu, semper manere in hoc Filio. Hoc etiam exprimit Iohannes Baptista. Nam postquam dixisset, se vidisse hunc Spiritum supra Christum descendisse & mansisse; & inde didicisse hunc esse, qui baptizat in Spiritu sancto: mox conclusit, dicens: *Ego igitur vidi*, quid vidi? *Spiritum descendentem super ipsum, & (ideo) testor, hunc esse Filium illum Dei.* Fuit igitur symbolum, non solum officij Christi, sed etiam præsentiæ Patris, & Spiritus sancti: in Christo perpetuo manentis: ac proinde hunc Iesum, verum esse Dei Filium: tam quatenus homo est, quam quatenus Λόγος. Quà homo quidem; non solum propter vnionem hypostaticam cum Λόγῳ, sed etiam quia conceptus de Spiritu Sancto, iuxta illud: *Spiritus sanctus superueniet in te: atque ideo etiam, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Altissimi.* Luc. 1. 35. Atque in hunc finem apparuit Spiritus sanctus in specie columbæ, animalis innocentis, & sine felle: vt significaret se illum esse, cuius virtute, homo ille Iesus fuerat conceptus sanctissimè, & sine peccato. Quà Λόγος verò, quia genitus ex substantia Patris, vnus est cum Patre, & Spiritu sancto Deus, ab vtroque ἀδιαίρετος & inseparabilis. Hoc significauit Pater Iohanni Baptistæ non solùm sua voce, *Hic est Filius meus ille dilectus, &c.* Sed etiam præsentia Spiritus sui, in specie columbæ. Hoc enim symbolo, partim confirmata & obsignata fuit vox patris, *Hic est Filius meus*: partim indicatum, qualis sit Filius Dei Christus, nempe talis, in quo Pater & Spiritus sanctus semper maneant, eoque vnus sit cum Patre Deus Iohan. 10. 30. Sicut enim Pater semper est in Filio, (vt Christus loquitur) & hoc significauit hîc sua præsentia & voce super Christum delata: ita ipse Spiritus sanctus semper est, & manet in eodem Filio Et hoc ipsum declarauit hoc symbolo, viuentis, & supra Christum manentis columbæ. Idem enim testificatus est Spiritus sanctus sua præsentia, & symbolo columbæ: quod Pater sua præsentia & voce. Et hoc docet alter Iohannes, quum ait: *Tres sunt qui testificantur* (nempe idem de Christo) *in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus* 1. Ioh. 5. 7. Pater autem testificatus est, Iesum, talem esse suum Filium, vt ex ipsius substantia genitus sit: quemadmodum ostendimus, quum Patris testimonium examinaremus. Idem ergo etiam testificatus est, Spiritus sanctus suo signo. Ideo subiecit Iohannes: *Et ego vidi &c.* nempe non solum consensione testimonij, sed etiam vnitate essentiæ. Atque hoc inde habet confirmationem, quod Iohannes Baptista postea quam & vocem Patris audiuisset, & Spiritum sanctum, in specie columbæ super Christum manentis vidisset: testificatus est, Christum non solum illum esse, qui baptizet Spiritu S. sed etiam esse illum Dei Filium, qui vnigenitus est. Intellexit igitur ex qualitate etiam symboli Iohannes Baptista, Christum talem esse Dei Filium qui vnus sit cum Patre & cum Spiritu sancto Deitatis, atque essentiæ: inque illo inhabitare plenitudinem, non solum donorum omnium Spiritus sancti: sed ipsius etiam totius Deitatis. Quartum igitur, quod Iohannes Baptista, nomine Dei Patris testificatus est de Christo præsente, fuit alterum speciale Christi officium: nempe hunc illum esse, qui non aqua, sed Spiritu sancto homines verè baptizet, renouet, regeneret, viuificet: & hoc quum ait, vers. 33 *Et ego non noram eum. Sed qui misit me, vt baptizarem aqua ille mihi dixerat, super quem videris Spiritum descendentem ac manentem super eum: Hic est qui baptizat Spiritu sancto:* Ex hoc autem officio Christi proprio, quis non videat demonstratum fuisse à Iohanne, imo ab ipso Deo Patre, Iesum verum esse Deum? Nam quid sit baptizare Spiritu sancto, notum est: esse nimirum, homines regenerare, abluere à peccatis, innouare, filios Dei efficere, tollere præputium cordis, exuere veterem hominem, & induere nouum. Cuius autem est hoc facere nisi solius Dei? *Quis potest facere mundum de immundo semine?* (inquit Iobus cap. 14. vers. 4) *nisi tu, ô Deus, qui solus es?* Et Dauid sic orat: *Cor mundum crea in me, Deus: & Spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Psalm. 51. 12. Est igitur solius Dei cor mundum creare, & regenerare. Idcirco Iehoua *Scribam legem meam* (inquit) *in cordibus eorum*. Ier. 31. 33. Hoc est enim baptizare in Spiritu sancto. Et apud Ezechielem 11. 19. *Auferam cor lapideum, & dabo eis carneum.* Et in Deut. 30. 6. *Dominus Iehoua circumcidet cor tuum.* Quod ibi promisit Moses de Iehoua, quod esset circumcisurus corda Israelitis: Hoc Iohannes Baptista docet impleri in Iesu Christo, quum ait, hunc esse illum, qui baptizet Spiritu sancto. Apostolus etiam ex hoc ait Christum illum esse, qui nostra circumcidat corda in Baptismo per regenerationem. *Per quem* (Christum, inquit) *etiam circumcisi estis circumcisione, quæ fit sine manibus, dum exuitis corpus peccatorum carnis, per circumcisionem Christi: consepulti, cum ipso per Baptismum* Col. 2. 11. Cum hæc ita se habeant: aperte Iohanne. Baptista testificatur, Christum verum esse Iehouam, dum ait, illum esse, qui baptizet Spiritu sancto, hoc est, qui circumcidat corda nostra & regeneret in nouas creaturas.

Quintum, quod de Christo testificatus est: illum esse verum Dei filium, dicens: *Et (igitur) ego vidi & testificatus sum* (scilicet constanter, testorque) *quòd hic est filius ille Dei.* Qualis verò? talis: qualem Spiritus descripsit: æternus, vnigenitus, eóque ex substantia Patris, verusque Deus. Atque hinc colligimus, quoties Christus vocatur Filius Dei tam à Iohanne Baptista, quàm ab aliis piis: indicari eum esse Filium Dei naturalem, Deumque ipsum: qualem prædicauit Iohannes Baptista.

XI. *Testim. 4. Iohan. Baptistæ, ex Ioh. 1. versic. 35. &c.*

Postero die stabat Iohannes & duo ex discipulis eius, &c. Fuit hoc suprà explicatum: atque inde deductum fuit, Christum verum & æternum esse Deum. Non est igitur opus repetitione. Hic verò apparet, quis fuerit scopus Iohannis Baptistæ in omnibus his testimoniis, sua prædicatione & Baptismo: nempe vt omnes mitteret ad Christum, tanquam ad vnicum seruatorem: quia etiam solus inter homines, Deus est. Est enim Immanuel. Notandum autem, omnia hæc Iohannis Baptistæ testimonia, ad vnum redigi syllogismum, cuius prima propositio est, de natura, déque officio Messiæ in se; quem venisse iam & in medio ipsorum Iudæorum versari, quanquam de facie ignotum, dixerat. Altera propositio est, de persona Iesu, hûc scilicet esse Messiam seu Christum. Propositio igitur syllogismi hæc est.

Christus seu Messias non homo tantùm est, sed etiam æternus Deus: quia licet vna natura pone me venerit, altera tamen prior me, eóque & omnibus hominibus, erat, & fons est inexhaustus bonorum omnium, ex cuius plenitudine omnes nos homines, iam inde à condito orbe accepimus & quidem gratiam supra gratiam. Nam licet per Mosen lex data sit, per hunc tamen Christum gratia & veritas facta est. Et cum Deum nemo vnquam per se viderit: Christus vnus, ille est, qui Deum semper & perfectissimè videt, ac videt: ac proinde qui illum etiam nobis omnibus manifestauit. Est enim vnigenitus ille Dei filius, in sinu Patris semper existens: eóque à Patre inseparabilis. Est ille Iehoua cui, vt (iuxta vaticinium Iesaiæ 40. 3.) cum prædicatione, tum Baptismo pœnitentiæ, præparatem populum, & hunc ad viam ei complanandam, hortarer: missus sum. Est enim ille, qui non aqua vt ego tanquam eius seruus: sed Spiritu sancto, tanquam Deus, homines baptizat, atque regenerat in Filios Dei. Est talis ac tantus, vt non sim vllo mo-

lo modo dignus, qui vel corrigiam calceorum eius soluam; quippe qui prior me erat, estque æternus Dei Filius, in quo totus residet Spiritus Patris: solúsque est agnus ille Dei, non solum qui possit tollere, sed etiam, qui reipsa tollit peccatum mundi. Hæc omnia de Messia prædicat Iohannes Baptista: & omnia possunt scripturis veteris Testamenti confirmari, talem debuisse esse Messiam. Atque hæc est propositio, sequitur assumtio.

Atqui hic Iesus, quem digito vobis ostendo, est ille Christus, de quo ante dixi. Hoc verò tam certum est, quàm Deus Pater verax est. Super hunc enim vidi Spiritum descendentem & manentem super eum; vocémque Patris dicentis: *Hic est filius ille meus, &c.* audiui. Hoc autem signum dederat mihi Deus Pater, quo agnoscerem, quisnam verus esset Christus, qui baptizat Spiritu sancto.

Ergo hic Iesus est ille æternus Dei filius, qui prior me erat: qui baptizat Spiritu sancto: qui tollit peccata mundi: de cuius plenitudine nos omnes accepimus: per quem gratia facta est, & veritas: qui genitus est ex Patre Deo: qui semper in eius est sinu: qui Patrem omnibus patefecit: Denique est ille Iehoua, cui excipiendo, cumplananda vobis est via.

Hæc est summa huius testimonij Iohannis de Christo Iesu. Hinc verò apparet si concedatur, Iesum esse Christum: necessario consequi, hunc esse æternum filium Dei, Iehouam.

XII. Testim. 5. Iohan. Baptistæ, ex Iohan. 3. vers. 27. &c.

RESpondit Iohannes, & dixit, *Non potest homo à se ipso accipere quicquam, nisi ipsi datum fuerit è supernis.* Occasio huius concionis Iohannis Baptistæ, & eorum quæ de Christo prædicat: nota est ex contextu. Offensi fuerant discipuli Iohannis, quod vidissent Christum baptizare: & frequentem populum, neglecto Iohanne Baptista ad Christum confluere. Offensio autem hæc profecta fuit, partim ex nimio carnali amore, quo, vt fit, erga suum præceptorem afficiebantur discipuli: partim ex falsa, quam de Iohanne conceperant, opinione, quasi ipse præstantior esset Iesu: ac proinde fieret ipsi iniuria à Iudæis, qui eo neglecto, conuolarent ad Iesum. Ita igitur exponunt Iohanni hanc suam offensionem; & queruntur, quod & Christus baptizet, & Iudæi ad eum concurrant. Scopus itaque Iohannis in hoc suo, ad querimoniam suorum discipulorum, responso, fuit: liberare suos discipulos hac perniciosa offensione, & eos tum dehortari, ab illa falsa, quam de se conceperant, opinione: atque etiam ab illo nimio carnali, & immoderato, quo erga se afficiebantur amore, vnde tota offensio fuerat profecta: Tum etiam contrà, hortari ad magnificè sentiendum de Iesu, & vt ad eum, ipsi vnà cum reliquis, accederent audiendum: doctrinámque eius, obsequenti fide amplecterentur. Hic est scopus, quemadmodum ex vltimo versu liquet. Vt hoc efficiat, sese deprimit & Iesum magnificat: docens, hunc infinitis nominibus præstantiorem esse, & aliis omnibus hominibus: quippe qui Filius sit Dei, natus ex Patre Deo. Hunc igitur & sibi & reliquis omnibus, esse præponendum, & præ omnibus audiendum. In hunc ergo finem multis laudibus celebrat Iesum: vt inde hortetur discipulos ad eum audiendum, & vera fide complectendum: posita, quam acceperant, offensione, de Christo baptizante déque Iudæis ad eum confluentibus. Nam multis rationibus docet, Non esse, cur aut ipse, aut illi succenseant, vel Iesu, quod prædicet & per discipulos baptizet; vel Iudæis, quod se neglecto, ad Iesum confluant: sed contrà potius esse, cur etiam ipsi cum aliis omnibus, ad Iesum quem demonstrauit esse Christum, accedant. Omnes ferè hæ rationes ducuntur à dignitate Christi, vt tamen illæ inter se distinguantur: breuiter ostendemus, vnde immediatè ducantur. Prima igitur ratio ducitur à voluntate Dei. *Homo non potest recipere quicquam nisi fuerit ei datum è cœlo.*

Hæc certissima est propositio, in iis, quæ ad corpus, multo magis in iis, quæ ad animum, pertinent. Non est autem mihi è cœlis datum, vt sim Christus, eóque vt Ecclesia ad me, tanquam ad suum seruatorem, & sponsum confluat: datum vero est huic Iesu. Ostendi enim, & testificatus sum, non ita multò antè, hunc esse Christum, me priorem, Filium Dei vnigenitum, qui semper est in sinu Patris: qui baptizat Spiritu sancto. qui tollit peccata mundi, &c. Indignari igitur, aut quòd Iesus baptizet, aut quod Ecclesia Dei ad illum sese conferat, quasi hinc aliquid mihi detrahatur, & illi iniquè tribuatur: quid aliud est, quàm irasci Deo, qui hoc ipsi dedit honoris & dignitatis: non autem mihi? Hinc sequitur altera ratio: quæ à testimonio & à voluntate ipsius Iohannis Baptistæ ducitur. *Vos ipsi mihi testes estis, me dixisse. Non sum ego Christus: sed missus sum (qui appareerem) ante eo.* Sensus est; tametsi Iudæi voluerunt me honore Messiæ afficere, missa etiam ad me legatione: Ego tamen hunc nolui, neque volo honorem: propterea quod reuera non sum Messias. Contrà nihil mihi magis est in votis, quàm vt omnes ad hunc Iesum properent, quòd is sit verus Christus: Ego, eius tantùm præcursor, & huiusce rei vos estis mihi testes. Quòd igitur optetis, aut curetis vt neglecto Iesu, omnes ad me accurrant: contra meam hoc facitis voluntatem. Nunquam enim hunc affectaui honorem: sed illi delatum volo, & deferri cupio: cui etiam iure debetur: nempe Iesu. Tertia ratio est, à simili sponsi & pronubi. Si sponsa veniat ad sponsum, illum audiat, & nunquam ab eo discedat: sed tota à sponso pendeat, non autem hoc præstet pronubo, & pronubus qui amicus est sponsi, hoc videat, & audiat, tantum abest, vt hac re tristetur, tristariue debeat: vt potius propter hanc causam, maxima afficiatur lætitia; quia videt impleri quod ipse curauit perficiendum. Est autem Iesus Christus sponsus Ecclesiæ, quia filius æterni Patris: ad hoc in terram missus, vt eá sibi in matrimonium duceret: Ego vero pronubus Iesu Christi sum, & amicus, qui ideò sui missus à Patre: vt curarem Ecclesiam huic Filio Dei desponsandam; eamque illi præpararem & adducerem. Ergo quòd audiam ex vobis, & videam ipse Ecclesiam ad hunc suum vnicum sponsum currere, hunc audire, huic adhærere: tantum abest, vt vllum hinc capiam dolorem aut tristitiam, vt potius immenso ex illam gaudio, quod videam illud perfici, quod & summis mihi erat in votis: & pro meo curaueram perficiendum officio. Hoc est, quod ait: *Hoc ergo gaudium meum impletum est.* Quidni igitur & vos hunc Ecclesiæ concursum, gratulemini Iesu Christo, tanquam sponso; Si, vt debetis, & me, & illum amatis? Quarta ratio est ab impossibili & absurdo seu ab eo quod euitari non potest. Fieri nequit, quin ille crescat, & ego imminuar. *Illum enim oportet crescere; me autem minui:* nempe quod ad vtriusque ministerium attinet: Non secus atque oportet solis splendorem super terram augeri, Luciferi autem, & reliquarum stellarum obscurari, & euanescere, ad illius aduentum. Stultus autem foret, & ridiculus, adde & iniquus: si quis aut doleret exortum solem, suum perficere cursum, & omnibus stellis illustriorem fulgere: aut ne luceret, cuperet, & conaretur impedire. Tales vos etiam esse videmini, qui doletis & Christum, suum facere officium, & Ecclesiam ab illo doceri, & cœlesti, vitalique lumine viuificari. Quinta ratio ducitur ab antithesi inter originem Christi, reliquorum omnium hominum: eóque à dignitate & excellentia Christi. *Qui supernè venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, & terrenè loquitur: qui è cœlo venit, supra omnes est. Qui supernè venit:* hoc est, qui originem habet è cœlo: non tam quod ad causam efficientem; quàm quod ad suam attinet naturam: is certè supra omnes illos est, qui suapte natura, sicut originem habent è terra, sic etiam terreni sunt, & ideò etiam terrena agunt & loquuntur. Quis hoc possit inficiari; cùm etiam cœlum quod supra terram est, quo altius est terrâ, eo etiam terrâ sit nobilius, atque dignius? Atqui Christus è cœlo venit, originem inde ducens, & ex Patre Deo genitus. Ego verò & omnes homines, qui fuerunt vnquam, sunt, aut futuri sunt, sumus nostra origine è terra: Ideò terreni tantum sumus nostrapte natura: ac proinde nihil etiam possumus agere, aut loqui, nisi terrena. Est igitur Christus supra omnes homines: non tantum supra me. Ac proinde meritò omnes ad eum confluunt, & confluere debent, non autem ad me. At nónne & Iohannes Baptista, ac Prophetæ, & Apostoli, locuti sunt cœlestia, & eorum doctrina cœlestis fuit? Principiò loquitur Iohannes de origine naturæ, tam Christi, quàm nostræ: non autem de iis, quæ naturæ accidunt. Quod ad originem attinet certissima est propositio Iohannis Baptistæ. Quod vero spectat ad accidentia naturæ: sicut naturæ diuinæ Christi accidit, vt etiam carnem habeat è terra: sic contrà nostræ naturæ terrenæ accidit, vt etiam Spiritum accipiat è cœlo, per quem regenerati, cœlestia & loquamur, & agamus. Quare optimè conclusit Iohannes, Christum esse supra omnes, quia sua prima natura originem habeat è cœlo: hoc est, quod genitus sit ex Patre Deo. Idem repetit cum explicatione: *Qui è cœlo venit, supra omnes est.* Venire igitur ἄνωθεν, nihil aliud est, quàm venire è cœlo. Quid vero est venisse Christum e cœlo? Est in cœlo genitum ex Patre, factum deinde esse hominem. Est ad sum-

mam. id quod Apostolus ait, 1. Tim. 3. 16. Deum manifestatum esse in carne: hoc est, τὸ Λόγον, genitum ex Patre De, Deum sese in carne manifestasse. Hoc voluit concludere Iohannes Baptista. Annon igitur est æquum, vt Ecclesia neglectis hominibus, accedat ad Deum audiendum, qui in carne manifestatus est? Deinde comparatiue potest proponi o Iohannis Baptistæ intelligi hoc modo: Prophetæ & Apostoli si considerentur sine comparatione ad Christum: locuti sunt e cœlo magna cum auctoritate. Si verò comparentur Christo: locuti sunt quasi e terra. Sic ad Hebræos cap. 11. 25 ait Apostolus, Mosem locutum esse nomine Dei in terra. Christum vero è cœlo esse, & de cœlo loqui. Sexta ratio est à dignitate & certitudine Doctrinæ Christi. *Et quod vidit & audiuit* (nempe Christus à Patre in cœlo) *hoc* (fidelissime) *testatur: & testimonium eius nemo recipit.* Est igitur doctrina Christi tum cœlestis atque diuina, quia eam à Patre Deo habet: tum certissima, quia eam audiuit, & vidit in Patre. Et deinde hanc, & non aliam docet atque testatur in mundo. Auditum enim & visum simul attribuit Christo: vt doceat eum esse, eorum quæ docet, non solum auritum, sed etiam oculatum, hoc est certissimum testem. Est igitur Christus præ aliis omnibus audiendus. Sequitur reprehensio ingratitudinis Mundi. *Et nemo* (id est, ferè nemo, seu perpauci) *eius Testimonium recipit.* Tanta est cæcitas & ingratitudo hominum.

At nónne, & Iohannes Baptista, & Prophetæ quæ scienerunt: ea etiam à Deo audiuerunt? & quæ audiuerunt, ea fidelissimè tradiderunt? Vtique: Sed longè diuersa est ratio, & in tempore, & in modo audiendi. Christus quà Λόγος est Patris, audiuit immediate; & vidit iam inde ab æterno ex Patre, quæcunque in mundo docuit. Quomodo vero vidit & audiuit? non quod vnquam fuerit, quando hæc ignorauerit, sed in illa sui generatione ex Patre, imperscrutabili & æterna, sicut accipit quicquid est, sic etiam accepit quicquid habet & nouit. Et hoc docet Iohannes Baptista, dicens: *Filius vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Id est, ideò nouit & enarrat Deum, diuináque eius consilia; quia ea nouit, quum fuit genitus Filius, & fuit in sinu Patris. Fuit autem genitus ex Patre, & in eius est sinu, iam inde ab æterno. Omnia igitur nouit ab æterno: & ideo nouit: Quia filius est, ex Patre genitus. Sic Christus ad Iohannem, 6. 46. *Non quòd Deum viderit quispiam (inquit) nisi qui est ex Patre.* Quare innata est Christo tota eius doctrina atque scientia. At nos omnes, & Prophetæ, aut ex reuelatione Spiritus Christi, aut ex lectione scripturarum, idque per gratiam, non per naturam: quicquid de Deo habemus cognitionis, accepimus. Etsi igitur eadem est doctrina, quam tradunt Prophetæ, & Apostoli, cum illa, quam tradidit Christus: modus tamen, quo ipse illam tenet, diuersus est à modo, quo nos eam didicimus. Ille in æterna generatione: nos in temporali reuelatione. Quare cùm Christus omnes, quotquot vnquam fuerunt, aut esse possunt, doctores, longe superet, in ipso etiam modo percipiendæ doctrinæ à Patre: ad hunc vnum merito aduolandum fuisse, docuit Iohannes. Septima ratio petitur ab honore qui Deo defertur: si Christus audiatur, & eius doctrina recipiatur. *Qui recipit eius testimonium, is obsignauit, quòd Deus verax sit.* Qui audiuit Christum, eius que testimonium, nimirum Euangelium de voluntate Patris erga nos, vera fide recipit, tanquam verum & indubitatum: is hac sua fideli receptione, tanquam sua manu & sigillo subscribit Deo. & doctrinam eius tanquam veram signat: & dum dat Deo testimonium veritatis, maximo illum afficit honore & cultu. Ratio est: Quia Christus, quem Pater misit vt legatum suum: verba tantum Dei sicut habet in mandatis loquitur. Ergo si quis velit rem gratam facere Deo, & eum vero honore afficere: is præ aliis omnibus audiat Christum, & eius testimonium recipiat. At dicetis, idem honor defertur Deo, si tuam etiam Mosis, Prophetarúmque audiuerimus doctrinam. Nam vos etiam legati estis, missi à Deo. Respondet Iohannes & ait. Verum quidem est, nos legatos esse Dei. Sed magnum discrimen est inter nos & Christum. Nobis dat Spiritum ad mensuram: Christo autem sine mensura, vt sequitur in verbis Baptistæ. Octaua ergo est hæc ratio: A plenitudine Spiritus, quæ in solo residet Christo, desumpta. *Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur: non enim hic admensus Deus Spiritum.* Sensus est: Nobis enim dedit ac dat Spiritum suum Deus ad mensuram: ita vt nemo nostrûm, totum habeat Spiritum Dei, nec omnia eius dona. At huic Christo dat Spiritum, non ad mensuram, sed totum in eum effundit, nedum omnia eius dona. Est igitur Christus præferendus non mihi tantùm, sed omnibus etiam Prophetis, & Mosi, & præ aliis audiendus est: quia perpetuo in eo residet plenitudo Spiritus Dei, non minus, quàm in Patre. Atque ita plenitudo Spiritus Dei in Iesu Christo residet: vt de hac plenitudine eius omnes nos accipiamus: & sua quisque dona, de manu Christi percipiat. Ita hic docet Iohannes, vt doceat Christus, quatenus homo est, suam habeat doctrinam, nempe ex plenitudine Spiritus, qui datus ei fuit sine mensura. Quid autem sibi vult hæc locutio, nisi totum Dei Spiritum, qui immensus, & immensurabilis est, in Christo residere; seu (vt loquitur Paulus) Col. 2. 9. omnem plenitudinem Deitatis in eo corporaliter inhabitare? Nona ratio est à singulari Patris dilectione, erga Filium Iesum Christum, *Pater diligit Filium* (nempe præ cæteris omnibus & ante omnes, singularique & incomprehensibili amore, tanquam filium, eumque vnigenitum.) *Et omnia dedit in manum eius.* Nihil igitur gratius fieri à nobis potest Deo Patri, quàm si hunc eius filium vnigenitum & omnium Patri charissimum, honoremus, audiamus, amplectamur, & in hoc vno spes omnes nostras positas habeamus: & contrà nihil Patri fieri potest ingratius, quàm si hunc contemnamus. Quare non sunt improbandi illi; qui ad hunc accedunt, neque illis est irascendum, sed contrà potiùs, & laudandi, & amandi. Ita enim Pater hunc diligit filium: vt in hoc solo amet reliquos omnes, quotquot amat. Decima ratio ducitur à maiestate & omnipotentia Christi. *Et omnia dedit in manum eius.* Pater dedit filio huic dilectissimo omnia, quæ scilicet Pater ipse habet, & quæ ipsius sunt Patris. Est igitur filius tantæ maiestatis atque potentiæ, quantæ & Pater; nisi quod Pater à Filio non accepit quicquam, sed Filius omnia à Patre. Ac si Pater dedit; legitima igitur est maiestas, & potestas Filij: Quia non eam sibi rapuit, sed à Patre datam accepit. Ac, si dedit in manum: est igitur libera potestas Filio Dei; vt possit pro suo arbitrio, tum reliqua bona omnia, tum in primis vitam æternam donare. Item si dedit in manum: dedit igitur, vt quæ habet, nobis dispenset: quantum dispensare potest. Quid igitur melius, quam ad hunc confugere Iesum, & hunc audire, huicque obtemperare? Ac quando & quomodo dedit Pater omnia Filio? Vt Λόγῳ quidem dedit ei Pater ab æterno, in ipsa Λόγου, seu filij generatione: & per generationem omnia quæ habet, suam essentiam, potentiam, dominium, habet Filius. Vt homini verò: dedit ei Pater, in tempore omnia. Ergo cùm hic Iesus sit talis Dei Filius, isque dilectissimus, vt eiusdem sit cum Patre maiestatis, & potestatis; annon merito præponendus est omnibus, & præ omnibus aliis audiendus? Quare iniustè conquerimini quod omnes ad eum, me neglecto, accedant. Vndecima ratio sumitur ab vtili. *Qui credit in filium, habet vitam æternam. Qui verò non credit, non videbit vitam: sed ira Dei manet super ipsum.* Duo sunt membra huius versus. Priore exprimit, quid habeant, qui credunt in Christum. Posteriore, quid consequatur eos, qui non credunt. *Qui credit* (inquit) *Filio habet vitam æternam.* Est igitur primo, per fidem hanc, liberatus à morte, cui propter peccatum erat obnoxius. Deinde iam ius habet certissimum vitæ æternæ: iam illius factus est particeps. Quare vtilitas hæc, permouere debet omnes, vt Christum audiant, & ei fidem adhibeant, totámque in eo collocent fiduciam. Amplificat postea vtilitatem in fidem à contrario: *Qui non credit* (non dico, mihi aut aliis, sed) *Filio Dei, is primum non videbit vitam*: id est, tantùm abest vt vitam consecuturus sit æternam, vt ne illius quidem vestigia è longinquo sit visurus. hoc est, nullus ei accessus patebit, vel ad videndum regnum Dei: & hæc est priuatio æternorum bonorum. *Sed ira Dei manet super ipsum.* Ira Dei pro æterna morte, & damnatione accipitur. Si manet: ergo antea erat super eum, propter peccatum scilicet originis, & alia flagitia. Sed manet, propter incredulitatem in Filium. Sola enim fide in Christû, tollitur ira Dei. Ergo si nos maneamus perpetuò increduli: manet etiam perpetua super nos ira Dei, mors & damnatio. Quare quisquis amat suam salutem; is debet Christum audire, illi credere, & totam in eo fiduciam collocare. Quæ cum ita sint; non igitur est, cur debeatis irasci, quod aut Christus baptizet: aut quod Iudæi ad ipsum accedant: sed contrà potius debetis vos etiam ipsum audire.

XIII. Hæc est summa huius sermonis Iohannis Baptistæ ad suos discipulos. Non pauca verò neque leuia suppeditantur nobis argumenta pro Deitate Christi: quibus apparet quo sensu Iohannes vocarit Christum Filium Dei: nempe tanquam ex Patris substantia genitum, eóque verum Deum. Ac primum quidem ex eo, quod dicit. *Vos mihi testes estis, me dixisse, non sum Christus: sed missus sum ἔμπροσθεν ἐκείνου,* nempe Christi. In quem finem? nempe vt illi pararem populum tum prædicatione pœnitentiæ, tum Baptismo aquæ: sicut suprà declaratum est ex verbis ipsius Iohannis. In illo autem testimonio, ad quod discipulos hic remittit, dicens: *Vos mihi testes estis, &c.* confirmaturus se præconem esse Christi, & ad hoc missum, vt populum præpararet ad Christum

stum excipiendum: citauit Iesaiæ de se vaticinium: quo ostendit, hoc suum fuisse officium, vt adhortaretur populum ad Christum excipiendum, & clamaret, *complanate viam*. ליהוה Iesa. 40. 3. Confer modo illum locum cum isto: & videbis, quem hic vocat Iohannes Christum, ante quem missus sit vt ei paret populum: Ibi ex testimonio Iesaiæ eundem appellasse Iehouam. Verùm, quoniam hoc argumentum, ante etiam explicatum fuit, & confirmatum ex Malachia, idcircò ampliorem explicationem non adhibeo: Ex eo verò quòd docet, Christum esse sponsum Ecclesiæ, nempe iam inde à condito orbe, & in sempiternum: multis modis euincitur, Christum verum esse Deum Iehouam. Cæterùm quia fusè à nobis fuit suprà hoc argumentum explicatum, nihil prætereà adiiciendum censuimus. In summa non potest consistere hoc matrimonium, quod omnino Spirituale est, inter Christum & Ecclesiam: si Christus Deus non sit Spiritúsque, & virtutis æternæ, atque immensæ. Ex eo etiam quod dicitur illum, qui ἄνωθεν, & è cœlo venit, suprà omnes esse, pulcherrimè confirmatur hæc doctrina. Opponit hic supremum cœlum, terræ. Ideò primùm dixit ἄνωθεν: deinde, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, quasi dicat, non simpliciter ex alto: sed ex alto supremóque cœlo. Et illum qui venit è supremo cœlo, opponit illis, qui sunt è cœlis. Ita docet, eum qui venit è cœlo, originem habere è cœlo: sicut qui sunt in terra, originem ducunt è terra. De origine enim & natura vtrorumque, hic loquitur Iohannes. Quodnam verò est supremum istud cœlum? Vbi Pater habitare dicitur, regnum nimirum cœleste. Atqui ait Christum descendisse ex cœlo, eóque esse sua natura & origine ex illa cœlesti diuinaque celsitudine: sicut nos è terra, terrenáque & humili conditione. Non est autem Christus e cœlo, quod ad humanam naturam attinet: sed inde, vnde & nos: nisi quod ipsius caro concepta est alia vi, nempe Spiritus sancti: quàm nostra. Alia igitur in Christo natura: quæ originem habeat è cœlo. Quomodo vero? Non quidem quod sit ex cœli materia: neque etiam ex substantia angelica (Scriptura enim facit Christum angelis sublimiorem:) quomodo igitur è cœlo? Num quod ex nihilo creatus sit in cœlo? At scriptura hoc pernegat: quum docet per Λόγον omnia esse facta, & sine ipso factum esse nihil, quod factum est. Ioh. 1. 3. Restat igitur Christum esse è cœlo: hoc est, è cœlestis Patris substantia. De origine enim substantiali naturæ Christi loquitur: sicut de origine etiam naturæ & substantiæ nostræ, quatenus sumus è terra creati: verba facit. Adde quòd hic titulus, proprius Dei est, nempe esse supra omnes & supra omnia: quia supremus omnium est. De Christo autem Apostolus etiam ait: *Qui est Deus supra omnia benedictus.* Rom 9. 5. Argumentum hoc confirmatur illo verbo, Venisse e cœlo. Christum enim venisse è cœlo, nihil aliud est: quàm sese in carne manifestasse, vt loquitur Apostolus. 1. Tim. 3. 16. & vt Iohan. explicat dicens, Christum venisse in carne. 1. Ioh. 4. 2. Et in Euangelio τὸν Λόγον, factum esse carnem. Iohan. 1. 14. Quis est autem, qui venit in carne; qui factus est caro, qui manifestatus est in carne? Iohannes vocat eum filium Dei, τὸν Λόγον, & Deum: Ioh. 1. 1 Paulus quoque. Deum. 1. Tim. 3 16. Christum igitur venisse è cœlo, nihil aliud est, quàm qui genitus est ab æterno, è Dei Patris substantia, in cœlesti gloria: posteà tandem eum sese in carne patefecisse. Inde etiam mihi videtur non ineptè elici posse, Christum non hominem solùm esse, verùm etiam æternum, & vnigenitum Dei Filium, quod dicitur vidisse, & audiuisse Testimonium, quod testatur. Illud enim verbum *vidit*: ad eum tanquam Λόγον referri potest, & fortè etiam debet. Verbum autem *audiuit*: ad eundem, tanquam hominem. Nam quatenus Λόγος, genitusque ex Patre: vidit quæcunque de Deo Patre, déque se docuit: vidit, inquam, in illa æterna sui generatione, & per generationem. Hoc patet. Ioh. 1. 18. *Deum nemo vidit vnquam: Filius qui est in sinu Patris, is reuelauit nobis*: quatenus scilicet est in sinu Patris. Et Ioh. 6. 46. *Non quòd quisquam viderit Deum, nisi is, qui est ex Patre, is vidit Deum.* Quatenus homo, & Deus manifestatus in carne: audiuit ex Patre, in se habitante & loquente, Et ex voce Patris: *Hic est Filius meus dilectus.* Matth. 3. 17. Tale igitur est argumentum.

Quæcunque Christus de Patre, déque Patris voluntate docuit & testificatus est, hæc non solùm audiuit, sed etiam vidit, vt hic docet Iohan. Baptist. Hæc autem videre non potuisset, si purus esset homo, puráve creatura: & non etiam filius Dei, ex Patre Deo genitus, eóque Deus. Hoc docet idem Iohan. qui ait: *Deum nemo vidit vnquam, &c.* Ioh. 1. 18. Et Christus: *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Matth. 11. 27. Et idem; *Non quòd quisquam viderit Patrem, nisi is, qui est ex Patre.* Ioh. 6. 46. Et Apostolus: *Deum* (inquit) *nemo hominum vidit, sed nec videre potest.* 1. Tim. 6. 16.

Est igitur Christus nō solū homo: sed etiā Filius Dei Deus.

Et credo hanc esse causam, cur dixerit Iohannes Baptista, Christum non solum audiuisse, sed etiam vidisse: & vidisse primùm; deinde audiuisse: Quia primò genitus est ex Patre: Deinde factus est homo.

Quæ etiam de audiendo Christo dicuntur, ita esse de ipso explicanda, vt non competant in alios homines, liquet ex argumento Iohan. Baptistæ, in hoc testimonio, quod est: Iesum maiorē esse & Prophetis, & Mose, & aliis omnibus; quia Christus est, quia sponsus est, quia è cœlo venit Filius Dei. Esse igitur hunc præ cæteris audiēdum. Prædicat enim de Christo Iohan. Baptista, quæ de ipso, deque aliis hominibus, prædicari non possunt. Competerent autem in Iohannem Baptistā, in Prophetas, & in Apostolos; si simpliciter vt sonant, interpretemur. Nam qui etiam recipit testimonia, Iohannis, Prophetarum, Apostolorum, quæ nomine Dei dederunt, is obsignat, quod Deus verax sit, in verbis scilicet Prophetarū. Quid verò hic discriminis fuerit, inter Christum, & inter Iohannem Baptistam, atq; Apostolos? Ergò vt appareat discrimen, sunt hæc verba ita de Christo interpretanda, vt de aliis quàm de solo Christo, intelligi prædicaríque non possint. Atque ita esse faciendum, docet etiam & cogit altera ratio, quæ subditur; nempe: *Non enim* (huic Christo) *admetitur Deus Spiritum.* Hoc certe de Christo tantùm intelligitur. Ergò etiam illa, ad quæ confirmanda hæc ratio est allata, ita sunt interpretāda, vt de Christo tantùm intelligi possint. Quare hic mihi videtur esse sensus; *Qui recipit eius* (tanquam veri Christi, veri Filij Dei, vnigeniti: tanquam eius, qui venit è cœlo, & qui Patrem Deum, eiúsque voluntatem, & consilia non tantùm audiuit in terra vt homo, sed etiā in cœlo vidit, vt vnigenitus, qui semper in sinu Patris existit) *Qui*, inquam, huius tāquam verè Filij vnigeniti, *recipit testimonium: is obsignat, quòd Deus Pater* (qui scilicet in ipso, vt in Filio vnigenito manens, loquitur) *verax sit.* Nam sic interpretandum esse hunc locum, docet Christus, quum ait, Ioh. 14. 10. *Pater in me manens, ipse est, qui facit opera*, hoc est, qui & loquitur, & omnia agit. *Nam is, quem misit Deus* (nempe Pater, tanquam vnigenitum Filium) *verba Dei* (in se habitantis & loquentis) *loquitur*, nempe tanquam talis Patris legatus, qui omnia viderit in cœlo Patris consilia. Si sic interpretamur, quemadmodum interpretanda esse docent. & præcedentia & obsequentia: in Christum tantùm competent ea quæ hic dicuntur. Atque ita facilè, iis etiam verbis confirmabitur Christi Deitas: hunc in modum Christus missus est è cœlo, Patris legatus: tanquam fidelissimus, quia vnigenitus Dei Filius, & tanquam certissimus voluntatis paternæ testis, quippe qui solus Deum Patrem, eius voluntatem, omniaque consilia in cœlo vidit. Neque is in terra hominibus testificatur, ac loquitur, nisi quæ & anteà in cœlo viderat, & nunc in terris à Deo Patre, in se perpetuo & inseparabiliter manente ac loquente, audit: ita vt qui huius testimonium recipit, is verè obsignet, Deū in Christo manētem, & loquentem esse veracem. Ergò Christus purus homo non est; sed Filius Dei, Deus. Ex illis etiam verbis: *Non enim ad mensuram dedit illi Deus Spiritum.* nempe suū: confirmatur Christi deitas. Nam Deus Pater Spiritum suum dat Filio suo Iesu Christo, non ad mensuram, sed totum. In Christo igitur nō solùm omnia Spiritus dona, sed etiam totus ipse Spiritus Patris, residet, idq; non minus perfectè, & plenè, quàm etiam in Patre. Nisi enim ita se res haberet: daretur Christo Spiritus ad mēsuram. quia plus huius Spiritus esset in Patre, qui dat, quàm in Filio cui datur. Dat autem Filio non ad mensuram. Ergò totum dat: & is perfectissimè totus residet in Christo. Hoc autem quid aliud est, quàm Christum tam Deum esse, quàm etiam Pater Deus est? Quid est enim Spiritus Patris? Aliquando capitur pro donis Spiritus sancti; vt ibi: *Effundam de Spiritu meo supra omnem carnem*, Ioh. 2. 29. Hoc sanè modo non potest hic intelligi: quoniam licet omnia Spiritus sancti dona in Christo sint: nondum tamen totus Spiritus in eo resideret, sed tantum ex parte: nempe, quod ad sua attinet dona. Atque ita daretur Christo mensura: non autem totus. Nonnunquam capitur pro ipsa Patris virtute, quæ in eo accidens non est, sed res subsistens, & Spiritus sanctus appellatur in sacris literis: donorum omnium auctor. Hunc in Christo totum esse, & manere τῇ οὐσίᾳ manifestum est ex sacris literis: tum quia à Filio etiam procedit, tum quia Spiritus Christi appellatur, Rom. 8. 9. Galat. 4. 6 Phil. 1. 19. Et symbolo columbæ, supra Christum manentis, satis fuit hoc confirmatum. De hoc itaque loqui Iohannem Baptistam dubium non est. Voluit enim ostendere, in hoc Iesu, non solùm plenitudinem donorum omnium Spiritus sancti, verum etiam totum ipsum Spiritum, donorum auctorem residere: id quod nemini hominum, concessum est. At

proinde Christum Iesum, tanquam non solùm omnium hominum perfectissimum, sed etiam ipsius Spiritus Sancti proprium, & perpetuum habitaculum esse omnibus præponendum, & præ omnibus audiendum. Interim nunc capitur simpliciter pro ipsa patris deitate, diuináque essentia: quæ ideo Spiritus appellatur, quòd simplicissima sit, & minimè corporea: vt apud Ioh. 4. 24. *Deus Spiritus est.* Hoc etiam modo, Spiritum Patris dicimus, totum, non autem ex parte, datum esse Filio, quatenus pater generando Filium, totam suam illi essentiam ita communicauit, vt totam tamen sibi quoque retinuerit. Siue capiatur hic, hoc sensu, siue non capiatur: manifestum est ex hoc loco, Iesum Christum talem esse Filium Dei qui eundem habet Spiritum, quem Pater habet, cúmque totum ac proinde verum esse cum Patre Deum. Atque hoc confirmat scopus Iohannis in hoc argumento. Voluit enim inferre, Christum non loqui, neq; posse loqui, nisi quæ certissima sint: quia Deus sit, qui mentiri & fallere non potest. Et hoc confirmat, tum quod Pater in ipso sit, & in illo loquatur: tum etiam quod Spiritum habeat Patris, non ad mensuram, sed totum in se manentem.

Eximium quoque inde colligitur argumentum ad huius doctrinæ confirmationem, quod Pater diligere Filium (nempe hunc Iesum Christum) dicitur. Quo enim amore illum diligit? Singulari, & tam magno, vt maiori non possit. Amat enim Pater Filium vnigenitum, vt se ipsum. Si enim nos iubemur diligere proximum, vt nos ipsos: quidni Pater, Filium vnigenitum, vt seipsum diligat? Quid enim magis proximum Patri, quàm ille Filius, qui semper est in sinu Patris: & quem Pater vocat עֲמִיתִי, proximum meum, coæqualem meum? Zach. 13. 7. Ac si quo quis inter homines melior est, & humanior, eo etiam maiori amore complectitur suos liberos, præsertim bonos, & qui sibi sunt similiores, ita vt maior amor reperiri ne queat: quanto amore credendum est Patrem cœlestem, Filium suum vnigenitum, optimum, obsequentem, sibi quàm simillimum, imaginem ipsissimam sui essentialem, complecti? Quæ cùm ita se habeant, efficitur ex hoc singulari & maximo amore, Patrem quicquid habet, totum illud Filio communicasse: vt dicit Baptista: *Omnia dedit in manum eius.* Quæ omnia? Quæcunque habuit vnquam, & habet Pater. Hoc enim intellexit, quod postea etiam Christus ipse expressit, quum dixit: *Omnia mea, mea sunt,* Iohan. 17. 10. Totam igitur suam maiestatem, gloriam, potentiam, Deitatem, Pater Filio communicauit & dedit. Quare nihil est in Patre, quod desiderari possit in Filio. Si quis excipiat, hoc dictum intelligendum esse de omnibus eis, quæ sunt extra Deum, non autem de iis, quæ sunt in Deo Patre: Exceptionem hanc aio esse reiiciendam, si probari non possit sacris literis. Cùm enim Iohannes nihil excipiat, dicendo; *Omnia*: cur ego illa excipiam, quæ maximè faciunt ad dignitatem, & ad gloriam Christi: quam hîc ex professo, suscepit Iohannes Baptista explicandam suis discipulis, & asserendam? Deinde pugnat hæc exceptio cum illo amore singulari, & maximo & incomprehensibili: quo Pater Filium diligit, & de quo ante dixit: *Pater diligit Filium.* Nam præmisit hæc verba Iohann. de amore Patris erga Filium, vt inde inferret, nihil habuisse, aut habere Patrem, quod non dederit Filio: Primum quidem ei tanquam Λόγῳ, iam inde ab æterno in ipsa Filij generatione, hoc est, eum generando: vbi, & Filius omnia accepit à Patre, nascendo. Deinde eidem tanquam homini in tempore, quicquid homini communicari potest. Vnde etiam dicitur sedere ad dexteram Patris: hoc est, esse in æquali maiestate cum Patre. Ad hæc, si Pater Christo homini dedit omnem potestatem in cœlo & in terra, & quicquid dare illi potuit: ita vt sit in æquali maiestate cum Patre, quid absurdi est, si cum tota Ecclesia Catholica dicamus, eidem Christo, quatenus Λόγος est, ex Patre genitus, communicatam fuisse à Patre in ipsa æterna generatione, totam Patris maiestatem, gloriam, Deitatem? Cedo enim, an potuerit communicari, nec ne potuerit? Si dicas non potuisse, probanda tibi fuerit e Scripturis hæc Patris impotentia. Hoc verò probari non potest, sed potiùs contrarium demonstratur. Nos enim probamus, potuisse: quia qui potuit è nihilo cuncta creare, potuit etiam è sua substantia, Filium generare, totámque ei Deitatem & maiestatem communicare, sine partitione, sine diuisione, sine corruptione, præsertim quia genuit Filium natura. Quòd si potuit: Quidni igitur etiam communicasse fateamur, quando sacræ Scripturæ dicunt, Patrem Filio omnia dedisse? Denique à fide in Christum, hæc doctrina perbellè cõfirmatur. Si enim in Christum Deum, credendum est: ita vt qui credit, habeat vitam æternam; qui nõ credit, super eum maneat ira Dei: consequitur necessariò, Christum non minùs Deũ esse, quàm etiam Pater est Deus; imo vnum & eundem esse cum Patre Deũ: quando in solum Deum credi debet. Est enim hæc fides, præcipua illius cultus pars, quem sibi vni exhiberi, Deus vbique præcipit. Atque hæc sunt testimonia Ioh. Baptistæ, quibus apertè testatus est, Christum esse verum Messiam, & Filium Dei æternum, eóque vnum cum Patre Iehouam.

CAPVT II.

Zachariæ de æterna Christi Deitate, testimonium, ex Luc. 1. quod in ipsius cantico habetur. Et totius huius canticis ἀνάλυσις, breuísque explanatio.

ID ipsum verò, quòd Baptista, Messiæ præcursor, testatus est de Iesu Christo, ante Iohannem, pater eius Zacharias confirmauit: vt ex præstantissima illius oda videre est. Principio percurram ἀναλυτικῶς totum hoc canticum. Deinde planum faciam, quam perspicuè & abundè demonstrarit Zacharias, Christum non solum perfectissimum esse Mundi Seruatorem: sed talem etiam Dei Filium, ab æterno genitum, qui verus sit Israelis Deus.

Ad primum quod attinet: Scopus Zachariæ est, suo exemplo omnes adhortari ad celebrandum & magnificandum Deum Israelis, pro illius erga nos gratia, in beneficio redemptionis per Christum factæ, & per Iohannem Baptistam imprimis prædicatæ: luculenter ostensa. Hoc facit prædicando, & per partes explicando beneficium redemtionis. Propositio igitur hæc est: *Benedictus (sit) Dominus Deus Israel.* Sensus verò est Dominus Deus Israelis, eoque noster proprius & verus Deus: benedicendus est nobis, modis omnibus: hoc est, gratiæ sunt illi habendæ toto animo, agendæ pleno ore, & referendæ tota vita vsque ad mortem. Quid ita? *Quia visitauit & redemit populum suum.* Rationem adfert, petitam à duplici beneficiorum Dei genere. Primùm ab ipsa redemptione per Christum facta. Deinde ab ipsa redemtionis publicatione, per ipsum cumprimis Iohannem Baptistam perfecta. Describit ergò beneficium Christi: & officium Iohannis filij sui. Quod ad primum attinet: tria commemorat beneficia, quibus, totam redemtionis dispensationem complectitur. Primum est, visitatio: nempe de cœlo, ἐπεσκέψατο. Hoc verò est beneficium: quòd quum omnino deserti esse videremur à Deo, & reiecti: ipse nos e cœlo inuisit, carnem nostram sumendo, & nobiscum seruando. Hæc igitur visitatio, est manifestatio Dei in carne, & conuersatio inter homines. 1. Tim. 3. 16. Ioh. 1. 14. Complectitur autem beneficia doctrinæ, & miraculorum Christi. Secundum ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ: quum scilicet dedit corpus & sanguinem suum, pretium redemtionis nostræ: & ita redemit. Tertium, *Erexit cornu salutis in domo Dauid pueri sui.* Hæc est Ecclesiæ & regni instauratio per Christum: potentia Euangelij, virtute Spiritus sancti, ministerio Apostolorum, ad salutem Electorum, perfecta. Cornu enim pro regno & potentia capitur apud Danielem & alios Prophetas. *Erexit*: quia collapsum erat. Euangelium vero est etiam cornu, seu potentia Dei, ad salutem omni credenti. Rom. 1. 16. Christus erexit hoc cornu: quum facta redemtione populi Ecclesiam instituit, misso Spiritu sancto, relicta auctoritate remittendi peccata in Ecclesia, constitutis Apostolis, & firmato ministerio Euangelij & Sacramentorum, &c. Vt describitur apud Iohannem 20. 22. 23. *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittentur eis: quorum retinueritis, retenta sunt.* Et ad Ephes. 4. 11. 12. *Dedit alios Apostolos: alios verò Prophetas: alios autem Euangelistas: alios autem Pastores & Doctores, ad coagmentationem Sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi.* Denique Christus ipse in Euangelio cornu est salutis: scilicet æternæ. Vnde Apostolus ad Corinth. 1. 1. 24. Christum Dei virtutem prædicamus. Hæc est summa beneficiorum, pro quibus ait benedicendum esse Deum Israelis. Causa sequitur impulsiua, quæ & efficiens dicitur. Hæc est æternum Dei decretum ex gratia factum: quòd posteà reuelatum, & iuramento confirmatum: vocatur promissio, & fœdus. Hæc igitur duo explicat, promissionem & fœdus iuramento confirmatum: & ita docet totam hanc visitationem, redemtionem, æternam salutem, primo esse gratuitam: deinde ante mundi constitutionem decretam in cœlesti consilio. De promissione ait: *Sicut loquutus est per os Sanctorum Prophetarum suorum, qui à seculo fuerunt*: id est, tam à condito orbe. Ait, *Os*, non *ora Prophetarum*: vt doceat omnes vnam & eandem rem prædicasse: & omnes fuisse ceu vnum os, per quod loquutus est Deus. *Salutem ex inimicis nostris, & è manu omnium, qui oderunt nos.* Summa promissionũ de nostra salute. *Vt exerceret misericordia erga Patres*

nostros

nostros: ac memor esset testamenti sui sancti: nempe se facturum misericordiam patribus nostris. Promiserat enim se acturum nobiscũ, non ex nostris meritis. sed ex sua misericordia: *Testamentum sanctum*. id est, firmum. Ergo gratuita salus. *Et iurisiurandi quod iurauit Abrahamo Patri nostro* (nimirum) *se daturum nobis: vt sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi cum sanctitate & iustitia, in ipsius conspectu, cunctis diebus vitæ nostræ.* Non igitur propter merita nostra seruauit nos: sed quia decreuit ab æterno ex gratia: nimirum quia promisit per Prophetas: sed quia misericors est, & misericorditer se acturum nobiscum promiserat: sed quia tale fœdus fecerat cum Abrahamo, & hoc firmum esse ac factum voluit: denique quia sic iurauit, & iuramento promissionem & fœdus firmauit. Ergo gratuita tota. Quare meritò benedicendus Deus. *Vt sine timore.* Quorumnam? inimicorum. Sic enim construenda sunt verba: *vt liberati è manu inimicorum, sine timore*, scilicet inimicorum *seruiremus ipsi*. Hoc etiam pertinet ad beneficium redemptionis & salutis: & complectitur regenerationem, nouam vitam, & eius fructus.

II. Quod ad alterum attinet, describit officium Iohannis Baptistæ filij sui, & est altera ratio, cur benedicendus Deus: quia dat etiam Prophetas qui præparent nos Deo. *Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis.* Quasi dicat, Tu non es Altissimus, nec Seruator Mundi: sed Propheta, sicut iam fuisti electus in vtero, sic vocaberis: hoc est palam agnoscêris, & fungêris officio Prophetæ. Sequitur non tam ratio, quàm explicatio, à partibus officij eius Prophetici. Primum, *Præibis ante faciem Domini*: id est, Præcursor eris Messiæ, quem hic vocat Dominum, nempe Iehouam, iuxta Malach. vaticiniũ. Mal. 3.1. Secundum: *ad præparandas vias eius*: id est, præparabis illi populum, prædicatione scilicet & Baptismo pœnitentiæ. Tertium, *Ad dandum scientiam salutis.* Non salutem, sed scientiam salutis: hoc est, prædicabis Euangelium, & ostendes populo, salutem in remissione peccatorum consistere. Quartum, *Per viscera misericordiæ Domini nostri.* hoc est, & hanc remissionem peccatorum, totámque salutem, proficisci non ex meritis nostris: sed ex maxima Dei misericordia, ex intimísque eius visceribus. Quintum, *Quibus inuisit nos oriens ex alto*, hoc est, totam hanc salutem ostendens nobis donari per Christum, Filium Dei, Solem iustitiæ, natum in cœlo, & deinde hominem factum. Est enim hic cum Patre suo, verus noster Deus Israel. Ideo ipse est, qui propriè nos inuisit, & in ipso Pater. Sextum, finis suæ visitationis & incarnationis: *Vt illucesceret iis qui in tenebris & vmbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Duæ finales caussæ: Prima, vt liberaret nos à tenebris, & à morte, hoc est, ab omnibus malis. Altera vt dirigeret pedes nostros in viam pacis: id est, vt nos in æternam felicémque adducat vitam, quæ hîc incipit à pace conscientiæ. Pacis enim nomine, significat beatum felicémque rerum omnium successum. Ostendit ergo, Christum esse perfectum salutis auctorem: vt non alibi eam quæramus, quàm in Christo. Quare meritò benedicendus est Deus Israel: tum quia ex gratia inuisit, & totam salutem confert gratis: tum quia etiam dat ministros Prophetas, qui præparent populos ad excipiendum Deum, & doceant vbi salus consistat: & eam suo ministerio dispensent.

Nunc videmus, quàm apertè hoc cantico prædicet Zacharias, Christum esse verum Deum Israelis: & talem Altissimi Filium, qui sit ipse Deus altissimus. Cæterum quo meliùs elucescat quod dico: videndum est, quot & quænam argumentorum semina reliquerit nobis in hoc cantico Zacharias: quibus confirmetur naturalis ex altissimo Deo Patre, Christi filiatio: veraque eius Deitas.

III. Primùm vocat Christum ἀνατολὴ ἐξ ὕψους. Ἀνατολὴ propriè est, de sententia omnium interpretum Græcorum, exortus solis: sicut ἐπιτολὴ ortus reliquorum astrorum, post occasum solis. Legatur Phauorinus. Ideò etiam pro regione orientali, vnde Sol exoritur, sæpe capitur, ἐξ ὕψους, significat ex altissimo cœlo, quo altiùs ascendi nequit. Opponit enim iis, qui in infimis terræ partibus, nempe in tenebris, & vmbra mortis sedent: eum, qui è supremo in terram descendit cœlo: sicut etiam huius filius Iohannes Baptista, opposuit eum qui sit ἄνωθεν καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. iis, qui sunt è terra. Ioh. 3. 13. Porro nomen hoc ἀνατολὴ plerique omnes vertunt orientem: non vt sit Participium sed nomen. Quasi diceret: Ortus Solis, vel exortus Sol. Alij Germen, nempe diuinum & cœleste: quod Hebræis idem verbum sit צמח oriri & germinare. Cæterùm hoc nomine significari à Zacharia Christum, nemo est qui dubitet. Est enim Christus Sol (nempe iustitiæ:) exortus iis, qui in tenebris erant. Nam Malach. 4.2. Messias vocatur שמש צדקה. id est Sol iustitiæ: sanitatem in alis, hoc est, radiis suis portans. Apud Ieremiam 23.5. vocatur צמח צדיק Germen iustum. Ita apud Zachar. *Ecce adduco seruum meum* צמח *germen.* Et, *Ecce vir*, צמח שמו. *Et de loco suo* יצמח *germinabit & ædificabit Templum Domini.* Zach 3.8 & 6.12. Hunc vero locum sic vertit Chald. Paraphrastes: *Ecce vir cuius nomen est Meschia: futurum est vt reueletur & magnificetur, & ipse ædificabit Templum Domini.* In omnibus autem iis locis, septuaginta Interpretes vocem hanc צמח germen, verterunt ἀνατολὴν: quo nomine hîc Christum vocat Zacharias: quemadmodum etiam ante me obseruârunt alij, & res ita habet. Siue igitur vertas, orientem ex alto, hoc est exortum Solem: siue germen ex alto, quod magis placet: manifestum est hîc, à Zacharia apertè significari, Christum natum & ortum esse in cœlo: déque cœlo, instar Solis hominibus, qui in vmbra mortis sedebant, illuxisse: ac proinde Filium fuisse, & esse Dei Patris: antequam homo factus, Mundo apparuisset. At ne quis Arianus dicat, Ex alto quidem & è cœlo Christum, carnem sumendo, apparuisse, & ita populum suum visitasse, & redemisse. verũ non inde concludi, genitum igitur esse ex Patris substantia, & Deum esse. Quare suam adhuc stare sententiam, τὸν λόγον fuisse factum in cœlo: Totum Zachariæ canticum diligenter examinemus, & tum liquido apparebit, quale germen esse Christum intellexerit Zacharias. Dico itaque fieri non posse, vt Christus sit creatus & factus in cœlo: sed esse genitum è substantia Patris. Principio ἀνατέλλειν, vnde ἀνατολὴ, nunquam significat, fieri, sed oriri: & צמח vnde צמח germen, quod septuaginta, vt dixi, vertunt ἀνατολὴν, perpetuo significat oriri, germinare, pullulare, crescere: nunquam autem fieri. A notatione igitur nominis, apparet Christum nõ posse appellari germen ex alto, quia sit factus in cœlo: sed potius, quia est genitus in cœlo. Scio etiam appellari apud Prophetas, germẽ Dauid: quod ex Dauide nasciturus erat secundùm carnem, instar surculi contemptibilis: sed hîc Zacharias vocat germẽ ex alto: non ex terra. Proinde dubium non est, quin hoc nomine germinis ex alto, alteram Christi naturam hîc designet Zacharias, iuxta quàm genitus in cœlo est è Patre. Humanam vero designat, quum ait, hoc germen inuisisse nos: & apparuisse iis, qui in tenebris & vmbra mortis erant. Quomodo enim apparuit, & ita inuisit nos? Carnem sumendo Iohannes enim ait, Christum venisse in carne. 1 Ioh. 4.1. Et quis apparuit? Docet hoc Apostolus dicens, *Deus manifestatus est in carne.* 1 Tim. 3 16. Germen igitur ex alto, Filius Dei est Deus. Inuisit autem nos, & apparuit nobis, quum manifestauit se in carne. Quem porrò hic vocat ἀνατολὴν ἐξ ὕψους initio cantici appellat Dominum Deum Israëlis. Hoc inde liquet. quia, quæ ibi dicit præstitisse Deum Israelis: posteà vers 78. ait, hæc præstitisse ipsum germen ex alto. Sic enim ait: *Benedictus Deus Israel: Quia ἐπεσκέψατο*, nempe suum populum. Hîc vero: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς.* Quis? Deus noster: appositiuè, ἀνατολὴ ἐξ ὕψους. Hoc autem nomine ἀνατολῆς, significari Christum, anteà ostensum est & per se est manifestum. Ergo Zacharias agnouit: hoc germen esse Dominum Deum Israelis.

Quod si excipias, quum ait: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & redemit populum suum*: intelligi Patrem. Quum vero ait; *Visitauit nos ἀνατολὴ ἐξ ὕψους*, sic esse intelligendum, nempe Patrem Deum nostrum, visitasse per ἀνατολὴν, id est, per Christum: Respondeo. Verum est, Patrem visitasse nos per Christum Filium: sed interim ex verbis Zachariæ liquido apparet, in nomine Dei Israelis, qui visitauit populum suum, comprehendi ipsum Christum: ἀνατολὴν ἐξ ὕψους: propterea quod eandem visitationem attribuit Christo, quam & Deo Israelis. Sicut enim ibi ait in recto casu. *Deus visitauit*: ita hîc ait in recto; *Visitauit nos ἀνατολὴ.* Imò hinc colligitur, Filium non esse Deum, à Patre Deo diuersum: sed vnum & eundem cum illo. Indefinitè enim loquitur Zacharias, quum ait: *Dominus Deus Israel quia visitauit.* Non ait, *Pater*, sed *Deus Israel.* Iam vt demus, hoc nomine intelligi Patrem: euincere tamen inde non potes, ab hoc nomine excludi Filium. Sed contrà, nos euincimus, ab eadem visitatione, quâ primò dicitur inuisisse nos Deus Israel: deinde inuisisse nos Filius, Christus, Ἀνατολὴ vocatur: euincimus, inquam, eundem esse Deum Israel, Patrem, & Filium. Hoc etiam magis confirmatur, si consideremus, quomodo nos Deus inuiserit: seu de quanam visitatione loquatur Zacharias. Proculdubio de illa, quam per Mosen, & Prophetas, longe antè promiserat & adumbrarat: qua scilicet in carne manifestatus, versaturus erat cum hominibus: & dato sui sanguinis pretio, eos à seruitute peccati, Sathanæ, & mortis liberaturus. quemadmodum ex toto ipso Zachariæ cantico apertè apparet: ostendit enim iam impletas esse omnes figuras, promissiones & Prophetias de aduentu Dei in carne, populum suum ab omnibus hostibus verè liberaturi, & in veram libertatem asserturi. Et infrà vers. 70. *Sicut loquutus est* (inquit) *per os Sanctorum qui à seculo fuerunt, Prophetarum suorum.* Inter quas Prophetias illa fuit præcipua, quæ habetur Exod 3.7.8.

Videndo vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, & clamorem eorum audiui propter exactores quos habent, quoniam scio dolores eorum. Descendi itaque (è cœlo) *vt liberem eum de manu Ægypti & educam illum in terram bonam & latam, in terram fluentem lacte & melle.* Proculdubio ad illam cum primis respexit Zacharias, quum hîc cecinit Deum visitasse populum suum: & redemisse de manu inimicorum suorum. Fuit enim illa aperta promissio liberationis populi Dei à peccato & Sathana: déque eius introductione per eundem Christum in terram cœlestem, terram verè latam, & bonam. Quis autem ibi dixit se descendisse, & liberaturum populum? Angelus Iehouæ, Iehoua. Hic autem est Christus, vt ante demonstrauimus. Et quis est qui se in carne manifestauit? Deus: vt ait Apostolus. Hic vero est Christus. Quis ergo est iste Deus Israel, qui manifestatus est in carne, 1. (Timoth. 3.16.) visitauit populum suum, & eum redemit, nisi Christus? Apparet igitur eundem esse Deum Israelis, qui visitauit populum suum: & germen; seu ἀνατολὴ orientem ex alto, qui visitauit nos.

Item ait de hoc Deo Israelis: *ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Λύτρωσις* ea est liberatio (vt omnes nôrunt) quæ fit & impetratur iusto persoluto pretio: tale enim pretium, quod pro captiuis redimendis datur, λύτρον appellatur. Quis autem ille est, qui suo sanguine, redemit populum suum: & magno pretio illum liberauit? Christus. Is enim est ille, qui dedit semetipsum ἀντίλυτρον pro omnibus vt ait Apostolus, 1 Tim. 2.6. Christus igitur ille est Deus Israel, quem hîc prædicat Zacharias, λύτρωσιν fecisse populo suo. Huc illud: *Deus acquisiuit Ecclesiam sanguine suo.* Act. 20 28.

Item ait de Deo Israelis: *Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauidis*: id est, Regnum salutis, quod est regnum Dei & Ecclesia, quasi collapsum erexit, Quis hoc fecit: quis Ecclesiam renouauit, firmauit Euangelio? Christus, Ies. 9.7. Matth. 28.18.

Item ait de Deo Israelis. Qui cornu regnumque salutis, id est, Ecclesiam, in domo Dauidis instaurauit: eum loquutum esse, hoc est, hoc promisisse per os suorum Prophetarum. Petrus autem ait: Christum illum esse, qui suo Spiritu in Prophetis loquutus est: & de hac salute, de qua Zacharias loquitur, déque etiam passione Christi hoc est, de λύτρῳ, vaticinatum fuisse. 1. Pet. 1.16. Præterea summam eorum, quæ prædixit, & promisit hic Deus Israelis; hanc esse docet, nempe, *vt nos seruaret ex inimicis nostris, & è manu, omnium qui oderunt nos.* Sic Exod. 3. 6. vt suprà. Quis autem nos seruauit? Christus. Hic est enim ille Angelus Iehouæ, Iehoua, qui dixerat Mosi: *Ego sum Deus Patrum tuorum. Vidi, ideò descendi.* Iam de hoc eodem Deo Israelis ait: Ideò hoc eum fecisse, vt memor esset testamenti sui sancti. Apostolus autem ad Hebr. 9.15. &c. Christum facit noui fœderis auctorem. Insuper ait: *Vt liberati de manu inimicorum nostrorum* (nempe per nostrum Deum Israelis) *sine metu* (inimicorum nostrorum) *seruiremus illi.* Cui? Deo Israelis, qui liberauit nos de manu inimicorum nostrorum. Quis autem est, per quem liberati sumus? Christus. Quis autem ille cui seruiendum omnibus diebus? Christus. Ideò Apostoli vocant se, seruos Christi: & omnes Christiani serui sunt Christi: ille verò eorum Dominus. Vnde ad Rom. 14.17.18. *Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, pax, & gaudium per Spiritum sanctum.* Nam qui in his seruit Christo, gratus est Deo, & probatus hominibus. Ibi est, in gaudio, Spiritu sancto: hic iustitia, & sanctitate. Et ad Colos. 3.24. *Domino Christo seruitis.* Christum igitur Dominum Israelis esse agnouit Zacharias, & docuit. Item ait, Deum Israelis promisisse, se daturum nobis, *vt seruiremus illi in sanctitate & iustitia.* Quis autem dat? Christus. Is enim baptizat Spiritu sancto. Io. 1.13. Is iustificat. Rom. 5 9 Is sanctificat nos. Io. 17 9. Et ita efficit, vt renati & sanctificati seruiamus illi in iustitia & sanctitate. Christus igitur Deus Israelis.

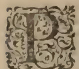
V. Quæ etiam de officio Iohan. Baptistæ dicuntur, idem confirmant. *Tu verò puerule, Propheta Altissimi vocaberis.* Quasi dicat; Tu non es Altissimus, sed Propheta Altissimi: & talis vocaberis, atque pro tali agnosceris. Christi autem fuit Propheta & Præcursor: tum quia missus à Christo, vt sibi pararet viam, Mal. 3.1. tum quia Christum prædicauit, hunc digito monstrauit, ad hunc omnes misit, de hoc testificatus est. se indignum esse, cuius ferat calceos. Et alludit ad illud: *Ego vox clamantis*: id est, Altissimi Propheta. Ies. 40.3. Ideò Christus hunc vocat plus quàm Prophetam: quia quem nondum incarnatum alij Prophetæ eminus, verbis tantùm præmonstrauerant: eundem factum iam hominem Iohannes digito etiam comminùs indicauit, & præsentem ostendit. Christus igitur verus Altissimus; eóque verus Deus. Quis enim Altissimus? Deus. Ideo Luc. 1. 23. Christus Filius Altissimi, id est, Dei Patris, appellatur. Est igitur ita Altissimi Filius, vt ipse etiam sit ille idem Altissimus: id est, Deus cum Patre. Hoc confirmant, quæ subdit: *Præibis enim ante faciem Domini: vt pares vias eius.* Dominum vocat, quem anteà Altissimum nominarat: nempe, Deum Iehouam. Alludit enim ad vaticinium Malachiæ, 3.1. vbi Iehoua Zebaoth sic ait: *ecce ego mitto Angelum meum, qui complanabit viam ante faciem meam.* Cuius autem fuit Præcursor? Christi. Et cui parauit viam? Christo, vt suprà monstratum est. Ergo Zacharias nouit filium suum Iohannem, sicut Præcursorem Christi, sic etiam eiusdem Prophetam: Ac proinde etiam Christum, & Dominum, & Altissimum, & Filium Dei, Deum, sicut etiam in veteri Testamento vocatus fuit Angelus Iehouæ, Iehoua. Quare Christus verus Deus Israelis est. Ait deinceps: *Et des cognitionem salutis populo eius.* Quasi dicat: Nam aio, vt des salutem, quia hoc est solius Christi, cuius Præcursor es, sed cognitionem salutis, id est, vt prædices Euangelium, & per quem̃ habeatur salus, quis auferat peccata Mundi, nempe Christus Agnus Dei, & eam salutem cõsistere in remissione peccatorum, significes. Cui verò? *Populo eius.* Cuius Eius? Altissimi, & Domini, hoc est, Domini Altissimi. Quasi dicat, Altissimus ipse & Dominus Deus Israelis, dabit salutem populo; illum donando remissione peccatorum, sed tu dabis scientiam salutis. Angelus autem apud Matth. sic de Christo loquitur: *Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Matth. 1.21. Ita populus Altissimi populus est Christi. Quis igitur hinc non videat, Christum esse illum Altissimum & Dominum Deum Israelis, cuius erat populus ipse Israel? Huic enim populo Iohannes dedit sciẽtiam salutis, hoc est, primò ostendit, qua in re cõsistat salus, nempe in remissione peccatorum: & deinde, quis tollat, remittátve peccata, nempe Christus. dicens: *Ecce Agnus ille Dei, qui tollit peccatum Mundi.* Ioh. 1. 29 Hunc verò eundem populũ, tanquam suum, Christus saluum fecit à peccatis suis: Mat. 1. 21. Sequitur, Per viscera misericordiæ Dei nostri, quibus inuisit nos. Quis? Deus iste noster, Deus Israelis: sed quia Deus Israelis, est & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: qui autẽ proprie inuisit, spectabili & vera carne assumpta inuisit, manifestatúsq; est in carne, non fuit Pater, neq; Spiritus sanctus, sed tantùm Filius: ideo explicans, quisnam propriè inuiserit nos, addit per appositionem, vt Grammatici loquuntur, *Germen ex alto*, id est, Filius Altissimi, Altissimus. Illa enim dictio, *ex alto*, confirmat, Christum esse illum Altissimum, cuius Iohannes fuit Propheta. Annõ igitur apertè docuit Zacharias, Christũ, quẽ vocat ἀνατολὴ ἐξ ὕψους esse Deũ illũ nostrũ, qui per viscera misericordiæ suæ, inuisit populum suum?

VI. Postremò subdit causam finalem, cur Christus, Germen ex alto, nos inuiserit, *Vt appareat iis, qui in tenebris & vmbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Procul omni dubio alludit Zacharias ad oraculũ Ies. 9. ver. 2. Quis autẽ sit sẽsus Prophetæ, non est hîc necesse explicare. Scimus omnes, Prophetam ibi immediatè vaticinari de liberatione Hierosolymæ ab obsidione Sennacheribi Regis Assyriorũ: quæ quomodo fuerit facta, explicatur 2. Melachim cap. 19. & prædicitur Is. 31 4. Tantùm illa notanda sunt nobis. Primùm, illam liberationem Hierosolymæ ab obsidione Regis Assyriorum, tanquam à morte, per Angelum Iehouæ, typum fuisse liberationis & redemptionis & Ecclesiæ à tyrannide peccati, mortis, Sathanæ, quæ per Christum erat futura. Hoc inde confirmatur, quia apud Matth. vaticinium illud Iesaiæ, dicitur tunc impletum: id est, impleri cœpisse, quum cœpit Christus suo fungi officio Euangelium prædicando in finibus Zabulon & Nephtali. Matth. 4. 14. Sic etiam Zacharias idem vaticinium ad Christum hîc accommodat: & ostendit, Christum, germen ex alto, è cœlo ad nos per assumptionem carnis, descendisse, & nos visitasse: vt vaticinium illud Iesaiæ de liberatione & redemptione vera Ecclesiæ, quæ in tenebris peccatorum, & inferni, & in vmbra mortis sedebat, impleret. Secundò notandum, illum per quem facta fuit liberatio Hierosolymæ, vocari מלאך יהוה. 2. Reg. 19. 35. Et ita intelligi potest Christus, sicut alibi sæpe hoc nomine. Et hanc intelligentiam, confirmare inde possemus, quia Iesa. 31.4. vbi eadem prædicitur historia, ille qui liberauit Hierosolymam, vocatur non Angelus, sed Iehoua Zebaoth. Huc adde, quòd ibi Iehoua loquitur de Iehoua, in tertia persona: & ait, Iehouam illum liberaturum Hierosolymam: vt non incommodè possimus intelligere, Deum Patrem Iehouam, promittere Filium Iehouam, qui liberaret Hierosolymam. Nam sic habent verba: *Sic enim dixit Iehoua ad me: Quemadmodum rugit Leo & catulus Leonis supra prædam suam; contra quem si conuocetur congregatio pastorum, à clamore eorum non reformidat, neque à multitudine illorum humiliatur: sic descendet* (non ait: *Descendam ego*) *Iehoua exercituum, ad præliandum pro monte Zion, & pro colle eius.* Si hæc interpretatio admittatur, quæ certè nullo firmo argumento refelli potest: optimè ex hoc loco colligitur, hunc Christum

ftum, quem Zacharias vocat, Germen ex alto, & quem dicit visitasse nos, vt appareret iis, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent: verum esse Iehouam, Filium Patris Iehouæ: in hunc modum. Idem Christus est, qui liberauit Hierosolymam ab obsidione Regis Assyriorum: (vt describitur 2. Melach. 19. Et Iesaiæ prædicitur capit. 31.) Et qui visitauit nos, ex alto; vt nos redimeret à tenebris, & à morte: sicut canit hic Zacharias. De priore membro liquet. quia qui in Melachim vocatur Angelus Iehouæ, ab Iesaia appellatur Iehoua Zebaoth. Angelus autem Iehouæ, & Iehoua, semper fuit Christus. De posteriore membro liquidò apparet ex hoc cantico: & ex historia Euangelistarum. Atque hæc propositio inde confirmatur: quia Iesa. 9. posteaquam dixisset de liberatione, quæ nomine Lucis significata est: mox auctorem describit, propter quem facta fuit liberatio, & eum vocat Filium nobis datum, & paruulum nobis natum. Hunc verò locum de Christo intelligi: apud omnes pios, extra controuersiam est. Atqui ille Filius vocatur Deus fortis. Iesa. 9. 6. Ergo idem Christus, qui hic significatur nomine germinis ex alto: & qui dicitur descendisse, & inuisisse nos, vt instar Solis appareret iis, qui in tenebris & in vmbra mortis sedent; iuxta vaticinium Iesaiæ: verus est Iehoua, & Deus fortis: & pro tali agnitus fuit à Zacharia. Quod si nobis non concedatur illa, quam diximus, interpretatio, nempe vt מלאך יהוה, qui dicitur liberasse Hierosolymam, 2. Reg. 19. 35. fuerit Filius Dei Christus: non poterunt saltem non concedere, Angelum illum, fuisse Christi, veri liberatoris nostri, typum: sicut etiam illa liberatio, typus fuit redemptionis nostræ: & proinde Christum, esse illum Filium nobis datum: in cuius gratiam seruata est Hierosolyma: de quo Iesa. 9. Ille autem dicitur אל. Dubium igitur non est, quin Christus sit Deus.

CAPVT III.

Testimonia Iohannis Euangelistæ, & Apostoli, de æterna Λόγου generatione ex Deo Patre.

PRÆTER alios testes quàm plurimos: Diuus Iohannes Apostolus, & Euangelista, subinde in suis scriptis, vt in Euangelio, in Epistolis, & in Apocalypsi: Christum appellat modo vnigenitum illum Dei Filium modò simpliciter Filium illum Dei. Quo autem sensu; liquidò apparet, non solùm ex articulo præpositiuo, ὁ, ille Filius Dei: & ex dictione vnigeniti, sicut etiam suprà in aliorum testimoniis ostendimus: verùm etiam ex aliis, neque paucis, neque obscuris, aut incertis circumstantiis, & argumentis: quæ ex ipsius Iohannis dictis & scriptis colliguntur, nimirum, Christum talem esse Dei Patris Filium, qui ex Patris substantia genitus, verus sit Deus, non minusquàm Pater. Aliquot igitur ipsius loca examinanda nobis sunt: vt inde, quod dico, luculenter appareat.

Primum Testimonium Iohannis Apostoli, ex ipsius Euangelio.

PRincipiò in primo sui Euangelij capite, tria de Λόγῳ Dei Patris proponit: quæ postea etiam confirmat, sicut suo loco ostendimus. Primum, Λόγον hunc esse æternum: quia, *in principio erat ὁ Λόγος*. Secundum, hunc distinctum quidem esse à Deo Patre, ab ipso tamen non disiunctum: quia Λόγος *erat* (scilicet iam ab æterno, & semper est) *apud Deum*. Tertium, hunc Λόγον verum esse Deum: quia καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Et repetit pro suo more, eius æternitatem, ac distinctionem à Patre, vnionémque cum Patre, dicens: *Hic erat in principio apud Deum*. His explicatis de Deitate τοῦ λόγου: ait porrò hunc λόγον, factum fuisse carnem, hoc est, verum hominem, atque ita constare duabus naturis, diuina & humana. Diuina, quia *λόγος erat Deus*: Humana, quia *λόγος caro factus est*. Hic autem λόγος, caro factus: posteà subinde in eodem Euangelio appellatur Christus. Ioh 1. 14. Postremò, hunc Λόγον carnem factum: vocat vnigenitum Patris: *Et vidimus gloriam eius: gloriam* (inquam) *vt vnigeniti à Patre*, nempe geniti, vel egressi.

Cùm hæc ita se habeant, vt partim est manifestum, partim posteà demonstraturi sumus: apparet quo sensu Iohannes vocarit Christum, vnigenitum Dei Filium: nimirum, eum, qui Λόγος est, solum esse filium, ex Patre Deo non factum in tempore: sed ab omni æternitate genitum; & à Patre, distinctum quidem, sed nunquam separatum, denique verum Deum.

Confirmat porrò doctrinam hanc à creatione. *Omnia per ipsum facta sunt, & absque eo factum est nihil, quod factum sit.* A mundi gubernatione, & omnium rerum viuificatione: quia, *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.* Item: *Illuminat omnem hominem venientem in Mundum.* Item à gloria, quam variis modis sese in Christo exerentem, ait Iohannes se & alios vidisse. *Et vidimus gloriam eius, gloriam*, inquam, *vt vnigeniti à Patre.* Nomine autem gloriæ, intelligi diuinam eius virtutem, seu Deitatem ipsam; aliàs variis Scripturæ testimoniis planum feci. Est etiam Coloss. 1. 11. κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ. Item à testimoniis Iohannis Baptistæ; & Christi ipsius. Illa enim adducit, vt suam propositionem confirmet, quam habet initio sui Euangelij. In illis autem testimoniis, ea vidimus argumenta, quibus probatur Christum Filium esse Dei natura, non gratia: genitum, non factum. Quare etiam ex probationibus, quibus vtitur: manifestum fit quo sensu Iohannes vocârit Filium Dei, ipsum Iesum Christum.

Quum igitur etiam in fine sui Euangelij dicit: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis Christum, esse illum Dei Filium.* Ioh. 10. 31. Qualem Filium vult à nobis credi? Qualem esse de principio docuerat, & per totum suum Euangelium, variis & argumentis & testimoniis confirmauerat: nimirum Filium æternum: ita genitum ex Patre, vt semper sit in Patre: & cum Patre Deus. Non enim alio sensu in conclusione, quàm in propositione, vocauit Christum Filium Dei. Atque hinc etiam efficitur, quosuis alios, qui apud Iohannem fassi sunt, Christum esse Filium Dei: non secus eum pro Dei Filio agnouisse, & confessos esse: quàm etiam Iohannes & docuerit, & confirmarit. Et huius meæ sententiæ hæc est ratio: quoniam Iohannes, quæcunque & quorumcunque recitat testimonia, ac confessiones de Christo: in eum finem eas recitat, vt suam propositionem de Filio Dei, Deo, confirmet magis ac magis. Quomodo autem doctrina Iohannis confirmaretur huiuscemodi testimoniis: si quorum sunt testimonia, illi aliter intellexissent, Christum esse Filium Dei, quàm ipse Iohannes nouit, docuit, & confirmandum suscepit? Quanquam si quis etiam diligenter inspiciat confessiones ipsas, seu testimonia aliorum hominum de Christo, quæ recitantur à Iohanne: is videbit apertè, ex antecedentibus & consequentibus, & ex verbis confessionum: illos non aliter intellexisse, Christum esse Filium Dei: nisi naturalem, nisi vnigenitum, nisi æternum, denique nisi Deum. Duo aut tria adfero exempla, quò res fiat dilucidior.

II. Nathanaël confessus est, Christum esse Filium illum Dei: dicens: *Magister tu es, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.* Iohan. 1. 50. Qualem nouit esse Filium Dei? Inspice primùm causam: vndè in hanc Christi cognitionem adductus fuerit: ea fuit, quia in Christo obseruauit, id quod solius Dei est. Quidnam hoc fuit? Omniscientia, quòd omnia tam absentia quàm præsentia Christus videat: & præsertim, quòd aliorum etiam omnium corda inspiciat. Christus enim non solùm ei dixerat, se illum, nempe absentem, sub ficu vidisse: verùm etiam disertè, quali esset animo, aperuit, quum dixit, *Hic est verus Israëlita, in quo dolus non est*, Ioh. 1. 40. id est, qui sincerus & sine vlla est vel simulatione, vel dissimulatione. Nunquam tamen illum anteà viderat, nedum versatus cum illo fuerat Iesus: vt dici possit Christus, nouisse illum, cuius esset ingenij, ex consuetudine, quam cum illo habuerit. Atque inde nouit Nathanaël, si hoc pacto Iesus viderat se non solùm fuisse sub ficu, sed etiam intus in animo, se sine dolo, & apertum: esse igitur Christo perspecta omnia, ipsa etiam omnium hominum corda & animos. Nouerat verò Nathanaël, vtpote peritus Scripturarum, hoc opus solius esse Dei. Hinc igitur erupit in hanc vocem: *Rabbi, tu es ille Filius Dei.* Ille, scilicet, qui solus natura est Filius, & qui expectabatur Redemptor: quum reliqui omnes sint gratia. Ergo etiam ex ipsa confessione Nathanaëlis, & ex causa, quæ illum ad hanc confessionem pertraxit: facile est colligere, Christum agnitum fuisse à Nathanaële, pro Filio Dei vnigenito, naturali, veróque Deo. Neque mihi dubium est, quin Euangelista idcirco hæc omnia diligenter notârit, & scripta reliquerit: vt ostenderet se non adferre testimonia leuia, neque leuium hominum: sed talia & talium, qui præter Spiritum sanctum docentem, firmissimis etiam adducti sint rationibus, ad talem de Iesu fidem concipiendam.

Idem apparet in confessione cæci à natiuitate. Dixit se credere in Iesum, vt in verum Dei Filium. Ioh. 9. 38. Qualem verò Filium? Natura: ideoque Deum. Proinde adorauit eum.

Vnde hoc? à Spiritu quidem sancto: sed qui miraculo etiam vsus fuit, ad excitandam in illo fidem hanc.

III. Quid de confessione Marthæ? Ante dialogum illum, qui est Iohann. 11. Fides Marthæ fuerat valde imbecilla & imperfecta. Hoc apparet ex ipsius verbis: *Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.* Quasi verò non potuerit Christus etiam absens Lazarum suscitare. Item ex illis: *Sed & nunc scio fore, vt quæcunque petieris à Deo, det tibi.* Quasi vero id non posset per se, sine precibus. Item ex illis: *Scio quòd resurget in nouissimo die.* Quasi vero Christus, qui omnes mortuos tandem viuificaturus est; non posset in præsentia quoque fratrem à mortuis excitare. Tametsi igitur fides Marthæ antea fuisset, vt videmus, imperfecta, & sine plena Christi cognitione: tamen postea apparet, Martham vera in Christum perfectaque fide donatam, & præditam fuisse: nimirum, posteaquam Christum audiuit dicentem, se esse resurrectionem & vitam: hoc est, illum, per quem omnes tandem mortui resurgent à morte: & per quem, vita in illis sit continuanda: & posteaquam etiam cognouisset, Christum esse non solum corporum, sed etiam animorum viuificatorem, vsque in æternam vitam, ex illis verbis: *Qui credit in me, etsi mortuus fuerit* (corpore) *viuet*: (anima scilicet, beatam vitam.) *Et omnis qui viuit* (spiritualiter, per fidem in me) *& credit in me* (id est, continuat fidem vsque ad finem:) *non morietur in æternum*, (hoc est, ne ipsum quidem corpus, licet ad tempus, morietur in æternum.) Quasi diceret: Quicunque in me credant, in finem vsque: illos ego, & quoad animam, & quod ad corpus attinet, æterna vita donare possum, imo reipsa dono. Post hæc, inquam, verba: donata fuit Martha ipsa vera in Christum, tanquam verum Deum fide. His enim verbis, Christus aperte suam patefecit Marthæ Deitatem. Solius enim Dei est, homines viuificare: & tam corpora, sua vita defuncta, quam animos in peccatis mortuos, vera & æterna vita donare: quemadmodum passim docent Scripturæ. Vnde & solus dicitur, Deus viuens, & solus vitam habere in seipso, solus item suscitare mortuos. Quare quum talem esse Christum agnouisset, & credidisset Martha; veram & plenam de Christo fidem, gratia Spiritus Christi: per verbum hoc Euangelij, adepta: perfectam etiam de illo confessionem edidit, dicens: *Certè Domine* (credo quod dicis) te scilicet esse illum, qui tam corpora omnium defunctorum excitabis, in nouissimo die, & nunc etiam excitare potes; quàm etiam animas spiritualiter viuificare: & tam corpora, quàm animas credentium in te, æterna vita donare: Imo qui donaturus es. Ac proinde *ego credidi, quòd tu es ille Christus, ille Filius Dei, qui in hunc mundum venturus eras.* Qualem igitur Filium Dei esse Christum credidit & confessa fuit est Martha? Naturalem, genitum in cœlo ex Patre Deo, eoque verum Deum. Vnde hoc liquet? Primo ex verbis ipsius: Christus dixerat, se esse resurrectionem & vitam. Item se esse illum, qui animas etiam viuificat, spirituali scilicet vita: & qui tam corpora, quam animas fidelium, tandem æterna vita sit donaturus; quibus verbis, vt dixi, non obscure significauit, se eiusdem esse cum Patre Deo, potentiæ & virtutis; eoque eiusdem Deitatis. Deinde mox interrogat Martham: An hæc de se credat. Respondet illa, *Ναὶ κύριε*. Credidit igitur Christum verum esse Deum. Item non simpliciter ait: *Tu es Filius Dei*, sed addit articulum, *ὁ* ille nempe, singularis: non gratia, sed natura. Item ait: *qui in hunc Mundum venturus eras*: seu (vt vulgata versio habet) *venisti*. Venit autem carne nostra assumpta. Docet igitur illum fuisse Dei Filium; etiam antequam carne assumpta, venisset in hunc Mundum: seu vt loquitur Apostolus antequam sese in carne manifestasset. 1 Tim 3. 6 Deinde liquet etiam à fine, cur Iohannes cum aliorum, tum etiam huius sanctæ fœminæ confessionem de Christo, tam diligenter recitarit, & scriptis mandarit: nimirum, vt omnibus iis testimoniis traditam a se Christo doctrinam, confirmaret. Quid vero de Christo tradiderat? Eum talem esse Dei Filium vnigenitum, qui sit æternus; qui sit semper apud Patrem, denique qui sit Deus. Ergo neque Martha alium esse credidit Christum, quàm ipse Iohannes docuit: Filium scilicet Dei, Deum. Quare duæ istæ propositiones, sunt diligenter retinendæ; quæ etiam necessariæ sunt. Prior: Iohannes Euangelista nouit, docuit, & scripsit, Christum talem esse Dei Filium, qui sit æternus, qui semper fuerit, & sit apud Patrem; qui denique Deus sit verus. Ioh. 1. 1. &c. Altera: Ad confirmandam autem hanc doctrinam fideliter retulit, non solum opera & miracula, & sermones Christi; verum etiam aliorum quoque omnium de Christo, vt Iohannis Baptistæ, Nathanaelis, Cæci à natiuitate, Marthæ, & reliquorum testimonia & confessiones. Hoc liquet ex conclusione suæ Euangelicæ historiæ, quam statim post narratam etiam fidem & confessionem Thomæ Apostoli: *Dominus meus, & Deus meus*: sic intulit: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, Iesum esse Christum, illum Filium Dei: & vt credentes vitam habeatis æternam.* Iohann. 20. 31. Hinc sequitur conclusio: Ergò quicunque apud Iohannem leguntur credidisse, & confessi fuisse, Iesum esse Christum, illum Filium Dei: ij talem Dei Filium esse crediderunt, qualem etiam Iohannes initio sui Euangelij, eum esse descripsit: æternum, apud Patrem semper manentem, Deum ipsum. Plurimum igitur interest, probè & firmè tenere doctrinam de Filio Dei, quam Iohannes scriptam reliquit: propterea quod non solum hinc vere agnoscemus, quid sit Christus: verùm etiam facilè intelligemus quæ fuerit aliorum etiam omnium piorum de eodem Filio, fides atque confessio: & quomodo sint horum confessiones intelligendæ, & explicandæ. Quare vtile fuerit, alia etiam eiusdem Iohannis testimonia examinare. Hæc satis quidem sunt ad demonstrandum, quo sensu Iohannes vocarit Christum, Filium Dei, nimirum æternum, genitum, non factum, verum Deum; sed, quo illustrior fiat illius sententia atque ita magis ac magis confirmetur veritas, liceat etiam alios aliquot examinare locos.

IV. Testimonium 2. Ioh. Apostoli, ex prima epistola.

IN prima igitur Epistola, non pauci sunt loci, quibus declaratur, qualem D. Iohannes crediderit & docuerit esse Filium Dei, Christum Iesum. Cap. 1. tribus primis versibus proponit, qua de re sit scripturus: nempe de Christo. Nomine enim *λόγου τῆς ζωῆς*, intellexit Christum, vt primo Euangelij capite. Hunc deinde vocat, vitam æternam. Ac tertio Filium Patris. Et quidem in ipsa Epistola disserit, tum de vtraque Christi natura: diuina & humana; tum de eius officio, qui, *ἱλασμὸς* pro nostris peccatis; & quia venit, vt dissolueret opera Diaboli, nos lauaret in sanguine suo, & filios efficeret Dei; tum de fide per quam illi coniungimur: & de fructibus fidei, charitate cum primis & sanctitate nostra: quibus declaramus, an simus veré cum Christo coniuncti, nec ne simus. Ac sicut in suo Euangelio, sic etiam facit in epistola. Quod enim proposuerat de *Λόγῳ*, initio primi capitis, nimirum eum esse æternum, & vnigenitum Dei Filium: in calce Euangelij, idem tanquam conclusionem repetit, dicens: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, Christum esse Filium illum Dei.* Idem in Epistola præstat: nam initió proponit, Christum esse æternum, semper apud Patrem, æternamque esse vitam: & ideo Deum. Ad finem vero epistolæ, repetit idem, tanquam principalem conclusionem, dicens: *Hic est verus Deus, & vita æterna.* 1 Ioh. 5 20. Qualem itaque nouit, credidit, docuit Iohannes esse Filium Dei Iesum Christum? Proculdubio talem, qui verus sit cum Patre Deus. Operæ pretium igitur est, loca considerare: quibus hæc declaretur, & confirmetur sententia.

Primo docet hunc Filium Dei, esse æternum: cap. 1. quum ait; illum fuisse ab initio *ὃ ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς*. Hic enim loquitur de æterna Deitate, *τοῦ λόγου τῆς ζωῆς*, sicut illa quæ sequuntur in eodem versu, ad eius humanitatem pertinent. Nam quod initio Euangelij dixerat, *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*: hic ait, *ὃ ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς*. Quasi dicat, a principio Mundi iam erat *λόγος*. Ergo æternus: quia ante principium rerum omnium. Eandem æternitatem huius *λόγου* confirmat: quum mox eum vocat *τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον*; & eandem vocem ad finem Epistolæ repetit. Eandem æternitatem confirmat, quum ait de Christo: cap. 2 13. 14. *Scribo vobis Patres, quoniam nostis τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς, eum qui à principio est.* Quis iste? *ὁ λόγος τῆς ζωῆς*: qui postea factus homo Christus vocatur. Nouit igitur & docuit Iohannes, Christum, qui *λόγος* est, Filium esse Dei æternum: eoque verum Deum. (Nihil enim verè æternum est; nisi Deus) ac proinde genitum esse, non ex nihilo: quia generatio non fit ex nihilo, sed creatio. Neque ex vlla creatura: quoniam nulla erat creatura ab æterno: genitum igitur ex Patris substantia, ab omni æternitate: eamque totam nascendo accepisse, quia impartibilis est: ac proinde vere *ὁμοούσιον* Patri. Nouit & docuit hunc Filium, distinctum esse à Patre, sed tamen semper cum Patre, & à Patre inseparabilem. Vtrunque docet, quum de Christo quem primò vocauit *λόγον τῆς ζωῆς*: & mox, vitam illam æternam, sic ait: Quæ vita æterna, id est *λόγος* erat apud Patrem. Distinctus igitur à Patre. Quum vero ait: *Erat apud Patrem* non significat, iam non amplius esse apud Patrem: sed adhuc esse. Sic enim etiam dicit, *Erás ab initio*, nec tamen sequitur, iam non amplius esse. Et in Euangelio dixit; *Et λόγος erat Deus.* Iohan. 1 1 Num igitur non amplius est Deus? Imo verbum, *Erat*, significat continuationem æternam.

nam. Et Apoc. 1. 4. hoc proprium est Dei epitheton, quod & Christo datur: ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Ergo quum ait, de hac vita, id est, de Λόγῳ seu Christo: *Erat apud Patrem:* significat semper fuisse, adhuc esse, & semper mansurum esse apud Patrem: ac proinde æternum, & inseparabilem esse à Patre. Sic etiam Iohannes Baptista dixerat, *Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Ioh. 1. 18. Confirmat hoc Iohannes, quum ait, de hac vita, *Et manifestata est nobis,* Iohan. 1. 2. Non ait: Et iam separata à Patre, apud nos est; sed tantùm manifestata est. Est igitur semper apud Patrem. Atque hinc apparet, qui fiat, quòd in veteri Testamento non tam perspicua, & omnibus nota fuerit personarum Patris, & Filij, & Spiritus sancti distinctio, quemadmodum in Nouo, Iohannes docet, dicens; *Manifestata est nobis;* quum scilicet anteà non ita omnibus nota esset. Hinc etiam consequitur: Iohannem agnouisse Christum, pro vero & æterno Deo: tum quia semper fuit & est apud Patrem, id quod Ioh. Baptista dixit: In sinu Patris, Ioh. 1. 18. & Christus ipse dixit, Esse in Patre: tum quia Christus est vita æterna. Iohan. 10. 38 Hæc enim vox, duo significat: Primum illum, qui hoc nomine vocatur: per se, & sine alterius auxilio ab æterno vixisse, & semper viuere, & non posse non viuere. Æterna enim vita interire non potest. Deinde eundem, omnia alia, atque in primis homines & Angelos viuificare: etiam in æternum. Omnes enim viuentes, vita viuunt: & viuentes in æternum, æterna viuunt vita. Vtraque autem proprietas solius Dei est. Is enim solus, primùm per se, ab æterno viuit, & non potest non viuere, & secundo, solus omnes viuificat, etiam mortuos in æternam vitam. Ergo si Christus vita est æterna: verus & æternus Deus sit necesse est. Proinde vtrumque meritò coniungit Iohannes in fine Epistolæ, quum de Christo ait: *Hic est verus Deus, & vita æterna:* quasi dicat, est verus Deus, quia vita est æterna. 1. Ioh. 5. 20. Sunt enim αὐτοπρόσωπα. Deus, & vita æterna. Idcirco ipse quoque Christus, ostensurus se Filium esse Dei, nempe naturalem, eoque verum & vnum cum Patre Deum: vsus est hoc eodem argumento, dicens: *Sicut Pater vitam habet in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.* Item; *Sicut Pater suscitat mortuos, sic & Filius, quos vult suscitat & viuificat,* Ioh. 5. 26. Hinc etiam fit, vt Deus verus hac nota discernatur à falsis: nimirum quòd sit viuens, nempe per se & semper: proinde omnes viuificans. Ita & Christus vocatur Filius Dei viuentis: vt inde appareat, esse igitur & ipsum semper & per se viuentem, eoque verum Deum: sicut etiam Pater Deus est viuens. Dubium igitur non est, quin Iohannes vocando Christum, vitam æternam, docere voluerit, Christum verum esse Deum, Imò etiam ex voce ἐφανερώθη ἡμῖν, idem comprobatur. Quomodo enim manifestata est hæc vita? Carnem sumendo. Apostolus autem, 1. Tim. 3. 16. Hunc qui sic manifestatus est, vocat Deum: & Christum intelligit. Vita igitur manifestata, est Deus: & hic est Christus. Sed hoc aliis quoque permultis in hac Epistola docendi formis, & rationibus confirmauit.

In eadem præfatione cap. 1. vers. 3. separat Christum è numero nudorum hominum: & coniungit cum Patre Deo, dicens: *Hæc scribo vobis, vt communionem habeatis nobiscum.* Hæc est communio inter puros homines, hoc est fideles. Deinde ait: *Et communio nostra,* hoc est, totius Ecclesiæ, *sit cum Patre, & cum Filio eius Iesu Christo.* Docet igitur, Christū non esse ψιλὸν ἄνθρωπον, quia illum ex horum numero separat, sed esse vnum cum Patre Deum, quia cum illo coniungit. Ad hæc ait: *vt gaudium vestrum sit plenum:* docens, pendere hoc gaudium ex κοινωνίᾳ cum Patre & Filio: concludentique tantæ virtutis esse Filium, quanta est Pater. Quare ostendit vim nostræ κοινωνίας, & gaudij æterni, esse tam à Filio, quàm à Patre: Esse igitur Filium Dei naturalem, eiusdem virtutis ac Deitatis. Hæc ex præfatione, quæ quatuor primis versibus continetur.

V. Nunc argumentum Epistolæ, & totam Epistolam percurramus. In ipso igitur Epistolæ argumento, quod in versic. 5. incipit, vocat Deum lucem, nempe purissimam: nullas enim in eo esse tenebras. Nomine autem Dei & lucis; Iohannem intellexisse, non solùm Patrem, sed etiam Filium Iesum Christum: liquet ex ipso Epistolæ argumento. Dixerat: hæc se ad nos scribere, vt communionem habeamus cum Apostolis, & cum aliis fidelibus: & vt hæc κοινωνία, sit non solùm cum Patre, sed etiam cum Filio. Ex hac enim κοινωνίᾳ æternam salutem, vitamque æternam, quæ nomine gaudij significatur, pendere. Nunc docturus, quomodo possimus cognoscere, an habeamus communionem hanc cum hoc Patre, & cum Filio: iacit hoc fundamentum Deum esse lucem; & tenebras in eo esse nullas, hoc est Deum esse sanctissimum, purissimum, in quo nulla vel minima est, aut esse possit macula. Hoc infert: Si (ergo) *dixerimus nos habere κοινωνίαν cum illo?* cum quo? vtique cum Deo. Suprà autem dixerat, nostram κοινωνίαν esse cum Patre & cum Filio. Quis igitur non videat, nomine Dei, quem lucem esse dixit, intellexisse Patrem & Filium simul? Sed redeamus ad argumentum Iohannis: vt inde meliùs innotescat hæc veritas. Scopus Iohannis est, docere, vnde possimus noscere, nos habere communionem cum Patre & cum Filio: nempe à luce, seu à puritate & sanctitate vitæ: ita vt tenebris peccatorum minime delectemur. Sic igitur argumentatur: *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ:* id est, purissimus & sanctissimus est. Sequitur illatio duobus constans membris. Primum membrum: *Si* (ergo) *dixerimus nos habere communionem cum illo,* (qui scilicet est lux, & purissimus.) *Et* (interim) *in tenebris ambulamus;* hoc est, vitam nostram in sceleribus, impuramque traducimus: *mentimur, & non sincerè agimus.* Alterum membrum contrarium priori: *Si autem in lumine* (id est, in puritate & sanctitate) *ambulamus,* seu, vitam ducimus *sicut ipse* (Deus) *est in luce, communionem cum eo habemus mutuam.* Ratio huius consequentiæ pendet ab ista generali propositione, quæ est à notatione nominis κοινωνίας.

Quicunque veram habet communionem cum luce, & cum Sole, lucis ipsius particeps fiat necesse est: & quò maiorem habet communionem cum luce, eo etiam minus habebit tenebrarum. Quid est enim habere κοινωνίαν cum luce, nisi participem esse lucis?

Atqui Deus Lux est: nempe purissima: h. e. Deus sanctissimus est, & tenebræ (peccatorum) in eo, non sunt vllæ.

Ergo quicunque veram cum Deo habet κοινωνίαν: is non ambulauit in tenebris, hoc est, non viuet in peccatis, sed in luce: seu vitam ducet sanctam atque puram, & quo maiorem habuerit cum Deo κοινωνίαν, eo etiam magis cauebit sibi à tenebris peccatorum.

Conclusio principalis: Quare hoc est signum certissimum, quo possumus intelligere, an veram cum Patre, & cum Filio, habeamus communionem, nimirum, si viderimus nos esse lucidos, hoc est factos participes Lucis seu sanctitatis, & puritatis Dei Patris & Filij: atque ita vitam traducamus puram ac sanctam, & tenebris non oblectemur. Quis verò hîc non videat, spectato scopo Apostoli ab vna parte, qui scopus fuit docere, vnde possimus intelligere, an veram cum Patre & cum Filio κοινωνίαν habeamus, necne habeamus, & ab altera parte, considerato eiusdem Apostoli argumento, quod ductum fuit à natura illius, cum quo dicimur habere communionem, hoc est, à natura Dei, quòd sit lux purissima: quis, inquam, hîc non apertè videat, quam ante vocârat D. Iohannes κοινωνίαν cum Patre & Filio: posteà appellasse κοινωνίαν cum Deo: ac proinde nomine Dei, intellexisse Patrem & Filium? Imo hinc etiam efficitur, Patrem & Filium non duos esse Deos: sed vnum essentiâ Deum, vtrumque enim voce vnius Dei complectitur.

VI. Quod si excipias: At Apostolus loquens de reliquis peccatorum in Sanctis, nempe etsi illæ maneant in Sanctis, verè cum luce illa Dei coniunctis, ita tamen sanguine Christi illas purgari & tegi: vt non impediant, quin filij Dei sint verè lucidi: subdit, *Et sanguis Iesu Christi Filij eius, purgat nos ab omni peccato:* vbi cùm dicit, Filius eius, Christum intelligit, & Filium vocat eius, nempe, eius Dei, quem vocauit Lucem: nomine igitur Dei Iohannem non intellexisse Christum, sed tantum Patrem, si, inquam, hoc excipias, facilis est responsio, fallaciam admitti, quam vocant μεταβολήν. Nomen enim Dei aliquando essentialiter, aliquando personaliter capitur. Vtroque modo hîc etiam accepit Iohannes. Essentialiter in vers. 5. absolutè enim positum est. Personaliter & κατ' ἐξοχὴν, in vers. 7. restringitur enim ad Patrem, propter nomen Filij, quod subijcitur. Non itaque loquitur de nomine Dei in v. 7. quatenus commune est tam Filio, quàm Patri, sicut in 5. vbi nomine Dei Ioh. intellexit, Patrem & Filium, quibuscum habemus κοινωνίαν: esse nimirum vtrumque, vnum & eundem essentia Deum; vnam & eandem lucem, qua simus lucidi. Quum verò postea subdit, & nominat Christum, Filium eius, scilicet Dei: quis non videat, nomen Dei contrahi ad personam Patris? & quod anteà acceperat essentialiter de vtroque, posteà eum accepisse personaliter de solo Patre? Neque hoc nouum est, sed vsitatum in Scripturis. Quare quod excipis, minimè pugnat cum eo quod diximus ex Iohannis sententia. Non enim additur exceptio, solum Patrem esse Deum. Cæterum ratio à nobis adducta, euincit, Iohannem nomine Dei, in versicul. 5. & 6. intellexisse non solùm Patrem, sed etiam Filium, quoniam ante ostenderat, nostram κοινωνίαν non minùs esse cum Filio, quàm cum Patre. Sunt enim hæ propositiones in Ecclesia receptæ & certissimæ; quia è Scripturis desumptæ. Prima, quum prædicatur Deus de tribus personis simul: Tunc Pater: Filius & Spiritus sanctus, sunt verus

ille Deus, qui vnus tantùm esse in Scripturis prædicatur. Nam vna est & eadem omnium essentia diuina. Altera: quum prædicatur de singulis seorsim: tunc Pater est ille vnus verus Deus: Filius est ille vnus verus Deus: Spiritus sanctus, est ille vnus verus Deus. Tota enim essentia diuina, de singulis prædicatur in solidum; vt loquuntur, quando tota est in Filio, tota in Spiritu sancto: sicut & in Patre tota. Hinc fit, vt vna propositio non pugnet cum altera: nempe, Pater & Filius quibuscum est nostra κοινωνία, sunt ille Deus vnicus, qui est lux, & quocum habemus κοινωνίαν. Et ista: Pater, cuius Filius est Christus, est ille vnicus Deus, quocum nostram habemus κοινωνίαν. Hæc, inquam, propositio altera, non pugnat cum illa priore, quia in priore, Deus prædicatur in solidum, tam de Filio, quàm de Patre: in altera vero de solo Patre: Simile adscio: Corpus Solare, & radius eius: sunt ille Sol qui purissima est lux: & quo lucidi sumus, quicunque cum illis habemus communionem: quia suæ lucis faciunt nos participes. Est ne hæc vera? Est. Adde alteram: Radius qui e sole nascitur, eoque filius solius est: omnes a nobis depellit tenebras, & lucidissimos efficit, Annon & hæc vera? verissima. Pugnát ne cum superiori? Minime. Excluditúrne ideò radius a sole illo, qui in priori propositione, dictus esse lux purissima, qua fiant lucidi, quicunque huius fiunt participes? excluditúrne, inquam, a nomine solis, radius ipse, quia vocatur & quodammodo est filius solis? non excluditur, neque vna propositio pugnat cum altera: sed vtraque certa & verissima est. Idem dicendum de his duabus propositionibus. D. Iohan. quas modo explicauimus. Manifestum igitur est, ex hoc D. Iohan. loco: & ex eius scopo scilicet, & ex eius argumento: effici, tam Filium, quàm Patrem, verum & vnicum esse Deum, illámque lucem, de qua ait: Deus lux est. Neque hoc valere argumentum: Iohann. ait vers. 7. Patrem Christi esse illum Deum, qui purissima est lux: & quocum nostra est κοινωνία. Ergo Filius eius, non est ille Deus, & lux: quocum nostra est κοινωνία: alioquin sic etiam ego retorquerem argumentum: Filius Dei Patris est illa lux purissima: quacum habent communionem omnes fideles, & qua lucidi sunt. Hoc liquet ex Ioh. 1. 8. & alibi millies: vbi Christus appellatur lux. Ergo Pater non est illa lux. Si autem argumentatio hæc, non valet à Filio ad Patrem negatiuè: Ergo neque valet à Patre ad Filium itidem negatiuè. Valet autem ab vno ad alterum affirmatiue. Quanquam etiam ad exceptionem dici potest, antea Iohannem de Filio loquutum esse, quatenus Deus est: posteà de eodem, quatenus est Mediator & ἱλασμὸς pro peccatis nostris.

VII. Cap. 2. proponit Christum, vt ἱλασμὸν pro peccatis nostris: & aduocatum apud Patrem: vt hinc fiducia de remissione peccatorum propter Christum, alatur & fulciatur. Quum igitur mox vers. 3. & insequentibus vsque ad 7. subdit, & repetit pronomen eir, *Eum, eius, in eo*: proculdubio Christum intelligit. Quid autem facit Apostolus in illis versibus? Continuat suum principale argumentum: nimirum vt doceat, qua ratione possimus intelligere nos esse in eo, id est, in Christo, id quod suprà appellauit, primum habere communionem cum Patre & Filio: & deinde habere communionem cum Deo. Ac docet, inde nos posse verè intelligere, an simus in Christo, seu an communionem habeamus cum Christo, necne habeamus: nempe, si mandata eius (Christi) obseruemus. Item, si ambulemus, sicut ille ambulauit, id est vixit: vitæque puræ ac sanctæ exemplum reliquit. Ac proinde hortatur ad vitæ sanctitatem, variis argumentis. Quod autem dicit hic, seruare mandata Christi, item ambulare sicut ille: idem est cum illo quod suprà dixerat, ambulare in luce id est, vitam ducere puram & sanctam. Ergò quod etiam ibi dicit, communionem habere cum eo, scilicet, Deo: idem est cum hoc quod ait, esse in ipso, nempe Christo. Ac proinde confirmat, Christum esse illum Deum, quem vocauit lucem: quia tum demum scimus, nos esse in Christo, si mandata eius seruemus & exemplum vitæ eius sequamur; quæ omnia nil aliud sunt, quàm id quod suprà dixerat; tum demum nos scire, nos habere κοινωνίαν cum Deo, purissima luce, si in luce ambulemus. Sed in primo cap. locutus est in primis de patre: cum eo complexus & Christum filium. In secundo autem propriè Christum proponit, vt ἱλασμὸν & aduocatum, sanctitatisque exemplar, atque idem. Nouit igitur Iohannes, non solum Patrem, sed etiam Filium, esse illum Deum, puram lucem: quocum nostra est κοινωνία. Hoc idem confirmatur inde, quod vers. 8. Christum appellat illam veram lucem, nempe, de qua suprà dixerat: *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ*. Docet igitur, Christum esse illum Deum, qui est lux, & in quo nullæ sunt tenebræ.

Versu 18. ait multos iam tum venisse Antichristos: & hos docet fuisse hæreticos quosdam, qui à sincera Ecclesiæ doctrina, ad varias blasphemias defecerunt. Deinde quænam potissimum in re consisteret illorum hæresis & doctrina, pugnans cum doctrina Christi, & Ecclesiæ eius: explicat versu 22. dicens: *Quis est mendax, nisi qui negat Iesum esse Christum? Hic est Antichristus, negans Patrem & Filium.* Nunc si videamus in historiis, quinam fuerunt illi Antichristi, & hæretici, qui tempore Iohannis Euangelistæ iam venerant, & quænam illorum doctrina, qui negando Filium, Patrem etiam negabant: apertè etiam cernemus à contrario, qualis fuerit Ecclesiæ totius, de Christo doctrina. Illi Antichristi præter alios fuerunt, Ebion, & Cerinthus, & Carpocrates. Vixerunt enim isti, & turbarunt Ecclesiam anno Domini circiter 95 Iohannes autem Euangelista mortuus est anno Domini 102 Horum hæresis contra Christum fuit, eum esse ψιλὸν ἄνθρωπον, nudum hominem, quanquam aliqua diuersitas etiam fuit inter Ebionem & Cerinthum. Legatur Irenæus libro primo, capite 24. 25. Epiphan. in Panario libri primi, tom. 2. de Carpocr. hæres. 27. de Cerintho hæres. 28. de Ebione hæres. 30. Augustin. tom. 6. de hæresibus ad Quod vult deum. hæres. 17. 8. 10. Philaster pagin. 30. 31. 32. *Ebion (inquit) nihil in eo (Christo) diuinitatis fuisse docebat.* Sic reliqui, Euseb. Cæsar. Histor. Eccles lib 3. cap. 27. 28. Theodoretus in Epitome hæreticorum libro 2. apertè asserit, Ebionem docuisse, Iesum ψιλὸν esse ἄνθρωπον. Hi igitur sunt illi Antichristi, de quibus ait Iohannes: *Et nunc Antichristi multi cœperunt esse.* Et hæc fuit illorum hæresis de Christo: eum esse nudum hominem, vt sunt reliqui homines. *Quis est* (inquit) *mendax, nisi qui negat Iesum esse Christum?* Quum dicis, Christum, tria dicis: Primò Filium Dei naturalem, ac Deum verum. Deinde, Filium hominis, verum hominem. Tertio, Messiam, Pontificem, Regem, Mediatorem, Seruatorem mundi: vnicum & perfectissimum. Qui igitur negat Iesum, esse Deum, aut esse verum hominem, aut esse vnicum & perfectum Redemptorem & Seruatorem, is negat Iesum esse Christum. Ac proindè verus est Antichristus. Cerinthus autem & Ebion, negabant Iesum esse Filium Dei, Deum: dum eum prædicarent ψιλὸν ἄνθρωπον. Hoc igitur modo negabant Iesum esse Christum. Proinde melius explicans Iohannes horum Antichristorum hæresin, scribit: *Hic est Antichristus, negans Patrem & Filium*. At nunquam negabant Deum Patrem, esse Deum, quod legamus. Quomodo igitur ait Iohannes, hos hæreticos negasse etiam Patrem? Iohannes sese explicat, dicens: *Quisquis negat Filium: is ne Patrem quidem habet.* Simpliciter igitur non negabant, illum quem omnes vocant Patrem, esse Deum verum: sed dum negabant, Iesum esse illius naturalem filium, & ex eius substantia genitum: id quod faciebant illi, dum eum prædicarent purum & nudum hominem: ex consequente etiam illum, quem verbis fatebantur esse Deum, reipsa negabant esse Patrem. Quomodo enim Pater est verè & propriè: qui non ex se verè & propriè genuit Filium? imò negabant Patrem Christi, esse Deum: negando filium esse Deum. Proprium enim cuiusque filium, eiusdem oportet esse naturæ, cuius & Pater est. Qui igitur naturam aliquam adimit Filio: ea etiam spoliat Patrem. Hæc fuit illorum Antichristorum aduersus Christum doctrina. Quæ igitur fuit doctrina Ecclesiæ, non Antichristianæ, sed verè Christianæ? Doctrina planè cum horum Antichristorum deliriis pugnans: nempe Iesum Christum, verum esse naturalem Dei Patris Filium, eoque non purum hominem, sed verum Deum. Hanc fuisse doctrinam Ecclesiæ Christianæ: liquet cùm aliundè, tum maxime ex scriptis D. Iohannis: qui tam in Euangelio, quam in Epistolis, & in Apocalypsi. hanc vrget doctrinam de Christo, vero Dei filio, & ea re, vero Deo: proinde meritò hortatur fratres, vt in ea permaneant, dicens: *Quod igitur audiuistis à principio: in vobis maneat:* Noua igitur est doctrina: Christum nudum esse hominem, & non verum Deum. Vetus autem doctrina Ecclesiæ est, Christum talem esse Dei Filium, qui verus sit Deus: & quicunque hoc negat, ab eo negari etiam Deum esse Patrem Christi: & Patrem Christi, esse Deum. Quare ex horum, de quibus loquitur Iohannes, Antichristorum, Carpocratis, Cerinthi, & Ebionis doctrina de Christo: apertum colligitur argumentum, à contrario, Ecclesiæ Christianæ à qua illi defecerunt, doctrinam hanc fuisse: Christum nimirum, non esse nudum hominem, sed talem Dei Filium, qui verus sit Deus. Et notandum quod ait versicul. 24. *Si in vobis manserit.* Ergo qui non retinet veterem Ecclesiæ doctrinam, de Christi deitate: is certè κοινωνίαν habere nequit cum Patre & Filio. Vers. 24. loquitur de Patre & de Filio, distinctè, tanquam de duobus, dicens: *Si in vobis manserit quod audistis à principio* (id est, doctrinam Ecclesiæ) *vos quoque manebitis* (id est, constan-

constanter retinebitis κοινωνίαν) *cum Filio & Patre*. Postea verò de iis duobus loquitur, tanquam de vno dicens: *Hæc est illa promissio, quam ipse* (quis ipse? Pater & Filius vnus Deus) *pollicitus est nobis*; nempe vita æterna. Explicat: quid sit manere in Filio & in Patre, seu habere κοινωνίαν cum Patre ac filio: est, cum illis vitam viuere cœlestem & æternam. Deinde docet qui sint illi, quibus facta est hæc promissio: nempe illi, qui retinent doctrinam veterem Ecclesiæ, de Christo vero filio Dei, vero Deo, veroque & vnico Seruatore. Præterea, quis fecerit hanc promissionem: Certè non solum Pater, verùm etiam Filius ipse. Is enim hoc perpetuo inculcauit: *Qui credit in me* (tanquam in Dei Filium, verumque Deum, & Seruatorem mundi) *habet vitam æternam*. Ioh. 6. 47. *Qui seruat sermonem meum: Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Ioh. 14. 27. Ecce κοινωνίαν. Et tamen loquitur de iis duobus tanquam de vno Iohannes, dicens, *Hæc est illa promissio, quam ipse pollicitus est*. Quis ipse? num solus Pater? minime, vt iam ostendimus. Quis igitur ipse? ipse Deus; Pater & Filius. Docet igitur, Christum, non solùm filium esse Dei; sed vnum cum Patre Deum. Idem liquet ex vers. 27. *Sed vnctio, quam accepistis ab eo*. A quo Eo? non tam à Patre, quàm Christo. Christus enim dedit & dat Spiritum suum (quem hic vocat vnctionem Christi) omnibus in se credentibus. Ideò in Apoc. dicitur habere septem Spiritus in manu sua, hoc est dona Spiritus: vt scilicet det suis. Apoc. 5. 6. Hic versu 27. ait in singulari: *Manebitis in eo*: Suprà vero dixit: *Manebitis in Patre & Filio*. Manere autem in eo; idem est, quod κοινωνίαν habere, & retinere cum illo. Hæc igitur confirmant, fideles habere κοινωνίαν cum Patre & cum Filio: non tanquam cum duobus, sed tanquam cum vno, nempe *Deo*. Ac nequis ab hac mansione & κοινωνίᾳ de qua loquitur Iohannes, excludat Filium; ut ex quod dixerat de Patre & Filio, tanquam de vno: restringit ad Filium, quum ait: *Nunc igitur, Filioli, manete in eo*. In quo Eo? Christo, de hoc enim loqui Apostolum, docent quæ sequuntur: *vt quum patefactus fuerit*, ἵνα ὅταν φανερωθῇ, *habeamus fiduciam: neq; pudefiamus* ἀπ' αὐτοῦ, *in ipsius aduentu*. Loquitur enim apertè, de aduentu altero Christi ad iudicium: de quo Christo mox subdit: vers. 29. *Si scitis eum* (Christum) *iustum esse: quicunq; exercet iustitiam, nostis ex ipso* (Christo) *natum esse*. Solet tamen scriptura dicere nos nasci ex Deo. Quid igitur obsecro hæc omnia aliud docent, quàm Christum ita vnum esse cum Patre Deum; vt in nomine Filij, intelligatur & Pater: & in nomine Patris intelligatur & Filius: & vsque adeò à se inuicem esse inseparabiles, vt qui habet vnum, habeat & alterum, sicut passim docet ipse Iohannes in suis scriptis.

VIII. Sequitur cap. 3. *Videte qualem charitatem* (hoc est, donum, ex mera & gratuita charitate profectum) *dedit nobis Pater*. Quodnam? *Vt filij Dei vocemur* hoc est, simus, & pro talibus agnoscamur, & habeamur. Quis autem dedit nobis hoc gratuitum donum, & ex mera charitate profectum? non solùm Pater, sed etiam Filius. Vnde apud Ioh. 1. 12. *Et potestatem* (ἐξουσίαν, auctoritatem, dignitatem) *dedit eis* (ὁ Λόγος) *filios Dei fieri: iis nempe qui credunt in nomine eius*. In nomine igitur Patris, ipse quoque Filius comprehenditur: quando ipse cum Patre, & Pater cum Filio, dedit nobis hanc charitatem. Posteà dicit: *Nunc filij Dei sumus: sed nondum patefactum est, quod erimus. Scimus autem fore, vt quum ipse* (Quis? ille cuius sumus filij. Deus) *patefactus fuerit: similes ei* (cui? Deo, cuius sumus filij) *simus. Quoniam videbimus eum* (quem? Deum, cuius filij sumus) *sicuti est*. Ex perfecta enim cognitione & visione Dei: perfecta etiam nostri cum illo similitudo oritur, & quò quis clarius nouit Deum: eò etiam similior illi fit. Ergo quia tunc perfecte videbimus Deum & non ex parte: ideò etiam perfectè similes ei erimus. 2. Cor 3. 18. 1. Cor. 13. 10. 11. &c. Atqui loquitur hic Apostolus Iohannes, non tam de persona Patris; quàm de Filio. Is enim ille est qui apparebit. De hoc enim loquitur quum ait, ὅταν φανερωθῇ: & is etiam est cui similes erimus. Vtrumque explicat Apostolus, Col. 3. 4. *Quum apparuerit autem Christus vita nostra: tunc & vos apparebitis in gloria*: id est, ei similes eritis, nempe etiam corporibus vestris. *Nam corpus nostrum humile, conforme reddet corpori suo glorioso*. Phil. 3. 21. Tertiò, is quoque est, quem videbimus sicuti est: Iob enim ait, cap. 19. vers. 26. & 27. *Videbo Deum saluatorem meum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt*. Oculis certè corporis nemo videbit Patrem. Idem liquet ex versibus insequentibus præsertim ex 5. *Scitis illum patefactum esse*. ὅτι ἐφανερώθη (scilicet in carne) *vt peccatum nostrum tolleret*. Quis ille? apertè Filius Dei; Deus manifestatus in carne. 1. Tim 3. 16. Hoc clarius in vers. 8. *Ad hoc patefactus est Filius Dei, vt dissoluat opera Diaboli*. Ergò quum hic non minus de Filio, quàm de Patris persona loquatur Apostolus: & hunc, de quo loquitur, vocet Deum, dicens: *Filij Dei sumus*: consequitur, ipsum etiam Filium vnigenitum, vnum esse & eundem cum Patre Deum: cuius Dei nos sumus Filij. Vnde & Filius apud Iesaiam 9. 6. pater æternitatis, seu æternus, appellatur: & Christus nos baptizat, hoc est, regenerat Spiritu suo sancto, Ioh. 1. 33. ex quo efficitur, Christum quoque, quà Deus est, nostrum esse Patrem. Idcirco cum inuocamus Patrem nostrum, dicentes, *Pater noster*; non solùm Patris personam inuocamus, sed in ipso etiam Filium, & Spiritum sanctũ, quia omnes ij tres sunt ille Deus, cuius nos sumus filij. Dirigitur tamen oratio immediatè ad personam Patris, κατ' ἐξοχήν, quia principium est deitatis. Si quis interroget, Per quem igitur aduocatum? respondeo; per Christum, quatenus Mediator est: & vt Mediator à nobis consideratur.

IX. Vers. 8. Ad hoc patefactus est filius Dei; vt dissoluat opera diaboli. Primò ex verbo ἐφανερώθη, nempe in carne interprete Iohanne, & Paulo: Ioh. 1. 14. 1. Ioh 4. 2. 1 Tim 3. satis apertè colligitur, Christum ante carnem assumptam in qua φανερώθη, filium Dei fuisse, eoque Deum. Deinde ex fine idem colligitur: *patefactus est*, inquit, *vt dissoluat opera diaboli*. Quæ opera? peccatum. Diabolo enim auctore peccauit Adam, & in eo omnes: mortem. Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Fortior igitur diabolo Christus; & ideo Deus. Non est enim potentia super terram, maior potentia diaboli, ait Iob, 41. 24. ideò princeps mundi dicitur. Io. 12. 31. Certè qui destruit mortem, diaboli opus: non potest esse nisi Deus. Apud Oseam Iehoua ait, *Ero mors tua, ô mors*. A modo etiam, quo dissoluit peccatum in nobis, idem facilè demonstratur. Christus enim hoc facit, nos suo Spiritu sancto regenerando. Ideò subdit: *Qui natus est ex Deo* (id est, regeneratus) *non peccat: & non potest peccare* (ex animo scilicet & pertinaciter) *quia semen eius manet in illo: semen* (inquit) *eius*. Cuius? Dei. Quod semen? Spiritus sanctus. Spiritu enim sancto, tanquam semine suo, regenerat nos Deus. Atqui nos Christus regenerat: & Spiritus ille sanctus, quod semen vocat, non minus est filij quàm Patris Spiritus. Iohan. 1. 33. Rom. 8. 9. Gal. 4. 6. Cùm igitur Filius noster sit regenerator, per suum Spiritum, non minùs quàm Pater: non minùs etiam ex filio Dei, nati sumus, quàm ex eius Patre: sicut etiam non minùs creati à Filio, quàm à Patre, sumus autem renati ex Deo, sicut & creati; Non minùs igitur Christus Deus, quàm Pater: imò vterque vnus & idem Deus est, ex quo nati sumus.

Neque indignum est consideratione, quod initio capitis hortaturus nos ad sanctam vitam filiis Dei dignam, & ad mutuam charitatem: principiò proposuit charitatem Patris erga nos, dicens: *videte qualem charitatem dedit nobis Pater*. Deinde ostensurus, qualis debeat esse nostra charitas erga proximum: proponit exemplum charitatis Christi erga nos dicens: *Per hoc cognouimus charitatem, quoniam ille animam suam pro nobis posuit*. Quid hæc sibi volunt? nisi charitatem Patris, & charitatem filij eandem esse? Quid? quòd etiam eadem præcepta, quorum obseruationem vrget, & maximè præceptum charitatis, modò Dei in genere: modò Christi præcepta appellat? est tamen eorundem præceptorum vnus tantùm legislator Deus, Iacob. 4. 13. nec est, cur quispiam dicat, præcepta Christi vocari, sicut lex, dicitur Mosis lex, quia eius minister. Non enim Christus, minister legis fuit: sed Euangelij. Item ad calcem capitis ait: vers. 24. *Qui seruat eius* (cuius? Dei) *mandata: in eo habitat, & ipse in eo* (in quo? Deo. De hoc enim loquutus est vers. 23.) *Et per hoc cognouimus eum habitare in nobis, ex Spiritu quem dedit nobis*.

X. Idem docet cap. 4. vers. 13. & sequentibus. Primò Scripturæ tradunt ipsum Christum in nobis habitare: vt est ad Ephes. 3. 17. Patrem etiam, vt ait Iohan. 1. Ioh. 4. 15. Deinde Christus dedit nobis Spiritum sanctum: inde verò cognoscebant fideles, Patrem & Filium in nobis manere: cùm eodem modo & in iisdem hominibus habitet Pater, & Filius: & vterque, eundem nobis donet Spiritum sanctum, annon igitur & Filius Dei, Deus? Tertiò, regulam tradit, qua nosse possimus Spiritus bonos & Christianos, à malis & Antichristianis. *Quicunque Spiritus confitetur* (sincere) *Iesum Christum venisse in carne: ex Deo est*: contrà *Quicunque non confitetur Iesum Christum in carne venisse: ex Deo non est: & hic est Antichristi*. (Spiritus) Tria enim docet de Christo, hac breui regula: primò, eum fuisse, antequam fieret homo, hoc est, Deum esse. Nam venit in carne, erat igitur ante hunc aduentum in carne. Consentit cum Euangelio: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Iohan. 1. 1. Item, ὁ Λόγος, *factus est caro*. Ioh. 1. 14. Deinde, eum esse hominem verum: quia venit in carne: hoc est, vere factus homo, sese in humana natura manifestauit. Denique eius officium, esse enim Seruatorem mundi vnicum: quia si venit, venit propter nostram salutem, vt alibi

& hîc explicatur, nempe vers. 9. Misit in mundum, *vt viuamus per illum*, & 14. vt esset Seruator mundi. Ac certum est, omnes Antichristi hæreses, esse aut contra personam Christi hoc est contra eius vel deitatem vel humanitatem: aut contra officium. Idem etiam docetur in secunda Epistola: *Multi seductores* (inquit) *ingressi sunt in mundum, qui non confitentur, Iesum Christum venisse in carne: hic est seductor & Antichristus*. Ioh. 2. 7. Item cap. 4. vers. 9. 10. Epistolæ primæ: *Misit*, inquit, *Deus, Pater, filium suum vnigenitum in mundum: vt viuamus per illum*. erat igitur Filius *Dei* vnigenitus, ante hunc aduentum. Et si vnigenitus: non igitur Filius *Dei* per gratiam, vt nos: sed per naturam.

XI. Nimis vero aperta sunt testimonia in cap. 5. *Tres sunt qui testificantur in cœlo: Pater Λόγος Spiritus sanctus. Et hi tres vnum sunt*: Non ait, εἰς τὸ ἕν, vt posteà dicit, de aqua, Spiritu, & sanguine, vers. 8 sed ait: *Vnum sunt*. Ergo non tam consensione testimonij quam essentia & deitate vnum sunt. Sunt enim ita tres ij. vnum, sicut & filius de se, & Patre dicebat: *Ego & Pater vnum sumus*. Ioh. 10. 30. Item, testimonium horum trium, vocat testimonium *Dei*. Ergo nouit Christum, qui Λόγος est homo factus: esse Deum; imo vnum cum Patre Deum. Ait præterea, vers. 20. *Scimus Filium Dei venisse, dedisséque nobis mentem, vt cognoscamus illum qui verus est. & sumus in vero: in Filio Iesu Christo*. Primo ait, venisse: nempe in carne, vt ante: & e cœlo, vt alibi. Ergo, Filius erat Patris, in cœlo; antequam venisset in carne, in hunc mundum. *Et: dedit nobis διάνοιαν, vt cognoscamus illum*. id est, Deum. Consentaneum est hoc cum illo: *Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse explicauit nobis*. Ioh. 1. 18. Quotquot ergo διάνοιαν habuerunt, qua cognouerint Deum: à Christo habuerunt. Atqui Apostolus ait Deum illum esse, qui per suum Spiritum nobis se, & quæ ipsius sunt, reuelet, dicens: *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur: etiam profunditates Dei*. 1. Cor 2. 10. Christus igitur Deus. Sequitur, *Vt cognoscamus*; τὸν ἀληθινὸν Vocat Patrem, τὸν ἀληθινόν: scilicet, θεόν. Iuxta illud Christi; *Vt agnoscamus te, esse* τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν Ioh 17 3. Et mox Christum vocat Apostolus Iohannes itidem τὸν ἀληθινόν, dicens: καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ. quo? ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ: & statim apertius *Hic est ὁ ἀληθινὸς θεός*. Ac ne quis tergiuersetur, hunc locum intelligi de Patre, quum ait; *Hic est verus Deus*, addit; *Et vita æterna*. Ioh. 5. 20. Quem autem in initio Epistolæ vocauerat vitam æternam? Filium ipsum, λόγον ζωῆς. Si igitur Christus est vita æterna, sequitur, vt etiam sit ἀληθινὸς θεός: quoniam de eodem subiecto hæc duo prædicantur: vita æterna, & ἀληθινὸς θεός. Hæc omnia, quæ in hac Epistola obseruauimus, plenam faciunt fidem, quem Iohannes vocauit Filium Patris, & Filium Dei: hunc fuisse ab eodem agnitum, & prædicatum, pro tali Filio Dei, qui verus sit & ipse Deus: imo qui vnus sit cum Patre Deus.

XII. Testim. 3. Ioh. Apostoli, ex libro Apocal.

QVò verò magis ac magis hęc confirmetur doctrina, quędam etiam breuiter percurrenda sunt in tertio D. Ioh libro, hoc est, in Apoc. Nam in hoc etiam libro, non semel, Deus appellatur Pater Christi: & Christus Filius *Dei*, & Patris. Et cap. quidem primo, vers 6. ait Ioh. de Christo: *Et fecit nos reges & sacerdotes Deo & Patri suo*. Qualem igitur nouit, & prædicauit Filium Dei? Omninò talem, qui verus sit Deus. Principio docet, Angelum fuisse ad se missum, à Christo. Id quod clarius testificatur Christus, dicens: *Ego Iesus misi Angelum meum*. At Angelus ibidem disertè ait, se missum esse à Deo sanctorum Prophetarum. cap. 22. 16. & 6. Deinde in eodem cap primo v. 2. & 8. precatur Ecclesiis gratiam & pacem, tàm à Iesu Christo, quàm à Patre: quod certè non licet illi qui pura sit creatura Dat prætereà illi robur, & gloriam. Item Christus ipse attribuit sibi titulum Dei proprium, dicens: *Ego sum A & Ω, principium & finis*. cap. 1 8. Et mox Ioh. illi dat alium, qui non conuenit nisi in Deum, dicens: *Hæc dicit Dominus* (codices quidam habent, ὁ θεός) ὁ ὤν, ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. Quo titulo confitetur Christum esse æternum, & omnipotentem. En igitur qualem Filium Dei esse docuit Christum Iohan. In secundo etiam capite Christus se vocat Filium Dei: sed qualem se ipse describit, tum in eo cap. tum alibi. Ea enim sibi tribuit, quæ solius Dei sunt, oculos, quibus omnia videat cognitionem rerum omnium: quod scrutator sit cordium: quod sit omnium iudex, qui det vnicuique iuxta opera sua: quod sit primus, & nouissimus. Ex his omnibus patet, quo sensu Iohannes dixerit, Christum esse Dei Filium: nimirum talem qui genitus sit ex Patris substantia, & qui verus sit cum Patre Deus.

CAPVT IV.

Testimonia D. Petri, de Filij æterna ex Patris substantia natiuitate.

NEQVE D. Petrus nouit, Iesum Christum, alium esse *Dei* Filium, quàm qualem etiam nouit, confessus est, & docuit *D.* Iohannes. Sunt igitur aliquot etiam huius magni Apostoli testimonia examinanda, vt inde, qualis fuerit fides Petri de Christo filio *Dei*, clarius innotescat.

Primum Testim. Petri, ex Matth. 16. vers. 16.

OCcurrit autem primo loco confessio illa insignis: qua quid senserit de Iesu, ingenuè confessus est, & cui confessioni reliqui quoque Apostoli subscripserunt. Ea est apud Matth. Christus sic interrogat discipulos: *Quem me dicunt homines esse, Filium hominis?* Scopus Iesu Christi in hac interrogatione fuit, discipulos suos rudes adhuc & imbecillos in fide, paulatim ab intuitu illius suæ carnis, humanæque naturæ; ad solidiorem perfectamque illius, quæ sub carnis velo latebat, diuinæ naturæ cognitionem euehere; & in vera sui cognitione confirmare. Hic fuit scopus vt liquet ex contextu, & confessione Petri. Quomodo vero hoc facit Christus? Principio interrogat quid alij de se, quis sit existiment: deinde quid ipsi sentiant: idque facit, vt improbatis aliorum sententiis, nimirum se esse Eliam, aut Ieremiam, aut Iohannem Baptistam, subueheret Apostolos ad altiorem de se cognitionem: atque ita paulatim vi sui Spiritus in veram adduceret sententiam, inque ea confirmaret. Neque enim dubito, postquam Apostoli retulissent aliorum sententias: quin Christus renutu, & signo aliquo indicarit, huiusmodi opiniones falsas esse. Neque enim in se inesse, vt Iudæi illi putabant animam aut Iohannis Baptistæ, aut Eliæ, aut cuiuspiam ex Prophetis de mortuis: sed aliud quiddam in se latêre sublimius. Huc igitur spectat interrogatio: *Quem me dicunt homines esse Filium hominis?* Quasi diceret, Præter hoc, quod vident me filium esse hominis, hoc est, hominem, & quidem obscurum: quem præterea putant me esse? quid præter hanc humanam naturam, quæ omnibus est conspicua, de me homines sentiunt & loquuntur excellens? Nunc tenemus mentem & scopum Christi, in hac interrogatione. Sequitur Apostolorum responsio: *Alij Iohannem Baptistam, alij Eliam, alij Ieremiam, aut vnum ex Prophetis*. Quasi dicant. Præter hoc, quod vident te Filium esse hominis, verumque hominem: putant etiam animam & Spiritum, alij Iohannis Baptistæ, alij Eliæ, alij Ieremiæ, alij alicuius alius Prophetæ, in te esse: & hoc est illud, quod de te excellens cogitant: & dicunt. Erat enim iam quasi receptum apud Iudæos, animas defunctorum, & præsertim excellentium virorum, cum Spiritu quo fuerant donati, solitas fuisse migrare in alios homines Hanc opinionem falsam fuisse, non dubito, quin Christus significarit, ante hanc etiam interrogationem. Interrogat igitur discipulos denuò: & iubet, vt quid ipsi sentiant, liberè dicant: *Vos autem* (inquit) *quem me dicitis esse?* Quasi dicat: Nimis absurda sunt, quæ vulgus de me cogitat & dicit. Vos igitur, qui me audiuistis, qui mecum versati estis per biennium & amplius, quem me tandem esse dicitis: præter hoc, quod videtis me esse hominem? En quomodo volebat Christus, auditis & improbatis aliorum Iudæorum sententiis: Apostolos, ad veram de se cognitionem pertrahere; in se nimirum esse, quod longè excellentius sit anima Ioh. Baptistæ, Eliæ, &c.

II. Petrus igitur, vi Spiritus Christi, per has interrogationes, in veram Christi cognitionem perductus, nimirum, non in eo inesse animam Iohannis Baptistæ, Eliæ, aut alicuius ex prophetis; sed potius inesse animam, vt ita loquar, spiritum, naturam, seu deitatem Patris *Dei*, cuius dicebatur esse Filius. Hanc edidit præclaram & perfectam de Christo Iesu confessionem, dicens: *Tu es Christus ille*, nempe singularis & vnicus, qui pro salute mundi promissus fuit per prophetas. Nam alij quoque fuerunt Christi: omnes scilicet vncti Reges, & Pontifices, etiam Cyrus Rex Christus vocatur. Ies. 45. 1. Sed hoc articulo *ille* discernitur hic perfectus Christus, ab alijs omnibus. Porro tria de hoc Christo, seu Messia, Scripturæ veteris etiam Testamenti prædicarunt, & prædicant. Vnum, cum futurum verum hominem: neque id simpliciter, sed ex semine *Dauidis* secundum carnem; & quidem ex virgine natum. Sic enim Prophetæ prædixerunt. Iesa. 7. 14. Alterum, eum non solum fore verum hominem, sed etiam talẽ *Dei*, & Iehouæ Filium esse qui *Deus* sit, verúsque

Iehoua. Sic enim prædixerunt Prophetæ: vt anteà ostendimus, multis ex veteri testamento citatis testimonijs. Accipe illud Iesa. 9. 6. *Filius datus est nobis, & fuit principatus super humerum eius: & vocabit nomen eius, Admirabilem, consiliarium, Deus fortis.* Accipe & illud Iesa. 25. 8. *Perdet mortem in sempiternum, & abstergit Dominus Iehoua lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet ab vniuersa terra, quia Iehoua loquutus est. Et dicet in die illa* populus scilicet fidelis & Christianus, de Christo iam incarnato) *Ecce Deus noster iste (est) Expectauimus eum: & seruabit nos, iste Iehoua: expectauimus eum: exultemus & lætemur in salute eius.* Liberatio enim Babylonica per Cyrum, auctore Iehoua, typus fuit redemptionis per Christum: ideò & fuit verum de redemptione nostri per Christum, vaticinium. Ideo Iohannes in epistola prima vsus est hoc pronomine: *Hic est verus Deus:* scilicet noster. 1 Iohan. 5. 20. Et hoc omnino confirmat Christus ipse apud Matthæum, 22. 42. *Quid dicitis de Christo, cuius filius est? dicunt, Dauidis. Quomodo igitur vocat eum Dominum suum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam, vsque dum ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Concludit omnino Dominus Iesus Messiam non posse esse simplicem Dauidis filium; sed in eo aliam esse naturam, secundum quam Filius sit Dei, eoque maior Dauide, & Dominus Dauidis. Denique prædicant Christum esse perfectissimum doctorem, & prophetam, pontificem, Mediatorem, Regemque, ac Seruatorem mundi. Hæc enim officia Messiæ, passim in Scripturis habentur. Petrus igitur confitendo Iesum esse Christum illum, idque ex cœlesti reuelatione, & ex Spiritu Patris: confitetur etiam eum non solum hominem, sed verum Deum, & seruatorem mundi. Verum maioris explicationis causa addit: *Ille Filius Dei viui.* Sicut ante articulo, *ille Christus*, discreuit hunc verum Christum, ab alijs Christis, sic nunc eodem articulo: *ille Filius*, separat hunc ab alijs omnibus filijs Dei. Proinde ostendit alios quidem esse per gratiam: hunc vero per naturam. Neque certe alio sensu vocat hunc Filium illum Dei: quam & anteà Prophetæ, deinde Christus ipse, & Iohannes Baptista, & Iohannes Euangelista, & Paulus, aliique Apostoli confessi sunt. Ad summam autem, hæc duo de Christo, apud Apostolos conueniunt: esse illum Filium Dei: & esse Deum. Nam 1. Ioan 3. 8. dicitur, εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, *vt dissoluat opera Diaboli.* Quomodo autem alibi [illegible] ctus, declarat capite 2. & 4. nempe veniendo in carne. Paulus autem ait Deum manifestatum esse in carne: eodem plane vsus verbo, ἐφανερώθη 1. Tim. 3. 16. Ecce, quem Iohannes vocat illum Filium Dei: Paulus vocat Deum. Imo idem Iohannes ad fine Epistolæ, quem vocauerat Filium Dei, vocat Deum verum. Ergo cùm eadem sit omnium Apostolorum fides: dubium non est, quin etiam Petrus hic, confitendo Iesum esse Christum, & Filium illum Dei cognouerit & confessus sit, eum verum esse Deum.

Atque hoc idem confirmat epitheton quo Deum, Christi patrem ornat, dicens: *Filius Dei* τοῦ ζῶντος, *illius viuentis.* Hac enim particula non solum discernit patrem Christi, verum Deum, à falsis Dijs, quia hic est viuens, alij inanimes & idola: sed etiam docet, tum qualis sit pater Christi, Deus: tum ex consequenti, qualis sit & Christus Filius ex tali patre genitus. Pater est Deus, ὁ ζῶν, nempe per se & ex se, perfectissimè: eoque ab æterno, & in sempiternum: atque ita per se ζῶν, vt sit etiam causa vitæ in omnibus viuentibus: ac proinde ipsa etiam æterna vita. Sic Christus quoque docuit apud Iohannem: *Sicut qui misit me Pater, est* ζῶν nempe per se, & ex se, talis est Pater Christi, ex quo genitus est, Iohann. 6. 57. Et hæc est proprietas veri Dei: vt sit ὁ ζῶν. Omnis autem parens generat sibi omnino similes substantia, & natura, liberos. Ergo quum Petrus non contentus dixisse: *Tu es ille Christus, ille Filius Dei*, adiecit τοῦ ζῶντος significare voluit, etiam Filium talem esse τὸν ζῶντα, qualis & pater est ὁ ζῶν. Nam etiam sic Christus argumentatus est. Pater ἐστὶ ζῶν. Ioan. 6. 57. Ergo & Filius est ζῶν; sed propter patrem, quia à patre habet quicquid est & habet. Item, *Pater vitam habet in semetipso: ergo etiam Filio dedit vitam habere in semetipso*, Ioan. 5. 26. Ideo etiam [illegible] vita æterna. Filius ipse. 1. Iohan. 5. 20. Cùm sit autem hæc proprietas solius veri Dei, vt sit verè ζῶν hac dictione, τοῦ ζῶντος confessus est Petrus, Christum Filium Dei, tam esse verum [illegible] etiam pater Deus est: quia tam Filius, quàm Pater est ζῶν, & vitæ in omnibus viuentibus auctor: Sicut etiam [illegible] Ioh. 1. vers. 4. Hæc enim vis omnia viuificandi, tam certum est veræ deitatis indicium, ac testimonium: vt eo nullum [illegible] certius.

III. Equidem Christus fidem ac confessionem Petri probando: confirmat, quod de Petri confessione diximus. Sic enim [illegible] *Beatus es Simon Barlona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi,* Docet igitur, hanc qua donatus fuit Petrus, Christi Filij Dei, cognitionem & fidem: talem fuisse & esse, quæ beatum reddat eum, qui ea sit donatus, vt vbique prædicant sacræ Scripturæ: *Qui credit in Christum habet vitam æternam,* Iohan. 3. 36. Huc spectat illud, *Scientia sua iustificabit multos, iustus puer meus, iniquitates illorum portabit.* Iesa. 53. 11. Atqui scientia & cognitio, qua iustificamur, est illa, qua agnoscitur Christus, non tantum vt homo, sed vt verus & efficax Mediator, ac Pontifex, & Seruator: ac proinde vt Iehoua. Neque enim talis Mediator & Pontifex esse potest, nisi etiam Deus sit, virtutis infinitæ: vt vbique docent sacræ Scripturæ, & aliàs demonstratum à nobis fuit. Id quod etiam confirmatur: quia cognitio Christi, quæ iustificat, fiduciam in eum postulat. Fiducia autem non potest collocari in pura creatura. Quid vero per Ieremiam Iehoua? Ipse Iehoua auctor testamenti promisit hanc cognitionem sui iustificantem, quum dixit: *Nec docebunt vltra quisque proximum & fratrem suum, dicentes: Cognosce Iehouam: omnes enim agnoscent me.* Ierem. 31. 34. Auctor testamenti fuit non tam Pater, quàm etiam Filius, teste Apostolo ad Hebræos, 9. 15. Non dubito ergo, quin ibi de vera Christi Filij Dei, veri Iehouæ cognitione, promissio sit facta: hæc enim demum est illa, quæ iustificat. Quare quum Christus probans confessionem Petri, dixit: *Beatus es Simon:* non obscure docuit, se à Petro fuisse agnitum pro vero Iehoua, in quo fiduciam collocaret: ac propter hanc causam vero beatum esse.

Huc etiam spectat αἰτιολογία, quam subdit, cur sit beatus: *Quia (inquit) caro & sanguis non reuelauit tibi: sed Pater meus, qui est in cœlis.* Docet igitur talem fuisse cognitionem Petri, de Christo, Filio Dei: qualem neque ab vllis hominibus, neque suo ingenio, potuisset vnquam assequi. Atqui noscere Christum esse Filium Dei, quales & reliqui erant pij homines, quamquam pluribus & excellentioribus donis ornatum: facile fuisset cuique. Esse etiam Filium Dei, quia sine viri semine, virtute Altissimi conceptus est: potuisset ex matre, fœmina hoc dignissima intelligere. At esse Filium Dei, quia genitus ex Patre Deo; hoc non potuit, nisi ex ipso Patre, quo natus est, certo cognoscere. Quo spectat illud: *Nemo nouit Filium, nisi Pater: sicut etiam nemo nouit Patrem, nisi Filius & cui voluerit Filius reuelare.* Matt. 11. 27. Tam difficilem prædicat cognitionem Filij, quam Patris: & non nisi à Deo Patre patefieri posse Filium. Quid ita: nisi quia Deus est, non homo tantum? Quis igitur non videat, ex ipsa etiam αἰτιολογίᾳ Christi: Christum fuisse à Petro agnitum, non pro Filio Dei per gratiam, aut quia conceptus de Spiritu S. sed pro Filio ex Patre, Patrisque substantia genito, eoque vero Deo, Patri per omnia simili?

IV. Neque certè infirmum, ex promissione subiecta, colligitur argumentum, ad eandem, quam defendimus, confirmandam sententiam. *Sed & ego (inquit) dico tibi, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam & portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.* Promittit, primo perseuerantiam in fide ipsi Petro. Hoc enim significat, quum ait: *Et ego dico tibi, Tu es Petrus.* Quasi diceret, Confessus es, quis sim: & ego vicissim tibi libere dico, quid sis, quidve futurus sis: Tu (verè) es Petrus: & ideo talis etiam futurus es, firmus scilicet in fide, & lapis ad structuram meæ domus, non vulgaris, pertinens. Neque enim solum docet, merito fuisse anteà à se vocatum Petrum, quia petra sit firma in ædificio Ecclesiæ: sed etiam promittit illum talem semper futurum. Cur enim ex Simone vocauit illum, Petrum? Ioan. 1. 43. Non quia iam esset firmus in fide, sed quia ipse facturus erat illum firmum in fide: & ea re, verum Petrum. Cuius autem est promittere, & largiri donum perseuerantiæ, nisi Dei? Quod si quis nolit esse promissionem: fuerit saltem certa cognitio, & significatio, qua Christus certo nouit, & prædixit, quis qualisve esset, aut futurus esset Simon Petrus. Nimirum firmus & constans in fide. Cuius autem est, homines ita noscere? Solius certè Dei. Deinde promittit, se totam suam Ecclesiam, super hanc fidem, seu, super hanc veram certámque doctrinam, quam de se confessus est Petrus, ædificaturum, dicens: *Et super hanc petram* (id est, firmam certamque de me doctrinam ac fidem) *ædificabo Ecclesiam meam.* Alludit proculdubio ad omnes, quæ apud Prophetas extant, promissiones, de Ecclesia ex omnibus mundi partibus, in vnum corpus, ad vnámque fidem cogenda: quæ Ecclesia, nomine etiam domus, frequentissime apud Prophetas significatur. Præsertim vero alludit ad domum illam nouam; cuius gloria futura erat maior, quàm prioris fuerat, de qua apud Haggæ. & Zachariam. Hagg. 2. 10. Zach. 1. 3. 8. &c. Et duo ijs verbis docet: primum quis hanc domum sit ædificaturus: *Ego (inquit) ædificabo.* Alterum, quodnam sit fundamentum, super quod Ecclesia ædificanda sit. Ad primum quod attinet: Ædificator Ecclesiæ, est Iehoua. Apud Prophetam e-

nim ait: *Adhuc ædificabo te,& ædificaberis virgo Israel.* Item: *Et reducere faciam captiuitatem Iehuda, & captiuitatem Israe.: & ædificabo eos sicut à principio.* Ier.31.4.& 33.7. Atqui Christus hic ait se ædificaturum: ideóque se esse ædificatorem.

Quum igitur Christus dicat: *Ego ædificabo Ecclesiam meam:* annon satis apertè declarat se esse illum Iehouam, qui hanc Ecclesiæ instaurationem & ædificationem promiserat? Atque hoc inde confirmatur: quia dubium non est, quin Christus Ecclesiam Corinthiacam, sicut etiam reliquas ædificarit. Ait enim: *Ego ædificabo Ecclesiam.* Apostolus tamen ad Corinthios vocat Ecclesiam illam ædificationem Dei: omnino docens, Christum, qui ædificat Ecclesias, esse Deum. 1. Cor.3.9. Huc spectat pronomen, *Meam.* Ecclesia enim vbique in Scripturis dicitur esse Dei Ecclesia, Dei populus, Dei domus. Quid igitur sibi vult, quòd Christus, Ecclesiam Dei suam vocat Ecclesiam, nisi quia significare voluit, se verum esse & eundem cum Patre Deum: cuius Dei est Ecclesia. Huc illud quod habemus in Epistola ad Hebræos 3. versu 1. 2. 3.4.5.6. Versu 2. dicit Apostolus. Vt Moses fuit fidelis in tota domo Dei, id est, in Ecclesia: ita Christum fuisse fidelem ei, qui se constituit, id est, Patri. Versu 3. Sed ampliore gloria dignum esse Christum præ Mose: quanto maiorem habet honorem is, qui constituit domum, quàm domus ipsa. Hic aperte facit Christum constructorem seu ædificatorem domus, hoc est, Ecclesiæ, vt & Christus dicit: *Ego ædificabo Ecclesiam.* Deinde subdit: *Qui condidit omnia hæc* (tam domum & vasa domus, quàm seruos) *Deus est.* Quæ hæc domus? nos fideles; vt liquet ex versu 6. *Cuius domus sumus nos*, inquit Apostolus. Quis hinc non videat, Christum vocari Deum, quia domus, hoc est, Ecclesia, ab ipso ædificata est? Quod ad fundamentum attinet domus: docet esse hanc veritatem, quam Petrus confessus est de Christo. Et ad Corinthios, esse Christum, nempe hoc modo cognitum & receptum: quo à Petro fuit cognitus & receptus. 1. Corint.3.11. Atqui Prophetæ docent, fundamentum, quo nititur Ecclesia, esse Deum ipsum. Fundamentum igitur est, vt agnoscamus Christum esse Deum, & Seruatorem. Tertio promittit totius Ecclesiæ, eóque non Petri tantùm, sed singulorum quoque aliorum membrorum Ecclesiæ firmitudinem; & in fide ac Christo perseuerantiam, dicens: *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Qui enim ædificat domum: eiusdem etiam est eam conseruare, & firmam ac stabilem, farctámque tectam tueri. Cuius vero est, talem Ecclesiæ firmitudinem polliceri atque largiri, nisi Dei? Ad hæc ipse tanquam Dominus Ecclesiæ, nō solum Ecclesiæ & regni sui claues, seu gubernationem & auctoritatem intromittendi & excludendi, nomine clauium significatam, dat Petro, & Apostolis omnibus, vt liquet apud Matthæum & Iohannem. Matth.18.19. Ioann.20.23. omnibus denique legitimis Christi ministris, vt docet Apostolus ad Ephes.4.11.12.&c. verum etiam promittit efficacitatem huiusce ministerij, seu vsum harum clauium: nimirum se effecturum, vt quidquid ipsi legitimè & ex verbo Euangelij ligauerint, aut soluerint: illud etiam totum sit in cœlo solutum, & ligatum: hoc est, probatum, ratum, firmum. Annon his verbis apertè docet, se Dominum esse & Ecclesiæ, & totius regni cœlestis? & penes se vnum esse ius, & autoritatem tam in terris, quàm in cœlis, omnia constituendi? Ergo tam ex antecedentibus, quàm ex consequentibus confessionem Petri, liquido apparet quo sensu Petrus, Iesum Christum appellauerit, illum Filium Dei: talem nimirum, qui non gratia factus, sed natura genitus sit ex Deo Patre: ac proinde qui verus sit cum Patre Deus. Talem enim se esse declarauit primo Christus, sicut vidimus: vt Petri confessionem non tam probaret, quàm confirmaret.

V. Testim.2.Petri, ex Ioh.6.v.68.& seq.

EAndem Petri, & reliquorum Apostolorum confessionem habemus apud Iohannem, ad finem cap.6. quæ, quia digna est consideratione, paucis est explicanda. Verba sunt ista: *Respondit ergo ei Simon; Domine ad quem abibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Hæc Petri responsio resoluitur in vnam propositionem, & tres rationes. Propositio est, se velle manere cum Christo, & ab eo ad neminem vnquam deficere. Prima ratio est: Quoniam ipse solus Christus nemóque alius, habet verba vitæ æternæ: hoc est, quia solus viuificat suo sermone, ad æternam vitam. Secunda ratio est: Quoniam hic est ille verus Messias qui fuerat promissus, Propheta, Pōtifex, Rex. Ratio tertia: Quod Iesus non solum sit Christus, sed etiam Filius Dei naturalis, verúsque Deus? quo nemo potentior, sapientior, melior, amantior nostri: ait ergo Petrus: *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Hoc est, Nolumus à te ad quempiam alium deficere, sed apud te perpetuo manere. Nam verba vitæ æternæ habes. Nempe tu solus. Ratio sic formatur.

Nisi velimus perire, oportet nos esse apud illum, qui nos viuificet. Nam non possumus ipsi nos viuificare, & per nos ipsi viuere.

Atqui te solum nouimus, qui nos vita possis donare. Nam reipsa sentimus, nos tuis verbis ad æternam vitam viuificari. Habes enim verba æternæ vitæ, hoc est, ad æternam vitam viuificantia.

Ad quem igitur alium abire possumus, qui nos viuificet? Sequitur altera ratio, cur ab Iesu deficiendum non sit: *Et nos credidimus, & cognouimus quòd tu sis ille Christus.* Quasi dicat: Summa est insania ab eo deficere, qui sit ille Christus, olim promissus, cuius solius, tanquam prophetæ summi, doctrina viuificare potest: & cuius solius, tanquam veri Pontificis sacrificio, expiari possunt peccata nostra: cuius denique solius, tanquam omnium potentissimi regis, viribus, debellari possunt hostes omnes nostri: & nos in æternum regnū introduci. Atqui tu es ille Christus. Hoc nos non solùm credimus, sed etiam certe ac clarè nouimus. *Et quòd tu es ille Filius Dei viuentis.* Tertia hæc est ratio.

Non est deficiēdum à naturali Dei Filio, eoque vero Deo, ad vllam creaturam: quid enim insanius?

Atqui credimus & scimus, te esse Filium illum Dei viuentis.

Ergo ad quem ibimus?

Apostoli sua hac confessione, & protestatione indicant causam, cur Christus suprà non dixerit: Sed nemo vestrum est qui credat, verùm dixerit: *Sunt quidam ex vobis qui non credunt.* Causa est: quia Christus nouerat, sicut eos, qui non credebant, sic etiam illos, qui credebant. Ac proinde confirmant, Christum inspectatorem esse cordium, & nosse, qui sint sui, & qui non sint sui: qui electi, & qui reprobi: eóque ipsum verum esse Deum. Quum verò aiunt, Christum habere verba æternæ vitæ; testantur se sensisse, hoc Christi sermone se viuificari: ac proinde confirmant sua experientia, verum esse quod ille dixerat, verba, quæ loquebatur de sua carne, Spiritum esse & vitam: hoc est, virtute Spiritus esse viuifica. Quum denique aiunt, Christum esse illum Filium Dei viuentis: multis rationibus confirmant doctrinam, de naturali generatione ipsius ex Patris substantia. Quæ, quia fuerunt paulo antè explicatæ, non sunt denuò repetendæ. Certè, quum vocant illum Filium; & per ἐξοχὴν illum Filium, atque etiam addunt Dei viuentis: nil aliud nobis volunt, quàm Iesum Christum esse talem Dei Patris Filium, qui eiusdem sit cum ipso essentiæ & deitatis.

VI. Testim.3.Petri, ex Act.2.v.14.& sequent.

IN ipsa etiam prima concione, quam habuit Petrus ad Iudæos, post effusum super se & super reliquos Apostolos Spiritum sanctum: quædam inseruit Apostolus, quibus non obscurè significauit Iudæis, Iesum Christum, quem cruciauerant: crucifigendum, & quem demonstrat fuisse à mortuis excitatum, & ad dextram Patris exaltatum: minimè ψιλὸν ἄνθρωπον: sed talem esse Dei Filium, qui Deus sit.

Principio v.16.17. citat locum Ioelis ex cap.2. & ait Deum promisisse, se vltimis temporibus effusurum de suo Spiritu super omnem carnem. Paulo pòst vers.33. ait, Iesum excitatum à mortuis, & exaltatum ad dexteram Dei (quod ad humanitatem attinet) acceptum hunc à Patre Spiritum, effudisse super Apostolos. Docuit igitur, Christum Iesum esse illum cum Patre Iehouam, qui promiserat se largiter missurum super Apostolos Spiritum sanctum. Scio quid soleat excipi: Christum dici effudisse Spiritum, quia Pater per eum effudit, & sic ad alia similia loca respondent aduersarij. Ad hanc & alias exceptiones post confirmatam totam de Trinitate doctrinam, respondebo seorsum. Interim tamen pro hoc tempore hanc breuem retineamus responsionem, ex certa Christi propositione desumtam: *Quæcunque Pater agit eadem & Filius facit, & quidem ὁμοίως.* Ioan.5.19. Ex hac propositione sequitur. Ergo Filius cū Patre promiserat per Ioelem Spiritum sanctum & Pater ita per Filium misit Spiritum S. vt etiam Filius, non tanquam instrumentum Patris, sed tanquam causa efficiens, cum Patre, eundem miserit Spiritum. Id quod etiam hinc manifestè apparet: quia Christus apertè dicit: se missurum Spiritum sanctum à Patre: Iohan.14.17.& 26 & 16.7. non minùs hunc Spiritum esse Christi, quàm Patris, docent Scripturæ. Rom.8.9. Galat.4.6. Quare ex illa Iehouæ per Ioelem promissione, & ex eo, quod dicit Petrus, Christum misisse Spiritum S. super Apostolos, deductum argumentum, optime concludit: Christum talem esse Iehouæ Filium, vt & ipse sit Iehoua: & pro tali agnitum fuisse à Petro. Deinde in recitatione vaticinij Ioelis, est illud, vt

Iud, v. 21. *Quicunque inuocauerit nomen Domini*, hoc est, Iehouæ, vt habet Propheta, *saluus erit*. Ananias autem ait de Paulo, *habet potestatem vinciendi omnes, qui inuocant nomen tuum:* Act. 9. 14. Christum autem alloquitur. Agnoscit Petrus inuocandum esse solum Iehouam, ex Ioele. Idem inuocabat nomen Iesu cum aliis fidelibus & Anania. Nouit igitur Iesum esse Iehouam. Præterea idem ait de Christo, quà homo est, vers. 24. & 32. *Quem Deus excitauit à mortuis.* Et huc spectat vaticinium, quod ex Psal. 16. 10. citat. Atqui non ignorabat Petrus illud Christi: *Ego excitabo illud* Ioann. 2. 19. Item: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam* Ioan. 10. 18. Nouit igitur Petrus, Christum, quà Λόγος, esse cum Patre illum Deum qui Christum vt hominem, excitauit.

Quodquod vers. 30 ait, Christum de fructu lumborum Dauidis τὸ κατὰ σάρκα suscitatum, & super sedem Dauidis collocatum fuisse, quum dicit, τὸ κατὰ σάρκα, luculenter demonstrat Apostolus, in Christo, præter humanam carnem, id est, præter naturam, secundum quam natus erat ex lumbis Dauidis, se aliam etiam nouisse naturam, cuius respectu non erat ille Dauidis, sed Dei Patris Filius. Ac proinde sicut quod ad carnem attinet, ita Christus filius est hominis Dauidis, vt verus sit homo: sic quod ad hanc alteram attinet naturam, eundem ita esse Dei Patris filium, vt verus sit Deus, optimè nouit Apostolus Petrus. Quinto, vers. 34. citat de Christo dictum Dauidis ex Psalm. 110. 1. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*, Matth. 22. 42. Ex hoc autem dicto concludit Christus ipse apud Matthæum, Fieri non posse, vt Messias filius tantùm sit Dauidis, ac proinde homo tantum. Ergo idem etiam nouit Petrus. Postremò, vers. 38. iussit omnes, qui resipiscentiæ signum ederent, baptizari in nomen Christi. Scimus autem minimè licere baptizari in cuiuspiam puri hominis nomen. 1. Cor. 1. 13. Baptismus enim tessera est publica nostræ fidei, absolutæ obedientiæ, & cultus in illum, in cuius nomen baptizamur, & symbolum est fœderis inter Iehouam, cui obsignamur, & inter populum, qui obsignatur. Liquet ergo ex iis omnibus, Petrum agnouisse Christum pro tali Dei filio; qui verus sit Deus.

VII. Testim. 4. Petri, ex 1. Epistola ipsius, c. 1. v. 3.

IN priori Epistola, Cap. 1. vocat Deum, Patrem Christi: Christum igitur nouit esse Dei filium. Sed qualem? Declarat hoc quum ait vers. 11. Spiritum Christi fuisse in Prophetis, & per illos prænunciasse, & declarasse: tam quænam passiones in Christum essent venturæ, quàm quænam gloria illas passiones foret consequutura. Quid aliud iis verbis docuit, quam Christum illum esse, qui suo Spiritu habitabat in Prophetis, & per Prophetas vaticinabatur? neque enim hic loci Spiritus nomine intelligi potest anima Christi, quia illa non fuit in Prophetis: sed aut ipse Spiritus sanctus, qui est Christi, aut ipsa Christi deitas, deitatisque vis. Rom. 8. 9. Vero accipias modo nomen Spiritus, sequitur, Christum non esse nudum hominē, sed verum Deum. Sic capite 3. vers. 18. Duas apertè in Christo ponit partes: carnem, hoc est, humanam naturam, & secundum hanc, dicit Christum fuisse passum ac mortuum. Et Spiritum: quo Spiritu, hoc est, cuius Spiritus virtute ait, eundem fuisse viuificatum, hoc est, vitæ restitutū. Imò hoc eodem Spiritu, etiam tempore Nohæ venisse ad illos immorigeros Spiritus, hoc est, homines; qui tunc temporis viuebant, nunc autem sunt in carcere inferni, & illis prædicasse, nempe per Noham. Quid hîc nomine Spiritus Christi, aliud intelligi potest, quàm æterna eius deitas? hac enim docet Petrus Christum suæ semper Ecclesiæ præfuisse, iam inde à condito orbe, & hac eadem, seipsum hominem à mortuis excitasse, sicut dicebat ipse apud Iohannem: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam:* Ioann. 10. 18. His duobus locis satis perspicuè declarauit Apostolus, quo sensu vocauerit Christum filium Dei, nempe æternum & naturalem: eóque verum Deum.

VIII. Testimon. 5. Petri, ex 2. ipsius Epistol. cap. 1.

IN Epistola verò posteriore, cap. 1. vers. 1. disertè & sine vllis ambagibus, vocat Christum, non solùm Seruatorem, sed etiam Deum nostrum. *Simeon Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui æquè preciosam fidem nobiscum sortiti sunt, per iustitiam,* τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Illud, τοῦ θεοῦ ἡμῶν, non potest, ad Patrem referri; sed vt ad id quod sequitur, nempe καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, referatur; cogit vnicus articulus, τοῦ θεοῦ: cum quo articulo coniungitur necessariò etiam id quod sequitur, καὶ σωτῆρος. Si enim alter articulus τοῦ, præpositus fuisset dictioni σωτῆρος, hoc modo καὶ τοῦ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ: omninò significasset Petrus duas distinctas personas: vnam illius, quem vocat τὸν θεὸν, alteram illius, quem vocasset τὸν σωτῆρα. Sed cum vno articulo τοῦ, coniungat & dictionem θεοῦ, & dictionem σωτῆρος, apertè demonstrat vtrumque epithetum ad Christum esse referendum, ac proinde sic resoluenda est oratio, ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν. Quæ cum ita se habeant, apparet quo sensu paulo post dixerit, & intellexerit Christum, vocatum fuisse filium Dei: nimirum talem filium, qui verus sit Deus: ac proinde qui à Patris substantia genitus sit. Sic igitur ait, versu 16. *Non enim arte compositas fabulas sequuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi* δύναμιν (hæc est vis deitatis) & παρουσίαν (hæc est eiusdem incarnatio & manifestatio in carne) ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. Hoc nomine intelligit id quod Iohannes exprimit nomine gloriæ, dicens: *Et vidimus gloriam eius, gloriam vt Vnigeniti à Patre.* Ioan. 1. 14. Quid vero nomine gloriæ intellexerit, aliàs diximus, vt cùm Christus dicit, Iohann. 17. 5. *Glorifica me ea gloria, quam habui apud te, antequam mundus fieret*, diuinam scilicet gloriam seu deitatem, sese in Christo multis modis exerentem. Sequitur λαβὼν γὰρ παρὰ θεοῦ πατρὸς τιμὴν καὶ δόξαν, id est, testimonium honoris diuini, & deitatis. Quomodo? *Voce ad eum delata huiusmodi à magnifica gloria.* Magnificam gloriam, vocat Patrem ipsum, vt liquet. Quia Pater non solum Deus est, sed sua ipsius deitas, quam etiam dicit esse μεγαλοπρεπῆ, hoc est, magnificam. Qua dictione, potentiam, maiestatem, perfectionem, denique quidquid est æternæ illius deitatis, expressit. Proinde cùm hîc nomine magnificæ gloriæ, intellexerit Apostolus deitatem Patris: ita quum anteà dixit, Christum accepisse à Patre τιμὴν & gloriam, id est, honorificam gloriam: nil aliud intellexit, quàm honorificum deitatis testimonium. Quódnam est hoc testimonium? declarat: *Hic est filius meus dilectus, in quo acquiesco.* Si testimonium hoc, illa gloria est, quam accepit Christus à Patre in monte sancto, testimonium est igitur non simplicis filiationis, sed æternæ & naturalis, hoc est, Christum filium esse Dei patris, æternum, genitum, non factum, eóque verum Deum, quemadmodum & Pater Deus est. Alioqui, qualis hæc gloria, quam à Patre dicitur accepisse, si Christus ψιλὸς tantùm ἄνθρωπος esset, vt dicebant Ebionæi, & nunc alij Antichristi? Sed huic honorifico testimonio Patris, accessit etiam patefactio gloriæ ac deitatis Christi, in ipso monte. Matth. 17. Quænam illa? quum scilicet transformatus seu transfiguratus est, coram Apostolis illis tribus. Iacobo, Iohanne, Petro, & resplenduit facies eius vt Sol, vestimenta autem fuerunt alba, vt lux, seu nix. Quid enim fuit illa μεταμόρφωσις aliud, quàm patefactio quædam diuinæ naturæ, quæ alioqui sub illius carnis velo latebat? Iccirco Euangelista Matthæus docet ibi, omnia fuisse diuinæ lucis, id est, maiestatis testimonia. Nam facies Christi resplenduit vt sol: Ecce lucem deitatis in facie Christi. vestimenta alba, instar lucis: En eandem deitatem, ex vestimentis etiam, suo quodam splendentem modo. Nubes lucida obumbrauit Apostolos, en testimonium præsentiæ deitatis. Deus enim lux est: ait Iohannes Euangelista. 1. Iohan. 1. 5. Lux igitur illa in facie & vestimentis Christi, nil aliud fuit, quàm quædam veræ deitatis Christi patefactio, sicut & nubes lucida testimonium fuit præsentiæ Dei Patris. Et de hac causa Petrus mentionem facit illius montis, vt nos reuocaret ad historiam, quæ ab Euangelistis narratur, præsertim à Matthæo, & inde peteremus confirmationem huius, quod dixit, Christum accepisse gloriam, à magnifica gloria, id est, testimonium suæ deitatis, à gloria Patris: hoc est, à Deo Patre. Quare ipsæ etiam circunstantiæ, quas hîc partim explicat, partim innuit Petrus: docent, quo sensu intellexerit vocatum fuisse Christum à Patre, filium eius dilectum: nempe filium Dei, Deum. His accedit, quòd Apostolus in fine huius Epistolæ, gloriam illam, quam soli Deo adscribunt Sacræ literæ, Christo Seruatori nostro, precando attribuit, dicens, 1. Petr. 3. 18. *Crescite in gratia & agnitione Domini nostri, & Seruatoris Iesu Christi, cui* (Christo) *gloria, & nunc & in diem æternitatis*, seu, ad tempus sempiternum. Amen.

Dubium ergo non est, quin Petrus agnouerit Christum, pro æterno, & naturali Dei Patris Filio: ac proinde pro vero Deo.

CAPVT V.

Testimonia D. Pauli Apostoli pro Christi æterna ex Patre Natiuitate.

NIHIL verò certius sententia Pauli de æterna & naturali Christi, ex Patre Deo generatione, quia ita Filius Dei est, vt hunc Apostolus pro vero agnoscat & adoret Deo. Ex multis ergo, & propè infinitis Apostoli Pauli, de Christo filio Dei, testimoniis, operæ pretium fuerit, aliquot examinare.

Primum Testimon. Pauli ex Actor. 9. vers. 20. &c.

PAulus non ita multò post quã conuersus fuisset ad Christum, repletus Spiritu sancto & dies aliquot versatus cum discipulis Christi, qui erant Damasci, ingressus synagogas, cœpit Christum prædicare: hoc cum primis contendens, & per Scripturas demonstrans aduersus Iudæos Messiam seu Christum esse illum Filium Dei. Hunc vero Iesum, esse illum Christum, ac proinde concludens, hunc Iesum esse illum Dei Filium. Hæc fuit prima disputatio Pauli cum Iudæis post suam conuersionem: nempe de Christo Iesu, vero illo Dei filio. Quid vero per hanc Pauli disputationem consequutum est? Iudæi consilium inierunt Paulum interimendi, propterea quod conuicti ab eo fuerant Iesum esse Filium illum Dei. Idem contigit illi Hierosolymis. Nam postquam disputasset aduersus Græcos de eadem, illi hac Pauli doctrina & essi acitati: hominis in disputando offensi, conabantur illum è medio tollere. Hæc omnia habentur capite nono. Ex his omnibus satis apertè liquet, quo sensu Apostolus prædicârit Iesum Christum, esse illum Dei Filium, nimirum naturalem, eóque verum Deum. Ac primum quidem hoc manifestum fit, ex blasphemia in Christum, à qua resipuit Saulus. Nam peccatum inter alia, à quibus resipuit Apostolus præcipuum, fuit blasphemia in Iesum Christum: quia contendebat eum esse purum hominem, & quidem blasphemum in verum Israelis Deum: propterea quod prædicauerat se Filium esse Dei, æqualem se faciens Deo, & hac etiam de causa, Saulus persequutus est Christianos, quia nomen Christi, tanquam veri Dei inuocabant. Testis est Ananias Act 9. 13. 14. Paulus autem talem esse Iesum, qualem Christiani profitebantur, minimè credebat, sed potiùs blasphemos illos esse iudicabat, qui Deum esse Iesum dicebant, & illius tanquam veri Dei nomen inuocabant. Ergo posteaquam ab hac blasphemia resipuisset Apostolus, & cœpisset prædicare, Christum esse illum Filium Dei, qualem obsecro filium esse prædicabat, nisi talem, qualem antea esse omnino negauerat: nimirum talem cuius tanquam veri Dei nomen, esset inuocandum: & quem vt verum Deum, ipse quoque deinceps vnà cum aliis inuocaret? Huius rei historiam & confirmationem habemus in Epistola ad Timotheum, 1. 13. Vbi scribit se fuisse blasphemum: quando, & quam ob causam? nempe quum persequeretur Christianos, tanquam blasphemos, qui à nomen Christi vt veri Dei inuocabant: & ipse interim erat blasphemus, qui contrariam defendebat opinionem, eamque blasphemiam: nempe Iesum purum esse hominem: & eos contendebat esse blasphemos, qui nomen Christi inuocarent. Si igitur, quam ante conuersionem putabat de Iesu sententiam, esse ipsissimam veritatem: eam post conuersionem apertè fassus est fuisse blasphemiam, nempe Christum purum esse hominem: An non etiam apertè ex consequenti fassus est, se post conuersionem agnouisse Christum talem esse Dei Filium, qui Deus sit, & cuius nomen sit inuocandum? Atque huc spectat, quod posteaquam agnouisset se fuisse blasphemum in Christum: mutata blasphemia, in laudem Christi, & falsa opinione, in veram sententiam, Christo attribuit illa, quæ solius Dei sunt. Nam præterquam quòd Euangelium, quod ad Galat. 1. 7. & alibi, vocauerat Euãgelium Christi: Hic ad Timoth. 1. 11. Euangelium vocat Beati Dei, hæc etiam subdit: *Gratiam igitur ei habeo, Christo Iesu, qui, &c.* vsque ad 17. vers. um legantur omnia. Annon iis versibus, talem describit Christum Filium Dei, qui verus sit Deus? Cui enim gratias agit pro tot beneficiis, quæ postea commemorat, acceptis? Christo. En quomodo & ipse inuocat nomen Christi. Cuius vero est, ἐνδυναμοῦν. vires animo, & voluntati indere, seu, & bonam voluntatem, & fortem animum, potentiamque ad bonum donare? Dei. Cuius est, hominem blasphemum fidelem efficere, & pro fideli habere? Dei. Cuius homines ad ministerium eligere: & in eo constituere? Dei. Cuius est peccatorum misereri, peccataque condonare? Dei. Cuius denique est gratia, fide, & dilectione, al quem largiter donare? peccatores seruare? diuinam clementiam in eis explicare? Dei. Hæc tamen omnia, post suam conuersionem Apostolus tribuit Christo: quem Christum anteà, tanquam blasphemum in Deum Israelis, execrabatur, eumque in illius Ecclesia persequebatur. Ergo à blasphemia in Christum, Filium Dei, à qua resipuit Paulus: manifestum est, quem post conuersionem vocauit, & defendit esse Filium illum Dei: cum ita vocasse & defendisse, quod agnouerit filium esse naturalem, & ea re, verum Deum.

Idem etiam colligere licet, non solùm ex ipso Apostoli testimonio: In quo testimonio articulus, ὁ præpositus dictioni, Filius Dei, idem confirmat, vt sæpe dictum est: sed etiam ex modo, quo hoc testificabatur & docebat, nempe disputando cum Iudæis, & testimoniis Scripturarum id demonstrando: nimirum hunc Iesum esse Christum, & Filium Dei. Quorsum opus disputatione, si contendebat Filium esse Dei per gratiam? At contendebat esse Filium Dei, quia conceptus è Spiritu sancto. Ego vero nunquam lego, hoc contendisse Apostolos: neque etiam hoc disputabatur inter Iudæos. Lego vero quam sæpissime eos docuisse Christum esse Deum: filium vnigenitum Dei. Et hoc est illud, quod controuertebatur. Iudæi enim, vnà ex parte sciebant, vnum tantum esse Deum Israelis, qui legem dederat Mosi: altera ex parte videbant hunc Iesum, nuper natum esse ex fœmina, quem etiam persuasi erant conceptum fuisse non ex Spiritu sancto, sed ex semine Iosephi; vt Lucas docet, capite 3. vers. 23. Contendebant igitur fieri non posse, vt hic Iesus talis esset Dei Filius, qui reuera esset Deus. Apostolus ergo id euincebat è Scripturis. Hinc disceptatio. Nam si quis dicat contentionem tantum fuisse inter Iudæos & Paulum: An Iesus esset Christus, necne, is facilè refellitur verbis Lucæ; qui narrat, Paulum vtrunque hoc contendisse: Iesum esse, & Christum, & illum Dei Filium. Quare etiam ex disceptatione ipsa, manifestum est, quo sensu Apostolus defenderit, Iesum esse Christum, & Filium Dei. Idem liquet ex odio & persecutione Iudæorum aduersus Apostolum, propter hanc illius doctrinam de Iesu Christo. Iudæi enim induxerunt in animum occidere Paulum & insidias illi hac de causa struxerunt. Quorsum hoc obsecro, nisi, quia iudicabant illum esse blasphemum: sicut & ipse idem antea senserat, & fecerat aduersus Christianos, eandem ob causam? Quæ vero hæc blasphemia? num quia diceret, Iesum esse Filium Dei per gratiam? At hæc non erat blasphemia apud Iudæos. Num quia prædicaret esse Filium Dei, propterea quod conceptus esset de Spiritu sancto? At hoc neque contendebant Apostoli, neque erat blasphemum. Quid vero erat illis blasphemum, & dignum morte? Dicere Iesum Christum esse Filium Dei talem, qui Deus sit. Hoc enim omnino illorum iudicio pugnabat cum gloria vnius Dei Israelis. Hæc est causa cur cogitarint Iudæi Paulum interficere, quod scilicet blasphemus esset in Deum Israelis, dicendo, Iesum esse Filium illum Dei. Nouerunt igitur, talem ab Apostolo prædicari, Iesum esse Dei Filium; qui Deus sit.

Hoc primum testimonium Apostoli volui fusiùs explicare, & confirmare quo sensu sit accipiendum: quia multum refert scire, qualem nouerit & prædicarit Iesum esse Filium Dei Paulus: simul ac blasphemo in Christum factus fuit Christi Apostolus. Confirmatur vero huius testimonij explicatio, ex Act. capite 20. vers. 28. Vbi Paulus commendans Ecclesiam Ephesinam presbyteris Ecclesiæ illius: præter alia dixit: *Attendite igitur vobis ipsis, & toti gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei, quam proprio sanguine acquisiuit.* Ibi nomine Dei intelligi Christum, nemini dubium est: cùm nemo alius Ecclesiam acquisierit sibi suo sanguine, quàm Christus Filius Dei, Deus. Ergo quum Apostolus prædicauit & testificatus est, Iesum Christum esse illum Filium Dei, talem Filium Dei esse docuit, qui verus sit Deus. Atque ex Actis, hoc satis esto testimonium Apostoli Pauli.

II. Testimonium 2. Pauli ex Epistola ad Romanos.

EAndem doctrinam confirmat in Epistola ad Romanos, capite 1. 3. 4. Vbi ait, *Christum factum esse ex semine Dauidis*, κατὰ σάρκα: declaratum vero Filium Dei, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. Opponit filiationem ex Dauide, filiationi ex Deo Patre, & τὸ κατὰ σάρκα, τῷ κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. Nomine autem carnis intelligit humanam naturam. Quid igitur nomine Spiritus aliud intelligi potest, quàm natura diuina? nempe si seruanda est ἀντιθέσεως ratio. Ac dicitur deitas Christi, Spiritus sanctificationis; quia per hunc sanctificata est illius humanitas. Docet igitur Apostolus, Christum, sicut quoad carnem ita est Filius Dauidis hominis, vt verus & ipse sit homo, sic etiam ita esse Dei Patris Filium, quod ad Spiritum attinet, vt verus sit Deus. Et sicut ex vera Dauidica carnis substantia conceptus & genitus est, ita etiam, conceptum

ptum & genitum esse, ex vera Patris Dei substantia: quanquam longè diuersa ratione, vt alias explicatum à nobis fuit. Neque hæc interpretatio reiici meritò potest: quoniam alibi quoque in Scripturis, Spiritus nomine, ipsa Christi Deitas intelligitur. Vt 1 Pet. 3. 16. & Ioan. 6. 63. *Spiritus est, qui viuificat: Caro (sola) non prodest quidquam.* Confirmatur etiam: quia Roman. 9. 5. primùm ait, Christum esse ex Iudæis, τὸ κατὰ σάρκα. Deinde, loco τοῦ κατὰ πνεῦμα, ait de Christo, *Qui est supra omnes Deus laudandus in secula.* Sic apertè explicat, quod dixerat cap. 1. Christum τὸ κατὰ πνεῦμα, esse Filium Dei: nihil aliud fuisse, quàm Christum esse Deum super omnia benedictum. Ac capite 5. 8. ostensurus non potuisse luculentiori signo, Dei erga nos charitatem demonstrari, quàm dum ipse dedit Filium suum Christum in mortem; sic ait: *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quòd cùm adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.* Mox verò subdit, nos reconciliatos esse Deo per mortem Filij eius. Si autem Christus nuda est creatura, & non est Filius Dei, nisi vel per gratiam: vel quia conceptus vi Spiritus sancti: quale est hoc signum charitatis Dei erga nos, quod hunc nudum hominem, licet sanctum & plenum omnibus virtutibus, & potentia diuina; dederit pro nobis in mortem? foret quidem magnum: sed non tale, quo maius, & luculentius dari non possit. Ipse enim Christus docet hoc esse maximum omnium charitatis signum, quum scilicet quis pro amico suo dat, non alium à se, sed seipsum in mortem. *Maiorem dilectionem* (inquit) *nemo habet, quam vt quis ponat animam suam pro amicis suis.* Ioann. 15. 13. Atqui Apostoli propositum, ibi fuit ostendere, non potuisse maius testimonium charitatis Dei erga nos dari, aut etiam excogitari, illo: quòd scilicet Pater dederit Filium suum pro nobis peccatoribus in mortem. Necesse igitur est, Christum Filium esse Dei Patris naturalem, eoque verum Deum. Nam hoc modo Pater, talem dando Filium in mortem, seipsum quodam modo dedit, quia Filius ex substantia, Patris est. Atque ita optimè concludit Apostolus iuxta regulam Christi, non potuisse Patrem maiori testimonio suam erga nos charitatem patefacere, quàm dum, dando Filium è sua substantia genitum, verumque Deum, in mortem: seipsum etiam quodammodo dedit. Etsi enim Christus non est mortuus, nisi τὸ κατὰ σάρκα: is tamen qui mortuus est, Filius est Dei, verus Deus. Ab hoc igitur charitatis Dei erga nos testimonio, quo maius excogitari nequit: non inepte colligitur, Christum Filium esse Dei naturalem, verum Deum. Et hoc confirmatur illo Christi dicto apud Iohan. 3. 16. *Sic Deus* (Pater) *dilexit Mundum: vt Filium suum vnigenitum dederit.* Quasi dicat: quo nihil charius dare potuit. Quid ita? quia est solus genitus ex Patre: non autem creatus & factus. Proinde dando hunc vnigenitum, dedit seipsum. Quid vis amplius? Coniunge cum his, quæ alibi tradit idem Apostolus, dicens, *Qui proprio Filio non pepercit, &c.* Rom. 8. 32. & intelliges traditum esse in mortem eum, qui è substantia Patris Dei genitus est: eoque verè proprius Filius est Dei.

III. Quid verò capite 8. 9. Primùm, Spiritum sanctum, tam Christi Filij, quam Patris Dei esse pronunciat Apostolus. *Vos non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quòd si quis Spiritum Christi non habet, is non est eius.* En, Spiritum eundem, primum Dei, hoc est, Patris Spiritum vocat. Deinde Spiritum Christi. Et mox. *Porrò si Christus in vobis est.* Quomodo Christus in nobis esse potest? Suône corpore? Minime; est enim illud in cœlo tantùm. Quomodo igitur? Spiritu suo. Ideo explicationis gratia subdit. *Sed si Spiritus eius, qui excitauit Iesum à morte, is habitat in vobis.* Quis autem ille, qui excitauit Iesum (quod ad carnem attinet) à mortuis? Non solùm Pater; sed etiam ipsemet Christus seipsum: iuxta illud apud Iohannem: *Potestatem habeo ponendi animam, & iterum sumendi eam.* Iohann. 10. 18. Et, *Soluite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.* Iohann. 2. 19. Duo certè hinc consequuntur: Primum, in Christo duas esse naturas; vnam quæ fuit excitata à mortuis: alteram, quæ excitauit. Deinde, Christum eundem esse cum Patre, Deum, cuius Dei est hic Spiritus; quandoquidem hic Spiritus, tam Christi est, quàm Patris; & hoc Spiritu Christus in nobis habitat, vnà cum Patre: *Ego & Pater* (inquit) *ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ioann. 14. 23. Ac paulo post docet, nos ideò filios esse Dei, nempe per gratiam; quia Spiritum υἱοθεσίας accepimus. An non apertè docet Christum suam nobis communicasse filiationem: communicando nobis suum Spiritum? Ac proinde illum esse naturalem Dei Patris Filium: nos verò per gratiam? Item vocat Christum πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Quomodo πρωτότοκος? πρῶτος non tam dignitate, quam tempore primum significat. Est igitur Christus ante alios omnes filios Dei, genitus. Id quod necessariò etiam inde consequitur, quia quotquot vnquam ab orbe condito, fuerunt filij Dei, ideò fuerunt, quia primogenitus iste filius, Spiritum suæ filiationis illis communicauit, vt antea docuit Apostolus. Oportuit igitur hunc Filium πρωτότοκον, esse natum ante mundi constitutionem, ex Patre Deo: ac proinde ex Patris substantia. Non enim hunc Apostolus vocat πρωτόκτιστον, sed πρωτότοκον. Sed illud prætereundum non est, quod vers. 32. vocat Christum (vt modo indicabimus) proprium Dei Filium, dicens: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio Filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: Quomodo non omnia etiam cum eo nobis gratificetur?* Duo hic genera filiorum indicat Apostolus. Vnum, propriorum: alterum, non propriorum. Quos vocamus proprios? Qui ex nostra propria carne & substantia, nobis geniti & procreati sunt. Quos non proprios? Quos ex aliena substantia genitos, nobis per gratiam adoptamus in filios. Hi sunt nobis Filij, sed non proprij: quia non ex nostra, sed ex aliena carne & sanguine geniti sunt. Proinde sicut idem sunt, Esse filios non proprios, & esse adoptiuos: ita idem sunt, Esse filios proprios, & esse naturales, ex nostra scilicet natura, ac substantia genitos. Apostolus autem dicit, Christum Filium esse Dei proprium. Consequitur igitur, Christum naturalem esse Dei Filium, seu ex Patris substantia, non ex aliena, genitum. Ac proinde natura & deitate æqualem esse Patri, & ea re, verum Deum. Hanc sequelam etiam Iudæi, suæ periti linguæ, ex hac dictione, proprium Patrem aut Filium, fecerunt: quam certè Christus non improbauit, vt ἀσυλλόγιστον & falsam. Quum enim Christus dixisset, Deum suum, id est, proprium esse Patrem: subdit Iohannes, quid inde intulerint Iudæi, ac dicit: *Propterea ergo magis studebant eum Iudæi interficere: quia non solùm soluisset Sabbatum: ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ.* Iohann. 5. 18. Vides quid intellexerint, quum Christus vocabat Deum, Patrem suum proprium? nempe illum se facere proprium Dei Filium, non vt reliqui erant Iudæi per adoptionem: & Deum suum esse Patrem proprium, nempe per naturam, non autem vt erat reliquorum, nimirum per gratiam. Ac proinde videbant, & intelligebant, Christum se facere æqualem Patri, deitate & potentia. Hanc verò interpretationem & sequelam tantum abest, vt improbet Christus: vt eam potiùs alijs verbis confirmet: dum ait, se operari omnia, quæ etiam Pater, idque ὁμοίως, vt ibi declarauimus. Atque hoc filiorum Dei discrimen confirmatur verbis Apostoli insequentibus. Sic enim ait: *Qui proprio Filio non pepercit.* Ecce primum. *Sed pro nobis* (alijs scilicet filijs Dei, verum non proprijs) *tradidit illum*, scilicet proprium, *quomodo non omnia etiam cum illo nobis gratificetur?* Apertum hic facit discrimen Apostolus, inter filiationem, qua Christus est Filius Dei; & inter illam, qua nos etiam sumus Filij Dei: ac docet, illum esse proprium, nos autem adoptiuos: ac proinde vt nos non sumus nati ex substantia patris Dei: ita illum esse ex patris substantia genitum. Alioqui impropriè & καταχρηστικῶς diceretur Christus, Filius Dei proprius: si ex aliena, & non ex propria Dei patris substantia genitus esset.

IV. At, inquies, totum Christum appellat proprium Filium Dei: non sunt tamen eius caro & anima, è substantia Dei propria genitæ: sed caro ex propria Matris substantia genita, anima è nihilo creata.

Totus Christus dicitur proprius Dei λόγος: est per se & propriè, ac perfectè proprius Dei Filius, & nullo modo alienus. Ratio est: quia eam totam à patre accepit solo. Quod vero ad alteram naturam attinet: bifariam dicitur proprius Dei Filius: tum quia illa humana natura nullum alium habet patrem, quàm Deum, quando solius Dei Altissimi virtute, sine vllius viri semine concepta est: tum quia natura hæc humana, hypostaticè vnita est cum diuina: & huius vnionis respectu, totus Christus dicitur Filius Dei proprius. Cæterùm, non ita propriè, quod ad hanc alteram naturam, dicitur proprius Dei Filius, sicut quod ad diuinam attinet. Habet enim etiam matrem, à qua carnem accepit. Ac proinde, quod ad diuinam: est per se, proprius Dei Filius. Quod ad humanam: per accidens, & per aliud: nempe propter diuinam naturam, quacum hypostaticè coniuncta est illa. Apostolus autem loquitur de Christo, vt proprio Dei Filio, eo sensu, quo etiam Christus se appellauit; quia scilicet genitus ex patre, & illi per omnia æqualis est. Ioan. 5. 18. 19. &c.

Ac si quis volet contendere, Christum ab Apostolo appellari proprium Dei Filium, hac tantùm de causa, quia conceptus est homo ille sine semine viri, sola Altissimi virtute: is contra Apostoli mentem sic interpretabitur. Apostolus enim docet, Christum ita proprium esse Dei Filium,

vt nullo modo sit alienus. Hoc liquet ex antithesi inter illum, & inter nos, quam Apostolus adfert, dicens: *Proprio Filio non pepercit: sed tradidit illum pro nobis*, scilicet alienis per naturam. Christus igitur proprius, per naturam. Et ad Hebræos apertè explicat, quo pacto Christus est proprius Dei Filius, quatenus scilicet est ἀμήτωρ: vt in typo Melchizedechi præmonstratum est. Heb. 7. 2. Fieret autem Christus aliquo modo alienus, & non propriè ac perfectè proprius Dei Filius: si ea tantum de causa diceretur proprius, quia sine viro, sola virtute Dei conceptus est homo. Nam hoc modo est etiam filius Mariæ, & ea re non est ἀμήτωρ: eóque nec perfectè proprius Dei Filius. Quare si Christus est propriè, & per se, ac perfectè, vti reuera est, proprius Dei Filius: efficitur necessario, eum esse ex sola patris substantia genitum, eóque verum Deum. Hoc autem non quà homo, sed quà Λόγος est. Locus iste Pauli diligenter examinatus & probe intellectus, multum lucis & confirmationis adfert veritati, quam defendimus.

Et huc spectat argumétatio Apostoli à comparatis, quum ait: *Qui proprio Filio non pepercit sed tradidit illum pro nobis: quomodo non etiam omnia cum eo nobis gratificatus?* Sensus est. Dedit proprium Filium, ex se genitum, non creatum, non factum: ergo multo magis dabit omnia creata. Non enim ait: Quomodo non omnia reliqua nobis donauit: quasi Christum connumeret inter creaturas, sed ait. τὰ πάντα, omnia scilicet creata. Comparationem enim facit inter Filium Dei proprium & increatum: & inter omnia creata. Vnde ad Corinth. *Omnia* (creata) *vestra sunt: vos autem Christi*: (Filij increati) *Christus verò, Dei*, creatoris & genitoris. 1. Corinth. 3. 22. 23.

V. Confirmat hanc doctrinam de Filio Dei, ita proprio & naturali, vt verus sit Deus: id quod sequitur. *Quis intentabit crimina aduersus Electos Dei? Deus* (is est) *qui iustificat*. Est igitur certa propositio Apostoli, solum Deum esse illum, qui peccatores iustificet. Atqui Iesaias docet, Christum peccatores iustificare: *Scientia sui iustificabit multos* (id est, omnes Electos) *iustus Puer meus*. Iesa 53. 11. Hoc certe non ignorabat Apostolus. Nouit igitur Christum esse Deum: quia iustificet, non minùs ipse, quàm Pater. Quæ postea sequuntur: de Christo, quatenus homo & Mediator est, intelliguntur.

At verò quæ habentur versic. 35. & 36. ad rem nostram faciunt quàm plurimum. Principio ait: *Quis nos separabit à charitate Christi?* qua scilicet Christus diligit nos. *Num oppressio? num angustia? num persequutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius?* mox confirmationis loco subdit versum ex Psalmo 44. 23. *Propter te*, seu causa tua, *occidimur tota die, habiti sumus veluti oues destinatæ mactationi*. Ibi Propheta alloquitur Iehouam, & ait: *Propter te, ô Iehoua, occidimur tota die*. Hic Apostolus locum hunc citat de Christo, de cuius charitate ante loquutus erat, & ait, propter Christum nos tota die varijs obnoxios esse morti: bas .... tamen ab eius charitate, nos auelli non posse. Innuit igitur Christum esse illum Iehouam, de quo loquutus est Propheta.

Quod siquis dicat: Sed Apostolus vocat charitatem Christi, ipsam charitatem Dei, sicut explicat infrà, versu vltimo, quia scilicet Deus nos amet in Christo; itaque etiam dictum Psalmi, ad Iehouam, qui nos amet in Christo, referendum esse: facilè huic respondetur, hoc magis confirmari sententiam nostram. Ostendit enim Apostolus eandem esse charitatem Christi, & Dei; seu qua nos Christus diligit, & qua nos Pater amat in Christo: ac proinde vtrunque etiam vnum & eundem esse Deum.

VI. Testimonium 3. Pauli ex priori ad Corinth.

NVnc alia adfero testimonia Apostoli ex aliis Epistolis. Ac primò ex 1. Corinth. 1. 9. *Fidelis Deus* (Pater) *per quem vocati estis in κοινωνίαν Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri*. Obiter hic notanda particula, δι' οὗ *per quem*. quum tamen loquatur de Patre. Non sequitur igitur, quod quidam ex hac particula inferunt, ideo Filium minorem esse Patre: quia per Filium omnia condidit, & agit. Hic Christum vocat Filium Dei. Sed qualem? naturalem, eoque verum Deum: liquet hoc ex antecedentibus & consequentibus. Nam vers. 2. duo attribuit Christo Filio, quæ in solum competunt Deum: cultum inuocationis & immensitatem, qua vbique est. Sic enim ait: *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi: sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi*: (En primum. Sequitur:) *in quouis loco*: en alterum. Ita enim vbique inuocatur Christus, vt inuocantem audiat, eique præsens sit. Est igitur Christus Filius Dei, Deus; tum quia inuocatur & inuocari debet eius nomen; tum quia vbique est, cum vbique etiam rectè inuocetur, & inuocantibus adsit. Ideò non dubito, quin nomen κυρίου pro Iehoua accipiat, quum ait, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν.

Item vers. 31. *Qui gloriatur, in Domino glorietur*. Apud Ieremiam, vnde locus hic desumptus est, Iehoua legitur. Iere. 9. 23. Ita cap. 3. huius Epistolæ: *Nullus glorietur in hominibus*. Gloriamur autem in Christo, & id meritò.

Cap. 2. 1. Christum Dominũ gloriæ vocat, dicens: *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Dominus autem gloriæ est ipse Iehoua: Psalm. 24. Item: *Deus reuelauit per Spiritum suum*. Hinc bifariam efficitur, Christum esse Deum. Primum; Qui reuelauit, is Deus est. Sic enim ait: *Deus autem reuelauit*. Atqui Christus reuelat: vt ait Baptista. Ioan. 1. 18. Matt. 11. 27. Deinde: Cuius est Spiritus, per quem reuelatur sapientia Dei, is est Deus. Ait enim: *Deus reuelauit per Spiritum suum*: Item vers. 11. *Nemo nouit, nisi Spiritus Dei*. Est autem Christi, ille Spiritus. Rom. 8. 9. Item vers. 16. *Quis nouit mentem Domini?* id est, Iehouæ) *Nos autem mentem Christi habemus*. Quem primùm vocauit Dominum, id est Iehouam, ex Iesaia 40. 13. cum mox vocat Christum.

Cap. 6. vers. 19 & 20. *Neque estis vestri, empti enim estis pretio. Glorificate igitur Deum in corpore vestro, & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei*, nempe corpus & Spiritus, id est, anima. Argumentum tale est.

Cuius nos sumus, & nostra corpora, ac Spiritus, is noster Deus est: ac proinde hunc etiam glorificare debemus vt Deum.

Atqui sumus Christi. Sumus enim illius, qui nos emit pretio: sumus autem empti à Christo, sanguinis ipsius pretio.

Christus igitur noster Deus: ac proinde hunc debemus glorificare vt Deum verum.

Cap. 7. vers. 22. *Qui liber vocatus est: seruus est Christi*. Ratio adfertur vers. 23. *Pretio* (enim) *empti estis* (à Christo.) *Nolite* (ergo) *fieri serui hominum*. Quasi diceret: Sed manete serui Christi. Docet igitur Christum, cuius sumus & debemus esse & permanere serui: non esse purum hominem. Neque enim debemus fieri serui hominum: in iis scilicet quæ ad religionem & pietatem pertinent. Quare filius est Dei, Deus.

Cap. 10. vers. 9. *Neque tentemus Christum: sicut quidam illorum* (in deserto) *tentauerunt*, nempe Christum, vt antè demonstratum à nobis fuit, sic verba Apostoli esse intelligenda. Christus igitur etiam tum fuit. Quare Filius Dei æternus, verúsque Deus. Nam Psalm. 106. v. 14. ait Propheta, eos tentasse Deum.

Item vers. 16. & deinceps ostensurus non posse Christianos interesse mensæ Christi & dæmoniorum, vbi eduntur immolata idolis: sic argumentatur:

Fieri non potest, vt quis κοινωνίαν habeat simul cum vero Deo, & cum falsis diis: hoc est, cum idolis, eoque cum dæmoniis. Pugnant enim inter se ex diametro, ita vt etiam illorum mensæ inter se pugnent: & quę à Gentibus immolantur idolis, non Deo vero, sed dæmoniis immolentur.

Ergo non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum: non potestis bibere poculum Domini, & poculum dæmoniorum. Hic apertè, quem in antecedente vocauit *Deum*: in conclusione, seu in illatione vocat *Dominum*. Nomine autem *Domini* intelligit Christum, certo certius est: quia de eius mensa loquitur, deque κοινωνίᾳ corporis & sanguinis Christi. Christum igitur nomine *Dei*, in ipso etiam antecedente intellexit.

VII. Testim 4. Pauli, ex cap. 1. epist. ad Coloss.

SEd testimonium præclarissimum legimus in epistola ad Coloss capite 1. per aliquot versus. Versu 13. *Qui* (Deus Pater) *liberauit nos à potestate tenebrarum: & transtulit in regnum Filij dilectionis ipsius*. Qualis Filij? ait: *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius*: (hoc est) *remissionem peccatorum*. Est igitur ille *Deus*, qui acquisiuit sibi Ecclesiam sanguine suo, Act. 20. 28. Qui est imago *Dei* inconspicui, primogenitus omnis rei creatæ. Qualis imago? Longè omnium perfectissima: ac proinde essentialis. Est igitur Filius *Dei* Patris, germanus: & eiusdem *Deitatis* cum Patre, eiusdemque Spiritus, potentiæ, sapientiæ. Aureæ enim imaginis aurea imago, perfectior est imago, quàm aureæ imaginis, ærea, vel lignea imago. Multo magis igitur Christus Filius Dei, talis est imago Patris: quæ non solùm sit viua ingenij, & bonitatis paternæ, sed etiam eiusdem Patris substantiæ expressa imago: ita, vt qui videt Filium, videat Patrem. Ideo apud Iohannem Christus dicit: *Qui videt me: videt Patrem*. Ioan. 14. 9. Et ad Hebr. 1. 3. *Qui est χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως*

αὐτοῦ

αὐτοῦ. scilicet Patris. Est igitur Christus, Patri per omnia æqualis, si perfecta est eius imago, vt ante quoque demonstratum est Πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Non dicit πρωτόκτιστος πάσης κτίσεως sed πρωτότοκος, hoc est, genitus πρὸ πάσης κτίσεως. Christus igitur Filius est Dei: primum quidem genitus, non factus, aut creatus. Deinde Filius æternus, qui ante omnem creaturam genitus. Quid hoc autem est aliud, quàm esse eiusdem cum Patre Deitatis? Quanquam etiam primogenitus omnis creaturæ dicitur, quia Dominus est omnium creaturarum, sicut erant primogeniti in lege, Domini omnium. Sed prior simpliciter est interpretatio, quam Gregorius Nazian. & alij Græci attulerunt: *Nam per eum omnia, quæ in cælis sunt, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia (siue throni, siue dominia, siue imperia, siue potestates: omnia* (inquam) *per eum, & in eum*, siue eius respectu *condita sunt*. Confirmatio est, Christum Filium esse Dei, non factum, sed genitum, quia omnia, quæ sunt facta, per ipsum facta sunt. Deinde esse Filium æternum, quia ante Mundi constitutionem, & ante omnia fuit. Ac de creatione rerum loqui Apostolum, manifestum est cum ex toto contextu: tum inde maximè quod ait, per hunc condita esse etiam inuisibilia, hoc est, Angelos omnes & animas, neque enim Angeli boni sunt redempti per Christum à peccatis: quia nunquam peccârunt. Neque etiam mali Angeli, vt omnes concedunt. Est enim Christus Mediator tantum Dei & hominum. 1. Timoth. 2. 5. *Est, in caput corporis Ecclesiæ*, Quia super Ecclesiam ita est, vt tamen coniunctus sit cum Ecclesia, & in eam effundat suum Spiritum & vitam, eamque moderetur. *Principium*. quia fons & origo est Ecclesiæ, & omnia ab ipso principium & originem habent. Hæc omnia confirmant, Christum minimè puram esse creaturam, sed germanum æternumque Dei Patris Filium, eoque verum Deum. Multa prætereo in reliquis Pauli Epistolis, breuitatis causa, sed certè digna quæ à pijs viris examinentur. Quod ad me attinet, non possum dicere, quanta afficiar consolatione, dum in singulis Scripturæ paginis contemplor Christum, & video tum quis sit, tum quid pro me egerit, idque efficaciter, propter vim naturæ diuinæ, quæ in ipso semper habitauit, & inhabitat σωματικῶς, vt Paulus loquitur. Quia tamen plerique sunt qui prolixitatem fastidiunt: idcirco aliis omissis transeo ad Epistolam quæ ad Hebræos scripta est. Sunt enim quædam in ea singularia, quibus maximè confirmatur veritas.

VIII. Testim. 5. Pauli ex Epist. ad Hebr. cap. 1.

DEus (inquit Apostolus) *multis vicibus, multisque modis olim loquutus Patribus per Prophetas, vltimis diebus hisce loquutus est nobis per Filium*. Certum est Apostolum loqui in tota hac Epistola de Filio Dei in carne manifestato, sed ita, vt multa de eo scribat, quæ non nisi ad diuinam eius naturam pertineant, vt versicul. 2. quod per hunc condiderit Deus, id est, Pater, mundum. Item vers. 10. *Tu in initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt Cæli*. Et alia ad humanam tantum, vt quod moritur. Alia denique ad totum Christum quatenus Pontifex est, Deusque manifestatus in carne, vt quod per seipsum purgauerit peccata. Ergo sunt in hac Epistola permulta deitatis Christi testimonia. Nam etiam quæ de eo scribit, quatenus Filius est Dei, Deus in carne manifestatus, quatenus Pontifex & Mediator, confirmant illum non esse purum hominem, sed verum etiam Deum, quando quidem Mediator & Pontifex efficax ad salutem animarum impetrandam esse non posset, nisi etiam Deus esset. Quare cum in tota Epistola disserat de pontificatu & sacerdotio Christi, tota etiam valet ad confirmandam Christi deitatem. Nos breuiter percurremus, & indicabimus aliquot loca. Hæc esto igitur propositio. Apostolus nouit Christum, & vocat Filium Dei. Primò, quod ad vnam attinet naturam, germanum, naturalem & æternum, & ideo verum Deum. Quod ad alteram: Filium nouissimis temporibus Patri ex homine genitum, sed vi tantùm Altissimi, id est, Patris, & ideo vnctum Spiritu sancto. Quod ad vtrumque simul: Filium per quem loquutus est postremis temporibus istis, Filium in quo resplendet gloria & maiestas Patris, ac proinde qui verum est ἀπαύγασμα gloriæ paternæ & χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως ipsius Patris. Hæc est distributio eorum, quæ hic dicuntur de persona Filij Dei. *Deus loquutus est in Prophetis, nouissimè in Filio*. Docet igitur alia, & ea quidem præstantiori ratione Christum esse Filium Dei, quàm fuerint Prophetæ. Nam & illi fuerunt Filij Dei: interim tamen hunc distinguit ab illis, & κατ' ἐξοχὴν vocat Filium Dei. Quare cum illi fuerint gratia Filij, hic fuerit natura. Illi facti, hic genitus Filius. Item: *Quem constituit heredem vniuersorum* hoc est rerum vniuersarum. Hoc factum est bifariam: Primò ante Mundum conditum, quatenus Λόγος est, in ipsa τοῦ λόγου generatione. Quatenus autem homo, post resurrectionem, quum dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*. Matth. 28. 18. Item: *Per quem fecit & secula*. τοὺς αἰῶνας: quæcunque vnquam fuerunt & sunt. Hoc autem nomine intelligit vniuersum mundum, cum suo tempore & seculis omnibus vsque ad finem Mundi. Hoc non potest nisi de Christo, quatenus Λόγος est, intelligi. Est igitur Christus, æternus Dei Filius, eoque Deus: quia conditor vniuersorum. Quòd si quis contendat hinc, Filium non esse propriè conditorem mundi, eoque minimè æqualem Patri, quia non dicit Apostolus, quòd ipse fecerit, sed quod Deus, id est, Pater, per hunc fecerit secula: huic partim responsum est, partim respondebitur plenius suo loco. Et certè primo de Patre dicitur, *Per quem vocati estis*, 1. Corinth. 1. 9. de Patre autem loquitur. Et huius Epist. c. 2. 10. per hunc esse omnia. Deinde Apostolus Christum alloquens in persona Prophetæ, ait in hoc 1. cap. vers. 10. *Tu Domine in initio terram fundasti & opera manuum tuarum sunt cæli*. Est igitur Christus verus Mundi creator: ac proinde æternus Deus, nullo modo Patre minor, quia Λόγος & Deus est.

IX. Vers. 3. *Qui cùm sit splendor gloriæ, & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dextram Maiestatis illius excellentissimæ*. Resoluitur versus iste in propositionem, & rationem propositionis. Propositio est de officio Christi. Ratio propositionis ducitur à præstantia personæ. Propositio est. Hic Filius Christus, per seipsum purgationem peccatorum fecit, & hac facta, sedet iam ad dexteram maiestatis illius excelsissimæ. Ratio qua vtrumque confirmat, est, quia non homo nudus, sed verus etiam Deus est. Hanc rationem sic explicat: *Qui cùm sit splendor gloriæ, & character personæ illius, ac sustineat omnia verbo illo suo potente: ideò purgatione facta sedit, &c.* αἰτιολογικὸν enim est, qua declarat qualis Dei Filius sit Christus. Deus Pater lux est, hic Filius est illius lucis & gloriæ ἀπαύγασμα. Nunquam autem fuit lux sine suo splendore, seu αὐγὴ τοῦ ἀπαυγάσματος, & ἀπαύγασμα eiusdem naturæ est cum luce sua, distinctum tamen à luce, sed ita distinctum, vt ab illa sit inseparabile. Est igitur Christus Filius Dei æternus eiusdem naturæ, & deitatis cum Patre, distinctus quidem à Patre, sed à Patre inseparabilis. Huc etiam spectat aliud simile, quum ait, eum esse characterem substantiæ Patris. Est igitur Filius ὑπόστασις, & character ὑποστάσεως Patris. Est enim expressus Pater in Filio: quia tota Patris essentia, omnisque perfectio in Filio est: Huc facit etiam quod ait: *Omnia sustinet verbo illo suo potente*. Non solum enim conditor est mundi, sed etiam moderator & conseruator. Quia vero talis est Christus, per se, quà Λόγος, & hic Λόγος, cum humana carne assumpta, hypostaticè coniunctus est: idcirco totus Christus, etiam quà homo, sed propter Λόγον, splendor est gloriæ & character personæ Patris, quia scilicet in eo homine, tanquam in speculo, resplendet gloria Patris. Ergo tam ex propositione, quia per seipsum purgationem fecit peccatorum nostrorum, quod certè non potuisset, si tantum homo esset, quàm ex ratione propositionis demonstrat Apostolus Christum talem esse Dei Filium, qui Deus sit. Et notanda sunt illa tria membra huius rationis, quibus pulcherrimè describitur excellentia personæ Christi. Primùm totam diuinam essentiam in Filio esse ostendit: quia est splendor gloriæ, id est, Deitatis paternæ. Alterum, ipsam Patris personam in persona Filij esse ceu expressam: quia est χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Tertium, diuinam omnipotentiam & sapientiam, ac bonitatem itidem esse in Christo: quia non solùm omnia per hunc sunt condita, sed etiam is omnia sustentat verbo virtutis suæ, id est, sua potentissima voluntate, imperio, nutu. Est igitur insignis locus, ad confirmandam veram Christi deitatem. Sic etiam notanda obiter tria officia Christi: Primum Prophetæ, quod est docere: ideò ait ver. 1. Deum loquutum in Filio. Alterum Pontificis, quod est, offerre pro peccatis. Idcircò ait v. 3. *purgationem peccatorum fecit per seipsum*. Quod Hebr. 9. 14. dicit *per Spiritum æternum*, hic ait *per seipsum*. Ille igitur æternus spiritus est æterna ipsius Christi deitas. Tertium Regis, quod est, regere & gubernare Ecclesiam, regnare in suo regno. Ideo ait: *Sedit ad dextram maiestatis illius excelsissimæ*.

Vers. *Tantò præstantior factus Angelis, quantò excellentius præ illis sortitus est nomen*. Nunc per aliquot versus ostendit Christum excellentiorem esse Angelis, idque multis rationibus. Quarum prima est, quia nunquam illi ornati fuerunt hoc titulo, quo Christus, nempe quod ad quempiam illorum dixerit Deus singulariter: *Filius meus es tu*: nempe proprius & vnigenitus. Ideo ait, Nam cui vnquam Angelorum dixit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Item

Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium. At etiam Angeli appellati sunt, & verè sunt filij Dei: *Quis similis Deo nostro inter filios Dei,* id est, inter Angelos, Spiritus cœlestes? Psalm 88 7. Item apud Iobum 38 7. *Quum iubilarent omnes filij Dei.* Verum, sed non tales qualis Christus Filius est Dei. Hoc enim voluit ostendere Apostolus, vt ex sequentibus liquidò apparet, Christum scilicet longè diuersa ratione Filium esse Dei, quàm ipsi Angeli sint. Sunt autem ij filij Dei facti: Christus igitur non factus, sed genitus. Sunt illi temporales, quia in tempore facti filij: Christus igitur æternus, & hoc quatenus Λόγος: quatenus autem homo, est quidem in tempore Filius, non tamen factus Filius, sed genitus: Luc. 1. 32. & 35. Præstantior igitur Angelis, etiam quà homo. Ideo emphasim habent verba Patris ad Christum: *Filius meus:* nempe vnigenitus, proprius, à mea substantia natus, per omnia mihi similis, & æqualis: *es tu*, nimirum solus verè talis es mihi Filius. *Rursus autem quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Christus iubetur adorari: Angeli iubentur eum adorare, nunquam ipsi adorandi. Hic autem cultus soli Deo debetur: *Adorate eum* (inquit Angelus) *qui fecit cœlum & terram.* Apoc. 14. 7. Ergo Christus præstantior Angelis, & quidem Deus est. Et de Angelis quidem dicit: *Qui Angelos suos facit Spiritus & ministros suos ignis flammam.* Spiritus cœlestes, ipsi etiam Seraphini omnium præstantissimi (hos enim intelligit nomine flammæ ignis) nil aliud sunt quàm Angeli, id est, Legati ac Nuntij & Ministri ipsius Dei. Filius autem Christus quid? Sequitur: Ad Filium autem: *Thronus tuus Deus in seculum seculi: virga recta, virga regni tui.* Primo vocatur & est Deus. *Thronus* (inquit) *tuus, ô Deus*, Deinde, *Thronus tuus*, quasi diceret, es Rex. Huic enim datur Thronus & Sceptrum: eoque etiam Angelorum Rex est. Tertio *in seculum seculi*, id est, æternus es Rex. Ratio: quia Sceptrum quo regis, rectum est. Explicatio huius rectitudinis sequitur. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te* (quatenus homo, effuso in te Spiritu sancto, sine mensura) *Deus, Deus tuus, oleo exultationis, vltra consortes tuos.* Et, *Tu initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Quasi dicat: Angeli sunt creaturæ: Tum autem creator rerum omnium, etiam cœlorum, ac proinde etiam Angelorum, qui in cœlis habitant. Nomine enim cœlorum & terræ, συνεκδοχικῶς intelligit omnia, quæ cœli terræque ambitu continentur. *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes vt vestimentum veterascent. Ac velut amictum circumuolues eos, & mutabuntur, tu autem idem es, & anni tui non deficient.* Filius est, æternus primum, deinde immutabilis, quia semper idem. Postremo ipse, sicut cœlos condidit, sic etiam illos mutabit, idque magna facilitate: quia instar hominis, qui librum, vel qui tentorium complicat, id faciet. Hæc omnia de Filio in Scripturis leguntur: de Angelis, aut de vllo alio, minime. *Ad quem autem Angelorum dixit vnquam, Sede ad dextram meam, vsque dum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorij Spiritus qui ministerij causa mittuntur propter eos qui hæreditate erunt salutis?* Ex Antithesi apparet, quid sit Christum sedere ad dexteram Patris. Est regnare cum Patre. Ideo alibi ad dextram throni Dei consedisse dicitur Christus. Heb. 12. 2. Angeli verò ministri sunt Christi, missi in terram ab ipso, pro salute Electorum. Christus enim sedendo ad dextram Patris in æquali maiestate & potentia, regit Ecclesiam ministerio Angelorum, inuisibiliter: ministerio verò pastorum visibiliter.

Cap. 2. *Non enim Angelos assumsit: sed semen Abrahæ assumsit.* Erat igitur res subsistens, antequam fieret homo: contra Samosatenum, & alios nebulones.

XI. Cap. 3. v. 3. 4. 5. 6. Argumentum Apostoli hoc est. Christus, eo dignior est Mose, quò architectus ipsa domo, quam ille extruxit. Docet autem Christum esse Ecclesiæ architectum, Mosem partem domus, domum, Ecclesiam. Sic enim infra ait v 9. dicens: *Cuius Christi domus sumus nos.* Architectus autem domus, est Deus. vers. 4 Christus igitur est Deus.

Cap. 7. ex typo Christi, qui fuit Melchizedecus, contendit Christum verè esse ἀμήτωρ καὶ ἀπάτωρ & neque principium dierum neque finem vitæ habere. At quoad humanam naturam, habuit matrem, sed sine Patre. Ergo alia est in Christo natura, cuius respectu Patrem habeat, & non matrē. Quis Pater eius? Deus. Est enim Filius Dei. Est igitur naturalis Dei Filius, & naturam diuinam ab illo accepit. Item quoad humanitatem, principium habuit dierum. Alia igitur natura in Christo, cuius ratione nullum principium habuit dierum, sed æternus est. Hæc non potest esse creata: quia omnia creata principium habent dierum. Genes. 1. 1. Est igitur increata eoque ipsa Dei essentia. Hæc enim sola est increata.

Cap 9. vers. 14 ait, Christum Filium Dei, & Pontificem nostrum, obtulisse seipsum per Spiritum suum æternum. Et hac de causa ostendit Apostolus, ipsius Christi oblationem efficacem fuisse ad expianda nostra peccata. Quid igitur per Spiritum æternum aliud intellexit, quàm Christi Deitatem? inde etiam vis fuit sacrificij Christi: quia scilicet sanguis, quo redempti sumus, sanguis fuit illius, qui non homo tantum, sed etiam Deus est. Sic etiam alibi accipitur: *Caro* (mea nuda & per se) *non prodest quicquam: Spiritus est qui viuificat.* Ioh. 6. 63. Et: *Factus est prior homo in animam viuentem: posterior in Spiritum viuificantem*: 1 Cor. 15. 45. hoc est, primus homo, simplex homo, ex carne tantùm, & anima viuente compositus. Secundus, humana natura, & Spiritu viuificante, id est, Deitate constans. Primus enim homo, à potiore sui parte, dicitur anima viuens: Secundus itidem à potiori parte, Spiritus viuificans, hæc est Deitas. Huc illud: *Deus acquisiuit sibi Ecclesiam sanguine suo.* Act. 20. 28. Quare efficax sanguis? Quia qui effudit, Deus est. Sanguis est hominis, vis sanguinis à Deo. Vnde illud *purgationem peccatorum per seipsum faciens.* Heb. 1. 3. vi scilicet sui æterni Spiritus. Spiritus igitur ille Christi, quid aliud est, nisi ipsa Christi deitas? Ex versu etiam 15. & deinceps colligitur, Christum autorem esse Testamenti, quod eius sanguine & morte confirmatum fuit. Ratio Apostoli est. Quia Testamentum nondum valet, dum viuit Testator, sed vt sit ratum, mors testatoris intercedat necesse est. Apud Ieremiam autem, Iehoua, Testamenti auctor est. Ier. 31. 31.

XII Cap. 10. vers 5. *Christus ingrediens in mundum, ait Patri: Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* Fuit igitur antequam illi appararetur corpus, id est, antequam fieret homo, Filius Dei. Item vers. 20. Carnem Christi vocat velum: comparatus illam velo, quo operiebantur arcana sacrarij, sed quod interim aditum ad illa arcana patefaciebat. Sic carnem Christi ideo velum vocat Apostolus, quod illa quidem tegatur Deitas, sed quæ tamen ad ipsam deitatem, sub hoc velo tectam, inspiciendam, nos quasi manu ducat. In Christo igitur duæ naturę, velum, id est, humanitas & res velata, hoc est, deitas. Atque hinc discimus, non posse nos ad Deum cognoscendum, videndum, & eo fruendum accedere, nisi per carnem Christi. Proinde oculos mentis eum primis defigendos esse in carnem Christi, inde penetrandum in ipsum sanctum sanctorum, & Deum ibi esse contemplandum.

Cap. 11 ver. 10. *Abraham expectabat ciuitatem fundamenta habentem, cuius artifex & conditor est Deus.* At Heb. 1 10. ait de Christo. *Opera manuum tuarum sunt cœli.* Ideo non sine causa ait cap. 12. vers. 2. primum, Christum sedere ad dexteram throni Dei. Mox: *Considerate quis sit ille, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus se contradictionem, ne animis deficientes, fatiscatis.* Quasi diceret: Est Filius Dei germanus naturalis, vos, tantùm adoptiui: & tùm ille sustinuerit, cur igitur vos fatiscere debetis? Hoc esse argumentum Apostoli, liquet ex insequentibus. continuo enim subdit: *Vobis tanquam filiis loquitur, Fili mi, ne negligito castigationem Domini, neque deficias animo, quum ab eo argueris.* Item: *Dominus flagellat omnem filium quem recipit*, & sæpe nomen repetit Filij. Item vers. 25. Christum ait esse de cœlis, & esse illum, cuius vox concussit terram: & qui dixit per Hag. 2. 7. *Ecce ego adhuc semel concutiam non solùm terram, sed etiam cœlum.* Ille autem est Iehoua apud Prophetam. Ex iis omnibus, si quis non videat, Christum ab Apostolo Paulo, agnitum fuisse pro Filio Dei naturali, æterno, veroque Deo, aut talpa cæcior, aut Diabolo pertinacior est in sua contra Filium Dei blasphemia.

Atque hactenus testimonia sanctorum virorum, Iohannis Baptistæ, Zachariæ, Nathanaelis, Marthæ, Petri, Iohannis Apostoli, Pauli atque ideò Apostolorum omnium in terris.

CAPVT VI.

Testimonia hominum impiorum, & Christi hostium, atque etiam ipsorum Diabolorum de Λόγου æterna filiatione.

QVid verò? quòd ipsi quoque homines impij, & professi hostes Iesu Christi, suis testimoniis, hanc quam defendimus doctrinam, de naturali Christi ex Patre Deo filiatione confirmant? Caiphas apud Matth. sic interrogat Iesum, qui accusatus fuerat, quod se faceret Messiam, & Filium Dei: *Adiuro te, vt dicas, si tu es ille Christus, ille Filius Dei.* Matth. 26. 63. Duo docet iis verbis Pontifex iste. Primum, receptum fuisse apud Iudæos, tanquam ex oraculis Prophetarum petitum: illum, qui futurus erat Messias seu Christus, esse etiam Filium Dei. Ideò vtrumque coniunxit: *Si tu es Christus.* Et, *si tu es Filius Dei.* Alterum esse genus filiationis, & natiuitatis ex Deo, quà Messias prædicabatur Filius Dei ab ea, quæ reliqui Iudæi, filij Dei vocabantur. Ideò non dixit simpliciter: *Si tu es Filius Dei*, sed

si tu

sim et ille (singularis) *Filius Dei.* Ergo intellexit è Scripturis, Messiam non esse Filium Dei, per gratiam adoptionis, vt sunt omnes qui in fœdere erant Dei, aut qui regeniti sunt per Spiritum Dei, eoque impropriè sunt filij Dei, cum non sint ex Dei substantia progeniti, sed nouit Pontifex, qui verè esset Christus, eum etiam verè & propriè esse Filium Dei, eoque etiam è substantia Patris Dei genitum.

II. Huc accedunt reliquorum Iudæorum testimonia, qui docent, quoties Iesus dixit, se Filium esse Dei, non aliter se illius verba intellexisse, quam eum voluisse dicere, se Filium esse Dei, non gratiâ adoptionis, vt reliqui erant, sed natura & naturali ex Deo generatione: eóque se natura diuina, æqualem esse Patri Deo. Quum Christus dixisset: *Pater meus vsque modo operatur, & ego* (Filius eius) *operor.* Ioh. 5.18. Iudæi eò magis quærebant illum trucidare, non tam quòd soluisset Sabbathum, quàm quod Patrem suum proprium, dixisset esse Deum: æqualem se faciens Deo. En quomodo Christi verba de sua Filiatione, deque suo Patre Deo intelligebant, neque Christus hanc illorum interpretationem vt falsam damnat, sed potiùs, alijs verbis confirmat, vt ibi liquido apparet. Prætereà quum Iudæi audiuissent illa Christi verba de Deo. *Ego & Pater vnum sumus.* Ioh. 10.31. sustulerunt lapides, vt lapidarent eum. Interrogati vero causam à Christo responderunt hæc verba: *Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam.* Quæ hæc blasphemia? Explicant, dicentes: *Quia tu homo cùm sis* (nempe tantum) *facis teipsum Deum.* Igitur verba Christi, quum appellauit se Filium Dei, de filiatione naturali & essentiali, qua fit, vt Filius eiusdem sit naturæ, cuius est & Pater, intellexerunt. Atque ita quum dixit, se & Patrem vnum esse, non ignorarunt, eum voluisse inferre, se eiusdem esse Deitatis cum Patre: ac proinde verum Deum. Confirmant hæc illa, quæ scribuntur Ioh 19.7. Iudæi causam præcipuam, cur peterent à Pilato, vt curaret occidi Iesum, hanc esse significarunt, nempe quòd esset blasphemus in Deum. Legem autem iubere, vt blasphemi intereantur. Esse vero blasphemum, inde contendebant, quod dixisset, se Filium esse Dei. Dicere, autem te esse Filium Dei, vel quia creatus sis à Deo, vel quia adoptatus in Filium, & receptus in fœdus, vel quia renatus sis per Spiritum Dei, vel denique etiam, quia conceptus sis è Spiritu Altissimi, sine semine viri, sicuti fuit Christus: blasphemia nulla est. Neque Lex in huiuscemodi homines, iubebat animaduerti. Sed quos iussit occidi, tanquam verè blasphemos? Qui aut honorem soli Deo debitum sibi vsurparent: vt si quis diceret se esse Deum, aut Spiritum Dei, & genitum in cœlo ex Deo, & è cœlo venisse, vt dicebat (sed verè, & sine blasphemia) Christus. Aut qui Deum sua simpliciter spoliant maiestate, & gloria, sicut Paulus, quum negabat, Christum verum esse Deum, eoque inuocandum. Ergo Iudæi coram Pilato testificati sunt se non aliter verba Christi, quibus sæpè dixerat, se Filium esse Dei, intellexisse, quàm eum voluisse dicere, se talem esse Dei Filium, qui etiam Deus sit: sicut etiam quum dicebat, se Filium esse hominis, innuebat se verum esse hominem.

III. Neque Pilatus secus interpretatus est accusationem Iudæorum: ideò sequitur, *Pilatus ergo, quum audiuisset hunc sermonem magis timuit*, nempe occidere hunc Iesum, qui prædicauerat constanter, se Filium esse Dei: nempe alia ratione, quàm Iudæi passim dicebant, se omnes filios esse Dei. Timuerat enim ante, hunc occidere, quia videbat nullum in eo crimen esse, dignum morte. Quum vero audiuisset, eum palàm etiam se prædicasse Filium Dei, maiori timore & reuerentia numinis fuit perculsus. Hæc est causa, cur magis timuerit. Ioh. 19.4. Idcirco Iesum abductum à turba in prætorium, secretò interrogat, & petit, vt sibi liberè dicat, vnde sit, ac proinde quis sit. *Vnde* (inquit) *es tu?* Quasi dicat, Es-ne Deus aliquis è cœlo, ad nos profectus? Dic mihi liberè. Christus vero quid ad hæc? Nullum dedit responsum. Qui autem tacet in iudicio, affirmat. Suo igitur silentio affirmauit, se talem esse, & è cœlo venisse. Non enim hoc negauit, quia negasset ipsam veritatem, cui tamen vt daret testimonium, dixerat se venisse in Mundum. Ioh. 18.37. Neque apertè asseuerauit, ne Pilato, cui religio erat, iniuria afficere numen, absolueretur. Ergo etiam homines impij, & apertè Christi hostes, tam ex Gentibus idololatris, quàm ex Iudæis, intellexerunt, quum Christus sese appellaret Filium Dei, illum sic se vocare, quòd vellet intelligi, se Filium esse Dei natura, verumque Deum.

IV. Quid dicam de Diabolis infernalibus? *Aduersarius vester Diabolus* (inquit Petrus 1.5 8.) *circuit tanquam Leo rugiens, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* Docet hunc esse Diaboli scopum, vt à fide, quam habemus in Christum, & qua seruamur nos auellat. Quæ est autem fides, quæ seruat nos? Fides qua credimus in Christum vt in Filium Dei naturalem, verum Deum, eoque verum seruatorem, & vitam æternam, vt docet Iohan. 1.5. Nouit igitur etiam Diabolus Christum talem esse Dei Filium, qui sit Deus eoque verus Seruator, ac proinde curat, vt nemo fidem in hunc habeat. In Actis Diabolus ait de Paulo, Timotheo, & Luca, Act 16. 17. *Hi homines sunt serui Dei Altissimi, qui euangelizant vobis viam salutis.* Quem nomine Dei Altissimi intelligit? Christum. Huius enim semper se vocabant seruos Apostoli, vt manifestum est. Et hoc notat Diabolus. Fatetur igitur & prædicat Christum Deum Altissimum. Item in Euangelio: *Quid tibi nobiscum est Christe, Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos.* Matth. 8.29. Nôrunt igitur dæmones, Christum esse illum, qui diabolos omnes in fine seculi missurus est in ignem æternum, tanquam Iudex Mundi eóque Filium esse Dei, Deum. Deus enim dicitur iudicaturus mundum, apud Prophetas: id quod Dæmones non latebat. Si igitur etiam Diabolus mendacij pater, Christum vocat Filium Dei & Deum, quæ est eorum impietas, qui Christo nomen dederunt, & interim negant, eum esse Filium Dei talem qualem dæmones confessi sunt? Certe si quis tam multis, tamque perspicuis testimonijs: è cælo à Patre, Filio, Spiritu sancto, Angelis & è terra à sanctis primùm viris, deinde etiam ab impijs, & à Diabolis ipsis, allatis, nondum intelligit, aut non vult intelligere, Christum esse Dei natura, ex Patris substantia genitum, eoque verum Deum: is apertissimum dat suę incredibilis impietatis, & animi, audaciæque plusquam Diabolicæ testimonium: quòd is audeat omnibus, qui e cœlo, & omnibus etiam, qui in terra testificati sunt, de Christo æterno, & naturali Dei Filio contradicere, eoque mendacij accusare. Nos acquiescimus in his testimonijs, etiamsi nullæ aliæ adferrentur rationes. Sed præter aperta testimonia, quibus nititur nostra fides, non desunt etiam argumenta ex certis, & per se notis principiis deducta, quibus etiam doctrina luculenter confirmetur.

CAPVT VII.

Argumenta quatuor, ex principiis per se notis desumpta, quæ probant Christum Filium Dei, ex substantia Patris esse genitum, idque modo omnium perfectissimo.

QVanquam itaque doctrina, de vera, & æterna Filij, ex Patre Deo natiuitate, satis superque confirmata est, ex iis, quæ huc vsque attulimus, & explicauimus testimonijs, tamen quò magis ac magis obstruantur impiis ora, in Filium Dei blasphema, quatuor hic subiicio argumenta, meo quidem iudicio haud infirma, quibus eadem doctrina comprobatur. Quorum primum tale est, à comparatis ductum, per negationem à minori ad maius.

Christus non minus est ἀληθινὸς, καὶ γνήσιος, καὶ ὁμογενὴς. Filius sui Patris Dei, quàm nos sumus nostrorum parentum. Ideò enim nos dicimur esse, & sumus veri, naturales, & germani nostrorum parentum liberi: quia ex ipsis geniti sumus, non autem facti per adoptionem. Christus autem dicitur, & est verè genitus ex Patre Deo Io. 1.18.

Atqui nos ita sumus veri & germani parentum nostrorum filij vt simus ex ipsorum substantia progeniti: ideò sumus & dicimur veri eorum liberi, quia ex vera ipsorum substantia geniti sumus.

Est igitur etiam Christus, quà λόγος, est substantia Patris Dei genitus.

Ad huius rei non tam confirmationem, quàm explicationem, notanda est omnibus verè pietatis studiosis hæc regula, quæ ad cognoscendum Deum non parum adfert adiumenti. Quoniam Deus perfectissimus est, & summum bonum, & quidquid agit, perfectissimo agit modo: ita vt nihil imperfectionis aut mali in Deum, inque eius actiones cadere possit: idcircò quum de Deo prædicantur ea, vel nomina, vel verba, quæ etiam de nobis aliisve creaturis: tunc quiquid in iis rebus & actionibus, per nomina & verba significatis, continetur, aut significatur perfectionis, totum illud dandum est Deo, idque modo perfectissimo. Ac proindè contrà quicquid in iis continetur aut significatur imperfectionis, & mali à Deo remouendum est. Exempla: Nomen Lucis cùm prædicatur de Sole, habet quiddam boni & perfecti, habet etiam non parum imperfecti. Hoc autem est bonum ac perfectum, quòd lux ipsa res est purissima, & nullis admixta tenebris. Item, quòd per eam res patefiunt & videntur, quæ alioqui non possent inspici. Item, quod per ipsam animantia omnia viuificantur. Hæc, perfectum quiddam sunt: Hoc verò habet imperfecti, nempe quòd creata est. Est enim perfe-

ctius, increatum esse, quàm esse creatum. Quòd sit facta in tempore. Est enim perfectius esse æternum, quam in tempore factum. Quòd patefaciat externa tantùm corporum accidentia, nempe colores, non autem rerum substantias, internásve & essentiales rerum proprietates. Et alia multa in hac Solis luce considerari possunt, quæ imperfectionem non paruam significant. Ergo, quum hoc nomen lucis prædicatur de Deo, & Deus dicitur Lux esse: principio hoc Deo attribuendum est, quòd sit purissimus & simplicissimus, ac tenebræ in eo non sint vllæ: 1. Iohan. 1.5. quod illuminet omnem hominẽ venientẽ in hũc Mundum: Ioh.1.9. imo quòd sit causa cognitionis omnis in Angelis & hominibus: quod omnia retegat, etiam abscondita & occulta cordium: quod viuificet omnia. Omnia enim hæc, & alia multa in luce, bona sunt, & perfectionem quandam significant: sed longè etiam perfectiori modo sunt hæc intelligenda de Deo, quam spectentur in luce Solis. Deinde quidquid imperfectionis in hac Solis luce cernitur, & cerni potest: remouendum est à Deo, & contrarium illi, id est, perfectum, tribuendum. Proinde dicimus Deum lucem esse non creatam, sed increatam ἀχρονικῶς, sed æternam: non quæ externa tantum corporum accidentia retegat, & superficietenus illuminet, sed quæ patefaciat etiam occulta cordium, & mentes illuminet ad videndum etiam Dei ipsius voluntatem, mentem, naturam. Idem dico de sermone, τῷ λόγῳ: quum de nobis prædicatur, hoc significat perfectionis, quod per nostrum sermonem occulta mentis significantur & cognoscuntur: sed hoc est imperfectum, quod noster sermo res est minimè subsistens, sed euanescens. Quum igitur prædicatur de Filio Dei: perfectio illa verbi retinenda est, quod scilicet per Filium mens & voluntas Patris cognoscitur: ac proinde quod verè sit Λόγος Patris. Sed imperfectio remouenda, ac proinde dicendum τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, rem esse non euanescentem, sed per se subsistentem, non temporariam, sed æternam Non est opus pluribus exemplis.

Quum hæc ita se habeant, liquidò apparet, quo sensu intelligendum sit, quum Scripturæ tradunt hunc Λόγον, Christum esse Filium Dei proprium, & vnigenitum: nempe, Filium esse, non ex aliena substantia factum, sed ex propria essentia patris genitum: idque non ex parte, sed in totum, ita vt tota Patris essentia sit Filio communicata, neque etiam in tempore, seu ab omni æternitate: κατὰ ῥεῦσιν, per defluxum, sicut nos per defluxum partis substantiæ, ex nostris parentibus geniti sumus, aut per vllam ἀλλοίωσιν, alterationem substantiæ, aut κατὰ μερισμὸν, quasi diuina essentia in duas partes sit distributa, sed per modum naturæ diuinæ conuenientem, & perfectissimum, quanquam nobis incognitum, quia non reuelatum. Non denique genitum extra Patrem seu (vt loquuntur Scholastici) ad extra: ita vt è Patre sit ἀχωρίστως, sed intra Patrem, & vt Græci Patres dixerunt, κατὰ μονὴν, per immansionem, ita vt semper sit in Patre: & proinde verè eum esse non tam ὁμοιούσιον, quàm ὁμοούσιον Patri. Talem enim esse Dei Filium Iesum Christum, quà λόγος est, liquet, quoniam iuxta regulam à nobis traditam, eámque certissimam, quidquid perfectionis reperitur in nostrorum filiorum generatione, illud totum attribuendum est etiam Christo Filio Dei in sui generatione. Nam ille etiam genitus est ex Patre suo, vt Scriptura tradit, & quidem hoc attribuendum est illi, modo perfectissimo: quia perfectior est ille Filius Dei, & perfectiori modo genitus, quam nos sumus ex parentibus nostris. Atqui hoc est bonum & perfectum, in nostrorum liberorum generatione, quod ex nostra substantia ita generantur, vt formam etiam humanam, nostræ similem, accipiant: ac proinde tam sint homines, quàm etiam nos. Hoc certè ad perfectionem pertinet, nempe, vt qui generat, natura sibi simile generet: ac proinde è sua substantia generat. Hæc verò imperfectionem significant, nempe quòd nostri liberi geniti sunt, non in totum, sed ex parte è nostra substantia, ita vt non tota sit illis communicata. Est enim perfectius totam communicare substantiam, ita tamen vt totam etiam simul tibi retineas, sicuti candela candelæ totam lucem, quàm partem communicare. Item: quod geniti sunt χρονικῶς, in tempore, non ab æterno. Est enim imperfectius esse ab æterno genitum, quàm in tempore & esse æternum, quàm temporarium. Item quòd geniti sunt κατ' ῥεῦσιν nostræ substantiæ, & κατ' ἀλλοίωσιν. Est enim perfectius generare citra vllam alterationem, aut substantiæ defluxum & corruptionem si fieri posset, quàm cum alteratione, & per substantiæ defluxum ac corruptionem. Item quòd geniti sunt extra nos, ita vt à nobis sint non solùm distincti, sed etiam diuisi & separati: ac proinde quod sunt nobis tantum ὁμοιούσιοι, non autem verè ὁμοούσιοι. Est enim perfectius generare intra, quàm extra, ita vt res genita, in generante maneat, non autem à generante separetur, id quod in corporibus fieri nequit, propter materiæ imperfectionem. Denique quod non secum trahunt, neque totam parentum substantiam, neque omnes parentum virtutes, vires, ingenium, sapientiam, seu (vt vno verbo dicam) quod generantur quidem ὁμοούσιοι: & tum animo tum corpore aliquo modo parentibus similes, sed neque ὁμοούσιοι, neque omni ex parte parentibus similes. Hæc enim omnia impotentiam in parentibus demonstrant. Et perfectius est generare ὁμοουσίως quàm ὁμοιουσίως; & generare ita similes, vt nullum planè videas discrimen inter Patrem & Filium: quàm gignere aut omnino dissimiles, aut ex parte similes. Quæcunque autem (vt diximus) imperfectionem significant & habent, remouenda sunt à Deo, & quæ significationem habent perfectionis, ea tantùm in Deo sunt admittenda. Est enim Deus summum bonum, & summa perfectio, & omnipotens? Quid igitur ex iis consequitur, nisi τὸν λόγον, qui posteà factus est homo, & ita Christus, talem esse Dei Filium, qui ab omni æternitate ex Patris Dei substantia, citra vllam ἀλλοίωσιν, aut mutationem, non extra, sed intra Patrem ita genitus sit, vt totam Patris essentiam ac deitatem, à Patre tamen nulla ratione ablatam in se habeat, atque ita habeat, vt verè & Patri sit ὁμοούσιος, & à Patre inseparabilis: eóque non tantùm verus, sed etiam vnus atque idem cum Patre Deus? Est enim Pater Deus potentissimus. Ergo cùm Scriptura dicat, hunc Deum genuisse sibi Filium, & hunc vocet vnigenitum. Quis inficiari possit, Deum Patrem potuisse talem sibi Filium qualem prædicauimus, gignere, imò genuisse? Atque ita dedisse huic Filio, vt fuerit ab æterno, vt totam Patris habeat essentiam, vt denique non minùs sit perfectus quàm Pater: eóque nullum inter ipsum & Patrem discrimen sit nisi personale: nimirum quod vnus est Pater, alter Filius? Sic Tertullianus de Trinitate pag. 606. *Hæc contumelia Hæreticorum in ipsum quoque Patrem redundabit: Si Deus Pater, Filium Deum generare non potuit.* Hæc ille.

II. *Argumentum secundum à nomine Patris.*

SI Christus non est ex substantia Patris genitus, consequitur nomen Patris magis propriè competere in homines, quàm in Deum. Homines enim generant filios è sua substantia, & ea de causa vocantur propriè & verè, proprij & veri suorum filiorum parentes, & contrà, qui genitos ex aliis sibi adoptant in filios, impropriè dicuntur horum parentes, & hi, illorum filij. Atqui nimis absurdum est, ne dicam etiam impium, hoc de Patre Christi, deque Patris Filio sentire & cogitare, nedum prædicare: quandoquidem ideò nos sumus Patres, quia ille prior omnium Pater, nobis non solùm nomen suum, nempe Patris, verùm etiam rem, & vim gignendi liberos communicauit. *An ego parere faciens, non pariam? Dicit Iehoua, An ego gignere faciens prohibebor? ait Deus tuus.* Ies. 66 9. Scio ibi sermonem non haberi de hac æterna generatione: propositio tamen vera est in genere, & simpliciter. Est enim Deus Pater, primùm quidem Filij sui vnigeniti, propter veram generationem: Deinde hominum omnium, propter veram creationem: postremò Electorum, propter veram regenerationem, Pater, & verus quidem Paternitas sit, vt nomen Patris priùs & per se, eóque propriissimè in Deum Patrem competat, in homines verò posterius, & per aliud, nempe per Deum, qui suæ paternitatis nomen & rem, hoc est, vim liberos generandi, communicauit, ac proindè minùs propriè nos vocamur Patres liberorum nostrorum, quàm Deus Pater Christi. Huc illud apud Matth. 23.9. *Nolite vocari Patres: vnus est enim Pater vester, qui in cœlis est,* hoc est, in quem vnum verè & propriè hoc nomen Patris competit.

III. *Argumentum tertium à nomine Filij.*

CHristus aut propriè, aut impropriè appellatur in Scripturis vnigenitus Dei Filius. Si propriè, ergo genitus est è substantia Patris Dei. Gignere enim propriè significat, aliquem è nostra substantia, nobis natura similem procreare. Hoc liquet apud Grammaticos, & apud Philosophos: denique in ipso animalium generatione. Si impropriè: Filius igitur Dei veriùs dicetur factus, quàm genitus Filius. Sic enim & nos ideo impropriè dicimur nati ex Deo. Nam sicut illi propriè dicuntur filij, & geniti ex parentib. qui

ex ipso

ex ipsorum substantia procreati sunt: sic impropriè illi vocantur geniti, & filij, qui non sunt è substantia eorum, quorum vocantur filij: vt qui per adoptionem, filij facti sunt. Est autem absurdum & impium, dicere τὸν λόγον, factum Filium Dei: ac proinde impropriè dici vnigenitum. Imò, pugnat cum voce vnigeniti esse factum Filium, non autem ex Patre genitum. Nam nos quoque fuimus facti filij Dei. ita non esset vnigenitus. Ergo, vt sit vnigenitus, necesse est, vt etiam propriè appelletur vnigenitus Dei Filius, & proinde vt ex Patris Dei substantia genitus sit.

IV. Argumentum quartum à proprietatibus naturæ diuinæ.

IN quo conspiciuntur proprietates essentiales alicuius naturæ, & eadem vis atque efficacia, in eo etiam sit eadem natura, & essentia, necesse est. Ratio est: quia huiusce modi essentiales proprietates, & naturalis virtus, à sua essentia & natura separari non possunt. Exemplum: Vbicunque videmus facultatem ratiocinandi, intelligendi, deliberandi, loquendi, ridendi, & alias essentiales hominis proprietates: ibi naturam & formam hominis inesse, necessario euincimus. Atqui proprietates, & vis diuinæ essentiæ, in Christo ipso spectantur, vt Scripturæ docent, quæ omnia Dei attributa & effecta, ipsi quoque Christo attribuunt. Est igitur in Christo, ipsa Dei essentia, & natura, ita vt sit Deus. Vnde verò eam habet? a seipsone, an ab alio? Si simpliciter à seipso dicas: non fuerit igitur ex Patre genitus. Quid enim est Filius ex Patre genitus, nisi Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, vt Patres in Concilio Niceno ex verbo Dei definierunt? Est autem genitus à Patre. A Patre igitur suam habet essentiam, & quidquid est. Quomodo vero habet? Nascendo ex Patre. Genitus igitur est ex Patris substantia. Sed hæc generatio æterna est, ita vt nunquam fuerit Deus Pater, sine Deo Filio. Generatio item perfectissima est, ita vt tota Patris essentia Filio sit communicata, sine vlla decisione, alteratione, immutatione, sed tota etiam manserit in Patre. Ac proinde dici non potest Filij essentiam esse à Patris essentia deriuatam, factam, essentiatam, cùm eadem planè, & simpliciter essentia, quæ in Patre est, sit etiam Filio communicata. Quæ etiam causa est, cur admitti possit quorundam piorum loquutio, Filium, quà Deus est, esse à seipso, hoc est, essentiam, quæ est in Filio, non esse ab alia essentia, sed à seipsa. Non est enim facta, neque propriè loquendo genita, quasi alia, sed eadem communicata. Idcirco Basilius rectè contra Eunomium libro primo, pa. 314. ait, Essentiam ingenitam esse.

Audiam libenter quid aduersus hæc & Testimonia & Argumenta pro æterna ac naturali Filij Dei, ex sui Patris substantia generatione: habeant gloriosi nostri Antichristi, qui videri cupiunt reformatores Ecclesiæ, in hoc primo ac præcipuo totius Christianæ pietatis fundamento, nimirum de cognitione Dei, homines, vt notum est, ambitiosi, inconstantes, indocti: reliqua nota sunt illi Deo aduersus quem suos stringunt calamos, suasque linguas: sed apud quem etiam cogentur se tandem sistere, & rationem tantæ suæ audaciæ reddere. Misericors est Christus: sed iustus etiam mundi iudex. Qui sapiunt caueant sibi ab eius ira, osculentur eum: ne quando irascatur, & pereant de via iusta. Psalm. 2. 12.

CAPVT VIII.

Antiquam, & receptam fuisse in Ecclesia sententiam, Filium, ex substantia Patris Dei, esse genitum. Qualis fuerit, ac sit hæc generatio, & quomodo possit à nobis intelligi, atque explicari. Ex Patribus.

NVNC tria restant de hac Filij generatione. Primùm, vt aliquot Patrum testimoniis, hoc cum primis confirmemus, nempe, Filium ex substantia Patris Dei genitum esse. Hoc verò facio necessitate coactus. Sunt enim nonnulli, pij alioquin & doctissimi viri: qui loquutionibus istis offenduntur, Christum è Patris substantia, seu essentia genitum esse, esse Deum genitum de Deo: lumen ex lumine. Deinde videndum est: An quomodo generatio hæc Filij ex Patris substantia facta sit cognosci à nobis possit. Postremò: Si non possit certo intelligi: quid saltem de hac sentiendum sit, & quanam ratione possit vtcunque indicari. Audiamus igitur primo loco Patrum de hac loquendi forma, Filium esse genitum ex ipsa Patris Dei substantia, Deum de Deo, sententiam.

Ignatius Polycarpi discipulus, & alter post Petrum Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus, tres (vt testatur Euseb. Cæs. lib. 3. hist. cap. 35.) scripsit Ecclesiis Epistolas. Vnam Ephesinæ Ecclesiæ. Alteram Magnesiis. Tertiam Trallensis. Itaque de iis tribus dubitari à nobis non debet. De aliis verò, quæ Ignatio ascribuntur Epistolæ, nullum apud probatos auctores inuenio testimonium. In sua igitur Epistola ad Trallesios, quæ est secunda ordine: pag. 7. de hæreticis sui temporis, præter alia scribit in hæc verba: τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν ἀλλοτριοῦσι τοῦ πατρός, τὸν δὲ νόμον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν διαβάλλουσι. Quid sibi vult illud, ἀλλοτριοῦσι? Hæretici certè illi minimè negabant, Deum esse Christi Patrem eo, quo & noster Pater dicitur, modo: sed contendebant, Christum non esse eiusdem cum Patre naturæ atque essentiæ, è Patris substantia genitum eoque verum Deum. Ἀλλοτριοῦσι igitur, inquit, quia faciebant eum natura & essentia alium à Patre, negantes eum genitum ex Patris substantia seu οὐσίᾳ. Talis erat Ebion, Carpocrates & quicunque dicebant Christum ψιλὸν ἄνθρωπον. Sic posteà etiam Ariani negârunt Filium è substantia Patris genitum, vt liquet ex contraria Niceni Concilij sententia. Hæresis igitur est, dicere Christum Filium Dei, non esse ex substantia Patris sui genitum. Idem Ignatius in eadem Epistola, pag. 8. lin. 18. ait, non præbendas esse aures illis, qui loquuntur χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ θεοῦ ὅς (Christus) ἐγεννήθη ἀληθῶς καὶ ἐκ θεοῦ καὶ ἐκ παρθένου: ἀληθῶς, inquit, genitus est ex Deo, sicut etiam ἀληθῶς genitus est ex virgine. Docet igitur, Christum sicut è virgine vera homine ita verè genitus est, vt è vera illius substantia genitus sit verus homo, ita verè ex Patre vero Deo genitum esse, vt ex veri Dei substantia verus genitus sit Deus. Idem in Epist. ad Magnesios pag. 14. lin. 6. ait de Christo Filio Dei ὅς ἐστιν αὐτοῦ (Dei) Λόγος: οὐ ῥητός, ἀλλ' οὐσιώδης. οὐ γάρ ἐστι λαλιᾶς ἐνάρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεϊκῆς οὐσία γεννητή. qui (Filius) ipsius (Patris Dei) Λόγος: *non prolatiuus, sed substantialis. Non enim est enim vocis articulatæ prolatio, sed efficaciæ diuinæ, essentia genita.* Οὐσίαν hic accipiunt quidam pro ὑπάρξει. Οὐσίαν enim γεννητὴν opponit τῷ φωνήματι τῆς λαλιᾶς ἐνάρθρου, hoc est, prolationi soni articulati, seu prolatitio sono, qui mox euanescit. Sed dare possumus. οὐσίαν in propria significatione hic accipi, modò illud γεννητή accipiatur pro communicata. Pater enim totam suam essentiam communicando, genuit Filium. Sic etiam apud Theodoretum hist. lib. 1. cap. 1. Patres Concilij Niceni passi sunt dici, Filium esse οὐσίαν γεννητὴν, hoc est, vel ὕπαρξιν vere & propriè genitam, vel οὐσίαν impropriè genitam, hoc est, communicatam, nempe per generationem. Sed vtut accipiamus οὐσίαν: hinc liquet Ignatium sensisse Filium Dei genitum ex Patris Dei substantia & essentia.

II. Iustinus Martyr, qui floruit in Ecclesia circiter annum Domini 141. in libro, cui titulus: *Expositio fidei de sancta Trinitate*, pagina 177. græce: latinè vero 198. explicat simili quodam, quomodo Filius natus sit ex Patre, & sic concludit οὕτω τοίνυν νοητέον τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς γεγεννῆσθαι ὡς φῶς ἐκ φωτός. Et mox hinc colligit Filij & coæternitatem cum Patre, & ταυτότητα essentiæ, & passionis expertem natiuitatem: sicut etiam generatur lux è sole. Ideò ait: *Non enim κατὰ βουλὴν ἢ γνώμην, ἢ δύναμιν elucescit*: ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἀπαθῶς ἀποίχεται. Manifestum est ex Iustini scriptis, sanctum illum virum, non horruisse, sed sæpè vsurpasse hanc loquutionem: Filium è substantia seu essentia Patris genitum esse.

III. Tertullianus contra Prax. non semel dixit, Filium ex Patre, & ex Patris substantia genitum, & Deum generasse Deum: pa. 426. docet filium, & alium esse à Patre, quia sermo est Dei Patris, & eiusdem esse cum Patre essentiæ, quia Deus est ex Deo, ac præter alia ait: *Hactenus Deus* (scilicet Filius est) *quia ex ipsius Dei* (est) *substantia.* Item libro de Trinitate, p. 606. ait magnam contumeliam redundare in ipsum Deum Patrem, si Deus Pater Filium Deum generare non potuit. Item ad finem paginæ, docet: Si ideo verum hominem dicimus esse Christum, quia ex homine genitus est; ita fatendum esse verum Deum, quia ex Deo genitus est. *Vt enim præscripsit ipsa natura, hominem credendum esse, qui ex homine sit, ita eadem natura præscribit, & Deum credendum esse, qui ex Deo genitus sit, ne si non & Deus fueris, cùm ex Deo sis, tam nec homo sis, licet ex homine fueris, & in alterutro vtrumque periclitetur, dum alterum altero fidem perdidisse conuincitur. Qui legunt ergo hominis Filium hominum Christum Iesum: legant hunc eundem & Deum, & Dei Filium nuncupatum.* Docet apertè, ideò Deum esse verum, Filium Dei Christum: quia ex Patris substantia genitus est, sicut & verus homo ideo est, quia ex substantia hominis procreatus est.

IV. Basilius contra Eunomium libr. 1. in hoc cumprimis incumbit, vt demonstret, Filium neque ex nihilo, neque ex vlla materia, seu re alia, quàm ex Patris substantia genitum

esse, idque ab æterno: eoque verè esse coæternum. Et quidem lib. 1. pag. 317. præter alia ait, Patrem participem fecisse Filium suæ naturæ: Et si non fecit participem, non esse igitur Patrem. Item illud ad Philip. 2. 6. *Qui cùm in forma Dei esset*, sic explicat: quod sicut quum dicitur formam serui sumpsisse, significatur, Filium factum esse hominem, & humanæ naturæ essentia genitum, sic quum dicitur esse in forma Dei, nihil aliud significatur quàm eum esse in essentia Dei idem cum Deo patre: confirmat idem lib. 2. & sic concludit pag. 316. *Quomodo igitur non erat à principio, qui nihil habet quod ante se intelligatur, nisi eum ex quo ipsum esse habet, non interuallo præuenientem, sed causa præpositum?* En quam perspicuè dicit Basilius, Filium habere suum esse à patre. Sed quomodo? ait, non quod pater præuenerit Filium vllo interuallo, quasi pater fuerit quum Filius nondum haberet esse: sed tantùm quia pater præponitur Filio, causa, hoc est, quia pater non est a Filio, Filius vero à patre est, quidquid est. Item in Sermone de Fide, pag. 217. & alibi sæpissimè ait, Filium genitum ex patre. Significat igitur, Filium non tam à patre tanquam genitore, quàm ex patris substantia genitum esse. Sed quid illud, genitum ex substantia patris, aliud significat, quàm Patris essentiam Filio esse communicatam per generationem? Sic enim sæpè explicat Basilius.

V. Quid vero Ambrosio clarius?

Ambrosius T. 2. de fide. ad Gratianum Imperatorem, lib. 1. cap. 5. pag. 53. *Incomprehensibiliter generatur Filius, impassibiliter generat Pater, & tamen ex se generauit: Deus verus, Deum verum.* Item pag. 54. *Non est alienus Filius, quia ex Patre natus.* Item, *Deus verus est ex Deo vero.*

Item T. 2. lib. de orthodoxa. contra Arianos, cap. 2 pag. 209. pulchre docet. Si Filius non est de substantia Patris, vt Ariani dicunt, sequitur eum esse ἐκ τῶν μὴ ὄντων vt idē Arius docet. Item cap. 8. adfert Argumenta, quibus Ariani conabantur probare, Filium non esse de substantia Patris: & ea soluit. Negare igitur Filium esse de substantia Patris genitum, est defendere sententiam Arij, Filium non esse ὁμοούσιον Patri. Vt enim hoc probaret, contendebat non esse genitum è Patris substantia. Contrà vero Patres, vt euincerent, eum esse Patri ὁμοούσιον probabant ex Scripturis, Si Filius est vnigenitus Patris Filius, eum esse genitum ex Patris substantia, ac proinde ὁμοούσιον Patri.

VI. Augustinus T. 3. de Fide ad Petrum, cap. 2. column. 212. B. *Filius non genitus ipse, sed solus de substantia Patris natus est.* Item ibidem column. 213. A. *Pater ergo Deus de nullo genitus Deus, unus de sua natura sine initio genuit Filium Deum sibi æqualem, & eadem, qua ipse naturaliter æternus est, diuinitate coæternum.* Item T. 3 de Trinitate. lib. 15. cap. 19. col. 467. D. ad calcem, sic concludit: *At per hoc Filius charitatis eius, nullus est alius, quàm qui de substantia eius genitus est.* Et ibidem vocat Christum Filium substantiæ Patris. Item T. 6 contra Maximinum Arianum Episcopum. lib. 3. cap. 4. Negabat Maximinus, Filium genitum esse de substantia Patris, asseuerabat Augustinus: ac præter alia sic ait, column. 733. A. *Vos autem nec Filium de eius substantia genitum vultis, & tamen, eum nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex Patre esse contenditis. Nam videtis quàm necesse sit, vt qui non est ex nihilo, non est ex aliqua materia, sed ex Deo, nisi ex Dei substantia esse non posse: & hoc esse quod Deus est, de quo est, hoc est, Deus de Deo.* Item paulo post. Quia ideo negabant Ariani Filium genitum esse ex substantia Patris, propterea quod putabant non potuisse fieri hanc generationem, nisi per corruptionem Patris, quod impium est cogitare: ideo subdit: *Carnalibus quippe cogitationibus pleni, substantiam Dei de seipsa gignere posse Filium non putatis, nisi hoc patiatur, quod substantia, quando gignit, patitur, carnis. Erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Quando legitis 1. Ioh. 5. *Vt simus in vero Filio eius Iesu Christo: Verum Dei Filium cogitate. Hunc autem Filium nullo modo verum Dei Filium cogitatis, si eum natum esse de substantia Patris, negatis.* Item mox sic argumentatur. B. *Filius aut de nihilo, aut de aliqua substantia natus est. Non de nihilo* (hoc enim negabat Maximinus se, cum suis sentire) *De aliqua ergo substantia. Et si non de Patris: de qua? Dicite. Sed non inuenitis. Iam igitur vnigenitum Dei Filium Iesum Christum Dominum nostrum de Patris esse substantia, non vos pigeat confiteri. Pater igitur & Filius vnius sunt eiusdemque substantiæ. Hoc est illud ὁμοούσιον, quod in Concilio Niceno contra Arianos à Patribus firmatum est.* Hæc omnia Augustini. En qua ratione Patres defendebant Christum esse ὁμοούσιον Patri, nempe inde, quod probabant esse è substantia Patris genitum. Vnde probabant? E locis Scripturarum, vbi Filius dicitur genitus ex Patre, vnigenitus Patris. Item column. 734. D. repetit argumentum. *Iterum dico hoc, quod vobis sæpe dicendum est: Aut de aliqua substantia natus est Dei Filius, aut de nulla. Si de nulla: ergo de nihilo: quod vos non dicere, iam tenemus. Si de aliqua, nec tamen de Patris non verus est Filius. Si de Patris, vnius eiusdemque substantiæ sunt Pater & Filius.* Hæc omnia August. Item, T. 9. in Euangelio Ioh. c. 5. Tract. 7. col. 155. A. *Christus æqualis Patri natus erat, non factus: natus de substantia Patris.*

VII. Fulgentius contra Arian. p. 120. Item ad Monimum, lib. 3. p. 92. *Ille* (inquit) *quod Deus, quod Filius, quod vnigenitus est, naturaliter est, quia de natura Patris natus est. Nos autem quod dij, quod filij, quod geniti sumus, non natura sed gratia sumus.* Item legantur eius responsiones ad decem obiectiones Arianorum, quibus contendebant Filium non esse natum ex Patris Dei substantia. pag 95. ad obiectionem quartam. Item pag. 110. Item pag. 117. probatur efficacissimis rationibus, Filium esse ex substantia Patris. Item pag. 120. ad calcem. Item ad Thrasimundum Regem: ad finem libri primi.

VIII. Ad extremum omissis infinitis aliis Patribus, addo tum Eusebij Cæsariensis, tum Concilij Niceni confessionem & explicationem. Apud Theodoretum hist. Eccl. lib. 1. ca. 12. Epist. extat Euseb. Cæs. aduersus Arianos: in qua Epist. suam de Filio Dei orthodoxam explicat sententiam. Ibi præter alia confitetur, Filium Iesum Christum ex Patre esse genitum ante omnia secula, Deum ex Deo, lumen ex lumine, vitam ex vita. Fuit hæc probata toti Synodo, & Imperatori, adiecta tantùm fuit à Synodo particula ὁμοούσιος: quam explicatam admisit Euseb. Fides itaque subijcitur Synodi Nicenæ: *Credimus, & in vnum Dominum Iesum Christum Filium Dei genitum ex Patre, vnigenitum: hoc est, ex essentia paterna.* Hæc ibi. Hanc explicationem, ex Patris essentia, admisit Euseb. Quid verò significare voluerint Patres hac loquutione, ibidem explicatur: nempe, Filium esse ex Patre quidem: non tamen vt partem Patris, seu partem essentiæ illius. Ibi quoque habetur eadem loquutio, quæ apud Ignatium in Epist. nempe, essentiam Filij genitam esse ex Patre: modo tamen ineffabili & incomprehensibili. Huius explicationis sensus ante fuit explicatus. Item expressè fatentur, Filium ex sola Patris essentia genitum esse: ui sententiæ accessit Euseb. Cæs.

Ergo satis superque demonstratum est, tum è Scripturis, tum etiam ex Patribus, & ex confessione Fidei totius Ecclesiæ catholicæ in Concil. Niceno. Christum Filium esse Dei Patris, ex Patris substantia genitum eoque verum Deum, de vero Deo. Quare meritò, Gentili nobis obiicienti, quod negemus Filium è substantia Patris genitū à pio & docto quodam viro responsum fuit, hanc meram esse calumniam. Atque hæc de primo capite satis: quod caput certè necessarium est, ad cognoscendum, nempe vt intelligamus loquutionem hanc, Filium genitum esse ex Dei Patris substantia, & genitum esse Deum de Deo, vsitatissimam fuisse in Ecclesia, iam inde a temporibus Apostolorum, eamque ex scriptis Apostolicis collectam fuisse. Neque posse defendi, Filium esse ὁμοούσιον Patri, si negetur, vt Ariani negabant, ex substantia Patris genitum esse. Quia si genitus est, vt scripturæ docent, etiam antequam homo fieret. & non est genitus ex Patris substantia: consequitur necessariò, aut genitum esse ex aliqua alia quàm Patris substantia, aut ex nihilo, seu, vt Ariani loquebantur, ἐκ τῶν μὴ ὄντων. Quomodo igitur ὁμοούσιος Patri, aut Deus esse potest? Quod si cuipiam videtur hinc consequi, Filium non esse verum Iehouam, quia Iehoua essentia est æterna, & quæ à seipsa est non ab alio, is sciat hoc ideò nobis videri consequi, quia verbum generandi mens nostra non potest aliter interpretari aut percipere, quàm progeniti essentiam, ex genitoris essentia procreari: quippe quod sic videamus, omnes reliquas generationes apud nos fieri, quasi verò modus illius diuinæ generationis similis sit modo, quo reliquæ fiunt generationes, atque ita Filij geniti essentia, alia sit aliquo modo ab essentia Patris generantis: cum eadem planè sit, sed in Patre a nullo, in Filio à Patre. Nihil enim aliud significare voluerunt Patres hac loquutione, quàm essentiam, quæ est in Patre, sed à nullo, eandem plane totam esse in Filio, sed à Patre, eàmque ab omni æternitate, modo incomprehensibili Filio communicatam, ac proinde non solum Patrem, sed etiam Filium, verum esse Iehouam, & vtrumque vnum atque eundem Iehouam. Quare si velimus omnia euitare absurda, in quæ nostra mens ex humana huiusce diuinæ generationis consideratione, incurrit, teneamus alterum, quod sequitur, caput, nimirum, longè alia ratione genitum esse Filium Dei ex Patre Deo, quàm quæuis alia res, ex parentibus suis, & modum illum percipi à nobis non posse.

IX. Alterius membri hæc est summa: Quonam modo fuerit hæc Filij generatio ex Patre Deo facta: scrutandum nobis non esse, idque propterea quòd sciri à nobis nequit. Hoc vero inde liquido apparet, quia in Sacris literis non reuelatur. De Deo autem nihil nobis statuendum est, nisi ex verbo ipsius Dei. Quis enim nouit ea, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei? 1. Cor. 2. 11. 14. Si igitur Spiritus Dei non

reuelet

reuelet: ea cognosci à nobis nequeunt. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Dei. De huius autem generationis modo, nihil nobis est reuelatum. His subscribunt Patres omnes, & citant plerique omnes ad hoc confirmandum illud Iesaiæ, 53. 8. *Generationem eius quis enarrabit?* Legantur ergo ista Patrum testimonia, locáque inspiciantur, quæ subiicio, vel potius indico.

Iustinus de Trinitate pag. 197. 198. latinè: græcè verò pag. 176. 177.

Irenæus lib. 2. cap. 47. & 48. Non posse nos in hac vita, omnem habere cognitionem: sed tantùm eam, quam Scripturæ tradunt. Et concludit, si Christus dixit, se nescire de die illa & hora, sed solum Patrem: quantò minus possumus nos scire quomodo genitus sit Filius ex Patre? non debere igitur nos erubescere fateri, neminem hunc modum nosse: sed solum illum qui genuit: & eum qui genitus est.

Cyprianus siue Rufinus in symbolum Apostolorum, in illud: *Credo in Deum Patrem*. pag. 359. *Quomodo sanè Deus Pater genuerit Filium nolo discutias, nec te curiosius infras in profundi huius arcanum.* Vide locum. Et argumento firmissimo ostendit, stultum esse, velle illius generationis rationem inuestigare: Cum non possimus percipere, quomodo animus, qui in nobis est, generet verbum, imo neque quomodo sol, generet ex seipso splendorem lucis, quomodo vaporem, & cætera.

Basilius contra Eunomium libro 2. pag. 333. ait modum, quo genitus est Filius ex Patre Deo, arcanum esse, & penitus incomprehensibilem, sed neque tamen propterea negandam esse generationem ipsam.

Ambrosius Tom. 2. de fide ad Grat. lib. 1. cap. 5. pag. 53. ait omnem superare sensum, illam Filij generationem. *Quæris à me, quomodo si Filius sit, non habeat priorem Patrem? Quæro item abs te; Quando aut quomodo putes Filium esse generatum? Mihi enim impossibile est generationem scire secretum. Mens deficit: vox silet, non mea tantùm, sed & Angelorum. Supra potestates, supra Angelos, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnem sensum est.* Et confirmat dicens, Si pax Christi supra omnem sensum est, ut ait Apostolus Philipp. 4. 7. *Quomodo non est supra omnem sensum tanta generatio?* Item: *licet scire, quòd natus sit? non licet discutere, quemadmodum natus sit.* Item: *si Paulus ea, quæ audiuit raptus in tertium cælum, ineffabilia dixit: quomodo nos exprimere possumus paternæ generationis arcanum: quod nec sentire potuimus, nec audire?* Item: *Incomprehensibiliter generatum Filium impassibiliter generat Pater, & tamen ex se generauit: & ante omnem intellectum generauit Deus verus Deum verum.*

Gregorius Naz. de Theologia lib. 3. pag. 253. 254. Quæstionem tractat, quomodo Pater generet Filium, & post multa ait vnum tantùm restare, quod res fideri testè queat: videlicet, Filium Dei, vtcunque natus sit: naturaliter atque homo solet, natum esse. Quomodo verò sit genitus: nescire à nobis posse, qui neque, quomodo simus nos geniti, intelligere possumus. Etiamsi verò possemus nostri generationem cognoscere: diuinam tamen non posse nos intelligendo complecti. Missas igitur esse faciendas has cogitationes, Quomodo Filius Dei sit generatus: & contentos nos esse debere, quod didicerimus eum esse generatum. Quomodo enim sit genitus: nosse solum illum qui genuit, Patrem: & qui genitus est, Filium.

Hilarius etiam lib. 2. & initio tertij, eadem ferè scribit. Quum neque Archangeli sciant, neque Angeli audierint, neque secula teneant, neque Prophetæ senserint, neque Apostoli interrogarint, neque Filius docuerit, quomodo genitus sit: sed dixerit, Nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: debere nos cessare ab hoc mysterio inuestigando: præsertim cum ignoremus originem creaturæ, Filium Dei esse inenarrabiliter & incomprehensibiliter genitum.

Chrysostomus vero supra Matth. ca. 1. Hom. 4. ait. Erubescere debere & confundi omnes eos, qui superiorem illam generationem temeraria curiositate rimantur. Et sic argumentatur: *Si hanc, qua genitus est ex Maria, opera Spiritus sancti, & quæ oculis inspecta fuit, & manibus contrectata, interpretari & percipere nemo potest: quanto minus illam, qua ex Patre ab æterno genitus est, intelligere quis poterit?*

Et Cyrillus in Thess. lib. 1. cap. 5. docet fide credendum, quod Scriptura tradidit: Filium nimirum genitum esse ex Patre. Quomodo vero, cùm Scriptura non tradat, non esse inuestigandum: nec propterea negandum esse genitum, aut legibus corporalis generationis subiiciendum, quia quomodo sit genitus intelligere non possumus. alioqui, negandum ideo etiam esse Patrem, quia quid, qualisve naturæ sit, non potest quis dicere. Et ita concludit, *Quare si fide, quæ supra nos sunt, accipiuntur; est autem etiam supra nos Filij generatio: Fide quoque ipsa suscipiatur.* Esse enim modum illius generationis ineffabilem, & incomprehensibilem.

Idem Hieronymus scriptum reliquit. Tom. 6. in Iesaiæ 53. in illud, *Generationem eius quis enarrabit?* Et in Matth. cap. 1. in illud, *Liber generationis Iesu Christi.*

Eusebius Cæs. lib. 5. περὶ εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, cap. 2. idem scribit, & sic argumentatur, *Si oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus iis, qui se diligunt: quanto minus dici, aut intelligi, & animo concipi possunt, quæ ad primam vnici Filij Dei generationem pertinent? de qua illud est: Generationem eius quis enarrabit?* Iesa. 53. 8.

Athanasius sermone contra Arianos 3. pag. 192. multis docet, quàm impium & temerarium sit inuestigare quomodo λόγος Filius Dei, genitus sit ex Patre: quando ea de re nihil tradunt Scripturæ.

Gregorius primus in Iob. cap. 33. lib. 23. cap. 11. *Verbum Patris* (inquit) *sine tempore genitum. Et quis digne fari queat illam ineffabilem natiuitatem: quòd de æterno natus est coæternus: quòd existens ante secula genuit æqualem: quòd gignente, natus posterior non est?*

X. Videbor fortasse multis, hoc etiam alterum caput fusiùs confirmasse, quàm res ipsa postulet. Sed hoc feci haud temerè, verum duabus potissimùm de causis, quarum prior est, vt quisque intelligat, quàm perniciosa sit Deoque ingrata hæc superbia atque temeritas, qua homines superbè audent suis carnalibus cogitationibus in cœlū conscendere, & scrutari quomodo genitus sit Filius à Patre. Ac proinde ab hac curiosa disquisitione abstineamus: nisi velimus ab illa opprimi gloria & in varios exitialésque errores præcipites trudi: id quod ferè contingit omnibus, qui in huius mysterij inquisitionem, sine verbo Dei ingrediuntur. Altera causa est vt hinc regulam habeamus, qua ad omnia impia dogmata, quę hæretici ex hac Filij Dei generatione colligunt, respondeamus. Si enim quomodo facta sit hæc generatio intelligi nequit, & omnem superat captum: ergo quidquid ex eo, quod dicimus, Filium esse genitum ex Patre, inferunt Hæretici, falsum, & commentum sit humanum, necesse est. Vt quum dicunt; Si genitus est ex Patre: Pater igitur prior sit Filio oportet. Quare? quia (inquiunt) omnis generans prior est generato. At si hæc ratio & regula generandi locum haberet in illa diuina generatione: consequeretur, generationem illam, quomodo facta sit nempe quod ad temporis attinet circumstantiam, posse intelligi. Non potest autem intelligi: Ergo. Item, quum inferunt. Si Filius genitus est ex substantia Patris: est igitur Filius similis quidem Patri, sed non eiusdem planè cum eo essentiæ, quia omnis res genita, alia & diuersa est substantia, numero, ab illa è qua genita est. Non sequitur. Ratio enim hæc, quæ dicitur à generatione humana; locum non habet in Dei generatione, alioqui posset intelligi quomodo sit facta. Non potest autem. Quare minimè frustrà Patres omnes, dum de hac aduersus Hæreticos scribunt, vrgent e Scripturis modum, quo genitus est Filius ex Patre, nobis omnino inenarrabilem & incomprehensibilem esse. Ac proinde sequelas omnes & argumentationes Hæreticorum inde deductas, vanas & futiles esse.

XI. Tertium membrum est: Quid de hac generatione Filij Dei, sentiendum sit: & an possit aliqua ratione vtcunque indicari. Etsi ergo generatio illa quomodo facta sit, non potest à nobis certo intelligi: tamen & quibus modis non sit facta, potest à nobis certò affirmari, argumentisque à natura Dei deductis, confirmari: Et similibus à natura acceptis, potest vtcunque indicari, licet non possit perfecte explicari. Ad primum igitur quod attinet: Regula illa retinenda est. Quum de Deo disseritur, nihil certius dici posse, post aperta Scripturarum testimonia, quàm Deum non esse hoc, aut illud: & quæ dicuntur ab eo facta, non hoc aut illo modo fuisse facta: hoc est, quàm quum negamus ea quæ cum Dei natura apertè pugnant; vt, Deum non esse corporeum, quia Spiritus est. Non esse vlla ratione compositum: quia simplicissimus est. Non posse peccare: quia summum est bonum & ipsa iustitia. Non posse mori, quia ipsa est vita. Denique, nihil in Deo esse temporale, quia æternus est. Esse enim corporeum, compositum temporalem, posse mori, posse peccare, &c. Pugnant ex diametro cum natura Dei: Ergo hanc iuxta regulam, ad generationem, illam Filij Dei vtcunque percipiendam: via negatiua vtendum est, & negandi semouendique à Deo omnes illiusmodi, quos nobis suggerit natura rerum corporatarum, & animalium: sed qui cum Dei natura minimè cohærent aut cohærere possunt. Animalia gignunt in tempore, quia & ipsa prius genita fuerunt, vt nihil sit sub cœlo nisi in tempore: ac proinde, parentes liberis semper sunt priores. At hoc in illam Filij generationem cadere non potest. Pugnat enim cum natura & gignentis, & geniti. Gignentis quidem: quia æternus est non solùm Deus, sed etiam Pater; & nihil eius naturæ & essentiæ accessit noui, cùm sit perfectissimus, Generasse autē Filiū è

ſua ſubſtantia, ad naturam Patris pertinet: genuit enim naturâ, non libera voluntate, ſicut ea creauit cœlum & terram. Quare cum natura gignentis pugnat, generaſſe in tempore Geniti verò: quia quem Pater genuit, Deus eſt verus, de Deo vero. Pugnat autem cum natura Dei, genitum eſſe in tempore. Deus enim non eſt, ſi æternus non eſt. Ergo hæc eſto certa propoſitio. Nihil de illa Filij generatione cogitandum eſſe temporale: ac proinde ſtatuendum, Filium fuiſſe genitum ex Patre ſed non poſt Patrem, ſicut neque ante Patrem: verum ab æterno. Nunquam igitur fuiſſe Patrem ſine hoc Filio: neque Filium ſine Patre. Deus, qui eſt tam Filius, quam Pater, ait per Ieſai. 43. 10. *Ante me non fuit, & poſt me non erit Deus.* Quare corruit ſophiſma Antichriſtorum: Si Pater genuit Filium, Pater igitur prior eſt Filio. Negatur illatio, quia non genuit in tempore, neque in certo gradu (vt loquuntur) æternitatis: ſed ab ipſa omni æternitate. Animalia gignunt ex concupiſcentia, ex appetitu & affectu naturali: quia animalia ſunt. Omne enim animal, huiuſcemodi conſtat affectibus. At in Deum tales affectus non cadunt: cùm omnis paſſionis expers ſit perfectiſſimus Iehoua. Quare hæc etiam altera propoſitio certa eſt: Deum Patrem non genuiſſe Filium vlla affectione, neque ex præcedente voluntate, ſed ſimplici, perfecta, & æterna ſua natura. Animalia gignunt extra ſe liberos, ita vt diuerſæ & diuiſæ inter ſe ſint ſubſtantiæ parentum, & filiorum: quia ſunt finita, & conſtant materia, per quam fiunt non ſolum diuerſa, ſed etiam diuiſa ſubiecta. Ac proinde ſumus quidem noſtris parentibus ὁμογένεις, ſed non propriè ὁμοούσιοι. At Deus extra ſe, ſeu extra ſuam eſſentiam gignere non potuit Filium: quia immenſus eſt & infinitus: ita vt extra Deum non poſſit alius eſſe Deus: (ſeu vt idem dicam in abſtracto) quia eſſentia Dei vna eſt: & ideo non poteſt eſſentia Dei, eſſe extra eſſentiam Dei: hoc eſt, extra ſeipſam. Eſt autem Filius, ita ex ſubſtantia Patris: vt quidquid eſſentiæ ſeu ſubſtantiæ eſt in Patre, totum illud etiam & idem planè, ſit in Filio: eſt enim verè & perfectè ὁμοούσιος Patri. Ideo Scholaſtici theologi dicunt, Deum Patrem genuiſſe Filium, non ad extra: ſed ab intra, quod græci Patres dicunt, κατὰ μονήν. Poſtremò, omnes generationes in natura rerum corporatarum viuentium: fiunt κατ' ἀλλοίωσιν aliquam: nempe aut κατὰ ῥεῦσιν, vt vocat Iuſtinus, ſeu, vt alij, κατ' ἀπόῤῥοιαν per defluxum: quemadmodum liberi noſtri, & animantium perfectorum, per defluxum ſubſtantiæ paternæ generantur. Aut κατὰ διάστασιν, vt Iuſtinus: ſeu vt alij κατὰ προβολὴν per proiectionem à ſe, & per germinationem: quemadmodum ex ipſis etiam radicibus arborum prodeunt ſurculi, inter ſe & à radice differentes atque diſtincti. Aut κατὰ τομὴν, vt Iuſtinus, ſeu vt alij ἀποτομὴν, διαίρεσιν, μερισμὸν: quæ omnia diuiſionem & partitionem rei genitæ, à generante ſignificant. Nihil horum cadit in illam diuinam generationem. Omnes enim ij modi, proprij ſunt earum rerum, quæ corruptioni obnoxiæ ſunt: & imperfectionem generantis indicant. Huc ſpectant quæ Patres ſcripſerunt, de modis, quibus contendunt generationem Filij, factam non fuiſſe. Legatur Iuſtinus Martyr libro περὶ πίστεως τῆς ἁγίας τριάδος: pagin 177. vbi docet, non eſſe factam κατὰ τομὴν, μηδὲ κατὰ ῥεῦσιν, μηδὲ κατ' διάστασιν. Legantur etiam quæ ſcripta reliquit Euſeb. Cæſar. περὶ ἀποδείξεως εὐαγγελικῆς: li. 5 c. 2. p. 34 is quoque ſcribit, non eſſe nobis conſiderandam illam generationem, μήτε κατὰ προβολὴν μήτε κατὰ διάστασιν μήτε κατὰ διαίρεσιν. ἢ μείωσιν ἢ τομὴν, ἢ κατὰ τὸ ὅλως τι ἐπὶ τῶν θνητῶν γεννήσεως ὑποτιθέμενον: ſed, ἀπόῤῥητον εἶναι τοῦ γεννήματος. Non eſſe igitur Filium natum ſecundum aliquem horum modorum: de quibus ſupra. Huius rei rationem adfert Euſebius, dicens: Ἀμερὲς γὰρ καὶ ἄτομον. τὸ θεῖον, ὁ τεμνόμενον, ὁ διαιρούμενον οὐκ ἐκτεινόμενον. ὁ μειούμενον ὁ συστελλόμενον, ὁ μεῖζον. ὁ χεῖρον, ὁ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ χωριζόμενον, οὐκ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ ἕτερον παρ' αὐτὸ ὄν ... ἐστι. Legantur & quæ habentur apud Theodoretum in hiſt. Eccleſ. lib. 1. cap. 12. Conſtantinus Imperator ſic explicuit nomen ὁμοουσίας: ideo Filium dici ὁμοούσιον Patri, quia nulla corporali affectione, nulla diuiſione, nulla reciſione, ex Patre ſubſiſtat, cùm fieri nequeat, vt quæ expers eſt materiæ & corporis intellectiua natura, corporalem aliquam affectionem ſuſtineat. Summa omnium hæc eſt. Nihil in illa diuina Filij generatione, cogitandum eſſe, aut temporale, aut carnale, aut vllo modo corporale, ſed omnia cum ibi ſint ſpiritualia, omnia æterna, omnia ſimpliciſſima, perfectiſſima, puriſſima eſſe etiam ſpiritualiſſimis, vt ita loquar, & ab omnibus circumſtantiis locorum, temporum, rationumque humanarum, defæcatiſſimis & purgatiſſimis oculis contemplanda & conſideranda. Id quod certè fieri à nobis non poteſt, dum ante oculos mentis noſtræ obuerſantur imagines rerum corporatarum: fiet verò hoc in cœlo, vbi neque caro neque ſanguis, ſed toti, erimus Spiritus; corpora etiam ſpiritualia (vt ait Apoſtolus. 1. Cor. 15. 44.) nacti. Interim nulla poteſt melior regula dari, ad intelligendam illam generationem, quàm vt nullo eorum modorum, quibus fiunt generationes apud nos, illam fuiſſe factam dicamus, vt iam oſtenſum eſt, niſi quòd ſicut vera generatio hic non fit ſine communicatione ſubſtantiæ parentis, ſic etiam illa non fuit facta, niſi per communicationem ſubſtantiæ paternæ. Hoc enim ad perfectionem pertinet, non ad defectum.

XII. Cæterùm (vt ad alteram huius tertij capitis partem veniam) etſi hæc ita ſe habent, non inficiamur tamen, poſſe ſimilibus à natura deſumptis, generationem illam vtcunque indicari. Ideo enim Deus, Filium ſuum in Scripturis nominibus à nobis, & à natura ſumtis appellare: vt, Verbum, Imaginem χαρακτῆρα ἀπαύγασμα gloriæ & lucis paternæ, nempe vt ſpectatis iis, quomodo generentur & fiant: vtcunque etiam intelligamus, qua ratione genitus ſit Filius è Patre. Modo ea ſeruetur regula, quam antea tradidi: nempe, vt quæcunque in horum generatione imperfectionem ſignificant: illa reiiciamus à generatione Filij Dei. Hinc itaque factum eſt, vt Patres multis ſimilibus, ad generationem Filij Dei, ſi non perfecte explicandam, ſaltem vtcunque adumbrandam, vſi ſint: quorum quædam, his, quæ dicta ſunt, ſubiicio.

Tertullianus contra Prax. pagina 409 *Protulit Deus Sermonem. ſicut radix fruticem, & fons fluuium, & ſol radium. Nam & iſtæ ſpecies, probolæ ſunt earum ſubſtantiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitauerim Filium dicere, & radicis fruticem, & fontis fluuium, & ſolis radium. Quia omnis origo parens eſt: & omne quod ex origine profertur, progenies eſt: multò magis Sermo Dei, qui etiam propriè nomen Filij accepit. Nec frutex tamen à radice: nec fluuius à fonte: nec radius à Sole diſcernitur: ſicut nec à Deo, Sermo. Igitur ſecundum horum exemplorum formam profiteor me duos dicere: Deum, & Sermonem eius: Patrem & Filium ipſius. Nam & radix, & frutex, duæ res ſunt: ſed coniunctæ, & fons & flumen, duæ ſpecies ſunt, ſed indiuiſæ: & ſol & radius, duæ formæ ſunt, ſed coniunctæ. Omne quod prodit ex aliquo, ſecundum ſit eius, necesse eſt, de quo prodit: non ideo tamen eſt ſeparatum. Secundus autem vbi eſt, duo ſunt: & tertius vbi eſt, tres ſunt.* Et paulò poſt: *Hanc me regulam profeſſum, qui inſeparatos ab alterutro, Patrem, & Filium, & Spiritum teſtor: tene vbique: & ita quid, quomodo dicatur, agnoſces.* Hæc omnia Tertulliani ſunt.

Euſeb. Cæſ. lib. 5. de demonſtratione Euangelica, cap. 2. alia adfert Similia, quibus vtcunque indicet, quomodo Filius genitus ſit ex Patre. Primum: *ſicut fragrantia ex ſuo vnguento. Eſt enim, Filius fragrantia Patris. Vapor eſt virtutis Dei. Hinc collige hæc: primum, vnguentum nunquam ſine ſua eſt fragrantia. Ergo æternus eſt.* Deinde, *vnguentum gignit fragrantiam, natura: & ſine vlla ſui corruptione, aut alteratione. Ergo Filius, genitus è Patre ſine alteratione naturaliter.* Tertium: *Fragrantia non ſeparatur ab vnguento. Ergo & Filius ſemper cum Patre eſt.* Alterum ſimile: *Sicut ſplendor ex luce.* Subdit tamen: *Verùm exempla hæc, non omni modo integram præſtant ſimilitudinem.*

Athanaſius verò vrget ſimilitudinem ductam à mente & verbo, præter alia hæc ſcribit in oratione ſecunda contra Arian. pagina 140. *Cæterùm Dei generationem comparandam non eſſe cum hominum natiuitate; nec Filium non debere partem aliquam ſui Patris exiſtimari: aut in procreando, vllam paſſionem ſignificari: Et antea à nobis dictum eſt, & nunc denuo hoc ipſum dicimus. Non eſt enim vt homo, Deus. Homines enim patiendo gignunt: vtpote fluxili natura præditi: temporique maturitatem, ratione ſuæ imbecillitatis, expectare coguntur: Verum id de Deo ſentiendum non eſt, quippe qui nullis partibus conſtet, ſed impatibilis ac ſimplex, impatibiliter & ſimpliciter Filij ſui Pater exiſtit. Eius quoque rei denuo magnum argumentum documentúmque ex ſacris literis* (habemus) *eo ipſo, quo verbum Patris ſui eſt Filius: & Filius, verbum eſt Patris, eiuſque ſapientia. Sapientia porro & ratio, ſiue quod idem eſt, verbum: nec creatura, nec pars eius fuerit, cuius eſt ſapientia & verbum: neque fœtus illius, ſubſtructura paſſionis alicuius. Vtrumque Scriptura in vnum coaptat: Filium quidem ea de cauſa appellauit, vt naturalem & verum Patris ſubſtantiæ fœtum declararet: Sed tamen ne quis humanitùs aliquid editum genitumque intelligeret: denuo etiam ſubſtantiam definiens, verbum illud, & ſapientiam & ſplendorem nominauit. Ex illis enim vocabulis, impatibilitatem in gignendo æternitatem item, & decorum illud, quod in Deum conueniat cogitatione apprehendimus. Qualis igitur paſſio? aut quæ pars parentis, verbum & ſapientia, aut ſplendor fuerit? Et ſanè id à vecordibus iſtis intelligi poteſt. Vt enim ex fœminis percunctati ſunt de partu ipſarum: Ita quoque viros percunctentur, ſuper ratione, verboque mentis eorum vt cognoſcant, neque paſſionem, neque partem aliquam mentis eſſe id verbum, quod enunciant. Quid ſi in hominibus, quanquam & patibilibus & diuiſioni idoneis, ſola*

neis, tale ipsorum verbum existit: cur in Deo minimè corporali, impatibili verò passiones & partitiones imaginantur? vt sub specie istius obseruationis & cautionis, inficientur veram, & naturalem Filij procreationem? Hæc ex Athanasio.

Hoc eodem simili delectati sunt alij permulti Patres, vt Basilius, Nazianzenus, & deinde Scholastici: quòd hoc non ineleganter indicetur, qualis sit generatio Filij ex Patre. Mens generat Λόγον suum: Primo, naturaliter, ita vt nunquam Mens sit sine Λόγῳ. Sic Pater Filium natura sua; ita vt nunquam Pater fuerit sine Filio. Deinde, mens gignit τὸν Λόγον sine passione & sine corruptione; ita Pater. Item, mens gignit intra se: ita Pater. Adhæc mens gignit ita intra se, vt res genita maneat in mente: sic Pater Filium Λόγον: ideò dicitur: *Erat apud Deum*: Et, *Filius in sinu Patris est.* Et Ignatius in Epistola ad Magnesios, pag. 13, ait de λόγῳ ὃς πρὸ αἰώνων παρὰ τῷ πατρὶ γεννηθεὶς λόγος θεοῦ: μονογενὴς υἱός. Denique, vt verbum etsi genitum in mente, postea etiam voce vestitum, exit in aures hominum, nunquam tamen à mente recedit: ita Filius in carne indutus, sese visendum exhibuit hominibus, nunquam tamen Patrem deseruit. Atque hæc omnia ex similitudine cum verbo nostro, de Filio Dei pulcherrimè inferuntur. Cæterùm, quod quidam, vt Scholastici scribunt, Deum Patrem, se videndo & considerando, genuisse Λόγον: & quod emanatio Filij à Patre est secundum emanationem intellectus: & alia id genus, quæ nullum habent ex verbo Dei testimonium, sed solo mentis acumine excogitata sunt, reiicienda nobis sunt, tanquam temeraria & varia, ne quid grauius dicam: nempe, si res ita sese habere asseueretur. Quis enim scit, quomodo genuerit Pater Filium: an per modum intellectus, an per modum amoris: an alio aliquo. Cyprianus; hoc est, auctor expositionis in symbolo Apostolorum, hæc scitissime & pie scribit in ea verba. *Filium eius vnicum* pa 361. *Vnus de vno nascitur: quia & splendor vnus est lucis: & vnum est verbum cordis. Nec in numerum plura.em defluit incorporea generatio; nec in diuisione cm cadit: vbi qui nascitur, nequaquam à generante separatur. Vnicus est, vt mentis sensus, vt sapientia, sapienti: vt cordi, verbum: vt fonti virtus.* Item: *Filium sanè quum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis assumas, sed memento hæc de incorporea dici substantia natura simplici. Si enim vel in eo, quod congenerat verbum, vel mens sensum, vel lux ex se paris splendorem, nihil horum requiritur, nec vlla in tali generatione fragilitas cogitatur, quantò potiùs & sacratiùs de horum omnium creatore censendum est?* Hæc ibi. Ego vero libentius sequor simile, quod Iustinus quoque sequitur, & post illum reliqui Patres, vtpote non solùm ex Scripturis acceptum, verum etiam clarius, & apertius ad generationem illam diuinam, vtcunque exprimendam, quàm vllum aliud, nempe, splendoris seu radij ex sole exemplum. Nam etiam hoc sequuti sunt Patres in Concilio Niceno, dicendo, *lumen de lumine*, pag 198. latine ita scribit. *Sic igitur intelligimus Filium e Patre prognatum: sicut lumen è lumine promicans. Nam hac imagine refertur & coæternitas, & essentiæ identitas, & passionis expers natiuitas. Quatenus autem eluxit, cum eo vnde eluxit, sine tempore fuit. Quod enim tempus medium post est inter lumen, & splendorem eius intercedere. Quatenus enim lumen è lumine, rationem luminis præ se fert, ex quo creatum est. Rursum, quatenus lumen est id, quod progignitur: passione caret natiuitas. Non enim decisione aut defluxu, aut diuisione eius essit: sed ex ipsa essentia, sine vlla passione prodit.* Hæc Iustinus.

Summa, His similibus simul coniunctis, tantum exprimitur rationis, qua illa generatio Filij Dei facta est: quantum satis est Christiano homini. Quatenus enim Filius nominatur: agnoscimus eum esse ex vera Patris substantia eoque verum Deum. Quatenus vocatur splendor, & verbum intelligimus, eum & æternum esse & esse genitum sine Patris alteratione, affectione, passione, & genitum esse non ad extra, vt Scholæ loquuntur, sed ab intra: aut, sicut Græci dicunt κατ' ἐνδον, eoque cùm semper sit cum Patre, & à Patre inseparabilis, vnum & eundem esse cum Patre Deum. Quæ vero aduersus hanc generationem fiunt argumenta, ea diluentur suo loco. Ergo pro veritate cognoscenda hæc satis esse debent.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS,

Liber Sextus.

Τὸν Λόγον Iesum Christum qui ante omnia secula, ex Dei Patris substantia fuit genitus, esse verum æternúmque Deum: ex iis N. T. locis, vbi disertè vocatur Deus.

CAPVT I.

Eorum, quæ hucusque dicta fuerunt de Christi Deitate breuis ἀνακεφαλαίωσις. Varia nominis Dei significata. Postremæ propositionis de Λόγῳ explicatio: eiusdémque à proprietate personæ Filij, diuinis attributis & operibus: atque etiam proprio Iehouæ cultu: confirmatio.

HACTENVS demonstratum à nobis fuit, primò quidem ex V. Testamento, permultis Mosis, & Prophetarum testimoniis, Iesum Christum verum esse illum Iehouam, qui omnia simul cum Patre condidit; quique Patribus apparuit, & suo Spiritu per Prophetas loquutus est. Deinde ex N. Testamento eum, tum non esse ψιλὸν ἄνθρωπον; tum quatenus est Λόγος, esse Dei Patris Filium; non per gratiam, vt nos, sed per naturam: idque ab omni æternitate. His adiecimus Patrum testimonia; quibus primo demonstrauimus locutionem hanc, verè orthodoxam esse: nempe Filium ex substantia Dei Patris genitum esse. Deinde docuimus: quomodo hæc generatio ex Deo Patre facta sit, planè à nobis percipi posse: imò ne ab Angelis quidem: similibus tamen aliquot, vtcunque intelligi, vel potius indicari posse. Hæc omnia hucusque cõclusimus. Nunc vnum adhuc restat de Christo explicandum, & demonstrandum, nempe, eum disertis verbis in nouo Testamento appellari Deum: & quum ita vocatur, intelligendum esse, eum esse Deum, non impropriè: sed propriè, non falsò, sed verè: non propter priuilegium aliquod, aut propter officium diuinum, sed per naturam, eoque verum esse Deum; Idque ex circumstantiis locorum, vbi Deus appellatur, perspicuum nos esse facturos, confidimus.

II. Cæterùm, antequam hæc loca explicare ingrediamur, notandi sunt aliquot modi, quibus hoc nomen, Deus, in sacris literis accipitur, vt inde tandè appareat, quo sensu Christus vocetur Deus. Nobis enim demõstrandum est, quoties in sacris literis Christus vocatur Deus; ibi semper doceri, Christũ esse verũ, & æternũ Deũ, patri per omnia æqualem. Hoc igitur nomen Dei, de aliquo prædicatur, aut propriè, aut impropriè. Propriè, vt de Patre, Filio, & Spiritu sancto, sicut partim ostendimus, & partim ostensuri sumus. Impropriè, vt de aliis, præter patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Rursus impropriè, bifariam, aut verè, aut falsò. Verè, vt quos sacræ literæ hoc appellant nomine, propter aliquam cum Deo vero similitudinem, aut propter dignitatem, aut propter officium Sic Moses Deus Pharaonis. Exod 7. 1. Sic reliqui iudices, & magistratus, dij vocantur, Psal. 82. 6. Falso, vt quos ita appellârunt, & vt deos coluerunt, homines ipsi, falsa opinione decepti. Vt apud Ies. 44. 10. & alibi sæpe apud Prophetas, ridẽtur illi, qui formãt idola, & ea deos suos vocant, adorántque deos. Nihil enim habent simile cum vero Deo. Sic etiam Apostolus, *Nam etiamsi sint, qui dicantur dij sive in cælo*, &c. 1. Cor. 8. 5. Sic Sathan deus huius seculi vocatur, quòd homines huius seculi sese illi, tanquam Deo, quasi consecrent 2. Cor. 4. Sic venter, dicitur hominum voluptuosorum deus, quòd hunc, tanquam Deum suum colant. Phi. 3. 19. Propriè vsurpatur etiam bifariam, absolutè, & distinctè, quòd Scho-

lastici dicunt, essentialiter, & personaliter: Absolute: pro toto, vt ita loquar, Deo, proque diuina essentia seu pro deitate, quæ nihil est aliud, quàm Deus ipse totus, Pater, Filius, Spiritus sanctus, vt: *Dominum Deum tuum adorabis: & ei soli seruies*. Deut. 6. 13. Num solus Pater adorandus? An non etiam Filius, & Spiritus sanctus? Et: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*. Act. 5. 29 Num tantum Patri? Et: *Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum*. 1. Corinth. 3. 19. Num apud solum Patrem? Distinctè verò seu personaliter, vt cum de certa persona, vel Patris, vel Filij, vel Spiritus sancti, prædicatur. De Patre. Ioh. 6 46. *Non quod Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo* (id est, ex Patre) *hic vidit Patrem*. De Filio, *Qui est Deus benedictus in secula* Rom. 9. 5. De Spiritu sancto, vt in Actis: *Non es mentitus hominibus, sed Deo*. De Spiritu enim sancto loquitur. Act. 5. 4.

III. His ita explicatis, credimus, confitemur, prædicamus, Christum, seu personam Filij, distinctam à Patris & Spiritus sancti personis, verum esse Deum, per omnia Patri æqualem: ita vt cum Patre & Spiritu sancto, idem sit absolutè & essentialiter Deus. Ac proinde Deum appellari, & esse, non falsò: vt Iudæi & Turcæ blasphemant, neque per gratiam, aut priuilegium, neque propter donorum, & potestatis diuinæ, ei traditæ, excellentiam (vt Arius, Eunomius, Samosatenus: & Seruetus, impiè scripserunt) sed natura, & essentia. Atque ita Dei & Iehouæ nomen, in sacris literis, non minùs propriè de Filio quàm de Patre prædicari.

Nunc tenemus explicationem, quo sensu Christus prædicetur Deus in Scripturis. Hoc verò, quod diximus, ex istis locis liquidò apparet. A proprietate personæ Filij Proprium Filij est, esse genitum ex Patre, ideoque ex substantia Patris. Quid est enim generare aliud, quàm propriam substantiam communicando, ex ea substantia, sibi omnino natura similem procreare? Idcircò dicitur Filius vnigenitus: quia in hoc natiuitatis genere fratres non habet, sed solus ex Patris substantia genitus est. Est autem substantia, seu essentia Patris, impartibilis. Totam igitur Patris essentiam habet vnigenitus. *Ideò in ipso*, inquit Apostolus, *inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter*. Colos. 2 6. Si omnis plenitudo, nihil igitur deitatis est in Patre; quod non sit in Filio. Quid verò ex his consequitur? Sicut Pater, naturâ & essentiâ verus est Deus Sic etiam Filium, naturâ & essentia Deum esse, non autem gratiâ, priuilegiò, officio. Huc spectant omnia argumenta, & testimonia, quibus antea demonstrauimus; Filium è substantia Patris genitum esse, eóque naturalem esse Dei Filium. Inde enim efficitur esse Deum natura & essentia; non minus, quàm Pater est.

IV. Idem confirmatur ab attributis essentiæ diuinæ, seu Iehouæ. Nam quæ propria sunt naturæ diuinæ: ea non minùs Filio, quàm Patri tribuuntur. Filius igitur non minùs verè, ac propriè est Deus; quàm Pater. Sicut ideo dicimus, nostros liberos, non minus naturâ esse homines, quàm nos; quia quæ naturæ humanæ propria sunt, & essentialia, ea non minus in liberis nostris sunt, quàm in nobis. Liceat hoc in aliquot attributis perspicuum, & planum facere Æternum esse ita proprium Dei est, vt nisi æternus sit, & quidem solus, Deus esse non possit Ideo in Scripturis passim, vni Deo vera æternitas tribuitur: Psal. 90. 2. & 93. 2. *Ante me non fuit Deus, & post me non erit: Ego primus & nouissimus*. Iesa 43. 10. & 44 6. Filius autem æternus prædicatur in scripturis. Prouerb. 8. 23 *A seculo principatum habui: à principio, ante terram* Ioh. 1. 1. & 2. *In principio erat ὁ λόγος. Λόγος vita erat apud Patrem*. Mich. 5. 2. *Egressiones eius à diebus æternis*. Ioh. 8. 58. *Antequam Abraham fieret, Ego sum*. Et Apoc. 1 17. *Ego primus & nouissimus*. Ibi enim de se ipso Christus loquitur. A Iesa vero cap. 9 6. vocatur, Pater, æternitatis. Et Apostolus ad Hebr. 5 14. *Per spiritum æternum*, id est, per æternam suam deitatem, *obtulit se*. Et si verus est Deus, & vita æterna, sequitur æternum esse: 1. Ioh. 5 2. Et neque ante, neque post Filium, vllum fuisse Deum, iuxta illud veri Dei apud Iesa. 43 10. *Ante me non fuit Deus*. Et, si Filius est sapientia Patris, vt est in Prouerb. & ad Corint. non minùs æternus est Filius, quàm Pater. Prou. 8. 12. 1. Cor. 1. 30. Nunquam enim Pater fuit sine sapientia sua. Neque negari potest, quin æternus sit ille per quem condita sunt omnia. Ante mundum enim conditum, nihil erat, nisi æternus Deus per quem factus est mundus. Idcirco meritò Iesaias 40. 25 coniungit æternitatem cum creatore cœli dicens: *Annon audiuisti, quid Deus æternus creauit terminos terræ?* Per Christum autem condita sunt vniuersa, visibilia, & inuisibilia. Ioh. 1. 3. Heb. 1 2. Idcirco Apostolus postquam Christo dedit creationem omnium, dat etiam eidem æternitatem, dicens: *Et ipse est ante omnia*. Colos. 1. 17. Est etiam ita Dei proprium, esse omnipotentem, vt nisi sit omnipotens, & solus omnipotens, Deus esse non possit: ideò, *non erit impossibile apud Deum omne verbum*. Luc. 1. 37. Filius autem in Scripturis prædicatur omnipotens. Mat. 11. 27. & 28. 18. Ioh. 3. 35. *Omnia enim dedit Pater in manum eius: & omnia, quæ habet Pater, mea sunt*. Ioh. 16. 15. Ad Philip. 3. 21. ait de Christo Apostolus *Qui transformabit, &c. Pro efficacitate, qua possit etiam sibi subijcere omnia*. In Apoc. 1. 2. *Ego sum A & Ω. Principium & finis: dicit Dominus, qui est, qui erat, & qui venturus est omnipotens*. Est etiam æqualis Patri: ergo omnipotens vt Pater. Ioh. 5. 18. Phil. 2. 6. Et in Psalm. 68. 15. *Cum dissiparet omnipotens reges in ea, &c.* Hunc autem Psalm. interpretatur Apostolus de Christo. Eph. 4. 8. Atque hanc omnipotentiam declarauit Christus operibus, quæ non nisi ab omnipotente fieri possunt, vt qui cum Patre mundum creauit ex nihilo, vt qui mundum sustentat, & regit, vt qui solus etiam potuit sustinere iram Dei totam, aduersus peccata: Et ex aliis operibus solius Dei proprijs, & quæ non nisi ab omnipotente fieri possunt. Ioh. 1. 3. Colos. 1. 16. Heb. 1 2. 3. Iesa. 53 12. Psalm. 103. Huc illud apud Iohan 5. 10. *Quæcunque operatur Pater: eadem & Filius, ὁμοίως operatur*. Ergo ex hoc etiam attributo diuinæ essentiæ, aperte colligitur; Filium natura, & essentia, non minùs quàm Pater est, esse Deum. Esse etiam immensum, vbique propriam est solius Dei; & est ita proprium, vt nisi talis sit, Deus esse nunimè possit. Et qui talis est, non nisi Deus esse queat. Iesa. 23 24. *Annon cælum, & terram ego impleo?* Iesa. 66 1. *Cælum mihi sedes est; terra, &c.* Psalm. 138. 8. *Si ascendero in cælum, tu illic es, &c.* Prædicatur autem & Filius immensus, ita vt vbique sit in cœlo, & in terra, & in animis hominum. Ioh n 1. 18. *Filius qui est in sinu Patris*: erat tamen etiam in terra. Ioh. 3. 13. *Nemo ascendit in cælum, nisi Filius hominis, qui est in cælo*. Et Ioh. 14. 23. *Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus* Et Math. 28. 20. *Vbi fuerint duo vel tres, &c.* Et Matth. 28 20. *Ecce vobiscum sum, &c.* Hoc etiam attribuimus soli Deo, quòd omnia nôrit, & nihil eum lateat; ita vt etiam corda ipsa scrutetur. Rom. 11. 33. *O profunditatem diuitiarum sapientiæ, &c.* Ier. 40. 13. *Quis consiliarius eius fuit?* Atqui etiam Christo datur hæc omniscientia, vt est apud Ioh. 2. 25. *Ipse enim sciebat, quid esset in homine; eò quod nosset omnia*: Et Ioh. 16. 30. *Tu scis omnia*. Ioh. 10 15. *Sicut me nouit Pater, & ego noui Patrem*. Et in Apoc. 2. 23. *Hæc dicit Filius Dei qui habet oculos tanquam flammam ignis: & scient omnes Ecclesiæ, quod ego sum ille scrutans renes, &c.* Et Colos. 2 3. *In ipso sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ reconditi*. Est etiam Dei proprium, esse perfectissimè sanctum, & bonum, cautámque omnis sanctitatis, & bonitatis, in creaturis. Luc. 18. 19. *Nemo bonus, nisi solus Deus*. Et Leuit. 21. 8. *Sanctus sum ego sanctificans vos* Et 1. Ioh. 1 6. *Deus lux est, &c.* De Filio autem eadem. Ioh 10. 14. *Ego sum Pastor bonus*, Et Iohan. 12. 46. *Ego lux veni in mundum*. Et Heb. 1. 3. *splendor gloriæ*. Et Ioh. 2. 11. *Qui sanctificat*, (Christus) *& qui sanctificantur, ex vno omnes*. Et Ephes. 5. 26. *Christus tradidit semet ipsum vt eam sanctificaret*. Adde, quòd neque Deus esse potest, qui mutabilis est Proprium enim Dei est, immutabilem esse: non tam in sua natura, quàm etiam in suis decretis, & promissis, secundum propositum in factis: Malach 3 6. *Ego Deus & non mutor*. Et Iesa. 40. 8. *Verbum Dei nostri stabit in æternum*. Talis est etiam Christus: Heb. 1 11 & 12. *Ipsi peribunt; tu autem permanes*. Et; *Tu autem idem ipse es*. Et Heb. 13 8. *Christus heri hodie, & semper*. Matth. 24. 35. *Cælum & terra præteribunt, verba autem mea non, &c.* Esse altissimum, & supra omnia Dei proprium est, Luc. 25. & 32. *Virtus altissimi obumbrabit tibi*. Et, *Vocabitur Altissimi Filius*. At etiam Christus Altissimus vocatur, & supra omnia Deus. Luc. 1. 67. *Tu puer propheta altissimi vocaberis*, (id est Christi,) *præibis enim ante, &c.* Et Psalm 97 vers. 7. *Adorent eum omnes Angeli Dei*, Heb. 1. 6 hoc autem citat de Christo Apostolus Deus supra omnia benedictus in secula, vocatur ad Rom 7. 3 Est etiam hoc solius Dei, vt ipse sit fons bonorum omnium in creaturis; ita vt nihil in eis boni esse possit, quod non à Deo fluat, Iacobi 1. 17. *Omne donum optimum desursum est*. De Filio id in prædicatur. *Sine me nihil potestis facere, De plenitudine eius nos omnes accepimus, &c.* Ioh. 15. 5. & 1. 16. Et, *Non est aliud nomen sub cælo, &c.* Act. 4. 12. Permulta alia in Scripturis attribuuntur soli Deo, & hæc eadem Filio Dei adscribuntur: consequitur ergo ex his diuinæ essentiæ attributis; ipsum quoque Filium, non gratia & officio, sed natura, & essentia Deum esse.

V. Atque hæc eadem æqualitas deitatis Filij & Patris, confirmatur ab iisdem operibus diuinis, quæ tam Filius quàm Pater operatur. Sic enim ait Christus, Ioh 5. 19. *Quæcunque operatur Pater, eadem ὁμοίως operatur & Filius*. Argumentum est eiusmodi.

Qui eadem, & eodem planè modo operantur, horum etiam eadem est natura & essentia. Manifesta est hæc propositio, in omnibus rebus, in cœlis, in elementis, in animalibus.

Eadem

Eadem autem, & eodem planè modo, operatur Filius, quæ,& quomodo operatur Pater:vt ipſe Chriſtus ait.

Ergo eadem eſt natura & eſſentia Patris,& Filij,ac proinde Filius natura,& eſſentia Deus eſt.ſicut & Pater.

Aſſumptio confirmatur inductione omnium operum Dei: quæ in tria ſecuimus genera. Primi generis ſunt, creatio, conſeruatio, ſeu ſuſtentatio, & gubernatio mundi. Hæc non minus Filio, quam Patri attribuuntur in Scripturis, ſicut abundè demonſtratum eſt ſuperioribus libris. Prou 8 24.&c.Col.1.16.Ioh.1.3. Heb.1.12. Alterius generis opera, ſunt miracula, quæ præter ordinem naturæ à Deo facta ſunt, aut etiam fiunt: vt ſuſcitare mortuos: mutos, & cæcos à natiuitate,facultate loquendi,& videndi donare: & alia id genus. Hæc propria virtute præſtare, ſolius Dei eſſe, docent ſacræ literæ. Pſalm.72.verſ.18. & 136.verſ.5. *Benedictus Dominus Deus Iſrael,qui facit mirabilia magna,ſolus.* At Chriſtum etiam miracula propria virtute effeciſſe, docent Scripturæ noui Teſtamenti. Ille enim dicitur propria virtute miracula facere, qui ea facit ſine alterius inuocatione, & ope:ſed propria auctoritate, proprioque iuſſu, & arbitrio. Sic autem ſua egiſſe Chriſtum manifeſtum eſt, ex Euangelica hiſtoria. Neque enim vim edendi miracula,precibus ab alio, vt Prophetæ & Apoſtoli,impetrabat, Math.10.1. Imo ipſe eadem facultate alios donabat, pro ſuo arbitrio. Ideo Apoſtoli curaturi ægrotos,aut alia miracula edituri, inuocabant nomen Ieſu Chriſti:vnde Petrus Actor.3 6.*In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, Surge* (inquit) *& ambula.* Et huc ſpectat, quod ipſemet dixit apud Ioh. cap 5. 19. *Quæcunque operatur Pater, &c.* Ideo ſubiecit, *Sicut Pater ſuſcitat mortuos, ita & Filius, quos vult, viuificat.* Hæc omnia confirmant Chriſtum ſua miracula edidiſſe: non aliena, ſed propria virtute. Ac proinde ab his etiam operibus merito Chriſtus concludit,ſe Filium eſſe Dei, natura: vnumque cum Patre: ſe eſſe in Patre, & Patrem in ſe. Tertij generis opera ſunt illa, quæ propriè ad ſalutem Eccleſiæ pertinent, vt eſt electio, redemptio, vocatio ad ſalutem, inſtitutio miniſterij, illuminatio ad agnoſcendam veritatem, iuſtificatio, remiſſio peccatorum, ſanctificatio, glorificatio. Sunt hæc, & alia id genus infinita, propria Dei opera. Hæc eadem tamen Chriſtus quoque feciſſe, & facere dicitur: id quod tametſi exemplis aliquot alibi perſpicuum fecimus: confido tamen me piis viris rem haud ingratam facturum, ſi nunc quoque idem magis ac magis illuſtrem. Eſt enim iucundum, diuinam potentiam in Chriſto contemplari, vndè volebat ipſe & iubebat, ſuam cognoſci Deitatem: & ſe eſſe in Patre, & Patrem in ſe. Age igitur: Exemplis aliquot additis rem illuſtremus. Ephe.1.verſ.4 *Deus Pater elegit nos:* & Chriſtus ait. Iohan.1.3.verſ.18. *Scio quos elegerim.* De æterna enim electione ad ſalutem loquitur. à qua excludit Iudam: alioqui ad Apoſtolicum munus, ipſe etiam electus fuerat. Deus Pater ſic dilexit Mundum, vt miſerit Filium per quem Mundum redimeret & ſeruaret.Ioh 3.16. De Filio ait Apoſtolus Galat.2.20. *Qui dilexit me: ac tradidit ſemetipſum pro me:* ac proinde pro omnibus electis. Deus Pater mittit Prophetas, Apoſtolos, Doctores, Paſtores, vt miniſterium obeant in Eccleſia: Ier.7.25. *Miſi ad vos* (ait Deus) *omnes ſeruos meos Prophetas.* Et 1.Corinth.12 28 *Alios conſtituit Deus,primum Apoſtolos, &c.* Chriſtus eoſdem miſit, vt eſt apud Matt. 23.34. vbi illud Ieremiæ de Chriſto citatur, & Ioh. 20.21. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* Item apud Epheſ. 4.11. *Et ipſe Chriſtus dedit alios Apoſtolos,&c.* Deus Pater inſtituit Sacramenta in Eccleſia quæ pignora ſunt gratiæ, & voluntatis diuinæ erga nos: vt de circumciſione patet & de paſchate, apud Moſen.Gen.7.10. Exod.12.3 &c. Baptiſmus Iohannis eſt à Deo,&c.Matth.21.25. Marc.11.30. Iohan.1.33. *Qui miſit me ad baptizandum:is,&c.* Item, Qui baptizat, & qui corda circuncidit, Deus eſt. Deut.30.6. Chriſtus autem inſtituit Sacramenta noui, ſeu renouati fœderis, Baptiſmum, & Cœnam. Matt.26.26. De Baptiſmo, Matth.28.19. De Cœna in 1 Epiſtola ad Corinthios,11.23. Et is eſt, qui baptizat internè, per Spiritum ſanctum.1.33. Deus vocat gentes efficaciter, & ex illis colligit ſibi populum, id eſt Eccleſiam, Act.15.7.17. vnde apud Iohannem, *Nemo poteſt venire ad me &c.* Ioh.6.44. Chriſtus electos ad ſe congregat, & ſumit ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum, ex omnibus gentibus, Tit.2.14. vnde illud: *Alias oues habeo,* &c. *& illas oportet me adducere. Et moriturus erat pro gente,* &c. *ſcilicet,vt filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in vnum.* Ioh.10.16.& 11.52. Et ad Titum 2.4. *Dedit ſeipſum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibi populum.* Deus eſt, qui illuminat mentes & ad cognitionem veritatis adducit, vide apud Ieſaiam 54 13. *Erunt omnes Θεοδίδακτοι.* Apud Matth.16.16.17. *Caro & ſanguis,* &c. *ſed Pater,* &c. De Chriſto idem legitur Matthæi 11 17. *Nemo nouit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Et Luc.24.45 *Aperuit illis mentem, vt intelligerent,* &c. Et Ioh.14.21. & 17.6. *Manifeſtabo illi meipſum:* Et: *Manifeſtaui voluntatem tuam, &c.* Deus eſt, qui iuſtificat, & ſolus peccata remittit: Rom.8 33. vnde illud Ieſ.43.25. *Ego, &c. deleo iniquitates.* Et Marc.2.7. *Quis eſt, qui peccata remittit, niſi ſolus Deus?* Filius autem peccata remittit, & iuſtificat, Ieſ.53.11. *Scientia ſui iuſtificabit multos.* Et Matth.9.6. *Vt ſciatis, quod Filius hominis poteſtatem habet remittendi peccata.* Et Act. 7.60. *Domine Ieſu ne ſtatuas illis hoc peccatum.* Solius Dei *eſt ſanctificare & regenerare.* Ezech. 37.18. *Ego Dominus ſanctificator Iſraelis.* Et, 1. Petr. 1.3. *Deus regenerauit nos, &c.* Et 1. Ioh.3.9. *Omnis qui natus eſt ex Deo, &c.* Chriſtus tamen regenerat, & ſanctificat. *Hic eſt, qui baptizat Spiritu ſancto,* Ioh.1.33. Et ad Corinthios, *Chriſtus factus eſt nobis ſanctificatio.* 1. Cor.1.30. Et ad Epheſios: *Chriſtus dilexit Eccleſiam, vt eam ſanctificaret.* Epheſ.5.6. Et ad Titum, 2.14. *Qui dedit ſemetipſum, &c.* Regere, & gubernare animos, actiones, & vitam piorum, ſolius eſt Dei. *Dominus regit me,* &c Pſal 23.1. Et ad Phil.2.13. *Deus eſt,qui dat velle,& perficere.* Chriſtus nos regit, & actiones noſtras: *Sine me nihil poteſtis facere.* Et de ſuis ouibus, Nouit eas,& illæ paſtorem &c. Item, *Nemo eas rapiet,&c.* Ioh.15.5. & 10.27. *Viuit in me Chriſtus,* ait Apoſtolus. Gal 2.20. Conſolari efficaciter in Afflictionibus, eſt Dei ſolius. *Benedictus Deus, & Pater: qui conſolatur nos, &c.* 2. Cor.1.3. Et ad Philipp.4 7. *Pax Dei, &c. cuſtodiet corda veſtra.* Filius etiam conſolatur. Matth.11.28. *Venite ad me omnes,*&c. Et Ioh.14.27. *Pacem meam do vobis.* Exaudire ſe inuocantes Dei eſt. *Pater veſter cœleſtis dabit Spiritum bonum, &c.* Luc.11.13. Paſſim in Pſalmis illud repetitur: *Inuocabis me: & ego exaudiam te,* Pſalm.50.15. Chriſtus autem exaudit: Ioh.14.33. *Quidquid petieritis, &c. ego faciam. Ter Dominum* (Chriſtum) *rogauit, & dixit, Sufficit tibi gratia mea* 2.Cor.12 8. Denique Deus eſt, qui dat ſalutem, æternamque vitam,corporibus noſtris etiam excitatis à morte: *Pater ſuſcitat mortuos.* Ioh.5 21. Chriſtus etiam dat eadem: *Vitam æternam do eis:* Et, *Ego reſuſcitabo eum,*&c. Ioh.10. 28.& 6.44. Apparet igitur verum eſſe aſſumptum: Omnia, quæ operatur Pater,eadem & Filium operari. Quare ex his etiam tertij generis operibus,quæ tam à Filio,quam à Patre præſtantur: neceſſario efficitur,Filium non minus quàm Patrem, natura, & eſſentia, Deum eſſe, non autem ſolo duntaxat officio,& plenitudine diuinarum gratiarum.

VI. Addo quartum argumentum: deinde venio ad explicationem locorum, in quibus Chriſtus diſertis verbis appellatur Deus. Ducitur autem hoc argumentum ab honore, & cultu, quo nos Scriptura iubet Chriſtum, Filium Dei honorare,& colere: ita autem componitur.

Si Chriſtus non eſſet natura & eſſentia, quemadmodum & Pater eſt, ſed priuilegio tantum, gratia, officio,& plenitudine donorum, Deus; certè Scriptura non tribueret illi eum honorem, neque à nobis tribui iuberet, qui ſoli vero, & eſſentia Deo, debetur, nec pari cultu eum coli præciperet, quo & Patrem colendum eſſe docet. Nam Deus damnat & ſeueriſſimè punit omnem idololatriam, & omnem ſui ad alios honoris tranſlationem: Vt liquet ex lege Moſis, & ex Prophetis,& vt ipſe apertè,diſertéque ait apud Ieſaiam, 42. 8 *Gloriam meam alteri non dabo.*

Atqui Scriptura pari afficit,& affici iubet honore,parique cultu coli, Filium, quo etiam Pater afficiendus, & colendus eſt: id quod mox demonſtrabo.

Ergo Scriptura agnoſcit,& docet Chriſtum eſſe natura, & eſſentia Deum,eóque verum Deum,non minùs,quàm Pater eſt,natura,& eſſentia verus Deus.

Aſſumptum autem aperriſſimis Scripturarum locis ſic confirmamus. Ac primum quidem in genere Chriſtus ipſe ſic ait apud Iohannem.5.22. &c. *Pater omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorent Filium, ſicut honorant Patrem: qui non honorat Filium,non honorat Patrem,qui miſit ipſum.* Æquali igitur honore Pater vult honorari Filium, quo & ipſe honorandus eſt. Ad Coloſſenſes 1.16.de Chriſto ait Apoſtolus τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται: quod eſt in ipſum,& in ipſius gloriam. Sicut & Salomon ait, Pro.16.4. *Deus creauit omnia propter ſemetipſum,* id eſt, propter ſuam gloriam. Nouit igitur Apoſtolus,Filium pari honore à creaturis omnibus afficiendum, & laudandum eſſe, tanquam ſuum creatorem: quo etiam Pater eſt afficiendus. Hac de cauſa vocatur Chriſtus in Scripturis, Dominus gloriæ: Dominus dominantium, & Rex regum: & ideò etiam dicitur eſſe ſuper omnes:& ad dexterâ Patris ſedere: id eſt, in æquali maieſtate,& honore cum Patre regnare. 1 Cor. 2.8. Apoc.17.14. Ioh.3.31. Heb.1.13. Deinde idem etiam clariùs & firmiùs,à ſingulis honoris & cultus diuini partibus confirmatur. Huius enim honoris & cultus partes ſunt: Timor, fiducia, dilectio, obedientia, inuocatio, gratiarū actio, iuſiurandum per nomen Dei, adoratio. His autem omnibus partibus cultus diuini, iubet Scriptura coli Filium: ſicut &

Patrem colendum esse, nemo ignorat. Ac primum vult eum timeri, hoc est eius offensionem, & iudicium metui. Idcirco describit eum iudicem, & scelerum vltorem; & dicit eum non esse tentandum. *Neque tentemus Christum.* Neque eius iram prouocandam: *Num prouocamus ad iram Dominum?* 1.Cor.10.9. & 22. Nam de Christo loquitur, de quo antea, *Non potestis participes esse mensæ Domini.* Hic autem timor soli Deo debetur. Nam prophetæ semper clamant: *Timete Dominum.* Et apud Mosen, Deut.6.16. Præceptum est, de non tentando Deo, neque prouocanda eius ira. De fiducia in Christum plenæ sunt Scripturæ mandatorum, & exemplorum adiectis promissionibus, vitæ, & salutis æternæ, iis qui fiduciam in Christo collocant, Ioh.3.15.& 9.35.& 14.1. & alibi. Ier.17.5. Psal.118. 8. & alibi. Non potest autem hæc collocari in vlla nuda creatura, sed in solo Deo. Iubemur etiam Deut.6.5. amare Deum supra omnia. At eandem sui supra omnia dilectionem exigit à nobis Christus: Matt.10.37. *Qui amat Patrem aut Matrem, aut animam suam, supra me, non est me dignus.* Obedientia quoque, qua quis sese simpliciter Deo subiiciat, & eius præceptis pareat: debetur non Patri tantùm, sed etiam Christo vt ipse iubet Pater, dicens: *Hunc audite.* Et, *Vnus est Magister vester, Christus:* quasi dicat, Hunc igitur solum debetis audire, & ei obedire. Matt.17.5.& 23.8. Esse autem non solum Patrem, sed etiam Christum inuocandum, apertè docent Scripturæ. Hoc docet Stephanus suo exemplo: *Domine Iesu ne illis statuas, &c.* Act.7.60. Et Ananias de Saule ait Christo, eum habere auctoritatem vinciendi omnes, qui inuocant nomen eius. Act 9.14. Et Domino commendatur (precibus ieiunijs et) in quem crediderunt, qui est Christus. Act.14.23. Ad Corint.1.1.2. ait Apostolus: *Cum omnibus, qui inuocant nomen Domini nostri Iesu, &c.* Et 2. Corint.12.8. *Ter Dominum rogaui.* De Christo autem loqui Apostolum liquet, qui de eius gratia hunc in modum concludit: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus, vt inhabitet in me virtus Christi.* Et 2 ad Thess.2.17. *Christus consoletur corda vestra.* Apocal.22.17. *Spiritus, & sponsa dicunt Christo, Veni Domine Iesu:* hæc autem est inuocatio. Huc spectant precationes Apostolorum, quum in suis Epistolis, precabantur fidelibus gratiam, & pacem, à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo. Huc etiam pertinet, quod non minus in nomen Filij baptizamur: quam in nomen Patris. Neque enim baptizari possemus in nomen Christi, nisi eius nomen inuocaretur. In Actis, cap.22.vers.16. Apostolus de se narrat quod sibi dixerit Ananias. *Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini.* Baptizati autem obsignamur in cultum, inuocationem, & obedientiam eius: in cuius nomen baptizati sumus, Ideo ait apud Matt.28.19. *Ite in baptizantes in nomen:* hoc est, iussu & fiducia Patris & Filij, & Spiritus sancti: eòque in horum trium nomen colendum, inuocandum, & omni obedientia prosequendum. Certè gratiarum actio, & celebratio pro beneficiis diuinis acceptis soli Deo debetur, & sic se gesserunt Prophetæ, & Apostoli 1 Corint.1.4. *Gratias ago Deo meo.* Et 2. Corint 1.3 *Benedictus Deus, & Pater, &c.* Sed non minus Christo, quàm Patri gratias has egerunt Apostoli, & agendas esse docuerunt. 1.Tim. 1.12. *Gratias ei habeo, qui me robustum fecit, Christo Iesu, Domino nostro.* Præterea gloriandum esse in Deo tantum docent Scripturæ Ier.9.24. 1.Cor.1.29.2 Corint.10.17 Gloriandum tamen esse etiam in Christo tradunt illæ eædem Scripturæ: Phil.3 3. *Gloriamur in Christo,* & Petr. *Cui Christi gloria, & nunc, & ad tempus sempiternum.* Et in Apoc cap.5.11.&c. Animalia & Seniores cadunt coram Agno & illi canunt, & dant gloriam. Nec minùs per nomen Christi, quàm per nomen Dei patris iurandum esse apertè docetur in Scripturis, Rom. 9.1. *Veritatem dico in Christo Iesu, &c.* Quàm seuerè tamen prohibeat Deus iusiurandum fieri per nomen alicuius creaturæ non est opus multis Scripturarum testimoniis probare: cum passim in Scripturis occurrant præcepta, iurandum esse per solum nomen Dei: & apud prophetas idem repetatur: & Christus idem confirmet Exod.23.7. Deut.6.13. Matt.5.33.&c. Est enim iusiurandum non minima pars diuini cultus: quod eo testemur Deum esse rerum omnium, etiam cordium inspectorem: esse veritatis amantem, & osorem mendacij: esse iustum qui velit esse potentem qui possit punire periurum. Neque potest fieri iusiurandum sine Dei inuocatione. Ergo quum iuramus etiam per nomen Christi, modo ne temerè, maximo illum cultu afficimus, & testamur eum esse sapientissimũ, iustissimum, potẽtissimum, veracissimũ, verum Deum. Deniq; solus Deus adorãdus est. Deut.6.13. Matt.4.10. At Scriptura iubet adorari etiam Christum: *Et adorent eum omnes Angeli eius* Heb 1.6. Ex his autem omnibus facile colligere est, eodem planè honore, & cultu colendũ esse Christum, quo & pater. Ac proinde tam illum, quàm hunc, esse verũ natura & essentia Deũ. Quare his quatuor Argumentis satis superque confirmata est nostra propositio, nempe Quoties Christus appellatur DEVS in Scripturis: nomen illud de Christo verè ac propriè prædicari. Ac proinde Christum esse natura, & essentia DEVM. Id quod etiam confirmatur illo Apostoli loco, *Ignorantes Deum iis, qui natura non sunt Dij seruiebatis.* Gal 4 8. Docet Apost. ius non esse nisi illi, qui natura sit Deus, seruiendum. Quoties autem iubet, vt seruiamus Christo, & adhortationibus, & suo exemplo, semper hoc facit. Agnouit igitur, & agnoscendum esse duxit Christum, pro tali DEO: qui natura, non gratia, & priuilegio, DEVS sit.

CAPVT II.

Primæ partis, capitis primi, Euangelij secundum Iohannem, breuis ac orthodoxa expositio: & ab omnibus omnium Hæreticorum calumniis vindicatio. Simul etiam argumenta inde deducta, pro vera Christi deitate.

Accedamus nunc ad ea loca: vbi Christus disertè appellatur DEVS. Ac primo quidem explicandum venit primum caput Euangelij secundum Iohannem.

In principio erat ὁ λόγος, &c.

SCopus Euangelistæ, in toto hoc, non solùm capite, sed etiam libro, est, demonstrare Iesum, (cuius Genealogiam, quod ad carnem attinet descripserant reliqui Euangelistæ,) esse non solùm Filium DAVIDIS, verum hominem, sed etiam Filium DEI, verum DEVM, eòque verum Christum, & Seruatorem Mundi. Ac proinde hortari, vt in hoc vno collocemus fiduciam, quod per fidem in hunc vita habeatur æterna. Hunc esse Scopum liquido apparet. Primum à causa, quæ Apostolum ad scribendum hunc Ecclesiis librum compulit. Ea fuit Hæresis quæ Apostoli tempore incipere cœpit nempe Iesum ψιλὸν esse ἄνθρωπον. Hanc hæresin (si Historiis credendum est) Carpocrates primum, & Ebion, deinde Cerinthus in Ecclesiam inuexerunt. Nam decepti Genealogia Christi, quæ apud Matthæum & Lucam habetur: vbi humanitas duntaxat Christi, & e quibusnam sit quod ad carnem attinet, describitur: putârunt & docuerunt Iesum Christum nudum esse hominem. Vt Epiphanius, Theodoretus, Augustinus, & alij testantur. Epiphanius in Pan.lib. 1, Tom.2.hær.27 28.30. Et lib.2. Tom.2.hær 69 pag 358. Et apud Theodoret. in Epitom. Hæreticorum l b 2. de Ebione affirmatur. Et apud Eusebium Cæsar. in Histor.lib.3.cap 27. itidem de Ebione scribitur; Et Augustinus, Tom.6. lib.de Hæresibus, Hær.7.8.10 Ac de his loquutum esse Iohannem in prima Epistola, capite 4.3. quum dixit, Eos esse Antichristos, qui negant Christum venisse in carne, mihi dubium non est. Nam illi etiam negant, Christum venisse in carne, qui docent eum, nudum esse hominem. Quomodo enim venit in carne, qui nuda est caro? Non enim potest dici venisse in carne, qui à carne nihil differt. Fuerunt autem hi Hæretici, de quibus diximus, tempore Apostoli Iohannis: Et talis fuit hæresis de Christo, Iohannes itaque hinc permotus, imò coactus fuit suum conscribere Euangelium, & docere, Iesum nõ nudum esse hominem, sed Deum. Nec solum ex semine Dauidis natum: sed eum in primis è substantia Dei Patris esse genitum. Atque in hoc consentiunt Patres omnes. 2. Legatur Epiphanius loco supra citato, ex Panario, Quare ex causa, quæ Apostolum compulit, vt istum librum scriberet Ecclesiis, satis apertè liquet, hunc, quem dixi, illius fuisse scopum. Idem etiam liquet ex propositione, quam præmittit toti historiæ Euangelicæ, nempe, *In principio &c.*

Tertio idem patet ex mediis, quibus suam confirmat propositionem, vt ex creatione, & conseruatione Mundi: quum ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Non enim nisi ab æterno Deo, fieri hæc potuerunt. Vt, ex testimoniis Iohannis Baptistæ, & aliorum: quorum citat testificationes. Quid enim illi testificantur omnes aliud: nisi (vt aliàs ostendimus) Iesum, Filium esse Dei, solum ex Deo genitum: eoque verum cum Patre Deum? Vt, ex miraculis Christi. Quid enim illa patefaciebãt? Gloriam Christi, hoc est, Deitatem, vt Iohannes ipse testatur. Io.2.11. Idem liquidò apparet ex conclusione totius libri, qui in ait: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quod Iesus est ille Filius Dei & vt credentes &c.* Io.20.31. Dubium igitur non est, quin scopus Iohannis in hac sua Historia fuerit, demonstrare: Iesum minime nudum esse hominem, sed verum, & æternum Filium Dei, Deum. Ac proinde verum Christum.

II. Pro-

II. Propositio itaque de Christo, quam posteà confirmaturus est, ad finem vsque libri, hæc est, *In principio erat ὁ Λόγος. & ὁ λόγος erat apud Deum: & Deus erat illi λόγος.* Habet autem hæc propositio, subiectum vnum, & tria prædicata. Subiectum est, ὁ λόγος: quem postea factum carnem, vocat Christum. Primum prædicatum est: *Erat in principio.* Hoc exprimit æternitatem huius λόγου. Secundum est: *Et iste λόγος erat apud Deum.* Hoc prædicatum duo exprimit de λόγῳ. Primum hunc esse distinctum ab eo, cuius est λόγος. Distinguitur enim id, quod est apud aliquem: ab eo, apud quem est. Deinde, hunc λόγον esse inseparabilem à Deo: & ideo vnum esse cum Deo. Esse enim semper apud Deum: est, inseparabilem Deo esse: & ideo vnum esse cum illo. Etsi enim tunc erat apud Deum, non tamen sequitur non amplius esse apud eum. Sicut nec quum ait: *In principio erat*: sequitur simpliciter iam non esse amplius. Nam etiam ait, *Et λόγος erat Deus*: non sequitur tamen, τὸν λόγον non amplius esse Deum. Sic etiam quum ait, *erat apud Deum*: significat semper fuisse, & esse, & futurum esse in perpetuum, apud Deum. Tertium prædicatum est: *Et Deus erat ὁ λόγος*: hoc est, & ille λόγος erat Deus. Hoc prædicato apertè notatur τοῦ λόγου essentia, seu Deitas: Et hoc tertium optimè consequitur ex duobus prioribus. Si enim hic λόγος erat iam in principio, hoc est, ante omnia tempora, & ante omnes res creatas; & si etiam erat & semper est apud Deum, inseparabilis scilicet à Deo Patre: sequitur λόγον ipsum, verum esse Deum. Idcirco repetit Euangelista illa duo priora prædicata: vno complexus verbo, & dicens, *Hic λόγος in principio erat apud Deum.* Ac si subintelligas γὰρ, enim (vt sæpe apud Iohannem intelligitur, tametsi non exprimitur:) tum videbis hanc particulam fuisse repetitam, vt inde probet tertium prædicatum, nempe τὸν λόγον esse Deum. Est enim sensus, Et ille λόγος erat Deus. Hic enim λόγος erat in principio apud Deum. Quomodo autem Deus non est, qui ab æterno, ante omnes res creatas, fuit apud Deum? nihil enim tum erat nisi Deus. Sequitur posteà confirmatio totius propositionis; nempe, λόγον fuisse iam ante omnia; & fuisse apud Deum; eoque verum esse Deum. *Omnia* (enim) *per ipsum facta sunt.*

Nunc tenemus scopum Iohannis, & huius contextus resolutionem. Sed antequam progrediamur, diligentius explicanda nobis est propositio Euangelistæ; ac simul refutanda Hæreticorum interpretatio. Non debet autem esse molesta hæc explicatio: nam ex recta, aut praua huius loci intelligentia, maximè aut confirmatur, aut infirmatur veritas.

III. Quod ad subiectum propositionis attinet, extra omnem est controuersiam, nomine τοῦ λόγου, intelligi Filium Dei, quem Iesum Christum vocamus. Nam paulo post dicit Euangelista, *Et hic sermo caro factus est, & habitauit inter nos, & vidimus gloriam eius. &c.* Hic autem est Iesus Christus. Cæterùm quo sensu, & quibus de causis, Christus appelletur λόγος à Ioh. non ita inter omnes conuenit. Sunt in summa tres opiniones falsæ, & hæreticæ; & vna tantùm sententia vera, & orthodoxa.

Prima opinio fuit Samosateni, quem posteà secutus est Seruetus. Is putauit, Christum ideò appellatum fuisse λόγον, quòd ante natiuitatem ex Virgine, nihil esset reipsa subsistens: sed tantùm idea in mente Dei, seu cogitatio, & decretum Dei: de hoc homine, certo tempore creando, sine peccato; & omni gratia & veritate, atque adeo suæ Deitatis virtute, implendo; & supra omnes reliquas creaturas exaltando; & Seruatore Mundi constituendo. Sicut enim λόγος noster, siue in mente, siue prolatus, non est aliquid ὑφιστάμενον, sic iudicauit Christum, quum nondum esset homo, sed tantùm λόγος: non fuisse aliquid ὑφιστάμενον, sed meram futuri Christi, in mente Dei Patris, ideam. Verùm, quàm hæc sit erronea opinio, suprà à nobis demonstratum est fusissimè: quum ostendimus, Filium Dei, qui λόγος appellatur, æternam esse substantiam, veramque (vt vtamur voce Patrum) personam, intelligentem, volentem. Deinde ipsis etiam verbis Euangelistæ, facilè hic putidus error refellitur. Ait enim de hoc λόγῳ: *Erat Deus.* Deus autem non est idea, sed nihil magis est ὑφιστάμενον, quàm Deus, cùm sit Iehoua perfectissima essentia, totiusque esse in omnibus creaturis, auctor. Item: *Omnia per ipsum facta sunt.* Res autem non sunt creatæ per ideam, sed per rem maximè subsistentem. Item: *In ipso vita erat.* Vita autem rerum omnium non est in idea aliqua, sed in re per se subsistente, & viuificante: eoque & per se, & ex se viuente. Omitto reliqua Iohan. testimonia, tum in Euangelio, tum in prima Epistola, & Apoc. quibus apertè refellitur hæc stulta & blasphema Samosateni, & Serueti opinio.

IV. Altera fuit Arij. Is agnouit quidem, λόγον, rem esse subsistentem, viuentem, intelligentem, volentem: verùm opinatus est fuisse, non propriè Filium, de Patris substantia, ab æterno genitum: sed Spiritum à Deo, ipsius ore, seu iussu, ante omnia factum: Per hunc verò factum, & creatum λόγον, seu Spiritum, reliqua omnia fuisse condita. Atque in hunc errorem. Lapsus est ex falsa intelligentia illius loci, qui est de sapientia Dei, apud Salomon. Prouerb. 8.22. vbi sapientia sic de se loquitur, iuxta versionem Græcam: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν (id est, κατ' ἀρχὴν) ὁδῶν αὐτοῦ, &c. Nouit Arius optimè hunc locum de Filio Dei, Iesu Christo, intelligendum esse, & vnam atque eandem rem esse λόγον, de quo Iohannes. 1. v. 1. Et sapientiam, de qua Salomon. Sed ex verbo ἔκτισέ με, deceptus, putauit omninò hanc sapientiam, λόγον, Spiritum esse à Deo creatum, & ideò λόγον, & σοφίαν appellari, quia Spiritus. Ideò verò creatum Spiritum, quia ait: ἔκτισέ με. Atque hæc fuit prima occasio erroris Ariani, vt scribit Epiphanius. Cæterùm quàm turpiter hallucinatus fuerit ex illo verbo, nemini dubium est, qui Hebraicam linguam saltem degustauit. Est enim verbum קנני possedit me, à radice קנה. Id quod vertendum erat Græce ἐκτήσατο, à verbo κτάω. Hæresis verò Arij, satis abundè refutata fuit à Patribus, & quidem ipso etiam Euangelistæ contextu, citra vllam difficultatem refellitur. Ait enim: *Et ille λόγος, erat Deus*, non est autem Deus vllo modo factus, seu creatus Spiritus. Item: *Omnia per ipsum facta sunt*, &c. Si igitur λόγος factus est: per ipsummet λόγον factus sit necesse est. Quomodo autem idem simpliciter potuit esse, & creator, & creatura, hoc est, sui ipsius creator: si ante sui creationem, ipse nihil erat omnino? Talis igitur fuit Ario, ὁ λόγος, qualem diximus.

V. Postrema verò impia & blasphema opinio περὶ τοῦ λόγου, est nebulonis cuiusdam, aperti hostis Christi: qui in primum hoc Iohann. caput scripsit, suo, ac Typographi, ac loci, nomine suppresso. Hic igitur Nebulo, Iudaici, & Turcici potius, quàm Christiani spiritus homo, in hoc consentit cum suo charissimo fratre Serueto, Christum nimirum, ante natiuitatem ex virgine, nihil reapse fuisse: tum verò primùm cœpisse aliquid esse, quum cōceptus est in vtero virginis, homo. Sed in hoc ab illo dissentit: quod Seruetus hac potissimum de causa, Christum, etiam ante natiuitatem ex virgine, appellatum fuisse ab Euangelista λόγον putauit, quod fuerit in mente Dei idea quædam. Et deinde promissus Patribus. Hic vero nebulo scribit, Christum, hominem illum, post natiuitatem tantùm ex Virgine: idque solùm à Iohanne Euangelista vocatum fuisse λόγον: *Et id non ob aliquam eius naturam, seu substantiam*, (Nebulonis verba recito) *sed muneris tantum causa, quo ipse Dei Filius functus est: dum Euangelium Patris sui verbum exponeret.* Ac proinde concludit Christum, μεταφορικῶς & μετωνυμικῶς, appellatum fuisse à Iohanne λόγον. Metaphoram vero in eo esse: quod sicut verbo hominis, eius voluntas cognoscitur: ita per Christum (nempe hominem tantum) omnis Dei voluntas patefiat. Metonymiam autem hic esse, *quòd Christus* (homo scilicet duntaxat) *auctor sit verbi illius* (id est, Euangelij) *quod per ἀντονομασίαν* (sic ille loquitur) *hac simplici appellatione*, (nempe verbi) *gaudere potest: quippe quod aliis omnibus* (verbis scilicet) *vtilius sit, atque præstantius.* Hæc est Nebulonis nostri φαντασία de Christo: & quo sensu appellatus sit à Iohan. λόγος, interpretatio. Atque ibi etiam obtrudit hanc generalem regulam. *Omnia, inquit, nomina, seu cognomina, quæ Christo imposita inueniuntur: non propter naturam eius aliquam, siue substantiam diuinam, & æternam, sed solummodò ob eius munus, ac potestatem, admirandaque opera, ab ipso patrata: illi fuerunt indita.* Probare autem nititur suam interpretationem à simili. *Etiam*, inquit, *Iohannes Baptista, vocatus fuit vox.* Ies. 40. 3. *nullo tamen modo nomen hoc, vox, substantiam, siue naturam significat, sed tantum officium docendi. Et Aaron datus Mosi pro ore.* Exod. 4. 16. *Num ergo Aaron substantia erat Mosis? Sic*, inquit, *Christus homo, vocatur à Iohanne λόγος, tantum propter officium docendi, & patefaciendi voluntatem Dei.* Ita ille, vt inde tandem etiam concludat, Nomen quoque Dei, impositum Christo fuisse, non propter naturam diuinam, quasi essentia, & natura Deus sit verus, sed tantùm propter officium, quod fuerit nobis auctor salutis à Deo factus, & datus. Hæc est summa interpretationis illius Nebulonis in hunc locum. In hac vero interpretatione quinque nobis breuiter refutanda sunt: Primum quod sentit cum Serueto, Christum nihil fuisse ante natiuitatem, seu conceptionem, in vtero virginis: quanquam hoc anteà refutatum est, tamen nunc etiam addo hanc rationem ex Euangelista. Iste λόγος, per quem dicit omnia facta, tandem factus est caro. Quomodo vero? Explicat Paulus, quum dicit Carnem, quam vocat semen Abrahæ ab ipso assumtam fuisse Hebr. 2. 16. Non potuit autē ea res sumere carnē, quæ nihil erat sub-

sistens. Alterum est, quod ait, nunquam, & nemine fuisse Christum appellatum λόγον, nisi à Iohanne Euangelista. Hoc non est simpliciter verum. Nam de omnium interpretum sententia, qui in Prouerb. vocatur σοφία is est Filius Dei, Iesus Christus. λόγος autem & σοφία: idem sunt reipsa. Prouerb. 8.12. Sed vt de nomine non contendam, Iohan. certè ipse docet extitisse λόγον, antequam factus sit homo; dum ait fuisse eum in principio; & omnia per ipsum facta fuisse; & tandem factum esse carnem. Ac deinceps non amplius eum vocat Euangelista in tota Historia λόγον: sed Christum, & Messiam, aliisque nominibus. Vnde apparet, Christum tum propriè fuisse λόγον, quum tantùm esset Filius Dei, & nondum Filius hominis. Quòd ait tertio loco, muneris tantùm causa fuisse appellatum λόγον, falsum est. Sunt enim & aliæ causæ; quas posteà explicabimus; propter quas appellatus sit verbum, seu sermo. Ac quod nititur suam confirmare interpretationem à simili Iohannis Baptistæ, & Aaronis; quia ille vox, iste os Mosis appellatus fuit; non aliam ob causam, quàm propter officium docendi, & loquendi; paralogismum admittit, qui dicitur, Non causa, vt causa. Non enim vna tantum est causa, cur Filius Dei appellatus sit λόγος; sed multæ, propter similitudines multas, quas habet, cum nostro verbo tacito, & expresso; vt Patres explicant. Regula vero illa, ab hoc Aristarcho tradita; Omnia scilicet nomina, & cognomina, quæ Christo imposita inueniuntur, non fuisse illi indita, nisi propter eius munus, & potestatem, admirandaque opera ab ipso patrata; falsissima est. Quam enim ob causam appellatus fuit vnigenitus Dei Filius? Propter quod iam munus aut potestatem, aut admirandum opus ab ipso patratum? Imo hoc nomine est appellatus, vt significetur eius vnius e substantia Patris generatio: ac proinde natura eius diuina; quemadmodum demonstrauimus suprà, quum egimus de naturali Christi, ex Deo Patre filiatione. Denique quod scribit: Christum hominem, primum fuisse, qui decretum Dei, de æterna hominum redemtione, humano generi reuelauerit; Deique Patris voluntatem per hunc tantum hominem fuisse patefactam; falsum est. Nam modo per eundem Filium suum Deus, antequam homo esset factus, iam inde ab initio Mundi Patribus hanc suam voluntatem patefecit; vt quum per ipsum locutus est Adæ, & Noe: modò per Angelos: modò per Prophetas. Docet hoc Iohann. Baptista; *Deum nemo vidit, &c.* Iohann. 1.18. Num excludit tantum homines, qui suo erant tempore: quasi reliqui, ante Christum hominem factum, viderint Deum, sine hoc Filio? Illud enim est generale, Filium, qui est in sinu Patris, nobis (omnibus hominibus) reuelasse. Vnde apud Matth. 11.27. ait Christus: *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, &c.* Atqui Patres etiam, Patrem nouerunt. Ergo eis Filius reuelauit. Quare, si hac de causa appellatus est λόγος (quod non inficiamur (quia per hunc patefacta est Dei voluntas; consequitur, λόγον fuisse non tum primùm, quum factus homo, & natus annos triginta, cœpit prædicare: sed iam inde ab initio Mundi, quia tum primum cœpit Dei Patris voluntatem hominibus patefacere.

VI. Quarta verò sententia, eaque sola vera, & orthodoxa: est Ecclesiæ, iam inde ab Apostolis in hæc vsque tempora constanter continuata. Ea duo habet membra: Primum est, Filium Dei, λόγον esse Dei Patris, non prolatitium, & mera euanescentem, sed substantialem; non in tempore prolatum, sed ab omni æternitate ex Patris substantia genitum: Patri per omnia æqualem; eùque rem vere subsistentem, intelligentem, volentem. Hoc ex scripturis ipsis collegit Ecclesia; & præsertim ex Prouerb. 8.22. &c. vbi liquido apparet; sapientiam Dei, rem esse subsistentem, viuentem, intelligentem, volentem, operantem; ac proinde verum personam, quæ cum Patre condidit vniuersa, genita ex Patre, non autem facta. Sunt autem idem, sapientia, & λόγος Dei. Hanc autem fuisse Ecclesiæ veteris & primitiuæ sententiam, liquet ex Patribus ipsis. Duorum tantum loca citabo. Primus locus est Tertulliani, in libro contra Praxeam, vbi sic ait: *Sed ergo inuisibilia illa, quæcunque sunt, habent apud Deum, & suum corpus.* (id est, substantiam) *& suam formam, per quæ soli Deo visibilia sunt, quantò magis quod ex ipsius substantia missum est, sine substantia non erit?* En quomodo τὸν λόγον, id est, sermonem Dei, facit substantialem, dum ait, eum non posse esse sine substantia. Et ante ipsum, idem scriptum reliquerat D. Ignatius, in Epistola ad Magnesios, quam epistolam ex Eusebio ostendimus, legitimam Ignatij esse epistolam. Nam ait. εἷς θεός ἐστιν ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος: οὐ ῥητὸς, ἀλλ' οὐσιώδης, &c. En Catholicæ Ecclesiæ sententiam? qualis λόγος sit Filius Dei Christus. Alterum membrum est, quibusnam de causis appellatus sit, cum ab aliis, tum ab Euangelista Iohanne, ὁ λόγος. Vera & genuina causa est, quia sapientia est Patris: vt est in Prouerb 8.12. λόγος autem idem est, quod sapientia. Neque enim λόγος Græcis significat tantum sermonem, quo aliquid profertur, sed etiam ipsam sapientiam, & rationem; qua in animo aliquid excogitatur, & disponitur. Ergo D. Iohannes, vt significaret Iesum esse sapientiam Patris, vocauit eum λόγος, nempe, Patris. Hæc est vera, & prima causa. Gregorius Naz. sermone 2. [illegible] alias adf. [illegible] λόγος δὲ [illegible] λέγεται [illegible], ὅτι [illegible] τῷ πατρί, &c. Tres in summa similitudines, Filij Dei, cum nostro sermone explicat & propter has ait appellatum fuisse sermonem. Vna est, quia sicut noster sermo, id est, conceptus mentis, à mente generatur: idque citra vllam generantis, vel rei genitæ passionem: sic Filius ex Patre Deo, citra passionem genitus est. Altera, quod sicut noster conceptus manet semper in mente, & apud mentem, à qua genitus est, ita vt, licet etiam foras exprimatur, nunquam tamen desinat esse apud mentem: eundem ad modum Filius semper manet apud Patrem, inseparabilis à Patre. Tertia, quod sicut per prolatum sermonem, nostræ mentis consilium, voluntasque patefit: sic per Filium, Pater, Patrisque voluntas patefacta, & reuelata est: Non, vt noster Nebulo docet, tum tantùm, quum natus est homo Christus, sed iam inde ab initio Mundi. Quare non vna tantum est causa cur appellatus sit λόγος, sed multæ, vt dictum est, quarum prior, & altera, à Nazianzeno assignatæ, ad substantiam Filij pertinent: tertia vero ad officium. Sed ne aliunde quidem meliùs potest intelligi, cur Filium Dei vocârit λόγον Euangelista Iohann quàm ex ipso Iohanne, atque adeo ex hoc contextu. λόγος mentis, coæternus est menti: nunquam enim mens, sine suo fœtu: Ita Filius coæternus Patri, quia nunquam Pater sine Filio. Ideò ait, *ὁ λόγος erat in principio.* λόγος item seu conceptus mentis, distinguitur à mente, ita Filius à Patre. λόγος noster, ita à mente distinguitur, vt tamen semper in mente, & apud mentem maneat. Ita Filius Dei Ideo vtranque hanc proprietatem complectens, ait, Et *λόγος erat apud Deum.* Noster λόγος, ita est in mente, & apud mentem, vt mentis etiam nomine significetur: veluti quum dicimus, Hæc est mens mea, id est, meum consilium, mea voluntas: Sic Filius, ita est Filius Dei, & cum Deo: vt sit ipse Deus. Ideò subdit. *Et Deus erat ille λόγος.* Sapientia & verbo, iussuque suo efficaci, omnia sua agunt sapientes, potentesque principes: Ita Pater omnia egit, & agit per Filium, suam sapientiam efficacem. Ideo ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Per sermonem nostrum prolatum, significatur mens, mentisque voluntas: Sic per Filium Pater, & eius voluntas patefit. Ideo ait: *Ipse enarrauit nobis, &c* Io. 1.18 Atque hæ mihi videntur apertæ, & certissimæ causæ, ex ipso Iohannis contextu collectæ, quamobrem Filium Dei τὸν λόγον nominârit, nimirum, quod sit Patris sapientia æterna, à Patre distincta, & simul etiam inseparabilis: vna cum Patre Deus, per quam sapientiam omnia fecit, & seruat Pater, & se, suamque patefecit voluntatem, ac semper patefacit.

Nunc tenemus subiectum propositionis D. Ioh. nimirum quid intellexerit nomine τοῦ λόγου, qualis λόγος fuerit, atque sit; & quamobrem λόγος sit appellatus. Sequitur primum prædicatum.

VII. *Erat in principio;* nempe iste λόγος Hoc primum prædicatum longè diuersè ab Hæreticis, quàm ab orthodoxis explicatum fuit. In summa, omnes Antichristi, ita locum hunc torquent, vt contendant, hinc minimè colligi posse τοῦ λόγου æternitatem. Contrà vero orthodoxi sentiunt.

Ac primum Arius, nomine quidem principij, intellexit, initium rerum conditarum, & seculorum, ante quod principium, nihil erat nisi Deus. Verùm ita in hoc initio fuisse docuit τὸν λόγον, Filium Dei, vt ante hoc initium, nihil; in ipso autem principio, prior rebus omnibus fuerit: vt sensus sit: ὁ λόγος, initio, quo res omnes conditæ sunt, prior omnibus erat, hoc est, factus & creatus à Patre fuit ante omnes alias creaturas: per ipsum verò reliqua sunt facta. Ac proinde, & dixit Arius, Filium factum esse: & negauit coæternum esse Patri. Sed quàm absurda, non tantum impia sit, hæc Ariana opinio, de loci huius intelligentia: perspicuum fiet, ex ipsa & vera, quam paulo post adiiciam, Ecclesiæ interpretatione. Certè ipso Euangelistæ contextu, facile refellitur. Ait enim, *ὁ λόγος erat in principio:* non autem, factus est, sicut posteà de rebus aliis omnibus dixit: *Omnia per ipsum facta sunt.* Quod autem erat iam in ipso principio quo omnia facta sunt; illud certè ante ipsum quoque principium fuisse, necesse est. Quare λόγος ante principium erat, si iam erat in ipso principio. Deinde dicit. καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. Quasi dicat: Si quæras, vbinam erat iste λόγος, quando initium factum est rerum omnium? Dico illum ita fuisse apud Deum, cuius est λόγος, aut sapientia: vt nunquam non fuerit apud Deum, cum Deus etiã sine

hoc suo

hoc suo λόγῳ, suaque sapientia, esse nunquam potuerit, aut possit. Quod autem iam erat apud Deum, quum nihil adhuc esset rerum creatarum: illud in ordinem creaturarum redigendum non est: neque vllum à tempore principium habuisse potest, quod apud Deum iam erat, quum nullum adhuc esset tempus. Ait præterea, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Non est autem Deus, qui habet initium, & verè æternus non est. Et quid est, quod repetit, οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, nisi quod iste λόγος vt esset, non opus habuit, vel tempore vel loco, quia apud Deum iam erat, in ipso etiam temporum & rerum omnium initio? Postremò addit, *Omnia per ipsum facta sunt, &c.* Hac ratione certè concludit, τὸν λόγον: ita fuisse in principio: vt fuerit etiam ante principium rerum omnium, quæ factæ sint, cùm per ipsum omnia sint facta. Quis autem nesciat, illum esse antè res omnes factas, per quem res omnes factæ sunt? Facilè ergo euincitur, Arianorum interpretationem esse; quam ita interpretantur τὸν λόγον fuisse in principio rerum conditarum, vt ipse prior fuerit? Ac proinde æternus non sit: quippe qui in principio fuerit, non autem ante principium, falsissimam esse, & impiissimam. Nam si nihil est factum eorum, quæ facta sunt, quod non sit per ipsum λόγον factum, ante principium faciendorum omnium, λόγος ipse fuerit necesse est. Atque hæc contra Arij interpretationem satis.

VIII. Noster verò Nebulo Samosatenianus, de quo suprà, & qui Christum nudum esse hominem docet: nomine principij intelligit, non principium Mundi conditi, sed Mundi renouati. Conditum fuisse dicit à Deo, renouatum verò per Christum hominem. Ac Mundum quidem, per quenam, & quonam ordine fuerit factus, descriptum fuisse à Mose: per quem verò & quomodo renouatus, describi à Iohanne. Sicut igitur Moses, antiqui huius mundi creationem descripturus, vsus est hac nota ordinis, *In principio*: quasi dicat, In primis & ante omnia, *condidit Deus, cœlum & terram*, quod summatim dictum, posteà digessit: Ita etiam Iohannem, eum de spirituali mundo, per Christum creato, hoc est, renouato, scripturus esset; vsum esse illa eadem ordinis nota, In principio; vt intelligamus verbum hoc, seu λόγον fuisse, nõ quidem ab omni æternitate, aut ante Mundum veterem: sed tantùm ante res creatas noui Mundi. Neque enim ad initiũ rerum omnium, quę multò ante extiterunt, respexisse D. Iohan. sed ad earum tantum, de quibus sermonem instituerat, renouati nimirum per Christum mundi. Quare nullo modo, ex verbis Ioh. *In principio erat λόγος*, colligi posse æternitatem verbi, seu Christi.

Hæc est illius Nebulonis interpretatio, quæ quàm futilis sit, & vana, nemo non videt, qui scopum Apostoli in toto hoc capite, imò in toto hoc libro teneat. Demonstrauimus enim suprà, tum ab occasione, vnde permotus fuit Euangelista ad hoc Euangelium scribendum; tum à propositione, tum à mediis, quibus illam confirmat, tum denique à conclusione, hunc fuisse Apostoli scopum, nempe demonstrare, aduersus hæreticos, Iesum Christum non esse ψιλὸν ἄνθρωπον, putàmve creaturam: sed æternum, & naturalem Dei Filium, eoque verum Deum. Si hic fuit Iohan. scopus, vana igitur est Nebulonis Samosatenian. interpretatio, Iohannem hìc loqui de initio spiritualis, & renouati Mundi; non autem de æternitate verbi, quòd fuerit ante conditum Mundum. Si Scripturæ, vt rectè monet, interpretandæ sunt per Scripturas, quibus Scripturis vnquam probabit, nomine principij, absolutè positi, vt hic facit Iohann. initium renouati Mundi intelligendum esse? Nam quod ait, Iohannem accepisse hanc vocem ἐν ἀρχῇ in eum sensum, in quem etiam Moses, libenter do. Item, quod assumit apud Mosen, vocem hanc, notam esse ordinis, non planè inficias eo. Sed ita ordinis notam esse concedo: vt ea tamen contendam, à Mose inprimis significatum fuisse: nihil eorum quæ facta sunt, fuisse æternum: sed omnia certum accepisse initium. Verùm quod Nebulo infert, Ergo sicut Moses antiqui huius Mundi. &c. Hoc vt ineptum, & ἀσυλλόγιστον, reiicio: quando in ipsa conclusione assumsit, quæ probãda priùs fuerant. Ac proinde, conclusio ex præmissis non consequitur. Assumsit enim pro confesso, Iohannem in Euangelio scripturum fuisse de spirituali Mundo, per Christum creato: Et ideò, quum dixit, *In principio:* ad earum rerum respexisse initium, de quibus sermonem instituerat, nempe ad initium rerum noui & spiritualis Mundi: non autem omnium, quæ multò antè extiterunt. Nos verò contendimus Iohann. hoc in primis voluisse demonstrare, Iesum Christum, æternum esse Dei Filium, vereque Deum ac proinde verum, vnicum, & perfectum Seruatorem, in quem tota nostra fides recumbere debeat. Vt hoc faciat, primò proponit, deinde probat τὸν λόγον qui postea factus homo, vocatus est Iesus Christus fuisse, ante côditum Mundum, vsus in sua propositione eodem nomine & eadem significatione, quo, & in qua vsus fuerat etiam Moses, nempe in principio. Quanquam non eodem modo proponit Iohan. quo Moses. Moses enim proposuit, quod postea per partes erat explicaturus: Iohann. autem proponit, quod postea est variis argumentis & testimoniis confirmaturus. Et quidem propositionem suam Ioha. assumit ex Mose, nempe eum λόγον, per quem facta sunt omnia, vt Moses narrauit, fuisse eum in ipso rerum principio, hoc est, ante omnia, seu antequam Mundus fieret. Quare omninò damus Iohannem eodem sensu accepisse vocem: *In principio*; quo etiam Moses dixit: *In principio creauit Deus, &c.* Atque ita retorquemus argumentum in nostrum Nebulonem Samosatenianum.

Eodem sensu vsus est Iohan. voce principij, quùm dixit: *In principio erat ὁ λόγος*, quo etiam Moses vsus est, quum dixit: *In principio creauit, &c.*

Atqui Moses accepit illam vocem, pro inprimis, & ante omnia: hoc est, antequam quicquam rerum conditum esset.

Ergò & Iohannes illam vsurpauit, pro inprimis, & antequam quicquam esset factum, seu creatum. vt sensus sit: Antequam quicquam esset factum, aut creatum, erat iã ὁ λόγος. Quid hoc autem est aliud, quàm esse æternum? Æternitas enim in sacris literis, significari solet: quum legimus aliquid fuisse ante Mundi constitutionem: & ante secula. Apparet ergò falsam & ineptam esse huius Nebulonis interpretationẽ, qua dicit, Iohannem nomine principij, respexisse ad initium rerum, spiritualis Mundi per Christum conditi, non autem ad initium rerum omniũ, quæ longè antè extiterunt. Quare non esse hinc concludendum, Christum fuisse ante Mundi veteris creationem, sed tantùm ante Mundi noui, & spiritualis renouationem. Deinde etiam hoc alterum daremus: tamẽ inde etiam necessario inferam, Christum fuisse iam à condito orbe. Spiritualis enim Mundus, hoc est, hominum electorum regeneratio, & renouatio, iam inde à condito hoc orbe, cœpit per Christum fieri, quanquam nondum carne nostra indutum. Ergò si Christus fuit ante conditum hunc spiritualem Mundum, consequitur necessario, non tunc primùm esse cœpisse, quùm natus est ex Virgine, sed iam inde à condito orbe. Ac proinde non nudum esse hominem. Cæterùm liquidius etiam apparebit ex confirmatione interpretationis orthodoxæ, quam non solum impia, sed vana etiam, & stulta, sit huiusce Nebulonis expositio. Veniamus igitur ad orthodoxos interpretes.

IX. Omnes vno, & eodem consensu colligunt ex Euangelistæ verbis: *In principio erat ὁ λόγος* æternitatem Filij Dei. Quanquam quòd quidam nomine principij, intelligant æternitatem ipsam: vt simpliciter non improbo, sic nec simpliciter probo, quia locum in Scripturis non video, qui euincat nomen principij significare æternitatem, sed potiùs pugnat, cùm æternitas sit sine principio. Sententiam tamen amplector, nisi fortè adferas illud: *Ab initio, & ante secula.* i. ab æterno. Pro. 8. 23. Sed illud etiã ab initio, capitur pro ante initium, de quo Gen. 1. Quod verò nonnulli nomen principij dicunt esse notam ordinis, sicut & apud Mosen, & significare inprimis, & ante omnia, non displicet, modò illud ante omnia accipiatur, sicut & apud Mosen, nempe, ante omnia creata: antequam quicquam esset conditum, ante omnia tempora. Sic enim accipitur à Mose: *In principio creauit Deus, &c.* Gen. 1. 1. Vt sit sensus, Antequam quicquam earum rerum, de quibus dicturus sum, conditum esset: inprimis, & ante omnia, Deus creauit cœlum & terram. Ita apparet Mosen, illa particula, *In principio*: exclusisse omnes res, quarum posteà distinctam creationem describit. Sic etiam apud Iohannem accipiendum est, vt sit sensus; Antequam quicquam esset, rerum aut temporum, à Deo conditum: In primis, & ante omnia, erat iam ὁ λόγος nempe Dei: id quod mox probat, dicens: *Omnia (enim) per ipsum facta sunt, &c.* Nomen ergò principij, tam apud Iohannem, quàm apud Mosen, significat principium rerum, & temporum omnium: ante quod principium nihil erat, nisi Deus, Deique λόγος: seu sapientia, & Spiritus sanctus. Hoc inde confirmatur, quia si Moses, sicut dixit: *In principio creauit Deus cœlum & terram*, sic etiam explicatis reliquis operibus Dei, dixisset: in fine autem creauit hominem, ad imaginem suam: quis non interpretaretur, in fine nimirum creationis, & operum sextæ diei? Sic igitur etiam accipiendum est nomen in principio, nempe, rerum, & temporum omnium, creauit Deus, inprimis, & ante omnia, cœlum, &c. Est autem in confesso, Iohannem vsurpasse hanc eandem vocem ea significatione qua & Moses. Ergò Iohannes nomine principij intellexit principium rerum, & temporum omnium, & hic est sensus: *In principio erat*

Sermo, hoc est, In ipso rerum & temporum omnium principio quùm Deus faceret cœlum & terram, erat iam sermo ille, per quem facta sunt omnia. Et sic Tertullianus contra Hermog. exposuit hunc locum, & vocem principij. Hermogenes enim nomen principij apud Mosen interpretabatur; pro materia. Tertullianus refutat, & ait, Principium esse inceptionis verbum, non alicuius substantiæ nomen; & vnicuique rei illud esse principium seu initium, dum incipit fieri. Ac proinde hoc Iohann. dictum, sic explicat: *In principio erat sermo*; in quo principio scilicet Deus fecit cœlum & terram. Hanc autem veram esse huius vocis interpretationem, & hanc, quam attulimus, genuinam esse huius loci explicationem: aliis Scripturarum locis confirmo.

X. Sapientia ait Prouer. 8.22. *Iehoua possedit me initio viæ eius.* יהוה קנני ראשית דרכו. Quid vocat initium viæ Domini? initium creationis, seu creaturarum Domini, de sententia etiam Thargum, & aliorum interpretum. Res enim creando, Iehoua ad nos venit, & sese patefecit. Hic sensus est Sapientiæ, hoc est, Filij Dei, qui à Iohanne appellatur λόγος: Dum Iehoua Pater omnia creabat, & initium dabat rebus omnibus: iam me possidebat. Ac ne putemus tum tantum fuisse hanc sapientiam, & λόγον, quum inciperent fieri cœlum & terra, non autem etiam antea; subdit, קדם מפעליו מאז. hoc est ante opera sua iam tunc; quasi dicat, Iam inde etiam ante opera sua, hoc est, creationem rerum, tunc possidebat me Iehoua: id est ab æterno semper me habuit apud se: nam ante opera Dei, nihil fuit nisi æternitas. Clarius adhuc sequitur מעולם à seculo ordinata sum, nempe ad principatum; & ab initio, מראש: & ab antiquitatibus terræ, hoc est, ante primordia terræ. His & insequentibus apertè duo docuit Sapientia apud Salomon. Primum, nomine principij, in quo Iohann. ait, fuisse iam τὸν λόγον, intelligendum esse principium rerum: seu quo res omnes creatæ fuerint. Deinde quid sibi velit: τὸν λόγον fuisse in illo principio: nempe, ita tum fuisse, vt fuerit etiam ante illud principium, ac proinde esse æternum. Confirmatur hæc eadem interpretatio ex Sap. Salom. 9.9 vbi etiam de sapientia sic loquitur Salomon: *Ac tecum vna est sapientia, quæ tua nouit opera, quæque tunc adfuit, cùm Mundum efficeres.* Et in Ecclesiastico, Sapientia eadem sic loquitur πρὸ τοῦ αἰῶνος, ἀπ' ἀρχῆς ἔκτισέ με; hoc est *ante seculum*, nempe creatum, *ab initio creauit me*; nisi malimus legere ἔκτησε. possedit. Eccle. 24 14. Hic etiam liquido apparet primum, quid nomine principij intellexerit, principium scilicet & initium conditarum rerum, & seculorum: Deinde, quid sit sapientiam fuisse à principio, nempe, πρὸ τοῦ αἰῶνος, ante seculum, seu quum conditum. Et apud Mich. 5 2. *Et egressiones eius ab initio, à diebus æternitatis.* Hic duo illa confirmat etiam Propheta; Primum quid sit esse ab initio, nempe idem quod est esse à diebus æternitatis, hoc est, ante omnia tempora. Ergo initium & principium; est initium dierum & seculorum. Tunc autem iam erat ὁ λόγος. De Christo enim loquitur, vt liquet apud Matth. 2. 6. Quare secundo loco docet, quomodo intelligendum sit, τὸν λόγον fuisse in principio rerum, & seculorum; hoc est fuisse ante tempora omnia, seu ab æterno. Euincitur igitur hoc vaticinio de Christo; Nebulonis interpretationem, de principio, non creati mundi, sed renouati; vanam, & nebulonicam esse. Quod clarius loco Apostoli Pauli, vbi ait, Christum esse πρωτότοκον πάσης κτίσεως, hoc est, genitum ante omnem creaturam. Col. 1 5. Ergo quùm etiam Iohan. dicit: *Erat in principio*: intelligit, quum omnis creatura principium caperet, tum iam fuisse τὸν λόγον, in eo principio: & ita in illo principio fuisse, vt fuerit etiam ante illud principium: & ipse dederit illud rebus principium. Ideo subdit Apostolus, loco supra citato. *Estque ipse ante omnia, &c.* Quid luculentius etiam loco ad Heb. 1 10 ex Psalmo 102.26 Vbi Propheta Christum regem Ecclesiæ alloquens, ait, *Tu Domine initio terram fundasti, &c.* Est autem manifestum, Psalmum hunc ad regnum Christi pertinere, ac de Christo, tam Dauidem, quàm Apostolum loqui. Æternus igitur est Christus, quia in illo initio, de quo apud Mosen, Genes. 1. 1. fundauit terram. Quare hic etiam apparet nomine principij, in quo ait Ioh. fuisse iam τὸν λόγον: intelligendum esse initium creationis rerum omnium atque temporum. Nam per hunc λόγον Filium Dei, Deus ipse quoque fecit secula, & tempora omnia. Heb. 1. 2. Et Apostolus ad Heb. 7. 3. docet Christum, cuius typus fuit Melchisedech, neque initium dierum habuisse, neque vitæ finem Hoc vero intelligi non posse de Christo, quà homo est: nemo dubitat. Ergo quà λόγος, & Filius Dei vnigenitus fuit ante initiū rerum omnium: hoc est, ante Mundi constitutionem. Quare verissima, & certissima est interpretatio, qua dicimus τὸν λόγον, ita fuisse in principio creationis mundi; vt etiam ante illud initium fuerit. Ac proinde ex hoc Iohannis loco optimè æternitatem Christi ab orthodoxis colligi.

XI. Sed Iohannes ipse interpres est sui ipsius: Nihil enim æquius est, quàm vt quisque suorum interpres sit verborum. Primo repetit hoc idem prædicatum, dicens, *Hic erat in principio apud Deum.* Mox subiicit probationem dicens: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso, &c.* Scio etiam, quàm peruertat hunc locum noster Nebulo. Sed Iohannem loqui de operibus, non renouationis, sed creationis Mundi, liquet ex Apostolo, Col. 1. 16. *Per eum* (Christum) *omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, &c. Omnia per eum, & in eum creata sunt.* Contineri verò in his verbis Iohan. rationem, qua probet τὸν λόγον. ita fuisse in principio rerum omnium, vt fuerit etiam ante illud principium, & ante res omnes creatas, quippe quæ per ipsum conditæ sunt omnes, planum facit Apostolus ad Col. Nam & ipse, postquam dixisset Filium Dei, genitum fuisse ante omnem creaturam; mox hoc confirmaturus, subiicit; *Nam per eum omnia quæ in cœlis, & quæ in terris, condita sunt.* Idem autem Spiritus loquebatur in Iohan. qui & in Paulo: déque eodem Christo. Dubium igitur non est, quin Iohan. hæc verba subiecerit, vt per hæc confirmaret τὸν λόγον, fuisse in principio creationis rerum omnium: Ac proinde fuisse ante Mundum conditum, eóque æternum: *quoniam omnia per eum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.* Deinde luce clarius est, Iohann. initio primi capitis nondum loqui de Filio Dei incarnato, seu quatenus homo est; sed de eo tantùm, quatenus λόγος est Patris. Nam tum primum incepit loqui de hoc λόγῳ, quatenus homo est, quum ait, Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, & habitauit inter nos. Vana igitur est interpretatio Nebulonis Samosateniani, quum verba Iohan. *In principio erat ὁ λόγος*, ita interpretatur, quasi loquatur de Christo homine, deque principio noui (vt ipse vocat) & spiritualis Mundi, hoc est, de hominum regeneratione, & salute, quæ per Christum, iam hominem factum, & natum, fiat: non autem de principio conditi, antiqui, vt ipse loquitur, huius Mundi. Præterea vt suam confirmet de Filio Dei sententiam Iohann. Euangelista; paulo post adfert testimonium Iohann. Baptistæ, qui testificatus est palàm, hunc esse æternum Dei Filium: quippe qui fuit ante se, & ante reliquos omnes; & qui à condito orbe Deum, Deique voluntatem reuelârit, omnibus, qui Deum nouerunt. Quemadmodum supra declarauimus in explicatione testimoniorum Iohan. Baptistæ. Adfert etiam testimonia Christi ipsius: qui non semel se æternum esse, & ante Mundi constitutionem fuisse apud Patrem, apertè docuit: vt quum dixit, *Antequam Abraham fieret, ego sum*: Ioh. 8.58 Et: *Glorifica me Pater, ea gloria, quam habui apud te, priusquam hic Mundus existeret.* Ioh. 17.5. Et quum vocat Christum, verum Deum, & vitam æternam: 1. Ioh. 5 20. eo certè dicto confirmat quod hic dicit, in principio erat ὁ λόγος, nēpe τὸν λόγον ita in principio rerum fuisse, vt fuerit ante illud principium: eóque esse verè æternum. Quid? quòd in Apoc. introducit Christum, qui dicit; *Ego primus & nouissimus; α & ω?* Apoc 1. 8. 17. His autem verbis Iehoua, apud Iesa. significat se æternum, & vnicum esse Deum Iesa. 41. 4. Nouit igitur Iohann. ex verbis Christi, Christum æternum esse, & quidem vnicum cum Patre Deum. Proinde subiecit ibidem Iohannes λέγει ὁ κύριος ὁ θεὸς, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. Quibus verbis apertè dat Christo æternitatem, & omnipotentiam. Quare cùm Iohannes sit suorum verborum optimus interpres: non est, cur Nebulo Samosatenianus, nouam adferat, támque non minùs ineptam, ac vanam, quàm impiam & blasphemam interpretationem, verbis Euangelistæ: & dicat eum loqui, de principio noui, & Spiritualis Mundi, per Christum hominem conditi; non autem de principio antiqui huius Mundi: Ac proinde non posse hinc colligi Filium Dei, ab omni æternitate fuisse. Nam satis superque omnibus his, quos in medium attulimus, Scripturarum locis; demonstrauimus Christum, quà λόγος, & Filius Dei est, fuisse ante mundi constitutionem, eóque verè æternum Ac proinde interpretationem Ecclesiæ, quæ sic verba Iohannis, in principio erat ὁ λόγος, interpretata est, vt inde æternitatem Filij Dei euincat, reiici non posse; cùm Scripturæ per Scripturas iuxta analogiam fidei explicentur. Non puduit tamen hunc Nebulonem nos perstringere, quod relicto vero interpretandi genere, quod est Scripturas per Scripturas exponere, & valedicto diuinarum literarum auctoritati, nostris somniis indulgeamus omnes. Audacem, & impudentem sycophantam, atque Antichristum.

XII. Nec mihi prætereundum videtur id, quod alij quoque obseruarunt, nempe, quod Iohannes non dixit, *In principio fuit, sed erat.* Si enim dixisset *Fuit*; potuisset intelligi tunc primùm cœpisse esse Filium Dei, λόγον, quum primùm res cœperunt creari. At cùm dicat, *Erat*, non potest aliter intelligi

telligi, quàm, etiam priusquàm Mundus cœpisset fieri τὸν λόγον fuisse. Veluti si dicas de aliquo, quum cœpit loqui, apertum fuit eius os, significabis tunc primum tantum apertum fuisse illius os, quum cœpit loqui. At si dicas, quum cœpit loqui, apertum erat illius os, apertè significabis, etiam antequam cœpisset loqui, apertum illius fuisse os. Ita Iohannes loquitur: *In principio*, nempe creationis Mundi, *erat* ὁ λόγος, hoc est, quum cœpit creari Mundus, anteà erat ὁ λόγος. Sic quæ duo sequuntur prædicata, intelligenda sunt: *Erat apud Deum*, nempe, etiam antequam Mundus fieret. Hoc est enim in principio. Et, *Deus erat*, ὁ λόγος, nempe in principio, hoc est, antequam Mundus fieret, ὁ λόγος iam erat Deus. Neque etiam ineptè, æternitas τοῦ λόγου, colligitur ex ipso nomine λόγου. Si enim erat, & est λόγος, atque sapientia; alicuius erat, & est λόγος, ac sapientia. Cuiusnam? Dei, vt manifestatum est; & Iohan. docet tum in prima Epistola, tum in Apocalypsi. Deus autem nunquam fuit sine sua sapientia, & sine suo λόγῳ. Ergo si Deus æternus est, æterna quoque sit eius sapientia, quam λόγον vocat Iohannes, necesse est.

Atque hæc satis pro confirmatione interpretationis orthodoxorum Patrum, qui verba Iohan. sic interpretati sunt, iam inde à primitiua Ecclesia, vt inde confirmarent, Filium Dei, esse æternum.

XIII. *Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν*. Hoc est alterum, quòd hic prædicatur de Filio Dei, λόγῳ Patris. Hunc etiam locum hæretici omnes à vero & genuino sensu, in falsum & adulterinum mirabiliter detorserunt.

Samosatenus & Seruetus sic interpretantur: *Erat apud Deum*: quia cùm iste λόγος nihil aliud esset, quam idea, & consilium Dei, de creando Christo, & eo constituendo mundi Seruatore, Decretum autem hoc æternum est: Ideò hic λόγος, seu consilium, in mente semper fuit Dei. Sed confutata est sententia Samosateni: & ostensum, τὸν λόγον rem esse substantialem, & veram personam. Ruit igitur hæc prima interpretatio. Arius verò sic intelligit: *Erat apud Deum*: quia cùm nihil aliud sit, quàm Spiritus creatus ante creationem Mundi: tunc autem nullus adhuc esset locus, hic Spiritus nullibi erat, nisi apud Deum. Ac proinde Euangelistam voluisse significare his verbis, Filium; primum fuisse Spiritum, qui à Deo conditus sit, quia ante mundi constitutionem fuit nullibi, quàm apud Deum. Esse enim discrimen inter hunc λόγον, qui erat: & inter Deum, apud quem erat. Non esse igitur Deum, sed tantùm fuisse, & esse apud Deum. Sed causa huiusce erroris, fuit ὁμωνυμία: quod nomine Dei, hoc loco non intelligebat personam Patris, quatenus distinctus est à Filio, sed ipsam diuinam essentiam. Iohann autem docet, quid intellexerit hic nomine Dei, nempe Patrem: quum ait de Filio, quem vocat vitam, *Erat apud Patrem*. 1. Ioh. 1. 2. Est autem refutata Arij sententia, & demonstratum, τὸν λόγον non esse Spiritum creatum; sed Filium è Patris substantia genitum. Proinde non potuit esse apud Patrem, tanquam creatura, sed tanquam Deus cum Patre.

XIV. Tritheitæ ita explicant, vt hinc conentur suam confirmare blasphemiam, de tribus Diis, numero, & essentia differentibus. Si Filius erat, inquiunt, apud Patrem: duo igitur numero inter se differentes sunt, Pater, & Filius, & quod est Filius non est Pater. Est autem Filius Deus, & Pater Deus. Non est igitur idem Deus λόγος, seu Filius, qui est Pater. Respondendum est ad maiorem distinctionem: Si intelligitur de essentia, seu de Deitate, negamus consequi ex verbis Iohan. Filium non esse idem, essentia scilicet seu Deitate, quod Pater. Iohan. enim quum ait: *Et λόγος erat apud Deum*, nomine Dei intelligit personam Patris: & de distinctione personarum inter se, non autem de diuisione, aut differentia Deitatis, seu diuinæ essentiæ, loquutus est. Si autem maior propositio intelligitur, non de essentiæ diuisione, sed tantùm de personarum distinctione, assumtum, quod est de essentia seu Deitate, nihil facit ad rem: & syllogismus, quatuor constat terminis. Iohan. itaque hoc altero prædicato voluit inprimis demonstrare personarum distinctionem contra Sabellium: Filium scilicet non esse Patrem, sed à Patre distinctum: non autem indicare οὐσίας seu Deitatis diuisionem. Imò contrà his verbis, ita aperte ostendit distinctionem personarum, Patris & Filij vt simul etiam indicet vnitatem essentiæ: Patrem scilicet & Filium, vnius, & eiusdem esse Deitatis. Colligitur hæc vnitas ex modo, quo λόγος erat, & est apud Deum Patrem. Is modus non est similis ei modo, quo corpus est apud corpus. Sic enim differrent numero & substantia inter se, corpus quod est apud: & corpus, apud quod est alterum corpus. At neque Pater, neque Filius λόγος, sunt corpora, aut corporei. Ergò non eo modo est Filius apud Patrem. Nec similis est modus iste, modo, quo Spiritus creatus, eoque finitus, est apud Spiritum creatum, eóque finitum: vt Angelus apud Angelum. Sic enim differrent inter se, numero, natura, & essentia. At neque Pater, neque Filius, est Spiritus creatus, aut finitus. Sed tam Filius est immensus, & infinitus, quàm etiam Pater: ac proinde non potest Filius esse apud Patrem, ita vt sit extra Patrem, sed in Patre. Quare & vnum cum Patre. Id quod hic Ioh. ait: *Erat apud Deum*, scilicet Patrem: Ioh. Baptista ait, *Filius qui est in sinu Patris*, hoc est in ipso Patre. Ioh. 1. 18. Et Christus ipse: *Ego*, inquit, *in Patre*. Ioh. 14. 11. Et alibi, *Ego & Pater vnum sumus*. Ioh. 10. 30. Similis igitur potius est modus iste, modo, quo sapientia est apud sapientem. Est enim ita apud sapientem: vt sit in ipso sapiente: Ideò dicitur λόγος. Et sicut radius est apud Solem. est enim ita apud Solem, vt sit inseparabilis à Sole, & eiusdem planè lucis cum Sole: Ideò Filius dicitur splendor gloriæ. Quare cum dicimus, radius est apud Solem; Primò significatur distinctio radij à Sole: Deinde indicatur vnitas lucis, in Sole & in radio: quod eadem sit in radio: quæ etiam in Sole. Est enim radius ita apud Solem, vt semper sit cum Sole, & à Sole inseparabilis. Ac proinde vnius cum Sole lucis. Nam ea diuidi in partes non potest: sed est tota in Sole, & tota in radio. Sic etiam de hoc loco Iohannis dicimus, ac proinde tantum abest, vt hic locus foueat sententiam Tritheitarum, de duobus diis, Patre & Filio: vt eam potiùs euertat: quia docet ita Filium esse apud Patrem, vt semper sit cum Patre, & in Patre, & vnum cum Patre: sicut scitissimè docet Tertullianus contra Praxeam. Eius verba, quia piè & eleganter scripta reliquit, libet recitare. *Sermo ergo, & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre. Et apud Deum semper, sicut scriptum est, Et sermo erat apud Deum. Et nunquam separatus à Patre, aut alius à Patre, quia Ego & Pater vnum sumus. Hæc erit probola* (προβολὴ) *veritatis, custos vnitatis, qua prolatum dicimus Filium à Patre, sed non separatum. Protulit enim Deus sermonem, sicut radix fruticem, vt fons, fluuium, vt Sol radium. Nam & istæ species, probolæ sunt earum substantiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitauerim Filium dicere, & radicis fruticem, & fontis fluuium, & Solis radium, quia omnis origo parens est, & omne quod ex origine profertur, progenies est. Multò magis sermo Dei, qui etiam propriè nomen Filij accepit. Nec frutex tamen à radice, nec fluuius à fonte, nec radius à Sole, discernitur* (pro separatur) *sicut nec à Deo Sermo. Igitur secundum horum exemplorum formam, profiteor me duos dicere, Deum, & Sermonem eius Patrem, & Filium ipsius. Nam & radix, & frutex duæ res sunt, sed coniunctæ & fons & flumen, duæ species sunt, sed indiuisæ: & Sol & radius, duæ formæ sunt sed cohærentes. Omne quod prodit ex aliquo, secundum sit eius, necesse est, de quo prodit: non ideò tamen separatum.* Hæc omnia Tertulliani. Falsa igitur est interpretatio Tritheitarum: λόγος erat, & est apud Deum Patrem, non tam distinctus, quàm etiam differens à Patre, numero & Deitate.

XV. Noster verò Antichristus aliam mirabilem adfert interpretationem, acumine sui ingenij indignissimam. Ea hæc est, ad verbum. *Verbum erat apud Deum: hoc est, Iesus, quatenus Dei verbum (ab officio, vt supra sic vocatus) antequam Baptistæ prædicatione manifestaretur: soli Deo notus erat.* Hæc ille. Et huc refert dicta omnia, quibus Iohann. Baptista dixerat Iesum ignotum esse Iudæis, tametsi in medio eorum versaretur. Imò etiam sibi, antequam vidisset super eum columbam descendentem, & manentem, prorsus incognitum fuisse. Ita probare nititur, aliquot locis Scripturarum, hac locutione, esse apud Deum, significari, soli Deo notum esse: Ac proinde hunc esse sensum D. Ioh. Iesus Christus, tametsi in principio, quo renouandus erat Mundus, iam ipse erat in mundo, & quidem inter Iudæos, nemini tamen erat notus, quis esset, nempe Messias, & Mundi renouator, ac seruator, nisi Deo. Tum verò cœpit notus fieri aliis, quum Ioh. Baptista, eum sua prædicatione patefecit. Egregiam verò interpretationem. Omnia autem hæc commenta eò spectant: vt iste filius Diaboli eludat æternitatem Christi: sed facilè refellitur ex iis, quæ dicta sunt. Satis enim abundè & perspicuè demonstratum est, priore prædicato significatam fuisse à Iohanne huius λόγου æternitatem. Vanum igitur est, quod hic Nebulo garrit, Iesum ideò dici fuisse apud Deum, quia soli Deo notus erat, quis esset. Item, ostensum est, Ioh. non hîc loqui de Christo, quatenus homo, sed quatenus est λόγος tantùm, & sapientia Patris. Nam paulò pòst dicet, hunc λόγον factum esse carnem. Vanus igitur est iste fabula, dum torquet ea, quæ dicuntur de Christo, quà λόγος; ad ea, quæ de eo scripta sunt, quatenus homo est. Præterea sicut antè dixit: *In principio erat ὁ λόγος*, hoc est, ante conditum Mundum (vt declaratum & confirmatum est:) sic etiam hic ait: *& hic λόγος erat apud Deum*, in principio scilicet. Est enim ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, hæc repetenda particula, vt mox ipse facit, quum ait: *Hic erat in principio apud Deum*, id est, ante mundũ conditũ Si igitur Iohannes hac locutione, *Erat apud Deum*, significauit, soli Deo Christũ fuisse notũ, vanum

est quod hîc dicit Iohan. Quis enim nesciat, τὸν λόγον, Filium Dei, ante Mundum conditum, nemini fuisse notú, nisi Deo: cùm nulli adhuc essent, vel Angeli, vel homines, quibus posset patefieri? Quòd si dicat hypocrita Samosatenianus: At ego loquor de eo tempore, quo Iesu homo, fuit ignotus hominibus, ante prædicationem Iohann Baptistæ, soli autem Deo notus erat. Non sunt hoc modo hæc verba Iohann. Euangelistæ ad illud tempus detorquenda; quandoquidem Iohann. loquitur de æternitate, qua ante Mundi constitutionem Filius erat apud Patrem Deum: nos autem de certo tépore. Deinde etiamsi darem locutionem hanc aliquando significare, Deo tantùm esse notum; non semper tamen hanc habet significationem. Quare euinci non potest hunc, quem adfert Nebulo, verum esse Iohan. sensum. Quibus enim Scripturis hoc confirmabitur? Nos verò aliis Scripturis nostram, hoc est, Ecclesiæ interpretationem confirmamus: Ac proinde illam Diaboli Samosat. vt falsam merito refutamus.

XVI. Est autem hæc orthodoxorum Patrum, & Catholicæ Ecclesiæ interpretatio. Nomen Dei intelligunt personam Patris, vt in Epistola prima explicat Iohan cap. 1. v. 2. Verbum *erat* accipiunt in sua propria significatione, pro existebat. Hoc idem verbum ita accipiunt, vt æternam significet apud Patrem existétiam: quare erat, est, & erit in perpetuum, apud Patrem. Hinc verò colligunt, tum æternitatem Filij, quia apud Patrem in principio, id est, ante Mundi creationem fuit: tum distinctionem personarum: tum vnitatem essentiæ; quia inseparabilis à Patre. Nunc & hanc confirmemus; & ex consequenti, quàm impia sit illa nostri Antichristi demonstremus. Primò: verbum, *Erat*, in primo prædicato, & item in tertio, significat æternam existentiam apud Deum: quum enim ait, *In principio erat*, non significat iam desiisse esse, sed fuisse ante Mundi constitutionem, & æternum esse, & futurum in perpetuum. Item, quum dicit, *Et Deus erat ille sermo*, nempe, in principio: significá ne tum tantum fuisse Deum, & nunc non amplius esse Deum? Minimè; sed significat, ante mundi constitutionem fuisse Deum, esse, & futurum in perpetuum Deum. Ita igitur & in altero prædicato, verbum (*erat*) accipiendum est, vt significet æternam, & perpetuam existentiam: nempe erat apud Deum, est, & semper erit. Si autem hæc locutio significat, soli Deo notum esse: consequetur Christum, & nunquam cognitum fuisse, & nunquam cognitum iri, ab hominibus, vel angelis Sed soli Deo fuisse, esse, & fore notum. Quo quid absurdius dici potest? Vana igitur Diaboli expositio. Deinde ita Filium Dei fuisse apud Deum Patrem, vt semper apud eum sit, & semper futurus sit: docent sacræ literæ. Apud Iohan. ait Baptista: *Filius qui est in sinu Patris, &c.* Iohan. 1. 18. Ergo non tantùm erat in principio, reipsa apud Deum, Sed etiam nunc est & semper futurus est. Item Christus ait, Ioh. 14. 11. *Ego in Patre, & Pater in me*: hoc est enim idem cum illo, quod ait Iohan. *Erat apud Deum*: Item: *Ego & Pater vnum sumus.* Ioh. 10. 30. Significat enim Ioh. ita Sapientiam esse apud Patrem sapientem, vt vnum atque idem sint, Sapiens, & eius sapientia, hoc est, Pater, & Filius, vna οὐσία, vnus Deus. Et apud Iohan. ait Christus: *Glorifica me ea gloria, quam habui apud te, priusquam mundus existeret* Ioh. 17. 5. Hoc idem est cum illo quod dixit Iohan. *Et verbum erat apud Deum*, in principio, vt mox subdit, *Hic erat in principio apud Deum.* Fuit igitur Filius reapse cum sua gloria apud Patrem, ante mundi constitutionem, est, & futurus semper est. Nunquam enim hanc suam amittit gloriam. Et Apostolus ad Hebr. 1. 3. vocat eum splendorem gloriæ Dei Patris. Sicut igitur splendor Solis semper fuit, & est, & erit, reapse apud Solem, ita vt à Sole sit omninò inseparabilis, quia vnum est cum Sole: ita Filius, λόγος, semper ante mundi constitutionem fuit, est, & in perpetuum erit, reapse apud Deum Patrem, & à Patre inseparabilis, quia vnus est cum Patre Deus. Merito igitur Ecclesia locum hunc Iohannis de æterna, ac sempiterna, realique existentia Filij, apud Patrem, interpretata est: non autem de cognitione, vt facit, blasphemus simul & ineptus iste Antichristus. Ac proinde non immerito, ex hoc quoque altero prædicato, confirmant orthodoxi interpretes æternitatem Filij. Nam cùm dixisset: *Erat apud Deum*: posteà explicauit quando erat nempe, in principio, dicens, *Hic erat in principio apud Deum*, id est ante mundi constitutionem, vt declarauimus. Deinde si λόγος seu Sapientia erat apud Deum: non est igitur Pater prior Filio. Sicut non est prior sapiens, sua sapientia. Quare ex eo, quod Iohannes collocat τὸν λόγον, & Sapientiam apud Patrem, idque in principio, id est, ante mundi constitutionem: aperte monuit non esse vnquam separandum Filium à Patre: id quod isti faciunt, qui imaginantur aliquando fuisse Deum Patrem, sine Filio, Sapientia Patris. Ac proinde priorem esse Patrem Filio. Esse enim Filium patri coæternum. Cæterum hoc altero prædicato duo præcipua de Filio Dei significauit Iohann. Primùm, eum esse personam à Patre distinctam: vt optimè ex hoc loco euincit contra Praxeam Tertull. *Vnus enim*, inquit, *qui erat & alius penes quem erat.* Alterum, inseparabilem esse Filium à Patre. Illud enim *erat* (vt anteà ostensum est) significat æternam existentiam, fuisse, esse, & in perpetuum futurum esse. Ideò Iohan. Baptista dixit in præsenti, *Filius, qui est in sinu Patris, &c.* Est autem Filius apud Patrem, vt sapientia apud sapientem: & fœtus in vtero, apud matrem: neque enim genitus est Filius extra Patrem, sed in Patre, ac proinde semper in Patre est. Atque hæc est proprietas Filij, nempe vt ita genitus sit ex Patris substantia, vt semper maneat in Patre & hanc significauit Ioh. dicens: *Erat apud Deum*: quemadmodum scitissime demonstrat ex hoc etiam loco Tertull. vt suprà vidimus. Satis igitur abunde mihi confirmasse videor orthodoxorum interpretationem in hunc locum, veram, ac genuinam esse, qua hinc primò confirmant æternitatem Filij: quia quum nihil esset, vllúsve locus, fuit semper apud Deum Patrem In principio, id est, etiam ante mundi constitutionem: qua deinde probant, distinctum esse Filium à Patre ita vt Pater non sit Filius, nec contrà: quia alius est, qui erat, & est apud: & alius is, apud quem, erat alter. Qua denique docent indicari etiam ἀδιαίρετον Filij à Patre, seu vnitatem substantiæ, quia ita est apud Patrem, vt non possit esse extra Patrem.

XVII. *Καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.* Hoc est tertium prædicatum. Hic etiam locus impiis & contortis interpretationibus, corruptus fuit ab Hæreticis. Primùm Sabelliani hinc confirmant Patrem eundem esse, qui & Filius, & Filium non alium esse à Patre, sed vnam, & eandem esse personam, quæ vocetur Pater & Filius. Nam dictionem, θεὸς, accipiunt, pro Patre, sicut in præcedenti prædicato πρὸς τὸν θεὸν, hoc est, Patrem. Et eam volunt esse subiectum in hac propositione, hoc modo, καὶ θεὸς, id est, Pater Deus, erat, ὁ λόγος, quasi dicat, Et iste Pater Deus apud quem erat ὁ λόγος, nihil aliud erat, & est, quàm λόγος ipse. Est igitur vnus atque idem, seu eadem persona, quæ dicitur, & Deus Pater, & λόγος, seu Filius. Sed primùm conuicti sunt Sabelliani, præcedenti prædicato, aliã esse personam eius, qui erat, & est: à persona eius, apud quem erat, & est. Pugnantia autem non scribit Euangelista. Non est igitur sensus Euangelistæ, Patrem esse ipsum Filium, seu λόγον, quum ait: καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Deinde non cogimur admittere, hanc verborum constructionem, vt θεὸς sit subiectum, ὁ λόγος autem, prædicatum. Etsi enim præponatur nomen θεὸς, & alterum postponatur: non inde tamen euincitur, quod proponitur, esse subiectum; cùm similes locutionum inuersiones, frequentissimæ sint etiam in Scripturis. Ad hæc, etiamsi talem admittere velimus constructionem: non cogimur tamen, eum, quem adferunt, admittere sensum: quoniam nomen, θεὸς, in hac propositione, iuxta hanc syntaxin, possumus & debemus accipere, non pro Patre, ratione personæ, sed pro Patre, ratione essentiæ seu deitatis. Id quod nihil aliud est, quàm dicere, Accipiendum esse non simpliciter, pro persona Patris, sed pro essentia, seu deitate Patris: atque (vt alij dicunt) pro Deo indefinitè: vt sit sensus: Et Deus ratione suæ essentiæ, erat ipse quoque λόγος. Personæ enim prædicantur de ipso Deo, seu de ipsa deitate, per se, tanquam partes definitionis, de definito: vt Deus, est ipse Pater, est ipse Filius, est ipse Spiritus sanctus. Neque enim aliud est Deus, & aliud est Pater, Filius, & Spiritus sanctus Sed Deus est ipse Pater: est ipse Filius, est ipse Spiritus sanctus. Et Pater, ac Filius, & Spiritus sanctus, quid aliud sunt, quàm ipse Deus? Veluti si quis interroget, quum tantùm esset Adam & Eua, quis erat ille homo, quem creauit Deus ad imaginem suam? Rectè responderetur, ille homo erat Adam, & Eua. Et sic etiam in abstracto, Illa humana natura, quã creauit Deus ad imaginem suam, nil aliud erat, quàm Adam & Eua, ratione naturæ & essentiæ. Sic etiam contrà, rectè dicitur: Adam & Eua erant ille homo, & illa humana natura, quam Deus creauit ad suam imaginem. Eundem ad modum dici potest, Deus est, ipse pater. Quid enim aliud significatur quàm patrem, ratione essentiæ, esse ipsum Deum gignentem Filium, & eum Filio producentem Spiritum sanctum. Sic intelligi, rectéque dici potest, quod ait Iohannes, Deus, ratione essentię, erat, & est ipse λόγος, a patre genitus, consubstantialis, & cum patre consubstantialem producens Spiritum sanctum. Hoc modo si explices verba Iohannis, non inde efficitur, personam patris, esse personam Filij, sed tantum Patris essentiam: ac Deitatem, esse ipsius Filij essentiam, ac deitatem: seu patrem esse Filium, non personę, sed essentia, ac deitate. Atque hæc dicta sunto aduersus Sabellium: si verba Iohannis sic construas, vt nomen Dei ponas, pro subiecto: & nomen λόγου, pro prædicato.

XVIII. Cæterùm mihi placet constructio, quam Patres omnes sequuntur, nimirum vt, ὁ λόγος sit subiectum, & θεὸς

quæ prædicatum. Sicut etiam in aliis duabus præcedentibus, Λόγος fuit subiectum. Hic igitur prædicatur Deus de Λόγῳ. Et ait Iohannes, hunc Λόγον, quem ante dixit fuisse in principio, id est, æternum; & fuisse, atque esse apud Deum, id est, distinctum à patre, & tamen inseparabilem à patre; eundem fuisse, & esse Deum. Et sic etiam hæretici, aduersus quos agimus, legerunt, & acceperunt. Verum non eo sensu, quo Orthodoxi patres interpretati sunt. Hæretici enim fatentur Christum esse Deum, sed propter officium, propterque multitudinem donorum Dei, & potentiæ ei traditæ vim, non autem natura, & essentia. Orthodoxi verò contendunt esse verum natura, & essentia Deum. Hoc autem nos partim initio huius libri demonstrauimus: partim suscepimus demonstrandum circunstantiis illorum locorum, vbi Filius disertè appellatur Deus; vt apud Ioh. in hoc capite. Quia igitur hoc est τὸ κεφάλαιον, non immorabor in huius tertij prædicati explicatione. Sed pergam ad alia, quibus postea hoc κεφάλαιον, multi erit confirmandum. Ad loca quibus conatur noster Nebulo, cum aliis probare, Christum non esse alia ratione Deum, quàm officio, non autem natura, respondebimus, quum ventum fuit ad refutationem sophismatum omnium.

Vers. 2 *Hic (sermo) erat in principio apud Deum.* Repetit illa duo priora prædicata simul, nempe, *Erat in principio.* Et, *Erat apud Deum*, duabus de causis: tum vt explicet, quod dixerat, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν; nempe in principio, quo erat, nunquam igitur fuisse τὸν Λόγον, quin fuerit apud Patrem. Tum etiam vt confirmet tertium prædicatum, τὸν Λόγον esse Deum, essentia scilicet & natura. Æternus enim est & inseparabilis à Patre.

XIX. Sequitur iam probatio totius propositionis, ducta à creatione mundi, & omnium rerum viuificatione, & conseruatione.

Vers. 3. *Omnia per ipsum facta sunt.*

Hunc quoque locum suis interpretationibus corruperunt hæretici. Nebulo noster contendit, non esse referendum istud, *Omnia*, ad mundana, seu ad creationem mundi, sed ad negotium Euangelij, iam tunc publicati, & recepti: vt sit sensus, omnia hæc noua, spiritualia, atque diuina, quæ apud nos, & in toto terrarum orbe facta conspiciuntur, ministerio Apostolorum, non aliunde ortum habent, quàm à Iesu Christo. Omnia enim hæc per ipsum, tanquam autorem facta sunt, quæ ad salutem mundi pertinent. Conatur autem confirmare suam interpretationem, illo Apostoli dicto, quum de redemptione per Christum facta, deque renouata Ecclesia, & electis per Christum, abolita lege, & peccato loquens, ait: *Si quis ergo in Christo, noua creatura est. Vetera præterierunt, ecce noua facta sunt omnia.* 2 Cor. 5. 17 *Quid audio?* (inquit noster Nebulo) *num verò omnia noua sunt facta? num cœlum, & terra, & mare? Minimè verò*, inquit: *Non enim de his Apostolus loquitur: Sed de iis, quæ ad religionem, & ad cultum Dei, ad tùm fœdus & promissa, ad mores, & ad victum nostrum, pertinent. Hæc omnia sunt renouata per Christum, & sine ipso factum est nihil, quod factum est: Sicut ipse dixerat, Sine me nihil potestis facere.* Ioh. 15. 5. Ita concludit de iisdem omnibus loqui etiam Iohannem, quum ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hæc verò omnia eò spectant, vt eludat non solum hunc Iohannis apertum locum, sed alios etiam omnes, in quibus manifestè prædicatur, Per Λόγον, hoc est, sapientiam Dei, quæ est Christus, omnia esse condita: Et ita, ne per hæc loca euincatur, Christum, verum esse natura, & essentia Deum. Quo quid impudentius: cum nihil certius sit, quàm omnia à Patre per Sermonem, Filium suum, condita esse; vt mox ostendam? Qualis vero est hæc ratiocinatio: Apostolus docet omnia esse renouata per Christum: non dicit autem omnia esse facta: ergo ex his verbis Iohan. *Omnia per ipsum facta sunt*, non potest aliud colligi, quàm Iohan. loqui, non de prima creatione cœli & terræ, rerumque omnium, sed de illis, quæ ad religionem, & ad cultum Dei pertinent? Quasi verò non expressam ostendant differentiam Paulus, & Iohannes. Cùm vnus dicat, Facta omnia noua: alter verò simpliciter scribat, omnia sunt facta: & quasi vtrumque non possit esse verum, Per Christum omnia esse creata, & per eundem omnia renouata. Annon idem Apostolus, qui ad Col. ait, omnia facta esse noua per Christum, Col 1. 16. docet etiam alibi, omnia esse per eundem Christum Filium Dei facta? Hebr. 1. 2. Quum Apostolus ad Corin. scribens ait, Nobis vnum esse Deum Patrem illum à quo omnia: & vnum Dominum Iesum Christum per quem omnia: 1. Cor. 8. 6. an non apertè & simpliciter docet: ita esse omnia per Christum, sicut omnia sunt à Patre? quomodo autem omnia sunt à Patre? num per renouationem tantum: & non etiam per creationem? imò ibi loquitur de creatione, non est igitur, cur eodem in loco Apostoli, dicas omnia esse à Patre creata, omnia verò esse per Christum renouata tantùm, & non creata. Deinde, consequitúrne, Per Deum nostra corpora renouabuntur in resurrectione, ergo non sunt, ab ipso facta? Item, Deus faciet cœlum nouum, & terram nouam: ergo Deus non fecit vetus cœlum, & veterem terram? Et per Christum fiet secunda resurrectio; ergo per eundem non est facta prima? Eodem modo non sequitur, Per Christum renouamur: ergo per eundem Christum non sumus facti. Imò in iisdem locis, vtrumque disertè tradit Apostolus, Per Christum omnia esse condita, & per eundem omnia renouata. Expendatur locus ad Col. 1. 5. Primùm inde probat, Christum genitum fuisse ex Patre, ante omnem creaturam: quia per ipsum omnia condita sunt, quæ in cœlis, & in terra, & omnia per eum consistunt. Deinde probat eundem esse caput corporis Ecclesiæ, & principium, primogenitum ex mortuis, primas in omnibus tenentem: quoniam per eum Pater reconciliauit sibi omnia, pacificatis per sanguinem crucis eius, tum quæ in cœlis sunt, tum quæ in terris. Sic etiam Iohan. vtrumque docet in sua historia Euangelica; vt ex vtroque operum Christi genere, tum creationis, & conseruationis: tum renouationis, suam confirmet propositionem, Christum nimirum, æternum esse Dei filium verúmque Deum. De quo etiam mundo loquitur Iohannes, quum infra dicit: *Et mundus per ipsum factus est, &c.* Iste nouus interpres ait Iohan. loqui de impiis hominibus συνεκδοχικῶς. Hi enim Christum non cognouerunt. Esto. Quum igitur dicit hunc mundum, id est, hos impios per ipsum Christum esse factos: de quo faciendi genere loquitur? de eóne, quo mundus creatus est ex nihilo; an de eo quo redemptus, & renouatus est? Non potest dictum illud intelligi de hoc altero genere. Homines enim impij, & reprobi, & qui non cognouerunt Christum; minimè fuerunt per Christum redempti, aut per eiusdem Spiritum renouati, factique Filij Dei. Nam si fuissent ita facti; vtique & Christum ipsum fidei lumine cognouissent. Conficitur ergo, quum etiam ait: *mundus per ipsum factus est*: Euangelistam loquutum esse, non de secunda, sed de prima Mundi, hominum etiam impiorum, creatione; Quare nihil certius quàm quum ait: *Omnia per ipsum facta sunt*: Euangelistam verba facere de prima rerum omnium creatione. Ac proinde Nebulonis, & interpretationem falsissimam, & ratiocinationem vanissimam esse. At demus quod ait: quid tum inde? Ego inde etiam euinco, Christum, non esse purum hominem, & Deum temporarium. Si enim omnia quæ sunt facta, id est, renouata, sunt renouata per Christum; Christus igitur fuit à principio mundi. Nam etiam tunc renouati fuerunt omnes electi, quotquot erant: nisi forte velis, ô canis, cum tuo præceptore, omnes ante Aduentum Christi, fuisse porcos.

XX. Ariani propiùs ad veritatem accedunt. Contendunt enim Iohannem hic loqui de rerum creatione; ac proinde fatentur, per λόγον omnia fuisse à Patre condita. Sed duabus in rebus hallucinati sunt? Primùm quidem in eo, quod putarint τὸν λόγον, esse Spiritum, à Patre ex nihilo, priusquam reliqua creasset, factum. Deinde in eo etiam errarunt turpissimè, quod, quia ait: *Per ipsum omnia facta sunt*: & non ab ipso: putarunt, & ita docuerunt, Christum, non esse verum mundi creatorem, & veram efficientem illius causam; sed Patris instrumentariam, quod hoc λόγῳ, sicut artifex instrumento, vsus sit Pater in creandis omnibus reliquis rebus. Ac proinde inferunt, Filium nequaquam eiusdem esse virtutis, & potentiæ, cuius est Pater. Ad primum quod attinet, facilè refelluntur Ariani, ex ipsius Euangelistæ verbis. Non solùm enim dixit: *Omnia per ipsum facta sunt*: sed etiam adiecit: *Et sine ipso factum est nihil quod factum est.* Illud primum dixit, vt omnia per Filium intelligamus esse facta; contra Samosatenianos. Hoc alterum adiecit, vt sciamus ipsum Filium, minimè factum esse, contra Arianos: sed, vt postea explicat, genitum. Nam, si nihil est factum, quod non sit factum per Filium, consequitur Filium, aut factum esse per seipsum quo quid absurdius? aut omnino non esse factum; vt vniuersa docet Ecclesia. Quod attinet ad alterum, facilis etiam est responsio. Primò si ideo Christus debet dici instrumentum Patris in creando mundo, eóque minoris esse virtutis, quàm Pater, quia Io. ait, per hunc omnia esse (à Patre) condita: eadem ratione dicemus Patrem instrumentū fuisse alicuius superioris in creandis rebus, eóq; aliquem alterum, maioris esse potentiæ, quàm sit Pater: quia Apostolus dicit de Patre, esse δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, per ipsum omnia. Rom. 11. 16. Si hos impiū est sentire de Patre; Ergo neque de Filio consequitur id quod Ariani ex illa locutione inferunt. Quod enim per ipsum omnia dicantur fuisse condita, nempe, à Patre: id ita intelligendum esse, nimirum omnia à Patre per Christum tanquam per suam sa-

pientiam & virtutē facta fuisse: indicat Euangelista. Et hác de causa primò, eum appellauit λόγον, id est, sapientiā, nempe Patris: Deinde dixit hunc λόγον omnia esse facta. Ipsa autem Patris sapientia in Patre, non est accidens: sed substantia, eiusdem cum Patre essentiæ atque virtutis. Dicimus etiam hominem intelligere & operari per animam. Num igitur anima minoris est virtutis quàm homo, aut vis animæ, non est causa verè efficiens intelligentiæ in homine intelligente? Imò hinc colligitur Patrem, non potuisse mundū creare sine Filio, sua sapientia, quia ait: *omnia per ipsum* [Filium] *facta sunt* [scilicet à Patre] *& sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Apertè enim docet, sine Filio nihil potuisse fieri: quemadmodum etiam sapiens nihil potest intelligere, aut prudenter agere citra suam sapientiam: neq; ignis calefacere, sine suo calore: neque sol illuminare, absque suo splendore. Christum autem efficientem fuisse causam creati mundi: docet Apostolus ad Heb. 1. 10. ex Psal. 102. 26. *Et tu Domine initio terram fundasti &c.* Ierem. etiam ait, *Dij, qui non fecerunt cœlum & terram, disturbentur è terra.* Iere. 11. Quare Ariana interpretatio, quàm impia sit, & absurda: ex iis quæ dicta sunt, liquido apparet.

XXI. Venio igitur ad veram huius loci interpretationem, quæ Christianæ est Ecclesiæ. Primùm quidem in confesso est apud omnes pios, & verò etiam apud hæreticos omnes, si vnum excipias Nebulonem: Iohannem Euangelistam hic loquutum esse de condito priore hoc mundo. Deinde constat, ita per Filium omnia esse condita: vt sit non instrumentum Patris, sed cum Patre causa ipsa efficiens mundi, & rerum omnium, vt antè ostensum est. Nunc dico, duo poni in hoc capite operum diuinorum genera: quibus Iohan. probat suam propositionem, Filium scilicet Dei, æternum esse vtrumque Deum. Primum genus, est operum creationis, & conseruationis mundi. Et de his agit in his verbis, & paulò pòst sequentibus. Io. 1. 3. 4. 5. 9. 10. Alterum, est operum, quæ ad salutem Ecclesiæ pertinent; illuminare mentes, efficere filios Dei, regenerare, seruare. De hoc altero agit, vbi dicit: *Hic venit in testi fi. atetur, &c.* vers. 7. 8. 12. 13. & in sequentibus atque etiam in reliquis capitibus. Hic igitur incipit Iohan. suam confirmare propositionem, hoc est, tria illa superiùs explicata de Filio Dei prædicata. Et hæc confirmat, argumento ducto à creatione primum, & postea à viuificatione conseruationéque rerum omnium, quod solius hæc sint Dei opera. Esse autem in hoc loco confirmationem, licèt expressa non sit particula γὰρ, inde liquet: quoniam etiam Apostolus hoc eodem argumento, ad eandem Christi æternitatem, & deitatem confirmandam, vsus est. Col. 1. Nam ad Col. dixerat prius, Christum esse genitum ante omnem creaturam, mox id probat à creatione rerum, dicens: *Nam per eum condita sunt omnia, quæ in cœlis, &c.* Sequitur deinde conclusio: *Et ipse est ante omnia.* Nam habet illud ὅτι, vim particulæ, οὖν, igitur. Mox alia confirmatio à gubernatione, & conseruatione omnium rerum subiicitur: *Et omnia per ipsum consistunt.* Idem fecit ad Heb. vt quiuis facilè potest videre. Imò Dominus ipse, ab iisdem operibus, idem probat dicens: *Pater meus operatur vsque modò, & ego operor.* Non est igitur dubium, quin Iohan. quoque hîc eodem vtatur argumento, ad confirmationem eorum, quæ Filio Dei proposuit. Æternitatem igitur primo probat: seu quòd fuerit in principio, ante mundi constitutionem; quia omnia per ipsum facta sunt. Est autem prior ille, per quem aliquid factum est, ea re, quæ per ipsum facta est. Deinde hac eadem ratione confirmatur alterum prædicatum, nempe distinctio Patris & Filij. Distinguitur enim is, qui facit, ab eo, per quem ille facit. Omnia autem per ipsum Filium à Patre facta sunt. Item ipsa vnitas Filij cum Patre inseparabilis; atque adeo ipsa vnitas essentiæ, & potentiæ: eadem confirmatur ratione. Si enim omnia per ipsum λόγον sapientiam Patris facta sunt à Patre: ita vt non potuerit Pater quicquam facere, sine hoc suo λόγῳ; & sine ipso factum est nihil, quod factum est: propterea quod Pater non potest carere sua sapientia, suáque virtute: Alioqui desineret esse Deus: est igitur λόγος ita apud Patrem Deum, vt ab eo sit inseparabilis: Ac proinde coæternus est Patri, & vnius cum Patre deitatis atque essentiæ. Eodem planè argumento confirmatur tertium prædicatum. Solius enim Dei est omnia creasse: Sunt autem omnia per Filium creata. Adde, quòd denique confirmat Filium esse ex Patris substantia genitum, dum ait: *Sine ipso factum est nihil quod factum est.* Si enim λόγος Sapientia Patris non est factus: est igitur Patri innatus.

XXII. *In ipso erat vita, &c.* Hæc etiam verba deprauat noster Nebulo, dum negat iis concludi, vitam, qua omnia viuunt animantia, esse in illo, & ab illo domino nostro, Filio Dei: quum nondum esset homo, Et ait, intelligenda esse verba Ioh. de sola vita æterna. Hanc enim solam esse in Christo. Ioh. 5. 20. Sed primò apparet ex iis, quæ dicta sunt, nondū verba fieri à Io. de Christo homine; sed loqui tantum de eo, quatenus λόγος dūtaxat erat ante assumiā carnē. Deinde nos vtramque vitam; & naturalem, & supernaturalem, æternámque dicimus esse in Christo: quatenus per ipsum; sicut omnia sunt facta, sic etiam viuificantur; & electi omnes, æterna donantur vita. Cæterùm Euangelistam hîc nondum loqui de vita æterna: manifestum est ex eo, quod nondum de eo loquitur, vt redemptore, sed sicut dixit omnia per ipsum esse facta, si nunc docet, omnia per ipsum viuificari & conseruari. Sicut & Apostolus fecit ad Col 1. 17. dicens: *Et omnia per eum consistunt:* Et ad Heb. 1. 13. *Omnia portans verbo suo,* &c. confirmatur hoc, quia etiam, quo subdit, περὶ τοῦ φωτὸς, nō potest intelligi de lumine, quo per Spiritum S. illuminat duntaxat mentes electorum, sed de lumine, quo omnes illuminat homines, eos donando lumine rationis. Sic enim ait infrà: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Est autem manifestum, lumine Spiritus, ad salutem æternam, non illuminari omnem hominem, sed tantùm electos. Deinde circumstantia temporis id confirmat. Ait enim; *venientem in hunc mundum.* Quibus verbis docet hoc lumine, de quo hic loquitur, tū illuminari omnem hominē: quū in hunc venit mundum, hoc est quum nascitur. Lumine autem Spiritus S. primum nō omnis homo, sed tantum electi illuminantur. Deinde non omnes electi, imò admodum pauci illuminantur, quum veniunt in hunc mundum. Imo tunc illos maximè illuminat Christus, quum eos eligit, & separat ex hoc mundo. Ergo nondum loquitur aut de vita, aut de lumine spirituali: Sed tantùm de ea vita, qua λόγος, omnia, quæ condidit, etiam viuificat, & sustentat: & lumine illo, quo omnes homines donat Christus: lumine scilicet rationis, quod naturale solet vocari: quòd lux omnis cognitionis & rationis in hominibus sit à Christo. Atque hæc interpretatio, & cohæret cum præcedentibus, & pertinet ad scopum Ioh. confirmandum, nempe Filium Dei, æternum esse verúmque *Deum*, quia omnium conditor, & conseruator est, iam inde à condito orbe. Id quod testimoniis etiam ex veteri Testamento desumtis confirmari posset, si opus foret: Sed hoc antea factum à nobis fuit libro secundo.

Ad extremum, quæ est ista nostri Nebulonis sequela; Christus est vera vita, & lux spiritualis, vt Scripturæ docent: ergo non est illa vita omnium viuentium, & illa lux omnium hominum; seu auctor illius vitæ, qua omnia à condito orbe viuunt, & illius lucis, qua omnes homines naturaliter intelligunt? Est similis huic; Deus est auctor nostræ redemtionis, & salutis æternæ: ergo non est auctor nostræ creationis. Item, Deus est auctor vitæ æternæ; & spiritualis lucis: ergo non est auctor vitæ corporalis, & lucis naturalis. Eadem planè est consequentia nostri Diaboli, de vita, & lumine in Christo. Quasi verò vtriusq. non possit idē esse auctor. Imò nō potest quis esse auctor spiritualis vitæ: qui non sit auctor etiam naturalis. Et ideo Ioh. vt ostendat, Iesum verum esse spiritualis vitæ, & spiritualis luminis autorem: primo loco docet esse naturalis, & vitæ, & luminis largitorem ac conseruatorem. Adde & hoc; si spiritualis vita, & lux omnium hominum est in Christo, & Christus illius est in omnibus causa; fuit igitur Christus iam inde ab initio mundi, quia semper fuerunt homines, qui spirituali vita, & lumine donati fuerunt. Quare purus homo non est natura; vt iste Antichristus contendit, istis suis impurissimis, absurdissimisque, & ineptissimis glossis. Ergo retineamus veterum, & sanctorum Patrum interpretationem.

XXIII. *In ipso vita erat.* In ipso scil. λόγῳ. & ideò ab ipso erat, nempe iam inde ab initio mundi, & est. Hoc enim verbum, sicut suprà sic etiam hic, perpetuam significat continuationem *In ipso*, inquam, *erat vita:* qua scilicet omnia animalia viuunt: hoc est, Christus auctor est vitæ, qua omnes viuentes viuunt. *Et vita erat lux hominum &c.* Hoc est, λόγος ille in quo erat vita omnium: non solùm erat, & est vita ipsa omnium sci. animalium, seu auctor, & conseruator vitæ illorum: Sed etiam erat & est, lux hominum: id est, auctor & conseruator omnis rationis, cognitionis, & luminis naturalis, omnibus hominibus. Christus enim dicitur ab effectu vita, & lux nostra, non tam spiritualis, quàm naturalis, quia is est, qui nos ea donauit, & donat, & eam in nobis conseruat. His igitur duobus argumentis, à primo diuinorum operum genere desumptis, confirmat τὸν λόγον æternum esse Deum. Est autem hoc argumentum: Omnia (quæ scilicet cœli, terræque ambitu continentur) facta sunt per λόγον, hoc est, per sapientiam Dei, atque ita per hunc omnia sunt facta, vt sine ipso factum sit nihil, quod factum est. Hoc assumtum præsumit, tanquam omnibus sacras literas profitentibus notū. Est enim assumptum ex Mose in Gen. 1. 1. vbi, quū narrat

narrat: Deum omnia creasse, simul etiam docet Deum nullius alterius ope, omnia fecisse, sed tantùm per suam sapientiam, & per suum Spiritum. Sumtum est etiam hoc ex Prouerb. 8. 22. &c. vbi apertè docetur, Deum omnia condidisse per suam Sapientiam: Ergo, vt rem omnibus notam assumit Iohann. quum ait *omnia per λόγον facta sunt*. Propositio autem hæc est: Ille, per quem omnia condita sunt, & sine quo nihil, quod factum sit, factum est, ante omnia fuerit, & ideo æternus, Deúsque sit: necesse est. Hæc etiam propositio est perspicua cuiuis. Ideò etiam, ipsam omittit. Hinc sequitur conclusio: *Ergo λόγος erat in principio*, hoc est, æternus est. Hæc autem conclusio, propositio est alterius syllogismi, qui iste est; Ille λόγος, per quem omnia sunt facta, æternus est Deus. Atqui Iesus Christus, de quo Iohannes Baptista testatus est: est ille λόγος, sed factus caro, seu homo. Ergo æternus est Deus. Assumtum autem probaturus, & ita confirmaturus Iesum esse æternum Deum, præmittit testimonium Iohannis de Iesu Christo. Deinde subdit alia testimonia, & argumenta, propè infinita: quibus confirmat, hunc Iesum esse illum λόγον, sapientiam, Filiúmque Patris, promissum patribus, pro redemptione mundi, ac proinde æternum esse Deum. Ait ergo, *Fuit quidam homo missus à Deo*. Deinde addit per occupationem, *Non erat ille lux*. Sed posteà dicit de Christo, *Hic erat illa lux*. Repetit, & explicat, quod suprà dixerat de λόγῳ in genere, & applicat ad Christum illum, de quo testificatus est Iohannes. Est igitur hæc minor propositio. Atqui ille Iesus, de quo testificatus est Iohann. Baptista, idque nomine Dei Patris: est ille λόγος, qui vera lux est omnium hominum. (Illuminat enim omnem hominem) & qui semper fuit in mundo, & per quem mundus factus est, quamuis mundus eum non nouit: *Nam ad suos venit, & sui eum non receperunt*. Hanc assumptionem probabit testimonio Iohannis Baptistæ & aliis argumentis, sicut in præsentia probat ab operibus diuinis secundi generis, quæ ad Ecclesiæ salutem pertinent: quum ait, vers. 12. *Quotquot receperunt eum, dedit eis, &c.* Hinc sequitur, Christum esse æternum Dei Filium, à Patre distinctum, inseparabilem, Deum verum. Confirmat autem, quod dixerat, quum subiicit, *Et sermo ille, &c.* quasi dicat, Nam sermo ille caro factus est, & habitauit inter nos, & gloriam eius vidimus, vt gloriam vnigeniti à Patre. &c. Est autem iste. Christus ille, de quo Iohannes est testificatus. Ergo hic Christus, æternus Deus.

XXIIII. Illum etiam locum, vbi ait Iohan. *Et sermo factus est caro*, id est homo: noster Nebulo conatur eludere; quia hinc videt apertè concludi, τὸν λόγον fuisse ante carnem assumtam, rem per se subsistentem, æternam, per quam omnia sunt facta. Sic igitur interpretatur; *Et verbum caro fuit*: vt sit sensus: *Etsi suprà diximus eum fuisse in principio, & quidem apud Deum, & Deum ipsum esse, & omnia per ipsum esse facta, aliàque præclara de ipso prædicauimus, ne quis tamen ob id putet, nos velle dicere, eum esse, vel æternum, vel Deum ipsum; Nihil minùs tale quid est Iesus, quem λόγον ab officio vocamus: sed fuit mera caro, id est purus homo, imbecillus, mortalis, vt nos, & nihil præterea, quod ad eius attinet naturam: quanquam Deus est officio, quia ille est per quem seruamur. Est enim homo, homini Deus: beneficiis scilicet, & collatione salutis.* Hæc est istius Diaboli interpretatio. Sed facilè refellitur. Ad Hebr. Apostolus de Filio Dei, per quem facta esse secula suprà dixerat, ait, Eum non sumsisse Angelos, sed semen Abrahæ, hoc est, factum esse hominem, assumendo semen Abrahæ Heb. 2. 16. Erat igitur res subsistens iste λόγος, Filius Dei: antequam carnem sumsisset. Quis enim potest nostrum aliquem sibi assumere, & sustentare, qui nihil est subsistens? Quare aliam naturam, præter humanam, in Christo esse: manifestum est. Oportet enim diuersam esse naturam assumentis, à natura rei assumtæ. At alius est sensus Apostoli, inquiet nebulo: Assumsit (nempe in suam gratiam) semen Abrahæ. Sed nullibi ἐπιλαμβάνεσθαι sumitur, pro assumere in gratiam: & aliena est ista interpretatio, à scopo Apostoli, vt per se liquet: Itaque euincitur, λόγον extitisse, antequam esset caro factus. Et Iohan. ait, Filium Dei venisse in carne. 1. Ioh. 4. 2. Quid hoc sibi vult? Interpretatur Paulus ad Tim. cum ait: *Deus manifestatus est in carne*, 1. Tim. 3. 16. Venisse igitur in carne; est sese in carne assumta, manifestasse. Quid verò illud: *Et habitauit*, seu commoratus est, *inter nos, & vidimus gloriam eius*? Alludit ad illud Baruch. 3. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, & ille Deo loquitur: qui legem dedit*. Bar. ait, *visus est*, Iohan. *vidimus gloriam eius*. Bar. ait, *cum hominibus conuersatus est*. Iohan. *& habitauit*, seu commoratus est, *inter nos*. At quæ gloria illa Christi? Deitas, miraculis, & aliis operibus patefacta; vnde Iohan. *Hoc initium fecit signorum, & (ita) manifestauit gloriam suam*, hoc est, diuinam potentiam. Ioan. 2. 11. Hæc optimè consentiunt, cum illo Apostoli ad Timoth. *Deus manifestatus est in carne, &c.* Subdit postremo. *Vidimus gloriam eius, vt vnigeniti à Patre*. Alia igitur ratione genitus est à Deo Patre, quàm nos. Quare non gratia, sed natura: cum nulla alia sit species filiationis, & natiuitatis à Deo, quàm aut natura, aut gratia. Quapropter e substantia Patris est, naturáque Deus. Si enim est vnigenitus, non habet fratres, quatenus vnigenitus est. Habet autem quo ad humanam naturam. Alia igitur in eo natura, secundum quam solus genitus est ex Patre Deo.

XXV. Hac etiam Ioh. sententia, *καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο*: refelluntur duo pugnantes inter se errores: Nestorij & Sabellij. Sentiebat Nestorius, τὸν λόγον, quæ est persona per se subsistens, carnem, id est, hominem iam subsistentem, sibi copulasse; & ex his duabus personis vnum conflatum esse Christum: ex persona diuina, & ex persona humana: ex filio Dei, & ex filio hominis. Sed Iohan. aliter docet, dicens: *Et λόγος factus est caro*, id est homo: Non ait, Ex λόγῳ & carne compositus est Christus: sed *λόγος factus est caro*: qua phrasi significat, τὸν λόγον manentem id, quod erat, carnem nondum existentem, eam procreando, sibi copulasse: ita vt manendo quod erat, factus sit, quod non erat. Quum dicimus, Homo factus est doctus, non significamus, hominem doctrinam existentem sibi existenti copulasse; ita vt duæ res existentes sint coniunctæ, homo & doctrina, & idem homo duabus rebus per se subsistentibus constet: sed significamus hominem existentem, discendo, doctrinámque non existentem sibi comparando, factum esse doctum. Quod autem nos dicimus de substantia & accidente: idem dicere voluit Iohannes de λόγῳ, & de carne: quum dixit: *Et λόγος factus est caro*, hoc est, carnem, seu humanam naturam procreando, sibi ὑποστατικῶς copulasse.

Sabellius, & Praxeas docebant, Deum Patrem carnem sibi sumsisse, factúmque esse hominem, qui homo Filius est Dei, quia conceptus est de Spiritu sancto, id est, virtute Altissimi (Patris) & ita Patrem esse in Filio, & Filium in Patre. Neque aliter intelligendum esse dictum, 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Christo*: ita vt Christus constet ex Patre Deo, & homine, ex Virgine nato: ac proinde Patrem esse passum. Ab his non dissentiunt aliqui ex nostris Antichristis. Sic enim interpretantur: *Pater in me, & Ego in Patre*: vt intelligant ex Patre, & ex homine virtute Patris concepto, atque ex Virgine nato, constare Christum. Atque hac ratione defendi posse, Christum esse Deum, & natura Deum. Deúmque verum; propter indissolubilem vnionem Dei Patris cum Christo homine. Sed aliter docet Euangelista. Non enim ait, Deus, nempe ille, apud quem erat λόγος, factus est caro: sed λόγος, qui scilicet distinctus erat ab illo Deo, apud quem erat, & est, factus est caro. Christus igitur non constat ex Patre, & homine sed λόγῳ & carne, hoc est, humana natura, ὑποστατικῶς τῷ λόγῳ vnita. Quare Christus Deus est verus, quia λόγος est, qui est Deus, & verus homo, quia λόγος factus est verè caro, id est homo.

XXVI. Venio nunc ad id, cuius causa totum hunc contextum explicaui, ea qua potui diligentia; refutatis hæreticorum commentis, & confirmata Patrum interpretatione. Finis fuit, vt hinc demonstremus, quum Iohan. appellauit λόγον, id est, Christum, Deum; non eum hoc nomine appellasse, quòd eum nouerit, officio tantùm, aut donorum diuinorum multitudine esse Deum: sed quòd omnino illum agnouerit pro vero, æterno, & ipsa essentia naturáque Deo. Argumenta, quibus hoc demonstrari potest, diximus suprà quadruplicis esse generis. Quædam duci à proprietatibus personarum Patris, & Filij, quædam ab attributis diuinæ essentiæ; hoc est, Dei ipsius, quædã ab operibus Dei propriis, quæ triplicia sunt, quædam denique ab honore, qui soli debetur Deo. Is enim in quem hæc competunt, Deus sit essentia, & natura necesse est. Competunt autem hæc omnia in Christum. Et hæc quatuor argumentorum genera, in contextu hoc nobis suppeditantur, quibus demonstratur, Iesum Christum verum, & æternum, atque essentia Deum esse.

Primum igitur argumentum ex vers. 1. 2. est ab attributis Dei, hoc est, ab æternitate. Tale autem est.

Qui verè æternus est, is verus Deus est, natura. Solus enim Deus, qui essentia Deus est, non officio tantùm: est verè æternus.

Christus est verè æternus. Est enim ille λόγος, qui erat in principio, & quidem apud Deum. Ergo, &c.

Alterum argumentum est ab operibus Dei propriis, ac primò ab operibus creationis, & gubernationis conseruationisque rerum omnium. Solius Dei est, omnia condidisse & conditum non esse: Item, omnia viuificare ac sustentare, ac homines ipsos lumine rationis naturalis donare, & eos in eo conseruare: ex v. 3. 4. 5. 7. 8. 9. 10. 11. primis tribus scilicet 3. 4. 5. hæc in genere dicuntur de λόγῳ, reliquis verò expressè

de Iesu illo, de quo testificatus est Ioh. Baptist. Christus, qui est ille λόγος qui omnia condidit, omnia viuificat, sustentat, & homines omnes, quum veniunt in hunc mundum, lumine rationis, & intelligentiæ donat, atque ita semper in mundo, & in hominibus, qui tenebræ sunt, lucet: licèt homines eum non comprehendant seu non agnoscant. Deinde ex operibus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinent, ex vers. 12. 13. hunc in modum. Non potest ille, non esse natura, & essentia Deus; qui dat hominibus in se credentibus vt sint reapse Filij Dei geniti non ex sanguine, non ex voluntate carnis, non ex voluntate viri, sed ex Deo ipso. Christus hoc præstitit, & præstat. Tertiò ex vers. 14. ab operibus extra ordinem naturæ, id est, à miraculis. Quomodo potest ille officio tantùm, & non natura, atque essentia Deus esse, qui talia edit opera, quibus gloriam diuinam, diuinam nimirum potentiam, deitatémque ipsam, in se, tanquam in germano, & vnigenito Dei Filio, plene, perfectéque inhabitare, palàm demonstrat? Christus talia edidit opera; & ea ratione, præter alias, gloriam deitatis in se inhabitantis, hominibus spectandam præbuit: atque ita præbuit, vt multi ea spectârint.

Tertium argumentum ex vers. 12. ducitur à proprietatibus personæ ipsius Filij. Qui ita semper apud Deum Patrem est, vt ab eo separari nequeat, sed est in illo, vt vnum sit cum illo, iam inde ab æterno, & in perpetuum: is certè non potest non esse Deus natura: Talis est Christus, λόγος enim erat, & est in perpetuum, apud Deum Patrem. Item ex v. 14. Qui genitus est è Dei Patris substantia, & non est factus filius gratia; annon natura Deus est? Talis est Christus. Est enim vnigenitus Patris; Ac proinde non gratia (multi enim gratia sunt Filij Dei) sed natura Filius Dei est, eóque natura Deus.

Quartum argumentum ex vers. 7. 12. sumitur ab honore soli Deo debito; vt est, fiduciam salutis in eo collocare. In quem credédum est, is certe natura Deus est. In solum enim natura Deum, credendum est, & is solus hoc debet affici honore, vt scripturæ passim docent. Hoc honore afficiendus est Christus, & in hunc finem missus fuit Ioh. Bapt. vt hortaretur omnes, ad fidem in hoc Iesu Christo collocandam. Et Christus ipse, hanc in se fidem, sibi, & Deo Patri probari confirmauit, cum omnibus in se credentibus, hanc præstet facultatem, vt mox fiant filij Dei.

Ergo ex his omnibus luculentissimè apparet, quum Ioh. vocârit τὸν λόγον, qui est Christus, θεόν: non ideò eum hoc nomine appellasse, quòd eum agnosceret Deum esse duntaxat officio, sed quod agnouerit illum pro vero, & natura, atque essentia Deo. Hinc verò colligere licet, quoties Christus à Ioh. aliis quoque in locis, appellatur Deus: hoc nomine appellari, quòd eum nouerit esse, natura, & essentia Deum.

Posteaquàm igitur hunc præcipuũ, & insignem, de Christi Deitate locum, diligenter, vt puto, explicauimus: & argumentis inde deductis demonstrauimus, Christum appellatum à Ioh. fuisse Deum, non propter officium, aut propter donorum excellentiam, sed quòd natura, & essentia verus sit Deus: Non erit necesse, vt in aliis locis, vbi Deus apertè nominatur, explicandis, immoremur. Sed satis fuerit & loca & argumenta, quibus ostenditur, nomen Dei in Christum propriè, & essentialiter competere: ceu digito monstrare.

CAPVT III.

Aliorum locorum Ioh. vbi Christus disertè vocatur Deus, breuis explanatio.

NVNC itaque breuiter aliquot alios similes locos indicabimus: & quomodo confirment Christi veram, æternámque Deitatem, demonstrabimus. Ac primùm quidem ex eodem Iohanne, illa, quæ sequuntur, loca notanda sunt diligenter.

Loc. 2. ex Ioh. 20. vers. 28.

THomas, cuius fides ex morte Christi infirmata non parum fuerat, posteaquam conspectis & contrectatis cicatricibus Domini Iesu, reapse vidit, & persuasus fuit, eum à mortuis, sicut etiam promiserat se facturum, resurrexisse, agnoscit & confitetur, Christum suum esse & Dominum & Deum: in hæc verba prorumpens: *Dominus meus, & Deus meus.* Ego non dubito quin locutus Hebraicè Thomas, vsus fuerit vsitata apud Mosen & Prophetas locutione: apud quos, Deus vocatur, יהוה אלהינו, *Iehoua Deus noster.* Græci autem, Iehouæ vocem vertunt Κύριος: sicut & Hebræi, loco Iehouæ, dicunt *Adonai*, Dominus. Si hoc non placet saltem Dominum suum vocat, propter officium. Ideo enim Christus Dominus noster vocatur, quia nos suo redemit sanguine, quia caput est Ecclesiæ, quia data est ei omnis auctoritas in cœlo & in terra, denique quia constitutus est à Patre, totius mundi rector, & iudex. Ita propter officium nominum vocat. Deum autem appellat, quòd nouerit eum esse natura, & essentia talem: vtpote Filium è Patris Dei substantia genitum, vt aliàs ostendimus. Hoc nunc inde liquet; quia in hanc cognitionem, & confessionem excitata fuit eius fides: à cognita potentia, quia seipsum Christus à mortuis excitauit die tertia. Sic enim prædixerat: *Soluite templum hoc*, &c. Et *Potestatem habeo ponendi animam meam*, &c. Ioh. 2. 19. & 10. 19. Excitare autẽ aliquem à mortuis, solius est illius Dei, qui natura Deus est. Ergo cùm Thomas nouerit, Christum hac potentia præditum, seipsum excitasse iuxta suam promissionem: Idcirco denuò illum pro vero natura, & essentia Deo agnouit, adorauit, confessus est. Ascendit enim eius fides ab humana in Christo natura, ad eius diuinam agnoscendam; & ab eo, quod erat propter officium, in id quod erat per naturam penetrauit. Idcircò primùm Dominum, deinde Deum confessus est. Argumento igitur ducto ab attributis Dei, hoc est, ab omnipotentia seu à facultate excitandi mortuos ad vitam: confirmatur, Thomam appellasse Christum Deum, non officio, sed natura. Idem liquet ex scopo, seu fine, propter quem Ioh. Euangelista hanc Thomæ confessionem recitat: nempe vt ea illud confirmet, quòd ipse de principio suæ historiæ proposuerat, & probauerat: τὸν λόγον incarnatum, hoc est, Christum, esse æternum Deum. Suprà autem demonstratum est, Christum à Ioh. vocatum fuisse Deum non propter officium, sed propter naturam: qua verus est Deus. Idcirco subiicit ad finem cap. 20. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quòd Iesus est ille Filius Dei*, nempe naturalis: eóque natura Deus, vt suo loco explicatum fuit.

II. Locus tertius ex 1. Iohan. 5. vers. 20.

IN Epistola autem priore, Ioh. vocat Christum ἀληθινὸν θεόν. Neque enim hoc intelligi potest de Patre, sed de Filio. Principio, quia in tota epistola differit de Filio, & in hoc verè duo præcipuè de illo dixit. Primum est, scimus, quod Filius Dei venit, & dedit nobis διάνοιαν, vt cognoscamus τὸν ἀληθινὸν (nempe θεόν.) Et hoc in genere: significans Patrem cum primis hac dictione, Alterum. Et sumus ἐν τῷ ἀληθινῷ (Deo) Quonam Deo? Explicat personam Filij; dicens ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ: (Patris scilicet veri Dei, de quo antea) Ἰησοῦ Χριστῷ. Apparet hic Filium appellatum fuisse ἀληθινόν, nempe Deum. Appositiuè enim sic legendum esse censeo: Et sumus ἐν τῷ ἀληθινῷ. (nempe) ἐν τῷ υἱῷ, &c. Ergo quum postea subdit, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς: apparet loqui de eo, de quo postremo loco verba fecit, dicens, Sumus in vero, in Filio eius. Deinde idem liquet ex altero prædicato. Ait enim, & vita æterna. De quo prædicat nomen vitæ æternæ, de eodem etiam prædicatur nomen veri Dei. Vtrunque enim coniungitur cum hoc pronomine, οὗτος. De Christo autem prædicatur nomen vitæ æternæ. Sic enim etiam in principio Epistolæ hunc vocauit λόγον τῆς ζωῆς, imò etiam vitam æternam. *Annunciamus*, inquit, *vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & manifestata est nobis*: Ergo de eodem Christo prædicatur primum etiam nomen, nempe ἀληθινὸς θεός. Quare dubitari non potest: quin Iohan. de Christo locutus sit, quum dixit, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος. Qualem igitur prædicat Deum esse Iesum Christum, Filium Dei? num officio tantum? At certè non esset verus Deus; sicut nec Angeli, nec Moses, nec Iudices, nec vlla pura creatura. Verus enim Deus ille dicitur, & est: qui natura Deus est. Idem liquet ab attributis *Dei*. Solus verus & natura *Deus*: est reuera, non viuens tantùm, sed vita ipsa æterna: quia & ab æterno & in æternum viuit ipse, per se: & alios quoque in sempiternum viuificat. Est autem Christus vita æterna: Idem confirmatur ab operibus *Dei* propriis. *Dare* διάνοιαν, seu mentem, qua possimus nosse verum *Deum*: solius est illius *Dei*, qui natura *Deus* sit. Filius autem dedit nobis hanc διάνοιαν. A cultu etiam, qui soli debetur *Deo*, idem confirmatur. *Cauete vobis* (inquit Iohannes,) *ab idolis colendis*. Hortatus est autem Iohan. tum in Euangelio, tum in Epistolis, vt vera fide colamus Christum. Ergo si Christus non esset *Deus* natura, sed tantum officio: nos eum colendo, coleremus idolum. Quare Ioh. vt confirmaret, Filium verum esse *Deum*: sicut antè suasit, vt eum colamus: sic ad extremum Epistolæ primæ, dehortatur à colendis idolis. *Dubium* igitur non est, quin Iohan. vbicunque Christum vocat *Deum*; cum ideò vocet *Deum*: quia nouit esse natura, & essentia *Deum*.

III. Loc. 4. ex Apocal. 22. v. 6. & 16.

Angelus Iohanni dixit, se missum fuisse ad eum à Domino Deo sanctorum Prophetarum: séque esse illius Angelum. Dubium autem non est, quin quæ hic in fine Apoc. tradit Ioh. de hac Angeli missione: consentanea sint cum iis, quæ de eadem scripta reliquerat initio primi capitis. Præsertim cùm hæc sit consuetudo Iohannis, vt quod initio alicuius libri proponit, idem quoque tanquam conclusione, quanquam variatis aliquo modo verbis, resumat ac repetat: vt & in Euangelio, & in epistola patet Ibi proponit primo Christum, tanquam talem Dei vnigenitum: qui sit æternus, semper apud Patrem, & Deus ipse. Idem repetit in fine, quum primum recitat confessionem Thomæ, qui Christum vocauit Dominum suum, & Deum suum: hoc est, Iehouam suum, & Elohim suum. Deinde quum subiecit, hæc omnia esse scripta, vt credamus Iesum esse illum Filium Dei, nempe, vnigenitum, qualem in primo cap. proposuerat. In epistola itidem primo cap. proponit Christum, tanquam λόγον τῆς ζωῆς, & ipsam ζωὴν αἰώνιον, quæ fuerit abscondita apud Patrem: eumque vocat Filium Patris. In fine epistolæ repetit idem: eum vocans vnigenitum Dei Filium, Deum verum & ζωὴν αἰώνιον. Idem etiam facit in Apoc. si quis diligenter obseruet: Et vt mox planum faciam. Itaque necesse est, vt quæ in fine scribit de missione Angeli, ad annunciandum Iohanni, & per Iohannem Ecclesiis hanc Apoc. Iesu Christi, congruant cum iis, quæ eadem de re scripsit in 1. cap.

Atqui ibi non dixit, Angelum fuisse missum à Patre: sed (immediatè) à Christo; id quod & Christus ipse in fine huiusce capitis diserte confirmat, dicens: *Ego Iesus misi Angelum meum.*

Ergo dubitandum non est, quin iam Angelus, quum dixit, Dominus Deus sanctorum Prophetarum misit Angelum suum: nomine istius Dei sanctorum Prophetarum, intellexerit Christum. Quorsum enim opus est effugiis, vt dicas, Angelum missum fuisse à Patre principaliter: & hunc solum esse Deum sanctorum Prophetarum. à Christo autem secundario, tanquam à Mediatore? Verba Angeli non ita sonant. Sed loco nominis Christi, posuit nomen Domini Dei S. Prophetarum. Et quod Christus ait: *Ego Iesus misi Angelum meum:* ille dixit, Dominus Deus sanctorum Prophetarum misit Angelum suum. Etsi hoc nomine, non immediatè Christum intellexit: saltem complexus eo illum sit, necesse esse. Fuit enim reuera missus a Christo. Id quod certè Angelus non diffiteri: sed potiùs fateri intelligendus est, quum ait, Dominus Deus S. Prophetarum misit Angelum suum, id est, me. Alioqui iniuriam facit Christo, à quo missus est. Et legati omnes exprimere solent nomen eius, à quo mittuntur: Sicut etiam Prophetæ, Christus ipse, & Apostoli fecerunt: Nullibi autem Angelus fassus esset, se missum esse à Christo: si hîc, nomine Dei sanctorum Prophetarum, eum non intelligit: vel saltem cum Patre complectitur atque coniungit. Est igitur, pro cuique manifestum, Christum agnitum fuisse ab Angelo isto, eoque & à reliquis omnibus pro tali Dei filio, qui Deus sit verus, Deus sanctorum Prophetarum. Cur etiam obsecro Deus, vocatur Deus sanctorum Prophetarum? Num propter creationem tantùm? minimè verò. Num propter fœdus tantùm? nequaquam. Sed propter Spiritum sanctum suum, quo locutus est in Prophetis, & per Prophetas. At Petrus ait, Spiritum Christi illum esse, qui erat in Prophetis: Ac proinde esse illum, qui per Spiritum sanctum loquebatur in Prophetis, 1. Pet. 1. 11. Sic etiam Apostolus ait, Christum in se loqui. 2. Corint. 13. 3. Ratio itaque propter quam Deus, vocatur sanctorum Prophetarum Deus, euincit Christum esse illum Deum Sanctorum Prophetarum, à quo Angelus ait, se missum fuisse.

CAPVT IV.

Explanatio locorum, D. Pauli, in quibus, disertis verbis nominando Christum Deum, demonstrat, eum esse Deum natura, & essentia: non officio tantùm & priuilegio.

VENIO ad loca Pauli Apostoli, in quibus rotundis verbis, Christum vocat Deum; Deum supra omnes, Deum benedictum, Deum magnum.

Loc. 5. ex Act. 16. v. 31. & sequent.

Paulus & Silas in Act. dicunt custodi carceris; *Credo in Dominum Iesum, & seruaberis tu, & domus tua.* Et mox fuerunt omnes, qui erant in illius ædibus, baptizati. In nomen Domini Iesu Christi, in quem iussi fuerunt credere, & cuius doctrinam audierant, & receperant. Sic vero deinceps legitur de illo custode carceris, qui crediderat in Christum; *Exultauit cum vniuersa domo sua, quod credidisset Deo*: Quis obsecro est iste Deus, cui credidisse illum custodem ait Lucas; nisi ille Christus, in quem iussus fuerat à Paulo, & Sila credere? Christum igitur apertè Lucas Deum appellat, Pauli Apostoli discipulus, & comes. Qualem autem Deum? Natura & essentia, vt loci circumstantiæ docent. Hoc patet ab honore, qui soli debetur Deo: ista autem est fides: *Crede*, inquiunt, *in Dominum Iesum Christum, &c.* Idem probatur ab operibus Dei propriis, quorum præcipuum est seruare ad salutem. *Crede*, inquiunt, *in Dominum Iesum: & seruaberis tu, & domus tua.*

II. Loc. 6. ex Act. 20. vers. 28.

Paulus Ephesinæ Ecclesiæ Episcopis commendauit Ecclesiam; & præter alia dixit, *Attendite vos ipsos, & totum gregem: in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei: quam ille proprio sanguine acquisiuit*: Ait Deum acquisiuisse sibi Ecclesiam, nempe totam, quæ etiam fuit à condito orbe, suo sanguine. Non potest autem hoc referri ad Patrem; nam dixisset, quam acquisiuit sanguine Filij sui Iesu Christi. Cùm vero dicat, suo sanguine, & solus Christus suo sanguine Ecclesiam sibi acquisierit: quis non videat, Christum apertè appellari ab Apostolo *Deum*? Qualem vero *Deum*? Dicent (scio) Samosateniani, Officio. Hic enim explicatur causa, cur *Deus* appelletur; quia scilicet Ecclesiam redemit suo sanguine. Sed nos contrà contendimus, non potuisse Ecclesiam, vi sanguinis alicuius redimi, & seruari, nisi, qui sanguinem pro Ecclesia fudit: is verus sit *Deus* natura, & essentia. Hoc liquet cùm aliunde, tum ex Epistola ad Hebr. Idcirco enim contendit Apostolus, oportuisse Filium *Dei*, per quem facta sunt secula, quique initio terram fundauit: corpus sibi à Patre aptatum sumere, fierique hominem, & sanguine suo nos redimere: quia sanguine hircorum aut vitulorum, aut vllius puræ creaturæ, non poterant peccata expiari. Atqui hoc idem docet hic. quum ait: *quam Deus acquisiuit sanguine suo*: quasi dicat, Ideò acquisiuit suo sanguine: quia *Deus* est. Si non esset *Deus*, non potuisset suo sanguine acquirere. Vis enim redemtionis in sanguine; à *Deitate* est. Quare non hic indicat causam Apostolus, cur Christum vocet *Deum*: ab officio scilicet. Sed contrà docet, ideò per huius sanguinem, efficaciter redemptam, & seruatam esse Ecclesiam: quia qui acquisiuit, verus est natura, & essentia *Deus*. Ab efficacitate igitur sanguinis Christi, in redimenda Ecclesia: liquido apparet, Christum appellatum à Paulo fuisse *Deum*, quia natura & essentia verus est *Deus*. Sed veniamus ad ipsius Epistolas, vbi permulta, apertissimáque sunt de eadem re testimonia.

III. Loc. 7. ex Rom. 9. vers. 5.

Locus certè ille ad Rom. vbi Christum vocat Apostolus apertissimè *Deum*, eumque supra omnes laudandum, eludi minimè potest, quin concludatur inde, Christum verum esse *Deum*, non tam officio, quàm natura & essentia. Primùm ait *Ex quibus* (Patribus) *erat Christus*, τὸ κατὰ σάρκα. hoc est quod ad humanam attinet naturam, quæ etiam apud Iohannem, 1. 14. nomine carnis intelligitur. Non fuisset autem opus, hac exceptione, τὸ κατὰ σάρκα; si Christus mera esset caro, hoc est, nudus homo: eóque officio tantùm *Deus*, non natura. Docet igitur Apostolus hac particula, aliam in Christo esse naturam: secundum quam non est ex patribus hominibus, sed ex Patre *Deo*: Ac proinde eum natura esse Deum, vt etiam Pater est. Ait deinde, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητός. Est hoc vnum ex attributis *Dei*, quod supra omnes & supra omnia altissimus. Ait præterea *Laudandus* (nempe supra omnes) *in secula*. Hic etiam honor debetur soli vero *Deo*: vt laudetur supra omnes in secula. Quòd si spectes causam, cur hoc loco Christum, posteaquam dixisset, eum esse ex Patribus τὸ κατὰ σάρκα. appellàrit *Deum* supra omnia: videbis Apostolum eum agnouisse, pro vero *Deo*, natura, non tantùm officio. Scopus enim fuit ostendere, quanta sit dignitas, & præstantia populi Israelitici; vt liquet ex præcedenti contextu. Ad hoc autem maximè faciebat, si ostenderet, ex Israele natum esse eum, qui non solum homo est, ex Patribus Israeliticæ gentis, quod ad carnem attinet primogenitus: verùm etiā quod ad alteram attinet naturā, genitus ex *Deo* Patre, *Deus*. Hac de causa vtrunque coniūxit: quod sit ex Patribus secundum carnem, & *Deus* laudandus supra

omnes. Neque enim hic sermo erat Apostolo de officio Christi; sed de illius persona, eóque de duabus quibus constat naturis. Christus igitur vocatus est Deus ab Apostolo; quia Apostolus nouit eum verum esse natura, & essentia Deum.

Loc.8.ex Rom.14.cap. vers. 11. & sequent.

O*Mnes enim sistemur ad tribunal Christi: Scriptum est enim: Viuo ego (dicit Dominus) mihi sese flectet omne genu.* Hoc enim adductum est probationis causa. Hoc igitur testimonio Prophetæ, docet Christum esse illum Iehouam, qui dixerat apud Iesaiam, 45. 21. *Mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo*, id est, agnoscet me pro vero Deo, & me, vt verum Deum, laudabit. Vnde posteà dicit Apostolus; *Nempe ergo vnusquisque nostrûm, de seipso reddet rationem Deo.* Cuinam Deo? Christo, ad cuius tribunal omnes sistemur. Apertè igitur etiam hic Apostolus Christum appellauit Deum, & quidem; illum Iehouam esse nouit: qui apud Iesa. ait, se omnia condidisse; & præter se non esse Deum Iesa. 45 18.

IV. Loc.9.ex 2.Cor.12.versic.8.& 9.

APostolus ad Corint. posteaquam narrasset peculiarem quandam crucem, qua exercebatur à Deo in patientia; ne supra modum, propter magnitudinem reuelationum, quas consecutus fuerat à Domino, efferretur; subiicit, *Super hoc ter Dominum rogaui, vt absisteret à me.* Hoc nomen Κύριος, bifariam accipitur: pro Deo Iehoua, & pro Christo mediatore. Sed hic per nomen Domini, intelligi à Paulo Iehouam, inde liquet: non solùm quòd sæpe Apostoli secundum 70. versionem, quem Prophetæ appellarunt Iehouam, ipsi vocarunt Κύριον, sed ob id maximè, quòd mentione facta inuocationis, allusit ad illud Ioelis, quod etiam citatur in Actis, & in Epistola ad Roman. *Omnis qui inuocauerit nomen Domini*, hoc est, Iehouæ, *saluus erit.* Ioel. 2. 32. Act. 2. 21. Rom 10 13. Postea vero docet Christum esse hunc Iehouam, quem rogarat: quum ait, *Et dixit mihi* (scilicet ipse Iehoua, ille Κύριος) *Sufficit tibi gratia mea. Nam potentia mea in infirmitate perficitur.* Hucúsque apparet eum qui hic loquitur Apostolo, esse illum Κύριον, Iehouam, quem rogauerat Apostolus, eundemque loqui de sua potentia, quæ eo clariùs sese exerit, quo grauiores sunt infirmitates nostræ; quibus facit medicinam, & quas curat. Audiamus quid subdat Apostolus, *Libenter igitur magis gloriabor de infirmitatibus meis, vt inhabitet in me potentia.* Quænam illa? illa, quæ in nostra infirmitate perficitur. Cuius vero est hæc potentia? Illius Κυρίου, seu Iehouæ, quem rogaui: & qui dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, &c. Cum ita res se habeat: ego Paulus libenter magis gloriabor de infirmitatibus meis, vt inhabitet in me potentia huius Iehouæ: quàm vt conquerar. Non tamen dixit Apostolus, Κυρίου; sed Christi. Quis igitur non videat, Christum fuisse Apostolo illum Iehouam, quem rogauerat: & cuius potentia in nostris infirmitatibus perficitur? Quare etiam nemo non videt, Christum Deum esse, non officio tantùm, sed natura, & essentia, non minus quàm sit Pater. Liquet hoc, ab honore, qui soli vero Deo debetur, hoc est, ab inuocatione. Apostolus enim rogauit, & inuocauit, τὸν Κύριον, hoc est, Iehouam, Christum. Deinde, idem patet ab attributis veri Dei, hoc est, ab omnipotentia, qua potest nos è tentationibus eripere; & à Sathana, Sathanæque colaphis liberare: quod talis sit huius Christi potentia, quæ in nostris perficiatur infirmitatibus: quod eius gratia nobis sufficiat aduersus omnes Sathanæ insultus, & colaphos. Denique inde quam maximè confirmatur, Christum natura & essentia Deum esse, quia illum Apostolus simpliciter vocat Iehouam: quum ait, se ter Κύριον rogasse; eo scilicet sensu Christum, Κύριον vocando, quo etiam Prophetæ, & posteà ipse, & reliqui Apostoli dixerunt. Qui inuocauerit nomen Domini, id est, Iehouæ, saluus erit.

V. Locus 10.ex Philip.2.vers.5.6.&c.

H*Oc affectus sit in vobis, qui fuit & in Christo Iesu. Qui cùm in forma Dei esset, &c.*

Est hic locus, vnus ex præcipuis ac præclaris, quibus asseritur diuina in Christo essentia ab omnibus hæreticorum blasphemiis. Etsi enim, quod ad verborum attinet connexionem, & genuinam totius sententiæ intelligentiam, non parum sit obscurus, id quod testantur tot, támque variæ interpretum sententiæ in hunc locum: tamen quod ad scopum attinet Apostoli, & argumentum, quod tractat: nihil est clarius. Nam quis sit scopus Apostoli, nemo non videt, nisi qui omnino non vult videre. Hortatus fuerat, imò obtestatus Philipp. vt colerent inter se charitatem, vnanimes, & sententiis vni: Ac proinde nihil gererent per contentionem, aut inanem gloriam, sed ex modestia; alium quisque præstantiorem se existimans. Et hoc pacto, ne sua quisque spectet: sed quæ sunt aliorum. Hæc est Apostoli adhortatio. Quò meliùs autem illos ad hoc permoueat: exemplum affert perfectissimum huiusce charitatis & humilitatis: exemplum nimirum Christi, cuius Summa, hæc est: Tanta fuit Christi, tum erga Patrem humilitas, atque obedientia, tum erga nos charitas: vt cùm adhuc esset in (sola) Dei forma (id est verus tantùm Deus) ac proinde cum esset in æquali cum Patre maiestate, ac gloria, & ita posset in ea perpetuò permanere: nunquam tamen in suum induxerit animum, hoc facere: nempe semper in ea æqualitate cum Patre permanere; quòd hoc futurum fuisset rapina quædam, nempe tum gloriæ, Patri soli debitæ; tum dignitatis, & salutis nobis præfinitæ, & constitutæ. *Sed semetipsum exinaniuit, forma serui assumpta.* Exinaniuit, id est, penitus suam deposuit maiestatem, (nempe, quo ad vsum, non quo ad substantiam) formam serui accipiendo. Ergo & vos, licèt sitis magni, & possitis vestro summo iure, continere vos in vestra dignitate; interim tamen, tum propter gloriam Dei, tum propter bonum proximi, non deberis id facere; sed demittere vos pro salute fratrum. Hæc est summa adhortationis. Quod vero ad verborum constructionem, & intelligentiam attinet; non est operæ pretium omnium referre sententias. Neque enim est nostri instituti exactè explicare scripturas, ita vt nihil intactum relinquamus: sed tantùm ex vera interpretatione, nostram probare propositionem. Christum nimirum, non appellari in scripturis Deum propter officium tantùm, sed in primis propter naturam. Sic igitur lego, & explico hunc locũ: Qui cùm in forma (sola) Dei esset (hoc est, quum tantùm verus esset Deus, eóq; esset in æquali forma cũ Patre) non cogitauit, seu non induxit in animũ (facere hanc) rapinam. (nimirum) esse (semper) æqualem Deo Patri: hoc est, vt perpetuo maneret in illa æqualitate in qua erat cum Patre: sed semetipsum exinaniuit; hoc est, sed sponte voluit, seposita ad tempus sua gloria, fieri homo, & ita humiliari. Quare vero perpetuo in ea gloria mansisse, vocat ἁρπαγμόν? Quia ita rapuisset, & Patri gloriam, ei soli debitam: & nobis dignitatem ad salutem, à Patre prædestinatam. Quam verò gloriam Patri, & quomodo rapuisset? Gloria Patris est, vt solus maneat semper in sua maiestate, & nunquam fiat aliorum seruus. Filij autem erat se humiliare Patri, & fieri illi seruum, assumta humana carne. Hoc enim fuerat decretum, & prædictum per Prophetas: *Ecce seruus meus*, inquit Iehoua apud Iesaiam. 42. 1. Si igitur Filius in ea semper æqualitate, actu permansisset: fecisset rapinam Patri, paternam gloriam sibi vsurpando: & ex consequenti, defraudasset nos nostra exaltatione, & salute, quæ per huius humilitatem erat, ex decreto Patris comparanda. Quæ obsecro nostra dignitas, & salus nobis prædestinata? Vt Filius se humiliando, & nostram carnem assumendo: naturam nostram exaltaret, diuinæ eam copulando: atque ita nos seruaret sua obedientia, & cruce. Si igitur Filius mansisset in ea æqualitate, rapuisset nobis, quod iure ipse nobis debebat, propter prædestinationem Patris, nos scilicet debita dignitate, & salute defraudando. En, quam fecisset rapinam, & cur rapinam vocet, mansisse semper in ea æqualitate. Sed absit, vt Filius voluisset talem facere rapinam, vel Patri, vel nobis: Hoc est, quod ait: *Non cogitauit (facere) rapinam* οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο (nempe) τὸ *εἶναι ἴσα Θεῷ*, hoc est, non cogitauit; non induxit in animum hanc rapinam, vt permaneret æqualis Deo. Contrà potius voluit se humiliare, & ab illa æquitate, actu discedere. Ideo subdit particulam aduersatiuam. *Sed, semetipsum exinaniuit, &c.* Alij aliter interpretantur. Sed sensus tandem eodem recidit: ad rem ipsam quod attinet: Omnes enim Christi æqualitatem cum Patre, rectè hinc colligunt. Quare quod ad præsens pertinet argumentum, hinc facilè euincitur, Christum verum esse, & natura Deum, Patri æqualem: propterea quod primò in forma est Dei, id est, Deus; sicut quum dicitur formam serui assumpsisse, significatur veram sumsisse naturam humanam, in qua factus fuit seruus, Patri obediens vsque ad mortem. Seruiuit enim in peccatis nostris, vt ait per Ies. 43. vers. 24. Deinde quia æqualis est Deo. Siue enim dicas, vt alij, non iudicauit hanc esse rapinam, nempe, sentire, & dicere se æqualem esse Deo; siue, vt nos interpretamur, non duxit in animum facere hanc rapinam, nempe esse æqualem Deo, id est, vt in æquali maiestate cum Patre sem-

per

permaneret: quouis modo veritas efficitur, æqualem etiam ante carnem assumptam, semper fuisse Patri. Tertiò quia ait, *sed semetipsum exinaniuit*, hoc est, ad tempus suam deposuit gloriam, & quasi in nihilum se redegit, formam scilicet serui, h.e. hominis ad seruiendum destinati, assumendo. Quid est enim id quo sese exinaniuit, & proinde quod habebat antequam fieret homo, nisi forma Dei, h.e. Deitatis maiestas, & gloria? Quartò, quia ait, formam serui accepit, id est, naturam humanam, in qua fieret seruus Patris & nobis inseruiret. Ergo etiam nomine formæ Dei, natura Dei intelligitur. Alioqui, si propter illam vocem μορφὴν negas Christum esse Deum, propter eandem in altero versu, negandus fuerit esse homo. Denique quia ait, exaltatum esse (iam, id est, iterum) in gloria Patris. Significat enim gloriam, quam deposuerat ad tempus, & qua se exinanieerat: denuo eum resumpsisse.

VI. Loc. 11. ex Col. cap. 2. vers. 9.

QVid verò clarius illis, quæ scribit ad Col. *Nam in eo* (Christo) *inhabitat πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.* Primo in Christo inhabitat Deitas. Ergo duæ in eo naturæ: diuina inhabitans, & humana inhabitata. Ideo notandum est, non dixisse Apostolum, πλήρωμα θείοτητος, quasi (vt Antichristi dicunt) in Christo homine fuerit tantum plenitudo diuinarum rerum, sapientiæ, potentiæ, bonitatis, donorum Spiritus, atque ita sit diuinus tantùm homo, omnibus creaturis reliquis antecellens, sed dixisse πλήρωμα τῆς θεότητος. Est enim magnum discrimen inter vtramque dictionem. Illa qualitates diuinas, hæc essentiam significat. Deinde inhabitat, nempe semper & perpetuo quasi in proprio domicilio. Sic enim ferè accipitur verbum κατοικεῖν. Inseparabilis igitur Deitas in Christo, ab humanitate, θεότης est Deitas ipsa seu diuina essentia. Hæc etsi est in partibilis, Apostolus tamen, vt significaret totam esse in Filio: non dixit simpliciter, In ipso inhabitat θεότης, sed addit πλήρωμα: imo etiam, vt melius exprimeret, adiecit πᾶν. Ergo nihil Deitas est in Patre, quod non sit etiam in Filio: ac proinde per omnia Patri æqualis est filius. Non inhabitat autem Deitas in Christo, communicatione virtutum, & donorum, seu per effecta, sicut in sanctis, neque sacramentali vnione, sicut Deus in templo suo habitasse dicitur, sed inhabitat σωματικῶς, hoc est, vnione σωματικῇ, substantiali, & hypostatica: σῶμα enim substantia est, & ideo etiam hypostasis. Proinde dixit σωματικῶς, vt doceat, ex deitate & humanitate coniunctis, constare vnum Christum. Neque est, cur hic Sabellianus aliquis dicat, nomine Deitatis intelligi Patrem Deum, qui solus sit Deus: & Deitas ipsa. Et ita interpretetur verba Apostoli, quasi Christus purus sit homo, in eo verò inhabitet Pater & omnia operetur, ac proinde hoc nomine, Christum quoque posse vocari Deum, cumque natura, & verum. Etsi enim Pater semper est in Christo sua οὐσίᾳ: Pater tamen non habitat in Christo σωματικῶς, hoc est, vnione hypostatica: cum nunquam legatur Pater, vel assumpsisse semen Abrahæ, vel factus caro, sed tantùm λόγος Filius, vt Apostoli Iohan. & Paulus docent. Iohan. 1. 14. Hebr. 2. 16. Plenitudo igitur Deitatis, habitans in Christo corporaliter, est ipse æternus Filius, ac λόγος, de quo Ioh. *Et λόγος caro factus est.* Qui ideò dicitur plenitudo Deitatis, quia tota Deitas, tam in Filio est, quàm in Patre. Liquidò igitur apparet, ex illis, quæ scribit, hoc loco Apostolus, qualem senserit & prædicârit esse Christum, nimirum, Filium Dei, non solum dilectum Patri, & in quo, tanquam in imagine imperfecta, ingenium & natura Patris, vtcunque reluceat, sed talem Filium, in quo, tanquam in perfectissima, eoque essentiali imagine, totus Pater videndum sese exhibuerit, qui non factus sed genitus sit, ante omnes creaturas, qui sit creator, & moderator rerum omnium: denique qui non homo tantùm, sed etiam verus sit Deus, Patri per omnia æqualis.

VII. Locus 12. ex 1. Tim. 3. vers. 16.

INsignis etiam est ille locus in priore ad Timoth. Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium: *Deus manifestatus in carne, &c.* Hic enim nomine Dei intelligendum esse Christum, non autem simpliciter Patrem, manifestum est, si quis diligenter singula huius versus membra perpendat. *Magnum est*, inquit, *pietatis mysterium.* Quale autem mysterium erit? si neges Filium esse Deum, & cum Deus esset factum esse hominem, sed dicas Deum tantum, quem vocant Patrem, sese in carne manifestasse, dum suam in Christo homine beneuolentiam, nos seruando, declarauit. Hoc certè non est tantùm mysterium, hoc est, res vsque adeò humanæ menti abscondita, vt dicere debuerit, Sine controuersia magnum est mysterium. Sed hoc demum, est tam magnum mysterium, vt à nemine possit comprehendi, nimirum Filium Dei, Deum verum, factum esse hominem, & nostra natura, sese spectandum præbuisse, passum, & mortuum esse pro nostra salute. Ait deinde, *Deus manifestatus in carne.* Iohan. explicat, quomodo sese manifestauerit in carne, nempe, veniendo ad nos in carne. Quis autem venit in carne? Filius Dei, ait Iohannes 4. 2. Quis etiam iustificatus est in Spiritu, nisi Christus, quum vi suæ deitatis, quæ sese in carne miris modis exerebat, declaratus est quis esset, nempe is, quem se esse prædicabat, Filius Dei vnigenitus, hoc est, solus è Patris substantia genitus? Quis ita conspicuus factus est Angelis, vt in eum tanquam intentis oculis inspexerint? Christus: cuius incarnationem Angeli annunciârunt, natiuitatem prædicârunt, & laudes celebrarunt, cui in deserto ministrarunt, in passione adfuerunt, quem resuscitatum conspexerunt, & ascendentem in cœlum comitati sunt. Quem verò prædicarunt Apostoli gentibus, nisi Christum crucifixum? vt docet Paulus 1. Cor. 1. 2. Quis creditus, hoc est, quis fide, tanquam Seruator receptus est in toto mundo, nisi Christus? sed quod postremo ait, Receptus est in gloriam, nullo modo de Patre intelligi potest, sed tantùm de Filio. Neque enim vnquam Pater, recessit à sua gloria, vt in eam iterum esset recipiendus. Sed Christus receptus est in gloriam, quum euectus est ad cœlum, & sedit ad dextram Patris. Act. 1. 9 &c. Et tamen ille idem est Deus, qui & manifestatus est in carne, & qui receptus est in gloriam. Christus igitur ille est Deus, de quo hic loquitur Apostolus. Qualis verò Deus? num officio tantum? At hoc modo quale foret mysterium, quòd purus homo, Deus tantum officio, sese in carne patefecerit, hoc est, suam erga nos beneuolentiam, pro nobis moriendo, declararit? Deinde quum ait, *Deus manifestatus est in carne*, docet aliud esse illum, qui sese manifestauit, & aliud carnem, in qua sese manifestauit. Non igitur Christus ψιλὸς ἄνθρωπος: ac officio duntaxat Deus, sed ea natura, quæ a carnis natura longè sit diuersa, nempe diuina.

VII. Locus 13. ex Tit. 2. vers. 13.

ILluxit gratia illa *Dei salutifera omnibus hominibus.* Quæ hæc Dei gratia? Filius, per quem in gratiam Patris, vt scribit ad Ephes. 1. 6. gratis recepti sumus. Is apparuit, nempe in carne. In quem verò finem? *Erudiens nos, vt abnegata, &c. Expectantes beatam illam spem, & illustrem illum aduentum gloriæ Magni illius Dei, &c.* Hic apertè vocat Christum, non simpliciter Deum, sed Magnum illum Deum. Neque enim hic locus de alio, quàm de Christo intelligi potest, Quis enim est ille, cuius aduentum gloriosum expectant fideles omnes? Christus. Nomen enim ἐπιφάνεια nusquam alicui in nouo Testamento, nisi Filio Dei, Iesu Christo tribuitur. Atque hæc est gloria, de qua Christus apud Matth. 25. 31. *Quum venerit Filius hominis in gloria sua, &c.* Deinde constructio græca postulat, vt vtrumque prædicatum, μεγάλου θεοῦ, & σωτῆρος ἡμῶν referatur ad idem subiectum, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Is igitur est σωτὴρ, & μέγας θεὸς. Sic autem esse construendum hunc locum, docet vnicus articulus τῆς. qui vtrique prædicato communis est, & vtrumque cum vno & eodem subiecto coniungit. Si legeremus, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, & τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: omninò duo haberemus subiecta, & duo prædicata: ac primum referretur ad Patrem, alterum ad Filium Iesum Christum. Sed cum vno tantum articulo vsus sit, apertè significauit, se vtrumque prædicatum ad idem subiectum, hoc est, ad Christum referre. Alioqui si ad duas referas personas, cùm tamen vna tantùm indicetur, vnico articulo: idem licebit facere in aliis locis. Vt quum de Christo ait Apostolus. 1 Cor. 15. 24. *Quum tradiderit regnum τῷ θεῷ, καὶ πατρί.* Cur obsecro dicimus hîc eundem significari, qui & Deus & Pater dicitur? quia vnus articulus τῷ, est communis, & θεῷ, & πατρί. Idem nos dicimus propter eandem causam de isto loco ad Titum. Non potest igitur iste locus eludi, quin de Christo prædicetur, quod & Seruator noster & Magnus Deus sit. Quare non officio tantum, sed etiam natura, & essentia Deus sit necesse est. Alioqui admodum paruus foret Deus, si officio duntaxat Deus esset.

IX. Loc. 14. ex Hebr. 1. vers. 8. & 10.

APostolus ad Hebræos de Christo hæc ex Psalm. 45. 7. citat *Thronus tuus, ô Deus, in seculum seculi.* Manifestum autem est in Psalmo, vnde versus iste desumptus est, & ad Christum accommodatus: אלוהים, accipi pro vero natura & essentia Deo? Talem igitur esse Christum nouit Apostolus

Ex alio verò Psalmo, nempe 102. 26. sumpsit illud: *Et tu Domine initiò terram fundasti.* Sic incipit Psalmus ille: *Iehoua exaudi orationem meam.* Vertunt semper septuaginta nomen Iehouæ, in Κύριον. Idem autem Iehoua vocatur post: a אלי Deus mi. Quis verò dubitat, quin Iehoua, qui & אל vocatur, *Deus* sit natura & essentia? Talis igitur fuit Christus Apostolo. Et à creatione rerum omnium idem confirmatur. Hanc enim dat Christo, quæ tamen soli vero *Deo* debetur accepta.

Locus 15. *ex Hebr.* 3. *vers.* 3. *& sequent.*

COllationem faciens Apostolus inter Mosen, & Christum, demonstrat Christum longe excellentiorem esse Mose, hoc est vsus argumento. Excellentior certè semper est Architectus, maiorique honore dignior, quam domus ipsa ab Architecto ædificata. Propositio hæc non opus habet confirmatione, quia per se manifestissima est. Atqui Christus Architectus est Ecclesiæ: Moses autem pars eius, vtpote lapis vnus. Mosen etiam partem esse Ecclesię non probat, quia est extra controuersiam. Primum autem membrum, nempe, Christum esse Architectum Ecclesiæ: sic probat.

Deus est ille, qui Ecclesiam, & omnia hæc, quæ ad Ecclesiam pertinent, ædificauit: (Hoc nemo inficiabitur.

Atqui Christus est *Deus.* Hoc enim supponit Apostolus, quia id antea probauerat.)

Ergo Christus est Ecclesiæ Architectus: ac proindè tantò excellentior Mose, quanto *Deus* Architectus tota ipsa domo hoc est, Ecclesia, nedum vno lapide, vti fuit Moses. Hic nemo non videt, Christum ab Apostolo disertè appellari *Deum*. & qualemnam *Deum*? Architectum totius Ecclesiæ, quæ fuit ab orbe condito: ac proindè æternum. Omnis enim Architectus, prior est domo sua. Si talis *Deus* est Christus, quomodo igitur ψιλὸς ἄνθρωπος: & ideo *Deus* officio tantùm, non autem natura & essentia æterna?

X. *Locus* 16. *ex Hebr.* 8. *vers.* 2.

COrpus Christi, hoc est, humanam in Christo naturam, appellat Apostolus Tabernaculum. Deinde ait, hoc tabernaculum fixum esse a *Domino*, non ab vllo homine. Vbi ap paret ex antithesi *Domini* & hominis, nomine *Domini* significari ab Apostolo Deum ipsum Iehouam, quem, vt diximus, Septuaginta vocant Κύριον. Hic igitur apertè eum, qui fixit tabernaculum, hoc est, qui creauit humanam in Christo naturam, vocat *Deum* Iehouam. Quis autem fixit hoc tabernaculum: Christus, vt ipse Apostolus docet, quum de Christo verba faciens dicit: *Non enim assumpsit Angelos, sed semen Abrahe.* Hebr. 2. 16. In verbis docet Filium Dei tabernaculum hoc sibi formasse, seu naturam humanam, quam assumpsit, creasse. Quod euincitur ex ibis verbis apud Iohan. *Omnia per ipsum facta sunt, &c.* Ioh. 1. 3. Si enim omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est, quomodo non etiam tabernaculum hoc, de quo loquitur Apostolus, per ipsum λόγον factum, & fixum est? Apostolus igitur Christum intellexit, & nominauit *Deum*, quum dixit tabernaculum fuisse fixum à Domino, non ab homine. Quomodo autem non est essentia Deus, ille, qui hoc fixit tabernaculum: cum solius essentiæ Dei sit, res omnes creare?

Locus 17. *ex Hebr.* 11. *vers.* 10.

APostolus loquens de Abrahamo, ait illum per fidem commoratum esse in terra promissionis, tanquam in terra aliena non sua. *Expectabat enim*, inquit, *Ciuitatem habentem fundamenta* (id est cœlum) *cuius ciuitatis Artifex & Conditor est Deus.* Et tamen in eadem epistola dixerat, Cœlos omnes esse opera manuum Christi. Hebr. 1. 10. *Et opera*, inquit, *manuum tuarum sunt cœli.* Deum igitur hic vocat Christum, cœli artificem & conditorem. Quare à creatione cœli, docet Christum esse verum natura & essentia *Deum*.

CAPVT V.

Quid senserint & prædicarint reliqui Apostoli, de vera Christi Deitate. Et eorum quæ hactenus fuerunt de Christo dicta, conclusio. Eandem enim fuisse aliorum etiam Apostolorum fidem, de Christo vero Deo, ex ipsorum scriptis patet: vt paucis planum iam faciemus.

Locus 18. *ex Actor.* 1. *vers.* 24.

APOSTOLI posteaquam duos constituissent in medium, Iosephum & Matthiam, vt ex eis vnus è cœlo per sortem declararetur, qui in locum Iudæ succederet: sic orârunt: *Tu Domine, qui corda nosti omnium: ostende verum elegeris ex his duobus.* Hic apertè eum, cuius erat homines eligere ad Apostolatum, inuocant: & Deum, qui nôrit corda omnium, appellant, eoque agnoscunt esse verum sua natura Deum. Est autem extra controuersiam, Apostolos omnes electos fuisse non solùm à Patre, verum etiam à Filio eius, Iesu Christo. Vnde & Paulus Gal. 1. 1. ait, se Apostolum esse, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, nempe electum & factum. Proinde omnes Apostoli dicebant se Apostolos esse Iesu Christi, non tam quia prædicarent Christum, quàm quod electi à Christo ad Apostolatus officium, in hoc ei inseruiebant. Idcircò Apostolus modo Deum, modo Christum, Apostolos constituisse docet. Eph. 4. 11. 1. Cor. 12. 28. Quare mihi dubium non est, quin hanc precationem direxerint Apostoli non ad Patrem solum, sed etiam ad Christum, qui sicut reliquos, sic etiam Matthiam elegerat. Cum igitur hunc, vnà cum Patre inuocent, & Deum qui nôrit omnium corda appellent: quomodo non est Filius perinde natura & essentia *Deus*, atque etiam Pater?

II. *Locus* 19. *ex 2. Petr.* 1. *vers.* 1.

SImon Petrus, &c. ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Hic locus similis est illi quem superius adduximus ex Epistola ad Titum. Eadem enim de causa, quam ibi attulimus, efficitur hîc etiam, non posse aliter hunc locum intelligi, quàm duo de eodem Christo, à Petro prædicari: nempe quod sit Deus noster, & Seruator noster. Vnicus enim est articulus τοῦ, quo vtrunque prædicatum connectitur, & de eodem subiecto Iesu Christo prædicatur. Quare dubium non est, quin Petrus hîc vocet Christum Deum: Et eum quidem: per quem & seruamur, ac proinde Deum natura & essentia. Est enim solius veri *Dei*, hæc opera fidem & salutem præstare.

III. *Locus* 22. *ex Iud. Epist. vers.* 4.

AIt Iudas de perditis Doctoribus, quales sunt Libertini nostro tempore, ab iis transferri gratiam *Dei* nostri ad lasciuiam, & *Deum*, qui solus est δεσπότης, negari. Solum Deum ait esse δεσπότην illum, quem negant huiuscemodi impij. Petrus vero, à quo Iudas desumpsit sua, docet Iesum Christum esse hunc δεσπότην, quem falsi doctores negant. Verba Petri hæc sunt: Etiam δεσπότην, qui illos mercatus est, abnegantes. 2. Petr. 2. 1. Quis mercatus nos est, nisi Christus suo sanguine? Si igitur solus *Deus* est δεσπότης vt Iudas ait, & Christus δεσπότης iste est, vt docet Petrus, efficitur necessario Christum esse *Deum*. Cum hoc autem Petri dicto: *qui nos est mercatus, &c.* consonat illud Pauli: *Deus redemit Ecclesiam suo sanguine.* Act. 20. 28 At Iudas subiicit, inquiet aliquis: *Et Dominum nostrum Iesum Christum.* Discrimen igitur facit inter Deum δεσπότην, & inter Dominum Iesum Christum. Imò contrà, confirmat Iudas, Christum esse hunc δεσπότην nostrum, Deum. Illa enim omnia prædicata de vno subiecto Iesu Christo prædicantur, sicut antea dictum est de loco ad Titum: cùm vnus tantùm sit articulus τὸν, omnibus illis prædicatis. Sic enim legendum est: καὶ τὸν μόνον δεσπότην θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι. Iudas igitur Christum esse illum Deum, qui vnicus est δεσπότης & κύριος noster. Hic autem est titulus veri Dei, vt apud Prophetas videre est.

IV. Hæc sunt quæ obseruauimus loca in nouo Testamento, in quibus Christus appellatus fuit *Deus*. Credo autē aperte satis & dilucidè, cum ex his locis, tum ex aliis Scripturis, tam veteris quàm noui Testamenti, dexterè, simpliciter, ad analogiam fidei, & sine vlla contorsione, antea explicatis, demonstratū esse Dominū nostrū Iesum Christū, neque nudum esse hominem puramve creaturā, neque Filium Dei, vel adoptionis, vel natiuitatis ex Virgine gratia, neq; *Deum* officio, & plenitudine donorum, sed Filium æternum, ex substantia *Dei* Patris progenitū, eoq; verum, & natura Deum Iehouam, Patri suo per omnia æqualem, hoc vno excepto, quòd Pater à nullo est, Filius autem à Patre est, & habet, quicquid est, & habet. Ac me quidem non latet, fuisse nonnulla exposita, quæ non ita faciunt ad rem, de qua disputatur, & ea etiam te multis visum iri totum opus prolixius, quàm causa postulabat. Verum neque me huius prolixitatis pœnitet: neque dubito, quin omnia pij, qui Christum, & eius gloriam diligunt,

diligunt, sint in meliorem partem interpretaturi. Etsi enim non omnia, quæ de eo prædicantur, ad æternam ipsius Deitatem confirmandam pertineut, omnibus tamen illius gloria promouetur. Quid hoc autem piis viris gratius contingere potest, quàm vt omnibus maiestatem Filij Dei promoueri videant? Vt enim Christus dicebat, se ad hoc venisse in Mundum, & in hoc natum esse, vt testimonium daret veritati, Ioh. 18. 37. ita nos in hoc sumus electi, vocati, iustificati & glorificati per Christum, vt hunc Filium pro nostra virili, & quacunque possumus ratione in sempiternum glorificemus. Quia qui honorat Filium, honorat & Patrem, & ex consequenti vtriusque Spiritum. Iohan. 5. 23. Ac certè cùm Christus sit fundamentum totius Ecclesiæ, æquum est vt hoc fundamentum, cuius præcipua pars est ipsius deitas, deinde humanitas atque officium, à nobis in Ecclesia bene firmetur & stabiliatur, vt super hunc verum Deum, & hominem, nos quoque tanquam viui lapides, exædificati, stabiles ac firmi in eius fide ac obedientia in sempiternum permaneamus: ac ne ab vllis procellis, in mortem deuolui vnquam possimus. Faxit igitur iste Iesus Christus: verus Iehoua (quique est vera Iehouæ sapientia) vt in vera sui cognitione, firmi, ac constantes ad mortem vsque permaneamus. Est enim væ illis qui Christum ignorant. Confirmanda iam erit Spiritus S. deitas.

LIBRI SEXTI FINIS.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS,

Liber Septimus.

Spiritum sanctum, esse verum, æternumq́ Deum Iehouam à Patre & Filio procedentem.

CAPVT I.

Varij de Spiritu sancto errores. Ratio eorum refutandorum. Thesis, quæ de Spiritu S. Deitate retinenda est, & eius confirmatio ex veteri Testamento.

Disseruimus de æterna Christi Deitate satis. Restat, vt iam de diuina quoque ipsius Spiritus sancti essentia, hoc libro dicamus. Sicut autem de Christo permultis, sic etiam de Spiritu sancto non paucis hæresibus exagitata fuit olim, & nunc etiam agitatur Ecclesia Dei.

Quarum hæreseon prima, illorum est, qui contenderunt, & contendunt, Spiritum sanctum nil aliud esse quàm ἐνέργειαν, motum, actionem, qua Deus efficaciter agit in animis Electorum: minimè verò esse substantiam aliquam, multò vero minùs personam: quòd nomen Spiritus propriè nomen sit actionis, non substantiæ. Sic Samosatenus, Seruetus, & horum discipuli. Altera eorum est, qui substantiam quidem eum esse dixerunt, veramque personam, sed creatam, quemadmodum & Filium Spiritum esse creatum docuerunt. Hæc fuit Ariana & Macedoniana hæresis de Spiritu sancto. Tertia accessit sententia, Spiritum sanctum personam esse diuinam, æternam, increatam, sed non aliam à persona Patris & Filij. Sic Sabellius sensit ac docuit. Quarto loco non defuerunt, nec desunt, qui dicant Spiritum Sanctum, veram quidem esse personam, eamque Deum, sed à persona Patris, & Filij, non solùm distinctam, verùm etiam disiunctam: eoque ita verum esse Deum, vt alius sit à Patre, & à Filio Deus. Sic Tritheitæ. Denique fuerunt, qui in omnibus quidem, & per omnia cum Ecclesia Catholica consenserunt, sed hoc tantùm pertinaciter defendere conati sunt, Spiritum sanctum, non procedere à Filio, sed tantùm à Patre.

II. Ad primam quod attinet, falsum est, quod aiunt nomen Spiritus, nomen esse tantùm actionis, non autem substantiæ. Sæpe enim hac voce significatur in sacris literis substantia, sed inuisibilis & incorporea, viuens, agens ac mouens: eaque vel creata, vt anima hominis spiritus appellatur, Luc. 23. 46. Iohan. 19. 30. & vt Angeli vocantur Spiritus Psal. 104. 4. (vt de aëre, qui etiam est substantia, nil dicam) vel increata, vt essentia diuina, hoc est, Deus. Iohan. 4. 24. Et hoc modo contendimus Spiritum etiam sanctum, substantiam esse diuinam, per se subsistentem, viuentem, intelligentem, volentem, sicut abundè est demonstratum libro huiusce prioris partis primo: idque multis rationibus, præsertim verò ab intelligentia atque iudicio, à libera voluntate, & ab effectis, quæ illi attribuuntur & quæ non nisi in substantiam viuentem, veramque personam competere possunt. Non negamus tamen, quin aliquando significetur hoc nomine, actio & agitatio huius spiritus in fidelibus, atque adeo etiam ipsa Spiritus sancti dona, in nobis per actionem Spiritus S. producta: vt Apostolus docet ad Corint. & Lucas in Actis 1. Corint. 12. 4. &c. Act. 8. 15. & alibi. Quid etiam est illud *Spiritum ne extinguatis*, nisi sanctas Spiritus S. in vobis accensas flammas, atque ignes, lumina intelligentiæ & fidei? 1. Thes. 5. 19. Sed certè frequentissima est significatio Spiritus, pro tertia in Deo persona, quæ procedit à Patre, & à Filio, & quæ Filij ac Patris spiritus vocatur, vt suprà abundè demonstratum est. Idcircò non est cur plura hac de re dicamus. De tertia quoque sententia, quæ fuit Sabellij, non est opus, vt hîc plura disputemus. De ea enim dictum est satis superque in primo libro, vbi ostendimus, distinctos verè esse inter se, Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Quarta refutabitur libro octauo, vbi demonstrabimus, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, ita esse ὁμοουσίους, vt non plures sint Dij: sed vnus tantùm Iehoua. De secunda igitur tantùm contra Arium & Macedonium, & nonnihil etiam de postrema hoc libro disputabitur. Nam quanquam postrema quæstio nonnullis fortasse haud tanti momenti esse videtur, vt de ea in hoc tempore disceptandum sit: tamen quia illorum sententia, qui dicebant Spiritum sanctum non procedere à Filio, abusi sunt Ariani, ad confirmandam suam hæresin, qua contendebant Filium minorem esse Patre: omninò negligenda nobis non est. Nam præterquàm quòd valet ad stabiliendum ordinem personarum in Deo: pertinet etiam ad confirmandam Filij cum Patre æqualitatem.

III. Ad rem igitur ipsam, vt accedamus, hanc de Spiritu sancto, Thesim propono.

THESIS.

Spiritus sanctus, tertia in Deo persona, verus & æternus est Deus Iehoua.

Vtar autem in confirmanda hac thesi, eadem methodo, qua etiam in stabilienda Filij deitate vsi sumus, nimirùm vt primo loco veteris Testamenti loca, quæ sunt de Spiritu sancto, diligenter examinemus, & ex iis, an verus sit Deus, nec ne sit, demonstremus. Deinde idem in locis noui Testamenti faciamus. Vndè verò meliùs initium confirmandæ deitatis Spiritus sancti faciam, quàm ex principio Geneseos, vnde etiam exorsi sumus diuinam Christi naturam demonstrare? Moses enim primus omnium, veram veri Dei Patris, Filij, & Spiritus sancti cognitionem, quanquam haud ita distinctè & perspicuè vti postmodum Christus ipse in nouo fe-

cit Testamento tradidit, quum docuit à tali Iehoua, qui sit Elohim, omnia esse condita. Non possum igitur hunc primum locum prætereire, qui est in principio Geneseos.

Locus primus ex Genes. cap. primo, vers. primo.

IN *principio creauit Elohim cœlum & terram.* Nomine plurali Elohim, qui creauit cœlum & terram, significari plures non tam Dei perfectiones, quàm personas diuinas, anteà demonstratum est. At de Patre nemo dubitat. De Filio, Patris Sapientia & Sermone, satis abundè demonstratum est tam ex veteri, quàm nouo Testamento. De Spiritu etiam sancto aliquot habemus testimonia: nimirum ab hoc quoque creatum esse cœlum & terram: ac proinde in nomine Elohim contineri. Afferri solet illud ex Psalmo 33. vers. 6. *Verbo Domini firmati sunt cœli, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Hoc certè antiqui etiam Hebræi (vt apud Galatinum videre est) interpretati sunt de verbo, id est, de Sapientia, Filio Dei, & de Spiritu sancto. Sed tamen scio hunc locum à multis eludi, tum quod Propheta nihil aliud voluerit concludere iis verbis, quàm Deum omnia solo suo iussu effecisse, tum quod idem sit verbum Domini, & Spiritus oris eius, sicut & apud Iesaiam 11. 4. Cæterum, cum in Deum, neque verbum seu sermo, neque Spiritus oris, neque os ipsum, propriè competant, & aliis in locis apertè constet, nomine sermonis seu verbi Dei, eius Sapientiam, & nomine Spiritus Dei, eius virtutem significari: absurdum non est, quod Patres, & doctissimi etiam nostri sæculi, locum hunc de sapientia Dei, hoc est, de Filio, & de virtute Dei, hoc est, de Spiritu sancto, interpretati sunt. Atque hoc voluit Propheta, Deum Patrem, omnia per verbum suum, hoc est, per suam Sapientiam, qui est Christus: & per suam virtutem, quæ est Spiritus sanctus, fecisse, & perfecisse, & ambo, cum dicente, & spirante vnum esse Deum, qui omnia condidit. Sed alia luculentiora adfero testimonia: Psalm. 104 vers. 30. *Mittis Spiritum tuum* (inquit Dauid) *& creantur, & renouas faciem terræ.* Loquitur ibi Propheta de cursu operum Dei, per suas vices, sapientissimè disposito: nimirum, Quonam modo Deus, modo dat animantibus escam, & illa colligunt, & saturantur bonis: modo auertit faciem, & illa conturbantur: modo colligit eorum Spiritum, id est, vitam, & illa intereunt & reuertuntur in limum suum, modo emittit Spiritum suum, & noua creantur animalia, & ita renouatur facies terræ. Quid igitur hîc Propheta, nomine Spiritus intelligit, nisi virtutem Dei, quæ omnia gignit, & nouas creat animas, tam in hominibus, quàm in aliis animantibus? Facit enim apertum discrimen inter Spiritus nostros, & Spiritum Dei, quum ait: *Aufers Spiritum eorum, & deficiunt,* id est, animas animalium. *Rursus emittis Spiritum tuum, & creantur.* Spiritus nostri creantur, & auferuntur: Spiritus autem Dei creat, pérque hunc nostri creantur spiritus. Hunc porro Spiritum, seu virtutem omnia creandi & viuificandi, non dicimus esse in Deo accidens aliquod, sed substantiam: sicut etiam de Sapientia eius, antea dictum est.

Quid? quod multi de resurrectione hunc locum interpretantur, O *Domine aufers Spiritum eorum & pereunt, emittes Spiritum tuum & creabuntur,* id est, resurgent à mortuis. Per quem autem fiet resurrectio? per Spiritum sanctum ait Apostolus Roman. octauo versic. vndecimo: *Quòd si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis, per inhabitantem Spiritum viuificabit mortalia corpora vestra.* Quare Spiritus Dei creator est omnium, & nomine Elohim significatus fuit à Mose.

Affertur & illud ex Iobo capite vigesimo sexto versic. 13. *Spiritu suo ornauit cœlos,* hoc est, sua virtute, & potentia.

Quid etiam hic prohibet, quin nomine Spiritus intelligamus Spiritum sanctum? quoniam is est vera Dei Patris virtus, quâ vnà cum sua sapientia, id est, Filio, & cœlos ornauit & omnia agit. Et apud Lucam 1. 35. Spiritus sanctus, virtus Altissimi vocatur: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ideo autem virtus hæc, Dei Spiritus appellatur, quod sit de essentia Patris, substantia spiritualissima. Ergo, vt significetur Spiritus sanctus esse Deus, eiusdemque *natura*, vocatur Spiritus Dei. Quare si Spiritu Dei, id est, virtute, quæ in Deo non est qualitas, sed substantia, ornati, & constituti sunt cœli, & hæc virtus est ipse Spiritus sanctus, consequitur per Spiritum sanctum creatos esse cœlos.

Adferunt & illud ex Iobo, capite trigesimo tertio, versic. quarto: *Spiritus Dei fecit me, & spiraculum Omnipotentis viuificauit me.* Locus iste apertus est, quàm vt vlla valeant effugia. *Spiritus iste Dei fecit me,* inquit Elihu. Et de eodem Spiritu locutus est antea, quum dixit, Sapientiam petendam esse à Spiritu Dei omnipotentis: *Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.* Iob 32. 8. Sed apud Lucam apertissimè tribuitur Spiritui sancto, creatio naturę humanæ, quam Filius in vtero Virginis sibi *ὑποστατικῶς* vniuit. *Ecce* (inquit Angelus Luc. 1. 31. &c.) *concipies in vtero, &c. Quomodo* (inquit Maria) *fiet istud, quoniam virum, &c. Spiritus sanctus* (inquit Angelus) *superueniet in te, &c.* Docet certè hic locus, Deum Patrem, sicut suo Spiritu, qui & virtus Altissimi appellatur, formauit Filio, & per Filium corpus, & animam: Sic etiam quæcunque alia fecit, & facit, eodem Spiritu, eadémque sua virtute, omnia fecisse, & facere. Neque enim alia virtute creauit cœlum & terram, quàm etiam formauit corpus in vtero Virginis, sed eadem planè. Hæc autem virtus, est Spiritus sanctus.

Manifestum igitur, per Spiritum etiam sanctum creatum esse cœlum & terram: ac proinde nomine Elohim contineri, quum ait Moses. *In principio creauit Elohim.* Gen. 1. 1. Qui autem fecit cœlum & terram, hunc esse verum Iehouam, nemo dubitat.

Sed quid clarius illis locis, qui sunt in Actis Apostolorum? Petrus ait, Spiritum sanctum esse illum, qui per os Dauidis locutus est in Psalmis. Act. 1. 16. Apostoli reliqui dicunt illum, qui locutus est per os Dauidis, esse illum Deum, qui creauit cœlum & terram, & omnia: *Domine tu es, qui fecisti cœlum & terram, mare, & quæcunque in iis sunt, qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui, dixisti: Quare fremuerunt Gentes, &c.* Act. 4. 24.

IV. Locus secundus ex Genes. primo, versiculo secundo.

QVæ verò iam dixi de Spiritu sancto, nimirùm quòd Pater, per Filium, Sapientiam suam, hac virtute, quæ Spiritus Domini vocatur, creauit cœlum & terram: ac proinde Spiritum sanctum in nomine Elohim contineri, & esse Iehouam: confirmatur illo quod sequitur: *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas.*

Permulti tam ex Hebræis interpretibus, quàm ex Patribus, & nostri sæculi Doctoribus, nomine Spiritus Domini interpretati sunt ventum, seu aerem, sicut eum etiam nunc videmus, tunc super aquas circumfusum fuisse, & quasi volitasse. Sed non pauci etiam sunt, qui locum hunc de Spiritu sancto intellexerunt, viri magni, atque doctissimi, tam inter Hebræos, præsertim antiquos, quàm inter Patres, & nostri temporis doctos viros.

Rabi Simeon, maximæ apud Hebræos auctoritatis, sic locum hunc interpretatus est: teste P. Galatino lib. 2. cap. 16. Et Spiritus Elohim volitans erat super aquas, hoc est, Spiritus Messiæ, de quo dictum est Iesa. vndecimo, versicul. secundo, *Et requiescet super eum Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ & intellectus: Spiritus consilij & fortitudinis: Spiritus scientiæ & pietatis.*

Rabi Salomo ita verbum *ferebatur,* interpretatur, vt non possit quadrare in aerem, sed optimè in Spiritum sanctum. Interpretatur enim verbum מרחפת, pro incubabat, fouebat in modum auitis, quæ alis suis oua fouet, & complectitur, donec pulli excludantur. Sensus igitur erit: Spiritus sanctus, tanquam Dei virtus, rerum omnium viuificatrix, massam illam rudem, & indigestam, quæ alioqui per se consistere nequibat, suo quasi calore, hoc est sua efficacitate, fouebat, sustentabat, viuificabat: donec inde rerum species, tanquam ex ouis pulli, excluderentur. Atque huic occinit, quod est in Psalmo centesimoquarto, vers. trecesimo: *Emittes Spiritum tuum, & creabuntur.* Dum enim abest Spiritus Dei, omnia pereunt & euanescunt. Dum adest omnia viuificantur.

Basilius in Hexaemer. Homi. 2. vtramque adfert interpretationem, nempe de aere, ac vento, & de Spiritu sancto, sed in hanc alteram inclinat.

Sic Hieronymus interpretatus est: vir Hebraicæ linguæ peritissimus, & multæ lectionis.

Sic Cyprianus sermone de Spiritu sancto: *Hic Spiritus sanctus* (inquit) *ab ipso Mundi initio, aquis legitur superfusus.* Sic Beda, sic permulti alij.

Atque vt ex profanis quoque Scriptoribus, illis præsertim, qui multa è sacris literis, in suos libros transtulisse scribuntur: tam à Iustino Martyre, quàm ab Eusebio Cæsariensi, aliquid dicam: Plato nihil aliud mihi videtur intellexisse, pro anima Mundi, quàm hunc Spiritum sanctum, seu virtutem Dei, qua omnia viuificantur. Libr. de Legib. 10. ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα, τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν. ταῖς αὑτῆς κινήσεσιν αἷς ὀνόματα βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι. Ac mirabilia sunt, quæ

quæ Triſmegiſtus de hoc Spiritu, de quo Moſes, ſcripta reliquit in ſuo Aſclepio, qui eſt de voluntate Dei. Latinè ſic habent: *Spiritu augetur, & gubernatur omnis in orbe ſpecies. Spiritus implet omnia. Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Spiritu miniſtrantur omnia, & vegetantur in Mundo.* Item: *Hoc Spiritu* (inquit) *omnia indigent: omnia enim portat: pro cuiuſque dignitate omnia viuificat, & alit: à fonte ſancto producitur.* Sic ille. Et qualem vocat Spiritum λιπτὸν καὶ νοερόν. Et de hoc etiam Virgil. Æneid. lib. 6. mihi videtur locutus, quum dixit:

Principiò cælum, ac terram, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra,
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et ſic Cyprianus ſermone ſupra citato, horum philoſophorum dicta, de anima mundi intellexit: nempe animam mundi eſſe Spiritum ſanctum. Ac præter tot præclaros Interpretes, his etiam rationibus confirmari poteſt, meo iudicio, hunc locum non poſſe de aëre, ſeu vento, ſed tantum de Spiritu ſancto intelligi. Nam poſteaquam dixiſſet Moſes in genere: In principio creauit Deus cœlum & terram, quibus duobus nominibus, omnes res conditas complexus eſt, tam cœleſtes & inuiſibiles, vti eſt cœlum Beatorum, & Angeli, quàm viſibiles & corporatas, veluti ſunt reliqua omnia: Tum omiſſis rebus inuiſibilibus, cœlo ſcilicet Beatorum, & Angelis, de quibus differere ad populum rudem operæ pretium non erat, & ad viſibilia tantùm ſuam reſtringens orationem totam hanc rudem maſſam, vnde omnia corporata educta ſunt, appellauit, tum הארץ tum Abyſſum, tum aquas: Ac de hac maſſa primum ſic dixit, *Et terra erat* תהו ובהו: quibus verbis ſignificauit, totam illam machinam fuiſſe de principio materiam quandam confuſam, & indiſtinctam, atque impolitam, ſed tamen à Deo creatam. Ex qua materia confuſa, porrò per partes explicata, educti ſunt orbes cœleſtes, cum ſuis aſtris, elementa item omnia formis inter ſe diſtincta, & ex elementis reliqua omnia compoſita, & ſuis quæque formis diſcreta: & illa prima confuſione, ac permiſtione, liberata. Deinde aliud adiecit incommodum, cui tota illa confuſa maſſa erat obnoxia, tenebras nimirum, dicens, *Et tenebræ erant ſuper faciem Abyſſi*, hoc eſt, Non ſolum omnia erant תהו ובהו confuſa, & inter ſe permixta, atque informia ſed tenebris quoque obducta. Vbi etiam apparet, nomine תהום abyſſi, illud idem intellexiſſe Moſen, quod antea appellauerat ארץ תהו ובהו: idque de ſententia etiam omnium interpretum. Ideo autem illam maſſam, & primam materiam hoc nomine appellauit, vt ſignificaretur, materiam fuiſſe fluxam, in qua nihil ſolidum aut ſtabile, nihil denique erat diſtinctum: ideò erat Abyſſus. Eandem materiam confuſam mox appellauit המים dicens, Et Spiritus Domini מרחפת על פני המים. Poſtquam enim oſtendiſſet imperfectionem illius materiæ confuſæ, & tenebræ obductæ, incepit explicare bonum, quod accedebat illi materiæ, & maſſæ confuſæ, nempe Spiritus Domini, qui confuſum illud chaos, nomine המים ſignificatum, ſuſtentabat, viuificabatque. Primum autem opus, ſua forma à reliquis diſtinctum, fuit lux: idcircò ait ver. 3. Et dixit Deus, Fiat lux: & facta eſt lux. Hanc eſſe ſimplicem horum verborum intelligentiam, nemo non videt. Atque in primis hæc duo ſunt extra controuerſiam. Vnum, nomine הארץ, & תהו, המים, eandem rerum omnium inter ſe confuſionem, ſeu chaos impolitum, & indiſtinctum ſignificari. Alterum, nihil fuiſſe diſtinctum, & formis præditum, niſi poſt creatam lucem. Primùm enim diſiecit tenebras lucis creatione, & ortu, deinde cœpit diſcernere elementa, & quidem aerem ſecreuit ab aquis, & ab arida, & eum extendit, ita vt ſuprà & infrà haberet aquas, ſicut ſequitur in verſ. 6.

V. Nunc itaque dico, pugnare cum ipſo Moſis contextu, ſi nomine Spiritus Dei, interpretemur aërem. Quia ſi ante creatam lucem Spiritus Domini, id eſt Aer, erat, ſeu ferebatur ſuper aquas, hoc eſt, ſuper maſſam illam confuſam, chaoſque impolitum, aer igitur non continebatur in illo chaos ante creatam lucem, ſed erat ſegregatus ab illis aquis, materiaque confuſa. Quomodo enim erat cum illis aquis permiſtus, ſi iam ferebatur ſuper aquas? Atqui aer, ante creatam lucem, continebatur & ipſe cum reliquis elementis in illo chaos impolito, & confuſo: ac tum demum tantùm fuit ſegregatus ab aquis illis, poſtquam fuit creata lux, vt liquet ex Moſis ipſius verbis, & ex ordine creationis. Non poteſt igitur nomine illius Spiritus Domini, qui ante conditam lucem ferebatur ſuper aquas, ſeu ſuper maſſam illam informem, intelligi aer ipſe, ſed aliquid à tota illa maſſa, quæ המים nomine ſignificatur, diuerſum. Non erat autem extra, & ſupra illam materiam, exceptis Angelis, de antiquorum ſententia, & cœlo Beatorum, aliquid niſi Deus: cum omnia, quæ poſtea ſuis diſtincta formis condita commemorantur, in illa materia confuſa ſimul continerentur. Non poteſt igitur nomine Spiritus Domini, niſi virtus Dei, quæ Spiritus ſanctus appellatur, intelligi. Pugnat præterea illa interpretatio cum ſcopo & mente Moſis. Moſes enim voluit demonſtrare illum Deum quem proponebat populo colendum, & cuius legem tradebat, eſſe totius Mundi, non ſolum creatorem, ſed etiam conſeruatorem & gubernatorem: proptereà quòd is ſit ille, qui iam inde ab initio, Mundum à ſe conditum, & quidem dum adhuc omnia eſſent confuſum chaos, ſua virtute viuificatrice fouebat, & perpetuò fouet: idque inſtar auiculæ, & gallinæ, quæ ſua fouet oua. Non poteſt ergo hæc operatio attribui aeri, quin Moſis propoſitum tollatur. Certè ſolius Dei fuit, totam illam maſſam fouere, & ad opera inde omnia educenda, præparare. Adde quòd ſignificatio participij מרחפת, non poteſt competere in aerem, ſed verè in Deum. Significat enim verbum illud, non ſimpliciter mouere, ſed ſe mouere inſtar gallinæ, quum alas expandit, & ſeſe ſuper oua componit, vt eis incubet, quemadmodum optimè eſt interpretatus R. Salomon. Aer autem non ſeſe mouet, ſed mouetur ab alio. Neque aut animatæ comparari commodè poteſt, cùm non ſit animatus. Deus verò per metaphoram hoc verbum, in hac ſignificatione, ſibi vſurpat. Vnde & Moſes ait, Deum inſtar aquilæ, quæ excitat nidum ſuum, & ſuper pullos ſuos incubat, extendiſſe alas ſuas (eſt ibi idem verbum רחף) ſuper populum, & eum aſſumſiſſe Deut. 32. 11. Significat Deum ſuo patrocinio, ceu alis, populum ſuum protexiſſe, fouiſſe, viuificaſſe, conſeruaſſe, & è captiuitate Ægypti, ceu ex chaos, quaſi pullos ex ouis excluſiſſe, & in terram fœliciſſimam tranſtuliſſe. Et Lucas, cum deſcribit, quo pacto virgo conceptura eſſet Ieſum, ait Angelum ſic dixiſſe: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te: & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Spiritus ſanctus*, inquit, *ſuperueniet*, (id eſt, deſuper è cœlo, inſtar cœleſtis columbæ, expanſis alis, veniet ſuper te) *& virtus Altiſſimi* (id eſt, ipſe Spiritus, qui eſt virtus Altiſſimi) *obumbrabit tibi* (hoc eſt, tanquam cœleſtis columba, ſua virtute fouebit te: & quaſi incubabit tibi, & vim concipiendi tibi præbebit) *idcirque concipies*. Luc. 1. 35. En quomodo proprium eſt Spiritus ſancti, præſtare id, quod hic dat Moſes Spiritui Elohim, incubare ſcilicet magno chaos, illud fouere, & ad ζωογονίαν (vt ait Baſilius) atque adeo ad omnes creaturas, ſuis formis diſtinctas, ex illo educendas præparare, atque animare. Interpres ergo Moſis ſit Moſes ipſe in Deut. & Angelus apud Lucam. Proinde non incongruè Patres docent effectum illum Spiritus Domini, quem deſcribit Moſes in Geneſ. typum fuiſſe illius, quem præſtat Spiritus ſanctus in aqua Baptiſmi. Vt enim ibi incubabat aquis illis, & eas fouebat, animabat, præparabatque ad ζωογονίαν, rerumque omnium generationem: ſic Spiritus ſanctus præſidet aquis Baptiſmi, & eis quaſi incubat, illiſque benedicit, & inde Electos fouet, regenerat, animat, fœcundoſque reddit ad bona opera. Certè virtus viuificandi, à Paulo datur Spiritui ſancto, Rom. 8. 11.

VI. Ac mihi velim ab iis, qui de vento & aere verba Moſis interpretantur, reſponderi, quænam fuerit prima rerum diſtinctio? Certè prima fuit inter lucem & tenebras, quæ facta fuit poſteaquam Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Tum enim primùm dixit Moſes, *Et diuiſit lucem à tenebris*. Non erat igitur tunc diſtinctus aer ab aquis, & terra, vt poſſet fouere totam maſſam. Atque vt dictum eſt, lux in primis educta fuit, non aer. Adde quòd omnia erant non ſolùm תהו, informis, ſed etiam בהו inania, & ſine virtute vlla, aut efficacitate. Quomodo igitur poterat aer reliqua viuificare? Primùm etiam, quod inter res creatas Deus dixit eſſe bonum, fuit lux: quia ea non tam delectabat, quàm vtilis erat toti maſſæ. Non fuit igitur aer, ille Spiritus, qui tantam vim daret toti maſſæ, vt eam ſuſtentaret, foueret, animaret. Fuiſſet enim bonum præcedens lucem, & vtilius luce. Ad hæc neque cœlum quod tam longè maius & excellentius eſt aere, ac vento, neque terram, neque abyſſum, neque aquas ornauit hoc nomine Moſes, in hac hiſtoria, vt appellaret cœlum Elohim, terram Elohim, aquas Elohim, ſed tantùm fuiſſe facta ab Elohim. Quid cauſæ igitur fuit cur ſolum aerem, ſeu ventum voluerit appellare Spiritum Elohim? Certè diſcrimen facit apertum Moſes inter illa, quæ creauit Elohim, & inter Spiritum Elohim. Nā de hoc Spiritu non dixit ſicut de aliis: Et creauit Elohim Spiritum רוח. Imò huic Spiritui dat virtutem non minorem virtute creandi: cùm det ei vim ſuſtentandi, fouendi, viuificandi, animandi diſponendique omnia ad meliores formas, quæ fuerant iam confuſè creata. Poſtremo quod faciebat tūc Spiritus ille, idem etiam nunc facit. Cautam enim ſuſten-

ratricem mundi, & conseruatricem describit Moses. A quo vero sustentatur, & fouetur mundus, nisi à Spiritu illo Elohim, de quo in Psalmo 104. 30. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur. & renouabis faciem terræ?* Allusit enim Dauid ad locum Mosis, de prima creatione. Nam terra tunc erat תהו ובהו vanitas, seu desolatio, atque inanitas. Postquam vero Spiritus Domini cœpit incubare aquis, terra, id est, tota illa massa, tam cœli quàm reliqua, cœperunt aliquam habere formam & virtutem. *Ita* (inquit Dauid) *quoties tu ô Deus, Spiritu tuo omnia renouas, viuificasque.* Quis igitur iste Spiritus Elohim, nisi illa virtus Altissimi, de qua Angelus ad Mariam: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi?* Luc. 1. 35. Hæc autem est Spiritus S. Quod si quispiam excipiat. Esto, fuerit virtus Altissimi, non tamen effeceris hanc virtutem esse, quod vocatis Spiritum S. personam scilicet aliquam, quæ Deus sit. Fuit enim *δύναμις* quædam Dei, quæ omnia sustentabat. Ad hoc respondebitur fusè suo loco. In præsentia contendo virtutem hanc Dei, non esse accidens in Deo, sed substantiam, ac personam, vt etiam demonstratum fuit libro primo. Deinde Moses participio מרחפת talem describit Spiritum, & talem ei, tanquam agenti causæ, dat actionem, vt possit non esse persona aliqua viuens, intelligens, volens. Concludo igitur cum Cypriano in sermone de Baptismo, & cum Hieronymo ad Oceanum, Spiritum sanctum esse illum spiritum, de quo Genes. 1. Qui cum incubaret aquis illis primis totius Mundi, easque foueret, & animaret: symbolo quodam declarauit, quod facturus erat super aquas Baptismi à Christo instituendi, se nimirum descensurum super Christum, in specie columbæ, & mansurum super eum: Et illum nunc incubare aquis nostri Baptismi, easque sanctificare, vt lauacrum sint regenerationis, & qui baptizantur electi, illos per hunc Spiritum sanctificari, regenerari, animari ad opera bona: ac proinde verum esse Deum.

VII. Loc. 3. ex 4. Exod. vers. 12. & Num. 12. vers. 6.

IEhoua sic ait Mosi: *Et nunc vade, & ego ero in ore tuo, & docebo te quid loquaris.* Docet solius esse Iehouæ, in ore esse Prophetarum, ac illos docere, quid loquantur. Sed clarius & generalius est illud ex Numer. *Et dixit, Audite nunc verba mea. Si fuerit Propheta vobis: ego Iehoua in visione apparebo illi: in somnio loquar cum illo.* Manifestum est ex hoc loco illum, qui loquebatur in Prophetis, & aliis viris Dei, vt Apostolis, verum esse Iehouam. Hoc confirmant exempla Prophetarum, qui cum adferebant verbum ad populum, soliti semper erant præfari, Iehouam ad se loquutum fuisse, vel in visione, vel in somnio. Sic Iesa. 6. 1. *Vide Iehouam.* Sic Hos. 1. 1. *Verbum Iehouæ quod fuit ad Hoseam.* Et Apostolus ad Hebræos 1. 1. *Olim Deus loquutus Patribus per Prophetas.* At Christus docet, hunc esse Spiritum Patris: *Nolite*, inquit, *cogitare quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Matth. 10. 19. 20. Et Petrus dicit, fuisse Spiritum Christi, qui in Prophetis loquebatur, & futura prænunciabat. 1. Petr. 1. 11. Et idem alibi: *Spiritu*, inquit, *sancto, inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* 1. Petr. 1. 21. Huc pertinent, quæ sunt apud Samuelem: *Spiritus Iehouæ loquutus est in me.* 2. Sam. 23. 2. Et apud Ezech. *Ingressus est in me Spiritus, postquam loquutus est mihi.* Et: *Dixitque ad me, Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, &c.* Ezech. 2. 2. & 11. 5. *Sic dixit* אדני יהוה (Spiritum Domini vocat Iehouam.) Item alibi: *Decidit ergo super me Spiritus Iehouæ: & dixit, &c.*

VIII. Locus 4. ex Leuitic. 19. vers. 2. &c.

DIxit Iehoua ad Mosen: *Loquere ad Aaron fratrem tuum, vt ne ingrediatur omni tempore in sanctuarium, intra velum coram propitiatorio, quod est supra arcam. In nube enim apparebo supra propitiatorium.* Atque ita ibi describit ceremonias & sacrificia, quibus debeat vti sacerdos. Ac per eas ceremonias, tanquam per *αἰνίγματα* spiritualia, ac cœlestia, verum scilicet sacerdotem Christum, verumque propitiatorium, verumque tabernaculum, corpus scilicet Christi significauit. At hæc omnia à Spiritu sancto instituta, & per hæc, spiritualia significata fuisse, docet Apostolus ad Hebræos 9. 8. Postquam enim horum omnium, quæ hic habentur, summam recitasset, atque in primis illud, quod sacerdos semel in anno ingrediebatur Sancta Sanctorum & ea oblato sacrificio denuo claudebat: subiecit hæc verba: *Hoc declarante Spiritu sancto nondum patefactam fuisse viam ad sacrarium, priore tabernaculo adhuc consistente, quod erat exemplar pro tempore illo.*

Loc. 5. ex Leuit. 26. vers. 12. & sequent.

LOquutus Iehoua ac primo prohibet idola, deinde subiicit promissionem: *Et ambulabo, incedere faciam meipsum, in medio vestri & ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum.* Colligitur ex hoc loco, illum esse Iehouam, qui in medio nostri, id est, in nobis ipsis inhabitat, & inambulat. Est enim hoc solius Iehouæ, in sanctis habitare, tanquam in suo templo. Hoc vero attribuitur Spiritui S. quod in nobis, tanquam in suo templo inhabitat. Sic enim legimus in priore ad Corinth. 6. 19. *An ignoratis, corpus vestrum templum esse Spiritus sancti qui in vobis est?* Item: *Quæ consensio templo Dei cum simulacbris? nam vos estis templum Dei viuentis, sicut dixit Deus, habitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* 2. Cor. 6. 16.

IX. Locus 6. ex Deut. 9. v. 8.

SIc ait Moses: *Etiam in Horeb prouocastis ad iram Iehouam, & iratus est Iehoua contra vos, vt perderet vos.* Docet apertè, illum, qui fuit ad iram prouocatus à populo, fuisse, & esse Iehouam. Attamen Iesaias dixit, hunc fuisse Spiritum sanctum: *Ipsi autem* (inquit) *fuerunt rebelles, & irasci fecerunt Spiritum sanctum eius.* Ier. 63. 10. Huc spectat, quod & Apostolus ait ad Ephes. *μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, per quem obsignati estis, in diem redemtionis*, hoc est, ne contristetis, seu ne tristitia afficiatis Spiritum sanctum. Ephes. 4. 30. Quid hoc sibi vult, nisi, ne ad iracundiam prouocate?

Locus 6. ex Iob. cap. 32. vers. 8.

PRofectò, *Spiritus est in homine, & inspiratio* שדי *sapere facit eos.* Sapientia igitur est à Spiritu Dei omnipotentis שדי. Iacobus tamen ait, esse à Deo. *Si quis indiget*, inquit, *sapientia postulet à Deo.* Iac. 1. 5.

X. Locus 8. ex Psalm. 2. vers. 1. & seq.

APostoli in actis dicunt, Iehouam illa, quæ in hoc Psalmo habentur, per os Dauidis prædixisse. *Domine* (inquiunt) *tu es Deus ille, qui fecisti cœlum & terrã, & omnia, quæ in eis sunt: qui per os Dauidis pueri tui dixisti. Quare fremuerunt gentes?* Act. 4. 24. Iehoua igitur verus Deus creator cœli & terræ, hunc Psalmum per os Dauidis cecinit. Petrus autem in Actis etiam docet, Spiritum sanctum per os Dauidis vaticinatum esse, dicens, *Oportuit impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid.* Act. 1. 16.

Locus 9. ex Psalm. 95. vers. 7. 8. & sequent.

LOquitur in hoc Psalmo Iehoua. Sic enim incipit Ps. *Venite, & exultemus Iehouæ.* Paulò pòst ait: *Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis cor vestrum, sicut in Meriba, sicut in die Masa, in deserto, in quo tentauerunt me Patres vestri, probauerunt me, & viderunt opus meum.* Quis igitur conquestus fuit cum populo, quod fuerit ab eo tentatus? est ipse verus Iehoua. Sicut etiam alibi dicitur: *Et tentarunt Deum in solitudine.* Psalm. 106. 14. Apostolus tamen ad Hebr. Spiritum sanctum describit tanquam illum, qui fuerit in deserto tentatus à populo, & qui hæc verba loquutus fuerit per Dauidem: *Quapropter*, inquit Paulus, *sicut dicit Spiritus ille sanctus, Hodie si vocem eius audieritis, ne obdurate corda vestra, sicut in exacerbatione, in die tentationis illius in deserto: vbi tentauerunt me* (Spiritum sanctum) *& viderunt opera mea: quapropter infensus fui.* Heb. 3. 7.

XI. Locus 10. ex Ies. 6. vers. 9. & seq.

QVi apparuit Iesaiæ, in ea gloria & throno, quē describit Propheta, fuit Iehoua. Et idem de excæcatione & induratione populi Iudaici vaticinatus, dixit Prophetæ: *Fac de, excæca cor populi eius.* Veruntamen Paulus in Actis ait, eum, qui hoc per Prophetam prædixit, fuisse Spiritum sanctum. *Rectè sanè Spiritus S. loquutus est, per Iesaiam Prophetam, Patribus nostris, dicens, Vade ad populum istum, & dic, Audientes audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non cernetis.* Act. 28. 25. &c.

Locus 11. ex Ies. cap. 11. vers. 1. & seq.

VAticinatus de Christo, qui instar virgulti oriturus erat de radice Isai, dixit: *Et requiescet super eum* (Christum) רוח יהוה

רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה. *Spiritus sapientiæ & intelligentiæ. Spiritus consilij & fortitudinis: Spiritus scientiæ & timoris Domini.* Is Spiritus est Iehoua. Idcirco enim dicitur Spiritus Iehouæ, quia è substantia est Iehouæ: sicut etiam noster Spiritus, è nostra substantia est. Idcircò dicitur Spiritus, quia à Patre procedit. Iohann.15.18. Ab effectis etiam idem liquet; vt est sapientiam communicare, quod solius est Dei. Ideò enim vocatur Spiritus sapientiæ, quod hic Spiritus sit horum donorum auctor & largitor; sicut docet Apostolus.1.Corin.12.4.&c. Is autem Spiritus, de quo hîc vaticinatus est Propheta, est ille, qui descendit & mansit, requieuitque super Christum. De quo illud apud Iohan. *Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto* Iohan.1.33. Est igitur Spiritus sanctus verus Iehoua. Nam etiam Apostolus dona, quæ dicit distribui à Spiritu sancto prout vult, ait eadem donari à Deo, qui omnia efficit in omnibus: docens Spiritum sanctum eundem esse cum Deo, Deum scilicet verum.1.Cor.12.6.

Locus 12. ex Ies. cap. 48. v. 16.

PRopheta ait, se missum fuisse ad populum à Iehoua, & à Spiritu eius; *Et nunc,* inquit אֲדֹנָי יֱהֹוִה שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ, *misit me, & Spiritus eius.* Attribuit etiam Spiritui sancto Dei, eandem missionem, quam Iehouæ Patri: dum ait: *Misit me Dominus Iehoua, & Spiritus eius.* Non enim ait cum Spiritu suo, vt intelligas missum esse Prophetam à Patre, instructum duntaxat donis Dei: sed ait, *Et Spiritus eius,* scilicet misit. Est igitur persona, intelligens, volens, mittens, & eiusdem auctoritatis cuius & Pater: ac proinde Iehoua. Est enim solius Dei, mittere Prophetas. Cum hoc consentit illud in Act.13.2. *Spiritus S. dixit, segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus ad quod elegi eos.*

Locus 13. ex Iesa. 61. vers. 1. & sequent.

MEssias de se loquitur, dicens: *Spiritus Domini* (Iehouæ) *super me: eo quod vnxerit Iehoua me.* Et Christus apud Luc ostendit: hæc fuisse de se prædicta. Luc.4.21. Se igitur tanquã hominem fuisse à Patre, & à Spiritu sancto missum, ad Euangelium prædicandum. Non est autem vllius creaturæ, vngere Christum in Prophetam, sacerdotem, Regem, eumque etiam quà homo est, mittere ad prædicandum, & suum officium faciendum: sed solius Dei. Idcirco apud Prophetas, maximè apud Ies. Iehoua semper ille est, qui promittit se missurum Messiam, qui eum vngit, quique eum dat Prophetam gentibus. Quod si excipias, verba sic esse intelligenda: quod ille, cuius est Spiritus, miserit Christum: nih l efficis. Nam legimus etiam apud Matth.4.1. Christum actum fuisse in desertum à Spiritu sancto.

XII. *Locus 14. ex Ierem. 31. vers. 31. & sequent.*

QVis obsecro est, qui promittit nouum fœdus domui Israel & domui Iuda? Iehoua: *Ecce dies veniunt* (inquit Iehoua:) *& feriam cum domo Israel, & cum domo Iuda, fœdus nouũ.* Et illud explicat, dicens: *Dabo legem meam in medio eorum, & in corde eorum describam eam.* Item, *omnes cognoscent me, à minimo eorum, vsque ad maximum eorum: quia propitiabor iniquitati eorum.* Apostolus vero ad Hebræos, hunc noui Testamenti auctorem docet esse Spiritum sanctum. *Testificatur autem* (inquit) *nobis & ipse Spiritus sanctus. Nam postquam prædixit* (nempe iste Spiritus) *hoc est fœdus, quod paciscar* (ego Spiritus sanctus) *cum eis, post dies illos, dicit Dominus* (Iehoua) *indidas leges meas in corda eorum, & in mentes eorum inscribam. Et peccatorum atque iniquitatum ipsorum, non recordabor amplius.* Noui quid possit excipi. Sed suo loco diluentur sophismata. Sunt alia pleraque testimonia, in veteri Testamento, & maximè apud Prophetas, quibus confirmari abundè potest, Spiritum sanctum verum esse Iehouam. Sed quis omnia colligat?

XIII. *Locus 15. ex Sapient. 1. ver. 5. & sequent.*

VNus locus superest, quem non possum prætermittere: quin, si non exactè explicem, saltem indicem. Is est in libro, qui dicitur sapientia Salomonis. Scio non esse librum hunc in canone, nihil tamen in eo contineri impium aut blasphemum, extra controuersiam est. Cap. igitur primo in ipso ingressu, perspicuè Deum Dei sapientiam, quæ est Dei Filius: & eiusdem Spiritum, quem Spiritum sanctum appellamus: nobis vidẽdum proponit: & Spiritum sanctum verum esse Deum, apertè ostendit. Propositio hæc est cap.1. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Cogitate* (sentite) *de Deo in bonitate, & in simplicitate cordis, quærite illum.* Sequitur ratio propositionis, & maximè cur in bonitate & simplicitate cordis quærendus sit Deus. *Quoniam inuenitur ab ijs, qui non tentant eum. Apparet autem* (id est, sese visendum exhibet) *ijs qui non diffidunt ei.* Sequitur confirmatio à contrario, σκολιοὶ γὰρ λογισμοὶ (id est tortuosæ enim cogitationes) *separant à Deo.* Vocat σκολιοὺς λογισμοὺς, impiorum iudicum cogitationes & ratiocinationes contra iustitiam, & contra verbum Dei. Et opponitur hoc dictum illi, quòd antea iussit, dicens: *Quærite Deum in simplicitate cordis.* Et illi altero; *Apparet autem iis, qui non diffidunt ei. Tentata autem potentia arguit insipientes,* & opponitur hoc dictum illi, *Inuenitur ab iis, qui non tentant eum.* Quæ est autem hæc δύναμις θεοῦ? Docet Apostolus esse ipsum Christum.1 Cor.1.24. Lucas esse Spiritum sanctum. καὶ δύναμις *Altissimi obumbrabit tibi.* Luc.1.35. *Si quidem in maliuolum animum non ingreditur sapientia: nec habitabit in corpore* κατάχρεῳ ἁμαρτίας: hoc est, in homine, qui peccato implicitus sit, & obnoxius subditusque tanquam mancipium. κατάχρεως enim significat hominem vsuris & debitis implicitum. Sic etiam vocat hominem maximè iudicem peccatis implicitum, & deditum, & quasi obæratum, ita vt non possit se inde extricare. Ea iterum Christum, nomine sapientiæ significatum. Is enim Spiritu & vera sui cognitione, non habitat in hominibus, qui mancipia sint peccati. Sequitur igitur explicatio. *Spiritus disciplinæ sanctus fugiet* (pro fugit) *dolum: & abrigetur* (subducet se) *ab insipientibus cogitationibus, καὶ ἐλεγχθήσεται aduenienete iniustitia,* hoc est, & fugatur aduentu iniquitatis, & iniustitiæ. φιλάνθρωπον γὰρ πνεῦμα σοφίας: hoc est, humanus enim, seu hominum amans est, ac proinde non sinit eos, qui in homines sunt iniusti, iniurij, maledici. Ideò sequitur. *Et blasphemum non absoluet à labiis eius.* hoc est, Spiritus sapiẽtiæ non finet impunitum eum, qui labiis suis in hominem est blasphemus, & cõtumeliosus, vti sunt iudices, quum iniustas ferunt sententias. *Quoniam renum eius testis est Deus: & cordis ipsius inspector verus, & linguæ auditor:* Adfert hic confirmationem, Spiritum sanctum non permissurum vt impunitus abeat homo maledicus, & blasphemus. Quid ita? *Quia* (inquit) *Deus est conscius renum.* Spiritum sanctum hîc vocat Deum. Et huic dat cognitionem cogitationum, affectuum, & verborum omnium. Apparet autem eum loqui de Spiritu, quia subdit: *Nam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum* (sua scilicet præsentia, ac proinde omnia videt & audit. Idcirco subdit, *Et continens omnia* (id est, & iste Spiritus, qui omnia continet, & sustentat:) *scientiam* (notitiam) *habet vocis.* hoc est, audit, & nouit omnium voces, & quicquid vbique terrarum dicatur. Ratio: quippe qui omnia contineat, & vbique sit. Concludit. *Itaque διὰ τοῦτο* (quia vbique est, & omnia audit, & est φιλάνθρωπον Spiritus) *qui loquitur iniusta, non latebit* (Spiritum S. hunc:) *nec prætaeribit* (παροδεύσῃ αὐτὸν) *eum ἡ ἐλέγχουσα ἡ δίκη,* vltrix pœna.) Conclusio principalis. Ergo diligite iustitiam, qui iudicatis terram: & nolite iniusta loqui: hoc est, iniustas ferre sententias. In hoc contextu Spiritui sancto datur apertè, Primo, odium peccati, quia fugit hominem dolosum, & subducit se ab iis, qui vana cogitant, & moliuntur, & cum aduenit iniquitas, ipse fugatur. Est enim pugna inter Spiritum S. & peccatum, seu Spiritum malignum Secundò, Datur amor erga hominem. Ideò vocatur φιλάνθρωπος. Tertiò, Datur iustitia. Idcirco dicit Salomon, quod iste Spiritus non finit impunitum, seu absoluit hominem, qui suis labiis maledicat, seu blasphemet. Quarto, datur cognitio rerum omnium, etiam cordium nostrorum, & disertè vocatur Deus. Idcircò ait, *nam renum eius testis est Deus, & cordis ipsius inspector verus, & linguæ auditor.* Quintò, Datur immensitas: qua vbique est, & omnia replet. Idcircò ait: *nam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Sextò, Datur iterum cognitio omnium, quæ dicuntur & fiunt. Idcirco subdit: *Et quod continet omnia,* id est, Spiritus ipse, *notitiam habet vocis.* Et concludit: *διὰ τοῦτο qui loquitur iniustè, non latebit eum.* Septimo, Datur summa iustitia. Idcircò: *nec præteribit eum vltrix pœna.* Hæc certè non competunt, aut competere possunt, nisi in verum Deum. Est igitur Spiritus sanctus verus natura, & essentia Deus: quoniam quæ propria sunt essentiæ diuinæ, prædicantur in scripturis de Spiritu sancto, & verus Iehoua appellatur, vt antea visum est. Atque hæc satis sint, ex veteri Testamento, pro Deitate Spiritus sancti.

CAPVT II.

Explicatio locorum, quæ sumpta sunt ex Euangelistis, ad confirmandam Deitatem Spiritus sancti.

ID verò, quod satis abundè ex veteri Testamento demonstrauimus, de diuina Spiritus sancti essentia: fusius ex libris noui fœderis est ostendendum. Quare

locos, qui hac de re, in nouo fœdere sparsi sunt, seruato librorum ordine, nunc in vnum colligemus, atque examinabimus diligenter, & thesim superius allatam, argumentis inde ductis, confirmabimus.

Locus primus ex Matth. 1. vers. 8.

I*Esu Christi verò natiuitas ita fuit. Nam cùm Mater eius Maria, desponsata esset Ioseph. priusquam conuenissent, inuenta est in vtero habens* (vterum ferre) *ex Spiritu sancto.* Coniungo cum hoc versu versum 23. vbi recitatur vaticinium de hac re Ies. Prophetæ: *Ecce illa virgo habebit in vtero, & pariet Filium, & vocabis nomen eius Immanuel: quod est, si interpreteris, nobiscum Deus.* Iesa 7. 14. Hic primò docetur, Spiritum sanctum esse personam, seu substantiam intelligentem, volentem. & deinde verum Deū. Etenim Spiritus sanctus est persona, quia viri præstitit vicem: vnde dicitur Maria gestasse vterum, ex Spiritu sancto. Quum enim ait Mariam gestasse vterum, ex Spiritu S. opponit Spiritum sanctum viro: & significat, sicut aliæ mulieres gestant vteros ex suis viris, quia scilicet horum actione & semine concipiunt fœtus: ita Mariam gestasse vterum, non ex viro, sed ex Spiritu sancto, quod scilicet Spiritus sanctus, instar viri, mirabiliter effecerit, vt in vtero Mariæ conceptus sit Iesus. Spiritus igitur sanctus, persona est vera: quia vicem præstitit viri. Hoc clarius explicat Lucas 1. 31. Quum enim dixisset Angelus, *Ecce concipies in vtero & paries:* *quomodo,* inquit illa, *quoniam virum non cognosco?* Quasi dicat, omnis mulier gestat vterum, ex cognito suo viro. Ego autem non cognosco virum. Quomodo igitur? *Spiritus sanctus* (inquit Angelus) *superueniet in te.* q. d. Spiritus sanctus e cœlo super te veniet. & is, loco viri tibi erit. Sua enim interna vi, & actione efficiet, vt concipias: gestabis igitur vterum ex Spiritu sancto. Hic certè describitur Spiritus sanctus, non vt actio, & ἐνέργεια aut motus: sed vt persona agens, mouens, efficiens, Deus etiam apertè demonstratur multis rationibus. Primò à nomine τὸ πνεῦμα, ille Dei Spiritus: non ergo creatus, quia procedit à Patre. Io. 15. 26. Quare est de substantia Patris, eoque Deus. Deinde à nomine, Sanctus. Cur enim Sanctus dicitur? non tam quia Sanctus per se, sicut & Pater, qui ait, *Sancti estote quia & ego sanctus sum* Leuit. 11. 44. quam quia omnes sanctificat. Vtrumque autem solius Dei est. Præterea à dictione, virtus Altissimi. Ergo vis hæc Dei, non est separata à Deo: sicut nec virtus cuiuspiam ab ipso cuius est separata est. Deinde non est in Deo accidens: ac proinde de essentia est Dei, eoque Deus. Est enim essentia illa, impartibilis. Ad hæc ab actione: *superueniet* (inquit) *in te:* scilicet è cœlo *& obumbrabit tibi:* sicut etiam Gen. 1. vers. 2. *Spiritus Domini* מרחפת Non est enim vllius creaturæ sua vmbra efficere, vt virgo concipiat. At Maria, vi Spiritus sancti concepit: & ex eo gestauit vterum. A collatione etiam vaticinij Iesaiæ, cum hac historia. Quis dixit *Ecce virgo concipiet?* est Iehoua, vt ibi liquet. Ex quo dicit concepturam? nempe ex se Iehoua, neque enim ex alio poterat concipere virgo quam ex Iehoua: ac non concepisset virgo, nec fuisset signum. Ex aliquone Spiritu creato? at nullius creaturæ est efficere vt virgo concipiat. Nū ex semine? Ac præterquā quod fieri hoc non potuit: contrarium etiam docet Angelus, verborum Iehouæ interpres, quum ait Mariæ, eam concepturam ex Spiritu sancto, id est, ex Spiritu Iehouæ. Ergo quum dixit: *Ecce virgo concipiet:* necessario subintelligendum est, ex me Iehoua: & hoc etiam inde liquet, quia ait. *Et vocabis nomen eius Immanuel:* quasi dicat, ideirco Immanuel eum vocabis, quia ex me אל Deo, concipietur: non dico ex mea substantia [neque enim Iesus qui verus homo, est ex substantia Dei] sed ex Deo solo agente, ac concipere efficiente. Atqui concepit virgo, & gestauit vterum ex Spiritu sancto, vt ait Matth. Spiritus igitur sanctus est Iehoua.

II. Loc. 2. ex Matth. 3. versic. 16. & 17.

E*T baptizatus Iesus, ascendit statim ex aqua: & aperti sunt ei cœli, & vidit Spiritum Dei descendentem, tanquam columbam, & venientem super eum & ecce vox, &c.* Marcus 1. 10. ait scissos fuisse cœlos, quum descendit Spiritus sanctus super eum. Lucas 3. 21. &c. ait Spiritum descendisse corporea specie, tanquam columbam super eum. Ex hoc etiam loco non obscurè apparet Spiritum sanctum esse Deum, primò à scopo Euangelistæ. Cur enim hæc narrat? Voluit ostendere, Iesum fuisse à Deo inauguratum publice, ad munus docendi, & redimendi mūdum, Deoque reconciliandi. Huc enim spectat vox, *Hic est filius meus, &c. In quo acquiesco.* Huc spectat circumstantia temporis: quia antequam officio fungatur Prophetæ, inauguratur: & paulò pòst prodit ad officium faciendum. Pater igitur, & Spiritus sanctus Iesum inaugurarunt. Pater, sua voce: Spiritus sanctus suo visibili super eum descensu. Sicut autem non est vllius creaturæ, mittere Prophetam vllum, sed solius Dei iuxta illud, *Prophetam suscitabit Dominus,* Deut. 18. 15. & de pseudoprophetis, *Currebant,* inquit, *& ego non mittebam eos* Ier. 23. 21. Sic multò minùs vllius fuit creaturæ, Iesum vel mittere, vel inaugurare Prophetam, & mundi redemptorem. Huc illud Ies. 61. 1. Luc. 4. 18. *Spiritus Domini super me: propterea quod vnxit me: pauperibus Euangelizatum misit me.* Deinde de nullo vnquam Angelo, purâve creatura legitur, quum descendit è cœlo, cœlum fuisse scissum & apertum: sed semper symbolum fuit, singularis præsentiæ Dei. Sic de Filio Dei, sedente ad dextram Patris, ait Stephanus, Act. 7. 56 *Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris, &c.* Ergo cùm ad descensum Spiritus sancti dicat Marcus, scissos fuisse cœlos: & Matth. apertos: vterque docere voluit, Spiritum hunc, Spiritum esse Dei, Deū. Inde etiam hoc confirmatur, quia ait, Spiritum hunc descendisse super Iesum, & Ioh. ait, mansisse super eum, Io. 1. 33. Nō fuit igitur spiritus creatus. Non est enim Spiritus creati, descendere & manere super Christum: sed potiùs illi astare, illique ministrare, vt apud Matth legitur, Angelos fecisse, illumque adorare, vt iubentur in Psalmo: & citatur ad Heb Matth. 4. 11. Heb. 1. 6. Psal 97. 7. Neque dici potest, nomine Spiritus intelligenda esse dona Dei. Hic enim Spiritus, substantia fuit, quæ columbæ, vel verum corpus vel speciem sibi assumpsit, & in ea apparuit. Huc accedit, quòd Euangelistæ subdunt, simulatque fuit baptizatus, & ita inauguratus Christus: eum statim fuisse ab hoc Spiritu actum seu subductū in desertū. Estne vllius creaturæ, Iesū Christū ducere, aut agere huc vel illuc, & præsertim in desertum, vt tentaretur à Diabolo? Si quis perpendat diligenter, totam hanc Spiritus S. actionem, qua fissis cœlis, in specie columbæ descendit super Christum, & hoc visibili symbolo eum inaugurauit, & inauguratum statim in desertum subduxit, vt tentaretur à Diabolo: Videbit apertè hunc Spiritum, & rem esse subsistentem, intelligentem, volentem; & nullo modo creatum esse Spiritum, sed Deum creatorem: Qui sicut descendit supra Mariam, & illam obumbrando, creauit in eius vtero animam & corpus Iesu: Sic in baptismate descendit super Christum, & eum, vt hominem inunxit, & suis repleuit donis.

III. Loc. 3. ex Matth. 12. vers. 31. 32. & Marc. 3. vers. 29. & Luc. 12. vers. 10.

BLasphemare Spiritum sanctum est veritatem, agnitam per gratiam Spiritus sancti, ex animo & destinata malitia oppugnare, & in perpetuum reijcere. Hæc vero ideo est irremissibilis: quia secum affert impœnitentiam. Hebr. 6. 4. &c. Idcirco verò coniungitur cum impœnitentia: quia cùm sit maxima omnium iniuria in Deum, Deus hos homines non vult donare resipiscentia. Sunt enim reprobi: & hoc peccatum, testimonium est reprobationis. Ideo autem est maxima iniuria: quia qui hoc modo peccant, non solùm peccant in personam Spiritus sancti, sed in gratiam eius. Quid enim agunt aliud, quàm quod Spiritui sancto intus veritatē docenti, in faciem inspuunt, & quasi aiunt, mentiris? Ideo dicuntur Spiritum gratiæ contumelia afficere. Hebr. 10. 29. Hoc autem nihil grauius. Ergo primùm ab ipsa gratia Spiritus S. & eius opere, quod est veritatem patefacere: deinde à peccati grauitate, & irremissione liquet Spiritum S. esse Deū. Si quis probè intelligat, quid sit blasphemia in Spiritum S. & quam ob causam dicatur, & reuera sit irremissibilis: is etiā perspicuè videbit Spiritum S. verum esse Deum. Ergo notandum est, primùm, non simpliciter, dici peccatum in Spiritum sanctum, sed blasphemiam seu conuicium. Fit igitur verbis siue expressis, siue etiam intùs in mente tacentis. Deinde notanda est causa, cur dicatur blasphemia non in Filium, aut in Patrem, sed in Spiritum sanctum: ea non est, quod qui in Spiritum S. blasphemus est, is etiam non sit cōtumeliosus in Patrem, & in Filium. Quomodo. n. non est cōtumeliosus in Patrem, ac in Filiū, qui blasphemus est in Spiritum S. cum Spiritus S. Spiritus sit & Patris & Filij: & qui conculcant sanguinem Filij, dicantur blasphemare Spiritum sanctum? Sed ea est ratio, quia Spiritui sancto hoc propriè datur in scripturis: cum scilicet intus in cordibus nos docere, nos alloqui, nobis patefacere veritatem. Etsi enim etiam Pater dicitur nobis reuelare Filiū, & Filius Patrem, eoque & Euangelij veritatem vterque patefacere: quia tamen vterque hoc facit per Spiritū suū sanctū, idcircò propriè & immediatè Spiritui sancto hoc datur, quod Euangelij veritatem nobis perspectā reddat interna sua actione, & illustratione. Hinc colligimus, quid sit blasphe-

blasphemare Spiritum sanctum, est veritatem nō ignoratam, sed cognitam per Spiritum sanctum non simpliciter, aut ex infirmitate, sed ex animo, & ex destinata malitia oppugnare. Hæc est propriè blasphemia in Spiritum sanctum, qualis fuit Pharisæorum, quum dicerent, Christum eiicere dæmonia in Beelzebub, non in Spiritu sancto. Erant enim aliter persuasi, & conuicti in conscientia, vi Spiritus sancti veritatem patefacientis. Et hac de causa dixit Christus, non posse illud conuicium remitti: quia scilicet nulla ratione excusari poterat. Nam si quis veritatem oppugnet, sed incognitam: vtcunque excusabilis est, vt Paulus, idcirco ait, se veniam consecutum esse: quia ignorans fecerit in incredulitate. 1. Timoth. 1. 13. Si quis itidem neget ex infirmitate, capax est adhuc resipiscentiæ, & obtendere potest infirmitatem, & imbecillitatem. Sed qui & citra ignorantiā, & citra infirmitatem, verùm sciens ac volens, & ex destinata malitia (vt in epist. ad Hebr. habetur cap. 6. v. 4. & 10. v. 18.) veritatem à Spiritu sancto patefactam oppugnat: is verè dicitur blasphemare Spiritum sanctum, & ea de causa, nihil prorsus, quo se excuset ostendere potest: Ac proinde, neque etiam huiusmodi blasphemi resipiscere possunt, sunt enim, vt loquitur Apostolus αὐτοκατάκριτοι Tit. 3. 11. Hæc igitur est causa, cur ij dicantur blasphemare, non Filium, etiamsi abnegant Filium: Sed Spiritum sanctum, non tam quia peccant in eius personam, quàm quia in eius gratiam sunt contumeliosi. Summa, qui veritatem hoc modo oppugnant, idcirco dicuntur in Spiritum sanctum esse blasphemi & contumeliosi: quia hoc facere, nil aliud est, quàm Spiritui sancto, qui intus veritatem docet in faciem conspuere, ex destinata malitia conuiciari, & mendacij crimen obiicere: qua contumelia, quæ maior excogitari potest? Vnde ab Apostolo ij dicuntur Spiritum gratiæ contumelia afficere, Hebr. 10. 29. Hinc verò satis apertè apparet: primo: An Spiritus sanctus motus tantùm quidam sit, & actio Dei: an vero substantia, intelligens, volens, agens. Nemo enim potest dici blasphemus in actionem aliquam, sed in ipsum loquentem, docentem, dicentem. Deinde apparet etiam, an sit Deus, necne sit. Est enim solius Dei, veritatem intus in animo patefacere, & docere. Vnde quicūque ita edocti sunt veritatem, vocantur θεοδίδακτοι in sacris literis. Iesa. 54. 13. Ier. 31. 33. Ioh. 6. 45. Quis autem docet? Spiritus sanctus. Ergo etiam ex hoc loco non obscurè colligitur, Spiritum sanctum, qui veritatem docet, & in quem blasphemi sunt illi, qui veritatem agnitam ex destinata malitia oppugnant: verum esse natura & essentia, Deum.

IV. Locus 4. ex Matth. 28. vers. 19.

NEque etiam obscurus est locus ille, qui est de Baptismo. Dominus Iesus posteaquam instituisset ministerium verbi, & iussisset Euangelium perferri ad omnes gentes, dicens: *Profecti ergo, docete omnes gentes*: Mox etiam iussit omnes eos, qui Euangelio credidissent, sigillo noui fœderis obsignari, nempe Baptismate. Et quanam forma? *Baptizantes eos, inquit, in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti.* Vsi sunt omnes Patres hoc loco, ad demonstrandam deitatem, tum Filij, tum Spiritus sancti, quod nimirum non liceat baptizari quempiam in vllum hominem, seu in nomen alicuius rei creatæ: sed tantum in Deum. Et rationem adferunt: quoniam baptizari in nomen alicuius, nil aliud sit, quam baptizari in eius cultum, religionem, fidem, doctrinam. Est autem tali cultu, & religione Deus tantum colendus: eiusque doctrina simpliciter audienda. Et huc aiunt spectare illud Apostoli, 1. Cor. 1. 13. *Nunquid in nomen Pauli baptizati estis?* quasi diceret, minime: quod id non liceat: quemadmodum etiam (inquiunt) non licet credere, nisi in Deum. Cæterùm ex hac forma Baptismi apertius etiam veram vtriusque Deitatem possumus colligere, si spectemus, cuius rei sigillum sit baptismus. Baptismus sigillum est noui fœderis: quo omnes, qui recipiuntur in fœdus nouum, obsignantur Deo. Quorsum autem hæc obsignatio? Præter alios fines, hic etiam est non postremus: nempe vt hoc symbolo tum ipsi sese meminerint, cum alij intelligant, eos receptos esse in fœdus. Cuius, seu quorumnam? Eorum, in quorum nomen baptizati sunt: eoque meminisse eos debere, se non amplius sui esse iuris, sed eius, in cuius nomen baptizati, & in cuius fœdus recepti sunt: ac proinde meminisse etiam debere sui officij, quod in Baptismate promiserunt illi, quo cum in fœdus coierunt: fidei nimirum, inuocationis, cultus, & obedientiæ. Quis autem est ille, qui nos in suam amicitiam, fœdere icto, & firmato recipit? Deus Iehoua: ille nimirum, cui etiam soli symbolo fœderis obsignamur, obsignarique licet. At obsignamur tam Filio, & Spiritui sancto, quàm Patri. Baptizamur enim in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti. Quis igitur ex hac forma baptismi, non apertè videat effici, sicut Patrem, sic etiam Filium, & Spiritum sanctum esse Deum? Est enim consecutio hæc certissima.

Ab illis recipimur in nouum fœdus, in quorum nomen baptizamur. Baptismus enim symbolum est noui fœderis.

Baptizamur autem in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti.

A Patre igitur, & Filio, & Spiritu sancto, recipimur in nouum fœdus.

Porro, qui nos in suam κοινωνίαν, icto fœdere, recipit, Deus est Iehoua.

Ergo tam Filius, & Spiritus sanctus, quàm Pater, Deus est Iehoua.

Et huc spectat, quod ad Heb. 10. 15. &c. introducitur Spiritus, qui dicit: *Hoc est fœdus meum, &c.* Adde modo huc argumentum à partibus fœderis ductum, nimirum, quod sicut nos promittimus fidem & obedientiam illis, in quorum nomen baptizamur: sic illi vicissim pollicentur gratiam, remissionem peccatorum, salutem æternam. Hæc autem polliceri, & præstare, solius est Dei. Item in Baptismate sumus ita illius, in cuius nomen baptizamur: vt non simus amplius nostri iuris, sed illius, cui fœdere coniungimur. Scriptura autem tam docet nos esse Spiritus sancti, quàm Patris, & Filij: *An ignoratis, vos esse templum Spiritus sancti, neque esse vestri iuris?* 1. Corinth. 6. 19.

V. Loc. 5. ex Ioh. 3 vers. 5.

N*Isi quis genitus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto: &c.* Est etiam hic locus ad confirmandam Spiritus sancti Deitatem meo quidem iudicio, efficacissimus. Nam si quis illum verum esse Deum concludat, qui cum reliquo mundo homines quoque creauit: nemo certe sanus, talem hominem irridere, aut talem argumentationem refellere poterit: cum hoc proprium Dei sit, omnia condidisse, & condere, & conseruare, & viuificare: vt Prophetæ, & Apostoli docent. Ier. 10. 11. Act. 4. 24. Quanto minus igitur rideri potest, aut debet ille, qui eum verum esse Deum contendat, cuius actione, & virtute homines nouæ fiunt creaturæ, & in vitam diuinam, ac incorruptibilem regenerantur? Regeneratio enim talis de qua loquimur, longe præstantior, & excellentior est, ipsa prima creatione & naturali vegetatione. Proinde qui ita sunt regeniti, filij Dei vocantur, & nati ex Deo. Iohann. 1. 12. 13. quòd proprium Dei sit homines sibi regenerare & suos efficere filios. Atqui Christus dat hunc effectum Spiritui sancto, quum ait oportere nasci denuò: & qui nascitur ex Spiritu, spiritualem esse: & nisi quis renatus fuerit ex Spiritu sancto, non posse introire in regnum Dei. Et sic Scriptura passim tradit hanc doctrinam, per Spiritum sanctum fieri hominum regenerationem: Tit. 3. 5. Et denique per eundem etiam, nostra corpora ad immortalem vitam tandem viuificatum iri. 2. Corinth. 3. 7. Rom. 8. 11. Ergo si ex eo, quod ostendimus, per Spiritum sanctum, non minus, quàm per Λόγον, omnia esse à Patre condita, omnia viuificari, & sustentari, meritò conclusimus Spiritum sanctum non minus esse Deū: quàm etiam sit Pater, & Filius, multo efficacius hoc idem euincimus ex eo, quòd quicunque regeneratur, ex Spiritus sancti virtute & actione regeneratur. Deinde idem sunt nasci ex Deo, & regenerati ex Spiritu sancto. Spiritus ergo sanctus Deus. Quod si quispiam contendat, non esse idem plane, nasci ex Deo, & generari ex Spiritu sancto, quòd ideò dicamur nati ex Deo, quia Deus Pater est, qui nos in filios sibi genuit, dicamur verò generati ex Spiritu sancto, quia illo, tanquam Dei virtute, semineque incorruptibili regeneremur, ac proinde non sequi, Spiritum sanctum esse Deum, nullo negotio refellitur hæc exceptio. Principiò demonstratum est Spiritum sanctum non esse talem Dei virtutem, quæ non sit vera substantia, neque ἐνέργειαν, seu motum, & actionem aliquam, sed veram substantiam, per se subsistentem, intelligentem, volentem, agentem. Aut igitur tanquam causa efficiens, homines sua actione regenerat in filios Dei; aut non regenerat. Si non regenerat, non possumus igitur dici renati esse Spiritu sancto, quoniam ipse Spiritus, neque est materia, ex qua regeneremur, neque est forma, qua constet regeneratio; (Hæc est enim qualitas noua creata, ex qua humana natura renouatur, vnde etiam vocamur noua creatura) neque est pura actio, qua à Deo Patre regeneremur, vt ostensum est: vnde neque dicimur regenerati ex actione, sed actione: nec denique instrumentum est, quo Deus vtatur ad nos regenerandos; sed vera est substantia & vera persona quæ intelligit, vult & agit. Quare, si Spiritus sanctus, non regenerat vt causa efficiens, ex ipso renati sci homines, dici nullò modo possunt. Vere autem renascimur,

vt Christus loquitur, ex Spiritu sancto. Renascimur igitur ex ipso tanquam ex causa efficiente: sicut omnes liberi, dicuntur ex suis nasci parentibus. Quare idem planè sunt, nasci ex Deo & renasci ex Spiritu sancto: & Spiritus sanctus causa est efficiens nostræ regenerationis. Ac proinde ex eo, quod Christus ait: *Nisi quis renatus fuerit ex Spiritu sancto:* meritò concludimus Spiritum sanctum verum esse Deum.

VI. Loc. 6. ex Ioh. 14. vers. 26. & 15. v. 26.

Ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Liquet etiam hinc Spiritum sanctum, tum esse personam, quia consolatur, quia docet, quia suggerit omnia: tum etiam esse Deum, ab his effectis. Solius enim Dei est, consolari, omnia docere, & omnia quæ docuit Christus, mentibus nostris suggerere.

Deinde ait, cap. 15. *Quum autem venerit ὁ παράκλητος, quem ego mittam vobis à Patre (Spiritus, inquam, ille veritatis qui à Patre ἐκπορεύεται procedit, emanat) ille testabitur de me, sed & vos testabimini.* Hinc itidem apparet Spiritum sanctum esse personam, quia ait: *Ille testabitur de me.* Nam si dicas, dicitur testari de Christo: quia afflatus est Dei in mentes Apostolorum immissus, per quem illi testati sunt de Christo, nihil dicis. Discrimen enim facit inter Apostolorum, & Spiritus sancti testimonium, cùm primò dicat, ille testabitur: deinde subdat: *sed & vos testabimini.* Quare sicut Apostoli personæ sunt, quæ testatæ sunt: sic etiam Spiritus sanctus non est actio, seu afflatus, per quem: sed persona, quæ testata est de Christo, Apostolis, & aliis, afflatu, signis, & donorum distributionibus, quibus omnibus veritatem in animis electorum obsignauit: Christum nimirum esse vnicum, in quo nostra salus sit posita, & firma. Deinde hinc etiam liquido colligitur, Spiritum sanctum esse Deum: hac enim ratione, qua Spiritus sanctus testimonium dedit Christo, veritatem scilicet Euangelij in animis electorum confirmando, interno afflatu, & actione in animis: & deinde externis etiam signis, & donorum distributionibus testificari nulla potuit, aut potest creatura. Item ait, hunc Spiritũ à Patre procedere, seu emanare ἐκπορεύεσθαι. Qualis autem obsecro potest esse hæc Spiritus sancti à Patre processio, seu emanatio? Primùm æterna est. Nunquam enim non Spiritus sanctus a Patre processit: Sicut etiam nunquam non Filius ex Patre est genitus. Hanc æternam processionem indicauit Iesus Christus, hoc verbo procedit quasi diceret, Spiritus qui semper, & perpetuo procedit à Patre. Et alibi æternus prædicatur Spiritus sanctus. Hebr. 9. 14. Est igitur æterna processio Spiritus sancti. Deinde essentialis est ista processio: non enim procedit Spiritus sanctus à Patre, vt accidens de subiecto. Nam Spiritus sanctus non est accidens, sed substantia. Neque etiam in Patre vllum est accidens, sed totus est substantia, & sua essentia. Neque etiam, vt substantia finita de substantia finita procedit, ita vt sint duæ diuersæ inter se substantiæ, sicut fœtus procedit ex vtero matris. Est enim Pater immensus, & Spiritus sanctus immensus: vt videmus in libro Sap. *Spiritus Domini repleo orbem terrarum & continet omnia* Sap. 1. 7. Non igitur ita procedit à Patre, vt diuidatur, & separetur à Patre: sed est semper in Patre, sicut & in Filio: vnde & Spiritus vtriusque dicitur. Neque etiam procedit, vt substantia infinita & immensa, tum quia non possunt esse multæ substantiæ immensæ, tum quia sic essentia Dei composita esset tribus substantiis: est autem simplicissima. Non igitur procedit Spiritus à Patre, vt vna substantia seu essentia, cùm vna tantùm sit Diuina essentia, vnus Iehoua. Qualis igitur est ista processio? seu quomodo intelligendus est Spiritus sanctus procedere à Patre, adde & à Filio, vt postea explicabimus? Non alia ratione, quam per communicationem eiusdem essentiæ, à Patre & à Filio in Spiritum sanctum. Sicut enim generatio Filij ex Patre, nil aliud est, vt suprà ostendimus, quàm totius essentiæ paternæ in Filium deriuatio, seu communicatio: Sic processio Spiritus sancti nil aliud est, quàm eiusdem essentiæ, & quidem totius, plena & perfecta participatio, in ipso Spiritu sancto incomprehensibili modo facta. Et sic Antiquissimi patres interpretati sunt, & similibus quibusdam explicârunt. Iustinus in ἐκθέσει τῆς πίστεως. pag. 177. posteaquam dixisset quomodo Filius genitus sit ex Patre, nẽpe sicut φῶς ἐκ φωτὸς, per communicationem scilicet totius eiusdem luminis, hoc est Deitatis. Ac proinde Filium, & coæternum esse Patri, eiusdemque essentiæ, & genitum esse à Patre, sine vlla, vel passione, vel alteratione, vel decisione. Idem etiam concludit de Spiritu sancto his verbis, τὴν αὐτὴν δὲ γνῶσιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔχομεν· ὅτι ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πνεῦμα· παράγει δὲ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως διαφέρον: (pro διαφέρον) ὁ μὲν γὰρ φῶς ἐκ φωτὸς γεννητῶς ἐξέλαμψε· τὸ δὲ (scil. πνεῦμα) φῶς μὲν ἐκ φωτὸς, καὶ αὐτὸ οὐ μὴν γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προῆλθεν, ὅπως συναΐδιον πατρὶ ὄντως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. οὕτως ἀπαθῶς ἐκεῖθεν ἐκπορευθὲν πνεῦμα. Processio igitur Spiritus sancti ex Patre nil aliud fuit Iustino, quàm eiusdem essentiæ communicatio. Tertullianus contra Prax. pagina 410. Posteaquam similibus radicis, & fruticis: fontis & fluuij: Solis & radij vtcunque declarasset, quomodo Filius genitus sit ex Patre, per communicationem scilicet eiusdem essentiæ Patris: mox etiam hæc subiecit de Spiritu sancto. *Et tertius vbi est, tres sunt. Tertius enim est Spiritus à Deo & Filio. Sicut tertius à radice, fructus, & frutice: & tertius à fonte, riuus, & flumine: & tertius à Sole, apex, & radio. Nihil tamen à matrice alienatur, à qua proprietates suas ducit. Ita trinitas per consertos & connexos gradus, à Patre decurrens, & monarchiæ nihil obstrepit, οἰκονομίας statum protegit. Hanc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro, Patrem Filium, & Spiritum sanctum testor: tene vbique. Et ita quid quomodo dicatur agnosces.* Docuit igitur illis similibus, quomodo etiam Spiritus sanctus à Patre & à Filio procedat: participatione scilicet seu communicatione, eiusdem essentiæ Patris, & Filij. Scio scopum Christi fuisse, docere, Spiritum S. nihil allaturum, nisi à Deo: sicut & ipse de se dixerat: quia tamen dixit eum à Patre procedere, voluit etiã indicare illum esse Deum: quando ex Deo Patre nullum procedere accidens potest, sed tantùm substantia, eaque diuina. Cum hæc ita habeant: ergo ex eo, quod Christus ait, Spiritum sanctum procedere à Patre, manifeste & necessariò efficitur, Spiritum S. verum esse Deum: cum hæc promissio sit æterna, & fiat communicatione eiusdem numero essentiæ: quæ sicut tota est in Patre, & in Filio; sic etiam tota in ipso est Spiritu sancto.

VII. Locus 7. ex Ioh. 20. ver. 22. & 23.

Legimus Christum insufflasse in Apostolos Spiritum sanctum, & ita auctoritatem remittendi, & retinendi peccata, in hæc verba dedisse: *Accipite Spiritum sanctum, &c.* Sunt igitur hîc tria consideratione dignissima, & quæ omnia ad rem faciunt. Flatus Christi eiusdem Spiritus auctoritas remittendi peccata. Flatus sensibile, & corporale symbolum fuit, rei inuisibilis, & verè spiritualis: hoc est, Spiritus sancti. Symbolum autem ad rem cuius est symbolum, valdè accommodatum fuit. Primo Spiritus sanctus vento comparatur, Iohann. 3. 8. & ideò etiam dicitur Spiritus, quod spiretur à Patre, & à Filio, quasi ex corde Patris & Filij. Deinde vt flatus ille è substantia Christi erat, ita Spiritus sanctus. Hinc efficitur, & Christum, qui eum spirat, & Spiritum sanctum, qui à Christo fuit spiratus, & spiratur: verum esse Deum, Filio, & Patri ὁμοούσιον. Quod ad secundum attinet, Christus insufflando, ipsissimum Spiritum sanctum ex sese communicauit, & reipsa dedit Apostolis. Neque enim assentior illis, qui putant donum tantùm aliquod Spiritus sancti, seu gratiam, qua idonei fierent ad prædicandum Euangelium à Christo datam fuisse Apostolis: sed ipsummet Spiritum sanctum dedit Apostolis, & ipsi illum receperunt, & in eis inhabitauit, in eis loquebatur, arguebat mundum, in eis edebat miracula, in eis remittebat peccata. Sic etiam reipsa Spiritus ipse sanctus habitat in omnibus fidelibus, & eos regit, agit, ducit. Nota sunt dicta: *Si quis diligit me, &c. veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus.* Iohan. 14. 23. *Qui non habet Spiritum Christi: &c.* Item: *Quotquot filij Dei sunt: aguntur à Spiritu Dei.* Item: *Resuscitabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis.* Rom 8. 9. 11. 14. Item, *Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui habitat in vobis,* 1. Cor. 3. 16. Verè igitur Spiritus sãctus ipse inhabitat in omnibus fidelibus quanquã efficacius sese exerit in vno, quàm in alio, suis donis, & gratiis. Neq; interim tamen sentiendũ est, Spiritum sanctum vnione aliqua hypostatica, in ipsis fidelibus habitare: sicut plenitudo Deitatis in Christo homine. Proinde nunquam dicitur habitare spiritus sanctus in nobis σωματικῶς: sicut πλήρωμα τῆς θεότητος in Christo. Si implet omnia sua essentia: quid mirum, si eadem sua essentia is inhabitet in fidelibus, verùm excellentiùs & efficaciùs in iis operando, & suis gratiis sese exerẽdo, quàm in aliis creaturis? Quare dubium non est, quin Christus ipsum Spiritum sanctum sufflãdo dederit Apostolis. Datus etiam antea fuerat: sed vt eo regenerarentur. Nunc datur: sed vt per hunc inaugurentur ad suum munus; per totum terrarum orbem, faciendum: & auctoritatem accipiant remittendi peccata. Datus postremo etiam clariùs fuit in die Pẽtecostes: sed vt per hunc donis ad munus Apostolicum fideliter obeundum necessariis, magis ac magis ornarẽtur. Proinde non hæc mter se pu-

se pugnant; quod sæpius datus sit Apostolis idem ipse Spiritus sanctus, cum variis temporibus in diuersos fines datus legatur. In nobis quoque est iam Deus: sed excellentius erit quum fuerit omnia in omnibus. Hinc verò etiam confirmatur, Spiritum sanctum esse Deum; ex eo, quod idem Spiritus in variis erat Apostolis, & variis in locis, nunc in omnibus fidelibus, & omnibus in locis. Hoc enim posse, nullius est creaturæ, sed solius Dei. Ad tertium quod attinet: dat Christus Apostolis auctoritatem remittendi peccata, & retinédi, verbo nimirum Euangelij, pœnitentes & credentes, absoluendo: impœnitentes & incredulos, ligando: non ex suo ipsorum arbitrio, sed ex vi, & iudicio Spiritus. Idcirco enim datur priùs Spiritus sanctus, vt ne quid agant ex se ipsis, sed omnia ex ductu Spiritus. Nam sine hoc Spiritu, & ipsi fuissent hallucinati: & ipsorum ministerium inefficax fuisset. Quod igitur primo det Spiritum sanctum, deinde dicat, *Quorum remiseritis peccata, remissa erunt*: docet auctoritatem remittendi peccata, in Apostolis fuisse, & vim suam habuisse à Spiritu sancto. Et Spiritum sanctum illum ipsum fuisse, qui propriè remittebat peccata per Apostolos: non autem Apostolos ipsos, nisi vt Spiritus sancti instrumenta. Hinc etiam tertium colligitur argumentum, quo eadem confirmatur doctrina de Deitate Spiritus sancti. Solius enim Dei est propriè, remittere, & retinere peccata: seu peccata condonare, & imputare. Quare cum spiritus sanctus ille sit, qui in Apostolis cum Patre, & Filio, peccata remittebat: mundum sibi reconciliabat: in gratiā recipiebat: eoque & æterna vita donabat, idque ad prædicationem Euangelij: Manifestum & perspicuum fit, Spiritum sanctum verum esse Deum. Atque hæc satis ex Euangelistis.

CAPVT III.

Breuis interpretatio locorum, quæ ex Actorum libro sumpta sunt, pro Deitate Spiritus Sancti, & argumentorum inde petitorum explicatio.

HISTORIA verò Apostolica, quæ est alter Lucæ liber, plena est testimoniis, & argumentis, quibus tum vera hypostasis, tum etiam æterna, & naturalis Deitas Spiritus sancti confirmari potest: Nos breuitati studentes præcipua tantum loca examinabimus: & rationibus inde ductis thesim confirmabimus.

Loc. 8. ex Act. 1. v. 16. & 4. v. 24.

PEtrus sic ait: *Viri fratres oportuit impleri scripturam hanc, prædixit Spiritus sanctus per os Dauid.* Hic apparet quæ Dauid in suis scripsit Psalmis, non ex se, sed ex Spiritu sancto intus sibi loquente, ac dictante scripsisse. Confer modo hunc locum cum illo, vbi Apostoli omnes sic precantur: *Domine tu es Deus ille, qui fecisti cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui per os Dauidis pueri tui dixisti, Quare fremu. &c.* Hic apertè illum, qui locutus est per os Dauidis, Deum vocat: & quidem verum Deum, rerum omnium conditorem. Spiritus autem sanctus testimonio Petri, ille est qui locutus est per os Dauidis. Quis igitur hic non videat apertissimum, & certissimum de Deitate Spiritus sancti testimonium? & Spiritum sanctum non esse donum quoddam seu motum, & actionem: sed verum, & viuentem Deum?

II. Locus 9. ex Act. 2. vers. 2. & sequent.

DEscendit super Apostolos Spiritus sanctus, sub variis signis. Primum signum fuit ventus vehemens. Sic Ezech. 1. 4. Idem Spiritus apparuit prophetæ, in turbine, & vento. Et Christus antea dedit Spiritum sanctum sub symbolo sui flatus. Ioan. 20. 22. & rectè. Spiritus enim dicitur, similitudine nostri Spiritus: quod scilicet spiretur à Patre, & à Filio: vt noster ex nobis. Et sic Gen. 1. 2. *Spiritus Domini incubabat aquis.* Erat enim & est virtus Dei viuifica: virtus, inquam, Dei, sed essentialis, intelligens, volens, agens: quam Deus Pater & Filius, veluti ex se spirant: & eā omnia viuificant. Fuit igitur ille ventus vehemens, primo Symbolum personæ Spiritus sancti: qui à Patre, & à Filio spiratur: ab vtroque etiam missus fuit super Apostolos. Deinde symbolum personæ Spiritus sancti: qui à Patre, & à Filio spiratus: ab vtroque etiam missus fuit super Apostolos. Deinde symbolum fuit effectus futuri: nempe per hunc Spiritum sanctum in Apostolis concutiendum fuisse totum terrarum orbem, prædicatione Euangelij.

Hoc autem proprium Dei opus fuisse docet Apostolus, Hebr. 12. 26. Ag. 2. 7. *Adhuc semel & commouebo cælum, & terram.* Iehoua dicit, se hoc facturum: Fecit autem Spiritus sanctus, & hoc significauit, quum descendit super Apostolos, sub symbolo venti vehementis: qui concussit totam domum, vbi erant Apostoli. Alterum signum, fuerunt linguæ dispertitæ. Hoc signo Spiritus sanctus ostendere voluit, quid effecturus esset in Apostolis: nempe donaturum se illos, vt mox secutum est, dono linguarum omnium gentium: vt possent omnibus gentibus Euangelium prædicare. Et dispertitæ quidem fuerūt hæ linguæ: quia significabat Spiritus sanctus Euangelium non esse continendum in Iudæa: sed dispertiendum, & spargendum ad omnes gentes. Quis autem tam excellens ludimagister potuisset Apostolos intra multos etiam annos, tot docere linguas: quot, & quales eos docuit Spiritus sanctus vno momēto? Solius Dei hoc fuit opus. Deinde cùm sustentaret illas linguas, sicut antea columbam: docuit se veram esse substantiam. Tertium signum, fuit ignis: fuerunt enim illæ linguæ, quæ apparuerunt super Apostolos, instar ignis. Hoc symbolo significauit Spiritus S. efficacitatem, qua donabat Apostolos: & quam in eis conseruaturus erat in finem vsque, nempe, vt instar ignis, corda electorum sua prædicatione accenderet: veterem hominem consumeret: omnia purgaret, ac renouaret: id quod & factum est. Neque enim doctrina Apostolorum in aëre tantum resonauit, sed instar ignis penetrauit in hominum electorum mentes, & corda: eaque cœlesti ardore inflāmauit, fide nimirum, & amore Dei ac proximi ea implendo. Sicut & illi discipuli de Christo dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in via: dū loqueretur nobis, & interpretaretur scripturas?* Luc. 24. 32. Atque hæc vis hodie quoque sentitur in prædicatione Euangelij, ab illis, quibus adest Spiritus sanctus. Cuius autem est hæc vis, nisi Dei? Spiritus igitur sanctus Deus. Adde his testimonium, quod ex Ioele citat Petrus, cum effectis, quæ ille Spiritus à Iehoua effusus, erat in filiis Israel, hoc est, in fidelibus patraturus: *Effundam, inquit, de Spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filij vestri, &c.* Ioel. 2. 28. Si igitur est ex Deo: & si hæc largitur dona: profectò Deus est.

III. Loc. 10. ex Act. 5. vers. 3. & seq.

QVia Ananias simulauerat cum vxore, se totum pretium possessionis, quam vendiderat, attulisse ad pedes Apostolorum, cum tamen partem duntaxat attulisset: dixit ei Petrus, *Anania, cur impleuit Sathan cor tuum, vt mentireris Spiritui sancto: & subduceres ex pretio agri?* Hic apertè dicit, Ananiam, sua illā simulatione mentitum esse Spiritui sancto, quum mentitus est Apostolis: erat enim Spiritus sanctus in Apostolis. Postea subdit, *Annon manens tibi manebat? Non es mentitus hominibus, sed Deo:* qui scilicet in nobis habitat, & per nos omnia agit. Hic apertè, quem antea vocauerat Spiritum sanctum, modo vocat Deum. Deus igitur Spiritus sanctus. Neque hic valent effugia. Nam etiam Paulus sic locutus est, 1. Cor. 3. 16. & 6. 19. *Templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis:* dicens ideò nos esse templa Dei, quia Spiritus sanctus habitat in nobis, vt in suo templo: eoque Spiritum sanctum esse Deum. Deinde etiā ex circumstantiis loci apparet Spiritum sanctum esse Deum. Vnde enim nouit Petrus fraudem Ananiæ? & Sathanam in eius fuisse corde? Non certe aliūde, quàm ex illo Spiritu sancto, quo & ipse, & reliqui Apostoli, tum aliàs, tum recens donati fuerant. De hoc enim Spiritu Christus, *Ipse vos* (inquit) *docebit omnia, & quæ futura sunt, annunciabit vobis.* Ioan. 16. 13. Solius autem Dei est corda sicut videre, sic etiam patefacere. Vnde etiam tanta efficacia voci Petri, vt ea audita, mox extinctus sit Ananias: & paulò post eius vxor? Vis illa, à Spiritu sancto fuit. Id quod ante a significauerat futurum Spiritus sanctus quum descendit super Apostolos in symbolo ignitarum linguarum. Significauit enim se daturum tantam vim linguis, & vocibus Apostolorum, vt instar ignis, tum corda electorum in Dei amorem accenderent, & renouarent: tum impios atque hypocritas perderent, atq; consumerent. Quemadmodum postea corporaliter etiam contigit huic Ananiæ, & eius vxori. Et Apostolus apertè dicit *Christi bonus odor sumus: aliis odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortē.* 2. Cor. 2. 15. 16. Fuit igitur a Spiritu sancto hæc vis in verbis Petri, qua factum est, vt Ananias mortuus sit. Quare Spiritus sanctus Deus: cum vis hæc solius sit Dei. Meritò igitur quem vocauit primo Spiritum sanctum, mox appellauit Deum Apostolus.

IIII. Loc. 11. ex Act. 7. vers. 51.

STephanus Iudæos accusat pertinaciæ in Deum, dicens, *Duri ceruice, & incircumcisi corde, & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis (obiter monui) sicut patres vestri, ita & vos.* Cui autē restiterunt Patres? Tam in libris Mosis, quàm in concionibus prophetarū, perpetuò accusantur Israelitæ, quod per-

tinaces fuerint, & præfracti, contra Deum Iehouam, qui eos eduxerat ab Ægypto, hoc extra omnem est controuersiam. Ergo cum hîc Stephanus dicat, & ipsos, & ipsorum Patres, semper restitisse Spiritui sancto: annon aperte docuit, Spiritum sanctum, qui loquebatur in Stephano, verum esse Iehouam, illum Deum Israelis?

Locus 12. ex Act. 7. v. 55. & 56.

ITem ibidem de Stephano legimus: *Cum autem esset plenus Spiritu sancto, vidit gloriam Dei & Iesum, &c. Ecce video cælos apertos, &c.* Vnde hæc vis Stephano, vt videret cœlos ceu fissos: & supra cœlos gloriam Dei, & Iesum stantem ad dextram Dei Patris? Neque enim dubito, quin oculis corporeis, sed cœlesti, & diuina luce illustratis, penetrauerit cœlos Stephanus: & supra illos viderit Iesum hominem, quem in hunc finem vocat Filium hominis. Sic enim significant verba Lucæ dicentis: *Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intentis in cœlum oculis* (quibus oculis? corporeis: hos enim intenderat in cœlum) iis igitur oculis corporeis: *vidit gloriam. Et Iesum stantem, &c.* At vnde hæc vis oculis Stephani? à Spiritu sancto, quo plenus erat; hoc patet ex verbis Lucæ: *Cum autem plenus esset Spiritu sancto intentis oculis, &c.* sensus est, Quoniam autem plenus erat Spiritu sancto, idcirco intentis in cœlum oculis, vidit gloriam Dei, &c. Vis igitur illa, qua oculis corporeis penetrauit cœlos, & vidit Iesum super cœlos: fuit a Spiritu sancto. Si autem Spiritus sanctus Spiritus esset creatus: quomodo tantam vim Stephano dare potuisset? Solius enim Dei opus hoc est.

V. Locus 13. ex Actor. 13. vers. 2. & deinceps.

QVum multi fratres Antiochiæ essent, & simul etiam ministrarent Domino: hoc est, quum essent in publica actione concionis, & precum, & fortè cœnæ etiam dominicæ, & simul omnes ieiunarent: Spiritus sanctus dixit (clara nimirum, & sonora voce, vt ab omnibus audiretur. Opus enim erat, vt omnes intelligerent, Paulum cœlitus vocari à Deo, ad officium Apostolatus inter gentes obeundum) Spiritus igitur sanctus dixit, *Segregate mihi Barnabam & Saulum. At illi emissi à Spiritu sancto, descenderunt &c.* Primum hîc apparet Spiritum sanctum esse personam in Deo subsistentem, non autem mutuam & mortuam vim. Loquitur enim, & ait se hos elegisse, seu vocasse. Deinde apparet, verum esse Deum. Solius enim Dei est eligere ministros, & pastores: eos vocare, & præficere Ecclesiis: atque ita totam regere Ecclesiam. Sic Apostolus ait. *Et alios quidem constituit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos deinde Prophetas &c.* 1. Corinth. 12. 28. Hîc autem Spiritus sanctus hoc sibi effectum attribuit, dicens: *Segregate mihi* (Spiritui sancto) *Saulum, &c.* Et huc spectat locus, Ies. *Et nunc ecce Iehoua misit me, & Spiritus eius.* Ies. 48. 16. Cum hoc testimonio, coniunguntur etiam quatuor alia in iisdem Actis, quæ iam sequuntur.

VI. Loc. 14. ex Act. 15. vers. 28.

POsteaquam in Concilio Apostoli, & alij fratres concepissent quosdam canones, ad pacem in Ecclesia conseruandam necessarios: in hunc modum ad fratres, qui erant ex Gentibus, scripserunt: *Visum est, inquientes, Spiritui sancto, & nobis, ne quid amplius imponeremus vobis oneris, quam hæc necessaria.* Si visum est Spiritui sancto, est igitur persona, iudicio, intelligentia, & voluntate prædita: Si vero Spiritus non est Deus, nulla igitur authoritas illius concilij, in præscribendis canonibus tanquam necessariis. Quid enim, quòd ita visum sit Apostolis, & Spiritui creato: si non etiam idem visum sit Deo? Neque ignorabant Apostoli, suum iudiciū nihil esse nisi consentaneum foret cum iudicio Dei. Ergo cùm dicant, visum est Spiritui sancto: significare voluerūt fratribus, hoc esse iudicium, voluntatem, & decretum Dei, quod ad illos perscribunt. Quare Spiritum sanctum pro vero agnouerunt Deo Apostoli omnes. Solius enim Dei est, præscribere leges tanquam necessarias, suis Ecclesiis: vt docet Iacobus cap 4. 12. dicens: *Vnus est Legislator.* Atque hinc colligimus, præcepta illa non tam Apostolorum, quàm Dei præcepta fuisse. Hoc confirmatur ex eo quod Apostolus etiam Paulus quæ tradebat Ecclesiis, sine expresso verbo Dei, dicebat se tradere ex Spiritu sancto. Lege in 1. Corinth. cap. 7. vbi non pauca tradidit, de quibus nullum in scripto verbo Dei apertum extabat testimonium: & ideo dicebat: *Dico autem ego, non Dominus:* his verbis documen aliquod faciens inter illa, quæ tradebat ex aperto Dei verbo, & inter illa, quæ citra apertum scripturarum testimonium scribebat, ex Spiritu sancto. Ad extremum verò capitis, ne quis putaret, hæc Paulum tradidisse è suo capite: ac proinde non esse res magni momenti, subiecit: *Puto autem me quoque Spiritum Dei habere.* Ait, *puto*, non sine ironia; perstringens pseudo-apostolos, qui iactabant, se habere Spiritum sanctum. Ait Apostolus: *Puto me quoque habere Spiritum sanctum.* Interim tamen certò sciebat, Spiritum sanctum in se habitare. Iis verbis significare voluit, quæcunque scripserat, etsi non haberent apertum testimonium in scripturis: ea tamen esse à Spiritu Dei. In eadem tamen Epistola: postea quam similia tradidisset præcepta, quæ in capite 7. subiecit, ea esse mandata Dei; quia scilicet ex Spiritu sancto ea scripserat. *Si quis*, inquit, *videtur Propheta esse, aut spiritualis* (id est Spiritum sanctum habens) *agnoscat quæ scribo vobis esse Domini* (id est Iehouæ) *mandata.* 1. Cor. 14. 37. Si igitur quæ tradebat ex Spiritu sancto vocat Dei mandata, profecto apertè docuit Spiritum sanctum esse Deum. Quare liquet, quæ etiam Apostoli tradiderunt Gentibus ex Spiritu sancto: præcepta Dei fuisse: ac proinde Spiritum sanctum esse Deum.

VII. Loc. 15. ex Act. 16. vers. 6. & deinceps.

PAulus & Timotheus, cum reliquis comitibus, quum peragrassent Phrygiam, & Galaticam regionem: vetiti fuerunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei, in Asia. Profecti igitur in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: sed neque hoc permisit eis Spiritus sanctus. In visione vero iussit eos Spiritus sanctus venire in Macedoniam, & Macedonibus euangelizare. Hic etiam apparet Spiritum S. primò esse personam, quia apparet, iubet, & prohibet, loqui ire, &c. Deinde verum esse Deum. Solius enim Dei est præscribere Apostolis, quibus debeant, & quibus non debeant euangelizare, verane loquantur: & iubere euangelium prædicare: denique nosse, vbi sint electi, quibus prædicandum est, & vbi non sint: & quando cum fructu possit prædicari, & quando sine fructu. Ad Summam; declarabat iis suis præceptionibus Spiritus S. se Dominum esse, & gubernatorem Ecclesiæ, atque Apostolorum: ac proinde verum Deum. Hoc magis etiam liquet ex loco insequenti.

VIII. Locus 16. ex Act. 20. vers. 22. &c.

PAulus, vt se à temeritate excusaret, cuius potuisset fortè à fratribus accusari, quod Hierosolymam, vbi eum manebant afflictiones, proficisci decreuisset, testatur Spiritum sanctum huiusce suæ profectionis auctorem, & ducem esse, dicens, *Et nunc ecce, ego obligatus Spiritu proficiscor Hierosolymam: quæ in ea obuentura sint mihi ignorans; Nisi quod Spiritus sanctus per singulas vrbes, &c.* Sensus Apostoli est, Se deuinctum à Spiritu sancto trahi Hierosolymam, vt non possit, nisi velit rebellis esse in Spiritu Dei, non ire Hierosolymam. Hinc etiam luculenter apparet, Apostolos, & omnes verè pios à Spiritu sancto ita duci, & deuinctos teneri, vt non possint illi non obtemperare, & quò iubet ille, proficisci, & inde vult discedere, id quod certè factum non coactè, sed volentes, Spiritu sancto operante in illis velle, & perficere. Est autem hoc opus Dei proprium.

Locus 17. ex Act. 20. vers. 28.

ATtendite igitur vobis, & gregi. In quo (grege) Spiritus sanctus vos constituit Episcopos. Est hoc perspicuum argumentum, pro Deitate Spiritus sancti, quod suprà etiam attigimus. Attribuit enim Apostolus Spiritui sancto auctoritatem constituendi Episcopos in Ecclesiis. Docet autem Apostolus, hoc esse proprium Dei, quum ait: *Et alios quidem constituit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos: deinde Prophetas, tertiò Doctores.* Ephe. 4. 11. Item ad Ephes. disertè scribit hoc esse factum à Christo. Est igitur locus apertus, non solùm Spiritum sanctum esse Deum, & Filium esse Deum, verum etiam Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum vnum, & eundem esse Deum, cùm vna, & eadem sit omnium actio, & auctoritas. Hæc etiam ex Actis sufficiant.

CAPVT IIII.

Confirmatio eiusdem doctrinæ, ex aliquot locis Pauli, ex Epistola ad Romanos.

OCTRINAM de Spiritus sancti Deitate, Propheticam & Apostolicam esse, satis abundè huc vsque demonstrauimus. Veruntamen, vt hoc melius etiam appareat, libet aliquot insignia loca in Pauli Epistolis percurrere.

Loc. 18. ex Rom. 5. vers. 5.

DOcet cum primis in hoc capite Apostolus, iustificatos per fidem in Christum, ita felices & beatos effici: vt eorum gloria, quam habent apud Deum, ex ipsis etiam calamitatibus promoueatur; idque propter Spiritum sanctum in cordibus nostris habitantem, qui diffusa Dei charitate in cordibus nostris, efficit, vt omnia, etiam aduersa, cedant nobis in salutem. *Gloriamur etiam*, inquit, *in afflictionibus, &c. Porrò spes non pudefacit, quia dilectio Dei diffusa est in corda nostra, per Spiritum sanctum, quia datus est nobis.* Hic primo videmus discrimen esse inter dona Dei, & inter ipsum Spiritum sanctum. Charitas Dei, nempe, qua Deus nos amat, diffusa est in nostris cordibus. Hoc est singulare donum, sentire in nobis ipsis, hunc Dei erga nos amorem. Sed cuius est iste effectus? Spiritus sanctus. Ait enim, per Spiritum sanctum diffusam esse hanc charitatem Dei in cordibus nostris. Non est igitur Spiritus sanctus motus, vel actio, aut donum Dei mutum: sed vis subsistens, & agens, & viua. Videmus præterea quod antea diximus, ipsummet Spiritum sanctum in piis habitare, quia ait; *Qui datus est nobis.* Est igitur in nobis ille Spiritus, per quem tanquam per causam subsistentem, intelligentem, volentem, agentem, diffusa est charitas Dei in cordibus nostris: Ac proinde si in nobis habitat, est Deus: iuxta illud Iehouæ: *Ego habitabo in illis.* Leu. 26. 11. 2. Cor. 6. 16. Postremo liquet ex hoc etiam loco, Spiritum sanctum verum esse Deum: ab effectis, quæ solius Dei sunt. Est enim opus merè diuinum, solidumque Dei, suum erga nos amorem ita in cordibus nostris diffundere, vt illum sentiamus, & inde certiores fiamus, spem, quam habemus in Deo, nos non posse pudefacere. Non possunt hæc in nobis effici, à Spiritu creato, sed à solo Deo. Solus enim Deus ius habet in corda, animósque electorum: eos illuminandi, regenerandi, fide, spe, & charitate afficiendi, patientia, & gloriatione in afflictionibus donandi; denique beatos, & felices reddendi.

II. Loc. 19. ex Rom. 8. vers. 1. &c.

HIc Apostolus priore loco statuit propositionem, ex præcedentibus deductam, quæ hæc est: *Nihil igitur damnationis, &c.* Deinde partim eam confirmat: partim eam particulam explicat, & probat, *qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum*: hoc est, illos tantùm esse vere in Christo, eóque omni condemnatione liberatos, & exemptos: qui non traducunt vitam ex ductu carnis, seu naturæ corruptæ: sed ex ductu Spiritus Christi, à quo natura est regenerata. Hinc enim agnosci, an aliquis sit verè in Christo, necne sit; si ambulet, hoc est, si viuat secundum Spiritum Christi, & non secundum carnem. Ratio huius est: Quia qui per Christum iustificatus, atque per fidem verè insitus est: is etiam per Spiritum sanctum, qui Spiritus est Christi, regeneratus, & sanctificatus sit, necesse est. Christus enim quos sibi veræ fidei vinculo copulauit, & iustificauit, hos etiam suo Spiritu sanctificat & regenerat. Qui autem per Christi Spiritum vere sanctificatus, & regeneratus est: is certè non secundum carnem, hoc est, non secundum naturam corruptam, sed secundum Spiritum, hoc est, secundum naturam regeneratam ambulabit, vitámque traducet suam. Illi igitur duntaxat verè sunt in Christo, & se esse in Christo patefaciunt: qui ambulant, non secundum carnem, sed secundum Spiritum: ac proinde ij soli liberati sunt omni condemnatione. Et contrà qui viuunt secundum carnem; seu (vt Apostolus alia vsus phrasi loquutus est) qui sunt in carne Deo placere non possunt; hoc est, condemnationi sunt obnoxij, quia in odio sunt apud Deum. Et tota hæc ratiocinatio est à posteriori. Sequitur alia à priori. vers. 9.

In quo Spiritus Dei habitat (effector nimirum regenerationis:) is certè non est in carne, hoc est, totus corruptus non est: eóque secundùm carnem non ambulat: sed est in Spiritu, seu renatus est. Spiritus enim Dei, & Christi, non habitat nisi in renatis. Efficit namque sibi templa Spiritus sanctus, & tum demum in illis habitat.

Atqui: *In vobis habitat Spiritus Dei, si verè estis Christi. Qui enim non habet Spiritum Christi: is non est eius*, hoc est, Christi.

Ergo si estis Christi, eóque verè in Christo: non estis in carne, sed in Spiritu. Ac proinde si vere Christi estis, & à condemnatione liberati: vos non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulabitis. Summa est: In quibus fructus Spiritus Christi, vt est, ambulare, non secundum carnem, sed secundum Spiritum, spectantur: in iis habitare Spiritum sanctum, qui est Spiritus Christi. In quibus autem Spiritus Christi habitat: hos vere esse in Christo. His igitur nihil esse condemnationis, qui non secundum carnem ambulent, sed secundum Spiritum.

III. Totum hoc diligentiùs explicare volui, vt appareat omnibus liquidò, in hoc Pauli contextu, nomen Spiritus capi, aliquando quidem pro ipsa regeneratione, Spiritus sancti fructu, & effecto: sed sæpissimè etiam pro ipso Spiritu Christi, regenerationis auctore: vt versic. 2. Quis enim liberat nos à tyrannide peccati, & à reatu mortis; nisi Spiritus Christi Deus? & versic. 9. & versic. 11. Hoc enim verbum, habitare in nobis, ad efficientem causam refertur: quia alludit ad illam promissionem Iehouæ: *Inhabitabo, & inambulabo in eis* Leu. 26. 12. Item non aliter accipi potest in versic. 14. quàm pro Spiritu sancto. A quo enim aguntur Filij Dei, nisi à Spiritu, qui persona est agens, & mouens, pro sua sapientia & voluntate? Quis vero est ille Spiritus, de quo dicit versic. 16. *Ipse Spiritus testificatur Spiritui nostro nos esse Filios Dei*, nisi Spiritus sanctus? Item versic. 26. *Spiritus sublevat infirmitates nostras, & interpellat pro nobis.* Et 27. *Qui verò scrutatur corda, nouit quis sit sensus Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro Sanctis.* Quasi diceret, neque possunt non exaudiri à Deo, vota & preces nostræ, quas auctore Spiritu sancto fundimus: quia agnitæ sunt & probatæ Deo, vtpote à suo ipsius Spiritu in nobis excitatæ. Suppeditantur autem nobis ex hoc capite tria argumentorum genera, pro confirmanda Deitate Spiritus sancti. Primum à multis effectis, quæ ad solius Dei sunt, & à nulla fieri possunt creatura, hi vero attribuuntur Spiritui sancto: apparet Spiritum sanctum verum esse Deum. Deinde luculentissimo argumento, à proprietate personæ Spiritus sancti, idem concluditur. Postremo etiam ab attributis Dei, idem confirmatur.

IV. Primùm Spiritus sanctus nos viuificat, & liberat à tyrannide peccati, & reatu mortis, ac proinde efficit, vt nihil vobis sit condemnationis. Hoc docet versic. 2. dicens: *nam lex Spiritus vitæ*, hoc est, ius, vis, & efficacia Spiritus sancti, Spiritus viuifici, quo donantur omnes, qui per fidem in Christum inseruntur, & quo regenerati sumus, *liberauit me à lege* (hoc est, à iure, à vi, & tyrannide) *peccati & mortis*: cum hoc congruit illud, vbi Spiritus Domini, ibi libertas. 2. Cor. 3. 17. Hinc elicitur argumentum: si Spiritus sanctus auctor est nostræ libertatis, qua liberati sumus à tyrannide peccati: quomodo Deus non est? Neque enim præstari hoc potuit ab vllo creato spiritu: cùm solius Dei opus sit. Item Spiritus sanctus dicitur habitare in nobis, & verè habitat: vers. 9. Inde enim docet nos esse non in carne, id est, prorsus corruptos: sed in Spiritu, hoc est, renatos, & sanctificatos: quia Spiritus Dei sanctus, auctor nimirum regenerationis, habitat in nobis. Sic etiam ad Tim. 2. 1. 14. Spiritus enim sanctus non habitat, nisi in suo templo: hoc est, in iis, quos regenerando, templum sibi construxit. Habitare autem in nobis, cuius est, nisi Iehouæ? Sic enim ille docet, dicens: *Inhabitabo in illis.* Leu. 26. 12. Ab alio etiam effectu idem confirmatur: quod est efficere, vt simus Christi, hoc est, insiti Christo: Hoc docet, quum ait, vers. 9. *Quòd si quis Spiritum Christi non habet*, id est, Spiritum sanctum, *hic non est eius*, id est, non insitus Christo, vt sit caro de carne eius. His docet Spiritum sanctum esse illum, qui nobis communicatus, nos etiam inserat Christo, ita vt faciat nos esse os, & carnem Christi, vt loquitur Apostolus ad Ephes. 5. 30. Est autem hoc solius Dei opus. Item haberi hunc Spiritum sanctum ab omnibus fidelibus (habent enim eum, quicunque sunt Christi) & per eum omnes fideles cohærere cum Christo: apertum est diuinæ naturæ argumentum. Idem liquet à proprietate personæ Spiritus sancti. Spiritus enim sanctus dicitur esse, & tum vera est, Spiritus tum Dei, hoc est, Patris: tum Christi, hoc est Filij. Nam ait v. 9. *Siquidem Spiritus Dei habitat in vobis*: deinde mox eum vocat Spiritum Christi, dicens. *Qui autem non habet Spiritum Christi.* Hinc colligimus Spiritum sanctum procedere tàm à Filio, quàm à Patre: eóque eiusdem esse cum Patre, & cum Filio essentiæ. Si autem Pater verus est Deus, & Filius verus Deus: Ergo & Spiritus sanctus qui ab vtroque procedit, quia vtriusque est Spiritus, Deus sit necesse est. Idem ab attributis Dei euincitur. Solus Deus est vere vita: quia & viuit per se, & causa est vitæ in aliis. Sic Christus, *Ego sum vita*: Ioh. 14. 6. Spiritus etiam S. hîc vocatur vita, v. 10. ... pe cum animæ, quod apparet ex iustitia, qua nos donat... cor-

poris, quia, vt sequitur per hunc viuificabuntur nostra corpora. Item attribuit Spiritui sancto aliud opus, quod non potest nisi in Deum competere: nimirum, nostra corpora à morte, ad æternam vitam excitare, & viuificare: v. 11. *viuificabit & mortalia vestra corpora, per inhabitantem eius Spiritum in vobis.* Deus quidem Pater viuificabit, sed per suum Spiritum tanquam per suam virtutem: sicut & per Filium tanquam per suam sapientiam. Dat etiam Spiritui sancto gubernationem piorum, dicens vers. 14. *Quotquot autem ducuntur Spiritu Dei, ij sunt filij Dei:* ducuntur enim à Spiritu sancto, quia non sinit eos viuere secundum carnem: sed efficit, vt viuant secundum suum ductum: idque perpetuo in finem vsque, donec in plenam æternæ vitæ possessionem introducantur. Hoc certè opus, solius est Dei. Ad hæc, Vi eiusdem Spiritus sancti adoptamur in filios Dei: ideo appellatur Spiritus *υἱοθεσίας*, & impellimur ad inuocandum Patrem: docemúrque Deum, sicut decet, inuocare, vers. 26. Prætereà factis iam nobis per ipsum filiis Dei: is in animis nostris inhabitans, patefacit, quinam simus: Testatur enim Spiritui nostro, hoc est, animæ nostræ, nos esse filios Dei: & hæredes æternæ vitæ. Quis vero ignoret adoptare in filios Dei, impellere ad inuocationem, efficere, vt rectè inuocemus, denique testari in animis nostris, nos filios esse Dei, opera esse talia, quæ in nullum creatum Spiritum competere possunt?

V. Loc. 20. ex Rom. 14. vers. 17.

Hic adscribuntur Spiritui sancto ea, in quibus potissimum consistit regnum Dei: ac proinde euincitur esse, vt institutor regni: sic etiam Deus. Regnum enim Dei non consistit in rebus carnalibus, & externis: sed in spiritualibus, cum totum sit spirituale: primò. In iustitia, tum illa, qua verè iustificamur coram Deo: tum illa, qua in nobis inchoata, iusti sumus etiam coram hominibus. Deinde, in pace, tum illa, quam habemus apud Deum, iustificati ex fide, & quæ exuperat omnem sensum: tum illa quam habemus inter nos. Denique, in gaudio vero, scilicet quo exultamus in Domino, & in afflictionibus: & quo vere beati, & felices reddimur: de quo Christus, *Gaudium vestrum sit plenum.* Ioh. 15. 11. 1. Ioh. 1. 4. Horum omnium auctor est Spiritus S. idcircò ait, *per Spiritum sanctum.* Horum autem & reliquorum bonorum spiritualium auctor prædicatur Deus: *Omne datum bonum & omne donum, de sursum est* Iac. 1. 7. Huc igitur adde, quæ tradit Rom. 15. 13. *Deus autem spei, impleat vos omni gaudio, & pace in credendo, vt spe abundetis, per virtutem Spiritus sancti.* Deus Pater auctor est omnium bonorum gaudij, pacis, spei: sed non sine suo Spiritu. Quid autem sit Spiritus Dei, suprà demonstratum est: non esse motum, aut *ἐνέργειαν* mutam: sed rem subsistentem, intelligentem, volentem, agentem. Eundem non esse creatum: sed procedentem à Patre, & à Filio, quare eiusdem etiam essentiæ, cum Patre & Filio. Verus igitur natura, & essentia Deus est. Huc etiam spectant, quæ subdit Rom. 15. v. 19. Christum per se magna effecisse virtute vero Spiritus sancti: adde & illud ex versic. 30. *Precor vos per Dominum nostrum Iesum Christum: & per charitatem Spiritus:* hoc est, qua Spiritus nos deuinxit. Si charitatis fraternæ auctor est Spiritus sanctus. Deus igitur est. Charitas enim ex Deo est: 1. Io. 4. 7.

CAPVT V.

Explicatio locorum, ex priore ad Corinth. epistola sumptorum, pro diuina Spiritus sancti essentia.

Loc. 21. ex 1. Corinth. 11. vers. 10. 11. & 12.

OCVERAT Apostolus sapientiam Christianam, hoc est, Euangelium, quod prædicabat mysterium esse omnibus hominibus ita absconditum, vt ne sapientissimi quidem, illud per se possint percipere: propterea quòd omnes suapte natura sint cæci: atque ita ex sua, præposterique iudicij, vt quod summa est sapientia coram Deo, illud ipsi habeant pro maxima stultitia. At vnde igitur (potuisset quis dicere) perspecta vobis est Apostolis ista sapientia? ait: *Nobis autem Deus reuelauit per Spiritum suum.* quasi diceret: Neque nos ad hanc cognitionem peruenimus nostro marte: sed ideo eam nouimus, quia Deus ipse (Pater) reuelauit per suum Spiritum: quo scilicet nos donauit, nostrasque mentes, pulsis naturalibus tenebris, illuminauit. Dat ergo hic effectum patefaciendi sapientiam cælestem, & mysteria Dei, Spiritui sancto. At non ait, Spiritus sanctus reuelauit: sed Deus per Spiritum suum sanctum, hoc est, per afflatum, & motionem. Alibi explicatio habetur: *Spiritus deducet vos in omnem veritatem.* Item *Docebit vos omnia.* Ioh. 16. 13. & 14. 26. Est igitur persona, docens, & illuminans. Est enim hæc locutio similis huic alteri: Sol illuminat per suum splendorem, splendor igitur illuminat. Sicut & de *λόγῳ* dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt.* Ioh. 1. 3 nempe à Deo: Ergo ipse omnia fecit. Sicut explicat Apostolus ad Heb. 1. 2. 10. Quod dixi, confirmant, quæ sequuntur: dat enim Spiritui sancto, quòd omnia scrutetur, quod nouerit ea quæ sunt Dei: ergo persona agens. *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei:* *αἰτιολογία* est, qua probat, se & reliquos, qui hoc donati sunt Spiritu Dei, vere nosse hæc Dei mysteria. Ratio ducitur, à perfectissima Spiritus sancti rerum omnium cognitione atque sapientia. Spiritus enim sanctus omnia scrutatur; hoc est, omnia nouit, licet abscondita: etiam profundissima Dei Patris consilia. Potest igitur ea cui velit reuelare. Quare mirum non est, nobis ea esse reuelata, cùm simus donati hoc Spiritu: & non aliis; qui hunc spiritum non acceperunt. Sequitur ergo: *Quis enim hominum nouit, &c.* Confirmatio à simili, qua duo concludit: Vnum, Spiritum sanctum nosse omnia, etiam profundissima quæque consilia Dei. Ratio, quia in ipso est Deo Patre. Sicut enim animus hominis, idcirco nouit omnia, quæ sunt hominis, quia in ipso est homine: ita Spiritus Dei, idcirco nouit omnia, quæ sunt Dei, quia in ipso est Deo. Sicut etiam de Filio anteà concluserat Iohann. Baptista dicens: *Deum nemo vidit vnquam: Filius, qui est in sinu Patris &c.* Ioh. 1. 18. hoc est: Quia in sinu est Patris, idcirco nouit Patrem: ac proinde potuit nobis enarrare. Sic de Spiritu sancto hic loquitur Apostolus. Alterum igitur, quod concludit, est: Solum Spiritum sanctum nosse, nempe per se, omnia quæ sunt Dei. Ratio: quia solus est in Deo Patre. Si enim ideo solus Spiritus, id est animus hominis, nouit per se, quæ sunt hominis, quia solus in ipso est homine: Ergò etiam Spiritus sanctus solus nouit quæ sunt Dei, quia solus in ipso est Deo. Hic non excluditur Filius: sicut nec ibi Spiritus sanctus vbi dicit Christus: *nemo nouit Patrem, nisi Filius:* Matth. 11. 27. ratio est; quia vnius sunt essentiæ. Hinc duo confirmantur membra propositionis Apostolicæ: primum: Nemo igitur sine Spiritu Dei, vtut sapiens sit, potest verè nosse quæ sunt Dei, & hanc, quàm prædicauimus, sapientiam cœlestem. Nam solus Spiritus per se nouit, & scrutatur profunditates Dei: quippe qui etiam solus in Deo est. Alterum: Omnes, quibus hic Spiritus reuelat (reuelat autem illis qui se accipiunt) ij vere norunt, quæ sunt Dei: propterea quod is optimè nouit, quæ sunt Dei, cùm sit in Deo. *Nos verò spiritum non huius mundi accepimus: sed spiritum qui est ex Deo, vt sciamus, &c.* Conclusio sequitur. Ergo mirum non est, quod nos tantùm Apostoli, & reliqui fideles, noscamus Deum: & ea, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis (animalis scilicet) ascenderunt, aut ascendere possunt: cùm nos soli acceperimus Spiritum hunc sanctum qui omnia scrutatur, & nouit, quæ sunt in Deo.

II. Hic etiam duo argumentorum genera habemus, quibus Deitas Spiritus sancti apertissimè confirmatur. Vnum sumitur ab operibus quæ solius Dei sunt: vt nosse omnia, etiam profundissima quæque Patris consilia, & secreta. Nam si hoc est solius Dei, scrutari renes, & corda hominum, nosséque illa, quæ sunt in homine: quantò magis solius Dei est, scrutari, hoc est, penetrare, vsque in profunditates Dei Patris: & ea etiam mentibus humanis efficaciter reuelare. Proinde dicit, Deus reuelauit per Spiritum sanctum. Solius igitur Dei est, sicut nosse: sic etiam reuelare sese & sua. Sic ait Christus: *nemo nouit Filium nisi Pater: neque quisquam nouit Patrem, nisi Filius: & cui voluerit Filius reuelare.* Matth. 11. 27. Hic vero idem attribuit Spiritui sancto. Ex quo efficitur, tam Spiritum sanctum, quàm Filium, & Patrem verum esse Deum. Alterum sumitur à proprietate personæ Spiritus sancti. Is est ex Deo, nempe, Patre, vers. 12. *Nos autem non spiritum mundi accepimus sed spiritum qui est ex Deo.* Quomodo ex Deo est? Procedendo, vt apud Ioh. explicatur, Ioh. 15. Est igitur de substantia Dei: sicut & de Filio probatum est, quia ex Deo Patre, est nascendo, eiusdem igitur cum esse cum Patre essentiæ. Præsertim quod Spiritus sanctus est ita ex Deo vt semper sit in Deo: sicut & de Filio dictum est: *Filius, qui est in sinu Patris,* Ioh. 1. 10. Idcirco ait, vers. 11. *Quis enim hominum nouit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita etiam quæ sunt Dei, nemo cognouit, nisi Spiritus Dei,* qui scilicet in ipso est, &c. Hoc est commune tribus illis personis, vt vna sit in alia: Pater in Filio: Filius in Patre: Spiritus sanctus in Patre, & Filio: quia vna, & eadem omnium est essentia. Hoc igitur est tertium argumentum.

Spiri-

Spiritus sanctus in Deo est, sicut Spiritus hominis, est in homine.

Ergò sicut anima, ita est hominis, & in homine, vt sit homo: sic Spiritus sanctus ita est Spiritus Dei, & in Deo, vt sit Deus. Est enim anima res subsistens in homine, veráque substantia, & quidem forma substantialis ipsius hominis: ac proinde substantialiter de illa, prædicatur hominis nomen. Ita Spiritus sanctus res est subsistens, eóque vera persona in Deo: ac proinde verus essentia Deus. Alioqui si non esset vera substantia, & persona, eóque verus Deus: quomodo dici posset nosse (nempe per se, & ex se) ea, quæ sunt Dei, sicut & animus, qui est in homine, nouit per se ea, quæ sunt hominis?

III. Locus 22. ex 1. Corint. 3. vers. 16. & 17.

HOrtatur Apostolus Corinthios, ne se prostituant hominibus humanæve sapientiæ: sed in vnius Christi fide & obedientia constantes permaneant: præter alia vtitur hoc argumento: *Vos estis templum Dei.* Probat ab inhabitatore. *Nam Spiritus Dei habitat in vobis.* Hoc erat in confesso apud omnes fideles: quicunque est Christi seu verus Christianus, eum habere Spiritum Christi, in se habitantem. Ro. 8. 6. Hanc propositionem, his verbis complectitur, cum sua probatione, dicens, vers. 16. *An nescitis vos esse templum Dei: & Spiritum Dei habitare in vobis?* Hanc repetit altero membro. vers. 17. *Si quis autem templum Dei perdit* (φθείρει pro violat) *hunc perdet Deus. Templum enim Dei sanctum est.* Quasi diceret: non potest igitur violari; quin perdatur ille, qui templum Dei sanctum violauerit. Ergò nisi velitis perdi à Deo; nolite vos ipsos, qui estis templum Dei sanctum, violare. Violatis autem si vos ipsos hominibus prostituatis: & fiatis illorum serui, inque illis gloriemini. Quare concludit hortationem, vers. 21. *Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia namque vestra sunt: vos Christi. Christus Dei.* 1. Cor. 6. 16. &c. Eodem vtitur argumento, dum eosdem dehortatur à scortatione. Item vsurpat idem argumentum, quum eisdem Corinthiis dissuadet coniugium cum infidelibus. 2. Cor. 6. 14. &c. Nam præter alias rationes, cur non debeat fidelis iugum ducere cum infideli, hanc etiam adfert: *Quæ consensio templo Dei cum simulacris? nam vos estis templum Dei viuentis.* Idcirco concludit dicens: *Quapropter exite è medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & impurum ne attingite.* Est igitur hic locus apertus ad asserendam Spiritus sancti Deitatem. Nam primo ait nos esse templum Dei: cap. autem 6. versic. 19 ait nos esse templum Spiritus sancti: *An ignoratis corpus vestrum templum esse Spiritus sancti;* Spiritus igitur sanctus Deus. Et confirmatur; quia templum nunquam licuit consecrare nisi Deo. Deinde probat nos esse templum Dei, quia in nobis habitat Spiritus sanctus: qualis autem foret ista probatio: Si Spiritus sanctus, non sit ita Spiritus Dei, vt sit Deus? Tertio idem liquidò apparet, ex verbo inhabitandi. Quis enim est ille, qui habitat in fidelibus? Deus Iehoua. Hoc liquet ex testimonio, quod citat Apostolus. 2. Cor. 6. 16. *Vos estis templum Dei viuentis sicut dixit Deus. Habitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus.* Si igitur Spiritus sanctus testimonio Apostoli, inhabitat in nobis fidelibus; quomodo non est verus ille Iehoua, qui hoc promiserat se facturum?

IV. Loc. 23. ex 1. Cor. 6. vers. 11.

ARgumentum hic habemus, ab operibus Dei propriis: ab illis inquam, operibus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinent. Horum operum tria hic commemorat genera: & ea attribuit tam Spiritui sancto, quàm Iesu Christo, & Patri; quem nomine Dei nostri intelligit. Ac proinde docet, Spiritum sanctum esse Deum, non minùs, quàm Filius, & Pater sunt Deus. Primùm ait, *Abluti estis.* Duo quidem, in hoc contextu, operum genera proponit Apostolus, quibus nostra constat salus: Iustificationem, quæ consistit in remissione peccatorum, inque imputatione iustitiæ Christi: & sanctificationem nostri, seu regenerationem; Interim tamen, quo magis permoueat, & afficiat fideles, ad quos scribit: Iustificationis opus in duas secat partes: vnam vocat ablutionem à peccatis; quum ait; *sed abluti estis:* alteram vocat iustificationem, quum ait, sed *iustificati estis.* Quare iustificatio coniungitur cum peccatorum ablutione. Non abs re tamen præposuit ablutionem sanctificationi, & iustificationi, dicendo, *abluti estis*, nempe à sordibus peccatorum. Alludit enim ad Baptismum, ianuam in Ecclesiam Christi: vbi primùm electis, sicut corpora abluuntur aqua: sic animæ, à sordibus peccatorum purgantur: à quonam? à Deo Patre: per sanguinem Christi: & per aquam Spiritus sancti. Ideò hos tres nominat: Patrem quum ait, *Dei nostri:* Filium, quum ait, *In nomine Domini Iesu:* Spiritum sanctum, quum ait: *Et per Spiritum Dei nostri.* Atque hic locus declarat cur baptizemur in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti: quia præter alias causas: horum trium gratia, beneficio, opera, abluimur, sanctificamur, iustificamur: inque ipsorum vnius Dei fœdus recipimur. Deinde ait, *Sed sanctificati estis.* Hęc sanctificatio complectitur duo: vnum, vt exuamus veterem; alterum vt induamus nouum hominem: sed vtrumque in hoc mundo inchoatum, non autem perfectum. Renouantur enim & regenerantur fideles in filios Dei, fiúntque nouæ creaturæ; sed ita vt semper in eis maneant reliquiæ veteris hominis; eóque opus habeant quotidiana peccatorum remissione. Postremò ait, *Iustificati estis.* Huius præcipua pars, est imputatio iustitiæ, & obedientiæ Christi. A quo vero abluti, sanctificati, & iustificati sumus? à Deo nostro, Patre: in nomine Domini Iesu, hoc est, per Iesum: & per Spiritum sanctum. Hæc certè præstare, non est nisi Dei: Ergo cum hæc attribuat, tam Filio, & Spiritui sancto, quàm Patri: efficitur tam Spiritum sanctum, & Filium, verum esse Deum, quàm Patrem ipsum. Sic etiam sanctificationem nostri attribuit Spiritui sancto. 2. Thes. 2. 13.

V. Locus 24. ex 1. Corint. 6. vers. 19. & 20.

PRæter illud, quod confecimus argumentum, tum ex cap. 3 versic. 16 17. tum ex hoc versic. 19. ad asserendam Spiritus sancti Deitatem: nimirum, quia nos sumus templum Spiritus sancti, quatuor etiam alia hinc colligere licet argumenta, quibus idem confirmetur. Primum hoc est. Posteaquam dixisset, nostra corpora esse templa Spiritus sancti, mox subiecit, nos non esse nostri iuris: docens iis verbis, nos ita esse Spiritus sancti, vt is vnus ius in nos habeat plenum, & absolutum. Vbique autem scriptura prædicat, nos solius esse Dei: & Deum solum plenum, & absolutum ius in nostras habere animas, atque corpora: vt quum ait, se nostrum esse Deum: nos eius populum. Leuit. 26. 2. Non potest igitur Spiritus sanctus esse creatura: neque est mutum Dei donum: sed persona intelligens & volens, si ius in nos habet. Alterum: Posteaquam dixisset, nos esse templum Spiritus sancti, statim eum nomine Dei appellauit; sic concludendo, *Glorificate igitur Deum in corpore vestro.* Quomodo ex superiori versu sequitur hæc illatio: *glorificate igitur Deum in corpore vestro:* si nomine Dei non intellexit Spiritum sanctum? Suprà enim dixerat nostra corpora esse templum Spiritus sancti. Sic igitur erat inferendum: glorificate igitur Spiritum sanctum in corpore vestro, tanquam in suo templo. Debet enim in suo quisque templo glorificari. At mutato nomine dicit; *glorificate igitur Deum in corpore vestro.* Nomine igitur Dei, intellexit illum Spiritum sanctum de quo dixerat: *Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti.* Quare agnouit Apostolus Spiritum sanctum pro vero Deo. Tertium: Adde hoc quod suprà dixit: *& non estis vestri iuris:* docens, quicquid sumus, esse ipsius Spiritus sancti, cuius dixit nos esse templum. Posteà verò in conclusione ait, debere nos glorificare Deum: in corpore nostro, & Spiritu nostro: *Quæ* (inquit) *sunt Dei*, quasi diceret, quippe quæ sunt Dei. Suprà dixit nostra corpora, hoc est, quicquid sumus, esse templum Spiritus sancti, & non esse nostri iuris, sed iuris Spiritus sancti. Hic ait, hæc corpora, & spiritus nostros, esse Dei: ac proinde debere nos glorificare Deum. Eundem igitur intellexit Apostolus nomine Dei: quem antea nomine Spiritus sancti. Denique verbum quoque glorificandi, idem confirmat. Iubet enim Apostolus, vt glorificemus Spiritum sanctum, quem nomine Dei, vt antea demonstratum est, significauit: & glorificemus quidem in corpore nostro, & in spiritu nostro. Quid est autem hoc, quàm totum, & corpus & animam, in obsequium Dei addicere? Talis autem honos Deo debetur, & præterea nemini: vt passim scripturæ docent. Proinde non possum tacere, quæ hinc colligit Augustinus, non minùs verè, & perquàm acutè. Tom. 2. Epist. 66. ad Max. Col. 318. D. initio Epistolæ. Prima propositio Augustini est, Vnum solum esse Deum, cui seruitus illa debetur (vtar verbis Augustini) quæ λατρεία Græco vocabulo nuncupatur; iuxta illud: *Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies* λατρεύσεις. Secunda propositio: Hunc Deum, non esse solum Patrem: quia etiam Filio in scripturis iubemur hunc præbere cultum: imo & Spiritui sancto. De hoc enim Spiritu sancto dicit Apostolus. *Nescitis, quia corpora vestra templum sunt, in vobis Spiritus sancti* (scilicet habitantis) *quem habetis à Deo* (Patre) *& non estis vestri? Empti enim estis pretio magno. Glorificate igitur Deum in corpore vestro, &c. Quem Deum*, inquit Augustinus: nisi

Spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo λατρεία Spiritui sancto. Nam si templum ei facere, sicut Salomon fecit, de lignis & lapidibus iuberemur, utique faciendo templo, λατρείαν exhibere conuinceremur: quanto magis λατρείαν debemus, cui non fecimus templum, sed sumus? Hæc Augustinus: Inde verò, hoc est, ex ista λατρείᾳ, quam debemus Spiritui sancto, concludit, eum vnà cum Patre, & Filio, ipsum esse Deum, de quo scriptum est, *Dominū Deum tuum adorabis, &c.* Matt 4.10. Deut. 6.13.

VI. Loc. 25. ex 1. Corinth. 12. vers. 4. &c.

D*iscrimina autem donorum sunt, &c.* Hic etiam locus est vnus ex præcipuis, quos Patres citant aduersus πνευματομάχους. Quatuor enim hic tradit Apostolus: quibus maximè confirmatur orthodoxa Ecclesiæ de Spiritu sancto doctrina. Principiò permulta commemorat dona; quæ certè à nullo homine, nulloque Spiritu creato, conferri in quempiam possunt: sed à solo Deo. Ideircò ait versic. 6. *sed idem est Deus, efficiens ea omnia in omnibus.* Hæc autem scribit hic Apostolus distribui à Spiritu sancto, versic 11. & insequentibus. Deinde scribit hæc dona ita per Spiritum sanctum, seu in Spiritu sancto distribui: vt ipse Spiritus ea donet, & efficiat in omnibus, idque prout ipse vult, vers. 11. Tertio docet hæc eadem dona, & à Spiritu sancto, & à Domino, nempe Iesu Christo, & à Deo, nempe Patre, distribui, vers. 4. 5. 6. quo ex loco confirmatur regula illa, in scholis trita: Opera trinitatis ad extra, tribus personis esse communia. Atque hæc opus non habent accurata interpretatione, sunt enim perspicua. Postremò dicit per eundem Spiritum sanctum fieri, vt omnes simus in vnum corpus baptizati: & in vnum Spiritum potati; vers. 13. Hæc verba sic interpretor: *Etenim* ἐν ἑνὶ πνεύματι, hoc est, vi eiusdem Spiritus sancti; *Nos omnes baptizati sumus*, nempe à Patre, *in vnum corpus*, nempe Christi: baptizati, inquam, sumus, hoc est, purgati, abluti à peccatis, regenerati: est enim Baptismus aquæ, sacramentum, & symbolum regenerationis; qua regeneratione simus nouæ creaturæ, & inserimur Christo: ita vt cum illo simus vnum corpus. Ideo subiecit; *in vnum corpus*: scilicet Christi, quod est tota Ecclesia, cum capite Christo. Hæc regeneratio, seu insitio in Christum, fit à Patre, sed per Spiritum sanctum, huiusce enim virtute & efficacitate regeneramur, Christoque inserimur: vnde & Spiritus regenerationis in scripturis appellatur. Atque hic etiam locus confirmat, sicut suprà quoque ostendimus, causam, cur baptizemur in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti, quia nimirum est vnus atque idem Deus, Pater, Filius, Spiritus sanctus, qui nos regenerat, qui nos in fœdus recipit, qui purgat à peccatis, qui inserit in Christum, vt simus cum ipso vnum corpus. Καὶ πάντες (subintellige, διὰ τοῦ ἑνὸς id, quod suprà dixit ἐν ἑνὶ πνεύματι: id est, per eundem vnum Spiritum sanctum) εἰς ἓν σῶμα (scilicet Christi, sicut suprà etiam dixit, in vnum corpus, scilicet Christi) ἐποτίσθημεν, *potati sumus.* Alludit ad aliud Sacramentum, Cœnæ scilicet Dominicæ: in qua potati sanguine Christi, & nutriti eius carne, sed per vim Spiritus sancti communicatis: viuificamur etiam Christo, & coalescimus cum eius Spiritu, & vita. Est autem synecdoche, quum mentionem fac tantùm potionis, & non comestionis. Sensus est: & nos omnes, in ipsa quoque Cœna Domini, vi vnius & eiusdem Spiritus sancti, qui est Spiritus Christi, vescimur carne Christi, & eius sanguine potamur: atque ita potamur, vt in vnum atque eundem Spiritum Christi coalescamus, & viuificemur: ita vt non solùm simus cum ipso, vnum & idem corpus: verùm etiam vnus & idem Spiritus, & ceu vna anima. (Atque hic locus facit ad ostendendum, sanguine Christi verè non potari: ac proinde nec carne eius vesci, nisi illos, qui regenerati, inq; Christi corpus insiti, &, Spiritu sancto donati sunt. Nam primùm ait: *Nos omnes, per vnum Spiritum baptizati*, id est regenerati, *sumus: idq; in vnum corpus*, scil. Christi: Deinde subdit: *Et nos omnes* (qui? qui scil. renati sumus, baptizati in vnum corpus, eoque facti nouæ creaturæ in Christo) *potati sumus, &c.* Non potantur igitur sanguine Christi, nisi qui prius sunt verè baptizati, id est, renati, & in corpus Christi per Spiritum sanctum insiti. Item quum ait, *Potati sumus*: intelligendum est vt dixit, διὰ τοῦ ἑνὸς, ἐν ἑνὶ πνεύματι, hoc est, per vnum & eundem Spiritum sanctum. Non possumus igitur fieri participes sanguinis Christi, & eo potari: nisi vi Spiritus sancti ille nobis communicetur. Hæc fusiùs pro explicatione huius vers. 13. neque id παρέργως: nam etiam hinc confirmatur deitas Spiritus sancti.

VII. Ex iis igitur omnibus, quæ hic tradit Apostolus de Spiritu sancto, tria facilè est colligere. Primùm quum in scripturis legimus: Deum aliquid agere per suum Spiritum: non sic esse intelligendas has locutiones, quasi Deus operetur per suum Spiritum, veluti per instrumentum: aut per quandam facultatem, qua tantum agatur, & non quæ agat: sed Deum Patrem ita agere per suum Spiritum, vt ipse Spiritus agat, tanquam eadem cum Patre causa efficiens. Nam dixit quidem Apostolus vers. 5. *Huic datur*, scil. à Patre, *per Spiritum sermo sapientiæ, &c.* & sic vers 9. & 10. Verùm idem etiam Apostolus ait vers 1. *Discrimina autem donorum sunt, sed idem Spiritus*: qui scil. ea dona largitur, vt posteà explicat. Et quidem apertè docet, Spiritum sanctum tam causam esse efficientem horum donorum, quàm etiam Pater sit. Cum enim de Patre dixisset, vers. 6. *Sed idem est Deus, efficiens ea omnia in omnibus*: posteà subiecit idem de Spiritu sancto vers. 11. dicens: *Sed omnia hæc efficit vnus ille atque idem Spiritus.* Quid clarius? Hinc apparet alterum: nimirum Spiritum sanctum non esse actionem Dei, seu donum mutum, & mortuum: sed esse veram personam, rem scilicet per se subsistentem, intelligentem, & voluntate libera preditam, agentem & mouentem. Si enim hæc omnia agit & distribuit; est igitur substantia agens. Et si hæc agit, & diuidit singulis, prout vult, vt ait Apostolus: est igitur substātia agens, intelligens, liberè volens; eoque vera persona. Hinc conficitur tertium; nempe Spiritum sanctum verum esse Deum. Si enim est Spiritus Dei, & in Deo, isque substantia viuens; est igitur essentia Deus, quia Spiritus Dei æternus est, & nihil in Deo est subsistens, quod non sit Deus. Idem patet ab operibus. Spiritus elargitur dona & facultates spirituales: easque distribuit pro sua voluntate. Hoc autem est solius Dei. Item efficit omnia, quæ & Pater Deus, & Filius Deus, vers. 11. Item vna est Patris, Filij & Spiritus sancti voluntas. Distribuit enim Spiritus sicut vult: Et eadem efficit Pater, & Filius, procul dubio, sicut & ille & iste vult. Est igitur vnus cum Patre & Filio Deus: Patri, ac Filio per omnia æqualis. Item vi Spiritus sancti baptizamur à Patre, in vnum Christi corpus, inque illud inserimur: eoque tam à Spiritu, quàm à Patre, & Filio regeneramur, & in fœdus recipimur. Et nos vicissim, fidem, & obedientiam, ac cultum promittimus, tam Spiritui sancto, quàm Patri & Filio: Atque hoc significamus, quum tam in nomen Spiritus sancti quàm in nomen Patris & Filij baptizamur. Est igitur Spiritus sanctus Deus. Item in Cœna etiam, non possumus vesci carne, & potari sanguine Christi; nisi vi eiusdem Spiritus sancti ea nobis spiritualiter communicentur. Item ea sic nobis per Spiritum sanctum communicantur; vt non solum simus vnum corpus, & vna caro cum Christo: sed etiam vnus cum eo Spiritus. Potamur enim in eundem spiritum. Est hæc certè potentia, & vis, solius Dei. Est igitur Spiritus Deus. A nomine etiam Dei. Dixerat vers. 11. *Omnia hæc* (dona scilicet & ministeria, de quibus suprà) *efficit vnus ille atque idem Spiritus, distribuens* (priuatim illa singulis membris Ecclesiæ) *prout vult.* Paulo post verò loquens de hac donorum, & ministeriorum distributione, vers. 28. ait, *Et alios quidem Deus in Ecclesia constituit: primùm Apostolos, deinde Prophetas, &c.* Quem igitur anteà vocauerat Spiritum, posteà appellarat Deum. Item dixerat, vi Spiritus sancti nos baptizari, seu regenerari, & inseri in vnum corpus Christi, ita vt singuli simus membra huius corporis, quod est Ecclesia, vers. 13. mox subdit, *Nunc autem Deus collocauit membra singula sigillatim in corpore sicut voluit*: vers. 18. Quæ verba intelliguntur non tam de corpore humano, quàm de corpore Ecclesiæ. Huius enim causa, simile à nostro corpore, membrisque nostri corporis sumpsit. Quem igitur anteà vocauerat nomine Spiritus sancti, hic nomine Dei appellat.

CAPVT VI.

Breuis expositio aliorum locorum, quæ ad eiusdem doctrinæ confirmationem, petita sunt ex posteriore ad Corinthios epistola.

ILLVSTRIA verò sunt, quæ in altera habentur ad Corinthios hac de re testimonia. Quare paucis ipsa etiam sunt perstringenda.

Locus 26. ex 2. Cor. 3. vers. 3. & 6. ac deinceps.

VT totum hoc caput rectè intelligatur: & ex eo intellecto, argumenta ad confirmandam Spiritus sancti Deitatem, faciliùs colligantur: notandum est ipsum in duas secari partes: In prima, miro artificio, quasi contrarium agens, commendat se, & suos collegas, reliquósque Apostolos, & hoc

& hoc ad versum vsque sextum. In altera, commendat dignitatem, & præstantiam ministerij Euangelici, vsque ad finem capitis. In prima parte, dum vult se aduersus calumnias Pseudoapostolorum tueri: nimirum, quòd non ambitionis causa, ea de se prædicet, quæ prædicat, sed tantùm vt præstantiam sui ministerij defendat: perstringit aduersarios ambitionis, qui literas hinc inde emendicabant, quibus laudarentur, ac commendarentur Ecclesiis. Ergo Apostoli propositio hæc est: Non commendamus nos ipsos hisce ad vos literis nostris: neque opus habemus, sicut alij vllius epistolis, quibus vel vobis, vel aliis commendemur. Ac proinde, quæ ante de me prædicaui; ea debent vobis esse extra omnem vanæ ambitionis suspicionem. Sed hanc propositionem per interrogationem enunciat, dicens: *Incipimus rursus nos ipsos, &c. Epistola enim nostra, &c.* Sensus est, Quales antea fueritis: impij scilicet & omne genus vitiis referti: omnes homines norunt. Quales etiam nunc sitis per meum ministerium, nemo non videt. Vestra enim pietas, ex suis fructibus, est perspecta omnibus. Dum autem omnes sciunt, quales fueritis: & omnes vident, quales iam sitis, per meum ministerium, effecti: inde etiam facilè omnes intelligunt, quis & qualis ego sim. An verus Christi Apostolus, & viuum Spiritus sancti organum, in prædicando Euangelio: nécne sim. Nihil enim efficacius prædicat, qualis sit Præceptor, & doctor, doctus ne sit, an indoctus: pius an impius: diligens in officio, an negligens: quam ipsius Discipuli, sua nimirum non lingua, sed pietate, sed eruditione, sed virtute: vel contrà, impietate, ignorantia, vitio. Sunt enim discipuli instar Epistolæ viuæ: qua commendatur vel improbatur Præceptor. Idem de Episcopo, & de suo populo, siue Ecclesia. Qualis enim populus; talis & sacerdos. Hinc illud vulgatum; *Opus probat opificem.* Ergo cùm sitis mi hi ô Corinthij, quales iam estis, instar Epistolæ apud omnes homines, & apud vosmetipsos: opus non habeo vllis aliis commendatitiis literis, vel apud vos, vel apud alios. Satis enim reipsa perspicuum est omnibus, ex inspectione vestri, & istius Ecclesiæ an sim verus Christi Apostolus, & organum Spiritus sancti in meo ministerio, nécne sim. Quare quæ anteà de me scripsit, non scripsi vt me vel apud vos, vel apud alios efferam & commendem: sed vt meum ministerium aduersus calumniatores defendam. Hic est sensus huius secundi versus: vbi adfert rationem, cur non opus habeat literis commendatitiis. *Epistola nostra*, (qua scilicet debeo commendari, vel vobis, vel aliis) *vos estis*. Vos, inquam, quales iam estis; Christiani, & fideles per meum ministerium effecti? quasi diceret, non vos, vt nuda papyrus; sed vos cum pietate, quæ inscripta est vestris cordibus, & quæ sese sancta vita exerit, & omnibus sese conspicuam, & quasi legendam præbet, estis Epistola. Nam epistola, propriè non est ipsa papyrus, seu charta: sed id, quod inscriptum est in charta. Ideò quum ait: *Vos estis Epistola:* intellige vos cum vestra pietate, & fructibus pietatis. Propriè enim epistola Pauli erat ipsa pietas, cum suis fructibus inscripta in cordibus Corinthiorum. Ideò sequitur, *In cordibus vestris inscripta.* Non quod ipsi Corinthij scripti essent in suis ipsorum cordibus, sed quod substantia epistolæ, erat in illorum cordibus scripta. Quæ hæc epistolæ substantia? Pietas. Erat hæc cordibus Corinthiorum, per ministerium Pauli, inscripta. Et ita credo legendum esse, quanquam omnes Codices habent nostris: sed facilis est mutatio literæ *υ*. in *η*. Et nostra interpretatio consentanea est cum iis quæ sequuntur in vers. 3. vbi alludit ad locum Ierem. 31. 33. de lege scribenda in cordibus. *Quæ intelligitur & legitur ab omnibus.* Quasi diceret, Vestra pietas, etsi inscripta est in vestris cordibus, non est tamen ibi occulta. Suis enim fructibus foràs sese profert: ita vt ab omnibus facilè possit perspici, & ceu quædam epistola legi atque intelligi. Hic est sensus. Si quis tamen velit communem, & receptam retinere lectionem, in cordibus nostris: hic, quem adferam, tolerabilior fuerit sensus. Dixerat, se non opus habere literis commendatitiis. nempe neque suis, aut aliorum, quibus sese commendarent Corinthiis: neque literis Corinthiorum ad alios, quibus commendaretur apud alias. Ratio est quia ipsimet Corinthij, sunt instar talis Epistolæ: quæ Apostolum commendet, tam Corinthiis ipsis, quàm aliis hominibus. Nunc igitur ad primum quod attinet, ait: *Vos estis epistola nostra, scripta in cordibus nostris;* hoc est, ex vestra enim pietate, quã consecuti estis à Domino, per nostrum ministerium, sumus ego, & mei collegæ, persuasi de vobis in cordibus nostris, quanta sit vestra erga nos beneuolentia, & quanto simus apud vos in pretio: Idcirco, vt vobis commendemur, non est opus vlla ad vos epistola. Ad alterum quod attinet, ait: *Quæ intelligitur, & legitur ab omnibus*, hoc est, Nec solùm, quia nobis perspecta est vestra pietas, & quasi scripta in cordibus nostris, persuasi sumus in quanto apud vos simus pretio: Verùm etiam eadem vestra pietas, ita sese profert suis fructibus foràs ad omnes: vt nemo hominum non possit eam videre & cernere. Ac proinde fit, vt vos ipsa talis epistola sitis quæ & vobis ipsis, & aliis omnibus hominibus, commendet: vt opus non sit aliis literis commendatitiis, vel ad vos, vel à vobis ad alios pro me. Sequitur, Φανερούμενοι (scilicet ὑμεῖς. Coniungit enim cum ὑμεῖς, in superiori versu) ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ, &c. Explicat primùm, quod iam dixit, Corinthios esse epistolam, quæ ab omnibus legatur, &c. *Quæ scilicet* Φανερούμενοι *estis; ὅτι ἐστὲ epistola, &c.* hoc est, Ideò dico vos esse instar epistolæ, quæ ab omnibus possit legi, quia palàm factum est, fructibus scilicet vestræ pietatis, vos esse Christi epistolam, hoc est Christum, per meum ministerium, scripsisse in cordibus vestris suam legem, fidem, pietatem. Deinde explicat, quo sensu appellàrit Corinthios, epistolam: nimirum, quatenus in ipsis seu in ipsorum cordibus inscripta erat pietas, quæ est summa totius legis: non atramento, sed Spiritu Christi. Ideo ait: ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ ἐγγεγραμμένη. &c. Tertiò, explicat etiam, quo sensu vocàrit hanc epistolam, suam epistolam: non quod ipse propriè inscripserit pietatem in cordibus Corinthiorum (hoc enim fecisse Christum suo Spiritu sancto: Ac proinde Corinthios propriè esse epistolam Christi.) Sed quòd opera sui ministerij, Christus vsus sit, ad scribendam hanc epistolam. Fuit enim Apostolus, ceu calamus Christi: ideò ait: *Epistola Christi estis, subministrata à nobis, &c.* Hic igitur Corinthij, atque inprimis ipsorum corda fuerunt instar chartæ; & tales sumus omnes nos. Christus fuit scriptor: ideò ait Apostolus: *epistola estis Christi*: Spiritus sanctus instar atramenti, vt explicat. Sicut enim atramentum est id, quo, & ex quo immediatè formantur literæ: ita Spiritus sanctus est ea virtus, qua immediatè inscribitur in cordibus Electorum pietas. Apostolus cum verbo Euangelij fuit instar calami: quo doctrina Euangelij per Spiritum sanctum fuit à Christo, in cordibus Corinthiorum inscripta. Alludit autem procul dubio ad illud Ierem. *Scribam legem meam in cordibus ipsorum, &c.* Porrò notandum, id quod anteà etiam non semel obseruatum à nobis fuit: Quæ agit Pater, eadem agere & Filium, & quæ Filius, eadem & Spiritum sanctum. Quare etsi legimus sæpenumerò, Filium, aut Patrem agere per suum Spiritum; non ita tamen hæc loca sunt intelligenda, quasi non etiam Spiritus sanctus eadem, vt causa efficiens, agat cum Filio, & cum Patre. Quæ cum ita sint, efficitur, si Christus scripsit in cordibus Corinthiorum, & quotidie in cordibus Electorum scribit pietatem: Spiritum quoque sanctum, eandem inscribere. Huc pertinet, quòd in hoc potissimùm capite, Euangelium appellatur Spiritus: vt quum ait versic. 6. noui Testamenti, non literæ, sed Spiritus. Item: *litera* (id est, lex) *occidit: Spiritus autem*, id est Euangelium, *viuificat:* Quid ita? Quia quum prædicatur Euangelium, Spiritus sanctus illabitur in corda Electorum: & ibi illud inscribit. Euangelium autem fide receptum, viuificat. Ideò etiam ministerium Euangelij, ministerium Spiritus vocatur vers. 8. Hinc ergo conficitur argumentum, quo ab hoc opere, quod est inscribere Euangelium in cordibus electorum, euincitur, non solùm Filium, sed etiam Spiritum sanctum, verum esse Deum Iehouam. Quis enim promisit se scripturum in cordibus legem, hoc est, ipsam pietatem, quæ est summa doctrinæ legis, & Euangelij: nisi Iehoua? Non solùm autem Christus, sed etiam Spiritus sanctus, hanc inscribit: Ergo. &c. Volui hunc contextum fusiùs explicare: cùm propter intelligentiam loci, qui alioqui obscurus est: tum vt clariùs hinc appareat veritas, quam defendimus, de Spiritus sancti Deitate.

II. Locus 27. ex 2. Corinth. 3. versic. 17. & 18.

NVnc, si totum reliquum percurramus contextum huiusce capitis, magis ac magis confirmabimur in eo, quod diximus de Spiritu sancto, déque doctrina Euangelij, inscripta in cordibus electorum, vi, & opera Spiritus sancti, & Apostolos, reliquosque legitimos Pastores, fuisse & esse instrumenta Spiritus sancti, in inscribenda cordibus electorum pietate. Ac proinde Spiritum sanctum esse illum verum Iehouam, qui hoc promiserat per Ierem. Prophetam se facturum Ierem. 31. 33. *Fiduciam autem habemus huiusmodi per Iesum Christum apud Deum. Non quod &c.* Occupatio est: At si sumus epistola Christi, & Christus ipse est, qui scripsit in cordibus nostris, vi sui Spiritus emollitis, & carneis factis, pietatem; Tu verò Paule tantùm externus es minister Christi: cur igitur tanta confidentia te effers, & appellas nos epistolam tuam, quasi tu in cordibus nostris inscripseris fidem, & totam pietatem? Respondet Apostolus: Non vtimur hac confidentia, ita de vobis loquendi, quod sentiamus nos

esse nostris viribus idoneos, ad inscribendam in vllo homine pietatem. Nam ex nobis ipsis, ne idonei quidem sumus ad aliquid boni cogitandum, nedum ad tantam gratiam aliis impertiendam. Sed quòd vtamur hac confidentia; ideo facimus propter Christum apud Deum, bona scilicet conscientia. Quia scilicet Christus nobis ad hoc opus, tanquam suis ministris, vtitur: & idoneos aptósque ad Euangelij gratiam aliis quoque efficaciter communicandam effecit. Quare nihil nobis arrogamus, sed totum Deo damus. *Qui (Deus) etiam fecit, vt idonei essemus ministri noui Testamenti.* Confirmatio est superioris sententiæ. Quòd simus idonei ad aliquid boni cogitandum, hoc habemus à Deo: multò magis etiam quod simus idonei ministri, ad gratiam noui Testamenti aliis impertiendam, hoc habemus ex eodem Deo. Is enim fecit nos idoneos. Atque hinc confirmatur deitas Christi. Anteà enim vers. 3. docuerat, Christum illum esse, qui scripserit in cordibus Corinthiorum pietatem: vsus ad hoc ministerio Apostoli. Item vers. 4 dixerat, quod tanta confidentia, de sui ministerij dignitate & efficacitate loquatur: ideo hoc facere, per Christum: quia scilicet Christus se vtatur efficaciter ad tantum opus. Nunc ait, se, & ministrum Euangelij esse factum à Deo: & totam suam efficacitatem in ministerio, habere à Deo. Constat certe etiam aliunde, & ex Actis Apostolorum, Paulum fuisse factum Apostolum, & quidem idoneum Apostolum, à Christo. Nouit igitur Christum, Deum. Confirmatur etiam deitas Spiritus sancti. Ait enim, se à Deo factum ministrum, & idoneum ministrum, noui Testamenti: & omnem suam ἱκανότητα, idoneitatem esse à Deo. Constat autem aliunde, & ex Actis: Paulum fuisse ab ipso Spiritu sancto, vocatum ad opus, & ministerium Apostolicum: Et tam Paulum, quam reliquos Apostolos omnes, omnem suam ἱκανότητα, gratiam, & vires, accepisse à Spiritu sancto, posteaquam super eos descendit, & eo fuerunt repleti. Et sic promiserat Apostolis Christus: Iohan 16.13 & 20.22. accepto Spiritu sancto acceperunt etiam efficacem auctoritatem remittendi peccata: *Et Spiritu sancto repleti, cœperunt loqui, prout Spiritus sanctus dabat, &c.* Act. 2. 4. Ergo hic etiam locus confirmat Spiritum sanctum esse Deum.

III. *Non literæ (inquit) sed Spiritus, &c.* Nunc à commendatione sui, & suorum collegarum reliquorúmque Apostolorum, qui scilicet essent efficacissima Christi, & Spiritus sancti instrumenta, ad pietatem, gratiámque Euangelij, electis communicandam, eorúmque cordibus insculpendam: transit commodùm ad commendationem ipsius Euangelij, ministerijque Euangelici: & in summa docet Spiritum sanctum ad prædicationem Euangelij, cuius Apostoli sunt ministri, efficacem esse in electis; ita vt eos viuificet. Idquod certe prædicationi legis nunquam est concessum: cum potiùs ea homines semper occidantur, & condemnentur. Longè igitur præstantius esse ministerium Euangelicum, prædicatione legis. Ac primò Euangelium vocat Spiritum, id est, rem viuam, & viuificantem. Legem vero appellat literam; rem scilicet mortuam, seu inanimatam, & occidentem, dicens. Non literæ, id est, legis, cuius minister fuit Moses: sed Spiritus, id est, Euangelij, quod attulit Christus, & dedit Apostolis ad salutem Ecclesiæ. Ratio vtriusque appellationis. *Nam (inquit) litera occidit: Spiritus viuificat.* Cur legem vocat literam? quanquam totum hoc anteà quoque explicauimus: inutile tamen non fuerit denuò breuiter declarare. Ergo vocat legem literam, quia nil habet, vnde possit concipi spes vitæ. Habet enim tantum præcepta, & minas: promissiones sunt irritæ, quia ex Dei ordinatione, nunquam ad prædicationem legis dabatur Spiritus Dei viuus, ne ipsis quidem electis. Erat igitur tantùm litera mortua, in tabulis lapideis, & chartis scripta, docens quidem, quid vitandum, quid persequendum: Sed quæ non poterat corda immutare, & præstare, quæ iubebat, idque neque per se: erat enim tantùm externa doctrina, de vitandis & persequendis: neque per aliud: non enim habebat adiunctum Spiritum sanctum viuificantē. Erat igitur res, & doctrina planè inanima, & inefficax. Ideò tātùm litera scripta in tabulis lapideis: quo significatur, legem non habere vim, corda è lapideis facere carnea. Cur Euangelium Spiritus? Non simpliciter, propter doctrinam in se, ita appellatur. Hoc enim pacto ipsum quoque foret tantùm litera, etiam electis: sicut reprobis semper, est litera tantùm mortua. Sed Spiritus appellatur propter aliud: hoc est, quia Euangelium, quum prædicatur electis habet semper adiunctum Spiritum sanctum, idque ex voluntate Dei Patris, qui sic per Iesaiam promisit, cap. 59. 21. loquens enim de nouo fœdere, seu Testamento ait: *Spiritus meus, qui est super te: & verba mea, quæ posui in os tuum: nunquam recedent de ore tuo, &c.* Ibi aperte promisit inseparabilem coniunctionem Spiritus, & verbi Euangelij, in ipsis electis. Proinde quum prædicatur Euangelium: Spiritus sanctus illabitur in corda electorum, illáque ex lapideis facit carnea: hoc est, mollia, & flexibilia in obsequium Dei. In illis excitat fidem, qua recipiant Euangelium: & receptum insculpit, atque obsignat. Ita dicitur inscribere legem, hoc est, ipsam pietatem: ipsúmque legis scopum, Christum. Sic ad Gal. 3. 2. *Spiritum accepistis ex operibus legis, an ex auditu fidei?* Propter hūc Spiritum adiunctum Euangelio in electis, dicitur etiam Euāgelium virtus esse Dei in salutem &c. Rom. 1. 16. Quare duo sunt in Euangelio: doctrina ipsa de gratia Dei, deque gratuita peccatorum remissione, propter Christum: Et Spiritus sanctus ex voluntate Dei, semper illi adiunctus. A Spiritu sancto adiuncto, qui est res viua, & viuificans, ac ceu anima Euangelij: Euangelium denominatur, & appellatur Spiritus. Quare sensus est, Lex est tantum litera, id est doctrina mortua, quia caret Spiritu: Euangelium est Spiritus, id est, res viua, & viuificans, quia habet Spiritum sanctum, viuificantem. Ideò ait, *Litera enim occidit, Spiritus autem viuificat.* Est redditio causæ, sed cum amplificatione: quasi diceret, Lex non solùm est litera mortua, sed etiam mortificans, & occidens. Hos ideo facit lex, quia, cùm vna ex parte, proponat præcepta, & iram, ac mortem minetur illis qui ea non seruant omnia: & altera ex parte, quia caret Spiritu Dei, non præstet vires, quibus præcepta possimus seruare: quid aliud agit, quàm quòd omnes occidit, & condemnat: omnes inquam, etiam electos? Euangelium verò viuificat: non sua simpliciter doctrina, sed Spiritu sancto sibi adiuncto, vt suprà explicatum est. Donat enim Electis fidem quam exigit: per fidem recipitur Christus, qui in Euangelio offertur, vt Seruator: per Christum verò iusti, & per eius Spiritum sanctificati, vitam consequimur æternam. Hic igitur apertam habemus causam, cur Euangelium vocetur Spiritus viuificans: quia Spiritus sanctus ille comitatur, inscribitque in cordibus Electorum, & ita eos viuificat, vita Christi. Ac proinde quis non videt Spiritum sanctum esse Deum: tum quia Spiritus est Dei Patris, & Christi, ab vtriusque scilicet substantia procedens: tum quia ea præstat effecta, quæ à nullo creato Spiritu præstari possunt? Vt quòd Euangelium inscribat cordibus, non omnium, sed tantum Electorum. Hos igitur nouit & discernit à reprobis. Vt etiam quòd donet electos fide, & viuificet. Hinc maximè pendet præstantia Euangelij supra Legem & Mosen. Ideo sequitur 7. 8. 9. *Quod si mortis ministerium, &c.* Iacto hoc fundamento, Legem esse literam mortuam, imo & occidentem: Euangelium verò esse Spiritum viuum, & viuificantem: Nunc argumentatur à minori ad maius, iis tribus versibus: & probat, ministerium Euangelij, præstantioris esse gloriæ, quàm ministerium Legis. Argumentum tale est: Lex fuit à Deo tradita Mosi magna cum gloria; atque ita magna, vt filij Israël non potuerint intueri in faciem Mosis, quum à Dei colloquio ad populum cum Lege redibat: idque propter gloriam, quæ in facie Mosis splendebat, instar Solis. Atque ita apparet, dignitatem & gloriam Legis esse magnam. Ergo multò magis gloriosum est Euangelium, eiúsque ministerium. Ratio huius consecutionis, sumitur à præstantia, & virium, & operationum Euangelij: quæ Lege maiores sunt, & præstantiores viribus, & effectibus Legis. Lex est litera tantùm, hoc est, res mortua; scripta in tabulis tantùm lapideis: Ac proinde quæ nullam habet vim, corda ex lapideis, in carnea, hoc est, flexibilia in Dei obsequium, immutandi: imo ministerium est mortis, & condemnationis, hoc est, nil aliud potest, quàm homines occidere, & condemnare. Euangelium autem Spiritus, hoc est, res viua, & viuificans, vi Spiritus sancti, quem secum habet semper adiunctum: & per quem illud inscribitur in cordibus, ea immutando, & in obsequium Dei flectendo, ipsámque pietatem, & fidem insculpendo. Est autem sine controuersia, maior dignitas & gloria eius, quod secum habet semper adiunctum Spiritum sanctum: ac proinde quod in cordibus nostris insculptum, nobis administrat Spiritum, vitam, & iustitiam: quàm eius: quod in lapidibus tantùm insculptum, corda hominum immutare non potest: imò quod nihil nisi mortem, & condemnationem ministrat. Ergo si Legis dignitas, & gloria magna est, vt prædicant, & quidem verè, Pseudoapostoli: maior sit dignitas & gloria Euangelij, ministerijque Euangelici necesse est. 10. *Etenim quod glorificatum fuit, &c.* Amplificatio est: est autem hic sensus: Quid dico gloriam Euangelij maiorem esse gloria Legis? Imò Legis gloria, respectu & comparatione gloriæ Euangelij, nulla est: Sicut lux etiam Lunæ, comparatione lucis Solis, nulla est. Hic est sensus huius versic. Etenim quod glorificatum, &c. hoc est, non est assecutum, neque tantam, neque huius generis gloriam. 11. *Nam si quod abolebatur, &c.* Alia confirmatio à stabilitate gloriæ ducta. Lex abo-

lenda erat, & iam abolita est: Euangelium manet, & mansurum est in æternum. Est igitur gloria huius maior. Hactenus docuit ministerium Euangelij, longè præstantius esse ministerio Legis, de quo gloriabantur Pseudoapostoli; qui Christum quidem prædicabant, vt Seruatorem, sed talem, qui neminem seruet, sine legis Mosaicæ obseruatione. Tota autem argumentatio, pendet à Spiritu sancto, qui efficax est in Euangelij prædicatione, non autem Legis.

IV. Versic. 12. *Itaque cum habemus, &c.* Ex iis, quæ dixit, colligit causam, cur Apostoli liberè prædicent Euangelium, nempe per solum Christum, fine operibus Legis, homines iustificari: & non sicut Pseudoapostoli, qui prædicant Christum, non liberè, sed tectum Legis velamine. Itaque cùm huiusmodi spem habeamus, hoc est, certitudinem de præstantia, & vi Euangelij, certámque spem, fore, vt nunquam muretur, sicut Lex; ideo in huius administratione seu prædicatione magna vtimur libertate. 13. *Nec sumus, sicut Moses, &c.* Confirmatio conclusionis, qua perstringit Pseudoapostolos. Illi enim dum prædicabant Christum; instar Mosis, velamen quoddam Legis obducebant Christo, hoc est, non audebant liberè prædicare Christum, nudum & apertum, nimirum per solum Christum, fine operibus Legis, homines iustificari. 14. 15. *Itaque excalluerunt, &c.* Explicat typum veli Mosaici, confirmatióque est superioris doctrinæ: nempe quàm infirma sit Lex, imò & perniciosa, quia ministratur fine Spiritu Christi: contrà quàm efficax Euangelium, quia adiunctum habet in sui administratione, Spiritum sanctum. Velamen enim super faciem Mosis, quum auersus à Deo, conuertebat se cum Lege ad populum, typus fuit futuræ cæcitatis illorum Iudæorum; qui corda auersa habituri erant à Christo, quæ cæcitas nullo modo per legem tolli possit. Depositio verò velaminis, quum facie à populo auersa, ad Deum se conuertebat, typus fuit beneficij, quod recepturi erant illi, qui ad Christum sese conuerterent, cumque neglecto Mundo, & Lege audituri erant: nimirum, velamen depositum iri ex illorum cordibus, per Christum, Euangelio prædicatum: & per Spiritum sanctum, cordibus electorum impressum. Hoc dicit vers. 14. Explicat autem clarius, versic. 15. & 16. vbi quum ait, *Quum autem fuerit ad Dominum, &c.* Nomine Domini intelligi Christum, luce clarius est: quia anteà dixerat, velamen illud non tolli, nisi per Christum; hic autem dicit tolli, quum quis conuertitur ad Dominum. Dominus igitur est Christus. Simile est: vt si quis dicat, tunc tolli ab oculis tenebras, quum quis conuertit faciem ad Solem. Quomodo autem quis dicitur conuerti ad Dominum, hoc est, ad Christum? quum sese à legis doctrina ad Euangelium conuertit: credens se per solum Christum, fine operibus legis seruari. Confirmat igitur hic vim Euangelij: quo, antè dixerat, homines viuificari, sicut lege occiduntur. Vnde verò vis ista Euangelio? à Spiritu sancto, qui est Spiritus Christi. Ideò vocauit Spiritum ipsum Euangelium. Sequitur versicul. 17. *Dominus enim Spiritus est, &c.* Δὲ pro γὰρ, sicut etiam Syriacum, aliquando capitur: vt 1. Thess. 2. versic. 14. item cap. 4. versic. 15. Affert enim causam Apostolus, cur qui ad Dominum conuertuntur, illis auferatur velamen: causa est, quia conuertuntur ad illum, qui vi sui Spiritus liberat à seruitute tenebrarum, tollitque velamen naturalis cæcitatis. Hoc igitur explicans ait, ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμα. Patres, atque etiam Basilius, lib. de Spiritu sancto cap. 21. accipit τὸ πνεῦμα pro subiecto: & nomen κυρίου, accipit pro Iehoua. Hinc concluserunt, Spiritum sanctum, esse Iehouam, Deum verum. Sed apparet subiectum in hac propositione esse nomen κυρίου & prædicatum τὸ πνεῦμα: & nomine, κυρίου, intelligi Christum. Et sensus Apostoli perspicuus est: nempe, Christum esse illum Spiritum, cuius minister erat Apostolus; & qui viuificat; velaménque ex cordibus tollit nostris: hoc est, esse illum, qui suo Spiritu cos donet qui ad se conuertuntur. Vbi autem est Spiritus Domini, ibi sublato velamine, libertas est: nempe inspiciendi gloriam Dei: vt postea explicatur insequenti versu. Quicunque igitur conuertuntur ad Dominum: ex horum cordibus tollitur velamen. Hic est sensus totius versus. Cæterùm explicanda est propositio prima: *Dominus est ille Spiritus*: nempe, ille, de quo antea locutus est, & cuius causa Euangelium quoque appellauit Spiritum, dicens se esse ministrum factum noui Testamenti, non literæ id est legis, sed Spiritus, hoc est, Euangelij. Quare Euangelium Spiritus dicatur, dixi: non quia doctrina Euangelij sit Spiritualis, legis autem carnalis: (nam etiam lex Spiritualis est, Rom. 7. 14.) sed quia Euangelium, cuius substantia est Christus, adiunctum habet Spiritum sanctum qui est Spiritus Christi: & hoc donantur electi, quum audiunt Euangelium. Ait igitur: *Dominus, est ille Spiritus*: qui scilicet audientes Euangelium illuminat, & viuificat: electos nimirum. Vel sic dicas: Dominus est, ille Spiritus, cuius dixi me factum esse ministrum. Nam primum quidem substantia Euangelij est Christus: & hunc prædicabat Apostolus. 1. Corint. 1. 2 3. Deinde Christus est ille, qui per Euangelium efficax est, in cordibus electorum, vi sui Spiritus, qui est Spiritus sanctus: quo omnes electi donantur, quum audiunt Euangelium. Huius autem Christi, efficacis per Euangelium, in electorum cordibus, Spiritu suo sancto, minister erat Apostolus: Sicut & Iohannes Baptista dicebat: *Ego vox clamantis: Ego baptizo aqua, ille autem Spiritu sancto.* Iohann. 1. 23. 33. Christus ergo duplici de causa est ille Spiritus, cuius Apostoli erant ministri: tum propter summam doctrinæ, tum propter efficacitatem Spiritus sui sancti in Euangelio. Et doctrina quidem est, ceu corpus Euangelij: Spiritus verò Christi est, instar animæ ipsius Euangelij. Ac ratione huius Spiritus, qui est anima doctrinæ Euangelicæ, tota quoque doctrina appellatur Spiritus ab Apostolo: sicut & antè à Christo; quum dixit: *Verba, quæ ego loquor, sunt Spiritus, & vita*: hoc est, Spiritus viuificans. Iohan. 6. 63. Itaque meritò Christus dicitur esse ille Spiritus, cuius Apostoli dicebant, se esse ministros: eoque iure etiam optimo Christus dicitur esse Spiritus suus sanctus: non certè persona, quia alia est persona Filij, & alia Spiritus sancti: sed alia, eáque triplici ratione. Prima est, quia Spiritus sanctus, Spiritus est Christi, & à Christo procedit: vnde etiam statim eum vocat Apostolus spiritum Domini. Sic Sol potest dici esse radius ipse, non quod non distinguatur à radio, sed quòd radius sit à sole. Ita sensus fuerit: Christus est ille Spiritus, hoc est, ille, è quo Spiritus est, & cuius est ille Spiritus, quo tollitur velamen; quo donantur electi, qui audiunt Euangelium; & cuius causa totum Euangelium vocatur, & est Spiritus: ac proinde, qui conuertitur ad Christum, ab eo tollitur velamen. Altera ratio est, quia vis, & actio, qua Spiritus sanctus per Euangelium electos illuminat, & eorum corda velamine liberat atque viuificat, tam est Christi, quàm ipsius Spiritus sancti. Hoc indicans Apostolus subiecit: *Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.* Cuius autem est liberare? Christi, vt ipse docet; quum ait: *Si Filius vos liberauerit, verè liberi eritis.* Iohan. 8. 36. Ita Sol dicitur esse radius ipse, quia vis, & actio radij est etiam Solis, à quo ille est. Atque hoc voluit in primis docere Apostolus, Christum esse illum, qui suo spiritu agens in nostris cordibus, per Euangelium, tollit velamen: ac proindè conuertendum esse cor ad Christum. Tum enim ablatum iri velamen. Sicut si diceremus, solem esse illum, qui suo radio pellit tenebras ab oculis: conuertendos igitur esse oculos ad solem. Sed hoc alia expressit locutione: nempe, *Dominus est ille Spiritus*: vi scilicet & actione. Sicut si dicas, Sol est radius: vi & actione; quia vis & actio radij, vis est & actio solis. Non admodum dissimili sensu, ipse Christus de Ioan. Baptista dixit. Ioan. Baptista est ipse Elias: Matth. 11. 14. non persona, sed officio, spiritu atque virtute. Quanquam longè excellentiori modo, Christus est ipse spiritus sanctus, hoc est, spiritus suus: qui & à Christo procedit, & tota vis, omnisque actio spiritus sancti, est vis & actio ipsius Christi, quàm Ioh. fuerit Elias.

Hinc verò quid consequitur? Tertius modus, quo Christus, est ipse spiritus sanctus: nempe, οὐσίᾳ. Etsi enim de hac Apostolus ex professo hic non loquitur: tamen necessariò ex illis duobus modis hic tertius consequitur. Si enim Christus est Spiritus sanctus, quia Spiritus sanctus est Spiritus Christi, & à Christo, & quia tota vis, & omnis actio Spiritus sancti, qua in cordibus agit Electorum, ea Christi, & à Christo est: efficitur Christum, etiam essentia, esse ipsum Spiritum sanctum. Sicut etiam Sol idem est essentia lucis, quod est etiam radius: & radius, idem quod Sol: quandoquidem radius est à Sole, & tota vis atque actio radij, vis est, & actio Solis. His enim duabus rationibus, Christus quoque concludebat, se vnum esse cum Patre: primo, quia erat à Patre, & Patris Filius. Secundò, quia eadem operabatur, quæ & Pater: hoc est, quia tota virtus, omnis ipsius actio, virtus erat & actio ipsius Patris. Hæc tùm ita se habeant, cuincitur, si Christus est Deus, ipsum etiam Spiritum sanctum esse Deum; quia Christus est ipse Spiritus, tum quia Spiritus sanctus, est Spiritus Christi: tum quia vis & actio Spiritus sancti, est vis & actio Christi: tum denique quia vna est vtriusque Deitas seu essentia, sicut Solis & radij, vna est vtriusque lux.

V. Hæc est causa, cur totum hoc caput breuiter interpretari volui: vt ex præcedentibus benè intellectis, vera huius loci intelligentia erueretur: nempe quo sensu, Dominus dictus sit ab Apostolo, esse ille Spiritus: Atque ex vera horum verborum intelligentia appareat, an hoc ex loco meritò, & verè colligamus, Spiritum sanctū verum esse Deum:

necne verè colligamus. Idem efficitur ex verbis, quæ sequuntur: *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*: hoc est, ibi exemptum est velamen cordis: ita vt qui donati sunt hoc Spiritu Domini, ij liberati misera cæcitatis naturalium tenebrarum seruitute, liberè possint intueri in faciem, & gloriam Dei. Quod antè dederat Christo, dicens, per Christum, tolli velamen: hîc idem dat Spiritui Christi. Hinc igitur colligitur, quo sensu dixerit, Christum esse ipsum Spiritum: non persona, sed vi & actione, tollendi velamen è cordibus nostris. Hinc etiam euincitur Spiritum sanctum esse Deum: quia tollere velamen è cordibus, & donare Electos vera libertate, qua possimus videre Deum: non est certè vllius creati Spiritus sed solius Dei. Hoc idem confirmant, quæ sequuntur: v.18. *Nos autem, &c.* Hæc est vera aduersatiua particula. Opponitur enim iis, quæ antè dixerat de Mose, qui ponebat velamen super faciem: déque Iudæorum excitate, per velamen Mosis significata. *Nos autem &c.* qui scilicet ad Christum, in Euangelio propositum, conuersi sumus. Tria autem narrat effecta opposita illis, quæ dixerat de Iudæis, nondum ad Christum conuersis, & ideò Spiritu Christi destitutis: & vnam horum omnium causam, docet esse Spiritum sanctum, quum ait, *tanquam à Domini spiritu*: hoc est, vtpote hæc omnia operante Spiritu Domini. Primum igitur effectum Spiritus sancti est, quod dum tollit velamen à cordibus nostris: retegit faciem Domini. Ideo ait: *Nunc autem retecta facie*: nempe Domini. Quomodo retecta? sublato velamine à cordibus nostris. Alterum effectum est, quòd donat nos noua luce: & ea efficit, vt gloriam Domini in Euangelio, tanquam in speculo relucentem, apertè intueamur. Hoc significat, quum ait, *gloriam Domini κατοπτριζόμενοι*. Tertium effectum est reformatio nostri in imaginem Dei, idque quotidiano profectu. Hanc docet, dicens, *In eandem imaginem transformamur, à gloria in gloriam.* Docet enim vi Spiritus fieri, vt quum in Deum, in Christo resplendentem, tanquam in Solem nullis obductum nubibus intuemur: tanta illius luce perfundamur, vt in eius imaginem transformemur: hoc est, vt alij ceu secundarij soles efficiamur: qui postea ad alios progressi, illos quoque eadem luce illustremus. Ita vero proficimus in hac quotidiana nostri renouatione: (id quod vocat à gloria in gloriam) vt tandem futuri simus, quasi dij: quum scilicet Deus erit omnia in omnibus. Vnde verò omnia ista tam magna opera? à Spiritu Christi. Est igitur verus Deus.

VI. Loc. 28. ex 2. Cor. 13. v. 13.

GRatia Domini nostri Iesu Christi, &c. Hic etiam locus non obscurè confirmat Spiritus sancti tum personam à Patre & Filio distinctam: tum deitatem. Primùm constat nomine Spiritus hic non intelligi donum aliquod, vel actionem diuinam: sed personam. Coniungit enim Spiritum cum Patre, & cum Filio: vt tertiam personam, à prima & secunda distinctam. Deinde sicut Christo attribuit gratiam qua scilicet tanquam Mediator, nos Deo Patri gratos fecit, & reconciliauit: Patri vero charitatem, qua scilicet nos dilexit ante mundi constitutionem in Christo: sic Spiritui sancto κοινωνίαν, qua nimirum ipse nobis communicatus, in ipsam quoque Patris & Filij κοινωνίαν nos adducit. Atque ita docet Spiritum sanctum esse illum, qui nobis Patris charitatem communicat, dum efficit, vt eam sentiamus diffusam in cordibus nostris, Rom 5. 5. & qui communicat ipsam quoque Christi gratiam, dum efficit, vt donati fide, participes deinde simus totius beneficij Christi, sentiamúsque nos vere per Christum esse redemptos, & Patri reconciliatos. Huiusmodi autem actiones, non cadunt nisi in eum, qui sit res subsistens, intelligens, volens, agens. Euincitur ergo nomine Spiritus, hoc loco, non significari donum: sed personam agentem, donantem, communicantem. Neque etiam obscure, vt dixi, ex hoc versu colligitur, Spiritum S. quem iam ostendimus personam esse, esse etiam non Spiritum creatum, sed Deum. Dum enim hunc coniungit Apostolus cum Patre, & cum Filio, in hac adprecatione; docet hunc tam Deum esse, quam etiam Pater Deus, & Filius Deus est. Neque est sine causa, quod Apostolus hic precatus sit Corinthiis distinctè, gratiam Christi, charitatem Dei, Patris, & κοινωνίαν Spiritus sancti. Quænam hæc est causa? Scribebat ad Corinthios, qui à Pseudoapostolis Iudæis seducebantur; legem Mosis tanquam ad salutem necessariam, vrgentibus. Primùm igitur voluit docere, totam salutem haberi à Christo propter dilectionem Patris, per κοινωνίαν Spiritus sancti, non autem ex operibus. Deinde voluit perstringere Pseudoapostolos, quod non essent in doctrina de Deo Patre, Deo Filio, Deo Spiritu sancto, sani & synceri: quippe qui Iudaismum magis, quàm Christianismum vndequaque spirarent. Precatus est igitur Corinthiis, horum trium beneficia, vt doceret, beneficia, & salutem omnem esse ab illo Deo, qui est Pater, qui est Filius, qui est & Spiritus S. Denique eam attribuit Spiritui sancto potentiam, facultatem atque operationem, quæ in nullum creatum Spiritum competere potest, nempe quòd ipse adducat nos in κοινωνίαν Patris ac Filij, cóque & sui: omniúmq; cœlestium beneficiorum faciat participes.

CAPVT VII.

Explicatio aliorum quorundam locorum, ex aliis Pauli Epistolis ad probationem eiusdem doctrinæ.

SVNT breuiter percurrenda alia quædam, ex D. Paulo, de Spiritus sancti diuina essentia; deinde veniemus ad id, quod est postremo loco dicendum, de ipsius processione.

I. Locus 29. ex Gal. 4. v. 6.

QVoniam autem estis Filij, Deus misit Spiritum suum, &c. Duplici etiam argumento, hinc asseritur diuina Spiritus sancti natura. Primum inde deducitur, quod Spiritum hunc, Spiritum Filij Dei, vocat. Hac enim locutione docet Apostolus, vt suprà quoque ostendimus, Spiritum sanctum procedere è substantia Filij, non minus quàm è substantia Patris. Si igitur Filius Deus: ipsius quoque Spiritus Deus sit oportet. Significari autem nomine Spiritus non donum aliquod inanimum, sed ipsam Spiritus sancti personam: liquet non solùm indè, quod hunc coniungit cum persona Patris mittentis, & cum persona Filij, cuius Spiritus esse dicitur, tanquam tertiam personam: verum etiam inde, quod huic Spiritui attribuit actionem, quæ non potest esse, nisi personæ illiúsque diuinæ: nempe quod clamet in cordibus nostris, hoc est, clamare nos, & inuocare faciat ex corde, Patrem cœlestem. Alterum igitur argumentum, quo hinc confirmatur æterna, diuinaque Spiritus sancti natura, est ab opere, quod solius Dei esse potest. Nam Spiritus sanctus habitat in cordibus omnium, & singulorum filiorum Dei: eaque regenerat, moderatur, regit, & ad inuocandum Deum Patrem afficit, atque agit, & promouet: Sicut ad Rom. dixerat: *Accepistis Spiritum adoptionis per quem clamamus, Abba, Pater.* Adde tertium; quod ab immensitate, quæ solius Dei est, ducitur. Idem enim Spiritus Christi in corde cuiusque fidelis habitat; & clamat, Abba Pater. Atque hoc docet, quum Spiritum numero singulari nominat, dicens: Spiritum Filij sui: docens: se loqui de Spiritu S. qui vnus est. Plurali vero numero corda expressit, dicens, In corda vestra: docens vnum atque eundem Spiritum Christi, in singulorum Electorum cordibus habitare, operari, clamare.

II. Locus 30. ex Gal. 5. vers. 22.

PRincipio auctorem virtutum Christianarum, in omnibus fidelibus, iam per Spiritum sanctum renatis, facit eundem Spiritum sanctum, quum ait, *Fructum Spiritus esse charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, fidem, mansuetudinem, temperantiã*: Sicut & alibi docuerat. Rom. 8. 9. Spiritus enim sanctus sicut nos regenerat; sic etiam in nobis excitat, atque profert fructus regenerationis. Efficit etiam, vt lex nullum in nos ius habeat condemnandi. Et huc spectat quod ait vers. 23. *aduersus hos, non est lex.* Item tollit paulatim corruptionem naturæ, &c. Ideo ait vers. 24. *Qui enim Christi sunt, &c.* Qui verò sunt Christi? Qui habent Spiritum Christi. Ait præterea, sanctos crucifigere carnem cum vitiis: quia hoc quidem efficit in illis Spiritus S. verùm non tanquam in stipitibus, sed tanquam in Filiis Dei, iam Spiritui sancto assentientibus & cooperantibus. Postremo, totius vitæ Spiritualis & Christianæ, auctorem & moderatorem docet esse Spiritum sanctum, quum ait, vers. 25. *Si Spiritu viuimus, Spiritu etiam incedamus.* στοιχεῖν est, non simpliciter incedere, sed iuxta certum canonem, & ad alterius ductum, & directionem incedere: vt non declinemus nec ad dexteram, nec ad sinistram. Ait quoque, *Nos viuere Spiritu*; nimirum sicut corpus, viuit anima. Docet igitur Spiritum sanctum esse auctorem vitæ in piis: quia dum in ipsis viuit ipse, efficit, vt nos quoque viuamus: vt docet alias: *Viuo autem iam non ego: viuit verò in me Christus.* Gal. 2. 20. Ait item: *Spiritu incedamus.* Docet igitur Spiritum esse illum, qui ita agit fideles, vt ad ipsius Spiritus du-

ctus ductum viuant : & non declinent, aut dextrorsum, aut sinistrorsum. Si autem Spiritus sanctus Deus non esset; præstare hæc in nobis minimè posset.

III. Locus 31. ex Ephes. 1. v. 13. & 14.

Ait omnes, qui vera fide Euangelium amplexi, credunt in Christum, eos obsignatos esse τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας, τῷ ἁγίῳ· ὅς ἐστιν ἀῤῥαβὼν, &c. Loqui hic Apostolum de Spiritu sancto, quam tertiam vocamus personam; non autem de dono aliquo, liquet, primùm ex articulo præpositiuo, eóque ingeminato, τῷ πνεύματι, τῷ ἁγίῳ. & τῆς ἐπαγγελίας. Quomodo Spiritus est promissionis? Passiuè & actiuè. Passiuè, quia hic est ille, qui omnibus sanctis, & à Patre & à Filio singulariter promissus est. Actiue etiam, quia is est, qui Euangelium, sermonem veritatis & ἐπαγγελίαν appellatum, obsignat in cordibus Electorum: Sic & etiam Filius perditionis vocatur Antichristus, quia & perditus est, & perdit. 2. Thes. 2. 3. Deinde apparet idem ex relatiuo masculino, quem subiicit ὅς ἐστιν ἀῤῥαβὼν, cùm tamen, πνεῦμα neutrius sit generis: id quod senoniia quoque Græca anno.arunt. Hinc vero confirmari diuinam Spiritus sancti naturam, dubium non est, si quis diligenter examinet, quæ hic attribuuntur Spiritui sancto: Appellatur σφραγὶς, nempe Dei Patris, quum ait ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι, nempe tanquam σφραγῖδι. 2. Cor. 1. 22. Sic etiam alibi. Ephes. 4. 30. Est enim Spiritus sanctus σφραγὶς ipsius Patris, sed substantialis, in qua expressa est Patris imago. Sicut enim Christus dicitur χαρακτὴρ ὑποστάσεως Patris, quod in ipso expressa sit tota Patris essentia, atque perfectio: ita Spiritus sanctus dicitur σφραγὶς ipsius Dei, cum eadem, tum alia de causa. Nam primum in sigillo insculpitur imago: deinde eo vtimur, ad eandem imaginem, aliis quoque rebus, quas volumus obsignare, vt literis, imprimendam: idque vt ab aliorum literis discernatur, & rebus. Primùm igitur Spiritus sanctus dicitur, & est σφραγὶς ipsius Patris: quia in eo, sicut & in Filio, tota Patris essentia ab æterno insculpta est, hoc est, communicata. Deinde hoc Spiritu, tanquam sigillo vtitur ad eandem sui imaginem, electis, quantum imprimi illis potest, imprimendam: hoc est, ad suam lucem, iustitiam, sanctitatem, charitatem, adeoque diuinam suam naturam (sed eo sensu, quo docet Petrus 2. 1. 4. communicandam: nos regenerando, renouando, sanctificando: & tum fidem in cordibus confirmando, tum charitatem erga se, & proximum accendendo: ita vt non dubitemus pro gloria Dei, & pro salute proximi vitam profundere. Hæc est imago Dei, quam in Electis per suum sigillum, hoc est, per Spiritum sanctum exprimit: atque ita nos obsignat, vt discernamur à reprobis ἀῤῥαβὼν quoque appellatur; propterea quod per hunc Spiritum nobis datum, & apud nos manentem, certos nos facit, de æterna salute plenáque futuræ hæreditatis possessione: Sicut etiam qui dat arrham pro re empta, nondum toto pretio persoluto, ratam faci emtionem, atque contractum, vt non possit amplius retractare, nisi velit arrham amittere. Certè Deus Pater non vult, & non potest, Spiritum nobis datum, amittere. Ergo cum Spiritus sanctus talis sit virtus Dei Patris, ac ceu σφραγὶς, in qua tota sua expressa sit, & communicata essentia: & qua suam in nobis insculpsit imaginem: talisque ἀῤῥαβὼν sit, qui Patris promissiones in animis nostris confirmet, vt de futura, plenaque possessione cœlestis hæreditatis dubitare amplius non possimus, atque hæc effecta, præstari non possint nisi à Deo: Dubitari non potest, quin verus sit Deus, Spiritus ille, qui hæc præstat.

IV. Locus 32. ex Ephes. 2. vers. 18.

Vtique per ipsum (Christum) *habemus aditum ἐν ἑνὶ πνεύματι ad Patrem.* Hic quoque habemus, & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: Patrem, ad quem accedimus: Filium, per quem aditum habemus ad Patrem: & Spiritum sanctum, quo duce & directore deducimur ad Christum, & ad Patrem. Sic ad Rom. 8. 14. legimus, Filios Dei agi, & duci à Spiritu sancto. Neque verò hoc opus est, aut esse potest vllius creati Spiritus. Alibi enim datur Patri hoc opus, nempe, quod nos ducat & trahat ad Christum, & ad se, Iohan. 6. 44. Idem vero hîc, & alibi attribuitur Spiritui sancto. Apparet igitur etiam ex eodem opere, quod commune est Patri, & Spiritui sancto, & vero etiam Filio: Spiritum quoque sanctum esse Deum. Item versibus insequentibus & præsertim vers. 22. eiusdem huiusce capitis, eadem docti ina confirmatur. Docet enim Apostolus opera Spiritus sancti omnes electos in Christum ædificari; vt sint habitaculum Dei Patris. *In quo & vos vnà ædificamini, vt sitis habitaculum Dei per Spiritum.* Alibi tamen & Patri, & Filio, attribuitur hoc opus; quod est Ecclesiam Dei ædificare, ex variis electis. Patri, vt apud Iere. 34 R. *rsumque ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel.* Filio autem: vt apud Matth. 16. 18 *Ego ædificabo Ecclesiam meam, &c.* Est igitur opus solius Dei, quod hic attribuitur Spiritui sancto. Quare Spiritus sanctus Deus.

V. Loc. 33. ex Ephes. 4. vers. 30.

Et ne contristetis Spiritum sanctum, quo obsignati estis, &c. Quum pij aliquid aut cogitant, aut dicunt, aut agunt, pugnat cum illis, quæ Spiritus sanctus in ipsis habitans, suggerit (suggerit autem tantùm consentanea verbo Dei) tum dicuntur contristare Spiritum sanctum quo sunt obsignati. Quare docet Spiritum sanctum esse in Electis, tanquam in suo domicilio: & quidem esse personam, quia contristatur. Etsi enim in Spiritum sanctum non cadunt affectus humani; interim tamen hac locutione docet, Spiritum sanctum non esse rem inanimam: sed substantiam viuentem, cognoscentem, recti amantem, & mali osorem. Contristatur enim Spiritus sanctus sicut & in Genesi legimus, c. 6. v. 7. Deum dixisse: *Pœnitet me fecisse homi em:* non vt nos, sed modo qui cum Dei natura non pugnet. Si autem Spiritus sanctus persona est, & in nobis habitat: quid aliud esse potest, quàm Deus?

VI. Locus 34. ex 1. Thes. 4. vers. 8.

Posteaquam tradidisset Thessalonicensibus quædam præcepta, & ad ea seruanda hortatus fuisset, subiecit: *Proinde qui hæc reiicit, non hominem reiicit, sed Deum: qui etiam dedit nobis Spiritum sanctum:* nempe qui loquitur in nobis. Nam à Spiritu etiam sancto, qui in Apostolo loquebatur, confirmare voluit Apostolus; quæ præcepta tradiderat; ea non esse hominis, sed Dei mandata. Confer huc illa quæ in 1. ad Corint. scripsit, de iis, quæ sine expresso quidem verbo Dei tradiderat, sed tamen ex Spiritu in se loquente. Inde etiam docet, ea præcepta esse Domini præcepta, quia è Spiritu Dei ea tradiderat, dicens: Si quis videtur Propheta esse aut spiritualis, agnoscat, quæ scribo esse Domini mandata. Ita hic. Proinde qui hæc reiicit, non hominem reiicit, sed Deum. Docuit igitur; Spiritum sanctum, è cuius afflatu loquebatur Paulus, verum esse Deum.

VII. Locus 35. ex 1. Timoth. 4. vers. 1.

Spiritus autem manifestè dicit, quòd, &c. Apostasiam, quæ futura erat sub Antichristo, longe antè præuiderat, & prædixerat Sanctus per suos Prophetas & Apostolos. Hæc autem, & alia futura, Prophetis & Apostolis in animos immisisse, & ita per illos prædixisse; cuius fuit aut esse potuit, nisi Dei? Nec valet exceptio, Deus reuelauit & prædixit per suum Spiritum, quasi per afflatum & lumen quoddam; Prophetis, Apostolisque donatum. Nam Paulus ait, *Spiritus, ipse dicit.* Et Christus, *Spiritus, inquit, qui loquitur in vobis.* Matth. 10. 20. Et Petrus, 1. 11. *Spiritus Christi, qui erat in Prophetis, longè antè testificatus fuerat, & declarauerat Prophetis, quænam passiones erant Christo euentura, & quæ etiam gloria illas foret secutura.* Spiritus igitur sanctus non est mortuum lumen, & inanimus afflatus; sed verus, & viuens Deus.

VIII. Locus 36. ex Tit. 3. vers. 5. & 6.

Quum autem benitas, &c. Hic quoque habemus tres personas distinctas, Patrem, qui nos saluos fecit ex sua misericordia. Filium, per quem effudit in nos Pater Spiritum sanctum, & Spiritum sanctum, qui effusus est. Dat autem Spiritui sancto hoc opus, quo in baptismate electi renouantur & regenerantur: quod solius Dei esse, antea quoque demonstratum est: non potest igitur hic locus eludi, quin hinc apertè efficiatur, Spiritum sanctum esse Deum.

Locus 37. ex 1. Iohan. 5. vers. 7. & sequent.

Tres sunt qui testificantur in cælo: Pater, Λόγος, Spiritus sanctus. Horum testimonium vocat testimonium Dei. Vt hic locus fuit de principio explicatus; ita nunc illum repeto & contendo, sicut ex aliis perspicuis locis, sic etiam ex hoc, non obscurè euinci, Spiritum sanctum & veram esse personam, & verum cum Patre, & cum Filio Deum. Ac de Spiritus sancti deitate satis, apud pios omnes. Nam præfractis & qui diabolico agitantur spiritu, quis vnquam satisfecerit? Falsa ramen sunt, quæ attulimus loca, ad quæ neque possunt, neque poterunt vnquam, nisi nugando respondere aduersarij, inimici Patris, Filij, & Spiritus sancti.

CAPVT VIII.

Spiritum ſanctum, qui vera eſt in Deo perſona, & naturalis, æternúſque Iehoua: procedere, ſeu emanare, non ſolùm à Patre, verùm etiam à Filio.

DICENDVM iam aliquid eſt, de vltima quæſtione, quam initio huiuſce libri propoſuimus de Spiritu ſancto; nimirum, An à Patre ſolùm, an verò etiam à Filio procedat. Sic enim illud ἐκπόρευσις verſum obtinuit in Eccleſia: id quod tamen nihil aliud ſignificat, quàm proficiſci, & venire ab aliquo. Breuis & dilucida eſt reſponſio: *Spiritum ſanctum non minus à Filio, quàm à Patre procedere.* Cæterum antequam ad confirmationem accedam, explicanda eſt propoſitio, ex ſententia omnium Patrum, totiúſque Eccleſiæ, in hunc vſque diem. Verbo procedendi in hac quæſtione, nihil aliud intellexerunt Patres, tam Latini, quam Græci qui de hac re diſputârunt: quàm eſſe ex illius eſſentia, à quo procedere dicitur: eóque originem ab ipſo habere, procedendo. Sicut & Filius, ideo genitus ex Patre dicitur: quia ex Patris eſt eſſentia, ab eóque originem habet, naſcendo. Sic igitur ſentiunt orthodoxi: Spiritum ſanctum non minus eſſe de ſubſtantia Filij, quàm de ſubſtantia Patris: quæ vna atque eadem eſt: cùm non minùs etiam Filij dicatur & ſit Spiritus, quàm Patris. Ac proinde ſicut Filius eſt à ſolo Patre, & ab eo ſolo ſuam habet eſſentiam, ſed (vt vtar verbis Iuſtini Martyris) μοναδικῶς, quia ſolius Patris Filius dicitur, & eſt, non autem à Spiritu ſancto, quia neque eſt, neque dici poteſt Filius Spiritus ſancti: Ita Spiritum ſanctum eſſe à Patre, & à Filio, & ab vtroque ſuam habere eſſentiam, ſed ἐκπορευτῶς: quia Spiritus eſt, & dicitur, tam Filij, quàm Patris. Inde conſequi, Filium non eſſe minorem Patre, vt Ariani contendebant. Hæc explicatio tam clara atque perſpicua eſt, & res ipſa certiſſima, vt nulla etiam confirmatione, apud homines non contentioſos, opus habeat. Ne tamen nihil dixiſſe videamur; ad huius ſententiæ confirmationem, quædam nobis ſunt ſcripturarum loca examinanda: ſed id quàm breuiſſimè fiet.

II. Locus I. & præcipuus ex Ioh. 15. verſ. 26.

HIc locus eſt, quo vnico vſi ſunt Græci ad probandum, Spiritum ſanctum non procedere à Filio, ſed tantum à Patre: quia nuſquam (inquiebant) nunquam legimus Spiritum ſanctum procedere à Filio: ſed tantum legimus procedere à Patre. Verum quàm huiuſcemodi argumentatio friuola ſit, nemo non videt: nimirum Chriſtus dicit Spiritum ſanctum procedere à Patre: & non dicit procedere à ſe Filio: Ergo non procedit à Filio, ſed tantum à Patre. Eſt enim ſimilis huic; ait Apoſtolus; *Quoniam eſtis Filij, miſit Deus* (Pater) *Spiritum Filij ſui* (& non ait Spiritum ſuum) *in corda veſtra, &c.* Gal. 4. 6. Ergo Spiritus ſanctus eſt tantùm Spiritus Filij, non autem Patris. Item ſimilis eſt iſti. Calor in aere eſt à Sole: igitur non eſt à radio Solis. Si particula excluſiua, tantùm, vel à ſolo Patre adderetur in antecedente; tum ſequeretur Græcorum argumentatio. Quòd autem Patrem nominauerit, & non ſe Filium, dicendo: *Qui à Patre procedit*: in promptu eſt cauſa. Quia enim dixerat, ſe miſſurum hunc Spiritum, inde ſatis apertè intelligere poterant Apoſtoli, Spiritum hunc, eſſe Spiritum Chriſti. Quare non fuit neceſſe addere, Qui procedit etiam à me. Deinde hæc dicebat vt Mediator: omnia autem ſemper referebat ad Patrem. Vt vero Patrem nominaret fuit pluſquàm neceſſarium; ne putarent Apoſtoli eum miſſurum Spiritum, qui non eſſet verus Dei Patris Spiritus. Quare ex hoc potius loco, collato cum cap 14 & 16 colligi poſſunt multa, quibus confirmetur Spiritus ſanctus procedere non minùs à Filio quàm à Patre, cap. 14 verſ. 26. dixerat Chriſtus, Patrem miſſurum hunc Spiritum, in nomine Chriſti ipſius Si nomen Spiritus accipiamus, vt accipiendum eſt, pro Spiritus ſancti perſona (is enim eſt paracletus: is eſt, qui ſuggeſſit omnia, qui denique ea mirabilia præſtitit, quæ Chriſtus & hic, & cap. 16. fuſius explicat:) Si, inquam, Spiritus ſignificat hìc Spiritus ſancti perſonam, qui Spiritus, Deus eſt: quid obſecro aliud ſignificauit Chriſtus hac locutione, quàm Spiritum, quem pollicebatur, eſſe verum Dei Patris Spiritum? nullius enim eſt mittere Spiritum ſanctum, niſi illius, cuius eſt. Iohann. 15. 26. Ergo cùm Chriſtus etiam hic dicat ſe miſſurum eſſe Spiritum; apertè ſignificauit, hunc paracletum, ſuum eſſe Spiritum: & non minùs ſuum, quàm Patris. Id quod aliis infinitis ſcripturarum teſtimoniis confirmatur. Vbi idem Spiritus Patris, Spiritus etiam Filij nominatur Rom. 8. 9. Spiritus Dei: poſtea Spiritus Chriſti vocatur. Gal. 4 verſ. 6 Phil. 1. verſ. 19. 1. Pet. 1. verſ. 11. Non minus igitur Spiritus Chriſti eſt, quàm Patris. Atqui eſſe Spiritum Patris, idem eſt, atque eſſe à Patre, vt liquet 1. Cor. 2. *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſuum*, verſ 10. Vbi vocat Spiritum, Spiritum Dei: id quod ſtatim repetit verſ. 11. Mox ſubiicit verſ. 12. *Nos verò non ſpiritum Mundi accepimus, ſed Spiritum, qui eſt ex Deo.* Quem anteà vocauerat Spiritum Dei; ſtatim eundem appellat Spiritum, *qui eſt ex Deo.* Quare docet idem eſſe, Spiritum Dei eſſe, & Spiritum eſſe ex Deo; Sicut etiam idem ſunt, Filium Dei eſſe, & eſſe ex Deo natum. Idem igitur etiam fuerit Spiritum eſſe Chriſti, & Spiritum eſſe à Chriſto. Cùm itaque Spiritus ſanctus, non minus ſit Spiritus Chriſti, quàm Spiritus Patris, efficitur, Spiritum ſanctum non minus eſſe à Filio, quàm à Patre. Ac proinde non minùs eſſe de ſubſtantia Filij, quàm de ſubſtantia Patris: & non minus originem habere à Filio, quàm à Patre. Hoc autem eſt id, quod Patres intellexerunt, hoc verbo procedendi. Hoc inde clariùs illuceſcet, ſi cogites primum, Filium non minùs eſſe Deum, quàm Pater ſit Deus. Secundò Spiritum eſſe Filij, quatenus Deus eſt. Tertiò idem eſſe, Spiritum eſſe Dei, & ex Deo. Non minus igitur procedit à Filio Deo, quàm à Patre Deo.

III. Idem confirmatur ab eodem verbo mittendi. Tam Filius mittit Spiritum ſanctum, quàm Pater; vt oſtenſum eſt: imò eadem eſt miſſio, quâ Pater mittit, & qua Filius etiam mittit, cùm vtriuſque ſit Spiritus; & actio Patris, ab actione Filij ſeparari non poſſit. Ergo eadem etiam eſt Patris, & Filij, in mittendo Spiritu auctoritas atque poteſtas. Quomodo autem eſt eadem vtriuſque auctoritas, ſi non ab vtroque etiam procedit? Non eſt enim auctoritas vni in alium in diuinis, niſi (vt vocant) originis: quatenus ſcilicet vnus eſt ab alio: vt Filius à Patre, & ab vtroque Spiritus ſanctus. In reliquis omnibus, æquales ſunt inter ſe. Illuſtro totum hoc quod concluſi ex verbo mittendi, ſimili Solis. In Sole tria ſunt, corpus ſolare, radius, & calor. Sol non eſt à radio, neque à calore: ideirco nunquam dicitur mitti ſol à radio aut à calore. Radius, quia à ſole eſt, ideircò mitti etiam in terram dicitur à ſole. Calor ab vtroque eſt, tam à radio, quàm à ſole: hac de cauſa rectè etiam dicitur mitti in terram, tam à radio, quàm à ſole. Hinc colligimus, hæc duo ſimul eſſe connexa in ſole; eſſe ab aliquo, & ab eodem etiam mitti: vt à quo quis mittitur, ab eodem etiam eſſe, & emanare dicatur. Quod ni hoc magis in tribus illis diuinis perſonis, quarum vna, atque eadem eſt eſſentia, admittendum fuerit? Ideircò Pater nunquam dicitur mitti à Filio, aut à Spiritu ſancto: quia Pater non eſt, neque à Filio, neque à Spiritu ſancto. Neque etiam Filius, quà λόγος, legatur vnquam miſſus à Spiritu ſancto: quamobrem? quia Filius non eſt à Spiritu. Legimus verò Luc. 4. 18 fuiſſe miſſum, quà homo eſt, ad prædicandum & Euangelizandum pauperibus quare? quia quà homo eſt, à Spiritu ſancto eſt vi Spiritus ſancti conceptus. Hinc apparet eam perſonam tantum ab altera mitti, quæ ab altera etiam eſt. Ergo cum Scriptura apertè tradat, Spiritum ſanctum mitti à Filio, conſequitur Spiritum ſanctum eſſe à Filio. Deinde ait Ioh. 16. verſ. 14. de Spiritu ſancto: *Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, quod renunciabit vobis.* Senſus eſt, Non aliam vobis tradet ſapientiam ab ea, quam ego vobis tradidi: hoc eſt, nihil planè diuerſum tradet; & hac re glorificabit me, tanquam perfectum doctorem. Hæc eſt enim gloria Chriſti, quatenus doctor eſt, & Propheta: ſi alius nemo, diuerſum ab eo, quod ipſe docuit, doceat. Ait autem ſapientiam hanc à ſe accepturum Spiritum ſanctum. *De meo accipiet*, inquit, &c. Si de meo, ergo à me. Quomodo verò accepit à Chriſto Spiritus, quæ in mundum attulit? non certè alia ratione, quàm qua etiam Chriſtus accepit à Patre. Nam eadem de ſe docuerat antea Chriſtus; ſe nihil docuiſſe, niſi quæ acceperat à Patre. Filius autem, quà λόγος, & Filius, non accepit à Patre, niſi naſcendo. Ergo & Spiritus ſanctus accepit à Filio: procedendo ſeu emanando à Filio. Atque hoc inde luculentiùs innoteſcet, ſi conſideres tum Spiritum ſanctum verum eſſe Deum, tum Deum non accipere quicquam, niſi ab eo, de cuius eſt ſubſtantia. Eſt igitur Spiritus ſanctus Deus, de ſubſtantia Filij Dei. Non enim ab alio accipit ſapientiam Spiritus ſanctus, quàm ab eo, à quo etiam habet eſſentiam: à Patre ſcilicet, & à Filio.

IV. Sed quod ſubdit adhuc clariùs confirmat quod dicimus, cap. 16. verſ. 15. *Omnia quæ habet Pater, &c.* Occupatio eſt. Quomodo ais, ô Chriſte, Spiritum ſanctum omnia accepturum à te? An non eſt accepturus à Patre Deo, quicquid nobis eſt allaturus? Omninò, ſed quæcunque habet Pater, mea ſunt: ideirco quicquid acceperit à Patre, à me quoque accipiet: propterea dixi, illum accepturum de meo,

quod

quod renunciabit vobis. Hinc apertè colligitur, si Spiritus sanctus accepit à Patre essentiam, eandem etiam accepisse à Filio. Est enim hic generalis propositio. Quicquid igitur accepit Spiritus sanctus à Patre, illud etiam totum accepit à Filio. Ratio, *quia omnia, quæ habet Pater, mea sunt*, inquit Filius. Sicut igitur, quæ renunciauit Apostolis Spiritus sanctus, ea ideo, dicitur accepisse non solùm à Patre, verùm etiam à Filio: quia omnia, quæ Pater habet, Filij sunt: Sic etiam concluditur, totam suam essentiam Spiritum S. accepisse non solum à Patre, verùm etiam à Filio, idque vt Iustinus ait, *ἐκ...*: quia omnia, quæ habet Pater, sunt ipsius Filij. Quare procedit tam à Filio, quàm à Patre Spiritus sanctus.

Quod si quis excipiat: At eodem argumento sequetur, et am Filium, quicquid habet, accepisse à Spiritu sancto, quia quicquid habet Pater, est etiam Spiritus sancti: Responsio in promptu est. Ordo personarum obstat, quo minus hoc consequatur de Filio, quod concluditur de Spiritu sancto. An non hæc etiam est vera, omnia quæ habet Filius, sunt Patris? omninò: Non tamen sequitur. Ergo quicquid habet Pater, habet à Filio. Ratio est quia prima persona, non accipit à secunda; sed secunda à prima, tanquam ab origine, & fonte. Sic secunda persona non accepit à tertia: sed tertia à secunda, vt ordo, qui in scripturis indicatur, personarum, seruetur. Primò enim ponitur Pater, vt fons: vnde & Filius, & Spiritus sanctus. Secundò, Filius, à quo etiam non minùs, quàm à Patre sit Spiritus. Tertiò, Spiritus; post hunc nemo. Ordo igitur iste efficit, vt optimè inferatur de Filio. Si omnia, quæ habet Pater, sunt Filij: ergo quicquid accipit Spiritus sanctus a Patre, accipit etiam à Filio, post quem sequitur Spiritus sanctus. Sed non contrà idem efficietur de Spiritu S hoc modo: Quicquid habet Pater, est etiam Spiritus sanctus: ergo quicquid accipit Filius à Patre, illud etiam accipit à Spiritu S. Filius enim immediatè omnia à Patre habet, vt docet Scriptura: nihil autem à Spiritu S. Posterior enim accipit à priore, & ab eo originem habet: non contrà. Spiritus autem sanctus est posterior Filio; non tempore, non æternitate, non aliquo æternitatis gradu: sed tantum origine, & ordine personarum.

V. Loc. 2. ex Ioh. 20. vers. 22.

CHristus insufflando in Apostolos, dedit illis Spiritum sanctum. Illa actione, certum est, significatum fuisse, partim Christum tam facile, & verè posse Spiritum sanctum communicare, quàm etiam sufflare: partim Spiritum, tam intimum esse Christo, & naturalem, quàm etiam halitus, & flatus erat. Sed præter hæc, significare etiam voluit Christus, non minùs à se procedere, & è sua substantia spirari Spiritum sanctum, quàm Spiritus ille animalis, seu flatus ex ipso efflabatur. Sunt hæc omnia verissima, atque certissima. Ac proinde dubitari non debet, aut potest, Spiritum sanctum tam esse à Filio, quàm à Patre: ac proinde Filium non minorem esse Patre. Confirmantur hæc ab aliis, tum auctoritatibus Patrum, tum rationibus etiam, à distinctione personarum inter se & ab ipsis relationibus, ductis. Sed mihi propositum fuit scripturis tantum agere, cùm has tantùm admittant illi, aduersus quos hæc docemus, & scribimus. Proinde plura non addo: cùm etiam non sit necesse. Satis enim mihi videor confirmasse, Spiritum sanctum esse, & veram personam, & verum, æternúmque Deum, & denique à Patre, & à Filio procedentem, támque Filij esse Spiritum, quàm Patris. Veniendum itaque est ad horum veram *ὁμουσίαν*.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS PRIORIS,

Liber Octauus.

Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, non plures, sed vnum duntaxat esse Deum Iehouam.

CAPVT I.

Eorum omnium, quæ superioribus libris tractata fuerunt, breuis repetitio. Thesis, quæ de vnitate essentiæ, in tribus personis, retinenda est: & eius explicatio.

HActenus demonstrata à nobis sunt, perspicuis certisque Scripturarum testimoniis: adde & rationibus è fonte sacrarum scripturarum collectis, hæc omnia. I. Vnum tantum esse Iehouam. II. Tres in hoc Iehoua esse *ὑποστάσεις*, seu Elohim, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. III. Hos tres Elohim inter se ita esse distinctos: vt vnus non sit alter. IV. Horum quemque, verum esse Deum Iehouam. Restat nunc quinta, eaque postrema Thesis explicanda, & confirmanda. Ea est de vnitate essentiæ Patris, Filij, & Spiritus sancti.

THESIS.

Etsi Pater verus est Deus Iehoua, & Filius, verus Deus Iehoua, & Spiritus sanctus, verus Deus Iehoua: non sunt tamen tres essentia numeróque Iehouæ, sed vnus tantùm Iehoua.

II. TRes nominamus, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quia reuera tres sunt substantiæ, per se subsistentes, viuentes, intelligentes, volentes, agentes: vt suprà demonstratum est. Et quidem inter se ita suis proprietatibus distinctæ: vt vna non sit altera sicut etiam abunde explicatum, & confirmatum à nobis fuit. Deinde diximus, Patrem verum esse Deum Iehouam: & Filium verum Deum Iehouam: & Spiritum sanctum verum Deum Iehouam. Hoc verò ideo diximus, quia non solùm idem nomen, tam de Filio, & de Spiritu S. quàm de Patre in scripturis prædicatur: verũ etiã quia quicquid est Dei, essentia, attributa, opera, & qui soli Deo debetur, honos, tam istis, quàm illi, in sacris scripturis attribuuntur: vt antea visum est. ac proinde profitemur, horum vtrumque, esse natura, & essentia Deum, cóque verum Iehouam. Tertio loco adiecimus, quod est proprium huiusce postremæ quæstionis. Non esse tres essentia Deos. Hoc essentiæ nomen addimus: quia non inficiamur posse dici *κατ' τί*, tres esse Deos: sicuti Iustinus, & aliquot alij loquuti sunt: hoc est, tres personas, quarum quæque Deus est. Nomen enim Dei vsurparunt Patres isti pro persona, quæ Deus est; quum disputarunt aduersus eos, qui vnum concedebant esse Deũ, non solum essentia: sed etiam persona. Cæterum tres esse natura & essentia Deos, nunquam docuerunt Patres illi. Nõ sine causa igitur adiectum voluimus essentiæ, imò & Iehouæ nomen. Hoc enim nomine propriè diuina significatur essentia: sicut radix, vnde deriuatur, Hebraica, facilè docet. Cũ essentia tamen sit vna tantum, eaque perfectissima & simplicissima, & impartibilis: nullo modo possunt dici plures esse dij natura, & essentia, hoc est, plures Iehouæ. Postremò addita est particula, Numero. Hoc ideò factum est: quia sicut olim fuerunt, qui apertè negarunt, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse *ὁμοουσίους*: ac proinde contenderunt, non esse omnes vnum & eundem Deum *οὐσίᾳ*: Sic nunc non desunt, qui contendunt, nomine quidem esse *ὁμοουσίους*: sed reipsa diuidunt in partes diuinam *οὐσίαν*. Dicunt enim Patrẽ, Filium & Spiritum S. esse *ὁμοουσίους*, quemadmodũ homo ho-

m ni est ὁμοούσιος. Ita inferunt: Sicut multi homines, & multi sunt, & vnus: vnus quidem οὐσίᾳ, hoc est, natura, quia omnes eiusdem sunt naturæ: multi vero numero: quia multæ personæ: sic isti tres, Pater, Filius, & Spiritus sanctus & tres sunt dij, & vnus. Vnus οὐσίᾳ, quia omnes eiusdem sunt essentiæ, hoc est, naturæ: tres vero numero, quia tres sunt personæ, quarum quæque Deus est Iehoua: ab aliorum distinctus, & disiunctus. vt omnes simul, vnus esse Deus Iehoua minimè possint: Sed, vt tres sunt personæ, tresque Elohim, sic etiam tres sint numero Iehouæ omnino oporteat. Verùm quid hoc est aliud, quàm cum Arianis ludere in verbis: & ὁμοούσιον accipere, pro ὁμοιούσιον? Cum tamen maximum sit inter hæc discrimen? Esse enim Patrem, Filium, & Spiritum sanctum ὁμοούσιος, Patres & vniuersa Ecclesia intellexerunt, omnes simul ita eiusdem esse essentiæ: vt vna & eadem sit in singulis: sicque omnes tres, esse vnâ atque eandem essentiam, quæ quatenus variis distinguitur proprietatibus, quas Iustinus vocat diuersos subsistendi modos: varias etiam, hoc est, plures, vereque inter se distinctas, quamquam per omnia æquales, constituit personas, ac proinde respectu essentiæ: quæ vna est omnium, & in omnibus impartibilis, καὶ ἀδιαίρετος: omnes vnum tantum numero esse Deum, respectu vero personalium proprietatum, quibus eadem οὐσία distinguitur: tres esse ὑποστάσεις, seu τρία πρόσωπα. Hac igitur de causa ad ecimus hanc particulam, vt veram ὁμοουσίαν explicaremus, Patris, Filij & Spiritus sancti.

III. Clarius etiam explico, quod dixi: vt meliùs intelligantur, quonam sensu dicamus Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, non esse tres essentia, & numero Deos: sed vnum tantum Deum, etsi desipiri non potest: interminatam omniumque ... ita, est τὸ ὄν æternum, & perfectum, quo nihil perfectius excogitari potest, cum & per se existit: & causa sit πάντων τῶν ὄντων. Tradunt hoc scripturæ: vt quum ipse Deus vocat se, ὁ ὢν, Exod. 3. 14. Apoc. 1. 4 καὶ ὁ ἦν ... Et huc facit nomen Dei proprium, Iehouæ: a verbo, quod esse significat. T... nomen ... solitum est appellari à patribus οὐσία, in abst... tum, quod melius hoc nomine explicetur Dei impartibi ... tum etiam, quod plus perfectionis exprimitur hoc nomine abstracto οὐσία, seu essentia, quàm concreto, nempe ὁ ὤν: vt quum etiam dicimus aliquem esse non iniquum: sed ipsam iniquitatem: & alium non sanctum, sed ipsam sanctitatem. Et philosophi ... quærunt, & qui... verissimè: si formæ inueniretur in abstracto, illas futuras seipsis in concreto perfectiores. Qu... enim nescit, albedinem, si per se inueniretur, perfectiorem ... corpore albo? Cum itaque Deus sit ... & simplicissimum, quo nihil perfectius ... potest ... patres, & alij doctissimi viri ... quid sit Deus, quam ... esse οὐσίαν, hoc est, essentiam, æternam, perfectissimam, ... quæ illi dat scriptura sancta: propterea ... quiddam, & simplicitu significat ... abstractum, οὐσία, quàm concretum ὁ ὤν. Adde quòd nomina abstracta significant suapte naturâ, res impartibiles. Neque enim diuidi in partes possunt, scientia, ... & οὐσία: concreta vero suapte natura, sicut significant compositionem ... ex subiecto, quod est tale, & ex forma, qua tale est: sic etiam significant res, quæ aliquo modo diuidi in partes saltem ... possint. His igitur de causis non ... dicitur Deus, essentia esse æterna. Ac quod ... quod Apostolus vocat ... Col. 2. 9. quam θεία οὐσία, hoc est diuina essentia ... vellet probare, Christum verum esse, & ... natura Deum: ... in eo habitat πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, quidquid ... quàm ... potest vlla iusta ... hæc vox ... Deum esse ... Quod si morosi homines nolunt nomen essentiæ, non ... certè ... [illegible] ... Deum τὴν ... diuinam, ... ipsam naturam, & ... Deus comp... Sed ... ipsa D... aliud, quam ipsa (vt dixi) ... & immensa. Nunc ... Deum ... ipsam diuinam ... Patrem ... diuinam essentiam, quia Deus est Iehoua: Filium etiam diuinam essentiam ... & ipse Deus est Iehoua: Spiritum quoque sanctum ... ipse ... Deus Iehoua. Cum autem diuina ... essentia ... impartibilis, immensa & perfectissima est ... quod scripturæ prædicant, partim quum inculcant vnum tantum esse Iehouam immensum, impartibilem, & perfectissimum, partim quum vnam duntaxat in singulari numero nominant θεότητα.) Hinc apertè & necessario efficitur, vnum tantùm esse Iehouam, vnumque Deum, cum Deus nihil aliud sit, quàm ipsa diuina essentia, quæ vna est numero, & non plures. Vnde August. tom. 3. de Trinit. lib. 7. cap. 1. & 2. contendit Patrem & Filium vnam esse sapientiam: quia etiam vna sunt essentia. Hæc sunt perspicua, certissima etiam esse non dubitans docti & pij. Nos verò rem ita se habere, apertis demonstrabimus scripturis.

IV. Verum hinc confestim oritur difficilis admodum quæstio ad explicandum: & ad intelligendum, & quæ propria est de trinitate, Ex qua quæstione non probe intellecta, ortæ sunt omnes hæreses aduersus hunc articulum de Deo vno, in tres personas; seu de vno Iehoua in tres Elohim distincto. Ex eadem vero orthodoxè & iuxta scripturas intellecta, & explicata illustrior, & dilucidior apparet veritas nostræ fidei, qua credimus, vnum tantùm esse Deum Iehouam, qui est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres inter se verè distincti Elohim, seu personæ. Quæstio igitur hæc est.

Si Deus ipsa est diuina essentia, quia est Iehoua: & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, sunt hæc vna atque eadem diuina essentia, quia quisque illorum est Iehoua: Quomodo igitur sunt tres Elohim, ὑποστάσεις, personæ, inter se distincti? videntur enim hæc inter se pugnare: esse vnum, & esse plures.

Hactenus responsum est ab orthodoxis scriptoribus, & id quidem piè, ac verè, minime ista pugnare: quia diuersis respectibus, & vnum sunt, & plures: vnum, respectu essentiæ, plures, respectu personarum. hæc dilucida est responsio. Sed si vlteriùs interroges, at quomodo intelligitur, esse vnum respectu vnius essentiæ: & plures, respectu personarum? Explicant illi in hunc modum: in vna & eadem essentia, tres consistunt personæ: respectu igitur vnius essentiæ, in qua subsistunt: omnes esse vnum: respectu verò personarum, quæ subsistunt, esse plures. Cæterum aduersarij, non hac contenti explicatione: rapiunt hæc verba calumniosè, & inferunt, nos quatuor constituere deos: vnum, qui vocetur essentia, & tres, qui vocentur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Quasi vero nostri statuant essentiam diuinam, ceu quandam quartam substantiam, extra personas subsistentem: & deinde tres personas, quasi tres alias in illa quarta subsistentes. Est hoc, verba sane & rectè dicta malignè & calumniose interpretari. Illa enim locutione, nostri nil aliud intellexerunt: quàm omnes has tres personas, eadem constare essentia: sicque eandem esse, in omnibus essentiam. Sicut enim dicimus Solem & radium eadem constare luce, seu, eandem lucem esse in Sole, & in radio: Idem etiam significare dicimus hac alia quamuis valde impropria, locutione, Solem & radium in eadem luce subsistere. Neque tamen hinc sequitur, nos fingere lucem, quasi certam quandam substantiam, à Sole & à radio diuersam, in qua subsistant Sol & radius. Ergo orthodoxorum responsio, si rectè intelligitur: & verissima est, & secum non affert illud absurdum, quod inde consequi contendunt aduersarij: sed impetit & ἀνακολουθίας. Etsi vero ita se aduersum gerunt maligne & calumniosè perditi homines: est tamen, cur demus operam vt quoad eius fieri potest, & ipsis obturentur ora: & simplicioribus veritatis alioqui amantibus, consulatur. Quanam ratione? Perspicua magis & dilucida veritatis explicatione: è fontibus sacrarum literarum petita. Pro mea igitur virili, proque eo lumine, quo me dignatur Deus: quæstionem hanc per scripturas, & iuxta analogiam fidei explicabo, in hunc modum.

V. Constat iam è sacris literis, Deum reuera essentiam esse æternam, immensam, perfectissimamque: quæ in Scriptura, vnius Deitatis nomine significatur: cum Deus ... vt Græci habent, seu, vt alij vocant τὸ ὄν, & Iehouah. Ac inde etiam manifestum est, quem vocant sacræ literæ Patrem, Deus est. &, si quem nominant Filiū, Deus est. & si etiā eadem appellant S. sanctum, Deus est: tam Filium & Spiritum S. quàm Patrem, esse hanc æternam, immensam, perfectissimamque essentiam: ita vt de singulis, eadem ex æquo prædicetur οὐσία. Deinde illud etiam extra controuersiam est apud omnes, qui sacras profitentur literas: hos tres, his ... inter se differre & distingui: quod Pater sit à nullo, eoque simpliciter ἀγέννητος sit: Filium gignens: quod Filius sit à Patre, per veram, sed inscrutabilem generationem, eaque verè sit γεννητός. & quod Spiritus S. sit à Patre & à Filio, per ineffabilem actionem, quam processionem vocant, eoque vere sit & dicatur ἐκπορευτός. Quia enim sacræ Scripturæ nullam docent esse primæ personæ, hoc est, Patris originem, sicut docent secundæ, & tertiæ, nempe Filij, & S. sancti: hac de causa, prima vocatur ἀγέννητος. Quia vero docent, ab ipsa genitam esse alteram, nempe Filium: & procedere

Spiritum sanctum: idcircò eadem prima persona non solùm vocatur Pater, sed etiam fons atque origo totius deitatis, in Filio & Spiritu sancto. Quid est autem hoc aliud, quàm & Filium, & Spiritum sanctum originem suæ deitatis habere à Patre; illum, per modum, quem Scripturæ vocant generationem: hunc, per modum, quem eædem appellant processionem? Origine verò habere, nihil aliud est, quàm habere essentiam ab alio communicatam: sicut contrà nullam habere originem, est essentiam habere à seipso, à nullo autem communicatam. Quia igitur hoc est proprium Patris, vt tanquam ἀγέννητος, Filium ex seipso, h. e. ex sua essentia generet: & Spiritum sanctum vnà cum Filio ex se, hoc est, ex sua emittat essentia: Filij verò proprium est, vt genitus ex Patre, vnà cum Patre, Spiritum sanctum è sua emittat substantia: Spiritus autem sancti proprium est, vt à Patre, & à Filio emanet, seu procedat: atque ita his rationibus istisque personalibus proprietatibus inter se differunt, & distinguuntur: idcirco Patres, & alij non contemnendi scriptores Ecclesiastici dixerunt, Patrem, Filium, & Sp. sanctum, nulla re alia inter se differre, & distingui, quàm suis proprijs relationibus & proprietatibus personalibus, ἀγεννησίᾳ, γεννήσει, καὶ ἐκπορεύσει. Sunt hæc omnia etiam in S. Scripturis reapse perspicua, atque certa: nempe & Deum, esse essentiam: & personas suis distingui proprietatibus. Hæc cum ita se habeant: si quis velit vtcunque hasce personas definire, essentia fuerit loco generis, quatenus de singulis personis ex æquo prædicatur, vt antea visum est. Proprietates verò singulorum, nobis erunt instar differentiarum, quibus vnaquæque persona ab alia distinguitur. Etenim quid sunt personæ aliud, quàm ipsa essentia, non simpliciter accepta, sed certis personalibus proprietatibus distincta? essentia enim per sese, sine talibus proprietatibus considerata, nomen simplicis essentiæ retinet: & ita ex æquo de omnibus personis prædicatur. Eadem verò, prædictis proprietatibus distincta, ipsas constituit personas: & nomen substantiæ seu ὑποστάσεως suscipit. Neque enim persona reapse aliud est, quàm essentia, certa aliqua personali proprietate distincta: & quasi (venia cum Scholasticis loquar) indiuiduata. Proinde cùm tribus distinguatur proprietatibus ἡ οὐσία, tres constituit ὑποστάσεις, seu personas: ita inter se distinctas, vt vna neque (κατὰ τῆς οὐσίας) sit in alia; neque prædicetur de alia. Reipsa tamen persona (vt dixi) non est substantia, ab essentia diuisa: sed ipsa est essentia, verùm certa proprietate, quasi ex communi in singulare & τόδε τι, contracta.

VI. Simili declaro, quantum potest arcanum illud mysterium similibus à natura petitis illustrari. Lux, quæ reapse eadem est in Sole, & in radio: sed in Sole quidem, tanquam ab alio (ita supponatur) minimè dependens, aut communicata: in radio verò, tanquam à Sole dependens, & communicata: hæc, inquam, lux simpliciter, & per sese, sine iis, quas dixi, differentiis considerata, nomen simplicis lucis retinet: & vna tantùm est, prædicatúrque tam de radio, quàm de Sole: atque ita se habet loco generis. Sed si eadem consideretur, quatenus inde pendens, seipsam totam communicat, nempe radio, hac proprietate contracta, atque distincta, constituit Solem. Quid enim est Sol, nisi lux, (neque enim hic considero corpus ipsum solare) nisi, inquam, lux ab alio non dependens: sed seipsam totam radio communicans? Si autem consideretur eadem lux, quatenus tota est in radio, essentialiter communicata: illa, hac alia proprietate distincta à Sole, constituit radium. Quid enim est radius aliud, quàm lux eadem, quæ in Sole est: sed à Sole, tota essentialiter communicata? nam neque hic considero aërem, in quo lux est radij: sed solùm lucem communicatam. Hoc simili vtcunque intelligimus, quid de illa luce Deitatis, æterna, & perfectissima, simplicissimáque sentiendum sit. Vna & eadem lux est Solis, & radij, non extra Solem, aut radium, sed & in Sole, & in radio: ita vt Sol nihil aliud reipsa sit, quàm hæc lux, & radius nil aliud, quàm eadem lux: ita vt non possint dici duæ luces: sed vna duntaxat reipsa lux. Interim tamen, quatenus consideratur in Sole, & in radio iuxta varias proprietates: eadem lux à seipsa distincta est, non quidem natura, & essentia: sed diuersis (vt hic etiam sic loquar) proprietatibus, ἀγεννησίᾳ nimirum in Sole, & γεννήσει in radio. Sic itaque, vt tandem huic explicationi finem faciam, statuendum est: primum, Vnam tantùm esse diuinam essentiam, æternam, simplicissimam, perfectissimam, vt Scripturæ describunt, & quem vocant Deum, hanc esse essentiam. Deinde: Hanc essentiam diuersis subsistendi modis, quos proprietates vocant personales, in plures distingui personas: hoc est, quatenus ipsa ingenita, & incommunicata, seipsam (impropriè loquendo; Pater enim propriè eam communicat; & communicando, filium generat) quatenus, inquam, ipsa incommunicata, seipsam totam communicat, per actionem immanentem, quam generationem Scripturæ vocant: eatenus eam nominari, & esse Patrem, eandem verò à Patre communicatam, per actionem, vt dixi, immanentem, quæ dicitur generatio, vocari, & esse Filium, & is propriè dicitur genitus. Denique eandem, quatenus tota per actionem ineffabilem, quam processionem vocant, communicatur à Patre & à Filio; eatenus vocari, & esse Spiritum sanctum, qui hanc etiam ob causam, Patris, & Filij spiritus vocatur, & is propriè dicitur procedere à Patre, & à Filio. Ita videmus essentiam reuera eandem, diuersis hypostaticis proprietatibus, quasi diuersis subsistendi (vt loquitur Iustinus) modis, diuersas constituere personas: inter se quidem distinctas, ac non diuisas, neque dissimiles: cùm omnes vna, & eadem constent non tam natura, quàm essentia, diuersis subsistendi modis distincta.

VII. Scio, quid hic mihi possit, quoniam ad quasdam locutiones, ex Lombardo, & Aquinate & aliis obijci, de modis loquendi proprijs apud eos; essentiam scilicet diuinam, de natura suæ significationis esse illud, quo: Deum autem in concreto esse illud, quod: ac proinde rectè quidem dici, Deum genuisse Deum, non autem essentiam, essentiam: quòd essentia ex modo suæ significationis, non possit supponere (vt illi loquuntur) pro persona. Verum, non hic de loquendi modis disputo; & fassus sum impropriè dici essentiam seipsam communicare, & aliquem generare: sed tantum res ipsas, vt intelligantur, quantum possunt à nobis in huius mundi tenebris intelligi, pro mea virili explico. Fatentur autem & ipsi, tum essentiam in diuinis nihil aliud esse secundum rem, quàm personam, & personam nil aliud, quàm essentiam: tum etiam Deum idem esse, quod Deitas. Non pecco igitur, si explico res ipsas, sicut realiter se habent, præsertim cùm Augustinus quoque, & alij non dubitarunt dicere, essentiam esse de essentia: pro, Filium de Patre: sicut Deum de Deo: lumen de lumine: & ambos esse vnam essentiam, vnum Deum, vnum lumen. Et Ignatius ad Magnes. dixit: ὁμοίως γεννητὸν: eandem phrasim vsurparunt Patres in concilio Niceno, vt refert Theo. histor. lib. 1. cap. 11. Et in libro de fide ad Petrum, qui liber Augustino inscribitur, legimus, naturam & diuinitatem Filij natam, & genitam esse de natura Patris: & de hac re ait, dubitandum non esse. Thomas verò Aquinas hasce locutiones, vt orthodoxas, admittit: essentia diuina est Pater, Filius, & Spiritus sanctus & contrà, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt ipsa diuina essentia. Item de singulis personis; Pater est essentia diuina: Filius est essentia diuina, & contrà: essentia diuina est Pater: essentia diuina est Filius. Ac proinde has locutiones, licèt improprias, quas Patres vsurpàrunt, non posse simpliciter improbari: nempe essentiam genuisse essentiam: hoc est, Patrem, qui est essentia, genuisse Filium, qui eadem est essentia: nam si quis velit propriè loqui, dicendum potiùs fuerit, Pater, qui est essentia, genuit Filium, qui eadem est essentia: quàm essentiam genuisse essentiam. Ergò neque ego, si has velim locutiones vsurpare, explicandæ & illustrandæ veritatis de vnitate essentiæ, causa: damnari possum, aut debeo.

VIII. Atque, vt liquidius appareat, me à veritate non aberrare: ita confirmo explicationem meam. Si quis dicat, Pater, quà Deus, est essentia æterna: & quà Pater, est ὑπόστασις, atque persona, nemo hominum piorum, hac offendetur oratione, neque itidem, si idem dicam de Filio, & de Spiritu sancto, nempe, Filius, quatenus Deus, est essentia illa æterna: quà Filius, est altera ὑπόστασις, & persona: & ita de Spiritu sancto. Quid est autem illud, quo fit, vt iste, quem vocamus Patrem, sit, & dicatur Pater? Est ἀγεννησία: & verò etiam simul γέννησις actiuè accepta, hoc est, quia ingenitus ipse, generat alium, è sua essentia, id quod nihil aliud est, quàm totam suam essentiam, per actionem immanentem, quam generationem scripturæ vocant, communicando, alteram producere, hoc est, Filium procreare. Quid verò illud est, quo etiam fit, vt quem vocamus Filium, sit Filius? Altera proprietas, seu alter subsistendi modus, nempe γέννησις passiuè accepta: hoc est, quia genitus est ex Patris substantia. Quid denique est illud, propter quod Spiritus, sit Spiritus sanctus? Tertia proprietas ἐκπόρευσις, quia neque generans, neque genitus, à Patre, & à Filio ἐκπορευτόν. Illæ igitur proprietates, siue tres subsistendi modi, efficiunt, vt & Pater sit persona à Filio, & à Spiritu sancto distincta: & Filius persona à Patre, & à Spiritu sancto discreta: & ita de Spiritu sancto. Est autem manifestum personā realiter, & secundum rem (vt loquuntur Scholastici) seu, vt latinè loquar, reapse: idem esse, quod essentia est. Neque enim existimandum est, in illa simplicissima Deitate, personam, alteram esse substantiam, ab essentia diuersam, vt ea

luminiosè nobis obiiciunt aduersarij: minime verò, nam neque extra essentiam, vllam constituimus personam: neque extra personas, vllam imaginamur essentiam, sed persona, (extra quas nulla est οὐσία) reapse nihil aliud esse dicimus, quàm ipsam essentiam: non simpliciter, sed quatenus essentia, per certam proprietatem, seu per certum subsistendi modum, quasi per quandam differentiam est ceu indiuiduata (si ita loqui fas est de tanto mysterio) & ad certam ὑπόστασιν quasi contracta. Pater enim est æterna essentia, quia Deus: sed cum hac proprietate, qua verè fit, vt sit Pater: nimirum, quia ingenitus generat. Filius etiam æterna est essentia, quia Deus: sed cum hac proprietate, quæ est, genitum esse ex Patre, quia Filius. Spiritus sanctus essentia est, quia Deus: sed essentia per hanc tertiam proprietatem, quæ est processisse, & procedere à Patre, & à Filio, ad tertiam personam, quasi restricta.

Hæc cùm ita se habeant, quid absurdi est, si explicandæ illius trinitatis personarum, & retinendæ simul vnitatis essentiæ, gratia, sic loquamur, & totum mysterium aliis verbis explicemus: nempe, Essentia illa æterna, & simplicissima (quæ vna tãtum est) quatenus ingenita generat: hoc est, quatenus nullam habens ipsa originem, seipsam totam communicat: atque per actionem æternam, & immanentem, quæ generatio vocatur, Pater appellatur, & vere Pater est. Eadem vero essentia, quatenus est ex Patre communicata, per immanentem actionem quæ vt dixi, in scripturis vocatur generatio: Filius appellatur; & est. Denique eadem essentia, quatenus à Patre, & à Filio communicatur, per actionem itidem immanentem, quæ processio nominatur, vocatur, & est Spiritus sanctus. Quid, inquam, absurdi est, si hoc loquamur modo? Videmus enim & vnitatem essentiæ pulchrè retineri, contra Arianos, & Tritheitas & pluralitatem personarum perspicuè explicari, contra Sabellium, qui tres personas in vnam confundebat; quod alia ratione non videret posse vnitatem essentiæ retineri.

§ X. His, quo luculentiùs, clariusque appareat nostram hãc explicationem, nihil à doctrina veteris Ecclesiæ dissidere, subiiciam vnum, aut alterum Iustini locum, vbi non dissimili modo, eandem explicat quæstionem.

Iustinus in responsion. ad Orthodoxos quæstione 17. pag. 241.

Quæst. [illegible]

Resp. [illegible]

Summa responsionis Iustini est: In singulis diuinis personis vnum esse ἀδιαίρετον: & hoc esse illarum essentiam: atque hac, illas inter se vnitas esse inseparabiliter, eoque vnum esse. Alterum esse διαιρετὸν, & hoc esse modum subsistendi, quo vnaquæque persona subsistit, diuersum ab illo, quo altera subsistit. Et his modis eas personas inter se esse distinctas, ita vt qui Pater est, non sit Filius.

Idem verò quæst. 137. pag. 295. clarius etiam declarat.

Quæstion. in summa sic proponit: Si Deus, est vnus tãtùm Deus: omnia igitur (nempe in Deo) id habent, vt sint vnum. Quare genitum esse, & ingenitum esse gignere, & non gignere, idem fuerint. Quum autem hoc absurdum sit, quia Pater genuit, Filius vero non genuit; & Filius genitus est, Pater vero non est genitus: Quomodo igitur potest vnus Deus vocari, & esse, Pater, Filius & Spiritus?

Resp. Respondet in summa, in Deo esse essentiam vnam, & subsistendi modos diuersos, qui sunt ingenitum esse, genitum esse: generare, generari. Ac differentia quidem modorum subsistendi, non tolli vnitatem essentiæ: sed tantùm personas distingui: & simili illustrat. In Adamo, Eua, Setho, vna est essentiæ ratio indiuidua & immutabilis, quæ est anima, & corpus: modi autem existendi diuersi. Nam Adam factus est è terra: Eua ex costa Adæ. Sethus ex semine. Sic in Deo vna & eadem est essentia: diuersi autem subsistendi modi. Quare concludit, hæc optimè cohærere. Deum esse vnum tantum, vnitate essentiæ, licet plures sint personæ, neque tamen hinc effici, genitum, & ingenitum esse, generare & generari, idem esse in Deo: cùm id ad modos subsistendi pertineat, non autem ad οὐσίαν. Si quis velit Græcè Iustini conclusionem audire, ea hæc est [illegible] (ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ [illegible]) [illegible]

Eadem & quidem clariùs etiam tradit in libro, cui titulus [illegible] pag. 172.

Posteaquam enim vnum tantùm esse Deum, qui in Patre, Filio, & Spiritu sancto cognoscitur: & omnes hosce tres vnius esse essentiæ dixisset; hanc sibi adfert dubitationem.

Πῶς [illegible]

Responsio Iustini est. Τὸ [illegible] esse, [illegible] Deinde refert simile, quod est in responsionibus ad orthodoxos, Adam, Euæ, & Sethi.

Sensus igitur est, in Deo vnam esse essentiam: tres autem subsistendi modos. Et essentiam significari nomine Dei ac deitatis. Modos autem subsistendi diuersos, esse hos: nempe, ἀγεννήτως εἶναι: γεννητῶς, καὶ ἐκπορευτῶς. Patrem itaque, vnum, & idem esse Filio, & Spiritui sancto vnitate οὐσίας seu θεότητος: differre autem ab vtroque, iuxta subsistendi modum: nimirum quod Pater habeat τὸ εἶναι, seu τὴν οὐσίαν ἀγεννήτως: Filius habeat eandem: γεννητῶς: Spiritus vero sanctus eandem ἐκπορευτῶς.

X. Hinc apparet id, quod nos de principio diximus, οὐσίαν esse instar generis, quæ ex æquo de singulis prædicatur: & hos modos subsistendi diuersos, nempe ἀγεννήτως, γεννητῶς, καὶ ἐκπορευτῶς, esse instar differentiarum, quibus eadem οὐσία diuersas constituit personas. Duo in summa ex his omnibus colligimus: Vnum, non immerito nos in nostra propositione dixisse Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse, non multos essentia, & numero Iehouas: sed vnum tantùm Iehouam: propterea quod eadem sit numero essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Alterum: Etsi verò sunt vnus tantum Iehoua, essentia, & numero: esse tamen etiam tres diuersos subsistendi modos quibus eadem οὐσία est in Patre, in Filio, in Spiritu sancto.

Denique vt tandem aliquando finem huic faciam explicationi, duo hic retinenda nobis sunt: primum quidem, Si Pater est essentia illa æterna, & ita Filius etiam, & Spiritus sanctus, vt ante demonstratum est: essentiam igitur diuinam, non esse illud, quo aliquid aliud subsistat, sicut in rebus fit creatis, in quibus nihil est sua ipsius essentia: sed esse idipsum, quod per se subsistit: eoque esse ipsum Patrem, ipsum Filium, ipsum Spiritum sanctum. Quid est enim quod subsistit, nisi vnaquæque persona Pater, Filius, Spiritus sanctus? Vnde recte dicitur, τὸ εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν in Deo idem plane esse, quod certe nulla alia in re, verum esse potest: & hinc fit, vt persona in Deo, nihil aliud sit τὸ εἶναι quàm essentia. Quare in definitione cuiusque personæ, tam nomen personæ, quàm essentiæ, & potest & debet loco generis poni. Deinde vero, si proprius cuiusque subsistendi modus constituit non simpliciter personam sed talem personam, ab altera scilicet aliam atque distinctam, eoque personam à persona distinguit potius quàm constituit: manifestum est, quum Patrem nominas, aut Filium, aut Spiritum sanctum: essentiam per se subsistentem, eoque certam personam proprio subsistendi modo ab aliis distinctam, à te significari. Quare, his duobus rectè perceptis, si velis singulas personas vtcunque describere: non incongrue sic dixeris: Pater, essentia est æterna, simplicissima, perfectissima, viuens, intelligens, volens, & ea quidem incommunicata: eoque persona est, simpliciter ἀγέννητος, sua, hoc est, suæ essentiæ communicatione, Filium ab omni æternitate generans. Filius itidem, eadem est essentia æterna, simplicissima, perfectissima, viuens, intelligens, volens; sed per immanentem & incomprehensibilem patris actionem, quam sacræ literæ vocant generationem communicata: eoque persona est ex Deo Patre, ab omni æternitate genita. Spiritus quoque sanctus eadem est essentia æterna, simplicissima, perfectissima, viuens, intelligens, volens: sed per immanentem

nentem ineffabilemque Patris & Filij actionem, communicata: eoque persona est à Patre & à Filio, per omnem æternitatem procedens. Sunt hæ personarum descriptiones, ex iis quæ huc vsque dicta sunt; & perspicuæ & certæ. Illud tantum adhuc monitos velim Lectores, vt quum dicimus essentiam communicatam, nempe Filio, & Spiritui sancto: ne existimēt Filium aliquid diuersum esse ab hac essentia, quæ per generationem communicata est: quasi reipsa aliud sit res cōmunicata ab eo, cui communicata esse dicitur: minimè verò. Sed essentia per generationem communicata, nil aliud est, quàm ipse Filius genitus. Sicut etiam essentiæ per generationem communicatio: nihil aliud est, quàm ipsa Filij generatio. Essentia ergo tunc dicitur Filio fuisse cōmunicata: quum Filius ex ea genitus est: id quod ab omni fuit æternitate. Atque idem dicimus de Spiritu sancto. Nam etiam apud nos, tunc filiis nostris dicitur communicata fuisse humana natura: quum geniti fuerunt homines. Proinde simpliciter diximus, Filium esse ipsam essentiam, à patre, per generationem communicatā. Essentia enim in Deo, res est per se subsistēs: neque à seipsa in vllo differt, nisi modis subsistendi diuersis, in Patre, in Filio, in Spiritu sancto. Explicaui, vt potui, hoc mysterium. Qui melius id ex singulari Dei dono, efficere potest: illud vt faciat, rogo & obsecro. Atque hæc satis, pro Theseos explicatione.

CAPVT II.

Theseos, de hac doctrina superiùs explicatę, confirmatio ex tribus argumentis, ductis à principiis, per se notis.

Onfirmanda nunc est propositio: nempe hosce tres vnum tantum esse οὐσίᾳ & numero Iehouā. Ac primum quidem rationibus ex certis ac indubitatis principiis, hoc faciemus. Deinde apertis Scripturarum testimoniis ad id vtemur. Postremò Patrum, Iudæorum etiam & Gentilium auctoritatibus, quàm impia sint Tritheitarum commenta, ostendemus.

Argumentum primum ab vnitate essentiæ.

SI Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sunt vna & eadem, non autem multiplex essentia diuina: sunt etiam non multi Iehouæ, sed vnus duntaxat numero Deus Iehoua. Est hæc manifesta propositio: A definitione (vt loquuntur) ad definitum. Ostendimus enim Deum nil aliud esse, quàm diuinam, eamque æternam, simplicissimam, immensam, perfectissimamque essentiam. Et quidem hanc esse vnam duntaxat, tum quia in scripturis vnus tantum est ὁ ὤν: & apud Philosophos vnum tantùm τὸ ὄν; tum quia vnus tantum Iehoua, vnde nomen essentiæ deriuatur: tum; quia vnam tantùm legimus in Scripturis Deitatem τὴν θεότητα: Col. 2. 9. tū, quia ipsa diuina essentia simplicissima est, eoque in partes secari nullomodo potest. Quod enim nullomodo compositum est, illud etiam nulla ratione diuidi potest: & vnaquæque res, eatenus diuidua, & multiplex fit, quatenus ea composita est. Quare, cùm diuina essentia simplicissima sit, ea etiam vna tantùm sit necesse est. Atqui Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt vna, & eadem diuina essentia. Est enim Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, & quidem Deus Iehoua, vt ante demonstratum est luculentissimè. Quisque igitur diuina est essentia: & ea non multiplex, aut diuersa, sed vnà omninò, atque eadem. Est enim paulò antè demonstratum, diuinam essentiam, non posse nisi vnam esse: alioqui si diuidi, aut vlla ratione multiplex fieri possit: non fuerit hæc, diuina illa essentia, quæ est Deus. Item dubium esse non potest, quin in Patre sit omnis plenitudo deitatis, hoc est diuinæ essentiæ. Eandem esse in Filio, docet Apostolus, Col. 2. 9. Quare non est cur negemus, eandem plenitudinem in ipso quoque Spiritu sancto inesse: cum etiam ipse non minùs sit Iehoua, quā Pater & Filius: vt anteà demonstratum est. Quid autem est plenitudo deitatis, nisi tota diuina essentia? Tota igitur in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu sancto, nec solùm tota, sed eadem plane: cùm vna tantùm sit Deitas (vt scripturæ docent,) & non plures. Quum autem dicimus, diuinam essentiam esse in Patre, esse in Filio, esse in Spiritu sancto: non sic intelligenda sunt hæc verba, quasi Pater sit quædam per se subsistens substantia, ab essentia ipsa diuersa: cui substantiæ insit porro ipsa diuina essentia. Forent enim duæ substātiæ, simul vnitæ, & compositæ; quemadmodum est anima, in corpore substātia scilicet, in alia substantia. Sed intelligimus Patrem constare, essentia, & suo proprio subsistendi modo: qui est, esse ἀγέννητον. Quid autē hoc est aliud, quàm patrem, esse diuinam essentiam ἀγέννητον, vel ἀγεννήτως? Idem dico de Filio, & de Spiritu sancto. Quare cùm etiam dicimus, iuxta scripturas, Patrem generando Filium, totam suam Filio substantiam cōmunicasse: nihil aliud dicimus, quàm Patrem totā suam essentiam γεννητῶς (vt loquitur Iustinus) communicasse: & hāc ita γεννητῶς communicatā vocari, & esse Filium Dei Patris. Neque dissimili sensu dicimus, Patrem, & Filium, totam suam essentiam, Spiritui sancto communicasse: hoc est, hanc essentiam ἐκπορευτῶς à Patre, & Filio cōmunicatam, esse Spiritum sanctum. Hinc liquido apparet, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse vnam numero: atque eādem prorsus, diuinam essentiam: diuersis tantùm subsistendi modis à seipsa distinctam. Ad confirmationem huius assumtionis pertinent illa loca, vbi Pater, & Filius, & ex consequenti etiā Spiritus S. dicuntur esse vnum: *ego & Pater* (inquit Christus Ioh. 10. 30.) *vnum sumus*. Item; *Et hi tres vnum sunt*, 1. Ioh. 5. 7. Quomodo vnum? nimirum essentia. Sic Tertul. contra Praxeam. pag. 425. Sic Augustinus, sic Iudæi intellexerunt: ideò voluerunt eum lapidare, vt blasphemum. In ipsis enim personis, Patre, Filio, Spiritu sancto, duo tantum sunt, essentia, & modus subsistendi: vt antea vidimus ex Iustino pulchre explicatum. Nam siue potentiam, siue sapientiam, siue bonitatem, siue iustitiam, siue denique quiduis aliud in Deo consideres, & de Deo dicas, excepto subsistendi modo, quo certa determinatur persona: totum illud reliquum ad essentiam pertinet, & est ipsa diuina essentia. Ac proinde si dixeris esse vnū, potentia, vel consensu, vel alia re: vnum esse, essentia dixeris: cum vnaquæque persona nulla alia re constet, quàm communi essentia, & proprio subsistendi modo. Non sunt autem Pater, Filius, & Spiritus S. vno subsistendi modo: cum vnus sit ingenitus, alter genitus, tertius procedēs: vnum igitur sint essentia vna, necesse est. Esse autem vnum essentia vna: quid aliud est obsecro, quàm esse vnam & eandem essentiam? Si autem Pater, Filius, Spiritus sanctus vna sunt, eadémque essentia, vt iam satis abundè demonstratum est: consequitur necessariò, Patrem, Filium, Spiritum sanctum esse vnum numero, eundemque omninò Deum Iehouam, & non plures. Huc facit etiam illud Ph. 2. 6. *qui cùm in forma Dei esset*: hoc est, in essentia diuina: Sicut postea formam serui accepit, (id est humanam naturam) *ſ mus*, hoc est homo, *factus*. Sic interpretatur Basilius contra Eunom. Lib. 1. p. 317.

II. Arg. 2. ab vnione personarum essentiali.

SI Pater, Filius, & Spiritus sanctus ita inter se sunt coniuncti, vt & vnus sit in alio τῇ οὐσίᾳ, & separari à se mutuo non possint: nullo modo possunt esse plures numero dij Iehouæ. Vt enim multi sint reuera dij, necesse est, non solùm propriis subsistendi modis omnes inter se esse distinctos: verùm etiam, sua quenque substantia, ab alio esse disiunctum. Nomen enim Dei, non modum subsistendi significat: sed veram οὐσίαν, atque substantiam. Nomen autem personæ, seu patris, item filij, item Spiritus sancti vtrumque complectitur: nimirum substantiam simul, & modum subsistendi proprium. Ac proinde si non sunt à se inuicem substantia quisque sua disiuncti, non possunt esse multi, numero, & reapse dij. Atqui totus Pater est in Filio: Filius in Patre: vterque in Spiritu sancto, & Spiritus sanctus tam in Filio, quàm in Patre, τῇ οὐσίᾳ idque inseparabiliter. De Patre, & Filio: *Ego in Patre, & Pater in me*, ait Christus: Item: *Filius qui est in sinu Patris*. Item: *sicut tu in me, & ego in te*. Iohan. 14. 11. & 1. 18. & 17. 21. De Spiritu sancto in Patre, & Filio Apostolus ad Corinth. *quis nouit, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? ita nemo, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei* (Patris scilicet & Fili.) nempe, qui in ipso est Deo. 1. Cor. 2. 11. Nam Spiritus Patris, & Spiritus Christi vocatur. Rom. 8. 9. Ac proinde Spiritus Patris, & Filij tam est in Patre, & in Filio: quàm Spiritus hominis, in homine. Quare non possunt esse plures essentia, & numero dij. Alioqui non tam essent inter se distincti, propriis subsistendi modis: quàm etiam sua quisque essentia, ab altero diuisus, quemadmodum nos quoque inter nos, non tam distincti, quàm etiam disiuncti sumus, sua quisque persona: eoque sua quisque substantia. Nam quomodo Filius est in Patre, & Pater in Filio: nisi vnione essentiali, vel potiùs ταυτότητι τῆς οὐσίας? Qui igitur contendunt Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum tres esse Spiritus, tresque Deos: ij apertam dant significationem, se non intelligere, quid sit Patrem esse in Filio, & Filium in Patre: & Spiritum sanctum Spiritum esse Patris, & Filij, in Patre, & Filio manentem. Certum est enim quò minùs aliquid diuisibile est: illud eò magis vnum esse. Aduersus hoc ἀξίωμα, nulla valet sophistica. Est autem Filius, omnino inseparabilis, & indiuisibilis à P. tre

& à suo Spiritu: & vicissim Pater à Filio, & à suo Spiritu. Fieri igitur nequit, quin Pater, Filius, Spiritus sanctus, verè & perfectè vnum sint: eoque vnus ὁμοίως & numero Deus.

III. Arg. 3 ab immensitate harum personarum.

SI Pater immensus est, sua essentia: & si Filius itidem immensus, & Spiritus sanctus immensus fieri nequit, vt multi sint essentia, & numero dij. Si enim multi sint dij essentia; aut eadem erit omnium essentia, aut suam quisque habebit, ab alterius essentia diuersam. Si eadem omnium fuerit: vnus tantum fuerit Deus, vt nos docemus. Si suam quisque diuersam habebit: aut ea erit immensa, & infinita: aut finita, & demensa. Si finita: non erunt igitur dij, hoc est Iehouæ. Deus enim essentiæ est immensæ. *Cœlum* (inquit Iehoua) *& terram ego impleo.* Ierem. 23. 24. Si infinita: fieri non potest, vt quisque suam habeat infinitam: multæ enim infinitæ essentiæ, esse non possunt. Ergo relinquitur, vt vna sit omnium essentia, quia immensa, & infinita. Si autem vna omnium: vnus igitur tantum Deus essentia: quia Deus non est, nisi essentia. Quare vera est nostra propositio: Si Pater est immensus, &c. Atqui Pater est immensus sua essentia. Nam apud Ierem. ait, *Cœlum & terram ego impleo.* Iere. 23. 24. Item, Filius immensus: quia in cœlo, & in terra, & in omnium electorum cordibus. Io. 1. 18. & 3. 13. Spiritus sanctus immensus; quia terram implet; & quia habitat in omnium fidelium corporibus, tanquam suis templis. Sap. 1. 16. Rom. 8. 9. 1. Cor. 6. 19. Non possent igitur multi esse dij: quod vna tantum sit omnium essentia, necesse est, si ea est immensa. Hæc verò doctrina, multo etiam magis confirmabitur: si loca scripturarum, de vno Deo, diligenter examinauerimus, & argumenta inde sumpserimus, ad propositionis nostræ comprobationem.

CAPVT III.

Loca veteris Testamenti, quæ doctrinam: de vnitate essentiæ, in tribus personis, confirmant.

SCRIPTVRA itaque tam Veteris, quàm Noui fœderis, vnum tantum prædicant esse Deum: & plures deos esse non posse. *Ego sum Iehoua* (inquit Dominus) *Deus tuus, & non habebis deos alienos coram me.* Exod. 20. 2. Item; *Audi Israel, Iehoua Elohenu (Deus noster) Iehoua vnus est. Et, Videte nunc, quod ego sum & non sunt dij mecum.* Deut. 6. 4. & 32. 39. Et apud Ies. *Ego sum primus, & non sumus: & præter me non est Deus.* Iesa. 44. 6. Et sic apud Marc. 12. 32. *Vnus est Deus, & non est alius præter eum.* Ste 1. ad Corinth. 8. 4. *Nullus est Deus, nisi vnus.*

Atqui non solum Pater est Deus: sed etiam Filius verus est Deus Iehoua, & Spiritus sanctus verus Deus Iehoua: quemadmodum antea luculentissimis scripturarum testimoniis, & efficacissimis rationibus est demonstratum.

Pater igitur, Filius, & Spiritus sanctus non sunt tres, sed vnus tantum essentia & numero Deus Iehoua. Est hoc fortissimum firmissimumque argumentum à testimoniis scripturarum. Aut enim negandæ tibi sunt Scripturæ illæ, quæ vnum tantum prædicant Deum, præter & extra quem non est alius Deus. Aut si has admittis: negandæ sunt illæ, quæ asserunt Deitatem Filij, & Spiritus sancti non minus quàm Patris. Vtrumque autem blasphemum est. Aut si neutrum velis, fatendum est, Patrem & Filium, & Spiritum sanctum simul; vnum tantum esse Deum. At excipiunt aduersarij Tritheitæ, se neque inficiari sicut Patris, sic & Filij & Spiritus sancti deitatem: neque etiam negare Scripturas, quæ vnum tantum prædicant Deum: At interim tamen non consequi, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnum duntaxat essentia, & numero esse Deum. Quoniam (inquiunt) omnes illæ scripturæ, quæ de vno sunt Deo, de solo Patre intelliguntur. Id quod cum student probare, contortis aliquot scripturarum locis & veterum Patrum testimoniis: ad quæ suo loco respondebimus. Non enim iam tam refutandi locus. Tantum hoc dico in præsentia, non posse hoc aduersariorum effugio eludi argumentum nostrum. Si enim verum est, quod excipiunt: necesse est dicant, neque Filium, neque Spiritum sanctum esse Deum, quia ille, qui dicit se vnum esse: negat præter se solum esse Deum. Nunc planum faciam: loca, quæ de vno sunt Deo in scripturis, non posse de solo Patre intelligi: sed omnia intelligenda esse, tam de Filio & Spiritu sancto, quam de Patre. Ac proinde ex illis locis apertissime colligi, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnum duntaxat esse Deum Iehouam: præter quem nullus alius est Deus Iehoua.

I. Locus primus ex Genes. cap. primo.

QVi creauit cœlum & terram, & deinde hominem ad suam imaginem, & similitudinem: vnus tantum fuit Deus. Liquet: primo ex verbo singulari, quo vtitur Moses in primo capite, quum non solum in genere dicit, *Creauit Deus cœlum & terram:* verum etiam, quum singula Dei opera, recensens, singulari vtitur numero, & ait, *Dixitque Deus fiat lux:* &, *Viditque Deus, quod esset bonum.* Voluit certè his singularis numeri verbis, vnum tantum creatorem cœli & terræ, eo que vnum tantum Deum prædicare. Deinde coniungit cum Elohim, nomen Iehouæ, dicens, *In die, qua fecit Iehoua Elohim cœlum & terram.* Genes. 2. 4. Hic locus non solum docet vnum tantum esse creatorem cœli & terræ: sed illos tres Elohim, esse vnum Iehouam. Tertio rationem reddens Deus ipse, cur velit Sabbathum sanctificari, ait: *Sex enim diebus fecit Iehoua cœlum & terram.* Exod. 20. 11. item Apostoli inuocant Deum Iehouam, vnum certe, non plures; & dicunt, *Domine tu es Deus ille, qui fecisti cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt.* Act. 4. 24. Ac speciatim de homine, quod dixerat Moses, *& creauit Elohim hominem* Gene. 1. 27. Propheta Malach. nomine singularis numeri אל versus, declarat dicens, *Annon Pater vnus est, omnibus nobis? &c.* הלוא אל אחד, *Annon Deus vnus?* Malac. 2. 10. Hic non solum docuit Malachias, qui creauit hominem: & reliqua omnia, eum esse vnum tantum Deum: sed etiam ostendit, illos Elohim, de quibus Moses, esse vnum tantum אל, essentia scilicet. Nihil certius in scripturis, quàm cōditorem cœli & terræ, & omnium, quæ in eis sunt: vnum tantum esse, non plures. Atqui non solùm Pater, verum etiam Filius, itidem & Spiritus sanctus creauit cœlum & terram: id quod præterea, quæ dicta sunt, inde liquido apparet. Quod Moses nomen Dei expressit perpetuo per Elohim, in plurali: quum egit de creatione Mundi. Dicant quicquid velint Aduersarij, omnia illorum effugia vana sunt, & puerilia. Nam in iis locis, cùm neque Angeli, neque Iudices possint hoc nomine intelligi: necessario personæ, quæ in Deo sunt patefactæ, intelliguntur: consentientibus antiquissimis quoque interpretibus Hebræis. Qua de re plura etiam in refutationibus. Illud certe non est otiosum, neq; vanum, quod Moses introduxit Deum, plurale verbum de se vsurpantem, vt quum ait, *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Gen. 1. 26. Vnus tantum certe est, qui fecit hominem, & ad cuius similitudinem factus est. Plures igitur personæ significantur, fecisse hominem ad suam imaginem.

II. Locus 2. ex 4. Exod. v. 12. & Num. 12. vers. 6.

QVi loquebatur in Mose, & in Prophetis, vnus certè duntaxat erat Iehoua. Sic enim ipsemet docet, locis suprà citatis. Heb. 1. 1. Ex. 3. 2. &c. 1. Pet. 1. 11. 2. Pet. 1. 21. 1. Pet. 1. 11. Ac is fuit & Pater, & Filius, Angelus Iehouæ, Iehoua, & Spiritus sanctus.

Loc. 3. ex 20. Exod. v. 2. 3. & 11.

QVi legem dedit Mosi, in monte Sina, certè vnus tantum est Deus Iehoua. Sic enim ait, *Ego Iehoua, dij tui.* Item, *Non erunt tibi dij alieni coram me.* Et idem est ille, qui populum eduxit de terra Ægypti, vt ipse ibidem ait: & ille ipse quoque est, qui creauit cœlum, & terram, & die septima requieuit: vt ibi etiam manifestum est. Atqui is fuit non tantum Pater, verum etiam Filius, & Spiritus sanctus, quia & Filius, & Spiritus sanctus creauit cœlum & terram: vt antea visum est: deinde quia, qui eduxit populum de terra Ægypti, videmus fuisse Angelum Iehouæ, Iehouam qui est Christus. Exod. 3. 2. &c. Act. 7. 35. 32. Ad hæc scimus illum Iehouam, qui locutus est per Hoseam, fuisse (vt testatur Petrus) Spiritum sanctum. 1. Pet. 1. 11. 2. Pet. 1. 21. Hos. 8. 12. Ille autem Spiritus Iehoua dicit, se dedisse legem populo. Adde quod sic ait Deus, *Ego Iehoua Elohekha, dij tui.* Exod. 20. 2. *Et, Audi Israel, Iehoua Elohenu, Iehoua vnus est.* Pater igitur, Filius, & Spiritus sanctus est ille vnus Iehoua, qui Mundum condidit, qui eduxit populum ex Ægypto, qui dixit Mosi, Deuter. 6. 4. *Ego sum Deus Abraham:* qui dedit legem, qui iussit se vnum coli; & vt præter se nulli alij agnoscantur, & colantur dij, lege sua cauit.

Locus 4. ex Num. 21. vers. 5. &c.

VNus certè tantùm est Iehoua ille, aduersus quem murmurauit populus, & quem tētauit in deserto. Nam populus ipse ait, *Peccauimus, quod loquuti sumus cōtra Iehouā* Nu. 21. 7. Et Moses

Et Moses ait, *Prouocastis ad iram Iehouam.* Deut. 6. 7. 8. 18. 22. Et in Psal. *Tentauerunt* אל, *Deum, in solitudine.* Psalm. 106. 14. Atqui iste non solùm fuit Pater, verum etiam Filius, & Spiritus sanctus, teste Apostolo 1. Corin. 10. 9. Heb. 3. 7. &c. De Spiritu sancto etiam Iesa. hoc testatur. Iesa. 63. 10.

IV. Loc. 5. ex Deut. 6. v. 4. 5. & 13.

QVis etiam ille est, qui se vnum iubet adorari sibique vni verum præstari cultum, inuocationis, fiduciæ, & iurisiurandi? Iehoua vnus, & verus. Primùm de hoc ait Moses: *Iehoua dij nostri, Iehoua vnus est.* Et mox ait: *Diliges igitur Dominũ Deum tuum* (id est, hunc vnum Iehouam) *ex toto corde.* Et paulo post, de eodem vno Iehoua loquens, ait: *Iehouam Deum tuũ timebis*) quo verbo complectitur omnem internum cultum) *& ipsum* (solum) *coles* [quo verbo intelligo externum cultum] vt Christus interpres docet, dicens: *Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis* [ecce verbum timebis] *& illi soli seruies* [ecce externum cultum] Matth. 4. 10. Est igitur vnus tantum Deus ille, quem Moses & Christus iubent coli, & adorari. Num verò solus Pater adorandus est, colendus, inuocandus? Imo etiam Filius, teste Apostolo Heb. 1. 6. Psal. 97. 7. *Et adorent eum omnes Angeli eius.* Quis autem est ille, de quo loquitur Dauid, dicens, *Adorate eum vos omnes Elohim,* id est, dij, seu Angeli, & principes? Iehoua. Sic enim incipit Psalm. 97 *Iehoua regnat: exultet terra.* Postea ait: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis.* Et mox de hoc Iehoua vero Deo ait; *Adorate eum vos omnes Elohim.* Et tamen Apostolus hunc locum de Filio interpretatur. Bifariam igitur ex hoc loco concluditur, Christum cum Patre esse illum Iehouam, qui solus adorandus à [illegible] [illegible]tur. Primo, quia Apostolus docet Christum esse illum Iehouam de quo Dauid. Se[illegible] tamen locum de Patre [illegible] primis esse intelligendum. Deinde quia docet hunc Christũ esse adorandum, nempe cum Patre. Ergo si vnus tantum est Deus Iehoua ille, [illegible] a Mose primum, [illegible] Dauide, postremo a Christo [illegible]etur solus adorari, & is [illegible] non solus Pater, verùm etiam, interprete ipso Apostolo, Filius: consequitur necessario, Patrem, & Filium vnum esse & eundem Iehouam, à quo neque Spiritus sanctus excluditur, cùm sit Spiritus Christi, & Patris: & in scripturis etiam adoretur, & inuocetur, vt supra demonstratum est.

V. Locus 6. ex Psalm 18. vers. 32.

QVis est Deus (ait Dauid) *præter Iehouam? & quis fortis præter Deum nostrum?* Præter Iehouam. Negat igitur simpliciter, vllum esse deum, præter Iehouam. Et tamen an non abunde docet Dauid Filium esse Iehouam? Hoc à nobis demonstratum fuit satis superque, atque idem de Spiritu sancto.

Locus 7. ex Psal. 68. vers. 19.

VNus tantùm est Deus ille, cui Dauid canit, *Ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus.* Atqui hic fuit non solùm Pater, sed etiam Filius, teste Apostolo ad Eph. 4. 8. Eoque & Spiritus sanctus qui Spiritus est Patris & Christi. Ideo ipse distribuit dona hominibus. 1. Cor. 12. 11.

Locus 8. ex Psal. 146. vers. 2.

LÆtetur Israel בעשיך *in factoribus suis.* Constat nihilominus creatorem rerum omnium, ac proinde factorem Israelis, esse vnum tantum Deum Iehouam: vt supra etiam abunde ostendimus. Ipsi etiam Israelitæ vnum tantum agnoscebant Iehouam, pro factore suo: vt ipsemet Dauid ostendit, hoc in loco: quum subiungit; *Et [illegible] Filij Sion in [illegible]* במלכם. Qui igitur sibi vult [illegible] vnius Iehouæ appellatio, in plurali numero בעשיך: & in eodem [illegible] su, numeri [illegible], nisi vnum tantum esse Iehouam, in quo plures sint Elohim? Simile est illud, quod dixit Iehoua ad populum [illegible] 24. vers. 19. *Non poteritis seruire Iehouæ, quoniam* אלהים קדשים הוא: *dij sancti ipse.* Vnum Iehouam, vocat deos sanctos.

VI. Locus 9. ex Ies. 6. vers. 10.

VNus tantùm est ille Iehoua, qui apparuit Iesaiæ & dixit, *Vade, excæca cor populi huius.* Atqui hic fuit non solus Pater, sed etiam Filius teste Iohan. 12. 39. & Spiritus sanctus teste Apostolo in Act. 28. 25.

Locus 10. ex Ies. 8. vers. 13. & 14.

VNus est Iehoua ille, de quo Iesaias dixit, *Iehouam exercituum sanctificabitis: & ipse erit in lapidem offensionis.* At hunc dicit Apostolus, fuisse Christum. Rom. 9. 33. De Patre nemo dubitat.

Locus 11. ex Ies. 41. vers. 4. & 44. vers. 6.

COnstat etiam vnum solummodo esse illum Iehouam: qui hæc loquitur, *Quis operatus est, & fecit, vocans generationes ab initio? Ego Iehoua primus, & nouissimus ego sum.* Item: *Ego sum primus, & ego sum nouissimus: & præter me non est Deus.* Quis est iste Deus Iehoua, primus, & nouissimus: præter quem non est Deus? num solus Pater? At si ita res habet, Christus foret blasphemus in Patrem, quod impiissimum est, & horrendum cogitare. Ipse enim de se ait: *Ego sum primus & nouissimus.* Apoc. 1. 17. Nomine igitur vnius Iehouæ, præter quem non est Deus: non solus Pater, sed etiam Filius, adde & Spiritus sanctus, qui Spiritus est Christi & Patris, ab vtroque inseparabilis, continetur.

Locus 12. ex Ies. 44. vers. 1. & 54. vers. 5.

CVm superioribus hæc etiam coniunge, & considera, annon pluralitas personarum his etiam locis significetur. *Et nunc audi Iacob, serue meus, & Israel, quem elegi: sic dicit Iehoua* עשיך *factores tui.* Alludit ad illud; *faciamus hominem.* Genes. 1. 26. Hic aperte vnus Iehoua, factores Israelis vocatur. Item, *Quoniam* בעליך עשיך, hoc est, *mariti tui factores tui. Iehoua Zebaoth nomen eius. Et [illegible] redemptor tuus, Sanctus Israelis* אלהי *vniuersæ terræ vocabitur.* Quorsum obsecro ista numeri diuersitas: vt idem Iehoua mariti & factores appelletur? Deinde verò contra אלהי, pluralis numeri, vocetur, singulari numero, redemptor, & sanctus Israelis?

VII. Locus 13. ex Ies. 45. vers. 5. & vers. 25.

HÆc vero loca & similia: vbi ipse Iehoua per Prophetas loquens, dicit se vnum esse Deum, & præter se non esse alium Deum: *et, Ego Iehoua, & non amplius: præter me non Elohim:* totam eandem doctrinam perbelle confirmant. Aut enim ibi loquitur solus Pater; aut cum Patre loquitur etiam Filius, & Spiritus sanctus. Si cum Patre loquitur etiam Filius, & Spiritus sanctus, vt reuera loquuntur (demonstrauimus enim supra, tam Filium, & Spiritum sanctum loqui in prophetis, quam Patrem) cum etiam Filius sit Iehoua, & Spiritus sanctus Iehoua, vt ostensum est antea: consequitur Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnum tantùm esse Iehouam, & præter Patrem, Filium & Spiritum sanctum nullum esse Deum Iehouam. Nihil est clarius, quàm his locis, Patrem Filium & Spiritum sanctum concludere, se solos esse vnum Deum Iehouam. Si vero contendant Tritheitæ, solum Patrem loqui in [illegible] dico primùm, illa particula exceptiua, *Præter me,* Patrem scilicet, nihil eorum, quod in se est, [illegible] excipere: sed omnia tantum, quæ sunt extra se, hoc est, omnia, quæ sunt non ex sua essentia; sed ex nihilo creata, vt erant [illegible] Gentium, & Idola Israelis.) Dicesne eum excipere suã sapientiam, veritatem, bonitatem, deitatem? Minime vero. Ait enim, *præter me.* (scil. totum, & quicquid est in me ad me, atq; essentiam pertinẽ.) Atqui Filius, & Spiritus S. non [illegible] extra Patrẽ, sed in Patre, & ex Patris essentia: alter genitus, alter procedens: atque adeo sunt ex patris essentia, vt sint cum Patre vna, & eadem essentia: vti est antea demonstratum. A Patris igitur deitate; & à nomine Iehouæ, minimè excludendus est Filius, aut Spiritus S. cùm pater ait, *Ego Iehoua, & præter me non est alius.* Deinde dico, cùm ait pater, *& præter me non est alius* [illegible] intelligendum esse, Iehoua. Filius vero nõ est [illegible] à patre Deus vel Iehoua. Fac solem dicere, Ego sum Sol, & præter me non est Sol. Si des cum Sole ipsum etiam radium [illegible] loqui: res est plana, iis verbis concludi, corpus Solare, & radium, vnum esse Solem: & præter corpus Solare & radium, nullum alium esse Solem. Si vero dicas, [illegible] corpus Solare esse illum, qui sic de se loquitur: non [illegible] dicere, radium Solis excipi, qui à Sole & in Sole est, [illegible] perficit lucem: [illegible] qui est eadem cum Sole [illegible]. Quid [illegible] excipit? Omnia illa quæ sũt extra Solem [illegible] Patre, [illegible] & Spiritu S. Sed nihil est [illegible] eo, q[illegible]. Hinc centies scribit Iehoua dicit, se vnum esse Iehouam, & præter se nullum esse Deum; sequitur [illegible]. Atqui [illegible] *Per me iuraui: [illegible] omne [illegible].* Atqui [illegible] nõ solus Pater, sed & Filius: teste Apostolo, Ro. 14. 10. 11. Phil. 2. 10. Nequaquam autem

excipi Spiritum sanctum, qui Spiritus est Patris, & in Patre; & Spiritus Filij, & in Filio; manifestum est.

VIII. Locus 14. ex Zach. 14. v. 9.

ILlud vero prætereundum non est, quod de restitutione Ecclesiæ, veræque Dei cognitionis, & puræ religionis sub Christo futura, prædicit Zacharias. *Et erit* (inquit) *in die illa* (de tempore aduentus Christi, vsque ad finem loquitur) *Iehoua in regem, super omnem terram. In die illa erit Iehoua vnus, & nomen eius vnum.* Scimus ante Christum, primum quidem Gentes, non habuisse Deum pro suo rege: sub cuius imperio, & ex cuius legibus viuerent: sed cuique populo, suum proprium fuisse regem, à quo in omnibus & per omnia penderent. Ad Gentium autem imitationem, ipsi etiam Israelitæ, quum haberent Deum regem, illum reiecerunt, & à Samuele petierunt, vt regem super se constitueret: sicut etiam Gentes habebant. Testatus autem fuit Deus Samueli, se fuisse reiectum, ne super eos regnaret. 1. Sam. 8. 5 *&c.* Dedit ergo Saulem, non ex sua, sed ex populi voluntate. Ita desiit regnare Deus. Etsi verò postea dedit Dauidem, à se electum, & ex sua voluntate, eoque verum regem, super totum populum: hoc tamen potiùs fuit factum, vt esset typus rei futuræ: Messiæ scilicet, qui Iehoua cùm sit, ex Dauide carnem erat sumturus, & ita super totum populum suum regnaturus: quàm vt vellet diu super eos regnare Dauidem. Cuius etiam tempore, fuit vnus tantùm Deus in Israel: vnaque ex Dei voluntate, religio. Quæ res typus quoque fuit eius, quod sub Christo futurum erat: & de quo hic vaticinatur Zacharias, nempe de vera vnius Dei cognitione, & religione. Itaque non ita multo post mortem Dauidis, scissum fuit regnum: turbata religio: neque amplius habuit ille populus vnum regem, neque vnum Deum: vt manifestum est. Et hæc confusio regni & religionis durauit vsque ad Christum. Prædicit igitur Zacharias futurum, vt Iehoua sit rex, non tam super totum illum populum, quàm super vniuersam terram, hoc est, super omnes electos, tam ex Gentibus, quàm ex Israelitis, vbique terrarum. Hoc vero vaticinium tunc cœpit impleri, quum Christus constitutus est à Patre rex, super montem Sion, & datæ illi gentes in hæreditatem, & possessionem suam: effectumque, vt omnia illi curuentur genua, regi regum, & Domino dominantium. Propagatur autem huius regnum, in finem vsque Mundi magis ac magis; solusque est totius Ecclesiæ Catholicæ, per totum orbem diffusæ, rex. En igitur Iehouam, regem denuo super populum suum, in vniuersa terra [illegible] autem. Quo ex loco verè colligitur, Christum verum esse Iehouam, de quo vaticinatus est Zacharias. Ex hoc sequitur alterum, *Erit etiam* (inquit) *in die illa, Iehoua vnus, & nomen eius vnum*, hoc est, post aduentum Iehouæ regis, in eius regno, non solum non erit reipsa nisi vnus Deus: sed nec agnoscetur, nec coletur nec [illegible] bitur, nisi vnus Deus Iehoua: & vnica eius cognoscendi, & colendi ratio, [illegible], quæ in eius verbo præscripta est. Is enim docebit, vnum tantum esse Deum, & nomen eius vnum, vnicamque eius cognoscendi, colendique rationem. Proinde concident tum omnes dij [illegible], & euanescent [illegible], memoriaque falsorum deorum. In quo certe [illegible] venisse, post quam Deus manifestatus est in carne, estque factus Rex noster.

IX. Est hic insignis locus [illegible] Christi, quod per totam diffunditur terram, sicut vnus [illegible] est rex, sic vnum tantum agnosci debere, colique [illegible] Deum, ipsum scilicet Iehouam. Quis autem [illegible] certe in cuius etiam vnius nomen, rex [illegible] Christus, Deus Iehoua manifestatus in carne, ba[illegible] omnes, qui in suum recipi volunt regnum. H[illegible] vnicum Ecclesiæ Deum, sic describit [illegible] nomine, nimirum Iesus Christus, nomine scilicet [illegible] Filij & Spiritus S. Nam sicut olim populus Ie[illegible] poterat [illegible] nomen Iehouæ circumcidi, & [illegible], atque absolutam obedientiam [illegible] post aduentum regis nostri licuit, licet, aut [illegible] in nomen eiusdem Iehouæ. C[illegible] Christus rex noster eoque Iehoua manifestatus in [illegible], & [illegible] omnes, qui in suum recipi volu[illegible] baptizari in nomen Patris, Filij, & Spiritus S. an[illegible] manifestè docuit, non solum Patrem esse I[illegible] & Filium Ieh[illegible], & Spiritum S. Iehouam, sed o[illegible] tres [illegible] taxat esse Iehouam? Proinde non [illegible] baptizari [illegible] pulos in nomina ho[illegible] in nomen Patris, in [illegible] Filij, in nomen Spiritus S. [illegible] tres [illegible] de[illegible] & [illegible] dixit in nomine [illegible] et vnum [illegible] tres sint distincte nominati (sicut etiam re[illegible] ter se distincti sunt) non tres tamen esse Iehouas sed vnum Iehouam.

X. Quum Propheta ait: *In die illa Iehoua erit in regem: & in die illa erit Iehoua vnus:* interrogo Aduersarios, an ille Iehoua qui dicebatur futurus rex, sit idem Iehoua cum illo, de quo ait: Et erit Iehoua vnus: an verò diuersus, aliusque Iehoua? Si diuersus: falsum ergo fuerit, quod ait Propheta, fore vnum tantum Iehouam. Duo enim erunt diuersi: Iehoua rex, & Iehoua non rex. Constat autem Christum esse Iehouam regem, Deumque in carne manifestatum. Quomodo igitur ait: *Erit Iehoua vnus?* Alludit certè ad illud Mosis, Deut. 6. v. 4. *Iehoua Elohenu, Iehoua vnus est.* Neque est, vt veterem nobis occinant cantilenam: Christum esse Iehouam minorem, non altissimum, non αὐτόθεον: Patrem esse Iehouam summum, altissimum, αὐτόθεον: & hunc esse illum Iehouam de quo Moses, & Zacharias. Scriptura enim non agnoscit Iehouam vnum altissimum, alterum non altissimum: vnum αὐτόθεον, alterum non αὐτόθεον. Sed simpliciter ait, *Iehoua vnus est: & Iehoua vnus:* præter quem (vt alibi aiunt Prophetæ) non est Iehoua. Proinde vt ostendat Propheta, fieri non posse, vt in Ecclesia plures sint Iehouæ, vnus magnus, alter minor: non contentus dixisse: *Erit Iehoua vnus:* subiecit: *& nomen eius vnum:* quasi dicat, Ecclesia non feret vllo modo, vt plures nominentur Iehouæ: cum neque Scriptura plures esse doceat. Quod vaticinium videmus hucusque impletum fuisse. Nunquam enim Ecclesia passa est, plures Deos nominari, aut coli: sed vnum duntaxat Iehouam, quem prædicat esse Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Fieri ergo nequit, vt Iehoua rex, alius sit, & diuersus ab eo, de quo ait Propheta: *Erit Iehoua vnus.* Est igitur idem Iehoua. Est autem extra controuersiam, Christum esse illum Ecclesiæ regem, de quo vaticinatus est Propheta dicens: *Erit Iehoua in regem.* Nemo etiam dubitat, quin Pater Christi sit Iehoua. Spiritus verò sanctus, Spiritus est & Christi, & Patris, eoque Iehoua. Manifestum igitur est, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, vnum, & eundem esse Iehouam eundemque regem Ecclesiæ. Itaque licet solus Filius sit Iehoua manifestatus in carne, & ideo vnicus visibilis Ecclesiæ rex: quia tamen Filius est in Patre, Pater in Filio: & Spiritus sanctus itidem in vtroque: sicut etiam ab vtroque procedit & vtriusque Spiritus dicitur, & est: idcirco omnes simul sunt vnus tantùm ille Iehoua: de quo Propheta loquutus est, dicens: *Erit Iehoua in regem super omnem terram: & in die illa, erit Iehoua vnus, & nomen eius vnum.* Si cui iste locus non satisfacit, roget Iehouam, vt se liberet tot, tantisque tenebris: quibus fit, vt splendidissimam lucem videre non possit.

XI. Omnes itaque Prophetæ, vnum tantum prædicant Iehouam: & præter hunc nullum esse verum Deum Iehouà. Iidem tamen docent, & Filium, & Spiritum sanctum, verum esse Deum Iehouam: sicut antea fusissimè demonstratum est. Quid igitur aliud concludunt, quàm Patrem, Filium & Spiritum sanctum, vnum tantùm esse Deum Iehouam? Quare loca in Scripturis de vno Deo, ad solum Patrem restringi nullo modo possunt: sed in nomine vnius Dei, & Iehouæ, ipse etiam Filius, & Spiritus S. contineantur, oportet. Atque ita tres personæ, vnus tantùm sunt Deus Iehoua. Non inficiamur, quin aliquando nomine Dei, κατ᾽ ἐξοχὴν intelligatur solus pater, præsertim in nouo Testamento, quum post nomen Dei subiicitur nomen Filij. Cæterùm excludi Filium, & Spiritum sanctum, nunquam cuiquam poterit: cum tam sæpe apertè demonstratum sit, non minus Filium, & Spiritum sanctum, quam Patrem, verum esse Deum Iehouam. Ac proinde confirmatum sit, hosce tres, non tres Deos, sed vnum duntaxat esse Deum Iehouam.

CAPVT IV.

Loca & argumenta, quæ ex nouo Testamento sunt collecta, pro doctrina de vnitate essentiæ, in tribus personis.

EAndem doctrinam, quæ confirmata iam est ex veteri Testamento, libet paucis etiam ex nouo comprobare. Ita enim magis ac magis stabilietur veritas. Examinabimus itaque aliquot etiam ea de re, Noui fœderis loca.

Locus primus, ex Marc. 12. vers. 29. & 30.

CHristus asserit, vnum tantum esse Deum: citato ex Mose oraculo, & mandato, Deuter. 6. 4. Interroganti enim Scribæ, quod esset primum mandatum in Lege: sic respondit: *Primum omnium mandatorum est: Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus (Iehoua) vnus est. Diliges igitur Dominum Deum tuum, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente tua, & ex tota virtute*

tute tua. *Hoc est primum mandatum, & secundum illi simile, Diliges proximum tuum, vt teipsum. Maius istis aliud mandatum non est.* Hic igitur interrogo, an sit amandus Christus Filius Dei, & Spiritus sanctus, nec ne sint amandi? Quis neget vtrumque amandum esse? *Si quis* (ait Apostolus) *non amat Dominum Iesum: sit anathema, maranatha.* 1. Cor. 16. 22. Interrogo, quo amore? Num illo, qui præscribitur in secundo præcepto: quo scil. iubemur amare proximum, vt nos ipsos? Non credo, quempiam tam parum esse Christi, & Spiritus sancti amantem, vt intra metas amoris istius, quo iubemur diligere creaturas (hoc est, nostrum proximum) contineri velit Christum, & Spiritum sanctum; quasi verò & ipsi nomine nostri proximi, significentur. Præsertim cùm Christus non semel indicârit, se velle à nobis amari, plusquam nostros liberos, parentes, & nos ipsos. Et iubeat nos propter se, odisse etiam patrem, & matrem, & animas nostras. Matth. 10. 37. Luc. 14. 26. Quare amor, quo amandus est Christus, non continetur in secundo præcepto. Amore igitur amandus est, qui præscribitur primo præcepto, ex tota anima, &c. At hoc solus Deus ille, qui est vnicus Deus Israëlis amãdus est. Ergo quis non videat Christum tacitè docuisse, se & Spiritum sanctum vnum esse cum Patre Iehouam illum Israelis, de quo Moses: *Iehoua dij nostri, Iehoua vnus est.* Atque hoc argumentum eo magis confirmatur, si spectes illationem Mosis à Christo repetitam: *Ergo diliges*, &c. Postquam enim dixisset: *Iehoua dij nostri, Iehoua vnus est*; mox intulit, *Diliges ergo Dominum Deum tuum.* Deut. 6. 4. Adde verò huc, quòd Moses loquebatur de illo Iehoua, qui omnia condidit: qui eduxit populum ex Ægypto: qui sibi apparuerat in monte Sina; qui dederat Legem. Hunc autem ostendimus fuisse non Patrem solum, sed ipsum etiam Christum Angelum Iehouæ, Iehouam.

II. *Locus 2. ex Ioh. 1. vers. 6.*

F*Vit homo missus à Deo.* Fuit ne vnus Deus, an multi, is, à quo missus dicitur Iohann. Baptista, ad testificandum de Christo, & ad præparandum illi populum? Vnus, ait Iohan. Euangelista. Hunc fuisse Patrem, docet Christus apud Matthæum 11. 10. Fuisse autem etiam ipsum Christum, docet Malachias 3. 1. Sic enim ait Iehoua: *Ecce mitto Angelum meum qui parabit viam, ante faciem meam.* Et apud Lucam 1. 76. ab officio confirmatur. Item ipsemet Ioh. Baptista idem testatur. Ioh. 3. 28. Pater igitur, & Filius Messias, sunt vnus, atque idem Deus Iehoua: à quo non separatur Spiritus sanctus: Spiritus Patris, & Filij, Rom. 8. 9.

Locus 3. ex Ioh. 5. vers. 18. & 19.

CHristus accusatur, quòd se faceret æqualem Deo. Neque hoc ipse inficiatur, sed confirmat ab [illegible]. Si est æqualis Patri Filius: non est igitur Pater, qui Deus est, maior Filio, quà itidem Deus est. Ac proinde etiam non est, cur loca, quæ sunt de vno Deo, intelligamus de patre, tanquam de supremo, & altissimo Deo, non autem etiam de Filio, & Spiritu sancto. Quare vbicunque prædicatur Deus vnus, inde concluditur, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse hunc vnum Deum.

Locus 4. ex Ioh. 10. vers. 30.

E*Go & Pater vnum sumus;* nempe potestate (de hac enim ibi loquitur Christus,) eoque natura: quare & deitate. Omnipotentia enim non est, nisi Dei. Proinde sequitur, Patrem, & Filium (si vnum sunt potestate & natura) vnam & eandem habere potestatem, & naturam. Si autem vna est eorum natura, & deitas: necessariò efficitur, eos vnum esse Deum. Sicut enim ab humanitate aliquis dicitur, & est homo: & ab vna humanitate, vnus homo, ita à Deitate, Deus: & ab vna Deitate, vnus Deus dicatur, & sit, necesse est. Quare si vna est Deitas Patris, & Filij: Pater & Filius vnus sint Deus oportet.

III. *Locus 5. ex Ioh. 15. vers. 26.*

SPiritum sanctum mittit Filius. & Spiritus est Filij: inde conclusimus, eum procedere a Filio. Idem Spiritus procedit etiam a Patre vt ait Christus. Ioh. 15. 26. Si autem pater, & Filius non sunt vnus Deus: non potest Spiritus sanctus qui vnus est, ab vtroque procedere: præsertim cùm procedere, sit *ὁμοίως* eandem [illegible], Patris, & Filij, communicatam accipere. Duas enim essentias, vnam Patris, alteram Filij acciperet: atque ita etiam non vnus, sed duo essent Spiritus: duabus numero essentiis constantes: quæ omnia absurdissima sunt. Sunt igitur Pater, & Filius, eoque & Spiritus sanctus vnus tantum essentia, & numero Deus.

Locus 6. ex Ioh. 17. vers. 3.

CHristus Patrem alloquens, ait: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant, te esse illum solum*, hoc est. vnicum, *verum Deum?* ἀληθινὸν θεόν: de quo scilicet Moses & Prophetæ testificati sunt: *Deus tuus, Deus vnus est: & præter eum non est alius.* Deut. 4. 35. His verbis docet Christus dilucidè, hæc duo primum, vnum tantùm esse ἀληθινὸν θεὸν, alterum, hunc ἀληθινὸν θεὸν esse suum Patrem. At D. Ioh. 1. 5. 20. docet, etiam Christum esse hunc ἀληθινὸν θεόν: Imò docet, & vnum esse ἀληθινὸν θεόν: & Patrem Christi esse hunc ἀληθινὸν θεόν, & ipsum quoque Filium, esse hunc ἀληθινὸν θεόν. Sic enim ait: *Scimus quod Filius Dei* (patris) *venit, & dedit nobis mentem, vt agnoscamus τὸν ἀληθινὸν* nempe θεόν, Patrem: quia in huius cognitione vitam esse antea docuerat Christus. Ioh. 17. 3. *Et sumus ἐν τῷ ἀληθινῷ* (θεῷ) appositiuè *ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ.* Ac ne dubites Filium à Ioh. vocatum ἀληθινὸν θεόν, subiicit: *οὗτος* (υἱὸς) *ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος.* Ex his igitur testimoniis Christi, & Iohannis, liquido apparet, Patrem, & Filium vnum tantùm esse ἀληθινὸν θεόν.

IV. *Locus 7. ex Roman. 3. vers. 30.*

COncludit Apostolus, vnum & eundem Deum, esse, Deum Iudæorum, & Gentium: quia vnus etiam est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. His verbis apertè docet Apostolus, primum quidem vnum tantùm esse Deum. Deinde solum hunc vnum Deum, esse illum qui iustificat per fidem non solum Iudæos, sed etiam Gentes. Non potest autem hic locus de solo Patre intelligi. Nam etiam Filium fatetur Apostolus esse hunc Deum benedictum in secula, Rom. 9. 5. & Iesa apertè scribit, 53. v. 11. Christum esse illum, qui scientia sui (hoc est, fide in se) iustificet multos, hoc est, omnes electos, nempe tam ex Gentibus, quàm ex Iudæis: & eorum iniquitates portet. Si igitur vnus tantùm est Deus, qui iustificet omnes electos: & non solum Pater est Deus, qui iustificet, verùm etiam Filius est Deus, qui iustificet: quis non videat, Patrem & Filium, à quibus non separatur Spiritus sanctus, vnum & eundem esse Deum?

Locus 8. ex Rom. cap. 11. vers. 36.

DEum sic describit Apostolus, vt sit is, à quo omnia, per quem omnia, & in quem omnia: hoc est, vt sit principium, & medium, & finis rerum omnium. Ac proinde hinc colligimus, illum, a quo, & illum per quem, & illum in quem non esse tres Deos, sed vnum duntaxat Deum. Atqui alibi sæpe, à quo, nominatur Pater: is per quem, Filius est: 1. Cor. 8. 6. Ioh. 1. 3. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. Pater igitur, & Filius vnus atque idem Deus. Idcirco Greg. Naz. εἷς ἐστὶν ὁ θεός, ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. καὶ [illegible] τὰ πάντα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. [illegible] ἀλλὰ [illegible] καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας χαρακτηρίζοντα.

V. *Locus 9. ex 1. Cor. 2. vers. 11.*

COmparat Spiritum sanctum qui est Spiritus patris, & Filij, Spiritui humano, hoc est, animo nostro: & tam illum esse in Deo Patre, & Filio, quàm nostrum in nobis docet. *Nemo nouit, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est, Sic nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei*: qui scilicet est in Deo patre. Ergo sicut homo & animus eius, non sunt duo homines, sed vnus homo: ita Deus, & Spiritus Dei, non sunt duo dij, sed vnus tantum Deus.

Locus 10. ex 1. Cor. 1. vers. 24.

FIlius dicitur esse, & verè est sapientia Dei. & *δύναμις* etiam, Ipse quoque Spiritus sanctus appellatur *δύναμις* Altissimi. Luc. 1. 35. Sicut autem homo, & eius sapientia, & virtus non efficiunt duos, aut tres homines: sed sunt vnus tantùm homo. ita Deus Pater, & eius sapientia, ac virtus, hoc est, Filius: & Spiritus sanctus non duo, aut tres, sed vnus duntaxat sunt Deus. Imò nisi Filius, & Spiritus sanctus sint vnus cum Patre Deus, sequitur, Patrem non esse Deum. Nõ est enim Deus qui sapientiam, & potentiam suam non habeat intra se, à se minime separatam. Quòd si pater in Filio, & Filius in Patre, vt dicebat Christus: *Ego in te, & tu in me.* Ioh. 17. 21. & si itidem Spiritus in Patre, & in Filio: vnus tantum Deus sint omnes, necesse est.

Locus 11. ex 2. Cor. 12. vers. 8.

P*Ropter quod ter Dominum* (Iehouam) *rogaui.* Quis hic intelligitur nomine Iehouæ? num solus Pater? nequa-

quam, qui sequitur: Christum dixisse, *Sufficit tibi gratia mea, gloriabor igitur in meis infirmitatibus, vt inhabitet in me virtus Christi.* Solus ne Christus? non: quia absolutè ait: *Rogaui Dominum.* Neque tum aliter rogauit Apostolus quàm præceptum sit in Lege: *Inuocabis me*, ait Iehoua Psal. 50.15. Neque præterquam habeat promissio: *Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Ioel 2.32. Act. 2.21. Hoc autem modo, & in præcepto, & in promissione, Pater intelligitur, & quicquid est in Patre, Filius, Spiritusq; sanctus. Argumentū igitur sic componitur.

Quem inuocare iubemur, aut etiam licet; & quem inuocarunt Sancti, is est vnus tantùm Deus Iehoua.

At licet inuocare, non solùm Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum, vt hic habemus exemplum Pauli, & alibi aliorum: vt suprà ostensum est. Ergo, &c.

VI. Locus 12. ex Eph. 4. vers. 5. à fide vna.

FIdes vna dicitur, aut respectu subiecti, hoc est, credentis: aut respectu obiecti, hoc est, in quem credimus. Respectu subiecti, non potest esse vna: sed diuersæ, & multæ sunt, vnde illud: *Iustus fide sua viuet.* Hab. 2.4. Item: *Fides tua te saluum fecit.* Matth. 10.52. Neque de hac vnitate loquitur Apostolus, vt liquet. Si igitur respectu obiecti, oportet illud esse vnum. Sic etiam de Spe loquitur Apostolus: vna spes vocationis vestræ, id est, res sperata. Eph. 4.4. Est autem fides nostra in Deum Patrem, in Deum Filium, in Deum Spiritum sanctum. Pater igitur, Filius, & Spiritus sanctus vnus sunt Deus. Nam si Filius, & Spiritus sanctus non sunt vnus cum Patre Deus; non potest esse vna fides Christianorum: sed multæ sint, in singulos deos singulæ necesse est. Profitemur enim fidem, tam in Filium, & Spiritum sanctum, quàm in Patrem. Quare si sunt diuersi dij, diuersæ sunt fides. Est autem vna fides: ergo vnus Deus.

Locus 13. ex Eph. 4. v. 5. ab vno Baptismo.

QVi in Baptismate, nobiscum fœdus nouum ferit, & hoc fœdere nos in suam recipit *κοινωνίαν*, inque suum populum: & ita hoc signo, nos sibi obsignat: vnus est duntaxat Deus Iehoua. Vnus enim Iehoua, hoc promisit se facturum. Ier. 31.31. Nos autem recipi Baptismate in fœdus, & hoc obsignari Deo, manifestum est, quia baptisma, est noui fœderis symbolum, vt olim fœderis fuit circumcisio. Col. 2.11. At in Baptismate, hoc facit non solùm Pater, sed etiam Filius & Spiritus sanctus. Nam in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizamur. Quorum itaque est vna & eadem plane vis diuina in nobis, per Baptisma regenerandis, inque vnum corpus, cum toto Dei populo, [illegible] hi[illegible]um est vna, & eadem deitas. Neque enim ea vis à deitate separatur. Et sic Christus probauit, se vnum esse cum Patre, & ei æqualem: quia quæcunque operatur Pater eadem operatur & [illegible] idque *ὁμοίως*. Ioh. 5.19. [illegible] autem vis hæc, tam Filij, & Spiritus sancti, quàm Patris. In nomen enim baptizamur [illegible], testificantes, [illegible] ex æquo virtute, nos inseri in corpus Ecclesiæ: & regenerari. & [illegible] docet Apostolus 1 ad Cor. 12.13 dicens. *Etenim per vnum spiritum nos omnes sumus in vnum corpus baptizati.* Item is, in cuius doctrinam [illegible] cultum, religionem, obedientiam iuramus in baptismate, vnus est Deus Iehoua. Neque enim licet nisi in vnius Dei religionem & cultum iurare. & [illegible] circumcisio. Gal. 5.3. Ideo qui [illegible] totius legis seruandæ, legis scilicet Dei [illegible] circumciditur. Nos vero, quum baptizamur, [illegible] nemini dubium est, qui fœderis conditiones [illegible]. Atqui in baptismate iuramus in religionem Patris [illegible], & Filij, & Spiritus sancti.

VII. Locus 14. ex 1. Ioh. 5. vers. 7. &c.

TRes sunt, qui testimonium dant in cœlo: Pater *Λόγος* & Spiritus sanctus & hi tres [illegible] [illegible] testimonium, Dei (vnius) testi[illegible] interpretatio, Nomine Patris intelli[illegible] doctrina, seu Scripturam sanctam. S[illegible] ipsa Christi miracula, quibus Pater [illegible] de cœlo [illegible] Iesum esse Christum: [illegible] Apostoli verbis [illegible] Principio [illegible] cœlo, & in cœlo testes: non autē vnū [illegible] diuersis testi[illegible] busque [illegible] Scripturam, & miracula [illegible] fingit interpretatio [illegible] cum al[illegible] Patre, Filio qui & *Λόγος*, & Spiritu sancto [illegible] Iohannem nomine *τοῦ λόγου* & [illegible] *πνεύματος* [illegible] non intellexisse Scripturam [illegible], & miracula, sed Filium Dei, quem in Euangelio, & initio huius Epistolæ, & in Apocalypsi vocauit *τὸν λόγον*: Et ipsum Spiritum sanctum, qui à Patre, & à Filio procedit: ac tanquam viuos, veroſque testes cum Patre coniunxisse. Huc accedit, quòd scriptura sancta, & miracula à Christo edita, etsi à cœlo sunt: non sunt tamen testes in cœlo, sed in terris. Adde quòd apertū discrimē facit Apostolus inter *τὸ πνεῦμα ἅγιον*, vers. 7. & inter simpliciter, *πνεῦμα*, vers. 8. Per hoc autem *πνεῦμα*, apertè indicauit vim, qua miracula per Christū edita fuerūt, & qua tanquā rex expugnauit Sathanā, hostesq; omnes. In priori igitur versu, nomine Spiritus sancti, aliud intellexit, quàm miracula. Nomine etiam aquæ in posteriori versu, vero simile est significatā fuisse doctrinam, vt initio huius Tractationis ostendimus. Non igitur (si nostra admittatur interpretatio) eandem indicare voluit in priori versu, nomine *τοῦ λόγου*. Postremo, quod ait: *Hi tres: &, Vnum sunt:* non autem *εἰς τὸ ἕν*, magis nostram confirmat interpretationem, de tribus personis, quæ vnum vere sint, non tam consensione testimonij, quàm essentia. Neque enim ita congruit vt Deus, Scriptura sacra, & miracula, vnum esse dicantur: quàm vsitatū est, vt Pater, & Filius, à quibus nunquā separatur Spiritus sanctus, vnū esse prædicentur. Quare quod postea etiā subdit, & testimonium [illegible] trium, vocat testimoniū Dei: pulchrè conuenit cum iis, quæ diximus: & confirmat, Patrē, Filiū, & Spiritū sanctū vnū esse duntaxat Deū Iehouā. Atq; hæc sunt, quæ ex Scripturis, tam veteris, quā noui fœderis collegimus, loca, & argumenta, ad confirmandā doctrinam de vnitate essentiæ diuinę in tribus personis. Non dubitamus, quin possint multo plura occurrere, sacras literas diligenter scrutantibus. Sed quia & hæc sunt præcipua, & alia fuerunt ab aliis examinata: pro veritate defendenda, pluribus non est opus. Iam aliquot Patrum testimoniis eadem doctrina comprobanda est.

CAPVT V.

Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnum tantùm esse Deum Iehouam, testimonia ex vetustissimis Patribus, antiquissimis Iudæis, & sapientissimis gentibus.

QVia blasphemi Tritheitæ contendunt, vetustissimos quoque Patres, Ignatium, Iustinum Martyrem, Tertullianum, Irenæum, Lactantium, quin & Concilium Nicenum eiusdem, quam ipsi conantur defendere, fuisse sententiæ, qua in re maximam Patribus illis faciunt iniuriam: idcircò operæpretium fuerit, contrarium ex Patribus ipsis demonstrare: vt quanta sit horum hominum, cum ignorantia, tum impudentia, nemini non fiat perspicuum. Ad loca postmodum quæ ex istis Patribus ad suum somnium persuadendum torquent, suo respondebimus loco, idque paucis. Nunc satis fuerit horum quoque testimoniis veritatem confirmasse.

Ac primum quidem, quod ad Ignatium attinet, tametsi non omnes, quæ illi ascribuntur Epistolæ, ipsius esse Ignatij Epistolas, manifestum est, ex Eusebio & Hieronymo: tamen cuiuscunque sint Epistolæ, harum testimonia non simpliciter reiicimus: modo liceat dextere, & iuxta analogiam fidei illas interpretari. Quæ fuerit sententia huius Ignatij de Deo, facile est colligere: In Epistola ad Trallianos, quæ est secunda, apertissimè docet, Iesum Christum verum esse Deum. Idem facit in Epistola ad Magnesianos, quæ est tertia, vbi eum vocat *ὑιὸν ἐνυπόστατον*: *δύναμιν ἐνεργόν*. Deinde illud etiam constat ex Epistolis, Ignatium hunc damnasse multitudinem deorum, & perpetuo vnum tantùm inculcasse Deum. Legatur Epistola ad Antiochenos, quæ est nona: præter alia ibi habet hæc verba: *Παρεγένετο ἐν ὀργῇ ἐμοί, ὁ Κύριος ... ἀξίως τῆς ... κλήσεως ... ἀναπεπαυμένον ... ἀσφαλῶς ... ἀντιλαμβανόμενον ... ἐξ ἴσου τοῦ Θεοῦ.* [illegible] hoc [illegible] [illegible] *ὁ ... ἐξ ... θεοῦ*, negant Christum verum esse Deum. Sic igitur ex Ignatio argumentari licet.

Multitudo deorū admittenda nō est, sed vnus tātùm Deus.

Atqui non solum Pater, sed etiam Filius, Deus est verus, & Iehoua: vt ibidem docet Ignatius:

Non est igitur admittendum, Patrem, & Filium duos esse Deos, sed fatendum, vnum tantùm esse Deum. Ideò sub[illegible] conclusionis: *πᾶς οὖν ὅστις ἕνα ... Θεὸν ... ἀναιρεῖ τὴν ... Χριστοῦ θεότητα ...* Quicunque igitur vnum ac solum Deum annunciat, ut ei tollat (scilicet ab hoc vno Deo) *Christi Deitatem,*

tum: Diabolus est, &c. Quid clariùs dici potuit? Ab hoc igitur vno Deo, quem prædicauit Moses, & Prophetæ, non vult Ignatius separari Christi deitatem sed coniungi: ac proinde docet Christum cum Patre esse vnum illum Deum, quem prædicant Scripturæ.

II. Quàm vero apertus sit, & constans Iustinus Martyr in asserendo vno duntaxat Deo, qui sese in tribus patefecit personis: in Patre, in Filio, in Spiritu sancto: liquet non solùm ex suo ad gentes παραινετικῷ λόγῳ & ex libro, περὶ θεοῦ μοναρχίας, & vero etiam Dialogo cum Tryphone: sed maximè ex libro περὶ τῆς ἁγίας τριάδος. Initiò sic concludit: ὡς ἕν ποτε ἀληθείας ἐστὶ ὁ τῶν ἁπάντων θεὸς, ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι γνωριζόμενος. ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἰδίᾳ οὐσίας ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀπεγέννησεν. ἐν δὲ τῇ αὐτῆς τὸ πνεῦμα προήγαγεν. εἰκότως ἂν τὰ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς οὐσίας μετεσχηκότα, τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς θεότητος ἠξίωνται. Eadem posteà fusius explicat toto hoc libro: & in summa concludit Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum eiusdem esse essentiæ: seu in eadem essentia inseparabiliter coniunctos esse eoque omnes vnum tantùm esse numen seu Deum. Itaque ex iis locis præter alia concludit: primo ex eo, quod talis doctrina de tribus personis in vnitate essentię per totum orbem prædicata est: deinde ex forma Baptismi, vbi in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti baptizamur: tertio, quòd coniunctim semper in scripturis commemorantur hæ tres personæ. quartò, quòd omnes ad creandum mundum simul conuenerint; qui tamen mundus ab vno Deo creatus dicitur in Scripturis; quinto ex eo, quòd æqualis sit omnium potestas. Hæc summa legatur pagin. 175. Græcè. Posteà concludit pag. 176. circa medium, in hæc verba: ἵνα τοίνυν θεὸν ἀσυγχύτως ὁμολογῶν. ἐν πατρὶ. καὶ υἱῷ. καὶ ἁγίῳ πνεύματι γνωριζόμενον. Idem Iustinus eandem confirmat & explicat doctrinam, in responsionibus ad orthodoxos, responsione 17. Sic enim concludit: διὸ ὡς εἷς ὁ θεὸς τοῖς τρισὶ. καὶ ἀδιαιρέτῳ τῆς οὐσίας. τρία δὲ τὰ πρόσωπα τῇ διαιρέσει τῶν ὑποστάσεων. Ad ea vero loca, quæ ex dialogo cum Tryphone Iudæo aduersus nos adferuntur: suo respondebimus loco.

III. Irenæus quoque eandem secutus est fidem: Patrem & Filium vnum tantum esse Deum, lib 2. in prologo præfatur se ostensurum vnum tantum esse Deum; & quod nec supra eum, nec post eum est aliquid. Cap 1 id docet, vnum tantum esse Deum omnium conditorem, nec alium esse præter eum posse Deum, contra Marcionem. Cap. 2. probat solum Deum Patrem omnium, fabricatorem esse mundi, per suum verbum, quod est Christus. Cap. 5. probat mundum à nullo alio, præter verbum Dei esse factum. Capite vero sexto ait, Deum, mundi fabricatorem à semetipso fecisse hæc omnia. An non iis verbis aperte docet, Patrem & verbum eius, idem essentialiter esse? quum dicit, Patrem fabricasse mundum, modo per verbum, modo per semetipsum? Verbum igitur est idem (nempe essentialiter) cum Patre. Cap. 47. præter alia dicit Deum esse, totum mentem, totum λόγον, totum Spiritum operantem, totum lucem, & semper eundem existentem. Ergo indiuisus est Deus: quare vnus tantum. Est autem Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, ipsi quoque Irenæo. Pater igitur, Filius, Spiritus sanctus, vnus Deus fuit sancto illi viro, & toti tunc temporis Ecclesiæ. Sed nihil clariùs loco qui est libro 2. cap. 56. *Solus hic Deus inuenitur, qui omnia facit: solus omnipotens, & solus Pater, omnia condens, & faciens omnia: & omnia aptauit, & disposuit sua sapientia.* (id est, Filio, vt in fine capitis explicat.) Et paulo pòst: *sed solus vnus Deus fabricator. Hic est, qui supra omnem principalitatem, & dominationem, & virtutem: Hic Pater, hic Deus, hic conditor, hic factor. hic fabricator, qui fecit ea per semetipsum, hoc est, per verbum, & sapientiam suam, cælum & terram.* Hæc omnia Irenæi. Hic apertissimè demonstrat Patrem, quem conditorem omnium vocat: & Filium, quem nominat verbum & sapientiam Dei: vnum atque eundem esse Deum. Nam primo ait, solum vnum Deum inueniri, qui omnia fecit: & præter hunc, nullum alium Deum repertum. Deinde ait, hunc Deum Patrem omnia condidisse per semetipsum, hoc est, (vt ipse exponit) per verbum & sapientiam suam: quod verbum & sapientiam in fine cap. ait esse Dominum nostrum Iesum Christum. Si igitur vnus tantum est Deus, & hic Deus omnia condidit per semetipsum: & hoc per semetipsum exponit per suam sapientiam, id est, per suum Filium, quis non videat Filium Irenæo idem esse, quod Pater est, hoc est, eiusdem essentiæ: imò eandem essentiam: ac proinde vnum Deum. Et lib. 3. cap. 6. præter alia docet vnum tantùm esse Patrem: & verbum eius, hoc est, Filium, qui est in Patre: & habet in se Patrem. Lib. 4. cap. 11. ex dicto Christi: *Non est autem Deus mortuorum, sed viuentium:* Matth. 22. 32. sic ait: *Quis est enim viuorum Deus, nisi qui est super omnia Deus?* Rom. 9. 5. *& supra quem alius non est Deus.* Ies. 45. 5. *quem etiam Daniel Propheta annuntiauit, dicens: Quoniam non colo idola, sed Deum viuum,* & iterum, *Dominum Deum meum adorabo, quoniam hic est Deus viuus.*

Qui igitur à Prophetis credebatur Deus viuus, hic est viuorum *Deus:* & λόγος eius, qui & locutus est Mosi, & Sadducæos redarguit (hic est Christus) qui & resurrectionem, & *Dominum* ostendit. Ipse igitur Christus cum Patre, viuorum est *Deus:* & qui locutus est Mosi, & Prophetis manifestatus est. Quid clarius? Vnus tantum Deus, qui est *Deus* viuorum, Christus autem cum Patre, est ille *Deus* viuorum. Ergo Pater, & Filius, vnus sunt *Deus.*

IV. Neque aliter sensit, aut docuit Tertullianus Praxeus, quia vna ex parte didicerat ex Scripturis, vnum tantùm esse *Deum:* ex altera autem legebat nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti: ideireo cum nesciret distinguere inter personas & essentiam; dicebat vnam tantùm esse personam; quæ vocetur Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Tertullianus igitur aduersus hunc scripsit librum pulcherrimum, simul & acutissimum; in quo ostendit non pugnare cum vnitate *Dei*, has tres personas vnum esse *Deum* essentia: & tres personas οἰκονομίᾳ. οἰκονομίαν autem intellexit Tertullianus, id quod Iustinus vocauit τρόπους ὑπάρξεως. οἰκονομίαν igitur vocauit illam trium personarum dispositionem & distinctionem. Argumentum autem quo demonstrat hos tres, esse vnum tantùm *Deum:* sumebat ab vnitate οὐσίας; hoc modo, ὁμοούσιοι sunt, hoc est, vniti in substantia. Vnus igitur sunt Deus. Duo tantum aut tria citabo loca, consulo enim vt totus legatur libellus, pag 405. *Nos verò & semper & nunc magis vnicum quidem Deum credimus: sub hac tamen dispositione, quam οἰκονομίαν dicimus, vt vnici Dei sit & Filius ipsius, qui ex ipso processerit, &c. qui exinde à dextera Patris miserit secundum promissionem suam à Patre Spiritum sanctum, &c. Sanctificatorem fidei eorum, qui credunt. Praxeæ peruersitas existimat, se meram veritatem possidere, dum vnicum Deum non aliàs putat credendum, quàm si ipsum eundémque & Patrem & Filium, & Spiritum sanctum dicat. Quasi non sic quoque vnus sit omnia, dum ex vno omnia per substantiæ scilicet vnitatem: & nihilominus custodiatur οἰκονομίας sacramentum, quæ vnitatem in trinitate disponit, tres dirigens, Patrem & Filium, & Spiritum sanctum, tres autem non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie. Vnius autem substantiæ, & vnius status, & vnius potestatis: quia vnus Deus, ex quo & gradus isti, & formæ, & species in nomine Patris, & Filij. & Spiritus sancti deputantur.* Et pag. 413. & 414. *Duos tamen,* inquit, *Deos, & duos Dominos nunquam ex ore nostro proferimus, non quasi non & Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus, & Deus vnusquisque: sed quoniam retro* (id est ante aduentum Christi) *& duo Dei, & duo Domini prædicabantur: vt vbi venisset Christus, & Deus agnosceretur, & Dominus vocaretur: quia Filius Dei, & Domini.* Legantur reliqua: concludit enim, & Patrem, & Filium, & Spiritum S. esse vnum tantum Deum, per quem etiam iurant Christiani, nunquam autem per Deos.

Pag 430. Concludit librum in hæc verba: *Cæterùm Iudaicæ fidei ista res. Sic vnum Deum credere: vt Filium adnumerare ei nolis: & post Filium, Spiritum. Quid enim erit inter nos, & illos, nisi differentia ista? Quod opus Euangelij, quæ est substantia noui Testamenti. statuens legem, & prophetas vsque ad Iohannem: si non exinde Pater, & Filius, & Spiritus sanctus tres crediti, vnum Deum sistunt? Sic Deus voluit nouare sacramentum, vt nouè vnus crederetur per Filium, & Spiritum: vt coram iam Deus in suis proprijs nominibus & personis cognosceretur: qui & retrò per Filium, & Spiritum prædicatus non intelligebatur.* Libro enim de Trinitate, posteaquam probâsset multis Scripturarum testimonijs, non solùm Patrem, sed etiam Filium, & Spiritum sanctum esse Deum. tandem docet etiam, non tres esse Deos, sed vnum tantùm Deum: idque propter substantiæ communionem. Legatur à pag. 631. vsque ad finem libri.

V. Prodeat nunc Clemens ille Alexandrinus, qui & ipse floruit in Ecclesia Christi, circiter annum Domini 195. Pantæni Martyris discipulus. & Origenis præceptor. Primum quidem in suo προτρεπτικῷ λόγῳ demonstrat aduersus Gentes, vnum tantum esse Deum, rerum omnium conditorem. Deinde in eodem sermone docet Christum genitum esse ex Patre ante mundi constitutionem: & eum Christum, non semel vocat, & docet esse verum Deum. Indicabo loca nonnulla, Pag. 7. πρὸ ἑωσφόρου ἦν. καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & mox: οὗτος γοῦν ὁ λόγος ἐχθές, καὶ τὸ εἶναι πάλαι ἡμᾶς (ἦν γὰρ ἐν θεῷ) & τὸ εὖ εἶναι, (scilicet οὗτος ἐστί) νῦν δὴ ἐπεφάνη ἀνθρώποις αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος μόνος ἄμφω, θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἁπάντων ἡμῖν αἴτιος ἀγαθῶν· παρ' οὗ τὸ εὖ ζῆν ἐκδιδασκόμενοι, εἰς ἀΐδιον ζωὴν παραπεμπόμεθα. Dubium igitur non est, quin senserit, & docuerit Clemens, Deum Patrem, & Deum Filium vnum duntaxat esse Deum: præsertim quia sæpe scribit τὸν λόγον Christum esse in Deo Patre. Sed alibi quoque perspicuè docetur quæ fuerit Clementis sententia. In Pædagogo (hoc nomine intelli

git Christum Deum æternum, qui semper Electos, iam inde à mundi constitutione (docuit) lib. 1. cap. 8. præter alia hæc habet de Patre Deo, déque eius λόγῳ, id est, Christo: concludens Deum & pædagogum Christũ nihil odisse, imò omnia amare, atque in primis homines: ita scribit, οὐδὲ ἄρα μισεῖ τι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τοῦ λόγου. ἓν γὰρ ἄμφω, ὁ θεὸς ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Videmus hic rationem, cui vnum prædicet Deum, Patrē, & Filium: quia Filius, Deus est in Deo Patre. Idē concludit in eodem cap. 10. ad medium ἐπισφραγίζοντος τίνων ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν θεὸν συμπεριλαμβάνοντος ... ποιῶν ... ἔργα ... καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ... καὶ οὐρανοῖς ἐστί ... τὸ ἅγιον πνεῦμα. Hæc de Christo, quibus ostendit eum esse Deũ: quia omnium creator, & in cœlis habitat. De Patre subdit: ὁ δὲ κύριος φησὶν ἐν τῇ προσευχῇ πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐρανοὶ δὲ ... τῶν κεκτισμένων. Altera hic ratione concludit, Patrem & Filium vnum esse Deum: nempe à creatione mūdi. Est enim vnus tantùm conditor cœli & terræ. Atqui & Filius condidit, & Pater condidit: vterque igitur vnus Deus. Et in Stromatis, lib. 3 p. 184. initio, dicit, eum qui per legem, & qui per Prophetas prædicauit (nempe Christum) & eum, qui per ipsum Christum prædicatus est, Patrem: esse vnum Deum. Verba Clementis hæc sunt: καὶ δὴ ἐκβαλεῖν ... τῶν μυθῶν ... ὅτι τὸν αὐτὸν θεὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν, καὶ εὐαγγελίου δεδήλωκεν ... & mox, ἵνα εἰδῇς (Apostolus) τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν κηρύξαντα (hic est Christus) καὶ τὸν δι' αὐτοῦ εὐαγγελισθέντα πατέρα. Nihil est certius, quàm Patrē & Filiũ vnum fuisse Clementi, totique eius scholę, Deum.

VI. Quæ fuerit fides Origenis, legatur ipse Origenes, περὶ ἀρχῶν lib. 1. in Proœmio: item cap. 2. Cypriani fides eadem, quæ & aliorum ante se Patrum, fuit: vt ex eius libris constat. Extat etiam commentarius in symbolum Apostolorum qui Cypriano inscribitur. Quid de Lactantio Firmiano: qui scripsit ad Constantinum primum Imperatorem, pro asserenda religione Christiana? Hunc agnouisse Filium Dei, Christum pro vero Deo, nihil certius: adductis ad huiu fidei confirmationē testimoniis, non tantùm Prophetarum & Apostolorum, sed etiam Poetarum, & Sibyllarum. Legatur præter alia lib. 4 cap. 6 vbi ex testimonio Trismegisti Christum vocat δημιουργὸν καὶ κύριον θεόν. Esse verò vnā cum Patre vnum Deum; legatur eiusdem lib. 4 cap. 29. Quod verò conclusum est de Patre, & Filio: idem de ipso quoque Spiritu conclusum esse debet. Si enim absurdum non est, Patrem & Filium non duos, sed vnum duntaxat esse Deum: quid absurdi hic fuerit, vbi dicimus Patrem Deum, Filium Deum, & Spiritum sanctum Deum, non tres, sed vnum tantùm esse Deum. Atque hæc de Patrum antiquissimorum ante Concilium Nicenum testimoniis satis sunto.

VII. Quæ verò fuerit Niceni Concilij fides, liquet tum ex ipso symbolo, quod sic legitur, *Credimus in vnum Deum*. (deinde singulas explicat personas, tum maximè ex symbolo Athanasij quod symbolum, explicatio quædam est fidei Nicenæ. Quis enim meliùs potuit & fideliùs explicare Niceni Concilij fidem, Athanasio? Is enim non postremas egit partes in refutandis hæreticis, in ipso Concilio Nicæno. Legantur quæ de ipso scribit Ruffinus Eccles. hist. lib. 1. ca. 14. Cum itaque post Concilium Nicenum, Arius verba Concilij in suam torqueret sententiam: Athanasius Niceni Concilij sententiam explicare coactus, suum edidit symbolum. Ibi præter alia ait, *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: & tamen non tres Dij, sed vnus est Deus*. Idem Athanasius in oratione contra Idola, pagin. 27. pulcherrimis similibus atque rationibus vnum tantum esse Deum: & quisnā iste sit Deus, nimirum Pater cum suo λόγῳ, & Spiritu demonstrat. Idem in lib. de communi essentia Patris, Filij, & Sp. sancti, pag. 609. hanc docet esse causam, cur non plures Dij vocari possint Pater, Filius, Spiritus sanctus, quia scilicet vna est omnium essentia. Si enim Deus omnes homines vnum vocauit hominem, propter communem omnium naturam, quum dixit, *non permanebit Spiritus meus in homine*: Gen 6. 3. & alibi sæpe: & quum ait Dauid; *quid est homo, quòd memor es eius?* Psal. 8. 5. quantò magis Pater, Filius, & Sp. sanctus vnus tãtùm sunt, & appellari debent Deus: cùm horum vna & eadem omnino sit, non tam natura quàm essentia?

VIII. Quid, quòd ipsi quoque inter Iudæos doctissimi, & antiquissimi Rabbini eandem è scripturis agnouerunt veritatem, & suis libris ad posteros propagârunt: Deum scilicet vnum esse, eúmque in Patre, Filio, & Spiritu sancto Patribus & sanctis Prophetis patefactum fuisse? Reperiuntur nonnulli adhuc horum libri: multa etiam à doctissimis viris, qui eorum legerunt commentarios, citantur testimonia. Præter alios non malam nauauit operam in his colligendis & interpretandis, Petrus Galatinus: legatur liber secundus. Cap. 7. lib. 2. citat ex commentariis R. Isahac Benschola in Psalmos, dictum prolixum, vbi in summa hæc continentur. In Deo esse Patrem: quem principium vocat. Filium: quem appellat sapientiam. Et Spiritum sanctum quem nominat timorem Dei: nempe ab effectu, quod inferat timorem Dei cordibus fidelium. Deinde hos tres, tres esse facies, sicut & Græci πρόσωπα vocant. Tertiò has tres personas, vnam in alia inuicem contineri: & omnes has vocat etiam coronas, & ait vnam esse coronam.

Cap. 8. 9. ostendit ex multis Rabbinis, nomine אלהים plures significare: nempe מדות proprietates, quas nos vocamus, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, & omninò pluralis esse numeri, & significare Deos: verbo autem singulari, ברא creauit, vnitatem substantiæ seu essentiæ.

Idem ex Iosuæ cap. postremo, vbi ait populo Iosua: *Non poteritis seruire Iehouæ, quoniam* אלהים קדשים הוא ארא: hoc est, quoniam Dij sancti ipse: ex nomine אלהים, & altero, קדשים. pluralitatem personarum: ex singularibus autem, הוא & יהוה, vnitatem essentiæ colligit. Cap. 10. tum ex Rabbenu Haccados, ad Antonium consulem responsione: tum ex aliis ostendit, nomen Iehoua, esse nomen Dei essentiale, & essentiam Dei significare. Deinde hoc nomine tres indicari personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, sicut cōstat tribus literis י.ה.ו: ac proinde eodem nomine significari, & vnitatem essentiæ, & trinitatem personarum. Multa alia ex Rabbinis refert in hanc sententiam: Quæ idcirco non recito, quod neque omnia sunt solida: neque vtile est, ea omnibus proponere. Legant, qui volent. Neque etiam hæc pauca retuli in hunc librum, vt iis probem nostram de Deo Patre, Deo Filio, Deo Spiritu sancto, vno eodemque Iehoua fidem: Satis enim confirmata est apertis sacræ scripturæ testimoniis. Sed in hunc tantùm finem ea retuli: vt ostenderem, antiquissimis etiam Hebræis, paulò post Christum, haud ignotum fuisse hoc Trinitatis mysterium.

IX. Huc etiam spectant illa, quæ non solùm ex Sibyllis, sed etiam ex Philosophis & Poetis citantur, ab Ignatio, Clemente, Lactantio, aliisque scriptoribus Ecclesiasticis: de tribus hypostasibus, & vno tantùm Deo. Permulta enim & lectu admiranda apud hos quoque leguntur de hisce rebus diuinis. Nam Patrem nomine νοῦ, Filium nomine λόγου, & Spiritum sanctum nomine πνεύματος significarunt: quos tamen vnum atque eundem Deum prædicant. Si quis velit compēdium horum testimoniorum, diligenter collectum, & pulchro ordine dispositum, legat Augustin. Stenchi. Eugubini episcopi libros de perenni philosophia. Atque etiam hæc omnia eo pertinent, vt appareat à Gentibus quoque meliùs intellecta fuisse Prophetarum oracula, quàm à nostris hæreticis. Affirmat enim Iust. Philosophus & Martyr, Platonem, & alios, quæcunque scripserunt de Deo, vera; ea illos accepisse ex libris Mosis.

CAPVT VI.

Similia, quibus doctrina de Trinitate explicatur à Patribus: & legitimus ipsorum vsus.

HVc vsque doctrina vera, orthodoxa de Deo vno, in tribus hypostasibus, seu personis patefacto: abundè fuit à nobis explicata & confirmata apertis Scripturarum testimoniis, & Patrum antiquissimorum consensu. Id quod satis esse debet cuique pio, & Christiano vero. Nam inuestigare quonam modo hæc se habeant, Christiani hominis non est, cùm Deus noluerit hæc patefieri in præsenti seculo. Quare neque illi probari nobis possunt, qui similibus à natura petitis, volunt explicare, quanam ratione tres sint personæ, & interim tamen vnus tantùm Deus: aduersus quos est illud Salomonis, *Scrutator maiestatis, opprimetur à gloria*. Prouerb. 25. 27. Non damnamus similia; modò ad verum adhibeantur vsum: & grauia sint atque honesta. Quis autem verus horum est vsus? Non vt modum exprimant, quo Pater, Filius, Spiritus S. tres cùm sint, vnus etiam sint tantùm Deus. Modum enim hunc non vult Deus à nobis in hac vita intelligi. Sed legitimus vsus similium est, vt ostendamus non debere nobis videri absurdum, quod scriptura tradit. Patrem, & Filiū, & Spiritum sanctum tres esse inter se distinctos, quorum quisque Deus est: & tamen eosdem simul, non esse tres Deos, sed vnum tantùm Deum: quando etiam in natura, non pauca nobis suppeditantur exempla, in quibus videmus, multa esse vnum, & vnum multa: sed diuersis respectibus. Quid igitur mirum, si id asserat Deus de seipso in scripturis? Hic est vsus omniū similium, quibus vsi sunt Patres in mysterio hoc tractando. Horum itaque similium breuem hanc trado summam.

I. Primum, ac meo iudicio præcipuum & omnium accommoda-

modatissimum simile: sumptum est à sole & eius radio, quorum tamen vna est, & eadem lux. Hoc simili vsus est Iustin. Martyr. in expositione fidei de Trinit. Tertullian. cont. Praxeam, pag. 409 Cyprian. in expositione symboli Apostolorum, p. 359. Lactan. Firm. lib. cap. 29. Hoc simile fuit sæpe à nobis explicatum: non est igitur opus prolixiore explicatione. Hoc simile, dixi esse omnium accommodatissimum: propterea quod Deus quoque in scripturis, quàm sæpissime sese vocat lucem, & solem: vt Ioh. ait, *Deus lux est.*

Secundum simile fingitur à Gregorio Nazian. in lib. de vnitate Dei. Sunto tres Soles, qui sese mutuo complectantur, ita vt vnus non sit ab alio seiunctus, sed tantùm distinctus. Tres erunt, vna tamen omnium eadémque lux, minimè diuisa. Ita in tribus personis sese mutuo inseparabiliter complexis, vna est eadémque deitas.

Tertium est à fonte, fluuio, & riuo. Hoc etiam vsi sunt Patres: Tertul. cont. Praxeam: Cyprian. & Lactant. locis suprà citatis. Esto fons, vnde scaturiat flumen: & ex vtroque fluat, riuus: tres certè erunt inter se distincti: vna tamen in omnibus aqua. Ista etiam sunt tria & vnum.

Quartum à radice & frutice. Hoc vtitur speciatim Tertullianus cont. Praxeam. Vna eadémque arbor constat radice, trunco & frutice, seu ramo: tres sunt, & tamen etiam vnum. Radix à nullo pendet: truncus pendet à radice: ramus à radice & trunco simul.

II. Quintum ab homine, sed diuersa ratione. Quidam sic; esto mens, quæ aliquid cogitet, & memoriam excitet per cogitationem. Primò mens est, quæ cogitat, & quasi generat verbum; deinde conceptus, res cogitata, seu verbum & λόγος à mente genitus: tertio spiritus memoriæ. Vna tantùm anima, vel vnus tantùm homo est. Hoc vtitur Tertull. contra Prax. pag. 407. & Cyprian. in symbolum. August. aliter: in homine tria sunt inter se distincta: intellectus, voluntas, memoria. Tres sunt inter se potentiæ distinctæ: vna tantùm anima, vnúsque homo. Alij aliter: vna est anima in homine: tres tamen diuersæ facultates: λογική, θυμητική, ἐπιθυμητική. Alij alio etiam modo explicant: Anima hominis vna est essentia: diuersæ tamen potentiæ sunt, essentiales animæ partes: potentia & vis, qua intelligimus: vis, qua sentimus; vis, qua mouemur & mouemus.

III. Sextum non tam simile quàm argumentum, quo ostenditur non debere videri absurdum, quod Scriptura docet, in tribus personis, vnam esse eandémque essentiam: eóque vnum tantùm esse Deum. Deus vbique est, Ier. 23. vers. 24. *Cælum & terram ego impleo.* Non est autem vbique secundùm diuersas sui partes: sicut anima in corpore aut sicut aër in mundo. Est enim Deus simplicissimus, omni partium compositione carens: neque est vbique successione. Non enim est secundùm locum, aut vlla alia ratione mutabilis. Ac proinde est vbique tota sua & eadem essentia. Quid igitur mirum, quod dicimus, totam diuinam essentiam, esse in tribus personis: totam, & eandem in Patre: totam & eandem in Filio: totam & eandem in Spiritu sancto. Annon totus, & idem Spiritus Christi, sua essentia est in singulis electis, infinitis nimirum personis? est. Quidni igitur fatendum, vnam & eandem diuinam οὐσίαν in tribus esse personis? Quid hoc autem aliud est, quàm Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnum esse essentia, & numero Deum? His potissimùm Patres vsi sunt similibus, non ad explicandum modum, quo Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres cùm sint, vnus tamen sint essentia Deus: sed tantùm ad ostendendum, minimè videri absurdum, quod Scriptura tradit de vno Deo, in tribus distinctis personis manifestato: quando similia etiam in natura ipsa perspicimus.

IV. Cæterùm Patres noluisse his similibus explicare rem ipsam, manifestum est: cùm vbi fateantur percipi à nobis non posse, quomodo tres sint inter se distincti, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & tamen vnus tantùm Deus. Idcircò Cyprianus in symbolum Apostolorum, postquam vsus est aliquot similibus, duo obseruatu dignissima subiicit. Primum, quum proferuntur exempla, non per omnia similitudinem seruare possunt rei illius, cui præbere putantur exemplum; sed vnius alicuius partis, pro qua videntur assumta, similitudinem tenent, vt quum in Euangelio dicitur: *Simile est regnum cælorum fermento, quod absc ondit mulier in farina mensuris tribus.* Nunquid putamus regnum cœlorum sic per omnia simile esse fermento, vt & substantia illa palpabilis sit, ac fragilis: & acida fieri possit, & corrupta? An ad hoc solum exemplum istud videtur assumptum; vt ostenderetur ex pura prædicatione verbi Dei, humanam mentem, fidei fermento posse coalescere? Concludit hoc primùm, nempe exempla non in omnibus iis, quorum sunt exempla, esse similia. *Deinde illud etiam* (inquit) *dicendum est, quòd nulla creatura talis esse potest, qualis creator eius: & ideò sicut sine exemplo est diuina essentia, ita etiam sine exemplo est diuina maiestas.* Docet his verbis, non posse vllis similibus explicari, quomodo sese habeat illa personarum trinitas, essentiæque vnitas. Quare similia allata à Patribus, huc tantum spectare, vt ostendatur, non esse, cur homines iudicent rem esse impossibilem, & absurdam: vt tres sint personæ, quarum quæque Deus est: & tamen non sint tres Dij, sed vnus tantùm essentia Deus.

V. Ea de causa, neque simile, quod iam ego adferam, in alium finem debet accipi, quàm in eum, qui iam explicatus est. Ego simile sumo à Christo ipso. In ipso enim clariùs, quá vlla alia in re manifestatur Deus: non solùm voluntas Dei, sapientia, potentia, misericordia, bonitas: sed ipsa etiam Dei essentia, tribus subsistendi modis, in tres distincta personas. In vna persona, quæ est Christus, tres spectantur distinctæ substantiæ. Sed vna & eadem persona, tribus constat distinctis, & differentibus substantiis. Quarum prima est deitas: altera est anima, substantia incorporea, sed creata: tertia est corpus, substantia corporea. Sunt istæ ita inter se distinctæ: vt deitas, naturáque diuina non sit anima, nec corpus: neque item anima sit corpus, vel deitas: neque vicissim corpus, illæ. Ita tamen vnitæ sunt simul ὑποστατικῶς omnes hæ tres substantiæ: vt vnus tantùm sint Christus, vnáque persona. Si igitur vnam, & eandem personam videmus constare tribus diuersis admodum substantiis: atque ita constare, vt non duo tamen, aut tres sint Christi: sed vnus duntaxat Christus: Quid mirum est, videri ve debet, quod iuxta scripturas dicimus, vnam & eandem essentiam, in tribus esse personis: seu tres personas vna & eadem constare essentia: ita vt non sint tres Dij, sed vnus Deus.

VI. Atque hoc simile eò magis mihi placet, quòd non solùm ostendit vnitatem essentię, & personarum trinitatem, nihil inter se pugnare: verum etiam duo alia non parui momenti, vtcunque declarat: quorum vnum hoc est. Diuina substantia, hoc est, deitas in Christo, non est aut pendet ab anima, aut à corpore: sed contrà ipsa est fons, & origo, vnde anima & corpus. Ideò enim anima & corpus sunt in Christo; quia diuina eius natura illam, & istud creauit, atque assumpsit. Anima quoque non pendet à corpore: sed corpus ab anima, & à deitate simul: corpus enim per animam viuificatur, non contrà. Deitas igitur in Christo vtcunque repræsentat Patrem: anima Filium: corpus Spiritum sanctum, quod ad has attinet proprietates quæ sunt, ingenitum esse, genitum esse, & procedere. Alterum etiam, hoc simili declaratur: Etsi in Christo sunt hæ tres distinctæ substantiæ, ita vnitæ, vt non multos efficiant Christos, sed omnes simul vnus sint Christus; tamen diuersæ ipsarum operationes in eodem Christo discernuntur. Deitas ipsa erat, quæ per se remittebat peccata, quæ miracula edebat: non anima aut corpus: nisi quatenus instrumenta erant deitatis. Anima verò erat illa, quæ propriè tristitia afficiebatur, Matth. 26. v. 38. *Tristis est*, inquit, *anima mea vsque ad mortem* non autem vel deitas, vel corpus. Passiones enim propriæ sunt animæ: tristitia & lætitia. Quum autem colaphis cædebatur, conspuebatur, crucifigebatur, moriebatur, nunquid aut deitas hæc patiebatur, aut anima hæc propriè sustinebat? minimè verò. sed corpus. Corpus enim erat illud ipsum, quod propriè cædebatur, flagellabatur, cruci affigebatur. Interim tamen dicimus, & verissimè dicimus, Christum esse crucifixum, mortuum, &c. Cùm solum tamen corpus, propriè crucifixum, & mortuum fuerit. Sic etiam, etsi inseparabiliter coniuncti sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ita vt vnus sit Deus: tamen diuersas quasdam, & proprias singularum personarum operationes, in hoc vno, & eodem Deo spectamus. Qui supra Christum dixit, Matth. 3. v. 16. & 17. *Hic est Filius meus dilectus*: Pater fuit, non Spiritus, aut Filius, propria igitur vox Patris. Qui verò in columbæ specie sese supra eundem Christum apparuit: Spiritus fuit, non Pater, aut Filius. Qui autem incarnatus primùm, deinde baptizatus, passus, crucifixus est: non certè fuit vel Pater, vel Spiritus sanctus: sed Filius. In persona igitur Christi, tanquam in speculo quasi contemplamur, & tres personas, & vnam personarum essentiam: & personarum proprietates, propriásque operationes. Non me tamen latet: longiùs distare simile hoc ab illo mysterio, vnius essentiæ, triúmque personarum: quàm cœlum à terra. Neque enim eiusdem naturæ sunt, deitas, anima, corpus: multo minùs vna est, & eadem omnium οὐσία. Proinde dixi, non ideò adferri hæc similia, quasi iis explicari possit mysterium: sed tantum vt aliquo indirecto modo: non esse rem aut absurdam: aut impossibilem, tria esse vnum; & vnum tria: sed diuersis respectibus.

CAPVT VII.

Summa doctrinæ de vno Deo Iehoua, in tres

Elohim distincto: quæ explicata, & confirmata hactenus fuit: & firmiter ab vniuersis & singulis Christianis retinenda est.

CÆterum nobis retinenda est fide, & lingua etiam liberè profitenda, summa doctrinæ de Trinitate: siue similibus explicetur, siue non etiam explicetur: siue quomodo se res habeat, percipiatur, siue non percipiatur. Nunc enim videmus per speculum verbi Dei, & in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. 1. Cor. 13. 12. Quare contenti esse debemus certitudine doctrinæ: quam tradunt sacræ literæ. Nihil autem certius, quàm hęc quinque capita.

Primùm quidem, vnum tantum esse Deum æternum, immensum, immutabilem, perfectissimum, rerum omnium creatorem & conseruatorem. Hoc enim & verbum Dei, tam in nouo, quàm in veteri Testamento, passim & perspicuè docet: & verò etiam infinitis à natura ductis, firmisque rationibus confirmatur: quemadmodum in profanis quoque auctoribus facilè est videre. Deinde non minùs quoque certum est, hunc vnicum Deum, cuius cognitio à natura nobis insita, obscura, & confusa est: sese clariùs & distinctiùs per suum verbum patefecisse, sub nominibus tum Iehouæ, suæ sapientiæ, & sui Spiritus, atque etiam Elohim, vt in veteri Testamento Patribus: tum etiam & id quidem luculentius, sub nominibus Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt nobis in nouo Testamento. Matt. 28. 19. 2. Cor. 13. 13. 1. Ioh. 5. 7. Neque etiam hoc obscurum est, iis nominibus Patris, Filij, & Spiritus sancti significatas nobis fuisse non nudas aliquas Dei proprietates: sed tres substantias, æternas, inter se distinctas, intellectu, & libera voluntate præditas, viuentes & agentes. Scriptura enim apertè & abundè verbis docet, & ab effectis demonstrat. Patrem misisse Filium ex amore, quo nos ante mundi constitutionem complexus est: Filium e cœlo à Patre ad nos venisse, factum hominem, passum & mortuum pro nobis, non autem Patrem Iohan. 3. 16. Deinde post resurrectionem, cum ascendisset in cœlum, misisse à Patrē Spiritum sanctum. Hunc autem Spiritum in electis habitando, loquendo, præcipiendo, varia dona distribuendo, mira opera faciendo, fideles viuificando, hypocritas, & mendaces, Ananiam, & eius vxorem solo verbo examinando, & alia innumera præstando: declarasse se substantiam esse liberam, viuentem, intelligentem, agentem: à Patre & à Filio distinctam, Actorum liber præter alios, quis & quid sit iste Spiritus, luculenter declarat. Nihil etiam certius est in Scripturis: quàm Patrem verum esse Iehouam: & Filium verum Deum Iehouam: & Spiritum sanctum verum Deum Iehouam. Nam & iis nominibus appellantur, vt antea vidimus. Et quæ propria sunt Dei, essentia, attributa, opera: illis ex æquo attribuuntur. Et qui soli debetur Deo honos, & cultus: hoc singuli ipsorum in Scripturis afficiuntur. Hæc omnia legimus passim in Scripturis, idque perspicuè, vt de veritate historiæ dubitare fas non sit. Quomodo autem ex iis non efficitur, si vnus tantùm est Deus, & horum trium quisque Deus est, hos tres non esse tres Deos, sed vnum tantum Deum? præsertim cùm præter hanc necessariam illationem; omnes etiam simul vno & eodem Dei vnius nomine disertè appellentur: vt à nobis fusè demonstratum est? 1. Ioh 5. 7.

II. Quare tota hac doctrina, iis quinque capitibus comprehensa: nihil certius esse potest. Accedit deinde consensus totius Ecclesiæ Christianæ, iam inde ab Apostolis. Denique quicunque habet in se Patrem, Filium, & Spiritum sanctum inhabitantem: is testimonium habet in seipso, quo totam hanc obsignat doctrinam. Reipsa enim sentit se immediatè regi à Spiritu sancto: & eius audit testimonium, se nimirum esse Filium Dei. Hinc sentit, se ideo Filium esse Dei, quod Filius vnigenitus suam illi communicârit filiationem: & per hunc se habere accessum ad Patrem. Ac proinde huic Deo Patri, Filio, ac Spiritui sancto seruit ex animo, omnem dat gloriam, hunc vnum adorat, colit, amat, timet. Qui verò Spiritum Dei non habet, sed animalis tantùm homo est: sicut non percipit, quæ sunt Dei, multo minus Deum ipsum: omnia enim sunt illi stultitia. Spiritualis autem omnia diiudicat: & Spiritus omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Huic igitur Deo Patri, Deo Filio, Deo Spiritui sancto, vni soli atque æterno Deo; omnis honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

HIERON.

HIERON. ZANCHII,

DE TRIBVS ELOHIM,

AETERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, VNO EODEMQVE IEHOVA,

Tomi Primi.

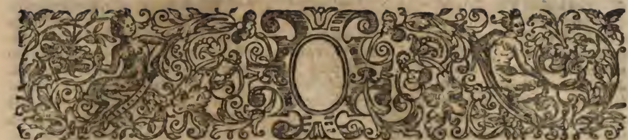
PARS ALTERA,

AD FRANCISCVM, COMITEM BEDFORDIENSEM, ILLVSTRISSIMVM, Summíque in Anglia Regij Consilij, Virum Ornatissimum.

In qua continentur refutationes, tam exceptionum, quam sophismatum: quæ aduersus doctrinam, superiùs confirmatam, fieri ab Antichristis, solent.

1. Corinth. 10. vers. 22.

Num prouocamus ad iram Dominum? num fortiores eo sumus?

FRANCISCO, COMITI BEDFORDIENSI ILLVSTRISS. ET SVMMI IN ANGLIA REGII CONSILII,

Viro Ornatissimo: HIERONYMVS ZANCHIVS, Gratiam & Pacem à Deo Opt. Maximo P.

VT qui domum, aut vrbem ædificaturus est, huic danda est inprimis opera, vt bonum firmumque iaciat fundamentum: ita qui tali exædificatæ domui, aut vrbi custodiendæ præficitur, is curare ante omnia debet, vt eius integrum firmumque retineat fundamentum ac seruet. Si enim illud permittat, sibi ab hostibus, vel per cuniculos subrui, vel vi aperta quatefieri: totum ædificium citò corruat necesse est. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma vrbs est, quæ labefactato fundamento consistere diu possit? Ergo verò non video, quale sit Ecclesiæ fundamentum Christus, si Deus natura æternus, immensus, atque incommutabilis non sit: sed nudus homo, vt Ebion, & Samosatenus: vel creatus spiritus, vt Ariani dicebant. Omne enim creatum, finitum est, finitæque virtutis: & tempori sua naturâ mutationique obnoxium. Quomodo igitur Ecclesia super tale fundamentum, aut ædificari potuit: aut ædificata, stabilis permanere queat, & sempiterna? Nam neque peccata ipsa, quæ causa sunt mortis, expiari reapse Christi morte potuissent, atque ita nos à morte redimi, & æterna vita donari: nisi sanguis, quo pianda erant, virtutis fuisset infinitæ, eoque illius, qui, sicut verus est homo, ita verus esset Deus. Neque mens humana persuaderi de certa criminum suorum purgatione, déque æterna salute potest: nisi etiam eum, cuius morte purgata esse ipsi sua prædicantur scelera, & verum esse hominem, qui mori: & verum esse Deum, qui abolere peccata, sua morte potuerit, persuasum habeat. Ac proinde certam salutis fiduciam collocare, & æternæ spem vitæ firmare in alio nemo potest, & acquiescere: nisi in tali Deo, qui tam potuerit, quàm etiam voluerit, expiationem peccatorum facere, & perficere redemtionem. Atque hæc duo capita, in quibus ratio fundamenti, firmæque ædificationis Ecclesiæ consistit: præterquam quòd sole ipso illustriora, & clariora sunt, in sacris literis, & omnium Patrum consensu approbata: quisque etiam verè pius, si in seipsum descendat, & suam penitiùs examinare conscientiam velit, certissima esse deprehendet. Ad quam rem hæc nobis axiomata præmittenda sunt. Etsi Deus clementissimus est: nullum tamen peccatum condonare eum velle, nisi suæ iustitiæ plenè reipsa satisfiat, est enim iustissimus. Nullam porrò nudam creaturam satisfacere pro peccatis, eaque luere posse: cùm sit virtutis finitæ: peccatum autem debitum infinitum. Nec denique Deum (vt ita loquar) nudum, in sua nimirum maiestate existentem, posse per sese expiare peccata: cùm careat sanguine: sine sanguinis autem effusione nolit, vt fiat remissio. Nunc igitur animo te siste in illo mortis agone, qui omnibus nobis semel subeundus est: & fac, vt vna ex parte tibi tua occurrant malefacta: & ex altera, iudicium tibi proponatur Dei, vlciscentis scelera, idque supplicio æterno: vbi, obsecro, conquiesces, quave in re inuenies requiem, ita vt verè sentias, te, tuamque salutem supra firmum fundamentum esse fundatam, fixam, & constabilitam, eoque certam? Non dices scio, in vlla re creata, quæ infra Christum sit. Non est enim nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, &c. Sunt autem omnes, ipsi etiam Angeli, & Seraphini infra Christum. Num in Deo simplici, atque ab omni sanguine nudo? At occurret eius ira aduersus peccata tua: quæ peccata, licèt ille clemẽs & misericors sit, condonare tamen nullo modo vult, nisi, vt dictum est, per veram expiationem, perfectè suæ satisfiat iustitiæ. Sine autem sanguinis effusione, nullam fieri posse, ex firma Dei voluntate, purgationem ac remissionem: manifestum est. Ac proinde Deus in sua simplici existens maiestate, cùm sanguine careat, peccata nostra per sese luere non potest, nisi fortè decretum Dei mutari velis: quod fieri omninò nequit: cùm illud immutabile esse pronunciarit. Quare, sicut in nulla pura creatura: sic nec in nudo Deo, quemadmodum cuiusque conscientia experitur, niti humana mens, peccati conscia, potest. Vbi igitur tua acquiescet conscientia? quòve fundamento nitetur salus, vel tua, vel totius Ecclesiæ? Relinquitur ergo Christus Mediator, in quo, tanquam in illo, cuius solius sanguine abolita sunt peccata; satisfactum iustitiæ Dei, itaque eius extincta est: Ac proinde in quo, tanquam in vnico ac vero fundamento salutis nostræ, mens, conscientiáque nostra conquiescat, & per eum etiam, ac propter eum, in ipso Deo, vacuo à corpore, & simplicissimo. Sed neque hoc fieri potest, si Christus purus sit homo, ac non etiam Deus. Neque

enim eius sanguis infinitæ dignitatis pretium fuerit: quod tamen ad expiationem peccati, necessarium esse diximus. Ita nisi Deus sit & homo Christus, is verum, firmumve fundamentum, super quod ædificetur Ecclesia, & quo Electorum salus nitatur: esse non potest. Verum enimuerò quidam ad hoc in hunc excipiunt modum. Etsi inquiunt, sanguis Christi, vtpote puri hominis, vim infinitam habere non potest: pro tali tamen illum habet & accipit Pater. Itaque propter hanc Patris acceptationem: verum salutis fundamentum est Christus. At hoc modo verè satisfactum non fuerit pro peccatis: sed tantùm Dicis causa: hoc est, propter Patris acceptationem, perinde fuerit, atque si non fuerit reipsa satisfactum. Id quod certè pugnat cum axiomate antè posito, & cum omnibus Scripturis: quæ docent, vi sanguinis Christi, verè & reipsa expiata esse peccata: & nos reuera, eius morte esse redemptos, & eiusdem obedientia iustificatos. Deinde si ita se res haberet, vt dicunt, potuisset sanè Pater propter sanguinem cuiusvis alius creaturæ, bonum etiam, atque hircorum, peccata nostra, tanquam expiata, licèt reuera expiata non essent, condonare. Quod certè pugnat cum sacris literis, quæ docent mortem, & sanguinem Christi, fuisse ad remissionem peccatorum, necessarium. Alij itaque aiunt, sanguinem Christi virtutis esse verè infinitæ, eoque per eum reipsa punita, purgataque esse peccata: non quòd ipse sit verus Deus: sed quia in ipso habitat plenitudo Deitatis corporaliter: hoc est, vt ipsi interpretantur, Pater ipse: qui vim dat omnibus Christi actionibus, passioni, sanguini, morti, infinitam. Verùm Scriptura nusquam ait, Patrem factum esse hominem, aut semen Abrahæ sumsisse: aut venisse in carne, aut se exinaniuisse, formaque serui sumta, factum esse alteri obedientem, passum in carne, & mortuum: sed tantùm hæc de λόγῳ, Filio Dei prædicantur. Deinde illud extra controuersiam est, ex assumente carnem, & ex carne assumta, exque inhabitante plenitudine Deitatis, & ex humana natura inhabitata, vnum tantùm constare ὑφιστάμενον, quod Christus appellatur. Si enim duo fingas, vnum inhabitans, & alterum inhabitatum: Nestorij hæresim ab inferis reuocaueris. Hoc cùm ita se habeat, si assumens atque inhabitans est Pater, & res assumta atque inhabitata est Filius: vna & eadem persona fuerit, & Pater & Filius. Hominem enim conceptum & natum ex virgine, Filium esse Dei Patris nemo dubitat: dicente Angelo, ideoque & quòd nascetur ex te sanctum, vocabitur Altissimi Filius. Cùm verò illud consequens impium sit, atque absurdissimum, & cum sacris literis, principiisque fidei Christianæ, ex diametro pugnans: fieri nequit, vt Pater caro sit factus: & ita nomine plenitudinis Deitatis, corporaliter in Christo homine inhabitantis, Pater intelligatur. Ac constat in baptismo Christi, aliud ὑφιστάμενον, fuisse illum, qui dixit, hic est Filius meus: & aliud eum, de quo hoc fuit dictum. Neque verò de sola carne inhabitata dixit Pater, hic est Filius meus: sed de toto ὑφισταμένῳ, eoque etiam de plenitudine Deitatis inhabitante: cùm totum etiam id, quod natum est ex virgine, Filium Altissimi appellauerit Angelus. Pater igitur non est illa plenitudo Deitatis, corporaliter in Christo homine inhabitans: quæ vim infinitam sanguini Christi ad expianda peccata dederit. Neque verò etiam dici potest, Spiritum S. virtutem, inquam, Dei, quam nos ὑφισταμένην, Deumque verum confitemur, eam esse Deitatis plenitudinem, quæ in Christo homine inhabitans effecerit, vt eius mors & sanguis infinitæ fuerit virtutis, eoque ad expurganda peccata efficacissimus. Iisdem enim rationibus facilè hoc refellitur somnium, quibus & alterum superius commentum. Nam neque vsquam legitur Spiritum Dei factum esse carnem, & quæ antè dicta sunt: neque idem sunt ὑφιστάμενα, Filius, super quem descendit Spiritus quique dixit, se missurum Spiritum sanctum: & ipse Spiritus, qui descendit, quique missus fuit à Filio. Sed planè distincta. Forent autem idem, si plenitudo Deitatis inhabitans, esset Spiritus Dei: & homo duntaxat inhabitatus, esset ipse Filius. Ex plenitudine enim deitatis inhabitante, & ex homine inhabitato vnum tantùm constabat, vt dictum est, & constat semper ὑφιστάμενον. Si quis verò hanc inhabitantem plenitudinem, nihil aliud fuisse contendat, quàm plenitudinem donorum Dei, à quibus homo Christus inhabitatus, eiusque sanguis vim acceperit infinitam, ad faciendam peccatorum expiationem, salutemque nobis parandam: is nulla difficultate refellitur. Hæc enim dona talem vim habere non possunt: cùm nihil aliud esse queant, quàm res & qualitates in anima creatæ: nulla autem res creata finita cùm sit, infinitæ esse virtutis potest. Quare neque vis expiandi in Christo peccata à donis Spiritus Dei, quibus erat repletus, esse potuit. Aut igitur nulla vis in Christo fuit expiandi peccata, & ita fundamentum esse non potest salutis nostræ, in quo nostræ mentes, ac conscientiæ acquiescere possint, aut fateamur necesse est, Christum verum esse Deum: illamque plenitudinem Deitatis in Christo, nil aliud esse, quàm τὸν λόγον æternum, Filium Dei Patris, Deumque ipsum, qui humanam naturam sibi ὑποστατικῶς, hoc est, in vnitatem personæ, assumpserit: ex quibus duabus rebus vnus constet Christus, Deus & homo: & ideò verus, efficaxque Mediator inter Deum Patrem, & nos. Si autem Christus (vt iam ostensum est) verum, firmumque fundamentum Ecclesiæ esse non potest, si nudus homo sit, & non etiam Deus: & nullum aliud fundamentum esse potest, vt docet Apostolus, quàm Christus: manifestè apparet, eos qui Christum vera & æterna spoliant Deitate, purumque hominem, aut creatum spiritum prædicant, fundamentum Ecclesiæ penitus reipsa conuellere: nihilque nobis relinquere, in quo animæ nostræ conquiescere, salutemque nostram firmare possimus: quando neque (vt demonstratum est) in nuda vlla creatura, neque in nudo Deo, niti possit humana conscientia: sed opus habet Mediatore, qui neque pura creatura, neque nudus Deus, sed sicut verus homo, sic etiam verus sit Deus æternus. Nunc facilè videre possunt Principes omnes Christiani, & quicunque ad Ecclesiæ gubernationem ac conseruationem vocati sunt: quid sui sit officij aduersus hoc hostium genus, qui negantes Christum, verum esse, æternumque Deum, simul etiam efficacitatem officij ipsius reipsa tollunt: eoque fundamentum Ecclesiæ ab imis quasi radicibus eruunt atque euertunt: quo euerso, quid aliud sperari, aut consequi potest, quàm totius Ecclesiæ ruina? Hæc princeps ac præcipua causa est, Illustrissime Comes, cur post confirmatum, constabilitumque Ecclesiæ fundamentum, in primo Tomo, ad Grindallum, optimum virum, verumque Archiepiscopum: volui hunc alterum Tomum, in quo hostium Christi, & eius Ecclesiæ, dolosa instrumenta, fraudulentaque arma, quibus fundamentum ciuitatis Hierosolymæ suffodere, labefactare, & si possint, funditus euertere conantur, patefacio, & pro mea virili sceleratos ipsorum co-

rum co-

rum conatus impedio: Tibi Magnifico, Generoso, & non minùs virtute ac pietate, quàm sanguine, illustrissimo viro, ad perpetuam tum pietatis, vtriusque tuæ memoriam: tum obseruantiæ erga te meæ testificationem, consecrare, nempe, vt & videas, qualia sint hostium nostrorum arma, quidve iis moliantur: & pro tuo prudenti iudicio, consideres, an rectè, necne pugnem, armaque & tela hostium depellam: & denique, vt quæ apud Serenissimam, Potentissimam, vereque piam, omnique virtutum genere ornatissimam, vestram Reginam ELIZABETHAM, inque toto isto regno, auctoritas est tua: diligenter des operam, efficiasque, vt hoc, quod defendimus, quodque vnicum est Ecclesiæ fundamentum, quàm diligentissimè conseruetur. Ac proinde si qui ex hoc maximè hostium, aduersus quos scribimus, genere, in istud Christianissimum regnum sese insinuent: obseruentur, expugnentur, profligentur. Euerso enim aut etiam labefactato, vt dictum est, fundamento: quid aliud expectari potest, quàm totius ædificij ruina? Exemplo vobis imò toti Christiano orbi, sunto Ecclesiæ orientales: quas omnes (proh dolor) iam tot secula funditus euersas: & in potestatem Turcicam, cum tot millium hominum æterno exitio, nostris oculis, redactas videmus. Vndenam quæso tanta ruina? Inde sanè, quòd fundamentum hoc, diu per Ebiones, & Samosatenos: deindè per Arianos concussum: tandem per Mahumetem, eadem hæresi ab inferis reuocata, Episcopis verò & Principibus suum negligentibus officium, radicitus conuulsum est. Contrà in Occidente, tametsi Ecclesiæ, multis ictibus à Sathana, per varios hæreticos & antichristos quassatæ, multas, in superioribus ædificij partibus ruinas passæ sunt: quia tamen Dei beneficio, integrum retinuerunt fundamentum, euersæ penitus non sunt: sed in dies magis ac magis, quæ antè collapsa fuerunt, ea per Dei gratiam, multis in locis reædificantur. Facilè enim domus instauratur: cuius adhuc firmum & integrum manet fundamentum. Ergo quanta vobis quoque vigilantia opus sit, si Ecclesiam in isto vestro amplissimo, & fœlicissimo regno, conseruatam cupitis: facilè videtis. Principiis obstandum est: neque serpentes alendi sunt in sinu. Neque verò sine causa Deus, inter cæteros, te quoque Magnifice Comes, Illustri natum sanguine voluit singulari prudentia, magna auctoritate, multiplici virtute, eximia pietate, & splendidis veræ tuæ fidei insignibus, ornare: & ita ornatum in secretum, vt vocant, summumque Serenissimæ Reginæ consilium, vocare & cooptare: eoque ad gubernacula Regni cum aliis illustribus Magnisque viris adhibere: non sine, inquam, causa, te huc euexit Deus, sed vt omnibus istis Dei donis ac beneficiis vtaris, ad tuendum inprimis, hoc, quo de loquuti sumus, totius regni Dei fundamentum, instaurandámque & conseruandam Ecclesiam. Id quod facilè, felicitérque fieri poterit, si tu quoque pro tua auctoritate, atque virili parte curaueris, vt puritas totius doctrinæ Christianæ & sinceritas diuini cultus, firma retineatur: hæresibus, si quæ suboriantur (quod Deus auertat) & superstitionibus, citò tollendis, falsis doctoribus abigendis, veris autem & fidelibus liberaliter fouendis. Scholis diligenter instaurandis, ac studiosis piè educandis. Scholæ enim bene constitutæ, vera sunt Ecclesiæ armamentaria: vnde ad propellendos hostes, domumque Dei tuendam arma sumuntur, & colliguntur milites. Neque verò hoc præterire silentio possum, quòd non potui hanc tibi non dedicare librorum meorum partem, quum in mentem mihi veniret amoris erga me tui: quo me semel complexus Argentinæ, deinceps semper in hoc vsque tempus, (nisi me amicorum literæ, & tua in me collata beneficia fallant, vt non fallunt) prosecutus es. Non sum enim vsque adeò acrusticè educatus, aut in bonis literis, Christianáque pietate parum exercitatus: vt cuiuspiam erga me beneuolentiæ, & beneficentiæ, multò verò minùs talium, tantorumque virorum, qualis tu inter alios amicos es meos, velim immemor esse, aut etiam possim. Noui enim & Christianè, & politicè, vt nullum genus hominum magis odiosum est, quàm qui beneficia exprobrant: ita nihil per se turpius, nihilve homine indignius, ipso ingrati animi crimine, inueniri posse. Proinde aduersus vtrumque morbum, illa mihi semper visa est optima, breuisque medicina, χάριν λαβὼν, μέμνησο : καὶ δοὺς, ἐπιλάθου. Ne igitur incidam in alterum morbum, mitto tibi hanc meam lucubrationem, vt eam per otium legas, & tanquam monumentum grati animi mei tibi serues. Quam si tibi intellexero, neque displicuisse, neque ingratam fuisse: non dubitabo me rem fecisse Ecclesiæ vtilem, doctisque & piis omnibus gratam. Sin minùs: illud saltem consequar, vt tu, & omnes intelligant, me & gloriæ Christi amantem, & tibi addictum esse: tui, tuorumque beneficiorum memorem.

Dominus Iesus Opt. Max. Deus, & homo, ad omnes omnium seculorum ætates puram, synceramque Euangelij doctrinam in isto conseruet regno: adeoque suam gloriam, & Electorum salutem magis ac magis vbique promoueat,

Heildeberga: Calendis Septembris

M. D. LXXII.

hæc tam certa, tamque perspicua de Deo in scripturis doctrina, à tam multis hominibus non solum non intelligatur, nec admittatur: verum etiam acriter oppugnetur: nimirum quia huiuscemodi homines destituti lumine Spiritus sancti suis cæcis oculis, hoc est, suis naturalibus tenebris in tantam lucem diuinam intueri non possunt: sed peruerso potius decepti iudicio, tenebras dicunt lucem, & lucem tenebras, & verum habent pro falso, & mendacium pro veritate, non secus atque illi, qui cùm omnia conspicilis viridibus inspiciant, colores omnes virides esse & iudicant, & contendunt. Naturalis igitur humani ingenij cæcitas, cum deprauatione iudicij coniuncta, causa prima est, qua fiat, vt homines animales veram scripturarum intelligentiam, eoque rectam de Deo cognitionem assequi nequeant: imo, vt eam tanquam falsam atque impiam, pertinaciter oppugnent. His addo, quod humana mens, & finita est, & in corpore, eoque in ipso corpore ratiocinatur, & intelligit. Hinc enim fit, vt primò quidem nihil possimus concipere, nisi vt finitum, & sub ratione finiti, etiam si id, de quo cogitamus, per se, & sua natura sit infinitum. Deinde etiam fit, vt res per se spirituales, non possimus nisi sub specie quadam corporea, nobis examinandas, & cognoscendas, proponere, vtut conemur spiritualissimè de aliqua spirituali re, veluti de Deo, cogitare. Nemo est, qui hoc in seipso non experiatur, præterquàm quod ratio id etiam confirmat. Est enim certissima regula: vnum quodque recipi per modum, hoc est, pro captu, & natura recipientis. Intellectus autem, dum aliquid intelligit, illud recipit, vnde etiam mente percipere dicimur, quæ intelligimus, ergo pro sua natura, & captu percipit. Si quis igitur, non acquiescens simpliciter in iis, quæ de vno vero Deo, æterno Patre, Filio, & Spiritu sancto tradunt sacræ literæ, velit ingenij sui acumine in cæleste illud & inaccessibile adytum penetrare, & quomodo sese Deus habeat, perscrutari; quomodo scilicet sit vna essentia, & tres distinctæ personæ, ita vt Pater, qui genuit, alius sit à Filio, qui genitus est, atque ita de Spiritu sancto: is in profundissimam diuersorum errorum abyssum præcipitetur necesse est. Essentiam enim illam simplicissimam, animo suo finito, & in corpore posito, concipere non poterit, nisi ita, vt ea sibi esse videatur instar immensi cuiusdam aeris, in quo inclusæ sint hæ tres personæ, & Patrem quidem, vt hominem quendam imaginabitur, qui cùm prius esset, posteà genuit Filium, à se seiunctum, & vtrumque etiam tam generantem, quàm genitum, sibi finitum esse finget. Atque ita etiam de Spiritu S. Quid autem ab essentia illa simplicissima, & tribus inter se distinctis, coæternisque אלוהים, Patre, Filio, Spiritu sancto, alienus, quàm hæ crassæ, carnalesque cogitationes? Sic enim etiam videmus, quod vnum cum simplicissimũ in Deo, nempe, diuina essentia, qua vna iustus, sapiens, bonus est Deus, illud non posse à nobis percipi, nisi sub diuersis diuersarum virtutum conceptibus, quos gignunt nomina iustitiæ, misericordiæ, bonitatis: ea est intellectus nostri imbecillitas ac naturalis infirmitas. Quid mirum igitur, si neque tres personas illas concipere animo possumus vti si habent, in vna & eadem essentia subsistentes: sed ita distinctas imaginamur, vt etiam diuisæ nobis esse videantur? Ergo nil nobis satius, nihilque salutarius, quàm vt valere iussis humanis de Deo phantasiis, & ratiocinationibus, cum timore & reuerentia tanti numinis, in solo Dei verbo acquiescamus, rogantes eundem Deum, vt suo Spiritu eatenus nos ad huiusce imperuestigabilis mysterij intelligentiam illuminet, quatenus satis nobis sit ad salutem. Hæc enim duo omnino agenda nobis sunt, nisi velimus cum aliis curiosis hominibus in varios, perniciososque errores turpiter prolabi. Principiò in rebus diuinis humanum iudicium minimè nobis audiendum est: sed solus Deus in Scripturis loquens, & sese verbo suo patefaciens. Etenim *Deum nemo vidit vnquam, Filius qui est in sinu Patris, ipse* (solus) *enarrauit nobis*. Ioh. 1. 18. Deinde rogandus idem nobis est Deus Pater, vt suo nos Spiritu per Christum ad veram scripturarum cognitionem assequendam illuminet: Nam per solum Spiritum sanctum veram & genuinam Dei, eiusque verbi intelligentiam, assequi possumus, vt Apostolus docet, 1. Cor. 2. 11.

V. Altera huiusce præsentis hæreseos causa est naturalis nostra in Deum Patrem iniquitas, quâ naturalem illius omnipotentiam verbis quidem confitemur, sed re ipsa tamen negamus. Quid est enim obsecro, cur isti Antichristi nolint admittere, Deum Patrem, natura sibi ab æterno, de sua substantia genuisse Filium, per quem fecit vniuersa: ac proinde hunc Filium verum esse, & vnum cum Patre Deum? Num quia scripturæ hæc aut minimè aut obscurè tradant? at nihil hac doctrina in scripturis certiùs, nihil clarius. Filium enim Dei, Deum Iehouam vocant, & multos damnant Deos, vnumque tantum esse Iehouam inculcant. At (inquies,) Aduersarij aliter talia scripturæ testimonia, quàm de vera Filij deitate, aut de vera cum Patre ὁμουσίᾳ interpretantur. Cedo ergo quæ sit causa, cur tam multa, tamque præclara testimonia eludere malint, quàm fateri, Filium verum & æternum esse Deum, eumque ita ὁμοούσιον esse Patri, vt sit vnus cum Patre Deus? Si diligenter omnia eorum argumenta examines, hanc reperies esse primariam, ossibusque tenacissimè inhærentem causam, nimirum quod censeant, fieri hæc minimè posse. Cur enim Arius contendebat, Filium non esse de substantia Patris genitum, sed è nihilo creatum, ac proinde nullo modo verum esse, ac natura Deum? Quia videlicet dicebat fieri non posse, vt generatio fiat sine aliqua alteratione: & quin gignens prior sit genito. Negabat igitur, Patrem natura potuisse Filium ita sibi generare, & totam ei, eandémque suam communicare substantiam, & quidem ab æterno, vt Filius sibi esset & coæternus, & consubstantialis, ideóque vnus secum Deus. Cur etiam Sabellius negauit, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tria esse ὑφιστάμενα seu personas, sed contendit, vnum & eundem esse, non tantum οὐσίᾳ, sed etiam persona, qui iis tribus nominibus, iuxta varias dispensationes, nominaretur? Num quód scripturæ hoc taceant? Nihil minus: sed ideo, quia putabat omninò fieri non posse, vt Pater genuerit Filium à se distinctum, & vterque produxerint Spiritum sanctum, res per se subsistentes, quin tres sint dij. Quod cùm Scriptura apertè damnet, idcircò negabat Patrem potuisse talem Filium genuisse, & vnà cum Filio talem Spiritum produxisse, qui & vera essent ὑφιστάμενα, à Patre, & à se inuicem vere distincta: & interim tamen vnus essent cum Patre Deus, coæterni simul & ὁμοούσιοι. Eadem est causa, cur etiam Tritheitæ, qui veram cuiusque personæ non tam distinctionem, quam etiam deitatem verbis saltem confitentur: negent tamen omnes tres simul vnum tantùm esse Deum, quia nimirum negant fieri posse, vt Pater, qui est Deus Israelis, è sua substantia genuerit Filium, à se verè distinctum, & vnà cum Filio produxerit Spiritum sanctum, vt interim tamen Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sint vnus & idem Deus Israelis. Item, quia negant, Filium posse esse & eundem cum Patre Deum, & etiam Mediatorem, per quem Israelitæ inuocauerint Deum Israelis. Item quia inficiantur potuisse solum Filium fieri hominem, & non Patrem simul ac Spiritum sanctum, si Pater, & Filius ac Spiritus sanctus sint vnus & idem Deus. Viden' omnes horum errores ex eodem fonte profluxisse, hoc est, ex ista impietate, qua reuera negant Dei Patris omnipotentiam? Qualis enim est Patris Dei potentia, si non potuit Filium è sua substantia ab omni æternitate, sibi generare: ita à se distinctum, vt tamen totam, & eandem prorsus οὐσίαν cum Patre habeat, ac proinde vnus sit cum Patre Deus: atque itidem de Spiritu sancto? Quasi verò etiam Filius non possit esse & idem Deus cum Patre, qui à fidelibus inuocetur: & solus mediator, per quem inuocetur. At quasi etiam non potuerit solus incarnari: vt interim tamen vnus maneat cum Patre & Spiritu sancto Deus: Cùm hæc omnia disertè tradat Scriptura: nimirum, Patrem, Filium, Spiritum sanctum tres esse inter se distinctos: item horum quemque verum esse Deum & Iehouam. Item vnum tamen omnes duntaxat esse Deum: denique solum Filium esse Mediatorem, & solum carnem sumsisse, qui scripturam agnoscunt pro certissimo verbo Dei, ij profectò nunquam ausi fuissent ista, quæ iam commemorauimus, inficiari; nisi paruam & iniquam de Dei Patris potentia opinionem, priùs in animo concepissent, vel potiùs naturaliter innatam aluissent.

Dicant quicquid velint Ariani, Sabelliani, Seruetiani, Tritheitæ: dissimulari nequit, quod apertissimum est in ipsorum libris: nimirum ideo dogmata hæc de Deo Patre, Deo Filo, Deo Spiritu sancto, vno eodemque Iehoua: ab illis negata & impugnata fuisse, non quód non sint aperta in sacris literis, sed quod iudicârunt omninò esse ἀδύνατα. An non autem hac ratione potentiam Dei negant apertissimè? Eant igitur & dicant: vt gloriam Patris tueantur, hæc quæ nos è Scripturis prædicamus, admittere non posse. Naturalis itaque impietas in Deum, & in eius omnipotentiam, non postrema est causa, vnde hæreses contra Filium Dei, & eius Spiritum, eóque & in Patrem profluxerunt. Quare hinc nos discamus, tenendum esse firmum hoc fundamentum: Deum verè esse omnipotentem, & veracem: ac proinde quæcunque in Scripturis traduntur cùm aliis de rebus, tum maximè de Deo Patre, déque eius Filio & Spiritu S. ea verissima & certissima esse: nilque eorum, quæ tradunt sacræ literæ, impossibile esse apud Deum. Luc. 1. 37.

VI. Tertia causa, est execrabile nostrum in Filium Dei Redemptorem ingrati animi crimen. Is cùm in forma Dei esset, hoc est, verus Deus, nostra causa noluit in ea maiestate, in qua erat Patri æqualis, permanere: sed seipsum exinaniuit, forma serui assumta: & in omnibus, excepto peccato, sese ad humanas infirmitates accommodans, factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Phil.2.6. Propter hanc causam atque humilitatem Pater illum exaltauit: & dando, vt omne illi genu humilietur, ipsius etiam maiestatem ac deitatem toti orbi declarauit. At isti Antichristi contrà, hac Christi humilitate, ad quam sese nostra tantùm de causa deiecit, offensi: & in tantum bene factorem ingrati: non eum super omnia exaltant, sed è suo solio detrudunt, negantes eum verum esse & naturalem Dei Filium, eoque verum & vnum cum Patre Deum: ac proinde nec esse inuocandum, nec pro Deo Israelis agnoscendum. Hæc est eorum, qui se Christianos profitentur, in Iesum Christum gratitudo. Quum apparebat in nube, in columna ignis, in variis aliis formis pop. Israelitico, agnoscebatur pro Deo Israelis. Quis enim tum apparebat, nisi Filius Dei? At nunc, quia immensum suum erga nos amorem ostensurus, sese ad vilissimam vsque deiecit conditionem, sumta & vnita sibi ὑποστατικῶς nostra carne, factusque homo, nostri in omnibus infirmitatibus similis: idcircò à Iudæis primùm, deinde à nobis contemtus non agnoscitur pro vero nostro Deo, & conditore, ac gubernatore, non secùs atque si illustrissimum aliquem principem idcircò nolimus agnoscere pro principe, quod pro sua clementia nimium sese nostra causa deiiciat, ac nimis familiarem sese nobis exhibeat. Egregiam verò rependimus gratiam. Imò quia sese deiecit, & factus homo pro nobis mortuus est Christus, debet à nobis pro vero Deo, sicut pro vero seruatore agnosci. Quis enim promisit millies per Prophetas, se futurum nostrum seruatorem? Ille nimirum, qui etiam dicebat, se illum esse Iehouam, præter quem non est alius. Et quis suscepturus erat nostram carnem: peccata etiam in se nostra suscepturus: suo sanguine purgaturus, mortem destructurus: in altum ascensurus: captiuam ducturus captiuitatem: Spiritum S. super nos, & super omnem carnem effusurus: regnum suum per totum terrarum orbem ampliaturus; denique ad iudicandum mundum venturus? Ipse Iehoua, vt liquet in Prophetis. An non hic est Christus Iesus? Maximè, vt à nobis è scripturis demonstratum est. Itáne igitur negandus est esse Filius Dei Deus, quia factus est homo: & mortuus est pro nobis? ô incredibilem hominum, non tantùm ingratitudinem, sed etiam cæcitatem. Ita se tamen habet res: nimirum quod Christi humilitas atque benignitas occasio est reprobis eum pro Deo non agnoscendi, vt docet Paulus, 1.Cor.1.23. sed vera huius rei causa, est nobis innata in verum Seruatorem ingratitudo. Nos igitur contrà quàm faciant ingrati homines, exemplo Patris cœlestis, quo magis videmus Christum sese propter nostram salutem humiliasse, eo magis illum exaltare, & sicut verum Seruatorem; sic etiam verum Deum Iehouam esse confiteri debemus. Phil.2.9 quandoquidem fieri nequit, vt sit verus ille Seruator, qui apud Prophetas dicebat, se vnicum esse nostrum Seruatorem, quin etiam sit verus Iehoua. Quò spectat id, quod de Iehoua ait Dauid: Psalm.130.8. *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius*: collatum cum illo, quod Apostolus de Christo scribit, eum sese dedisse pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate. Tim.2.14.

VII. Quarta verò causa est contemtus Ecclesiæ Christi, è magna animi superbia, & ex nimia de nobis ipsis existimatione profectus. Facit enim hæc superbia, vt instar gigantum non vereamur bellum cum tota Ecclesia, Patribusque omnibus, quasi cum diis cœlestibus suscipere. Nam dogma quod nos aduersus Hæreticos defendimus, dogma est iam inde ab Apostolorum temporibus in Ecclesia Christi, vno omnium fidelium consensu receptum à Patribus, magnis & longis concertationibus aduersus Hæreticos defensum, in celeberrimis & probatissimis Conciliis confirmatum, apertisque & multis scripturarum testimoniis constabilitum, per omnia secula, piis & doctissimis quibusque sine dubitatione comprobatum, denique nostris etiam temporibus, quibus doctrina omnis de religione, ad regulam verbi Dei diligenter fuit examinata, pro verissimo, certissimo, Christianoque dogmate ab omnibus eruditis & piis doctoribus agnitum atque receptum.

Quòd autem quis audeat, tam antiquo in Ecclesia, & per omnia secula constanti, sempérque Spiritus aduersus hæreticos confirmato, ac proinde verè catholico dogmati bellum facere, an non apertissimum est superbi & gigantæi animi testimonium? Modestus certè spiritus nunquam bellum cum tota Ecclesia suscipere, & sese omnium piorum consensioni obiicere audebit. At (inquies) quid si plerique omnes in ipsa etiam errent Ecclesia? an non tum fuerit heroici potius viri, quàm superbi & arrogantis hominis, verbum Dei contra vniuersum mundum, etiam contra omnes Angelos tueri atque defendere? Quidni? Sed quis adhuc probauit, totam ferè Ecclesiam hac in parte errasse? Testimonia certè multa & luculentissima scripturarum, quæ huc vsque ab orthodoxis Patribus, pro Deo, personis trino, & οὐσίᾳ vno, in medium contra hæreticos allata fuerunt: & adhuc etiam plura, diligentiúsque, quàm vnquam ante examinata, proferuntur: longè aliud testificantur, quàm Ecclesiam totam (vt quidam impudenter mentiuntur) in hac errasse doctrina, quam immeritò etiam doctrinam vocant Antichristi. Imò contrà, præter apertas Scripturas, & constantem Ecclesiæ consensionem, ipsa quoque mirabilia Dei iudicia in huiusce doctrinæ Ecclesiasticæ hostes, singulis temporibus patefacta, luce clariùs declarant, viri in hac errent doctrina, ipsine, an nos. Vnde vero hæc istorum hominum audacia, qua contra antiquam Ecclesiæ doctrinam conantur confutatos millies veterum hæreticorum errores denuò in mundum quasi postliminio reuocare: vnde (inquam) obsecro isthæc audacia, nisi à Spiritu Sathanæ tumido atque inflato, & aperto ac sempiterno Christi hoste? Nos igitur hinc discamus, non facilè illi doctrinæ, in qua omnes Ecclesiæ, iam inde à primis temporibus constanter acquieuerunt, tanquam in illa doctrina, quæ aperta habeat in sacris literis testimonia, contradicendum esse, quòd hoc fieri non possit, nisi ab eo, qui præ se reliquos omnes, totamque Ecclesiam floccifaciat. Quid est autem, contemnere Ecclesiam, nisi Christum? Est enim hic illius caput, Eph 5.23. ita vt Ecclesia ipsa vocetur ab Apostolo Christus. 1.Cor.12.12. Ac proinde dixit Christus Apostolis: *Qui vos spernit, me spernit*. Luc.10.16.

VIII. Neque verò (vt ad quintam accedamus causam) paucis occasio fuit, atque est à veritate deficiendi, veræ ac solidæ Philosophiæ, bonarumque & liberalium artium ignoratio, & contemtio. Etsi enim harum cognitio minimè ad viam salutis agnoscendam, & multò minus ad salutem consequendam, necessaria est: earundem tamen ignoratio non paruam præbere multis solet occasionem, in non minùs crassos, quàm perniciosos prolabendi errores.

Vnde enim in libris Hæreticorum tot sophismata & paralogismi, tot παράδοξα ἀσύστατα ψευδῆ, pugnantia, contradictoria, nisi ex veræ Philosophiæ & Dialecticæ imperitia? Certè si periti essent Philosophiæ Seruetiani, non scriberent, λόγον & Spiritum sanctum, in Deo semper fuisse, non tanquam substantias seu personas, sed virtutes, & ἐνεργείας, quibus vsus est Deus tanquam manibus, in omnium rerum creatione: quum enim negent esse substantias, & dicant esse virtutes ac potentias, & ἐνεργείας Dei: quid aliud sibi volunt esse λόγον, ac Spiritum sanctum, quàm accidentia in Deo? Hoc vero quid sibi vult aliud, quàm Deum non esse Deum? Vera enim Philosophia docet, accidentia in Deo esse non posse: sed eum simplicissimam ac perfectissimam esse substantiam: sicut etiam in scripturis ipse sese vocauit τὸ ὤν & τὸ Iehouam. Exod.3.14. Ies.45.3. Aut igitur negandum est prorsus, esse in Deo λόγον, & Spiritum S. aut fatendum, vtrumque in Deo, eandem esse οὐσίαν, eoque vnum esse Deum. Quid etiam absurdius dogmate Tritheitarum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tres esse distinctos, adeoque disiunctos à se inuicem Deos? Certè Philosophia nullo modo fert plures vno esse Deos, quod plura requirant esse vno principia: vnde reliqua sunt omnia quæ cœli terræque ambitu continentur. Neque minùs ineptum est, quod horum quidam scribunt, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnum esse Deum, non vnitate essentiæ, sed indifferenti natura, non secùs atque gignens homo & genitus homo, vnum sunt natura & specie: duo autem essentia, quòd sua quisque subsistat essentia, sed eadem communicet natura: quasi verò sicut inter homines, sic etiam in Deo, diuina natura atque essentia, hoc est, deitas ipsa, realiter in plures sit diuisa: Logica tamen ratione eadem sit in omnibus. Pugnat cum principiis Philosophiæ: Primæ causæ, hoc est, Dei naturam in plures diuidi posse, cùm sit simplicissima & perfectissima.

Neque certè Arius, si verus fuisset Philosophus, idcircò negasset τὸν λόγον genitum esse ex substantia Dei Patris, propterea quòd quibus modis aliqua apud nos fit generatio seu productio, horum nullus in Deum cadere possit. Quasi verò legibus naturæ à se conditæ obnoxius sit Deus, & non alia, præter illos modos, quos in natura enumerabat Arius, ratione potuerit Deus Pater Filium è sua substantia generare. Imo cùm Deus extra suam essentiam è nihilo cuncta creârit, idque ratione nobis prorsus imperscrutabili

rabili: Verùs Philosophus euincit, multò magis eum potuisse intra se è sua substantia eam totam, scilicet communicando, Filium sibi per omnia æqualem procreare, seu producere, ita vt propter vnitatem eiusdem indiuiduæ essentiæ vnus sit Filius cum Patre Deus. Nam si homo in tempore è sua substantia Filium extra se gignit, partem suæ essentiæ illi communicando, ita vt similitudine naturæ tam Filius, quàm Pater sit homo, & ambo vnum sint specie: quid prohibet quin dicamus, Deum Patrem potuisse ab æterno è sua substantia totam eam communicando, Filium sibi intra se generare, qui propter vnitatem eiusdem planè essentiæ non alius esse possit à Patre Deus.

Ac certè dubitari non potest, ne à veris quidem Philosophis, quin Deus vestigia suæ Essentiæ, Sapientiæ, Potentiæ, Bonitatis in iis, quæ condidit, impresserit: præsertim verò in homine, quem Scripturæ ad imaginem Dei conditum scribunt. Gen. 1. 27. In hominib. autem duas spectamus productionum species: Vnam, quæ artis est, vt quum ex aliena materia aliquid per artem efformatus. Alteram, quam naturalem vocamus, vt quum è nostra substantia filios gignimus. Quid ni igitur possit inde effici vtramque etiam in Deo esse admittendam: sed longe præstantiorem, quàm sit in hominibus? præsertim quum artificialis productio, qua omnia è nihilo, vt artifex condidit Deus, quanta & qualis illa sit, videamus.

Est igitur rationi naturali consentaneum, productionem etiam naturalem, sed longe præstantissimam locum habere in Deo, qua nimirum Filium è sua essentia, non partem, sed totam eam communicando & eandem tamen totam sibi retinendo, naturaliter genuerit. An non Sol totam suam lucem naturaliter cum radio communicat, & tamen totam sibi etiam ipse retinet? Imò certè ita totam eandemque cum radio communicat, & sibi retinet Sol, vt propter hanc vnitatem, imo [illegible] lucis, Sol & radius, non duo sint Soles, sed vnus Sol.

Addam & hoc è Philosophia ipsa desumptum, illudque luculentissimum argumentum. Propositio est apud Philosophos certissima: Bonum sui ipsius (vt loquuntur) communicatiuum esse. Et videmus reipsa in natura, quò aliqua res est melior & perfectior, eo etiam illam liberaliùs & largius, se suámque virtutem & bonitatem communicare: Sicut etiam inter homines, quo quis excellentior est, potentior, nobilior, & melior, eo etiam est liberalior. Sic terra, sic arbores, sic aqua, sic ignis, sic animalia, sic cœli, sic astra, sic denique res omnes sese suasque vires semper communicant. Et quo res illæ sunt perfectiores, eò etiam liberaliùs, & se, & sua proferunt.

Est autem Deus summum & perfectum bonum, quo nil perfectiùs esse aut excogitari potest. Quidni igitur fateamur, perfectissimo etiam modo sese communicasse, & communicare? præsertim cùm hæc virtus sese communicandi, à Deo ipso insita sit rebus à se conditis?

Atqui perfectissima omnium communicatio est illa, qua quis totum seipsum, quantus quantus est, hoc est, totam suam, non partem, & candem, non aliam essentiam, communicat. Nihil enim superest, quod possit communicari, si tota communicetur essentia. Ipsa igitur Philosophia, quæ à diligenti rerum naturalium, & earum principiorum ac causarum consideratione desumta est, apertè confirmat, quod Scriptura tradit, Deum Patrem è sua substantia Filium genuisse, totam nimirum & eandem suam essentiam, illi communicando.

Hæc si considerassent Ariani, non in tam fœdum errorem fuissent prolapsi, vt negarent Filium genitum esse ex Dei Patris substantia, ἐκ τῶν verò μὴ ὄντων eum esse contenderent. Neque illud tam ineptum effutiuissent, fuisse, quando non erat Λόγος, hoc est, Filium ideò posteriorem esse Patre, propterea quod omne genitum, & omne factum, posterius est suo genitore, & factore. An non etiam hic error ex ignorantia veræ Philosophiæ profectus est? Quasi verò Philosophia non doceat omnem quidem causam priorem esse suo effectu: sed aut tempore, aut natura, non autem semper tempore, sed semper natura, origine, ordine. An non radius è Sole genitus est? Num igitur Sol tempore prior fuit radio? Minimè verò.

Eadem Philosophia docet contra Sabellium, hoc minime pugnare cum vnitate Essentiæ, nempe tres distinctas inter se realiter personas in vna subsistere Essentia. An non enim tres δυνάμεις [illegible] in vna subsistunt anima: vis intellectiua, motiua, & vegetatiua atque hæ quidem inter se realiter distinctæ? Neque tamen hinc consequi id, quod ab Hæreticis Tritheitis obiicitur, nimirum nos constituere quatuor Deos: vnum, ipsam Essentiam, in qua subsistunt personæ: & tres ipsas personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, eadem docet Philosophia. Neque enim anima, Essentia quædam est à tribus suis essentialibus δυνάμεσι, differens: sed hæ facultates sunt ipsa anima, & ipsa anima nil aliud est, quam suæ hæ facultates. Quid est enim nisi substantia vna spiritualis, qua homo viuit, sentit, intelligit?

Videmus etiam quàm absurda, ἀσύστατα, imò contradictoria iidem scribant Tritheitæ, ex ignoratione Dialecticæ. Aiunt enim ex vna parte, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, esse tres Deos, & quidem tres Iehouas. Nam illud etiam citant ex Genesi 19. versiculo 24. *Pluit Iehoua à Iehoua*, hoc est, (vt interpretantur) Iehoua Filius à Iehoua Patre.

Altera tamen ex parte contendunt, omnia loca, tam veteris quàm noui Testamenti, vbi statuitur vnus tantùm Deus & Iehoua, præter quem non sit alius, ea de solo Patre intelligenda esse, vt quum dicit, *Ego Iehoua, & præter me non est alius*. Ies. 45. 6. An non apertè scribunt contradictoria? Nam iuxta priorem propositionem: Filius est Iehoua, si tres sunt Iehouæ. Iuxta alteram propositionem: Filius non est Iehoua, si solus Pater est ille vnus Iehoua, præter quem Patrem non est alius Iehoua.

Neque valet exceptio: Pater est Iehoua, qui est αὐτόθεος, & de hoc intelliguntur Scripturæ de vno Iehoua. Et Filius est Iehoua, sed non αὐτόθεος. non valet, inquam, hæc exceptio, quia ille Iehoua, qui in Scripturis ait: *Ego Iehoua, & præter me non est alius*: Ies. 45. 6. simpliciter excludit omnem alium Iehouam, præter se: non enim ait: Ego sum Iehoua αὐτόθεος, & præter me non est alius Iehoua αὐτόθεος: quasi vero innuat, præter se esse alium, aut alios Iehouas sed non αὐτόθεος.

Quare euadere non possunt, quin contradictoria scribant. Vnde verò hic tam crassus error? non solùm ex ignoratione Theologiæ & Scripturarum, sed etiam Dialecticæ.

Alios quoque penè innumeros errores in horum libris deprehendo, ex iisdem fontibus ortos: Nam certè ignoratio veræ Philosophiæ & liberalium artium, atque inprimis Dialecticæ, multis causa est multorum errorum, in iis etiam, quæ ad religionem pertinent, quemadmodum ipsa docet experientia.

Alioquin minimè dicimus, aut Philosophiam firma habere argumenta ad demonstranda illa, quæ nobis Scriptura credenda proponit: aut eius ignorationem impedimento cuipiam esse posse, quo minùs veram consequatur Theologiam, & in ea constanter perseueret. Hinc tamen nos discimus, studium Philosophiæ & Dialecticæ, reliquarumque artium liberalium, minimè esse contemnendum. Certè Apostolus de hoc Philosophiæ studio loquebatur, quum dixit, Rom. 1. vers. 20. *Inuisibilia per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus ac diuinitas.*

IX. Sexta causa maioris est momenti, quàm ignoratio Philosophiæ. Hæc autem est ignoratio Sanctarum Scripturarum, vnde posteà sequitur earundem abusus. Hanc adfert Christus apud Matth. 22. versic. 29. *Erratis nescientes Scripturas*, hoc est, quia nescitis Scripturas. Vnde verò hæc ignoratio? Multæ quidem sunt huius rei causæ, sed hæ, quæ ad propositum faciunt, sunt præcipuæ, nimirum, quòd non solum plerique omnes, eas negligant legere, sed etiam quòd, qui ad earum accedunt lectionem, trifariam grauiter peccent.

Primò, quia in ipso ingressu non adferunt animum humilem, qui à Deo petat sapientiam, vt iubet Iacobus, 1. 5 neque docilem, qui nil aliud quærat, quàm à Deo doceri, sed adferunt animum superbum, & præiudiciis corruptum, hoc est, legunt Scripturas, non vt discant, sed vt opiniones aut à se conceptas, aut ab aliis acceptas, abusu sacrarum literarum, quo iure, quave iniuria, mordicùs defendant.

Secundo, quia in ipso progressu, dum scilicet legunt Scripturas, non conferunt Scripturas cum Scripturis, obscuriores cum clarioribus, pauciores cum pluribus, neque eas etiam ad analogiam fidei, tanquam ad lapidem Lydium, hoc est, iuxta prima fidei principia, quæ in Apostolico symbolo continentur, examinant aut interpretantur: sed potiùs quascunque possunt, eas ad sua commenta stabilienda contorquent.

Tertiò, grauissimè omnium peccant, quia etsi scopus omnium Scripturarum est Christus, ipsi tamen quiduis aliud quærunt in Scripturis, quàm Christum, & eius gloriam. Ioh. 5. 39. Rom. 10. 4. imò quærunt, vt Christum sua spolient maiestate & gloria, dum alij (vt Sabellius, Samosatenus, Seruetus) negant eum fuisse quiddam subsistens apud Patrem, sed meram fingunt fuisse idæam: alij (vt Arius) concedunt quidem Λόγον fuisse rem subsistentem, sed Spiritum

quendam creatum esse contendunt, alij denique (vt Tritheitæ) concedunt quidem verbis Christum esse Deum, sed re vera Deum esse negant, dum eum negant illum esse vnicum Deum, qui in Scripturis sese solum adorari iussit, dum disiungunt à Patre, dum minorem esse Patre disputant: denique dum inficiantur esse rerum omnium creatorem, & Deum Israelis. Ita videmus omnes hæreses esse contra Christum, nempe aut contra eius deitatem, vt hæc de quibus iam loquimur: aut contra eius humanitatem, vt Manichæorum, Apollinaris, & aliorum: aut contra eius officium, vt Pelagianorum, & omnium, qui alibi quàm in Christo salutem quærunt. Qui autem non quærit in Scripturis Christum, qui finis & scopus est Scripturarũ omnium: sed potiùs ex ipsius verbo quærit, quo illius obscuret gloriam, qui potest scripturas intelligere? Idcirco docet Apostolus, ideò Iudæos non intelligere vetus Testamentum, sed habere cor obcæcatum, quia Christum non agnoscunt, nec quærunt, 2 Cor. 3. 23. &c. Vbi autem conuersum fuerit illorum cor ad Deum, hoc est, ad Christum, tunc ablatum iri velamen, vt Scripturas intelligant. Et Christus ipse, *Scrutamini*, inquit, *Scripturas, quia illæ testimonium perhibẽt de me.* Io. 5. 39. Item; *Si crederetis Mosi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit.* Io. 5. 46. Lucas verò ait; *Incipiens à Mose & Prophetis interpretabatur illis Scripturas,* Luc. 24. 27. quibus scilicet ostendebat se esse illum, de quo Scripturæ omnes locutæ sint. In summa, qui in Scripturis non quærit Christum, eiusque gloriam ac deitatem, is Scripturas intelligere non potest. Quid verò de illis, qui etiam in Scripturis venantur, si quid sit, quo possint Christum oppugnare, deitatem negare, officium extenuare? Hi certè non possunt non nisi in dies magis ac magis excæcari, & grauioribus implicari erroribus: Deo hanc iniuriam, suarumque Scripturarum abusum vlciscẽte. Ergo ex iis tribus præcipuis fontibus ignoratio Scripturarum proficiscitur. Sunt enim hæc tria ad veram Scripturarum intelligentiam consequendam pernecessaria.

Primò, Animus humilis atque docilis, hoc est, vt in hanc Scholam Spiritus S. ingrediamur, animo ab omni superbia, suique fiducia, atque ab omnibus præiudiciis vacuo: Et vt quæ Spiritus sanctus docet, discamus, non autem, vt dictis aliquot ipsius præceptoris ad nostra abutamur somnia.

Deinde diligens Scripturarum inter se collatio, & ad regulam fidei examinatio. Sunt enim Scripturæ per Scripturas interpretandæ, ita vt nullum admittamus sensum: qui cum aliis Scripturis, & cum principiis fidei non sit consentaneus.

Postremò, in Scripturis semper quæramus Christum, eiusque gloriam, tanquam scopum & finem Scripturarum omnium. Qui enim habet Filium, habet & Patrem, & vtriusq; Spiritum. Et qui honorat Filium, honorat Patrem. 1. Ioh. 2. 23. Ioh. 5. 23. Qui secus fecerit, is in multos labatur errores necesse est, quia nunquam intelliget Scripturas. Et sic videmus vsu venisse hæreticis omnibus. Vnde enim tanta Scripturarum ignoratio, & deinde tot errores & blasphemiæ in mundo, quàm ex hoc fonte & orti sunt & aucti in immensum, nempe, quòd aut Scripturas non legerint: aut si legant, primò non adferunt animum docilem, nec conferunt Scripturas cum Scripturis, nec denique quærunt Christum? An non ex eodem fonte profluxit, & deinde mirificè excreuit Arij error: Christum, qui & sapientia & Λόγος Patris appellatur, non esse Deum verum, sed Spiritum creatum? Homo enim ambitiosus, posteaquam semel hanc in suo capite blasphemiam, colore disputationis accensus concepisset, & impudenter coram Alexandro Episcopo effutiuisset, cœpit porrò Scripturas euoluere, non animo certè, vt apparet ab effectis, cognoscendæ veritatis, sed sui erroris defendendi: neque quærebat Christum & eius gloriam, sed arma potiùs contra Christum. Ideirco non conferebat inter se Scripturas, sed quicquid occurrebat, quòd in suam torquere posset sententiam, illud ad suam blasphemiam stabiliendam pertrahebat. Legerat in libro Ecclesiast. & Prouerbiorum: Sapientiam, quæ est Christus, dixisse, se esse creatam ab initio. Eccl. 24. 14. Prou. 8. 22. En igitur (inquiebat) Christum creaturam. Sed duo loca illa neque diligenter perpendit, neque cum aliis permultis & clarioribus cõtulit, in quibus luce clariùs Christus prædicatur genitus ex Patre, non autem factus, & verus esse Deus, non autem creatus Spiritus, & per hunc omnia esse facta, ita vt nihil sit factum, quod per ipsum non sit factum. Iohan. 1. 3. Si hoc fecisset Arius, intellexisset τὸν Λόγον, seu sapientiam Dei Patris minimè creatam fuisse, sed genitam ex Patris substantia. Legerat itidem Christum dixisse Patrem se esse maiorem. Ioh. 14. 28. Non est igitur (inferebat) Christus Patris æqualis. Quare Deus nõ est. Sed debuisset locum hunc cum aliis conferre, vbi apertè sese æqualem asserit Patri, se & Patrem vnum esse, eiusdem potentiæ ac deitatis, quicquid habet Pater suum esse, Iohan. 5. 17. & 10. 30. & 16. 15. & quæ iis similia scripserunt Apostoli, vt cùm esset in forma Dei, hoc est, verus Deus, eum non cogitasse hanc rapinam, vt scilicet maneret in ea æqualitate cum Patre: sed (ad tempus) sese exinaniuisse, hoc est (illam suam maiestatem in qua æqualis erat Patri) ad tempus quasi deposuisse Phil. 2. 6. Quomodo? Forma scilicet serui sumta, hoc est, factum hominem sub lege, factumque obedientem vsque ad mortem. Tum certè intellexisset Arius verum quoque sensum illorum verborum, Ascendo ad Patrem, quia Pater maior me est: Patrem scilicet non esse maiorem Filio deitate, quæ vna atque eadem est vtriusque, sed aliis rationibus, vt postea à Patribus agnitum, explicatumque fuit, & nos paulo post referemus. Quia igitur neque legit scripturas animo docili, & cognoscendæ veritatis causa, neque illas inter se contulit, neque ad principia fidei, quæ in Apostolico Symbolo continentur, examinauit, in tam blasphemo periit errore. Idem accidit Sabellio & iis, qui eum sequuti sunt. Si enim loca, vbi vnus tantùm Deus prædicatur, diligenter & accuratè contulissent, cum illis, vbi disertissimè scribitur, Patrem, Filium, & Spiritum S. esse tres, & Filium esse à Patre genitum, hùcque à Patre missum, factumque hominem, non autem Patrem: & Spiritum sanctum à Patre & à Filio procedere, & per Filium à Patre missum, & alia id genus loca, non certè propter vnitatem deitatis & essentiæ negasset personarum distinctionem. Contra Tritheitæ non negarent Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnum tantùm esse Deum, si loca de distinctione personarum conferrent cum locis de vno Deo solo adorando, colendo, inuocando. Intelligerent Christum aut non esse Deum adorandum, inuocandum, colendum, quòd cum scripturis apertè pugnare & blasphemum esse norunt: aut, esse vnum cum Patre Deum, propter eandem simplicissimam & impartibilem in vtroque & in Spiritu sancto deitatem. Ergo quia homines isti aut non legunt scripturas: aut si ad earum lectionem se conferunt, neque sese humiliant Deo, vt ab eo petant sapientiam. Iac. 1. 5. neque animum adferunt docilem & præiudiciis vacuum, neque scripturas cum scripturis conferunt, & iuxta analogiam fidei interpretantur: nec denique in scripturis quærunt Christum & gloriam Christi, sed potiùs scripturis abutuntur contra Christum: ideirco fit, vt ignorantes scripturas in multos, eosque fœdissimos & blasphemos prolabantur errores, inque illis pereant pertinaces. Nobis igitur danda est opera, vt contrà, quàm isti faciunt, nos geramus in legendis sacris literis, atque inprimis vt adferamus animum humilem, docilem, Christi amantem, gloriæ illius cupidum, & veritatis sitientem.

X. Septima tantorum errorum malorùmque causa reiectio est bonæ conscientiæ, cum hypocrisi tamen plerumque coniuncta. Hanc adfert Apostolus ad Timoth. 1. 1. 19. scribens, *Retine fidem*, (id est, sanam fidei doctrinam) *& bonam conscientiam.* Coniungit vtramque, quia nec bonam conscientiam habere possumus sine sana fidei doctrina, neque doctrinam sanam retinere sine bona conscientia: ideò subiicit: *qua* (bona conscientia) *repulsa, quidam naufragium fidei fecerunt.* Est enim doctrina cœlestis, diuinus, & pretiosissimus thesaurus. Hunc igitur vult seruari Deus in loco mundo, hoc est, in bona conscientia. Quare si quis, repulsa bona conscientia, malam assumat, & immundum gerat animum, superbiæ, odij, auaritiæ, scelerisque plenum, tametsi externè aliquam simulet sanctitatem, interim tamen Deus non feret, vt tam pretiosus Thesaurus in tam turpi seruetur conscientia. Solet enim Deus hosce hypocritas, qui bonam non curant conscientiam, cum primis hoc spirituali flagello punire, nimirum Spiritu vertiginis, mendacij, erroris, in varias hæreses, opera Sathanæ, illos præcipites dando, idque vt pij inde cognoscant, huiuscemodi homines, meros fuisse hypocritas, sine conscientia, & sine timore Dei. Non enim factos fuisse naufragium fidei & sanæ doctrinæ, si bonam habuissent & retinuissent conscientiam: manifestum est inde, quia Deus cum bona conscientia, vt Apostolus docet, Fidem etiam in suis seruat Electis. Quare dubitare non possumus, quin omnes hi blasphemi Hæretici pessimam secum ferant conscientiam, & bonam longe etiam antè, quàm apertum fecissent naufragium Fidei, repulerint. Exempla aliquot adferre possem in medium, & ea quidem non ex veteribus Historiis, sed quæ nostris contigerunt temporibus. Verùm multis qui, cùm adhuc viuant, & resipiscere possint, parcere volo. Danda verò nobis opera est, vt iuxta præceptum Apostoli seruemus bonam conscientiam, si velimus etiam in fide seruari.

XI. Octaua ac postrema est, quia tanquam reprobi, & ad interitum destinati, Sathanæ hostis Christi, & Patris mendacij, Spiritu ducuntur: Electi enim aguntur à Spiritu Dei, qui eos non sinit in perpetuum seduci. Rom. 8. 14.

Repro-

Reprobis autem Euangelium est velatum: iis (inquit Apostolus) qui pereunt. 2.Cor.4.3. Et quia dilectionem veritatis non receperunt, Deus immittit Spiritum erroris vt credant mendacio. 2.Thess.2.10. Sicut igitur Electi reguntur à Spiritu Dei, sic reprobi aguntur à Spiritu Diaboli, cuius sunt mancipia. Ac proinde, sicut Diabolus non stetit in veritate, sed factus est pater mendacij: sic eius mancipia, reprobi, non possunt non odisse veritatem, & tueri mendacia. Et sicut Sathan ab initio insidiatur Christo: sic eius membra hæretici contra Christum semper pugnant, & eius Spiritum. Et sicut Diabolus abusus est scripturis in deserto contra Christum, idem etiam non possunt non facere Antichristi, Sathanæ membra. Spiritus igitur Sathanæ in suis reprobis causa est, cur ij à veritate ad hæreses deficiant. Debemus igitur nos rogare Deum Patrem, vt posteaquam elegit & vocauit nos εἰς τὴν κοινωνίαν Filij sui, suo etiam Spiritu sancto regat, nec sinat nostras mentes à Spiritu Sathanæ occupari, quo possimus constanter in finem vsque in sana doctrina perseuerare. Deinde debemus confidere, Deum hoc in nobis facturum, quippe qui promisit se exauditurum electos, nec permissurum vt seducantur, & pereant. Postremò tamen non debemus otiari, sed freti ope Iesu Christi, dare operam, vt veritatem ad finem vsque contra omnes Diabolos tueamur. Atque hæc de causis hæreseon satis. Harum autem cognitio triplicem nobis affert vtilitatem. Primùm huc facit, vt agnoscamus quanta sit Dei prouidentia, qui ipsas quoque hæreses opera Sathanæ excitatas, iam inde ab æterno præordinauit & disposuit ad sui gloriam, ad maiorem veritatis confirmationem, ad probationem Electorum, ad discretionem reproborum, denique ad salutem nostram. Deinde huc spectat, vt cognitas has causas, quæ in hominibus resident, caueamus, & his cautis, in ipsas hæreses non prolabamur. Scimus enim, sublatis causis, tolli etiam effecta, & impeditis illis, impediri etiam hæc. Postremo vtilis est ad agnoscendum, quales sint Hæretici: tales præsertim, qui fundamentum ipsum Ecclesiæ & salutis, quod est Christus cum suo Spiritu, conuellere conantur: nempe, reprobos esse, à Spiritu Sathanæ agitatos, hostes Christi, ad iudicium & interitum præordinatos, ac proinde fugiendos esse, vt docet Spiritus S. per Prophetas atque Apostolos: Nam qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Eccles.13.1.

CAPVT II.

De Paralogismis, quos ferè admittunt Hæretici, quum aduersus hanc de Trinitate doctrinam disserunt.

NVNC quibus potissimùm vtantur Paralogismis hæretici, in hac contra sanam doctrinam de Trinitate, pugna: breuiter indicandum est, vt inde etiam nos, quibus vtendum sit armis ad depellenda & retorquenda illorum tela, faciliùs intelligamus. Dimidia enim pars victoriæ est, non tam singula sophismata, quàm sedes sophismatũ omnium, quibus vtũtur Aduersarij nouisse. Ad quam rem vtilissimam nobis præbuit operam Aristoteles: imo Deus per Aristotelem, in libris de Sophisticis Elenchis. Hæc igitur summa retinenda est semper ante oculos, quum sumus cum hostibus congressuri. Primum obseruanda est argumenti forma: deinde eiusdem materia, si quid in eis insit fallaciæ aut erroris: omnis enim Paralogismus, seu fallacia Syllogismi, aut admittitur in forma, aut in materia. In forma, cùm argumentum ita formatur, vt ex præmissis non sequatur conclusio. Agnoscitur autem hoc vitium ab illis, qui regulas, quibus formanda sint argumenta, à Philosophis traditas, norunt. Vt quum, exempli causa, argumentum ex solis componitur negatiuis. Debet enim semper aliqua præmissarum esse affirmatiua, aut quum ex solis constat particularibus. Debet enim semper altera saltem præmissarum esse vniuersalis: aut si ex pluribus conflatum sit, quàm ex tribus terminis argumentum. Tres enim tantum termini debent esse in syllogismo: aut quum ex præmissa particulari, colligitur conclusio vniuersalis, id quod vocant à non distributo ad distributum. Debet enim conclusio semper esse particularis, si altera præmissarum est particularis: aut negatiua, si altera propositionum sit negatiua, quia conclusio semper sequitur debiliorem partem præmissarum: aut quum à genere ad speciem argumentantur affirmando: aut contrà quum à specie ad genus negando. Denique quum ita contra regulas à Dialecticis traditas formatur argumentum, vt conclusio, ἀναγκαῖον non habeat ex præmissis: Ideò hanc fallaciam vocant τὸ παρὰ τὴν τοῦ ἐλέγχου ἄγνοιαν: alij, fallaciam ex ignoratione Elenchi. In hac parte non parum, & non vno modo peccant Aduersarij, vel vt imperiti Dialecticæ, vel etiam fortè ex malitia, vt imponant. Hoc videbimus in ipsorum argumentorum refutationibus. Sunt autem talia argumenta refutanda negatione consequentiæ, & cur ea non consequatur, ostendendum. Materiam vocant ipsas propositiones, quibus constat syllogismus. In ipsis autem propositionibus duo spectanda sunt: Primùm, voces & loquutiones. Secundò, res ipsæ per propositiones significatæ, tam subiecta & prædicata, quàm ipsorum subiectorum & prædicatorum connexiones. Propter voces & loquutiones possunt propositiones esse ambiguæ: ideò tunc vtendum est distinctione. Propter res ipsas possunt propositiones esse falsæ, aut absurdæ, vt si res significata per prædicatum, non conueniat subiecto, & si definitio sit falsa, partitio vitiosa, aut causa impropria pro propria vsurpetur, aut opposita non aptè conferantur. Tunc igitur vtendum est negatione. Ideò Aristoteles duos constituit modos Sophisticorum Elenchorum: alios vocat παρὰ τὴν λέξιν, in ipsa dictione, hoc est, in verbis & loquutionibus. Alios ἔξω τῆς λέξεως, extra dictionem, nempe in rebus ipsis. Et in dictione quidem collocat sex paralogismorum species ὁμωνυμίαν, ἀμφιβολίαν, σύνθεσιν, διαίρεσιν, προσῳδίαν, & ignorantiam figuræ dictionis: quem paralogismum vocat Aristoteles, ὅταν τὸ μὴ ταὐτὸ ὡσαύτως ἑρμηνεύηται: oritur enim ex ignoratione linguarum, hebraismorum, ἑλληνισμῶν, & latinitatis. Extra dictionem septem enumerat, nempe, fallaciam accidentis, vt quum, exempli gratia, vna propositio κατηγορίαν habet οὐσιώδη, altera verò accidentalem, & tamen in conclusione, quod accidentis erat, de substantia prædicatur. 2. A dicto secundum quid ad dictum simpliciter, quam Aristoteles vocat ὁ παρὰ τὸ ἁπλῶς τόδε ἢ πῇ, καὶ μὴ κυρίως. 3 A non causa ad causam. Aristoteles, παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον vocat, 4. Petitionem principij, siue negationem. 5. Plures interrogationes vt vnam 6. Fallac. vitiosi consequentis. Et 7. ignorationem Elenchi: quanquam ij duo postremi potius pertinent ad formam, quàm ad materiam syllogismi. Hæc summa Elenchorum Sophisticorum retinenda est studiosis, quum disputandum est, & his regulis videndum, quibusnam in rebus paralogizent aduersarij: in formane, an in materia. Et si in materia, an in dictione, hoc est, tam in singulis vocibus, quàm in tota propositione: an vero extra dictionem in rebus ipsis, iuxta illas fallaciarũ species, quas ex Aristotele enumerauimus. Hæc pauca ex Aristotele delibasse operæ pretium duxi, vt iam facilius videamus, quinam ex illis potissimùm paralogismi admittantur ab Aduersariis, in argumentationibus contra doctrinam de Trinitate. Omnia enim illorum argumenta esse paralogismos, seu sophismata, dubitari non potest, cum falsum concludant.

II. Vt igitur ad rem veniamus, hi cumprimis paralogismi in hæreticorum argumentationibus obseruantur, tum in dictione, tum extra dictionem. Eorum qui fiunt in dictione, primus ac frequentissimus est ὁμωνυμία. Nomina enim quæ in hac vsurpantur controuersia, non vnius sunt significationis, ὁμώνυμα, persona, substantia, essentia, Deus, Pater, Filius, Spiritus, vnus & vnum, Trinus & tres, solus, ὁμοούσιος, gignere, ἀγεννησία seu ἀγέννητον εἶναι, αὐτόθεος, principium, & alia nonnulla, vt videbimus suo loco. Exempli causa: Seruetus negat, τὸν λόγον, & Spiritum S. esse personas, ac proinde fingit τὸν λόγον esse ideam: Spiritum, Dei virtutem & ἐνέργειαν: Ratio, quoniam, (inquit) persona significat qualitatem & officium, in Deo autem non sunt fingendæ tales personarum qualitates. Sed non intellexit nebulo personæ nomine significari etiam substantiam ratione præditam. Sabellius quoque eundem admisit paralogismum, quum ideò negauit esse tres personas, quia persona significat substantiam ratione præditam, indiuiduam, & ab alia separatam, vt apud nos: Deus autem simplex est & vna substantia seu οὐσία. Sed neque is nouit, personæ nomen, quatenus substantiam significat, bifariam accipi: Primum pro substantia vna, ab alia non tam distincta, quàm etiam seiuncta, vt sunt homines inter se: deinde pro substantia vna, ab alia quidem quoad subsistendi modum distincta, sed nequaquam quoad essentiam diuisa atque diuersa, & tales dicimus esse personas in Deo, vti etiam sunt essentiales animæ facultates in anima. Alia non affero exempla breuitatis causa, sed suo quæque loco videbimus.

Secundus, isque etiam frequentissimus est ἀμφιβολία, cùm scilicet argumentantur ex scripturarum locis, qui multiplicem possunt habere sensum, ipsi verò hæretici illum arripiunt, qui neque cum aliis scripturis, neque cum analogia fidei est consentaneus. Vt verbi gratia, quum probant solum

Patrem ideò esse illum vnum Deum, quem prædicant scripturæ, & extra quem non est alius Deus, quia dixit Christus, *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum.* Ioh.17.3. Ἀμφιβολία est in his verbis. Potest enim illud τὸ μόνον referri ad subiectum, id est, ad Patrem, vt sit sensus, solum Patrem esse verum Deum, vel ad prædicatum, vt sit sensus: Patrem esse illum Deum verum, qui solus & vnus est. Hic alter sensus, & melius conuenit cum structura verborum, & consentaneus est cum aliis sacris literis. Neque enim propterea negatur Filius esse verus ille Deus, qui solus & vnus est, quia hoc ibi affirmatur de Patre: id quod etiam Thomas Aquinas obseruauit contra gentil. lib.4. c.8. Deinde etiamsi admittatur prima lectio, potest tamen bifariam intelligi, nempe, aut solum Patrem ita esse verum Deum, vt excludatur Filius & Spiritus sanctus: Sed hic sensus cum aliis scripturis non congruit. Aut, vt alia tantum omnia quæ non sunt eiusdem cum Patre essentiæ, negentur esse Deus. Atque hic sensus cum aliis scripturis pulchre conuenit. In huiusmodi igitur argumentis, quæ ex locis scripturarum aliquo modo ambiguis, contra alios scripturarum apertos locos concludunt, videmus inesse fallaciam ἀμφιβολίας.

Tertius est, Compositionis, quum scilicet coniungunt in oratione, quæ sunt distinguenda, vt verbi gratia, quum probant, ideo solum Patrem esse Deum verum, quia in Symbolo legimus. Credo in vnum Deum Patrem. Hic enim coniungunt nomen Patris cum nomine Dei, nullamque interponunt distinctionem inter Dei, & Patris nomen, cùm tamen distinctè ita legendum esse videatur, vt primo dicatur in genere: *Credo in Deum*, posteà vero per personas, quasi per partes explicetur, quis sit iste Deus, nempe, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Hi enim tres Elohim sunt ceu partes non totales, sed essentiales, τοῦ Iehouæ.

Quartus Diuisionis, quum disiungunt quæ sunt coniungenda: vt quum eludunt locum, quo probamus Christum esse Deum magnum, in Epist. ad Titum, τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ χριστοῦ: commate tantum posito inter θεοῦ, & καὶ σωτῆρος, & vtrumque prædicatum coniungentes cum eodem subiecto, Ἰησοῦ χριστοῦ. Tit.2.13. Illi vero colon interponunt, & nomine Dei intelligunt Patrem: de Christo autem nomen tantum σωτῆρος prædicari volunt. Hic certè diuidunt quæ diuidi non possunt, nec phrasis græca ferre potest hanc diuisionem, quum non sequatur articulus, καὶ τοῦ σωτῆρος Ἰησοῦ χριστοῦ. Est etiam nonnunquam videre in horum argumentis paralogismum, qui oritur ex ignoratione figuræ dictionis: hoc est, ex ignorantia hebraismorum scripturæ sanctæ, vt verbi gratia, quum probant Tritheitæ, ideo Patrem & Filium esse duos Iehouas, quia scriptum est in Gen. *Pluit Iehoua à Iehoua* Gen.19.24. Paralogismus hic oritur inde, quod non intelligunt hoc hebraismo significari Deum immediatè per se pluisse extra ordinem naturæ, exerto è cœlis brachio sulphur & ignem supra illas ciuitates copiosè misisse: quasi dicat Moses, Iehoua à seipso per seipsum. Deinde etiamsi darem cum Patribus, Iehouam, id est, Filium pluisse à Iehoua, id est à Patre: tamen inde non sequeretur, esse igitur duos Iehouas. Est enim consuetudo sacrarum literarum, vt Iehouam à Iehoua vocent personam, quæ est Iehoua, ab alia persona distinctam, quæ etiam est Iehoua. Itaque erit etiam fallacia ex ignoratione figuræ dictionis. Idem contingit in aliis non paucis scripturæ locis, vbi hebraismi ab aduersariis non intelliguntur, ac proinde malè ex locis perperam intellectis, ratiocinantur. Hi sunt paralogismi in dictione positi, & quidem frequentissimi, in hac disputatione de Trinitate.

III. Extra dictionem quoque hos maximè vsurpant paralogismos: Primus est, à dicto secundum quid ad dictum simpliciter, vt quum ex eo, quod Pater aliquando solus nominatur & dicitur Deus, præsertim vbi fit mentio Filij, & Filius ipse non appellatur Deus: inde inferunt, solum Patrem esse verum Deum, vt quum ex loco Apostoli, *Nobis vnus est Deus, qui est Pater.* 1. Cor.8.6. inferunt, non igitur Filius est Deus. Præter alios paralogismos, est etiam hic, & in aliis similibus locis, paralogismus à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Damus enim Patrem sæpe solùm appellari Deum, verum non simpliciter, sed secundum quid, hoc est, κατ' ἐξοχὴν & principaliter, quia is solus est talis Deus, qui etiam sit principium totius deitatis in Filio, & Spiritu sancto. Deus enim simpliciter non est Pater solus, sed Pater & Filius simul, ac Spiritus sanctus, inseparabiles à se inuicem, quando omnes simul vna sunt, & eadem essentia. Sic in argumento inde deducto, quod Christus vocatur Filius Dei, vt quum aiunt: Si Deus nil aliud est quam vna & æterna οὐσία, & hæc οὐσία nil aliud est, quàm ipse Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ergo si Christus est Filius Dei, consequitur eum esse Filium non solum Patris, sed etiam sui ipsius & Spiritus sancti. Hic præter alias fallacias, est etiam paralogismus à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Non enim Christus Filius est Dei, ita simpliciter appellari: sed Filius est Dei secundum quid dicti, hoc est, Patris. Qui enim simpliciter Deus dicitur, est Pater, Filius, Spiritus sanctus, vna & eadem essentia. Christus autem dicitur, & est Filius Dei, respectu tantum Patris.

Secundus Paralogismus quoque, qui dicitur non causa vt causa, non raro inuenitur in argumentationibus aduersariorum: Vt in argumentis ductis à proprietatibus personarum ad essentiam, quale hoc est: Solus Pater est ἀγέννητος. Ergo solus est verus Deus. Hic præterquam quod admittitur paralogismus ὁμωνυμίας, in dictione ἀγέννητος, vt paulo post videbimus: est etiam fallacia non causæ vt causæ. Causa etiam cur Pater sit Deus, non est proprietas ipsa personalis ἀγεννησία, sed essentia diuina. Proprietas enim constituit personarum distinctionem, vt ἀγεννησία Patrem, γέννησις Filium, ἐκπόρευσις Spiritum Sanctum. Sed ipsa essentia constituit (vt ita loquar) Deum. Ac proinde si quis velit probare, solum Patrem esse Deum, probandum illi primo fuerit, in solo Patre esse diuinam οὐσίαν. Idem dico de ἀνάρχῳ & αὐτογόνῳ. Item omnibus in locis, in quibus Scripturæ mentionem faciunt Patris & Filij, & Patrem solum vocant Deum, Filium vero non ita, sed Dominum aut Christum, vt 1.Corinth.6.8. Iohan.3.17. Si quis inde inferat, vt Ariani: Christum igitur, aut Apostolum voluisse concludere, solum Patrem esse Deum, fallaciam admittit non causæ vt causæ. Causa enim, cur sic loquuti sint Dominus Iesus & Apostolus, in locis suprà citatis non fuit, vt significarent solum Patrem, excluso Filio, esse Deum: sicut etiam causa, cur ibidem Filium solum vocent Dominum, non fuit, vt ab hac dominatione excluderent Patrem, sed causa fuit, vt ostenderent nullum eorum, qui à Gentibus habentur pro Diis & Dominis, esse Deum aut Dominum: sed Patrem, qui est omnium auctor creaturarum, esse Deum, à quo non separatur Filius, & Spiritus sanctus, qui vnà cum Patre omnia condiderunt. Et vnum tantùm esse Dominum Iesum Christum, à quo non excluditur Pater, nec Spiritus, vnumque tantùm esse Mediatorem, qui est Christus. Haud infrequens est hic paralogismus in argumentationibus Hæreticorum.

Tertius est paralogismus, qui ducitur ex ignoratione Elenchi, nempe quum ipsa conclusio non habet ex præmissis necessariam ἀκολουθίαν. Atque hic frequentissimus est & longè ac latè patet. Ad hunc enim referuntur omnes alij paralogismi, tàm quando peccatur in forma, quàm quando peccatur in materia: & tàm illi qui in dictione, quàm qui extra dictionem admittuntur. Si enim vitium aliquod sit in præmissis, conclusio semper est ἀσυλλόγιστος, quia non habet necessariam ex illis sequelam. Omnis autem vitiosa & infirma argumentatio, ignoratio est Elenchi, nam Elenchus firmam significat probationem. Proinde ignoratio Elenchi est, ceu locus communis, ad quem omnes fallaciæ reuocari possunt. Et sic Aristoteles scriptum reliquit, omnes superiores fallaciarum modos ad hoc caput referri posse. Speciatim vero ad hanc fallaciam refert Aristoteles vitiosas & ambiguas oppositiones. Vitiosæ autem oppositiones sunt, quum pugnantia non conferuntur ad idem, secundum idem, similiter, & secundum idem tempus: ac proinde quæ videntur pugnantia esse, sed non sunt propter diuersos respectus, quibus possunt considerari. Omnis enim contradictio fit respectu eiusdem, & eodem tempore.

Exempla adfero huius paralogismi in argumentationibus nostrorum aduersariorum in hac doctrina de Trinitate.

Si Christus (inquiunt) est vnus cum Patre Deus, non est minor Patre, nec Pater maior Filio. Non enim potest idem Deus esse minor seipso aut maior.

At Christus minor est Patre, ait enim, *Ascendo ad Patrem meum: quia Pater maior me est* Ioh.14.28.

Ergo Christus non est vnus cum Patre Deus, quia hæc inter se sunt pugnantia, Christum esse minorem & non minorem Patre.

Fallacia hæc est ex ignoratione Elenchi. Non enim vere inter se pugnant, Christum esse minorem, & non minorem Patre, si diuersi considerentur respectus, & diuersæ naturæ in Christo. Quà homo, certè minor est Patre: item quà Mediator: sed quà Deus, non est Patre minor. Si eodem respectu, & secundum eandem naturam diceretur minor & non minor, verè de eodem pugnantia, & contradictoria affirmarentur, quia omnis contradictio fit respectu eiusdem, & eodem tempore. Sed cùm ista pugnantia non dicantur de Christo secundum idem: idcirco non sunt verè pugnantia: proinde fallacia admittitur, quæ ignoratio Elen-

tio Elenchi dicitur. Item: si Deus est vnus, (inquiunt) nõ est igitur Trinus, seu, non sunt tres Pater, Filius, Spiritus, & nõ vnus Deus quæ aperta est contradictio. Neque [illegible] vlla est contradictio quia hęc non dicuntur secundum idem & eodem respectu. Esset [illegible] vnus tantum est Deus & hic est Pater, Filius, Spiritus S. personas autem seu [illegible] diuersos subsistendi modos [illegible] esse [illegible] sunt Pater, Filius, Spiritus S. Ergo hæc fallacia frequentissima & in argumentationibus hæreticorum, & tunc maximè admittitur, quum sibi videntur nos deduxisse ad absurda & contradictoria, seu quouis modo pugnantia, quum tamen non sit pugnantia. Atque huc speciatim pertinent omnia argumenta, quæ extra verbum Dei a solis Philosophiæ aut aliarum artium principiis ducuntur qualia multa erant Arrii & Eunomii [illegible] vt apud Patres videre est. Et qualia sunt omnia Turcarum & aliorum infidelium argumenta. Nam ex multis quidem naturę principiis confirmari possunt ea, quæ scripturæ de Deo tradunt [illegible] illi sola [illegible] firma probatio, aduersus ea quæ in sacris literis traduntur. Quare in huiusmodi argumentis omnibus semper admittitur paralogismus hic, qui ex ignoratione Elenchi ducitur.

IV. Nunc teneamus alterũ caput horum [illegible] nẽpe ad quasnam sedes omnes aduersariorum paralogismi ad uersus sanam doctrinam de Trinitate referri possint ac debeant. Hoc autem nosse est multò vtilius & magis necessarium, quàm multis fortè prima fronte videantur. Hac. n. ratione: Primò citius & facilius possimus videre a[illegible] rationum fallacias, dum tenemus ad a[illegible]am harum [illegible] nes esse referendas. Deinde non cogimur me[illegible] huc atque illuc inuestigandarum responsionum gratia euagari, sed ex ipsis fallaciarum sedibus [illegible] modo responsiones nobis suppeditantur præsertim si teneamus regulas, quibus in vnaquaque fallaciarum [illegible] vtendum est. Si n. verbi gratia, teneamus varias & multiplices significationes eorum vocum, nominum & verborum, quæ in hoc genere doctrinæ de qua disputarunt vsurpari solent habebimus quid mox respondendum sit ad sophismata, quę ad [illegible] pertinent. Atque ita de reliquis. Nũc igitur ad tertium caput horum [illegible] veniendum est, in quo explicandæ nobis sunt præcipuæ & generales aliquot regulæ, quib. vtendum nobis est in fallaciis cùm dignoscendis, tum refellendis.

CAPVT III.

Aduersus fallaciam [illegible] diuersorũ nominum, & verborum ambiguorum explicatio.

ADVERSVS [illegible] tenenda sunt multiplicia horum nominum & verborum, quæ sequuntur, significata. Diximus enim, si in præmissis sit ambiguitas, sicut semper est in [illegible] diluenda esse argumenta distinctionibus. Primum autem nomen, quod vsurpatur in hac disputatione, est nomen Dei & Iehouæ. Nobis igitur huius nominis significata, quantum sc. ad hanc pertinet disputationem, cognoscenda sunt.

Nomen Deus aliquando ponitur indefinitè, & ita accipitur [illegible], seu (vt [illegible]) simpliciter, i. e. pro [illegible] diuina, quæ est numen, à quo per quem, & in quo [illegible] est Pater, Filius, & Spiritus S. Atque ita accipitur in omnibus illis locis, vbi non contrahitur & [illegible] hoc nomen, vel per expressum nomẽ Patris, aut Filii aut Spiritus S. vel per aliquã illius loci circumstantiam. Hoc verò [illegible] tissimum est in sacris literis tam veteris quam noui Testamenti, vt apud Matthæum, *Dominum Deum tuum adorabis* Mat. 4. 1[illegible] Multò verò magis, cùm tales adeunt circumstantiæ quibus ipsæ quoque personæ indicantur, vt ad Romanos 11 ver. 14. *Quis cognouit mentem Domini?* i. Dei: *Nam ex eo & per eum, & in ipsum sunt omnia.*

His enim particulis nomen Dei essentialiter accipi pro tota diuina essentia quæ est Pater, Filius & Spiritus S apertè indicat Apostolus. Ita Iohannes postquam dixisset. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo: Pater, [illegible] & Spiritus S.* 1. Ioh. 5. 7. Postea dixit *Testimonium Dei maius est*: Hic certè non potest accipi nomen Dei, nisi essentialiter pro ipsa diuina essentia, quæ est Pater, [illegible] & Spiritus S. Hoc est primum ac principale significatum.

Alterum significatum [illegible] ponitur definitè, capitur personaliter, seu vt alii loquuntur, secundum quid, h. e. secundum certam proprietatem, qua certa indicatur persona, quæ [illegible], vt modò persona Patris tantũ: modò persona tantum Filij, modò persona tantùm Spiritus S. Et hoc vbicunque nomẽ Dei ad certam aliquam Personam, vel expresso, vel per [illegible] indicato nomine, aut Patris, aut Filii, aut Spiritus sancti contrahitur, vt *[illegible] erat apud Deum*, hoc est, apud Patrem Deum. Iohan. 1. Personaliter enim & definitè pro persona Patris vt accipiatur, cogit loci circumstantia, quia distinguit [illegible] à nomine Dei, apud quem erat: Non distinguitur autem ab essentia diuina, quę est Deus simpliciter, & indefinitè. Ac proinde mox subdit, *& ille [illegible] erat Deus*, nempe non minus quam Pater, apud quem erat & est. Significare enim voluit Iohannes, tam [illegible] quam Patrem verum esse Deum, vt postea in Epistola explicauit, 1. Ioh. 5. 7.

Tertium significatum est, quum principaliter, & [illegible], de Patris persona prædicatur. Etsi enim hoc nomen Deus ex æquo de Patre, de Filio, & de Spiritu sancto prędicatur, quia ex æquo illorum quisque est Deus, tamen principaliter [illegible], hoc nomine sæpe significatur Pater, nempe quatenus ipse prima persona ordine, à nullo originem trahens. Ipse autem origo existens & Filii & Spiritus sancti [illegible] que & principium totius deitatis, imò rerum omnium. Etenim hoc est illud ipsum, quod principaliter significat nomen Iehouæ & Dei Significat. n. illũ, qui a nullo sit, & à quo fiunt omnia, ac proinde qui principatum inter omnia re[illegible]at. Hic autem est Pater, quia ab ipso primum sunt Filius, & Spiritus S. duo coæterna principia: deinde ab hoc eodem Patre per Filium & Spiritum S creata sunt, & conseruantur omnia Postremò Pater est ille, qui per Filiũ, & per Spiritum sanctum Ecclesiam colligit, vocat, iustificat, sanctificat, regit, exaudit, & tandem glorificabit: denique est ille, qui principaliter omnia agit, licet per Filium, & per Spiritum sanctum, tanquam per duo principia à se producta [illegible] & [illegible] Hoc idem apparet ex locis Scripturarum, vbi [illegible] quandam, Pater præ Filio & Spiritu sancto appellatur Deus, imò Deus Christi nominatur: *Ascendo ad Deum meum & Deum vestrum.* Io. 20. 17. Ephe. 1. v. 3. *Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi* [illegible]. Ita 2. Cor 1 v. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi.* Et Christus ipse ait, Patrem suum esse illum Deum, qui est vnicus & verus. Io. 17. 3 Ex iis omnibus locis apertè colligitur Patrem [illegible] eóque principaliter præ Filio & Spiritu S. appellari Deum, idque quia à nullo est, & ipse est fons atque origo omnium, tam Filii & Spiritus sancti, quam rerum conditarum. Et sic exponi potest Symbolum: *Credo in Deum Patrem creatorem &c.* Quia is [illegible] est Deus & creator: Nam licet vt dixi ex æquo hoc nomen Dei & Iehouæ prædicetur de singulis personis, quia vna est eadémque omnium deitas, atque essentia: tamen quia Pater à nullo est & ab ipso [illegible] omnium fonte & origine est Filius: deinde à Patre simul & a Filio Spiritus S. Idcirco iuxta ordinem quem indicat Scriptura nempe originis, nomẽ hoc prædicatur prius de Patre deinde Filio, & demum de Spiritu sancto. Atque hæc mihi videtur esse causa, cur, quũ mentio fit Patris & Filii, ibi solet Pater nominari Deus, non autem Filius, quanquam Filius à [illegible] nunquam excluditur. Ratio est quia hoc nomen Deus, prius de Patre prædicatur, quam de filio S[illegible] cur etiam, quum de corpore solari & radio simul loquimur, soliti sumus nomine Solis appellare ipsum corpus solare, non autem radium, cùm tamen etiam radium seorsim [illegible] Solem: prius enim & principaliter de corpore solari prædicatur Solis nomen: posterius autem & secundariò de ipso radio. Et hæc eadem est causa cur in Scripturis Pater sæpius, quàm Filius, vocatur Deus, & sæpius Filius, quàm Spiritus S. Ex iis tribus porro significatis suppeditatur nobis copiosa materia ad varia sophismata respondendi, & multas quæstiones explicandi, vt ad omnia argumenta Sabellii, quibus conatur concludere vnam tantum esse personam & Deum, & negat alias duas personas, quia scilicet sequeretur, esse tres Deos: [illegible] admittitur in nomine Dei. Iuxta primam significationem docemus etiam nos, vnum esse Deum nempe essentialiter & simpliciter: sed hunc dicimus esse Patrem Filium, Spiritum sanctum. At iuxta secundam significationem non sic docemus, S[illegible] omnia argumenta Tritheitarum, nempe esse tres Deos, non vnum tantùm: ex hac distinctione suppeditatur nobis responsio. Tres ergo sunt iuxta alteram significationem, nempe [illegible], & personaliter non autem iuxta primam. Et sic Patres dixere Deum de Deo, nimirum [illegible], nomen Dei accipientes. Sic ad argumenta Arii, solum Patrem esse verum Deum, ex hac eadem distinctione respõdemus. Damus iuxta tertiam significationem, hoc est, principaliter & [illegible] quandam, quod dicit. Pater enim solus est principaliter Deus, quia fons est totius deitatis, & rerum omnium. Atque hinc

Patet responsio ad quæstionem, cur Christus omnia referre ad Patrem, & hunc solum semper appellare soleret Deum: Quia hunc nouerat esse solum D[...] principaliter, h.e. fontem & originem omnium, totiúsq. Deitatis. Item hinc patet responsio ad alteram quæstionem, quænam differentia sit inter has locutiones Scripturæ, Deus est Pater, & Pater est Deus. Item Deus est Christus, & Filius est Deus. In prima vbi Deus est subiectum essentialiter capitur, & est sensus: Essentia diuina est Pater ipse, & Filius ipse & Spiritus S. ipse. In altera vbi Deus est prædicatum, personaliter capitur, & quidem [...] [...] & posterius originis. Et sensus est: Pater est Deus non simpliciter, sed ingenitus, & principaliter: Filius est Deus, non simpliciter, sed Deus genitus. Atque hæc tria significata propria sunt nominis Dei & Iehouæ significata: Primò quando indefinitè ponitur, pro essentia capitur. Secundò, quando definitè de aliqua prædicatur persona. Tertiò quando accipitur [...] & principaliter pro Patre. Et ita propriè spectant ad præsentem disputationem. Aliquando verò hoc nomen, Deus & Iehoua transfertur ad creaturas, ad Angelos, ad homines, ad res etiam inanimas, vt ad Arcam ad vrbē Hierosolymorum idque impropriè, & non vnam ob causam, sed aut propter officium, quod sustinent Dei, vt Iudices & Reges: aut [...] quod symbola sint præsentiæ Dei, vt Arca. Hæc est prima regula de [...] nominis Dei.

II. Secundo loco vsurpantur hæc nomina, Pater, Filius, Spiritus S. Sunt autem & hæc [...]. Patet ergo cùm de Deo dicitur, trifariā accipitur. Primo, pro Patre Christi, seu [...]. Hoc sensu prima duntaxat persona est Pater. Ita quū Christus suū nominat Patrem, hunc intelligit. Secundo pro Patre omnium electorum, h.e. omnium eorum, quos sibi delegit & adoptauit in filios, verè etiā regenuit. Hoc sensu, tam Filius ac Spiritus S. quam Pater Christi, Pater noster est. Opus n. electionis & regenerationis non est solius patris Christi sed & Filii & Spiritus S. Scriptura.n. docet indefinitè, Deum nos elegisse & regenerasse. Quanquā principaliter pater Christi, noster quoque est pater: Quia nos ipse per Filiū & Spiritum S elegit & regenerauit & ab ipso est omnis paternitas. Ideo Filius, Pater æternitatis, i.æternus, appellatur. Iesa. 9.6. Et sic intelligo illud ad Ephes. 4.6. *Vnus est Deus, & Pater omnium* sc. electorum & regeneratorum. Quare quum etiam inuocamus Deum, dicentes: *Pater noster qui es in cœlis*: immediatè quidem, & principaliter patrem Christi, qui etiam est noster pater, inuocamus, sed cū hoc ipsum quoque Filium & Spiritum S. inuocamus & nomine Patris significamus.

Tertio pro patre omnium creaturarum accipitur in Scripturis. Hoc sensu tā Filius & Spiritus S quam Christi pater, Pater sunt noster, & omnium rerum conditarum: significat .n. Pater, autorem. Vnde apud Iobum legimus: *Quis est pluuiæ pater: de cuius vtero egressa est glacies* Iob 38 2[...]. Auctor autem rerum omnium non tam pater Christi est, quàm & Filius, & Spiritus S vt antea ostendimus, quanquam pater Christi principaliter & [...] Pater & creator omniū dicitur. Sic Iesa accepit: *Nunc tu Domine es Pater noster, nos lutum tuum: tu figulus noster, nos omnes sumus opus manuum tuarum.* Iesa. [...] Et ad Hebr. 12.[...] Deus in genere vocatur pater Spirituum, i. animatum. Sic apud Iesa.[...] .16. *Animam ego feci*. Deinde quatenus hoc nomen Patris accipitur pro patre ipsius Christi, bifariam capitur. Primò, vt est pater [...] æternus. Ita est Filius patri coæternus & [...] vt apud Ioh. *Deus misit Filium suum in mundum* & ita Filius vnigenitus patris Filius vocatur. Io.3.16. Secundo capitur vt est pater Christi quatenus Christus vt homo conceptus è Spiritu S Filius Dei Patris appellatur, vt apud Lucam, *Filius Altissimi vocabitur: id quod nascitur ex te* Luc.1.3[...] Hac nominis huius distinctione ad [...] fallacias, quæ ex [...] nascuntur respondere facile potest vt, *Vnus est Deus qui est Pater omnium.* Eph.4.[...] [...] igitur Pater est Deus. Primū hic [...] i. est Non [...] dicit pater Christi, sed pater omniū. Pater autem omnium [...] non solùm persona Patris, sed etiam Filius & Spiritus S. Deinde etiamsi personam patris intelligas, tamen est alta [...]. Est.n. pater Christi, pater etiam omnium nempe principaliter.

Nomen Filii significat primò filium naturalem deinde adoptiuum Filius autem naturalis duplex est. Vnus qui ita ex patris natura & substantia nascitur, vt partem substantiæ illius, nō autem totam accipiat. Tales nos sumus ex nostris parentibus. Alter, qui ita ex patris est substantia, vt eādē & totam in se habet. Talis est Christus, qua [...] est. Hoc enim Filii naturalis nomen, quatenus de Christo dicitur, trifariam accipi solet Primo quatenus Christus est ex substantia patris genitus, sic Filius est patris [...] tanquam [...], & vnigenitus. Secundo, quatenus ex substantia quidē matris vt homo cōceptus est, sed hoc virtute Altissimi h.e. Patris. Et postremo propter gratiā vnionis, vt vocant, qua factum est vt eum diuino [...] vnita sit [...] humana natura Ita Christus nō est [...] patris, imò ita minor est patre, ita ascendit ad patrē: ita orat patrē, &c. vt homo, vt mediator, vt Filius Dei Patris per gratiam Hypostaticæ vnionis. [...] itē & [...] nomē bifariā capitur. Primo pro re creata & dono Dei in hominibus. Sic Iac.1 v.5. Secundo, pro re substantiali & persona Sic Prou 8.v 22. Ioh.1 v. .1[...] [...] i. factus est homo, i. carnē assumsit. Spiritus itē sanctus bifariam accipitur: Primo pro virtute Dei dono sc. actione [...] aque Dei. Sic non est in Deo vt somniant Serueriani. Esset enim accidens in Deo, quod est impiissimum cogitare, sed est in piis hominibus, in quibus operatur Deus. Secundo, pro virtute substantiali, iudicio & v[...] [...] prædicta, h.e. pro tertia persona Sic dicimus Spiritū S. esse in cœlo esse in Deo, eōque Deum verum in Deo vero. [...] 1. Cor. 2.12. Ergo quum Aduersarii contendunt Spiritum [...] non esse verū Deum, quia est virtus Dei in electis [...] peccata [...] Spiritus.n. sanctus significat etiam personam subsistentem.

III. Tertio loco occurrūt duo nomina maxime [...] VNVS & TR[...], quæ & ipsa sunt [...]. Maximè n fallaciæ admittuntur in iis duobus nominibus [...] & [...]. Vt quum dicimus vnum esse Deum tribus personis [...] & tres personas esse vnū Deū. Videndum igitur quot modis aliquid dicatur, & [...] vnum deinde quot modis vnū possit esse multa. Principio autē illud statuendum est, quū in Scripturis Deus dicitur esse vnus, hoc intelligendum esse modo omnium perfectissimo. Quis autē sit modus perfectissimus, quo aliquis possit dici vnum, inuestigandum est in ipsa natura. Et dum hoc facimus, non facimus præter verbū Dei. Nam Apostolus non improbat hanc rationem, quum ait, Rom.1.2[...]. *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Vtar autem in hac inquisitione Aristotelis opera atque iudicio Magnum enim certè fuit ingenium Aristotelis, & ipse diligentissimus fuit rerum naturalium perscrutator. Is itaque Metaphys lib 4.c.6. inquirit [...]. Ac quum ostendisset alia esse, & dici vnum per accidens, alia per se: postea eorum, qui dicuntur vnum per se, tradit sex modos sex, quorum vnus perfectior est altero.

1. Vnum [...] i. continuo.
2. Vnum [...] i. subiecto.
3. Vnum [...] i. genere.
4. Vnum [...] i. specie.
5. [...] h e. definitione, quæ explicat quod quid est, Atque hi quinque modi imperfecti sunt, perfectissimus est sextus: nempe ille, quo aliquid simplici & indiuisibili essentia vnum est. Hoc.n. assumit principium, quod est vera vnius definitio. Eatenus aliquid est vnū quatenus est indiuisibile. Proinde quātò minus aliquid est diuisibile: eò etiā magis est vnū Exempla: In quantitate continua punctus est verè vnū, quia indiuisibilis. In quantitate discreta vnitas. Quid.n. indiuisibilius vnitate? In genere substantiæ: substantia immaterialis, vt est anima. Hæc n. diuidi non potest, sicut substātia corporea & materialis: Hic igitur est modus perfectissimus in natura quo aliquid est verè verū: nēpe illo quo aliquid est omnino [...]. Si igitur sit aliquid, quod sua essentia seu substantia nullo prorsus modo diuidi possit, sed omnino [...] illud fuerit verè & perfectissimè vnū. Talis autē Deus est quia simplicissimus, & immēsus. Verè igitur Deus vnus est [...]. Quare non potest Deus esse & dici vnus, aliquo illorum superiorū modorū, qui sunt imperfecti: sed hoc tantùm postremo, qui perfectissimus est, nempe, quo ita est vnus essentia sua simplicissima, vt nullo modo possint esse plures essentia Dei. Atque hic est modus, quo ipsemet Deus in Scripturis docet se vnum esse. Quod enim per Mosen dixit: *Audi Israel, Iehoua Deus noster, Iehoua vnus est*: Deut.6. illud explicat per Iesaiam: quonam modo sit vnus: nempe, vnica, æterna & indiuisibili essentia Et hoc facit, quum ait, *Ante me non est Iehoua, & post me non erit.* Item, *Ego primus & ego nouissimus, & præter me non est Iehoua.* Ies. 4[...].10 & 44.6. Iehoua n. essentiam significat. His autem particulis exclusiuis, præter me, & extra me, excludit omnem aliam a se vno, essentiam. Docet igitur, ita esse vnū essentia, seu vnam essentiam, vt non possint esse plures essentiæ, plurésve essentiæ. Quum igitur nomen *vnum* sit [...] & hoc abutantur Hæretici aduersus sanam doctrinam de vera Dei vnitate, tenenda sunt hæc varia VNIVS significata quib. illorū sophismata: & [...] refelli possint: vt ostendendum est, Deum esse Vnum modo omnium perfectissimo. Ex his autem facile etiam est videre, quot modis aliquid vnum possit esse & dici MVLTA, & proinde quomodo Deus sit vnum, nempe [...] & tamen

tiam multa, sed alia ratione. Nam illud principium retinendum est: Nihil esse & dici vnum, ac multa, respectu eiusdem, & secundum idem, quia [illegible] ea foret contradictio, esse vnum, & non esse vnum. Proinde neque Deus qui est summa veritas, & in quem non potest cadere contradictio, potest esse vnum & multa, respectu eiusdem, & secundum idem. Quare si Deus vnus est simplicissima & indiuisibili essentia, vt Scriptura docet, consequitur nullo modo posse plures esse essentia Deos, vt hinc appareat, quam stultum sit dogma Tritheitarum, [illegible] & numero Deos. Deus igitur vnus non potest esse plures, vt illa quæ sunt vnum genere, plura autem sunt specie: neque ita, vt quæ sunt vnum specie, plura autem sunt [illegible] essentia & numero differentia: [illegible] modo, quo [illegible] vnum quidē sunt continua, plura vero partibus integralibus, in quas secari continua [illegible] vnum, vt quæ sunt vnum [illegible] substantia & accidentibus. Quo igitur [illegible] modo ille qui Deus vnus cum sit numero est etiam Trinus? [illegible] Deus esse etiam tres, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, supra est demonstratum è Scripturis. Quo modo [illegible] vnus, tum est explicatum. Modus quo [illegible] Deus vnus sit etiā Tres, dici à nobis potest è Scripturis: explicari verò ita vt [illegible] intelligatur, nō potest propterea quod [illegible] simile in natura reperiri potest, [illegible] modus ille plenè explicetur. Ergo è Scripturis sic respondemus: Deus qui vnus [illegible] est [illegible] & [illegible]: Trinus est [illegible] (vt hac [illegible] Apostolus) Heb. 1. [illegible] esse veritatem [illegible] vocibus [illegible] Philosophicis, & Philosophice [illegible] dicamus Deus est vnus [illegible] essentia [illegible] simplicissima, & simplicissima, [illegible] plures [illegible] partibus essentialibus [illegible] sed spiritualibus, & perfectissimis, inter se quidem realiter, & [illegible] minimè autem distinctis. Et ab essentia quidē seu [illegible] differentia [illegible], hoc est ratione, & (vt scholastici loquuntur) formaliter: sed quæ re ipsa seu [illegible] nihil aliud sunt, quàm ipsa essentia. Sin breuem & Philosophicam respo[illegible] Si licet etiā explicatione [illegible] natura sumere modū hunc quo Deus est vnus & plura, vtcunque explicemus, sumatur ab ea natura sumto, [illegible] nihil magis ad similitudinē Dei factū est legimus: atque ab anima, cuiusuis hominis. Anima cuiusque hominis vna tantùm est [illegible] & numero: verùm etiam Aristoteles docuit. Eadē tamen est multa: suis essentialibus [illegible] seu facultatibus nempe vi intelligendi, vi sentiēdi, vi vegetandi [illegible] quidē hoc est, realiter inter se distinctis, sed minimè disiunctis. Et ab [illegible] quidē animæ [illegible] hoc est, ratione differētibus, sed quæ reapse [illegible] nihil aliud sūt, quàm ipsa anima, quæ anima, homo intelligit, sentit, viuit: atque ita nihil aliud sunt reapse facultates animæ, quàm anima: & anima, quæ est totum essentiale, de singulis suis partibus prædicetur, & vicissim partes animæ, tam singulæ quàm [illegible] de anima ipsa prædicentur. Sicut enim rectè dicimus: Vis [illegible] anima qua homo intelligit: [illegible] qua homo sentit: ita verè dicimus, anima [illegible] in [illegible] sēcit, [illegible].

En speculum quoddam, [illegible] contemplandæ, quoniam in [illegible] indiuidua, ac [illegible] sit verè vnus, & idem tamen [illegible] seu essentialibus partibus, nempe [illegible] Patre, Filio, Spiritu sancto: quæ simul [illegible] quàm ipsa Dei essentia seu Deus, & ipsa [illegible] nihil aliud sit, quàm ipsi tres [illegible].

Multis igitur [illegible] modis, [illegible] possit dici vnū, & multa: [illegible] est [illegible] Deus verè vnus est & multi. Ex aduersis Hæreticorum [illegible] respondendum est [illegible] tum vocis VNVM tum [illegible].

IV. PERSONAE quoque non ē [illegible] est. Trifariam enim capitur. [illegible] pro qualitate externa seu facie. Persona hominum [illegible] Mat. 22. 16. Secūdò, pro substātia, [illegible] per se subsistēte, indiuidua ratione & volūtate prædita, sed finita. [illegible] quisque homo, & quisque Spiritus creatus. Ita vna persona, ab altera [illegible] distincta quā etiā disiūcta est: ac proinde diuersæ [illegible] sunt substantiæ licet [illegible] naturæ. Tertiò capitur [illegible] per se quidem subsistente, indiuidua, ratione & [illegible] prædita sed infinita & immensa. Tales sunt personæ in Deo: Pater, Filius, Spiritus S. Ita vna persona ab altera distincta quidē [illegible] disiuncta esse nō potest. Ac proinde eiusdem [illegible] nō [illegible] naturæ, vt [illegible] homines [illegible] sed etiā eiusdē essentiæ. Imò in eadē ita subsistūt essentia, vt re ipsa nihil aliud sint quàm ipsa essentia: vt paulò ante similitudine animæ, & eius facultatū [illegible] declaratū est.

Essentia, seu [illegible] bifariā vsurpatur. Primò, pro natura, multis differētibus numero, communicabili. Vt natura humana in multis est hominibus, qui numero, ac proinde verè sua quisque [illegible] inter se differunt. Talis non est [illegible] diuina: quia simplicissima & immensa est.

Secūdo, pro substātia spiritualis, simplici, indiuisibili, verē que vnatim qua ceu [illegible] partes eius essentiales subsistunt, vt est cuiusque hominis anima. Est enim anima ceu totum quoddam suis facultatibus tanquam partibus essentialibus constans: quemadmodum etiam doctissimi tradiderunt Philosophi. Huic similis est essentia diuina.

Falluntur igitur Hæretici, qui [illegible] ad Patrem restringunt, & pro Patre accipiunt: cùm essentia diuina tribus ceu partibus essentialibus constet, Patre, Filio, Spiritu S. deque singulis prædicetur.

Hinc liquet etiā [illegible] bifariā capi. Primò qui cū alio eiusdē est [illegible], h. e. naturæ, sed separatæ, & numero alius: is est illi [illegible], vt homo homini [illegible] est. Secūdò: qui nō solùm eiusdem est [illegible]: sed eadem cū alio subsistit [illegible], ac minimè est extra alterius [illegible] [illegible]. Vt vna animæ facultas alij facultati est [illegible]: quia inseparabiliter eadē subsistunt essentia, & vna [illegible], nō est extra alterius [illegible]. Ita Pater, Filius, Spiritus Sanctus sunt [illegible] quia & eiusdem sunt [illegible] & vnus [illegible] nō est extra alterius [illegible] separatus. Hinc etiā patet [illegible] duarū locutionum: quarum prima est quòd sit [illegible] inter se [illegible]. Altera quòd sit [illegible] vna essentia esse vnitas.

Distinctio igitur personarū duplex est. Prima non hypostatica [illegible], sed etiam essentialis. Ea est quâ personæ [illegible] essentiæ seu substātiæ sint diuisæ. Sic homines inter se distincti sūt nō sic aūt personæ diuinæ.

Secunda hypostatica duntaxat: qua sunt scil. personæ quidē sunt distinctæ [illegible] & realiter, ita vt vna non prædicetur de altera sed [illegible] nequaquam sunt inter se diuisæ. Sicut facultates animæ inter se [illegible] distinctæ [illegible], & [illegible] ita vt vna non [illegible] sed minimè differunt [illegible] cùm earum essentia sit immaterialis & spiritualis, & ideircò [illegible] proinde verè vna numero.

Talem [illegible] excellentiorem, personarum distinctionem [illegible] docet Ecclesia Christi. Ergo quum Tritheitæ a [illegible] personarum argumentantur & concludūt: [illegible] Deos essentialiter distinctos: admittūt nūc paralogismum [illegible]. Ea autem est diluenda, [illegible] duplici vocis significatione. Quòd si excipiāt, non igitur verè esse personas, si non sint ita distinctæ, sicut & homines inter se sunt distincti, nempe essentialiter. Pro respōsione tenenda est hæc [illegible] alia distinctio. Personæ [illegible] proprietas & [illegible] quo scil. aliquæ ratione prædicatus vera est persona, ab alia verè distincta: duplex est. Primum est, vt vna persona, de nulla alia prædicetur: vt, Petrus nō prædicatur de Paulo, [illegible] Paulus. Alterum, vt nulli alteri tanquam subiecto [illegible] accidētalis. [illegible] subiect [illegible] ipsi [illegible], hoc est ipsum quod est. Sicut Petrus [illegible] tanquam in subiecto [illegible] seipso est [illegible] quod est.

[illegible] animæ, atque hæc [illegible] habent [illegible]. Primum, enim, [illegible] non prædicatur [illegible] dicimus, [illegible] Filium Deum [illegible] vna [illegible] in alia, vt in subiecto: sunt enim substantiæ [illegible] Ideirco quū dicitur Pater est in Filio, & Filius in Patre, hoc non ita est [illegible] quasi alter [illegible], quatenus scilicet eadem est vtriusque essentia, & eadem vterque subsistit.

Veræ igitur sunt personæ & verè distinctæ: tametsi non sint essentialiter a se inuicem diuisæ. Nā hoc [illegible] quod in nostris spectatur personis, nempe quòd simus essentialiter inter nos distincti, neque [illegible] naturā personæ seu [illegible] non pertinet: nec [illegible] est essentia [illegible]. Hoc enim nobis accidit propter materiam, & quia sumus finiti. Quare distinctio hæc essentialis, seu diuisio, minimè potest [illegible] in personæ diuinæ verè sunt inter se distinctæ verè que personæ.

Hinc liquet [illegible] personarum vnione in vna essentia. Esse igitur personas in vna [illegible], multifariam potest intelligi: [illegible] sunt in subiecto. Aut sicut forma est in materia. Aut sicut partes integrales, in suo toto, vt membra in corpore. Aut sicut vna substantia in alia sub stātia: vt Cochlea, in sua testa. At nullo horum modorum docemus è Scripturis, personas esse in essentia.

Itaque [illegible] fingi alio modo potest, nempe quemadmodum partes essentiales animæ, in anima, tanquam [illegible] ille dicuntur. Hoc autem nil aliud est, quàm facultates animæ ab ipsa anima, minimè esse [illegible] differentes: sed ita omnes vnā & eadem animæ [illegible] subsistere, vt sint ipsa anima atque [illegible].

Hoc verò demum [illegible] docet Ecclesia, ex verbis Dei per su-

diuinas in vna subsistere essentia, quòd reapse nil aliud sunt ea æterna [illegible], quam ipsæ personæ, & personæ nil aliud, quam οὐσία: Ac proinde quòd sit vnus & idem Deus. Ergo quum ab hac locutione sophisticantur Hæretici, nos quatuor constituere Deos diluendum est sophisma explicatione huius ὁμωνυμίας.

Hinc patet etiam ὁμωνυμία nominis, Alius, vt alius Deus. Alius bifariam dicitur, οὐσιωδῶς & ὑποστατικῶς. οὐσιωδῶς dicitur alius, qui est alius ab alterius οὐσίᾳ, vt homo vnus, alius est ab alio homine, non solùm ὑποστατικῶς, sed etiã οὐσιωδῶς quia Vnus est extra alterius essentiam & personam. Ideo recte non solùm dicitur esse alia persona, sed etiam alius homo.

Hoc modo Filius non est alius à Patre Deus, quia nõ est extra Patris essentiam: sed in Patre, hoc est, in Patris οὐσίᾳ: ideò verè est ὁμοούσιος Patri. Sic facultas vna animæ, intellectiua, non est alia οὐσιωδῶς ab altera, puta à sensitiua: idque propterea quòd non est extra essentiam intellectiuæ: nempe, extra animam quæ est omnium οὐσία.

Ὑποστατικῶς tantũm dicitur alius, qui est alius à persona alterius, hoc est, diuersæ ab illo personæ, quanquã nõ diuersæ essentiæ. Sicut facultas vna animæ, alia est ὑποστατικῶς ab altera facultate: vna enim facultas non est alia facultas.

Hoc sensu Pater dici potest esse alius Deus à Filio, & Filius alius à Patre Deus, & ita de Spiritu sancto: nempe ὑποστατικῶς. Hoc autem perinde est ac si dicas, Pater est alia persona, quæ est Deus, à Persona Filii, quæ est Deus. Et sic intelligendi sunt Patres, Iustinus in dialogo, & Tertul. contra Praxeam: quum præter Patrem alium etiam Deum, in Scripturis nobis tradi docent.

V Solus, & Vnus, bifariam vsurpari possunt, exclusiuè & inclusiuè. Exclusiuè quidẽ quatenus omnes alij, vel alia ab eo, de quo est sermo, excluduntur, vt: *Nemo bonus* (per se, & verè, & simpliciter) *nisi solus Deus*, Luc.18.19 Quatenus scilicet nomẽ Dei, totam diuinam significat essentiam: Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Ab hac igitur perfectissima bonitate excluduntur omnes creaturæ. Item: *Vnus Mediator*, hoc est vnic⁹ *qui est Christus*. 1.Tim.2.5. Ita *Ego Iehoua, & præter me non est Deus* vel Seruator, id est, ego solus. Ies.43.10. Item: Solus Pater genuit Filium, excluditur enim Spiritus sanctus, & omnes creaturæ. Inclusiuè verò quatenus in ea de qua agitur includuntur omnes illi, qui separari ab eo, de quo est sermo, non possunt: Vt solus Christus est mundi Seruator inclusiuè. In negotio enim nostræ salutis includũtur cum Filio Pater, & Spiritus sanctus, vt veri Seruatores mundi, excludi enim non possunt. Itẽ: *Vnus*, id est, vnicus, *Dominus est Iesus Christus*. 1 Cor.8.6 Hic non potest excludi Pater aut Spiritus sanctus sunt enim cũ Filio verus Domin⁹. Sic illi loci exponendi sunt, vbi Pater solus & verus De⁹ appellatur, vt Iohã.17.vers.3.1 Cor.8.v.6 Si enim nomẽ Dei accipias οὐσιωδῶς, non possunt excludi Filius & Spiritus sanctus, quia sunt Patri ὁμοούσιοι. Sed reliqua tãtùm omnia, quæ non sunt ὁμοούσια Patri, excluduntur. Si verò non ὁμοουσίως accipias principaliter, & κατ' ἀρχὴν, excluduntur etiam Filius & Spiritus S. quia solus Pater fons est totius Deitatis. Idem dico si nomen accipias personaliter & ὑποστατικῶς, nẽpe sub ratione cuiusque proprietate, quę sunt ἀγεννησία, γέννησις & ἐκπόρευσις. Solus enim Pater est Deus sed ἀγέννητος. Solus Filius est Deus, sed γεννητός. Solus Spiritus sanctus est De⁹ sed ἐκπορευτός. Item solus pater est Deus, id est, is solus est Deus pater. Filius enim non est Deus pater. Ergo iuxta significationem, quã nomen Dei, quod prædicatur, accipis: Sic etiam nomina Vnus & Solus accipienda sunt, nempe vel exclusiuè, vel inclusiuè.

VI. Gignere triplici explico distinctione: Prima distinctione trifariam capitur, φυσικῶς atque [illegible] vt dicunt solẽt animalia In Deum talis non cadit generatio, nõ enim hęc fit sine motu, corruptione & tempore. Atque ita parens sæpe est prior genito, non [illegible] sed etiam tempore. Sic Christus quà homo est genitus ex Maria virgine Deinde [illegible], vt quum Deus Pater dicitur genuisse Filium. Hoc enim nihil aliud est, quàm suam totam & eandem prorsus οὐσίαν citra vllum motum, vllam passionem aut alterationem, per modum, quem scriptura vocat generationem, communicãdo, Filium sibi ab æterno ὁμοούσιον, & ὁμοιούσιον procreasse. Atque huius incorruptibilis, & spiritualis generationis similitudines aliquot licet in natura spectare longè, qui se totum citra diminutionem communicat, dum ex igne alius gignitur ignis. In luce candelę, quæ se totam sine vlla sui corruptione communicat, dũ ex ea alia accenditur candela. In luce Solis, quæ se totã incorrupt[illegible] cõmunicando, gignit radiũ. Postremò μεταφορικῶς, pro ex vtero sepulchri & mortis, in vitam reuocare. Sic Christus quà homo primogenitus mortuorũ dicitur. Et sic acceperũt Apostoli illud Psalmi *Ego hodie genui te*. Ps.2.7. Act.13.33 In argumentis igitur, quibus conantur probare Aduersarij, τὸν λόγον non esse genitum ex Patris substantia, [illegible] que non esse Deũ, quia spiritualis natura nõ gignat, & si genitus est, esse [illegible] Patre posteriorẽ: patet quam sit [illegible].

Secunda distinctione, verbum Gignere significat aut generationem, quæ fit extra eum, qui producit & gignit, vt omnia animalia extra se gignunt. Et Deus omnia extra suam essentiam produxit è nihilo. Talia differunt οὐσίᾳ, & numero à producente, Aut illam significat generationem, quæ fit intra eum, qui gignit, vt anima intra se producit [illegible], & omnes potentiæ sunt simul in anima productæ, ac proinde & οὐσίᾳ non differũt. Sic Deus Pater intra se genuit Filium, & vterque simul produxit intra se Spiritum sanctũ. Sunt enim [illegible] & simplicissimi. Essentia igitur nõ differunt inter se Ac proinde [illegible] numero Dij esse nõ possunt.

Tertia distinctione, verbum Gignere [illegible] vsurpatur: Nam quando ad Deum [illegible] propriè & impropriè intelligi potest. Impropriè, est simpliciter cõmunicare [illegible] alicubi apud Patres, [illegible] Augustinum & alios, [illegible] sentia dicitur genita, quatenus [illegible] ata est à Patre [illegible] Filio. Propriè vero est essentiam cõmunicando [illegible] comprehensibili, quam generationem vocant [illegible] Filiũ sibi procreare. Sic etiam apud nos idẽ fit. Quid [illegible] generare liberos? Non est simpliciter patrem [illegible] strare, aut etiam, si posset fieri, totam [illegible] municare, [illegible] muni [illegible] sibi [illegible] liberos procre[illegible] ratione, & definitione, ipsa essentia cõ[illegible] Filius qui ex cõmunicatione essentiæ, & [illegible] genitus est interim tamẽ [illegible], seu realiter [illegible] est, quàm ipsa nostra substantia, sed [illegible] nostra [illegible], seu sua proprietate, subsistens [illegible] subsistẽs. Ita verè à Theologis in scholis [illegible] Filius Dei, quà Deus est, non esse genitus, nisi impropriè [illegible] Filius Deus, quatenus est cum Patre, & cum Spiritu sancto, eadem essentia: [illegible] quà Filius est, propriè genitus esse [illegible]. Hic enim est productus: & ideo est Filius, non quia eadẽ est cũ Patre, & cũ Spiritu sancto essentiæ sed quia ex patre genitus est hoc est, cõmunicatione essẽtię [illegible] procreatus. Sicut & apud nos, nostri liberi, non ideò sunt homines, quia sunt ex nobis geniti, sed quia [illegible] sunt nobiscum & cũm aliis hominibus naturæ. Ideo verò sunt filij, quia è nobis geniti, nobis sunt natura similes. Atque hinc [illegible] liquet, quo pacto Filius dici verè possit, & sit [illegible], etiam secundum propriam [illegible] generandi significationem [illegible] inquam, est quod ad ipsam attinet essentiam, quam à Patre accepit. Accepit enim eandem prorsus & totam. Essentia autem Patris ἀγέννητος est, hoc est, nõ producta. Est igitur etiam Filius, quo ad essentiam, [illegible] ingenitus [illegible] loqui velimus. Nam nominum ἀγέννητον, & γεννητὸν [illegible] significatio [illegible] dicitur, qu[illegible] non est iuxta primã significationem generandi [illegible], & [illegible] gen[illegible]. Sic [illegible] Filius & Spiritus, quàm Pater sunt [illegible] hac significatione coniungitur, & alia nempe quũ [illegible] pro non facto accipitur, vt apud Græcos scriptores [illegible] reperire: Nam [illegible] omnes [illegible] sint [illegible] qua omnia sunt [illegible] à Patre, Filio, Spiritu sancto. Dicitur [illegible] qui [illegible] generandi significatione [illegible] scilicet & [illegible], genitus nõ est. Hoc pacto [illegible] Spiritus sanctus & Pater [illegible]. Præterea [illegible] dicitur, qui simpliciter nullam ab alio habet originẽ. Sic solus Pater [illegible] est Et sic tota diuina essentia, tam in Filio & Spiritu sancto, quàm in Patre [illegible] est. Ad [illegible] sophisma igitur, quo Aduersarij contendunt, Filium non esse Deum, quia non sit [illegible] cùm proprium Dei [illegible] esse [illegible] respondendum est explicatione ὁμωνυμίας, & [illegible] proprium Dei, quà Deus est, hoc esse, nempe [illegible] primo modo, & quatenus significat non factum & increatum: [illegible] autem & [illegible] iuxta alteram significationem, non conuenire Deum quà Deus est: seu personas.

Hinc etiam liquet significatio multiplex nominum [illegible] bifariam [illegible] possunt: οὐσιωδῶς & ὑποστατικῶς hoc est, ratione [illegible], & quatenus Deus, tã [illegible] est Filius, & Spiritus sanctus, quàm Pater, hac ratione quia vna est & eadem omnium essentia, quæ per se [illegible] Pater [illegible] & [illegible] est. [illegible] sophisma te igitur, quo contendunt, Filium nõ esse verũ Deum, quia principiũ habet à Patre, proprium autem Dei esse, vt sit [illegible], aperta est ὁμωνυμία, cum in vna propositione [illegible], in altera [illegible] accipitur.

Idẽ de alio, quod subinde inculcant aduersarij, [illegible] Christus enim ratione essentiæ, & [illegible] est Idem enim sunt essentia diuina & Deus. Essentia autẽ diuina à nullo est, sed per seipsam. At ratione per-

sonæ & [illegible] à patre est, a quo accipiendo essentiam, quæ per se [illegible] est, genitus est Dei Patris Filius. Et in hunc sensum dicere [illegible] Patrem Deum verum de Deo vero.

Verbum etiam Creare bifariam sumitur: Est primum ex nihilo aliquid facere. Sic Gen. 1. Nō sic [illegible] creatus est. Est deinde idem quod e[illegible] & gignere. Sic Latini dicūt creare magistratū & procreare liberos. Sic apud Syracidē, Ecc. 24.14 Creatam esse [illegible] tam [illegible] est, quod esse genitam. Sic enim Prou. [illegible] vers. [illegible] vbi sapientia dicit, [illegible] ait, formata sum, verbum habet [illegible] cum [illegible], est concipere & gignere. Nam quod ibidem vers. [illegible] sapientia ait, [illegible], hebraicum est [illegible] possedit me. Cap. vero 3. vers. 4. Sapientiam hanc quam Syracides ait creatam & Salomon conceptam ac genitam: vocat idem Salomon, Filium Dei.

VII. Nomen principii triplici explicatur distinctione. Prima est [illegible], quum de Deo dicitur intelligi potest bifariam. Primum pro principio essentiæ [illegible] in aliqua persona, sicut intellexit Gentilis. Sed hoc modo nullum in Deo est principium. Essentia [illegible] diuina nullum habet principium in patre [illegible] neque in Filio, aut in Spiritu sancto. Patet [illegible] quoniam eadē planè & nullo modo alia est essentia Filii, aut Spiritus sancti, quæ est & Patris, vt antea demonstratum est [illegible] simplicissima impartibilis, & vera [illegible]. Diuina igitur [illegible] per se considerata nullum habet sicut in patre sic neque in Filio, aut Spiritu S. principium. Quare errant turpissimè qui dicunt, Filiū fuisse essentiatum a Patre & Patrem fuisse Filii essentiatorem. Quid enim sibi vult aliud hæc locutio, quàm essentiam Filii habuisse aliquod sui principium. Hoc autem absurdissimum est: & blasphemum. Aut enim alia est Filii essentia à Patris essentia, aut planè eadem. Si aliam dicas, vel est à patre facta ex nihilo quod [illegible] ebat Arius, isti negant. Vel ex Patris essentia genita, sed hoc dici nō potest quia Patris essentia [illegible] partibilis. Est igitur eadē planè vtriusque Patris & Filii essentia: Si eadē non potest igitur haberi principium in Filio, quin etiā habuerit in Patre, quicquid illud sit principium. Quod cùm vel ipsi aduersarii & absurdissimum & blasphemum esse fateantur, efficitur plenum quoque esse absurditatum & blasphemiarum, dicere essentiam diuinam habuisse principium in Filio. Quare dici nullo modo potest Filium fuisse à Patre essentiatum: Si essentia nullum sui principium habet vnquam vel in Filio, vel in Spiritu sancto, sicut neque in Patre. Proinde supra diximus, Filiū etiam, qua Deus est esse [illegible]. Deinde vox principii accipi potest pro principio personæ, hoc est vnde persona suam habet originem. Hoc modo dicimus Patrem esse principium Filii, Patrem vero & Filium principium Spiritus sancti. Ideò supra diximus, Filium, qua Filius est, non esse [illegible]. Atque hæc est causa, cur propriè loquendo dici non possit, essentiam esse genitam: sicut verissimè dicimus, Filiū esse genitum, nimirum, quia essentia principium sui non habet, neque in Filio, neque in Spiritu sancto, sicut neque in Patre. Filius autem principium habet à Patre, principium, inquam, non temporis, sed originis nō [illegible], sed [illegible]. Simile: radius principium habet à Sole, ab eo enim oritur. At lux ipsa cùm eadem planè sit in vtroque, sic in Sole nullum habet sui principium, ita neque etiam in radio habet. Communicatur quidem à Sole, & communicando [illegible] id est, [illegible] communicatur generatur radius & idcirco principium ipse habet a Sole. At lux ipsa propriè nō generatur, ac proinde sui quoque principium nullum habet a Sole. Hac de causa, sicut supra diximus, impropria est locutio, sicut dicere Deum genitum esse ex Deo, sic dicere [illegible] generari de lumine nisi quatenus accipimus lumen pro radio. & Deum pro persona quæ Deus est. Quo [illegible] locuti sunt etiam Patres.

Altera distinctione, principium potest bifariam [illegible]. Primum pro principio eorum, quæ sunt in diuina [illegible]. Sic solus Pater est principium Filii, & Pater ac Filius [illegible] principiū Spiritus sancti. Deinde pro principio eorū, quæ sunt extra diuinam [illegible]. Sic non solus Pater, sed etiā Filius & Spiritus sanctus [illegible] rerum omnium. Ita dicimus principium [illegible] principio, quia Filius, qui est principiū Spiritus sancti, [illegible] Patre, qui Pater est principium Filii, sine principio [illegible] qui vnà cum Patre & Filio, est principium [illegible] rerum conditarum, est ex Patre & Filio procedens [illegible] principium de principio.

Tertia distinctione hoc idem nomen accipi potest pro principio, aut temporis, aut originis tantùm. Principium temporis nullum cadere potest in Deum, hoc est, neque in essentiam, neque in personas: Omnia enim æterna sunt in Deo. Principium duntaxat originis cadit in personam Filii & Spiritus S. At verò principium non tam originis, quàm temporis, habent res creatæ omnes, à Deo. Ergo quoties Aduersarii ab hoc nomine principii contendunt, aut Filiū non esse verū Deum & posteriorē esse Patre, vt Ariani: aut solū Patrē esse illū verum, qui à nullo est, Deum: hac multiplici nominis principii significatione, ostendenda est [illegible], & diluēda sunt sophismata. At quomodo suprà dictū est, Patrem esse principium totius Deitatis, hoc est, essentiæ diuinæ, si essentia nullum habet principium? Bifariam intelligi potest, essentiam nullum habere principium: aut quò ad se, seu quò ad [illegible] suum esse, vt ita loquar, (essentia enim & esse idem in Deo sunt) aut quo ad sui communicationem. Quod ad ipsius esse, seu quod ad ipsam in se consideratam attinet: dicimus eam nullum sui habere initium, neque temporis, neque originis à nullo enim habet originem vt sit. Et hoc est, quod iam conclusimus. Quod verò ad sui communicationem attinet, diximus suprà & nunc confirmamus, initium habuisse à Patre, in Filio (est enim à Patre Filio cōmunicata) ideòque verè Patrem dici esse principium & fontem totius Deitatis, nempe in Filio, & Spiritu sancto communicatæ, non autem simpliciter, vt sit. Eadem enim prorsus cum sit in Filio, quæ & in Patre: si in Patre nullum habet sui esse principium, [illegible] neque habet in Filio. Sicut si lux Solis quæ in ipso quoque est radio, esset æterna & à nullo creata: verè diceremus eam, quod ad suum esse attinet, nullum habere sui principium. Quatenus tamen communicata est radio, verè etiam diceremus, eam sic cōmunicatæ principium habere à Sole. Minimè igitur pugnant inter se, quæ diximus Patrem principium esse Deitatis in Filio, & Spiritu sancto, & essentiam seu Deitatem nullum sui habere principium, quia secundum diuersos respectus hæc sicut sunt dicta, sic etiam sunt intelligenda.

Hinc etiam pendet nominum, prioris & posterioris, duplex significatio. Prima significatione significatur ille, qui prior est tempore: altera ille, qui prior tantùm est origine. In Deo nihil est prius, aut posterius, iuxta priorem significationem, sed omnes illæ personæ sunt, sicut [illegible], sic [illegible]. Ad alteram significationē quod attinet, Pater prior est reliquis duobus, quia causa (vt Græci loquuntur) & principium est atque fons, vnde sunt Filius & Spiritus sanctus. Et Filius prior est Spiritu S. quatenus ipse quoque principium est Spiritus sancti cùm ab ipso, sicut etiā à Patre Spiritus sanctus procedat. Prioritate igitur originis & ordinis, vnus prior, alter posterior est. Confirmatio à natura petitur: Nam etiam Physici hanc agnouerunt, & spectarunt in natura distinctionem: proinde scriptum reliquerunt prius & posterius duobus posse dici modis: nempe aut tempore, aut natura, neque omnia, quæ sunt priora natura, priora etiam esse tēpore. Omnis enim causa prior est suo effectu, natura semper, tempore autem non semper. Exemplium habemus in Sole, is, quia causa est radii, prior est radio, nempe natura & origine non autem tempore nunquam enim fuit Sol sine radio. Hæc etiam duplex prioris & posterioris significatio perspicua est.

VIII. Superest etiam gemina verbi Accipere significatio: nam hoc quoque verbum frequenter vsurpatur, vt cùm dicimus, Filium accepisse vitam, & reliqua omnia a Patre. Inde enim inferunt Aduersarii, vt Ariani, & Seruetiani, Filiū non esse Deum, sed creaturam, quòd Dei non sit accipere, sed dare. Accipere igitur quod ad propositum nostrum attinet, bifariam capi potest. Primò in ipsa cuiusque rei generatione, nempe, vt quod gignitur, dicatur accipere, in ipsa sui generatione quicquid est, tā substantiam, quam naturalia substantiæ accidentia ab eo, à quo generatur, tanquam a principio sua [illegible] illi, qui generatur, intrinseco. Vt [illegible] nostri generantur liberi, in ipsa sui generatione acceperunt à parentibus quicquid sunt & quicquid est naturæ humanæ, essentiale. Atque ita cum substātia & natura, qua subsistunt, quicquid etiam est naturæ, simul accepisse in ipsa generatione dicuntur. Vt qui animam in sui generatione accepit, naturales quoque & essentiales animæ facultates simul accepisse omninò dicendus est. Hoc sensu dicimus Filium quà Filius est, quicquid est, & quicquid habet a Patre tāquā a principio non extrinseco, sed intrinseco, accepisse in ipsa æterna sua generatione ita vt quicquid est & habet, totum ei sit naturale & essentiale, imo ipsa essentia. Atque hoc significat Scriptura, quum dicit, Io. 5.26. Patrem dedisse Filio (si intelligas de [illegible], etiam ante carnem assumptā) vitam habere in semetipso. Quomodo ille dedit & quomodo iste accepit? Ille dedit Filium generando: iste accepit de Patre nascendo: Et quid est in semetipso vitam habere, nisi [illegible] habere, & esse [illegible] Etiam hoc confirmat Scriptura quum ait Christū esse ipsam vitam. Io. 5. [illegible]. Hoc sensu minimè efficitur, quod Aduersarii ex hoc verbo sophisticantur, Filium non esse Deum, quòd proprium Dei sit habere omnia à seipso, & nihil aliunde accipere. Nam etiā Fi-

lius, quatenus eadem est essentia, quæ est etiam Pater, à seipso, hoc est, à sua essentia, habet, quicquid habet. Sed quatenus communicata per generationem à Patre essentia λόγος genitus est Filius Dei Patris, catenus quicquid est, & habet Filius, a Patre habet. Vt ego, quâ homo a mea natura humana, ideóque a meipso habeo, quicquid est mihi naturale. At qua filius sum meorum parentum omnia ab ipsis habeo, quia nascendo natur. am & ... ab ipsis accepi. Quid hic absurdi? Ita de Christo sentiendum & dicendum est. Deinde verbum Accipere intelligi potest extra generationem, ab alio tanquam à principio extrinseco, quæ in sui generatione non acceperat, ea nimirum, quibus perficiuntur, vt habitus scientiarum, virtutum, &c. Sic omnes creaturæ his perficiuntur habitibus, & nos vitam accipimus æternã a Deo per gratiam, non autem illam habemus in nobis ipsis per naturam seu per essentiam. At Filius Dei nihil hoc modo accepit a Patre, qua Deus est, sed omnia habet per essentiam in seipso: & vita est ipsa viuificans, non autem participata.

Hæc sunt præcipua nomina & verba, quæ in hac de Deo disputatione vsurpantur, quæ quoniam (vt vidimus) diuersas habent significationes, ideircò fit, vt quàm sæpissimè in argumentationibus admittatur fallacia, quæ ὁμωνυμία appellatur. Nunc tenemus arma, quibus muniti esse debemus aduersus primum ac præcipuum telorum genus, quibus hostes ad oppugnandam veritatem dolosè vtuntur, nempe multis & variis, usque ambiguis dictionibus.

CAPVT IV.

Aliæ quædam regulæ aduersus alias fallacias.

QVoniam fallaciæ ὁμωνυμίας, & quam vocant figuræ dictionis, maximè admittuntur in testimoniis scripturarum, malè intellectis, & in contrariam sententiam detortis: non possumus de iis certas tradere regulas, nisi hanc vnam, nempe quùm illa scripturarum loca videntur prima fronte non vnum, sed multiplicem posse habere sensum, examinanda esse illa loca ad lapidem lydium ipsarummet scripturarum, & analogiæ fidei, hoc est, explicanda esse ex phrasibus scripturarum ex præcedentibus & subsequentibus, ex collatione aliorum de ea re locorum, & ex analogia cum principiis fidei, atque hoc pacto ostendendum quem sequuntur hæretici sensum, cohærere cum ipso contextu non posse, nec esse consentaneum cum aliis scripturis & cum principiis fidei. Atque ita vindicandæ sunt scripturæ ab iniquis hæreticorum interpretationibus, & confirmanda veritas doctrinæ. Hoc fieri à nobis non potest, nisi descendamus in ipsum certamen. Quum igitur ventum fuerit ad testimonia scripturarum, quæ contra nos afferuntur, ibi quis sit verus cuiusque loci sensus ostendemus. Et hac ratione sophismata, ὁμωνυμίας, & ex ignoratione phraseon Scripturæ sacræ concepta explicabimus & refutabimus. Idem de aliis dico fallaciis, quæ admittuntur in ipsa, vt loquuntur, dictione. Quædam tamen locutiones & phrases, quæ vsurpantur in Ecclesia, notandæ sunt ne propter ... in iis captemur ab Aduersariis. Dici solet Pater, aut Filius habere deitatem. Et alia, vt: *Quæcunque habet Pater, mea sunt*. Io. 16. 15. Impropria est locutio & ad nostrum sensum accommodata. Nã hoc verbum significat compositionem quandam ex eo, qui habet, & ex ea re quæ habetur. Deus autem simplicissimus est. Atque hoc præsertim improprium est, quum dicitur Deus habere Deitatem nam Deus & Deitas idem sunt, cùm in Deo propter eius simplicitatem idem sint essentia & esse.

Dicimus etiam Filium esse Filium Dei. Hic nomen Dei non debet simpliciter accipi. Sic enim sequeretur, Christũ ... esse diuinæ essentiæ, eoque & sui ipsius ac Spiritus sancti Filium. Sed semper intelligendum est nomen Dei secundum quid, hoc est, Christum esse Filium illius Dei, qui est Pater seu illius personæ, quæ est Deus & Pater.

Dicimus etiam iuxta scripturas, Spiritum sanctum esse Spiritum Patris & Filij. Item Patrem esse suam essentiam, & sic Filium & Spiritum sanctum. Diuersa ratione sunt hæc intelligenda Spiritus sanctus est Patris & Filij, originis respectu, quòd scilicet originem ab vtroque habeat. Filius, & Spiritus sanctus sunt sua οὐσία, licet à Patre accepta, respectu, vt loquuntur, ταυτότητος, seu identitatis, nimirum qua idem sunt re ipsa οὐσία.

II. Quod ad alias fallacias, quæ dicuntur fieri extra dictionem attinet, non possumus iis vllas tradere præcepta, sed suo quæque loco explicabuntur. Nunc tantùm quædam generales regulæ & distinctiones, quibus vtendum est aduersus omnes hasce fallacias, explicandæ nobis sunt. Prima In omnibus argumentis, quæ ducuntur a proprietatibus ad essentiam vt à negata proprietate Patris in Filio, ad negandã Filij Deitatem, seu diuinam essentiam, admittitur Paralogismus, qui dicitur non causæ, vt causæ. Vt.

Proprium Dei est, vt sit ἀγέννητος: ac proinde qui non est ἀγέννητος, non est Deus.

Solus Pater est ἀγέννητος: Filius verò non est ἀγέννητος.

Filius igitur non est Deus.

Hic præter paralogismum ὁμωνυμίας, vt antea dixi in Dictione ..., est etiã fallacia non causæ vt causæ, Causa enim cur Pater sit Deus, non est quòd sit ἀγέννητος, sed quia essentia est diuina, æterna, omnipotēs. Attributa igitur diuinæ essentiæ sunt, quæ necessario concludunt, aliquem esse, vel non esse Deum: non autē proprietates personales, ἀγεννησία, ... & ..., vt etiam apud nos videre est. Natura enim humana, siue communicata per generationem, siue non communicata per generationem, sed per creationem, est illa, quæ efficit, vt aliquis sit homo: non autem modus quo communicatur: Sic natura diuina, siue non communicata ab vllo, vt in Patre siue ab alio communicata, vt in Filio, & Spiritu sancto, est illa, qua fit vt aliquis sit Deus, non autem ipsa personæ proprietas.

Secunda: In omnibus argumentis, quæ sumuntur à generatione animalium ad generationem Filij Dei negandam vt: si genitus est ex Patre, est igitur patre posterior: tenenda est regula hæc: Quæcunque a creaturis ad Deũ transferuntur, repurganda ea esse omnibus imperfectionibus, ac tum demùm id tantùm, quod perfectum est, Deo ipsi attribuendum. Est enim hoc æquissimum. At generare Filium, in se, perfectionem significat, nam sese communicare, perfectionis est. Hæc igitur attribuenda Deo. Quòd verò aliquis generet in tempore, extra se, non intra se, non sine motu & corruptione, partem, non totam essentiam communicando, imperfectiones sunt. Tollenda igitur sunt ista à generatione æterni Filij ex æterni Patris substantia.

Tertia: Quæcunque argumenta ducuntur è solis Philosophiæ & naturæ principiis citra scripturas, contra veritatem, ad ea non est respondendum, sed simpliciter neganda sunt tanquam ..., & contra regulas etiam Philosophorum confecta. Est enim præceptum philosophicum, non esse de genere in genus disciplinæ, in argumentando transcendendum. Moses quoque vetat, ne aremus in boue & asino, & ne vestem ex lino & lana texamus. Deut. 22. ... & ... Et Apostolus ait. Sapientiam huius mundi stultitiam esse apud Deum. 1. Cor. 3. 18.

Quarta: Sana rectaque de hoc mysterio doctrina, probè intellecta firmiter retinenda est. Est enim verissima, certissimáque Aristotelis (magni certè Philosophi) sententia. Li. 1. de an. cap. ... Id quod in scholas quoque translatum est, vt passim dicatur: Rectum indicem esse sui & obliqui. Si quis itaque rectè doctrinam veram percipiat, & perceptam firmè retineat, is, quicquid audiat aut legat, facilè nõ solùm videbit quid consentaneum, quidve dissentaneum sit rectæ sententiæ: verùm etiam paralogismos, eorúmque fontes intelliget, ac proinde non sinet se à sententia abduci Quæ autem sit summa huius doctrinæ, quæ de Deo retinenda est, & quæ nunc ab Antichristis impetitur, antea perspicuè & abundè explicatum est.

Quinta: Sed postremò hæc regula pernecessaria est, nempe, vt petamus à Deo Spiritum sapientiæ & scientiæ, qui eos intus illuminet, veritatem doceat, fallacias detegat, & in nobis agat atque loquatur. Nam sine hoc spiritu, neque verũ tueri, neque falsum refutare possumus: Sed cum hoc Spiritu vtrumque facilè præstabimus. Sicut & de Stephano pleno Spiritu sancto legimus, neminem tot sapientissimorum Rabinorum, qui eum, Christi gloriam defendentem audiebant, potuisse sapientiæ & Spiritui, qui in eo loquebatur, resistere. Act. 7. 14. 55. Efficiat igitur Pater cœlestis, per Iesum Christum, Dominum nostrum, vt hic Spiritus in nobis suæ sapientiæ vires magis ac magis exerat, Amen.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, partis posterioris,

LIBER SECVNDVS.

Refutatio exceptionum, & sophismatum, quæ contra sanam de veris in Deo personis, verè inter se distinctis, doctrinam, fieri ab Hæreticis solent.

CAPVT I.

Partitio eorum, quæ porrò in hisce libris dicenda sunt. Refutatio exceptionum aduersus argumentum, à nomine plurali אלהים deductum.

ABSOLVIMVS ea, quæ antequam ad refutandum exceptiones & sophismata Aduersariorum veniamus, cognitu pernecessaria fuerunt. Sunt enim ceu arma, quibus instructos, munitósque nos esse, si velimus securè, & cum certa victoriæ spe congredi cum hostibus oportet. Nunc tempus est manus conferendi. Ac primùm quidem exceptiones, quibus nostra argumenta refellere conantur, refutandæ sunt. Deinde ipsorum aduersus sanam doctrinam argumenta refellenda. Est enim vtrumque necessarium: illud quidem, vt rationes, quibus nos sanam confirmamus doctrinam, firmas, eoque & ipsam doctrinam, orthodoxam, atque certam esse luculenter appareat. Hoc verò, vt nemo non videat, talem esse nostram, hoc est Ecclesiæ de Filio Dei, déque eius Spiritu fidem, vt aduersus eam nullæ inferorum portæ præualere queant. Quatuor autem faciemus huius tractationis partes, sicuti etiam quatuor sunt præcipuæ huiusce de Deo doctrinæ propositiones, quas inimici Christi, si non possint penitus conuellere, labefactare saltem conantur suis cauillis. Primùm enim excipiunt aduersus ea, quibus vera & realis, non tam Patris quam Filii, & Spiritus S. *ὑπόστασις*, & trium personarum distinctio confirmari solet. Deinde aduersus illa, quibus demonstramus, Filium Dei, Iesum Christum, esse naturalem Dei Patris Filium, verúmque & æternum Deum. Tertio aduersus ea quoq; exceptiones habent, quæ pro asserenda Spiritus S. Deitate in mediū adferri consueuerunt. Postremo testimonia, quibus confirmatur vnitas essentiæ, h. e. Patrem, Filium, & Spiritum S. nō esse tres, sed vnum duntaxat Deum Iehouam, ea omnia illi, ad solam Patris personam restringentes, eludere conantur. Nos igitur primo loco exceptiones aduersus cuiusque propositionis confirmationem refellemus: deinde mox etiam paralogismos, quibus aduersus eandem thesim vtuntur, indicabimus & refutabimus. Ita confirmatis nostris, pro vnaquaque propositione argumentis, faciliùs Aduersariorum aduersus eandem cauilla diluentur. Quare quatuor hæ propositiones, quatuor etiam libris, ab Hæreticorum calumniis atque blasphemiis vindicabuntur.

II. Aduersus itaque argumentum à nomine plurali Elohim, vel cum nomine singulari Iehouæ, vel cum aliquo singularis numeri verbo, vel etiā cum verbo plurali coniūcto deductum veluti sunt tria loca ex Gen. 1. 26. & 3. 22. *Creauit Elohim.* Et, *dixitque Elohim. Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Item. *Dixit Iehoua Elohim, Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis.* Item 2. Samuel. 7. 23. *Iuerunt Elohim*, & alia id genus. Aduersarii excipiunt nihil minùs quam plures personas hoc nomine indicari. Multas duntaxat significari virtutes nomine Elohim, quas solet Iehoua exercere, vt in creando Mundo & homine fecit.

R. Nostra tum interpretatio, tum ex verbis Mosis illatio, nullis rationibus ab Aduersariis refutatur: sed tantùm superbè reiicitur. Quæ est autem hæc sequela: Non probamus vestram interpretationem & illationem: ergo non est vera? Deinde si vobis non probatur, probatur antiquissimis, syncerioribúsque Hebræis, probatur Patribus, probatur plerisque omnibus nostri seculi doctissimis viris. Nihil habet quod non sit cum aliis Scripturis & principiis fidei cōsentaneum. Denique ex ipsis Mosis verbis apertè colligitur. Vestra autem interpretatio nulla ratione firmatur, neque cum verborum Mosis significatione congruit. Quod his perspicuum fit rationibus. Nomen אלהים, nunquam in Scripturis pro virtutibus, vel attributis Dei, vt vocant, accipitur: sed semper pro rebus per se subsistentibus, seu pro personis, vt pro Deo, pro Angelis, pro hominibus in dignitate constitutis. Res igitur subsistentes, seu personas significauit Moses: tum nomine אלהים, tum illis locutionibus: *Faciamus hominem ad imaginem nostram:* Et, *quasi vnus ex nobis factus est.* Genes. 1. 26. & 3. 22. Deinde Moses, quos primum vocat אלהים, postea vocat Iehouam. Apertè igitur significauit, אלהים, esse vnum Iehouam: eoque plures personas, in vna subsistere essentia, quæ nomine Iehouæ intelligitur. Quare in hunc locum vetus scriptum reliquit, diligentissimus quidam sacrarum literarum interpres: Mirabilem esse Iudæorum cæcitatem, per quam impediuntur, ne locutionem hanc Spiritus sancti intelligant, & intelligentes, ad sanctæ triadis, & vnitatis fidem conuertantur. Sed quid clarius, quàm creationem mundi non Patri tantum, sed etiam Filio, & Spiritui sancto, tanquam causis efficientibus, tribui à Prophetis & Apostolis? Hoc abundè est supra demonstratum. Neque hoc ignorauit Moses, cùm scripsit de creatione. Hos igitur complexus est nomine אלהים. Imo vnde hoc acceperunt Prophetæ, nisi à Mose, cuius fuerunt interpretes? Ergo Prophetis & Apostolis interpretibus, Moses, nomine אלהים, intellexit Patrem Filium, & Spiritum sanctum. Ad id quod dictum est de virtutibus Dei, isto nomine significatis, quas in creando mundo Deus exeruit: Hæ virtutes, quæ fuerint, docet Scriptura: nempe λόγος, seu sapientia Dei, & eius Spiritus. Liquet ex ipso Mosis contextu: liquet ex Psalmis: liquet ex Prophetis: liquet ex Euangelistis vbicunque creatio mundi attribuitur τῷ λόγῳ, & τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ. Sapientia autem, seu λόγος, & τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, res sunt substantiales, vt abundè supra demonstratum est. Quid verò clarius loco illo, *Faciamus hominem ad imaginem nostram?* Plures igitur sunt, ad quorum imaginem factus est homo, non plures Angeli. Non enim ad imaginem Angelorum factus est homo, sed Dei. Non etiam plures Dii essentia. Est enim vnus tantùm Iehoua. Plures igitur in Deo Iehoua Elohim, quos personas vocant. Nec minus apertum est illud: *ecce Adam, quasi vnus ex nobis factus est.* Gen. 3. 5. Alludit enim ad falsam promissionem serpentis: *Eritis* כאלהים: Ironia vero Dei, non hunc habet sensum, Ecce est sicut vna ex meis virtutibus. Quasi verò & ipse Iehoua, dicendo: *Vnus ex nobis*: connumeret seipsum inter has virtutes. Iehoua igitur singularis numeri, cùm irrideat illo Pronomine *quasi vnus ex nobis*, vanam serpentis promissionem *Eritis* כאלהים, proculdubio hoc nomine, אלהים, plures suas personas: quæ sunt ipse Iehoua, intellexit. Quare hos tres locos ex Gen. Aduersarii non possunt ita eludere, vt non inde semper inferatur pluralitas personarum in Deo: vt nihil iam dicam, de vna essentia, quæ manifestissime sese in illis personis, nomine אלהים significatis, patefacit: tum nomine Iehouæ, tum verbo singulari ברא.

III. Quòd verò alii scribunt, Deum plurali numero, אלהים appellari, honoris causa: frigidū est. Nam, vt demus aliquando numerum pluralem, vt quum de homine aliquo prædicatur; ita accipi: vt, אדוני הארץ & אדונים קשה Ies. 19. 4. Gen. 42. 30. Quum tamen de Deo sermo est, minimè in hunc sensum accipi posse permulta Scripturarum loca, variis suis circumstantiis liquido demonstrant, præsertim cū plurale verbum, cum nomine etiam plurali אלהים coniungitur: vt *Et dixit* אלהים, *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Verbum *Faciamus*, & Pronomen, *Nostram* pluralitatē apertè demonstrant. Quare dici non potest, Deum honoris causa, hic appellari אלהים. Neque dici potest, Deum Elohim, respectu Angelorum, dixisse, *Faciamus*: quasi eos, vel coadiutores habuerit in creando homine, vel saltē in cōsiliū adhibuerit. Nam neq; ad imaginem Angelorum factus est homo, sed solius Dei Iehouæ. Neque vllam creaturam in consiliis fuisse Deo, mundum aut hominem condituro, tradit Scriptura. Sic enim disertè scribitur apud Ies. 40. ver. 13.

Quis adimit Spiritum Iehoua (in creando) *aut quis fuit eius consiliarius?* Vt taceam nullam adhuc fuisse factam mentionem Angelorum in eo capite. Vt nimis violentũ sit, verbo *Faciamus*, Mosen indicare voluisse, Angelos: quorum nullã adhuc aperiam fecerat mentionem, Deo in creatione hominis adfuisse, vel vt coadiutores, vel vt consiliarios. Deinde apud eundẽ Iesa. legimus, Deum hominum conditorẽ, plurali numero vocari creatores. Verba sunt ista. Ies. 44. & 4. 5. *Sic ait Iehoua*, יֹצְרֶיךָ *factores tui*. & apud eundẽ *Nam maritus factores tui, Iehoua Zebaoth, nomen eius.* Est enim עֹשַׂיִךְ בֹּעֲלַיִךְ Docet igitur illo verbo: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*: multos iudicatos fuisse hominis factores, qui omnes tamẽ, vnus sint Iehoua. Quare illa etiam voce: *Et dixit Elohim*, Faciamus: non vnam tantùm personam, quæ honoris causa sic sit appellata, sed plures significatas fuisse apertè declarat. Mosis interpretes, docet. Neq; est, cur inimici Christi, & Spiritus sancti dicant, etiam honoris causa eandem Patris personam, vocatam fuisse maritos, & factores. Sic enim debuisset etiam, cum vocare Propheta קְדוֹשׁ & גֹּאֲלֵךְ sanctos & redemptores: non autem גואלים Quorsum igitur hæc numeri mutatio in eodem versu: vt vnum Iehouam, vocet maritos, & factores & mox redemptorem, & sanctum: & statim etiã dominos vniuersæ terræ. Doctrina nostra de vno Deo, & pluribus personis, pulchrè consentit cum ista nominum variis numeris. At Aduersariorũ sententia, & vim verbis facere, & in varias se partes torquere cogitur. Si autem Spiritus S. in Prophetis, non dubitat Iehouã vnum creatorem cœli & terræ, & hominum, plurali numero, appellare factores hominum, totiusque cœli ac terræ: quid nos iniuriæ facimus eidem Spiritui sancto, quum Mosis verba, de Elohim, qui dicitur creasse cœlum & terram: & qui dixit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*: & qui dixit: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est*. de pluribus in vno Deo Iehoua personis interpretamur. Præsertim cùm postea Christus etiam, Filius Patris, qui Deũ nobis clarius reuelauit quotnam numero sint isti Elohim, & quibus nominibus appellentur, Patris scilicet Filii, & Spiritus sancti, disertè explicuerit? Quorsum etiam Iehoua, Iehouam vnũ vocat in plurali קְדֹשִׁים dicens: *Non poteris seruire, Iehoua*, כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא. Ios. 24. 19 Dices, honoris causa. Sed hæc sunt mera effugia, sine vllo testimonio Scripturarũ: sine vllo sano interprete. Nos interpretem habemus Spiritum sanctum in veteri Testamento: & Filium Dei Iesum Christum in nouo: vt de tota veteri Ecclesia, & doctissimis Patribus nihil dicam, plures scilicet personas in vno Iehoua significari. Certè de Deo loquitur Dauid, quum ait, *Propter quam gentem eleclam iuerunt Elohim ad redimendum* sibi in singulari numero *populum*. Diligenter hic locus obseruãdus est. Non me latet, Elohim aliquãdo pro singulari persona accipi: modò pro Patre: modò pro Filio: modò pro Spiritu sancto. Sed non semper id fit: at quum verbum plurale cum nomine Elohim coniungitur. Deinde hinc magis confirmatur sententia nostra. Ideò enim modò pro Patre, modo pro Filio modò pro Spiritu sancto sumitur, vt intelligamus, nomine Elohim ita plures intelligi, vt horum etiam plurium singuli idem retineant nomine Elohim. Imò diserte hoc nomen Elohim Scriptura tribuit, modò Patri modò Filio modò Spiritui sancto, quemadmodum ex collatione locorum veteris Testamenti cum locis noui, vbi illa citantur testimonia liquido apparet, vt hinc intelligamus, quot & quinam sint isti Elohim quos etiam Iehouam vocat: nẽpe tres, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Idcircò Iesaias illum Iehouam, qui se passim vocat Elohim, in tres hos disertè distinguit, in Patrem, in Angelum faciei eius, & in Spiritum sanctum eius. Ies. 63. 1 9. 10. Non est igitur cur tergiuersentur inimici Dei, quin nomine Elohim subindè in Scripturis intelligantur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Maximè verò quum, vt dictum est, nomini Elohim additur vel Verbum, vel Participium plurale: vt. *Iuerunt Elohim*, &c. *Elohim sancti ipse*: & *dixit Elohim Faciamus hominem ad imaginem nostram*. Sam. 7. 23. Ios. 24. 19. Gen. 1. 26. Est enim apertè demonstratum, hominis creationem, non Patri tantùm, sed etiam Filio, & Spiritui sancto tribui in sacris literis. Quid etiam sibi vult illud, quod Deus nunquam dicit se esse vnum Elohim, sed semper ait, se esse vnum Iehouam: vt quum ait: *Audi Israel. Iehoua Elohenu Iehoua vnus est.* Deut. 6. 4. Docet se vnum tantùm esse Iehouam, sed plures Elohim.

CAPVT II.

Exceptionum aduersus argumenta, ab illis locis deducta, in quibus Christum, Angelum Iehouæ, & Iehouam appellari, ostendimus, confutatio.

Aduersus ea loca, vbi Filium Dei dicimus appellari Angelum Iehouæ, ac proinde ex quibus eum iam tum subsistentem fuisse, etiã ante adsumtam carnem, concludimus. Excipiunt Aduersarii, illis in locis, nomine Angeli Iehouæ non intelligi λόγον, seu Filium Dei, Christum, sed Angelũ creatum, qui missus a Iehoua, mandata eius perferebat, & eius nomine loquebatur. Nihil igitur ex illis locis, de reali λόγου subsistentia, concludi posse.

R. Aduersarii tantum nostram interpretationẽ reiiciunt, & suam obtrudunt, & neque illam refutant, neque hanc rationibus confirmant. Quæstio igitur est, vtra interpretatio sit verior: Nostra ne, qui hæc loca de Filio Dei interpretamur: An verò Aduersariorum, qui de Angelo creato intelligunt. Ex collatione autẽ Scripturarum, iudicandũ est hoc iudiciũ. Primũ igitur, si quis diligenter perpendat Scripturas, inueniet ubi nomine Angeli Iehouæ Angelus intelligitur ibi aliqua addi circumstantia, qua eũ esse creatum apertè declaratur. Nunquã vero Angelus Iehouæ ita appellari, vt eã Iehoua simpliciter simul appelletur, & honor bus diuinis afficiatur, quemadmodum, cùm nomine Angeli Iehouæ intelligitur Filius Dei. Non possum itaque inficiari, multa esse loca, quæ ita de Angelo aliquo creato, quam de Filio Dei intelligi possunt vt passimo occurrunt exempla Num. 22 Iud. 2 1. Par. 21 Verùm quanti sunt loca, in quibus nomine Angeli Iehouæ, nullo modo alius potest intelligi quam Filius Dei Iehoua, nisi fortè velimus torquere Scripturas, quemadmodũ multis exemplis in priore parte demonstratũ est. Vnũ aut alterum repetã. Angelus ille, qui apparuit Abrahæ, & qui iussit Isaacũ sibi offerre in holocaustũ, Angelus creatus esse non potuit. Nam Moses dicit eum fuisse Elohim: hoc est, illum Deum, qui tẽtauit Abrahamum Gen. 22. 1. Nomen autem Elohim, cum tribuitur Angelis, nunquam memini me legisse de vno tantum Angelo prædicari, neque etiam cum litera ה præposita ille Elohim. Proinde meritò omnes interpretes hanc dictionem de Deo verterunt, dicentes, *Tentauit Deus*, &c. At inquies Deus per Angelum tentauit. Verùm Scriptura hoc non tradit. Deus igitur fuit ille, qui immediatè tentauit Abrahamum, & qui postea vocatur Angelus Iehouæ. Deinde, si æterna veritas est illud, quod scripsit Apostolus Gal. 1. 8. Anathema esse nobis debere, Angelum etiam de cœlo, si diuersam doctrinam ab ea quam certò nouimus esse Dei, afferat, non licuisse Abrahæ parẽte mandato Angeli de occidendo innocente filio, cùm hoc pugnet cũ diserto eum expresso Dei mandato ab initio mundi tradito, de non effundendo humano sanguine, non licuisset inquam Abrahæ ea in mandato obtemperare nisi certò nouisset eum, qui hoc mandabat, non esse creatum Elohim, seu Angelum, sed verum Deum, qui plenam habet auctoritatem quicquid velit nobis imperandi. Tantum autem abest, vt non licuerit tali mandato obtemperare, vt potiùs, propter hanc animi ad obediendum promptitudinem, iurauerit Angelus ille se illi benedicturum &c. Neque est cur excipias Abrahamum paruisse Angeli mandato, quia persuasus erat, Angelum hoc sibi mandasse, nõ suo, sed Dei nomine. Neque enim Angelus iste legitur persuasisse Abrahæ se esse Angelũ Dei & quod mandabat, se non suo, sed Dei nomine, mandare. Verùm immediatè simpliciter, & absolutè iste Angelus dixit. *Surge, cape filium, vade* &c. Et si notat, hoc esse mandatum Dei, per Angelum: cur non perfecit hoc mandatum? sed paulò pòst eidem Angelo prohibenti, quod prius mandarat Abrahamus, simpliciter, sine mora, sine disquisitione, an hæc prohibitio sit Domini nec ne sit morem gessit. At erat etiam persuasus, Angelum non prohibiturum fuisse nisi hoc in mandatis habuisset a Deo. Verum non ita facilè contra apertũ Dei mandatum audiendi sunt Angeli contrarium mandantes. Stat enim firmum, æternum illud Dei præceptum, Non esse illum Angelum audiendum, qui etiam de cœlo aliud nobis prædicet vel iubeat: præter id quod iussit, aut prædicauit Deus. Nôrat igitur Abrahã eum, qui sibi apparebat, & præcipiebat, esse Elohim, non creatum, sed increatum. Præterea iste Angelus sic alloquitur Abrahamum, *Nunc cognoui quod timens sis Dei, quia non pepercisti filio tuo propter me* Non ait propter Deũ, sed, *propter me*. Indicans se esse illum Deũ, cuius timens erat Abrahamus, & cuius causã filium voluerit occidere Denique iste Angelus iurat per semetipsum & ait se benedicturum Abrahæ. &c. Quomodo Angelus creatus auderet per semetipsum iurare? Sed hoc negabis, fors. Verba enim sic habere: *Et dixit* Angelus Iehouæ *Per meipsum iuraui* בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יְהוָה: qua voce significauit Angelus se nõ esse illum, qui iuret, sed tantũ Dei iurantis verba se referre. Verũ, quorsum fingere Angelũ hæc verba, נְאֻם יְהוָה. idcircò

sub-

[illegible] vt indicaret se non esse, [illegible] per seipsum interp[illegible] [illegible] dici posse verba [illegible] Iehouæ, quem antea vocatur Moses, Elohim, & Angelum Iehouæ: & [illegible] hæc verba [illegible] explicationis gratia, vt [illegible] diserte ostenderet Angelus iste, [illegible] non esse Angelum [illegible] Iehouæ duntaxat nuncium, sed ipsum Iehouam. Est [illegible] sensus, & quidem facilis: *Et dixit* (Angelus Iehouæ) *Per memetipsum iuraui.* Per [illegible] vero subdit, נאם יהוה, dictum est Domini hoc, quasi diceat, ego, qui [illegible] loquor, & iuro non [illegible] sum Angelus Iehouæ, qui [illegible] Iehoua ipse. Sic [illegible] apud Prophetas Deus loquitur, & interim ipse ait, נאם יהוה vt apud Hier. 23. Huc accedit, quod ille Angelus, qui hic secum [illegible] clamat: est ille idem, qui antea dixerat: *Non pepercisti filio tuo propter me.* Ibi, illa particula, *propter me*, declarauit se esse Iehouam: Est igitur hic etiam Iehoua, qui loquitur, [illegible] *iuraui per memetipsum.* Quare Angelus [illegible] esse non potest: qua hic Angelus Iehouæ, est etiam Iehoua. Quis igitur? Christus. Omnes certæ huius historiæ [illegible] & verba, magis fauent nostræ interpretationi, nempe nomine Angeli Iehouæ, intelligendum esse Filium Dei, Angelum Iehouæ, Iehouam [illegible], quamuis apud plures [illegible] opinionem. Confirmant nostram hanc interpretationem, alii apud eundem Mosen [illegible] de eodem Angelo Iehouæ, qui etiam Abrahamo apparuit, sermo habetur: & quem non alium fuisse, quam Angelum Iehouæ, Iehouam, manifeste [illegible]. Nam mittens seruum suum Abraham [illegible] ad terram suam, vt inde vxorem ducat Isaaco filio suo, ait: *Iehoua [illegible] Angelum suum ante te, &c.* Gen. 24. 7. Non legitur autem [illegible] apparuisse Angelum & cum [illegible] Iehouam. Sed est aliud [illegible], vt eludi nequeat. Ille enim Angelus qui cum Iacobo luctatus [illegible], ipsum idem, qui Abrahamo antea [illegible]. [illegible] autem manifestum [illegible], qui luctatus est cum Iacobo, non fuisse creatum Angelum [illegible] suo loco demonstrauimus. [illegible] enim Angelum [illegible], Iehouam appellat, Hos. 12. 4. 5. Et [illegible] Angelo iubetur sacrificare Iacob, & [illegible] ipse inuocat Gen. 32. & 48. 16. Quis igitur [illegible] potest ille Angelus, nisi Christus? Nam neque Pater Angelus [illegible] esse potest: neque Spiritus sanctus Angeli nomine appellatus [illegible] fuisse legitur. Si quis vero excipiat Angelum creatum, & Iehouæ nomine appellari, propter officium [illegible] honorem, tum sacrificij, tum inuocationis, affici propter Deum, cuius fungitur legatione, [illegible] ipse, sed in eo Deus inuocetur, & adoretur: Is nihil dicit. Constat enim primum Deum dixisse: se gloriam suam & nomen suum nemini communicaturum. Deinde liquet, Angelos nunquam permissuros fuisse, se ab hominibus, contra Dei mandatum adorari. Neque etiam sanctos viros qualis erat Iacob, hoc fuisse facturos. Alioqui, exceptio valeret: admitteret Gentilium excusatio potuisset: qui dicebant, se non adorare idola, [illegible] in [illegible] cuius ipsa erant signa: & in quibus ille operabatur. Repeto [illegible] extremum, quod habemus in Exo. 23. de Angelo, qui Mosi apparuit [illegible] eludi [illegible] ipse Angelus [illegible]. [illegible] Vocat se [illegible] Iehouam. Appel[illegible] Deum [illegible], & Iacob Populum Israeliticum [illegible] Paulus [illegible] Christum fuisse [illegible] populum [illegible] in deserto. 1. Cor. 10. 9. [illegible] ex Ægypto: & qui ad [illegible] dixerat Exod. 3. 10. In summa [illegible] veritatis [illegible] possunt [illegible] crassæ [illegible] lucem [illegible] munitiones: qui bellum [illegible] aduersus Angelum Iehouæ Iehouam, & aduersus [illegible] Deum.

Firmum itaque manet argumentum, ab illis locis, vbi Filius Dei, Angelus Iehouæ, [illegible] ductum: quo demonstrauimus, Filium Dei etiam ante assumptam carnem fuisse personam [illegible] a Patre distinctam, quippe qui alius erat ab illo, cuius erat Angelus. Neque hic potest excipi, sic fuisse vocatum [illegible] futuræ præsentiæ & officij quod erat, in carne [illegible]. Apparebat enim reapse, & loquebatur cum Patribus, iste Angelus Iehouæ Christus vt supra fuse est [illegible] a nobis ostensum. Quare nihil est certius quam Christum tunc etiam fuisse rem subsistentem, vtra [illegible] personam, qua Angelus erat Iehouæ Patris.

II. Adijcia[illegible] demonstramus Christum appellari Iehouam [illegible] concludimus, eum etiam ante carnem assumptam, fuisse veram personam. Primo excipiunt, etsi detur, appellatum fuisse Iehouam: inde tamen non sequi, fuisse verum Iehouam. Etenim ipsam etiam Hierosolymam appellari Iehouam iustitiam nostram [illegible] nomine, quo ipse Messias vocatur Hier. 33. 16. & [illegible]. Et altare erectum a Iacobo, vocatum fuisse Deum fortem Israelis. Gen. 33. 20. Quin & altare, quod erexit Moses appellatum fuisse a Mose ipso, Iehouam vexillum meum. Exod. 17. 15. Sicut etiam altare, erectum a Gedeone vocatur Iehoua Salom Iud. 6. 24. Et apud Ezec. dicitur, *Nomen vrbis ex eo die, Iehoua illic.* Eze. 48. 35. Neminem tamen esse tam fatuum qui ex illis colligat locis, aut vrbem Hierosolymam aut populum Hierosolymitanum, aut vtrumque altare, verum esse Iehouam. Ergo neque id consequi de Messia. Quare ex eo, quod appellatus sit Iehoua, non effici veram fuisse personam, verumque Deum.

Respon. Quasi vero & ex natura eorum, de quibus Iehouæ nomen prædicatur; & ex circumstantijs locorum, vbi Hierusalem, altaria, & Messias ipse, vocatur Iehoua; & ex collatione aliarum scripturarum noui Testamenti, vbi Christus verus Deus esse dicitur, & denique ex analogia fidei, non appareat, quanta sit horum exemplorum dissimilitudo. Primo enim constat, & Hierosolymam, & illa altaria, res fuisse [illegible] & inanimas. Aut si etiam Hierosolymam accipias pro populo, meros fuisse homines. Quæ igitur horum similitudo cum Messia? Deinde apparet ex circumstantijs contextuum illorum, & Hierosolymam, & altaria illa, nomine Iehouæ appellata fuisse [illegible]: quod & vrbs symbolum esset Iehouæ iustificantis, & altaria essent symbola ac [illegible] monumenta potentiæ ac liberationis diuinæ. At quis inficiatur, quin Messias vera sit & semper fuerit iustitia nostra? Nec dicitur iustitia, quia minister iustitiæ: sed quia ipse est ipsissima iustitia nostra, vt in nouo Testamento porro diserte explicatum fuit, ab Apostolis. Ergo [illegible] vocatur Deus: nempe vere. Imo si quis diligenter ea inspiciat loca, luculenter videbit [illegible] quidem nomine, [illegible] scilicet, [illegible], vel altaria, [illegible] appellata fuisse. [illegible] ad [illegible] Hierem. quod attinet. Dixerat antea venturum ex Dauide germen iustitiæ, hoc est, Messiam [illegible] esset iudicium & iustitiam in terra. Deinde subiecit [illegible] a Christo consecrata erat Hierusalem, hoc est Ecclesia & [illegible] hæc verba addit יהוה צדקנו אשר יקרא לה [illegible] potest optime referri ad Messiam, de quo supra verba [illegible]. Proinde [illegible] vertit hunc locum *Et iste, quo vocabit eam, est Iehoua [illegible] nostra*, vel iustitia nostra. Dicitur autem Christus vocare Ecclesiam, quum singulos electos ad se, & in sui communionem [illegible] mundo efficaciter verbo, & Spiritu suo, euocat, adducit, colligit: vnde etiam nomen Ecclesiæ, apud Græcos. Ita sensus est facilis, & congruit cum altero Hier. loco, vbi Messias, Iehoua, iustitia nostra, vocatur.

Sed etiamsi [illegible] vulgatam versionem: *Et hoc est nomen quo vocabit eam* (Hierosolymam) *Iehoua iustitia nostra*, nihil concluditur aduersus nostrum argumentum: nisi eo modo quo quis etiam forte contendat, Iesum non proprie vocari Christum, quia etiam Ecclesia vocatur Christus ab Apostolo. 1. Cor. 12. 12. Manifestum enim est, quia Christus totus est Ecclesiæ, vt caput corporis, & vir vxoris: ita etiam nomen Christi, quod ei conuenit proprie, Ecclesiæ communicari [illegible]. Eadem est ratio etiam hic. Proprie quidem Christus est Iehoua, sicut etiam proprie est nostra iustitia. Ac proinde [illegible] proprie Christo datur: quod [illegible], quia re vera tunc Christus [illegible], quia nos ad se vocat & in sui [illegible] adm[illegible] [illegible] sibi vnit atque a vnit, vt simus [illegible] & vna caro: ideo [illegible] quoque honore [illegible] Ecclesia communicat, vt & vocetur (sed improprie) Iehoua [illegible] & in [illegible] fideli[illegible] qui proprie est Iehoua iustitia nostra. De loco [illegible] Gen. 33. respondemus. Verba sic habent: *Et erexit ibi altare*, ויקרא לו: vertunt LXX. inuocare, dicentes, *Et inuocauit Deum Israelis*. Sed vt retineam communem receptam que versionem, *Et vocauit illud, Fortis Deus Israel*. Primo non vocauit illud Iehouam, neque simpliciter אל aut אלהי sed אל אלהי ישראל Sic enim indicat causam, cur tali titulo locum illum ornarit: nempe, vt esset perpetuum [illegible] victoriæ, qua [illegible] Angelo [illegible] causam mutato nomine, vocatus [illegible] ipse Israel, quo nomine [illegible], se beneficio Dei superiorem semper fuisse, & futurum etiam [illegible], in omnibus suis, cum quouis hostium genere, luctis. Quemadmodum etiam longe antea fecerat ipsius Auus Gen. 22. 14. Is enim vt [illegible] notitiam retineret beneficij diuini, quo Deus loco Isaaci immolandi, prospexerat sibi arietem [illegible] vocauit locum vbi immolauit arietem יהוה יראה *Dominus videbit* vel prouidebit. Vbi altare ipsum, [illegible] fuit appellatum Iehoua, sed totum hoc titulo, *Iehoua videbit*. Itaque nomen *Iehoua*, proprie pro Iehoua accipitur, [illegible] vt [illegible] semel antea, sic etiam deinceps semper prouisurus erat Abrahamo omnia necessaria. Altare autem hoc titulo ornauit, [illegible] & inde ipsum tum ipse Abrahamus tum alij pij futuri deinceps prouidentiæ Dei conciperent. Hoc est [illegible] perinde fuit, atque si altari inscripsisset hæc verba, Dominus prouidit. Et Iacob cum suo hæc inscripsisset altari: *Fortis* (scilicet est)

Deus Israel. Num hinc sequeretur altare fuisse appellatum nomine Dei? Nequaquam. Sic respondemus ad illum locum Exod. Ara nequaquam extruxit Moses, vocat Iehouam vexillum meum, seu protectio mea: vt sit [illegible] beneficij diuini, quod scilicet Deus voluerit esse Mosis protectio, & vexillum. Itaque non simpliciter vocat altare Iehouam, quasi hoc illi nomen imponat, vt hominibus imponuntur [illegible] Sed totum hunc titulum quasi illi affigit, Iehoua est vexillum meum.

Eodem modo intelligendum est illud de ara, quam [illegible] G[illegible] [illegible] vocauit Iehoua Salom hoc est, Iehoua [illegible] pax, [illegible] Ita nomen Iehouæ non refertur ad altare [illegible] ad verum Iehouam. [illegible] enim est, pax, non altare. Et hanc esse veram interpretationem, vt scilicet subintelligatur verbum Est, & ad Iehouam referatur, docet locus ille Ezech. cap. 48. vers. 35 *Nomen vrbis ex [illegible] die* יהוה שמה *Iehoua illic*, nempe erit, & semper est. Habitat enim Iehoua in Ecclesia semper, quæ est vera Hierusalem. Imò hic locus Ezechielis declarat, quomodo intelligendus sit ille alter Hier. 33. v. 16. *Et hoc est nomē quo vocabitur ipsa* (Hierosolyma) *Iehoua iustitia nostra*: nempe ibi est, & semper erit. Si quis obijciat illud ex Psalmo 24. v. 8. *Iehoua ipse est Rex gloriæ*, vbi Arca Iehouæ, vocatur Iehoua Rex gloriæ, facilis est responsio. Sacramentaliter Arcam eo nomine vocari, quia signum erat, & ceu Sacramentum præsentiæ Iehouæ. Solent enim Sacramenta nominibus rerum, quarum sunt Sacramenta, appellari. Vt [illegible] Agnus pascha [illegible] Pascha. Quis autem dicat Christum vocari Iehouam sacramentaliter? Est igitur manifestum præter [illegible], qui verus est Iehoua, Nomen Iehouæ in Scripturis simpliciter tribui nemini: id quod ex locorum illorum circumstantiis manifestum esse ostendimus. Quare cùm Christus, vt docuimus, simpliciter vocetur Iehoua, firmissimum manet argumentum Christum verum esse Iehouā. Huc accedit, quòd raro, [illegible] cæterùm, vrbs & altaria appellata fuerunt nomine Iehouæ. Et quidem eo semper sensu qui [illegible] a nobis explicatus est. At verò Christus passim vocatur Deus, et, Deus benedictus in secula, & Deus verus, & vita æterna. Rom. 9. 5. 1. Ioh. 5. 20. Ipsa quoque Dei attributa, æternitas, omnipotentia & alia id genus, nusquam creaturis, passim autem Filio Dei attribuuntur.

Denique fides non permittit, vt credamus in Hierosolymam, aut in altaria, & per illa seruemur, illave adoremus. At Christo totum hunc diuinum honorem vt tribuamus, fides Christiana postulat, ac iubet. Quare, vt verè appellatus fuit ab Hieremia 23. 6. [illegible] Iehoua iustitia nostra, quia reuera nostra iustitia est Christus, [illegible], & propterea ab eo dem vocatus fuit Iehoua, quia Christus verus est Iehoua: Quem etiam Seraphini apud Iesaiam adorarunt, teste Ioh. Euangelista. Ies. 6. Ioh. 12. 41. Tanta igitur cùm sit dissimilitudo inter Hierosolymam, & altaria, atque Christum, nullam esse apparet aduersariorum exceptionem, qua contendūt sicut Hierosolyma, & altaria, licet nomine Iehouæ sint appellata, non fuerunt tamen reuera ipse Iehoua, ita etiam non consequi, Christus vocatur Iehoua, ergo verus est Iehoua. Nulla, inquam, est hæc exceptio, quia non est ita vere comparatus, & similis. Ac tamen igitur ad [illegible] aduersus hoc argumentum exceptione.

III. Excipiunt itaque Messiam vocatum fuisse Iehouam respectu [illegible] futuræ quia scilicet Spiritu sancto erat concipiendus, futurus plenus diuinitate, facturus officium Dei, & esset mundi [illegible] & [illegible]. Quare ex [illegible] denominatione non consequi: [illegible] [illegible] quum nondum reipsa [illegible] esset Filius Dei, & Deus: [illegible] se enim post [illegible] factum nobis Deum [illegible] hoc est, seruatorem & Dominum.

R. Quasi verò non [illegible] Ieslam de Christo interprete Ioh. [illegible] Iehouam [illegible] Filio: & illi vnà cum Patre, & Spiritu Sancto [illegible] *Sanctus Sanctus Dominus Deus* [illegible] Quasi etiam non idem [illegible] Angelus [illegible] Mosi vocatur, Exod. 3. [illegible] Deum Abraham, Isaac & Iacob. [illegible] in monte Sina ipsi Mosi [illegible] esse [illegible] Iehoua qui eduxerit populum ex Ægypto. Exod. 20. Erat igitur reuera Christus, etiam ante [illegible] à condito orbe, & ab omni æternitate [illegible] Iehoua [illegible] verus [illegible] [illegible] ex Maria [illegible] Dei. [illegible] Patre, sapientia, iustificatio [illegible] redemptionem. 1. Cor. 1. 30. Item, [illegible] esse Dominum, & Christum. Act. 2. 36. Nunquam verò dicit factum esse Deum. Deinde etiamsi daretur [illegible] [illegible] [illegible] sensu [illegible] quàm illo, quo etiam superius [illegible] Factum esse Dominum, & Christum iustitiam, & sanctificationem, nempe quò ad officium, non quò ad naturam, & substantiam. [illegible] enim Christus [illegible] Deus & Dominus, & iustitia, qui [illegible] [illegible] hoc est [illegible] in Psalmis [illegible] [illegible] Deum fieri alicui protectorem, adiutorem, seruatorem [illegible] [illegible]. Quare [illegible] quid, ad dictum [illegible] Dicitur enim factus quoad officium, non quoad substantiam. Et si quoad substantiam, secundum substantiam humanam [illegible] secundum diuinam. Semper ergo Christus cum fuerit Deus, verùm etiam semper fuit [illegible].

IIII. Excipiunt præterea Mosen appellatum fuisse, & constitutum Deum super Pharaonem: Exod. 6. 1. & Principes super suos populos: nec tamen inde consequi, veros esse Deos. Neque igitur idem sequi de Christo.

Resp. Argumentum [illegible] dissimilibus, & à minimè comparandis, quare [illegible] est. Neque enim homines appellātur vnquam Iehoua, [illegible] Christus sæpissime. Deinde attributa Dei essentialia, æternitas, omnipotentia, & alia id genus, cum illis non communicantur: sicut cum Christo. Neque diuinus honor, & cultus in illos, sicut in Christum, competit. Ac proinde nomen Dei de illis prædicatur secundum quid, propter officium Dei aliquod, [illegible] de Christo verò simpliciter: Qui Filius Dei est, [illegible] Patris genitus, vt antea demonstratum est. Est igitur in hac exceptione paralogismus ex ignoratione elenchi. Nihil enim [illegible] argumentum ductū à rebus [illegible] quum dissimile est [illegible] à terra, & creator à creaturis. Proinde quod valet in exemplis Mosis, Cyri, & aliorum hominum, non valet in exemplo Christi, per quem omnia condita sunt.

CAPVT III.

Responsio ad exceptiones, quæ fiunt cōtra argumenta, inde deducta: quod Christus appellatus sit Filius Dei veteri Testamento: & quod sapientia, quam ostendimus esse ipsum Christum, tanquam verum [illegible] ibidem describatur.

AD argumentum inde petitum, quod Christus etiam ante assumtam carnem, Filius Dei appellatur. Excipiunt, [illegible] hominibus dicta, de Christo futuro intelligenda esse. Eum scilicet, posteaquam conceptus, & natus fuisset ex [illegible] Spiritus Dei, tum demum Filium [illegible] fuisse Filium Dei. Antea verò non fuisse. Imò quæ [illegible] etiam [illegible] vaticinia de eius Resurrectione.

Resp. Quis verò, quia huiuscemodi prophetica dicta partim de natiuitate Filij Dei ex virgine, & ex semine Dauidis, possunt intelligi, partim a[illegible] Resurrectione [illegible] Apostolis accommodantur, [illegible] [illegible] intelligi [illegible] sit, de eius natiuitate & [illegible] [illegible] antequam nasceretur ex [illegible] ante mundi constitutionem. [illegible] 4. [illegible] de ea[illegible] quia conceptus est [illegible] Spiritu sancto, Filius appellatur, [illegible] de ea, [illegible] primogenitus mortuorum, intelligi potest, vt ex locis circumstantiis apparet. De [illegible] Dei in [illegible] Filio, in cœlo [illegible] & [illegible] omnia tegente [illegible] [illegible] Filij, [illegible] [illegible] comprehensibilem [illegible] gloriam, & maiestatem. Ille etiam alter locus Prouerb. 8. [illegible] de Sapientia, hoc est, de Filio Dei, ante mundi constitutionem genito [illegible] eius est. Nulla enim sapientia ex Deo genita [illegible] nisi cum Patre creatrix, ad salutem & [illegible] ordinatrix, & quæ vitā [illegible] quærentibus se, nisi Christus, de quo Apostolus 1. Cor. 1. 24. *prædicamus* [illegible] *Christum Dei sapientiam*. Ac quæ [illegible] de sapientia dicuntur, ea vatis in locis ad Christum accommodabāt Apostolici viri, quam [illegible] Ignatius, Irenæus, Tertullianus, [illegible] denique [illegible] hæc de Christo interpretata est [illegible]. Neque eludi potest [illegible] Micheæ 5. 2. quem [illegible] de Christo intelligi possit, duplex Matth. 2. 6. Quæ enim sunt duæ illæ Christi egressiones, ab initio & à diebus seculi factæ? Natiuitas certè eius ex virgine, eòque egressio eius Bethlehem ab initio, & à diebus seculi [illegible]. Neque sola eius egressio [illegible] quæ facta est [illegible] duo orbe per promissionem Dei, de eius incarnatione intelligi:

ligi potest. Plurium enim vnâ egressionum facit mentionē, dum ait: מוצאתיו Quæ igitur præter hanc verbo & promissionib. factam, alia esse potest egressio, quā generatio ex Patre ante omne initium & à diebus æternitatis. Atque huc spectant, quę ubi de Christo ... e suo à Patre exitu & in mundum adventu. Exitus à Patre fuit nat uitas ex Patre, & destinatio ad officium Mediatoris faciendum. Aduentus autem in mundū fuit incarnatio, & natiuitas ex virgine seu patefactio in carne. Quid sibi volunt illa, toties in noui Testamenti libris repetita, nempe Christum venisse de cœlo, esse è superni., Filiū qui est in sinu Patris enarrasse nobis, omnibus scil qui vnquam Deum Patrē nouerunt, illum ante (iam ab orbe condito) omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioh. ... & 6.31 & ... & 9. genitum esse ante omnem creaturam Col. 1. 15. Filium esse vnigenitum Dei. Io. 1. 18. h. e. qui nullos eiusdem naturæ habeat fratres: esse Filium Dei ... Heb ... & si mi a: Quid inquam, sibi volunt, nisi Christum genitū esse in cœlo antequam in mundū per assumptionem carnis ex matre, veniret? Negari igitur non potest quin ... Dei fuerit etiā antequā nasceretur ex virgine: ac proinde fuerit verū ... Quare cùm nostra dictorū illorum Propheticorum interpretatio, cum aliis scripturę locis in nouo Testamento sit consentanea: indéq; mirabiliter confirmetur, Aduersariorum autem potius pugnet; apparet illos immerito negare nostrā assumptionem, quæ est, Christū fuisse Filiū Dei, iam inde ab initio mundi, & ante omnia secula: sicut docent ipsi etiam Prophetæ. Falsissimum vero esse quod ipsi contendunt, Christum eatenus tantum dici Filium Dei quatenus de S. Spiritu S cōceptus, natus est ex virgine Maria: Et scripturas de nulla alia Christi filiatione loqui, quam de illa qua natus est ex virgine Maria, vel qua resurrexit à mortuis.

II. Aduersus argumentum illud omnium Patrum iudicio maxime perspicuum, quod deduximus ex Prouerb 8. vbi Christus æterna Dei sapientia, nunquam verum describitur ...: Excipiunt nonnulli, Salomonem hic non loqui de sapientia Dei, quę est Christus, de qua Apostolus ad Corinth. 1 30. Sapientia, quæ in scripturis reuelata est, hoc est, de doctrina & de verbo Dei. Ad huius enim studium Salomonem nos hortari.

R. Primò admittunt ... Vox n. sapientia significat, & sapientiam creatam, quæ est doctrina, atque lux creata in mentibus, seu verbum Dei & sapientiam increatam, illius auctorem, materiam, ac finem. Auctorem: quia per hanc illa est reuelata, nempe per Christum, de quo Ioh *ipse reuelauit nobis*: 1. 18. & Matt. 11. 27. *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*. Materiam ac finem: quia finis legis est Christus, vt ait Apostolus, Roman. 10. Et scripturæ de Christo cū primis loquuntur, déque redemtione per Christū facta. *Scrutamini scripturas*, ait ipse Christus, *quia illæ de me testificantur*, Ioh. 5. 39. Quę autē in eo capite attribuuntur Sapientiæ à Salomone: nullo modo in Sapientiam creatam, simplicémq; doctrinam competere possunt. At, inquies per ... omnia illa de sapientia creata dicuntur. sicut etiam fit in libro qui *Ecclesiasticus* dicitur, c. 24. ver. 1. &c. Sed quorsum tropos fingere, cùm possumus rectè Scripturas interpretari sine tropis? Quæcunque ibi, & in Ecclesiastico, tribuuntur sapientiæ optime quadrant in eum ..., quem Ioh. 1. 14. vocat Vnigenitum Dei Filium. ... autem ... idem sunt. Deinde etiamsi velis esse ...: nunquam tamen effeceris, vt omnia, quæ vrbibus prædicantur de illa sapientia, accommodari possint ad certam sapientiam. Legantur, & diligenter examinentur omnia & rem ita se habere facile animaduertetur. Quod verò ais Salomonem ea idcirco de sapientia prædicare quia ad studiū verbi Dei, ... ad acquirendam Dei sapientiam hortatur: id benè et do. Sed non inde sequitur, eum non loqui de sapientia Dei increata. Non enim pugnant inter se hæc duo: Salomonem hortari ad studiū sapientiæ, qua Deus donat illius studiosos. Et eundem prædicare vtrum æternitatem, maiestatem, sapientiæ increatæ. Imò huiusce laudes: idcirco prædicat, vt nos ad illius studium hortetur, quòd videmet increata sapientia, caussa sit efficiens, & finalis, sapientiæ creatæ. Quis n. auctor sapiētiæ in hominibus, & ipsius scripturæ sanctæ? Christus. Quis finis? Christus, æterna Patris Dei sapientia, & virtus. Apposite igitur Salomon hortās ad studium reuelatæ, & creatæ sapientiæ: laudes æternæ, & increatæ interposuit: & ab illa, ad hanc fecit transitionem. Quare paralogismum admittunt aduersarii qui dicitur ex ignoratione Elenchi. Non n. sequitur, Hortatur ad studiū creatæ sapientiæ: ergo non differit de increata. Præterea, vt paulò ante iudicaui quæcunque apud Salomonem prædicantur de illa sapientia: ea omnia ab Apostolis accommodantur ad Christum. Ad quæ, accedit etiam antiquissimorum Patrum consensus, vt dictum est.

Excipiunt alii, hic quidem à Salomone verba fieri de Christo, qui est Dei sapientia: sed quatenus hęc omnia fuerunt in æterna prædestinatione Dei, implenda tandem, quum nasceretur ex virgine.

R. Sed neque hanc interpretationem ferre potest contextus Salomonis. Ait. n. sapientia, se fuisse ante opera Dei. Si fuit tantū in prędestinatione, certè nō fuit ante opera Dei. Omnia enim opera fuerunt ab æterno in prædestinatione Dei: & tā reliqui homines quam Christus homo. Vt igitur loquitur de operib. Dei, quatenus reapse fuerunt condita à Deo. sic de ipsa loquitur sapiētia, quatenus reapse fuit ante mundi constitutionem genita ex patre. Ac de reali subsistentia loqui Salomonem, liquet ex ipsius verbis, quū ait, *Nondum erant abyssi*, (sc. reapse creatæ) *& ego iam* (sc. reapse) *formata eram*. Legantur reliqua. Imo ait, se vnà cum Patre Deo a quo genita est: reliqua omnia formasse. De Christo igitur Dei sapientia non possunt hæc intelligi, quatenus duntaxat fuit in prædestinatione æterna, sed quatenus reuera fuit ante conditum mundum subsistens apud Deum, vt Iohannes, imò Christus ipse interpretatur, quum ait: *Antequam Abraham esset, ego sum*, Ioh. 8. 58.

THESIS IIII.

Vindicantur ab Hęreticorum calumniis, aliquot noui Testamenti loca, quibus fuit antea à nobis confirmata, æterna Iesu Christi subsistentia.

Aduersus illum locum, *Antequam Abraham esset ego sum*, Io 8. 58. quidam sic excipiunt, & cauillantur. Erat Christus prædestinatione: antequam Abraham nasceretur.

R. At etiam ipsi Iudęi omnes fuerunt prędestinatione, antequam Abraham nasceretur. Quin & Abraham ipse fuit, antequam esset. Fuit n. prædestinatione, antequam reipsa. Sed qualis fuisset admissa hac interpretatione, ipsa Christi responsio ad obiectionem Iudæorum? Illi obiiciunt Iesum non potuisse videre Abrahamum, quod nondum habeat annos 50. Christus verò ostendit hanc suam in carne iuuentutem, seu annorum paucitatem, impedimento esse nō posse, quin viderit Abrahamum, quippe qui fuerit etiam ante Abrahamum ortum. Si hoc esse Christi accipias pro esse in prædestinatione nihil ad rem Christi responsum. Deinde nō dixit fui, sed *sum*: quasi dicat vt nūc reuera sum, & subsisto, ita etiam iam inde ab æterno, longè ante Abrahamum constanter idem sum. Ostendit igitur se non loqui de esse in prędestinatione: sed de illo quo etiam tum verè erat hic, de esse personali (vt ita loquar) & substantiali. Si enim de esse in prædestinatione: respondisset Christus, dixisset, *Fui, antequam Abraham fieret*, non autem, *sum*.

Alii sic locum hunc eludere conati sunt. *Antequam Abraham fieret*, (sc. reapse pater multarum gentium) *ego sum*, i. factus sum homo. Abrahamus enim nō fuit factus, pater multarum Gentium, nisi post passum Christum diuulgato per totum terrarum orbem Euangelio.

Sed quis nō videat, quales sint istę scripturarū corruptelæ deprauationes contorsionesque tātùm vt Christi gloriæ offundātur tenebrę? ... vt dicitur omnino sunt hæc omnia, & nihil ad obiectionem Iudæorum faciunt. Illi loquūtur de persona & subsistētia Abrahę hi volūt Christum respondisse de eiusdem dignitate, déque gratia, & fauore illi facto, nempe, vt esset pater multorum gentium.

Alij, vt Spiritus Ochinianus, ita excipiunt, Christus fuit ante Abrahamum, virtute quia scil. mors futura Christi agnita & fide recepta, profuerat patribus à condito orbe ... quod dicitur verū est, & huc spectat illud Apoc. 13. 8. *Agnus occisus ab origine mundi*. Et illud ad Heb. 13. 8. *Christus, heri, hodie, & semper*, tamen hæc interpretatio nihil facit ad rem. Quandoquidem, vt ante ostensum est, de esse Christi personali non de eius virtute loquuntur Iudęi, quū dicunt, *Quinquaginta annos nondum habes, & Abrahamum vidisti?* Christus igitur, qū respondit: *Antequā Abraham fieret, ego sum*: de eadē subsistentia personali respondit, non de virtute suæ futuræ mortis. Alioqui nihil ad rem ipsius responsio. Non potest igitur hic locus eludi, quin efficiatur Christum etiam ante Abrahami natiuitatem, verum fuisse ...

II. Aduersus illud Ioh. testimonium: *In principio erat* h. e. ...: Excipiūt Seruetiani, fuisse in mente Dei ideā de Christo, non rem subsistentem.

R. Ambiguitas est in dictione, λόγος, & in verbo Erat. Tota antiquitas, ... intellexit non prolatitium, sed substantialem, non ideam, sed substantiam. Et verbum, *Erat*, acce-

Patet responsio ad quęstionem, cur Christus omnia referre ad Patrem, & hunc solum semper appellare soleret Deum? Quia hunc nouerat esse solum Deum principaliter, h.e. fontem & originem omnium, totiúsq. Deitatis. Item hinc patet responsio ad alteram quæstionem, quænam differentia sit inter has locutiones Scripturæ, Deus est Pater, & Pater est Deus. Item Deus est Filius, & Filius est Deus. In prima vbi Deus est subiectum essentialiter capitur, & est sensus: Essentia diuina est Pater ipse, & Filius ipse & Spiritus S. ipse. In altera vbi Deus est prędicatū personaliter capitur, & quidem secundum prius & posterius originis. Et sensus est: Pater est Deus non simpliciter, sed ingenitus, & principaliter: Filius est Deus, non simpliciter, sed Deus genitus. Atque hęc tria significata propria sunt nominis Dei & Iehouæ significata: Primò quando indefinitè ponitur, pro essentia capitur. Secundò, quando definitè de aliqua prędicatur persona. Tertiò quando accipitur [illegible] & principaliter pro Patre. Et ita propriè spectant ad præsentē disputationem. Aliquando verò hoc nomen, Deus & Iehoua, transfertur ad creaturas, ad Angelos, ad homines, ad res etiam inanimas, vt ad arcam ad vrbē Hierosolymorum, idque impropriè, & non vnam ob causam, sed aut propter officium, quod sustinent Dei, vt Iudices & Reges, aut [illegible] quod symbola sint præsentiæ Dei, vt Arca. Hæc est prima regula de [illegible] nominis Dei.

II. Secundo loco vsurpantur hæc nomina, Pater, Filius, Spiritus S. Sunt autem & hæc [illegible]. Pater ergo cùm de Deo dicitur, trifariā accipitur. Primò, pro Patre Christi, seu [illegible]. Hoc sensu prima duntaxat persona est Pater. Ita quū Christus suū nominat Patrem, hunc intelligit. Secundò pro Patre omnium electorum, h.e. omnium eorum, quos sibi delegit & adoptauit in filios, verè etiā regenuit. Hoc sensu, tam Filius ac Spiritus S. quàm Pater Christi, Pater noster est. Opus n. electionis & regenerationis non est solius patris Christi sed & Filii & Spiritus S. Scriptura.n. docet in definitè, Deum nos elegisse & regenerasse. Quanquā principaliter pater Christi, noster quoque est pater: Quia nos ipse per Filiū & Spiritum S. elegit & regenerauit & ab ipso est omnis paternitas. Ideo Filius, Pater æternitatis, i. æternus, appellatur. Iesa. 9.6. Et sic intelligo illud ad Ephes. 4.6, *Vnus est Deus, & Pater omnium* sc. electorum & regeneratorum. Quare quum etiam inuocamus Deum, dicentes: *Pater noster qui es in cælis*: immediatè quidem, & principaliter patrem Christi, qui etiam est noster pater, inuocamus, sed cū hoc ipsum quoque Filium & Spiritum S. inuocamus & nomine Patris significamus.

Tertio pro patre omnium creaturarum accipitur in Scripturis. Hoc sensu tā Filius & Spiritus S. quàm Christi pater, Pater sunt noster, & omnium rerum conditarum: significat n. Pater auctorem. Vnde apud Iobum legimus: *Quis est pluuiæ pater de cuius vtero egressa est glacies?* Iob 38.2[illegible]. Auctor autem rerum omnium non tam pater Christi est, quàm & Filius, & Spiritus S vt antea ostendimus, quanquam pater Christi principaliter & [illegible] Pater & creator omniū dicitur. Sic Iesa. accepit: *Nunc tu Domine es Pater noster: nos lutum tu autem figulus noster, nos omnes sumus opus manuum tuarum.* Ie[illegible] 4.[illegible] Et ad Hebr. 12.9 Deus in genere vocatur pater Spirituum, animatorum. Sic apud Iesa. [illegible].16. *Animam ego feci.* Deinde quatenus hoc nomen Patris accipitur pro patre ipsius Christi bifariam capitur. Primò vt est pater [illegible] æternus. Ita est Filius patri coæternus & [illegible] vt apud Ioh. *Deus misit Filium suum in mundum* & ita Filius vnigenitus patris Filius vocatur Io.3.16. Secundo capitur vt est pater Christi quatenus Christus vt homo conceptus è Spiritu S. Filius Dei Patris appellatur, vt apud Lucam, *Filius Altissimi vocabitur: eò quod nascitur ex te* Luc. 1.3[illegible] Hac nominis huius distinctione ad multas fallacias, quæ ex [illegible] nascuntur respondendi facile potest vti, *Vnus est Deus qui est Pater omnium.* Eph.4.[illegible] Ergo Pater est Deus. Primū hic [illegible] i. est Non [illegible] pater Christi, sed pater omniū. Pater autem omnium est non solùm persona Patris, sed etiam Filius & Spiritus S. Deinde etiamsi personam patris intelligas, tamen est alia [illegible]. Est.n. pater Christi, pater etiam omnium nostrum principaliter.

Nomen Filii significat primò filium naturalem, deinde adoptiuum. Filius autem naturalis duplex est. Vnus qui ita ex patris natura & substantia nascitur, vt partem substantiæ illius, non autem totam accipiat. Tales nos sumus ex nostris parentibus nati. Alter, qui ita ex patris est substantia, vt eadē & totam in se habet. Talis est Christus, quā [illegible] est. Hoc enim Filii naturalis nomen, quatenus de Christo dicitur, trifariam accipi solet. Primò quatenus Christus est ex substantia patris genitus, sic filius est patri [illegible] tanquam [illegible], & vnigenitus. Secundò, quatenus ex substantia quidē matris vt homo cōceptus est, sed hoc virtute Altissimi h.e. Patris. Et postremo propter gratiā vnionis, vt vocant, qua factum est vt cum diuino [illegible] vnita sit [illegible] humana natura. Ita Christus nō est [illegible] patri imò ita minor est patre, ita ascendit ad patrē: ita orat patrē, nēpe, vt homo, vt mediator, vt Filius Dei Patris per gratiam Hypostaticæ vnitionis. [illegible] itē & [illegible] nomē bifariā capitur. Primo pro re creata & dono Dei in hominibus. Sic Iac. [illegible] v.5. Secundo, pro re substantiali & persona. Sic Prou. 8, v. 22. Ioh. 1 v. [illegible] [illegible] factus est homo, i. carnē assumsit. Spiritus itē sanctus bifariam accipitur: Primo pro virtute Dei dono sc. actione [illegible] que Dei. Sic non est in Deo vt somniant Seruetiani. Esset enim accidens in Deo, quod est impiissimum cogitare, sed est in piis hominibus, in quibus operatur Deus. Secundo, pro virtute substantiali, iudice o & [illegible] sanctitate prædita, h.e. pro tertia persona. Sic dicimus Spiritū S esse in cœlo esse in Deo, eóque Deum verum in Deo vero. [illegible] Cor. 2.12. Ergo quum Aduersarii contendunt Spiritum sanctum non esse verū Deum, quia est virtus Dei in electis superans, pecca. [illegible] Spiritus.n. sanctus significat etiam personam subsistentem.

III. Tertio loco occurrūt duo nomina maxime memori vnvs & tres, quæ & ipsa sunt [illegible]. Maximę n. fallaciæ admittuntur in iis duobus nominibus v[illegible] & [illegible] Vt quum dicimus vnum esse Deum tribus personis [illegible] & tres personas esse vnū Deū. Videndum igitur quot modis aliquid dicatur, & sit vnum, deinde quot modis vnū possit esse multa. Principio aurē illud statuendum est, quū Scripturis Deus dicitur esse vnus hoc intelligendum esse modo omnium perfectissimo. Quis autē sit modus perfectissimus, quo aliquid possit dici vnum, inuestigandum est in ipsa natura. Et dum hoc facimus, non facimus præter verbū Dei. Nam Apostolus non improbat hanc rationem, quum ait, Rom. 1.2[illegible] *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Vtar autem in hac inquisitione Aristotelis opera atque iudicio. Magnum enim certe fuit ingenium Aristotelis, & ipse diligentissimus fuit rerum naturalium perscrutator. Is itaque Metaphys. [illegible] 4.c.6. inquirit [illegible]. Ac quum ostendisset alia esse, & dici vnum per accidens, alia per se: postea eorum, qui dicuntur vnum per se [illegible] in summa modos sex. quorum vnus perfectior est altero.

1. Vnum [illegible] i. continuo.
2. Vnum [illegible] i. subiecto.
3. Vnum [illegible] i. genere.
4. Vnum [illegible] i. specie.
5. [illegible] h.e. definitione. quæ explicat quod quid est, Atque hi quinque modi imperfecti sunt, perfectissimus est sextus: nempe ille quo aliquid simplici & indiuisibili essentia vnum est. Hoc.n. assumit principium, quod est vera vnivs definitio. Eatenus aliquid est vnū quatenus est indiuisibile. Proinde quātò minus aliquid est diuisibile: eo etiā magis est vnū. Exempla: In quantitate continua punctus est verè vnū, quia indiuisibilis. In quantitate discreta vnitas. Quid.n. indiuisibilius vnitate? In genere substantiæ: substantia immaterialis, vt est anima. Hęc n. diuidi non potest, sicut substātia corporea & materialis: Hic igitur est modus perfectissimus in natura, quo aliquid est verè verū: nēpe illo quo aliquid est omnino [illegible]. Si igitur sit aliquid, quod sua essentia seu substantia nullo prorsus modo diuidi possit, sed omnino [illegible], illud fuerit verè & perfectissimè vnū. Talis autē Deus est quia simplicissimus, & immēsus. Verè igitur Deus vnus est [illegible]. Quare non potest Deus esse & dici vnus, aliquo illorum superiorū modorū, qui sunt imperfecti: sed hoc tantùm postremo, qui perfectissimus est, nempe, quo ita est vnus essentia sua simplicissima, vt nullo modo possint esse plures essētia Dii. Atque hic est modus, quo ipsemet Deus in Scripturis docet se vnum esse. Quod enim per Mosen dixit: *Audi Israel, Iehoua Deus noster, Iehoua vnus est*: Deut. 6.[illegible] illud explicat per Iesaiam quonam modo sit vnus: nempe, vnica, æterna & indiuisibili essentia. Et hoc facit quum ait, *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit*. Item, *Ego primus & ego nouissimus & præter me non est Iehoua*. Ies. 4[illegible].10 & 44.6. Iehoua n. essentiam significat. His autem particulis exclusiuis, præter me, & extra me, excludit omnem aliam a se vno, essentiam. Docet igitur, eum esse vnum essentia, seu vnam essentiam, vt non possint esse plures essentia, plurésve essentiæ. Quum igitur nomen *vnum* sit [illegible] & hoc abutantur Hæretici aduersus sanam doctrinam de vera Dei vnitate, tenenda sunt hęc varia vnius significata, quib. illorū sophismata & [illegible] refelli possint: vt ostendendum est, Deum esse Vnum, modo omnium perfectissimo. Ex iis autem facile etiam est videre, quot modis aliquid vnum possit esse & dici MVLTA, proinde quomodo Deus sit vnum, nempe [illegible]: & tamen etiam

tiam multa, sed alia ratione. Nam illud principium retinendum est: Nihil esse & dici vnum, ac multa, respectu eiusdem, & secundum idem, quia aperta foret contradictio, esse vnum, & non esse vnum. Proinde neque Deus qui est summa veritas, & in quem non potest cadere contradictio, potest esse vnum & multa, respectu eiusdem, & secundum idem. Quare si Deus vnus est simplicissima & indiuisibili essentia, vt Scriptura docet, consequitur nullo modo posse plures esse essentia Deos, vt hinc appareat, quàm stultum sit dogma Tritheitarum, de tribus [illegible] & numero Diis. Deus igitur vnus non potest [illegible] plures, vt illa quæ sunt vnum genere, plura autem sunt specie: neque ita vt quæ sunt vnum specie, plura autem sunt indiuiduis, essentia & numero diff[illegible] [illegible] modo, [illegible] vnum quidē sunt continua [illegible] partibus integralibus, in quas secari continuum [illegible] vnum, vt quæ sunt vnum [illegible] plura vero [illegible] substantia & accidentibus. Quis igitur [illegible] modus ille quo Deus vnus cùm sit numero esse etiam Trinus [illegible] Deus, esse etiam tres, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, supra est demonstratum e Scripturis. Quo [illegible] vnum, [illegible] est explicatum. Modus [illegible] Deus vnus sit et tres, dici a nobis potest e Scripturis explicari vero [illegible] intelligi [illegible], nō potest [illegible] quod [illegible] in natura reperiri potest [illegible] modus ille plene explicari. Ergo e Scripturis sic [illegible] Deus qui vnus [illegible] est [illegible] & [illegible] (vt hac [illegible] Apostolus) Heb. 1. [illegible] Philosophicis, & Philosophiæ [illegible] respondere [illegible] indicamus Deus [illegible] simplicissimum, [illegible] plures est [illegible] partibus essentialibus [illegible] & [illegible] inter se quidem realiter, & [illegible] distinctis. Et ab essentia quidē [illegible] hoc est ratione, & (vt Scholastici loquuntur) formaliter; sed quæ re ipsa [illegible] nihil aliud [illegible] essentia. En breuem & philosophicam responsionem. Sed [illegible] explicationis gratia, [illegible] natura sumus, modū hunc quo Deus est vnum & plura, vtcunque explico, similitudine natura sumpto, qua nihil magis ad similitudinē Dei factū est legimus: [illegible] anima, cuiuis hominis. Anima cuiusque hominis vna tantùm est οὐσία & [illegible] etiam Aristoteles docet. Eadē tamen est multa [illegible] essentialibus δυνάμεσι, seu facultatibus nempe vi intelligendi, vt sentiendi, vi vegetandi [illegible] quidē hæc est, realiter inter se distinctis: sed minimè distinctis. Et ab [illegible] quidē animæ, τῷ λόγῳ, hoc est, ratione differētes: sed quæ reapse [illegible] nihil aliud sint, quàm ipsa anima, qua anima homo [illegible], sentit, viuit, atque ita nihil aliud sunt reapse facultates animæ, quàm anima, vt & anima, quæ est totum essentiale, de singulis suis partibus [illegible] & vicissim partes animæ [illegible] quàm [illegible] Sicut enim recte dicimus. [illegible] anima [illegible] homo intelligit [illegible] homo sen[illegible] verò dicimus [illegible]

En speculum [illegible] indiuisa [illegible] ac proinde verè vnum [illegible] essentialibus partibus [illegible] Patre, Filio, Spiritu [illegible] quæ in ipsa Dei essentia [illegible] Deus & ipse [illegible] nihil aliud [illegible] quàm ipsi tres: Pater [illegible]

Multis igitur [illegible] possit dici vnū, & multa: [illegible] Deus verè vnus est & multi. [illegible] aduersus Hæreticorum [illegible] respondendum est [illegible] distinctione variorum significatorum, tum vocis VNVM, tum vocis [illegible].

IV. PERSONAE quoque nomē [illegible] est. Tres sumitur, capitur [illegible] qualitate externa [illegible]. *Persona hominis* [illegible] Mat. 22. 16. Secūdò, pro substātia per se [illegible] per se subsistēte individua ratione & voluntate prædita. Sic finita. [illegible] qui [illegible] Spiritu [illegible]. Ita vna persona, ab altera [illegible] distincta quā etiā disiūcta est: ac proinde diuersæ [illegible] sunt substātiæ licet vnius naturæ. Tertiò, [illegible] per se quidem subsistente, indiuidua, ratione & voluntate prædita: sed infinita & immensa.

Tales sunt personæ in Deo: Pater, Filius, Spiritus S. Ita vna persona ab altera distincta quidē est: sed disiuncta esse nō potest. Ac proinde eiusdē sunt nō [illegible] naturæ, vt multi homines: sed etiā eiusdē essentiæ. Imò in cadē ita subsistūt essentia, vt re ipsa nihil aliud sint, quā ipsa essentia, vt paulò ante similitudine animę, & eius facultatū [illegible] declaratū est.

Essentia, seu οὐσία bifariā vsurpatur: Primò, pro natura, multis differētibus numero, communicabili. Vt natura humana in multis est hominibus, qui numero, ac proinde verè sua quisque οὐσία inter se differunt. Talis non est οὐσία diuina: quia simplicissima & immensa est.

Secūdò pro substātia spiritali, simplici, indiuisibili, verè que vna: in qua cen ἐν τῷ ὑποκειμένῳ partes eius essentiales subsistunt, vt est cuiusque hominis anima. Est enim anima ceu totum quoddam suis facultatibus tanquam partibus essentialibus constans: quemadmodum etiam doctissimi tradiderunt Philosophi. Hæc similis est essentia diuina.

Falluntur igitur Hæretici, qui οὐσίαν ad Patrem restringunt, & pro Patre accipiunt: cū in essentia diuina tribus ceu partibus essentialibus constet, Patre, Filio, Spiritu S. deque singulis prædicetur.

Hinc liquet etiā ὁμοούσιον bifariā capi. Primò qui cū alio eiusdē est οὐσίας, h. e. naturæ, sed separatæ, & non eo alius: is est alii ὁμοούσιος, vt homo homini [illegible] est. Secūdò: qui nō solùm eiusdem est οὐσίας: sed eadem cū alio subsistit οὐσίᾳ, ac minimè est extra alterius [illegible] est ὁμοούσιος. Vt vna animę facultas alij facultati est [illegible] quia inseparabiliter eadē subsistunt essentia, & vna [illegible] nō est extra alterius [illegible] Pater, Filius, Spiritus S. inter se sunt ὁμοούσιοι quia & eiusdem sunt [illegible] & vnus [illegible] nō est extra alterius [illegible] Hinc etiā patescit [illegible] duarū locutionum: quarū prima est quòd sit personas esse inter se distinctas: Altera quòd sit eas esse vna essentia esse vnitas.

Distinctio igitur personarū duplex est. Prima non hypostatica [illegible], sed etiam [illegible] alis. Et est quā personę ita inter [illegible] distinctę, vt [illegible] essentiæ seu substātiæ sint diuersæ. Sic homines inter se distincti sūt nō sic sūt personę diuinę.

Secunda hypostatica dumtaxat: quum scil. personæ quidē sunt distinctæ τῷ λόγῳ & realiter, ita vt vna non prædicetur de altera: sed [illegible] minime sunt inter se diuisæ. Sicut facultates animæ inter se sunt distinctæ [illegible] & τῷ λόγῳ ita vt vna non [illegible] alia: at minime differunt [illegible] cùm earum essentia sit immaterialis & spiritualis, & ideircò ἀδιαίρετος ac proinde vna numero.

Talem vero, quantūuis excellentiorem, personarum distinctionem [illegible] Ecclesia Christi: Ergo quum Tres [illegible] distinctione personarum argumentantur & cōtendūt tres esse Deos essentialiter distinctos: admittūt nūc paralogismum [illegible]. Ea autem est diluenda, ac duplici vocis significatione. Quòd si excipiāt, non igitur verè esse personas, si non sint ita distinctæ, sicut & homines inter se sunt distincti, nempe essentialiter. Pro responsione tenenda est hæc quoque alia distinctio. Personę suppositū, propriū & [illegible] quo [illegible] ratione prædituse vera est persona, [illegible] alia vero distincta: duplex est. Primum est, vt vna persona, de nulla alia prædicetur: vt Petrus nō prædicatur de Paulo, quum Petrus non sit Paulus. Alterum, vt nulli alteri tanquam subiecto insit, [illegible] accidentia [illegible] subiecto [illegible] quod est. Sicut Petrus [illegible] tanquam subiecto [illegible] quod est.

[illegible] facultates animæ, siquidem [illegible] habent personæ [illegible]. Primum enim non prædicatur [illegible] dicimus Pater est Filius: Deinde [illegible] in subiecto sunt in [illegible] Ideireò quū dicitur Pater esse in Filio, & Filius in Patre, hoc non ita est intelligendū, quasi alter sit in altero [illegible] sed [illegible] quatenus scilicet eadem est vtriusque essentia, & eadem vterque subsistit.

Veræ igitur sunt personæ & verè distinctæ: tametsi non sint essentialiter a se inuicem diuisæ. Nā hoc triumquod in nostris spectatur personis, nempe quòd simus essentialiter inter nos distincti, eoque diuisi: ad naturā personę seu ὑποστάσεως non pertinet, nec illi est essentiale, sed ex accidenti. Hoc enim nobis accidit propter materiam, & quia sumus finiti. Quare distinctio hæc essentialis, seu diuisio, minimè potest esse in [illegible] personæ diuinæ verè sint inter se distinctæ [illegible]

Hinc liquet alterū, de personarum vnione in vna essentia. Esse igitur personas in vna οὐσίᾳ, multifariam posset intelligi [illegible] sunt in subiecto, Aut sicut forma est in materia. Aut sicut partes integrales, in suo toto, vt membra in corpore. Aut sicut vna substantia in alia sub [illegible] Cochlea in sua testa. At nullo horum modorum docemus tres personas esse in essentia.

Itaque intelligi alio modo potest, nempe quemadmodum partes essentiales animæ, in anima, tanquam ἐν τῷ ὑποκειμένῳ intelliguntur. Hoc autem [illegible] est, quum facultates animæ ab ipsa anima, minimè esse [illegible] differentes: sed [illegible] omnes vna & eadem animæ essentia subsistere, vt sint ipsa omnia atque οὐσία.

Hoc verò demum sensu docet Ecclesia, ex verbo Dei, per so-

nas diuinas in vna subsistere essentia, quòd reapse nil aliud nec ea æterna [illegible], quam ipsæ personæ, & personæ nil aliud, quam [illegible]: Ac proinde quod sit vnus & idem Deus. Ergo quum ab hac locutione sophisticantur Hæretici, nos quatuor, constituere Deos dicendum est sophismatæ xplicatione huius [illegible].

Hinc patescit etiam [illegible] nominis, Alius, vt alius Deus. Alius bifariam dicitur, [illegible] & [illegible]. [illegible] dicitur alius, qui est alius ab alterius [illegible], vt homo vnus, alius est ab alio homine, non solùm [illegible], sed etiá [illegible] quia Vnus est extra alterius essentiam & personam. Idcirco is non solùm dicitur esse alia persona, sed etiam alius homo.

Hoc modo Filius non est alius à Patre Deus, quia nō est extra Patris essentiam: sed in Patre, hoc est, in Patris [illegible]: illud verè est [illegible] Patri. Sic facultas vna animæ, intellectiua, non est alia [illegible] ab altera, puta à sensitiua: idque propterea quòd non est extra essentiam intellectiuæ: nempe, extra animam quæ est omnium [illegible].

[illegible] tantùm dicitur alius, qui est alius à persona alterius, hoc est, diuersæ ab illo personæ, quanquā nō diuersæ essentiæ. Sicut facultas vna animæ, alia est [illegible] ab altera facultate: vna enim facultas non est alia facultas.

Hoc sensu Pater dici potest esse alius Deus à Filio, & Filius alius à Patre Deus, & ita de Spiritu sancto: nempe [illegible]. Hoc autem perinde est ac si dicas, Pater est alia persona, quæ est Deus, à Persona Filii, quæ est Deus. Et sic intelligendi sunt Patres. Iustinus in dialogo, & Tertul. contra Praxeam: quum præter Patrem alium etiam Deum, in Scripturis nobis tradi docent.

V. Solus, & Vnus, bifariam vsurpari possunt, exclusiuè & inclusiuè. Exclusiuè quidē quatenus omnes alii, vel alia ab eo, de quo est sermo, excluduntur, vt: *Nemo bonus* (per se, & verè, & simpliciter) *nisi solus Deus*, Luc. 18. 19. Quatenus scilicet nomē Dei, totam diuinam significat essentiam: Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Ab hac igitur perfectissima bonitate excluduntur omnes creaturæ. Item: *Vnus Mediator*, hoc est vnic⁹ *qui est Christus*, 1. Tim. 2. 5. Ita *Ego solus sum, & præter me non est Deus* vel Seruator, id est, ego solus. Isa. 43. 10. Item: Solus Pater genuit Filium. excluditur enim Spiritus sanctus, & omnes creaturæ. Inclusiuè verò quatenus in ea de qua agitur includuntur omnes illi, qui separari ab eo, de quo est sermo, non possunt: Vt solus Christus est mundi Seruator inclusiuè. In negotio enim nostræ salutis includūtur cum Filio Pater, & Spiritus sanctus, vt veri Seruatores mundi, excludi enim non possunt. Itē: *Vnus*, id est, vnicus. *Dominus est Iesus Christus*. 1. Cor. 8. 6. Hic non potest excludi Pater aut Spiritus sanctus: sunt enim cū Filio verus Domin⁹. Sic illi loci exponendi sunt, vbi Pater solus & vnus De⁹ appellatur, vt Iohā. 17. vers. 3. 1. Cor. 8. v. 6. Si enim nomē Dei accipias [illegible], non possunt excludi Filius & Spiritus sanctus, quia sunt Patri [illegible]. Sed reliqua tamen omnia, quæ non sunt [illegible] Patri, excluduntur. Si verò nomē Dei accipias principaliter, & [illegible] ἐξοχὴν, excluduntur etiam Filius & Spiritus S. quia solus Pater fons est totius Deitatis. Idem dico si nomen accipias personaliter & [illegible], nempe secundum illam cuiusque proprietatem, quę sunt [illegible] & [illegible]. Solus enim Pater est Deus sed [illegible]. Solus Filius est Deus, sed [illegible]. Solus Spiritus sanctus est De⁹, sed [illegible]. Item solus pater est Deus, id est, is solus est Deus pater. Filius enim non est Deus pater. Ergo iuxta significationem, qua nomen Dei, quod prædicatur, accipis: Sic etiam nomina Vnus & Solus accipienda sunt, nempe vel exclusiuè, vel inclusiuè.

VI. Gignere triplici explico distinctione: Prima distinctione trifariam capitur, [illegible] atque [illegible] vt dum nata solēt animalia. In Deum talis non cadit generatio, nō enim hęc fit sine motu, corruptione temporis. Atque ita parens sēper est prior genito, non solùm natura, sed etiam tempore. Sic Christus quà homo est genitus ex Maria virgine. Deinde [illegible], vt quando Deus Pater dicitur genuisse Filium. Hoc enim nihil aliud est, quàm suam totam & eandem prorsus [illegible] citra vllum motum, vllam passionem aut alterationem, per modum, quem scriptura vocat generationem, communicando, Filium sibi ab æterno [illegible] procreasse. Atque huius incorruptibilis, & spiritualis generationis similitudines aliquot licet in natura spectare. In igne, qui se totum citra diminutionem communicat, dum ex illo alius gignitur ignis. In luce candelę, quæ se totam sine vlla sui corruptione communicat, dū ex ea alia accenditur candela. In luce Solis, quæ se tota incorruptibiliter cōmunicando, gignit radios. Postremò [illegible], pro ex vtero sepulchri & mortis in vitam reuocare. Sic Christus quà homo primogenitus mortuorū dicitur. Et sic accepertū Apostoli illud Psalmi *Ego hodie genui te*. Psal. 2. 7. Act. 13. 33. In argumentis igitur, quibus conantur probare Aduersarii, [illegible] non esse genitū ex Patre substantia, atque non esse Deū, quia spiritualis natura nō gignat, & si genitus est, esse Patre posteriorē appareat quam [illegible].

Secunda distinctione, verbum Gignere significat aut generationem, quæ fit extra eum, qui producit & gignit, vt omnia animalia extra se gignunt. Et Deus omnia extra suā essentiam produxit è nihilo. Talia differunt [illegible], & numero à producente. Aut illam significat generationem, quæ fit intra eum, qui gignit, vt anima intra se producit [illegible], & omnes potentiæ sunt simul in anima productæ, ac proinde & [illegible] non differūt. Sic Deus Pater intra se genuit Filium, & vterque simul produxit intra se Spiritum sanctū. Sunt enim immensi & simplicissimi. Essentia igitur nō differunt inter se: Ac proinde [illegible] Dii esse nō possunt.

Tertia distinctione, verbum Gignere bifariam vsurpatur: Nam quando ad Deum transfertur: propriè & impropriè intelligi potest. Impropriè, est simpliciter communicare. [illegible] alicubi apud Patres, Ignatium, Augustinum & alios, [illegible] essentia dicitur genita, quatenus communicata est à Patre Filio. Propriè verò est essentiam cōmunicando [illegible] incomprehensibili, quam generationem vocant, [illegible] Filiū sibi procreare. Sic etiam apud nos idē fit. Quid est enim generare liberos? Non est simpliciter partem substantiæ nostræ, aut etiam, si posset fieri, totam communicare, [illegible] communi [illegible] substantia liberos procreare. I[illegible] ratione, & definitione, ipsa essentia cōmunicata [illegible] Filius qui ex cōmunicatione essentiæ [illegible] genitus est interim tamē [illegible] nihil aliud Filius est, quam ipsa nostra substantia, sed [illegible] nostra [illegible], [illegible] proprietate, subsistens [illegible] substantiā. Ita verè à Theologis in scholis dicitur, Filium Dei, quà Deus est, non esse genitum, nisi impropriè. Filius enim Filius Deus, quatenus est cum Patre, & cum Spiritu sancto, eadem essentia: sed quà Filius est, propriè genitus esse dicitur. Hic enim est productus: & ideo est Filius, non quia eadē est cū Patre, & cū Spiritu sancto essentiæ, sed quia ex patre genitus est hoc est, cōmunicatione essētię paternę procreatus. Sicut & apud nos, nostri liberi, non ideò sunt homines, quia sunt ex nobis geniti, sed quia eiusdem sunt nobiscum & cum aliis hominibus naturæ. Ideo verò sunt filii, quia è nobis geniti, nobis sunt natura similes. Atque hinc etiam liquet, quo pacto Filius dici verè possit, & sit [illegible], etiam secundum propriam verbi generandi significationem. [illegible] inquam, est quod ad ipsam attinet essentiā, quam à Patre accepit. Accepit enim eandem prorsus & totam. Essentia autem Patris [illegible] est, hoc est, nō producta. Est igitur etiam Filius, quod ad esse attinet, omnino ingenitus si propriè loqui velimus. Nam nominum [illegible], & [illegible], [illegible] est significatio [illegible] dicitur, quæ non est tantùm prima significatio generandi, nempe [illegible], & [illegible] genita. Sic tam Filius & Spiritus, quam Pater sunt [illegible] hac significatione considerantur, & alia nempe quâ [illegible] pro non facto accipitur, vt apud Græcos scriptores non [illegible] est reperire: Nam sic etiam omnia [illegible] sunt [illegible], quæ omnia sunt [illegible] facta [illegible] Patre, Filio, Spiritu sancto. Dicitur [illegible] qui iuxta [illegible] generandi significationem, spiritualem scilicet & diuinam, genitus nō est. Hoc pacto [illegible] Filius est [illegible]. Spiritus sanctus & Pater [illegible]. Præterea [illegible] dicitur, qui simpliciter nullam ab alio habet originē. Sic solus Pater [illegible] est. Et sic tota diuina essentia, tam in Filio & Spiritu sancto, quam in Patre [illegible] est. Ad sophisma igitur, quo Aduersarij contendunt, Filium non esse Deum, quia non sit [illegible], cùm proprium Dei sit esse [illegible]: respondendum est explicatione [illegible], & ostendendū proprium Dei, quà Deus est, hoc esse, nempe vt [illegible] sit primo modo, & quatenus significat non factum, & increatam: [illegible] autem & [illegible] iuxta alteram significationem, non constituere Deum, quà Deus est: sed personas.

Hinc etiam liquet significatio multiplex nominum [illegible] & [illegible] bifariam [illegible] posse: [illegible] & [illegible] hoc est, ratione essentiæ, & quatenus Deus, tā [illegible] est Filius, & Spiritus sanctus, quàm Pater, hac ratione quia vna est & eadem omnium essentia quæ per se [illegible] est [illegible] solus Pater [illegible] & [illegible] est. In sophismate igitur, quo contendunt, Filium nō esse verū Deum, quia principiū habet à Patre, propriū autem Dei est, vt sit [illegible], aperta est [illegible], cum in vna propositione [illegible], in altera [illegible] accipiatur.

Idē de alio, quod subinde inculcant aduersarij, [illegible] dicendū est Christus enim ratione essentiæ [illegible] est. Idem enim sunt essentia diuina, & Deus. Essentia autē diuina [illegible] est, sed per seipsam. At ratione personæ

sonæ & ... à patre est, à quo accipiendo essentiam, qua per se ... est, genitus est Dei Patris Filius. Et in hu... sensum ... et ... de Deo vero.

Verbum etiam Creare bifariam sumitur: Est primùm ex nihilo aliquid facere. Gen. 1. 1. Nõ sic ... creatus est. Est deinde idem quod e... & gignere. Sic Latini dicũt creare in ... & procreare liberos. Sic apud Syracidẽ, Ecc. 24. 14. Creatam ... quod esse genitam. Sic enim Prou. ... vbi sapientia dicit, ... verbum hebraicum ... est concipere & gignere. nam quod ibi ... sapientia ait, ... hebraicum est ... possedit me. Cap vero ... vers. ... Sapientiam ... quam Syracides ait creatam & Salomo conceptam ac genitam: vocat idem Salomon Filium Dei.

VII. Nomen principii triplici explico distinctione: Prima ... quum de Deo dicitur intelligi potest bifariam. Primùm pro principio essentiæ diuinæ in aliqua persona ... Sed hoc modo nullũ in Deo est principium. Essentia ... diuina nullum habet principiũ in patre ... neque in Filio, aut in Spiritu sancto. Ratio ... eadẽ planè & nullo modo alia est essentia Filii, ... Spiritus sancti, quæ est & Patris, vt antea demonstratum est ... simplicissima im partibilis & verè vna. Diuina igitur ... nullum habet sicut in patre, sic neque in Filio, aut Spiritu S. principium. Quare errant ... qui dicunt, Filiũ fuisse essentiatum a Patre & Patrem fuisse Filii essentiatorem. Quid enim sibi vult aliud hæc locutio, quam essentiam Filii habuisse aliquod sui principium. Hoc autem ... blasphemum. Aut enim alia est Filii essentia ... Patris essentia, aut planè eadem. Si aliam dicas, vel est a patre facta ex nihilo quod ... Arius, isti negant. Vel ex Patris essentia genita, sed hoc dici nõ potest, quia Patris essentia foret partibilis. Est igitur eadẽ planè vtriusque Patris & Filii essentia: Si eadẽ non potest igitur habui... principium in Filio, quin etiã habuerit in Patre, quicquid illud sit principium. Quod cùm vel ipsi aduersarii & absurdissimum & blasphemum esse fateantur, efficitur plenum quoque esse absurditatum & blasphemiarum, dicere essentiam diuinam habuisse principium in Filio. Quare dici nullo modo potest Filium fuisse a Patre essentiatum. Si essentia nullum sui principium habuit vnquam vel in Filio, vel in Spiritu sancto, sicut neque in Patre. Proinde supra diximus, Filiũ etiam, qua Deus est esse ... Deinde vox principii accipi potest pro principio personæ, hoc est vnde persona suam habet originem. Hoc modo dicimus Patrem esse principium Filii. Patrem verò & Filium principium Spiritus sancti. Ideò suprà diximus, Filium, qua Filius est, non esse ... Atque hæc est causa, cur ... dici non possit, essentiam esse genitam, sicut verissimè dicimus, Filiũ esse genitum, nimirum, quia essentia principium sui non habet, neque in Filio, neque in Spiritu sancto, sicut neque in Patre. Filius autem principium habet a Patre, principium, in ... non ... sed originis nõ ... Simile: ... Sol... principium habere à Sole, ab eo enim oritur. At lux ipsa cùm eadem planè sit in vtroque ... habẽt ... Communicatur quidem a Sole, & communicando ... id est, ... generatur radius & idcirco principium ipse habet a Sole. At lux ipsa propriè nõ generatur, ac proinde sui ... principium nullum habet a Sole. Hac de causa, sicut ... impropria est locutio, sicut dicere, Deum genitum ... ex Deo, sic dicere ... genitam de lumine, nisi quatenus accip... lumen pro radio, & Deum pro persona quæ Deus est. Quo ... locuti sunt etiam Patres.

Altera distinctione, principium potest bifariam ... Primùm pro principio eorum, quæ sunt in diuinis ... Pater est principium Filii, & Pater ac Filius ... principiũ Spiritus sancti. Deinde pro principio eorũ, quæ sunt extra diuinam ... Sic non solus Pater, sed etiã Filius & Spiritus sanctus ... rerum omnium. ... principium est ... principio, quia Filius, qui est principiũ Spiritus sancti ... de Patre, qui Pater est principium Filii, sine princi... Et Spiritus sanctus, qui ... cum Patre & Filio, est princ... rerum conditarum, est ex Patre & Filio procedens, ac proinde principium de principiis.

Tertia distinctione, hoc idem nomen accipi potest pro principio, aut temporis, aut originis tantùm. Principium temporis nullum cadere potest in Deum, hoc est, neque in essentiam, neque in personas: ... enim æterna sunt in Deo Principium duntaxat originis ... in personam Filii & Spiritus S. At verò principium non tam originis, quàm temporis, habent res creatæ omnes, à Deo. Ergo quoties Aduersarii ab hoc nomine principii contendunt, aut Filiũ non esse verũ Deum & posteriorẽ esse Patre, vt Ariani: aut solũ Patrẽ esse illũ verum, qui à nullo est, Deum: hac multiplici nominis principii significatione, ostendenda est ..., & diluẽda sunt sophismata. At quomodo suprà dictũ est, Patrem esse principium totius Deitatis, hoc est, essentiæ diuinæ, si essentia nullum habet principium? Bifariam intelligi potest, essentiam nullum habere principium: aut quò ad se, seu quò ad suum esse, vt ita loquar, essentia enim & esse ... in Deo sunt) aut quo ad sui communicationem. Quod ad ipsius esse, seu quod ad ipsam in se consideratam attinet: dicimus eam nullum sui habere initium, neque temporis, neque originis à nullo enim habet originem, vt sit. Et hoc est, quod iam conclusimus. Quod verò ad sui communicationem attinet, diximus suprà & nunc confirmamus, initium habuisse à Patre, in Filio (est enim à Patre Filio cõmunicata) ... verè Patrem dici esse principium & fontem totius Deitatis, nempe in Filio, & Spiritu sancto communicatæ, non autem simpliciter, vt sit. Eadem enim prorsus cum sit in Filio, quæ & in Patre: si in Patre nullum habet sui esse principium, ... neque habet in Filio. Sicut si lux Solis, quæ in ipso quoque est radio, esset æterna, & à nullo creata, verè diceremus eam, quod ad suum esse attinet, nullum habere sui principium. Quatenus tamen ... communicata est radio, verè etiam diceremus, eam sui cõmunicatæ principium habere a Sole. Minimè igitur pugnant inter se, quæ diximus Patrem principium esse Deitatis in Filio, & Spiritu sancto, & essentiam seu Deitatem nullum sui habere principium, quia secundum diuersos respectus hæc sicut sunt dicta, sic etiam sunt intelligenda.

Hinc etiam pendet nominum, prioris & posterioris, duplex significatio. Prima significatione significatur ille, qui prior est tempore: altera ille, qui prior tantùm est origine. In Deo nihil est prius, aut posterius, iuxta priorem significationem, sed omnes illæ personæ sunt, sicut ..., sic ... Ad alteram significationẽ quod attinet, Pater prior est reliquis duobus, quia causa, (vt Græci loquuntur) & principium est atque fons, vnde sunt Filius & Spiritus sanctus. Et Filius prior est Spiritu S. quatenus ipse quoque principium est Spiritus sancti cùm ab ipso, sicut etiã à Patre Spiritus sanctus procedat. Prioritate igitur originis & ordinis, vnus prior, alter posterior est. Confirmatio à natura petitur: Nam etiam Physici hanc agnouerunt, & spectarunt in natura distinctionem: proinde scriptum reliquerunt prius & posterius duobus posse dici modis, nempe aut tempore, aut natura, neque omnia, quæ sunt priora natura, priora etiam esse tẽpore. Omnis enim causa prior est suo effectu, natura semper, tempore autem non semper. Exemplum habemus in Sole, qui causa est radii, prior est radio, nempe natura & origine, non autem tempore, nunquam enim fuit Sol sine radio. Hæc etiam duplex prioris & posterioris significatio perspicua est.

VIII. Superest etiam gemina verbi Accipere significatio: nam hoc quoque verbum frequenter vsurpatur, vt cùm dicimus, Filium accepisse vitam, & reliqua omnia à Patre. Inde enim inferunt Aduersarii, vt Ariani, & Seruetiani, Filiũ non esse Deum, sed creaturam, quòd Dei non sit accipere, sed dare. Accipere igitur quod ad propositum nostrum attinet, bifariam capi potest. Primò in ipsa cuiusque rei generatione, nempe, vt quod gignitur, dicatur accipere, in ipsa sui generatione quicquid est, tã substantiam, quàm naturalia substantiæ accidentia ab eo, a quo generatur, tanquam a principio sua ... illi, qui generatur, intrinseco. Vt quum homines generantur liberi, in ipsa sui generatione accipiunt à parentibus quicquid sunt, & quicquid est naturæ humanæ, essentiale. Atque ita cum substantia & natura, qua subsistunt, quicquid etiam est naturæ, simul accepisse in ipsa generatione dicuntur. Vt qui animam in sui generatione accepit, naturales quoque & essentiales animæ facultates simul accepisse omnino dicendus est. Hoc sensu dicimus Filium quà Filius est, quicquid est, & quicquid habet a Patre tãquam a principio non extrinseco, sed intrinseco, accepisse in ipsa æterna sua generatione: ita vt quicquid est, & habet, totum ei sit naturale & essentiale, imò ipsa essentia. Atque hoc significat Scriptura, quum dicit, Io. 5. 26. Patrem dedisse Filio, si intelligas de ..., etiam ante carnem assumptã, vitam habere in semetipso. Quomodo ille dedit & quomodo iste accepit? Ille dedit Filium generando: iste accepit de Patre nascendo: Et quid est in semetipso vitam habere, nisi ... habere, & esse ...? Etiam hoc confirmat Scriptura quum ait Christũ esse ipsam vitam. Io. ... Hoc sensu minimè efficitur, quod Aduersarii ex hoc verbo sophisticantur, Filium non esse Deum, quòd proprium Dei sit, habere omnia à seipso, & nihil aliunde accipere. Nam etiã Fi-

lius, quatenus eadem est essentia, quæ est etiam Pater, à seipso, hoc est, à sua essentia, habet, quicquid habet. Sed quatenus communicata per generationem à Patre essentia λόγος genitus est Filius Dei Patris, eatenus quicquid est, & habet Filius, a Patre habet. Vt ego, quà homo a mea natura humana, ideóque a meipso habeo, quicquid est mihi naturale. At quà filius sum meorum parentum omnia ab ipsis habeo, quia nascendo naturam & ... ab ipsis accepi. Quid hic absurdi? Ita de Christo sentiendum & dicendum est. Deinde verbum Accipere intelligi potest extra generationem, ab alio tanquam a principio extrinseco, quæ in sui generatione non acceperat, ea nimirum, quibus perficiuntur, vt habitus sc entiarum, virtutum, &c. Sic omnes creaturæ his perficiuntur habitibus, & nos vitam accipimus æternā a Deo per gratiam, non autem illam habemus in nobis ipsis per naturam seu per essentiam. At Filius Dei nihil hoc modo accepit a Patre, qua Deus est, sed omnia habet per essentiam in seipso: & vita est ipsa viuificans, non autem participata.

Hæc sunt præcipua nomina & verba, quæ in hac de Deo disputatione vsurpantur, quæ quoniam (vt vidimus) diuersas habent significationes, idcircò fit, vt quam sæpissime in argumentationibus admittatur fallacia, quæ ὁμωνυμία appellatur. Nunc tenemus arma, quibus muniti esse debemus aduersus primum ac præcipuum telorum genus, quibus hostes ad oppugnandam veritatem dolosè vtuntur, nempe multis & variis, iisque ambiguis dictionibus.

CAPVT IV.

Aliæ quædam regulæ aduersus alias fallacias.

QVoniam fallaciæ ἀμφιβολίας, & quam vocant figuræ dictionis, maximè admittuntur in testimoniis scripturarum, malè tortis dictis, & in contrariam sententiam detortis: non possumus de iis certas tradere regulas, nisi hanc vnam, nempe quum illa scripturarum loca videntur prima fronte, non vnum, sed multiplicem posse habere sensum, examinanda esse ista loca ad lapidem lydium ipsarummet scripturarum, & analogiæ fidei, hoc est, explicanda esse ex phrasibus scripturarum ex præcedentibus & subsequentibus, ex collatione aliorum de ea re locorum, & ex analogia cum principiis fidei, atque hoc pacto ostendendum quem sequuntur hæretici sensum, cohærere cum ipso contextu non posse, nec esse consentaneum cum aliis scripturis & cum principiis fidei. Atque ita vindicandæ sunt scripturæ ab iniquis hæreticorum interpretationibus, & confirmanda veritas doctrinæ. Hoc fieri a nobis non potest, nisi descendamus in ipsum certamen. Quum igitur ventum fuerit ad testimonia scripturarum, quæ contra nos afferunt, ibi quis sit verus cuiusque loci sensus ostendemus. Et hac ratione sophismata, ... & ex ignoratione phraseon Scripturæ sacræ concepta explicabimus & refutabimus. Idem de aliis dico fallaciis, quæ admittuntur in ipsa, vt loquuntur, dictione. Quædam tamen locutiones & phrases, quæ vsurpantur in Ecclesia, notandæ sunt ne propter ... in iis captemur ab Aduersariis. Dici solet Pater, aut Filius habere deitatem. Et alia, vt: *Quæcunque habet Pater, mea sunt*. Io.16.15. Impropria est locutio & ad nostrum sensum accommodata. Nā hoc verbum significat compositionem quandam ex eo, qui habet, & ex ea re quæ habetur. Deus autem simplicissimus est. Atque hoc præsertim improprium est, quum dicitur Deus habere Deitatem nam Deus & Deitas idem sunt, cùm in Deo propter eius simplicitatem idem sint essentia & esse.

Dicimus etiam Filium esse Filium Dei. Hic nomen Dei non debet simpliciter accipi. Sic enim sequeretur, Christū ... esse diuinæ essentiæ, eoque & sui ipsius ac Spiritus sancti Filium. Sed semper intelligendum est nomen Dei secundum quid, hoc est, Christum esse Filium illius Dei, qui est Pater seu illius personæ, quæ est Deus & Pater.

Dicimus etiam iuxta scripturas, Spiritum sanctum esse Spiritum Patris & Filii. Item Patrem esse suam essentiam, & sic Filium & Spiritum sanctum. Diuersa ratione sunt hæc intelligenda. Spiritus sanctus est Patris & Filii originis respectu, quòd scilicet originem ab vtroque habeat. Filius, & Spiritus sanctus sunt sua ..., licet à Patre accepta, respectu, vt loquuntur, ..., seu identitatis, nimirum qua idem sunt re ipsa ...

II. Quod ad alias fallacias, quæ dicuntur fieri extra dictionem, attinet, non possumus in ultra tradere præcepta, sed suo quæque loco explicabuntur. Nunc tantùm quædam generales regulæ & distinctiones, quibus vtendum est aduersus omnes hasce fallacias, explicandæ nobis sunt. Prima. In omnibus argumentis, quæ ducuntur a proprietatibus ad essentiam, vt a negata proprietate Patris in Filio, ad negandā Filii Deitatem, seu diuinam essentiam, ... committitur Paralogismus, qui dicitur non causæ, vt causa. Vt:

Proprium Dei est, vt sit ἀγέννητος: ac proinde qui non est ἀγέννητος, non est Deus

Solus Pater est ἀγέννητος: Filius verò non est ἀγέννητος.

Filius igitur non est Deus.

Hic præter paralogismum ὁμωνυμίας, vt antea dixi in Dictione ..., est etiā fallacia non causæ vt causæ, Causa enim cur Pater sit Deus, non est quod sit ἀγέννητος: sed quia essentia est diuina, æterna, omnipotēs. Attributa igitur diuinæ essentiæ sunt, quæ necessario concludunt, aliquem esse, vel non esse Deum: non autē proprietates personales, ἀγεννησία, ..., & ..., vt etiam apud nos videre est. Natura enim humana, siue communicata per generationem, siue non communicata per generationem, sed per creationem, est illa, quæ efficit, vt aliquis sit homo: non autem modus quo communicantur: Sic natura diuina, siue non communicata ab vllo, vt in Patre siue ab alio communicata, vt in Filio, & Spiritu sancto est illa, qua fit vt aliquis sit Deus, non autem ipsa personæ proprietas.

Secunda: In omnibus argumentis, quæ ducūtur à generatione animalium ad generationem Filii Dei ..., vt: si genitus est ex Patre, est igitur patre posterior: ... est regula hæc: Quæcunque à creaturis ad Deū transferuntur, repurganda ea esse omnibus imperfectionibus: ac tum demùm id tantùm, quod perfectum est, Deo ipsi attribuendum. Est enim hoc æquissimum. At generare Filium, in se, perfectionem significat, nam sese communicare, perfectionis est. Hæc igitur attribuenda Deo. Quòd verò quis generet in tempore, extra se, non intra se, non sine motu & corruptione, partem, non totam essentiam communicando, imperfectiones sunt. Tollenda igitur sunt ista à generatione æterni Filii ex æterni Patris substantia.

Tertia: Quæcunque argumenta ducuntur è solis Philosophiæ & naturæ principiis, citra scripturas, contra veritatem, ad ea non est respondendum, sed simpliciter negandæ sunt tanquam ..., & contra regulas etiam Philosophorum confecta. Est enim præceptum philosophicum ... esse de genere in genus disciplinæ, in argumentando transcendendum. Moses quoque vetat, ne aremus in boue & asino, & ne vestem ex lino & lana texamus. Deut. 22. ... & ... Et Apostolus ait: Sapientiam huius mundi stultitiam esse apud Deum. 1. Cor. 3. 18.

Quarta: Sana rectaque de hoc mysterio doctrina, probè intellecta firmiter retinenda est. Fit enim vetustissima, certissimáque Aristotelis (magni certè Philosophi) sententia. Li. 1. de an. cap. 1. ... Id quod in scholas quoque translatum est, vt passim dicatur: Rectum iudicem esse sui & obliqui. Si quis itaque rectè doctrinam veram percipiat, & perceptam firmè retineat, is, quicquid audiat aut legat, facilè nō solùm videbit quid consentaneum, quidve dissentaneum sit rectæ sententiæ: verùm etiam paralogismos, eorúmque fontes intelliget, ac proinde non sinet se à sententia abduci. Quę autem sit summa huius doctrinæ, quæ de Deo retinenda est, & quæ nunc ab Antichristis impetitur, antea perspicuè & abundè explicatum est.

Quinta: Sed postremò hæc regula pernecessaria est, nempe, vt petamus à Deo Spiritum sapientiæ & scientię, qui eos intus illuminet, veritatem doceat, fallacias detegat, & in nobis agat atque loquatur. Nam sine hoc spiritu, neque verū tueri, neque falsum refutare possumus: Sed cum hoc Spiritu vtrumque facilè præstabimus. Sicut & de Stephano pleno Spiritu sancto legimus, neminem tot sapientissimorum Rabinorum, qui eum, Christi gloriam defendentem audiebat, potuisse sapientiæ & Spiritui, qui in eo loquebatur, resistere. Act. 6. 4. 5. Efficiat igitur Pater cœlestis, per Iesum Christum, Dominum nostrum, vt hic Spiritus in nobis suæ sapientiæ vires magis ac magis exerat, Amen.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, partis posterioris,

LIBER SECVNDVS.

Refutatio exceptionum, & sophismatum, quæ contra sanam de tribus in Deo personis, verè inter se distinctis, doctrinam, fieri ab Hæreticis solent.

CAPVT I.

Partitio eorum, quæ porrò in hisce libris dicenda sunt. Refutatio exceptionum aduersus argumentum, à nomine plurali אלהים deductum.

ABSOLVIMVS ea, quæ antequam ad refutandum exceptiones & sophismata Aduersariorum veniamus, cognitu pernecessaria fuerunt. Sunt enim ceu arma, quibus instructos, munitósque nos esse, si velimus feliciter, & cum certa victoriæ spe congredi cum hostibus, oportet. Nunc tempus est manus conserendi. Ac primùm quidem exceptiones, quibus nostra argumenta refellere conantur, refutandæ sunt. Deinde ipsorum aduersus sanam doctrinam argumēta refellenda. Est enim vtrumque necessarium: illud quidem, vt rationes, quibus nos sanam confirmamus doctrinam, firmas, eoque & ipsam doctrinam, orthodoxam, atque certam esse luculenter appareat. Hoc verò, vt nemo non videat, talem esse nostram, hoc est Ecclesiæ de Filio Dei, déque eius Spiritu fidem, vt aduersus eam nullę inferorum portæ præualere queant. Quatuor autem faciemus huius tractationis partes sicuti etiam quatuor sunt præcipuę huiusce de Deo doctrinæ propositiones, quas inimici Christi, si non possint penitus conuellere, labefactare saltem conātur suis cauillis. Primùm enim excipiunt aduersus ea, quibus vera & realis, non tam Patris quam Filii, & Spiritus S. ὑπόστασις, & trium personarum distinctio confirmari solet. Deinde aduersus illa quibus demonstramus, Filium Dei, Iesum Christum, esse naturalem Dei Patris Filium, verúmque & æternum Deum. Tertiò aduersus ea quoq; exceptiones habent, quæ pro asserenda Spiritus S. Deitate in mediū adferri consueuerunt. Postremò testimonia, quibus confirmatur vnitas essentiæ, hoc est Patrem, Filium, & Spiritum S. nō esse tres, sed vnum duntaxat Deum Iehouam, ea omnia illi, ad solam Patris personam restringentes, eludere conantur. Nos igitur primo loco exceptiones aduersus cuiusque propositionis confirmationem refellemus: deinde mox etiam paralogismos, quibus aduersus eandem thesim vtuntur, indicabimus & refutabimus. Ita confirmatis nostris, pro vnaquaque propositione argumentis, facilius Aduersariorum aduersus eandem cauilla diluentur. Quare quatuor hę propositiones, quatuor etiam libris, ab Hæreticorum calumniis atque blasphemiis vindicabuntur.

II. Aduersus itaque argumentum à nomine plurali Elohim, vel cum nomine singulari Iehouæ, vel cum aliquo singularis numeri verbo, vel etia cum verbo plurali coniūcto deductum veluti sunt tria loca ex Gen. 1. 26. & 3. 22. *Creauit Elohim.* Et, *dixitque Elohim, Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Item. *Dixit Iehoua Elohim, Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis.* Item 2. Samuel. 7. 23. *Iuerunt Elohim*, & alia id genus Aduersarii excipiunt nihilominùs quam plures personas hoc nomine indicari. Multas enim duntaxat significari virtutes nomine Elohim, quas solet Iehoua exercere, vt in creando Mundo & homine fecit.

R. Nostra tum interpretatio, tum ex verbis Mosis illatio, nullis rationibus ab Aduersariis refutatur: sed tantùm superbè reiicitur. Quę est autem hæc sequela: Non probamus vestram interpretationem & illationem: ergo non est vera? Deinde si vobis non probatur, probatur antiquissimis, Iunioribúsque Hebræis probatur Patribus, probatur plerisque omnibus nostri seculi doctissimis viris. Nihil habet quod non sit cum aliis Scripturis & principiis fidei cōsentaneum. Denique ex ipsis Mosis verbis apertè colligitur. Vestra autem interpretatio nulla ratione firmatur, neque cum verborum Mosis significatione congruit. Quod his perspicuum fit rationibus. Nomen אלהים, nunquam in Scripturis pro virtutibus, vel attributis Dei, vt vocant, accipitur: sed semper pro rebus per se subsistentibus, seu pro personis, vt pro Deo, pro Angelis pro hominibus in dignitate constitutis. Res igitur subsistentes, seu personas significauit Moses: tum nomine אלהים, tum illis locutionibus: *Faciamus hominem ad imaginem nostram:* Et, *quasi vnus ex nobis factus est.* Genes. 1. 1 & 2. 7. Deinde Moses, quos primum vocat אלהים, postea vocat Iehouam. Apertè igitur significauit, אלהים, esse vnum Iehouam: eoque plures personas, in vna subsistere essentia, quæ nomine Iehouæ intelligitur. Quare in hunc locum verè scriptum reliquit, diligentissimus quidam sacrarum literarum interpres: Mirabilem esse Iudæorum cæcitatem, per quam impediuntur, ne locutionem hanc Spiritus sancti intelligant, & intelligentes, ad sanctæ triadis, & vnitatis fidem conuertantur. Sed quid clarius, quàm creationem mundi non Patri tantum, sed etiam Filio, & Spiritui sancto, tanquam causis efficientibus, tribui à Prophetis & Apostolis? Hoc abundè est supra demonstratum. Neque hoc ignorauit Moses, cùm scripsit de creatione. Hos igitur complexus est nomine אלהים. Imo vnde hoc acceperunt Prophetæ, nisi à Mose, cuius fuerunt interpretes? Ergo Prophetis & Apostolis interpretibus, Moses, nomine אלהים, intellexit Patrem Filium, & Spiritum sanctum. Ad id quod dictum est de virtutibus Dei, isto nomine significatis, quas in creando mundo Deus exeruit: Hæ virtutes, quæ fuerint, docet Scriptura: nempe λόγος, seu sapientia Dei, & eius Spiritus. Liquet ex ipso Mosis contextu: liquet ex Psalmis: liquet ex Prophetis: liquet ex Euangelistis, vbicunque creatio mundi attribuitur τῷ λόγῳ, & τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ. Sapientia autem, seu λόγος, & τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, res sunt substantiales, vt abundè supra demonstratum est. Quid verò clarius loco illo, *Faciamus hominem ad imaginem nostram?* Plures igitur sunt: ad quorum imaginem factus est homo, non plures Angeli. Non enim ad imaginem Angelorum factus est homo, sed Dei. Non etiam plures Dij essentia. Est enim vnus tantùm Iehoua. Plures igitur in Deo Iehoua Elohim, quos personas vocant. Nec minus apertum est illud: *Ecce Adam, quasi vnus ex nobis factus est.* Gen. 3. 5. Alludit enim ad falsam promissionem serpentis: *Eritis* כאלהים: Ironia verò Dei, non hunc habet sensum, Ecce est sicut vna ex meis virtutibus. Quasi verò & ipse Iehoua, dicendo: *Vnus ex nobis*: connumeret seipsum inter has virtutes. Iehoua igitur singularis numeri cùm irrideat illo Pronomine, *quasi vnus ex nobis*, vanam serpentis promissionem *Eritis* באלהים, proculdubio hoc nomine, אלהים, plures suas personas: quæ sunt ipse Iehoua, intellexit. Quare hos tres locos ex Gen. Aduersarii non possunt ita eludere, vt non inde semper inferatur pluralitas personarum in Deo, vt nihil iam dicam, de vna essentia, quæ manifestissime sese in illis personis, nomine אלהים significatis, patefacit: tum nomine Iehouæ tum verbo singulari ברא.

III. Quòd verò alij scribunt, Deum plurali numero, אלהים appellari, honoris causa: figmētū est. Nam, vt demus aliquando numerum pluralem vt quum de homine aliquo prædicatur, ita accipi: vt, ארונים קשה & יארוג הארץ Ies. 19. 4. Gen. 42. 30. Quum tamen de Deo sermo est, minimè in hunc sensum accipi posse, permulta Scripturarum loca, variis suis circumstantiis liquidò demonstrant, pręsertim cū plurale verbum, cum nomine etiam plurali אלהים coniungitur: vt *Et dixit* אלהים, *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Verbum *Faciamus*, & Pronomen, *Nostram* pluralitatē apertè demonstrant. Quare dici non potest, Deum honoris causa, hic appellari אלהים. Neque dici potest Deum Elohim, respectu Angelorum, dixisse, *Faciamus*: quasi eos, vel coadiutores habuerit in creando homine, vel saltē in cōsiliū adhibuerit. Nam neq; ad imaginem Angelorum factus est homo, sed solius Dei Iehouæ. Neque vllam creaturam à consiliis fuisse Deo mundum aut hominem condituro, trādit Scriptura. Sic enim disertè scribitur apud Ies. 40. vers. 13.

Quis adimit Spiritum Iehoua (in creando) *aut quis fuit eius consiliarius?* Vt taceam, nullam adhuc fuisse factam mentionem Angelorum, in eo capite. Vt nimis violentū sit, verbo *Faciamus*, Mosen indicare voluisse, Angelos: quorum nullā adhuc apertam fecerat mentionem, Deo in creatione hominis adfuisse, vel vt coadiutores, vel vt consiliarios. Deinde apud eundē Iesa. legimus, Deum hominum conditorē, plurali numero vocari creatores. Verba sunt ista, Ies. 44.? & 4. 5. *Sic ait Iehoua*, עשיך *factores tui*. & apud eundē *Nam maritus tui factores tui, Iehoua Zebaoth, nomen eius*. Est enim עשיך ... Docet igitur illo verbo: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*: multos iudicatos fuisse hominis factores, qui omnes tamē, vnus sint Iehoua. Quare illa etiam voce: *Et dixit Elohim*, Faciamus: non vnam tantùm personam, quæ honoris causa sic sit appellata, sed plures significatas fuisse aperte ... Moses intelligi ... docet. Neq. est cur inimici Christi, & Spiritus sancti dicant etiam honoris causa eandem Patris personam, vocatam fuisse maritos, & factores. Sic enim debuisset etiam, cum vocare Propheta קדוש & גאלים sanctos & redēptores: non autem גאלך קדוש. Quorsum igitur hæc numeri mutatio in eodem versu? vt vnum Iehouam, vocet maritos, & factores & mox redemptorem, & sanctum: & statim etiā dominos vniuersæ terræ: Doctrina nostra de vno Deo, & pluribus personis, pulchrè consentit cum istis nominum variis numeris. At Aduersariorū seu tētia, & vim verbis facere & in varias se partes torquere cogitur. Si autem Spiritus S. in Prophetis, non dubitat Iehouā vnum creatorem cœli & terræ, & hominum, plurali numero, appellare factores hominum, totiusque cœli ac terræ: quid nos intuitu? Faciamus eidem Spiritui sancto, quum Mosis verba, de Elohim, qui dicitur creasse cœlum & terram: & qui dixit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*. & qui dixit: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est* de pluribus in vno Deo Iehoua personis interpretamur. Præsertim cùm postea Christus etiam Filius Patris, qui Deū nobis clarius reuelauit quotnam numero sint isti Elohim, & quibus nominibus appellentur, Patris scilicet Filii, & Spiritus sancti, disertè explicuerit? Quorsum etiam Iehoua Iehouam vnū vocat in plurali קדשים dicens: *Non poteritis seruire, Iehoua*, כי אלהים קדשים הוא. Iosu. 24. 19. Dices, honoris causa. Sed hæc sunt ... effugia, sine vllo testimonio Scripturarū: sine vllo sano interprete. Nos interpretem habemus Spiritum sanctum in veteri Testamento; & Filium Dei Iesum Christum in nouo: vt de tota veteri Ecclesia, & doctissimis Patribus nihil dicam, plures scilicet personas in vno Iehoua significari. Certè de Deo loquitur Dauid, quum ait, *Propter quam gentem electam iuerunt Elohim ad redimendum* לו sibi in singulari numero *populum*. Diligenter hic locus obseruā dus est. Non me latet, Elohim aliquādo pro singulari persona accipi: modò pro Patre modò pro Filio modò pro Spiritu sancto. Sed non semper id fit at quum verbum plurale cum nomine Elohim coniungitur. Deinde hinc magis confirmatur sententia nostra. Ideò enim modò pro Patre, modo pro Filio, modò pro Spiritu sancto sumitur, vt intelligamus, nomine Elohim ita plures intelligi, vt horum etiam plurium singuli idem retineant nomine Elohim. Imò diserte hoc nomen Elohim Scriptura tribuit, modò Patri modò Filio modò Spiritui sancto, quemadmodum ex collatione locorum veteris Testamenti cum locis noui, vbi illa citantur testimonia liquidò apparet, vt hinc intelligamus, quot, & quinam sint isti Elohim quos etiam Iehouam vocat: nēpe tres, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Idcircò Iesa. illum Iehouam, qui se passim vocat Elohim, in tres hos disertè distinguit, in Patrem, in Angelum faciei eius, & in Spiritum sanctum eius. Ies. 63. 1. 9. 10. Non est igitur cur tergiuersentur inimici Dei, quin nomine Elohim subindè in Scripturis intelligantur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Maximè verò quum, vt dictum est, nomini Elohim additur vel Verbum, vel Participium plurale, vt, *Iuerunt Elohim*, &c, *Elohim sancti ipsi*: & *dixit Elohim Faciamus hominem ad imaginem nostram*. Sam. 7. 23. Iosu. 24. 19. Gen. 1. 26. Est enim apertè demonstratum, hominem creatum esse non Patri tantùm, sed etiam Filio, & Spiritui sancto tribui in sacris literis. Quid etiam sibi vult illud, quod Deus nunquam dicit se esse vnum Elohim, sed semper ait se esse vnum Iehouam: vt quum ait *Audi Israël Iehoua Elohenu Iehoua vnus est*. Deut. 6. 4. Docet se vnum tantùm esse Iehouam, sed plures Elohim.

CAPVT II.

Exceptionum aduersus argumenta, ab illis locis deducta, in quibus Christum, Angelum Iehouæ, & Iehouam appellari, ostendimus, confutatio.

Aduersus ea loca, vbi Filium Dei dicimus appellari Angelum Iehouæ, ac proinde ex quibus eum item subsistentem fuisse, et iā ante assumptam carnem concludimus: Excipiunt Aduersarii, illis in locis, nomine Angeli Iehouæ non intelligi ... seu Filium Dei, Christum, sed Angelū creatum, qui missus a Iehoua, mandata eius perferebat, & eius nomine loquebatur. Nihil igitur ex illis locis, de reali ... subsistentia, concludi posse.

R. Aduersarii tantùm nostram interpretationē reiiciunt, & suam obtrudunt. & neque illam refutant, neque hanc rationibus confirmant. Quæstio igitur est, vtra interpretatio sit verior: Nostra ne, qui hæc loca de Filio Dei interpretamur: An verò Aduersariorum, qui de Angelo creato intelligunt. Ex collatione autē Scripturarū ostendū est hoc iudiciū. Primū igitur si quis diligenter perpendat Scripturas, inueniet nunquam nomine Angeli Iehouæ, ... quis Angelus intelligitur ... aliquā ... qua eū esse creaturam apertè declaratur. Nunquā verò Angelū Iehouæ ita appellari: ... Iehoua simpliciter simul appelletur & honor ... diuinus afficiatur: quemadmodum, cùm nomine Angeli Iehouæ intelligitur Filius Dei. Non possum itaque inficiari, multa esse loca, quæ ... de Angelo aliquo creato, quàm de Filio Dei intelligi possunt vt passim ... exempla Num. ... Iud. 2. 1 Par. 21. Verùm quam plurima etiā sunt loca, in quibus nomine Angeli Iehouæ nullo modo alius potest intelligi quam Filius Dei Iehoua, nisi fortè velimus torquere Scripturas, quemadmodū multis exemplis in priore parte demonstratū est. Vnū aut alterum repetā. Angelus ille, qui apparuit Abrahæ, & qui iussit Isaacū sibi offerre in holocaustū, Angelus creatus esse non potuit. Nam Moses dicit eum fuisse Elohim: hoc est, illum Deum, qui tētauit Abrahamum Gen. 22. 1. Nomen autem Elohim, cùm tribuitur Angelis, nunquam memini me legisse de vno tantum Angelo prædicari, neque etiam cum litera ה præposita ille Elohim. Proinde meritò omnes interpretes hanc dictionem de Deo verterunt, dicentes, *Tentauit Deus* &c. At inquies Deus per Angelum tentauit. Verùm Scriptura hoc non tradit. Deus igitur fuit ille, qui immediatè tentauit Abrahamum, & qui postea vocatur Angelus Iehouæ. Deinde, si æterna veritas est illud, quod scripsit Apostolus Gal. 1. 8. Anathema esse nobis debere, Angelos etiam de cœlo, si diuersam doctrinam ab ea, quam certò nouimus esse Dei afferant, non licuisse Abrahæ parere mandato Angeli de occidendo innocente filio, cùm hoc pugnet è diametro cum expresso Dei mandato ab initio mundi tradito de non effundendo humano sanguine, non licuisset inquam Abrahæ ea li mandato obtemperare nisi certò nouisset eum, qui hoc mandabat, non esse creatum Elohim, seu Angelum sed verum Deum, qui plenam habet auctoritatem, quicquid velit nobis imperandi. Tantum autem abest, vt non licuerit tali mandato obtemperare, vt potiùs, propter hanc animi ad obediendum promptitudinem, iurauerit Angelus ille, se illi benedicturum &c. Neque est cur excipias Abrahamum paruisse Angeli mandato, quia persuasus erat, Angelum hoc sibi mandasse, nō suo, sed Dei nomine. Neque enim Angelus iste legitur persuasisse Abrahæ se esse Angelū Dei & quod mandabat, se non suo, sed Dei nomine, mandare. Verùm immediatè simpliciter, & absolute iste Angelus dixit, *Surge, cape filiū, vade* &c. Et si ... hoc mandatum Dei, per Angelum: cur non perfecit hoc mandatum: sed paulò pòst eidem Angelo prohibenti, quod prius mandarat Abrahamus, simpliciter, sine mora, sine disquisitione, an hæc prohibitio sit Domini nec ne sit, morem gerit? At erat etiam persuasus, Angelum non prohibiturum fuisse, nisi hoc in mandatis habuisset a Deo. Verum non ita factū, contra apertū Dei mandatum audiendi sunt Angeli contrarium mandantes. Stat enim firmum, æternum illud Dei præceptum, Non esse illum Angelum audiendum, qui etiam de cœlo, aliud nobis prædicet vel iubeat: præter id quod iussit, aut prædicauit Deus. Nôrat igitur Abrahā, eum, qui sibi apparebat & præcipiebat, esse Elohim, non creatum, sed ... Præterea iste Angelus sic alloquitur Abrahamum, *Nunc cognoui quod timens sis Dei, quia non pepercisti filio tuo propter me*. Non ait propter Deū, sed *propter me*. Indicans se esse illum Deū, cuius timens erat Abrahamus, & cuius causā filium voluerit occidere. Denique iste Angelus iurat per semetipsum & ait se benedicturum Abrahæ, &c. Quomodo Angelus creatus auderet per semetipsum iurare? Sed hoc negabis, scio. Verba enim sic habere: *Et dixit Angelus Iehouæ Per memetipsum iuraui* נאם יהוה: qua voce significauit Angelus se nō esse illum, qui iuret, sed tantū Dei iurantis verba se referre. Verū, quorsum fingere Angelū hæc verba, נאם יהוה. idcircò sub-

[illegible] indicaret se non esse, [illegible] per seipsum iuraret: cũ [illegible] posset vera [illegible] Iehouæ, qui in antea vocat Moses Elohim, & Angelũ Iehouæ. [illegible] verba [illegible] explicationis gratia, vt [illegible] disertè ostẽderet Angelus iste, [illegible] nõ esse Angelum [illegible] Iehouæ dũtaxat nunciũ, sed ipsum Iehouã. Est [illegible] & quidẽ facilis: Et dixit Angelus Iehouæ *Per memet ipsum iuraui*. Per [illegible] vero subdit, נאם יהוה, [illegible] est Domini hoc, [illegible] ego, qui [illegible] quor, & iuro non [illegible] Angelus Iehouæ, [illegible] Iehoua ipse. [illegible] apud Prophetas Deus loquitur, & interim ipse ait: נאם יהוה vt apud Hier. 23. Huc accedit, quòd ille Angelus, qui hic secũdo de cœlo clamat, est ille idem, qui antea dixerat: *Non pepercisti filio tuo propter me*. Ibi, illa particula, *propter me*, declarauit se esse Iehouã: Est igitur hic etiã Iehoua, qui loquitur, dicẽs: *Iuraui per memetipsũ*. Quare Angelus [illegible] esse nõ potest: quia hic Angelus Iehouæ, est etiã Iehoua. Quis igitur? Christus. Omnes certæ huius historiæ circumstan[illegible] & verba, magis fauent nostræ interpretationi; nempe nomine Angeli Iehouæ, intelligendũ esse Filiũ Dei, Angelũ Iehouæ, Iehouã [illegible] quamuis apud plures recepta [illegible] opinioni. Confirmat [illegible] interpretationẽ, alius apud eundem Mosen locus, [illegible] de eodẽ Angelo Iehouæ, qui etiã Abrahæ apparuit, [illegible] habetur, & quem nõ alium fuisse, quàm Angelũ Iehouæ, Iehouã, manifestè conuincitur. Nã mittẽs seruũ suũ Abraham [illegible] ad terrã suã, vt inde vxorẽ duceret Isaaco filio suo, ait: *Iehoua [illegible] mittet Angelum suum ante te*, [illegible] Gen. 24. 7. Nõ legitur autẽ [illegible] a suo seruo apparuisse [illegible] & cũ [illegible] nisi Iehouã. Sed est [illegible] Ille enim Angelus qui cum Iacobo [illegible] quàm idem, qui Abrahæ antea [illegible] Est autem manifestum, hunc, qui [illegible] est cum Iacobo, non fuisse creatum Angelum [illegible] suo loco demonstrauimus. Hunc eas enim Angelum [illegible] Iehouã appellat Hosea 12. 4. 5. Et [illegible] Angelo iubetur sacrificare Iacob, & eũdem ipse inuocat Gen. 32. & 48. 16. Quis igitur esse potest iste Angelus, nisi Christus. Nam neque Pater Angelus alicuius esse potest: neque Spiritus sanctus Angeli nomine appellatus vnquam fuisse legitur. Si quis verò excipiat, Angelũ creatũ, & Iehouæ nomine appellari, propter officium: & honore, tum sacrificij, tum inuocationis, affici propter Deum, cuius fungitur legatione, ita vt nõ ipse, sed in eo Deus inuocetur & adoretur: Is nihil dicit. Cõstat enim primũ Deũ dixisse: se gloriã suam & nomẽ suũ nemini cõmunicaturũ. Deinde liquet, Angelos nũquã permissuros fuisse, se ab hominibus, contra Dei mandatum adorari. Neq etiã sanctos viros quales erat Iacob, hoc fuisse facturos. Alioqui, exceptio valeret: admitt[illegible] Gẽtiliũ excusatio potuisset, qui dicebant, se nõ adorare idola, [illegible] quorum ipsa erãt signa, & in quib. ille operabantur. Repeto [illegible] quod habemus in Exo. 3. de Angelo, qui Mosi apparuit [illegible] Vocat se simpliciter Iehouã. Appel[illegible] Deũ [illegible] Isaac, & Iacob. Pop[illegible] Israelitici, [illegible] Paulus [illegible] Christũ fuisse eũm, qui [illegible] in deserto. 1. Cor. 10. 9 [illegible] populum [illegible] quid ad hoc [illegible] & verum [illegible] dixerat Exod. 3. [illegible] veritatis [illegible] ob [illegible] possunt ad [illegible] quos [illegible] lucem [illegible] cœperunt aduersus Angelum Iehouæ Iehouam, & aduersus [illegible] Deum.

Firmum itaque maneat argumentum, ab illis locis, vbi Filius Dei, Angelus Iehouæ, [illegible] quo [illegible] strauimus, [illegible] Filium Dei etiam ante assumptam carnem fuisse personam subsistentem in [illegible] Patre distinctam: quippe qui alius erat ab illo, cuius erat Angelus. Neque hic potest excipi, sic fuisse vocatum, [illegible] futuræ præsentiæ & officij, quod erat, in carne facturus. Apparebat n. reapse, & loquebatur cum Patribus, ille Angelus Iehouæ Christus, vt suprà fuse [illegible] fuit à nobis [illegible] Quare nihil est certius quàm Christũ tunc etiam fuisse [illegible] subsistentem, vera nq personam, qui Angelus erat Iehouæ Patris.

II. Ad [illegible] vbi demõstramus Christum appellari Iehouam ac proinde cõcludimus, cum etiã ante carnem assumtam fuisse veram personã: Primò excipiũt, etsi detur, appellatũ fuisse Iehouam: [illegible] tamen nõ sequi, fuisse verũ Iehouã. Etenim ipsam etiam Hierosolymam appellari Iehouam iustitiam nostrã [illegible] potius nomine, quo ipse Messias vocatur Hier. 33. 16. & 23. 6. Et altare erectum à Iacobo, vocatũ fuisse Deum fortem Israelis. Gen 33. 20. Quin & altare, quod erexit Moses appellatum fuisse à Mose ipso, Iehouam vexillũ meũ. Exod. 17. 15. Sicut etiã altare, erectũ à Gedeone vocatur Iehoua Salom Iud. 6. 24. Et apud Ezec. dicitur, *Nomen vrbis ex eo die, Iehoua illic*. Eze 48. 35. Neminẽ tamẽ esse tã fatuũ, qui ex illis colligat locis, aut vrbẽ Hierosolymam aut populum Hierosolymitanum, aut vtrumque altare, verum esse Iehouam. Ergo neque id consequi de Messia. Quare ex eo, quòd appellatus sit Iehoua, non effici veram fuisse personam, verumque Deum.

Respon. Quasi verò & ex natura eorum, de quibus Iehouæ nomen prædicatur; & ex circumstantiis locorum, vbi Hierusalem, altaria, & Messias ipse, vocantur Iehoua; & ex collatione aliarum scripturarum noui Testamenti, vbi Christus verus Deus esse dicitur, & denique ex analogia fidei, non appareat, quanta sit horum exemplorum dissimilitudo. Primò enim constat, & Hierosolymam, & illa altaria, res fuisse sensus expertes, & inanimas. Aut si etiam Hierosolymam accipias pro populo, meros fuisse homines. Quæ igitur horum similitudo cum Messia? Deinde apparet ex circumstantiis contextuum illorum, & Hierosolymam, & altaria illa, nomine Iehouæ appellata fuisse [illegible] quòd & vrbs symbolum esset Iehouæ iustificantis & altaria essent symbola ac ceu monimenta potentiæ ac liberationis diuinæ. At quis inficiatur, quin Messias vera sit & semper fuerit iustitia nostra? Nec dicitur iustitia, quia minister iustitiæ, sed quia ipse est ipsissima iustitia nostra, vt in nouo Testamento potius diserte explicatũ fuit, ab Apostolis. Ergo illa etiam vocatur Deus, nempe verè. Imò si quis diligenter ea inspiciat loca, luculentissimè videbit [illegible] Iehouæ [illegible] vel vrbem, vel altaria, simpliciter appellata fuisse [illegible] Hierem. quod antea [illegible] Dixerat antea venturum ex Dauide germen iustitiæ, hoc est, Messiam [illegible] esset iudicium & iustitiam in terra. Deinde subiecit [illegible] Christo consecrata erat Hierusalem, hoc [illegible] Ecclesia [illegible] hæc verba addit: וזה אשר יקרא לה יהוה צדקנו [illegible] potest optime referri ad Messiam, de quo supra verba fecit. Proindè [illegible] hunc locum *Et iste, qui vocabit eam, est Iehoua* [illegible] vel iustitia nostra. Dicitur autem Christus vocare Ecclesiam [illegible] singulos electos ad se, & in sui cõmunionem [illegible] mundo efficaciter verbo & Spiritu suo, euocat, adducit, colligit [illegible] etiam nomen Ecclesiæ, apud Græcos. Ita sensus est facilis, & congruit cum altero Hier. loco, vbi Messias, Iehoua, iustitia nostra, vocatur.

Sed etiamsi [illegible] vulgatam versione: *Et hoc est nomẽ quo vocabit eam* (Hierosolymam) *Iehoua iustitia nostra*, nihil concluditur aduersus nostrum argumentum: nisi eo modo quo quis etiam forte contendat, Iesum non propriè vocari Christũ, quia etiam Ecclesia vocatur Christus ab Apostolo. 1. Cor. 12. Manifestum enim est, quia Christus totus est Ecclesiæ vt caput corporis, & vir vxoris: ita etiam nomen Christi, quod ei conuenit propriè, Ecclesiæ cõmunicari [illegible] propriè. Eadem est ratio etiam hic. Propriè quidẽ Christus est Iehoua [illegible] sicut etiam propriè est nostra iustitia. Ac proinde [illegible] Christo datur: quòd [illegible] tunc Christus [illegible] ipsa nomine se vocat & in sui [illegible] vt simus [illegible] & vna [illegible] hunc quoque honorem Ecclesiæ communicat, vt [illegible] vocetur sed improprie Iehoua [illegible] in ea regnat & in singulis fidelibus [illegible] qui propriè est Iehoua iustitia nostra. De loco illo G[illegible] respondemus. Verba sic habent: *Et erexit ibi altare* [illegible] ויקרא לו [illegible] vertunt LXX. inuocare, dicẽtes, *Et inuocauit Deum Israel*. Sed vt retineam cõmunem receptamque versionem, *Et vocauit illud, Fortis Deus Israel*. Primò non vocat illud Iehouam, neque simpliciter אל aut אלהי sed אל אלהי ישראל Sic enim indicat causam, cur tali titulo locum illum ornauerit: nempe vt esset perpetuum [illegible] victoriæ qua [illegible] Angelo in [illegible] causam mutato nomine, vocatus fuit ipse Israel, quo nomine [illegible] beneficio Dei superiorem semper fuisse, & futurum etiam [illegible] in omnibus suis, cum quouis hostium genere [illegible]. Quemadmodum etiã longè antea fecerat ipsius Auus Gen. 22. 14. Is enim vt in memoriam retineret beneficij diuini, quo Deus loco Isaaci immolandi, prospexerat [illegible] vocauit locum vbi immolauit [illegible] יהוה יראה *Dominus videbit*, vel prouidebit. Vbi altare ipsum, [illegible] appellatum Iehoua, sed toto hoc titulo *Iehoua videbit*. Itaque nomen *Iehoua*, propriè pro Iehoua accipitur [illegible] vt prouidit semel aries: sic etiã deinceps semper prouisurus erat Abrahamo omnia necessaria. Altare autẽ hoc titulo ornauit vt esset [illegible] rei gestæ, & inde ipsem tum ipse Abraham [illegible] alij pij futuræ deinceps prouidentiæ Dei concipe[illegible] Hoc etiam perinde fuit, atque si altari insculpsisset hæc verba, Dominus prouidit. Et Iacob etiam suo hæc inscripsisset altari: *Fortis* (Deus et est;

ligi potest. Plurium enim vnâ egressionum facit mentionē, dum ait, ... Quæ citatur præter hanc verbo & promissionibus tactam, aliasse ... egressi ... qua generatio ex Patre ante omnem ... & a diebus æternitatis. Atque hoc sp. ... ubi ... us utcebat... suo à Patre exitu & in mundum ad... Exitus a Patre fuit nat ... ex Patre,& destinatio ad officium Mediatoris faciendum. Aduentus autem in mundū fuit incarnatio, & natiuitas ex virgine seu patefactio in carne. Quid sibi volunt illa, toties in noui Testamenti libris reperita nempe Christum venisse de cœlo, esse e superne, Filiū qui est in sinu Patris enarrasse nobis, omnibus scil qui vnquam Deum Patrē nouerunt, illuminare (iam ab orbe condito) omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioh. ... & ... & ... & 9. genitum esse ante omnem creaturam Col. 1. 15. Filium esse vnigenitum Dei. Io. 1. 18, h. e. qui nullius eiusdem naturæ habeat fratres: esse Filium Dei ... Heb ... & similia: Quid, inquam, sibi volunt, nisi Christum genitū esse in cœlo antequam in mundū per assumptionem carnis ex matre, veniret? Negari igitur non potest quin ... filius Dei fuerit etiā antequā nasceretur ex virgine: ac proinde fuerit verè ... Quare cùm nostra dictorū illorum Propheticorum interpretatio, cum aliis scripturę locis in nouo Testamento sit consentanea: indéq; mirabiliter confirmetur, Aduersarij autem potius pugnet, apparet illos immerito negare ... à assūptione ... est, Christū fuisse Filiū Dei, iam inde ab initio mundi, & ante omnia secula: sicut docēt ipsi etiam Prophetæ. Falsissimum verò esse quod ipsi contendunt, Christum carnem tantum dici Filium Dei quatenus de S. ... S cōceptus, natus est ex virgine Maria: Et scripturas de nulla alia Christi filiatione loqui, quam de illa qua natus est ex virgine Maria, vel qua resurrexit à mortuis.

II. Aduersus argumentum illud omnium Patrum iudicio maximè perspicuum, quod deduximus ex Prouerb ... vbi Christus æterna Dei sapientia, tanquam verum, describitur ... : Excipiunt nonnulli, Salomonem hic non loqui de sapientia Dei, quę est Christus, de qua Apostolus ad Corinth. 1. 30. Sapientia, quæ in scripturis reuelata est, hoc est, de doctrina, & de verbo Dei. Ad huius enim studium Salomonem nos hortari.

R. Primò admittunt ... Vox n. sapientia significat, & sapientiam creatam, quæ est doctrina, atque lux creata in mentibus, seu verbum Dei & sapientiam increatam, illius auctorem, materiam, ac finem. Auctorem: quia per hanc illa est reuelata, nempe per Christum de quo Ioh *ipse reuelauit nobis*. 1. 18. & Matt. 11. 27 *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare* Materiam ac finem, quia finis legis est Christus, vt ait Apostolus, Roman. 10. Et scripturæ de Christo eū primis loquuntur, déque redemtione per Christū facta. *Scrutamini scripturas*, ait ipse Christus, *quia illæ de me testificantur*, Ioh. 5. 39. Quę autē in eo capite attribuuntur Sapientiæ à Salomone: nullo modo in Sapientiam creatam, simplicémq; doctrinam competere possunt. At, inquies per ... omnia illa de sapientia creata dicuntur, sicut etiam fit in libro qui Ecclesiasticus dicitur, c. 24. ver. 1. &c. Sed quorsum tropos fingere, cùm possumus rectè Scripturas interpretari sine tropis? Quæcunque ibi, & in Ecclesiastico, tribuuntur sapientiæ optimè quadrant in eum ..., quem Ioh. 1. 14. vocat Vnigenitum Dei Filium. ... autem ... idem sunt. Deinde etiamsi velis esse ... : nunquam tamen effeceris, vt omnia, quæ tribuuntur præ... cantur de illa sapientia, accommodari possint ad certam sapientiam. Legantur, & diligenter examinentur omnia & rem ita se habere facile animaduerteris. Quod verò ais Salomonem ea idcirco de sapientia prædicare quia ad studiū verbi Dei, & ad acquirendam Dei sapientiam hortatur: libenter do. Sed non inde sequitur, eum non loqui de sapientia Dei increata. Non enim pugnant inter se hæc duo, Salomonem hortari ad studiū sapientiæ, qua Deus donat illius studiosos. Et eundem prædicare ortum, æternitatem, maiestatem, sapientiæ increatæ. Imò huiusce laudes: idcirco prædicat, vt nos ad illius studium hortetur, quòd videret increata sapientia, caussa sit efficiens, & finalis, sapientiæ creatæ. Quis. n. auctor sapiētiæ in hominibus, & ipsius scripturæ sanctæ? Christus. Quis finis? Christus, æterna Patris Dei sapientia & virtus. Apposite igitur Salomon hortans ad studium reuelatæ, & creatæ sapientiæ: laudes æternæ, & increatæ interposuit: & ab illa, ad hanc fecit transitionem. Quare paralogismum admittunt aduersarij qui ducuntur ex ignoratione Elenchi. Non. n. sequitur. Hortatur ad studiū creatæ sapientiæ: ergo non differit de increata. Præterea, vt paulò ante iudicaui quæcunque apud Salomonem prædicantur de illa sapientia: ea omnia ab Apostolis accommodantur ad Christum. Ad quæ, accedit etiam antiquissimorum Patrum consensus, vt dictum est.

Excipiunt alii, hic quidem à Salomone verba fieri de Christo, qui est Dei sapientia: sed quatenus hęc omnia fuerunt in æterna prædestinatione Dei, implenda tandem, quum nasceretur ex virgine.

R. Sed neque hanc interpretationem ferre potest contextus Salomonis. Ait. n. sapientia, se fuisse ante opera Dei. Si fuit tantū in prędestinatione, certè nō fuit ante opera Dei. Omnia enim opera fuerunt ab æterno in prædestinatione Dei: & iā reliqui homines quam Christus homo. Vt igitur loquitur de operib. Dei, quatenus reapse fuerunt condita à Deo: sic de ipsa loquitur sapiētia, quatenus reapse fuit ante mundi constitutionem, genita ex patre. Ac de reali subsistentia loqui Salomonem, liquet ex ipsius verbis, quū ait, *Nondum erant abyssi* (sc. reapse creatæ) *& ego iam* (sc. reapse) *formata eram*. Legantur reliqua Imo ait, se vnà cum Patre Deo a quo genita est: reliqua omnia formasse. De Christo igitur Dei sapientia non possunt hæc intelligi, quatenus duntaxat fuit in prædestinatione æterna, sed quatenus reuera fuit ante conditum mundum subsistens apud Deum, vt Iohannes, imò Christus ipse interpretatur, quum ait: *Antequam Abraham esset, ego sum*, Ioh. 8. 58.

THESIS IIII.

Vindicantur ab Hæreticorum calumniis, aliquot noui Testamenti loca, quibus fuit antea à nobis confirmata, æterna Iesu Christi subsistentia.

Aduersus illum locum *Antequam Abraham esset, ego sum*, Ioh. 8. ... quidam sic excipiunt, & cauillantur: Erat Christus prædestinatione: antequam Abraham nasceretur.

R. At etiam ipsi Iudæi omnes fuerunt prędestinatione, antequam Abraham nasceretur. Quin & Abraham ipse fuit, antequam esset. Fuit n. prædestinatione, antequam reipsa. Sed qualis fuisset admissa hac interpretatione, ipsa Christi responsio ad obiectionem Iudæorum? Illi obiiciunt Iesum non potuisse videre Abrahamum, quod nondum habeat annos 50. Christus verò ostendit hanc suam in carne iuuenilitatem, seu annorum paucitatem, impedimento esse nō posse, quin viderit Abrahamum, quippe qui fuerit etiam ante Abrahamum ortum. Si hoc esse Christi accipias pro esse in prædestinatione nihil ad rem Christi responsum. Deinde nō dixit fui, sed *sum*: quasi dicat vt nūc reuera sum, & subsisto, ita etiam iam inde ab æterno, longè ante Abrahamum constanter idem sum. Ostendit igitur se non loqui de esse in prędestinatione: sed de illo quo etiam tum verè erat hoc de esse personali, vt ita loquar ... substantiali. Si enim de esse in prædestinatione respondisset Christus, dixisset, *Fui, antequam Abraham fieret*, non autem, *sum*.

Alii sic locum hunc eludere conati sunt. *Antequam Abraham fieret*, sc. reapse pater multarum gentium) *ego sum*, i. factus sum homo. Abrahamus enim nō fuit factus pater multarum Gentium, nisi post passium Christum diuulgato per totum terrarum orbem Euangelio.

Sed quis nō videat, quales sint istę scripturarū corruptelæ deprauationes contorsiones tātùm vt Christi gloriæ offundātur tenebrę ... vt dicitur omnino sunt hæc omnia, & nihil ad obiectionem Iudæorum faciunt. Illi loquūtur de persona & substātia Abrahę hi volūt Christum respondisse de eiusdem dignitate, déque gratia, & fauore illi facto, nempe, vt esset pater multarum gentium.

Alij, vt Spiritus Oclumianus, ita excipiunt, Christus fuit ante Abrahamum, virtute: quia scil. mois futura Christi agnita & fide recepta profuerat Patribus a condito orbe.

...sι, quod dicitur verū est, & huc spectat illud Apoc. 13. 8. *Agnus occisus ab origine mundi*. Et illud ad Heb 13. 8. *Christus, heri, hodie, & semper*, tamen hæc interpretatio nihil facit ad rem. Quandoquidem, vt ante ostensum est, de esse Christi personali non de eius virtute loquuntur Iudæi, quū dicunt, *Quinquaginta annos nondum habes, & Abrahamum vidisti?* Christus igitur, quū respondit *Anteq. Ā Abraham fieret, ego sum*: de eadē subsistentia personali respondit, non de virtute suæ futuræ mortis. Alioqui nihil ad rem ipsius responsio. Non potest igitur hic locus eludi, quin efficiatur Christum etiam ante Abrahami natiuitatem, verum fuisse ...

II. Aduersus illud Ioh. testimonium: *In principio erat* h. e. ... : Excipiūt Seruetiani, fuisse in mente Dei ideā de Christo non rem subsistentem.

R. Ambiguitas est in dictione, ..., & in verbo Erat. Tota antiquitas, ... intellexit, non prolationem, sed substantialem, non ideam, sed substantiam. Et verbum. *Erat*, acco-

pit,pro .... Et huc refert ea,quę de sapientia Dei dicuntur a Salomone,quum describit substantialem Dei sapientiā,& quę omnia condiderit cum Patre. Prou.8.2..&c. Non alio sensu loquitur hic Io. ... Ideo subdit, *omnia per ipsum facta sunt*:per ... ipsum sc.tanquam per causam efficientem,& verè subsistentem. Vnde de Christo ait Apostolus ad Heb.1.1. ... *Domine,terram fundasti, &c.* Et ad Col. 1.1. Probat eū fuisse genitum ante omnem creaturam,quia per ipsum ... omnia sunt condita. Ergo quod Ioh.dicit omnia per ipsum facta esse, apertè docet ... ante mūdi creationem ... substantiam quare & nomine ... se veram intelexisse substantiam:& verbū *erat*,accipiendum esse pro ... Confirmant hanc interpretationem,quę sequuntur. *In ipso vita erat: & vita erat lux hominum.* Si non erat res subsistens,& viuens: quomodo reliqua omnia viuificabat Deinde,Erat lux vera quę illuminat omnem hominem,venientem in hunc mundum,h.e.is est ille qui omnem hominem a natiuitate ipsa,lumine donat naturali. Quicquid.n. lucis est in hominibus,totum esse a Christo luce vera docet Euangelista. Quomodo autem hæc iam inde a condito orbe præstitit Christus:si non verum fuit ... Item à condito orbe quotquot eum fide receperunt,dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quomodo dedit potestatem hanc si non erat substantia per se subsistens, & filius è substantia Patris genitus: Denique quod ait: *Et verbum caro factum est:* Apostolus explicat,quum ait, *Semen Abrahæ assumpsit.* Heb. 2.16. Non potest autem dici assumpsisse substantiam, h.e. carnem humanam ex semine Abrahæ: si non erat ipse substantia. Omnes.n.actiones sunt suppositorum,vt vocant,& vt rectè tradunt Philosophi. Nam quòd quidam hunc locum interpretantur de semine Abrahæ in gratiam salutis propter Christum assumpto: Primò vi n facit verbū ... quod in hac significatione nusquam legitur. Deinde non cohæret interpretatio cum scopo Apostoli. Ibi n.postquam disseruisset de Deitate Messiæ, disserit de eius humanitate,causas afferens, cur necesse fuerit eū fieri hominem, & quidē ex semine Abrahæ iuxta promissiones Patribus factas. Nihil igitur certius,& clarius, hac loco Io. adhibita explicatione Apostoli:ad demonstrandum ... ante assumtam carnem fuisse verū ... Excipit alius quidā, quem imitatur Spiritus Ochinianus, Ioh. hic sermonē instituisse non de aliquo Dei ... substantiali,neque de creatione mundi,quum ait, Omnia per ipsum facta esse:sed de Christo homine quem ab officio vocet sermonem, & Deum,dēq; recreatione,seu renouatione mundi per Christum facta. Et quum ait: *Verbum caro factum est*,nil aliud voluisse dicere, quàm Christum hunc, non fuisse natura Deum,sed tantūm carnem h.e. hominem, passionibus, & morti obnoxium imo & vilem atque abiectum.

Sed quàm vana & cōtorta sit hæc interpretatio,ac minimè cohærens cum scopo Euangelistæ,& cū totius historię progressu,ac finesatis abundè alias à nobis demonstratum fuit. Quare non opus est noua refutatione. Certe verba illa: *Mundus per ipsum factus est*: euincūt vanam esse hanc interpretationem. Nam nomine Mundi, aut machinam intelligit:sic conditus est omnium. Aut pios tantum, sic eum pii non cognouerunt quod falsum est. Aut impios, sic non loquitur de regno cœlesti,dèque mundi renouatione. Verum quia ad hunc eundem locum excipiunt etiam,quum ex eo colligimus æternam Christi Deitatem idcirco iterum eūā erit hic locus à contortis hæreticorum interpretationibus vindicandus. Breuitatis itaque causa clariorem explicationem in aliud tempus differo.

III. Ex loco illo Pauli,vbi Christus vocatur ... Col.1.15 probauimus Christum fuisse veram personam,etiam ante mundi constitutionem. Excipiunt aduersarij,Apostolum hic loqui de omni spirituali creatura,h.e. de renatis. Horum primogenitum esse Christum. Et hoc confirmari,quia omnia per ipsum facta sunt, i. refecta & renouata. Non igitur hinc consequi, ante carnem fuisse ...

Resp. Primum contorta & contra Apostoli cōsilium est ista interpretatio. Est q; ... compositionis in ista responsione ... Christo Apostolus,primùm rerum omnium creationem ... & hoc quatenus imago est Dei,& primogenitus ... huc spectat amplificatio, omnia tam inuisibilia quam visibilia per hunc esse creata:Dominationes, principatus, Angelos omnes. Deinde illi adscribit rerum omnium instaurationem, & hoc quatenus caput est Ecclesiæ,quum ait:Estque caput corporis Ecclesiæ,principium,&c. Quare iniuriam faciunt Christo,quum eum spoliant primo opere,sc creationis, quod ei attribuit Apostolus. Confundunt igitur,quæ sunt discernenda. Deinde pugnant secum isti interpretes,imò efficiūt vt secum pugnet Apostolus. Hic.n.cùm ait Apostolus,omnia esse cōdita,tam inuisibilia quam visibilia, i. tam Angelos,quam homines, interpretantur omnia esse per Christū reconciliata,instaurata,redemta,seruata tam Angelos, quam homines. At cū ad Heb. scribens ait, *Non enim Angelos, sed semen Abrahæ assumpsit*: verbum *Assumpsit*,interpretantur pro recepit in gratiam. Heb.2.16. Ita negant ibi Angelos receptos esse in gratiam. Annon apertè efficiunt vt Apostolus ad Hebr. neget quod volunt per eundem affirmari ad Col.nempe Angelos & redemtos esse per Christum, atq; gratiam Dei receptos & non esse receptos? Fallacia igitur est etiam,e ignoratione figuræ dictionis. Quare firmum manet argumentum ex hoc Apostoli loco deductum Christum ante mundi constitutionem fuisse verum ...

IV. Cum locum illum,apud Ioh.interpretaremur, *Glorifica me ea gloria, quam habui, antequam mundus fieret*: Io. 17. 5. Ostendimus tum ex nomine Gloriæ,h.e. Deitatis,tum ex verbis, *Habui antequam fieret mundus*, Christum ante conditum Mundum fuisse vera ... Excipiunt hostes Christi,non hoc inde consequi: quoniam cum Christus ait, *habui*, intelligit prædestinatione,quòd ad hanc gloriam fuerit destinatus:nunc verò petat eam sibi reipsa dari.

Resp. Sed primū addunt (vt ait Tertullianus) verbis Christi:quod addendum esse nullibi Scripturarum docetur. Deinde quid noui de se diceret Christus,quòd aliis non conueniat electi: Nam alii omnes electi,habuerunt in prædestinatione suam gloriam,ad quam sunt destinati,antequam mundus fieret. Denique verbum, *Habui*,pro reapse habui, non autē pro habui in prædestinatione duntaxat interpretandum esse,aliæ Scripturæ docent. *Qui cùm in forma Dei esset*,ait Paulus,Philip.2.6. *non cogitauit hanc rapinam,vt esset in æqualitate cum Deo Patre:sed ipsum extinaniuit forma serui sumta* id est,cū ... esset verus Deus,æqualis Deo Patri, non induxit in suum animum facere hanc rapinam vt semper esset æqualis Patri: sed suam,quam habebat,Deitatis gloriam,ad tempus quasi deposuit factus homo. Quod.n. ait, ... non potest intelligi, nisi reapse. Reapse igitur etiam habuit eam gloriam, ante quam fieret homo, qua gloria dicitur sese inaniuisse,cùm factus est homo. Firmum igitur manet argumentum quo ex hoc Christi loco colligimus,eum ante mundi constitutionem, verum fuisse ...

Cæterum, quia confirmatis locis,quibus Christi Deitas probari solet, ex consequenti æterna quoque eius subsistentia,& ... stabilitur: idcirco ad plures contra loca quibus hanc propositionem asseruimus, exceptiones non respondeo:ne denuò postea respondendo fim prolixior,quàm par sit,& actum agam.

CAPVT. V.

Exceptionum aduersus loca,quibus demonstratur Spiritum S.esse ὁμοούσιον, refutatio.

NVNC itaque exceptiones aliquot quæ fiunt contra argumenta,& loca Scripturarum,quib probauimus Spiritum S esse & fuisse semper verum ... paucis indico & eas breuiter refuto. Primum autem argumentum nostrum fuit ab illis,& proprietatibus,& operibus, quæ non nisi rebus reapse subsistentibus,intelligentibus,viuentibus, eòque veris personis,attribui possunt,deductum. Cùm.n. hæc omnia tribuantur Spiritui sancto,conclusimus Spiritum sanctum verum esse ... Vt exempli causa quòd illi attribuatur iudicium,& cognitio quid loquatur,& mandet; quòd præditus sit voluntate, quòd futura prædicat & cætera id genus,Act.1.16. 28.& 11.2.

Excipiunt igitur aduersus hoc argumentum, hoc modo, Nomine Spiritus sancti,aliquando in Scripturis significari Deum, (h.e.Patrem: hunc enim vnicum verum esse Deum contendunt)qui Spiritus à Christo vocatur:& Sanctus etiam,Io 4.24 & 17 11. Aliquando fauorem, & virtutem Dei qua agit in electis. Aliquād donà Dei creata & nobis concessa. Addunt præterea aliquando nomine Spiritus intelligi animam Christi,vt cùm ait: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Luc.23.46. Ergo cùm Spiritui S.tribuantur talia effecta,& officia,quę non nisi rei subsistenti competere possunt: tunc nomine Spiritus intelligendū esse,aut Deum ipsum,hoc est,Patrem, vt cùm dicitur Spiritus regenerare, illuminare,vt etiam illud: *Hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult*, 1. Cor. 12.11. Aut Spiritum,hoc est,animam Christi. Et sic Spiritus Ochinianus respon-

respondet ad illa: *Spiritus sanctus docebit vos omnia: Et deducet vos in omnem veritatem: Et, de meo accipiet.* Johann.14.26.& 16.13.14. *Christus* (inquit) *Spiritum sanctum nomine innuit Spiritum suum, id est, animam quæ creata est, quam sibi Christus, magis fauore, virtute, potentia, dat eandem suam, inscriptorem omnium rerum ad salutem necessariarum, ...* Proinde ex his locis euinci minimè posse, Spiritum sanctum esse ὑφιστάμενον, seu personam.

Resp. Primo quod ad significata varia nominis Spiritus attinet; etiam si, sicut dicimus nomine Spiritus significari aliquando animam Christi, sic etiam non inficiamur eodem nomine nonnunquam significare Deum Patrem, probari tamen nunquam poterit è scripturis, nomine Spiritus sancti intelligi aut Patrem aut animam Christi. Aliud enim intelligit Scriptura, quum simpliciter dicit Spiritum: aliud, quum ait Spiritum sanctum. Deinde permulta sunt loca, in quibus habetur diserta horum trium, Patris, Filij, & Spiritus sancti, distinctio. Denique sunt loca, in quibus quæ prædicantur de Spiritu sancto, non possunt non intelligi de tertia in Deo persona. Ac proinde, quibus euincitur necessario, Spiritum hunc sanctum verum esse ὑφιστάμενον, imo & verum Deum. Adfero vnum, aut alterum exemplum. *Paracletus autem ille* (inquit Christus) *Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis,* Iohan.14.26 Hic porro nomine Spiritus sancti, quem παράκλητον ab officio, & effectu vocat, non potest intelligi Pater, nam is est, qui dicitur missurus hunc Spiritum: deinde neque anima Christi, nam in nomine Christi mittendus erat. Et anima Christi ab eius corpore post resurrectionem nunquam fuit separata: sed cum corpore semper in cœlo permansit, & permanet vsque ad finem seculi. Act.3.21. Denique nec virtus aliqua Dei potest intelligi quæ non sit substantia, cum quod in Deo nihil est, quod non sit substantia, hoc est, Deus ipse: tum quod tali virtuti, quæ non sit Deus, & res per se subsistens, attribui non possunt, quæ hic prædicantur de Spiritu sancto: vt quod sit doctor, quod sit παράκλητος, quod omnia suggerat. Sed est præterea hoc in loco aperta distinctio, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Huc accedit quod quæ de Spiritu sancto dicuntur, ea non possunt nisi in rem per se subsistentem quadrare. Quare hinc facilè concluditur, Spiritum sanctum esse ὑφιστάμενον distinctum à Patre, & Filio. Eodem modo ex altero loco: *Quum autem venerit Paracletus ille quem ego mittam à Patre, &c.* Iohan.15.26. possumus idem concludere. Huc faciunt & illa: *Quum autem venerit Spiritus veritatis, introducet vos in omnem veritatem.* Et: *Non loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur.* Ioh.16.13. Ex his luculentissimè apparet, primum illum de quo hæc effecta prædicantur, veram esse substantiam, viuentem, intelligentem, & libera voluntate præditam, eoque veram personam: At proinde hic nullo modo sermonem fieri de Spiritu Dei, qui sit fauor vel ἐνέργεια in sanctis operans: ac multo minus de dono aliquo creato & nobis concesso. Deinde liquet, apertam fieri distinctionem inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, & quæ narrata sunt effecta, Spiritui sancto speciatim tribui, atque ita Spiritum sanctum esse verum ὑφιστάμενον.

II. At excipiunt secundo loco πνευματομάχοι: quum dicitur, Spiritus docturus, & suggesturus Apostolis omnia, tribui Spiritui, hoc est, virtuti Dei, quod præstat ipse Deus Pater suo Spiritu, id est sua virtute, & ἐνεργείᾳ. Sicut quum etiam dicimus, vitia superari à virtutibus, id est, improbos à bonis. Quare sensum esse, Spiritum sanctum suggeret: id est, Deus Pater sua virtute. Primo non inficiamur, Deum Patrem esse, qui agat omnia per λόγον & per suum Spiritum, seu virtutem. Sed contendimus sicut de λόγῳ, seu Sapientia Dei Patris, sic etiam de eiusdem virtute, seu Spiritu, eum non esse accidens: sed substantiam viuentem. Deinde dicimus, hæc opera, de quibus hic sermo est, propriè attribui Spiritui sancto, tanquam rei à Patre, & à Filio distinctæ. Quis enim non hic videat, alium esse Patrem, qui mittit: alium Filium, in cuius nomine ille mittit; & alium Spiritum sanctum, qui mittitur. Actio autem hæc suggerendi & docendi, tribui Spiritui sancto, non Patri, vt intelligamus, Spiritum hunc substantiam esse agentem, & viuentem. Præterea Christus hunc Spiritum vocat consolatorem, παράκλητον, non autem παράκλησιν: est igitur res subsistens, & intelligens Et vocat alium, scilicet à se παράκλητον. Alius igitur est, distinctus à Patre, & Filio. Quare non potest esse virtus, & ἐνέργεια Patris, id est, Pater ἐνεργητικός. Dicitur etiam procedere à Patre: non est igitur Pater ἐνεργητικός. Nam Pater non procedit à seipso. Neque est ἐνέργεια quæ sit accidens. Denique ibidem Christus dicit de hoc Spiritu. De meo accipiet. Et: Non loquetur à seipso, sed quæcunque audiet, &c. Hoc autem ad Patrem accommodari nullo modo potest. Nam Pater nihil accipit à Filio. Neque dicitur aliquid à Filio audire: sed semper à seipso loquitur.

III. At tertio loco excipit Spiritus Ochinianus. Neque Spiritus sanctus, si est diuina persona, ab alijs audit, aut discit, quæ loquatur, sed à seipso, & per se, quia Deus. Quasi vero non idem dicatur de Filio apud Iohannem cap. 5. vers.30. audisse, & didicisse à Patre, quæcunque in mundum attulit. Neque tamen his locutionibus significatur, vel Filium vel Spiritum sanctum, non esse Deum, sed duo alia indicantur: Primum notatur consensio doctrinæ: nihil scilicet Filium attulisse in mundum, quod non sit à Deo Patre. Esse igitur diuinam eius doctrinam. Et; Spiritum sanctum nihil allaturum fuisse, quod foret à doctrina Filij, eoque & Patris dissentaneum. Deinde indicatur distinctio, & ordo personarum: nempe, Quicquid est, & habet Filius, totum illud eum habere à Patre, & quicquid est, aut habet Spiritus sanctus, totum illud esse non solum à Patre, sed etiam à Filio. De Patre autem neque vsurpantur, neque vsurpari possunt hæ loquutiones: propterea quod nihil habet ipse, aut à Filio, aut à Spiritu sancto, sed contrà, ipse principium est omnis scientiæ, & totius deitatis in Filio, & in Spiritu sancto: sunt igitur in omnibus his exceptionibus paralogismi, ex ignoratione figuræ dictionis, & phraseωn scripturæ.

IV. Aduersus illum Pauli locum, quo æternam Spiritus sancti substantiam probauimus, *Nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei,* 1.Cor.2.11. Excipit Spiritus Ochinianus, nomine Spiritus ibi non intelligi Spiritum sanctum, qui sit tertium ὑφιστάμενον, sed hominem spiritualem. Et hunc esse sensum: Sicut hominis arcana solus nouit hominis spiritus: ita arcana, ac profunda Dei non esse carnalibus hominibus nota: sed tantum renatis, & Spiritu Dei præditis. Quare hinc non posse colligi Spiritum sanctum esse ὑφιστάμενον.

Resp. Fallitur Spiritus Ochinianus in eo, quod nomine Spiritus Dei intelligit hominem spiritualem. Neque enim potest hoc ullis scripturis confirmari. Nos autem possumus demonstrare, discrimen esse apud Apostolum, inter τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, & inter τὸν ἄνθρωπον πνευματικόν. Deinde comparat Apostolus Spiritum Dei cum spiritu hominis, & docet: vt ideo homo intelligit solus, quæ sunt mentis, quia in ipso est Spiritus: id est, anima, cuius vi intelligit, quæ hominis sunt, id est, sua: ita ideo solum spiritualem hominem intelligere, quæ sunt Dei; quia in eo solo est Spiritus Dei, cuius vi intelligit, quæ Dei sunt. Tria enim ibi in summa docet Apostolus. Primum, tantam esse humanæ mentis cæcitatem, vt ea quæ sunt Dei, per se, & proprio ingenio, nemo possit percipere, etiam si è scripturis prædicentur. Deinde, qui ea intelligunt: ideo intelligere, quia Deus reuelat internè per Spiritum suum. Postremo hanc, qua per afflatum Spiritus sancti donamur, cognitionem Euangelij, esse certissimam, quia Spiritus sanctus per cuius vim, & ἐνέργειαν reuelantur cœlestia mysteria: ea certissimè nouit, & nihil eum latet eorum, quæ in Deo sunt, etiam profundissima. Ideo notanda verba Apostoli: *Nobis autem Deus reuelauit per Spiritum suum.*

At, inquies, sunt ne certa, quæ per hunc Spiritum reuelantur? Maximè. Spiritus enim (scilicet per quem reuelat Deus Pater) omnia scrutatur; profunditates etiam Dei. Duo certe hinc colligi nemo non videt: Primum eundem esse Spiritum, qui scrutatur profunda Dei, & per quem Deus sua reuelat mysteria. Deinde hunc Spiritum esse substantiam viuentem intelligentem, & diuinam: quia huic tribuitur actio, quæ non cadit nisi in substantiam intelligentem. etiam spiritualis homo scrutatur mysteria Dei, eáque nouit, sed per Spiritum Dei, qui per se omnia profunda scrutatur, id est, apprime tenet. Vnde & ipse Spiritus sanctus, reddit testimonium Spiritui nostro, quod simus filij Dei. Rom.8.16. Nihil igitur certius quàm ex hoc loco effici, Spiritum sanctum, veram esse personam, intelligentem, viuentem, agentem, docentem.

V. At falsum est, inquit Spiritus Ochinianus, solum Spiritum sanctum nouisse, quæ sunt Dei. An non etiam Pater nouit, & Filius? Quasi vero non idem dicatur de Filio, *Nemo nouit Patrem, nisi Filius.* Et de Patre, *Nemo nouit Filium, nisi Pater.* Matth.11.27. Annon etiam Spiritus sanctus vtrumque nouit? Omninò. His enim phrasibus non excluduntur ab hac cogitatione per se, nisi creaturæ: non autem persona vlla diuina: quia vnum & idem sunt οὐσία, eoque & scientia. Firmum igitur manet argumentum ex hoc Apostoli loco deductum ad probandum, Spiritum sanctum verum esse Deum eoque & verum ὑφιστάμενον: tum quia nouit per se, quæ Dei sunt: tum quia etiam per afflatum reuelat mentibus nostris.

Atque hæ sunt præcipuæ exceptiones, quibus conantur Aduersarij eludere illa loca, quæ pro asserenda Spiritus sancti hypostasi adferri solent. Nam quæcunque aliæ aduersus ea i. m loca adferuntur : eiusdem sunt generis, eosdemque habent paralogismos figuræ dictionis, & ὁμωνυμίας. Aut enim subiectum, hoc est, nomen Spiritus, petunt; & illud aliter accipiunt, quàm accipiendum sit. Aut prædicatum: hoc est, ea quæ de Spiritu sancto prædicantur, secus quàm debeant, interpretantur. Sed tamen, tum ex illorum locorum circumstantiis, tum ex aliis Scripturarum similibus locis, facilè refutari possunt id genus contortæ interpretationes. Sunt enim certa loca in Scripturis de Spiritu sancto, quæ illum, & distinctum esse à Patre, & Filio, & veram esse substantiam, viuentem, volentem, intelligentem, euincunt.

CAPVT VI.

Sophismatum, aduersus veram Filij, ante assumptionem carnis, ὑπόστασιν: ex Scripturarum aliquot locis, malè intellectis, desumptorum, confutatio.

OMISSIS igitur, breuitatis causa, aliis exceptionibus: venio ad ipsorum Samosatenianorum, Photinianorumque, & Seruetianorum sophismata: quibus probare conantur, Christū, ante natiuitatem ex virgine, nihil fuisse substantiæ, seu simpliciter non substitisse. Ac primùm quidem circumfertur libellus manuscriptus, suppresso auctoris nomine, in quo multa huiusce generis sophismata leguntur. Eadem repetuntur in synodo Transsyluanorum, Iulæ Albæ impressa. Ac in primis, & ante omnia tetinenda est summa illius libelli. Conantur demonstrare, Christum purum & nudum esse hominem, seu (vt Græci loquuntur) ψιλὸν ἄνθρωπον. Inde vero inferunt: Ergo antequam nasceretur ex virgine; non fuit res subsistens, seu ὑφιστάμενος. Vt vero probent Christum purum esse hominem: coaceruant ex Euangelistis ea, quæ illi diligentissimè scripta reliquerunt, de Christi hominis conceptione è Spiritu sancto: de natiuitate ex virgine: déque aliis, quæ ad humanam Christi naturam confirmandam, ex semine Abrahæ, & Dauidis sumptam, pertinent. Sed ex iis non efficitur quod volunt. Efficitur quidem, Iesum esse verum Messiam, qui promissus fuerat per Prophetas, ex semine Dauidis. Et hic est scopus Euangelicarum historiarum. Sed nequicquam concluditur, Iesum esse ψιλὸν ἄνθρωπον. Argumentum illorum sic componitur.

Euangelistæ diligentes sunt, in describenda Iesu Christi conceptione & aliis: quibus apparet illum verum esse hominem, & quidem e semine Dauidis: ideoque verum esse Messiam. Nunquam autem mentionem faciunt de altera generatione æterna ex Patre: seu de altera, quam ei adscribitis, natura, nimirum diuina.

Ergò nullo modo est æternus Deus. Ac proinde non fuit ante Mariam verum ὑφιστάμενον.

Sed falsissimum est alterum antecedentis membrum. Hæc est summa argumentorum omnium in illo libello; & etiam nostræ ad ea responsionis. Vtile tamen fuerit, quædam ex illis deligere: & quænam ibi admittantur fallaciæ explicare.

I I. Primum igitur sophisma est à promissionibus de Christo.

Christus (inquiunt) in veteri Testamento fuit promissus: non autem datus. Et huc citantur multæ promissiones de Christo e veteri Testamento: quarum aliæ sunt, de eius humanitate, eum scilicet nasciturum ex semine Abrahæ & Dauidis. Aliæ sunt de eius officio, quod in carne tantum effecturus erat.

Ergo, inferunt, non fuit res subsistens.

R. Vitiosa est illa [illegible] quia argumentum est à dicto secūdùm quid, ad simpliciter. Christus enim promissus erat secūdum quid: & tunc etiam non erat secundum quid. Sed non sequitur, Ergo non erat simpliciter; id quod Aduersarij inferunt: vt concludant eum, tunc temporis non fuisse verum ὑφιστάμενον [illegible] promissum futurū, vt Messias, seu Mediator & Seruator [illegible], e semine Dauidis, nempe, secundum carnem, vt Paulus interpretatur: Roma. 3. & offerret sacrificium corporis sui in salutem nostram: idque certo, & præfinito tempore, vt docet Daniel, & alij Prophetæ. Hinc optimè infertur: Ergo vsque ad illud tempus, Messias nondum erat homo, & nondum sacrificium corporis obtulerat. At non sequitur, Ergo simpliciter non erat, seu non subsistebat. Etiam Abrahamus promissus fuerat, vt pater multarum gentium: consequentiumque: Ergo Abrahamus, quum fuit illi facta hæc promissio, reapse nullo modo subsistebat. Cœlum quoque promissum nobis est, vt plena & æterna nostra possessio, post resurrectionem, quid tamen ineptius, quàm si sic inferas. Ergo cœlum, ante resurrectionem mortuorum, simpliciter non est? Multo absurdius fuerit idem de Christo, ex promissionibus de eius incarnatione, & Mediatoris officio, factis, inferre. Ratio est: quia Christus non vna duntaxat, sed duplici constat natura: diuina vna; & humana altera. Subsistebat igitur, quod ad diuinam attinet, quia æterna: non subsistebat, quod ad humanam, quia temporalis. Est igitur paralogismus ex ignoratione elenchi: quia ex eo, quod Christus non erat [illegible], inferunt illum non fuisse ἁπλῶς. Ac si quis velit probè videre fallaciam enthymematum, resoluat eā in syllogismos: vniuersali propositione assumta Eam videbit esse falsam, vt hic.

Omne quod promittitur, tantisper dum non datur, nondum est.

Christus fuit promissus homo. Ergo, &c.

Maior est falsa; simpliciter accepta: vera autem, si dicatur catenus rem non esse, quatenus promissa est. At tum vitium erit in minore. Nam ex promissionibus de Christo conetā efficitur necessario; Christum tum etiam, hoc est, ante complementum promissionum; fuisse rem verè subsistentem. Ac primum quidem à promissionibus de eius humanitate. Fuit promissus talis Christus, qui futurus esset ex semine Dauidis: non simpliciter, sed secundum carnem, vt Paulus est interpretatus, & Christus ipse docuit. Rom. 13. Matt. 22. 41. Alterius igitur etiam tum erat naturæ; secundum quam, & Iehoua à Prophetis: & Deus benedictus, Deúsque verus ab Apostolis fuit appellatus: vt antea fuse à nobis est demonstratum. Deinde a promissionibus de eius officio. Fuit promissus talis Christus; qui suo sanguine deleret peccata, mundúmque a morte seruaret. Atqui hoc non potuisset præstare, nisi fuisset verus Deus: ideo vtrumque coniungunt Prophetæ, vt Hier. 23. vers. 7. *Et hoc est nomen: Iehoua, iustitia nostra.* Erat igitur Deus, eóque res vere subsistens.

I I I. Secundum sophisma, à narrationibus Euangelistarum, de Christo exhibito.

Colligunt præterea illi multa testimonia ex nouo Testamento, quibus docemur Christum, qui anteà promissus fuerat, fuisse datum. Et qualemnam, ac quomodo? Filium Dauidis, Abrahami, conceptum è Spiritu sancto, & natum ex Maria. Quis hæc neget? Ergo inferunt, Christus non solum non ante Abrahamum & Dauidem. Sed neque ante Mariam, fuit res subsistens.

Resp. Idem hic admittitur paralogismus, qui in superiori sophismate. Christus enim est filius Abrahæ, Dauidis & Mariæ, non simpliciter, sed secundum quid: hoc est, secundum carnem, secundum quam etiam promissum fuerat, eum futurum horum omnium filium. Item conceptus est de Spiritu sancto, in vtero virginis, non simpliciter, sed secundum quid, hoc est, quà homo. Sequitur ne, Ergo ante Mariam virginem, & ante conceptionem è Spiritu sancto, simpliciter non fuit Christus? Sequeretur, si probari posset, præter carnem, hoc est, præter humanam naturam, illum nulla alia cōstare natura. Sed hoc opus, hic labor est. Hoc enim est, quod controuertitur. At, inquiunt, vnus tantùm est Christus: & quidem non alius, quam ille Iesus, qui natus est ex virgine: Quis hoc neget? Sed propositio opus habet explicatione. Vnus tantum est Christus; nempe persona. Item, non est alius, quàm ille Iesus: nimirum persona. Quid tum? Ergo vnius tantum naturæ: ac proinde ante natiuitatem ex virgine non fuit ὑφιστάμενος? Nihil minus ex illo assumpto sequitur, quàm hæc illatio. Simile affero: Vt si, ex sententia quorumdam, animæ nostræ creatæ fuissent omnes iam inde ab initio mundi; (quod tamen falsissimum est) sed postea diuersis temporibus, diuersis copularentur corporibus: nō valeret certe hæc sequela ab vnitate personæ, ad vnitatem naturæ. Iacobus est vnus, & non alius, quàm ille, qui natus est ex Zebedæo. Iacobus igitur vnius tantum est naturæ, nempe corporeæ; ac proinde Iacobus ante corpus nihil fuit. Fuit enim anima, quæ est incorporea. Ab vnitate igitur personæ ad vnitatem naturæ: vitiosum est argumentum, & est fallacia ex ignoratione elenchi.

I V. Tertium argumentum, quod idem ferè est cum secundo, ducitur à diligentia, qua Euangelistæ tribuunt Iesu Christi hominis, conceptionem, natiuitatem, passionem, mortem, vbi, vt aiunt, nullum verbum faciunt de priore conceptione, qua eum dicitis Filium Dei æternum, è Patris substantia genitum.

Non fuit igitur ante Mariam Filius Dei, eóque nec ὑφιστάμενος.

R. Pri-

R. Primum antecedentis membrum damus: Euangelistas, præsertim tres primos, maxima diligentia descripsisse Iesu Christi conceptionem, & natiuitatem ex virgine. Et quidem maiori vsos esse in asserenda vera eius humanitate, ex semine Dauidis sumpta, quàm in explicanda eius diuinitate, & ex Patris substantia generatione. Huiusce autem rei hæc fuit ratio: non quod vellent negligere, aut negare eius deitatem; sed quoniam illis Euangelistis scopus erat, demonstrare, hunc Iesum esse illum Messiam, qui promissus fuerat per Prophetas, ex semine Dauidis, & ex virgine nasciturus, in Bethlehem. Nam hoc demonstrato, satis apertè euincebatur è scriptis Propheticis; verum etiam, & naturalem esse Dei Filium, & Iehouam: quoniam talis debebat esse Messias. Hic scopus liquet ex Matth. primo capite. Primum igitur antecedentis membrum damus. Sed alterum negamus; nempe Euangelistas nullam mentionem fecisse illius generationis æternæ ex Patre Deo. Nam quàm apertè eam explicet Iohan. antea demonstrauimus.

V. Quartum argumentum aduersariorum, idem ferè est cum tertio. Est enim à descriptione Christi, ex actionibus humanæ ipsius naturæ. Tale autem est argumentum.

Quis verus est Christus, Filius Dei; is etiam est tantùm vnus, & talis, qui creuerit sapientia, & ætate. Vnum enim duntaxat Christum Filium Dei, nobis tradunt Euangelistæ, & eum describunt talem, qui creuerit sapientia, & ætate, qui esurierit, &c. Luc. 2. 52 Matt. 4. 2. Atqui Christus quem prædicatis, non est talis, neque enim est vnus. Fingitis enim duos Christos; vnum æternum, & inuisibilem, & immortalem: alterum temporalem, visibilem, & mortalem. Ergo vester Christus non est verus Christus, Filius Dei.

R. Primo maiorem distinguimus. Christus verus, est vnus, nempe persona: creuit ætate; respectu naturæ humanæ: non autem diuinæ. Deinde verò minorem reiicimus. Falsa enim est & calumniosa: nam nos quoque Christum Filium Dei, vnum duntaxat prædicamus: sed persona, non natura. Sicut etiam quemuis hominem, vnum esse dicimus; persona, non natura; quasi vna tantum constet natura, seu substantia. Duplici enim constat natura quiuis homo, nimirum spirituali & corporali: anima & corpore. Et illa inuisibilis est, & immortalis, hoc visibile, & mortale. Non pugnat igitur cum vnitate personæ Christi; duplicis etiam eum esse naturæ; humanæ scilicet, & diuinæ. Deinde docemus hunc vnicum Dei Filium creuisse ætate & sapientia, vt describunt Euangelistæ: verùm hoc non simpliciter, sed κατά τι, hoc est, non secundum diuinam, sed tantum secundum humanam naturam. Nam secundum diuinam, non talem eum nobis describunt Euangelistæ, sed æternum prædicant, qui fuerit ante Abrahamum, per quem omnia sint facta. Iohan. 8. 58. & 1. 3. Hæc autem non pugnant inter se, nempe vnum & eundem Filium Dei, Christum, & natum esse ex Maria, & fuisse ante Mariâ, & esuriisse, & nõ esuriisse. & creuisse, & nõ creuisse: Quoniam secundùm diuersas in eo naturas, hæc de illo prędicant Apostoli. Certe Paulus ad Rom. 1. 3. ait, Christum esse ex semine Dauidis, non simpliciter, sed κατὰ σάρκα. Et Petrus 1. 3. 18. ait, eum mortificatum esse, non simpliciter, sed carne: viuificatum autem Spiritu, hoc est, suæ Deitatis virtute, quo Spiritu, hoc est, Deitate, etiam tempore Noe prædicauerat; & deinde seruârat Ecclesiam suam. Est igitur paralogismus ex ignoratione elenchi: quia à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter concludit: quæ conclusio vitiosissima est. Hac distinctione, de duabus in Christo naturis, quæ certissima est in scripturis, ad reliqua ferè omnia quæ in eo libro sequuntur argumenta respondetur. Ferè enim ab iis, quæ de Christo secundum humanam naturam prædicantur, cùm ea non competant in diuinam, inferunt Antichristi, Christum nihil aliud esse natura, quàm hominem. At proinde non subtitisse antequam homo natus esset ex Maria: quod scilicet alioqui pugnantia de eodem prædicarentur, nempe & fuisse ante Mariam, & non fuisse, & fuisse vnctum Spiritu, & non fuisse vnctum. Quasi vero pugnantia sint, quæ de eodem quidem, sed secundùm diuersos respectus, & naturas, affirmantur, & negantur, quod homo, & mortalis sit, & non mortalis: visibilis & inuisibilis: cùm vnum intelligatur respectu animæ, alterum respectu corporis. Est igitur frequens in horum argumentationibus ille paralogismus, qui ducitur ex ignoratione elenchi; quia arguunt à secundùm quid, ad simpliciter: & vt pugnantia proponunt, quæ non sunt pugnantia. Certè absurdum est, & impium, & omnino pugnans, dicere Christum secundum naturam humanam, & fuisse ante Mariam, & non fuisse, vnctum fuisse Spiritu sancto, & non fuisse vnctum. At hęc de Christo affirmare, & negare, respectu diuersarum eius naturarum, minimè sunt pugnantia, nec contradictionem indicant. Quòd si excipiant: At negamus Christum his duabus constare naturis, & hoc est τὸ κρινόμενον, de quo disputatur. Nos iam abundè probauimus: & in refutationibus sophismatum aduersus æternam Christi Deitatem, magis ac magis dilucidè apparebit, Christum verum esse, & æternum Deum. Proinde horum exceptio in hac præsenti disputatione nullum habet locum: cùm nostra, pro Christi æterna Deitate, refutata nondum sint.

VI. Quintum sophisma à causa, quam adfert Angelus, cur Iesus vocandus sit Filius Altissimi. Luc. 1. 35. Argumentum tale est.

Christus nulla alia ratione Filius Dei, & Altissimi est appellatus: quàm quia conceptus est in vtero matris è Spiritu sancto. Ergo non fuit Filius Dei ante hanc conceptionem de Spiritu sancto.

Quare non fuit ὑφιστάμενον.

Assumtum probant hoc modo. Angelus causam, cur Iesus vocandus esset Filius Altissimi, non aliam attulit, quàm hanc: nimirum: quia concipiendus erat de Spiritu sancto. Nullam igitur aliam Filiationis diuinæ rationem in Christo nouit Angelus; quàm quòd è Spiritu sancto concipiendus erat. Quare Christus si non est Filius Dei, nisi quà homo conceptus est è Spiritu sancto: non fuit ante Mariam ὑφιστάμενον.

Resp. Primùm ratio, qua probant assumtum, falsa est. Angelus enim indicat, illum, qui sumturus erat carnem in vtero virginis, esse iam Filium Dei, alia ratione, quàm quia cõcipiendus erat homo de Spiritu sancto. Sic enim dixit, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, *Ideò etiam (id) quod nascetur sanctum vocabitur Filius Dei.* Luc. 1. 35. Quorsum illa particula copulatiua, *etiam*? Nimirum quia voluit indicare, Christum antea quidem fuisse Filium Dei, alia, quàm nunc recens natus sit, ratione, nempe quia genitus è substantia Dei Patris: illius scilicet naturæ respectu, quà non est conceptus è Spiritu sancto. Nunc vero etiam aliam accedere rationem; propter quam, idem verè futurus sit Filius Dei, potiùs quàm hominis: etiam secundùm illam naturam, qua nasciturus erat ex virgine: quia scilicet non è semine viri, sed ex Spiritu Dei, hoc est, vt Spiritus sancti, erat concipiendus. Hanc vim habet illa particula Etiam, καὶ, vt optimè obseruauit Epiphanius. Deinde non valet sequela; Angelus causam vnam adfert, cur Iesus vocandus sit Filius Dei. Ergo aliam non nouit: & Christus non fuit Filius Dei, nisi quà homo: Ac proinde non fuit, antequam ex virgine nasceretur. Angelus enim eam tantùm attulit, quæ ad rem præsentem faciebat. Concipiendum hominem in eius vtero prædixit. Modum porro docet, futurum non humanum, sed diuinum: vt nimirum Spiritus sancti. Spiritum enim sanctum, hanc virginis substantiam, quam illa ad conceptionem Filij suppeditatura erat: sanctificaturum. Hinc igitur fieri, vt etiam hac de causa Filius Dei appellandus foret. Fallacia igitur est, quæ dicitur, non causa, vt causa. Ratio enim, cur Angelus vnam tantùm expresserit causam, non fuit, vt aliam omnem excluderet. Sed tantum vt significaret, quamobrem Christus, quatenus etiam homo est, futurus esset Filius Dei, quia scilicet concipiendus erat de Spiritu sancto.

Quod si excipias: Ergo hac vestra interpretatione, & sententia, duos in Christo constituitis filios Dei; vnum illum Λόγον alterum hominem assumtum: Ita Nestorianam hæresim reuocatis: Non valet consequentia, à duplici ratione, qua dicimus vnum, & eundem Christum esse Dei Filium, ad duplicem personam quam in Christo fingebat Nestorius. Dicimus etiam Christum duplici ratione esse Mediatorem: Primo quà æternus Dei Filius est, quia ad hoc officium ipse non Pater, aut Spiritus sanctus, destinatus fuit. Vnde etiam, ante carnem assumtam, Mediatoris officia multa præstabat: Deinde quà homo: quia hic homo, personæ Filij vnitus, fuit destinatus ad patiendum, & moriendum pro nobis. Non sequitur tamen duos esse Mediatores. Apostolus enim ait, 1. Tim. 2. v. 5. *Vnus Deus, vnus & Mediator.* Idem igitur Christus Filius est Dei, primùm quà Deus, quia de Patris substantia ab æterno genitus. Deinde quà homo, quia conceptus de Spiritu sancto. Imò etiam tertiò propter vnionem hypostaticam cum Verbo Filio Dei. Neque tamen sunt tres Filij. Fallacia igitur accidentis est.

VII. Sextum argumentum, quod ducitur à verbo futuri temporis; *vocabitur Filius Altissimi*, tale est:

Christus ante natiuitatem ex Maria virgine, non fuit appellatus Filius Dei. Ergo nec reuera fuit Filius Dei, eoque nec ὑφιστάμενον. Angelus enim ait, *vocabitur*; significans nunquam fuisse antea vocatum, eoque etiam, nunquam fuisse: reapse Filium Dei. Quare non fuit ὑφιστάμενον.

R. Primò negatur assumtum. In veteri enim Testamento non desunt testimonia, quibus vocatur Filius Dei, vt

alijs vidimus: Et multa citantur à Paulo ad Hebr. 1.5. &c. Neque aduersus hæc loca vlla valet exceptio, vt ante planum fecimus, in responsione ad exceptionem quartam, contra ὑφιστάμενον τοῦ λόγου. Neque illatio hæc sequitur ex antecedente: Non fuit ante incarnationem vocatus Filius Dei; ergo non erat Filius Dei. Sunt multa in nouo Testamento, vt de veteri taceam, quæ apertissime docent, qui factus est homo, eundem fuisse etiam antea Filium Dei. *In principio erat Sermo, per quem omnia facta sunt.* Ioh.1.1.4. Hunc autem mox vocat vnigenitum Dei Filium. *Et sermo vitæ erat apud Patrem, & nunc manifestatus est* 1.Iohan.1.2. Ergo erat Filius. Ad dictum Angeli sic respondemus: *vocabitur*, non significat simpliciter erit; sed, agnoscetur & prædicabitur Filius Dei. Deinde etiamsi demus hoc verbo significari simpliciter, erit, nihil tamen concluseris. Non enim ait, nunc primum vocabitur, hoc est, erit; quasi antea non fuerit. Denique sequitur quidem, *vocabitur Filius Dei*, hoc est, erit; Ergo antea non erat Filius Dei, ea scilicet ratione, qua homo conceptus est è Spiritu sancto. Sed non valet. Ergo simpliciter antehac non fuit Filius Altissimi. Est igitur Fallacia à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.

VIII. Septimum argumentum, ductum ab illo Apostoli dicto ad Corinth.1.1.23. & 2.1.2. *Nos prædicamus Christum crucifixum*; & nihil noui, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum tale est.

Ille tantum est verus Christus, & Filius Dei, qui fuit crucifixus, & mortuus pro salute nostra. Atqui Filius ille vester æternus, quem dicitis esse in Christo, non fuit crucifixus.

R. Ad minorem. Falsum est, nos alium Dei Filium statuere, & prædicare, præter Iesum Christum. Nam vnum nos quoque tantum Dei Filium agnoscimus, Iesum crucifixum. Sed duabus constare eum dicimus naturis. Et vnius quidem naturæ respectu passum esse & crucifixum: alterius nequaquam. Omnes sunt paralogismi à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.

IX. Octauum argumentum est eiusmodi:

Qui negat Patrem & Filium, is est Antichristus. 1.Io.2.22. Vos hoc facitis, dum prædicatis Christum esse æternum: & negatis esse temporalem, natum in tempore.

R. Ad minorem. Non prædicamus Christum simpliciter esse æternum, sed πρὸς τί, quoad naturam diuinam. Neque simpliciter admittimus, esse temporalem: sed πρὸς τί, respectu humanæ naturæ. Omnes igitur paralogismi, a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Ideo hoc argumentum in eos retorquetur.

Illi, qui negant Patrem & Filium, sunt Antichristi. Hoc faciunt Seruetiani, dum negant Christum esse vnigenitum, hoc est, solum ex substantia Patris genitum: & dum contendunt Deum Patrem, aliquando non fuisse Patrem; nempe cum Iesus nondum esset conceptus è Spiritu sancto.

X. Nonum argumentum est huic simile.

Qui non confitetur Iesum Christum venisse in carne, is est Antichristus. 1.Iohan.4.3 Vos non confitemini, dum dicitis apparuisse Patribus ante carnem assumtam.

R. Quasi verò ista pugnent, Christum venisse in carne vno tempore, hoc est, τὸν λόγον factum esse hominem, & in carne sese manifestasse: & Christum, hoc est λόγον alio tempore non venisse in carne, sed sese sine carne Patribus patefecisse. Pugnantia vero essent, si hæc non solùm de eodem, sed etiam secundum idem, & eodem tempore dicerentur. Apostolus enim non ait: Si quis iam inde ab initio mundi non sit confessus Iesum venisse in carne; is est Spiritus Antichristi. Quomodo enim hoc potuissent confiteri Patres in veteri Testamento? Sed ait: *Si quis non confitetur*; nempe iam: postea quam scilicet manifestatus est in carne. Omnes quidem illi Patres confessi sunt Christum venturum fuisse in carne: sed non potuerunt dicere, iam venisse. Ergo non sequitur eum esse Spiritum Antichristi, qui dicit ante carnem assumtam, Christum, hoc est, τὸν λόγον apparuisse etiam sæpe in carne: ὑποστατικῶς scilicet sibi vnita; non autem simpliciter. Nam Patribus etiam sæpe in carne apparuit: verùm non ὑποστατικῶς sibi coniuncta: vt Iustinus, Irenæus, & alij docuerunt. Imo ex hoc Iohann. loco aperte colligitur, Christum etiam ante carnem fuisse verum ὑφιστάμενον. Si enim venit in carne, non est igitur simpliciter caro, id est homo. Aliud enim sit ille, qui venit: & aliud id, in quo venit, necesse est. Paulus hoc docet, dicens, *Deus manifestatus est in carne*, 1.Timot.3.16. Proinde ex hoc loco Seruetiani conuincuntur negare Christum venisse in carne: eoque veri esse Antichristi: dum negant Christum qui venit, aliud esse, quàm carnem, in qua venit.

XI. Decimum argumentum ductum à locis, vbi dicitur factus, eiusmodi est. Multis in locis scripturarum Christus dicitur factus à Deo Patre, Dominus, & Christus; Spiritus viuificans, iustitia, sanctificatio. Act.2.36. 1.Corin.15.45.& 1.30. Non fuit autem factus, nisi quum natus est ex Maria virgine. Non igitur ante virginem erat ὑφιστάμενος.

R. Ad maiorem. Dicta illa non dicuntur simpliciter, sed πρὸς τί. Factus fuit respectu humanæ naturæ, non diuinæ. Proinde scriptura nunquam dicit, eum factũ esse Deum sed genitum ex Deo Patre. Vitiosa igitur conclusio: quia concludit à dicto secundùm quid, ad dictum simpliciter. Hæc sunt præcipua, quæ in illo libello manuscripto continentur sophismata. Reliqua sunt facilia ad refutandum. Omnia enim eosdem fere habent paralogismos, nempe aut non causæ, vt causæ: aut, qui frequentior est, à dicto πρός τι ad dictum ἁπλῶς.

CAPVT VII.

Refelluntur alia quædam sophismata, ab humana ratione ferè petita: quæ contra Filij, & Spiritus sancti hypostases, earumque distinctionem: adferri solent.

VNc quædam alia illis quæ refutauimus, grauiora, & difficiliora ad diluendum: refellenda nobis sunt.

Vndecimum igitur argumentum ab incarnatione τοῦ λόγου, seu ab assumente λόγῳ, & à re assumta: ad absurdum ducendo tale est.

Si λόγος ante assumtam carnem fuit verum ὑφιστάμενον: Et hoc ὑφιστάμενον assumsit, sibique vniuit carnem; id est, factus est homo. Sunt igitur duo ὑφιστάμενα in Christo, duæque personæ. Nam etiam id, quod assumtum est, vera & rationalis est substantia, eoque persona.

Hoc autem hæreticum est dicere, est enim hæresis Nestorij.

Resp. Negatur illatio ex illa hypothesi. Ad probationem: Assumsit (inquiunt) carnem, id est hominem: negamus interpretationem. Assumsit enim naturam humanam, non hominem, propriè loquendo. Natura autem illa humana ante assumtionem, non erat ὑφιστάμενον. Nihil igitur concludis. Notandum igitur pro explicatione huius breuis responsionis, magnam esse dissimilitudinem inter λόγον assumentem, & rem assumptam. λόγος enim assumens; ante etiam assumtam carnem, per se erat ὑφιστάμενον, & persona; quia Deus. At res assumta, hoc est, humana natura; non fuit ante sui assumtionem, aliquid per se subsistens, & persona. Quasi vero primum procreata sint anima & corpus Christi, deinde ipse λόγος ea sic creata assumserit. Hoc est, quod multis imponit in hoc argumento, quum imaginantur id, quod assumsit λόγος, fuisse hominem, iam genitum, eoque personam, antequam assumeretur: & ita ex duabus rebus per se subsistentibus, seu ex duabus personis, compositum esse Christum.

Certè si λόγος sumsisset personam humanam, necessariò consequeretur in Christo duas esse personas. Sed non ita habet res. Verùm λόγος in vtero Virginis existens, humanã naturam sibi ipse in seipso, tum corpus ex substantia Mariæ formando, tum animam simul creando, assumsit. Atque ita illam in seipso & sibi assumsit: vt illa natura nunquam per se subsisterit extra λόγον: Sed & tum primùm, & deinceps semper in λόγῳ tantùm subsisterit. Ita fit, vt sicut ante sui assumtionem per se nunquam subst.tit, extra λόγον, illa humana natura: ita etiam assumta, non fuerit, aut sit, aliud ὑφιστάμενον, aliáve persona à λόγῳ. Non enim assumsit personam aliam, seu aliud ὑφιστάμενον: sed aliam naturam ὁ λόγος, animã in se creando, & corpus sibi formãdo. Ita factũ est, vt eadem persona quę antea vna tantũ constabat natura, postmodum duabus cõsisterit naturis. Ex modo igitur, quo assumsit carnem ὁ λόγος, apparet non assumtam fuisse aliud ὑφιστάμενον, aliamve personam, sed aliam naturam, in vnitatem eiusdem personæ. Hoc est, quod significat Iohan. dicens: *λόγος caro factus est*, Io.1.14. Ipse enim λόγος nõ sibi vniuit carnem iam factam, seu hominem genitum: sed ipse, sine sui mutatione, cũ esset λόγος natura, factus est etiam homo. Idem igitur Deus, & homo, eoque vnus Filius Dei. Nisi hæc assumtionis ratio intelligatur: Sophisma hoc ita videtur probabile, vt magis etiam, & doctis viris magnum faciat negotium, ac proinde in sententiam aduersariorum inclinent. Ratio vero quam adferunt, dicentes, id, quod assumsit λόγος, vera est substantia, ita refellitur. Vera est substantia, nempe iam assumta: hoc est, in λόγῳ creata: non autem antea: quum & anima, nihil esset: & corpus, in ratione tantùm esset seminali, vt vocant. Proinde sicut antequam assumeretur ea natura

tura, non erat verum ὑφιστάμενον sic neque assumta nouum constituit ὑφιστάμενον, seu personam. Simile habemus in natura. Quum generatur homo: anima simul etiam in vtero matris, cum generatione corporis, creatur. Ita fit, vt anima, & corpus non duas constituant personas; sed vnam: duabus naturis, vna corporata, altera incorporea, constantem. Est igitur in hoc sophismate fallacia ex ignoratione Elenchi, quia à rebus valde dissimilibus, argumentantur.

Ariani quidam, ad hoc argumentum sic respondent: τὸν λόγον non assumsisse, nisi carnem; hoc est, corpus; ipsum verò λόγον fuisse nil aliud, quàm Spiritum creatum: qui anima etiam appelletur. De quo; *Et emisit Spiritum*. Matth. 27. 50. Et: *In manus tuas commendo spiritum meum*: id est, animam. Luc. 23. 46. Ita Christum esse vnum tantùm suppositum, seu ὑφιστάμενον, sicut etiam corpus cum anima, vnum sunt ὑφιστάμενον. Hanc sequitur quidam Mediator & Spiritus Ocninianus. Sed istis illud contingit, *Incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdim*. Dum enim volunt vitare hæresim Nestorij, inciderunt in hæresim Arij.

Tolerabilior est aliorum responsio, qui admittunt non λόγον tantùm, ante carnis assumtionem, sed etiam ipsam carnem fuisse verum ὑφιστάμενον: sed tantam esse horum duorum in Christo coniunctionem, vt non amplius duo ὑφιστάμενα, sed vnum duntaxat sint ὑφιστάμενον, vnaque persona. Quemadmodum & cuiusque anima a corpore separata, verum est ὑφιστάμενον: & corpus vacuum ab anima, verum itidem est ὑφιστάμενον, quum tamen in resurrectione iterum coniungentur; futura sunt, non duo, sed vnum tantùm ὑφιστάμενον, ratione coniunctionis; quæ tanta est, vt ex duabus substantiis diuersis, vna constituatur persona. Sed vera responsio est illa, quam priore loco attulimus. Scholastici respondent, barbaris quidem vsi vocabulis: sed quod ad rem attinet, haud inepte. Summa est: *Non ideò duas personas esse in Christo, quia λόγος persona, suscepit naturam humanam: quoniam natura humana, quam suscepit quum eam suscepit, sua carebat personalitate*: sic illi. Hoc verò nihil aliud est, quàm si dixissent: Per se non subsistebat. Est enim ingenita Verbo in vtero Virginis: extra verbum autem illa anima, & illud corpus nunquam substitit. Hinc patet responsio ad obiectionem Mediatoris, qui Scholasticorum oppugnat responsionem. Ergo, inquit, non entia assumsit λόγος: nempe si anima, & corpus non erant ὑφιστάμενα. Anima, & corpus in Christo, entia sunt, sed assumta; hoc est, in Christo ingenita, & creata. Et non entia; nimirum antequam assumerentur. Nondum enim vel anima erat creata, vel corpus genitum. Ita apparet verum esse quod dixerunt Scholastici. Animam Christi, corpori vnitam, existentia sua (nempe propria extra λόγον) carere. Nunquam enim fuit aut substitit per se, extra λόγον. Et tamen iste Mediator, propter vim huius argumenti; inclinare in Arianismum videtur.

II. Ita respondetur ad argumentum duodecimum, quod tale est.

Si λόγος fuit quoddam ὑφιστάμενον, & Filius Dei, ante carnem: Ergo post carnem fuerunt tres Filij: λόγος, caro assumta, & compositum ex vtrisque: aut saltem duo, λόγος, & caro assumta.

Resp. ex illa hypothesi non sequitur hæc illatio: quoniam λόγος non assumsit alia ὑφιστάμενα, seu alios, aut alium Filium Dei. Sed tantùm naturam, quæ per se non subsistebat. Sed eam in seipso genitam, & creatam, sibi ὑποστατικῶς vniuit. Ac proinde idem semper, & vnus, fuit, & est Filius Dei: sed olim vnius tantum naturæ, & incorporeus: quia tantùm Deus. Nunc duarum naturarum, corporeus, & incorporeus: quia Deus, & homo est. Sicut ferrum manens, quod erat; fit quod non erat; dum fit candens in igne. Et ita duarum quodam modo fit naturarum: cùm vnius tantùm esset naturæ.

Quod si excipies: At si humana natura per se, non est Filius Dei: Ergo nec diuina per se est Filius Dei. Respondemus: Si intelligas per se, hoc est, diuinam λόγου naturam extra humanam, negatur consequentia. Est enim maxima dissimilitudo inter comparatas naturas, diuinam, & humanam. Diuina τοῦ λόγου natura etiam ante humanam, per se substitit apud Patrem; eoque tum etiam, Filius erat Dei. At humana, per se, hoc est ante sui assumtionem; non substitit. Ita optimè confirmatur, quod diximus: Christum esse vnicum Dei Patris Filium, sub duabus constantem naturis. Hæc argumenta sunt non tam aduersus ὑφιστάμενα: quàm etiam aduersus illorum distinctionem.

III. Sophisma decimumtertium eiusmodi est.

Si λόγος ante carnem assumtam, & Spiritus sanctus, sicut & Pater fuerūt semper, & sunt vera ὑφιστάμενα, veræque personæ inter se distinctæ: quarum quæque Deus sit. Ergo fuerunt, & sunt tres Dij, quod impium est dicere, & sentire.

Resp. Quidam ita respondent: Sunt tres Dij, hypostaticῶs tantùm, non autem οὐσιωδῶς differentes. Est igitur ὁμοουσία. Ego verò sic respondeo. Ex illa hypothesi non sequitur hæc illatio: quia argumentum est à non causa, tanquam à causa. Non est igitur sufficiens. Causa enim ad hoc sufficiēs, vt sint tres Dij: non est quod sint tria ὑφιστάμενα distinctā, sed requiritur etiam, vt sint diuisæ οὐσίαι.

Ad hoc enim, vt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sint vera ὑφιστάμενα, veræque personæ, inter se distinctæ, duo tantùm requiruntur. Primùm, vt quisque illorum tanquam vera substantia per se subsistat: atque ita subsistat, vt vnus non insit alteri, vel subsistat in altero; sicut accidentia insunt suis subiectis, ac proinde non sunt vera ὑφιστάμενα. Sic Petrus & Paulus sunt vera ὑφιστάμενα; quia vnus non subsistit, in altero, sed per se. Deinde requiritur, vt vnus non prædicetur de alio. Sic Petrus & Paulus sunt vera ὑφιστάμενα: & personæ inter se distinctæ, quia vnus non prædicatur de altero.

Quòd si dicas, imò requiritur & tertium, nempe, vt sint sua substantia à se inuicem discreti & diuisi: sicut & Petrus discretus, & diuisus est sua οὐσίᾳ à Paulo. Hoc quidem necessarium est ad constituendum ὑφιστάμενον creatum. Sed non requiritur ad constituēdum increatum ὑφιστάμενον: qualia sunt illa diuina: non solum prorsus immaterialia, & simplicissima: verum etiam immensa & infinita. Quod enim Paulus, & Petrus sint à se inuicem diuisi, hoc illis contingit partim à materia, qua fit, vt sint diuisibiles: partim quia finiti sunt; cum sint creaturæ. Vbi igitur neque est materia, neque aliud creatum: ibi ad constituendum verum ὑφιστάμενον, minimè requiritur, vt sit etiam ab aliis diuisum: sed illæ duæ tantum priores conditiones necessariæ sunt. Homines sunt ὑφιστάμενα, non solùm inter se distincta, sed etiam à se inuicem diuisa, duabus de causis, tum quia finita, tum quia corporata. Spiritus Angelici sunt vera ὑφιστάμενα, non solùm verè distincta: sed etiam à se inuicem disiuncta: non propter materiam (sunt enim Spiritus incorporei) sed quia finitæ, & diuersæ inter se sunt essentiæ. At Deus neque corporeus est: neque finitus. Vt igitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vera sint ὑφιστάμενα: nullo modo exigitur, vt sint à se inuicem diuisi: sed duo tantum, vt antea dictum est, requiruntur: primum, vt ita vere per se subsistant, vt vnus non sit in alio, sicut accidens in subiecto. Deinde ita inter se distincti: vt vnus non prædicetur de alio. Tales autem sunt. Ad hoc verò vt sint verè, & essentialiter Dij tres: præter illa duo, requiritur etiam tertium, nempe vt sint à se inuicem essentialiter discreti. Sicut, ideo etiam Petrus & Paulus, non solùm duæ sunt personæ, sed etiam duo homines: propterea quòd illorum essentiæ sunt disiunctæ. At essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti, indiuisibilis est: Ac proinde verè vna tantum est. Quanto enim magis aliquid est indiuisibile, teste etiam Aristotele, eo magis est vnum. Quæ causa est, vt Pater, Filius, & Spiritus sanctus non possint esse tres dij, sed vnus tantùm Deus: quia non sunt diuisi essentiis: sed vna est omnium. Hæc sunt diligenter retinenda: quia hic totius quæstionis cardo vertitur. & hinc suppeditatur responsio ad omnia ferè sophismata contra hanc doctrinam, de tribus veris hypostasibus diuinis, & vno tantùm Deo. Redeo igitur ad sophisma quod tale est, Si Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tria ὑφιστάμενα: ergo sunt tres Dij. Vitiosa est illatio, & fallacia est consequentis: propterea quòd plus infertur in conclusione, quàm continetur in præmissa hypothesi. Ad hoc enim, vt sint tria vera ὑφιστάμενα, duo tantùm requiruntur, vt ante dictum est: Vera cuiusque subsistentia, vt vnum non insit alteri, sicut accidens in subiecto: & vera cuiusque distinctio, vt vnus non prædicetur de altero. Quæ duo cùm in his, Patre, Filio, & Spiritu sancto, non desiderentur: consequitur eos vera esse ὑφιστάμενα. At verò, vt sint tres Dij, tertium etiam postulatur; nempe vt sint etiam essentia à se inuicem discreti, & diuisi: quod cum in illorum non cadat essentiam, fieri nequit, vt sint tres. Quare etsi sint tria ὑφιστάμενα, non sequitur tamen tres esse Deos, quia plura requiruntur ad hoc, vt sint tres Dij, quàm ad hoc, vt sint tria ὑφιστάμενα. Hoc idem argumentum alij formant categoricè in forma enthymematis. Et vtile est videre substantiam eiusdem argumenti, sub variis argumentandi formis propositam. Hac enim ratione varij sese produnt paralogismi in eodem argumento.

IIII. Ergo decimum quartum argumentum, hoc est.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sunt tantùm vnus Deus. Non sunt igitur tria distincta inter se ὑφιστάμενα

Probant consequentiam; quia pugnantia sunt, esse vnum & plura.

Resp. Verum est: si eodem modo, & eodem respectu aliquid dicatur esse plura, quo etiam est vnum. Sed si diuersis rationibus dicatur vnum & plura; ibi nihil est pugnantiæ, aut contradictionis. Sic se habent Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Vnum sunt οὐσίᾳ quia ea omninò indiuisibilis est; eoque vnus tantùm sunt Deus οὐσίᾳ, seu ὁμοούσιοι. Sunt enim plura hypostasibus: hoc est, plura ὑφιστάμενα, quatenus scilicet, & vnus non est in alio, tanquam accidens in subiecto, sed quisque per se subsistit eadem οὐσίᾳ: & alter non prædicatur de altero, & vnus non est alius, vt scriptura docet. Est igitur fallacia ex ignoratione Elenchi, quoniam argumentum ducitur quasi à pugnantibus, cùm tamen non sint verè pugnantia.

V. Quintum & decimum sophisma est, quo alij contra argumentantur. Si Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tria sunt ὑφιστάμενα inter se distincta, & interim tamen non sunt tres Dij, sed vnus Deus: Ergo Deus compositus erit ex tribus ὑφισταμένοις, tanquam ex partibus. Est autem hoc absurdum & impium: cùm Deus sit simplicissima essentia. Aut igitur non sunt tria vera ὑφιστάμενα, aut sunt tres Dij. Sed hoc est impium dicere.

Resp. Quidam totum concedunt argumentum, sed cum explicatione conclusionis. Primo de nomine partium Partes, inquiunt, aliæ sunt integrales, ex quibus aliquod totum est compositum: vti sunt partes corporis humani, è quibus totum constat, & in quas etiam diuidi potest. ὑφιστάμενα diuina nullo modo possunt dici esse partes essentiæ diuinæ integrales, è quibus compositus sit Deus, Locum enim tantùm habent hæ partes in rebus corporatis. Partes aliæ sunt essentiales, quibus scilicet aliqua spiritualis constat essentia. Vti sunt partes animæ essentiales, quæ vocantur δυνάμεις. Hæ partes à tota essentia nihil differunt. Quid enim aliud sunt partes animæ, quàm anima? quid anima aliud, quàm partes? A se verò inuicem differunt τῷ εἶναι, realiter: essentialiter autem minimè; quia vna est omniũ οὐσία imo omnes sunt ipsa οὐσία ὑφιστάμενα diuina tales partes vocari possunt, primùm, quia à tota οὐσίᾳ nihil differunt; sed sunt ipsa οὐσία: Et vicissim οὐσία quid est, nisi ipsa ὑφιστάμενα? Deinde inter se sunt distincta, non essentialiter: sed tantum realiter, quod Philosophi vocant τῷ εἶναι; quod vnum non sit alterum; sed quod propter modum subsistendi diuersum, nõ autem propter essentiam, ipsa quoque sint realiter diuersa; seu (vt melius loquar) distincta. Hæc de partibus. Deinde de voce compositionis sic explicant. Illa propriè dici ex partibus composita, quæ etiam in easdem partes diuidi possunt. Essentia autem spiritualis, vt est anima, diuidi in partes nequit suas. Hac de causa, neq; propriè dici potest esse composita ex partibus; quanquam dicatur distingui secundùm partes suas. Quantò minus igitur dici potest essentia diuina, seu Deus, ex iis ὑφισταμένοις, tanquam ex partibus, compositus esse; cùm sit longe, imo in infinitum simplicior, & spiritualior, quàm anima? Quia tamen hę personæ tres, possunt verè & religiosè vocari partes Dei, nempe essentiales; idcircò potest Deus, seu diuina οὐσία, constare ex iis tribus partibus tanquam suis partibus essentialibus. Sicut etiam dicitur distingui in eas tãquam in suas partes essentiales. Hæc est doctissimi cuiusdã Philosophi, explicata à nobis responsio: & verissima quidem ac docta. Sed semper illud retinendum est, essentiam, quatenus essentia est, diuidi non posse: ac proinde, neq; vocari compositam, propriè loquendo. Hoc pacto facilis est ad argumentum responsio: Bifariam considerari debent tria illa ὑφιστάμενα: primùm quò ad οὐσίαν: deinde quò ad modos subsistendi diuersos. Quo ad οὐσίαν, sicut sunt vnus Deus; quia vna οὐσία: sic sunt vnum quiddam simplicissimũ, seu Deus simplicissimus; quia οὐσία vna est omniũ simplicissima: in quam nulla cadit compositio. Ac proinde sicut quatenus sunt vna & eadem οὐσία, non possunt dici esse plures Dij: sic quatenus sunt vna simplicissima οὐσία nõ possunt dici esse partes, ex quibus compositus sit Deus. Sicut enim vnum, & plura opponuntur: sic simplex, & compositum opposita sunt. Proinde sicut quatenus aliquid est vnum, eatenus non potest esse, aut dici plura; sic quatenus aliquid est simplex, non potest esse dicive, ex partibus compositum. Sunt autem Pater, Filius, Spiritus sanctus, τῇ οὐσίᾳ, sicut vnus, sic simplicissimus Deus: propterea quòd οὐσία sunt vna, & indiuisibilis. Ergo Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quatenus sunt τῇ οὐσίᾳ vnus, & simplicissimus Deus: nullo modo possunt dici esse partes, è quibus compositus sit Deus. Ex quibus enim tanquam ex partibus aliquid componitur: in eadem etiam resolui, & diuidi potest. Non potest autem diuina essentia, seu Deus, qui vnus & simplicissimus est, in hæc tria ὑφιστάμενα, tanquam in partes diuidi, alioqui nec vnus esset, nec simplex. Ergo neque possunt dici partes, è quibus compositus sit Deus. Quod vero attinet ad modos subsistendi diuersos, quia Pater subsistit ἀγεννήτως; Filius γεννητῶς, seu per generationem ex Patre: & Spiritus sanctus ἐκπορευτῶς, à Patre, & Filio: Tres sunt inter se distincti: quatenus Pater, nunquam in scripturis vocatur Filius; neque Filius Pater. Hac ratione, etsi possunt quodam modo partes essentiales τῆς ἁγίας οὐσίας appellari: sicut etiam facultates animæ, partes animæ essentiales, & dicuntur, & sunt; & iis partibus constare anima dicitur: tamen nullo modo ex iis tanquam ex partibus, compositum esse Deum, dici potest. Cùm enim dicis Deum simpliciter: diuinam indicas essentiam. Diuina autem οὐσία, sicut dictum est, ex partibus non est composita, quippe quæ simplicissima est. Item, in quæ non potest aliquid diuidi: ex illis etiam compositum esse dici non potest. In tria autem ὑφιστάμενα, diuina essentia diuidi non potest. Item, ipsa quoque ὑφιστάμενα, etsi inter se sint distincta, vt ante declaratum est: non sunt tamen, nec dici possunt à se inuicem esse diuisa, aut diuidi posse. Quare neque inter se dici possunt esse composita. Quomodo igitur partes esse poterunt, è quibus diuina composita sit οὐσία, seu Deus? In argumento igitur est fallacia à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter: & à modis subsistendi, ad essentiam. Pater enim, Filius, & Spiritus sanctus, dicuntur esse tria distincta ὑφιστάμενα, non simpliciter: sed secundum quid; hoc est, secundum tres diuersos subsistendi modos, non autem secundum essentiam. Huius enim respectu vnum sunt: vnúsque Deus. Partes autem, è quibus compositus sit Deus: non possunt dici, nisi respectu essentiæ. Essentia enim aliqua non componitur ex modis subsistendi, sed ex partibus essentialibus. Quare non sequitur quod inferunt. Si sunt tria ὑφιστάμενα, & vnus Deus: Deus igitur ex iis, tanquam ex partibus, compositus est. Dici quidem piè possit, Deum, seu diuinam essentiam, iis tribus, tanquam partibus essentialibus, constare: tanquam τὸ ὅλον ὅλοις, sicut etiam dicimus animam suis constare facultatibus; & sicut etiam dicere possumus, Deum in hæc tria distingui ὑφιστάμενα. Sed sicut non possumus dicere, Deum in hæc tria diuidi: sic neque ex iis tribus componi. Atque hæc ad sophisma decimum quintum.

VI. Sophisma decimum sextum, à diuinis operibus ductum, tale est:

Eadem opera diuina attribuuntur in scripturis, Patri simul, Filio, & Spiritui sancto. Vnde Christus, *Pater vsque modo operatur* (inquit) *& ego operor*; Et: *Quæcunque operatur Pater, eadem & Filius ὁμοίως operatur*. Ioh. 5. 17. 19. Non sunt igitur tria ὑφιστάμενα distincta.

Resp. Primò negatur illatio. Est enim fallacia consequentis; & pendet à propositione falsa. Nam si Enthymema resoluas in Syllogismum, sic erit argumentandum. Idem opus non potest tribui diuersis, & distinctis personis: præsertim opus ὁμοίως prorsus effectum. Quis non videat propositionem hanc esse falsam? Possunt enim duo ὑφιστάμενα seruato agendi ordine, ad vnam, & eandem actionem concurrere. Annon illuminatio Mundi est à Sole, & à radiis simul? Et tamen aliud ὑφιστάμενον est Sol, & aliud Radius. Deinde ex verbis Christi apud Iohannem contrarium prorsus colligitur. Nam primùm ex nominibus Patris, & Filij apparet duo esse diuersa ὑφιστάμενα. Pater enim generans, est ὑφιστάμενον, realiter distinctum à Filio genito, & Filius genitus, est aliud ὑφιστάμενον, distinctum à suo genitore. Deinde ex verbo operandi idem concluditur. Quisquis enim operatur, ὑφιστάμενον sit, necesse est. Actiones enim sunt suppositorum, vt aiunt Philosophi. Filius autem operatur perinde atque Pater: ergo est ὑφιστάμενον perinde atque Pater. Denique ex particula ὁμοίως. Si Pater est ὑφιστάμενον, quia operatur, vti operatur: nempe per se, & sua virtute. Ergo & Filius est ὑφιστάμενον: quia eadem, & ὁμοίως operatur.

CAPVT VIII.

Breuis responsio, ad aliquot Sabellianorum sophismata; quibus veram diuinarum personarum distinctionem: deprauatis nonnullis noui Testamenti locis: euertere conantur.

ARgumentum decimum septimum est à dicto illo Christi, Ioh. 14. 9. 10. *Qui videt me, videt & Patrem meũ*. Et: *Pater in me manens ipse facit opera*. Filius igitur non est ὑφιστάμενον à Patre distinctum: sed ipsemet Pater reapse: quanquam diuerso nomine vocatus.

Resp.

Resp. Falsa est illatio, ex falsa verborum Christi intelligentia, profecta. Noluit Christus dicere se esse personam Patris. Qui enim potuit hoc dicere, cùm vbique se dilt[?] nguat à Patre, imò cùm hæc dicendo, apertum discrimen faciat inter se, & Patrem? Christus tamen non videtur ibi loqui vt λόγος, & Deus extra carnem. Nam perinde inuisibilis erat Apostolis iste λόγος, atque Pater. Loquitur potiùs pro suo more; vt talis homo, quem intuebantur docentem, & operantem diuina. Nomine autem Patris ipsum Deum simpliciter, seu Deitatem, & vt loquitur Paulus, Col. 2. 9. plenitudinem Deitatis in se homine σωματικῶς habitantem intellexisse, dici potest. Nomine enim Patris, & Dei simpliciter, idem soliti erant intelligere Iudæi: nempe Iehouam, seu diuinam essentiam, & θεότητα. Et sic Christus totam Deitatem solitus erat κατ' ἐξοχὴν, Patrem appellare. Videtur ergo voluisse significare Apostolis, non esse, cur procul quærant videre Patrem, seu Deum. versari enim illum, ante ipsorum oculos; & sese doctrina, & miraculis in isto Iesu patefacere, atque videndum præbere.

Intueantur igitur Iesum, & quæ agit: ac oculis mentis penetrent penitiùs, & considerent videantque illa opera, & illa sapientia in Iesu; nempe à Patre, hoc est, à Deo: qui in eo operabatur, & loquebatur homine. Et tum etiam videbunt eum non esse nudum hominem, sed Deitatem in ipso corporaliter habitare. Videre .n. Patrem in Iesu Christo: est ex doctrina, & miraculis Christi, agnoscere in Iesu Christo omnem plenitudinem Deitatis corporaliter inhabitare: quæ Deitas κατ' ἐξοχὴν significari solebat nomine Patris: idque propterea, quod huius Deitatis Pater est fons, & origo. Non secus respondit Christus Apostolis, petentibus sibi Patrem, hoc est, Deum demonstrari: atque si speculum, in quo resplendeat corpus solare, petenti, Solem sibi ostendi, responderet: Si vis Solem videre, inspice in me, & videbis Solem. Hæc videtur haud esse incongrua, vt aliàs etiam dixi, horum verborum interpretatio. Quod si nomine Patris, velimus cum aliis intelligere personam Patris: sensus fuerit, in Christo Mediatore, per eius doctrinam, & opera, conspici luculenter posse naturam, omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, & voluntatem Patris. Nihil minus igitur voluit dicere Christus, quàm τὸ λόγον, seu Filium; esse ipsam Patris personam. Quare Paralogismus est ex homonymia, amphibologia, & ignoratione phraseon scripturæ.

II. Sophisma decimum octauum ductum à simili: & à nominibus sapientiæ, & virtutis, tale est.

Sicut misericordia, bonitas, veritas, & alia Dei attributa in Deo Patre non sunt personæ, à se inuicem realiter distinctæ: sed sunt ipse Deus Pater, misericors, bonus, & verax: sic etiam sapientia Dei, & virtus Altissimi.

Est autem λόγος Filius, Sapientia Dei Patris: & Spiritus sanctus, eiusdem virtus.

Resp. Ambiguitas est in vocibus Sapientiæ & Virtutis. Aliquando enim accipiuntur eo sensu, quo reliqua attributa, misericordia, & bonitas, Dei nempe pro essentia diuina, Patri, Filio, & Spiritui sancto communi: qua essentia, tam Filius & Spiritus sanctus, quàm etiam Pater, est sapiens, potens, bonus, misericors. Et sic accipiuntur in maiori propositione. Aliquando pro sapientia, quæ est persona Filij; & pro virtute, quæ est persona Spiritus sancti: & sic accipiuntur in minori: iuxta loca ex Scripturis adducta. Filius enim ideò dicitur sapientia Patris, & Spiritus sanctus, virtus Altissimi, quoniam per illos Deus Pater, atque adeo ipsa Deitas, suam exerit, & patefacit, sapientiam, & virtutem. Ac proinde argumentum constat quatuor terminis, quo nihil vitiosius.

III. Sophisma decimum nonum.

Ego in Patre, & Pater in me, ait Christus apud Ioh. 14. 10. Ergo non est distinctus à Patre; inquiebat Sabellius.

Resp. Neganda est consequentia, quæ vitiosè infertur, ex mala intelligentia verborum Christi. Bifariam autem interpretari possumus hunc locum. Primò, ita vt ibi Christus ad captum Apostolorum de se loquatur, tanquam de homine illo Iesu, quem Apostoli audiebant loquentem, & miracula edentem videbant. Et nomine Patris intelligatur, sicut etiam alibi, ipsa Deitas. Tunc significare voluit id quod etiam alibi; vnionem scilicet suæ humanæ naturæ, cum diuina, talem ac tantam esse, vt ipse sit quidem homo, sicut omnes vident: Sed talis homo, in quo plenitudo Deitatis corporaliter inhabitet: ac proinde, qui omnia quæ docet ac operatur, vi suæ Deitatis in se inhabitantis, agat & doceat. Hanc duplicis naturæ vnionem significasse videtur hac phrasi: *Ego in Patre, & Pater in me*. Sicut si corpus nostrum diceret, Ego in anima, & anima in me; significaret tantam esse vnionem animæ cum corpore, & corporis cum anima, vt ὑφιστάμενον illud, quod videtur, non sit nudum corpus; sed corpus & anima: hoc est, homo duplici constans natura; corporea, & incorporea. Si forte non incongruè interpretari hunc possemus locum. Deinde possumus interpretari, ita vt ibi loquatur tanquam Filius Dei, manifestatus in carne: & nomine Patris intelligatur persona Patris, quæ interpretatio, vt magis recepta est: ita etiam genuina mihi esse videtur. Tunc itaque etiam iis verbis nil aliud concludere dicetur Christus voluisse, quàm id quod alibi dixit, *Ego & Pater vnum sumus*: Ioh. 10. 30. hoc est, tantam esse vnionem inter se Filium, in carne manifestatum, & inter patrem; vt omnino nihil agat, aut doceat, quod non agat & doceat in se Pater; qui in Filio, sua inest Deitate & potentia. Vtro velis modo interpretari, nihil iste locus iuuat Sabellianos, & Seruetianos, ad demonstrandum, τὸ λόγον non esse verum, & distinctum à Patre ὑφιστάμενον: cum sic non loquatur Christus simpliciter de se tanquam de λόγῳ, ante carnem assumptam: sed aut de se quatenus homo est, in quo Pater, hoc est, Deitas corporaliter inhabitat: aut de se, Filio Dei, in carne manifestato; qui vnum omnino sit cum Patre, eiusdem potentiæ, sapientiæ: idem denique Deus. Quis autem ignorat Christum hominem, & Filium Dei, in carne manifestatum, verum esse ὑφιστάμενον? Denique si velimus etiam cum Patribus ita interpretari hunc locum, vt Christus de se loquatur, quatenus simpliciter λόγος erat, & de Patris persona: nihil adhuc seruit locus iste Sabellio, & Serueto. Non enim dixit Christus, Ego sum Pater, & Pater est ego. Si sic dixisset, fortassis euincerent, quod contendunt. Sed dixit, se in Patre, & Patrem in se esse. Contrarium igitur euincitur. Statuit enim se tanquam verum ὑφιστάμενον, & Patrem tanquam alterum. Nam si Filius est, ὑφιστάμενον est, è Patris substantia genitum, illúdque à Patre vere distinctum. Aliud enim fit ὑφιστάμενον Filius, qui genitus est, & aliud Pater, qui genuit, necesse est. Item si est in Patre, & Pater in ipso: duo igitur sunt distincta ὑφιστάμενα. Aliud enim est id, quod inest, & aliud id, in quo inest. Deinde interrogo: an λόγος sit in Patre, tanquam accidens in subiecto: an vero tanquam substantia in substantia? Accidens voco in Deo Patre id, quod ipsi Seruetiani dicunt esse in Deo patre, sapientiam; & tamen nolunt esse substantiam, seu ὑφιστάμενον. Substantiam appello non simpliciter ipsam diuinam essentiam; sed eam, quatenus cum diuersis subsistendi modis, vnde singulæ consistunt personæ, consideratur: ita vt idem sit substantia, quod persona subsistens. Si igitur dicant (vt ient[?] e videntur) λόγον in patre esse, vt accidens: Ergo etiam paterem Filio erit, vt accidens. Tam enim dicit, *Pater in me est*, quàm *ego in Patre*. Ita si filius non est distinctum à Patre ὑφιστάμενον: neque Pater itidem fuerit. Imo vterque fuerit, & ὑφιστάμενον, & non ὑφιστάμενον ὑφιστάμενον, quatenus in vno est, vt in subiecto alter. Non ὑφιστάμενον: quatenus alter, vt accidens, est in altero. Si vero Filius est in Patre, vt substantia in substantia: verum igitur fuerit ὑφιστάμενον, veráque persona. Quare nihil ex hoc loco, quoquo vetis modo interpreteris, colligi potest aduersus illa diuina, & verè distincta ὑφιστάμενα, pro Sabellio, aut Serueto.

Cæterùm notandum est hoc loco, quomodo verè dicatur Pater esse in Filio, & Filius in Patre: & ita de Spiritu S. Filius, quatenus est Filius, & persona, non potest dici esse in Patre; nec Pater in Filio. Ioh. 1. 1 2. Sed Scriptura ait, eum esse apud Patrem: ratio est; quia distinctus est à Patre, & personaliter, seu substantialiter à Patre differt. Quatenus verò omnes sunt partes οὐσίας, essentiales, ita vt omnes sint nihil aliud, quàm ipsa οὐσία; Pater est in Filio, & Filius in Patre: nempe οὐσία: ratio est; quia essentialiter vnum sunt; & vnius essentiæ, τὸ ὅλας ὅλαι partes. Essentia autem tota respectu suarum partium, est indiuiduum, seu ἀδιαίρετον quiddam. Insunt igitur singulæ partes in sese mutuo totis, quia essentialiter vnum quiddā sunt. Quæ autem essentialiter vnum sunt, essentialiter à se inuicem distingui non possunt: sed tantùm quatenus partes sunt, & vna non est altera. Hac de causa Philosophi quoque scriptum reliquerunt: partes animæ singulas esse in singulis ἐνυπάρχειν, vt sentientem in vegetatrice: & vegetatricem in sentiente: Sed hoc nequaquam ὑποστατικῶς, & substantialiter: cùm vna non sit altera: nec in altera, tanquam in subiecto.

Refutata sunt, quæ firmiora visa fuerunt, Samosateniorum, Seruetianorum, & Sabellianorum sophismata: quę contra diuina ὑφιστάμενα vera, & vere distincta, ab illis adferri solent. Nunc tempus est, vt accedamus ad partē alterā, in qua respondendū nobis est, tum ad exceptiones contra loca quæ attulimus pro vera & æterna Christi Deitate; tum ad argumenta, quæ aduersus eiusdem Deitatem proferuntur.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS POSTERIORIS,

Liber Tertius.

Refutatio tam exceptionum, quàm ſophiſmatum, quæ contra doctrinam de vera, & æterna Chriſti Deitate fieri ſolita conſueuerunt.

CAPVT I.

Partitio eorum, quæ agenda ſunt. Argumentum primum ex Geneſeως 1. à creatione ductum, ab omnibus cauillis vindicatur.

TOTAM hanc de Trinitate pugnam, poſt prolegomena: in quatuor acies diſtribuimus. In prima pugnatum eſt iam, vt iudicamus, feliciter, cum iis, qui præter Patrem, æternum λόγον & Spiritum ſanctum vera eſſe ὁμοούσια, veraſque perſonas vere inter ſe diſtinctas, pertinaciter negat: Samoſateno ſcilicet, Sabellio, Serueto.

Nunc in altera acie pugnandum nobis eſt cum Arianis, & eorum ſimilibus, qui λόγον perſonam quidem fuiſſe, etiam ante aſſumptam carnem, confeſſi ſunt: ſed eum negarunt, & negant verum, æternumque eſſe Deum. Nos verò hoc confirmauimus multis, iiſque perſpicuis argumentis: ex veteri primùm, deinde ex nouo Teſtamento deſumptis. Etſi verò nihil eſt, hac doctrina in Scripturis ſacris apertius atque certius: interim tamen nihil etiam eſt, aduerſus quod Hæretici magis vires ſuas atque neruos intendant omnes: quàm aduerſus hanc certiſſimam, luculentiſſimámque de Chriſti deitate doctrinam. Nam nihil tam perſpicuum è ſacris literis pro deitate Chriſti adferri poteſt, cui non conentur tenebras variis cauillis offundere. Deinde etiam nihil non vndequaque arripiunt, tam è ſacris literis malè intellectis, quam ex humanis rationibus: quò Chriſtum è ſuæ maieſtatis ſolio detrudant: eum aut Spiritum creatum, aut ψιλὸν ἄνθρωπον eſſe contendendo. Et ſi Deus aliquando appelletur: illud aut propter officium, aut propter deitatis, ſeu diuinorum donorum participationem, intelligendum eſſe, vociferando. Ergo nos etiam viciſſim, qui in caſtris Ieſu Chriſti pro vera eius Deitate pugnamus: dare operam omninò debemus, vt Dominus noſter Rex IESVS CHRISTVS, expugnatis hoſtibus omnibus, ſuam apud omnes Electos retineat gloriam, & pro tali agnoſcatur & adoretur, qualis eſt: verus nimirum & æternus Deus æterni Dei Patris Filius.

Principiò igitur dabimus operam, vt argumenta noſtra refutatis Hæreticorum aduerſus illa exceptionibus confirmentur. Deinde quæ ad oppugnandam veritatem inferunt ſophiſmatum tela: ea, aut in eos retorquebimus: aut ſaltem à nobis depellemus: vt veritas ipſa triumphet.

Quod ad vetus ergo Teſtamentum attinet, primum noſtrum argumentum, à creatione & conſeruatione rerum omnium per Chriſtum, deductum fuit. Aduerſus hoc argumentum multa cauillantur Antichriſti: Primo loco excipiunt ad minorem. Negamus, inquiunt, Chriſtum creaſſe cœlum & terram, mundúmque ſuſtentare: ſed à Patre ſolo creatum eſſe, & ſuſtentari contendimus: idque è ſcripturis. Apud Iobum 9. v. 8. legimus: *Qui extendit cœlos ſolus: & ambulat ſuper fluctus maris*. Et apud Ieſa. 44 verſic. 24. *Ego Iehoua faciens omnia: cœlos extendens ſolus*. Proinde quod alicubi legimus, Deum creaſſe omnia per λόγον: & per ſuam Sapientiam; aut per ſuum Spiritum: non aliter intelligenda ſunt huiuſmodi dicta, quàm Patrem creaſſe omnia ſapienter & potenter.

R. Quaſi verò nomen λόγου & Sapientiæ Dei Patris, vnius tantum ſit in Scripturis ſignificationis. Eſt igitur ὁμωνυμία. Sapienriſſimè quidem Pater per Filium creauit & ſuſtentat omnia: quia omnia agit ſua eſſentia, qua ſicut omnipotens, ſic etiam ſapientiſſimus eſt. Sed quibus in locis legimus, per λόγον, ſed per Sapientiam Dei condita eſſe omnia: ibi nomine λόγου & Sapientiæ, verum ὁμοούσιον, ipſum ſcilicet Dei Filium vnigenitum intelligendum eſſe: certo certius eſt: vt Prou. 8 Ioh. 1. Col. 1. Hebr. 1. Duobus illis locis, quos adferunt ex Iobo & Ieſa. non euincitur ſolum Patrem creaſſe omnia, ita vt Filius excludatur. Vtrobiq; enim nomen Dei ſimpliciter & indefinitè legitur: ac proinde tam Filius, & Spiritus ſanctus, quàm Pater eo nomine intelliguntur. Solus autem Deus ibi vocatur (ſicut & alibi ſemper) & ſolus extendiſſe cœlos dicitur: quia omnes excludit creaturas, & omnes fictitios Deos, omniáque Idola: vt liquidò apparet, cùm alibi ſemper, cum maxime ex Ieſaia c. 44. Eſt igitur etiam in iis locis ὁμωνυμία: vbi nomen Dei pro ſolo accipitur Patre: quum eo nomine ipſe quoque Filius & Spiritus ſanctus ſignificentur. Adde quòd idem Iehoua ait ſe feciſſe terram, & cœlos extendiſſe: & mox ait, *Mihi curuabitur omne genu*. Ieſa. 45. 23. Rom 14. 11. Chriſtus autem ab Apoſtolo is eſſe deſcribitur, cui omne genu ſit flectendum. Eſt igitur ille qui cœlos extendit.

III. Sed etiamſi demus (inquiunt) nomine λόγου & Sapientiæ, locis ſuprà citatis intelligendum eſſe ipſum Dei Filium Ieſum Chriſtum: interim tamen non euincitur, à Filio creatum eſſe & ſuſtentari mundum. Etenim locis illis, quos pro mundi creatione adfertis, vt probetis à Filio condita eſſe omnia: non de prima mundi ex nihilo facta creatione diſſeritur: ſed de altera: hoc eſt de renouatione & reformatione mundi. Hanc eſſe factam per Chriſtum hominem, pérque eundem tanquam per Mediatorem & miniſtrum Dei Patris, omnia eſſe in regno Dei renouata: libenter damus. Huius enim ſanguine redempta eſt Eccleſia & regenerantur electi. Et hoc ſenſu, paſſim apud Apoſtolum vocamur nouæ creaturæ in Chriſto: & creati in operibus bonis. 2. Cor. 5. 17. Eph. 2. 10. Quare torquetis ſcripturas, quum loca, quæ ſunt de mundi reformatione per Chriſtum hominem: ea de creatione mundi prima, interpretamini.

Sed non ſequitur, quia multi ſunt loci, qui omninò intelligendi ſunt de mundi reformatione: idcircò in quibus prædicatur, per Chriſtum condita eſſe omnia; eos omnes, de mundi renouatione, nullos autem de prima rerum creatione intelligendos eſſe. Certè apud Salomonem, Prou. 8. 22. &c. vbi Sapientia, quę dicit ſe genitam eſſe ex Deo: ait etiam ſe omnia cum illo compoſuiſſe, ſeu fidam illi adfuiſſe, quum præpararet cœlos: non de mundi renouatione, ſed de prima creatione apertiſſime diſſeritur.

Primum quoque Iohan. caput, non poſſe de mundi renouatione intelligi: ſed de rerum omnium creatione, ibi ſermonem fieri, quum legimus omnia per ipſum λόγον facta eſſe: ſuprà à nobis demonſtratum fuit. Euicimus etiam in cap. 1. Col. de veraque ſimul diſſeri à Paulo. De prima quidem mundi creatione: quum ait, omnia per πρωτότοκον omnis creaturæ condita eſſe, tam quæ in cœlo, quàm quæ in terra. De Eccleſiæ verò renouatione: quum ait, per eundem, tanquam per πρωτότοκον ex mortuis, omnia reconciliata eſſe patri: tum quæ in terra, tum quæ in cœlis. Ait enim primum, Chriſtum eſſe genitum, πρωτότοκον πάσης κτίσεως: Deinde id probat, dicens: *Per ipſum enim condita ſunt omnia*. Quomodo iis verbis illud probaret: ſi omnia de mundi renouatione, non autem de prima creatione interpretereris? Reformatio enim longè poſt condiras creaturas facta eſt. Niſi fortè velis propoſitionem Apoſtoli, nempe, *qui* (Chriſtus) ἐστι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ita interpretari, vt ſententia Apoſtoli ſit: Chriſtum hominem genitum eſſe ante omnem nouam creaturam:

ram: quia per ipsum omnia sunt renouata. Sed, si Christus ψιλὸς est ἄνθρωπος, vt ille sentit, qui hæc loca omnia non de creatione prima, sed de secunda, intelligenda esse contendit: Si Christus (inquam) nudus esset homo: quomodo esset verum, eum esse genitum ante omnem nouam creaturam? Nam etiam ante natiuitatem Christi ex virgine, multi iam à condito orbe, fuerunt renouati & nouæ factæ creaturæ. Locus etiam ad Heb. clarior est, quàm vt probatione opus habeat; nempe intelligendum esse de prima creatione, quum ait δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Heb 1.2. &c. Nunquam enim nomine αἰῶνας intelligi homines debere, quos per Christum reformet Pater, indicare poteris in sacris literis. De prima igitur mundi, omniumque temporum creatione loqui Apostolum manifestum est. Quare quod ex iis locis contendamus, per Christum omnia esse condita; ac proinde Christum verum esse mundi creatorem: non torquemus scripturas: sed ex plano & genuino sensu illas interpretamur. Deinde si redemit omnia & renouauit: nihil igitur absurdi, quod omnia etiam crearit, eoque Deus sit. Redimere enim non potuit nisi fuerit etiam creator Deus. Nam alibi etiam solus Iehoua redemptor noster dicitur: imo ipse Iehoua se & creatorem simul & seruatorem prædicat: vtrumque simul coniungens. Iesa. 43.3. & 45.15.

IV. Sed esto (inquiunt) de prima mundi creatione intelligantur hæc, & alia id genus loca: & Christus λόγος fuerit ante conditum orbem: quia omnia per ipsum sint condita non ideo tamen inde efficitur; Christum esse mundi opificem. In iis enim locis legimus, non Christum creasse: sed per Christum omnia esse condita, nempe à Patre. Christus igitur λόγος minister tantùm fuit, & ceu instrumentum Patris, in mundi creatione: non autem creator. Ac si etiam alicubi in recto casu legitur Christus fecisse cœlum, vt *Tu Domine initiò terram fundasti*: Hebr 1.10. non secus tamen intelligendus est fecisse cœlum; nisi quatenus causa fuit secunda, & instrumentalis: qua vsus est Pater in creando mundo, & adhuc eo vtitur, in isto sustinendo. At etiam de Patre eadem locutio vsurpatur in scripturis: πιστὸς ὁ Θεὸς, ait Paulus: δι' οὗ ἐκλήθητε. 1. Cor. 9. Et: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neq; per hominem: sed per Iesum Christum*: καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ πατρὸς. Gal. 1. 1. Dicemúsne igitur Patrem fuisse instrumentum: per quod Corinthij ab aliquo altero sint vocati in communionem Christi? At (inquit Mediator) est discrimen, quum hæc particula διὰ τοῦ, dicitur de Patre. & quum de Filio. Quum de Filio: semper significat causam instrumentalem. Quum de Patre, primum auctorem; nempe quod per illum, tanquam primum auctorem, aliquid fiat.

At vnde hoc discrimen probabis, Mediator? E scripturis certè non poteris. Non potest igitur eu nec e Scripturis quum de Filio legimus, δι' οὗ, significari. Filium causam esse Patris instrumentalem. Sed sicut διὰ τοῦ Θεοῦ πατρὸς fuerunt ita vocati tum Corinthij εἰς τὴν κοινωνίαν Χριστοῦ: tum Paulus ad Apostolatum, vt tamen Pater fuerit verus & primarius vocator. Sic mundus ita per Filium fuisse creatus dicitur: vt tamen Filius non minùs causa efficiens fuerit quàm Pater: ordine tamen seruato: vt scilicet Patri primus in omnibus actionibus detur locus, tanquam primo principio, sicut totius deitatis: sic omnium actionum, & operum. Est igitur fallacia ex ἀμφιβολίας particulæ διὰ τοῦ. Hæc est prior responsio. Deinde possumus dicere, hæc particula διὰ τοῦ υἱοῦ & διὰ τοῦ Χριστοῦ, multo meliùs significari ordinem personarum, in ipsis quoque actionibus omnibus, quàm causam instrumentalem. Omnia enim à Patre, tanquam à primo principio proficiscuntur. Ideo illi meritò datur particula ἐξ, & ἐκ τοῦ. Per Filium vero, tanquam per alterum principium, omnia proficiscuntur. Idcirco propriè datur huic particula διὰ τοῦ. In Spiritum autem sanctum desinunt, tanquam in tertium & postremum rerum omnium principium: in quo suum perfectum habeant complementum. In Spiritu enim sancto posita est hominis perfectio ac consummatio. Homo autem est summa totius mundi. His verò tribus personis totus (vt ita loquar) Deus constat. Quod hic verò dicimus: non ex nostro capite fingimus: sed ex Scripturis haurimus: de Deo ipso indefinitè accepto ait Apostolus Rom. 11. v. 36. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipsum, omnia*. Tres hic personæ certis, & diuersis proprietatibus describuntur; Et omnes simul vno Dei nomine continentur. Quòd si hoc inficietur aduersarius: Saltem hinc euincetur in eundem Deum Patrem has tres proprietates, ex quo, per quem, & in quem competere: tanquam in eum, qui solus sit principium, medium & finis omnium. Fuerit igitur idem Pater, & causa ex qua, & causa per quam, & causa in quam. Quare si particula διὰ τοῦ causam denotat instrumentalem: idē Pater erit & causa efficiens, vtpote à quo; & causa instrumentalis, vtpote per quem: & causa finalis, vtpote in quem. Quid autem hoc absurdius; quàm eundem esse causam efficientem, & causam instrumentalem? Quidve etiam iniquius, quàm sentire: Patrem in suis actionibus opus habuisse instrumento? vel si, διὰ τοῦ, quum dicitur de Patre, significat causam principalem: vitiosam igitur vsurpauit [illegible] Apostolus. Idem significauit etiam particula ἐξ. Est igitur probabilior sententia eorum, qui à Paulo, iis tribus particulis, *ex, per, & in*: tres personas describi dixerunt. Nihil enim hæc interpretatio cum aliis pugnat scripturis. An non etiam dicimus hominem intelligere per animam? nunquid tamen inde consequitur, animam esse hominis causam instrumentalem ad intelligendum, talem: quæ simpliciter non intelligat, neque pars sit hominis præcipua? Nihil igitur ineptius quàm ex hac particula, διὰ τοῦ, concludere Christum non esse rerum mundi opificem seu creatorem. Est autem παραλογισμὸς ex ignoratione figuræ dictionis.

V. At demus (inquiunt) Christum propriè dici & esse creatorem cœli & terræ: non inde tamen sequitur verum esse Deum. Falsum est enim, quod adfertis pro ratione: nempe solius Dei proprium esse, creare: hoc est, è nihilo aliquid facere. Est quidem Dei proprium per se id posse: sed commune est etiam creaturis, id posse per virtutem Dei, si illis communicetur. Potuisse autem Deum Patrem, vim creandi omnia, tradere alicui creato à se Spiritui, non dubitamus: quia omnipotēs est. Fieri igitur potest, vt Christus crearit mundum, atque ita crearit, vt verus mundi creator dici possit: Et interim tamen non sit Deus, sed Spiritus creatus ante omnia, per quem porrò condita sint reliqua omnia, & sic videntur omnino docere scripturæ. In veteri enim Testamento appellatus fuit Angelus Iehouæ. Spiritus igitur creatus. Item assumebat corpora: cum Patribus loquebatur: & luctabatur: Gen. 32. 42. &c. Spiritus igitur creatus & finitus. In nouo, ait idem, se descendisse de cœlo, Ioh. 3. 13. Finitus igitur, vt posse mutare locum. Denique dicitur πρωτότοκος πάσης κτίσεως, id est, primò creatus, Col. 1. 15. De vi etiam creandi: quod eam à Patre acceperit, & non à se habuerit, docet ipse Christus quàm sæpissime. *Sicut Pater habet vitam in semetipso: ita dedit etiam Filio habere vitam in semetipso*. Idem de scientia: *Quæcunq; audit, loquitur*. Ioh. 5. 19. 26. 29. Denique docebat se à seipso nihil agere, sed omnia ex Patre: imo Patrem omnia in se operari. Multò minùs igitur mundum creauit sua propria virtute. Quare firmum non est argumentum ad probandam æternam Christi Deitatē, quod inde deducitis: quia nimirum per ipsum condita sunt omnia: ita vt verus sit mundi creator. Primum quidem, verum est, quod dicitur: nempe potuisse per se creare mundum; hoc proprium esse Dei. Atqui hinc confirmo Christum esse Deum: Quia per se potuit hoc efficere. Ille enim dicitur per se aliquid posse; qui illud potest, vi sua, propria, sibique innata, seu naturali: tametsi aliunde accepta. Etsi enim homo quicquid potest & habet, habet à Deo, & à parentibus in sui creatione, & generatione: tamen verè dicitur, per se posse ridere & ratiocinari: propterea quod hoc potest virtute sibi innata, seu naturali, eoque propria, non alia & precaria. Christus verò Filius Dei creauit non alia virtute, quàm ea, quam ipse à Patre in æterna sui generatione acceperat, eoque vi propria & sua. Quid enim est magis propriū, quàm id, quod habemus a parentibus in nostri generatione? Idcirco vbicunque creatio d tur Christo: ibi nominari solet, vel sapientia Dei, vel Filius Dei, vel Dominus aut Deus, Prou. 8. 12. &c. Quid hoc, obsecro, sibi vult? significare voluit Spiritus sanctus Filium creasse mundum: quatenus Filius Dei est: vi scil sua, à Patre in æterna generatione accepta. Ioh. 1. 12. &c. Col. 1. 15. Hebr. 1. 2. Christus igitur verus esse Deus ex mundi creatione euincitur. Quare verissimè hic docent aduersarij: potuisse per se creare mundum, proprium fuisse & esse Dei. Quod vero aiunt, sed posse creare aliena, hoc est, diuina virtute sibi tradita; commune esse creaturæ; damus, si hæc vis possit creaturæ communicari. Sed posse communicari negamus. Potentiæ enim infinitæ capax esse non potest creatura finita. Quod verò subditur, Deum potuisse hanc creandi vim communicare Spiritui sancto, quem volunt esse Filium.

Non hîc ego disputo de Dei omnipotentia, sed dico vim hanc non potuisse nec posse communicari creaturæ vlli: nisi etiam quod est finitum & temporale, possit fieri infinitum & æternum: & quod est creatum, possit fieri increatum; & quod non est verus Deus, possit fieri verus Deus. Sunt autem hæc omnia omnino ἀδύνατα. Nulla enim creatura potuit aut potest, fieri natura Deus. Quid est enim esse Deum natura? Est esse per se æternum; esse per se immensum: est denique esse per se immutabile. Quicquid autem creatum est: temporale est: finitum est: mutabile est: idque suapte natura: neque quod factum est, fieri infectum potest

aut quod temporale, finitum, mutabile est, fieri non temporale, non finitum, non mutabile. Imo tum verè mutaretur: si creatura desineret esse creatura: & fieret id, quod non est. Est igitur certissima propositio. Nullam rem creatam posse fieri natura Deum. Atqui esse natura Deum. & esse vis infinitæ, rerúmque omnium creatorem: sunt ἀντιστρέφοντα: ita vt qui non potest fieri Deus, is neque possit etiam fieri virtutis infinitæ, & mundi creator. Esse verò ἀντιστρέφοντα, ita vt vnum alteri respondeat: inde liquet: quia Deus inde se solum demonstrat verum esse, & natura Deum, quod is solus creauit cœlum & terram: vt apud Prophetas passim occurrit. Ies. 44. 24. Ac non solùm Prophetæ, verùm etiam Apostoli, subinde verum Deum nobis describunt à creatione mundi: Ioh. 1. 3. Act. 4. 24. Idcirco & in symbolo, simul ac diximus: *Credo in Deum Patrem:* mox subiicimus *Creatorem cœli & terræ:* nimirum quod non possit esse Deus, nisi sit omnipotens, & creator cœli & terræ: neque vicissim creator cœli & terræ, nisi verus sit, & natura Deus omnipotens. Contrà, quum vult demonstrare, Idola & Deos gentium non esse veros Deos: inde illud demonstrat, quia scilicet non crearunt cœlum & terram, sed creati sint ipsi. Hier. 10. 11. Iesa. 44. 9. Hac quoque de caussa vbi Christo creatio datur mundi, sicut antè dictum est: ibi vel Filius Dei, vel Deus ac Dominus, hoc est, Iehoua appellatur, quòd sint ἀντιστρέφοντα esse Deum, & esse creatorem cœli & terræ. Ergo si nulla res creata fieri potest, verus natura Deus, consequitur, neque etiam posse fieri verum mundi creatorem. Quare vis hæc infinita, qua creata sunt omnia, nulli potuit communicari Spiritui creato. Huc accedit, quod creatorem esse & creaturam: verè sunt pugnantia: & contradictionem implicant. Certè Scriptura sacra vnum apponit alteri, vnde illud Rom. 1. v. 15. *Et coluerunt creaturam potius quàm creatorem.* Quibus ex verbis alia colligitur ratio ad idem confirmandum. Nempe si potuisset creatura fieri creator: eadem etiam potuisset & posset adorari. Probat enim & laudat Apostolus: Quod adoretur creator. Atqui creatura adorari non potest. Hoc enim improbat & damnat Apostolus. Nullo igitur modo potuit creatus Spiritus fieri creator. Atque hinc efficitur: Si Filius Dei verus fuit mundi creator: eundem fuisse aut esse creatum Spiritum, nullo modo posse. Quare verum quidem est, quod ὑποθετικῶς proponunt: Si vis creandi omnia, potuit creaturæ communicari: ex eo quod Christus prædicatur terram fundasse, cœlos formasse, & omnia creasse; inferri non posse, illum verum esse & natura Deum, propterea quod potuisset creare mundum, non fuisset simpliciter Dei proprium. Sed quod assumunt, potuisse hanc vim creandi; creato Spiritui communicari, imò communicatam fuisse falsissimum est, vt ostendimus. Ac proinde falsa quoque est conclusio, quam inferunt: nempe fieri igitur posse, vt ille λόγος, qui dicitur Christus, creârit quidem cœlum & terram: & interim tamen non sit verus Deus, sed Spiritus creatus.

VI. Quod si ad hanc responsionem excipiant: Verum quidem est quod dicis: Si eandem planè diceremus, creandi facultatem, traditam fuisse Christo, creato Spiritui; quam etiam habet Pater: ita vt eodem etiam planè modo creauit Filius reliqua, quo ipse fuit creatus à Patre Deo. Verum magnum discrimen facimus inter vtranque facultatem. Pater enim creauit per se & solus, hunc λόγον, Spiritum: Iste autem λόγος, Spiritus creauit reliqua omnia non solus, sed vnà cum Patre; non sua, sed aliena virtute, hoc est, non tam illa; quæ fuerat ei communicata: (hæc enim finita erat, quia in Spiritu erat finito) quàm ea Patris virtute, quam Pater ipse exercebat per Spiritum illum. Ita fiebat, vt ipse quoque Spiritus crearet. Hoc modo non sequitur: eum fuisse virtutis infinitæ; & ideo Deum.

Primò, Totum hoc quod dicitis figmentum est vestrum; nullo suffultum Scripturarum testimonio: ideo reiicimus.

Secundo, Scriptura non agnoscit, nisi vnum creatorem, & hunc vocat Deum verum & omnipotentem. Non potuit igitur Spiritus creatus esse creator.

Tertiò: Christus de se dicit, se operari, nempe continenter, iam inde à principio mundi, quæcunque & Pater; & quidem ὁμοίως Ioh. 5. 17. 19. Creauit igitur mundum cum Patre eadem planè virtute, & eodem prorsus modo, quo & Pater. Quare somnium est, quod fingitis de vestro discrimine: nimirum non eadem planè virtute nec eodem modo, à Filio creatum fuisse mundum, quo à Patre.

Quartò Iohannes ait; Sine ipso λόγῳ factũ esse nihil, quod factum est. Ioh. 1. 3. Falsum igitur est, quod dicitis hunc λόγον fuisse creatum à solo Patre. Si enim fuit à solo Patre factus: falsum fuerit, quod ait Iohannes, sine ipso λόγῳ, nihil esse factum, quod factum est ideoque non omnia per ipsum essent facta. Non est autem mendax Iohannes.

At, inquies, dictum Iohannis sic intelligitur: *Omnia* (scilicet præter ipsum λόγον) *per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil*, scilicet eorum, quæ post λόγον facta sunt.

Sed hæc etiam e vestro depromitis capite. Et si hoc non est addere verbo Dei, illudque peruertere: quid sit addere, ignoro. Iohannes vnum tantùm operum genus, omnia, scilicet visibilia, & inuisibilia, statuit: & hæc omnia ait fuisse facta à Deo Patre per λόγον. Ac ne excipiat aliquid, subdit *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Quæ est igitur vestra audacia, vt aliquod opus dicatis factum sine λόγῳ, nempe λόγον ipsum, alia verò per λόγον.

Paulus certè nihil excipit; quum ait, Omnia per Christum esse facta, tam quæ in cœlis, quàm quæ in terris. Col. 1. 16. Sed vos forte vestrum hunc primum Spiritum creatum, per quem dicitis facta esse reliqua omnia: neque in cœlis, neque in terris collocatis. Id quod verum est. & factum bene. Nam neque in cœlo est, neque in terra: quum nihil sit. Omnes igitur istæ vestræ exceptiones, vanæ & frigidæ sunt.

VII. Nunc ad confirmationem: & ad singula confirmationis capita, quæ obiiciunt Antichristi: respondere non est difficile. Et certè, inquiunt, sic videntur sacræ literæ dicere, nempe λόγον fuisse & esse Spiritum creatum, finitúmque, qui postea factus est homo.

In veteri enim Testamento Angelus Iehouæ vocatur. At idem etiam vocatur Iehoua & verus Deus. Assumebat etiam (inquiunt) corpora, & loquebatur cum Patribus. Quasi verò non idem potuerit facere Filius Dei Deus: licèt sua natura immensus. An non etiam verus Iehoua apparebat in nube? Annon Spiritus sanctus in forma columbæ, seu in columba? Exod. 16. 10. Matth 3 16.

Et in nouo (subdunt) dicit se descendisse de cœlo: finitus igitur est, vt posset mutare locum. Quasi verò non idem de se dixerit, quum esset in terris, se etiam tum fuisse, & esse in cœlis. Ioh 3 13. Descensus enim de cœlo, non fuit loci mutatio, sed nouæ naturæ assumptio: non in cœlis, sed in terris facta.

Et à Paulo (addunt) vocatur primogenitus omnis creaturæ. Prima igitur fuit creatura. At si fuisset prima creatura: πρωτόκτιστον cum appellasset Apostolus, non πρωτότοκον. Si igitur genitus à Patre ante omnem creaturam; sequitur non esse factum, sed esse æternum. At id quod dicunt de vi creandi, eam à Patre, Filium accepisse: Damus libenter. Confitemur enim, quicquid est, & quicquid habuit vnquam, aut habet Filius: totum illud à Patre accepisse. Sed quod inde inferunt: fuisse igitur & esse creaturam, & ex creato per ipsum mundo, non posse inferri eum verum esse Deum; est ἀσυλλόγιστον. Christum enim accepisse à Patre virtutem creandi mundum: bifariam potest intelligi. Aut hanc accepisse in æterna sui generatione, ita vt ei sit naturalis, & vt nunquam is fuerit sine hac virtute. Aut illi: hanc fuisse post generationem, non habenti communicatam; ita vt ei sit dono data.

Si primo modo: damus & nos. Nascendo enim ex Patre, totam ab eo accepit, eandémque οὐσίαν: ideoque omnem potestatem, omnem sapientiam, omnem vitam, &c. Sicut enim sua οὐσίᾳ Pater est potens, est sapiens, est bonus, &c. Sic etiam Filius. Et hoc docuit Christus dicens: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Ioh. 5. 26.

Quid hic est, Pater dedit Filio? Nisi Pater quà Pater, hoc est, generando & officium Patris faciendo: dedit Filio, quà Filius est. hoc est, in ipsa Filij ex Patre natiuitate? Ita dicimus hanc facultatem, sicut etiam reliqua omnia, esse Filio naturalem, propriam, æternam, eadem cum Patris facultate. Naturalem quidem: Quia ab ipsa sua ex Patre natiuitate illam accepit. Propriam verò: Quia nihil magis proprium est nostrum, quàm quod habemus à nostris parentibus: præsertim in nostra natiuitate: vti sunt anima & corpus.

Æternam autem: quia nunquam fuit Filius, quin hanc habuerit facultatem. Proinde non est precaria. Denique eandem plane, quam & Pater habet: quia eadem vtriusque οὐσία.

Verùm si hoc modo facultatem creandi communicatam fuisse Filio intelligamus: tunc certè non consequetur, quod volunt aduersarij: nostrum scilicet argumentum, quo à creatione mundi, per Christum, Christi Deitatem confirmamus, esse infirmum. Imo contrarium efficietur: nimirum illud esse firmissimum: & Christum verum esse Deum. Qui enim eadem plane, propria, naturali, & æterna, cum Deo Patre, potestate mundum creauit: quomodo non verus est Deus? præsertim quòd hæc potestas nihil aliud est, quàm ipsa æterna diuinaque οὐσία.

Si verò excipias potestatem hanc datam fuisse Filio post generationem, tanquam prius non habenti: non admittimus. Vnde enim hoc probas? Multa quidem illi, quà homo, tanquam non habenti, dedit Pater. Sed eidem, quà λόγος est, æternusque Dei vnigenitus: omnia ille dedit, in Ipsius generatione.

At ait tamen Christus, se à seipso nihil facere, sed omnia ex Patre, Ioh. 5. 19.

Respondeo: Et quà homo, & quà λόγος hoc est verissimū: quà homo: nihil est certius, quam Christum, nihil à seipso fecisse diuinū: sed omnia ex Patris virtute. Quà λόγος etiam: idem verissimum est. Sed aliud est agere ex seipso, aliud per seipsum. Ex seipso agit: qui ea agit potestate, quę non solùm sibi sit naturalis, sed etiam à seipso sit, & non aliunde. Hoc modò, solus Pater agit, non tantum per se, sed etiam ex se. Per se autem agit, qui ea virtute agit, quæ sibi sit naturalis & propria: licet aliunde accepta. Sic Filius agit per se, à nemine adiutus: Sed non à se; quia ea agit virtute: quæ originem habet à Patre. Rectè igitur Christus dixit, se nihil agere ex se, licèt omnia agat per se.

Quare neque hæc exceptio nostrum infirmat argumentum: sed potiùs confirmat. Quia λόγος creauit cœlum & terram, per se, à nemine adiutus: ea nimirum facultate & potestate quæ illius est propria & naturalis, licet data sit ei à Patre.

VIII. Quod si ad extremum etiam ita excipias: si Filius creauit cœlum & terram per se, sed non à se: & omnia quæ agit, non agit à se, sed per se; Pater autem agat etiam à se. Filius igitur non erit æqualis Patri: eoque nec Deus vt Pater.

Argumentum est à proprietatibus personalibus inter se differentibus, ad οὐσίαν etiam differentem demonstrandam. Quod argumentandi genus, vitiosissimum est. Non enim sequitur, Filius est à Patre, & quicquid habet, habet à Patre: Pater autem à nullo: Filius igitur non est eiusdem naturæ, & æqualis potentiæ cum Patre. Annon etiam nos sumus ex nostris parentibus; & quicquid habemus humanæ naturæ, & naturalium facultatum, ab illis habemus? Sequiturne nos ergo non esse parentibus nostris æquales natura, & naturalibus facultatibus? Minime vero: quoniam modus subsistendi & essendi, siue à seipso, siue ab alio: non aliam efficit naturam, neque maiores aut minores reddit naturales agendi facultates. Proinde παραλογισμός est hic, qui dicitur non causa vt causa. Causa enim cur Christus æqualis dicatur facultatis cum Patre: non est, quia hanc facultatem habeat à se, sicut & Pater. Sed ea demum est causa; quia eandem prorsus & totam habet, quam & Pater essentiam: eòque & potentiam: ita vt quæcunque agit Pater, eadem & Filius ὁμοίως agat.

Firmissimum itaque manet nostrum primum argumentum: quod à Mundo per Christum creato, euincimus Christum, verum esse Deum. Quarè firmè etiam hoc est retinendum. Nam etiamsi nullum aliud, præter hoc, ad confirmandam Christi Deitatem è Scripturis, suppeditaretur argumentum: hoc tamen bene tractatum, & à calumniis liberatum, satis abunde luculenter demonstrabit, Filium Dei, verum esse & æternum Deum.

CAPVT II.

Depulsio cauillorum, quæ fiunt aduersus argumentum pro Deitate Christi, ductum à nomine Iehouæ: quo sæpè in veteri Testamento appellatur.

DEMONSTRAVIMVS secundo loco, Christum verum esse Deum, quod passim in veteri Testamento nomine Iehouæ significetur & appelletur; abundè suo loco ostendimus. Præsertim vbi Prophetarum testimonia contulimus cum Apostolorum interpretationibus. Aduersus hoc argumentum, quinque sunt exceptiones.

Negant quidam, nomen Iehouæ, de Christo prædicari: & contendunt hoc nomine semper intelligendum esse Patrem. Quòd vero ad Christum in nouo Testamento, illa Prophetarum testimonia accommodentur: id fieri per μετωνυμίαν: Quod scilicet in Iesu homine, & per Iesum: Deus Pater præstiterit & præstet, quæcunque per Prophètas de nostra salute, & redemptione promiserat. Quia igitur Deus Iehoua erat, & est in Christo, Mundum sibi per hunc Christum reconcilians, idcirco Christum, Iehouæ nomine significari. Non secus atque etiam Hierosolyma, item Arca, appellatæ fuerunt à Prophetis, nomine Iehouæ, quòd Deus illic inhabitaret. Quare ex illis locis, qui ad Christum in nouo Testamento accommodantur; minimè consequi, Christum esse illum, de quo loquebantur Prophetæ, Iehouam.

Atque huc illud spectare, quod est in Epistola ad Philippenses 2. 9. *Dedit illi nomen quod est supra omne nomen.* Si enim Pater dedit illi hoc nomen: igitur antea non habebat: nec erat Iehoua. Sed honoris causa, Christo hoc suum communicabat nomen, nempe Iehouæ.

Resp. Primo: Nos tam copiosè & perspicuè suis locis ostendimus, Christum reuera significatum fuisse nomine Iehouæ, & fuisse etiam tunc verum ὑφεστάμενον: vt iam non sit opus longiore probatione. Qui enim Angelus Iehouæ tunc erat, & vocabatur: idem Iehoua etiam appellabatur: vt antè abundè demonstratum est: Partis poster. lib. 2. c. 2. Angelus autem Iehouæ non potuit esse Pater. Deinde alio modo in Iesu Christo erat & est Deus mundum sibi reconcilians: quà Hierosolymis & in Arca. Est enim in Christo σωματικῶς, vt ait Apostolus: ὑποστατικῇ scilicet & essentiali vnione, cum humana natura coniunctus, Col 2. 9. Quare per μετωνυμίαν minimè: sed vere & propriè de Christo nomen Iehouæ prædicatur. Illud ad Philippenses non sic intelligendum est: quasi antea nunquam Christus fuerit Iehoua. Neque enim de nomine Iehouæ loquitur Apostolus. Sed nomen vsurpauit, vt notum est, pro dignitate & gloria.

Sensus enim est: Christum, quà etiam homo est, propter suam obedientiam & humilitatem, supra omnia fuisse à Patre exaltatum, & in supremo honoris gradu collocatum, vt nulla sit vel in cœlis, vel in terris par dignitas.

Deinde etiam si quis daret, de nomine Iehouę Apostolum loqui: ex illo tamen verbo (Dedit illi) non efficeretur, anteà Christum non habuisse hoc nomen, nec fuisse verum Iehouam. Sic enim posset intelligi, Patrem effecisse, vt post mortem & post resurrectionem, Christus agnoscatur vbique pro illo, qui antè quoque erat reuera, sed incognitus: nempe verus Iehoua. Atque ita effecisse, vt vbique flectantur illi genua; hoc est, vt vbique adoretur tanquam verus Iehoua. Fallacia igitur est ex ignoratione figuræ dictionis. Quare locus iste nihil ad rem facit.

II. Sed esto (inquies) fuerit tunc Christus nomine Iehouæ appellatus: non sequitur tamen eum verum esse Iehouam. Nam ille qui in veteri Testamento Angelus Iehouæ, & Iehoua appellabatur, fuit Angelus, id est, Spiritus creatus ante omnes alias creaturas, qui postea sumpta carne, vocatus est Christus. Fuit autem vocatus Iehoua; nomine scilicet illius, cuius erat legatus. Quia sic solent sæpenumerò legati eorum, quorum agunt legatos, nominibus appellari. Quare non sequitur, reuera ideo fuisse Iehouam: proptereą quod sic fuerit appellatus.

Primo negatur assumptio: eum, qui vocabatur Angelus Iehouæ, & Iehoua, fuisse Spiritum creatum. Hoc enim est quod controuertitur. Proinde nugatio est, & petitio principij.

Deinde fallacia hîc admittitur quæ dicitur, non causa vt causa. Causa enim cur à nomine Iehouæ inferamus, Christum verum esse Iehouam: non est simpliciter, quia fuit appellatus Iehoua: sed quia propriè sic fuerit nominatus. Hoc vero inde apparet: quia in illis locis vbi Iehoua appellatur, ea illi attribuuntur, quæ non nisi in verum Deum competunt, vt suprà abunde demonstratum fuit, ex Genesi, Exodo, Iesaia, & aliis Scripturis sanctis. Gen. 22. 1. &c. Exod. 3. 2. &c. Ies. 6. 1 & 45. 23. Quarè non potuit esse creatus Spiritus. Nec ideo appellatus fuit Iehoua, quia legatus Iehouæ: sed quia verus Iehoua.

Neque etiam verum est, quod aiunt, Legatos solitos esse vocari nominibus eorum, quorum sunt Legati: nempe simpliciter, & sine aliqua additione, qua aperte discernantur ab iis, quorum sunt Legati: vt Moses, Deus vocatur non simpliciter, sed Aaronis, Exod. 7. 1.

At verus Deus, est Deus omnium. De iudicibus: *Ego dixi, Dij estis.* Psalm 82. 6. Non ij simpliciter Dij; sed quia Deus dixit, hoc est, quia eos constituit Deos. Certe Christus legatus fuit Patris, nunquam tamen se vocauit Patrem cœlestem, & Apostoli legati Christi, nunquam tamen appellantur Christus, vel Christi. At ipsi Christus simpliciter, & definitiuè vocatur Iehoua.

III. At, etiamsi demus, propriè, hoc est, iuxta veram, propriamque nominis significationem, Christum fuisse appellatum Iehouam; non inde tamen sequitur, eum verum esse Iehouam; cum ea, quæ significantur nomine Iehouæ, in ipsam quoque creaturam competere possint. Deus enim Iehoua appellatur (inquit Spiritus Ochinianus) duabus de causis; tum quia dat esse rebus omnibus creando & conseruando; tum etiam quia dat esse ipsis promissionibus, eas complendo. Nam sic dicit Mosi, Exod. 6. 3. Se quidem olim in nomine שדי Abrahamo, Isaaco & Iacobo apparuisse;

nequaquam tamen se eis in nomine suo Iehouæ patefecisse. Quomodo non se eis patefecit in nomine Iehouæ? qui ex factis non viderunt Deum esse fidelem, & promissa de populo liberando præstantem. Promiserat enim se liberaturum semen eorum ex Ægypto: sed nondum liberauerat.

Atqui Christus (inquit) licet creatus sit Spiritus, tamen primò esse dedit reliquis rebus omnibus. Per hunc enim Deus Pater omnia condidit & regit. Et deinde est fidelis, & promissa Dei exequendo, efficit, vt sint res promissæ. Per hunc enim Deus, omnia sua implet promissa. Vnde Apostolus, 2. Cor. 1. 20. *Quotquot enim sunt promissiones: in ipso* (Christo) *sunt Etiam & Amen.* Ita nomen Iehouæ ex propria sui significatione competit non tantùm Patri, idque inprimis: verum etiam ipsi Christo, quanquam sit creatura. idque secundario. Quare argumentum à nomine Iehoua deductum nihil concludit.

Quasi verò nulla alia sit præter illas duas, huiusce nominis Iehouæ, notatio, & significatio; cum sit à verbo, quod esse significat, illum propriè significat, qui maximè & per se est, sempérque fuit, & erit: nimirum ipsum τὸ ὂν seu τὸ ὄντως. Hæc est prima & propria huiusce nominis significatio. Quis verò is est? Deus. Vt ipse hoc nomine se appellauit. Exod. 3. 14. *Qui est, seu, qui erit* (futurum pro præsenti: & quatenus continuum, æternúmque esse significat) *misit me ad vos.* Si autem propriè hoc nomine attribuitur Christo à Prophetis. Est igitur & ipse ὁ ὢν, isque verus Deus. Id quod confirmatur: quoniam, vt suo loco ostensum est, ille qui loquebatur Mosi, & qui Angelus Iehouæ & Iehoua dictus est, fuit Christus. Is igitur est ille, qui se appellauit τὸ ὂν. ra. & dixit אהיה אשר אהיה: &, *sic dices filiis Israel* אהיה שלחני. Nec displicet, quod quidam nomen יהוה ab hoc verbo futuri temporis אהיה, mutato א in י, quo tertia persona futuri significatur, erit: deducunt. Sic enim constituitur τὸ τετραγράμματον nomen יהוה. Et qui dixit, *Ero, qui ero.* Item אהיה *misit me*, eum voluisse significare, se futurum aliquando id quod non erat. Pater autem semper idem mansit, nec vnquam factus est id quod aliquando non fuerit. Sed Filius factus est tandem id, quod aliquando non erat, nempe homo: Christum igitur esse illum Iehouam, qui dixit, אהיה אשר אהיה. Et: אהיה שלחני Deinde ostensum est supra: Non potuisse per creatum Spiritum, creari quicquid creatum est: & ab eo pendere omnes creaturas, sustentari & regi. Est enim solius Dei hoc, vt etiam Paulus docet, quum ait de Deo: *In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus* Actor. 17. 28. Si igitur iuxta alteram huius nominis Etymologiam, Christus dedit esse rebus omnibus, & eas sustentat, vt fatentur aduersarij Ariani: ac proinde, si verè competit in illum nomen Iehouæ, consequitur, Christum verum esse Deum. Iuxta tertiam quoque etymologiam, necessario efficitur: Christum verum esse Deum. Neque enim impleri potuerunt promissiones de expiatione, remissionéque peccatorum: de vita æterna: deque mundi salute, nisi per eum, qui sua natura potentiæ esset infinitæ, eoque Deus. Si igitur Christus, ideo vocatur Iehoua, quia per ipsum omnes promissiones suum habent complementum, & executioni mandantur: necessario Deus est. Quare firmissimum est argumentum, quo vsi sumus, à nomine Iehouæ, ad demonstrandum Christum verum esse Deum Iehouam, si nomen hoc propriè, & iuxta proprias etymologias & significata, de Christo prædicatur, vt reuera prædicatur. In iis duabus postremis exceptionibus, fallacia est, non causæ, vt causæ. De hoc argumento, & nomine, multa dicta sunt etiam superiori libro, cap. 2.

IV. Quarta exceptio, est propriè & speciatim aduersus locum Iesai. sexto, collatum cum capite duodecimo Iohannis, v. 37 vnde colligimus, Christum verum esse Iehouam, quia is est ille, cuius gloriam vidit Iesaias.

Mediator negat Christum fuisse illum, qui apparuit Prophetæ: sed fuisse Patrem solum, contendit. Vtitur autem hoc argumento.

Cui soli cecinerunt canticum Seraphini dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum:* Is etiam solus est, qui apparuit Iesaiæ. Huic tanquam certissimæ propositioni subscribimus.

Atqui soli Patri hoc cecinerunt canticum. Hanc probare conatur hunc in modum Mediator. Hoc idem canticum cecinerunt quatuor animalia, illi qui sedebat in throno. Apoc. 4. 8. Is autem fuit solus Pater. At quomodo hoc probat? Quoniam (inquit) capite 5. v. 6. mentio fit Agni, qui est Christus: is dicitur accepisse librum ex dextera eius, qui sedebat in throno.

Agnus igitur non est ille, qui sedebat in throno: ac proinde canticum non fuit Agno decantatum: sed Patri duntaxat, quia is solus in throno sedebat. Quare neque Christo, apud Iesaiam capite sexto, decantatum fuit canticum: sed soli Patri. Ac proinde Christus non est ille Iehoua, qui apparuit Iesaiæ.

At Iohannes duodecimo ait. Iesaiam tunc vidisse gloriam Christi: Respondet ille: Iesaiam non vidisse Christum: sed eius gloriam: (nempe in Spiritu) Hanc autem gloriam Christi fuisse patefactam, cùm venit in mundum à Patre commendatus voce illa, *Hic est Filius meus dilectus. hunc audite:* vt explicat Petrus, 2. 1. 17.

Quæ verò est ista consequentia? Canticum hoc: *Sanctus, Sanctus, Sanctus:* soli Patri est decantatum à quatuor animalibus, Apocalyp. 4. Ergo soli etiam Patri idem decantatum ab Angelis fuit, Iesaiæ sexto? Eodem modo licebit nobis etiam sic argumentari: Soli Christo hanc dat gloriam Apostolus: vt eum vocet Deum benedictum in secula. Amen. Roman. 9. 6. Ergo alibi quoque semper, vbi Deus benedicitur, & benedictus appellatur: de solo Christo huiusmodi dicta intelligenda sunt. Item soli Christo canit Iohannes, *Ipsi robur & gloria in secula seculorum.* Apocal. 1. 6. Ergo etiam cum Paulus ait de Deo Patre, cui honor & robur in æternum: 1. Tim. 6. 16. non de Patre, sed de solo Iesu Christo dicta fuisse, interpretabimur. Si hæ illationes firmæ non sunt: neque etiam illa. Est enim non parua dissimilitudo inter locum Iesaiæ & Apocalypseos. Ibi indefinitè ponitur nomen Iehouæ, nec restringitur vlla circumstantia ad certam personam: idcirco canticum etiam canitur Deo indefinitè accepto: hoc est, tam Filio, & Spiritui sancto, (vt Iohannes & Paulus docent) quàm Patri. Hic autem in capite quarto Apocal. ex circumstantia, quæ affertur de Agno, accipiente librum de manu eius, qui sedebat in throno, & cui canebant quatuor animalia; videtur nomen sedentis in throno, ad solum Patrem restringi. Quare cum tam sint dissimiles loci: consequentia ab vno ad alium non tenet. Sed quid, si etiam negem soli Patri decantatum fuisse canticum à quatuor animalibus: & dicam nomine sedentis in throno, ipsum quoque Filium quà Deus est, vnà cum Patre intelligi debere? Nam quæ ibi dicuntur de sedente in throno: disertè de Filio etiam prædicantur in eadem Apocalypsi. Principio, Datur sedenti in throno titulus iste: *Qui erat, qui est, & qui venturus est.* Idem datur Christo. Deinde datur sedenti, quod viuat in secula seculorum. Idem planè Christus de se dicit. Tertio sedenti in throno dicitur: Dignus es, qui accipias gloriam, ac honorem, & virtutem. Apocal. 4. 8. & 1. 8. & 4. 9. & 1. 18. & 4. 11. & 5. 11. Idem dicitur de Agno Apocal. 5. 12.

Illud certum est, à Patre nunquã separari Filium. Est enim semper in Patre. Et sicut qui honorificat Filium, honorificat etiam Patrem. Sic qui glorificat Patrem, eum etiam glorificare Filium, manifestum est. Ioh. 14. 10. & 5. 23. Quod igitur canitur Patri canticum: idem etiam Filio canitur.

Huc accedit, quod etiam indefinitè dicitur, sedenti in throno. Nam quod subditur de Agno, qui accepit librum de manu sedentis in throno: hoc de Christo, quà homo est, intelligitur. Prædicatur enim hic illa exaltatio, quæ etiam ad Philippenses 2. 9. describitur. Non fuit certè exaltatus, quà Deus: quia æqualis Patri. De Christo igitur quà homo est, loquitur Iohannes, cum dicit, Agnum mactatum accepisse librum de manu sedentis in throno. At illud (inquies) de manu sedentis, non potest intelligi, nisi de Patre. Quasi verò sit res noua in scripturis, vt Patri, tanquam fonti totius Deitatis, tribuatur, quod totius est ἀρχικῶς τριάδος. Sic cum magnis viris intelligo illud Danielis 7. 13. Filium hominis peruenisse vsque ad antiquum dierum; hoc est Christum, quà homo, peruenisse post resurrectionem ad gloriam illam Deitatis sempiternam, in qua semper fuit, quà λόγος & vnigenitus est Patris. Et hoc est sedere ad dexteram Patris.

Ad id: quod dicit Mediator de dicto Iohannis duodecimo, Iesaiam vidisse gloriam Christi, non ipsum Christum, facilis est responsio, Christum nunquam à sua gloria, quam habuit, antequam Mundus fieret, apud Patrem, separatum fuisse, Ioh. 17. 5. Quomodo igitur vidit gloriam Christi, quin viderit Christum ipsum? Imo iste locus Iohannis maximè facit ad confirmandam Christi Deitatem. Quæ enim obsecro, fuit illa Christi gloria, quam vidit Iesaias, nisi eius Deitas, atque maiestas, vt alibi ostendimus? Et sic Iohannes, in hunc sensum, ea vtitur voce, quum ait in Euangelio: *Hoc fuit primum signum, quo manifestauit gloriam suam,* id est Deitatem, potentiamque diuinam, Ioh. 2. 11. Et alibi: *Si credideris, videbis gloriam Dei,* id est potentiam, & virtutem diuinam in me, Ioh. 11. 40. Hanc Dei gloriam vidit Iesaias, cum illa sese exeruit in illa gloriosa, & illustri visione: quà sedebat in solio: & plena erant omnia maiestate illius: & quum audiuit etiam à Seraphinis eum glorificari cantico cœlesti: *Sanctus,*

Sanctus, Sanctus, Sanctus. Erat igitur verus Deus Zabaoth. Quare,quod adducitur ex Petro, nihil ad rem facit. Petrus enim loquitur de patefactione huius gloriæ & deitatis Christi in carne manifestatæ, & testimonio Patris, comprobatæ:non autem quòd tunc primùm Christus acceperit gloriam à patre: & hanc tantùm præuiderit Propheta futuram: non autem præsentem viderit.

V. Spiritus Ochinianus illud Iohan. dictum, *Hæc dicit Iesaias, quum vidit gloriam eius, & locutus est de illo*: interpretatur de Patre, non de Christo; contra omnium interpretum sententiam. Sed pugnat & cum scopo, & cum verbis ipsius Iohannis. Propositum enim fuit ostendere, Iesaiam præuidisse cæcitatem Iudæorum: quæ futura erat ad præsentiam Christi. Ergo quod ait: *hæc dixit Iesaias, quum vidit gloriam eius*:non potest non intelligi de Christo:in cuius regno, & ad cuius prædicationem excæcandi erant Iudæi. Deinde hic Spiritus Ochinianus vim facit verbis Euangelistæ. Nam ante dixerat de Christo, *Non poterant credere in eum* (Christum) *vt sermo impleretur, &c.* Particula illa (*eius*) non nisi ad Christum referri potest.Item mox de eodem ait:*Multi crediderunt in eum*. In quem? in Christum. Non potest igitur præcedens pronomen, Eius,& de Eo, intelligi de Patre; sed tantùm de Christo. Item illud: *Et loquutus est de illo*. Referendum est omninò ad illa, quæ apud Iesaiam 53.1.habentur: vnde desumtum illud, *Domine quis credidit, &c.* Ibi autem manifestè loquutus est de Christo. Igitur etiam particula (*Gloriam eius*) de Christo intelligenda est.

CAPVT III.

Exceptionum,aduersus argumenta,ab operibus, & attributis Dei, cultúque illius proprio, deducta: refutatio.

ARGVMENTVM quoque attulimus, ex veteri Testamento, ab operibus illis, quæ aut ipse Iehoua promisit se præstiturum: aut Prophetæ prædixerunt eum facturum, & passurum. Ea verò fecit & passus est Christus, vt docent Euangelistæ, & Apostoli: vt est, inire nouum fœdus cum Populo: vt est,futurum eum exitium mortis: vt est transfigi, seu cruci affigi:vt est,de cœlo effundere Spiritū sanctum supra homines fideles:vt est, ascendere in altum, & captiuam ducere captiuitatem: vt est, tollere iniquitatem ab Electis. Hæc autem omnia Christo tribuuntur. Ier.3.23. Hos.13.14. Zach.12.10.Ioel.2.28. Psalm.68.19. Mich.7.18. Heb.8.8.1.Cor.15.54.Ioh.19.37.Act.2.17.Ephes.4.8. Ioh.1.29.

Aduersus hoc argumentum sic excipiunt. Dicitur Christus hæc fecisse, quia Deus Pater hæc per Christum præstitit: vt etiam Apostoli dicuntur miracula fecisse, & mundum conuertisse,quia Christus per eos hæc præstitit, sua illis virtute communicata. Quare vt non sequitur ab iis operibus, Apostolos esse Christum: ita ab illis non sequitur Christum esse Iehouam.

Resp. Primùm damus: Patrem omnia fecisse per Filium, & quotidie per eum omnia operari: Sed non eodem planè modo: quo Christus per Apostolos operatus est. Per Apostolos enim operatus est Christus, vt per nuda instrumenta. Virtute enim non sua,seu sibi naturali,sed dono data & communicata à Christo,omnia agebant Apostoli. Præterea:non omnia etiam,& eadem egerunt,quæ Christus.At verò Christus,& omnia egit, atque agit,quæ Pater:Et quidem virtute virtuti Patris æquali:imò eadem omninò δυνάμει, vt ipse docet apud Iohan.5.19. *Quæcunque operatur Pater, eadem operatur & Filius, & quidem ὁμοίως*. Operatur igitur pater per Filium: sed tanquam per ὁμοούσιον, eiusdem potentiæ: vti Sol orbem illuminat per radios. Quare ex eo quòd Christus sua virtute,à patre tamen nascendo accepta,præstitit ea,quæ Iehoua promiserat se facturum: optimè consequitur Christum esse Iehouam. Deinde quæ Iehoua dicit se passurum à populo: vt quòd cruci esset affigendus,& similia: ea certè non potest dici Pater passus esse in Filio: sed tantùm Filius in carne,vt loquitur Petrus.1.3.18 & 4.1. Et tamen Iehoua significauit se hæc passurum, quum ait per Zachariam 12.10. *Et aspicient ad me, quem transfixerunt*. Quare ad consequentiam damus hanc sequelam: Pater per Christum omnia efficit: Igitur Christus non est Pater. At non sequitur. Ergo Christus non est Iehoua. Nam Iehoua diuinam essentiam atque potentiam significat:Christus autem omnia egit,& agit,sua essentia ac potentia: quam à Patre nascendo accepit: eaque sibi naturali, & vere sua. Simile radij & Solis, & lucis vtriusque perspicuum est.

II. Quartum argumentum ab attributis Dei, hoc est ab iis, quæ aut ipse sibi Iehoua: aut Prophetæ illi attribuunt. Ea enim Apostoli in nouo testamento attribuunt Christo, vt quod sit scrutator renum: quòd sit solus seruator; quòd sit iustitia nostra.Et alia id genus multa, quæ occurrunt in scripturis.

Exceptio prima est: Hæc & alia Dei attributa Christo attribui per gratiam: non autem competere in illum per naturam.

Respon. Primùm: Hæc sunt mera effugia horum hominum: quia inimici sunt gloriæ Christi. Hoc enim dicere quidem possent de iis attributis, quæ creaturæ communicari possunt. Sed quomodo hoc dici de iis potest,quæ in puram creaturam competere nequeunt? vti est æternitas, significata illis verbis; *Ego primus & ego nouissimus; α & ω*.Apocal.1.17. Certè fieri nequit, vt aliqua creatura sit æterna. Christus autem prædicat se æternum Deum:quum ait: *Ego primus & nouissimus*. Neque enim vllus creatus Spiritus hæc de se verè dicere potest: id quod hinc fit perspicuum. Nam aut hoc dictum intelligēdum est de prioritate, vt vocant, temporis: aut de prioritate dignitatis & excellentiæ. Si de prioritate temporis interpreteris: Quis Spiritus potest dicere: *Ego primus & ego nouissimus*? Si enim est primus, hoc est, primo, & ante omnes reliquos creatus: quomodo erit nouissimus? Si nouissimus, quomodo primus? Non potest igitur intelligi de Christo: si eum credas esse Spiritum creatum. Si verò sic interpreteris: Ego sum primus, nempe dignitate, officio, donis Dei: contradictionem quoque implicaueris, si quis dixerit se esse primum; idem etiam dicat, se esse nouissimum: hoc est, dignissimum omnium: & simul etiam indignissimum omnium. Neque etiam putandum est,Christum voluisse dicere se esse primum, hoc est præstantissimum respectu donorum Dei: & nouissimum, hoc est, ignobilissimum, respectu passionis, & mortis. Nihil enim tale colligi potest ex ipsius verbis.

Fortè dixerit aliquis: sic esse intelligenda Christi verba: *Ego sum primus*; nempe seruator: *Ego sum nouissimus*, scilicet Seruator. Quia post Christum nullus amplius Seruator explicandus est;quasi dicat: Ego sum puppis & prora, vt habet liber Albæ Iulæ. Sed neque hic sensus admitti potest. Quomodo enim fuit primus Seruator? si Spiritus est creatus: cùm ante ipsum, Iehoua fuerit omnium Seruator, vt in Psalmis & Prophetis prædicatur? Sunt qui sic interpretantur. Ego sum primus & α: hoc est,caput fidelium.Est enim caput corporis Ecclesiæ. Col.1.18. Et nouissimus & ω: hoc est, vita æterna fidelium omnium,& eorum consummatio.

Sed neque hæc interpretatio consistere potest. Et quidem verum,quòd dicunt:sed nihil ad rem. Non enim se vocat principium & finem huius vel illius rei: sed simpliciter, iisdem planè verbis: & proinde eodem etiam sensu: quibus verbis & quo sensu, antea etiam Iehoua vocatus est, principium, & finis: nempe rerum omnium, à quo & per quem omnia. Rom.11.36.Hæc autem est Dei descriptio.

Reliquum igitur est, vt non possit intelligi nisi eo sensu, quo verus Iehoua appellatur principium & finis: α & ω, nempe Christum esse vnicum, & æternum Deum. Hæc enim interpretatio consentanea est cum aliis scripturis. Nam ait Iehoua: *Ante me non est formatus Deus*. (Quid hoc est: nisi ego sum primus: nempe Deus;) *Et post me non erit Deus* Ies.43.10.Quid etiam hoc sibi vult,nisi ego sum nouissimus: nempe Deus?Cùm hoc consentit illud Iesai. *Gloriam meam alteri non dabo*. Iesa.42.8. Quasi dicat:ego primus,habeo hanc gloriam, vt sim Deus, eóque verax, & omnipotens. Hanc etiam mihi vni retinebo: & alteri non dabo: quid hoc aliud est,quàm,& post me non erit Deus? Ego enim vt primus sum; ita etiam nouissimus esse volo.

Huc accedit aliud epitheton, quo se vocat illum, qui erat, qui est, & qui venturus est. Hæc omnia significant æternitatem. Quare nisi quis velit esse contentiosus, nihil certius est quam iis verbis Christum voluisse significare, se vnum & æternum esse Deum cum Patre. Cum iis coniunge, quæ alibi quoque in veteri Testamento de eius æternitate habentur, vt illud Prouerb.8. Item Mich.5. *Egressiones eius à diebus æternitatis*. Item illud ex Psalm.102. 26. *Anni tui in generationem, & generationem: nam initiò terram fundasti*. Hebr.1. 10. Æternitatem Iehouæ prædicat:totum autem hunc locum, de Christo interpretatur Apostolus. Quòd si æterna Deitas verè de Christo prædicatur, id quod non potest intelligi per gratiam, sed tantùm per naturam. Quomodo igitur reliqua Dei attributa non competunt in Christum,natura,non autem gratia? Ipsa quoq; immensitas, qua Deus vbique est, implens cœlum & terram: non potest cadere in vllam creaturam. Attribuitur autē pas-

sim Christo: quia omnia sua præsentia sustinet & seruat. Argumentum igitur ab attributis Dei, in veteri Testamento; quæ de Christo prædicantur in nouo Testamento ductum: firmissimum est, ad probandam Christi æternam verámque Deitatem. Quare corruunt omnes exceptiones, quæ fiunt ab Aduersariis aduersus hoc argumentum: vt, quod excipit Spiritus Ochinianus ad illud Ies. 8.14. *Deus erit vobis Asylum: item Lapis offensionis, & Petra scandali.* Quod de Christo interpretatur Apostolus, Rom. 9. 33. vt quod excipit Mediator aduersus illud Iesa. 9. 6. vbi Filius dicitur Deus potens, fortis, Pater æternitatis: in summa volunt ea de Christo prædicari: non natura, sed participatione. Sed quum æternitas & immensitas prædicari nequeant participatione, sed natura; propterea quod in nullam creaturam, cadere possunt: Friuolum est, quicquid de aliis attributis dicunt: non natura, sed participatione ea de Christo prædicari.

III. Ad quintum argumentum ductum ab honore & cultu, quo solus Deus coli iubetur, excipiunt, Non sequi illationem: quoniam illa de causa, adoratur, & inuocatur Christus: & ob aliam Pater, quia Deus & auctor bonorum omnium. Christus, quia Mediator, per quem dispensantur bona à Patre.

R. Fallacia hîc est, non causæ vt causæ. Non enim est sufficiens causa, vt adoretur Christus, quia Mediator est. Causa enim adorationis: sola est deitas. Ideo enim Iehoua iubet se se solum adorari, & inuocari, & coli: quia solus est Deus, auctor omnium rerum. Quare si Christus non est Deus: nullo modo est inuocandus & adorandus. Aut si est adorandus: Deus igitur sit, necesse est. Stat enim præceptum: Apoc 14. 7. *Adorate eum qui fecit cœlum & terram.* Et Matth. 4. 10. *Dominum Deum* (non ait Mediatorem) *tuum adorabis, & illum solum coles*. Deut. 6 13.

At, inquiunt, non propriè Christus inuocatur & adoratur: sed Deus Pater in Christo: tanquam in suo templo: vt etiam olim in templo Hierosolymitano.

Primo falsum assumit. Præceptum enim Dei est, vt adoretur ipse Christus, Filius Dei Patris. Hebr. 1. 6. Et ipse fuit adoratus & inuocatus à Iacobo: idque distinctè. Gen. 48. 16 item à Stephano. Act. 7. 59. Et per nomen Christi, iuratur ab Apostolo. Rom. 9 1. Quod dicis de templo, nihil ad rem. Non enim templum adorare licebat, aut inuocare: neque per nomen eius iurare: sicut per nomen Christi. Matth. 5. 3 Adoratur Christus, quia in ipso, tanquam in templo, habitat Deus: ac proinde adoratio propriè in Deum inhabitantem: non autem in Christum inhabitatum, & creaturam, dirigitur. Fallacia est non causæ, vt causæ. Nam si ideo adoratur, quia in eo, tanquam in templo, habitat Pater: licebit igitur ipsum quoque templum adorare: quia in eo habitare Deus dicebatur. Item licebit etiam sanctos adorare & inuocare, quia in eis, vt in templis suis, habitat Deus. At (inquies) alio modo, longeque diuerso Deus inhabitat in Christo, & in Sanctis, & olim in templo Hierosolymitano. In Christo enim plenitudine donorum, & (vt inquit Apostolus) Col. 2. 9. plenitudine Deitatis corporaliter. At in Sanctis donis aliquot, & primitiis sui Spiritus. Minùs etiam excellenter in templo olim Hierosolymitano: & in nostris.

Si in dicto Apostoli, vt nos cum in tota vetustate interpretamur, intelligat plenitudinem Deitatis, hoc est, totam Deitatem in Christo, hoc est, in humana Christi natura, inhabitare corporaliter: seu vnione essentiali & hypostatica: ita vt Christus duabus illis conflans naturis, verus sit, & Deus, & homo: admittimus & profitemur, hanc esse veram & legitimam causam, cur debeat adorari & inuocari totus Christus, humana etiam in eo natura, respectu hypostaticæ vnionis cum diuina: ac tum desinet controuersia. Verùm quia vos interpretamini plenitudinem deitatis, pro plenitudine donorum Dei; idcircò dicimus nos, hanc etiam non esse legitimam causam, cur adorandus & inuocandus sit Christus. Non enim adoranda sunt dona Dei; sed Deus ipse. Alioqui etiam propter dona Dei in Sanctis: liceret Deum in Sanctis adorare, & inuocare: & per eorum nomina iurare. Neque refert, quòd plura in vna sint dona, quàm in alio, & quod in Christo sit plenitudo donorum, & Spiritus: in sanctis autem primitiæ. Hæc enim diuersitas efficere nequit, vt in Christo liceat Deum adorare: non autem in Sanctis, & Angelis: Ratio est, quia neque dona Dei sunt adoranda, siue pauca siue multa, siue etiam omnia: Neque propter dona Dei aliquis est adorandus, sed sola Dei essentia: ac propter solam Dei essentiam diuinam iu aliquo hypostatica, & essentiali vnione habitantem: vt in solo Christo habitat. Firmum enim stat Dei mandatum, Deut. 6. 13 *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.* Matth. 4. 10.

Cum hoc autem non potest pugnare illud de Christo adorando, Hebr. 1. 6. *Et adorent eum omnes Angeli eius:* Aut igitur hoc præcepto, de solo Deo adorando, & colendo, comprehenditur Christus; aut non comprehenditur. Si comprehenditur; est igitur Christus Deus: & eodem nomine Iehouæ, significatur, quo etiam Pater. Si non comprehenditur: non licebit igitur Christum adorare. Præceptum enim est, vt solum Deum adoremus, & colamus. Quare manifesta fuerit pugna inter præceptum de adorando Christo, & inter mandatum, de solo Deo adorando: si Christus non est Deus. Manifesta igitur est ad alteram exceptionem responsio.

IV. Tertia sic habet: Sæpè eadem Scripturarum testimonia, diuersis tribuuntur; nec tamen sequitur vnum esse alterum, vt illud dictum Hos. 11. 1. *Ex Ægypto vocaui Filium meum* Apud Hoseam de populo Israelitico intelligitur: apud Matth. 2. 15. vero dicitur de Christo. Nec tamen sequitur, populum Israeliticum esse Christum. Item illud 2. Sam. 7. 14. *Ero illi in Patrem, & erit mihi in Filium.* Apud Samuelem de Samuele legitur: apud Apostolum accommodatur Christo. Hebr. 1. 5. Nunquid igitur Salomon est idem Filius cum Christo, aut eiusdem filiationis, cum filiatione Christi: Ita (inquiunt) dictum illud: *Mihi flectetur omne genu.* apud Iesaiam cap. 45. 23. de solo Patre Iehoua intelligitur: apud Apostolum Christo aptatur. Rom. 14. 11. Num ergo inde efficitur Christum esse Iehouam? Minimè vero (inquiunt) Quia alius est Pater, cui: alius itidem Filius, cui eadem curuabuntur genua. Et alia de causa illi: & propter aliam, huic curuabuntur. Patri enim tanquam omnium Iudici: Filio vero, quia in eius persona Deus Pater iudicabit mundum. Itidem illud de adoratione, & cultu: apud Mosem de solo Patre intelligitur: apud Apostolum, accommodatur Christo: Nec tamen inde sequitur, Filium esse eundem cum Patre Iehouam. Pater enim adoratur, vt Iehoua & auctor bonorum omnium: Filius vt mediator & distributor bonorum, quæ à Patre accepit. Hæc est aduersariorum exceptio. At quo melius appareat fallacia, argumentum redigendum nobis est in formam. Argumentum ita habet.

Sæpè eadem Scripturarum dicta variis attribuuntur subiectis, seu personis: & tamen nunquam sequitur, vnum esse alterum: vt in exemplis adductis videre est.

Ergo cùm etiam eadem Patri & Filio attribuuntur: non sequitur, vnum esse alterum.

R. In antecedente, primò, distinguenda sunt illa, quæ diuersis tribuuntur personis, aut enim vni tantum naturæ conueniunt, aut diuersis. Secundo, distinguendum est illud, quod aiunt, vnum non esse alterum: hoc intelligitur aut τοῦ εἶναι, & realiter ac personaliter: aut τοῦ λόγῳ essentia, vel aliqua ratione Hæc igitur est prima propositio. Quicquid illud sit, quod diuersis attribuitur personis: nunquam effecerit, vt vna persona sit altera. Quomodo enim duæ numero personæ, vna esse possint? Itaque dicimus, nihil prædicari posse de Patre & de Filio, quod efficiat, vt aut Pater sit Filius: aut Filius sit Pater. Sed si, quæ de diuersis prædicantur personis, ea in vnam tantum naturam, seu essentiam competere possint: profectò, necessario efficitur, vt illæ plures personæ vnius sint naturæ, atque essentiæ. Vt: Si præditum esse facultate ridendi & loquendi in solam humanam naturam competit: quis neget, si hoc de Petro & de Iohanne ex æquo prædicetur, necessario consequi, tam Petrum, quàm Iohannem, hominem esse: Et vtrunque vnius esse naturæ? Atqui inuocari, adorari, & curuari sibi omnium creaturarum genua, in solam diuinam competunt essentiam. Sic enim inquit Iehoua (quod nomen æternam significat essentiam) sibi curuatum iri omne genu: quòd ipse solus sit Iehoua, qui cœlos extenderit, &c. Iesa. 45. 23. Deut. 6. 13. Item se solum velle adorari: sibi soli seruiri, se solum coli: quia solus est Iehoua, Deus & Seruator noster. Cùm igitur hæc etiam omnia præstanda sint Christo, vt ipse iubet Iehoua: profectò consequitur necessariò, Christum eiusdem essentiæ esse cum Patre: imò eandem essentiam & eundem Iehouam. Tantùm igitur abest, vt ista tertia exceptio, nostrum argumentum à cultu diuino, qui etiam Christo tribuitur in Scripturis desumptū, infirmet: vt illud etiam magis ac magis confirmet. Quare quòd in assumptione aiunt, hoc dictum: *Mihi curuabitur omne genu:* apud Iesaiam. Idem illud: *Dominum Deum tuum adorabis, & hunc solum coles*: apud Mosen: & apud Matthæum: & similia de cultu diuino mandata, de solo Patre esse intelligenda: falsum est. De solo quidem Iehoua intelligenda sunt, quia Iehoua ibi loquitur, sed non de solo Patre: nisi contendas nomine Iehouæ, solum Patrem esse intelligendum. Sed hoc est, quòd controuertitur. At nos ab iis, quæ soli Iehouæ tribuenda sunt: cùm etiam Christo eadem præstari debeant, euincemus, ipsum etiam Christum verum esse Iehouam. Quare quod etiam

aiunt;

aiunt: alia de cauſa, curuatum iri genua Patri: & alia de cauſa Filio Patri vt Iudici, Filio, quia per illum Pater iudicabit; in ea re falluntur, & fallaciam admittunt, quæ non cauſæ, vt cauſæ, dicitur. Cauſa enim vnica eſt, cur curuanda ſint alicui omnium genua, nempe quia Iehoua eſt. Non igitur curuabuntur genua Chriſto, quia Mediator, & quia Iudex eſt. ſed quia Iehoua.

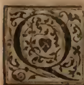
V. Inſtant Antichriſti, inquientes: Alia adoratione, adorari Chriſtum vult Pater; alia ſeipſum. Et ita in adoratione ſeſe geſſerunt Sancti. Quare non ſequitur Chriſtum eſſe æqualem Patri, eoque Deum. Falſum eſt aſſumtum: neque illud è Scripturis probari poteſt. Sed contrarium potiùs. Idem enim verbum Adorandi, de Patre & de Filio prædicatur. Imò idem locus de Patre eſt: *Adorate eum omnes Angeli eius*. Pſal 97.6. Et de Filio ſimul, *Adorabunt eum* (Filium) *omnes Angeli*. Hebr.1.6. Item, *Qui honorat Filium, honorat Patrem*. Ioh. 14.1. Idem igitur honor in Filium, qui in Patrem iubetur. Deinde eadem fide vult credi in ſe Chriſtus qua in Patrem, vna etiam tantùm eſt ſpecies iuramenti. Per Deum, & in nomine Dei. Rom. 9. 1. At Apoſtoli iurant in nomine Chriſti. vt Paulus non ſemel. Neque multæ ſunt inuocationis ſpecies. Eodem tamen modo Stephanus inuocat Chriſtum, dicens: Act.7.59.60. *Domine Ieſu ſuſcipe Spiritum meum*. Et: *Ne ſtatuas illis hoc peccatum*: quo etiam antea Chriſtus, vt homo inuocauerat Patrem dicens; *In manus tuas commendo Spiritum meum*. Item: *Ignoſce illis: quia neſciunt, quid faciunt*: Luc.23 46. & 34. Præterea tam baptizamur in nomine Filij; quàm etiam in nomen Patris. Matth.28.19. Et eadem eſt gratiarum actio, & glorificatio; quæ Patri, & quæ Filio datur. Ergo cum reliquæ omnes diuini cultus partes, ſint eædem; eadem fides in Chriſtum, in patrem; eadem inuocationis forma ad Filium, & ad Patrem; Eadem iurandi ratio per Filium & per Patrem; eadem forma baptizandi in nomen Filij, & in nomen Patris; denique idem glorificandi modus; conſequitur, ipſam quoque adorationem, qua adoratur Pater & Filius; non eſſe multiplicem & diuerſam, ſed eandem. Quare ſtat firmum argumentum, quod ab honore diuino, & præſertim ab adoratione, deſumtum fuit.

Hæc eſt ſumma omnium ferè exceptionum, quæ fieri ſolent aduerſus argumenta, è veteri Teſtamento deſumpta; pro confirmanda æterna Chriſti Deitate. Nam ſi quæ præterea ſunt loca, quibus demonſtratur, vnà & eadem Patris ac Filij eſſentia, & aduerſus quæ exceptiones aduerſarij habent, ea cauillis liberabuntur; quum ventum fuerit ad refutationem Sophiſmatum, contra vnitatem eſſentiæ Patris. Filij. & Spiritus ſancti.

Venio igitur nunc ad exceptiones contra argumenta, è nouo Teſtamento accepta.

CAPVT IV.

Exceptionum aduerſus argumenta, ex nouo Teſtamento collecta: quibus probauimus, Chriſtum non eſſe nudum hominem, purámve creaturam, confutatio.

QVAECVNQVE de Chriſti Deitate in nouo fœdere teſtimonia traduntur; ea in tres ordines digeſſimus.

Primus ea continet: quibus demonſtratur, Chriſtum non eſſe nudum hominem purámve creaturam. Secundus illa, quibus docetur Chriſtum Filium eſſe Dei, non adoptione & gratia, ſed natura, è ſubſtantia Patris ante creationem mundi genitum. Tertius illa; vbi disertis verbis appellatur, idque ſimpliciter & abſolute Deus. Nunc igitur videndum, quænam exceptionem fiant aduerſus hæc tria teſtimoniorum genera.

Ac primum de primi generis argumentis dicendum eſt.

Primum igitur argumentum, quo oſtendimus Chriſtum non eſſe ψιλὸν ἄνθρωπον, purámve creaturam; ex illis ſumſimus locis; vbi antitheſis fit inter eius carnem, quam ex Patribus accepiſſe dicitur, & inter eiuſdem Spiritum; quem non à Patribus, ſed à Patre accepit. Docuimus enim ex iis locis, duas indicari naturas, quibus conſtat Chriſtus; diuinam & humanam. Rom.1.3 & 9.5.1. Pet.3.18.& 4 1.

Non igitur puram creaturam eſſe Chriſtum.

Aduerſus hoc argumentum ſunt exceptiones quatuor. Ad tres priores reſponſum eſt; quum hoc explicaremus argumentum.

Nunc quarta reſtat; quam adfert Spiritus Ochinianus; Quum Chriſtus (inquit) dicitur Filius Dauidis ſecundum carnem: declaratus verò Filius Dei ſecundum Spiritum. Ro. 1.3 4. In iis & ſimilibus locis, nomine carnis intelligitur corpus, nomine autem Spiritus anima: De quo Spiritu apud Lucam 23.v.46. *In manus tuas* (inquit Chriſtus) *commendo Spiritum meum*: hoc eſt, animam. Hunc autem Spiritum creatum fuiſſe ante mundi conſtitutionem: & per hunc reliqua omnia: contendit iſte malignus Spiritus.

R. Ὁμωνυμία eſt. Nomine autem Spiritus in iis, de quib. diximus, locis, non poſſe Spiritum creatum intelligi, qui fuerit Chriſti anima: & nomine carnis ipſum duntaxat corpus, vnde manifeſtum fit: Quia ſequeretur Chriſtum ex Maria non perfectam & totam humanam ſumſiſſe naturam: atque ita non eſſe verum hominem. Efficeretur etiam: quum ait Petrus. Chriſtum paſſum eſſe in carne: Chriſtum paſſum tantùm fuiſſe in corpore, ſi nomine carnis intelligitur duntaxat corpus. 1. Pet.4.1. Item, ſequeretur Chriſtum non eſſe verum Dei Filium, vnigenitum: ſi nomine Spiritus intelligitur creatus Spiritus. Si enim creatus eſt: non eſt genitus. Quomodo igitur ait Apoſtolus declaratum eſſe Filium Dei, quo ad Spiritum ſanctificationis? Neque etiam corpus genitum eſt ex Deo Patre, ſed tantùm ex ſubſtantia virginis. Nullo igitur modo, eſſet Dei Patris Filius vnigenitus, & proprius. Quod ſi dicas, Filium eſſe Dei vnigenitum quo ad corpus: quia conceptũ fuerit, virtute S. ſancti: Nobilius igitur in Chriſto fuerit corpus, quàm anima, quam dicunt eſſe Spiritum creatum ante mundi conſtitutionem: non autem genitum.

Sunt hæc omnia abſurdiſſima, & impia Nomine igitur carnis quomodo intelligi poteſt corpus duntaxat: aut nomine Spiritus, anima creata ante mundi conſtitutionem? Quare manet firmum argumentum pro Deitate Chriſti, ex antitheſi carnis & Spiritus in Chriſto deſumtum.

II. Secundum argumentum fuit ex capite primo ad Galatas: Vbi Apoſtolus negat ſe factum eſſe Apoſtolum per hominem (nempe nudum:) Et affirmat ſe factum eſſe Apoſtolum per Chriſtum. Inde enim concluſimus, Chriſtum non purum eſſe hominem.

Exceptionem aduerſus hoc argumentum vidi nullam. Si quis tamen contenderet; quum ait Apoſtolus: neque per hominem, intelligendum eſſe hominem mortalem, & in hoc mundo verſantem. Fuiſſe autem Paulum, per Chriſtum, licet purum hominem, factum Apoſtolum: quum eſſet Chriſtus immortalis effectus. Quare hinc non euinci; Chriſtum nequaquam purum eſſe hominem. Ego reſponderem; fallaciam hic eſſe, quæ dicitur non cauſæ vt cauſæ. Neque enim hæc eſt legitima cauſa; cur neget Apoſtolus per hominem ſe factum eſſe Apoſtolum; quia per Chriſtum iam immortalem, & ad dexteram Patris ſedentem, factus eſt. Nunquid enim propterea deſiit homo eſſe, Chriſtus; quia immortalis factus eſt? Scopus autem Apoſtoli fuit, oſtendere, ſe immediatè à Deo vocatum eſſe ad Apoſtolatum; ac proinde ſe propter officium, non minoris æſtimandum eſſe, quàm reliquos Apoſtolos. Quomodo vero hoc probat? Quia citra vllius hominis operam, immediatè à Chriſto; & conſequenter à Patre conſtitutus eſt Apoſtolus. Atqui hæc ratio non concluderet, Paulum immediatè à Deo, citra vllius puri hominis operam, factum eſſe Apoſtolum; ſi Chriſtus purus eſſet homo; & non etiam Deus. Ergo firmum eſt argumentum; Chriſtum ideo nudum non eſſe hominem, quia Paulus per nullum purum hominem; ſed immediate per Ieſum Chriſtum vocatus eſt, & factus Apoſtolus.

III. Tertium argumentum fuit ex Apocalypſ. cap. 5.v.3.&c. Vbi legimus, neminem, id eſt, nullam puram creaturam fuiſſe repertam; neque in cœlo, neque in terra, neque ſubtus terram, quæ potuerit aperire librum, imò neque inſpicere. Tandem ait Chriſtum, quem vocat agnum mactatum, librum aperuiſſe. Chriſtum igitur eximi è numero talium creaturarum; quæ nihil aliud ſunt, quàm creaturæ ſua ſubſtantia.

Excipiunt, dictum Apoſtoli ſic intelligendum eſſe. Nemo repertus eſt, id eſt, nulla pura creatura; præter hanc, quæ eſt agnus. Non igitur excludi Chriſtum è numero nudarum creaturarum, ſed tantùm doceri; eum eſſe omnium creaturarum excellentiſſimam.

R. Sed circumſtantia loci efficit vt hæc interpretatio admitti non poſſit. Nam docet Apoſtolus & Propheta Iohannes, quæſitum fuiſſe diligenter inter omnes creaturas; & quidem primum in cœlo, deinde in terra, demum ſubtus terram, quiſnam poſſet aperire librum; & neminem fuiſſe repertum qui hoc poſſet.

Chriſtus certe, tunc erat in cœlo, ſuo corpore. Si igitur pura eſſet creatura, quanquam omnium excellentiſſi-

ma, quomodo non fuisset statim inuentus, qui aperiret librum? quorsum porrò opus fuisset quærere etiam in terra, & subtus terram? Deinde ibidem subditur: omnem creaturam, quæ in cœlo, quæ in terra, & quæ sub terra cecinisse ei, qui sedebat in Throno, & agno hanc laudem: *Benedictio, honor & gloria.* Dicit omnem creaturam, & omnia quæ in cœlo, in terra, & sub terra sunt: hanc laudem cecinisse. Quis igitur non videt, à numero nudarum creaturarum: Christum agnum eximi? Quare locus iste eludi non potest.

IV. Quartum argumentorum genus à variis fuit nominibus; quibus Christus in nouo Testamento ornatur. Iis enim diuinam maiestatem, naturam, atque potentiam significari. Aduersus rationem, à nomine Iesu, quod seruatorem significat (Seruator autem, solus est Iehoua) ductam excipiunt hostes Christi, alios quoque fuisse, qui Iesu nomine appellati fuerint: nec tamen inde effici, eos non fuisse puros homines.

R. Ὁμωνυμία est. De aliis enim aliter prædicatur nomen Seruatoris, & Iesu: quàm de Christo. Nam alij Seruatores fuerunt, non animorum, à peccatis, & à morte æterna, sed vt instrumenta Dei ad regendum populum, & seruandum è manibus hostium. Christus autem, animorum à peccatis, & à morte æterna, Seruator est verus & vnicus, vt passim docent Scripturæ, Et Angelus ait, *Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Matth.1.21.

At ita (inquiunt) vocatur Christus, quia instrumentum est Dei; quo vsus est Pater in seruando populo. Non inficior, quin Deus Pater seruet populum per Filium: verùm ita, vt non per instrumentum, sed per eum, qui eiusdem secum est potentiæ & Deitatis. Ac proinde, qui vt vera efficiens causa & Deus, populum seruauit. Ideò ait: Ipse enim saluum faciet populum. Deinde addit, suum. Populus autem non erat populus vllius creaturæ, sed Dei. Vnde vicissim etiam Deus Israelis vocabatur: non autem gentium. Christus igitur verus & perfectus Seruator populi Dei, purus & nudus homo esse non potest. Ac proinde ista particula (per Filium Pater seruat) significat non diuersitatem potentiæ, aut naturæ, sed ordinem personarum & agendi.

Ad nomen IMMANVELIS: quod interprete Matthæo, 1.23. NOBISCVM DEVS: significat: excipiunt, ita vocatum fuisse Christum: quia in eo, & per eum, Deus non inuisit & seruauit à captiuitate peccati, Diaboli & mortis. Sed rationem huius, quo Christus appellatus est, nominis; aliam esse ostendit Euangelista, dicens: *Hoc autem totum factum est.* Quid hoc totum? Nempe non solum quod Angelus nunciauit Virgini, ex ea nasciturum, qui seruet populum, sed etiam, quod sit vocatus Iesus, & explicatum sit eius officium: quod est, populum suum à peccatis seruare. In quem finem hoc totum factum est? *Vt impleretur* (inquit) *quod dictum est per Prophetam: Ecce virgo concipiet, & vocabitur nomen eius Immanuel, quod est, si interpreteris: Nobiscum Deus.* Docet igitur Euangelista hac interpretatione: Iesaiam vaticinatum fuisse de eo, qui futurus esset, non purus homo, sed Deus & homo. Quòd alioqui non potuisset seruare populum à peccatis: nisi fuisset IMMANVEL, NOBISCVM DEVS: qui sua Deitate vim daret sanguini, quo nos erat redempturus.

Atque hoc pertinet, quod in Actis ait Apostolus, Deum redemisse Ecclesiam sanguine suo. Act.20.28. Non dicit Deus, per alienum sanguinem, sed sanguine suo. Sanguine quidem, quia opus erat satisfactione: & sine sanguinis effusione non fit remissio. Suo autem: quia nisi fuisset, sanguis Dei vim non habuisset redimendi à peccatis. Interpretatio igitur nominis Immanuel à Matth. allata de Christo, propria fuit, & per se, non secundum quid, & significauit Christum ideò Immanuelem, quòd per se verus sit in carne nostra manifestatus Deus: vt suum à peccatis seruaret populum, quemadmodum Apostolus quoque explicat quid sit Immanuel: quum Christum vocat Deum manifestatum in carne: 1.Tim.3.16.

Ad nomen Christi, seu Messiæ, quomodo Prophetæ eum non solùm prædixerint futurum hominem, sed etiam prædicarint verum esse Iehouam: Quid excipiant aduersarij, suprà visum est, & refutatum. Aduersus rationem à nomine, & officio Mediatoris ductum.

Excipit Spiritus Ochinianus, vt Christus sit Mediator: satis esse, si participatione Deus sit. Et hoc duntaxat concludere scripturas illas omnes, quæ docent Mediatorem Filium esse Dei & Deum. Si verò libenter dari, Christum esse Deum, participatione Deitatis; sed negare natura esse Deū. Imo ex eo, quod est Mediator, effici eum non esse natura Deum, multas ob causas: Atque inprimis propter hanc: Quia idem esset & extremum & medium, quod absurdissimum est. Sic ille Spiritus. Nos verò negamus, satis esse ad efficacitatem offitij Mediatoris: si ipse Mediator sit Deus, participatione tantùm. Si enim Deus esset participatione duntaxat, non autem naturali totius Deitatis communicatione: foret finitæ virtutis: ac proinde inefficacis ad peccata mundi expianda: & ad homines Patri reconciliandos.

Quod autem scripturas, quæ prædicant Christum Mediatorem, Deum esse: ita interpretantur, vt dicant: eum, Deum esse participatione, non natura: illorum interpretationes partim refutauimus: partim sumus adhuc suo loco refutaturi.

Quod verò contendunt, si Mediator est: non posse igitur natura esse Deum, hac potissimùm de causa: quia esset extremum & medium, hoc est, & pars offensa: & partes inter se reconcilians: id quod prorsus videtur ipsis ἀδύνατον: horum rationes suo loco refutauimus. Ostendemus enim hæc inter se minimè pugnare: Quia distinctæ sunt personæ: Pater & Filius Pugnarent autem: si vel eadem persona sola, & pars esset, & Mediator. Vel si Christus Mediator esset, natura, non autem duntaxat officio sibi à Patre imposito. Sed hæc suo loco.

Ad ea quæ ex nomine Sponsi Ecclesiæ, de Christo conclusimus; excipit Spiritus Ochinianus; Christum dici Sponsum Ecclesiæ, quia electorum animos trahebat ad se; non vt sibi illos coniungeret, sed Deo Patri in se habitanti. Deum enim in Christo, mera creatura, sponsum fuisse Ecclesiæ. Et Ecclesiam ad se traxisse; eamque sibi copulasse; sed in Christo, & per operam Christi. Iuxta illud, *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* 2.Cor.5.19. Quare ex eo, quòd Christus vocatur Sponsus Ecclesiæ; effici non posse, Christum esse Deum, & non purum hominem.

Quòd ait, Christum non fuisse, nec esse verum & proprium Ecclesiæ sponsum; pugnat cum scripturis, nimis apertè; Christus perpetuò, se vocauit sponsum Ecclesiæ, Patrem autem, nunquam Matth 9.15. Marc.2.19. Luc.5.34. Et Iohannes Baptista hunc vnum ait esse sponsum Ecclesiæ. Iohan 3.29. Angeli etiam Christum prædicant sponsum Ecclesiæ. Apocal.21.9.

Quod verò subdit, Christum traxisse ad se animas, non vt eas sibi coniungeret, sed Deo Patri in se habitanti; partim verum est, partim falsum. Verum est; Christum ad se animas traxisse, vt eas Patri coniungeret. Hic enim fuit & est finis Christi, in toto suo Redemtoris & Mediatoris officio; vt omnia reconciliet Patri; & sicut ipse cum Patre vnum est, sic omnes electi enim cum Patre fiant, Ioh.17.11. Falsum verò est, quod negat Christum ad se animas traxisse, vt eas sibi coniungeret. His enim reclamant, quæ Apostolus tradit. *Vir est caput vxoris: & Christus caput Ecclesiæ.* Ephes.5.23. Quomodo igitur Ecclesiam non sibi coniunxit?

Is est etiam, qui salutem dat corpori; Ephes. 4.15.&c. nempe, vt caput reliquis corporis membris. At corpori humano, & omnibus eius membris, ideò caput suppeditat salutem & vitam; idque per commissuras ac neruos, quibus sunt omnia cum capite colligata; quâ connexum est cum membris. Est igitur Ecclesia arctissimè coniuncta cum Christo.

Tertiò, ait: Christum sese exposuisse pro Ecclesia; *vt eam sibi sisteret gloriosam. Sibi* (inquit) *sisteret.* Quomodo igitur trahebat ad se animas: non vt eas sibi coniungeret?

Quarto, Ecclesiam vocat carnem Christi; & hanc dicit ab eo nutriri; vt quisque suam nutrit carnem.

Denique, Sponsum & Sponsam esse vnam carnem tanta est inter sponsum & sponsam coniunctio. Hoc autem se intelligere de Christo, & de Ecclesia. Quomodo igitur Christus animas ad se vocabat, non vt eas sibi coniungeret? Est igitur hic fallacia, quam Aristoteles in Sophisticis Elenchis non annotauit: nempe fallacia Impudentiæ. Cùm vero nihil habeant, præterea aduersus hoc argumentum, ductum inde, quòd Christus sponsus sit Ecclesiæ: liquidò apparet hoc argumento confirmari, Christum non puram esse creaturam, sed Deum. Locus verò Apostoli ad Corinthios non potest restringi ad Patrem: quia indefinite dicitur Deus sibi reconciliasse mundum, 2. Cor.5.19.

Ad id quod Christus Dominus Dauidis appellatur: Matt. 22.43. Psalm. 110.1. Vnde nos colleginius, in Christo, præter humanam, aliam quoque inesse naturam: secundum quam non est Filius Dauidis, sed Dominus: Excipit Spiritus Ochinianus: Primum hunc Psalmum fuisse à Synagoga compositum, quæ dicat Iehouam dixisse Domino, id est, Dauidi: *Sede à dextris meis.* Vt hic sit sensus: *Dixit Dominus* (id est, Iehoua Pater) *Domino meo* (id est, Dauidi) *sede à dextris meis, &c.*

Quid verò ineptius dici potest, & magis pugnans cum verbis

verbis Christi? Christus enim sic interpretatur, vt introducat Dauidem loquentem: & qui Messiam suum appellat Dominum.

Hoc etiam ille Spiritus vidit. Adfert igitur alteram responsionem: nimirum Christum appellatum fuisse à Dauide, suum Dominum: propter excellentiam, virtutem, & dignitatem, ac spiritum, quo ita superior est Messias Dauide: vt merito illius Dominus appellari debeat. Hoc autem posse cadere in puram creaturam. Ex hoc igitur loco nihil colligi potest pro Deitate Christi.

Fallacia hic est, ex ignoratione Elenchi ipsius Christi. Non enim intelligit iste Spiritus, aut simulat se non intelligere, quid sibi velit Christus illo argumento apud Matthæum. Ego igitur explico: Christus aduersus Pharisæos, qui eum pro nudo habebant homine, argumento ad absurdum ducto, euincit: fieri non posse, vt Messias purus sit homo. Argumentum tale est.

Si Messias, filius tantùm sit Dauidis, hoc est purus homo, vt vos Iudæi putatis: fieri non potest, vt Dominus Dauidis. Et absurdum fuerit: eum à Dauide suum fuisse vocatum Dominum. Si enim est tantùm Filius Dauidis: quomodo igitur eum vocat Dominum suum?

Atqui Dominus est Dauidis, & pro tali eum agnoscit Dauid ipse.

Ergo non est tantùm Filius Dauidis.

Hic apparet Christum non fuisse vocatum à Dauide Dominum: propter excellentiam donorum, & Spiritus, tantum. Hac enim ratione non pugnarent inter se: esse Filium Dauidis, & esse eiusdem Dominum. Fieri enim optime potest, vt aliquis sit alicuius filius: & tamen propter donorum excellentiam, dignitatem, officium, sit sui Patris Dominus. Ita Ioseph in Ægypto, fuit quodammodo Dominus sui Patris Iacobi. Atqui Christus ita loquitur, vt ostendat ista inter se pugnare: nempe Messiam filium esse tantum Dauidis: & esse eiusdem Dominum. Non igitur locum habet Spiritus Ochiniani interpretatio: Christum esse Dominum Dauidis, propter dignitatem, & excellentiam duntaxat; qua maior erat Dauide. Quare hæc Exceptio non infirmat argumentum: ex hoc Matthæi loco desumtum; quin concludat in Christo aliam inesse naturam, præter humanam: secundum quam non sit filius Dauidis. Et vsque adeò est firmum argumentum; vt nemo ex Iudæis (ait Euangelista) potuerit ad illud respondere. Alioqui si Dominus esset vocatus, propter officium & excellentiam donorum. statim potuissent hoc respondere Pharisæi: nempe quòd Dauid vocet Messiam Dominum suum, hoc nihil pugnat cum eo, quod ipsi sentirent, Messiam futurum duntaxat Filium Dauidis, quoad naturam, hoc est, purum hominem. Optime enim hæc duo scimus cohærere. nimirum Messiam esse Filium duntaxat Dauidis, respectu naturæ, & eundem esse etiam Dauidis Dominum, respectu officij. excellentiæ, dignitatis, ac potestatis. Verum, ait Euangelista, Iudæos non potuisse respondere Christo: hoc est, ad Christi argumentum: Intellexerunt igitur Iudæi multo melius Christum, quàm Spiritus Ochinianus: nempe Christum conclusisse ex verbis Dauidis, Messiam non solùm esse Dauidis, secundum vnam naturam: verum etiam Filium alterius, nempe Dei naturalem, respectu alterius naturæ, humana superioris: nempe diuinæ.

Quod vero nos, ex eo, quòd Christus vocatur ab Apostolo, Splendor Gloriæ, & character substantiæ eius: collegimus Christum non esse vnius tantum naturæ, nempe humanæ, sed etiam diuinæ.

Ad hoc excipit Spiritus Ochinianus Apostolum non loqui de secunda persona in diuinis: quod illa non possit esse splendor, & imago talis, quæ personam primam referat. Idque quoniam perinde inuisibilis est secunda atque prima persona. Deinde etiamsi possit secunda, aliquo modo dare cognitionem primæ: tamen id non posse illam facere, quatenus imago est primæ. Nam neque sua essentia (inquit Spiritus) posset secunda, primam ostendere: quippe quæ sit eadem cum Patris essentia. Neque etiam id posset sua filiatione, vt loquitur: quippe qua non solum non est patri similis: verùm etiam à Patre distinguitur. Loqui igitur de Christo homine, & hanc esse Apostoli mentem Christum hominem, atque visibilem. esse imaginem Dei. & splendorem gloriæ: quatenus in eo nobis resplendent diuinæ virtutes. Verùm insignem nobis faciunt iniuriam: dum nostra verba sic interpretantur, quasi dicamus, Apostolum ibi loqui de Filio Dei, extra carnem. Sed neque dicimus, Apostolum loqui de Christo puro homine. Quasi vero non alia de causa, appellatus sit splendor gloriæ, & character substantiæ Patris, quàm quia in eo homine resplendeant virtutes diuinæ. Nam aliæ etiam sunt huius nominis causæ. Nos igitur sic Apostolum interpretamur: & interpretationem nostram consentaneam esse scripturis: & toti Epistolæ Apostoli contendimus. Apostolus itaque loquitur hic de Christo, non simpliciter, quatenus est Deus, & Λόγος, neque etiam quatenus est homo duntaxat: sed quatenus est Filius Dei, & Deus in carne manifestatus. Hoc liquet ex tota Epistola. Damus vero Christum quatenus est homo, ideo Christum appellari, splendorem gloriæ, & expressam Patris imaginem: quoniam in eo homine, diuinæ virtutes resplendent. Sed præter hoc, altius conscendimus, penitiusque penetramus: ac dicimus, splendorem illarum virtutum diuinarum, & potentiæ, in illa carne Christi resplendere, ex plenitudine Deitatis in Christo corporaliter inhabitantis: quemadmodum si Sol ipse in globo vitreo existens foras suos emitteret radios. Vndenam radij, qui in eo vitro resplenderent? A Sole certè inhabitante. Apostolus igitur Christum vocauit splendorem gloriæ: non propter diuinas tantùm virtutes, quæ in eius carne splendeant, seu propter effecta tantum Deitatis: verum in primis propter Deitatem ipsam: & vt alteram in eo naturam ostenderet. Atque ita à dignitate personæ Christi: suam confirmaret propositionem de eiusdem officio: nempe per hunc, verè factam esse purgationem peccatorum nostrorum: propterea quod non homo tantùm sit diuinus: verum etiam *Deus*, in carne humana manifestatus. Hanc autem naturam diuinam elegantius exprimere non poterat Apostolus: quàm hoc nomine Splendoris gloriæ. Allusit enim ad radium Solis: & Patrem Soli, Filium autem radio comparauit. Quia enim Pater vocatur lux, eáque æterna: idcircò etiam Filium vocauit splendorem gloriæ: seu illius lucis æternæ. Ac proinde hoc nomine, quatuor hæc de Filio Dei indicant. Primum; eum esse eiusdem naturæ cum Patre: vt etiam Radius cum Sole. Secundò, eum esse Patri coæternum: vt etiam Sol nunquam fuit sine radio. Tertio, distinctum esse a Patre: vt etiam Radius à Sole. *Denique* non esse à Patre diuisum: vt neque Radius à Sole. Quo etiam spectat alterum nomen, χαρακτὴρ ὑποστάσεως αὐτοῦ: nempe, Quia Pater totus est in Filio expressus: & Filius substantialis est Patris imago. Quia verò Christus, quà Λόγος, talis est per se, nempe splendor gloriæ & character, quà homo autem, est talis per aliud, nempe per Λόγον: hoc est: quia in carne inhabitat corporaliter iste splẽdor gloriæ, seu πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Col. 2. 9. Idcirco dicimus, totum Christum esse splendorem gloriæ, & χαρακτῆρα ὑποστάσεως Patris. Sed principaliter, & essentialiter; quatenus λόγος est æternus.

Ad primam Spiritus Ochiniani rationem: *Persona* secunda diuina tam est inuisibilis, quàm prima, ac proinde non potest primam referre. Ergo non potest vocari splendor gloriæ, & expressa imago. facilis est responsio: Causam, cur vocatur talibus Christus nominibus, non esse vnam, sed multas: quarum prima & præcipua est, vt eius æterna *Deitas* exprimatur: sicut dictum est. *Deinde* Patrem Christus refert in se, etiamsi à nemine videatur. Vt etiamsi solis radius, etiamsi à nemine conspiceretur: esset tamen verus Solis splendor. Postremo, reapse Patris naturam nobis refert Christus, sed in carne. in qua sese nobis totum, totámque Patris naturam spectabilem reddidit. Ergo licet λόγος, quà λόγος. inuisibilis sit. inde tamen non efficitur, quin verus sit Patris splendor, & expressa imago.

Ad alteram: Non potest referre Patrem sua essentia: quia est eadem cum Patris essentia. Neque sua filiatione: quia per hanc distinctus est à Patre. Non potest igitur vllo modo dici imago Patris: quatenus est λόγος, & persona secunda. Imò contrà: quia eiusdem est cum Patre naturæ, & simul est à Patre distinctus: idcircò imago est Patris & splendor gloriæ. Si non esset distinctus: non posset esse imago. Nihil enim est sui ipsius imago. Si non esset eiusdem essentiæ & naturæ: non esset perfecta imago. Ergo vtraque ratione, nempe & quia eiusdem est essentiæ, & quia distinctus est à Patre Filius, est Patris imago.

Hæc sunt illa septem præcipua nomina, aduersus quæ exceptiones legi hæreticorum, & quibus præter alia, nos probamus, Christum haud purum esse hominem. Venio iam ad exceptiones aduersus alia eiusdem generis argumenta.

VI. Quintus igitur locus, vnde ducebamus argumenta pro Christi *Deitate*: continet rationes ab illis operibus, quæ à pura creatura præstari non possunt: quæ triuin esse generum diximus. Creationis quæ etiam opera naturæ appellari solent. Supernaturalia quæ miracula vocari consueuerunt. Et redemtionis, hoc est, ea, quæ ad salutem Ecclesiæ pertinent. Ad argumentum, à primi generis operibus ductum, Exceptiones: refutatæ sunt in hoc libro. cap. 1. Restat, vt refellantur, quæ etiam sunt aduersus argu-

menta, ab aliis duobus generibus petita.

Aduersus igitur argumentum à miraculis ductum, excipit Spiritus Ochinianus. Etsi miracula Christi maxima fiut & supernaturalia opera: non inde tamen sequi eum non esse purum creaturam: sed Deum. Alioqui idem (inquit) concluderetur de sanctis Apostolis: qui miracula, & maiora etiam, quàm Christus ediderit, fecerunt. Ioh. 14.12.

Resp. Hic spectandum est non tam quid egerint, Christus & Apostoli: quàm quomodo ille, & quomodo isti, opera hæc fecerint. Nam etsi tam magna fuerint miracula Apostolorum, quàm Christi: non eodem tamen modo: aut eadem virtute Apostoli ediderunt sua, quà sua Christus. Illi enim virtute Christi, & à Christo donata: vt in Actis palam ipsi testabantur, cap. 3.12. & alibi. At Christus virtute à Patre quidem accepta: sed in æterna sui generatione: eóque virtute sibi naturali & propria. Hoc inde liquet. Primò enim Christus ait apud Matthæum, se Dæmonia eiicere in Spiritu Dei. Matth 12.28. Spiritus autem Dei, Spiritus etiam est Christi proprius. Rom. 8.9. Per suum igitur Spiritum ac proinde per suam propriam diuinam virtutem ac potentiam, quæ nihil aliud est, quàm essentia ipsa diuina; miracula operabatur Christus. Deinde, potestatem faciendi miracula Christus ipse vt Dominus dedit Apostolis dono, non in alicuius nomine, sed sua auctoritate. Idcircò ipsi Apostoli in Actis testificabantur, Christum esse auctorem suorum miraculorum. Apostoli vero non ita certè sicut Christus, vim hanc aliis communicare poterant. Diuersa igitur ratione Christus sua, & sua quoque Apostoli ediderunt miracula. Ille enim propria, isti verò aliena virtute, præstiterunt. Huc spectat, quod Apostoli omnia miracula faciebant in nomine Iesu Christi: nemo verò vnquam in nomine Apostolorum. Ac de Apostolis nusquam legitur, quòd egressa sit virtus ex ipsis qua sanarentur homines: sicut de Christo legimus. Luc. 6.19. Denique Christus ait se operari quæcunque Pater: & ὁμοίως, æquali scilicet virtute & potentia: & tam sanctè quam Pater, Ioh 5.19. Propria enim virtute omnia agebat. Quare cùm tantùm sit discrimen inter miracula Christi, & Apostolorum, quod ad modum agendi miracula attinet, exceptio allata nullius est ponderis.

At iterum excipit ille acutus Spiritus: neque Christum propria, sed Dei Patris virtute omnia egisse miracula: iuxta illud: *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei.* Item, Orauit Patrem, cùm Lazarum esset suscitaturus. Ioh. 10.25. & 11.41. Fallacia est ex ambiguitate sermonis. Nam facere aliquid in nomine alicuius, non semper eandem habet significationem. Aliquando enim (præter alia significata) significat agere in virtute & ex auctoritate alterius: vt quum Petrus dicebat, *In nomine Iesu Christi, surge, & ambula* Act 3.6. Aliquando in nomine, hoc est, nomine & mandato alicuius, vt Dei. Sic Christus, loco iam citato, idque propter officium. Nam quatenus Mediator, hoc habebat mandatum à Patre, vt mortuos suscitaret. Deinde si velis in nomine, hoc est, in virtute Patris, intelligere: neque hoc infirmat argumentum nostrum. Quicquid enim potestatis & virtutis habuit & habet Christus: totum habet à Patre, ante mundi constitutionem, in sui generatione: eóque sibi naturalem & propriam. Ita etiam orauit Patrem, vt Mediator. Imo ipse causam finalem huius precationis attulit, non fuisse propter se, quasi opus habuerit noua patris virtute: sed propter circumstantes, vt crederent. Annon etiam Pater dicitur operari per Filium? Num igitur dicemus Patrem non operari per se, & sua virtute? Ita de hac Filij locutione, quod agat in nomine Patris, sentiendum est. Denique annon prius dixerat Christus, *Ego sum resurrectio & vita*, quàm Lazarum suscitasset? Ioh. 11.25. Quid est autem esse vitam, & resurrectionem ipsam, quàm eum esse qui sua virtute possit viuificare & resuscitare: auctorem scilicet vitæ & resurrectionis?

At excipiunt adhuc dicentes: Nemo vnquam Iudæorum ex miraculis Christi collegit, eum non esse veram creaturam. Alij quidem agnouerunt & fassi sunt, eum esse Prophetam Dei: alij Deum esse cum illo: alij eum esse Messiam. At nunquam esse Deum ex miraculis agnouerunt.

Primo falsum est assumptum. Constat enim à multis agnitum fuisse pro naturali Dei Filio: ex vi edendi miracula. Imò Thomas ex iis, vt ex ipsius, sicut promiserat se facturum, resurrectione, agnouit eum esse Deum suum. Iohann. 20. 28. Reprobi quidem non: quia excæcati. Iohann. 12.37. At de omnibus hoc affirmare falsum & temerarium est. Quid verò si nulli inde eum agnouissent? Num propterea efficeretur: Non posse agnosci? Imo omnino hoc colligendum est, & colligi facilè potest: non quidem ex miraculis simpliciter, sed tum ex virtute, qua: tum ex fine, propter quem sua edebat miracula Christus: nempe, vt sua doctrina, tanquam certissima & diuina obsignaretur: Atqui licet nunquam apertè & rotundis verbis; cùm esset in carne mortali dixerit se esse Deum: tamen non obscurè illud sæpissimè indicauit: idque multis modis: vt vidimus in eius concionibus. Et quum Thomas illum vocasset Deum suum: si non fuisset Deus illius, annon debuisset Thomam reprehendere huius blasphemiæ? Non fecit tamen: tacitè igitur confirmauit, ac probauit Thomæ confessionem: innuens se verum esse Deum. Ex alio etiam fine idem colligere est. Is fuit, vt miraculis permoti agnosceremus & confiteremur Christum verum esse, hoc est, proprium, ac naturalem Dei Filium. Docet hoc Iohann. 20. 30. *Multa* (inquit) *alia fecit Iesus. Hæc autem scripta sunt, vt credatis quòd Iesus est ille Filius Dei.* Qualis Filius? qualem confessus est Thomas, eodem capite Filius, scilicet Dei, qui sit Dominus noster, & Deus noster: Iehoua Eloheinu. Cur item Iohannes accusat Iudæos, quod cùm Christus multa miracula fecisset: ipsi tamen non crediderint in eum? Ioh. 12. 37. Apparet igitur hanc fuisse præcipuam finalem causam, propter quam Christus edidit miracula: nempe vt inde colligeremus, agnosceremus, crederemus, confiteremur, eum esse Filium Dei naturalem: per quem habeamus vitam: eóque Deum esse æternum.

VII. Tertium genus operum, est illorum quæ ad Ecclesiæ ædificationem, promotionem, gubernationem, salutem attinent, vti est plantare Ecclesiam: vocare ministros: instituere ministerium: baptizare in Spiritu: delere iniquitates: dare vitam æternam. Hæc & alia innumera, solius Dei est præstare. Præstitit autem ea Christus. Aduersus hoc argumentum, sic excipitur: Dicitur Christus hæc fecisse, quia Deus Pater per Christum fecit. Sic Apostoli dicuntur fecisse miracula, conuertisse mundum, instituisse Ecclesiam: quia per hos egit hæc omnia Deus ac Christus. Non igitur ex talibus operibus magis sequitur, Christum non esse puram creaturam: quàm ex iisdem sequitur, Apostolos fuisse & esse Deum. Huius interpretationis exemplum habemus in poster. ad Corinth. 5.19. Etsi passim dicitur Christus, Patri mundum reconciliasse: tamen dicit ibi Apostolus, Deum fuisse in Christo, qui mundum sibi reconciliaret. Ergo quum alibi etiam dicitur Christus peccata remisisse, baptizasse in Spiritu, & alia id genus fecisse: sic explicandæ sunt hæ locutiones, vt dicamus Deum Patrem per Filium hæc omnia fecisse & facere.

Resp. Primò confitemur quicquid fit, non solùm in Ecclesia, sed etiam in mundo: à Patre per Christum fieri, iuxta illud. *Omnia per ipsum* (Filium) *facta sunt*: nempe à Patre Io. 1.3 Et Coloss. 1.16. *Et omnia per ipsum consistunt.* Sed negamus Deum Patrem, eo modo agere per Christum: quo etiam per Apostolos. Per Apostolos enim vt per mera instrumenta. At per Christum, tanquam per verum συνεργὸν, & veram efficientem causam omnia agit. Sicut suprà dictum est in refutatione exceptionum: aduersus argumentum à creatione ductum. Est enim eadem actio & operatio Patris & Filij, eadémque virtus: sicut & eadem οὐσία. iuxta illud, *Omnia quæ operatur Pater, eadem etiam Filius ὁμοίως operatur*, Io. 5.19. Ita, vt nullum planè sit discrimen in iis actionibus, Patri & Filio communibus: nisi quòd Pater agit non tantùm per se: sed etiam ex se. Filius per se: sed non ex se: nempe quatenus, quicquid est, & habet, & agit Filius: totum habet à Patre. Pater autem non habet à Filio. Ad summam: differentia tantùm est ordinis & originis, inter vtrumque. Sicut etiam quū dicimus, Solem illuminare per radios, sic intelligimus dictū, quod etiam radij per se, licet non à se, mundum illuminent. Eadem enim agit Filius, quæ & Pater idque ὁμοίως. Ioh 5.19. At verò quum dicimus, Deum per Apostolos egisse & agere: non sic potest intelligi, vt de Christo. Agit enim per ipsos, vt per instrumenta: sed vita, & intelligentia prædita. Quare simile ab Apostolis ad Christum, non valet. Ex iis operibus optimè sequitur Christum esse Deum, non autem Apostolos. Exemplum vnum adfero ex Actis, & epist. ad Rom. Act. 2.32. Rom. 8.11. Pater dicitur suscitasse Filium suum à mortuis: & tamen alibi legimus, Christum suscitasse seipsum & suam resumsisse animam. Iohann. 2.19 & 12.18. quomodo hæc cohærent? Quoniam Filius eandem suam humanam naturam per eandem virtutem, quæ Patri & sibi est communis, resuscitauit: sicut & Pater idem facit. Ideò ad Corinth. Christus dicitur viuere (quà homo) ex virtute Dei: quæ scilicet vtriusque est communis. 2. Cor. 13.4. Ad locum vero ex altera ad Cor. 5.19. *Deus erat in Christo*: si nomine Dei intelligas Patrem: sic exponitur, vt ante dictum est. Ita enim Pater sibi mundum reconciliauit in Christo, & per Christum: vt Christus verus fuerit reconciliator, non autem instrumentum reconciliationis. Quare nihil contra Christi facit Deitatem. Pater enim dicitur esse, & est in Christo Essentia: quia vna est vtriusque. Sed mihi non displicet illorum sententia

qui

qui indefinitè hîc capiunt nomen Dei. In Christo igitur homine erat Deus, hoc est, Deitas ipsa, seu plenitudo Deitatis corporaliter, mundum sibi reconcilians. Quis est reconcilians? Deus. Per quid reconcilians? Per corpus & per sanguinem Christi: vt per efficax sacrificium; & ideo efficax, quia corpus & anima erant, & sunt illius, qui Deus est. Tantum igitur abest, vt hinc efficiatur, Christum non esse efficientem reconciliationis causam, vt contrarium potiùs euincatur, sua sc. Deitate talé esse causam, sicut sua humanitate propter vnionem cum Deitate, causa fuit materialis salutis omnium. Suprà etiam demonstratum fuit Christum non tantùm fuisse Mediatorem & distributorem bonorum cœlestium, sed etiam auctorem: quæ ibi dicta sunt, huc etiam pertinent.

At Christus (inquiunt) in cruce orauit Patrem, vt ipse ignosceret, h.e. condonaret peccata illis qui crucifigebant. Luc.23.34. Non igitur Christus propriè condonabat peccata, sed tantum remissionem peccatorum à Patre impetrabat, instrumentú[m]que erat, per quod Pater peccata condonabat, & condonat. Idquod de aliis quoque id genus operibus, quæ ad salutem nostram pertinent sentiendum est. Quare ex iis operibus concludi nequit, Christum Deum esse.

Fallacia hîc est, quæ dicitur à dicto secúdùm quid ad dictum simpliciter. In Christo enim duæ sunt naturæ, diuina & humana. Non simpliciter, hoc est, secundum vtranque rogauit Patrem: sed secundum humanam. Deinde in Christo aliud est persona ipsa Christi: & aliud officium, quod ei iniunctum erat à Patre: nempe officium Mediatoris. Respectu igitur officij, & quatenus Mediator: peccatorum remissionem impetrabat, & impetrat Electis. Sed quatenus Deus: peccata non minus ipse condonat quàm Pater. Ac quod de remittendis peccatis dicimus, idem de aliis huiusmodi actionibus sentiendum esse docentus: idque è sacris literis. Quare neque exceptio Spiritus Ochiniani nostrum infirmat argumentum, ab operibus ad salutem Ecclesiæ attinentibus, ductum.

VIII. Sexta argumentorum series, erat eorum, quæ sumuntur à loco, vnde dicitur ad nos venisse, à quo tamen nunquam discessit: hoc est, à cœlo. Item à loco quo dicitur venisse vbi tamen anteà erat: nempe in hunc mundum. Denique à loco, vbi regnat in cœlo, & in terra, & in cordibus omnium Electorum. Neque enim hæc in puram creaturam competere possunt: quando creatura omnis finita est, & circumscripta. Qui autem est, sua essentia, infinitus, & immensus sit essentia necesse est.

Ad hoc argumentum ab immensitate ductum, Sic excipiunt inimici Christi. Etsi Christus dicitur esse & verè est in cœlo & in terra, & in singulorum etiam Electorum cordibus inhabitat: minimè tamen inde consequitur, Christum esse immensum, & infinitum natura: ac proinde puram non esse creaturam: quàuis teuera inde efficiatur, eum pluribus esse in locis. Nam & cœlum & terra creata cum sint: immensa non sunt. Electorum etiam numerus: imo omnium hominum certus & finitus est. Qui igitur in ipsis habitat: infinitus esse non potest, nempe immensus.

Respon. Primò hîc admittitur fallacia figuræ dictionis. Scriptura enim quum dicit, aliquem esse in cœlo, & in terra: non intelligit eum includi intra hoc cœlum & terram, eóque finitum esse: sed intelligit eum esse vbique, supra & infra omnes cœlos, omnésque creaturas: ac proinde esse immensum. Sic apud Iere.23.24. ait Deus: *Cœlum & terram ego impleo.* Annon hisce verbis liquidò indicat Deus, se immensum esse, quem cœlum & terra capere non possint? Sic Dauid? *Quò ibo à Spiritu tuo? si ascendero in cœlum, si descendero in infernum*, Psalm. 139.7. Sic de Christo intelligit scriptura cùm dicit eum esse in cœlo & in terra. Proinde etiam ad Ephe.4.10. dicitur Christus esse supra omnes cœlos. Imo Ioh. ait, esse eū in sinu Patris, & in Patre: Io.1.18. & 14.10. Pater autē nullo concluditur loco. Secūdò, quòd dicunt concludi quidem iis locutionibus, Christum multis in locis simul esse: sed nō inde sequi, puram non esse creaturam: falsum est. Imò necessariò illud sequitur. Nulla enim creatura multis in locis simul esse potest, sua substantia. Tum quoniam nulla creatura corporea, tantæ est magnitudinis, vt impleat cœlum & terram: id quod solùm de se prædicat Deus, tū quia nulla creatura spiritualis definitur ibi esse: vbi non operatur. Nulla autem simul multis in locis operatur: vt apud omnes doctos extra controuersiam est. Ergo si Christus multis in locis simul, imò vbique esse prædicatur: necessariò euincitur: fieri non posse, vt pura sit creatura. At (inquiunt) Pater genuit Filium. Non est igitur immensus Filius. Negatur illatio, imò retorqueo: Pater genuit Filiū. Ergo eadem essentia est Filij, quæ & Patris. Non enim genuit Filium, nisi de sua substantia. Nō per participationem, (est enim impartibilis.) Totam igitur & eandem substantiam, accepit Filius nascendo: quam Pater habet. Atqui Pater sua essentia immensus est. Igitur etiam Filius. Verum enimuero ad illud speciatim excipiunt; *Nemo ascendit in cœlum, nisi Filius hominis, qui est in cœlo*, Ioh.3.13. & duas adfert interpretationes Spiritus Ochinianus. Primam: quod dicit, *Qui est in cœlo*, perinde esse, ac si diceret, Qui erat in cœlo. Sicut ipse alibi Christus exprimit dicens: *Si videritis Filium hominis, &* (id est, in cœlum) *ascendere vbi erat prius.* Io.6.62. Non igitur ex illo loco colligi potest, Christum codé tempore fuisse in cœlo & in terra. Sed quid hoc est, nisi torquere scripturas: cum ex verbo (*est*) faciat verbum (*erat*) Ita vt neget Christum tum fuisse in cœlo, cùm hæc loqueretur? At alibi ait: *vbi erat prius.* Non igitur, cùm hæc diceret, adhuc erat in cœlo. Quasi verò pugnent inter se aliquem fuisse prius in vno loco, & adhuc ibidem eundem esse. Sic igitur & nos inferemus: *in principio erat λόγος, & λόγος erat apud Deum.* Iohan.1.1.1c. Ergo non est amplius apud Deum Item, *λόγος in mundo erat, & mundus per ipsum factus est.* Ergo non est amplius in mundo. Dixit igitur Christus de se: *Filius hominis ascendit* (nempe corpore) *vbi erat prius* (nempe Deitate) Non quòd negaret, se etiam tum esse in cœlo: sed vt significaret, se anteà etiam, h.e. semper, fuisse in cœlo. Altera, quam adfert, interpretatio, ita est inepta: vt eam ipse etiam Ochinus refutet. Proinde eam vt ineptam omitto. Filius hominis, inquit, est in cœlo, id est, cognouit perfectissimè res cœlestes. Sed excipere non desinūt. Etiamsi demus (inquiunt) Christum esse vbique: Non tamé sequitur, eum non esse puram creaturam. Nam non desunt viri alioqui docti, qui docent, Corpus Christi esse vbique. Interim tamen non inde negent, corpus Christi esse creaturam. Egregiam verò argumentandi rationem: ex nouo & paucorum, nescio quorum dogmate, vetustissimam, & verè Catholicam oppugnare veritatem. Deinde falsum assumūt. Non enim docent, corpus per se, vbique esse: sed propter vnionem corporis cùm λόγῳ, quem vt verum Deum, vbique esse constat, & tarentur: hypostaticam. Quanquam in hac ratione hallucinantur.

Septimus locus eorum fuit argumentorum: quæ ducuntur à cultu, & ab omnibus illius cultus partibus, qui soli debetur Deo, nempe, à fiducia, ab adoratione, ab inuocatione, &c. Quæ omnia cùm etiam Christo in nouo Testamento attribuantur: conclusimus eum non esse puram creaturam. Exceptiones aduersus hoc argumentum fuerunt anteà à nobis refutatæ. Hæc vero est summa exceptionum aduersus præcipua illa argumenta primi generis: quibus scilicet demonstratur ex nouo Testamento: Christum non esse puram creaturam.

CAPVT V.

Responsio ad exceptiones, quibus Antichristi conantur eludere loca illa, vbi Christus appellatur Filius Dei: ex quibus fuit antea à nobis confirmata ipsius Deitas.

VENIO itaque ad loca alterius generis: nempe ad testimonia vbi Christus appellatur Filius Dei. Ostendimus enim illorum locorum circumstantiis Christum appellari Filium Dei non adoptione: sed natura, ex Patris substantia ante mundi creationem genitum. Ac proinde esse Filium Dei naturalem, verúmque & æternum Deum. Aduersus pleráque omnia huiusmodi testimonia excipiunt Aduersarij & hostes Christi. Omnia autem hæc loca, sigillatim recitare, & singulas aduersus ea exceptiones refellere: nimis longum foret, & verò etiam inutile. Præsertim cùm iā maxima ex parte refutatæ sint. Contraho igitur omnia in summam. Omnes illorū locorum, vbi Christus vocatur Filius Dei, circūstantiæ: quibus demōstrauimus, Filium esse eū nō adoptione, sed natura: eóq; Filium ex eadem Patris substantia genitū ante mundi constitutionem, ac proinde verum Deum: omnes (inquam) illi loci aut pertinent ad honorē & cultum Dei: quòd scilicet is cultus, & honor, in huiusmodi locis Christo attribuatur? Aut pertinent ad opera, quæ solius Dei esse possunt: quòd hæc Filio etiam adscribantur. Aut ad attributa Dei referuntur: quorum attributorum præcipua sunt, Æternitas & Immensitas. Verùm ad omnes contra hæc argumenta exceptiones, satis mihi iā respondisse videor. Aut deniq; locorū illorum circumstantiæ pertinent ad proprietates personales ipsius Christi: quibus vera eius Deitas demōstrata est: vt quod is solus appelletur cū articulo præposito ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ quod vocetur [illegible]

κύριος μονογενὴς ὁ ἴδιος, proprius Dei Filius; & si quæ alia sunt, quæ planum faciunt, Christum esse Filium Dei Patris natura, & æternum. Aduersus hæc testimonia excipiunt. Ac primùm quidem aduersus argumentum, inde petitum, quod is solus vocetur ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. vnde nos colligimus, Christum alterius esse generationis, filiationis, naturæ, quàm reliqui omnes filij Dei. Aduersarij verò, non hoc inde concludi: sed tantùm, quòd sit omnium aliorum filiorum Dei excellentissimus, id quod in naturam creatam optimè potest cadere: Siue Christus sit, ex Arij sententia Spiritus ante mundi constitutionem creatus: siue purus homo, vt voluit Samosatenus.

Respondeo: Aduersus hanc & alias exceptiones contra nostra argumenta, tam ex hac, quàm ex alijs proprietatibus personæ Christi, ducta, nunc respondendum est. Ergo si nulla alia essent argumenta quibus probaretur, Christum esse Dei Filium natura, eóque verum Deum, nisi quod articulus præponitur illi semper, quum appellatur Filius Dei: nostra certè ratio admodum esset infirma: & quod Aduersarij contendunt, non posset facilè refutari. Sed alia sunt innumera, propter quæ fieri nequit, vt Christus appelletur ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ: hac tantum de causa, quòd sit inter omnes reliquas creaturas, & adoptione factos filios Dei, excellentissimus: non enim simpliciter vocatur ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ: quasi factus talis, sicut & nos: sed genitus esse prædicatur ex Patre Deo, & appellatur vnigenitus Dei Filius. Generatio autem non fit ex donis, sed ex substantia, & ex natura parentum. Quomodo igitur est vnigenitus Dei Patris Filius, si non est, nisi eius naturæ, cuius & reliqui filij Dei creati? Vnigenitus enim dicitur, qui solus est ex aliquo genitus: & ideo nullos habet eiusdem naturæ, ex eodem patre aut matre fratres. Neque est vt dicas, appellari vnigenitum: quia vnicus ipse ante mundi constitutionem Spiritus est creatus, & adoptione factus Dei Filius, per quem facta sunt reliqua omnia. Nam aliud est, esse genitum, aliud esse creatum. Ideo Apostolus ad Coloss. 1.15. Christum non appellauit πρωτόκτιστον πάσης κτίσεως: Sed πρωτότοκον, cùm tamen locus postulare videretur, vt vocaretur πρωτόκτιστος. Si puta creatura est: vt omittam quòd adoratur à multis, & adorari iubetur, vt Filius Dei. Hebr. 1.6. Psalm. 2. 12. Nullam autem licet creaturam, vt vt sanctissimam & excellentissimam adorare: vt antea ostensum est. Non fuit igitur vocatus ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ea duntaxat de causa, quod excellentissimus inter reliquos Dei filios, sed quia alterius est generationis, & naturæ, vt pote vnigenitus.

II. At non idcircò vnigenitus appellatur, inquiunt, quia sit vnicus è substantia Patris genitus: Sed quoniam in illum, perinde ac si esset vnigenitus, omnes suas contulit gratias Pater sicut Iohannes docuit, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre plenus gratia & veritate*: nempe ὁ λόγος habitauit inter nos. Ioh. 1.14. Fallacia hic est non causæ vt causæ. Causa enim cur sit vocatus vnigenitus, non potest esse donorum Dei plenitudo: illis de causis, quas antea explicauimus. Non enim est, quasi vnigenitus, sed verus vnigenitus Dei Filius. Ad locum Iohan quasi vnigeniti: Particula ὡς, non significat hic Christum, esse instar vnigeniti, sed potiùs confirmat eum verum esse vnigenitum: quemadmodum tum ex antecedentibus, & præsertim ex principio capitis, tum ex subsequentibus: vbi præter alia Iohann. Baptista dicit, hunc vnigenitum esse in sinu Patris apertè euincitur. Postremo ex verbis Euangelistæ in hac eadem sententia, idem ita manifestum fit, vt nullæ valeant præstigiæ. Sic enim ait: *Et vidimus gloriam eius, &c.* Quænam vero est hæc gloria? Antea ostendimus hoc nomine significari eumam Christi naturam, maiestatem ac potentiam: iuxta illud Ies. 42.8. *Gloriam meam alteri non dabo.* Item Iohan. Euangelista à signis, id est, miraculis, ait patefactam fuisse gloriam Christi, hoc est, Deitatem diuinamque potentiam. Ioh. 2.11. Et Paulus eum vocat Dominum gloriæ. Proinde hoc loco, illud ὡς redditio est causæ: loco quippe qui. Sensus enim est: *vidimus* (ex miraculis, & alijs operibus) *gloriam eius*: hoc est, diuinam potentiam & naturam. Quippe qui vnigenitus est Dei Filius: quasi dicat, nec mirum. Erat enim & est verus & naturalis Dei vnigenitus Filius. Sicut etiam illud, ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. Ephes. 5.8. Dubium igitur non est: quin cum vocet vnigenitum, quia vnicus est, natura Filius nullos habens in ea natura, qua est vnigenitus Dei, fratres. Supra omnes reliquos filios Dei, qui per gratiam filij sunt, tam Angelos, quàm homines collocatus. Ita vt, quod illi conuenit, in nullam creaturam competere possit.

III. Sed audiamus alias aduersariorum ineptias. Vocatur vnigenitus (inquiunt) quia Iesus solus est ex spiritu Altissimi conceptus & natus. Nam etiam ea de causa Filius Altissimi vocatus est, Luc. 1.31. tametsi purus sit homo. Eadem fallacia hic est, quæ supra. Non enim potest hæc esse causa, cur vnigenitus appelletur. Imò est fallacia ex ignorantia vocis vnigeniti. Christus enim quà homo, propriè non est ex Deo genitus, sed à Deo creatus. Non est enim ex substantia Patris Dei, sed tantum matris Mariæ, quanquam vi Spiritus sancti conceptus. Vnigenitus autem dicitur, qui solus ex alicuius substantia genitus fit: & ex eo fratres habet nullos. Vt homo autem quanquam conceptus de Spiritu sancto, fratres habet quàm plurimos, Christus: & sic docet Apostolus, Hebr. 2.11. Deinde constat è Scriptura, & suprà à nobis est confirmatum, Christum, etiam antequam homo esset, verè subsistisse, & fuisse vocatum Dei Filium: idque non ratione prædestinationis, neque respectu futuræ natiuitatis ex virgine, sed quia reuera Filius erat Dei. Huc spectant illa dicta: quæ demonstrant Christum fuisse vnigenitum Dei, antequam in mundum venisset: vt, *Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.* Ioh. 1.18. Quibus nobis? Omnibus scilicet electis iam a condito orbe. Ioh. 3.16. Item, *Deus misit vnigenitum*, nempe de cœlo in mundum, vt Christus sæpe explicat, dicens: *Exiui à Patre & veni in mundum.* Ioh. 16.28. Manifestum igitur est, Christum ideo vnigenitum Dei Filium vocari: quoniam vnicus natura est Dei Filius, è substantia Patris Dei ante conditum orbem genitus. Ac proinde argumentum ex hac proprietate personæ Christi, nempe quod solus est vnigenitus Dei Filius, deductum, firmum manet: esse eum Filium Dei naturalem, eóque Deum.

IV. Huc spectat aliud etiam epitheton proprium huius Filij: nempe, quòd solus ἴδιος, proprius Dei Filius sit, & vocetur: vt, *Qui proprio Filio non pepercit.* Rom. 8.32. Proprios autem filios quis eos appellet: qui non è sua, sed ex aliena substantia geniti sunt? Verè igitur Christus est solus è Patris substantia genitus: quia solus est vnigenitus, & proprius Dei Filius. Huc quoque pertinet quod ad Hebr. 1.5. dicitur: *Ad quem autem Angelorum dixit, Filius meus es tu, ego hodie te genui?* An non etiam Angeli filij Dei sunt, & vocantur? Omnino: in Psalm. & apud Iobum Psal. 88.7. Iob. 1.6. Quid hoc igitur est quod negat, Angelos vocatos fuisse à Deo Patre filios, & ad Christum solum ait, dictum esse, *Filius meus es tu*, (nempe solus.) *Ego hodie te genui?* Significat apertè solum Christum, esse Dei Filium. Sed qualem nam? num factum? At ita non est solus. Genitum igitur & propriè genitum. Ideo ait Pater, *Ego hodie genui te.* Ac proinde, verè vnigenitum, & proprium. Proprium quoque huius veri, & proprij & vnigeniti Dei Filij est, vt sit æqualis Patri, naturâ: quemadmodum omnes veri filij natura æquales sunt parentibus. Ioh. 5.18. Hinc colligebamus, Christum Filium esse Dei naturalem, eóque verum Deum: sicut filij etiam nostri, veri sunt homines, & natura nobis æquales.

Excipiunt, Christus nunquam dixit, se æqualem esse Patri. Quòd vero refertur de Iudæis, nempe eos quæsiuisse, vt interficerent Iesum, quia faciebat se æqualem Deo, vocando Deum, Patrem suum: Euangelista non hoc refert, quasi Iudæi senserint, illud ex verbis Iesu colligi posse. Sed quod ex eius verbis occasionem calumniandi captarint.

Respondeo, Primo, quòd aiunt, Christum nunquam dixisse se æqualem esse Patri. hoc falsum esse contendimus. Etsi enim non vsus est iis verbis: reipsa tamen declarauit non semel, se eiusdé esse potentiæ, & maiestatis cum Patre: vt, cum ait, *Ego & Patrem vnum esse*: Ioh. 10.30. Deinde cùm hoc illi obiecissent Iudæi: Is nunquam est illud inficiatus. Qui autem tacet, affirmat: præsertim in accusationibus. Est hic igitur fallacia consequentis. Non enim sequitur: Christus nunquam vsus est istis verbis, Ego æqualis sum Patri: Ergo nunquam sensit, aut docuit se esse Patri æqualem. Potuit enim hoc, alia ratione significasse: vt reuera apertè significauit. Quod verò ad Iudæorum sensum, de verbis Christi attinet:

Primum dico probari non posse, quod dicunt. Qui enim sciunt Iohannem hæc de Iudæis retulisse, quasi per calumniam dicta? Ex verbis certe Iohannis colligi nequit: imo contrarium potiùs demonstratur ex contextu Iohannis. Refert enim tum Iudæos quæsiuisse magis Iesum interficere, cum dixisset se operari ab eo tempore, quo & Pater operabatur. Quid autem hoc aliud fuit, quàm dicere, se parem esse Patri potentia, virtute operandi, & tempore, hoc est, æternitate? Idem confirmatur ex alio Iohannis loco, cum Christus dicendo, se & Patrem vnum esse, Ioh 10.30.31. & significasset, se eiusdem esse potentiæ cum Patre: sustulerunt lapides Iudæi, vt eum interficerent. Interrogati vero à Christo, cur se vellent lapidare? Dixerunt se hoc facere propter Blasphemiam: quod homo cùm sit, faciat se Deum. Ergo etiam tunc senserant Iudæi ex verbis Christi: Christum se prædicare, verùm & naturalem Dei Filium, eóque Deum.

Deum. Deinde etiamsi Iudæi id non potuissent ex verbis Christi colligere, sed per calumniam obiecissent: inde tamen non efficitur, reuera Christum non fuisse & esse æqualem Patri. Sed contrarium potiùs, ex eodem euincitur contextu. Christus enim cùm hoc sibi tanquam blasphemiam obiicerent, nimirùm quod faceret se parem Deo, tantum abest, vt hoc à se tanquam calumniosum depulerit: vt hoc potiùs tacendo confirmârit. Si fuit calumnia: quomodo eam non depulit? talem præsertim calumniam, quæ in dedecus Patris vergebat? Imò disertè totum confirmauit. Ita enim respondit, vt apertè docuerit, se parem esse Patri, virtute operandi: dum dixit, *Quæcunque Pater operatur, eadem & Filius operatur, ὁμοίως*, Iohan. 5.19. Parrem etiam honore: cum ait, *Vt omnes honorent Filium, καθὼς honorant Patrem: qui honorat Filium, honorat Patrem.* Iohan. 5.23. Parem quoque vita, dicendo: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita etiam dedit Filio habere vitam in semetipso*, Ioh. 5.26. Christus igitur prædicauit se Filium esse Patri æqualem, seu per omnia parem. Idem apparet alibi, sicut ante dictum est. Est igitur hic fallacia ex ignoratione figuræ dictionis, in contextu verborum Euangelistæ.

V. Imò Christus (inquit Spiritus Ochinianus) apud Iohannem in capite decimo, ita respondit, vt ostenderit, quod Iudæi ex suis verbis sibi obiecerant, nempe quòd se faceret Deum: illud non esse verum. Sic enim ait: *Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi Dij estis? Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: & non potest solui Scriptura: Me, quem Pater sanctificauit, & misit in Mundum: vos dicitis blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum?* Hîc Christus non dicit, se natura esse Dei Filium, id quod certè (inquit Spiritus iste malus) apertè dicere debuisset: Si talis erat. Sed potiùs disertè docet, se creaturam esse, & beneficio tantùm esse Dei Filium: non autem natura. Etenim non nisi creatura sanctificatur: Ipse autem ait, se fuisse à Patre sanctificatum.

Primùm, quod ait spiritus Ochinianus: Si Christus fuisset verus, & natura Filius Dei, debuisset hoc apertè dicere. Non dixit: non igitur erat. Totum hoc retorqueo. Si Christus non fuisset natura Dei Filius, verúsque Deus: & per calumniam hoc sibi fuisset obiectum à Iudæis: apertè hanc depulisset calumniam, vtpote blasphemiam in Deum Patrem. Non depulit. Erat igitur. Deinde, assumptio falsa est. Aperte enim Christus docuit, se Filium esse Dei natura, eóque Deum: cùm dixit, Se facere opera Patris. Item, Patrem in se esse, & se in Patre. Ex eo enim quòd Christus dixerat, se & Patrem vnum esse: intellexerunt Iudæi, illum se facere Deum. Hoc vero hîc confirmat Christus: cum ait, Patrē esse in se, & se in Patre. Quid enim aliud hoc fuit, quàm quod suprà dixerat: *Ego & Pater vnum sumus?* Confirmauit igitur se vnius esse cum Patre naturæ. Ad hæc, ex argumento Christi colligi non potest, eum voluisse concludere, se purum esse creaturam: quia dixerit se esse à Patre sanctificatum. Est enim Ὁμωνυμία in verbo Sanctificandi. Si pro, facere sanctum, accipias; verum est, solius creaturæ esse, sanctificari. Sed si pro, ad opus diuinum deligere & consecrare, non est solius creaturæ sanctificari. Nam etiam Filius Dei, non solum quà homo, sed etiam quà *λόγος*, hoc est, totus Christus sanctificatus est, hoc est, delectus fuit à Patre, & consecratus ad hoc ipsum: nempe vt esset Mediator & Seruator mundi: quo sensu, Christus loquutus est hoc in loco. Ea enim responsione, Christus primùm ostendit, falsam esse propositionem Iudæorum: nempe, simpliciter esse blasphemiam, si aliqua pura creatura vocetur Filius Dei & Deus. Nam in Psal. Iudices à Spiritu sancto vocantur Dij: idque sine blasphemia. Psalm. 82.6. Inde infert: Ergo, etiamsi pura essem creatura: tamen non propterea sum blasphemus, quia dixi, me Filium esse Dei, & Deum. Deinde à comparatis, vel à minori ad maius, sic arguit, etiamsi purus essem homo, longè tamen verius, me vocaui Deum, quàm illi, de quibus in Psalmis, vocati fuerunt. Illi enim peccatores, & iniusti: Ego autem à Patre sanctificatus, hoc est, sanctus genitus sum. Illi ideò Dei vocari, quia potestatem à Deo acceperunt iudicandi, officiúmque magistratus faciunt. At mihi longè maior potestas tradita est. Pater enim me misit in mundum ad sanctificandum & seruandum omnes electos: & omne iudicium Filio dedit. Non igitur blasphemus sum quòd me vocarim Deum. Sed assurgit altius Christus, & ostendit non purum se esse hominem, vt putabant Iudæi. Nam Pater hunc sanctificauit, antequam venisset in mundum, hoc est antequam esset homo: sanctificauit, inquam, hunc Pater, hoc est, consecrauit ad officium Mediatoris. Ideò ait primò: *Quem Pater sanctificauit*. Deinde ait: *& misit in mundum*. Hoc idem clarius exprimit, dicens v. 37. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere*. Quasi dicat, nolite credere, me & Patrem vnum esse: eóque me, naturalem Filium Dei esse. Si autem facio: quid est, cur non debeatis credere? Si enim mihi non creditis, opera saltē, quæ facio, euincunt, rem ita se habere: nempe Patrem in me esse, & me in Patre: ac proinde me naturalem, & proprium esse Dei Filium. Nullo igitur modo blasphemaui, quòd dicendo, me & Patrem vnū esse, significaui me ita Filiū Dei esse, vt sim Deus. Quare tãtùm abest, vt ex responsione Christi possit colligi, Christum voluisse significare se purum esse hominē, Filium autem Dei beneficio duntaxat: vt potiùs contrariū inde liquidò demõstretur. Ad extremū, etiamsi darem solius creaturæ esse, sanctificari, non inde tamen euinceretur, Christum puram esse creaturam: quia sanctificatus est. Fallacia enim est à dicto secundùm quid, ad dictum simpliciter. Sanctificatus enim est non simpliciter, sed secundùm quid, hoc est, quò ad humanam naturam, sed non secundùm diuinam. Apostolus námque de eodem Christo ait Heb. 2. vers 11. *Et qui sanctificat, & qui sanctificantur: ex vno omnes*. Christus autem nisi esset Deus, quomodo potuisset aut posset nos sanctificare? Sanctificat quidem sicut & viuificat, etiam caro Christi. Verùm non alia ratione, nisi quia cum Deitate hypostaticōs coniuncta est.

VI. Verùm etiamsi daremus (inquiunt) Christū esse Filiū Dei, natura: tamen non sequeretur eum esse Deum. Natura enim is Filius Dei dicitur, qui Filius Dei natus est. Est autē Christus, natus Filius Dei, quando conceptus è S. sancto, natus ex Maria, Filius Altissimi, Luc. 1.35. ὁμωνυμία est in voce, Naturæ. Accipiunt isti pro natiuitate, eáque ex matre. Nos pro essentia, eáque diuina. Sicut & Apostolus dicit Galat. 4. 8. *Natura non sunt Dij*, id est, essentia. Ac verum est, Christum, etiam quà homo est, natura esse Filium Dei: quia conceptus est e S sancto, & natus est Filius Altissimi, non autē factus, quasi antea fuerit homo, sed Filius Dei non fuerit. Verùm in præsentia contendimus, eum esse natura Filium Dei, id est, essentia: quàm ei Pater generando, ab omni æternitate communicauit. Et idem sunt, esse natura Filium Dei, & esse Filium, Patri ὁμοούσιον. Atque hoc est, quod contendimus, ex hoc etiam epitheto Christi proprio; quo appellatur Filius Dei proprius & Patri æqualis, seu par, nempe, natura, Deitate, potestate, honore. Idcircò Angelus non simpliciter dixit Mariæ: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*: sed adiecit, *καὶ Idcóque etiam quod nascetur ex te sanctum, &c.* Luc 1.35. iis verbis significans duas Christi naturas: diuinam sanctificantē, & humanam sanctificatam: & secundùm vtranque natum esse Filium Dei. Sed primò secundùm diuinam ab æterno, deinde secundùm humanam in tempore. Nam etiam antequam fieret homo, Filius erat Dei: idque propriè. Psal 2.7. Prou. 30.4. Et vt Filius Dei descendit de cœlis, & incarnatus est.

VII. Sed demus, inquiunt, Christum ideò natura esse Filium Dei, quia habet essentiam Dei: tamen non sequitur eum esse Deum. Nam etiam Sancti omnes essentiam habent Dei. Ait enim D. Petrus, Participes nos esse, seu compotes, diuinæ naturæ. 2. Petr. 1.4.

Fallacia est, quæ ὁμωνυμία dicitur. Petrus enim, nomine naturæ diuinæ, intellexit diuinā qualitatem, quà Sancti donantur: cùm scil. per S. sanctū nouæ fiunt creaturæ & diuini homines: variis diuinísque ornati S. sancti donis vt ex ipso apparet contextu. Nos autē cùm dicimus Christū esse Filiū Dei natura, hoc nomine ipsissimam Dei essentiā intelligimus, hoc est, τὴν θεότητα, vt Paulus loquitur: Col. 2.9. cùm Petrus loquatur θείας φύσεως, quam θείαν φύσιν appellauit.

Deinde etiamsi quodammodo dici possit in nobis esse diuina essentia, quatenus in ipso viuimus, mouemur & sumus. Act. 17. 28. ipsa tamen Dei essentia dici non potest esse nostra essentia. Nostra enim creata est tota: illa verò increata, omnia creauit, & sustentat sua præsentia. Christus autem ipsa est diuina essentia. Est enim יהוה. Atque hæc est proprietas personæ Christi: nempe, quòd λόγος ita genitus est ex Patris essentia, vt eandem & totam acceperit, quam & Pater habet. Eandem, quia ex aliena non est genitus. Totam quia in partes secari non potest, cùm sit simplicissima, & perfectissima, eóque verè vna: ac proinde solus Christus, Filius Dei Patris est proprius, & vnigenitus, per omnia Patri æqualis, propterea quod vna & eadem est Patris & Filij essentia: quemadmodum abundè in priori parte demonstrauimus. Nullo enim modo dici potest, proprius Dei Filius: si ex alia, quàm Dei Patris substantia genitus est.

Ita manifestum est argumentum, ex locis, vbi vocatur Filius Dei, deductum, esse firmissimum: nempe Christum Filium esse Dei naturalem, eóque verum Deum. Venio itaque ad loca tertij ordinis, seu tertiæ classis. vbi nimirum apertè, ac luculenter, Christus appellatur Deus.

CAPVT VI.

Vindicantur ab Hæreticorū calumniis, argumen-

ta, ex illis locis deducta: vbi Christus disertis verbis Deus appellatur.

EXCEPTIONES aduersus huiusmodi argumenta, duplicis sunt generis. Aliæ sunt generatim aduersus argumentum, quo concludimus ideò Christum verum esse Deum, quia expressis verbis & simpliciter, Deus, Deúsque verus appellatur. Aliæ sunt aduersus certa quædam hac de re loca.

Aduersus igitur argumentum, quo concludimus Christum verum esse & æternum Deum, quia in Scripturis hoc nomine simpliciter appelletur: Excipiunt Antagonistæ: idque variis modis & rationibus. Quærunt enim varias causas, propter quas Christus, licet (vt aiunt) pura sit creatura: nomine tamen Dei appelletur ab Apostolis. Qua in re luculenter demonstrant, se inimicos esse Christi: quando tot, & tam varia excogitant effugia: quibus lucem veritatis declinent, & variis quasi tenebris eam obducant. Aiunt itaque alij, Christum vocari Deum: quia legatum egit Dei, & loco Dei est in mundo. Alij, quia per hunc Spiritum creatum, reliqua omnia condita sunt, & consistunt. Adde, quia per hunc quoque omnia sunt renouata, & in hoc omnes promissiones suum habent Etiam & Amen, hoc est, complementum. Alij propter officium: quia constitutus est seruator, & iudex Mundi. Alij, non propter officium duntaxat, sed etiam propter plenitudinem donorum, & Spiritus diuini: quem in illum Deus, citra mensuram effudit. Cæterum, quia hæ causæ nimis frigidæ, & friuolæ sunt, sicut etiam suprà, cum à nobis refutarentur exceptiones aduersus argumentum ductum à nomine Iehouæ, ostendimus: Idcirco alij alias commenti sunt. Communicatione enim veræ etiam Deitatis, essentiæque diuinæ: Christum verum esse Deum. Quanquam diuersè hoc dictum explicant atque intelligunt. Seruetus explicat; quanquam versutè & callidè, vix vt possit intelligi. Sentit λόγον ante carnem nihil fuisse ὑφιστάμενον, sed Iesum hominem in vtero Virginis, vi Spiritus sancti, ita fuisse ex λόγῳ, sermone, locutionéque Dei ceu ex diuino semine & ex carne. Virginis tanquam materia conceptum: vt hæc caro in Deitatem fuerit absorpta, & conuersa: idque vi mirabilis vnionis, seminis Dei, hoc est, verbi, & carnis Mariæ, iuxta illud: *Et λόγος caro factus est*: Iohan. 1. 14. & ita natum esse Deum, & hoc sensu, nonnunquam ait, Christum esse natura Deum, quia scilicet natus sit, ex Maria, Deus. Vel homo potius diuinus: vt reuera sensit & docuit. Eodem sensu dicit, Christum genitum de substantia Dei Patris: quòd scilicet eius caro, non tam sit ex carne virginis, quàm ex sermone Dei, instar seminis paterni concepta. Summa, etiamsi Christum vocat Deum natura, & de substantia Dei genitum prædicat. Christus tamen nihil est illi, quàm purus homo, & diuinus: plenus Deitate, & donis Dei, non per naturam, sed per gratiam & priuilegium. Nam præter alia scripta libro de Trinitate primo sic ait: *Quia diuina Christi natura, ex verbi arcanis pendet, simpliciore via nunc dicamus Deum posse homini Deitatis plenitudinem communicare, dare ei diuinitatem, maiestatem, potestatem, & gloriam suam.* Posteà subdit exempla Mosis, Cyri, & Salomonis, qui dicti sunt Dei: temporalibus scilicet donis. Inde infert: *Multò fortius, & longe excellentiori modo factus est Christus, Thomæ, & omnium nostrum Deus, & Dominus.* Est igitur Serueto Christus, Deus factus: ac proinde non natura, sed per gratiam Deus. Hæc est communicatio Deitatis, apud blasphemum Seruetum.

R. Sed etiam blasphemia refellitur, tum rationibus suprà positis: tum iis, quæ sequuntur. Si enim humanitas Christi, quæ nomine carnis significatur, transit in Deitatem: creatura igitur erit Creator. Deinde duo erunt Dij, Pater, & Filius: vnus æternus, alter temporalis. Tertio, Scriptura non dicit, carnem versam esse, & absorptam in Deitatem. Sicut neque Deitatem in carnem esse mutatam: Sed ait Deum manifestatum esse in carne: 1. Tim. 3. 16. & Filium Dei venisse in carne: 1. Io. 4. 2. Item passum esse in carne: 1. Petr. 4. 1. & natum ex semine Dauidis κατὰ σάρκα. Rom. 1. 3. Caro igitur non transiit in Deitatem. Denique non erit Christus verus, & natura Deus: quamuis verbis hoc simulet Seruetus.

II. Haud multum diuersa est aliorum sententia: qui Seruetum secuti sunt. Ij enim quem vnum, & solum verum, æternum, omniúmque rerum Creatorem, Deum prædicant Scripturæ: Hunc ad solam Patris personam, excluso Filio, & Spiritu sancto, referunt atque restringunt. Ab hoc verò statuunt prædestinatum fuisse hominem quendam, qui tandem natus, vocatus est Iesus: vt is Mediator inter Deum & homines constitutus, vi sui sanguinis peccata nostra expiaret, nósque Deo Patri reconciliaret: & æterna vita donaret. Atque vt hoc efficere posset: Patrem constituisse in hoc homine citra peccatum concepto, tota suæ Deitatis plenitudine, corporaliter inhabitare: & hac de causa voluisse, vt iste homo Iesus etiam antequam nasceretur, cum scilicet Patribus eum promitteret: non solùm Filius Dei, verùm etiam Iehouæ nomine vocaretur. Vbi itaque venit plenitudo temporis, hunc hominem ex Spiritu sancto (qui ipsis nihil aliud est, quam virtus & potentia Dei, non substantialis & subsistens, sed nescio quæ) in vtero virginis conceptum fuisse: & in hoc, Deum Patrem corporaliter habitasse, & habitare, suæ Deitatis plenitudine: ita vt propter hanc vnitionem diuinitatis paternæ, cum homine isto Iesu, meritò ipse Iesus Christus appelletur tam Filius Dei vnigenitus, & Deus verus, quam Filius hominis & verus homo. Referam quædam ipsorum verba ex confessione edita Claudiopoli Anno 1570. *Est autem is de quo nobis institutus est sermo, Dei Filius, Iesus Christus, secundùm carnem, in veris hominibus rectè censetur: idem tamen secundùm sanctificationis spiritum seu Deitatem Patris in ipso inhabitantem corporaliter, ad Deum rectissimè genus suum refert: quippe Filius Dei vnicus, ac Deus verus, cum eximia potentia, & gloria declaratus, &c.* Et paulò pòst: *Sicut autem*, inquiunt, *vnus tantùm est Deus, nempe Pater, vna item diuinitas, sapientia, iustitia & misericordia: ita eadem hæc est vna diuinitas, sapientia, iustitia & misericordia super & in Filium Iesum Christum opulenter per vnctionem Spiritus sancti effusa, in eóque conspicua facta est, vt ita in hoc nostro Deo, qui se in carne sic manifestauit, Deum Patrem alioqui in luce habitantem inaccessa, apprehendere queamus, &c.* Et mox: *Denique*, inquiunt, (vt in pauca rem conferamus) *hæc omnium Electorum Dei, vera & pia, quam amplectuntur, doctrina est, Iesum Christum in plenitudine temporis in lucem hanc editum, esse illius vnius æterni, veri, viui & Altissimi Dei, Patris scilicet, vnicum Filium, cuius non tantùm caro per Spiritum sanctum in vtero Virginis formata sit: verùm etiam, cui Deus Pater dederit propriam totam diuinitatis suæ plenitudinem, per eundem suum, in ipso quiescentem sapientiæ, intelligentiæ, timorísque Spiritum, cuius vnctione eum nobis fecit Dominum & Christum, cuius vi ac potentia ille declaratus est verus Dei Filius, Deus benedictus in secula, ac noui Mundi instaurator. Proinde duo nobis in Christo Domino nostro spectanda sunt: Primò, miranda ipsius natiuitas, quæ constituto tempore, virtute Spiritus sancti, in vtero materno, absque labe & peccato omni conceptus, tandem verus homo in mundum prodiit. Deinde, diuinitas, quæ reuera nihil aliud est, quàm virtus & efficacitas Patris omnipotentis, seu Spiritus sanctus inhabitans, cuius in ipsum abundè, & sine mensura effusi beneficio, hoc est consequutus, vt in Scripturis passim Filius Dei, Iesus Christus, Dominus, ac Deus appelletur.* Hæc omnia ibi.

Resp. Sententia hæc, hæresis est, partim Sabelliana: partim Samosateniana ac Photiniana, partim denique Eutychiana. Sabelliana quidem, quoniam vera, & verè inter se distincta tria in Deo ὑφιστάμενα tollit: solámque Patris personam admittit: ac dum plenitudinem Deitatis in Christo corporaliter inhabitantem, contendit esse Patrem ipsum: vult cum Sabellio, & Praxea, ipsum Patrem sibi carnem, ὑποστατικῶς copulasse, factum esse hominem, passum ac mortuum: contra apertissima Scripturarum testimonia, quæ docent, non Patrem, sed τὸν λόγον, factum esse carnem, & Filium, semen Abrahæ assumsisse, in carne vestiisse, & inter nos habitasse, &c. Samosateniana autem ac Photiniana hæresis est, quoniam cùm neget plenitudinem Deitatis corporaliter in humana Christi natura inhabitantem, esse ipsum λόγον, Filium Dei: & id, in quo illa Deitas inhabitat, nihil aliud sit, quàm creatura, humana scilicet anima & caro: Idcirco apertè & reipsa statuit cum Samosateno, & Photino, nihil aliud sua esse natura, nisi nudum hominem contra apertissima Scripturarum testimonia, quibus docemur Christum verum esse, & natura Deum, super omnia benedictum, verúmque Iehouam. Denique verò Eutychiana est stulta phantasia, execrabilísque blasphemia. Cùm enim doceat suum Christum, hoc est, nudum hominem: propter plenitudinem Deitatis paternæ in eo inhabitantem, verum esse Deum: efficit vt humana Christi natura, anima, & corpus, propter vnionem hypostaticam cum plenitudine Deitatis, hoc est, (de ipsorum sententia) cum persona Patris, facta sit verus Deus: & ea re omnipotens: immensa, omnia implens. Atq; ita duos apertè constituit Deos, Patrem inhabitantem, & Filium Iesum Christum, inhabitatum, vnum increatum, alterum creatum: vnum Creatorem, alterum eius creaturam: vnum æternum, alterum temporalem: vnum inuisibilem, alterum visibilem, quo quid execrabilius dici excogitatíve potest? Hoc autem ita sese habere, manifestum est. Nam quum ea, quæ retulimus, scribunt, aut sentiunt, solum inhabitantem Patrem, verum, eóque sua natura Deum esse, Christum vero inhabitatum, purum sua natura hominem. Aut ipsum etiam habitatum Iesum Christum, verum esse eóq; natura Deum.

Si illud: cur igitur præter Patrem, Christum quoque vocant verum Deum? Nulla sane ratio est, cur id dici verè possit, cùm ipsa res creata nullo modo fieri possit increata, eóque verus & natura Deus. Sed officio duntaxat & plenitudine donorum fuerit Deus: eóque χαριστικῶς, & titulotenus, non autem verus. Si verò alterum: apertè itaque duos faciunt Deos, vnum increatum, alterum creatum, quo, vt dictum est, nihil absurdius dici potest. Quare necessario efficitur, vt aut solus Pater sit Deus: aut si Christus quoque verus est Deus, is persona sit à Patre distincta & æterna: quæ in tempore homo facta, altera sua natura, increata scilicet, maneat Deus: quando humana sua natura, Deus verus esse non potest.

At Christus, inquiunt, verus est Deus propter inhabitantem in ipso paternam Deitatem corporaliter, non autem sua humana natura. Verùm creatura, vt vt in ipsa, tota Deitatis plenitudo corporaliter inhabitet: fieri tamen nullo modo potest verus eóque natura Deus. Quare solus Pater inhabitans verus remanebit Deus, & Christus inhabitatus, impiè & iniustè verus vocabitur Deus.

At nonne (inquies) & vos è loco Apostoli propter plenitudinem Deitatis in Christo inhabitantis corporaliter. Col. 2.9. contenditis Christum verum esse Deum? Maximè. Vbinam autem habitat plenitudo Deitatis? In humana Christi natura. An non igitur & vos ex humana natura alterum facitis Deum, & ita duos statuitis Deos, vnum creatorem, alterum creaturam? Minime vero. Non enim ex loco Apostoli contendimus, id, in quo habitat plenitudo Deitatis, humanam scilicet Christi naturam, propter vnionem hypostaticam cum illa Deitatis plenitudine, esse Deum: sed ipsum Christum tota Deitate inhabitante, & perfecta humana natura inhabitata, constantem: verum esse Deum: idque respectu Deitatis inhabitantis.

At nos quoque, inquies, non aliter docemus Christum esse verum Deum, quàm respectu Patris ὑποστατικῶς in Christo homine inhabitantis. Sed præter quàm quod efficitis contra apertum Dei verbum, vt Pater sumpserit carnem, factus sit homo, & passus sit in carne: falsum est etiam quod dicitis. Scribitis enim præter Patrem, ipsum etiam Christum eius Filium à Patre inhabitatum, verum esse Deum, idque propter plenitudinem Deitatis, hoc est, propter Patrem in ipso inhabitantem. Quod autem inhabitatur: res est creata, humana scilicet Christi natura. Ita velitis, nolitis, duos facitis Deos, Patrem inhabitantem, & creatam naturam inhabitatam. Neque vero aliter potestis dicere, si velitis ista duo tueri: Vnum, quod vos cum Sabellio & Serueto fingitis, nempe Christum ante natiuitatem ex virgine, non fuisse rem in Deo ὑφιστάμενον, seu personam. Cùm vna tantùm sit diuina persona, quæ est Pater. Alterum, quòd propter nimis multa & aperta Scripturarum testimonia, inficiari non potestis, nempe Christum verum esse Deum: Si, inquam, illud primum velitis cum vestris præceptoribus tueri: & hoc alterum, nobiscum confiteri, non potestis aliter docere, quàm præter Patrem inhabitantem, ipsum quoque creatum Filium inhabitatum, Deum esse: eóque duos esse deos, vnum creatum, alterum increatum. Nos verò hoc absurda & impia nunquam docemus, neque cogimur docere. Ratio est, quoniam quæ plenitudo Deitatis in humana Christi natura inhabitat corporaliter: eam dicimus esse non Patrem, sed τὸν λόγον, Filium, personam à Patre distinctam: Patri tamen coæternam & ὁμοούσιον. Ita firmata hac pluralitate & distinctione verarum in vno Deo personarum, tanquam Anchora totius de Deo doctrinæ: euitamus omnes scopulos, & tutò in pelago huius doctrinæ de Deo, quæ in sacris literis continetur, nauigamus: Patrem verum esse Deum credentes, & præter hunc (vt tam de Spiritu sancto taceamus) Filium quoque Iesum Christum, ex Deitate inhabitante, & ex humana natura inhabitata constantem; sicut vnius respectu verus est homo in tempore, ita alterius causa verum esse ab æterno Deum, constanter confitentes.

At ista ratione videmini duas statuere deitates, vnam Patris, quæ minimè in homine Christo inhabitet: & alteram Filij, quæ inhabitet: cùm tamen Apostolus vnam tantum prædicet deitatem, eámque totam in Christo homine inhabitare dicat. Minime vero duas statuimus deitates, sed vnam tantùm, eámque totam in Christo corporaliter inhabitare, cum Apostolo dicimus: & totam sibi carne ὑποστατικῶς copulata factam esse hominem. Sed sicut diuersis subsistendi modis ea vna μία καὶ ἀδιαίρετος subsistunt Pater, Filius, Spiritus sanctus, vt supra abundè declaratum est: ita nos eandem non vno modo consideramus, neque considerandam esse docemus. Consideramus enim eam alio modo, quatenus est in Filio, & alio quatenus in Patre: sicut etiam alio modo subsistit Pater, & alio modo Filius. Ille ex se, iste ex Patre. Quatenus igitur in Filio est, dicimus eam corporaliter in humana Christi natura habitare: non autem quatenus eadem est in Patre. Nam vt ita verba Pauli interpretemur, cogit Scriptura, & fides Christiana: quæ docet solum Filium carnem sumpsisse, & factum esse hominem. Plenitudinem autem Deitatis habitare in carne corporaliter: nihil aliud est, quàm totam Deitatem factam esse hominem. Imò hinc apparet luculentissime veritas fidei nostræ de Patre, & Filio, vno eodémque naturâ Deo: vna, eadémque essentia. Vna enim ex parte plenitudo Deitatis nihil aliud est, quàm tota Deitas, certum verò est Patrem esse ipsam Deitatem. Ex altera autem parte, tota Deitas, dicitur incarnata, quia plenitudo Deitatis habitat corporaliter in humana Christi natura. Est autem certum, solum Filium esse incarnatum. Est igitur etiam ipse tota Deitas. Quare Pater & Filius, vna eadémque Deitas indiuisibilis. Distinguitur tamen Pater à filio. Ille enim subsistit ex se, cùm à nullo sit: iste ex Patre, ex cuius substantia genitus est. Eadem igitur essentia diuersimode consideretur, necesse est: iuxta diuersos subsistendi modos, quibus diuinæ personæ subsistunt. Ita apparet à nobis minimè duas fingi Deitates: Sed vnam tantum cum sacris literis credi, & prædicari: quanquam alium esse dicamus Patrem, & alium Filium, Patri ὁμοούσιον: ac Filium carnem sumpsisse, non autem Patrem. Atque hæc causa est, cur ex inhabitante Deitate in Christo Iesu, rectè concludimus, præter Patrem, ipsum etiam Christum verum esse Deum: quia scilicet nomine Christi non intelligimus, vt vos, solum illum hominem Iesum, vel vt melius loquar, solam humanam Christi naturam: Sed intelligimus æternam personam à Patre distinctam, duabus constantem naturis, Diuina nimirum, idque ab æterno, & humana, idque in tempore. At vos qui nomine Christi, nihil aliud intelligitis, quàm puram creaturam humana tantùm anima, & humano duntaxat corpore constantem: ex inhabitante in Christo paterna Deitate, licet possitis euincere ipsum ὑφιστάμενον Iesum Christum, verum esse Deum: respectu Patris inhabitantis, quo cum ὑποστατικῶς (si hoc vobis daretur, quod dari non potest) vnitus sit: nunquam tamen ipsum Christum quatenus distinguitur à Patre inhabitante, probare poteritis verum esse Deum, cum pura sit, vestro iudicio, creatura Christus. Sed semper eodem recidet vestra argumentatio ex loco Apostoli, vt aut solum Patrem concludatis esse verum Deum: aut ex creatura, nouum fabricetis Deum: & ita duos fingatis Deos; vnum æternum, alterum temporalem, vnum creatum, alterum increatum: eóque vnum adorandum, alterum nequaquam: quando solus Deus, qui fecit cœlum & terram, & qui à nemine factus est, nobis adorandus proponitur in sacris literis. Proinde necesse est, vt aut desinatis prædicare Christum esse verum Deum, & ita manifestè vestram prodatis impietatem, aut nobiscum fateamini, Christum personam esse æternam, à persona Patris distinctam, duabus constantem naturis, diuina ab æterno, humana in tempore.

III. Alij aliter intelligunt, Christum communicatione Deitatis, Deum esse, quàm Seruetus vel eius discipuli senserint: nempe ante mundi constitutionem.

Respondeo: Sed hîc est ἀμφιβολία. Duobus enim modis intelligi potest, factam esse hanc Deitatis seu diuinæ essentiæ communicationem. Primò ita, vt ille, cui dicitur fuisse communicata, antea fuerit huius expers, ac postea huius particeps fuerit factus. Quemadmodum & nos omnes primo fuimus sine natura diuina, eo sensu, quo accipitur apud Petrum: hoc est, sine donis Spiritus sancti. 2. Petr. 1.4. Deinde facti sumus participes huius diuinæ naturæ. Si sic etiam intelligant communicatam fuisse Christo, hoc est, λόγῳ ante mundi constitutionem, ipsam diuinam essentiam: præter alia, hæc duo consequenter absurda & impia: nempe λόγον fuisse, esséque creaturam: factúmque non genitum: Et factam fuisse hanc communicationem, non per naturam, sed per gratiam: ac proinde Christum non verum esse & natura Deum: sed per gratiam. Hoc autem totum satis refutatum est. Deinde ita intelligi potest hæc diuinæ naturæ communicatio, vt cui dicitur esse communicata, is nunquam huius expers fuerit: sed iam inde ab omni æternitate, per generationem, hanc sibi communicatam habuerit: & quidem totam atque eandem, quam & Pater: sic sentit Ecclesia Christi. Hinc verò tantùm abest, vt consequatur, Christū non esse verum & natura Deum: vt contrariū potiùs efficiatur. Quia vnam & eandē prorsus, & totam habet Filius deitatē seu diuinam οὐσίαν, quæ est & Patris: idq; ab æterno, per generationem ineffabilem: idcirco fit, vt verus sit, & natura, non autem gratia Deus. Cur enim Pater verus est, ac natura Deus? Quia ipse est hæc æterna & perfectissima essentia. At Filius quo-

que est hæc eadem essentia: quia à Patre in sui generatione, communicatam habet. Verus igitur est, ac natura Deus. At Pater à seipso est hæc essentia: Filius autem est eadem, sed communicata. Fallacia est non causæ vt causæ. Causa enim cur Pater sit verus Deus, non est modus subsistendi, diuersus à modo, quo subsistit Filius: sed est ipsa diuina essentia. Quænam obsecro est ratio: cur Adam & Eua, & Abel, tam ij, quàm ille homines sint? Nimirum, quia eadem natura humana, in singulis est. Etenim tam Abel & Eua, constant anima & corpore humano: quàm etiam Adamus. Diuersus tamen est modus, quo Adamus hanc naturam: ab iis, quibus Eua & Abel. Adamus habet immediatè à Deo per creationem, ex nullo alio homine. Eua habet ex Adamo, per fabricationem ex costa Adæ: Abel habet ex Adamo & Eua per generationem. Nunquid igitur non erit homo Abel, vt Adamus: quia ab illo naturam accepit humanam: non autem ita Adamus ab alio homine? minimè verò. Ergo licet Filius totam Deitatem à patre acceperit, Pater vero à nullo, non inde tamen efficietur, quin Filius perinde sit verus Deus atque pater.

Atque hæc est responsio in genere, ad omnes exceptiones, quæ fiunt contra argumenta ex iis locis deducta: vbi Christus simpliciter & absolute Deus appellatur. Nunc seorsim refutandæ sunt exceptiones, quæ aduersus præcipua quædam loca, in quibus Christus appellatur Deus: fieri solent.

IIII. Primus ac præcipuus locus, est primùm Iohannis caput: *In principio erat ὁ λόγος & λόγος erat apud Deum* (Patrem:) *& iste λόγος erat Deus.* Hinc attendimus τὸν λόγον, qui postea factus caro, vocatus est Christus: Primo æternum fuisse & esse: quia *in principio erat.* Deinde personam à patre distinctam, sed à patre inseparabilem: quia *ὁ λόγος erat apud Deum.* Denique verum esse Deum, quoniam ait: *& λόγος erat Deus.* Exceptiones aduersus hunc locum, quæ fiunt tam ab Arianis, quàm à Samosatenianis & Seruetianis, suprà vidimus; & eorum interpretationes refutauimus. Summa exceptionum est. Christum Deum vocari, aut officio, aut plenitudine donorum Dei, & Spiritus: aut conuersione carnis in Deitatem Sed hæ crassiores sunt refutatæ. Postrema, quę sibi videtur propius accedere ad veritatem, cùm tamen ab ea infinito absit interuallo, est illorum, qui dicunt, hic λόγον, vocari Deum, non qualis est pater: sed inferiorem ac minorem: nempe Deum communicatione deitatis ex alio: cùm Pater sit Deus ex seipso. Et hoc inde euinci; quod Pater vocatur Deus cum articulo ὁ θεὸς: cùm ait Ioh. *& sermo erat πρὸς τὸν θεὸν* id est, Patrem. De Filio autem, seu λόγῳ, sine articulo καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Resp. Primo, quod aiunt de communicatione Deitatis, paulo antè quomodo possit intelligi declaratum est: nimirum nos quoque dare, λόγον esse Deum communicatione Deitatis, sed totius, non ex parte: sed eiusdem, non diuersæ: sed ab æterno, non in tempore. Et per generationem, non per donationem & gratiam. Denique ei, qui nunquam hac caruerit: non autem ei, qui aliquando substiterit citra hanc. Nam de hac ait Iehoua: *Gloriam meam alteri non dabo.* Iesa. 42.8. Quod verò hinc inferunt λόγον, inferiorem esse Deum, & minorem Patre, ostendimus non consequi: quòd modus subsistendi diuersus, non diuersos constituat Deos: sed eadem essentia, eundem Deum. Ad articulum quod attinet præpositum, vel non præpositum voci θεῶ, respondemus: nō inde inferri posse, τὸν λόγον ideo non esse verum & perfectum Deum, vti etiam Patri est, quia vocatur Deus sine articulo præposito. Nam ipse etiam Pater, Deus vocatur sine tali articulo, in eodem capite, sic enim ait Ioh Bap. θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Item Iohannes Euangelista ait de Christo, λόγος θεοῦ ἐξήγήσατο. Ioh. 1.18. & 13.3. Et mox cum articulo de eodem Patre dicit, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει. Non igitur idem Pater erit Deus, & maior propter articulum: & minor, cum sine articulo nominatur. Quòd si hoc non sequitur de Patre: cur id de Filio concludant? Deinde alibi Filius cum articulo præpositiuo Deus vocatur. Thomas enim ait de Christo, ὁ θεός μου. Ioh. 20.28. & Ioh *Hic est ὁ ἀληθινὸς θεὸς* 1. Ioh. 5. 20. Et si igitur in primo capite sine articulo vocatur: non inde tamen propterea sequitur, eum non esse verum Deum, vti Pater est. Non enim semper eandem habet emphasin articulus præpositiuus. Duplici autem de causa iudicant pij & docti viri, omissum fuisse articulum præpositiuum, cùm de λόγῳ dixit Iohann. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος: tum vt melius discerneretur subiectum à prædicato: nempe λόγον esse subiectum: de quo nomen Dei prædicatur: tum vt discerneretur Pater à Filio. Alij ex hoc Iohannis loco, non posse colligi, Filium, Deum esse æternum, vt Pater est: sed contrarium potius contendunt sic argumentes: *In principio* (scilicet rerum conditarum, & temporis) *erat ὁ λόγος.* Tum primùm igitur cœpit esse. Deprauatio est Scripturæ. Non enim ait Iohannes, quod tum cœperit esse: sed quòd tunc iam *erat.* Erat igitur ante principium rerum conditarum. Id quod explicat Iohannes, cùm mox ait: omnia per ipsum facta fuisse. At instant:

Sermo non existit, antequam is, cuius est sermo loquatur.

Atqui Deus tunc primùm loquutus esse dicitur, cùm fecit cœlum & terram Gen. 1.3.

Filius igitur Dei seu λόγος, æternus non est: ideò nec verus Deus.

Quòd aiunt sermonem non existere, antequam loquatur is, cuius est sermo: concedimus de verbo, & sermone vocali: déque effectu diuino, qui extra Deum fiat, at non de interno sermone, consilióve in ipso Deo existente, neque de illo λόγῳ hoc est, filio, per quem facta sunt omnia.

V. Secundus locus est Iohan. 20. Thomas vocat, & adorat Christum, vt suum Dominum & suum Deum: idque proposito articulo ὁ θεός μου. Excipiunt non hinc concludi, esse itaque verum & natura Deum, propterea quod non simpliciter & absolutè appellauit Christum, Deum: sed respectiue Deum suum. Sicut Moses quoque dictus est, non simpliciter Deus: sed respectu regis Ægypti, Deus Pharaonis. Exod 7.1.

Resp. Quasi verò non etiam Pater à Sanctis, vocetur suus Deus, vt in Psalmis frequentissimè David loquutus est, dicens: *Deus meus, Deus meus: Seruator meus, &c.* Nunc igitur propterea non est omnium Deus, eóque verus Deus? Fallacia est non causæ vt causæ. Causa enim, cur sic Sancti his vtantur phrasibus, non est, quòd sentiant, aut quòd velint indicare, quem suum esse Deum dicunt, eum, non esse Deum omniū, eóque verum Deum, sed ex affectu erga Deum, suam erga eum protestantur fidem, quod eum solum pro suo agnoscat Deo, sicut etiam ad Gal. 2.20. Apostolus ad se vnum applicat Christi beneficium, & amorem, dicens: *Qui dilexit me*: Nec tamen alios ab hoc secludens.

Ad tertium locum ex Act 16. nullam reperio in scriptis aduersariorum exceptionem: à nemine enim fuit obseruatus. Scio tamen quid posset obiici. Sed facilis etiam est responsio. Verùm ad quartum locum, ex Act 20 vbi Apostolus ait, Deum redemisse, seu acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: quo ex loco apertè euincitur, Christum, qui solus sanguine suo redemit Ecclesiam, verum esse Deum: aduersus, inquam, hunc locum, non desunt Antichristis exceptiones. Spiritus ille Ochinianus sic construit verba Apostoli: *Ad pascendam Ecclesiam Dei quam* (nempe Christus, de quo antea loquutus fuerat v. 24.) *redemit sanguine suo.*

Resp. At quis non videat, quàm sit violenta & contorta constructio? nempe vt verbum redemit, quod est in v. 28. referatur ad nomen Iesu Christi, tanquam ad suum subiectum, quod est in vers. 24. Adfert igitur aliam interpretationem, malignus ille Spiritus: & ait. *Quam Deus* (Pater) *redemit sanguine suo*, id est, sanguine Christi. Sanguis enim Christi, dicitur sanguis Dei Patris, quia sparsus est voluntate Dei Patris. En alteram insignem interpretationem. Si sanguis dicitur illius, cuius voluntate effunditur: Ergo etiam rectè dici poterit, sanguis taurorum & vitulorum in vet. Test. fuisse sanguis Dei quia voluntate & iussu Dei effundebatur. Imo sanguis omnium Latronum: quia voluntate Dei per manum magistratus effunditur: rectè appellabitur sanguis Dei. Quin sanguis Christi, sanguis fuerit Diaboli: quia voluntate Diaboli fusus est. Deinde dicit Apostolus, *proprio sanguine.* Quomodo autem proprius Dei sanguis dici potest, hac tantùm de causa: quia voluntate Dei sparsus est? Proprius enim sanguis dicitur, qui de nostra est substantia. Proprius igitur est Christi: non Patris. Pater enim nullum in sua, & e sua substantia habet sanguinem: sed solus è tribus personis diuinis, Christus. Non potest igitur eludi locus iste, quin de Christo intelligatur.

Adfert ergo tertiam exceptionem, dicens: *Sanguis Christi, sanguis Dei vocatur: quia Christus Deus est participatione Deitatis.* Si nomine Deitatis intelligit diuina dona, vt reuera intelligit, quicunque igitur participes sunt diuinorum donorum, tam Dij erunt, quàm Christus, nec vllum erit discrimen inter horum & Christi Deitatem: nisi secundum magis & minus: Quo quid magis blasphemum? Si verò intelligat ipsam diuinam essentiam: primo huius nulla pura creatura particeps ita esse potest, vt ea fiat creaturæ essentia: prætetquam quod in partes diuidi nequit. Non potest igitur hoc modo Christus dici particeps diuinæ essentiæ. Si verò totam dicat esse communicatam: aut in tempore, aut ante mundi constitutionem, fuit communicata. Si in tempore: ergo Christus erit Deus temporarius, factus per gratiam: eóque alius à Patre Deus longéque diuersus. Ac proinde non verus Deus, cuius contrarium demonstratum est. Si verò ante omnia tempora: aut verè ab omni æternitate: ita vt iste Filius

Filius nunquam hac caruerit essentia, sicut neque Pater. Ita verus erit sicut & Pater, æternúsque (vt nos docemus) & natura Deus. Aut non verè ab æterno, neque tota fuit communicata: sed ita, vt prius hac caruerit: deinde eam acceperit: idque etiam ex parte. Ita æternus verè non fuerit, nec perfectus, nec natus: sed factus, imperfectus, eoque non verus Deus. Quæ omnia cum ipsis pugnant Scripturis: sicut suprà demonstratum est. Nisi quis fortè inauditum Gentilis errorem tueri velit: Ita ab omni æternitate communicatam fuisse diuinam à Patre essentiam, Filio, vt non eandem, sed aliam acceperit: & essentiatus (vt ipse loquitur) fuerit à Patre. Quo quid portentosius dici excogitarive potuit? Plures enim erunt æterni dij, iique inter se diuersi. Restat igitur vt dicamus, sicut apertè tradunt sacræ literæ: Christum ita verum & æternum esse Deum, vt tamen vnus tantùm sit cum Patre Deus: licet persona distinctus, atque ita distinctus, vt is, non autem Pater, sanguine suo Ecclesiam redemerit. Pater vero per sanguinem Filij. Apostolus profecto ad Heb. docet non potuisse Ecclesiæ peccata expiari nisi per sanguinem illius, qui esset Deus. Ita ibi explicat quod hic in Act. dixerat.

V I. Quintus locus est in epist. ad Rom. cap. 9. vbi de Christo verba faciens Apostol. primum ait: eum esse ex Patribus τὸ κατὰ σάρκα. Deinde mox subdit, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Colligimus inde nos duas esse in Christo naturas. Vnam humanam, secundum quam est ex Patribus. Alteram diuinam: cuius respectu Deus super omnes, & super omnia benedictus: eoque verus & natura Deus appellatur. Excipiunt, hunc locum variè à doctis legi, vt refert Erasmus. Equidem illud membrum, *qui est Deus super omnia benedictus*: optime posse à præcedentibus auelli, vt sit sensus: *Ex quibus est Christus, secundum*, seu quoad *carnem*. Deinde vero per exclamationem: *qui est supra omnia Deus benedictus*, (sit) *in secula*. Quare nihil hinc concludi posse pro vera & æterna Christi deitate.

Resp. Principiò, hæc, quam sequimur, lectio, receptior est in Ecclesia, quàm vlla alia. Deinde Patres omnésque nostri temporis interpretes de Christo alterum membrum interpretati sunt. Tertio scopus Apostoli hanc confirmat interpretationem. Is enim fuit, gentis Iudaicæ dignitatem attollere, vt ex ipso apparet contextu. Quid magis autem ad hanc rem faciebat: quàm si ostenderet Christum esse non solùm hominem, ex nobilissimis maioribus natum: verùm etiam super omnes hos Patres adeóq; super omnia Deum: qui tamen dignatus est, ex huius populi semine, fieri homo? Postremò Antithesis Apostolica, idem confirmat. Primùm enim dixit esse hominem, sed nobilissimum: quia ex Patribus τὸ κατὰ σάρκα. Postulabat ratio Antitheseos: vt quid etiam esset secundum Spiritum, diceret, nempe Deus benedictus. Alioqui, cur opus erat addere: τὸ κατὰ σάρκα. Roman. 1. 3. Si tantùm homo erat, & est? Sic alibi eadem vsus est Antithesi. Sic Petrus, 1. 3. 18. & Iohannes Baptista de Christo dixit, *Qui de cœlo venit is supra omnes est*: ἐπάνω πάντων ἐστί. Ioh. 3. 31. Quid igitur absurdi admittimus: si hunc quoque locum Apostoli de Christo interpretemur? Et (vt inquit Ambrosius) si de Christo locus iste non intelligatur: de quo intelligetur? de Patréne? At de Patre hic nulla mentio. Apud nos contentiosos igitur euincit iste locus, Christum verum esse super omnia Deum.

Ad sextum locum ex 2. Corint. 12. *Propter quod ter Dominum* κύριον *rogaui. Et respondit sufficit tibi gratia mea. Nam* δύναμίς μου *in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me* δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Vbi, quam vocauit δύναμιν κυρίου, id est, Iehouæ: postea appellat δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Aduersus, inquam, hunc locum, nullam reperio exceptionem: nisi quòd quidam negant nomine κυρίου intelligendum esse Iehouam: sed contrarium à nobis est demonstratum, quum hunc locum interpretaremur.

V I I. Septimus locus ex Philip. 2. de Christo Apostolus loquens ait: *Qui quum esset in forma Dei* (id est, in illa diuina maiestate & gloria: eóque natura Deus) *non rapinam, &c.* Inde conclusimus, Christum natura esse Deum: sicut etiam natura homo est. Excipiunt (vt Spiritus Ochinianus) Apostolum loqui de Spiritu creato, ante mundi constitutionem, qui postea fuit anima Christi. Et verba sic intelligenda esse: *Qui* (Spiritus) *cùm esset in forma Dei*, (hoc est, diuinitatis Dei, & virtutum eius particeps) *non rapinam arbitratus est*: hoc est, non existimauit, rapina sese vti *esse se æqualem Deo*: hoc est, nempe vt Dei æqualitatem sibi arrogaret: quasi natura Deus esset: cum esset tantùm beneficio Deus. Quod certè fecisset, si fuisset superbus aliquis Satanicus Spiritus, &c. quare contendit, hinc minimè concludi posse, Christum esse natura Deum, & Patri æqualem: sed potiùs euinci contrarium.

Resp. Fallacia est ex ignoratione figuræ dictionis. Primò refutandum est, τὸν λόγον, qui postea factus caro, Christus appellatur: fuisse, & esse quendam Spiritum creatum. Deinde sunt in hoc Apostoli contextu tres Antitheses: quæ non patiuntur, vt Spiritus Ochiniani interpretatio locum habere queat. Prima est inter formam Dei, & inter formam serui. Secunda inter se æqualem Deo, & similem factum esse hominibus. Tertia, inter *semetipsum exinaniuit. & formam serui accepit*. Prima antithesis Apostoli inter formam Dei, & formam serui, efficit, vt interpretatio Ochiniani Spiritus, admitti nō possit, quum ait: *Qui cùm esset in forma Dei*, hoc est, quum diuinitatis Dei, & donorum eius particeps esset: ac proinde etiā beneficio Deus, non natura. Sic enim sequeretur, quum postea ait, eum formam serui accepisse; id est, humanam seruiléṁque naturam: non esse factum verum & naturā hominē: sed tantum participatione & similitudine quadam humanæ naturæ. Duæ etiam aliæ antitheses, coniunctæ cum particula aduersaria, *sed semetipsum*, efficiunt, vt altera quoque interpretatio Ochini, non possit cohærere: nempe interpretatio verborum, quæ sequuntur: *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*: hoc est, non existimauit, nec cogitauit sese vti hac rapina, nimirum vt sibi æqualitatem Dei arrogaret: quasi natura esset Deus, cùm esset tantū beneficio. Si enim non erat essentia æqualis Deo Patri. Quid igitur exinaniuit? & quare se quasi exuit & vacuauit? hoc enim significat verbum ἐκένωσε: quasi dicat, euacuauit sese: quanam re, nisi illa maiestate & gloria, qua reuera æqualis erat Patri: & ad quam denuò rediit, exaltatus supra omnia? Quid verò contrà assumsit? formam serui: vilem scilicet & infirmam humanæ naturæ conditionem, qua similis factus est hominibus. Quomodo similis? Natura, & omnibus infirmitatibus: excepto peccato, vt ad Heb. 4. 15. legitur. Ac proinde hæc similitudo, nihil aliud significat quam æqualitatem naturæ, cum hominibus. Hanc autem opponit illi æqualitati diuinę naturæ: quam cum Patre Deo habere dicitur. Atque hac dicit Christum se exuisse (nempe in speciem & quoad vsum, & ad tempus) alteram verò sibi sumsisse. Antitheses igitur istæ coniunctæ cū particula aduersatiua, nempe, *sed semetipsum*: euincunt interpretationem Ochinianam, minimè congruere cum sententia Pauli: & Christum reuera, etiam ante assumtam carnem, fuisse in vera maiestate & gloria diuina: ac proinde æqualē Deo Patri. Sed nostra causa noluisse in ea æqualitate permanere (nempe vt maneret tantum Deus, Sicut Pater nullis miseriis obnoxius. quia hoc non sibi, sed Patri debebatur) sed semetipsum, (hoc est, sponte) exinaniuisse, & euacuasse illa gloria, & maiestate (nempe in speciem, & quo ad vsum, idque ad tempus) contrà vero assumsisse formam serui, hoc est, vilem, infirmam, seruiléṁque naturam: ac proinde factū verè hominibus similem per omnia, absque peccato. Atque hanc interpretationem nostram confirmat argumentum Apostoli, à comparatis ductum: quo (exemplo scilicet Christi) Philippenses, ad humilem sui demissionem, erga omnes fratres hortatur.

Alij excipiunt: locum hunc aliter explicari ab Ambrosio: primo enim nomine formæ Dei intellexit ab hoc Patre specimen diuinæ potentiæ, quod exhibebat in corpus Christus humano, quum miracula edebat, ægrotos sanando, mortuos suscitando, &c. Deinde sermonem esse de Christo homine. Hunc igitur sensum esse verborum: Christus homo, quum in forma Dei esset, hoc est, honore, maiestate, & potentia diuina donatus: non putauit rapiendam sibi esse æqualitatem cum Deo: sed semetipsum exinaniuit, hoc est, sese semper demisit ad nihilum, totam gloriam suorum operum dās Patri. Quare hinc non posse colligi: Christum natura Deum esse, & æqualem Patri. Et si Ambrosij interpretationem non damnamus, neque reiicimus; nempe vt Apostolus loquatur de Christo incarnato, qui quum posset, si voluisset, etiam in illa carne, suam retinere, & ostendere maiestatem & gloriam; noluit tamen nostra causa, & propter obedientiam Patris. Etsi, inquam, non improbamus hanc interpretationem; negamus tamen, Ambrosium ita locum hunc interpretari, vt neget Christum, quà λόγος & Filius Dei est, fuisse, & esse æqualem Patri; contrarium enim potiùs ex commentario in hunc locum, & ex aliis eius libris colligere promptum est. Ibi enim præter alia, *Christus* (inquit Ambrosius) *in forma Dei erat: quia imago est inuisibilis Dei.* Item: *qui quum in forma Dei esset: inter homines vbique conuersatus, gestis, & operibus apparebat esse Deus. Forma enim Dei nihil differt à Deo. Idcò enim forma & imago Dei appellatus est: vt intelligeretur non ipse Pater esse Deus: sed hoc esse, quod Deus est.*

Postea ex Euangelio secundùm Iohannem, docet Christum æqualem esse Patri; & ita concludit Ambrosius in hæc verba: *Iure ergo exæquauit se Deo. Ille enim arbitratur rapinam qui se pari facit ei, quo inferior est.* Deinde non dicit Ambrosius, formā

Dei fuisse specimen deitatis in homine Christo; sed ait formam Dei nihil differre à Deo. Ideo nomine formæ Dei intellexit ipsam veram Dei naturam, & *οὐσίαν*, & maiestatem. Sed hanc patefactam ait fuisse in Christo per opera, & res gestas. Quare firmum manet argumentum, quo ex hoc Apostoli loco demonstrauimus Christum esse natura Deum: quia Apostolus ait eum fuisse, & esse in forma Dei: ac proinde æqualem Patri Deo.

VIII. Octauus locus est, ad Col.2. vbi ait Apostolus, in Christo inhabitare omnem plenitudinem deitatis. Quod perinde est, ac si dixisset: Christum natura, & essentia perfectissimum esse Deum.

Excipit Spiritus Ochinianus. Etiam in creaturis aliis omnibus, tota diuinitas inest, cum sit indiuidua. Sic in Sanctis: vt etiam in Christo tota est diuinitas, quod ad suum esse attinet.

Resp. Sed in nullo dicitur habitare corporaliter: sicut in Christo. Essentiali igitur vnione in Christo homine habitat: vt anima in corpore humano: non autem in creaturis aliis: eóque Christus est Deus verus. Imo magis vnita est deitas humanitati Christi, quàm anima corpori. Hæc enim à corpore separatur: at deitas ab humanitate separari non potest. Quare fallacia est à dicto secundùm quid, ad dictum simpliciter. In aliis enim est Deus, vt causa efficiens, secundum dona, & beneficia: sed in Christo simpliciter, ita vt essentia diuina sit essentia Christi. Quia (vt ita loquar) formaliter vnita est humanitati, vt anima corpori.

At plenitudo diuinitatis (inquiunt) accipitur pro plenitudine bonorum, potentiæ, bonitatisque diuinæ: quia Deus operabatur, & operatur in Christo, & per Christum: perinde ac si in eo sit solo. Sed Apostolus non ait, plenitudo *θειότητος*, id est, diuinitatis, vt significet diuina dona, diuinamque potentiam & bonitatem. Sed ait *θεότητος*: qua vdeo ipsa essentia Dei significatur. Nec dicit quasi in ipso sit: sed ait eam in ipso habitare, nempe vere, & quidem corporaliter. Fallacia igitur ex ignoratione vocabulorum, & figuræ dictionis. Sed fac, hanc corporalem inhabitationem hic esse coniunctionem substantialem diuinitatis cum humanitate Christi: non sequitur tamen esse natura Deum: & Patri consubstantialem. Dono enim potest dici & esse Deus. Sed suprà ostensum est fieri non posse, vt essentia diuina fiat essentia vllius creaturæ, atque ita dono fiat Deus verus.

Nonus locus, est ex 1. ad Timoth.3. *Magnum pietatis mysterium: Deus manifestatus in carne, &c.* Duæ igitur in Christo naturæ: Diuina, quæ manifestata est, & humana, in qua illa est manifestata.

Excipiunt quidam nomine Dei intelligi Deum Patrem. Hunc se, id est, suam bonitatem & misericordiam erga nos, patefecisse in Christo homine.

Resp. Sed nomine Dei non posse intelligi personam Patris manifestum est: quia præter alia ait, Hunc Deum, qui manifestatus est in carne, assumtum etiam fuisse in gloriam. Pater autem non fuit assumtus in gloriam, cùm ab ea nunquam recesserit. Deinde, quem hic Apostolus vocat Deum manifestatum in carne. D. Iohannes vocat Filium Dei, qui venit in carne, & cuius gloriam Apostoli viderunt, & qui manifestatus est, vt tollat peccata mundi. Alij, etiamsi concedatur de Christo intelligendum esse hunc locum, tamen inde non sequitur (inquiunt) Christum esse natura Deum. Potest enim esse beneficio Deus. Millies ád hoc responsum est, quod dicunt, Christum esse beneficio Deum. Deinde quale foret hoc mysterium, si is, qui manifestatus est in carne, Deus tantum esset gratia & beneficio? Apostolus autem ait, procul dubio & sine controuersia, magnum esse hoc pietatis mysterium. Imo ne mysterium quidem esset.

IX. Decimus locus ex Tit. 2. *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magnæ illius Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi.*

Excipiunt, nomen magni Dei, referri ad Patrem: Seruatoris ad Christum.

Tantùm igitur abest, vt hinc concludi possit, Christum esse natura Deum, vt contrarium potius inferatur: quia solum Patrem vocat magnum Deum.

Resp. Fallacia hic est diuisionis, Diuidunt enim nomen magni Dei a nomine Seruatoris, cum sint coniungenda. Est enim vnum subiectum: nempe Dominus noster Iesus Christus, & duo prædicata: vnum, Magnus Deus: alterum, Seruator noster. Vtrunque autem de eodem subiecto, id est, Christo prædicari, docet articulus τοῦ, cũ particula copulatiua καὶ, quæ vtrunque prædicatum, cum vnico illo articulo coniungit: *Aduentus gloriæ magni Dei & Seruatoris nostri*: Cuius: nempe, *Domini nostri Iesu Christi.* Nomen quoque *ἐπιφανείας* gloriæ euincit non hîc esse sermonem Apostolo de Patre, sed tantum de Filio. Loquitur enim de visibili & glorioso aduentu ad iudicium vniuersale. Quis autem ita veniet? Non Pater, sed Christus iuxta illud Matth.25.v.31. *Quum venerit Filius hominis in gloria maiestatis suæ.* At Pater (inquiunt) sicut nunc non est, ita neque tunc erit ociosus. Sicut enim erat in Christo mundum sibi reconcilians, ita tunc in Christo, iudicabit mundum. Primum: è sacris scripturis nondum est demonstratum, hoc nomen *ἐπιφανείας*; & eius verbum *ἐπιφαίνεσθαι*, de Patre prædicari, sed de Christo frequenter. Deinde, si Pater veniet in Christo iudicatum: Christus ergo non excluditur à nomine magni huius Dei, qui veniet in gloria. Sed vt demus Apostolum (inquiunt) loqui tantùm de Christo, eúmque magnum Deum appellasse: non idcircò tamen erit natura Deus: & non beneficio. Nam quod dicitur magnus, hoc dicitur Comparatiuè: respectu scilicet Magistratuum, & aliorum Sanctorum, qui Dij appellantur.

Fallacia est, à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Scimus alios vocari Deos, Secundum quid. Sed non valet: Ergo etiam Christus appellatur Deus magnus comparatiuè: vniuoce tamen. Non enim hîc comparatiuè Apostolus vocat Christum magnũ Deum, vt ait Spiritus Ochinianus, sed simpliciter. Quemadmodum etiam simpliciter Seruatorem appellauit: non autem comparatiuè. Alludit enim Apostolus ad illa epitheta, quibus Deus in veteri Testam. ornatur: inter quæ etiam hoc reperitur: *Magnus Deus, & laudabilis Deus.* Item: *Deus magnus, & Rex magnus, super omnẽ terram.* Item, *Quis Deus magnus sicut noster Deus?* Psalm.47.3 & 48.2. & 76.14. Est igitur Deus natura, alioqui si tantùm esset Deus officio, & participatione donorum: foret admodum paruus Deus: non autem magnus. Huic loco similis est locus Petri: *ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ.* 2. Petr.1.2.

Vndecimus locus est ad Heb.1. Illud enim Psal 45 *Thronus tuus, ô Deus, in seculum seculi*: interpretatur de Christo. In Psalmo autem illo Deus non tam אלהים, quàm etiam יהוה appellatur. Christus igitur natura Deus est.

Excipit Spiritus Ochinianus, non posse dictum illud intelligi de Christo: quatenus secundum est (vt loquitur) suppositum, seu persona in Trinitate, vt nos docemus. Idque propterea, quod eidem dicitur: *Vnxit te, Deus, Deus tuus, &c.* Non potest autem vngi nisi creatura.

R. Quasi verò pugnent inter se, eundem Christum, respectu vnius naturæ, nempe diuinæ: non esse vnctum. Et respectu alterius, hoc est humanæ, vnctum esse. Fallacia igitur ex ignoratione Elenchi. Concludit enim ex iis, quæ non pugnant, quasi ex pugnantibus. Deinde versus, qui apud Apostolum sequitur, ex Psal.102. confirmat Christum, verum & natura esse Deum. Ad hunc enim illud accommodat: *Et tu Domine initio terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli.* In illo autem Psalm. loco *κύριε*, Hebraicè est אל: quem ibidem etiam vocat Iehouam. Quis autem dubitet Iehouam, natura Deum esse? Nec est, vt quis dicat, Christum vocari יהוה, & אל, participatione. Hoc enim effugium ereptum est Aduersariis iam centies. Deinde creationem rerum omniũ dat huic Christo, dicens: *Tu, Domine, terram fundasti.* Nec est vt quis interpretetur de recreatione, seu de renouatione mundi. Ait enim, *Initio tu terram fundasti.* Quid est simpliciter initio, nisi initio illo, de quo Gen. 1. *In principio creauit Deus cœlum & terram?* Si verò quis dicat Apostolum torquere Scripturas, dum ea, quæ de Iehoua prædicant Prophetæ, ad Christum accommodat, is tãquam blasphemus in Spiritum sanctum, & tanquam prima negans fidei principia: a nobis *ἐς τοὺς κόρακας*, vel ad Diabolum potiùs, ablegabitur.

X. Duodecimus fuit locus ille Iohan. *Hic est verus Deus, & vita æterna.* Hic apertè Apostolus Christum vocat Deum verum: sicut etiam vitam æternam.

Excipiunt etiam locum hunc de Patre, non autem de Filio intelligendum esse: attestante etiam Erasmo.

Resp. Auctoritati Erasmi, oppono auctoritatem omnium fermè Patrum & totius Ecclesiæ. Deinde rationibus e contextu deductis, euincitur: locum hunc de Christo omnino intelligendum esse. Primùm: Quia in tota Epistola disseruerat Iohannes de Christo; Et de hoc sibi scribendum esse dixerat, initio Epistolæ. Ergo conclusio etiam de Christo esse debuit, sicut reuera est; consentanea cum initio Epistolæ. Deinde nulla erat necessitas, cur tanta diligentia assereret, Patrem verum esse Deum. Quis enim hoc negabat? sed erat cur hoc deberet confirmare de Christo. De Patre enim nemo dubitabat. At de Christo iam excitati erant Hæretici, qui hunc *ψιλὸν* esse *ἄνθρωπον*, contendebant. Tertio de Filio hîc prædixerat: *sed scimus quòd Filius Dei venit, & dedit nobis διάνοιαν: vt cognoscamus τὸν ἀληθινὸν* (nempe Deum.) Atque hoc dixit in genere; significans hac dictione *ἀληθινὸν*, cum primis Patrem. Postea subdit; *& sumus ἐν τῷ ἀληθινῷ*

(Deo

(Deo) Quo Deo? Explicat id: ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ (nempe ἀληθινοῦ Θεοῦ: Patris scilicet) Ἰησοῦ Χριστῷ. Hic nomen ἀληθινοῦ, ad Filium accómodat. Explicat enim, quis sit ille ἀληθινός. In quo nos dixit esse: nempe ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, Patris. Ostendere enim voluit Iohannes, qui sunt in Christo, eos esse in Deo, Deóque vnitos: quoniam Christus ipse Deus est verus: ipséq; & Pater, vnum sunt. Et extra Christum non esse quærendú Deú. Et sic etiam Oecumenius legit, & interpretatur. Nisi velis dicere hic significari: per quem sumus ἐν τῷ ἀληθινῷ (Θεῷ Patri) nempe per Iesum Christum, Filium eius. Sed dixisset potiùs διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, quàm ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Quare mihi dubium non est, quin hic Filium vocet τὸν ἀληθινόν, in quo nos esse dixit: & cuius διάνοιαν dedisse nobis Christus dicitur. Hanc enim nobis dedit Iesus Christus, nó solùm doctrina, & lumine sui spiritus, quis sit verus Deus docendo: sed inprimis, quia electis patefecit, se Deum esse, in carne manifestatum: vt qui vident Christum, videant Patrem. Sed vtut sit: certè quod sequitur, non nisi de Christo intelligi debere, docet Pronomen οὗτος ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, *& vita æterna.* Quis οὗτος? Iesus Christus. Ad proximum enim membrum referendum esse, Pronomen οὗτος: docet Grammatica. De hoc οὗτος, duo prædicat: Vnum: quod sit verus Deus: alterum, quod sit vita æterna. De quo igitur prædicatur æterna vita: de eodem etiam prędicatur verus Deus. De Christo autem Filio Dei, prædicatur vita æterna apud Iohanné, quàm sæpissimè: & quidem in hac Epistola in initio primi capitis appellauit Filium, τὸν λόγον τῆς ζωῆς: & τὴν ζωὴν, τὴν αἰώνιον. Et in hoc quinto capite, eodem nomine Christum appellauit, quum dixit vers. 11. Vitam esse in Filio Dei. Item: *Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet.* De eodem igitur etiam intelligendum est alterum prædicatum: népe, verus Deus. Quare pronomine illo οὗτος significatum fuisse à Iohanne Christum ipsum; certo certius est. Ac sic locum hunc explicarunt Patres: inter quos est Hilarius lib. de Trinitate 6. Et qui Patrum sententias in hanc Epistolam collegit, Oecumenius, sic locum hunc est interpretatus. *Sed quoniam,* inquit, *venit Filius Dei, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα διάγνωμεν τοῦ ἐνδιαθέτου γνῶσιν ἐπιγνώσεως αὐτοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ἐσμεν ἐν αὐτῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· ἵνα μὴ διὰ τὸ μεγαλόδωρον ὥσπερ ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος:* & mox dicit hoc pronomen οὗτος positum esse *ἀντὶ αἰνιγματικοῦ ἄρθρου.* Est igitur Christus, verus Deus: ac proinde natura, non gratia Deus. Vt enim verum aurum dicimus, quod natura aurum est; & verum hominem, qui natura homo est: ita verus Deus dici non potest, qui natura non sit Deus. Christum esse hunc verum Deum, de quo loquitur Iohannes, liquet etiam ex iis, quæ ei hîc attribuit Iohannes. Primùm ait eum esse vitam æternam. Hoc proprium est solius Dei: quia is solus per se viuit, & vitam aliis largitur. Deinde dicit hunc Christum dedisse nobis διάνοιαν, qua possimus nosse verum Deum. Est autem hoc opus solius Dei veri. Proinde Oecumenius ex hoc opere, ait, nos cognoscere, ὅτι οὗτος, hoc est, ὁ υἱὸς ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεός. Pluribus volui hunc locum Iohannis à cauillis Antichristorum vindicare: quoniam locus est insignis ad asserendam veram æternamque Christi deitatem. Quare manifestæ est impudentiæ, negare, hunc locum de Christo esse intelligendum.

Concedunt alij, de Christo intelligi debere, sed aiunt nó posse hinc concludi, Christum esse natura Deum: propterea quòd, sicut non est vita æterna à semetipso, sed hoc habet à Patre, vt ipse testatur: Io. 5. 26. Sic etiam deitatem non habet à semetipso (inquiunt) sed à Patre.

Quasi vero, hoc impedimento esse possit: ne sit natura Deus. An non omnes liberi nostri naturam à parentibus accipiunt humanam, & non habent à semetipsis? Num igitur non sunt natura homines? Quare fallacia est non causæ vt causæ. Esse enim ab alio, non potest semper esse causa, cur aliquis non sit eius naturæ, cuius est ille, à quo est. Hæ sunt exceptiones, quas reperi aduersus ea loca, in quibus Christus apertè appellatur Deus: Deus benedictus, Deus magnus, Deus verus, &c.

His autem refutatis; firma manent argumenta, ex huiuscemodi locis, pro asserenda vera Christi deitate, à nobis desumpta. Nunc restat, vt hostium Christi sophismata, quæ conimenti sunt, ad oppugnádam æternam, veramque Christi deitatem, refellamus. Dabimus operam, vt hæc quoque non solùm perspicue & diligenter: verùm etiam breuiter refellantur.

CAPVT VII.

Sophismatum fontes. Ratio eorum refellendorum Methodus seruanda. Refutatio sophismatum, quibus hostes Christi, sumptis principiis, partim è sacris literis, partim ex humanis rationibus, æternam ipsius, ex Patris substantia, generationem conantur euertere.

PRINCIPIÒ iudicandi sunt fontes, è quibus potissimùm sua deducunt sophismata, inimici Christi ad oppugnandam veram, & æternam eius deitatem. Horum cognitio vtilissima est. Sic enim & melius intelligimus sophismata: & faciliùs eorum fallaciæ refutantur. Horum tria sunt genera. Primum ex meris Scripturis, sed detortis, & perperam intellectis sumitur. Hic igitur nobis erunt Scripturæ vero & genuino sensui restituendæ. Alterum petitur à puris humanis rationibus, & à principiis plerunque falsis. Hoc alterum argumentandi genus refellédum erit; talium principiorum reiectione. In rebus enim diuinis, non esse agendú nudis rationibus humanis, quod animalis homo non percipiat, quæ Dei sunt, nec possit percipere. Et magnam esse dissimilitudinem inter creatorem, & creaturas. Tertium genus, partim è Scripturis vera sumit principia, sed illis abutitur, partim etiam ex humanis rationibus, quibus Scripturas peruertit, falsa concludit. Hoc autem fit, aut, quum quæ de Christo secundùm humanam naturam dicuntur: ea ad illius deitatem trahuntur. Ita nobis distinguendæ erunt naturæ in Christo. Aut, quum Mediatoris officia, cum Mediatoris persona confunduntur. Fuerit ergo discrimen hoc inter personam & officium explicandum, aut, quum à quibusdam prædicatis, ideo excludunt Filium, & Spiritum sanctú, quia Patri, nulla facta mentione Filij, aut Spiritus sancti, illa attribuuntur. Hic operæ pretium erit indicare, tum vnitatem essentiæ, tum personarum, in omnibus actionibus, & attributis, diuinis, vnionem, ac declarare, licet hæc Patri, táquam fonti totius deitatis, tribuantur: ab iis tamen non excludi Filium, aut Spiritum sanctum, propter vnitatem essentiæ. Aut denique illud vitiosum argumentandi genus vsurpatur; quum quæ sunt propria personarum, illa trahuntur ad essentiam negandam: & contrà.

Ex his fere fontibus omnia Hæreticorum sophismata, deducuntur. Videretur autem eadem seruanda methodus in refutandis alienis; quam in nostris confirmandis seruauimus: nimirú, vt primò refutaremus ea, quibus contendunt Christum ψιλὸν esse ἄνθρωπον, merámve creaturam. Deinde illa, quibus æternam & naturalem Filij, ex Patris substantia generationem, oppugnant. Postremò ea, quibus rectà petút, & impetum immediate faciunt, in veram eius deitatem. Verum quoniá quibus probare conantur, Christú meram esse creaturam, iisdem probare contendunt, eum non esse Deú; & contrà. Si non est Deus, omnino esse creaturam. Id quod necessaria consequentia, si verum esset assumtum, euinceretur; Non ita autem se habet in altero, hoc est, in æterna, & naturali eius ex Patris substantia, filiatione, nam etiam Spiritus sanctus Deus est, neque tamen est Filius: idcircò satis fuerit, si primo refellamus seorsim; quæ aduersus æternam Filij de substátia Patris generationem, seu natiuitatem adferuntur. Deinde reliqua, quibus in vniuersum contendunt Christum nullo modo verum esse, æternumque deú: sed aut purum hominem, vt Samosateniani, aut merum creatú Spiritum, vt Ariani. Merito autem illud priùs, priori etiam loco præstandum est. Quia enim inter alia argumenta, quibus probamus, Christum verum esse, & natura Deum: non postremum locum tenet illud, quod sumimus ab æterna, & naturali eius filiatione, & generatione ex Patris Dei substátia: (hinc enim statim efficitur, & quidem necessariò, Christum ante carnem assumptam, ab omni æternitate verum fuisse ὁμοούσιον; verúmque & æternum natura Deum.) Idcircò ad oppugnandam hanc æternam, & naturalem τοῦ λόγου, ex Patris substantia generationem, in primis & ante omnia, sese armant Antichristi. Nos itaque priori loco præcipua horum argumenta, breuiter recitata, refutabimus.

II. Primum autem ipsorum sophisma hoc est: Non reperitur in Scripturis, Christum ante assumtam carnem, fuisse genitum ex patre Deo. Non est igitur asserendum.

Resp. Imò reperitur, *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, Ego hodie genui te, Quod nomen est eius, & quod nomen Filij eius: si nosti?* Psalm. 2. 7. Prouerb. 30. 4. Excipiunt, hoc dictum, & alia id genus, quæ in veteri Testaméto reperiuntur de Christo, esse vaticinia, partim de futura Christi; ex virgine, opera Spiritus Dei Patris, natiuitate, partim de eiusdem a mortuis resurrectione, quæ generatio vocatur. Act. 13. 33. Sed illud Ps. dictum, ad resurrectionem Christi accommodet Apostolus, idque ex mente Spiritus sancti, & sine vlla verbo-

rum detorsione: tamen non sequitur, vel hunc, vel alios locos, non posse intelligi, & explicari, de Filij ex Patre, ante Mundi constitutionem, natiuitate. Nam quod Apostoli locum illum Psal. ad Christi resurrectionem, eiúsque ascensionem accommodant: hoc ideò faciunt, quia tunc Christus reipsa declarauit, se verum esse, & naturalem Dei Filium. Respectu enim nostri: dicitur tunc genitus ex Patre, quia scilicet tunc verè & deinceps per effecta nobis patefecit, se verum esse & naturalem Dei Filium. Ergo reapse antea erat Filius Dei: hoc est, & antequam resurrexisset; & antequam in carne manifestatus esset. Nam ante incarnationem Pater eum genuerat: Sicut dicit, *Hodie genui te*. Certe non de resurrectione tantùm agit Apostolus ad Hebræos, quum locum hunc Psalm. citat Heb. 1.5. Citat enim, vt eo confirmet, quod initio capitis de Christo probandum susceperat: hunc nimirum esse illum Filium Dei, quem (tanquam primogenitum & vnigenitum) constituit hæredem vniuersorum, per quem & secula (id est, Mundum) fecit, qui splendor est gloriæ (id est, Deitatis, & Maiestatis paternæ) & character personæ illius: qui omnia sustinet verbo suo potenti. Quæ certè in Christum non competunt quatenus homo est, in tempore factus, sed docent eum esse æternum & increatum; eiusdem cum Patre essentiæ, rerumque omnium cum Patre conditorem & conseruatorem, & postremò redemptorem: eóque & longè præstantiorem Angelis: qui licet & ipsi Filij Dei in Scripturis appellentur: nemo tamen illorum sortitus est hoc nomen, vt à Patre appellatus sit Filius suus: nimirū proprius & vnigenitus: ac proinde solus è substantia genitus: eoque & Deus, quem adorent Angeli omnes, & cuius thronus sit in seculum seculi: Deus, inquam, qui initio fundarit terram, & cuius manuum opera sint cœli. Ex quibus omnibus Christi elogiis luculenter apparet, Apostolum, Dauidis interpretem, dictum illud Psalmi: *Filius meus es tu*, non tam de Christi resurrectione, quàm de æterna & substantiali eius ex Patre generatione ac filiatione intellexisse. Id quod ex ipsius quoque Dauidis verbis, si totus ille Psalmus diligenter perpendatur, haud difficile est colligere. Quare manifestum est, in veteri etiam Testamento non desiderari loca quibus docemur Christum Filium esse Dei æternum, à Patris substantia genitum.

Cæterùm locus ille Prouerb. 8.25. de Sapientia, eludi nequit. Ibi enim ipsa Sapientia, quæ omnium sapientum interpretum iudicio Christus est, ait se genitam esse antequam iacerentur fundaméta mundi. Et quod dicitur de Filio Dei Prouerb. 30.4 *Quod nomen Filij eius*: illud ad natiuitatem Christi futuram ex virgine trahi non potest. De maiestate enim Dei, déque Filio eius in cœlo nimirum tum existente, & cum Patre omnia regente, loquitur Salomon.

III. Instant igitur Aduersarij, & aiunt: vt demus esse loca, in quibus sermo sit de æterna Filij ex Patre Deo generatione: contendimus tamen non posse ex illis concludi, illum esse genitum de substantia Patris. Verbum enim gignendi accipitur metaphoricè; quemadmodum & quum nos dicimus geniti ex Deo. Hoc igitur est alterum Sophisma. Licet in sacris literis reperiatur, Filium Dei genitum esse ex Patre, & vnigenitum esse Patris, etiam ante assumptam carnem: illud tamen verbum impropriè accipitur, nempe, pro factum seu creatum esse, vt in Ecclesiastico, 1.4. vel pro emanasse & prodiisse à Patre. Id quod fieri potuit sine generatione ex substantia Dei. Nam (inquiunt alibi) quum idem Scripturæ volunt significare, dicunt τὸ λόγον, seu Sapientiam Dei prodiisse ex ore Altissimi, egressam esse & processisse à Patre. Ideireo appellatur splendor gloriæ, & candor lucis æternæ. Heb. 1.3 Sap. 7.26. Et Scholastici aiunt, generationem Filij nihil esse, nisi emanationem ex Patre, secundùm modum naturæ. Generare enim propriè est, id quod cum generante non subsistebat, per corruptionem substantiæ generantis in tempore procreare. Hoc autem in Deum cadere non potest.

Resp. Quasi verò non possimus inuertere argumentum, & dicere: vbicunque dicitur creatus esse, prodiisse, & processisse à Patre: huiuscemodi verba accipienda esse pro genitum, & procreatum esse, iuxta propriam verbi significationem.

Fallacia igitur est consequentis. Non enim sequitur. Prodire à Patre impropriè & figuratè accipitur: ergo etiam generatum esse. Quod vero definiunt quid propriè sit generare. Definitio illa vera est in generatione rerum naturaliū & corporalium: sed non in rerum spiritualium: multo vero minus in Filij Dei generatione. Propriè enim generare est, è substantia sua sibi similem in natura procreare. Nam quòd fiat in tempore: item per corruptionem substantiæ generātis: item ex mare & fœmina: huiuscemodi circumstantiæ nō propriè pertinent ad rationem generandi: sed accidunt omnibus generantibus in natura, propter ipsorum generantium imperfectionem & materiam. Pater autem generare potuit è sua substantia sibi similem, imò per omnia æqualem Filium: sed ab æterno; sed sine corruptione; & sine aliis circumstantiis, quæ imperfectionem significant. Atque huiuscemodi generatio minimè cum natura Dei pugnat. Propriè igitur accipimus verbum generandi, quum dicimus è Scripturis, Patrem generasse Filium: ac proinde è sua substantia genuisse.

IV. Sic etiam respondet Basilius ad simile argumentum Eun. li. 2. Hæc nomina (dicebat Eunomius) Pater, Filius, genuit, nomina sunt, quæ affectus includunt: absunt autem affectus à Deo. Abutimur igitur iis nominibus in Deo, cùm primo & principaliter de animalibus dicantur.

Summa responsionis Basilij hæc est, Verum est, hæc nomina affectus includere: sed non per se, & in omnibus, sed in animalibus tantùm, non itidem in Deo. Proinde non sequitur, hæc nomina primo & principaliter de animalibus prædicari, de Deo autem secundariò & impropriè, ac per aliud. Imo in verbo Dei primo & principaliter de Deo dicuntur: deinde ad nos transferuntur. *Nolite vocare vobis Patrem in terra* (comparatiue dicit) *vnus est enim Pater vester, qui in cælis est*: Matth. 23.9 nempe verè & propriè Pater dictus, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Ep. 3.15. *Sic igitur potius dicendum est*, inquit Basilius: *Corruptibilia animalia generant, hoc modo cum affectibus, ergo Deus contrario modo, hoc est sine affectibus generat. Ac proinde verius Deus Pater noster est, & dicitur, quā homines. Quantò verius igitur & magis propriè Pater Christi dicitur Nomen enim Patris & Filij nomen est non affectus: sed coniunctionis aut eius quæ fit per gratiam, vt in hominibus: aut eius quæ fit per naturam, vt in Christo.* Hæc est summa responsionis Basilij. Fallacia igitur est accidentis, dum ea simpliciter tribuuntur generationi tanquam essentialia, quæ illi accidunt apud creaturas: vt sunt affectus, motus, corruptio. Quid? an non etiam generatio Christi, qua homo est, caruit omnibus ferè illis affectibus, qui in aliorum hominum generationibus reperiuntur? Vera tamen & propriè accepta fuit illa generatio: & virgo Maria vera fuit Iesu Christi mater: & ipse ex vera Mariæ substantia genitus est. Quantò magis igitur è substantia Patris, quà λόγος est, genitus esse credendus est: licet in ea generatione nullus fuerit affectus, & motus, quales in nostris sentiuntur?

Deinde, si ideo negandus est esse genitus è substantia Patris; quia in Patrem Deum non cadit affectus & passio: Ergo neque poterit per Aduersarios dici λόγος fuisse creatus & factus, imò nihil fuisse creatum à Deo: quia facere motum significat; motus autem non cadit in Deum. Quod si Deus creauit omnia sine motu: cur non etiam potuit genuisse Filium sine carnali affectu?

V. Tertium argumentum tale est:

Si Christus, quà λόγος, genitus est è substantia Patris, aut totam accepit, aut partem.

Si partem, Ergo essentia Dei foret partibilis. Si totam, Pater igitur caret essentia.

Atqui vtrunque absurdissimum & impium est sentire.

Resp. Totam accepit, & eandem. At quod infers; Patrem igitur carere essentia, non consequitur. Res enim spirituales dum communicantur, neque tolluntur penitus, neque etiam imminuuntur. Nunquid enim scientia & philosophia, qua præditus est philosophus, seu communicatione tollitur, vel imminuitur in philosopho: aut lux in Sole vel candela?

VI. Quartum argumentum eiusmodi est. Si Christus est genitus, non est igitur Deus. Proprium enim Dei est esse ἀγέννητον.

R. Ambiguitas est in voce ἀγέννητον. Capitur enim aut οὐσιωδῶς, aut personaliter & ὑποστατικῶς. Essentialiter significat habere essentiam non factam, & quæ caret tēporis principio. Hoc modo proprium Dei est, esse ἀγέννητον. Sic vero etiam Filius est ἀγέννητος. Personaliter vero significat modū subsistendi aut ex nemine: hoc modo proprium est solius Patris esse ἀγέννητον: aut ex alio quidem, sed non per modum generationis; in hunc modum proprium est Spiritus sancti esse ἀγέννητον. Est enim à Patre & à Filio, sed non eo modo, quo Filius ex Patre, per modum scilicet, quem Scripturæ vocant generationem.

Fallacia igitur est ὁμωνυμίας, vel à proprietate personæ ad proprietatem essentiæ, eoque fallacia accidentis: cùm in vna propositione nomen ἀγέννητον prædicationem habeat οὐσιώδη, in altera personalem. Hoc erat argumentum Eunomij, quanquam aliis verbis formatum. ἀγεννησία (dicebat ille) οὐσία ἐστὶ. ἀγεννησία non est communicata Filio. Ergo nec οὐσία.

Ad quod ita respōdebat in summa Basil. cōt. Eun. li. 2. Negabat

gabat maiorem, ἀγέννησία enim modum subsistendi significare, non οὐσίαν ipsam. *Quum enim dicimus* (inquit Basilius) *Hic ex illo natus est: non quid sit, sed vnde sit, declaramus.* Quare ἀγεννησία, quæ vni datur Patri, significat Patrem à nullo esse, non autem solum Patrem οὐσίαν esse.

VII. Quintum sophisma est dilemma Eunomij tale:

Si Deus Filium genuit, aut existentem genuit, hoc est, qui ante generationem existebat: aut non existentem, hoc est, qui ante generationem non erat.

Si existentem dicas; blasphemia & stoliditas est. Qui enim iam est, generatione opus non habet. Si non existentem dicas; est igitur ἐκ τῶν μὴ ὄντων: & ἦν ποτε, ὅτε μὴ ἦν: eoque æternus non est, nec ὁμογενὴς Patri.

R. Basilius sic in summa respondet lib. 2. contra Eunom. Dilemma istud, quod includit prius & posterius; valet in generationibus eorum, quæ fiunt in hoc mundo. Omnia enim obnoxia sunt tempori; in quo est prius & posterius. Non autem valet in generatione Filij Dei æterna. Stat enim illud; *In principio erat λόγος*, quasi diceret, Nunquã fuit seculum aliquod vel æternitas, in qua non fuerit hic λόγος. Et λόγος iste in Scripturis dicitur Sapientia, & imago Patris, splẽdor gloriæ. Prou. 8. 12. & Heb. 1. 3. Atqui nunquã fuit Deus sine sua sapientia & imagine: nec illius Maiestas sine suo splendore. Æternus igitur est λόγος. At si erat iam inde ab omni æternitate: quomodo genitus est? Respondet Basilius simili. Sicut Sol nunquam est fine luce & splendore suo: & tamen ab eo generatur lux & splendor: ita & Pater nunquam fine Filio: & tamen Filius a Patre genitus est ante mundi constitutionem. Non erat lux solis antequam generaretur: nec prius genita est, quàm esset: sed quando erat Sol, erat etiam & generabatur à Sole lux. Sic de Filio Dei dicendum est. Summa responsionis Basilij vt formaliter ad argumentum respõdeatur, hæc est. Vtrumque rectè explicatum verum est: nempe, Pater genuit Filium non existentem & genuit existentem. Genuit non existentem; quia Filius non erat ante sui generationem. Hoc est certissimum. Sed non sequitur illud Arij, quod infertur: Ergo Filius est ἐκ τῶν μὴ ὄντων, est enim ex substantia Patris æterna. Neque etiam illud sequitur: ergo ἦν ποτε, ὅτε μὴ ἦν, est enim genitus ab æterno. Genuit Pater et à existentem: quia Filius non prius genitus est quàm esset. Vtrumque enim verum est; nempe &. *In principio erat ὁ λόγος*, Ioh. 1. 1. h. e. ante omnes creaturas & genitus est ante omnem creaturam, iuxta illud πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Col. 1. 15. Proinde quod ait hæreticus; At quomodo genitus est, si erat? quod enim est; generatione non habet opus; id facile diluitur, si in illa æternitate cogites nihil esse prius, nihil posterius; nullum antè, & nullum pòst: tempore scilicet, aut gradu æternitatis: & generationem Filij non præcessisse ipsius Filij existentiam neque Filij existentiam præcessisse eiusdem generationem. Similis Solis illustrat Basilius, quod dicit, Generatio radij è Sole non præcessit esse ipsius radij; neq; esse radij præcessit ipsius generationem. Sed tum primum fuit radius, quum genitus est: & tum primùm genitus est, quum fuit. Sic Filius non prius extitit, quàm genitus sit. Extitit e. & existit per generationem à Patre. Neq; prius genitus est, quam extiterit, generatio enim ipsius æterna, & esse ipsius æternum est. In ipsa autem æternitate nihil prius, nihil posterius. Est igitur fallacia ex ignoratione Elenchi. Non enim pugnant inter se, quæ Eunomius putabat pugnare. Possumus etiam dicere fallaciam hic esse accidentis; quoniam argumentum est à modo essendi ad ipsum esse, seu ad ipsam existentiam. Verbo enim, genitum esse, significatur modus, quo Filius subsistit. Participio existentem, vel non existentem, ipsum esse, seu subsistere denotatur. In humanis quidẽ rebus generatio duo significat: Primum rem genitam prius non fuisse, quam ad esse fuerit perducta: deinde modum, quo est à non esse ad esse procreata: nempe per generationem ex alio. At in diuina generatione non ita: sed modus tantum significatur, quo Verbum, seu ὁ λόγος, erat iam ab omni æternitate: nempe per generationem ex Patris substantia. Supponitur enim pro confesso, τὸν λόγον semper fuisse, iuxta illud, *In principio erat ὁ λόγος*. Modus tantùm quæritur, quo erat, quum de illius generatione interrogamus. Modus autem, quo subsistit & subsistit; ab ipsius essentia & subsistentia inseparabilis est. Quare si semper & ab omni æternitate erat Filius, vt ait Iohan. ergo etiam ab omni æternitate fuit hoc modo; per generationem scilicet ex Patre: tantum abest, vt à modo subsistendi, & à generatione inferri possit illud Arij: ἦν ποτε, ὅτε μὴ ἦν.

VIII. Sextum sophisma ita componitur:

Quicquid genitum est, cæpit esse, seu principium habet; & posterius est gignente:

Si igitur λόγος genitus est: æternus non est, & posterior est Patre.

Resp. Si illa duo assumpti membra includunt tempus vera sunt in generatione rerum sub Sole, quæ obnoxiæ sunt tempori. Sed in illa æterna Filij generatione falsa sunt. Est enim vera hæc propositio: Quicquid genitum est in tempore, illud cœpit esse; & aliquando non fuit. At λόγος non est genitus in tempore, sed ab æterno. Si verò de principio & prioritate (vt ita loquar) ac posterioritate, non temporis, sed ordinis & originis intelligantur, fatemur Patrem gignentem priorem esse Filio ordine, & Filium esse posteriorem, ordine scilicet & origine. Fallacia igitur est ἀμφιβολίας & argumentum quatuor constat terminis.

IX. Septimum argumentum tale est: Si Pater genuit Filium, aut volens genuit, aut nolens. Vtrumque autem est absurdum. Si enim volens genuit; voluntas igitur Patris generationem Filij præcessit, atque ita Filius posterior fuerit Patre. Si verò nolens genuit; cadit in Deum passio, & miseria: non igitur genuit Filium: hoc etiam argumentum fuit Eunomij.

Resp. Primò Patres negant dilemma, tanquam vitiosum in Deo. Et cõtendunt Filium genitum esse ex Patre natura, non autem voluntate: nec tamen inuito. Legatur Hilarius de Synod. Can. 24. & 25. August. de Trinitate lib. 15. cap. 20. Ideo Damascenus quoque vocat γέννησιν, id est, generationem Filij φύσεως ἔργον: κτίσιν verò rerum omnium, θελήσεως ἔργον. Deinde sic possumus retorquere: Si Deus prędestinauit nos, aut volens, aut nolens prædestinauit. Si nolens, miser igitur, qui facit aliquid inuitus: si volens, voluntas igitur præcessit. Quare ab æterno non sumus prædestinati, quod pugnat cum scri. turis. Notandum igitur est. Actiones Dei duplicis esse generis. Aliæ sunt intra ipsum Deum ipsamque Dei essentiam, vti est cognoscere, velle, amare, generare Filium. Et has, quia nullum post se relinquunt opus πράξεις appellat Aristoteles. Aliæ quæ extra ipsius essentiam opus relinquunt, vti est creasse mundum. Has vocat idem Philosophus ποιήσεις Cicero, Factiones potiùs, quam Actiones. Quod ad prioris generis attinet actiones, vna non præcedit aliam tempore. Ratio est, quia omnia agit sua essentia. Sua enim essentia intelligit, eadem essentia vult, amat, generat. Essentia autem æterna est. Omnia igitur in Deo æterna. Quare & ipsa Filij generatio æterna est. Proinde voluntas Dei pręcedere minimè potuit Filij generationẽ. Quod verò ad posterioris generis, hoc est, ad Factiones attinet, voluntas Dei illas omnes præcessit ab æterno: vt factionem seu creationem Mundi, quem tamen ab æterno voluit, sed tali temporis initio creari, quo creatus est. Ad argumẽtum igitur ita respondemus. Volens genuit, neque enim genuit inuitus, aut inscius. At non sequi ur: voluntatem igitur patris præcessisse: quare Filium non esse coæternum Patri. Valet quidem hæc illatio in operibus, quæ extra Dei essentiam fiunt: sed non item in actionibus, quæ in Deo sunt. Velle enim non pręcedit generare, nec scire ipsum velle: & de reliquis itidem: idq; propterea, quòd omnia in Deo sunt æterna. Vera igitur responsio hæc est: Pater genuit Filium natura, eaque non inscia, neque inuita: sed volente, idque ab æterno. Quare fallacia hic est consequentis. Non enim sequitur, volens genuit: voluntas igitur generationem præcessit: cùm illius generis actiones tempori obnoxiæ non sint.

X. Alij alio modo hoc formant argumentum.

Si Deus nolens genuit, miser est. Si volens, libera igitur voluntate genuit, ac proinde potuit non generare.

Non est igitur Filius natura Deus; sed voluntate Patris.

Resp. Negatur hæc illatio: Si volens genuit, ergo voluntate, eaque libera genuit. Alia enim est huius significatio in antecedenti, alia in cõsequenti. Quum enim dicimus Deum genuisse volentem: significamus Deum Patrem genuisse, non inuitum, sed tamen natura genuisse, ac proinde necessitate absoluta, qua talis est Deus pater, vt neque potuerit Filium non generare, neque non velle generare. Sicut etiam non potest non esse Deus, nec potest velle non esse Deus. Quid est autem Deus quàm Pater æternus, cum Filio, & Spiritu sancto? Ac proinde rectè catholicus quidam (vt refert Augustin. tom. 3. de Trin. lib. 15. c. 20.) cuidam hæretico, hoc dilemmate vtenti, vt negaret Filium esse natura Deum, sic retorsit argumentum, per interrogationem: Pater éstne Deus, volens, an verò nolens? Si nolens, est igitur miser, qui inuitus sit quod est? si volens, voluntate igitur libera Deus est, non natura. Ac proinde potuit non esse Deus. Quòd si hoc de Patre non sequitur ex dilemmate, ergo neque illud de Filio, ex altero dilemmate. Quare quum dicimus Patrem genuisse Filium volentem, intelligimus ita quidem volentem genuisse, vt tamen natura, non voluntate libera genuerit, quasi verò potuerit non gignere. Sed quod illi inferunt, genuisse igitur voluntate libera, intelligũt, neq; aliter intel-

ligi potest, quàm ita liberè genuisse, vt potuerit non gignere: quemadmodum & mundum ita volens creauit, vt potuerit non creare. Quæ non est argumentum à veris coniugatis. Fallacia igitur est consequentis. Nam idem Deus etiam volens est & bonus & iustus: neque tamen sequitur, Ergo voluntate libera est bonus & iustus, ita vt possit velle non esse bonus & iustus. Est.n.bonus ac iustus natura, ac proinde tali necessitate, vt nō possit non esse bonus & iustus: alioqui Deus non esset. Sic etiam Deus non esset Pater, si Filium talem non genuisset. Natura igitur volente: non autem voluntate libera genuit.

X I. Nonum sophisma eiusmodi est.

Si Filius est genitus ex Patre, non est igitur à seipso.

Deus autem esse non potest, qui non sit à seipso, hoc enim significat nomen Iehoua.

Resp. Fallacia est accidentis, quia à proprietatibus ad essentiam. Proprietas Filij est, vt sit ex Patre, per generationem non autem à seipso, sicut est Pater. Essentia tamen Filij à seipsa est, sicut & Patris essentia, cùm sit vna & eadem, sed in Patre incōmunicata, in Filio communicata. Ita Christus, quà Deus, à seipso est, quà Filius, ex Patre est. Quasi vero etiam hæ proprietates personarum Filij & Spiritus sancti (nempe quod sint, vnus ex Patre, alter ex Patre & Filio) impedimento esse possunt, ne vterque verus sit Deus. Annon etiam nos sumus ex nostris parentibus? Num igitur nos sumus [illegible] natura, sicut etiam illi? Proprietas igitur personalis essentiam, quæ eadem est omnium, non tollit. Quod enim [illegible] Deus esse non potest, qui non sit à seipso, bifariā illud intelligi potest: [illegible] quoad essentiam, aut quoad personam. Quoad essentiam [illegible] sensu, nempe quod alicuius personæ essentia ab alia non sit essentia. Quoad personam, nēpe quod (puta Filius) quicquid est, sit à Patre. Si igitur quod ad οὐσίαν attinet, intelligatur vt diximus: vera est propositio, nempe neminem posse Deum esse, cuius οὐσία non sit à seipsa. Atque ita se habet Filius, & Spiritus sanctus non minùs quàm Pater. [illegible] enim eadem illorum, quæ & Patris οὐσία eoque à seipsa est [illegible] in omnibus. Quod ad personam attinet: falsa est de Filio, & de Spiritu sancto. Est enim hoc proprium personæ Patris. Proprium autem Filij est, esse ex Patre per generationem. Modus autem subsistendi diuersus impedire nequit, quin eadem sit omnium natura, & οὐσία.

Quod si [illegible] distinctionem excipiant, & instent: persona nihil aliud est quàm essentia. Si igitur persona Filij est ab alio: ipsa quoque essentia fuerit ab alio, non à seipsa. Respondebimus hoc modo. Antecedens seu assumtum opus habere explicatione. Quum dicimus personā, seu, verbi gratia, Filium duo dicimus: primo essentiam, quæ omnium est communis & vna: [illegible] deinde modum subsistendi proprium, quo fit, vt talis sit persona, non alia. Modus enim subsistendi proprio, seu relatione: vna persona distinguitur ab alia, vt Pater à Filio: quia ille ἀγεννήτως generat: ille vero genitus est. Cùm vero dicimus Deum, solam essentiam dicimus: quæ tamen à personis separata non est. Annon magnum est discrimen, si aliquem appelicmus simpliciter hominem: & si eundem vocemus Patrem, aut Filium, aut Petrum? maximum vero. Nomen enim hominis solam indicat essentiam, nomen autem Patris aut Filij essentiæ addit relationem: nomen Petri proprium subsistendi modum, quo ab alijs singulis differt hominibus. Persona igitur, non est simpliciter essentia diuina: sed est essentia diuina cum relatione, seu cum certo & proprio subsistendi modo considerata: quo fit, vt vna persona ab alia verè sit distincta. Perstat igitur nostra distinctio, inter essentiam & inter personam: quia etsi persona non alia sit res, quàm essentia personæ, aliud tamen est res secundum se, & aliud respectu alterius considerata, vt aliud est esse hominem, & aliud esse Filium: tametsi idem sit homo, qui & Filius. Proinde insaniet, qui quæ sunt propria personæ, ea tribuat essentiæ, & quæ propria sunt relatiui, attribuat absoluto: vt si quis ita argumentetur de aliquo homine, qui etiam sit Pater. Pater est ille, qui habet Filium: Pater autem nihil aliud est reapse, quàm homo. Si igitur Pater est, qui habet Filium, etiam homo est, qui habet Filium. Quis non videt quàm inepta sit argumentatio? Homo enim est ille, qui constat anima rationali & corpore organico, siue habeat, siue non habeat Filium. Ac proinde filium habere ad definitionem parentis, non autem ad definitionem hominis pertinet. Eadem planè est aduersariorum argumentatio. Filius est persona quæ non à seipsa est, sed ab alio nempe à Patre. Persona autem nihil aliud est quàm essentia. Ergo si persona Filij est ab alio, ipsa quoque Filij essentia est ab alio. Ac proinde Deus non est. Inepta est hæc argumentatio: quia ab eo, quod est proprium personæ Filij, nempe esse ab alio, argumentatur ad essentiam: quasi etiam essentiæ illud idem proprium sit. Filius enim Dei, quatenus est: alis persona, hoc est, Filius Dei Patris, ex alio est, nempe ex Patre, per generationem. Et hoc illi proprium est. Sed quatenus essentia est diuina, eoque Deus: non minus expers est originis, & à seipso est, quam Pater. Ratio est, quia deitas seu essentia Filij eadem est cum essentia ac deitate Patris. Non enim aliam Pater Filio communicauit, quàm suā propriam. Est autem Patris essentia originis expers. Talis igitur est etiam Filij essentia. Ac proinde huius essentiæ causa Filius verus est Deus, non minùs quàm Pater. Ad argumentū igitur hæc breuis esto responsio. Filius, quatenus Filius est, genitus est ex Patre. Verùm idem Filius, quatenus essentia est diuina, non est genitus ex Patre. Essentia enim Filij non est genita ex essentia Patris. Sed quæ Patris est, eadem communicata est Filio. Ac proinde hæc essentia tam in Filio quàm in Patre à seipsa est, non ab alio. Ita efficitur, tam Filium quàm Patrem verum esse æternúmq; Deum. Alij breuius sic. Persona non est sine essentia, neque generat absque essentia: sicut neq; homo sine anima. Sed tamen sicut anima non generat, sed homo per animam: Ita Pater genuit Filiū sua essentia, & in sua essentia; nō autē ipsa essentia genuit.

X I I. Decimum argumentum est eiusmodi:

Si Filius genitus est ex Patris essentia, habet à Patre essentiam; & ex consequenti omnia, quæ diuinæ naturæ essentiæ sunt propria.

Qui autem omnia habet ab alio, is inferior est illo à quo habet.

Inferior igitur, & minor Patre Filius.

Respon. Maior si vniuersaliter accipiatur falsa est. Neq; enim vera est, nisi de illo, qui aut non omnia accepit: aut si accepit, non tamen origine & natura, sed voluntate tantum & gratia communicantis accepit. Is enim potuisset non cōmunicare: ac proinde & alter non habere. Sed qui & omnia habet, quæ alter, & ea habet per naturam: is certè æqualis est illi, à quo habet. Non potest enim ea non habere. Annon Filij æquales sunt parentibus humana natura, & quatenus homines sunt? Omnino: quia quicquid humanæ naturæ est in parentibus, hoc totum etiam filij acceperunt, idque ipsa origine & nascendo. Atqui Filius omnia habet, quæ Pater: omnia, inquam, quæ naturæ & essentiæ diuinæ propria sunt. Et ea omnia accepit, non donatione parentis, sed nascendo, & necessitate absoluta, ita vt Pater non potuerit Filio non omnia communicare, quæ ipse habet ad naturam Deitatis pertinentia. Non est igitur Filius minor Patre Deitate: & proprietatibus Deitatis, sed æqualis. Id quod etiam de Spiritu sancto dictum volo. Fallacia est ex falsi assumtione.

X I I I. Vndecimum argumentum ita formatur.

Si Pater è sua substantia genuit Filium & Filius est Deus: ergo Pater aut alium genuit Deum: aut si vnus tantum est Deus, genuit seipsum.

Atqui vtrunque est absurdissimum & blasphemum.

Non igitur genuit Filium Pater.

Resp. Ad maiorem, ἀμφιβολία est in illa dictione, Deum. Bifariā enim potest intelligi, aut ἁπλῶς, aut ὑποστατικῶς. Alium ἁπλῶς Deum genitum esse negamus. Scriptura enim vnum tantùm esse docet Deum Iehouam, quod idem est atque si dicas, vnum tantùm ἁπλῶς Deum esse. Proinde supra etiam diximus, essentiam Filij non esse genitam, neque esse ex alia essentiam. Sed alium ὑποστατικῶς Deum genitum esse ex Patre Deo, credimus, & cōfitemur cum tota Ecclesia, quæ canit, Deum de Deo, lumen de lumine, genitum non factum. Scriptura enim tradit, Filium genitum esse ex Patre Deo, eadem docet, Filium esse Deum. Quid igitur impietatis est, dicere genitum esse Deum de Deo: modo rectè explicetur secundum scripturas? Explicatio autem est, genitum esse alium ὑποστατικῶς Deum, de alio ὑποστατικῶς Deo: hoc est, personam Filij, quæ Deus est, ex persona Patris, quæ Deus est, οὐσία enim propriè neque generans neque genita dici potest. Sicut etiam nec anima hominis generat, sed homo per animam. Proinde Pater est, qui generat in sua essentia: & Filius qui in eadem essentia genitus est. Ille essentiam communicando: iste eam recipiendo: idque iam tunc ab omni æternitate nascendo.

X I I I I. Argumentum duodecimum in hunc modum concluditur.

Si Pater Deum genuit Filium de sua substantia, & propterea Filius quoque est Deus: non est igitur Pater solus verus Deus, vt Christus ait, & ad Cor. confirmat Apostolus. Ioh.17.3.1.Cor.8.4.

Atqui Scriptura Patrem solum verū esse Deum prædicat.

Non est igitur Filius genitus e substantia Patris: Ac proinde verus Deus non est.

Resp.

Resp. Hic etiam fallacia est ἀμφιβολίας. Bifariam enim intelligi potest, Patrem esse solum verum Deum. Primo simpliciter, ita vt extra Patrem nemo alius sit verus Deus. Hoc modo, respectu omnium rerum creatarum, dicimus solum Patrem esse Deum, & hoc sensu locutus est Christus & Apostolus. Respectu autem Filij & Spiritus sancti non intelligit scriptura solum Patrem esse Deum; sed cum illo Filium quoque & Spiritum sanctum confitetur verum esse Deum: idque propterea quod, vt millies dictum est, extra Patris essentiam minimè excluduntur Filius & Spiritus sanctus, sed vna est omnium οὐσία. Deinde, solum Patrem esse verum Deum, intelligi potest secundùm quid; nempe Patrem esse solum verum Deum, scilicet gignentem & principaliter: quia is solus est ille, à quo Filius & Spiritus sanctus habent essentiam; quæ sunt Deus. Sic Filius solus est verus Deus genitus. Sic Spiritus sanctus solus est verus Deus, à Patre & Filio procedens. Quare non pugnat, Patrem solum esse Deum, & non solum esse Deum: cum diuersis respectibus vtrumque verum sit.

XV. Sophisma decimum tertium eiusmodi est:

Si Filius genitus est ex Patris substantia; Et vna est omnium substantia, seu essentia, Patris scilicet, Filij, & Spiritus sancti: Filius igitur genitus est ex substantia non solum Patris, sed etiam sua & Spiritus sancti. Ac proinde fuerit Filius non tam Patris, quàm sui ipsius & Spiritus sancti.

Resp. Essentia patris considerari potest bifariam, aut ante, aut post Filij generationem, Spiritusq; sancti processionem. Cùm dico antè & post, non hoc dico respectu temporis aut graduum æternitatis. Neque enim in Filij generatione, & in Spiritus sancti processione, vllum agnosco tempus vel gradum æternitatis: sed antè & post dico respectu ordinis atq; originis. Si igitur patris essentia consideretur ante Filij generationem, & Spiritus sancti processionem, non est communis trium personarum sed solius patris propria. Est enim illa essentia communis facta, quatenus per generationem & per processionem est communicata: quandoquidem in Filio est per generationem; in Spiritu sancto per processionem. Sic etiam in natura; essentia parentis tunc primùm fit Filij, cùm Filius genitus est, non autem antequam sit genitus. Ergo si consideretur ante generationem eo, quem declaraui, sensu, liquidò videbimus, eam non esse communem omnium; sed propriam Patris. Ac proinde liquet, non consequi: Filium esse genitum ex substantia sua, & Spiritus sancti; quia genitus est ex substantia Patris. Si vero consideretur essentia Patris quatenus communicata est Filio, & Spiritui sancto, per generationem & processionem: tum verè dicimus eam esse omnium communem. Sed non hinc efficitur, esse itaque genitum Filium ex trium personarum substantia. Neque enim è substantia Patris genitus est, quatenus facta est omnium communis post generationem & processionem, sed quatenus solius (vt ita loquar) erat patris ante generationem. Est igitur fallacia ex ignoratione Elenchi: quia non vno respectu consideranda est essentia Patris, sed diuersis. Et respectu quidem ordinis & principij rectè dicitur Filius ex solius patris substantia genitus esse, quatenus verò communis omnium facta est οὐσία: non rectè dicitur genitus ex illa communi essentia. Quare non consequitur; genitus est è substantia Patris: ergo ex substantia trium personarum genitus est.

Sunt & alia sophismata, aduersus hanc Filij æternam ex Patre generationem: sed hæc sunt præcipua quæ potui reperire: & fere ad hæc quæ attulimus reliqua omnia referuntur. Quare si horum refutationes diligenter retineamus: reliquorum etiam facilis fuerit refutatio.

CAPVT VIII.

Vendicantur ab hæreticorum cauillis loca illa veteris Testamenti, quibus hæretici aduersus Christi Deitatem abutuntur.

ACCEDAMVS igitur ad argumenta, quibus ex professo conantur probare, Christũ non esse verum Deum, sed puram sua natura creaturam. Ex veteri Testamento iis potissimum locis, quæ subiiciam, abusi sunt Ariani, ad probandum, τὸ Λόγον, qui post carnem sumptam Christus est appellatus, Spiritum esse creatum. Prou. 8. 22. in Græca editione 70. Interpretum: Sapientia, quæ de omnium ferè Patrũ sententia Christus est, sic de se ait: κύριος ἔκτισέ με. Ecclesiastici, quia σοφία Iesu filij Syrach à Græcis vocatur, cap. 1. v. 4. πρότερον πάντων ἔκτισαι σοφία. Et cap. 24 v. 12. Sapientia hæc de se ait, καὶ ὁ κτίσας με requieuit in tabernaculo meo. Et v. 14. à seculo, & ab initio ἔκτισέ με.

Filius igitur, qui & Λόγος & Christus appellatur, creatura est.

Resp. Hic est primus locus, nempe ille Prou. qui primam etiam occasionem dedit Ario, blasphemandi Dominum Iesum Christum; & eum puram esse creaturam prædicandi: vt refert Epiphanius: lib 2. tom. 2. hæres 69. qui etiam ad hunc locum, varias adfert responsiones. Sed vera & genuina est illa postrema. Ea vero hæc est: In Hebraico cõtextu non legitur, *Dominus creauit me*; sed, *Dominus possedit me*. In scripturis autem qui filios generant, dicere solent possedi, vel adeptus sum Filium. Hinc igitur potius cõcluditur, sapientiam hanc esse verum Dei Filium, ex Patre Iehoua genitam, quam esse creaturam. Ac reuera ita habet Hebraice: יהוה קנני *Iehoua possedit me*. Verbum autem possidendi refertur aliquando ad filiorum generationem, quum scilicet per generationem liberos à Deo acquirimus, docet Eua; quæ quum peperisset Cain, dixit, קניתי איש את יהוה *possedi seu acquisiui virum a Iehoua*. Gen. 4. 1. Sic est intelligendus iste locus Prouer. Initium autẽ viæ Domini vocat Salomon creationem mundi. Significat igitur Sapientiam Dei personalem, quam Λόγον vocat Iohannes, genitam fuisse ex Patre Iehoua, iam inde ab initio Mundi, hoc est, ante Mundi cõstitutionem. Quod ad versionem 70. Interpretum attinet, quæ habet ἔκτισέ με, creauit me: facilis est solutio. Fieri potest, vt ipsi verterint ἔκτησε, quod significat possidere. Aliqui verò, vel malitia, vel ignorantia, η mutarint in ι. Vera igitur hæc est solutio, quod ad locũ Prouerb. attinet. Cæterum ad locum Syracidis trifariam respondetur. Primo librum esse apocryphum; idcirco nullam habere authoritatem ad dogma fidei cõstituendum. Deinde eundem lapsum potuisse hic fieri, qui & in loco Prouerb. Nam etiam iste liber ex Hebræo conuersus est: ideò fortè erat ἔκτησε. Tertio, verbum creare pro generare positum esse, vt Basilius ait: quod etiam ἐπὶ γεννήσεως κεῖται, & ποιήσεως λέγεται, vt exempla scripturarũ docent. Eua postquam peperit, dixit ἐκτισάμην (sic enim legit Basilius per ι: quanquã in Biblijs Græcis per η legatur) ἐκτησάμην, inquã, ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. Gen. 4. 1. Et sæpe in Genesi iuxta 70. translationem legimus, ἐποίησε, *filios & filias*, pro genuit. Vt etiam apud prophanos auctores ποιεῖν τοὺς υἱοὺς pro, gignere & adoptare reperitur. Dauid etiam ait, *Cor mundum crea in me Deus*. Psal. 51. 12. Non petit autem nouum creari cor ex nihilo: sed quod habebat renouari, seu regenerari. Item noua creatura apud Apostolum est homo regeneratus. Ac certum est, creare sæpenumerò pro procreare seu gignere accipi: non autem semper pro facere ex nihilo. Vnde & creari reges ac magistratus dicimus, pro constitui: & contra generare, pro creare. Et sic interpretes illud, *Hodie genui te*. Psal. 2. 7. quatenus de Dauide intelligitur, accipiunt, pro creaui te Regem. Ambrosius tamen de fide ad Gratianum, locum Eccles. & Prouerb. exponit de humanitate Christi: & præteritum, *creauit me*, pro futuro, *creabit*, positum esse dicit. Ideo non ait, *Pater creauit*, sed, *Dominus*. Caro enim Christi agnoscit Dominum. Vult igitur τὸ Λόγον Filium Dei æternum, de sua futura humanitate, loqui. Cæterum vera responsio ad duo loca Ecclesiastici, hæc est; ibi sermonem fieri non de sapientia personali ipsius Dei; sed de sapientia, hoc est, de cognitione Legis & Euangelij, seu cognitione Dei, in mentibus hominum creata. Nam ait cap. 3. hanc sapientiam effusam esse super omnia à Deo. Christus autem non est super omnia effusus. Item ait, Initium esse sapientiæ timere Deum. Et cap. 24. docet, quid sit ista sapientia, cuius laudes prædicauit, dicens: *Hæc omnia sunt liber fœderis Dei Altissimi: Lex quam mandauit, &c.* Hanc autem dicit creatam ab initio, nempe Mundi. Quoniam iam inde ab initio Mundi Deus sui notitiam rebus creatis, nempe hominibus impressit. Imo etiam ait, creatam esse ante omnia, quia Deus decreuerat ante Mundi constitutionem, sui cognitione homines donare. Apparet igitur, ex his locis Prouerb. & Eccles. aduersus Christi Deitatem nihil concludi posse.

II. Secundus locus, quo abutuntur Ariani, est ex Ies. 48. v. 11. Iehoua ait; *gloriam meam alteri non dabo*. Suam igitur Deitatem non communicauit Filio Pater.

Resp. Respondet Iustinus, in Dialogo cum Tryphone Iudæo: sic intelligendum esse locum, vt Pater dicat se nemini, præterquàm Christo, suam daturum gloriam. Et sic intelligendum esse contendit ex contextu, tam præcedenti quàm subsequenti. Verum hæc interpretatio mihi non probatur. Nam si excipitur tantùm Christus; num igitur dicemus Spiritui sancto non fuisse communicatam Deitatem, in ipsius processione ex Patre & Filio? Aliter igitur ego censeo respondendum: nempe nomine Iehouæ, qui ita loquitur, non

intelligi solam patris personã: sed Deum indefinitè patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Ita verum est, hunc Deum Iehouam suam alij nemini communicare gloriam: vt sit Deus. Solus enim pater, cum Filio & Spiritu sancto Deus est. Deinde etiamsi nomine Iehouæ solus pater intelligatur, tamen non hinc consequi, solum Patrem esse Iehouam. Cùm enim ait: *Gloriam meam alteri non dabo:* nomine alterius, seu alius, contendo intelligi non Filium aut Spiritum sanctum, sed creaturas omnes, præsertim idola, aduersus quæ ibi loquitur. Ratio est: quoniam Filius non est aliud à Patre, neque alius à patre Deus. Nam apertè ait apud Iohan. *Ego & Pater vnum sumus.* Ioh. 10. 30. Et nomine alterius manifestum est à Propheta intelligi illud, quod extra patrem est. Sic enim reuera aliud fuerit, & alius à patre, quicquid est extra patrem. Atqui Christus non est extra Patrem. *Ego in Patre, & Pater in me est.* Ioh. 14. 10. Non potest igitur concludi, hîc excipi Filium & Spiritum S. Accedit tertia ratio, ducta à verbo futuri temporis, *dabo.* At nos contendimus, longè ante hoc tempus: quo hęc dicebat Iehoua Pater, h. e. ab omni æternitate fuisse hanc gloriã Filio per generationẽ cõmunicatam. Quare neq; ex hoc loco euinci potest, Christum meram esse creaturam.

CAPVT IX.

Genuinæ interpretationi restituuntur ea piorum trium Euangelistarum loca, quæ contra Christi gloriam deprauant ipsius hostes.

EQVVNTVR iam loca noui Testamenti, quibus conantur idem quod antea probare. Sunt autem eodem ordine posita, quo etiam libri.

I. Primus locus ex Matth. 20. v. 20. &c. Matri filiorum Zebedæi, petenti à Christo, vt in ipsius regno vnus ex suis liberis sedeat ad dextram, alter ad sinistram, respondet Christus: *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.*

Ecce, inquiunt Ariani, Filium non habere eam potestatem, quam habet Pater.

Non est igitur Deus, Patri æqualis. Hoc etiam argumentum fuit Arij, vt refert Epiphanius.

R. Filius Dei Dominus Iesus Christus, eandem & tunc habebat, ac nunc habet potestatem quam & pater: & eandem etiam neque habebat, neque habet. Vtrunque enim est verum, sed diuersis respectibus. Habebat, & habet naturaliter, vt Filius Dei naturalis, eoque verus Deus. Et hoc inde etiam liquet, quod ipsemet ait; *Filius quos vult viuificat. Ego vitam æternam do eis. Ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis.* Ioh. 5. 21. & 10. 28. & 17. 22. *Tibi dabo coronam vitæ. Dabo ei sedere in throno meo.* Apoc. 2. 10. & 3. 21. Non habebat autem quatenus homo, imo ne quidem etiam quatenus Mediator hanc absolutè habebat auctoritatem: nempe, vt pro suo arbitrio quibus vellet diuersos in suo regno gradus assignaret. Et in hunc sensum ibi loquutus est Christus Voluit enim ostendere primò quidem, omnia ex diuina Patris electione & prouidentia pendere: ac proinde ab illo vno semper nobis quoque esse pendendum, se vero in hoc mundo dispensatorem tantum & executorem esse paternæ voluntatis. Deinde vero regnum cœlorum non dari iuxta personarum acceptionem, sed ex gratuita Dei electione. Est igitur fallacia ex ignoratione Elenchi, quia habere & non habere eandem potestatem, non sunt pugnantia, si rectè, & secundum diuersos respectus considerentur.

II. Locus 2 ex Matt. 26. v. 39. *Pater, si possibile est, à me transeat calix iste, veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua.* Hunc etiam locum obiiciebant Ariani, vt docet Epiphanius. Quidam hoc modo hinc argumentabantur. Diuersa est Christi voluntas à voluntate Patris, ait enim: *Non mea, sed tua voluntas fiat* Non igitur eadem est vtriusque essentia. Quare non verus est Deus. Alij vero sic inferebant: Dubitat Christus de possibilitate rei quam petit: ait enim, *si possibile est:* non est igitur omnipotens: proinde nec Deus.

R. Ad primum argumentum: Falsum est assumptũ: quod enim ad diuinam attinet naturam, eadem semper fuit Filij & Patris voluntas: etiam circa hanc passionem & mortem. Ratio est: quia idem & ob eandẽ causam voluit Filius, quod & quam ob causam voluit Pater. Pater enim volens misit Filium, vt pro salute nostra pateretur, & mortis calicem biberet: *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam?* Ioh. 18. 11. Eadem itaq; fuit Filij voluntas. Ideo sub inde dicebat se venisse in mundũ, vt faceret voluntatem Patris: & se in hunc finem venisse, vt biberet hunc calicẽ. Imò etiã quà homo Patri fuit semper obsequens. Idcirco dicebat, *Quæ placita sunt illi facio semper.* Ioh. 8. 29. Et hic idem ostendit, quum ait: *Fiat voluntas tua, non mea.* Vnde ad Hebr. 10. 7. *Tum dixi, Ecce venio, vt faciam Deus, voluntatem tuam.* At quid sibi vult, quod deprecatur mortem & calicem? Naturaliter, quà homo, expauescebat, & exhorrescebat, fugiebátque mortem, & hunc naturalem mortis horrorem vocat suam voluntatem, quum ait: *Non mea voluntas fiat* (naturalis scilicet, quà homo sum.) Verùm neq; hæc Christi voluntas cum voluntate Patris pugnabat. Pater enim voluit Christum nobis esse similem in omnibus, excepto peccato, & in hunc finem voluit eum fieri hominem. Proinde quum Christus mortem naturaliter fugiebat & deprecabatur; voluntati Dei Patris non repugnabat. qui hunc quoque horrorem & metum voluit Pater esse in Christo, vt pœnam nostrorum peccatorum. *Posuit enim in eo Deus iniquitates omnium nostrûm:* id est, pœnas nostrarum iniquitatum. Ies. 53. 6. Præter alias pœnas hæc etiam vna fuit, nimirum mortis terror. Quare falsum omnino est, in Christo diuersam voluntatem à Patris voluntate fuisse.

At quomodo igitur ait: *Non mea fiat voluntas, sed tua?* An non videtur innuere suam pugnare cum Patris voluntate. Minimè pugnant, si & ὁμωνυμία, quæ hic est in voce voluntatis; & diuersi spectentur respectus, iuxta quos hæc loquitur Christus. Quum ait, *Non mea voluntas fiat,* intelligit naturalem mortis horrorem, quo scilicet naturaliter refugiebat & timebat mortem. Finis enim naturæ est, vt se à sui seruet corruptione Atque hunc etiam metum & fugam mortis, vt dixi, voluit Pater esse in Christo. Quare conclusimus, hunc naturalem mortis horrorem, quem Christus vocat suam voluntatem, non pugnasse cum voluntate Patris, qua voluit Christum huic horrori esse obnoxium. Quum vero ait: *Sed tua voluntas fiat:* intelligit de ea Patris voluntate, qua volebat Christum mori pro nostrûm omnium salute. Atqui hoc quoque volebat Filius, vt antè ostensum est: & hoc præ se tulit, quum petiit, vt fieret voluntas Patris. Nunquam enim respectu huius finis hanc mortem recusauit aut horrorem. Quare in hac quoque voluntate & fine consentientes, semper fuerunt Pater & Filius. Si igitur hæc voluntatis ὁμωνυμία, & diuersi isti fines ac respectus spectentur, & æqualiter inter se conferantur: liquido apparebit, quæ primo aspectu diuersæ inter se videntur esse voluntates Christi & patris: easdem omnino esse optime inter se consentientes & conformes. Pugnant quidem ista simpliciter: te nolle mori, & me velle, vt moriaris, sed respectu diuersorum finium non sunt contraria. Si enim respectu eiusdem finis pater voluisset Christum mori: & Christus noluisset, imo tanquam recusasset, fuissent omnino pugnantes voluntates. Sed respectu eiusdem finis, nempe ob salutem nostram; idem semper voluit Christus quod etiam pater. Nullo igitur modo voluntas Christi fuit dissentanea à voluntate patris. At saltem in Christo fuerunt contrariæ voluntates, quia volebat & nolebat mori. Minimè verò: eandem ob causam, quam iam dixi. Si enim respectu eiusdem noluisset mori & voluisset mori; contrariæ fuissent voluntates: Sed hoc non fuit in Christo. Respectu enim salutis nostræ eadem semper & constans fuit in Christo voluntas. Respectu verò naturæ humanæ nunquam hunc exuit affectum, quo similis fuit nobis, & naturaliter fugimus mortem. Nunc hoc affectu liberatus est: quia immortalis effectus. Velle autem & nolle aliquid, sed diuersis respectibus, non sunt inter se pugnantia. Totum igitur antecedens est falsum; in Christo fuisse voluntatem, cum patris voluntate pugnantem. Et consequentia etiam ἀσύστατος est. Nam etiamsi aliqua voluntas; hoc est, affectus naturalis in Christo fuit, vti est timere mortem; qui non consentiret simpliciter cum ea voluntate, qua pater volebat eum mortuum & qua ipse Christus idem volebat: non inde tamen sequitur Christum non esse eiusdem cum patre essentiæ, eoque nec verum Deum. Nam talis affectus, absque tamen peccato, in Christo fuit; quatenus homo erat mortalis, nobis per omnia similis; non autem quatenus Deus. Si vna tantùm natura in Christo fuit & esset; consequeretur quod inferunt Ariani, sed diuersæ sunt in eo naturæ. Est igitur hic fallacia ex ignoratione Elenchi.

III. Ad alterum argumentum, quod ex eodem loco petebant Ariani: nempe, Christus dubitat de possibilitate rei, quia ait: *Si possibile est:* ergo non est, &c. Primo respondet Ambrosius de fide ad Gratianum, lib 2. c. 3. Vt homo ibi loquitur Christus, non vt Deus. Nam vt Deus ipse non ambigebat de possibilitate. Sed ipse erat omnipotens, iuxta illud apud Ioh. 16. v. 15. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Quæ omnia? Non creata: hæc enim omnia per Filium facta sunt. Sed omnia quæ habet Pater, omnipotentia, æternitas, deitas. Errant igitur, dum argumẽtantur à proprietate naturæ humanæ ad diuinã naturã. Deinde responderi potest: Christũ, etiam quà homo erat, minimè aut de potentia Dei, aut de possibilitate rei simpliciter dubitasse. Imò paulò pòst ipse dixit de Petro: *An putas quod non possim rogare Patrẽ qui sistet mihi plures quam 12. legiones*

legiones

legiones Angelorum. Mat. 26.53. Sed ea locutione significare voluit vehementem, quo afficiebatur, mortis horrorẽ: atque ita se verum esse hominẽ, nobis per omnia similẽ, absque peccato, declarare. Fallacia igitur est hîc non causæ vt causæ. Non enim hæc verba dixit, quod dubitaret, neq; vt significaret se ignorare, an esset possibile, nécne esset: sed tantum vt dixi, ex naturali affectu locutus est, & vt hunc affectum significaret.

IV Locus tertius ex Matth. 6. v. 9. *Vos autem quum oratis, dicite: Pater noster, &c.* Hinc sic argumentantur inimici Christi. Christus semper iussit orari & inuocari Patrem: nunquam autem se Filium, aut Spiritum sanctum. Si autem esset Deus: se quoque iussisset inuocari. Aperte igitur significauit Christus, se esse Deum illum, qui solus debet inuocari.

R. Primò negatur alterũ maioris propositionis membrum. Nã quum iussit inuocari Patrẽ, nõ simpliciter iussit inuocari patris Christi personã: sed Deum absolutẽ, patrem totius Ecclesiæ. Quis autẽ est Deus ille & pater? non sola patris persona: sed etiã Filius & Spiritus sanctus. Hoc inde liquet: quia nomine Patris sæpenumero totus (vt ita loquar) Deus, hoc est, tota Deitas diuinaque essentia significatur. Deinde idem liquidò apparet à petitionib⁹, dicimus enim: *Sanctificetur nomen tuum*. Num solius Patris? imo & Christi. *Adueniat regnum tuum*. At regnum cõmune est etiam Filio. *Remitte nobis peccata*. At etiã Filius remittit peccata. Tertiò ætiologia quoq; quã subiicit, idẽ cõfirmat: *quia tuum est regnum*. Nã est et à Christi, vt docet Apostolus. 1 Corinc. 24. Denique Christus post mortem inuocabatur à fidelib⁹. Stephanus eũ inuocauit: & quidẽ ea forma precandi, qua Christus Patrẽ fuerat precatus. Act. 7.59. Ecclesia itẽ inuocabat nomen Domini Iesu. Non inuocassent autẽ, si intellexissent, se iussos fuisse à Christo solam Patris personã inuocare. Ergo nomine Patris intellexerũt in præcepto Christi ipsum etiam Filium comprehendi. At cur igitur solùm Patris nomen expressit? præterquam quod soliti erãt Iudæi nomine Patris intelligere Iehoua, quẽ nos tribus distinctũ personis nouimus: erat etiam hoc in more positum Christo, vt omnia referret ad suũ Patrẽ, opera, miracula, doctrinã, bonitatẽ, ac proinde etiã solebat illi vni præbere cultus diuini honorẽ, & præbendum docere. Hoc vero fecit primũ κατ' ἐξοχὴν quandã, quæ Patri debetur; vt intelligeremus Patrẽ fontẽ esse totius Deitatis, & principaliter Deum. Deinde quia hoc faciebat ad suũ scopũ. Scopus enim Christi erat, omnibus persuadere, se missum esse à Deo Patre: se nihil docere aut agere, quod ad honorem & gratiam Patris non pertineret, se igitur suamq; doctrinã non esse, tãquam humanã, reiiciendam, sed tanquam cœlestem recipiendam. Hac enim ratione quasi scala deducẽdi erant homines in cognitionem Filij, nempe per cognitionẽ tum amoris Patris erga Filium, tum obedientiæ & honoris Filij erga Patrem. Denique quia nondũ venerat temp⁹, quo sese palã quis esset, nempe Deus, patefaceret. Erat enim illi priùs moriẽndũ, & sacrificium pro peccatis nostris offerendũ: tum demum palàm erat prædicãdus, vt verus & æternus Deus. Huc facit, quòd gloriã suę Deitatis, quam ex parte conspexerant discipuli in monte, quum fuit coram ipsis transfiguratus, iussit reticeri, donec resurrexisset ex mortuis. Matt. 17.9 His tribus de causis non apertè iussit se inuocari & adorari, sed tamẽ quũ fuit adoratus, non id prohibuit, neq; improbauit. Hinc liquet responsio ad minorẽ: quę itidẽ falsa est: nẽpe si fuisset Deus, iussisset se quoq; inuocari. Est igitur argumẽtum à non causa, tanquã à causa. Causa enim quod nõ apertè iusserit se inuocari nõ est, quòd non sit Deus: sed causæ sunt illæ, quas iam explicauimus.

V. Locus quartus ex Marc. 10. vers. 17. &c. Iuuenis quidam vocauit Christum magistrum bonum. Christus respondit: *Quid me vocas bonum? nemo bonus, nisi vnus, nempe Deus*. Hunc etiam locũ obiiciebant Ariani, vt liquet apud Epiphanium. Christus negat se esse bonum, & vnum tantùm esse bonum docuit. Indicauit igitur se non esse Deum.

R. Hîc etiam apparet, quod antea diximus, Christum solitum fuisse omnia, eoque & omnem bonitatem, in Deum Patrem transferre: causas cur hoc faceret paulò antè explicauimus. Hinc verò cõsequi, negasse se Deum esse, ostẽdimus falsum esse, & ἀσυλλόγιστον. At negat se esse bonum, non simpliciter, sed spectata opinione, quam de ipso cõceperat ille Iuuenis. Nam ille putabat Iesum purum esse hominem, nec venisse e cœlo, & interim vocabat eum magistrum bonum. Christus igitur dum negat se esse bonum, voluit significare, illum Iuuenem falli suo iudicio, & ita illum in veram Dei cognitionem deducere. Et sic Ambrosius de fide ad Gratianum, lib. 2. c. 1. respondet: *Non dixit Christus: nemo bonus, nisi Pater, sed nisi Deus. Deus autem nomen est commune Patri, Filio, & Spiritui sancto: & nomen est naturæ. Ergo non simpliciter negat se esse bonum*. Cur autem, & quomodo se bonum esse negauerit, antea dictum est. Voluit enim Christus suæ doctrinæ fidem conciliare, & ita paulatim docere quis esset. Hoc fecit reuocando Iuuenem ad regulam generalem, quæ hæc est: Ille tantùm est bonus magister qui est à Deo ad docendum missus. Est enim solus Deus per se bonus. Aut igitur adulator es & falleris, quum vocas bonum magistrum, aut me à Deo solo per se bono missum esse credas necesse est. Est igitur fallacia non causæ vt causæ. Causa enim cur negârit se esse bonum, & vnum Deum esse bonum prædicârit, non fuit illa, quam Ariani commenti sunt, sed quam nos attulimus, vt liquet ex contextu: nempe, vt suæ doctrinæ fidem conciliaret, id quod fuit Christo satis.

VI. Locus quintus ex Marc. 13 v. 32. *De die autem illo, & hora nemo scit, ne Angeli quidem, qui in cælo sunt, nec Filius ipse, nisi Pater*. Non est igitur Filius Deus Patri ęqualis: si ignorat quod Pater nouit. Hoc modo inferebant Ariani.

R. Patres respondent: Filium ignorasse non simpliciter, sed ad reuelandum. Verùm eodem modo dicemus Patrem ignorasse. Neque enim reuelauit, aut reuelare cõstituit, quantum ex verbis Christi apertè colligi potest. Alij sic respõdent: Filium quatenus mediator est ignorare: quod scilicet ei non fuerit, tanquam Mediatori, reuelatus ille dies. Neque enim fuit illi iniunctum, vt huiuscemodi diem patefaceret. Nam proculdubio fecisset officium, si hoc illi fuisset à Patre demandatũ. Hinc colligunt: neque igitur fuisse illi reuelatum, quæcunque enim nouit, vt Mediator: ea profectò etiam patefecit, iuxta illud Ioh. 15. v. 15. *Quæcunq; audiui à Patre, nota feci vobis*. Cæterùm cùm fuerit Mediator, non solùm quà homo: sed etiam quà Deus: explicanda est hæc locutio, quò melius sensus huius loci intelligatur. Si quis enim hoc simpliciter ad naturam Mediatoris referret, vehementer falleretur, est enim natura Deus, & quà Deus, etiam Mediator est. Ratione igitur officij; non autem naturę simpliciter dictum est intelligendum. Quare locum hunc tribus explico propositionibus. Prima: Christus Filius Dei, quà Filius est Dei Patris natiuus, nihil eorũ, quæ nouit Pater ignorauit vnquã aut ignorat ignoraréve potest: alioqui nõ esset Deus. Secunda: Christus, quà homo, verè ignorauit hoc, & alia nonnulla. Nam ipse proficiebat sapientia & ætate, coram Deo & hominibus. Luc. 2.52. Quomodo proficiebat? non certè fictè. Si enim verè proficiebat ætate: ergo etiã scientia. Quare multa verè ignorabat. Et si similis est nobis factus per omnia, excepto peccato, vt ad Heb. 4 15. docetur, ignorantia etiã in eum cadebat: præterquam hæc, quæ nõ est peccatũ. At omnis ignorãtia est pœna peccati: Hoc simpliciter non est verum. Nam etiam Angeli ignorãt hunc diem, neq; tamen illorum ignoratio ex peccato est. Sed etiamsi detur, in hominibus omnem ignorantiam esse pœnam peccati: tamen tantùm abest, vt hinc consequatur, nullam ignorantiam in Christum competere: quia sine peccato est, vt contrarium potius inde euincatur: quia scilicet pœnas omnium peccatorum nostrorum ipse luit, & luere debebat. Quare nihil minùs derogabat Deitati Filij, quòd ignoraret diem hunc & alia multa: quàm quòd fuit mortalis. Verè enim ignorauit, quà homo fuit in carne mortali. Et sic interpretor hunc locum Marci; *Neq; Filius*, scilicet quatenus creatura & homo est: *sed solus Pater*, i. solus Deus: a Patris enim nomine non excluditur Filius, quà Deus est, neque Spiritus sanctus. Voluit enim Christus dicere, nulli creaturæ notum esse illum diem. Tertia propositio hæc est. Christus nõ simpliciter quatenus Mediator, hoc est, ex natura Mediatoris, diem illum, aut aliquid aliud ignorauit: sed tantùm quoad humanam naturam, & ad officium Mediatoris. Non simpliciter ex natura ignorauit: quia Mediator est non tam humana, quàm etiam diuina natura. Diuina autem natura non ignorauit. Ex officio verò ignorauit: quia quicquid sibi ad officium Mediatoris pertinens reuelatum fuerat à Patre, illud etiam totum patefecit. Diem autem illum non patefecit: quia non fuerat illi reuelatus vt patefaceret. Ex hoc igitur loco Marci nihil minùs colligi potest; quàm Christum non esse verum Deum, quasi verò simpliciter ignorârit, quæ ignorasse legitur in Scripturis. Imò contrà hoc ex loco efficitur, Christum verum esse Deum, & eiusdem cum Patre essentiæ. ille enim est verus Deus, qui diem etiam illum, pręter alia, nouit, nulla etiam creatura (vt docet Christus) nouit diem illum. Atqui Christus nouit. Omnis scientia enim attribuitur Christo in sacris literis; Ac de illa hora ipsemet ait, *Veniet Filius hominis hora qua vos non putatis*. Luc. 12. 40. Nouerat igitur ille hanc ignotam hominibus horam. Quomodo enim potuit Filius hunc ignorare diem, Patri notum; cùm ipse semper sit in sinu Patris, & nouerit Patrem, & omnia quæ sunt in Patre? Ioh. 1. 18. Et dicat Apostolus, *Nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei?* 1. Cor. 2. 11. Spiritus igitur S. nouerat diem illum. Hic autem Spiritus, est Spiritus Christi Rom. 8. 9. Christus igitur etiam nouerat.

VII. Locus sextus ex Luc. 1. 32. *Vocabitur Altissimi Filius*. Hic autem est Pater.

Non est autem Deus vllus extra illum Altissimum.

Si igitur Christus non est ille Altissimus, sed eius Filius: certè verus non est Deus.

R. Admittitur fallacia ὁμωνυμίας in voce Altissimi. In vna enim propositione personaliter sumitur pro persona Patris, quum Christus vocatur Altissimi Filius: ac verum est, Filium non esse hunc Altissimum, id est, Patrem: in altera essentialiter pro diuina essentia. Est enim attributum diuinæ essentiæ seu Dei in genere, non autem proprium personæ Patris. Ac verum est extra hunc Altissimum, hoc est, extra diuinam essentiam nullum esse verum Deum. Sed extra hanc non est Christus. Quomodo enim probaueris? Imo, quia Filius est Altissimi, id est, Dei Patris, Filius, inquam: vnigenitus, proprius, naturalis, inde efficitur hunc quoque Filium eiusdem esse essentiæ cum Patre, & esse intra, non extra essentiam Patris: & ea re non minus Altissimum, quàm Pater est. Quare propositio illa: Nullus est verus Deus extra illum Altissimum, cuius vnigenitus Filius dictus est Christus, falsa est. Si enim nomine Altissimi, diuinam intelligas essentiam, falsum est alterum membrum. Christus enim non est Filius diuinæ essentiæ. Si vero Patris intelligas personam, falsum est primum membrum. Nam etiam extra personam Patris Filius vocatur & est verus Deus.

VIII. Locus 7. ex Luc. 1.68. Benedictus Deus Israël, qui erexit cornu in domo Dauid, is est tantum Pater.

Est autem vnus tantum Deus Israel.

Non est igitur Filius Deus Israel: sed eius Filius.

Resp. Quum explicaremus hunc locum, multis argumentis ex ipso deductis, perspicuè demonstrauimus nomine Dei Israëlis, qui inuisit nos, & erexit cornu salutis in domo Dauid: non solam Patris personam, sed ipsum quoque Filium intelligendum esse: vel saltem à nomine Dei Israëlis excludi Christum non posse. Quare maior propositio negari potest: nempe, solus Pater est Deus iste Israelis, de quo loquitur Zacharias. Sed etiamsi demus hic de solo Patre verba fieri, & hunc solum vocari hic Deum Israelis: Nihil tamen effeceris contra Christi deitatem, quin sit Deus Israëlis. Etsi enim de solo Patre dicatur, Benedictus Deus Israëlis, non dicit tamen solum Patrem esse Deum Israëlis. Est igitur ambiguitas in hac propositione. Vnus tantum est Deus Israëlis. Nam vel ad solam Patris personam referri potest, vel ad essentiam. Si ad personam Patris: falsa est minor nempe, vnus tantum, id est, vnus tantum Pater, est Deus Israelis. Si ad essentiam, vera est. Sed in hac continetur etiam Filius. Quare plus esset in conclusione, quàm in præmissis.

IX. Locus 8. ex Luc 4 v. 18. *Spiritus Domini supra me: propter quod vnxit me*, Dominus scil. hoc suo Spiritu. Qui autem vngitur, Deus esse non potest. Vngitur enim tantum creatura.

R. Fallacia est à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Christus enim non simpliciter dicitur vnctus, sed tantum secundum humanam naturam sed respectu humanæ duntaxat naturæ. At secundùm diuinam alios ipse vngit hoc suo Spiritu Marc. 1, v. 8. *Ipse verò vos baptizabit Spiritu sancto.*

CAPVT X.

Vera interpretatio illorum locorum Euangelist. Iohan. & Actorum, quæ ad suas blasphemias propugnandas deprauant inimici Christi: & sophismatum inde ductorum confutatio.

LOCVS nonus ex Iohan. 1, v. 3. *Omnia per ipsum facta sunt*: nempe a Patre. Non igitur ipse conditor rerum, sed Patris instrumentum.

Resp. Aliàs ostendimus, hac locutione, per quem, non significari instrumentum: cum de Patre eadem etiam nonnunquam prædicetur. Proinde non significat inæqualitatem potentiæ & operationis in Filio & Patre: sed tantum societatem & ordinem vtriusque in operando: quia nunquam operatur Pater, quin operetur & Filius: & quia Pater operatur, & cum eo Filius. Ioh. 5.17. Hoc significat, *per quem*. Fallacia igitur est ex ignoratione figuræ dictionis.

II. Locus decimus ex Ioh 1. v. 15. Iohan. Baptista dixit de Christo, *Ante me factus est*. Et Actor. 2. v. 36. *Deus fecit hunc Iesum Dominum & Christum*. Et Hebr. 3 v. 2. *Considerate Christum fidelem ei, qui fecit ipsum*. Si est à Deo factus, non igitur Deus.

R. Omnes isti loci sunt extra proprium & genuinum sensum contorti. Et homonymia est in verbo ποιεῖν. Aliquando refertur ad substantiam, vt Christus dicitur factus ex muliere Gal. 4.4. id est, quod ad substantiam naturamq; humanam genitus ex muliere, eoq; substantialiter factus. Aliquando ad qualitatem: vt aliquem fieri Regem, Consulem; Sic de Christo, *Factus est nobis iustitia*. 1. Cor. 1.30. id est, constitutus. Hoc sensu accipitur in tribus illis locis. Non enim ait simpliciter Petrus in Actis: *Hunc fecit Deus*, sed, *fecit Dominum & Christum*: hoc est, constituit. Sic Apostolus ad Hebræos, fecit eum, scilicet Apostolum & Pontificem: eodem planè sensu, quo Filius ipse ait *Ego autem constitutus sum Rex ab eo supra Sion*. Ps. 2.6. Locum Ioh. eodem sensu multi accipiunt. Et sic Basilius contra Eunom. lib. 2. Ideò obserua, quòd Petrus non dicit, fecit eum Deum, sed Dominum & Christum. Sunt autem hæc potestatis & officij nomina, non essentiæ. *Ante me factus est*, hoc est, mihi prælatus. Sed diuersum est verbum à superiori in aliis duobus locis. Ibi est ποιήσας ὁ θεός, hic est, γέγονεν ὁ ἐρχόμενος, hoc autem verbũ significat sæpenumero simpliciter, fuit. Significauit igitur de multorum sententia Iohannes, hunc, quem indicabat, Iesum, fuisse ante se; non certè quod ad carnem attinet: ergo quoad aliam naturam: innuens eum esse Deum æternum. Sed alij ad dignitatem referunt: id est, prælatus est mihi. Fallacia igitur est primum ὁμωνυμίας. Deinde, si altera admittitur interpretatio, accidentis: quia quod qualitatẽ significat, transfertur ad substantiam.

III. Locus vndecimus ex Ioh 3 vers 32. Iohan. Baptista de Christo ait: *Quod vidit & audiuit, hoc testatur*. Et Christus idem de se dicit: *Quæ audiui ab eo, hæc loquor in Mundo, &c.* Ioh 8.26. Christus, inquiunt Ariani, discit, audit, videt, agit non nisi ex Patre.

Non est igitur omnisciens & omnipotens, vt Pater. Quare nec Deus.

R. Patres nonnulli hæc referunt ad humanam Christi naturam. Neque hæc interpretatio reiici merito potest. Non sequitur igitur simpliciter, Filium non esse ita potentem & omniscientem vt Pater est, quo ad deitatẽ. Alij ad diuinam. Dicitur autem discere, audire, agere ex Patre: quatenus nascendo ex Patre ab omni æternitate, vnà cum οὐσίᾳ omnẽ etiã accepit à Patre scientiã & potentiã: hoc est, essentiam omniscíam, omnipotentẽ. Et semper erat in sinu Patris, omnia videns. Ideo etiam reuelãs. Ioh. 1.18. Bene ergo ait Augustinus, *Filius agit, & nouit omnia per se: sed non à se*. Est enim Pater, vt deitas: ita omnis scientiæ & potestatis fons. Quare non sequitur: agit, discit, audit ex Patre; ergo nõ est omniscius, nec omnipotens, vt Pater, quare nec Deus, audit enim & agit natura sua, suáque essentia æterna: sed quam accepit à Patre. Non tenet autem consequentia à proprietatibus personarum: ad essentiam negandã. Et esse aliquẽ ab aliquo non potest impedire, quin eiusdem sit naturæ & essentiæ cum illo, à quo est. Alij, ad vtranque referunt naturam: loqui enim hic Christum vt Mediatorem. Quà Deus igitur, agit, discit, audit ex Patre, eo, quo iam dictum est, modo: qua homo, discebat, audiebat, agebat ex Patre, quatenus per reuelationem Deitatis humanæ illius menti diuinã Patris voluntas innotescebat: quatenus autem Mediator; significabat hac locutione, se nihil docere, nihilve agere, nisi ex voluntate Patris.

IV. Locus 12. ex Iohan. 5. 19. *Non potest Filius à seipso facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.*

Non igitur Deus, si nihil à seipso potest.

R. Basilius contra Eunom. lib. 4. ita respondet. Vt homo loquitur Christus, non vt Deus. Hac ergo locutione significauit Christus, vnionem substantialem se habere cum Patre. Nam homo ille spectabilis Dominus scilicet Iesus, sanauerat hominem; sed virtute suæ deitatis. Hanc significabat sæpenumero nomine Patris, quem nemo dubitabat esse Deum. Voluit autem concludere, si ipse Filius violauit Sabbathum, quia sanauit hominem; ipsum quoque Patrem idem Sabbathum violasse. Nihil enim Filius agit, nisi quod Pater quoque, hoc est, Deus in se agat. Quòd si nomine Patris intelligere omnino velis Patris personã (id quod mihi magis probatur propter antithesim Patris & Filij, & propter alias circumstantias) idem tamen concludetur. Refert enim Christus omnia ad Patrem; tanquam ad fontem omnium diuinarum operationum. Filium autem omnia efficere, quæ Pater; & eadem potentia; docet ipse Christus ibidem, dicens: Omnia, quæ operatur Pater, operatur & Filius, & quidem ὁμοίως. In iis autem operibus præit Pater, non tempore; sed ordine personarum. Hoc significauit Christus, dicens: *Nisi quod viderit priùs Patrem facientem*. Optime igitur respondet Augustinus: *Non ait Christus, non potest à seipso, Quia quicquid habet & potest, habet à Patre*. Agit igitur per se Filius, sed non a se. Quare fallacia est ex ignoratione figuræ dictionis.

V. Locus 13. ex Ioh. 5. 37. *Pater misit me*. Est autem maior qui mittit, eo, qui mittitur.

R. Falsum est assumptũ, per se & vniuersaliter acceptum. Quid enim obstat, quo minus ab æquali mittatur æqualis, ad officium infrà vtriusque dignitatem obeundum, sed ex communi consensu? Ideo rectè Cyrillus: *Missio & obedientia; non tollit æqualitatem potentiæ*. Talis fuit Filij missio. Ex communi

muni enim decreto & consensu sese ab æqualitate, in qua erat cum Patre, demisit, forma serui sumpta.

At alius est mittens, alius missus. Est autem vnus tantùm Iehoua, & mittens est Iehoua. Missus igitur non est Iehoua.

R. Alius est missus à mittente, non essentia, sed persona.

At videmus semper, missum alium esse οὐσίᾳ à mittente.

R. Infinitum est discrimen inter creaturas & creatorem: inter nostras personas & illas diuinas. Non valet igitur argumentatio à tam dissimilibus.

VI. Locus 14. ex Ioh. 6. 57. *Sicut qui misit me, est viuens Pater: ita & ego viuo propter patrem, &c.* Hinc argumentantur Ariani.

Qui vitam ab alio habet, & non à seipso, is non est Deus. Ideo de Patre dicitur simpliciter, *est viuens*: sed non propter alium, hoc est, non ex alio.

Atqui Christus vitam habet à Patre: viuit enim propter Patrem, id est, ex Patre. Certe minor est, qui vitam habet ab alio, illo, qui vitam habet à seipso. Talis est Christus.

Resp. Sed si locus iste de Filio exponatur, quà homo est, non quà λόγος, quid tum cõsequetur? nihil aliud, quàm Christum, quà homo est, non esse Deum, & minorem esse Patre. At quis hoc inficiatur? Sic autẽ explicarunt Patres. Basilius cõtra Eunom. li. 4 c. 18 ait, *εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ οὐκ εἰς τὴν θεότητα τὸ εἰρημένον ἀνοιστέον.* Ita Cyrillus in Ioh lib. 4. c. 18. vbi etiã regulam hanc tradit: *Consueuit* (inquit) *Christus quæ vim humanam excedunt, ea Patri attribuere:* hæc ille. Ita Patris nomine (vt aliàs diximus) sæpè suam significat deitatem, quæ vna & eadem est cum Patris Deitate, hoc modo duas suas naturas indicãt Christus, iis verbis, vnam nomine Patris, quæ viuat propter se, & non propter alium: alteram quæ viuat propter diuinam. Ambrosius quoq; ad humanitatem refert, propter particulam præcedentem, Filij hominis, dicens: *nisi manducaueritis carnem Filij hominis, non habebitis vitam in vobis*, mox sequitur: *sicut misit me, &c.* Sed si quis velit hæc interpretari de Christo, quà λόγος & Filius Dei est, non vult Ambrosius contendere. Sed de interpretatione sensuque verborum disputat. Si quis enim sic intelligat, Christum à Patre vitam accepisse, quam aliquando non habuerit, docet hunc sensum admitti non posse, quia de Christo ait, Ioh. *Hic est vita æterna*, 1. Ioh. 5. 20. Si autem semper hanc habuit: Deus igitur est. At illam habet à Patre, quia viuit propter Patrem. Respondet Ambrosius. Verũ est. Sed quid est, viuit propter Patrẽ? Viuit propter Patrẽ, quia ex Patre Filius est: propter Patrẽ, quia vnius substãtię cũ Patre: propter Patrẽ, quia eructatũ est verbũ è corde Patris: propter Patrẽ, quia à Patre processit: propter Patrem, quia ex paterno generat[9] est vtero: denique; propter Patrẽ, quia fons, & radix Filij est Pater. Hæc est summa Ambrosianæ respõsionis. Hinc igitur colligimus, nihil aliud cõcludi posse ex verbis Christi; quàm eius vitam esse ex Patre: & hoc damus. Nã quà λόγος, eã accepit à Patre in æterna sui generatione, sicut etiã æternã essentiã. Quà homo autẽ: habet à Patre, propter vnionem hypostaticã humanę naturæ cum diuina, quæ vnum est cum Patre. Sed hinc tam sequitur Christũ nõ esse Deum, aut minorẽ esse Patre natura & Deitate; quàm etiam sequitur nos non esse homines, aut natura humana minores esse parentibus nostris; quia substãtiam & vitam accepimus à parentibus. Diuersa proprietas, Patris & Filij; nempe quia ille à nullo est, hic à Patre; non constituit diuersam naturã seu essentiã: sicut neque in nobis & parentibus nostris. Proinde fallacia est non causæ vt causę, vt sæpe dictũ est. Et à diuersis proprietatibus ad diuersam essentiam non valet argumentum. Sed si tertia admittatur interpretatio; nihil minus ex iis inferri poterit verbis, quàm Filiũ non esse Deum. Ea autẽ hæc est: Christum hic non docere vnde vitam ipse habeat, neque vt Deus, neque vt homo: sed tantùm vnde ipse vt Mediator habeat vim viuificandi eos, qui suam comedũt carnem. De hac enim re in toto sermone disserit. Quare hîc Christum non loqui de sua aut diuina aut humana natura: sed tantùm de se Mediatore & viuificatore, hoc est, de Mediatoris officio. De hac autẽ vita, quam nobis cõmunicat, tria docet: initium, progressum, & cõmunicationem, tanquã finem. Initium est pater, vt fons vitę. Ideò vocatur κατ᾽ ἐξοχὴν viuens, & fons vitæ, & aquæ viuæ. Psal. 36. 10. Hier. 2. 13. Progressus est Filius Mediator, Deus manifestatus in carne. In hoc enim posuit Pater vitam nobis cõmunicandam. Vita in Filio eius est. Pater igitur viuẽs & viuificãs, misit Filiũ viuificantẽ. Cõmunicatio fit per esum carnis Christi: qui fit per fidem, vt Spiritus S. in nobis excitatam, in Christum crucifixum, quatenus sc. credimus eum dedisse carnem suam pro mundi vita. Hoc est enim quod in summa disseruit in eo sermone Christus. Idem traditur in Epist. Ioh. 5. 11. &c. *Hoc est testimonium* (summa Euangelij cœlestis) *quod vitam æternam dedit nobis Deus Pater*, (ecce fontem) *Et hæc vita in Filio eius est* (ecce progressum vitæ ad nos) *Qui habet Filium* (hoc est edere carnem Christi) *habet vitam, &c.* At quomodo habetur Filius caroque eius editur? Per fidem. Ideò subdit: *Hæc scripsi vobis, qui creditis in nomen Filij Dei, vt sciatis quod vitam habetis æternam* (nempe per hanc fidem in Filium Dei) *& vt credatis* (magis scilicet ac magis) *in nomen Filij Dei.* De Christo igitur, tanquam Mediatore, si hunc locum interpretemur: minime sequetur, eum ideo aut non esse Deum, aut minorem esse patre, quia vim viuificandi à patre habet. Sed tantùm sequetur: eum ratione officij patre inferiorem esse, id quod nemo inficiatur.

VII. Locus 15. ex Ioh. 10. v. 35. *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura. Quem Pater sanctificauit, & misit in hunc Mundum, &c.* Hinc bifariam argumentabantur Ariani. Primùm hoc modo:

Christus à Pari argumentatur. Ostendit enim, si sine blasphemia qui funguntur Magistratu, appellantur dij, & filij Excelsi: Ergo neq; se accusari posse blasphemiæ, quòd dixerit se Filium esse Dei. Nam & ipse sanctificatus est, id est, ordinatus à Patre ad mun[9] Messię, & ad gubernationẽ Ecclesię.

Ergo non alia ratione indicauit se Filium Dei esse, & Deum, quàm ea, qua etiam reliqui homines in magistratu constituti dij appellantur, ratione scilicet officij, non autem naturæ.

Resp. Negatur assumptũ. Non enim à Pari argumẽtatus est Christus, sed à minori ad maius, vt aliás ostendimus, in hunc modum, Si illi, quibus aliorum quorundã gubernatio cõmissa est hac de causa, h. e. propter hanc gubernationẽ, dij in Scripturis vocantur, atq; ita vocantur dij, vt quicunq; illos vocet, Deos, non propterea blasphemet, aut cõtra Scripturam peccet, quãto iustius nomen Dei competit illi, quem Pater sanctificauit, h. e. quem ad officium Mediatoris, etiam antequam venisset è cœlo, destinauit, caputq; Ecclesiæ cõstituit, & postea per carnis sumptionẽ misit in Mundũ, ad alios scilicet sanctificandos, & seruandos? Atque ita hominẽ factum omnibus etiam Spiritus sancti donis perfectissimè ornauit, diuinaq; operandi virtute proprium & genuinum suum Filium esse declarauit? Hæc est Christi argumentatio. Non igitur à pari argumentatus est: sed à minori ad maius. Ac proinde se non eo, quo alij, modo Filium Dei Deumq; prędicare voluit, nempe officio duntaxat, sed natura: quia scilicet in cœlo erat antequã venisset in mundum, ibi patrem habebat Deum. Vim enim habent hæc Christi verba hoc ordine posita: quòd primò ait se fuisse sanctificatũ à Patre, antequam mitteretur in mundum: deinde dicit se fuisse ab eodem Patre missum in mundum. Docet igitur primò se priùs fuisse (non tamen localiter) extra mundũ, apud Patrem. Extra mundum autem quid est aliud quàm regnum cœleste, vbi Deus regnare cum primis dicitur? Deinde docet se fuisse Filium Dei, etiam antequam (per carnis scilicet sumptionem) mitteretur in mundum. Ait enim se fuisse missum à Patre, nempe Deo: indicans se fuisse prius apud patrem suum, quàm fieret homo. Postremò se verum esse Deum etiam ab officio docet, ait enim se fuisse missum in mundum, non in aliquã vrbem aut regiam vt alij magistratus ad certum aliquẽ locum mittuntur, sed in mundum, vt scilicet vbique sit, & totum regat mundum, tanquam totius mundi Seruator, Mediator, Sanctificator, Rex. Hoc autem munus in puram creaturam competere nequit. Confirmauit igitur Christus, Iudæos non fuisse falsos in eo, quòd iudicarent illum verè se Filium esse Dei natura indicare voluisse, quum dixit, se & Patrem vnum esse. Sed in eo sibi ab illis fieri iniuriam, quòd propterea dicerent se blasphemare, quasi reuera talis non esset.

VIII. Deinde ex eodem loco sic argumentatur.

Christus ait se fuisse sanctificatum à Patre. Quod autem sanctificatur creatura est, non Deus.

Resp. Ambiguitas est in verbo sanctificandi, & alio sensu accipitur in verbis Christi; alio in propositione. Aliquem enim à Deo sanctificari intelligi potest bifariam. Primùm, pro ex non sancto, sed polluto: mundari & purificari. Sic dicitur Christus sanctificare Ecclesiam: mundans eam lauacro aquæ. Eph. 5. 26. Certe qui ita sanctificantur, non possunt esse nisi creaturæ. Et sic accipitur in propositione. At Christus non fuit ita sanctificatus, neque quà λόγος, neque etiam quà homo. Fuit enim semper sanctissimus. Quãquã quis possit improbare, si quis dicat Filiũ ante assumptã carnem fuisse sanctificatum, hoc est, in æterna sui generatione genitũ sanctum, sicut & pater sanctus est? Deinde significat aliquem Deo consecrari, seu ad diuinum vsum eximiumque aliquod munus è reliquis segregari & destinari. Sic Deus dicitur sibi Sabbathũ sanctificasse: hoc est, è reliquis diebus sibi ad vsum sacrum selegisse & consecrasse. Et significatio hæc frequentissima est in Scripturis: vnde & populus Dei dicitur Deo sanctificatus. In hac significatione accepit hic Christus, quũ dixit se fuisse à Patre sanctificatum. Fuit enim totus, & quà

λόγος & quà homo, ad officium Mediatoris, & vt caput esset Ecclesiæ, etiam ante assumptiá carnem, solus ex tribus personis & ex omnibus creaturis, destinatus & consecratus. Quis autem hinc colligat, Christum puram esse creaturam? Annõ potuit secunda persona, hoc est, Filius ex consilio & voluntate non tam Patris, quàm etiam sui ipsius & Spiritus sancti ad hoc officiũ ante iacta mũdi fundaméta destinari? Et deinde per carnis assumptioné mitti in mundũ, ad officiũ Mediatoris perficiendũ? Est. n. Christus Mediator, nõ tãtum quà homo, sed etiam quà λόγος, Deus: & proinde ad hoc officiũ ante mundi cõstitutioné fuit ex cõsilio ac voluntate Patris & sua & Spiritus S. destinatus. At à solo Patre ait se sanctificatum. Vni tãtum patri hanc attribuit Christus sui sanctificationé: quoniam pater fons est, vt totius Deitatis, sic omniũ consiliorũ & actionũ diuinarũ. Hic igitur locus nil facit ad euertendam Christi deitatem, sed magis ad eam confirmandam.

IX. Locus 16. ex Ioh. 11. v. 41.

Pro suscitatione Lazari rogat Patrem.

Opus igitur habebat ope Dei Patris. Quare Deus non est omnipotens.

Resp. Patres respõdent: Christũ quà homo est, rogasse patré, & quà homo, opus habuisse patris ope. A proprietatibus auté humanę naturæ Christi aduersus eiusdé Deitaté, nimis infirmũ est argumentũ. Proinde fallacia est à dicto secũdum quid, ad dictum simpliciter. Sed dici etiã potest, Christũ rogasse Patré quatenus Mediator erat, & est. Hoc enim fuit & est Mediatoris officiũ, Patré pro nobis orare, & apud illũ intercedere. Et ratione huius officij Christũ inferioré esse Patre sępius dictũ est. Neq; tamé hinc cõsequitur, Christum ad Lazari suscitationem simpliciter opus habuisse ope Patris, eoq; verũ Deũ non esse. Fallacia est non causæ vt causæ. Neque enim rogauit Patrem, quòd ipse non posset simpliciter Lazarũ à mortuis excitare. Sed alia fuit causa; nempe vt omnibus indicaret, se nihil agere nisi ex voluntate & ex virtute patris, quo cùm sæpe dixerat se vnum esse: ac proinde vt ab omnibus crederetur à Deo Patre missum esse. Hanc ipse Christus exprimit, dicens: *Sed propter turbam circumstantem dixi, vt credant, quò tu me miseris.* At si Deus erat, cur non suam rogabat Deitaté? Quasi verò obscurum sit in Scripturis, quamobrem Christus omnia referret ad Patrem; nempe tum quoniam Pater fons est Deitatis; tum vt significaret se à Patre missum esse: tum denique vt omnium animos ad Deum reuocaret, atq; ita paulatim in cognitionem etiam Filij adduceret. Interim nouimus diuinam in Christo naturã non fuisse ociosam. Verùm non omnem suam vim palàm exerebat; quia Filius semetipsum exinaniuerat vsque ad mortem. Hac igitur de causa ad resurrectioné vsque suam occultabat Deitatem, & omnia à Patre petebat; illíque accepta ferebat.

X. Locus 17. ex Ioh. 14. v. 10. *Pater, qui in me manet, ipse facit opera.* Non igitur ipse edebat miracula, sed Pater in ipso.

Quare non erat ipse omnipotens Deus.

Resp. Negatur sequela. Alibi enim dixerat: *Quæcunq; operatur Pater, eadem ὁμοίως operatur & Filius.* Ioh. 5. 19. Nunquam igitur in operibus diuinis separandus est Filius à Patre. Quare quum ait: *Pater in me manens, &c.* Sic explicanda est locutio: Pater ipse facit opera per me Filium. Sicut & omnia per ipsum à Patre facta sunt. Attribuit autem hoc Patri, vt iam millies dictum est: quia Pater fons est, vt Deitatis, sic diuinarum actionum. Sed præterea nomine Patris, vt antea non semel dictum est, sæpenumero ipsa Christi Deitas, quæ vna & eadem est cum Patris essentia, intelligitur. Quare quum ait, *Pater in me manens, &c.* docet se non sua, quatenus homo est, sed vi suæ Deitatis illa edere miracula; quæ in illa humana natura, instar animæ in corpore, habitabat, manebat, & operabatur.

XI. Locus 18. ex Ioh. 14. v. 28. *Vado ad Patrem: quia Pater maior me est.* Hoc dictum ad rauim vsque vrgebant Ariani, & inde inferebant, Christus igitur non est Deus Patri æqualis.

Resp. Triplex est huius loci interpretatio, Augustinus tom. 3 de Trinit. lib. 1. cap. 1. & in Ioh. dictum hoc interpretatur de Christo q[u]a homo est; eum scilicet minorem esse Patre, & hanc adfert rationem, cur de Christo interpretatur, quà homo est; quoniam, inquit, non ascendit ad Patrem quà Deus est, sed tantum quà homo. Ait autem Christus se ire ad Patrem, quia maior se sit Pater. Ergo de Christo quà homo est, intelligendus est locus iste. Confirmat hoc dicto illo ad Philippenses; *Qui cùm esset in forma, &c.* Philip. 2. 6. Ibi enim quomodo æqualis sit Patri & minor Patre explicatur: ęqualis, quatenus in forma Dei erat: minor, quatenus formam serui acceperat. Sic etiam Ambrosius de fide ad Gratianum lib. 2. cap. 4. ad humanitatem Christi dictum hoc refert. Basilius de Christo, quatenus Filius est Dei, & λόγος, interpretatur. Ac quòd de se loquatur Christus, quatenus Filius est Dei, Patri ὁμογένος; hanc adfert rationem, quia πρόδηλον δ' ὅτι συγκριτικὰ ἐπὶ τῶν ὁμογενῶν, καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἑτερογενῶν λέγεται. Non enim propriè dicitur homo maior asino vel equo; sed homo homine, equus equo. Quare absurdum fuerit, iuxta hanc Basilij regulam dicere, Christum hic se quatenus homo est comparasse patri; & suæ carnis respectu dixisse, Patrem maiorem se esse. Sed quo sensu pater maior sit Filio, disputat in hunc modum. Non vno tantùm modo aliqua res dicitur altera maior. Aliquis enim dicitur altero maior aut μεγέθει: non sic est pater Filio maior. Est enim Pater incorporeus, & Filius etiam, quà λόγος est, incorporeus: aut χρόνῳ neque hoc modo pater maior est Filio, id est, antiquior. Tempora enim omnia & secula per ipsum Filium condita sunt. Hebr. 1. 2. Aut ἀξιώματι: hoc est, auctoritate & dignitate. Neque hoc modo Filius minor est Patre. Neque enim factus est, quod aliquando non fuerit, sed habuit semper quicquid & Pater habet Ioh. 17. 10. Et omnia quæ sunt Patris, sunt & Filij Ioh. 5. 19. Aut δυνάμει. Neque sic Pater maior est Filio. Quæcunq; enim operatur Pater, eadem operatur & Filius, idque ὁμοίως. Honorem igitur magis hoc dictum Filij ad Patrem significat, quà ἐλάττων τοῦ αἰτίου. Et huius honoris ratio est; (quia vt alios docet Basilius) Filius est ex Patre. Pater autem à nullo est. Filius est genitus, Pater autem ingenitus. Ideo concludit contra Eunomium; Lib 1. λείπεται τοίνυν κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον, οἶμαι, τὸ μεῖζον λέγεσθαι· ἐπειδὴ γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς ἡ ἀρχὴ τῷ υἱῷ, κατὰ τοῦτο μείζων ὁ πατὴρ ὡς αἴτιος, καὶ ἀρχή. Et mox. ὁ πατὴρ μείζων ἐστὶ καθὸ πατὴρ δηλονότι. Patris autem nomen quid aliud, inquit, significat, quàm esse causam & principium Filij geniti? ἄλλως δὲ οὐκ οἶμαι, inquit, etiam secundum nostram sapientiam, μείζων καὶ ἐλάττων οὐ λέγεται. Summa, vt Dialecticè loquamur: Pater non est maior Filio, quoad prædicamentum (vt ita mihi liceat loqui) substantiæ, neque quoad prædicamentum quantitatis, neque qualitatis, neque situs, aut aliud prædicamentum: sed tantum quoad prædicamentum relationis. Verum hoc non tollit Filio substantiam seu Deitatem. Sic etiam Nazianzenus περὶ υἱοῦ. δῆλον ὅτι τὸ μεῖζον μέν ἐστι τῆς αἰτίας· τὸ δὲ ἴσον, τῆς φύσεως. Hoc igitur modo dici orthodoxè potest, Patrem, quà Pater est, maiorem esse Filio, quà Filius est, non autem quà Deus est. Quia etsi eadem vtriusq; est Deitas, eoque alter æqualis est alteri οὐσίᾳ: tamen Filius est e Patre genitus, & ea re quodammodo Pater causa est Filij, vt Græci Patres loquuntur. Ambrosius tamen de fide ad Gratianum, lib. 2. 4. contendit, Patrem, quà Pater est, non esse maiorem Filio, quà Filius est: & duabus nititur rationibus. Ioannes ait de Iudæis: *Voluerunt eum interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Ioh. 5. 18. Sunt autem hæc verba Diui Iohannis, non Iudæorum. Ergo quà Filius, æqualis est Patri. Item dicit Christus, *Quæcunq; operatur Pater, eadem ὁμοίως operatur & Filius.* Ergo quà Filius, æqualis est Patri. Sed facilè conciliantur ambo hi Patres. Ambrosius enim spectat naturam & essentiam: quæ cùm æqualis sit, imo eadem in Filio quę & in Patre, huius respectu Pater non potest dici maior Filio; id quod etiam Basilius defendit. Basilius autem loquitur de origine, déque proprietatibus personarum: Pater enim ideo Pater dicitur, quia Filium genuit, cum ipse sit ingenitus. Filius verò ideo dicitur Filius, quia ex Patre genitus est. Harum autem proprietatum respectu quid absurdi est dicere; patrem maiorem esse Filio. Alteram enim responsionem adfert Basilius. Pater maior est Filio, οὐ πάντως καὶ ἑτερούσιος: hoc est, non simpliciter maior est, neque quasi alterius essentiæ sit atque naturæ. Ita fallacia fuerit à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter. Imo hinc concludit, Filium ὁμοούσιον esse Patri. Nam πρόδηλον δ' ὅτι συγκριτικὰ ἐπὶ τῶν ὁμοουσίων, καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἑτεροουσίων λέγεται. Non enim (vt ante dixi) propriè dicitur homo maior equo: sed homo homine: equus equo. Consequitur ergo, Filium ὁμοούσιον esse Patri. Quare tantùm abest vt hic locus tollat Christi Deitatem, vt potius eam confirmet; de Basilij sententia. Tertia interpretatio est: Christum non hìc loqui neque de sua humanitate: sed de se, tanquam Mediatore. Pater superior est Mediatore; nos infimi: Mediator medius est. Est igitur perinde atque si dicat Apostolis: Cupitis me in mundo retinere? At præstat ascendere ad patrem, hoc est: ad fontem omnis felicitatis, quia pater maior me est, hoc est: quia status ille cœlestis apud patrem præstantior est isto. Christus enim vt Mediator, peracto illo, quod hic in terris perficiendum ipsi erat, officio, ascendit in cœlum, in gloriam patris, vt ibi Mediatorem etiam ageret, Patrem pro nobis interpellando. Quare ratione officij semper minor est patre. In summa comparat non suam naturam cum natura Patris: sed suum præsentem statum cum statu Patris, in quo paulò post futurus erat. Christus erat in statu misero, obnoxius multis malis, morti denique ipsi. Pater liber his omnibus, in summa felicitate. Ergo huius status respectu Pater maior Filio. Ideò iubet Apostulos lętari quòd ascendat ad Patré, id est, ad statũ illũ fęlicem in quo

& Pa-

& Pater. *Si diligeretis me, gauderetis quod vado ad Patrem*; vt scilicet sim cum illo in statu cœlesti: ratio, *quia Pater maior me est*, id est felicior. Sed certe Augustini interpretatio optima est. Ascendit enim Christus in cœlum vt homo; & eam ibi gloriam accepit apud Patrem, quam ei prædestinauerat.

XII. Locus 19 ex Iohan. 14. 31. *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* Ex hoc & aliis locis, vbi Christus dicit se mandata accepisse à Patre; contendebant Ariani, Christum Patre minorem & inferiorem esse.

Resp. Non sequitur: accepit mandata à Patre, ergo simpliciter inferior est Patre. Accipere enim potest mandata æqualis ab æquali, ex vtriusque consensu: vt frater à fratre; ciuis à ciue, Princeps à Principe. Sic Christus, quà λόγος & Filius est æternus accepit mandatum à Patre, tanqua æqualis ab æquali, quo ad essentiam, vt ante dictum est. Quodnam autem hoc fuit mandatum? Consilium & decretum de mittendo Filio ad officium Mediatoris faciendum: hoc est, ad voluntatem Patris patefaciendam & implendam: de hoc mandato ipse ait; *Ego à meipso non locutus sum, sed qui misit me Pater, &c.* Ioh. 12. 49. Item ad moriendum vltrò pro peccatis nostris, & deinde ad resurgendum propter nostram iustificationem. De hoc mandato ait: Ioh. 10. 18. *Potestatem habeo ponendi animam meam, &c. hoc mandatum accepi à Patre meo.* Hæc & alia mandata accepit Filius, quà λόγος in cœlo; vt æqualis ab æquali; & mandata non tam Patris quàm etiam sua. Idem enim decretum & voluntas Patris & Filij. Vt homo etiam omnia mandata accepit à Patre, vt inferior à superiore. Præterea accepit à Patre, vt Mediator; & ideo vt inferior à superiore. Sic enim inferior est patre, ratione officij, vt dictum est. Non sequitur ergo simpliciter Filium inferiorem esse à Patre, quia ab eo accepit mandata: sed tantum secundum quid, hoc est, quoad humanam naturam, & quoad Mediatoris officium.

XIII. Locus 20. ex Iohan. 14. v. 16. de Spiritu sancto loquens ait, *Quem mittet Pater in nomine meo.* Apud Ioelem autem Iehoua promisit se hunc Spiritum effusurum. Ioel. 2. 39. Ex his duobus locis, sed detortis sic argumentantur quidam Ariani.

Is tantùm est verus Deus & Iehoua, qui promisit se effusurum Spiritum sanctum super omnem carnem. Hoc docet Ioel.

Atqui solus Pater misit hunc Spiritum, eoque & promisit, vt docet Christus, Ioh. 14. 26.

Solus igitur Pater, non autem Christus, verus est Deus.

Resp. Maior propositio vera est, si nomen Iehouæ essentialiter & indefinitè recipiatur. Si ad Patrem tantū restringatur, falsa est. Non potest enim in illa promissione separari Filius à nomine Iehouæ, vt liquet ex Ioelis contextu. Sic enim ait Iehoua: *effundam de Spiritu meo.* Cuius autem est iste Spiritus? Non solùm Patris: sed etiam Filij, vt supra demonstrauimus. Quod si quisquam excipiat; At dicitur Spiritus Christi in nouo Testamento, quia Christo homini fuit donatus. Hunc conuincit Spiritus ipse, qui per Petrum loquēs ait: *Spiritus Christi qui in ipsis erat Prophetis, prædixit, &c.* 1. Pet. 1 11. Erat igitur etiā ante carnē Christus; & Spiritus huius Christi erat Spiritus. Quare firma manet propositio nostra, ab illo nomine Iehouæ, qui apud Ioelem promisit suum Spiritum, non esse separari Christum. Atque hæc est responsio ad maiorem Aduersariorum propositionem, qua dicunt illum solum esse verum Iehouam, qui promisit se effusurum suum Spiritum. Ad minorem vero; Atqui solus Pater misit hunc Spiritum, respondemus falsam esse: si ita intelligas solum Patrem, vt excludas Filium. Nam primo Christus non addit particulam solus; deinde pugnaret cum vaticinio Ioelis: denique Christus ipse dicit de hoc Spiritu, *Quum autem venerit Spiritus ille paracletus, quem ego mittam vobis à Patre.* Ioh. 15. 26. Sic igitur intelligēda est locutio Christi; nempe quòd Pater miserit Spiritum Sanctum per Filium. Sicut etiam omnia alia agit per Filium, & ita per Filium, vt Filius etiam agat & mittat cum Patre.

XIV. Locus 21. ex Ioh. 15. v. 1. *Ego sum vitis, vos palmites: & Pater meus agricola* Hinc arguebant Ariani. Palmites quidem sunt eiusdem naturæ cum ipsa vite. sed vitis non est eiusdē naturæ cum Agricola. Ergo vitis etsi nobis ὁμογενὴς est, quia ille vitis, nos palmites: non tamen Patri est ὁμογενὴς; cùm Pater sit Agricola, Christus autem vitis. Sic Eunomius, vt recitat Basilius, cont. Euno. lib. 4. Item sic argumentabantur. Vitis inferior est Agricola: Ergo & Christus Patre.

Resp. Primò, ex meris parabolis nullum certum dogma elici potest, cùm omnia figuratè dicantur. Deinde Ambros. de fide ad Grat. lib. 4. cap. 7. ait non esse hæc ad diuinam Christi naturam transferenda, quod alioqui duplex fiat iniuria Filio, & duplex Patri. Prima iniuria in Filium hæc est, si ideò Christus concluditur esse minor Patre, & non illi ὁμοούσιος, quia vitis est, Pater autem Agricola: fuerit igitur etiam Paulo Apostolo minor, quia Paulus fuit Agricola, sicut docet, scribens ad Corinth. *Ego plantaui, &c.* 1. Corin. 3 6. Altera: Ergo nos quoque eiusdem diuinæ naturæ sumus, cuius & ipse, quia sumus palmites ipsius vitis. Patri prima quæ fit iniuria hæc est, Ergo Paulus æqualis est Patri, est enim & ipse Agricola. Altera, Ergo Pater nihil est, seu parui est momenti, & supra ipsum alius est Deus qui potentior est. Sic enim ait Paulus, *Neque qui plantat, neque qui rigat, aliquid est, sed qui incrementum dat, Deus.* 1. Cor. 3. 7.

XV. Locus 22. ex Iohan. 17. v. 1. *Glorifica Filium tuum.*

Petit Christus à Patre glorificari.

Ergo minor est Patre, neque eandem gloriam habet, quam Pater.

Resp. Quidam volunt, Christum hic ea tantùm parte, qua homo est, inuocasse Patrem, & petiisse vt se glorificaret. Ideo Basil. contra Eunomium ait: Christum petiisse se à Patre glorificari, non θεικῶς sed ἀνθρωπίνως; hoc est, non quatenus Deus, sed quatenus homo est. Hunc permulti sequuntur, & nomine gloriæ intelligunt resurrectionem à mortuis, ascensionem in cœlum, & sessionem ad dexteram Patris. Ita facilis est responsio ad argumentum Arianorum: Christum ea parte qua petit glorificari minorem esse Patre. Petit autem ea duntaxat parte, qua homo est. Veruntamen idem Basilius docet, posse etiam θεικῶς, vt loquitur, accipi, quum Christus petit se glorificari. Sed tunc sic intelligendam esse petitionem Christi. nempe, vt petat non nouam sibi gloriā dari, sed tantum vt ea fiat omnibus manifesta, qua ab æterno gloriosus erat apud Patrem, hoc est, vt pateat omnibus, hunc Iesum verum esse & naturalem Dei Filium, eóque verum Deum. Ideò dixit. *Ea gloria quam habui apud te, &c.* Et hæc confirmari videtur interpretatio, quia dicit *Vt & Filius glorificet te* Num igitur Pater carebat gloria deitatis, vt opus haberet eam à Filio accipere? Minimè. Sed glorificare accipit pro gloriam patefacere: vt sit sensus: Patefacias, ô Pater, meā gloriam, hoc est, deitatem mundo, vt hinc tua quoque gloria per me glorificatum, & pro tuo vnigenito Filio verόque Deo agnitum, magis ac magis illustretur. Quemadmodum si Radius Solis obductus nube dicat Soli, Glorifica me, hoc est, libera me hac nube, & patefacias meum natiuum splendorem, vt per me ita illustratum tua quoque lux quanta sit hominibus magis ac magis appareat. Ex radij enim illustratione, ipsa quoque Solis lux splendidior apparet. Ita tātùm abest, vt ex hoc loco deitas Christi euertatur, vt potiùs quā maximè confitemur. Et fallacia fuerit in verbo glorificandi. Significat enim Christus, si hîc loquitur vt Deus, se non petere vt nouam gloriam accipiat, sed vt æterna sua deitas patefiat. Ego vero quum hoc caput explicarem, ostendi, Christum postea quam primum Pontificis officium, quod est docere, perfecisset, hîc fecisse alterum, quod est precari pro se & pro populo, facturum paulò post tertium, quod erat offerre sacrificium pro peccatis populi: precatum igitur hic esse, vt Pontificem & Mediatorem. Est autem Pontifex ac Mediator non tantùm quà homo, sed etiam quà Filius Dei, Deus. Quum vero dixit, *glorifica me*: illo pronomine, *Me*, se totum intellexisse. Precatum igitur fuisse, vt se totum glorificaret, tam quà Filius Dei Deus, quàm etiam quà Filius hominis homo erat. Ac gloriam Christi, quam petebat, quà homo, fuisse sui corporis à mortuis resurrectionem sui in cœlos ascensionem & triumphum, suique ad dexteram Patris sessionem, dominatúmque super omnia illustrem atque magnificum. Gloriam autem Christi, quà petebat se quatenus Filius Dei est naturalis glorificari, fuisse deitatis, quà hactenus vsque ad mortem carne mortali quasi velo tecta delituerat, plenam patefactionem atque illustrationem. ita vt ab omnibus per totum orbem agnoscatur pro tali, qualis erat & est: verus nimirum & proprius Filius Dei, Deus. Hanc autem precationem sic esse intelligendam, multis rationibus demonstraui. Hæc quum ita se habeant, apparet ex hac Christi precatione nihil minus effici, quàm Christum non esse verum Deum, sed contrarium potius liquidò demonstrari, nempe hunc esse æternum verúmque Deum, Patri per omnia natura æqualem. Verum quidem est, respectu & humanæ naturæ & officij Mediatoris inferiorem esse Filium Patre, sed respectu æternæ suæ gloriæ, hoc est deitatis, omninò Patri æqualem & parem esse docemus. Ad argumentum igitur Arianorum: Christus petit à Patre glorificari, Patre igitur minor est: sic respondendum est dialecticè: verum est, at non simpliciter, sed quatenus petit glorificari. Petit autem quà homo, & quatenus Mediator ac Pontifex, glorificari. Ratione igitur humanæ naturæ & officij Mediatoris inferiorem esse Patre, sed non simpliciter tota eius natura, concedimus.

XVI. Loc.23. ex Ioh.17.vers.3 *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, &c.* En, inquiunt, Christus aperte asserit, solum patrem suum verum esse Deum. Et docet salutem nostram in hoc consistere, non vt inquiramus, an alius sit Deus præter patrem: sed in hoc, vt agnoscamus solum patrem verum esse Deum & solum Iesum verum esse Christum.

Resp. Ostendimus aliàs illam exclusiuam, Solus, coniungendam esse non cum subiecto *Te* sed cum prædicato, *verum esse Deum:* Sic enim habet Græcè; αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ ἵνα γινώσκωσί (σε) τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, vt hic sit sensus: Hæc est vita æterna, vt homines agnoscant Te, (qui scilicet me misisti, & cuius Filium me esse perpetuo prædicaui (Te, inquam) esse illum solum (id est, vnicum) verum Deum, quem scil. prædicant Scripturæ: & extra quem non est alius. Certè Scripturæ prædicant vnum tantùm esse verum Deum. Sed nisi quisnam ist: sit cognoscatur: vitam æternam assequi nemo potest. Docet igitur Christus, hanc esse salutificam Dei cognitionem: nempe, si agnoscamus Patrem suum, hoc est, Iesu Christi; per quem Christum noster etiam factus est Pater: esse hunc, qui vnicus & solus est, Deum. Et Iesum huius μόνου καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ Filium: & qui ab hoc Deo missus est ad dandam nobis vitam æternam, esse illum vnicum & verum Christum, quem itidem Scripturæ promiserāt. Quis autem hic non videat, etsi dicamus Patrem Christi esse illum vnicum & verum Deum, quem Scripturæ prædicant; non hinc tamen consequi: Filium huius veri Dei à natura & essentia huius sui Patris excludi, & verum non esse Deum? Tantum enim asseritur, Patrem Christi esse illum verum & vnicum Deum, extra quem (vt Scripturæ tradunt) non est Deus. Sed interim non negatur: Filium huius veri Dei esse cum Patre hunc verum & vnicum Deum. Ratio est, quia particula exclusiua, μόνον, non coniungitur cum subiecto *Te*: sed cū prædicato, *verum Deum.* Ac proinde excluduntur quidem omnes alij dij, & vnus tantùm esse docetur verus Deus, sed ab hoc vero & vnico Deo non excluditur Filius, aut etiam Sp. sanctus. Iohannes certe non excludit Filium, cùm alibi dicat: *Hic est verus Deus, & vita æterna.* 1. Ioh.5.20. Quare si quis ita argumentetur: Pater Christi est ille vnicus verus Deus, qui omnia condidit, & quem prædicant Scripturæ: Ergo Filius huius Patris nō est vnà cum Patre ille verus & vnicus Deus: perinde argumentabitur, atque si ego quoque ita ratiocinarer: Sol, a quo procedunt radij, est illa vera ac vnica lux, quæ mundum illuminat ac viuificat: & extra quam non est alia vera & viuifica lux: Ergo radij, qui ab hoc sole oriuntur, non sunt vnà cum Sole illa vera & viuifica lux. Quis non videat fallaciam huius consequentis? Imo contrà sequitur: si Sol est illa vera lux: ergo Solis radij sunt vnà cum Sole illa vera & vnica viuifica lux. Sic certè sequitur. si Pater Christi est verus & vnicus ille Deus; & Christus est vnicus & proprius huius Patris Filius, ad hoc in terrā missus, vt per hunc, tanquam per suum radium, Pater mundum illuminet & viuificet: Ergo Filius quoque vnà cum Patre est ille verus & vnicus Deus, extra quem non est alius. Locus igitur hic, si ita legatur, vt ostendi esse legendum, tantùm abest, vt Christum à vera Patris deitate & essentia excludat: vt potiùs cōfirmet eum esse eiusdē cum Patre essentiæ & deitatis. Quare hic est fallacia, quæ dicitur diuisionis, & compositionis. Particulam enim, μόνον, diuidunt à prædicato, & componunt cum subiecto: cum contrarium fieri debeat. Sed etiamsi receptam sequamur versionem: nempe, vt dictio, μόνον, cum pronomine, *Te*, coniungatur: ac legamus, & cognoscant te solum esse verum Deum; nihil tamen effeceris contra veram Christi deitatem, quia hac voce, solus, non semper excludūtur omnes simpliciter ab eo, quod de aliquo prædicatur Illi enim includuntur, qui ad eum quo de agitur, in eadem re, quæ prædicatur, pertinent. Solus Iulius Cæsar debellauit Gallias; subintelligitur cum suo exercitu. Non excluduntur igitur duces & milites, qui ad Cæsarem pertinebant: ab ea, quæ de Cæsare prædicatur debellatione. Item si dicas, solus Christus est Mundi seruator: non excluditur Pater, qui semper est in Filio & operatur in Filio; neque Spiritus sanctus, qui est Spiritus Christi, & per quem Christus operatur in cordibus electorum, & ambo sunt cum Christo, eiusdem οὐσίας. Excluduntur igitur duntaxat omnes creaturæ, quia hæ non sunt cum Christo eiusdem οὐσίας, aut virtutis in operanda salute nostra: [illegible]que nec αὐτάρκεις aut αὐτάγαθοι *Nemo bonus*, inquit Christus, scil. simpliciter, verè & per se, *nisi solus Deus.* Luc.18.18. Ab hac igitur bonitate excluditur illud tantùm, quod non est Deus. Quare si de Patre dictum intelligas, nec Filius, nec Sp. sanctus excludi possunt: quia vnus sunt cum Patre Deus. Qui (Deus) extendit cœlos solus, vt est apud Iobum; 9 8. hoc est, solus Deus extendit cœlos. Etiamsi hoc dictum de Patre interpreteris, Filium tamen excludere nequis: quia is vnus est cum Patre Deus: & per quem Deus Pater omnia operatur. Imò conuincitur esse Deus, quia is quoque cum Patre cœlos extendit: vt docet Apostolus ad Heb.1.vers.10. dicens: *Opera manuum tuarum sunt cæli.* De Patre ait Apostolus 1.Tim.6.vers 16. *Qui solus habet immortalitatem:* & tamen Christus etiam habet immortalitatem: & habitat lucem inaccessam. De Christo ait Petrus; *Non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri: nempe nisi nomen Domini nostri Iesu Christi.* Act.4.12. Seruamur tamen in nomine Patris quoque, & Sp. sancti. Particula igitur exclusiua non excludit Patrem, aut Sp. sanctum. Apud Matt.cap.4 v.10. scimus Christum dixisse; *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies:* & tamen seruimus etiā Christo, & illū adoramus. Ita hîc solus Pater dicitur esse verus Deus. At etiam Filius alibi vocatur verus Deus. Particula igitur solus non excludit Filiū. Quid igitur excludit? omnes creaturas, & quæ ad essētiam Patris non pertinent. Deinde vox, Deus, bifariam accipi solent; οὐσιωδῶς & ὑποστατικῶς. οὐσιωδῶς, quū ipsam totam essentiā diuinā Scriptura significat, sicut passim occurrunt exempla: *vt Dominū Deum tuum adorabis,* &c. ὑποστατικῶς & personaliter, quū ea voce certa significatur persona; vt cùm ait Apostolus 2.Cor.1 v.3. *Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi*; nomen Dei hic Patrē tantùm indicat & significat Deum ἀγέννητον. Ergo quū accipitur οὐσιωδῶς, si addas particulam solus, hac particula nulla diuina excluditur persona, quoniam omnes sunt ὁμοούσιοι. Quare etsi de vna tantum persona aliquando prædicetur, vt hoc in loco de solo Patre; quia tamē prædicatur οὐσιωδῶς, idcircò neq; Filius, neq; Spiritus S. excluduntur, propterea quod ὁμοούσιοι sunt ipsi Patri. Quanquam etiam οὐσιωδῶς accepit hæc vox Deus; prædicatur de Patre principaliter, & κατ' ἐξοχήν, non sic autem de Filio & Spiritu S. Tunc igitur si addatur particula, solus, Filius & Spiritus sanctus excludūtur; quia neuter illorū est principaliter Deus; sed solus Pater. Si vero ὑποστατικῶς accipias; nēpe aut expressa, aut subintellecta cuiusq; proprietate; quæ sunt ἀγεννησία γέννησις, ἐκπόρευσις: tunc particula, *solus*, reliquæ excluduntur personæ. Et verum fuerit dicere, solus Pater est Deus; nēpe ἀγέννητος. Solus Filius est Deus; nimirum γεννητός. Solus Spiritus S. est Deus: scilicet ἐκπορευτός. Ergo iuxta has varias harum duarum vocum, Dei, & solius, explicationes: variè locum hunc interpretari possumus. Quæ tamen sit vera & genuina interpretatio, dictum est priori loco.

XVII. Loc.24. ex Ioh.20.17. Christus ait Apostolis: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum: Deum meum, & Deum vestrum.* Hinc argumentantur Ariani.

Eodem modo Deus est pater & Deus Christi, quo etiam est noster Pater & Deus. Sine vllo enim discrimine Christum Deum vocat patrem suum, & patrem nostrum: Deum suum, & Deum nostrum.

Atqui Deus ideò est pater noster: non quod nos è sua genuerit substantia; sed tantum quod adoptârit in filios per gratiam; & suo Spiritu regenerārit.

Ergo neque Christi ideò est Pater, quòd eum genuerit è sua substantia, sed tantùm quia gratia adoptionis & plenitudine Spiritus, qui in illum tāquam in primogenitum largissimè effudit: eum peculiariter sibi delegit, & assumsit in Filium. Deinde si Deus est Christi sicut & noster: vt igitur nos non sumus Deus: ita nec Christus.

R. Negatur maior. Ad rationem autem, qua illam conantur confirmare, facilis est responsio. Etsi non apertum faciat hoc Christus discrimen, illud tamen indicat, dum non ait: Patrem nostrum, sed, *Patrem meum, & Patrem vestrum.* Alibi vero apertè explicatur: longe alia ratione Christū esse Filiū Dei, quā nos simus; nimirum quòd ille, & quà λόγος, sit proprius, eóq; de propria Patris substātia Filius; & quà homo, sit etiam natus Dei Filius; tū quia cōceptus de Spiritu sancto, qui est virtus Altissimi; tum quia vnione personali caro, hoc est, humana natura, vnita est τῷ λόγῳ, naturali Dei Filio Nos verò sumus facti filij Dei, tantū gratia adoptionis & regenerationis. Quare tāta cū sit dissimilitudo in nostrā & Christi filiationem: nihil concludit argumentū: est enim à non vere cōparatis, seu à dissimilibus. Ad alterū, quod Christus suum Patrem suum vocet Deū: hoc non intelligitur simpliciter & absolute Respectu enim diuinæ in Christo naturæ: Pater eius non dicitur ipsius Deus: sed humanæ naturæ respectu & ratione etiam officij Mediatoris. Bifariam enim Deus dicitur esse alicuius Deus. Primum creatione & gubernatione. Hac de causa dicitur omnium Deus in quo viuimus, mouemur & sumus. Deinde confœderatione. Hoc modo dicitur speciatim Deus populi Iudaici, & Ecclesiæ: *Ero Deus tuus, & Deus seminis tui post te.* Gen.17.7. Vtroq; modo Pater Christi Deus etiam Christi dictus est, tum quia natura humana Christi à Patre creata est, sed per Filium, tum quia Christus cum primis in fœdere erat cum Abrahamo inito, & cum alijs

alijs Patribus confirmato. Est enim Christus verum Abrahæ semen, idque κατ' ἐξοχήν. Cæterum non sine causa non dixit Deum nostrum, sed primo, *Deum meum*, postea, *Deum vestrum*. Docet enim, sicut non eodem modo Filius est Dei Patris, quo & nos sumus: quia ille per naturam, nos per gratiam: sic etiam non eodem plane modo, Deum Patrem suum esse Deum, quo noster est Deus, sed præstantiori ratione, tam quoad creationem, quam quoad confœderationem. Num primo nos creauit sine opera nostra: deinde ordine naturali ex semine parentum. At humanam Christi naturam ita ipse Pater creauit, vt per Filium ipsum creârit, & quidem vi Spiritus sancti, pe fectissimam omnium creaturarum. Deinde, quod ad fœdus attinet, sumus in fœdere Dei, non propter nos, sed propter alium, nempe propter Christum. Christus vero ita est in fœdere, vt caput sit omnium confœderatorum hominum, proinde Mediator noui Testamenti dicitur. Heb. 9.15. Hac de causa, vt Mediator & Pôtifex pro omnibus supplicat huic Deo, & Patri suo, & nostro. Et ad illum etiam ascendit, tanquam Mediator, vt ad Deum suum, & ad Deum nostrum. Ex hoc igitur loco nihil contra veram Christi deitatem concludi potest. Sed hoc tantum elicitur: Christum minorem esse Patre, quà Filius est, & minorem esse Deo, quà homo & Mediator est. Vtcunque autem damus, eo, quo alias etiam explicatum est, modo. Sed minime sequitur, minorem etiam esse simpliciter deitate. Itaque fallacia est à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Deus enim Patet, non est Deus Christi, simpliciter: sed tantum respectu humanæ naturæ, & officij Mediatoris.

XVIII Locus 25. ex Act. 2. 24 & Rom. 8. v. 11. *Deus*, id est, solus Pater, *resuscitauit eum à mortuis*.

Christus igitur non est omnipotens Deus.

R. Negatur interpretatio dicti Apostolici. Non enim solus Pater eum excitauit, sed etiá Filius seipsum propria voluntate & virtute. *Soluite templum*, ait Christus, *hoc & ego tribus diebus*, &c. Et: *Potestatem habeo ponendi animam, & potestatem habeo iterum sumendi eam*. Ioh. 2. 19. & 10. 18. Si igitur intelligédæ sunt illæ & aliæ similes locutiones, nempe, quod Pater suscitauit Christi carnem, humanam scil. naturam: sed per alteram ipsiusmet Filij naturam & essentiam: quæ vna & eadem est cum virtute & essentia Patris. Ita virtus, qua suscitatus est, vtrique attribuitur: Patri quidem, tanquam illi à quo omnia: Filio autem, tanquam illi per quem omnia. Atque huc spectat illud 2. Corinth. 13. v. 4. *Crucifixus fuit ex infirmitate*, humanæ scil naturæ: *viuit tamen ex virtute Dei*: nempe non tam Patris, quàm sua. Si autem viuit ex virtute Dei, vt hic ait Apostolus: Et virtus hæc non tam Patris, quàm etiam ipsius est Filij: vt Christus ipse ait: *Potestatem habeo*, &c. Ioh. 10. 18. Christus igitur est Deus. Huc etiam accommodari potest illud. *Mortuus quidem carne*, id est, ex infirmitate carnis; *viuificatus autem Spiritu* hoc est, virtute suæ deitatis. 1. Pet. 3. 18. Fallacia igitur est non causæ vt causæ. Causa enim resurrectionis Christi efficiens non solus fuit Pater, sed etiam ipsemet Filius; ea nimirum virtute & natura qua mortuus non erat, nec mori poterat: nempe diuina.

CAPVT XI.

Refutatio sophismatum, quæ sumunt Antichristi ex Epistolis Pauli ad Rom. & Corinth. Tractatio quæstionum, quomodo Christus possit Deus simul & Mediator esse, & quomodo regnum Patri traditurus, illisque subijciendus sit.

LOCVS 26. ex Rom. 5. v. 10. *Reconciliati sumus Deo, per mortem Filij eius*. Hoc & aliis similibus dictis de reconciliatione cum Deo facta per Christú, abutuntur ingrati in Christum Ariani, ad euertendam ipsius Christi deitatem. Sic enim in summa argumentantur.

Ille tantùm est Deus, cui sumus reconciliati per sanguinem Christi. Hæc est propositio ex verbis Apostoli.

Sumus autem reconciliati ipsi duntaxat Patri, non autem Christo. Apostolus enim nusquam ait nos reconciliatos esse Filio, seu Christo, sed vbique Patri, seu Deo, per Filium eius Iesum Christum. Et certè magnum est discrimen inter illum, cui: & inter illum, per quem sumus reconciliati. Ille Deus est, iste Mediator inter Deum, cui: & inter nos, qui sumus reconciliati.

Christus igitur non est Deus, sed solus Pater.

R. Ad maiorem. Certum est, Apostolum, quoties simili vtitur locutione, nomine Dei intelligere Patrem, propter correlatiuum Filij eius, quod subiungit. Christus enim non est Pater vel sui ipsius vel Spiritus sanctus, sed tantum Dei Patris. Cæterum ex huiusmodi locis colligere, illum solú esse Deum, cui sumus per mortem Filij eius reconciliati: nimis vitiosum, & pugnat cum doctrina Apostoli: qui vbique tradit Filium quoque Deum esse. Quare negari potest maior: quatenus illa ex huiusmodi locis Apostoli ab aduersariis contra Apostoli doctrinam colligitur. Sed tamen reapse ego concedo, illum tantùm esse Deum, cui sumus reconciliati per Christum. Nam reuera si alius quoque esset præter hunc, cui sumus reconciliati, Deus: aut duos cóstitueremus Deos: vnú cui sum⁹ recó. iliati: alterú cui non sumus recóciliati. Aut si ambo vnus tátum sunt Deus, vt sunt: duo côtradictoria forent simul vera, nos reconciliatos esse Deo, & non esse reconciliatos. quia vni personæ essemus reconciliati, alteri non reconciliati. Et cum ambæ sint vnus Deus, essemus Deo vni reconciliati, & non reconciliati. Quæ omnia sunt absurdissima Merito igitur reipsa concedo, illum tátum esse Deum, cui sumus reconciliati per Christum: & si quis sit cui non simus per Christum reconciliati, hunc dico non esse Deum. Non facile autem hoc dedero, si addas particulá, *cui* nempe per sanguinem Christi, Filij eius. Tunc enim nomen Dei, ad solá Patris personam restringeretur, & falsa túc esset maior propositio. Deinde ἀμφιβολία est in iis verbis, Ille tantú est Deus. Si enim ille, personaliter accipiatur, falsa est propositio: si essentialiter, vera est. Atque hæc ad maioré. Sed minor simpliciter falsa est: nempe, soli duntaxat Patri nos esse reconciliatos. Sût enim propriè infinita testimonia in Scripturis, quibus docemur, ipsi etiam Filio nos esse recóciliatos: vt iam taceam de Spiritu S. Ille Iehoua, cui sumus reconciliati, sic ait apud Iesa. 43. v. 25. *Ego, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me*. Annon Filius etiam delet nostras iniquitates, & remittit nobis peccata? Imo quid aliud est reconciliatio, quam remissio peccatorum? Ideo vtrunq; coniungit Apostolus, dicens 2. Cor. 5. v. 19. *Mundum reconcilians sibi, & non imputans illis peccatum ipsorum*. Christum autem remittere peccata, & ea per ipsum purgasse & condonasse extra controuersiam est. Ac certum est, propter rationé paulo ante allatam; si non essemus reconciliati etiam Christo & Spiritui S. aut Christus & Spiritus sanctus non essent Deus: aut essemus vni & eidem Deo reconciliati, & partim non reconciliati, aut plures essent dij: & vni essemus recóciliati, aliis auté essemus reconciliati. Quare necesse est fateamur, nos reconciliatos esse non solum Patri: sed etiam Filio, & Spiritui sancto. Prima igitur ratio aduersariorum facile soluitur. Apostolus (inquiunt) & aliæ Scripturæ nusquam ita loquuntur, vt dicant nos reconciliatos esse Filio, aut Spiritui S. sed semper Patri, seu Deo, per Christú Filium eius. Verum est, non hoc ita apertè & disertè scribunt: sed tamen aliis dicédi modis hoc in Scripturis traditur, vt iamiam demonstraui-mus. Quòd vero solita sit Scriptura Patri hanc tribuere reconciliationé nó autem ita Filio aut Spiritui sancto, duplex est ratio Prima: quia Pater sicut fons est totius deitatis, sic etiam omnium diuinorum consiliorum, operationú, & actionum bonæ voluntatis, electionis, amoris, iustificationis, totius denique salutis & vitæ. Qua de causa fit etiam, vt sit primus ordine in quem à nobis peccatú est: fons scilicet, in qué principaliter nostræ redúdant iniquitates. Scriptura igitur, vt indicet fontem vnde fluxit hæc reconciliatio, & in quem principaliter est peccatum, solita est dicere, nos recóciliatos esse Patri, non sic autem Filio, & Spiritui sancto. Altera ratio est, quonia Scriptura indicare vult propria vniuscuiusque personæ officia. Etsi omnia opera Trinitatis ad extra (vt loquuntur Scholæ) sint indiuidua: tamen quædá etiam speciatim singulis personis attribuûtur, tanquá cuiusq; propria. Patris igitur tanquá fontis vnde omnis fluit gratia, propriú est, nos sibi recóciliare, & in gratiá recipere. Huc pertinent Scripturæ, quæ docent nos esse Patri recóciliatos, Filij fuit, tanquá Mediatoris λύτρον reconciliationis & redéptionis persoluere, & núc etiá pro eadem intercedere. Itaque huc spectant testimonia, quæ docent, reconciliationem factam esse per sanguiné Filij Dei, & eum pro nobis apud Patré intercedere. Spiritus auté sancti proprium est, tanquam interni Doctoris & Paracleti, reconciliationé nobis persuadere, & in cordibus nostris eam obsignare: cuius rei testimonia passim in Scripturis occurrût. His duab. de causis, etsi reuera reconciliati sumus tam Filio & Spiritui sancto, quàm Patri, solita tamen est Scriptura dicere, nos reconciliatos esse Patri: non sic auté vel de Filio, vel de Spiritu sancto loquitur. Altera ratio aduersariorum difficilior videtur ad diluendum: diluam tamen Iesu Christi beneficio. Ea hæc est:

Magnum est discrimen inter illum, cui, & inter illum, per quem sumus reconciliati. Ille enim, cui, Deus est: Ille verò per quem, Mediator.

Resp. Magnum certe est discrimen inter proprium cuiusque officium: non autem inter essentiam & deitatem, quæ vna est vtriusque. Quodnam sit proprium cuiusque of-

ficium antea dictum est. Si igitur Christus consideretur quatenus Mediator est: non is proprie nos recipit in gratiã, aut sibi reconciliat, sed Patri. Per hunc enim fit reconciliatio inter Patrem & nos. Si vero quatenus Deus est vnus, atque idem cum Patre: ipse etiam nos in gratiam recipit, & peccata condonat, voluntate Patris semper voluntatem Filij, non tempore, sed ordine, præcedente. Est enim Filij voluntas semper consentiens voluntati Patris. At, inquies, si Filius recipit nos in gratiam, vti & Pater, per aliquem Mediatorem recipiat, necesse est. Non enim fit reconciliatio nisi per Mediatorem. Quis iste fuerit (non enim est alius Mediator) nisi vnus & idem ipse Christus? Quasi vero non vtrunque officium præstare possit idem Christus, nempe & officium recipientis nos in gratiam Dei, & officium Mediatoris, per quem recipiamur tam à se quàm à Patre in gratiã. Simili illustro. Esto Rex, cui sit Filius, & populus rebellet contra Regem, & ex consequenti contra Filium. Filius autẽ ex consilio & voluntate Patris sui Regis sese interponat inter Patrem & populum, & ita pro populo satisfaciat Regi, vt Rex in gratiam eum recipiat, propter Filij satisfactionem. Annon tunc Filius, facta iam reconciliatione inter Patrem & populum (vt conformis fiat voluntati Patris) eundem populum ipse quoque in gratiam recipisse dicetur? Omnino. At per quem Mediatorem? per seipsum: hoc est, per eandem satisfactionem, propter quam Pater suo reconciliatus est populo. Idcirco quum inuocatur Filius, Dominus noster Iesus Christus, sic solitum est dici: per mortem & passionem tuam libera nos, & parce nobis Domine. Non est igitur absurdum dicere, Filium Iesum Christum vtrunque præstare officium, & Dei in gratiam recipientis: & Mediatoris, propter cuius satisfactionem in gratiã, tam à Filio ipso, quàm à Patre recipiamur. At nunquid etiã Spiritui S. reconciliati sumus per mortem Christi? Omnino. Nam & ipse nobis remittit peccata, vt aliàs ostendimus. At Scripturæ nusquam docent, Christum fuisse & esse Mediatorem inter nos & inter Sp. sanctum, sed tantum inter nos & inter Patrem. Quomodo igitur dici potest, nos reconciliatos esse Spiritui S. per mortem Christi? Eodem sanè modo, quo dicimur etiã reconciliati esse Filio, propter mortem & satisfactionem eiusdem Filij. Certum est, Christum propriè & iuxta apertas scripturas nos reconciliasse Patri per suam mortem & sanguinem: quia reuera non fuit aut est propriè Mediator, nisi inter nos & Patrem. Sed placato Patre propter mortem Filij: sicut Filius, sic Spiritus S. non potuerunt non esse placati; idque propter eandem Filij mortem. Sanguis igitur Mediatoris est, propter quem cum primis & principaliter Patri: deinde ipsi etiã Filio, quatenus Deus est, & Spiritui S. quatenus itidem Deus est, reconciliati sumus. Quare à Mediatoris officio, quod Paulus describit ad Rom. & alibi, inferri non potest, Christum non esse Deum, quasi non huic quoq; simus reconciliati propter suum ipsius sanguinem: quia per hunc reconciliati sumus Deo Patri. Fallacia igitur est ex ignoratione elenchi. Non enim pugnant inter se, eundem Christum esse & Deum, qui recipiat in gratiam: & Mediatorem, per quem recipiamur.

II. Locus 27 ex Rom. 8. 34. *Christus etiam nunc in cœlis interpellat pro nobis.* Ergo minor Patre.

R. Quasi vero Christus pro nobis in cœlo interpellet, & agat aduocatũ, quà Deus, & non potius quà homo, vt Ambrosius ait: aut quod magis placet, quatenus Mediator est. Eatenus igitur minor est Patre, quatenus interpellat. Interpellat autem vt homo & Mediator, seu Põtifex. Respectu igitur humanæ naturæ & officij Mediatoris minorẽ fatemur. Quare fallacia est à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Neq; enim ex eo, quod orat Patrem sequitur, simpliciter minorem esse Patre. Nam etiam Deus per Apostolos orat nos, vt sibi reconciliemur. *Obsecramus pro Christo* (inquit 2. Cor. 5. v. 20. Apostolus) *tanquam Deo orante per nos*: neque tamẽ sequitur, Deum minorem esse nobis. Est igitur fallacia etiã consequentis. Deinde vero quod Christus dicitur interpellare pro nobis: nõ significatur eum apud Patrem supplicem deprecari; sed vim sacrificij Christi esse efficacem apud Patrem: ita vt sit loco perpetuæ intercessionis; quæ Patrem nobis reddat exorabilem, & quæ omne à nobis iudicium, & condemnationem auertat. Chrysostomus ait: Christum dici pro nobis interpellare, vt significetur quasi etiam nunc sit erga nos voluntate Christus, nempe, vt seruemur, & nullo modo condemnemur, non autem quod propriè oret. Ita fallacia est ex ignoratione figuræ dictionis.

III. Loc. 28. ex 1. Corin. 8. 5. *Nam etiamsi sunt qui dicantur dij: Nobis tamen vnus est Deus, Pater ille, à quo omnia, &c.* Hinc argumentantur bifariam. Primo; vnus tantum est verus Deus, & hic est Pater. Hæc est Apostoli propositio. Filius autem non est Pater. Filius igitur non est Deus.

R. Quæ diximus ad locum 23. in explicatione illius dicti, Iohan. 17. 3. *Vt cognoscant te solum verum Deum*, huc etiam pertinent. Dicam tamen aliquid præterea, clarioris explicationis gratia. Ad maiorem respondetur explicationem. *Vnus tantum est Deus, nempe οὐσίᾳ.* Opponit. n. Apostolus creaturis omnibus, atq; in primis idolis per homines factis, æternam illam essentiam à qua omnia sunt, pendent, & conseruantur. quæ in veteri Testamento Iehouæ nomine significabatur. Hanc solent Apostoli vocare Deum vnum ὁμοούσιος. Ergo hic capitur nomen Dei pro diuina essentia. Quum postea addit per Appositionem, Pater ille; primam nominat personam κατ' ἐξοχὴν, quod hic sit fons totius diuinæ essentiæ in ipso Filio & Spiritus S. eoq; is principaliter Deus est. Non autem hunc vnum nominat Apostolus, quasi excludat Filium & Spiritum S. Sunt enim omnes hæc vna diuina essentia. quæ Dei nomine significatur. Proinde à nomine Dei excludi Filius non potest, nec Spiritus S. Alioqui quum etiam postea dicit, *Et vnus est Dominus Iesus Christus*, possemus & nos contendere. Negari à Paulo Patrem esse Dominum; quod impium est vel cogitare. Ideo rectè Ambrosius: sicut dicendo, Iesum vnũ Dominum, non negauit Patrem esse Dominum: sic dicendo Patrem vnum Deum, non negauit Filium esse Deum. Proinde retinenda est regula Tertulliani; contra Prax. nempe, vt si pariter nominandi sint Pater & Filius: secuti Apostolum, Patrem appellemus Deum; & Iesum Christum Dominum nominemus. Si autem solus Christus sit nominandus, non solum Dominum, sed etiam Deum appellamus: vt idem facit Apostolus, dicens de Christo, *Qui est Deus super omnia benedictus in secula.* Rom 9. 5. *Nam & Radium Solis* (inquit) *seorsim Solem vocabo. Solem autem nominans, cuius est Radius, non statim & Radium Solem appellabo.* Et huius regulæ ratio est, quia (vt ipse Tertull. docet) quum Deum nominamus, aut nominari audimus. Primùm occurrit Pater, vt fons totius Deitatis. Ideo is principaliter dicitur & est Deus. Ad minorem: Filius non est Pater, respondemus; Filium non esse Patrem ὑποστάσει, seu persona; sed est idem quod Pater οὐσίᾳ. At proinde idem cum Patre Deus. Neque enim Pater ideo Deus est, quia Pater: sed quia æterna est essentia. Ita neque Filius Deus est, quia Filius: sed quia eadem est essentia, quæ & Pater. Est hoc argumentum simile huic: Multi sunt, qui dicuntur soles, vt picti: nobis tamen vnus est sol (scilicet verus) sydus illud à quo omnia illuminantur. Et vnus est Radius per quem illuminantur. Ergo Radius non est Sol. Fallacia est accidentis. Est enim simile illi, quod inter pueros in Scholis vsurpatur.

Quod ego sum, tu non es:

Ego sum homo;

Ergo tu non es homo. In maiore enim prædicatio est personalis, & accidẽtalis: in minori verò essentialis. Ideo fallacia dicitur accidentis. Ita illi: quod Pater est, non est Filius. Atqui Pater est Deus. Filius igitur non est Deus. Quia puerile est argumentum, puerili opus fuit exemplo.

IV. Ex hoc eodem loco sic etiam argumentantur.

Apostolus de Patre dicit, *A quo sunt omnia.* De Filio autem, *Per quem omnia.*

Verus autem Deus est ille tantùm à quo omnia. Hoc etiam significat omnipotentiam, quæ Dei est propria.

Christus igitur non est Deus: Sed solus Pater.

Resp. Ad maiorem. Etiam Filio datur sæpe, *A quo.* Rom. 1. 1. Corinth. 1. 9 *Gratia vobis & pax a Deo Patre. & à Domino nostro Iesu Christo.* Et contra datur Patri per quem. *Fidelis Deus per quem vocati estis, &c.* Non est igitur semper vera illa propositio. Sæpiùs tamen Patri datur à quo: propterea quod non solum est principium vnde omnia creata: sed etiam fons totius deitatis, a quo Filius & Spiritus S. à Filio autem non est Pater. Filio vero datur, per quem. Quoniam per hũc, tanquam inseparabilem à se causam & ordine secundam, Pater omnia agit: & tanquam per Mediatorem homines sibi reconciliat. Minor etiam non est omnino & simpliciter vera. Nempe illum tantùm esse verum Deum, à quo sunt omnia: nisi dictione, omnia, solas intelligas res creatas, aut Paulus intellexit. Nam idem Apostolus prædicat, Filium super omnia benedictum. Rom 9. 5. A Filio tamen non sunt omnia, quia ab ipso non est Pater. Deinde non in hunc finem Apostolus dat Patri à quo; vt doceat hũc solum verum esse Deum; & Filio, per quem, quasi is non sit verus Deus. Sed docere voluit distinctionem personarum, & earundem ordinẽ. Quia primo est Pater, vt prima causa, a qua omnia; deinde Filius, vt συναίτιος per quem omnia; Imo & vnitatẽ essentiæ iudicare voluit; quia Pater non agit, nisi per Filiũ; tanquam per ὁμοούσιον, & ὁμοδύναμον, συναίτιον, & συνεργόν. Propriè autem docere voluit, id quod etiam Christum ipsum apud Iohann 17. 3. dicere videmus, nempe, Vnum tantũ n esse Deum, quem Patrem κατ' ἐξοχὴν vocauit; ideo dixit, *A quo*, vnúmque Mediatorem Iesum Christum; ideo ait, *Per quem*.

Postremo

Postremò, Apostolus ad Rom. sic Deum describit: *A quo omnia, Per quem omnia, In quem omnia.* Ergo & Christus hac descriptione Dei continetur: quia is est per quem omnia. Fallacia igitur est non causæ vt causæ. Neque enim causa est sufficiens, qua probet Christum non esse Deum, quia est ille per quem omnia, Rom. 11.36. non autem à quo omnia. Sūt enim hæ proprietates quædam personarum. Ab iis autem non tenet argumentum aduersus Deitatem. Neque enim efficiunt vt aliquis sit Deus, sed id efficit diuina essentia.

V. Loc. 29. ex 1. Cor. 11 v. 3. *Caput omnis viri est Christus: caput mulieris vir: caput Christi Deus.*

Subiicit hic Apostolus viro mulierem, virum Christo, Christum Deo.

Christus igitur inferior Patre, & Deus non est.

Resp. Ambrosius de fid. ad Grat. lib. 4. c. 2. respectu humanitatis Christum inferiorem esse Patre docet. Proinde ait: Apostolū non dicere, caput Christi Pater, quia Filius quatenus Deus est & ipse, Patrique ὁμοούσιος, est etiam Patri æqualis, sed dixit, caput Christi Deus: quia Christus, quà homo est, habet Deum supra se, suique creatorem. Verū Apostolus hic loquitur de Christo, tāquam de Mediatore inter Deum Patrem & nos. Quatenus autem Mediator est, respectu officij, Christum subiectum esse Patri & Patre inferiorem esse nunquam sumus inficiati. Sed non sequitur inferiorem esse Patre natura, seu diuersæ esse naturæ à Patre. Alioqui eodē modo concludemus, ipsam quoque mulierem nō esse æqualem viro natura: quia vir caput mulieris. Quid vero si quis retorqueat hunc locum in Arianos, & dicat: omne caput, nō solum naturale, verum etiam politicum, semper solere esse eiusdem naturæ cum corpore, cuius est caput: atque inde inferat: Si Deus caput est Christi, eiusdem eum esse cum Christo naturæ (nō humanæ, quia Pater homo non est) cōque diuinam naturam esse in Christo, cum Patre cōmunem? Sic licebit & nobis argutari pro Christi Deitate: si liceat etiā Arianis iis abuti locis aduersus Christi Deitatē. Sed reuera nihil aliud voluit concludere Apostolus, nisi quod, sicut Christus, quatenus Mediator, subiectus est Patri: sic & viri Christo, & mulier viro subiecti esse debent. Ac proinde mulier, tanquam viro subiecta, subiectionis symbolum gestare, quod est capitis velamen. Fallacia igitur est non causæ vt causæ: Quia causa cur Apostolus vocarit Deū Patrem caput Christi, non fuit, vt ostenderet aut innueret Christū natura sua inferiorem esse Patre, sicut nec idem voluit concludere de muliere, quum dixit, virum caput esse mulieris. Sed tantùm vt doceret, sicut Christus, quatenus Mediatoris officium sustinet, infra Patrem Deum est: Sic etiam mulierem subiectam esse debere viro: & huius subiectionis symbolum, in Ecclesia præsertim super caput suum habere.

VI. Loc. 30 ex 1. Corinth. 15. v. 24. *Deinde finis, quum tradiderit regnum Deo, & Patri.* Hinc duo Ariani argumenta sumebant, ad oppugnandam Christi Deitatem & æqualitatem cum Patre. Primum:

Christus tradet regnum Patri:
Ergo minor Patre, quia maiori cedet. Item,
Non amplius regnabit, sed solus Pater:
Non igitur Deus. Deus enim in perpetuū regnat. Alterū:
Christus subiicietur Patri:
Ergo minor Patre. Quare Deus non est.

Resp. Nunc seorsim vtrumque argumentum examinemus, & quantam vim habeant videamus. Hoc faciliùs & dilucidius fiet, si prius quisnam sit Apostoli in his verbis sensus breuiter intelligamus. Concluserat aliquot argumentis, resurrecturos omnes demortuos. Nunc occurrit obiectioni, qua etiam Sadducæi vtebantur aduersus Christum, Si mortui resurgent, cuius igitur erit vxor illa, quæ septem habuit maritos, eosque fratres? Quasi dicerent, Magna igitur fuerit confusio, dum quisque eam volet & repetet vt suam. Atqui talis confusio non erit in regno cœli. Non ergo futura est mortuorum resurrectio. Quid Christus ad argumentum respondit? *Erratis, non intelligentes scripturas, neque potentiam Dei, &c.* Sensus est. Non est futura talis confusio ex resurrectione mortuorum, qualem vos somniatis futuram, si mortui omnes resurgant. Non enim ampliùs opus erit coniugio: sed alia futura est conditio nostrorum corporum & Mundi. Hoc perinde fuit atque si dixisset: Erit finis connubij: & status huius Mundi. Sic alij homines, qui ignorant Scripturas & potentiam Dei, non considerant, nec tenent qualis futura sit conditio eorum qui resurgent, & futuri seculi. Quum enim audiunt omnes resurrecturos, mox disputant inter se & obiiciunt, O qualis igitur confusio futura est? Quisque suā repetet domum, suos agros, suam vxorem. Alius contendet suam esse, alius negabit, & ita mox videtur oritura confusio. Hæc ideò cogitant tales homines, quia talem futurum Mūdum imaginantur, qualis etiam nunc est. Paulus igitur respondet, dicens: *Deinde finis*, hoc est, Post resurrectionem finis erit. Cuius rei finis? Mundi huius. Sic Petr. *Omnium autem finis appropinquat.* 1. Petr. 4. 7. Erit igitur finis Mundi, non quoad substantiam, sed quoad qualitatem. Erit enim cœlum nouum, & terra noua. Sequitur, *quum tradiderit regnum, &c.* Docet Apostolus, quando futurus sit iste finis. *Quum*, inquit, *tradiderit regnum, &c.* quasi dicat; Tum finis est huius mundi, quoad qualitatem, futurus, quum Christus regnum à Patre acceptum Patri resignabit. Seruatur igitur mundus hic & tam diu durabit in hoc statu, dum totum suum è manibus hostium regnum redimat Christus, & illud recuperatum tradat Patri. Regnum enim Christi est Ecclesia: hoc est, totum corpus Electorum. Hoc regnum à Diabolo occupatum Pater tradidit Filio suo, homini facto, & Imperatori constituto, recuperandum: à fæcibus peccatorum repurgandum; & ad pristinam formam in iustitia & sanctitate instaurandum. Facit iam hoc officium Christus in finem vsque mundi, per ministerium Ecclesiasticum, & per Spiritum sanctum. Atque ita hoc modo Christus iam regnat in Ecclesia. Tunc vero tradet Patri. Sed quomodo tradet? nunquid ita, vt ipse non sit amplius regnaturus? Minime verò. Hoc enim pugnat cum Scripturis, quæ tradunt regnum Christi futurum perpetuum. *Et regnabit in domo Iacob, & regni eius non erit finis.* Luc. 1. 33. Dan. 7. 14. Regnum Christi vocatur regnum quod non corrumpetur. Regnabit igitur Christus in perpetuum vnà cum Patre in hoc regno.

At videtur non ampliùs regnaturus; quia ait Apostolus, *Tradet Patri.* Sed non valet hæc sequela: Tradet regnum Patri. Ergo ipse non amplius regnabit. Alioqui idem sequetur de Patre. Pater tradidit regnum Christo (vt liquet in Psalmis, apud Danielem, & alios Prophetas. Psa. 2. 6. Dan. 7. 14.) Ergo Pater iam non regnat in hoc regno.

Quod falsum est. Nam de Patre legitur: *Regnabit Dominus super eos in monte Sion: ex eo tempore vsque in seculum.* Mich. 4. 7. Et hoc regnum, in quo Christus iam regnat, vocatur regnum Patris. Sicut igitur Pater ita regnū hoc tradidit Filio Christo, vt tamen illud sibi etiam retinuerit: ita vicissim Filius tradet & consignabit Patri, vt interim tamen hoc regno sese non abdicet, sed regnaturus sit cum Patre. Quomodo igitur tradet Patri? Duo significat Apostolus hoc verbo: Primum, Christum, qui iam vt Imperator in hac militante Ecclesia regnat, & qui dominatur in medio inimicorum suorum; postea quam totum regnum, hoc est, totum numerum & corpus Electorum, debellatis hostibus omnibus recuperauit, & ad pristinam imaginem, in qua formatus fuerat primus homo, instaurauerit; regnum hoc ex hoc Mundo in domum Patris cœlestem introducturum; & à statu fidei ad manifestam Patris visionem ac fruitionem translaturum, vt simus ibi cum ipso in perpetua vita ac fœlicitate, atque ita Deus sit omnia in omnibus. Atque, vt breuiter dicam, docet: Christum effecturum, vt solus Deus, Pater nimirum, Filius ipse & Spiritus sanctus, in hoc pacato dominentur regno. Hoc primo significat, Tradere Patri regnum: hoc est, ad felicissimum statum, in quo est Pater, ex hac misera conditione transferre; & efficere vt huic soli Deo perfectissimè obediant, & apud hunc sint felicissimi. Christus ipse dixerat: Apostolos gaudere debere, quod iret ad Patrem. Io. 14. 28. hoc est, ad felicem statum vbi est Pater, *quia Pater maior me est*, hoc est, beatior, felicior quàm ipse sim in hoc Mundo. Hoc est, quod ante dixerat eodem loco: *Iterum veniam & assumam vos ad meipsum: vt vbi sum ego, & vos sitis*: nempe in domo Patris mei. De qua domo dixerat: *In domo Patris mei mansiones sunt permultæ.* Ex hoc autem non sequitur, Christum non regnaturum ampliùs: sed potiùs contrarium. Felicius cum toto suo populo regnaturum in cœlo apud Patrem, quàm regnārit in hoc Mundo; aut etiam nunc regnet. Deinde hoc verbo significat Apostolus, Christum resignaturum Patri regnum, hoc est, eam prouinciam quam à Patre acceperat: expugnandi scilicet hostes, & recuperandi regni, illudque per Apostolos, per dona Spiritus sancti, per verbum & Sacramenta, pérque disciplinam gubernandi depositurum, peracto iam bello & recuperato regno. Atque hoc pacto verum est, Christum non ampliùs regnaturum: non quidem simpliciter, sed hoc modo, quoniam regnat in Ecclesia. Regnare enim capitur bifariam. Aliquando pro eminere in regno, summum locum tenere, dominari & frui regno. Hoc modo Christus perpetuó regnabit: & regnum hoc modo non resignabit Patri; quasi non ampliùs ipse sit regnaturus. Aliquando est officia Regis, quæ ad regnum administrandum pertinent, exercere: vt est pugnare pro regno, tueri regnum, punire sontes, certis legibus omnes in officio retinere. Hoc certe modo Christus non semper regnabit: sed hanc prouinciam depo-

net in patris manum. quia vbi perfecti fuerimus in cœlo, nō erit ampliùs opus iis Christi officiis, quibus nunc suam Ecclesiam in finem vsque tuetur, conseruat, regit. Quod igitur attinet ad hanc regnandi partem, Christus tunc resignabit regnum in manum Patris. Verùm neq; hinc sequitur: Christum non ampliùs simpliciter regnaturum, Regnabit enim cum Patre, & quidem feliciùs, quàm iam, sed non regnabit amplius, vt Imperator in exercitu, vt Pontifex in Ecclesia; sed vt Rex in regno suo iam pacato, cum Patre. Sic facere solebant etiam Dictatores Romani. Confecto enim prælio, & debellatis hostibus, sese abdicabant illa dignitate, & ad pristina redibant officia. Ita Filius Dei, antequam factus sit homo, & imperator ad recuperandum regnum à Diabolo occupatum, regnabat cum Patre in cœlo. Postea factus imperator, expugnauit & expugnat hostes. His expugnatis, resignatóque hoc Imperatoris officio, redibit ad regnandū pacificè cum patre. Hic est sensus. Confirmant hunc sensum quæ sequuntur. *Quum aboleuerit*, inquit, *omnem principatum.* Exponit enim Apostolus, quomodo & quando regnum sit Patri traditurus, Christus. Duo genera principatuum abolebit: hostium, vt Sathanæ, peccati, mortis, Antichristi: hi enim omnes pugnant contra Ecclesiam. Ponet autem omnes inimicos sub pedes suos, vt subdit Apostolus. Deinde abolebit etiam potestates reliquas, tam politicas quàm Ecclesiasticas, per quas gubernat & regit Ecclesiam: quia non erunt amplius necessariæ hæ potestates. Deus enim tunc sine iis mediis per sese in omnibus & perfectissimè & solus regnabit. *Nam oportet eum regnare* (nempe hoc modo, quo regnat) *donec, &c.* Hæc est ratio, cur tum demum tantum reddet regnum Deo & Patri Christus: hoc est, deponet hanc, quam à Patre accepit, prouinciam, pugnandi scilicet aduque spiritualibus armis, & hac ratione, qua iam regnat in Ecclesia. Cur enim hoc citius non fecit, vt quum resurrexit à mortuis? Respondet Apostolus: *Quoniam oportet eum regnare* (nempe hoc modo) *in medio inimicorum suorum donec omnes inimicos ponat sub pedes suos.* Atqui hos inimicos non citius ponet omnes sub pedes suos, quàm deleta etiam morte mortui omnes resurgent. Ergo ante illud tempus non potest deponere arma, & hanc regnandi formam, illaque regis armati officia resignare. Ideo ait: *oportet eum regnare, &c.* At nunquid igitur postquam posuerit omnes inimicos suos sub pedes suos, non regnabit amplius, quia dicit: *oportet eum regnare, donec, &c.?* Non regnabit amplius, nempe hoc modo quo iam regnat, vt antea declaratum est: sed alio modo regnabit: hoc est, pacato fruetur regno cum suo Patre. *Nouissimus hostis mors, &c.* Nouissimus dicitur: quia licet quando nos electi morimur, & migramus in cœlum, liberi simus ab omnibus aliis hostibus à peccato, à Satana, à Mundo à carne: tamen nondum sumus penitus liberati à morte. Corpora enim nostra detinet in finem vsque Mundi captiua. Sed hæc etiam destruetur & abolebitur mors. *Nam omnia subiecit sub pedes eius, &c.* Pater tum subiecit Christo omnia: quum omnem illi supra omnia, & supra omnes inimicos dedit potestatem. Filius sibi subiicit omnia, quum reipsa suam exercet auctoritatem, & expugnat hostes. *Quum autem subiecta fuerint illi omnia, &c.* Quomodo Christus subiicietur Patri? Eo modo, quo etiam tradet regnum: imo eatenus subiicietur, quatenus regnum tradet. Tradet autem regnum quatenus homo & Mediator: hoc est, resignabit officia Mediatoris. Eatenus igitur subiicietur, nempe palàm, Patri, cedens officio quo hactenus functus est. In quem autem finem? Vt sit Deus omnia in omnibus, hoc est, vt Deus non amplius per vicariū, seu per Christum, tanquam per Mediatorem, regnet, corda paulatim purificando, flectendo, mentes illuminando, peccata tollendo. Est enim hæc imperfecta regnandi ratio. Sed vt solus & immediatè per sese, eóque perfectissimè in omnibus electis regnet, seu vt plenum & perfectum habeat in eis imperium ac regnum: Ita vt facies eius immediatè ab omnibus conspiciatur, vt facie ad faciem videatur: & eius voluntas perfectissimè impleatur, deuicta iam malitia, & omni errore sublato, omnibúsque hostibus per Christum expugnatis. Deus enim tunc dicetur esse omnia in omnibus, cùm vnus ac solus per sese, sine alicuius contradictione, & sine medio regnabit, omniaque pro sua voluntate in omnibus electis perficiet. Sic ille etiam apud nos dicitur esse omnia domi suæ, qui sine famulis, sine ancillis, sine denique alicuius auxilio aut repugnantia per sese omnia agit. Deus igitur erit omnia in omnibus, quia in omnibus electis perfectissimum per sese obtinebit imperium, ita vt nihil in iis futurum sit, quod non sit ceu Deus ipse. Hoc fieri nequit donec sumus in hac carne peccato obnoxia: donec Sathan regnat in Mundo, & nondum est penitus Christi pedibus cum omnibus Antichristis omnibúsque impiis subiectus. Dum ij hostes, caro, peccatum, Sathan, Mundus maneat: Deus regnat quidem in electis, sed per Christum Mediatorem, tanquam per vicarium; qui suo Spiritu nos regat, qui peccata aboleat. Ac proinde imperfectè regnat, quoniam sola eius voluntas nondum perfectè à nobis impletur. Caro enim concupiscit adhuc aduersus Spiritum, vt non quæcunque volumus, ea faciamus. Vbi verò expugnati fuerint per Christum omnes hostes: & ipse etiam suum resignauerit officium, omniaque intermedia, quibus Deus nunc regnat in Ecclesia, fuerint sublata: tunc certè solus Deus, Pater Filius, Spiritus S. in nobis regnabit, eóque perfectum in nobis obtinebit imperium. Hæc est causa, cur Christus subactis hostibus omnibus sese quoque cum tota Ecclesia subiiciet patri, vt scilicet non amplius Deus Pater per ipsum, tanquam per Mediatorem, regnet eo quo iam solet modo (hoc enim modo Deus non est omnia in omnibus.) Sed vt citra Mediatorem, immediatè, eóque perfectissimè regnet. Hoc enim est, Deum esse omnia in omnibus; quia abolitis omnibus potestatibus aduersis, & sublatis omnibus etiam mediis per quæ nunc regnat, tunc solus immediatè regnabit. Atque hinc apparet, quid sit Christum tradere regnum Deo, ac Patri; & ita sese illi subiicere. Est totam Ecclesiam redemptam, iustificatam, glorificatam tradere Patri: & resignato Mediatoris officio sese quoque, quà homo, cum tota Ecclesia, pleno & perfectissimo Dei, hoc est, diuinæ essentiæ imperio regendum in perpetuum subdere: & efficere vt voluntas Dei perfectissimè in omnibus impleatur. Ex hac explicatione verborum Apostoli, in qua explicatione nihil est coactum, facilè apparet, quàm vana & futilis sit Antichristorum argumentatio. In vtroque enim argumento est paralogismus, qui ducitur ex ignoratione figuræ dictionis. Phrasim enim Pauli non intellexerunt, quam dixit de Christo: *Tradet regnum Deo, & Patri.* Item: *Filius subiicietur ei.* Vt igitur formaliter & dialecticè respondeamus, repetamus vtrumque argumentum.

VII. Primum, Christus tradet regnum Patri.

Ergo minor est Patre. Item:

Ergo non amplius regnabit, sed solus Pater.

Quare nec Deus est quia Deus regnat in perpetuum.

Resp. Prima consequentia negatur: neque enim sequitur ex antecedenti. Alioqui etiam hæc sequeretur:

Pater dedit regnum Christo, omnem potestatem, omne iudicium, imò omnia dedit in Christo:

Ergo Pater minor est Filio. Altera etiam consequentia non est firma. Alioqui etiam hæc firma fuerit:

Pater dedit regnum Christo:

Ergo Pater non amplius regnat in Ecclesia. Quare nec Deus est. Dei enim est, sine intercessione in æternum regnare. Damus quidem Christum non amplius regnaturum, vt Mediatorem, sed regnabit vt Deus cum Patre. Ratio, cur hæ cōsequentiæ nullius sint pōderis, duplex est. Prima, quod à neque Pater tradidit regnum Christo, ita vt se illo priuauerit: neque Filius tradet Patri, ita vt se illo abdicet. Sed [illegible] Pater ita dedit Filio, vt cum eo & per eum regnet: sic etiam Filius tradet patri, vt cum Patre in perpetuū ille regnaturus. Deinde quoniam Christus non tradet, hoc est, nō resignabit imperium ipsum, quod accepit à patre in perpetuū, sed officia tantū illa Regis, quæ accepit ad tempus, vt est pugnare pro Ecclesia, eam eripere e manibus hostium, hostes debellare, denique Ecclesiam regere ea ratione, qua regitur & regetur ad finem vsque Mundi. Bifariam enim dici potest aliquis regnum alteri tradere: aut quoad substantiam regni & imperij, nō amplius ipse regnaturus, aut quoad certa officia, quæ suapte natura necessaria nō sūt semper in regno vt est pugnare: hoc enim non est necessarium per se, vt quum hostes omnes sunt debellati, & nullus amplius est ab hostibus metus. Hoc altero sensu Apostolus propriè dixit, Christum traditurum regnum Deo, & Patri: hoc est, adductis iam in cœlum ad Patrem electis omnibus, officium Imperatoris & Mediatoris in manum Patris depositurum. Sed hoc sensu relicto, Ariani priorem amplexi sunt. Deinde tradere regnum quoad substantiam regni & imperij, fieri potest bifariam: aut ita; vt te ipsum illo abdices. Nō sic Christus tradet regnum patri. Aut ita; vt illud etiam tibi retineas, & simul cum illo, cui tradidisti, regnes. Hoc modo vt Pater dedit Filio, sic Filius Patri tradet regnum: nempe iam è manibus hostium redemtum. Fallacia igitur est ἀμφιβολίας in phrasi, Tradere regnum, seu ex ignoratione figuræ dictionis.

VIII. Alterum argumentum.

Christus subiicietur Patri.

Ergo minor est Patre: Quare non est Deus.

Resp. Fallacia est à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Eatenus enim concedimus Christum esse Patre minorem, quatenus etiam subiicietur. Sed eatenus tantum, quatenus homo est & Mediator, subiicietur: quia resignato

signato officio non ampliùs vt Mediator regnabit; sed tantùm, quà vnus est cum Patre & Spiritu S. Deus. Sed quæstio hic occurrit: cur Paulus dicat: *Tunc subiicietur?* Annon et iam cum in hoc esset Mundo semper subiectus fuit Patri, quà homo? Quomodo igitur tunc primùm subiicietur? Diuersa ratione hic & nunc dicitur subiectus patri, & alia, tunc subiicietur. Hic semper fuit subiectus; quia, quà homo creatus à Patre, Patri semper fuit obsequens, & ab illius pependit voluntate; eumque pro suo agnouit Patre & Deo. Et nunc etiam subiectus est in cœlo: quia creatura est, imperio Dei subiecta. At tunc alia ratione cum tota Ecclesia subiicietur; nempe, quia deposito Imperatoris ac Mediatoris & Vicariatus diuini officio; Deus non ampliùs per hanc Christi humanitatem regnabit; sed per se super omnia, & super omnes. Nunc enim propter hoc Christi Mediatoris officium neque nos ei tanquam ciues sumus subiecti immediatè, sed tantùm in Christo. Verùm cum fuerimus adducti ad patrem, & Christus suum resignauerit officium: tunc & nos immediatè subiecti erimus Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto: imò humanitas etiam Christi erit prorsus subiecta, quia non amplius fungetur Imperatoris ac Mediatoris officio. Hinc sequitur alia subiectionis ratio; nempe, quia tam illustris fiet omnibus Maiestatis, quæ non solùm in patre, sed etiam in Filio & Spiritui S. est, gloria, vt omnes planè sint visuri, quantùm illa Deitatis gloria emineat, non tantùm suprà reliquas creaturas omnes, sed etiam suprà totam eam naturæ massam, quam Filius Dei assumpsit. Noctu sol regnat supra nos, sed per lunam: quatenus lumen (de quorundam sententia) ea à sole accipit. Ita manifestè non apparet, eam esse Soli subiectam. At simul ac exoritur sol, illa tum luna etiam ipsa, deposito illuminandi officio, obiecta fit soli; non noua subiectione, sed declaratione prioris subiectionis. hoc est, ita vt omnes cernant, quanta sit solis non solùm supra reliquas stellas, sed etiam supra lunam eminentia & gloria. Sic etiam Apostoli verba intelligenda sunt. Nomine enim subiectionis significauit Apostolus; futuram tunc illustrem super omnia diuinæ Maiestatis, quæ in ipso quoque est Filio, gloriam. Quare apparet, totum hunc Apostoli locum pugnare contra Arianus; tantum abest, vt illorum erroribus possit patrocinari.

CAPVT XII.

Confutatio sophismatum, quæ antichristi ex aliquot locis aliarum Pauli epistolarum detortis sumunt: & cauillorum quorundam, ab humana ratione, extra verbum Dei, inuentorum, aduersus Christi gloriam.

OCVS 31. ex Eph. 4. 24. *Indui e nouum hominem, qui secundum Deum creatus est.*

Hic nouus homo (dicebant Ariani) est Christus, qui etiam cœlestis homo dicitur, cuius imaginem portare iubemur: 1. Corint. 15. 49.

Christus igitur creatus est.

Resp. Hilarius de Trin. ait, dictum hoc de Christo, quà homo est, esse intelligendum. Hunc enim hominem esse creatum secundum Deum. Quomodo secundum Deum? Apostolus docet, dicens: *in iustitia & sanctitate.* Quoniam sicut Deus iustus est & Sanctus; sic etiam Christû, quà homo est, creauit in iustitia & sanctitate, & sine vllo peccato. Sed ex Antithesi Paulina apparet, nomen noui hominis qualitatem potius, quàm substantiam significare. Iubet enim primùm, vt exuamus veterem hominem, postea induamus nouum. Quid autem veteris hominis nomine significat Apostolus? corruptionem naturæ, quam scribens ad Rom. 6. peccatum vocauit, cum actibus suis. Ergo nomine noui hominis naturæ regenerationem, qua simus nouæ creaturæ; intellexit. Quare paralogismus est accidentis. Cum enim Apostolus loquatur de noua naturæ qualitate; illi Ariani de substantia naturæ Christi interpretantur.

II. Loc. 32. ex 2. Phil. 2. 9. *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Hinc arguunt nostri Antichristi.

Hoc nomen est nomen Iehouæ: hoc enim est nomen supra omne nomen. Hoc autem est datum Christo post resurrectionem.

Non erat igitur antea Deus natura, sed postea factus est gratia.

Respon. Primùm ὁμωνυμία est in dictione nominis. Hoc enim nomine, quod est supra omne nomen? Apostolus non intellexit nomen Dei, sed dignitatem. Quæ nominis significatio frequens est in omnibus linguis, præsertim verò in scripturis. Significauit enim Apostolus, Christum, quà homo est, exaltatum fuisse super omnia, & in supremo dignitatis gradu fuisse collocatum: ita vt illi omnes creaturæ, tam cœlestes, quàm terrestres & infernales subiectæ sint, & genua velint nolint, flectere cogantur. Nihil igitur valet locus ille aduersus Christi deitatem. Deinde etiam si darem, nomine hoc intelligendum esse nomen Iehouæ; tamen nihil adhuc euincerent. Dicerem enim datum esse, nempe non simpliciter, quasi vero tunc primùm hoc illi nomen conuenire cœperit: sed secundum quid, hoc est, apud omnes etiam gentes; quatenus tunc effectum est, vt is pro vero agnosci, eoque & coli Iehoua cœperit. Sicut ipse petiuerat: *Glorifica Filium tuum, &c.* Ioh. 17. 1. Et vt futurum prædixerat, dicens: *Ille* (Spiritus) *glorificabit me.* Iohann. 16. 14.

III. Antiqui verò Ariani sic argumentabantur:

Datum est Christo nomen hoc post resurrectionem;

Ergo post resurrectionem maior fuit, quàm antea: creatura igitur est, non Deus.

Resp. Εἰς τὴν [illegible] (ait Basil. contra Eunom. lib. 4.) καὶ [illegible]. Eatenus enim est exaltatus, quatenus fuerat humiliatus & mortuus. Est autem humiliatus & mortuus quà homo. Ergo etiam quà homo est supra omnia exaltatus. Fallacia est à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.

IV. Loc. 33. Col. 1. 15. Christum vocat Apostolus Primogenitum omnis creaturæ.

Ergo, dicebant Ariani, ipse quoque est creatura: sed ante reliquas creaturas.

Resp. Non ait Apostolus (vt respondet Basil. contr. Eun. lib 4) Christum esse πρωτόκτιστον sed πρωτότοκον. Hinc igitur potius colligimus, non esse creatum, sed genitum. Quare fallacia est ex ignoratione veræ significationis, vocabuli πρωτότοκος. Quomodo igitur vocatur πρωτότοκος πάσης κτίσεως? eo sensu, inquit, quo etiam dicitur primogenitus mortuorum. Quomodo primogenitus mortuorum? *Quia causa fuit & est* (inquit Basilius) *vt omnes mortui resurgant ad vitam immortalem.* Est enim resurrectio à mortuis quasi noua quædam generatio. *Sic igitur etiam* (inquit) *dicitur* πρωτότοκος πάσης κτίσεως, [illegible]. Proinde subdit Apostolus, reddens causam, cur eum hoc nomine appellârit; *Quoniam per ipsum condita sunt vniuersa, in cælo & in terra.* Non tam igitur dicit Apostolus, quid in se sit Christus, quàm quid in aliis efficiat. Quare hinc potiùs eius Deitas confirmatur; quia creator est omnis creaturæ; quàm infirmatur, quia primogenitus omnis creaturæ appellatur. Hæc est summa responsionis Basilij.

V. Verum quia noui Ariani acutiùs hunc vrgent locum, Idcircò nobis quoque clariùs & dilucidiùs respondendum est. Sed priùs explicandus est Apostoli locus. Ergo notandum est, sicut πρῶτος potest aliquis dici aut tempore, aut dignitate, ita etiam Christum bifariam dici posse πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Primò tempore quod genitus sit πρὸ πάσης κτίσεως, hoc est, ab æterno, & ante omne tempus. Et sic accipit Ambrosius & Basilius. Sic Nazianzenus; πρωτότοκος πάσης κτίσεως: hoc est, quem Pater genuit antequam quicquam creauisset. Si autem ante omnem creaturam genitus est: ex cuiusnam substantia genitus est? Generatio enim fit ex substantia generantis: sicut creatio ex nihilo potentia tantùm & iussu verboque creantis. Nulla vero alia erat substantia ante omnem creaturam: nisi Dei. Hinc ergo efficitur: Christum, quà λόγος est, non esse ex nihilo creatum, sed è substantia Patris Dei genitum. Et hanc interpretationem & sensum confirmant Apostoli verba, quæ sequuntur. *Nam*, inquit, *per eum omnia sunt condita: estque ipse ante omnia.* Vbi etiam illud, *est*, considerat Basilius. Non enim dixit, *& ipse factus ante omnia*: sed, *est ante omnia.* Deinde dici potest primogenitus omnis creaturæ dignitate: nempe quòd dominus sit omnium creaturarum. Hæc significatio à iure primogenituræ sumitur. Hoc enim erat ius primogenituræ apud Hebræos, sicut etiam apud gentes, vt qui primogenitus esset, succederet Patri, & reliquorum fratrum fieret Dominus. Et hoc sensu vocatur Christus primogenitus inter multos fratres, Roman. 8. 29. Atque hoc etiam de Christo verè dicitur secundum vtramque naturam; propterea quod dominus est omnium creaturarum: tum iure perfectionis, est enim perfectissimus omnium, & quà Deus, & quà homo, & ideo etiam vocauit eum Apostolus imaginem Dei: tum iure creationis & conseruationis, omnia enim per ipsum & condita sunt, & conseruantur. Ideo Paulus subdit, *Nam per ipsum omnia, &c.* tum denique iure redemptionis; & hac de causa Christus Dominus est, speciatim ipsius Ecclesiæ, tam eorum qui sunt in cœlis

quàm eorum qui sunt in terris, proinde subiecit Apostolus: *Estq́ caput corporis Ecclesiæ*: iure, inquam, redemptionis, non solùm animorum à peccato & Satana, mortéque æterna: sed etiam corporum à morte,& e sepulchris. Ideo subdit Apostolus, *Qui est principium & primogenitus mortuorum.* Iure igitur omnium istarum rerum Christus,tam quà Deus,quàm etiam quà homo (si excipias Ius creationis: non enim res creauit, quà homo) Dominus est, eoque vere primogenitus omnis creaturæ, tam viuentium quàm mortuorum. Vnde etiam Dominus viuorum & mortuorum dicitur. Rom. 14.9. Ideo subdit Apostolus: *vt sit ipse in omnibus πρωτεύων, primas tenens.* Hac dictione πρωτεύων, explicauit, cur eum πρωτότοκος πάσης κτίσεως vocârit, & πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. Vtroque igitur modo vere Christus est & dicitur πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Hæc est loci Apostolici explicatio. Nunc breuiter videamus quid dicant aduersarij.

VI. Argumentum: Eundem Christum Apostolus vocat primogenitum omnis creaturæ, & primogenitum mortuorum.

Est autem primogenitus mortuorum: quia inter mortuos primus à mortuis resurrexit ad vitam immortalem:& deinde per ipsum resurgent reliqui omnes.

Ergo etiam primogenitus omnis creaturæ, quia primus inter creaturas creatus est: & per hunc creatum reliqua postea omnia creata sunt.

R. Ad maiorem. Diuersa est Apostoli locutio. Vocat primò Christũ πρωτότοκος πάσης κτίσεως; deinde πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. Ex prima non potest inferri creatum fuisse ante omnem creaturam, vt antè ostensum est: sed tantùm fuisse antè omnem creaturam genitũ. Ex altera vero omnino sequitur, si primus resurrexit ex mortuis ad vitam immortalem: fuisse igitur mortuum inter mortuos. Ita ad minorem facilis & aperta fit responsio. Non est eadem nec similis causa, cur vocetur primogenitus omnis creaturæ, & primogenitus ex mortuis: quia neque idem est sensus. Sed instant:

Qui primus est in aliquo ordine, is eius ordinis esse censetur. Quid tum?

Atqui Christus primus est in ordine creaturarũ:Ergo,&c. Si de Christo loqueris,λόγος est,negamus. Et de quo disputatur,illud assumis. Ideo petitio est principij. Si verò de Christo,quà homo est, verba facis; damus Christum esse in ordine creaturarum primum. Quomodo primum? non tempore, vt liquet: sed dignitate,vt declaratum est. Ex iis autem nihil contra æternam eius deitatem concludi potest. Sed adhuc instant:Cur,si,qui in ordine mortuorum primus dicitur,inter mortuos esse nũcupatur:non etiam qui primus creaturarum perhibetur,inter creaturas reputandus sit?Non damus, Christum,quà λόγος est,primum creaturarum perhiberi. Neque hoc docet Apostolus:sed ait,ante omnem creaturam genitum fuisse. Causa verò,cur primogenitus ex mortuis connumeretur inter mortuos, non sic autem primogenitus omnis creaturæ inter creaturas, allata est superius.

At,inquiunt,Christus pro primogenito mortuorum vocatur primus ex resurrectione mortuorum,vt non tam generationis,quàm prioritatis hic sit habenda ratio. Vult dicere is, qui sic instar (parco enim eius nomini.) Quum Christus dicitur primogenitus mortuorum; iuxta veterem translationem, nihil aliud significari, quàm primum esse, qui à mortuis resurrexit. Confirmat hanc propositionem hoc exemplo, quò appareat primogenitum appellari aliquem, quia primus in eo est ordine: *Pascentur primogeniti pauperum*: apud Ies. cap. 14. vers. 30. vbi primarij inter pauperes intelliguntur. Tunc infert: Ergo quemadmodum Maria dicitur peperisse primogenitum suum, hoc est, primum, ante quem nullum alium peperit: Matth.1.25. ita Deus primogenitum omnium creaturarum dicitur condidisse, ante quem nullum alium: sed per quem condiderit omnia. Hoc est illius argumentum.

R. Ad consequentiam. Ergo Deus dicitur primogenitum creaturarum condidisse, Tu ais, sed nihil probas. Nam vbi, quæso, hoc in Scripturis legitur? Scriptura dicit Deum genuisse Filium,non condidisse.Sed tu hoc vis ex præmissis inferre; nempe: Ergo sicut primogenitus dicitur mortuorum, qui primus à mortuis resurrexit: Et sicut apud Ies. primogeniti pauperum dicuntur, qui primi sunt inter pauperes: Et sicut Maria dicitur peperisse primogenitum, quia primum hunc peperit, ante quem nullum: Ita enim Christus dicitur primogenitus omnis creaturæ, non quia propriè genitus sit ex Deo,sed quia conditus & creatus primus:ante quem nulla est alia res creata. An non hæc tua est argumentatio? Sed facilis est responsio, quam etiam pueri nôrunt: nempe ex illis præmissis exemplis minimè hanc sequi conclusionem, quam infers. Quod enim dicitur primogenitus mortuorum, quia primus resurrexit; optimè dicitur ex parte, & resurrectio non propriè, sed metaphoricè dicitur generatio. Quod primogeniti etiam pauperum vocentur apud Iesaiam pro primis inter pauperes, id est, pro pauperrimis, rectè etiam dictum est, liquet enim ex contextu, figuratè accipi nomen primogeniti. Exemplum verò Mariæ, quæ peperit primogenitum, nil ad rem tuam, tantùm enim concludit, adeo appellari primogenitum, quia ante ipsum nullum alium pepererat. Sed nomen geniti, in sua propria manet significatione; neque pugnat cum verbis Euangelistæ, quin is, quem peperit Maria primogenitum, fuerit antea, respectu alterius naturæ,genitus ex alio,hoc est, ex Deo Patre. Proinde nil concludis,si vis inferre,sic igitur etiam Deus dicitur primogenitum omnium creaturarum genuisse: hoc est,condidisse,ante quem nullum alium. Nomen enim primogeniti de Christo hic proprie prædicatur;non pro condito sumitur. Idquod confirmant loca, quæ conaris refutare, vt quod Filius est Dei. Pugnant enim Filium esse, & creatum esse, eiusdem respectu: sicut etiam, Genitum esse, & factum esse Filium Dei, propriè accepta. Item, quia per ipsum omnia sunt facta: non igitur ipse factus est. At excipit iste acutus disputator. Neque vero, inquit, quia per ipsum facta sunt omnia: ideò genitum esse oportet, non factum. Est enim in iis considerandus ordo: Vt Deus λόγον immediate condiderit, per eum vero cætera omnia. Imo optimè sequitur, vt liquet ex Iohan. cap. 1. A creatione enim omnium per λόγον probat quod proposuerat: nempe λόγον primum esse æternum: deinde Filium Dei Patris: postremo Deum ipsum: *Quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Idem sequitur ex loco illo Apostoli ad Coloss. Probat enim Christum esse primogenitum omnis creaturæ, hoc est, genitum ante omnem creaturam (nam non dicit Apostolus, primogenitum omnium aliarum creaturarum, seu genitum ante omnem aliam creaturam: sed simpliciter primogenitum omnis creaturæ, hoc est, ante omnem aliam creaturam genitum) *quia omnia per ipsum condita sunt, quæ in cælis, & quæ in terris.* Quod verò ais, Considerandum hic esse ordinem, vt Deus primum condiderit λόγον: deinde vero per eum alia omnia; nihil dicis. Apostolus enim non tam ordinem considerari vult, quàm discrimen inter Filij Dei naturam, atque essentiam; & inter aliarum omnium rerum naturas & essentias. Reliqua enim omnia esse creata solùm: Filium esse genitum, rerumque omnium creatorem. Quod etiam subdis de hoc tuo tantùm ordine considerando, dicens: Ad hunc modum λόγος dicitur illuminare omnem hominem, venientem in hunc mundum; sed se tamen non illuminauit; sed illuminatus est immediatè à Deo; hoc nihil est. Verus autem hic est ordo; nempe ante λόγον neminem fuisse illuminatum; omnes verò per λόγον illuminari. Sed quod ais, ipsum fuisse illuminatum à Deo,quasi aliquando fuerit sine lumine; pugnat cum Scripturis, & cum ipso Iohan. qui vocat Filium veram lucem. Non igitur participata lux est. At sicut nunquam scriptura dicit λόγον fuisse viuificatum, sed vitam ipsam esse æternam: 1 Ioh. 5. 20. sic nunquam dicit, λόγον fuisse illuminatum, sed tantùm prædicat, ipsum esse veram lucem. Qualem verò lucem? Concilium Nicenum explicat dicens, *lumen de lumine.* Est igitur lux genita, de luce ingenita; vt radius ex sole. Et sic Apostolus ait, Christum splendorem esse gloriæ paternæ. Hebr 1. 3 Quæ igitur est illa cæcitas, dicere τὸν λόγον fuisse à Deo illuminatum.

VII. Locus 34. ex 1. Timoth 2. 5. *Vnus Deus, vnus & Mediator, homo Christus Iesus.*

Christus igitur non est Deus, sed tantùm Mediator, inter Deum & homines.

R. Quanquam ex iis,quæ capite superiore dicta fuerunt, satis abundè suppeditatur cuique ad hoc etiam solida responsio,ita vt necessaria non sit noua refutatio:tamen quia de principio hoc argumentum, à Mediatore ductum, initium dedit huic controuersiæ: & deinceps aduersarij hoc potissimùm vsi sunt, ad blasphemiam istam simplicioribus persuadendum: idcirco non fuerit inutile quædam repetere, quò magis ac magis infirmioribus satisfiat. Negatur itaque consequentia:quasi verò pugnent inter se,aliquẽ esse Deum natura, & Mediatorem officio. Proinde paralogismus est ex ignoratione Elenchi.

At (inquies) certè pugnat Si enim Christus est Mediator, vt est, iuxta Apostolum: & simul etiam Deus, vt vos dicitis: Idem igitur simul fuerit & intercessor,quia Mediator: & alius apud quẽ intercedat,quia Deus: eoq; intercessor apud seipsum:atq; ita fuerit & intercessor & non intercessor,quo quid pugnãtius? Aut si vultis hoc euitare absurdũ: cogemini duos statuere Deos,vnum qui intercedat:alterum apud quem intercedatur. Atqui hoc etiam impossibile est vel cogitare.

Est enim tantùm vnus Deus, vt hic etiam ait Apostolus. Nõ potest igitur Christus simul esse & Mediator officio, & Deus natura. Est autem Mediator, non igitur Deus.

Prior consequentia sequeretur ex antecedenti, eoque & argumentũ concluderet; si quem dicimus vnum esse Deum, is vna tantùm etiam esset persona. Sed plures sunt personæ in illa vnica diuina essentia; quam essentiam vnũ esse Deum prædicat Scriptura: & illarum personarum vnaquæq; Deus est. Vbi autem plures sunt personę, nullam implicat contradictionem, nullámve inducit absurditatem; si dicamus vnam apud alteram intercedere. Atqui sic docemus: nimirum Filium, qui Deus est, intercedere apud Patrẽ, qui itidem Deus est: & quidem κατ' ἐξοχὴν Deus. Neque pugnantia igitur, neque absurda docemus. Neque tamen hinc efficitur; nos duos essentialiter prædicare Deos. Optimè enim inter se consentiunt: Vnum esse natura atque essentia, & plures esse personas, in vna eadémque natura & essentia: Vt multæ etiam essentiales sunt facultates in vna anima. Hoc igitur argumentum nihil concludit, quia in eo paralogismus est: qui dicitur ex ignoratione Elenchi; cùm ea tanquam pugnantia assumat, quæ non sunt pugnantia. Clarius etiam explico, propter rudiores, quibus facile imponi posset hoc sophismate. Argumentum aduersariorum hoc est:

Qui est Mediator: is non potest esse pars offensa, apud quam intercedat. Alioqui esset Mediator apud seipsum. Omnis enim Mediator intercedit pro parte quæ offendit; apud illam quæ est offensa.

Atqui pars à nobis offensa est Deus Israel, qui vnus est.

Christus igitur, qui Mediator est, non potest esse Deus ille Israel, qui à nobis est offensus.

R. Maior propositio non est simpliciter & semper vera, nempe, vbi multæ sunt personæ. Quid enim prohibet, quin populus aliquis rebellet contra suum Regem, & ex consequenti etiam aduersus Regis filium. Interim tamen, licet ambo sint offensi, Pater nimirum & Filius, de communi Patris & Filij ipsius consensu ac voluntate deligatur Filius, qui Mediatorem agat inter Regem, & populum; quique populum Regi reconciliet? An non tunc Mediator fuerit pars offensa? omninò. Nam & ipse fuit offensus cum Patre à suo populo. Interim tamen non poterit dici Mediator esse apud seipsum; quia apud personam Patris pro populo intercedat. Apparet igitur maiorem propositionem nõ semper esse veram. Quum verò pars offensa vna duntaxat est persona; tunc certe non posset talis persona simul esse Mediator, qui intercedat; & pars offensa, apud quam intercedat, alioqui apud seipsam intercederet. Sed quando multæ sunt personæ offensæ, vt in exemplo allato apparet, tunc absurdum non esse, vnam ex illis personis esse & partem offensam, & Mediatorẽ apud aliam personam offensam. Ita verò se res habet in Deo. Tam Filius & Spirit⁹ sanctus quàm etiam Pater, fuerunt à nobis offensi. Et isti tres sunt ille vnus Deus Israel, qui fuit à nobis offensus. Ex communi autem Patris, Filij, & Spiritus sancti, æternóque consilio & voluntate, pro immensa erga nos misericordia; delectus est Filius, qui munus Mediatoris obiret inter Deum Patrem, & inter nos; nósque Patri reconciliaret. Hoc enim placato, ipse quoque Filius & Spiritus sanctus futuri erant placati: quippe quorum vna est eadémque voluntas. Filius suscepit prouinciam; & factus homo, suum perfecit munus apud personam Patris: qui Pater, κατ' ἐξοχὴν Deus est Israel. Atque hoc est, quod ait Apostolus: *Vnus est Deus*, Patrem intelligens, κατ' ἐξοχὴν: sed ita, vt ab illo non separet Filium aut Spiritum sanctum. *Vnus & Mediator*; hoc est, Christus, homo factus. Quorum est Mediator? *Dei & hominum*. Cuius Dei? illius, de quo antea: *Vnus est Deus*. Est autem Mediator propriè inter Patrem & inter nos. Nomine igitur Dei intellexit Patrem, sed talem Patrem, à quo non separetur Filius, quocum vnus est Deus. Hic nihil est tricatum; sed omnia plana atque perspicua. Cohærent igitur hæc duo simul, Christum esse Mediatorem, & eundem esse partem offensam: eóque Deum Israëlis. Et interim tamen non intercedere apud seipsum, sed apud solam Patris personam; propter vim tamen suæ intercessionis & satisfactionis se quoque, & Spiritum sanctum vnà cum Patre placari. Si hanc retineamus explicationem; facilis ad alias instantias fuerit responsio.

VIII. Alia igitur iam sequitur instantia.

Si Christus, inquiunt, est Deus Israel; non est Mediator inter Deum Israëlis & homines. Mediator enim inferior est illo, apud quem est Mediator. Non est autem Deus Israëlis inferior seipso.

Atqui Christus est Mediator Dei & hominum; ait Apostolus. Non est igitur Deus Israel.

R. Ὁμωνυμία est in nomine Dei Israëlis. Quum enim dicimus, Christum esse Deum Israelis: ἀναδόχως accipimus hoc nomen: nempe Christum eiusdem esse cum Patre essentiæ, & vnum cum Patre τῇ οὐσίᾳ Deum. Quum vero dicimus Mediatorem esse apud Deum Israelis: nomine hoc Patrem, qui κατ' ἐξοχὴν Deus est Israelis, significamus. Non est autem absurdum, personam Filij, qui οὐσίᾳ vnus est cum Patre Deus, esse Mediatorem apud Patrem, qui principaliter Deus est Israëlis. Quare non sequitur, Si Christus est Deus Israëlis: eundem esse non posse Mediatorem inter Deum Israëlis, & inter nos. Proinde quod subiicis Mediatorem esse illo inferiorem, apud quem est Mediator; concedimus; sed officio, non natura. Quid enim obstat, quò minùs æqualis natura, apud æqualem (vt aliàs dictum est) pro aliis intercedat, & fiat Mediator? Quod igitur assumis, non est Deus Israëlis seipso inferior: verum est; quia neq; essentia diuina, quæ est Deus Israëlis, est seipsa inferior: neque vlla persona est seipsa maior vel minor: imò neque vna inferior est vel maior altera: eiusdem naturę respectu. Sed vnam respectu officij altera esse inferiorem, nihil diuinæ detrahit naturæ: hoc pacto dicimus, Filium officio Mediatoris inferiorem esse Patre. Is enim sese ad officium Mediatoris demisit, citra vllam naturæ suæ diuinæ alterationem: aut potentiæ & maiestatis, ad rem ipsam quod attinet, imminutionem.

IX. Instant præterea: Si Christus est Deus Israelis, non orat Deum pro nobis. Cum enim vnus tantùm sit Deus Israëlis, oraret seipsum.

Atqui orat Deum Israëlis, & apud eum intercedit.

Non est igitur Deus.

Christus orat Patrem qui Deus est Israëlis: proinde non rogat seipsum: quia alia est persona, quæ orat: alia quæ oratur. Neq; orat ipse, vt Deus: sed vt homo, & quatenus Mediator est, ac Pontifex. Non negamus tamen, quin Christi intercessio apud Patrem, ad ipsam quoq; Deitatem Christi pertineat. Non quod ad ipsam adorationis & precationis actionem attinet (Deitas. n. nõ adorat, sed adoratur: neq; orat, sed oratur) verùm quatenus Christus per suã Deitatẽ vult, quod per suam humanitatem & ex officio Mediatoris petit. nempe, vt propter suum sacrificium in gratiam Patris recipiamur: eatenus etiam dicimus ipsius intercessionem non solius esse humanæ naturæ, sed totius Christi. Ideo enim tanquam Mediator petit in carne à Patre, vt nos in gratiam recipiat & seruet: quia hoc idem vult, & semper iam inde ab æterno voluit & ipse: suæ vtriq; Deitatis voluntate. En quo pacto Christus Mediator est, & officia Mediatoris efficit: non tantùm quà homo, sed etiam quà Deus est. Aliam adferunt etiam ἔνστασιν. Christus est Mediator, vt ait Apostolus: non potest igitur inuocari, eóque Deus non est. Omnis enim inuocatio fieri debet per Mediatorem. At per quem Mediatorem inuocari poterit à nobis Christus? Vnus enim tantùm Mediator est, homo Christus Iesus. Negamus sequelã hanc: Si Christus est Mediator: non potest igitur inuocari. Non enim inuocatur, vt Mediator, sed vt Deus. Et sic Stephanus inuocauit: *Domine Iesu, accipe Spiritum meum, &c.* Act. 7. 59. Et Apostoli Christo dicunt, *Adauge nobis fidem*, Luc. 17. 5. *Dominus noster Iesus Christus* (inquit Apostolus) *dirigat viam nostram ad vos.* 1. Thes. 3. 11. *Dominus Iesus, & Pater Domini nostri consoletur corda vestra.* 2. Thes. 2. 17. Verba hæc non possunt verè dici, nisi de Deo. Ac, inquis, per quem Mediatorem inuocabimus Christum, cùm nullus alius sit Mediator? Et ego vicissim quæro: per quem Mediatorem Christus rogabat Patrem: & per quem offerebat sacrificium Patri? Et per quem alium Mediatorem Stephanus & alij pij inuocabant Christum? Quasi verò non possimus ipsum Christum, quatenus Deus est, & in ipso Patrem per ipsummet Christum, quatenus sese nobis offert, Mediatorem inuocare: Legimus Christum obtulisse seipsum Patri. Per quem verò Mediatorem obtulit hoc sacrificium? Per spiritum suum æternum, inquit Apostolus, Hebr. 9. 14. Quid ni igitur possimus Christum Deum per ipsummet Christum Mediatorem inuocare? An non & ipse per vim sui sanguinis & satisfactionis nobis placatus est? Nihil igitur hoc planè impedit, quò minus inuocari possit & debeat Christus; quia scilicet Mediator est, & præter ipsum alius nemo. Quid est enim inuocare Deum per Mediatorem? nil aliud quàm fiducia, in Mediatore & eius meritis collocata, Deum Patrem audacter accedere: & quando sumus iam per Christum reconciliati, & Filij Dei effecti, sine hæsitatione quæcunque sunt necessaria ab hoc nostro Patre cœlesti petere. Annon eodem modo accedere possumus ad Christum ipsum? Quare ex eo, quòd Christus est Mediator, nullum fieri argumentum potest, quò vera ipsius deitas tolli queat. Sed potius contrà inde magis ac magis illa confirmatur, vt aliàs ostendimus.

XI. Locus 35. ex 1. Timoth. 6. 16. De Patre ait: *Qui solus habitat lucem inaccessam.*

Solus igitur Pater Deus.

Resp. Hunc etiam locum obiiciebant Ariani Patribus, Ambrosius de fide ad Grat. lib. 3. cap. 2. præter alios in summa respondet: A nomine Dei minime excludi Filiũ & Spiritum sanctũ hunc autem Deum, qui est Pater, Filius, & Spiritus S solũ habitare lucẽ inaccessã. Solida & firma est responsio: & quæ ad multa similia valet loca atque sophismata.

XII. Locus 36. ex Hebr. 2. 9. Ait Christum inferiorem Angelis fuisse factum.

Non igitur Deus est.

Resp. Ad omnia hæc & similia loca, quæ sunt de passione & humiliatione Christi, facilis est responsio: omnia de Christo intelligenda esse, quatenus homo est. Et Apostolus ibi explicat, cur dicatur inferior factus Angelis, *propter mortis perpessionem*, inquit, *vt beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret*. Huc spectant omnia argumenta, quæ Ariani à proprietatibus humanæ naturæ in Christo ducebant ad oppugnandam eius Deitatem. In iis omnibus paralogismus est, qui dicitur à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Hi sunt præcipui loci, quibus abutebantur Ariani, & è quibus, perperam intellectis atque detortis, argumenta colligebant, aduersus veram & æternam Christi Deitatem.

XIII. Adferunt deinde Symbolum Apostolicum, vbi dicimus, *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c. Et in Iesum Christum, &c.*

Non igitur tenemur credere & confiteri, Filiũ esse Deum, sed tantum Dominum nostrum.

Resp. Primùm sic legendum permulti docent, *Credo in Deum*. Postea enim per personas, quasi per partes explicari, quis sit iste Deus, in quem credimus. Pater nimirum, Filius, Spiritus S. Ita fallacia est cõpositionis. Deinde etiamsi velis vocẽ, Deum, cũ Patre cõiungere, nil tamen effeceris. Pater. n. κατ' ἐξοχὴν & principaliter Deus est & dicitur; quia fons est totius Deitatis, & à quo sunt Filius & Spiritus S. Hac de causa quum nominãdi sunt omnes simul: aut Pater & Filius nomen Dei, Patri attribuitur: nomẽ autem Domini, Filio, iuxta regulam Tertulliani, quam in scripturis ipsis veram esse cernimus. Sed non propterea seiunguntur à nomine Dei, Filius, & Spiritus sanctus vt aliàs ostẽdimus Alioquin quum etiam postea de Filio dicimus, *Et in Iesum Christum Dominum nostrum:* vicissim diceremus; solum Filium nostrum esse Dominum; non autẽ Patrem Quis verò hoc ferat? Hanc vero responsionem veram esse inde liquet, quod de Patre dicimus omnipotentem, Creatorem cœli & terræ; & tamen è Scripturis ostẽsum est, etiam omnipotẽtem, & creatorem esse cœli & terræ. Cur igitur Patri hoc datũr in Symbolo, non autem Filio? quia Pater fons est sicut deitatis, sic omnipotentię, operumq; creationis & aliorum omnium Pater enim omnia creauit, sed per Filium. Ergo eadem de causa dicimus, nomen Dei in Symbolo esse Patri attributum, non autem Filio. quia scilicet Pater fons est Deitatis, non autem Filius. Quare fallacia hîc admittitur, quæ non causa vt causa dicitur. Causa enim, cur hoc Dei nomen in Symbolo detur Patri, non autem Filio, non fuit, vt excluderetur Apostoli Filium à Deitate Patris: sed ostenderent Patrem esse fontem Deitatis, & principium personarum. Quomodo enim Apostoli à Deitate excludant Filium in Symbolo: quem passim in suis Scriptis vocant Deum, & Deum verum?

Adferuntur præterea argumenta à Dei natura. Recitabo vnum aut alterum. Primum:

Natura Dei est, vt sit ἄναρχος καὶ ἀναίτιος.

Filium autem principium habet, & causam sui, nempe Patrem. Est enim à Patre, vt à principio & causa.

R. Est aperta ὁμωνυμία in iis vocibus. In maiori accipiuntur οὐσιωδῶς, hoc est, ratione essentiæ Est enim hoc proprium illius diuinæ essentiæ, vt sit sine principio & causa: alioqui non esset Deus. Hac autem significatione tam Filius & Spiritus sanctus, quàm Pater sunt ἄναρχοι καὶ ἀναίτιοι. Est enim vna omnium οὐσία quæ per se ἄναρχος & ἀναίτιος est. In minore ὑποστατικῶς capiuntur, hoc modo solus Pater est ἄναρχος & ἀναίτιος. Sed hæc personalis proprietas nihil efficit aduersus Deitatem Christi.

Huc spectat etiam quod aiunt.

Proprium Dei est esse αὐτόθεος

Solus Pater est αὐτόθεος. Est enim ipse à nullo: non sic autem Filius & Spiritus sanctus, Ergo, &c.

Resp. Eodem modo, quo suprà, respondemus. Hoc nomen accipi posse οὐσιωδῶς, & ὑποστατικῶς. Christus ratione essentiæ αὐτόθεος est Idem enim sunt diuina essentia; & Deus. Essentia autem à nullo est, sed per seipsam, & ex seipsa. Sed ratione personæ, & ὑποστατικῶς Christus à Patre est. Accipiendo enim à Patre essentiam, quæ per se αὐτόθεος est, genitus est Dei Patris Filius. Et iuxta hunc sensum dixerunt Patres: *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.*

Atque de Sophismatis, aduersus veram æternamque Christi deitatem, hæc sunt, quæ præterire non potuimus. Iam videnda sunt ea, quæ aduersus doctrinam, de vera Spiritus sancti Deitate, obiiciunt Macedoniani, omnesque πνευματομάχοι.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS POSTERIORIS,

Liber Quartus.

Refutatio Exceptionum & Sophismatum, quæ contra veram, de Spiritus sancti Deitate, doctrinam fieri solent.

CAPVT I.

Qua ratione refellendæ sint hæreticorum fallaciæ aduersus doctrinam de Spiritu sancto vero Deo. Refutatio exceptionum, quas adfert spiritus Ochinianus, ad nostra aliquot argumenta.

SI quis ea benè teneat, quæ aduersus tum exceptiones contra loca Scripturarum de Christo, tum sophismata & loca contra diuinam Christi naturam detorta, diximus: is non opus habebit longa refutatione eorum, quæ aduersus veram Spiritus S. Deitatem ab Hæreticis scribuntur. Quæ enim allata sunt, ad vindicandam ab Antichristorum cauillis atque calumniis doctrinam de Christo vero Deo. eadem etiam seruiunt refutandis omnibus, quæ contra Deitatem Spiritus S. fieri solent, argumentis. Ac primùm quidem quod attinet ad exceptiones: quinque sunt potissimum loci, è quibus argumenta, pro vera æternáque tam Spiritus sancti, quàm etiam Filij Deitate confirmanda deprompsimus. Alia. n. ducta sunt ab honore & cultu: qui soli debetur Deo Alia ab attributis Dei: quæ de ipso quoq; Filio & Spiritu sancto in Scripturis prędicantur. Alia ab operibus, tam creationis & gubernationis Mundi, quàm quæ ad Ecclesiæ salutem pertinent. Quędam sumpta à proprietatibus personarum: vt, quod Filius sit genitus ex Deo Patre & Spiritus sanctus sit Spiritus Patris & Filij, ab vtroque procedens. Postremi generis sunt illa, quæ sumuntur ab iis Scripturarum locis, in quibus tam Filius, quàm Spiritus sanctus aperto Dei nomine appellantur. Si quis igitur teneat refutationem exceptionum, quæ fiunt aduersus ista loca, de quibus diximus; & præsertim aduersus illa quatuor priora, quatenus iis confirmata à nobis fuit vera æternaq; Christi Deitas: Is etiam habebit in promptu refutationem earum exceptionum, quæ fieri solent aduersus argumenta ex iisdem locis desumpta, pro cõfirmatione doctrinæ de Spiritu sancto, vero & æterno Deo Cùm enim sint eadem planè argumenta pro vno, quę & pro altero: eædem etiam sint exceptiones necesse est. Ac proindè nec aliis respõsionibus defendi possunt loca pro Spiritu sancto adducta: quàm quibus etiã propugnata sunt testimonia, quæ ad confirmandã Christi deitatem allata à nobis fuerunt. Hæc cùm ita se habeant, non est necesse, omnia, quæ aduersus Spiritus sancti deitaté excipiuntur: ex omnium libris colligere & refutare. Hoc. n. foret nihil aliud quàm actum agere: præsertim verò, cùm iam satis abundè suprà fuerit à nobis demõstratum, Spiritum sanctum veram esse rem seu personam, in Deo, hoc est, in æterna illa diuina essentia, quam Scripturæ Iehouam & Deum vocant, ὑφιστάμενον. Hac enim confirmata doctrina, nempe Spiritum sanctum verũ esse ὑφιστάμενον: satis etiam omnibus sophismatis liberata fuerit omnis, de eiusdem Spiritus sancti Deitate.

doctrina

doctrina. Accedit etiam, quòd non tam multa ab aduersariis adferuntur contra Spiritum sanctum; quam contra Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum. His rationibus adducor, vt censeam, non solùm non esse necessarium, sed neque etiam operæ pretium; vt singula quæ ab hæreticis contra loca, à piis doctoribus pro Spiritu sancto adducta, scribuntur, refutemus. Superest igitur, vt ne nihil prorsus dixisse videamur, pauca quædam, præsertim quæ à Spiritu Ochiniano contra loca de Spiritu sancto excipiuntur, refellamus.

II. Præter alia argumenta, quibus confirmauimus Spiritum sanctum verum esse Deum, illud etiam non fuit minimum, quod inde deduximus; quia fideles vocantur templum Spiritus sancti, cùm iidem appellētur etiam templum Dei. 1.Cor.6.19 & 3.16.

Primò Spiritus ille Ochinianus tres adfert significationes Spiritus. Prima: significari hoc nomine ipsum Deum, qui est Spiritus & sanctus, atque ita est Spiritus sanctus. Ioh. 4.24. & 17.18. Nomine autem Dei intelligit semper Patrem. Altera: significari hac voce Dei fauorem, & virtutem, per quam operatur, præsertim in electis. Et hanc virtutem, esse ipsum Deum; quia Deus est simplicissimus. Tertia: dona Dei nobis concessa hoc eodem nomine notari. Deinde, iuxta primam nominis significationem; ait se fateri Spiritum sanctum, hoc est, ipsum Deum (Patrem autem intelligit) esse Deum. Iuxta secundam etiam ait, ipsam Dei virtutem, per quam Deus operatur in sanctis, esse Deum. Sed negat esse tertium (vt vocat) ὑφιστάμενον, hoc est, personam, à Patre & Filio distinctam. Tertio loco ad dictum Apostoli respondet, sanctos appellari templum Spiritus sancti; non quod in eis habitet & operetur dūtaxat tertia persona (non posse enim tertiam personā in aliquo habitare & operari; quin reliquæ etiam in eo habitent & operentur.) Sed ideo locari & esse templi Spiritus sancti, hoc est, Dei; quia Deus in iis sua virtute operatur, inq; eis suo fauore & gratia, & donis habitat. Ita ex hoc loco non posse euinci, Spiritum sanctum tertiam esse personam, eamque Deum.

Resp. Primùm quod ait, nomine Spiritus sancti significari Deum (hoc est, Patrem) falsum est. Quoniam scripturæ loco hoc vnquam probare poterit? At vocatur Spiritus, & sanctus: ergo Spiritus sanctus. Verum quis non videat fallaciam compositionis? Seorsim quidem Deus Pater vocatur Spiritus, & seorsim sanctus: sed nunquam coniunctè Spiritus sanctus. Quod verò ait de virtute, per quam operatur Deus Pater, eam esse Deum, quia Deus est simplicissimus: non simpliciter damnamus. Sed notandum est, virtutis Dei nomine aliquando significari ipsam Dei essentiam, quatenus ea operatur Deus. Hac enim vt sapiens est, sic etiam operatur omnia. At q; hoc sensu accipit Spiritus Ochinianus nomen virtutis Dei. Verùm hic nego, in Scriptis vnquam nomine Spiritus sancti hanc virtutem; hoc est, ipsam diuinam essentiam, quæ communis est omnium personarum, significari. Et contendo, semper indicari aut personam, quam Christus vocat Spiritum sanctum: aut eius dona: vt sæpe in Actis. Aliquando verò nomine virtutis Dei significatur iste, quem è Scripturis vocamus Spiritum sanctum: tertiam scilicet personam in Deo: de qua Angelus, *Spiritus sanctus* (inquit) *superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Luc 1.35. Hoc inficiatur Spiritus Ochinianus: sed satis superq; antea probatum est, Spiritum sanctum verum esse ὑφιστάμενον distinctum à persona Patris. Locus ille Ioh. non potest eludi, *Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo; ille vos docebit, &c.* Ioh. 14.26. Quæ ibi adscribit Christus Spiritui sancto ea non possunt competere, nisi in personam seu rem per se subsistentem, voluntate præditam. Esse autem distinctum à Patre, ille idem locus euincit; quia alius est mittens, alius missus: & alius qui procedit; alius à quo procedit. Quod igitur ad locum Apostoli attinet, non potest Spiritus Ochinianus, nisi imprudenter, inficiari; quin Spiritus S. hoc est, tertia hæc persona; quæ etiam Spiritus Dei, & virtus Dei appellatur: habitet in sanctis hominibus: & quin illi sint huius templum. Qui enim in iis habitat, iudicio & voluntate præditus est, & loquitur: *Spiritus Patris vestri* (inquit Christus) *qui loquitur in vobis.* Matt.10.20 Spiritus autem sanctus appellatur ipse Spiritus Dei, & Spiritus Christi. Spiritus igitur sanctus, hoc est, tertia persona habitat in Sanctis. Quòd verò ait Spiritus Ochinianus, non posse tertiam personā habitare in Sanctis: quin ibi habitēt etiam reliquæ: dictum est benè. Nam etiam Christus dixit, *Ego, & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ioh. 14.23. Hoc verò ideò fit, quoniam omnes sunt vna & eadem essentia. Sed quid hoc ad rem? Quasi verò dici non possit Spiritus sanctus habitare in sanctis: quia in iis habitat Pater & Filius. Imo cōtrà, quia Pater & Filius habitant in Sanctis: ideò etiam Spiritus sanctus in eis habitat: & per hunc operatur illi in Sanctis, vt Scripturæ loquuntur, & hactenus tota Christi Ecclesia consueuit loqui. Ergo cum proprium sit solius Dei, ita habitare in Sanctis, vt sint illius templum: & manifestum sit Spiritum sanctum, qui est persona, in iis habitare, & illos esse eius templum: efficitur, Spiritum sanctum tertiam personam, verum esse Deum. Atque ita firmum manet nostrum argumentum.

III. Ex 1. Cor. 2. 11. vbi dicit Apostolus, Spiritum Dei (qui scilicet in Deo est) nouisse quæ Dei sunt, collegimus, Spiritum sanctum verum esse Deum, quia in Deo: & quia per se nouit, quæ Dei sunt: & ea aliis reuelat. Excipit spiritus Ochinianus nomine Spiritus ibi non intelligi Spiritum, qui sit tertium ὑφιστάμενον: eoque inde etiam concludi non posse, illum esse Deum.

Resp. Ad hanc exceptionem responsum abundè à nobis fuit, quum refutaremus aduersariorum exceptiones aduersus argumenta, pro persona Spiritus sancti. Non est igitur opus, vt illam refutationem repetamus. Summa est: Ex verbis Apostoli euinci: primum, eundem esse Spiritum, qui scrutatur profunda Dei, quique nouit quæ sunt Dei: & eum, per quem Deus sua reuelat mysteria fidelibus. Ait enim: *Nobis autem Deus reuelauit per Spiritum suum.* Et mox: *Spiritus enim* (per quem scilicet Deus Pater reuelat) *omnia scrutatur, etiam profundissima Dei.* Deinde liquet ex eodem Apostolo: Hunc Spiritum esse substantiam viuentem, intelligentem & diuinam: quia huic tribuitur actio, quæ non potest cadere nisi in substantiam viuentem, & intelligentem. Corruit igitur exceptio Ochini. Cùm verò hæc ita habeant: & Spiritus Dei ideo nouerit omnia quæ sunt Dei, quia in ipso est: sicut etiam Spiritus hominis, id est, anima, ideo nouit quæ sunt hominis, quia in ipso est homine: Ergo sicut anima hominis ad substantiam hominis ita pertinet, vt sit homo: sic etiam Spiritus sanctus ita de substantia est Dei: vt sit Deus.

IV. Inde etiam euicimus, Spiritum sanctum esse Deum, quòd per eum regeneramur. Hoc enim est Dei proprium. Excipiunt quidam, nos regenerari è Spiritu sancto, hoc est, virtute, & ἐνεργείᾳ Dei. Hanc autem non esse personam, eoque nec Deum.

Resp. Hanc etiam exceptionem refutauimus. Ostendimus enim apertissimis rationibus, nos renasci ex Spiritu sancto, tanquam à causa efficiente. Spiritum enim sanctum in regeneratione nostri non esse materiam: ex qua fiat regeneratio. Neque formam, qua constet regeneratio. (Hæc enim est qualitas per Spiritum sanctum creata.) neque esse puram actionem Dei. Non enim dicimur, renasci ex actione, sed actione. Neque esse instrumentum: per quod fiat regeneratio: vt est aqua & verbum. Sed causam efficientem regenerationis. Verum igitur esse Deum.

V. Probatur etiam, Spiritum sanctum esse Deum, quia in illum iubemur credere, & credit tota Ecclesia. Excipit Spiritus Ochinianus, in symbolo Apostolorum non reperiri, *Credo in Spiritum sanctum.*

Resp. Si multa sint exemplaria, quæ non habent in particulam, in, apud veteres tamen auctores, qui illud symbolum sunt interpretati, reperitur. Et antiquissimi patres docent hanc fuisse fidem Apostolorum, quæ est in ipsum quoque Spiritum sanctum. Cyprianus in symbolo Apostolorum affirmat sic legi, *in Spiritum sanctum*, sicut & in Patrem ac Filium. Augustinus de Fide, & Symbolo legit eodem modo: *Credo in Spiritum sanctum.* Tertull. de Trinitate eandem habet lectionem. Irenæus lib. 1. sic scribit: Ecclesia per vniuersum orbem vsque ad fines terræ seminata: & ab Apostolis & à discipulis eorum accepit fidem, quæ est in vnum Deum Patrem, & in vnum Iesum Christum. & in Spiritum sanctū, &c. In Concilij Niceni symbolo, & aliorum deinceps conciliorum symbolis hæc eadem habetur particula. Hæc igitur est fallacia: quæ vocatur Impudentia.

Excipit deinde, etiamsi legatur multis in locis: *Credo in Spiritum sanctum*: posse tamen sic intelligi: *Credo in Spiritum sanctum*: hoc est, saluos nos fieri virtute Dei, quæ Spiritus sanctus appellatur. Sed responsum est antea, Virtutem Dei, quæ vocatur Spiritus sanctus, rem esse ὑφισταμένην: non accidens aliquod. Deinde locutio hæc, credere in, minimè potest in rem non subsistentem competere. Nullum enim exemplum in Scripturis reperiri potest, quo ostendatur, Rectè credi posse in rem non subsistentem, nec viuentem, nec intelligentem.

Excipit præterea Ochinus: *Nec non* (inquit) *possum dicere: nos credere in Spiritum sanctum, hoc est, saluos nos fieri eius lumine, donis, beneficio.* Sed phrasis Scripturæ non fert hanc interpretationem. Credere enim in aliquem: est fiduciam salutis in illo collocare. Non possumus autem collocare

fiduciam in donis, in lumine, & beneficio Spiritus sancti: sed in solis personis: vt in persona Spiritus sancti, Patris, Filij Fallacia igitur est ex ignoratione figuræ dictionis.

VI. Inde etiam confirmata est doctrina de Deitate Spiritus sancti; quod Christus insufflauit in Apostolos Spiritũ sanctum, dicens, *Quorum remiseritis, &c.* Ioh. 20. 21. Non repeto argumenti explicationem, breuitatis causa. Excipit Ochinianus ille malignus Spiritus: & primò nos falli, si credamus personam Spiritus sancti intrasse in Apostolos, quod immensa sit. Neque etiam fuisse in Apostolis hypostatica vnione. Deinde, etiamsi fuisset in Apostolis persona Spiritus sancti; eam tamen non potuisse peccata ignoscere; quod vna persona in creaturis sine cæteris personis dari non possit. Hunc igitur esse sensum Christi: *Accipite Spiritum S. hoc est, lumen, gratiam, potestatem prædicandi Euangelij. Et hoc simul scitote: posse vos testificari, qui per fidem id admiserint eis ignosci peccata: & rursus eadem non ignosci, si non crediderint.* Sic ille.

Resp. Ad singula respondeo. Fallitur ipse, qui non credit Spiritum sanctum sua essentia fuisse in Apostolis; & esse in fidelibus omnibus. Cùm Scripturæ vbique hoc prædicent; quemadmodum suo loco fusè ostendimus. Sed in ipsis inclusus non est. Implet enim cœlum & terram Deus. Quæ vero est illa Spiritus huius mali ratiocinatio: Spiritus sanctus est immensus. ergo non est in vllo homine sua essentia? Imò contrà, quia immensus est, ideò vbique est: maximè in omnibus fidelibus, speciali quodam, sed incomprehensibili modo. Nam hæc eadem est causa, propter quam probatur Christum esse vbique sua Deitate: quia immensæ est essentiæ. An non etiam Pater dicitur esse vbique, quia immensus est? Cæterùm notandum est. Nos non dicere, Spiritum sanctum sua essentia conclusum esse in sanctis. Cùm enim immensus sit: includi in nemine potest. Neq; etiam esse in aliquo, vnione hypostatica: vt λόγος est in carne. Sed esse vbique, etiam in Sanctis, sicut & Pater, & Filius. Ad secundum, nempe, etiamsi fuisset in Apostolis, eum tamen non potuisse condonare peccata; quia vna persona sine cæteris operari non potest in creaturis: miror huius acuti Spiritus stupiditatem. Quæ enim est hæc ratiocinatio:

Vna persona diuina non potest sine cæteris operari in creaturis.

Ergo Spiritus sanctus in Apostolis non potuit remittere peccata? Debuisset hoc inferre: Ergo Spiritus non potuit remittere peccata sine Patre & sine Filio: id quod toto corde credimus & confitemur. Imo retorquenda est hæc argumentatio:

Si vna persona in creaturis non potest operari sine cæteris: ergo non poterat Pater & Filius remittere peccata, quin etiam Spiritus sanctus remitteret.

Atqui Pater & Filius in Apostolis remittebant peccata.

Ergo etiam Spiritus sanctus simul cum eis peccata remittebat. Hæc vera est & necessaria ex isto antecedenti consequentia: quæ & aliis Scripturæ locis confirmatur. *Sed abluti estis* (ait Apostolus 1. Cor. 6. 11.) *sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri.* Quid est autem aliud iustificare, quàm peccata remittere? Cum autem hoc sit opus solius Dei, quid ni ex illo Iohannis loco concludam cum tota Ecclesia, Spiritum sanctum esse Deum? Ioh. 20. 22. Ad Ochinianum verborum Christi interpretationem quod attinet, vbi testes tantum & præcones facit Apostolos remissionis peccatorum; hoc non improbo: modo tales testes & præcones fuisse fateatur & ipse, in quibus ille sanctus habitaret Spiritus, qui per hos remitteret peccata: ita vt ipsi quoque tanquam ministri, dici possint (vt Scholæ loquuntur) ministerialiter remisisse. Quare quod nomine Spiritus Apostolis dati nihil aliud interpretetur, & intelligendum esse doceat, quàm lumen, quàm gratiã, quàm potestatem prædicandi Euangelij, friuola est interpretatio, vt antea ostensum à nobis fuit.

VII. Ex loco etiam Act. 5. 4. demonstrauimus, Spiritum sanctum esse verum Deum; quippe qui hoc nomine à Petro appelletur. Sic enim dixit Ananiæ, eum mentitum esse Spiritui sancto: quia mentitus esset non hominibus, sed Deo.

Excipit Spiritus Ochinianus, Petri verba sic esse intelligenda: Ananiam ideò dici mentitum esse Spiritui sancto, & Deo; quia mentitus fuerat Petro, & ex consequenti, Deo, qui ore Petri loquebatur: ac proinde etiam Spiritui sancto, id est, virtuti; per quam Deus loquebatur in Petro. Hinc igitur non consequi, Spiritum sanctum esse Deum, quod Spiritus hic nihil aliud significet, quàm ἐνέργειαν Dei in Petro: cui Petro mentitus fuerat Ananias.

Resp. Interpretatio hæc non potest simpliciter admitti; sed tantùm ex parte. Nam quod quidem ait, Ananiam mentitum esse Petro; damus: quanquam in contextu apertè non exprimitur. Quod etiam subdit, eoq; & Deo, qui Petri ore loquebatur; non improbamus. Quod etiam sequitur, Ac proinde & Spiritui sancto, per quem Deus loquebatur, etiam verum est. Per hunc enim loquebatur Pater. Sed quod nomine Spiritus sancti intelligit virtutem Dei, Apostolis donatam, non autem personam: Atque inde concludit, Spiritum sanctum, vt nos docemus, tertiam personam, non esse Deum: hoc demum neque concedimus, neque concedi potest. Nam primò ait, Ananiam mentitum esse Spiritui sancto, & hunc tentasse. Oportet igitur Spiritum sanctum substantiam esse intelligentem. Quis enim vnquam legit, mendacium dici, aut aliquem mentiri posse rei non subsistenti? Deinde interpretans quid fuerit hoc ipsius Ananiæ mentiri, ait: *Vt intervertere ex pretio istius prædij.* Docet igitur, Spiritum sanctum talem esse, & cui Ananias atque eius vxor promiserint, se totum hoc prædium relicturos Ecclesiæ: & quem postea defraudârint, partem pretij agri promissam intervertendo, & ad se transferendo. Nulli autem rei, quæ persona non sit, intellectu & voluntate prædita; promitti aliquid potest, ac proinde nemo etiam defraudari; nisi persona sit intelligens. Postremò quum vult exaggerare, quantum fuerit hoc peccatum, nempe mentitum esse Spiritui sancto, ait: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Quid hoc sibi aliud vult, quàm, Ne putes, ô Anania, quia dixi te mentitum esse in Spiritum sanctum; ideò me sic loquutum, quod mentitus sis mihi, in quo sint dona Spiritus sancti: & quasi is Spiritus, qui est in me, nihil aliud sit, quàm donum aliquod Dei creatum. Falleris si hoc cogitas. Sic enim non esses mentitus nisi creaturæ: ac proinde non tam graue esset tuum mendacium. Nunc autem non es mentitus hominibus: sed Deo. Ergo quod dixit te mentitum esse Spiritui sancto, nihil aliud est, quàm te mentitum esse Deo. Quis hic non videat Apostolum explicasse, quid sit Spiritus ille sanctus? cui dixerat Ananiam fuisse mentitum: nimirum illum non esse hominem, neque creaturam vllam, sed Deum? In summa Petrus explicat, non quid sit mentitum esse sibi; neque enim antea dixerat, illum Ananiam mentitum esse sibi Petro: sed quid sit mentitum esse Spiritui sancto. Ergo quum ait: *Non es mentitus hominibus, sed Deo,* indicare voluit, quàm magna fuerit istius hominis in Spiritum sanctum offensa; nempe maxima: quia non in homines, neque in dona Dei hominibus donata, peccârit; sed in Deum ipsum.

VIII. Ex illis quoque, quæ de Spiritu sancto tradidit Christus apud Iohan. demonstrauimus, Spiritum sanctum & veram esse personam, & verum Deum. Ioh. 16. 13. &c. Ait enim de ipso Christus: *Ille Spiritus παράκλητος, consolator, & aduocatus docebit vos omnia. Suggeret quæcunq; dixi vobis: testabitur de me: Ille me glorificabit, quia de meo accipiet,* & cætera eiusmodi. Non possunt autem illa effecta attribui, nisi veræ personæ. Deinde quia hæc omnia erat operaturus Spiritus ille sanctus, interna in animis Apostolorum actione. Solius autem Dei est, agere efficaciter in animis. Idcirco, quia neque hæc perfici poterant nisi à Deo, euincimus Spiritum sanctum tum veram esse personam, tum verum Deum, vt omittam argumentum inde ductum, quod Spiritus sanctus procedit à Patre, & à Filio.

Aduersus hoc argumentum ex iis locis deductum, excipit Spiritus Ochinianus, & ait: Primò quum dicitur Spiritus ille docturus & suggesturus omnia, quæ Christus docuisset: intelligendum esse, Patrem Deum hæc omnia facturum suo Spiritu, hoc est, fauore, virtute, potentia. Ita vt attribuatur Spiritui, hoc est, fauori & potentiæ Dei; id, quod facturus erat Deus suo Spiritu. Sicut etiam dicimus, vitia à virtutibus esse superata, id est, homines vitiosos ab hominibus virtute præditis. Et huc etiam trahit illud, *Non enim estis vos qui loquimini: sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis,* Matth. 10. 20. hoc est, Pater ipse suo Spiritu, id est, sua virtute.

Resp. Sed hæc interpretatio nullomodo admitti potest. Nam apertissimam distinctionem fecit ibi Christus inter Patrem & Spiritum sanctum hunc παράκλητον, dicens: *Quum venerit ille Spiritus παράκλητος, quem mittet Pater in nomine meo.* Alius igitur est mittens Pater, & alius Spiritus missus. Item ait: *Spiritus qui à Patre procedit.* Alius est igitur is, à quo & alius is, qui procedit. Hunc autem Spiritum non esse virtutem, seu fauorem, vel potentiam Patris non subsistentem, sed veram personam, euincunt omnia, quæ illi tribuit Christus Spiritui sancto; vt quod veniet, quod futurus sit testis, & alia quæ ibi dicuntur. Non potest igitur admitti interpretatio Spiritus Ochiniani, quòd Pater hæc omnia acturus esset suo Spiritu, id est, sua virtute: nisi nomine virtutis & Spiritus intelligatur verum ὑφιστάμενον, veráque persona à Patre & Filio distincta. Damus enim, nihil agere Spiritum sanctum

sanctum in nobis, quod non agat Pater: sicut neque agit quicquam Pater sine Filio, & sine Spiritu sancto. Sed sicut Pater vera est persona, sic etiam idem de Spiritu sancto concludimus. Ac quod dixi, eò magis confirmatur, quod Christus hunc Spiritum vocat παράκλητον, non autem παράκλησιν. Est igitur res subsistens, & intelligens. Et vocat alium παράκλητον: alium scilicet à se Christo, eoque à Patre. Persona igitur est distincta. Quare non est ἐνέργεια Patris, id est, Pater ἐνεργητικῶς: neque ἐνέργεια quæ sit accidens. Item ait: *De meo accipiet*: Non potest igitur hoc nomine Spiritus intelligi Pater, qui agat sua virtute. Pater enim nihil accipit à Filio. Item: *Non loquetur à seipso, sed quæcunque audiuit, loquetur*. Pater autem semper loquitur à seipso, & nihil audit, accipit, discit à quoquam. At, inquit Spiritus Ochinianus, si nomine Spiritus sancti intelligeretur tertia persona, non posset sola sine cæteris vel docere vel suggerere. Aut si sola posset, faceret per seipsam, & non opus haberet, vt ex alio audiret vel disceret. Iam diximus non solam personam Spiritus sancti in Sanctis agere: sed huius actiones communes esse Patris, & Filij: vti etiam vna est omnium essentia. Quod verò dicitur accepturus a Filio: & auditurus quæ loquatur, nō significat illum ignorare quidpiam, & quasi discipulum aliquid noui discere: sed nihil allaturum, diuersum ab eo quod docuit Christus. Sicut etiam de se idē dixerat Christus: se nihil loqui à seipso, sed tantùm quæ audiuerat à Patre. Iohan. 8. 28. Significare enim voluit, se non attulisse, nisi cœlestem Dei Patris doctrinam. Quare hæc omnia aperte docent Spiritū sanctum veram esse, & distinctam à Patre & à Filio personam. Et cùm sit Spiritus Dei Patris, quia à Patre dicitur procedere: verum esse Deum consequitur.

IX. Aliam igitur adfert exceptionem, & ait, nomine Spiritus intelligendam esse animam Christi iuxta illud, *In manus tuas commendo Spiritum meum*, Luc. 23. 46. Et, *Inclinato capite emisit spiritum*, hoc est, animam. Iohan. 19. 30. Animam igitur Christi, quæ est creatura, dari ab eo suis electis. Animam verò sua interiore potētia & virtute, largiri rerum ad salutem necessariarum cognitionē: & quæ antea à Patre audiuerat, suggerere interiori sermone.

Egregiam verò interpretationem. Non inficiamur, quin aliquando nomine Spiritus intelligatur anima Christi: sicut in locis illis, paulo antè adductis, apparet intelligēdum esse. Sed in tribus illis capitibus, de quibus est disceptatio, nullo modo nomine Spiritus intelligi potest anima Christi. Non enim simpliciter Spiritus appellatur, sed Spiritus παράκλητος. Hoc autem nomine in scripturis nunquam anima Christi, sed solus Spiritus sanctus fuit appellatus. Deinde tem planè aliam à se Christus pollicetur: quum ait: *alium παράκλητον dabit vobis*. Anima verò Christi nō est alia à Christo. Tertio promittit, de cœlo alium παράκλητον venturum: postquam ipse ascendisset in cœlum. At anima Christi ascendit in cœlum, nec descendit, aut detēsura est ad finem vsque Mundi. Quarto promittit Spiritum, qui veniat ad, & in Apostolos, & in illis maneat, doceat, arguat. At anima Christi non fuit in Apostolis, neque in singulis esse potuit, cùm sit creatura, eōque finita. Postremò neque etiam à corpore Christi separari amplius potest eius anima: alioqui iterum moreretur Dominus noster Iesus Christus. Quid enim est mors, aliud, quàm animæ à corpore separatio? Christus autem iam non moritur. Quomodo igitur nomine Spiritus παρακλήτου intelligi potest anima Christi? Cùm igitur tam luculenter appareat vanitas harum Spiritus Ochiniani exceptionum, consequitur firmum manere argumentum, quo ex iis tribus capitibus confirmata fuit à nobis vera æternáque Spiritus sancti Deitas. Hæc fere sunt argumenta, quæ conatus est malignus ille Spiritus refellere: sed vt videre est, non potuit.

X. Duo alia refutauit loca: sed id meritò. Fuerunt enim, à nescio quibus sophistis, extra proprium & genuinum sensum detorta. Vnum argumentum est: Ideò Spiritum sanctū verè esse Deum, quia Spiritus veritatis appellatur, Ioh. 16. 13. Sed hoc argumentum firmum non est. Nam etiam fidos, & qui veritatem prædicant, Pastores, Spiritus veritatis appellat Iohan. sicut contrà falsos Doctores, Spiritus mendacij vocat. 1. Ioh. 4. 6. Alterum etiam magis est ineptum. Inde enim conantur probare, Spiritum sanctum esse de essentia Filij diuina, eōque verum Deum: quia Christus dixit, *Ille Spiritus de meo accipiet*. Ioh. 16. 14. Quasi verò dicere voluerit Christus, Spiritum sanctum accepturum de sua essentia. Sed hoc modo consequeretur, Spiritum sanctum eo temporis nondum fuisse Deum: quia non dixit Christus in præterito, accepit, vel in præsenti, accipit, sed in futuro, *accipiet*. Quàm igitur sit iste locus detortus, nemo non videt. Scimus autem hunc esse genuinum verborum Christi sensum: Spiritum sanctum nil nouæ doctrinæ allaturum, sed eam confirmaturum, & in animis Apostolorum aliorúmque piorum obsignaturum, quam anteà tradiderat Christus. Deinde etiam, quicquid in nos transfusurus erat Spiritus sanctus, siue ad doctrinam pertinens, siue ad remissionis peccatorum consecutionem, siue ad vitæ sanctificationem & renouationem, totum hoc Spiritum sanctum à Christo accepturum fuisse, & ita Christum glorificaturum, id quod & facit. Abluit enim nos Spiritus sanctus à peccatis, sed Christi sanguine: mortificat in nobis peccatum, sed vi mortis Christi: excitat ad nouam vitam, sed virtute resurrectionis Christi: donat nos sapientia, iustitia, fortitudine, & aliis innumeris donis & diuitiis, sed hos thesauros accipit à Christo. Sunt enim in Christo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Colos. 2. 3. in Christo est vita, salus, omnia denique. Spiritus autem sanctus accipit ex Christo hos thesauros: & eos nobis dispensat: puta carnem Christi, & nos cibat: iustitiā Christi, & nos iustificat, atque ita Christum nobis communicat. Dum igitur Spiritus sanctus sua vult efficacitate facere nos horum thesaurorum participes, communicat nobis Christum, ac proinde dicitur accipere de iis, quæ sunt Christi. Atque in hoc consistit gloria Christi, quia Spiritus sanctus dicitur illum glorificare. Meritò igitur Spiritus Ochinianus argumentum illud vt ineptum, ne quid grauius dicam, refutauit, quo, nescio qui, probare conantur, Spiritum sanctum esse Deum: quia ait Christus, de meo accipiet: hoc est, de mea, vt ipsi volunt, essentia.

CAPVT II.

Refutatio aliarum quarumdam exceptionum, quæ aduersus alia fiunt argumenta: sumpta à proprietate personæ Spiritus sancti, & à forma Baptismi.

ALIA alij oppugnant argumenta. Non referam omnia: quia, vt ante dixi, facilis suppeditabitur responsio illis, qui ea, quę diximus aduersus exceptiones contra loca, pro Christi Deitate adducta, probe retinuerint. Vnū tantùm adhuc, aut alterum proferam.

Inde quoq; probari solet, Spiritum sanctum esse Deum, quia appellatur, & est Spiritus Dei, nempe Patris, & Filij. Excipiunt quidam: Imò inde sequitur non esse Deum; quia non vocatur Spiritus Deus, sed Spiritus Dei: sicut etiam Angeli Dei, verbum Dei.

Respon. Principio falsum est, Spiritum sanctum non vocari Deum. Imo & Iehouam & Deum vocari in Scripturis abundè suo ostendimus loco. Deinde neque eo modo Scriptura vocat hunc Spiritum, Spiritum Dei, quo Angelos appellat Spiritus, & Angelos Dei: vel Hierosolymam, ciuitatem Dei. Hæc enim omnia extra essentiam Dei sunt, hoc est, non sunt de Dei essentia, sed facta à Deo. Spiritum autem sanctum Spiritum Dei scriptura appellat, quia de essentia est Dei. Procedit enim à Patre & à Filio. Quo etiam modo animam vocamus animam hominis: quia de essentia est hominis, & ad essentiam pertinet. Et nos appellamur filij hominum: quia de substantia hominum sumus. Vt igitur optimè sequitur, sumus filij hominum, ergo homines: ita necessariò sequitur, Spiritus sanctus est Spiritus Dei, nempe de substantia Dei, ergo est Deus. Quare fallacia est æquiuocationis. Alio enim sensu Angeli vocantur Spiritus Dei: & alio, Spiritus sanctus Spiritus Dei dicitur. Illi secundum quid, quia facti à Deo: & propter officium, quia nuncij Dei sunt. Hic autem simpliciter, & ἀπολύτως, Spiritus Dei dicitur: quia de essentia est Dei: sicut Filius hominis de essentia est hominis: & Spiritus hominis, hoc est, anima, ad essentiam hominis pertinet, & pars est hominis essentialis. Ita paralogismus etiam est accidentis quia est à proprietate personæ, seu à modo subsistendi, ad ipsam essentiam. Dicitur enim Spiritus Dei, quia à Deo est: verum dicitur etiam Spiritus Deus, quia eiusdem essentiæ est cum Deo Patre & cum Filio. Imo hinc apertè euincitur ὁμοουσία Patris & Filij: quia Spiritus sanctus, licet Spiritus sit tam Filij quam Patris, nunquam tamen dicitur Spiritus Deorum, sed Dei, vnius scilicet.

II. A forma etiam Baptismi, qui est in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti: probare solent Patres, & nos quoque confirmauimus, Spiritum sanctum esse Deum: tum quia ibi inuocatur Spiritus S. non minùs quàm Pater & Filius, vt recipiat in gratiam illum qui baptizatur: tum quia ad hu-

ius non minus, quàm Patris & Filij cultum adstringitur baptizatus hoc fœderis signo. Hoc enim significat baptizari in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti. Tum denique, quia significatur hac formula, Spiritum sanctum, non minus quã Patrem & Filium esse illum Iehouam, qui hoc modo noui fœderis symbolo suum sibi obstringit populum, & in gratiã recipit. Est enim Baptismus signum noui fœderis, quod Iehoua per Prophetas promiserat.

Excipit quidam in hæc verba. *Respondeo, ex vnitate effectus concludi non posse vnitatem causarum* Confirmat hoc exemplo vno ex Ies. 37 v. 35. Vbi dicit Dominus: *Seruabo ciuitatem istam propter me, & propter Dauid seruum meum. An igitur Dauid & Deus vnus sunt. Minime. Ita ex eo, quòd Baptismus iubetur fieri in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti, minime sequitur hos vnum esse. Quòd si dicas, illius promissionis* (nempe apud Iesaiam) *hunc sensum esse: Protegam ciuitatem & meapte causa & propter fidem famulo meo datam: non equidem inficiabor hunc sensum esse verborum Dei. Sed & perinde concludenda erit alia interpretatio verborum Christi quàm illa, quæ vnitatem essentiæ trium Flatuit. Hæc nimirum, Baptizate in nomine Patris: qui auctor est vestra reconciliationis: & Filij, cuius meritò hæc conciliatio facta est: & Spiritus sancti, qui est arrhabo huius conciliationis. Quæ igitur vnitas horum trium, seu in Christi Baptismo, seu in eius transfiguratione apparuit, qua vnum testantur omnes, eadem, & non minor in nostro Baptismo concludenda est.* Hæc omnia ille. Sublata autem hac vnitate essentiæ, quam prædicamus, inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tolletur etiam vera Deitas, tam Filij quàm Spiritus sancti. Non potui ergo omittere, quin ad locum hunc respondeam, pro tuenda sicut Filij, sic etiam Spiritus sancti deitate. Vt verò melius & dilucidius appareat fallacia huius argumenti, atque ita etiam melius percipiatur nostra responsio, redigam argumentum hoc in formam. Tale igitur est argumentum.

Illi ineptè impertéque agunt, qui ex vnitate effectus cõcludunt vnitatem causarum. Ex vnitate enim effectus non potest colligi vnitas causarum. Hoc probatur ex Iesaia.

Atqui vos hoc facitis: ex vnitate enim effectus Baptismi, qui effectus est receptio in gratiam ac regeneratio, quæ fit à tribus causis, Patre, Filio, Spiritu sancto; id quod apparet, quia baptizamur in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti: vos concluditis vnitatem harum trium causarum, hoc est, hos tres vnius esse essentiæ, eoque vnum Deum. Ergo, &c.

Respon. Ad maiorem. Non est vera in omnibus, & semper. Primum quidem intelligendum est dictum hoc de causis efficientibus. Nam in causis finalibus non ita vera est propositio. Imo si multi ad vnum concurrant effectum, vt ad bellum, concludi potest, vnum esse omnium finem, nempe victoriam. Quod ad propositionis suæ confirmationem adducit ex Iesa. nihil ad rem facit. Ibi enim loquitur Deus de causis finalibus suæ promissionis. Deinde intelligenda est in rebus creatis. Quia enim ad vnum effectum vnus sæpenumero non potest per se idoneus esse: idcirco multi alij ad idem concurrunt. Ita certè ex vnitate effectus, non potest concludi vnitas causarum efficientium. Sed in Deo, qui est per se omnipotens, alia est ratio: quum scilicet per se operatur, sine creaturarum ministerio. Quia enim effectus ille non potest proficisci, nisi ab vna omnipotente essentia (est enim vna natura) idcircò ab vnitate effectus optimè etiam concluditur vnitas causæ efficientis. Ita ab vno & eodem motu perpetuo, eoque constanti ipsius cœli, Philosophi concluserunt vnum esse primum mouens, nẽpe Deum. Annon hic ab vnitate effectus conclusa est vnitas causæ? Sic ab vno fœdere optimè concluditur, vnum esse Deum, tam Gentium, quàm Iudæorum. Et sic à signo etiam fœderis vno, nempe Baptismo, idem euincitur. Et ab vna collecta ex omnibus mundi partibus Ecclesia optimè infertur, vnũ esse tantum huius totius Ecclesiæ Deum. Non est igitur simpliciter, & in omnibus vera propositio illa. Ex vnitate effectus, non posse colligi vnitatem causæ. Deinde ad minorẽ respondemus: Nos non constituere Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tanquam tres causas nostræ reconciliationis & regenerationis, sed vnam tantum causam efficientem. Quæ enim operatur Pater, eadem operatur Filius, & Spiritus sanctus & quidem ὁμοίως. Iohann. 5. 19. Agit enim Pater per Filium, in Spiritu sancto: proinde dicimus vnum esse, qui nos in gratiam recipit, reconciliat, regenerat, adoptat in Filios. Deinde falsum etiam est, nos ex vnitate tantùm effectus, concludere vnitatem causarum, hoc est, essentialem vnitatem horum trium, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Concludimus enim hanc vnitatem ex alijs quoque (vt ita loquar) vnitatibus: vt ex vnitate actionis, & ex vnitate cultus. Nam ab vnitate indiuisæ operationis seu actionis in Baptismo, concludimus vnitatem causæ. Vt, quia tam Filius, & Spiritus sanctus, quàm Pater, recipiunt nos in gratiam quum baptizamur, & omnes simul nos regenerant: id quod significatur, quum dicimur baptizati in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti: idcircò concludimus vnum esse Deum, Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Et sic Christus docebat se æqualem esse Patri, nempe natura, eoque vnum cum Patre: ab vna & eadem actione Patris & sua. Quia quæcunque operatur Pater, eadem & Filius ὁμοίως operatur. Iohan. 5. 19. & 10. 29. &c. Sic ab eadem non tam potentia, quam potenti actione, qua tam ipse quàm Pater suas seruat oues, vt nemo eas possit de manu sua, sicut neque de manu Patris, eripere, conclusit, se & Patrem vnum esse. Alia etiam ratione concludimus à forma Baptismi, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnum esse Deum, quàm ab vnitate effectus, nempe ab vnitate cultus fiduciæ & obedientiæ, quam ibi profitemur, tam in Filium & Spiritum sanctum, quam in Patrem. Nam hoc etiam significatur, quum baptizamur in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti, hoc est, in horum fidem & cultum. Hic autem cultus vni debetur Deo. Eandem etiam vnitatem, alia concludimus ratione, nempe, quia vnus est tantùm Iehoua, qui se nos fœdere in suam amicitiã recepturum per Prophetas pollicitus est. Hic autem in baptismate, quod est symbolum fœderis, recipimur in gratiam fœdere, non solum à Patre, sed etiam à Filio & Spiritu sancto. Non minus igitur Filium & Spiritum sanctum, quam Patrem concludimus esse Deum: & simul omnes vnũ Deũ. Præterea ab vna & eadem omnium auctoritate & mandato, eandem essentiæ vnitatem euincimus. Quum enim iubemur baptizari in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti: iubemur hoc facere mandato & auctoritate tam Filij, & Spiritus sancti, quàm Patris. Nam hoc etiam significatur illis verbis. Ex pari autem & eadem prorsus omnium auctoritate, optimè etiam colligitur eadem omniũ Deitas atq; Maiestas. Fallacia igitur est non causæ, vt causæ. Non enim ex hac tantùm causa concludimus vnitatem essentiæ Patris, Filij, & Spiritus sancti, quia vnum est omnium opus illud, quod fit in Baptismo: nempe, reconciliatio regeneratioque: sed quia est vna omnium actio, omnium auctoritas, vnus omnium cultus, quem ibi protestamur: denique ex multis causis, non ex vna tantùm hoc concludimus. Quare ad illud, quod ait: Hanc concedendam esse verborum Christi interpretationem, *Baptizate in nomine Patris, qui scilicet auctor est, &c.* concedimus, sed hac lege, vt ipse quoque vicissim duo nobis concedat, quæ denegare non potest. Patrem quidem esse auctorem primarium recõciliationis, quia fons est, vt totius Deitatis, sic etiam omnis gratiæ in quam recipimur: sed nõ eum solum. Agnoscimus enim etiam Filium non solum illum esse, cuius tanquam Mediatoris merito facta est reconciliatio: verum etiam illum, qui quatenus Deus, reconciliationis auctor est. Item agnoscimus & confitemur idem de Spiritu sancto. Quicquid enim decreuit, voluit, egit & agit Pater, idem etiam Spiritus sanctus, vt apertè docent Scripturæ. Elegit nos Pater, elegit & Filius, Iohan. 15. vers. 16. *Ego vos elegi.* Creauit nos Pater, creauit & Filius. *Omnia enim per ipsum facta sunt.* Seruat nos Pater, seruat & Filius. Atque ita de reliquis, iuxta regulam illam. Iohan. cap. 5. vers. 19. *Quæcunque operatur Pater, eadem & Filius operatur.* Quare fallacia est hic non causæ, vt causæ. Neque enim hæc sola est causa, cur baptizemur in nomen Filij, quia ipsius merito facta est reconciliatio. Neque hæc sola est causa, cur baptizemur in nomen Spiritus sancti, quia per hunc tanquam per arrhabonem, reconciliatio obsignatur. Sed inprimis quia vterque cum Patre, tanquam vnus & verus Deus, auctor est nostræ salutis & reconciliationis: hoc est, quia vterque cum Patre nos recipit in gratiam, condonat peccata, regenerat. Idcircò etiam tam Filio & Spiritui sancto, quàm Patri, nos fidem obstringimus, & nomen damus nostrum. Atque hinc sequitur alterum, quod vt concedat necesse est: Suam scilicet verborum Christi de forma Baptismi interpretationem, manceam esse. Non enim explicat vim verborum Christi, quid sit baptizari in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti: sed tantum assignat quasdam causas, non omnes, neque præcipuas, propter quas baptizamur in nomen Patris, & in nomen Filij, & in nomen Spiritus sancti. Ac fatemur quidem, ex illa arida interpretatione non constitui illorum trium vnitatem. Sed hoc etiam contendimus, ex genuina omnium verborum Christi de forma Baptismi interpretatione, eam vnitatem optimè concludi, quemadmodum antea explicatum, & demonstratum à nobis fuit. Quare quod ad extremum concludit Non aliam vnitatem horum trium concludi in Baptismo, quàm quæ etiam apparuit in Baptismo Christi, &c. nempe

vnita-

vnitatem testimonij: verum certè concludit, nempe ex sua arida interpretatione. At ex plena verborum Christi & formulæ Baptismi explicatione, alia profectò vnitas inter Patrem, Filium, ac Spiritum sanctum cointicitur, quàm vnitas testimonij: nempe vnitas voluntatis & electionis: vnitas authoritatis & potentiæ: vnitas actionis & operis: vnitas gratiæ & promissionis: vnitas denique essentiæ & Deitatis. Apparet igitur firmissimum esse argumentum, quo ex forma Baptismi concludimus, non solum Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum verum esse, vnúmque Deum.

Hactenus ad exceptiones aduersus nostra argumenta. Nunc videamus, quænam contra deitatem Spiritus sancti adferant sophismata.

CAPVT III.

Veræ interpretationi restituuntur quædam Scripturarum loca: quibus, aduersus Spiritus sancti Deitatem, abutuntur πνευματομάχοι.

PRINCIPIO quædam Scripturæ sanctæ loca turpiter & iniquè contorquent ac deprauant.

Locus 1. ex Amos 4. vers. 13. ad finem capitis sic Græcè legitur: *Dominus ait: ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ*. *Ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuncians hominibus Christum eius.*

Iehoua (inquiebat Eunomius) creat Spiritum:

Spiritus igitur est creatura.

Resp. Basilius aduersus Eunomium, lib. 3. in hunc respondet modum: Apud Amosum nomen Spiritus non significare Spiritum sanctum, sed ventum. Et hoc verum est. Est igitur *ὁμωνυμία* in voce Spiritus. Deinde ait: Dominum non dixisse, qui creaui, sed, *qui creo*. Si de Spiritu sancto loquutus fuisset: dixisset, qui creaui. Erat enim (de sententia Eunomij) iam creatus Spiritus sanctus. Sed ait, *Creo*. Ventus enim iste quotidie gignitur & perit. Et fit instar fluminis, fluente aëre. Ideo dicitur Deus creare Spiritum, id est, ventum.

II. Locus secundus ex Matth. 11. vers. 27. *Nemo* (per se) *nouit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis quam nouit, nisi Filius*.

Ergo Spiritus sanctus per se non nouit Patrem, aut Filium: quare Deus non est. Deus enim omnia per se nouit.

Resp. Particula exclusiua, *nisi*, hoc loco minimè à notitia Patris, & Filij Spiritum sanctum excludit: sed tantum creaturas omnes, hoc est, quicquid de Patris & Filij essentia nō est. Est autem Spiritus sanctus de essentia Patris & Filij. Deinde ab Apostolo tribuitur Spiritui sancto perfectissima Dei Patris cognitio: quippe qui in ipso est Patre, 1. Corint. 2. 11. Ac si licet ita argumentari à particulis exclusiuis: In illo loco Pauli à notitia Dei Patris excluderetur Filius, quia ait Apostolus: *Nemo nouit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei*. Imo à notitia sui ipsius excluderetur Pater, quia nemo nouit Patrem, nisi Filius. Et Filius à cognitione sui, quia nemo nouit Filium nisi Pater. Fallacia igitur est ex ignoratione figuræ dictionis & phraseon Scripturæ. Neque enim Scriptura particulis istis exclusiuis solet omnia simpliciter excludere: sed illa tantùm, quorum causa instituta est oratio, & quæ cum altera parte comparantur. Vt in loco illo Apostoli, 1. ad Corinth. 2. 10. Mortalium omnium causa institutus est sermo hic de sapientia Euangelij in ministerio abscondita. Eam scilicet absconditam esse omnibus hominibus: ita vt sine Spiritu Dei percipere illam nequeant. Si autem Spiritus reuelet eam, posse percipi. Solus enim Spiritus nouit, quæ sunt Dei. Quis hic apertè non videat, hac dictione, *Nemo*, non excludi Filium, (de hoc enim non est ibi sermo, & cum hoc Spiritu non confertur Filius) sed homines duntaxat. De iis enim ibi loquitur: & ij soli cum Spiritu comparantur. Ita etiam quum dixit Christus: *Nemo nouit Patrem, &c.* Matth. 11. 27. de hominibus propriè loquebatur, quorum causa in mundum venerat: vt illis Patrem, Patrisque voluntatem reuelaret. Hoc esse illis necessarium docet: *Quia nemo* (scilicet horum hominum) *nouit Patrem, &c. & cui voluerit Filius reuelare*. Non venit autem Christus, vt doceret Spiritum sanctum: proinde minimè à notitia Dei excluditur. Est igitur semper spectandum, quanam de re ibi agatur, & quænam inter se conferantur. Quare certum est, Quotiescunque in Scripturis aliqua diuinæ illius essentiæ persona creaturis fictitiisve diis opponitur, ac ab iis illa seiungitur; tunc reliquas Deitatis personas minimè secludi ab ea re, qua persona illa à creaturis disti nguitur: siue ea res sit scientia, siue deitas, siue aliud quidpiā ad essentiam Dei pertinēs: vt aliàs multis exemplis declaratum est. Vt apud Iesa. 44. 6. opponitur Deus Iehoua fictitiis diis, & omnibus creaturis: Cùm igitur ait: *Præter me non est Deus*: non excludit à deitate sua nisi creaturas: non autem Filium, vel Spiritum sanctum.

III. Loc. 3. ex Iohan. 1. 3. *Omnia per ipsum facta sunt*: ergo etiam Spiritus sanctus.

Quare non est Deus.

Resp. Est fallacia diuisionis. Diuidunt enim hanc particulam ab insequentibus verbis, cum quibus est coniungenda. Iohan. enim ait, *Omnia per ipsum facta sunt: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est*. Ergo illa voce, *omnia*, ea tantum intellexit, quæ facta sunt. Propositio enim Apostoli est, omnia quæ facta sunt à Patre per ipsum λόγον, facta esse: ac proinde λόγον & æternum esse, & semper apud Patrem: verúmque cū Patre Deum. Probent igitur, Spiritum sanctum esse factum, tum dabimus factum esse per λόγον. Certè Apostolus vbi breuem catalogum creaturarum omnium contexit, visibilium & inuisibilium, Spiritum sanctum inter eas non connumerat, Col. 1. 16.

IV. Locus 4. ex Iohan. 7. 39. *Spiritus sanctus non erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*. Non igitur erat adhuc Spiritus: quare Deus non est.

Resp. *Ὁμωνυμία* est in voce Spiritus sancti. De donis Spiritus sancti loquitur Iohannes: non autem de persona. Personam fuisse antea docet Petrus, qui ait, Spiritum Christi fuisse in Prophetis. Et in Baptismo Christi apparuit in specie columbæ. Neque ait Iohannes simpliciter, Spiritus nondum erat, sed, *nondum erat datus*.

V. Loc. 5. ex Ioh. 15. 26. & 14. 26. De Spiritu sancto ait Christus: *Quem ego mittam vobis à Patre meo*: Et, *Quem mittet Pater in nomine meo*.

Minor igitur Filio & Patre, quia ab illis missus.

Item: si mittitur; à loco igitur in locum mittitur, ac proinde finitus est, eoque creatura.

R. Negatur vtraque illatio. Prior pendet ex propositione generali, quæ non semper vera est: nempe, omnis qui mittitur, minor est eo, à quo mittitur. Dicimus enim (vt alias etiam ostendimus de Christo) æqualem sæpe mitti ab æquali. Altera etiam illatio infirma est. Etsi enim mittitur, locum tamen non mutat: cùm immensus sit, complens orbem. Sicut etiam de Filio alibi dictum est. Mitti enim dicuntur, quum voluntate Dei Patris nouo quodam modo sese patefaciunt. Fallacia igitur est ex ignoratione figuræ dictionis.

VI. Locus 6. ex Ioh. 16. 13. de Spiritu sancto ait Christus: *Non loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur*, non est igitur Deus. Deus enim loquitur ex seipso, & non opus habet instructione.

Resp. Negatur illatio. Et idem paralogismus admittitur: ex ignoratione scilicet figuræ dictionis. Non enim aut Spiritus, aut Filius aliquid audire dicuntur, quasi indigeant, vt ab aliquo discant, & accipiāt in mandatis quid debeant loqui: Sed iis locutionibus consensio tantum voluntatis & doctrinæ eum voluntate & doctrina Patris significatur. Ac si concedatur eos audiuisse, hoc est, accepisse, Filium à Patre, & Spiritum sanctum à Filio, quæcunque attulerunt: & locuti sunt in mundo; Dicimus eos hæc omnia accepisse per æternam regenerationem atque processionem.

VII. Loc. 7. ex Rom. 8. v. 26. *Spiritus sanctus orat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Non est igitur Deus.

R. Fallacia est ex ignoratione figuræ dictionis, & phraseōn Scripturæ. Sæpe enim Scriptura, quod nos facimus excitati à Deo, illud ita tribuit Deo, vt dicat Deum illud facere. Vt, quia Deus effecerat, vt Abrahamus ex animi promptitudine ad mactandum filium sibi donata agnouerit, se vero Dei timore, fide & reuerentia donatum esse, Deus dicit, se nunc agnouisse quod se timeat; quia scilicet effecerat, vt Abrahamus seipsum nosceret, Gen. 22. 12. Sic Spiritus sanctus dicitur interpellare, & orare pro nobis gemitibus, &c. quia ipse excitat nos, & efficit vt oremus. Hoc explicat Apostolus ipse. Dixerat enim, *quid oremus nescimus*, &c. Mox: *Ipse autem Spiritus postulat pro nobis*, Quid hoc autem aliud est; quàm ipse Spiritus docet nos quid oremus? Item antea, *Spiritum accepistis adoptionis, in quo* (id est per quem) *clamamus, Abba pater*.

VIII. Loc. 8. ex Matth. 28. 19. In nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Spiritus sanctus tertius est à Patre & Filio, ordine & dignitate. In tertio enim loco solet collocari. Ergo etiam natura ab illis differt. Quare non est ὁμοούσιος Patris sed creatura.

R. Respōdet huic argumēto Basil. aduersus Eunom. lib. 3.

in hanc ſententiam. Non conceditur totum antecedens. Spiritum enim ſanctum eſſe tertium dignitate, non damus, pares enim & æquales ſunt omnes, ſicut deitate; ſic & dignitate. Sed etiam ſi daretur, tamen non ſequeretur illatio: ergo non eſt Deus. Inter Angelos enim ſunt alij primi, alij ſecundi, ordine & dignitate. Num inde ſequitur, Non eiuſdem eſſe naturæ.

IX. Locus 9 ex Ioh. 15. 26. Spiritus ſanctus à Patre procedit. Procedit igitur aut vt creatura, aut vt ingenitus, aut vt genitus Deus. Atqui non vt Deus ingenitus, quia ſolus Pater ingenitus eſt: neque vt Deus genitus, quia talis eſt ſolus Filius: ergo vt creatura. Quare Deus non eſt.

Reſp. Baſil. cont. Eunom. l. 3 ſummatim ita reſpondet. Scimus è ſcripturis, Spiritum ſanctum non eſſe creaturam, ſed ſupra creaturas. Scimus eſſe à Patre, & vero etiam a Filio. An verò ſit per generationem, an alio modo, ignoramus: quia ſcriptura non explicat, niſi quod procedit à Patre. Neque verò hoc mirum videri debet, quod multa de Deo à nobis hoc ſeculo intelligi nequeant, cùm neque ea, quæ in corpore fiunt humano, omnia intelligamus. Vt, an oculus videat extra mittendo lumen, an verò intro recipiendo formas. Sed ego ſic reſpondeo ὁμωνυμίαν eſſe in voce, ingenitus. Quatenus enim opponitur genito, Spiritus ſanctus eſt ingenitus: non enim eſt ab alio per generationem. Quatenus vero ſignificat non eſſe ab alio ſimpliciter: epitheton hoc proprium eſt Patris. Spiritus igitur ſanctus non eſt ingenitus, vt Pater, neque genitus, vt Filius. Sed hinc non ſequitur eum eſſe creaturam. Eſt enim tertius modus ſubſiſtendi in Deo, nempe per ἐκπόρευσιν quæ in Scripturis nulli attribuitur creaturæ. Sunt hæc veterum hæreticorum argumenta, aduerſus Deitatem Spiritus ſancti.

CAPVT IV.

Quale ſit hoc myſterium Trinitatis & quomodo tractandum. Confutatio quorundam ſophiſmatum, quæ Mediator ex Eraſmo in medium adfert.

REPERI deinde quædam alia apud alios qui noſtro hoc tempore hiſce de rebus ſcripſerunt. Ac primùm quidem Mediator de ſeipſo ait: Mecum certè ita ſentio agi, vt quo magis ſcrutor hæc myſteria, de quibus in hoc libro ego, eo plura mihi obuerſentur, quæ animum meum reddant ancipitem. Ecce enim de Spiritu ſancto cogitatione quædam aliæ, &c.

Ingenue fatetur id, quod res eſt, nempe quo magis ſcrutamur (noſtro ſcilicet ingenio, non contenti verbo Dei) myſteria hæc, de Deo vno & tribus perſonis: eo plura nobis obuerſari, quæ animos noſtros reddant ancipites. Deberemus igitur omnes contenti eſſe verbo Dei, & ſimpliciter, quæ ibi proponuntur, credere, atque amplecti: etiamſi quomodo res iſtæ ſe habeant, non poſſimus noſtro aſſequi ingenio: memores præcepti Domini ad Iſraelitas, quum daturus eſſet legem, nimirum vt quiſque ſe côtineret intra ſuos terminos: & ne aſcenderent in montem, ne fortè perirent, dum tuba caneret. Exod. 19. 12 Id quod Apoſtolus interpretatus eſt quum ſic ſcriptum reliquit. *Enimuerò per gratiam, quæ mihi data eſt, edico cuiuis verſanti inter vos, ne ſapiat ſupra quàm oportet ſapere, ſed ſapiat ad ſobrietatem.* Roman. 12. 3. Sobrietas eſt, quum acquieſcimus in verbo Dei: & illa mediocri, & ex parte, qua nos dignatur Dominus cognitione: nihil vltra verbum Dei inueſtigamus. Illud quoque reuocandum eſt in memoriam, quod Dominus dixit Moſi curioſe quærenti, & petenti ſibi faciem Domini oſtendi. *Non videbis me* (inquit Deus) *homo, & viues.* Exod 33. 18. Docet enim iis verbis. Nobis non eſſe conſultum, vt myſteria de Dei eſſentia & Maieſtate, quæ tecta eſſe nobis vult in hoc ſeculo, curioſè extra verbum Dei perſcrutemur. Sed ſatis eſſe, ſi Deum à poſterioribus agnoſcamus, ab effectis nimirum, & ex verbis ipſius, eoque ex parte, non in totum. Id quod etiam ſymbolo quodam indicauit Moſi: nempe quum iuſſit Moſem manere in ſpelunca petræ, ſeu in foramine rupis: dum ipſius Iehouæ gloria illac trâſiret. Hoc enim perinde fuit, atque ſi quis incluſus eſſet in crypta aliqua obſcura, in quam penetrare lux ſolis non poſſet, niſi per anguſtum foramen. Talis certè eſt noſtra conditio, dum ſumus in hac carne. Totam illam cœleſtem lucem percipere non poſſumus: ſed eam duntaxat exiguam partem & radiolum, qui nobis in verbo Dei offertur. Cauendum igitur nobis eſt, ne noſtros egrediamur fines, (ij autem ſunt Scripturæ ſanctæ) & conſcendamus môtem cœleſtis Maieſtatis illius, facie ad faciem videndæ cauſa. Alioqui non ſolum occurrent, quæ noſtrum turbent animum: ſed ignis iræ Dei nos penitus conſumet. Exempla ſunt nobis ante oculos permulta eorum, qui propter tranſgreſſionem huius mandati grauiſſimas dederunt pœnas. Excæcantur enim inprimis; deinde in fœdiſſimos labuntur errores; vſque adeò, vt quum hinc migrâdum eſt: aut Deum penitus ignorent, aut adhuc intra ſe diſputent de Deo. Ita verò fit, vt à tenebris his præſentibus in tenebras detrudantur exteriores. De nemine tamen eſt, dum viuit, deſperandum. Hic igitur Mediator ex Eraſmo quædam proponit argumenta propter quæ dicit ſe adhuc eſſe ancipitem.

II. Primum argumentum ex Matt. 9. Iubemur inuocare & adorare Patrem, nunquam autem Spiritum ſanctum. Et Chriſtus Patrem ſolum ſemper adorauit & inuocauit. Spiritum autem ſanctum promiſit quidem ſæpe, rogauit vero nunquam.

Solus igitur Pater eſt Deus ille vnus, qui ſolus eſt adorandus, de quo: *Dominum Deum tuum adorabis, &c.* Deut. 6 13. Quare Spiritus ſanctus non eſt Deus.

R. Ad primum antecedentis membrum, de præcepto inuocandi Patrem, in refutationibus ſophiſmatum, ex locis noui Teſtamenti ſumptorum, aduerſus Chriſti Deitatem, reſponſum eſt. Quod vero Chriſtus inuocarit ſolam Patris perſonam, & Spiritum ſanctum promiſerit, nunquam autem inuocarit: ingenuè id fatemur. ſed negamus illatione Chriſtum igitur indicaſſe ſuo exemplo, ſolam Patris perſonam, non autem ipſum etiam Spiritum ſanctum eſſe inuocandum, eoque Deum non eſſe. Fallacia enim eſt non cauſæ vt cauſæ. Cauſa namque cur non hunc, ſed ſolum Patrê inuocarit ſemper Chriſtus, non fuit vt ſignificaret, Spiritum ſanctum à Deitate excludi: ſed quia orabat & inuocabat vt Mediator. Mediator autem propriè non fuit Chriſtus inter nos & Spiritum ſanctum: ſed inter nos & Patrem. Quanquam, vt antea explicatû abunde fuit, nô ſolùm Pater, ſed etiam Filius ipſe & Spiritus ſanctus nos receperunt in gratiam: placato & reconciliato Patre, quippe quorum vna eſt & eadem voluntas atque actio. Cæterum ad Patrem cum primis refertur recôciliatio: tanquam ad fontem, vt Deitatis, ſic etiam omnis gratiæ & bonæ erga nos voluntatis.

III. Argumentum 2 ex 1. Timoth. 5. 21. *Obteſtor te in conſpectu Dei, & Domini noſtri Ieſu Chriſti, & electorum Angelorum, &c.* Nominat hic Apoſtolus Patrem, Chriſtum, Filium, Angelos etiam electos, & nullam facit mentionem Spiritus ſancti. Cur potius obteſtatus eſt Timotheum in conſpectu Angelorum, quàm in conſpectu Spiritus ſancti, præſertim facta iam mentione Patris & Filij; Non debuiſſet hic præteriri, ſi Deus eſt. Item quando ſalutat & precatur gratiam, cur ſemper ait: *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & à Domino Ieſu Chriſto:* nunquam autem dicit, & à Spiritu ſancto? Item Chriſtus ait. *Quum autem venerit Filius hominis in ſua gloria & Patris, & ſanctorum Angelorum.* Luc. cap. 9 verſ. 26. Neque hic Chriſtus ſecum & cum Patre commemorat Spiritum ſanctum, ſed neque etiam cum Angelis, non eſt igitur Deus. Et alibi, *Non ſum ſolus. ſed vnà mecum adeſt, qui me miſit, Pater.* Iohan. 8. 16. Item: *Teſtimonium ego ipſe dico: & dicet etiam is, qui me miſit Pater.* Cur etiam hic non nominatur Spiritus ſanctus? Alibi etiam Chriſtus ait: *Qui vicerit, eius nomen coram Patre meo confitebor, & coram Angelis eius.* Apoc. 3. 5. Cur hic etiam omittitur Spiritus ſanctus? Hæc ego (inquit Mediator) legi admirabundus, nec quid ſibi velint prorſus ſcio.

Reſpon. Primum: negatur, ex omnibus iſtis aſſumptis concludi illationem hanc, nimirum, Ergo Spiritus ſanctus non eſt Deus. Pendet enim illa ex propoſitione vniuerſali, quæ admitti non poteſt: nempe, ſi Spiritus ſanctus eſſet verus cum Patre & Filio Deus: vbicunque nominatur Pater & Filius, ipſe quoque Spiritus ſanctus nominaretur. Atqui hoc non fit: ergo, &c. Quis non videat maiorem propoſitionem admitti non poſſe, & eſſe ἀσυλλόγιστον? Quaſi vero præſcribenda fuerit hæc regula Spiritui ſancto, quum ſcripturas dictauit Prophetis & Apoſtolis. Deinde ſunt certæ cauſæ, vt oſtendam poſtea, cur in locis ſupra citatis non ſit facta Spiritus ſancti mentio. Deinde ad minorem. Etſi non ſemper, ſæpè tamen cum Patre & cum Filio coniungitur Spiritus ſanctus: præſertim vbi Spiritus ſancti Deitas erat aſſerenda, & Filij. Vt in forma Baptiſmi, Matth. 28. 19. Et quum Chriſtus loquitur de blaſphemia, non tam in Patrem & Filium quàm etiam in Spiritum ſanctum. Et Apoſtolus 2. Corint. 13 v. 13. ait: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, charitas Dei, & communicatio Spiritus ſancti.* At ſi Paulus non ait, Gratia vobis à Patre, & Filio, & Spiritu S. hoc facit Iohannes quum ait in Apoc. 1 verſ. 4. *Gratia vobis, & pax ab eo, qui eſt & . & à ſeptem Spiritibus*: hoc eſt à Spiritu ſancto, qui propter dona mul-

multiplicia spiritualia, nomine septem Spirituum appellatur: Magnis etiam viris locum hunc ita interpretantibus. Quanquam non ignoro, ab aliis quoque piis & doctis viris aliter exponi. Sed modo firma tecta seruetur charitas & vera pietas, licet cuique suam in medium adferre interpretationem, vt ipse etiam Apostolus docet, 1.Corin.14.27.&c. Quare non est, quod hic Mediator nostram reiiciat explicationem, tanquam cum verbis Apostoli non consentaneam: Et dicat, nomine septem Spirituum, intelligi nō posse Spiritum sanctum, sed tantum Angelos. Quid enim si ego vicissim dicam, & vero etiam demonstrem, non posse intelligi Angelos? Neque enim precari possumus alicui gratiam & pacem ab vllis creaturis: vt apud omnes pios extra controuersiam est: solus enim Deus dat gratiam & pacem talem, qualem precabantur Ecclesiis Apostoli. Adde, quod in ea Iohannis precatione nomen septem Spirituum statim post nomē τοῦ ὄντος, hoc est, Dei subiicitur: & nomini Christi præponitur: quod nefarium omnino esse videtur, si illo Spirituum nomine Angeli creati intelligantur. Quid enim causæ fuit Iohanni, cur inter Deum Patrem & inter Deum Filium Iesum Christum medios collocaret Angelos: & ex æquo tam ab his, quam ab illis precaretur gratiam & pacem Ecclesiis? Nusquam tale exemplum, aut permissio huius in sacris literis reperitur: vt liceat gratiam precari a Spiritibus creatis: præsertim vero eo ordine & modo, quo hic: nempe à creaturis, inter Deum Patrem & inter Filium interiectis: quo significetur, non minus proprie & per se gratiam ab Angelis proficisci, quàm etiam a Patre & a Filio. Absurdum vero hoc tollitur: si de Spiritu sancto interpreteris. Nam quod præponatur Christo Spiritus sanctus, hoc nihil habet absurdi aut noui. Nam etiam Spiritus sanctus Deus est: & paris dignitatis cum Filio. Alibi etiam non semel Christus præponitur Patri: vt ad Galat.1.vers.1.2.Corinth.13 vers.3.2.Thes.2.vers.16.Ephes.5 vers 5. Atque hanc credo causam esse cur non semper illo ordine ponantur hæ diuinæ personæ, quo in forma Baptismi habentur: nimirum, vt licet inter eas sit ordinis & originis ratio: vnam tamen maiorem esse altera maiestate & gloria putaremus. Sed de Angelis Christo præpositis neque exemplum habemus vllum: neque cur id fieri possit vel debeat vlla assignari potest ratio iusta ac bona. Nam Christus etiam quatenus Mediator est in carne, præficitur Angelis ab Apostolo, & præstantior est illis. Heb. 1.4. Quod vero dicuntur stare vel esse in conspectu throni ipsius Dei: hoc nihil impedit, si dextre, hoc est, ἀνθρωποπαθῶς sicut debet intelligatur, quemadmodum etiam per ἀνθρωποπάθειαν necesse est, vt accipiatur illud quod ait de Patre: sedere scilicet eum in throno: & Christus alibi dicitur sedere ad dextram Patris: & esse in sinu Patris. Hebr.10.12.Ioh.1.18. Significatum enim fuit illa phrasi figurata officium Spiritus sancti proprium, maxime post ascensum Christi in cælum: nēpe illius esse, vt à Patre & Filio etiam mittatur in corda electorum, ad eos illuminandos, regenerandos, sanctificandos, regendos: sicut Christus docuit apud Iohannem non semel & iterum. Ioh 14.15.16. Vt igitur hoc proprium Spiritus sancti officium innueret Iohannes, descripsit hunc multiformium donorum & gratiarum Spiritum, tanquam præsto Patri existentem, & in eius conspectu stantem: paratum ire quocunque ille iusserit. Si hunc locum ita interpreteris: nihil absurdi, nihil iniqui dixeris: & ex analogia fidei fuerit interpretatio. Quid ni igitur ex hoc etiam Iohannis loco colligere merito possimus: Spiritum sanctum in Scripturis inuocatum fuisse: & Christum docuisse vt inuocetur? Hunc enim Apocalypticos librum scripsit Iohann. Ecclesiis, docente & dictante Christo è cœlis. Verùm enimuerò, an non illa quoque Apostoli precatio, à Filio, Patre, & Spiritu sancto, quam habet in fine posterioris ad Corinth. continet inuocationem Spiritus sancti? 2.Cor.13 13. Ibi certe tres isti simul nominantur. Idem fit etiam 1 Iohann.5.7. & alibi sæpissimè. Notandum vero est, vbi fit mentio tantùm Patris & Filij (vt redeat, vnde digressa est oratio nostra) ibi sæpè quidem intelligi nomine Patris, personam Patris: nomine autem Christi, personam Filij: sed ita tamen, vt nunquam excludatur Spiritus sanctus, qui Spiritus est vtriusque, & ab vtroque procedens. Sæpissimè vero nomine Patris non tam persona Patris, quàm ipsa simpliciter diuina essentia & Iehoua significatur: nomine autem Christi Filius ipse, quatenus officio Mediatoris fungebatur, & Pontifex erat: quemadmodum in exemplis iamiam videbimus. Quum igitur recitatis illis sacrarum literarum locis ex Erasmo, in quibus ita nominatur Pater, Christus & Angeli, vt interim nulla fiat Spiritus sancti mentio, subiicit Mediator, se hæc admirabundum legisse: nec quid sibi velint, se prorsus scire. Ego magis miror huius hominis admirationem: cum alibi sæpissime legat, tres simul, nulla facta Angelorum mentione, nominari, vt iam ante ostendimus. Cæterùm ad loca quod attinet, ab ipso citata, in quibus mentio nulla fit Spiritus sancti, ea triplicis sunt generis. Quædam sunt Christi verba de sui testimonio, vt Iohann.8. Hic non fuit opus mētione Spiritus sancti: sed illius tantum, nempe Patris, a quo, tanquam Filius, Angelus Patris, & constitutus Mediator, fuerat in mundum missus: idque, vt opus erat, fecit hunc in finem, nimirum vt Patris attestatione appareret, se fidum esse Patris legatum. Quædam de die sunt vniuersalis iudicij: vt quem citat Mediator ex Lucæ nono, & quem ex prima ad Timotheum quinto, & ex Apocalyps. tertio. In iis locis nomine Patris indicatur Iehoua: nomine autem Christi, Christus ipse: quatenus visibilis futurus est totius mundi iudex: quia Filius hominis est. Non fuit igitur necessaria Spiritus sancti expressa mentio. Quod si contendas, Patris nomine solam Patris personam intelligendam esse: tum dico causam, cur hisce in locis nomen Spiritus sancti prætermissum sit, hanc esse, quia scilicet iudicium illud visibile visibiliter à solo fiet Christo: adstantibus illi Angelis. Ad Patrem vero quod attinet, etsi ille non apparebit, visibili aliqua præditus forma, quia tamen ipse, vt omnium actionum, sic etiam omnis iudicij fons est, & scriptura aperte illi attribuit iudicium: idcirco huius quoque facta est mentio in locis illis, vbi de patefactione rerum omnium in iudicio vniuersali sermo est institutus. Est igitur fallacia non causæ. Causa enim cur in iis locis non facta sit Spiritus sancti mētio, non est, quod Christus aut Apostoli exclusum velint Spiritum sanctum à Deitate: sed partim quia non apparebit ipse visibili aliqua specie ad iudicandum, vt Filius, & Angeli: partim quia non est principium iudicij, vt Pater: nec vllibi vnquam prædicatur iudicaturus Mundum, sicut Pater. Quædam sunt de salutatione & precationibus vt, *Gratia vobis, & pax, à Deo Patre, & à Iesu Christo*: nunquam autem Spiritus sancti meminit. Verum cur hic non fiat ipsius mentio, causa hæc est, quia in Patris nomine Spiritus sanctus continetur. Precatur enim Apostolus gratiam, non tam à persona Patris, quàm a Deo, Patre quidem imprimis, secundario autem à Filio & Spiritu sancto: Christi autem fit mentio, quatenus Mediator est. Deinde hanc gratiam & pacem, alibi non semel precati sunt Apostoli, ab ipso etiam Spiritu sancto. Exempla allata sunt ex 2.Cor. vltimo: & ex Apocal.1. Ponenda est igitur illa admiratio: & fatendum ingenuè, argumenta illa contra Spiritum sanctum vana & puerilia esse.

IIII. Argumentum 3. Spiritus sanctus in Scripturis nūquàm aperte nominatur Deus.

Resp. Hoc esse falsissimum suprà à nobis demonstratum est: tum ex veteri, tum ex nouo Testamento. Et ex Act.5. idem euincimus paulo ante. Quod si excipias, At hoc nō est aperte dicere: sed ex ratiocinatione colligere: respondeo: Quasi vero demōstratio non æquè aperta sit: atque est simplex (vt dialecticis vtar verbis) enunciatio. Apertè certè Christus dixit futuram resurrectionem mortuorum: quum eam ex verbis Domini, *Ego sum Deus Abrahæ, &c.* necessaria consecutione demonstrauit. Mat. 23. 32. Cum idem & quidē clarius de Spiritu sancti deitate ex apertis scripturis concludatur, cur non liceat nobis dicere, Spiritum sanctum in scripturis Deum apertè nominari?

V. Argum.4 D.Hilarius nusquam in libris, quos scripsit de Trinitate duodecim, Spiritum sanctum adorandum esse dixit, sed promerendum. nusquam ei nomen Dei tribuit: nec aliud ausus est de Spiritu sancto pronunciare, nisi quòd est Dei Spiritus.

Resp. Etiamsi Hilarius nusquā appellauit Spiritum sanctum Deum, non inde tamen efficitur, Hilarium non agnouisse illum pro Deo. Nusquam enim negauit, Spiritum sanctum esse Deum. Disertè autem negat illum esse creaturā, de Trin. lib. vltimo, ad finem. Et in libro de Synodis, defensione 11 eum esse vnum cum Patre & Filio prædicat. Agnouit igitur Spiritum sanctum esse creatorem, eoque vnum cum Patre Deum. Ac de fide Hilarij nemo vnquam dubitauit. Fides verò nostra non pendet ex doctrina Hilarij, sed verbo Dei nititur.

VI. Argumentum 5. Ait etiam ex Erasmo, Spiritum sanctum nunquam fuisse à veteri Ecclesia inuocatum.

Resp. Hoc est falsum, quemadmodum videre est in multis, ad Spiritum sanctum precibus, quæ sunt vetustissimæ. Sed quorsum hæc, cum tota antiquitas Spiritum sanctum verum esse Deum & crediderit & confessa sit?

CAPVT V.

Refelluntur alia quædam sophismata, ex aliquot Scripturæ locis deprauatis sumta.

REFVTATIS quæ ex Erasmo adferuntur: quædam alia, ab aliis diaboli organis excogitata, referenda, & refellenda sunt: quanquam ferè omnia inepta sunt sophismata.

Argument. 6. ex Ies. 11. vers. 2. *Requiescet super eum Spiritus sapientiæ, &c.* hoc est, donum sapientiæ: donum autem non est Deus.

Quare Spiritus sanctus Deus non est.

Resp. ὁμωνυμία est. Concedimus donum sapientiæ non esse Deum. Sed donorum auctorem & distributorem Spiritũ sanctum contendimus verum esse Deum. Apostolus certè discrimen ostendit inter dona Spiritus sancti, & inter ipsum donorum distributorem Spiritum sanctum, hunc autem vocat Dominum, & Deum, 1. Cor. 12. 17. Argumentari autem à donis ad donorum auctorem, & quia illa non sunt Deus, inferre, neque hunc esse Deum; qualis est argumentatio? Perinde est atque si dicas: Creaturæ non sunt Deus: ergo creaturarum auctor non est Deus.

II. Argumentum 7. ex 1. Corinth. 8. 6. *Nobis vnus est Deus, pater ille, ex quo omnia: & Dominus Iesus Christus, per quem omnia:* De Spiritu autem sancto nulla mentio. Innuit igitur Apostolus, Spiritum sanctum connumerari inter hæc omnia. Omnia autem sunt facta per Filium. Ergo Spiritus sanctus creatura est. Idem inferunt ex illo Ioh. loco: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum, &c.* Ioh. 17. 3.

Hîc nulla fit Spiritus sancti mentio.

Ergo huius cognitio non est ad salutem necessaria.

Respon. A nomine Patris & vnius Dei non excluditur Spiritus sanctus: iuxta regulam supra positam. In iis enim locis non comparantur inter se personæ. Sed Pater cum creaturis omnibus, & præsertim cum diis gẽtium. Est igitur paralogismus consequentis. Alioqui sic etiam nobis licebit argumẽtari, ex 2. Corin. vlt. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, &c.* Non adscribitur hæc Patri, aut Spiritui sancto: ergo ab hac gratia excluditur pater, & Spiritus sanctus. Item alibi gratia tribuitur Spiritui sancto, nulla facta mentione Patris, aut Filij: *Accipietis gratiã Spiritus sancti.* Act. 2. 38. Ergo ne ab hac excludetur Filius? *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum.* Rom. 5. 5. Num ideò excludetur ab hoc opere Pater & Filius? minimè verò. Quæ enim operatur Spiritus sanctus: operatur etiam Pater & Filius. Imò Pater per Filium & Spiritum sanctum.

III. Argumentum 8. ex Rom. 9 vers. 5. De Christo ait Apostolus, *Qui est Deus benedictus supra omnia, &c.* Ibi nulla mentio Spiritus sancti. Continetur igitur inter illa omnia, super quæ Christus est benedictus. Quare non est Spiritus sanctus æqualis & ὁμοούσιος Filio.

Resp. Non sequitur illatio. Quum enim sermo est de diuinitate Patris, aut Filij, aut Spiritus sancti, nunquam nominari potest vnus, quin etiam alij duo intelligantur. Ambrosius de Spiritu sancto lib. 1. cap. 3. Alioqui ex eodem hoc Apostoli loco licebit inferre, ergo patre etiam maior & superior est Filius & supra Patrem est. Filius enim est Deus, super omnia benedictus. In illa igitur voce, *Omnia*, non comprehenditur pater, aut Spiritus sanctus, sed creaturæ duntaxat omnes. Quæ enim sint ista omnia super quæ est Christus, docet Apostolus. *Quia per ipsum* (Christum) *condita sunt omnia, in cælis & in terra.* Colos. 1. 16. Super omnia igitur est Christus, quæ nimirum per ipsum sunt condita: non autem super patrem aut Spiritum sanctum. Nam statim subiicit Apostolus, *Est que ante omnia.* Num igitur Christus ante patrem vel Spiritum sanctum? minimè vero. Sed est ante omnia, illa scilicet, quæ per ipsum facta sunt.

IIII. Argument. ex Iohan. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto.* Tantùm igitur virtutis habet aqua, quantum Spiritus: ac proinde Spiritus sanctus non est Deus.

Resp. Primò hîc est fallacia ὁμωνυμίας in nomine aquæ. Hic enim non pro elemento aquæ, sed pro Spiritu sancto, vt mox explicat, accipitur. Neque enim ibi disserit Christus de symbolo baptismi, sed de regeneratione. Hæc autem fit per Spiritum sanctum, non per aquam. Aqua symbolum est tantum regenerationis. Deinde ait, *Non potest ingredi in regnum cælorum.* Quam plurimi autem ingrediuntur sine Baptismo aquæ, vt qui non potuerunt talem Baptismum suscipere. De aqua igitur Baptismi non loquitur, sed tantùm de Spiritu sancto: qui aqua sæpe in Scripturis appellatur: & quidem apud Ioh. vt, *Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent ex ventre eius. Hoc autem dixit de Spiritu, quem &c.* Ioh. 7. 38. Quare hic non datur vis regenerandi aquæ, sed soli Spiritui sancto. Hinc igitur efficitur potius, illum esse Deum. Deinde etiam si nomine aquæ accipias aquam Baptismi, non sequitur tamen eandem hic dari vim aquæ: quæ etiam Spiritui sancto. Dicimur enim renasci ex aqua, tanquam symbolo & elemento regenerationis. Ex Spiritu autem sancto, tanquam ex causa efficiente. Et aqua perfunditur corpus: Spiritu autem sancto regeneratur anima. Et (vt inquit Ambros. lib. 1. de Spiritu S. cap. 6.) In illo aquarum sepelimur elemẽto, vt renouati per Spiritum resurgamus. In aqua enim imago mortis: in Spiritu pignus vitę. Proinde concludit Ambr. Si qua igitur in aqua gratia: non ex natura aquæ, sed ex præsentia est Spiritus sancti. Quare fallacia est consequentis: Non enim sequitur. Renascimur ex aqua & ex Spiritu sancto; Ergo aqua eiusdem virtutis est, cuius & Spiritus sanctus.

V. Argumentum 10. ex Luc. 1. 35. *Spiritus sanctus superueniet in te.* Locum igitur mutauit: ac proinde circumscripta est creatura.

Respon. Negatur consecutio. Alioqui idem concluderetur de patre & de Filio, quia Christus ait, *Si quis diligit me. Ego & Pater ad eum veniemus, &c.* Iohan. 14. 23. Aduentus iste patris aut Filij, aut Spiritus sancti, corporalis & physicus non est: sed spiritualis, per nouam gratiam, qua in nobis operantur. Proinde non sequitur, illos esse circumscriptos, eoque creaturas.

Hæc sunt, quæ pro asserenda Spiritus sancti deitate aduersus hæreticos, dicenda fuerunt. Restat iam vt Tritheitarum, reliquorumque omnium, qui ὁμοουσίαν oppugnant, deliria videamus.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO PATRE, FILIO, ET SPIRITV SANCTO, PARTIS POSTERIORIS,

Liber Quintus.

Exceptionum atque Sophismatum, quæ aduersus orthodoxam de Patris, Filij & Spiritus S. ὁμοουσία fidem adferri consueuerunt, refutatio.

CAPVT I.

Superiorum repetitio, & cum sequentibus connexio. Causæ erroris Tritheitarum. Refutatio exceptionum aduersus tria priora argumenta.

IN priore huius Tractationis parte tradita, explicata & confirmata fuit tota orthodoxa, de hoc sacrosancto vnius Dei patris, Filij, & Spiritus sancti mysterio, doctrina. In hac altera manus cum hæreticis permultis, idque haud (vt confido) infeliciter conseruimus. Ac primum retulimus gladios Sabellianorum, Samosatenianorum, & Seruetianorum, in diuinas personas districtos: hoc est, eorum exceptiones & sophismata, contra pluralitatem distinctionémque personarum, patris, Filij. & Spiritus sancti, allata. Secũdò, exceptiones & sophismata Arianorum, & Eunomianorum, aduersus veram æternámque Christi Deitatẽ. Tertio, ipsa etiam Macedonianorum, omniúmque πνευματομάχων tela, quæ illi aduersus Deitatẽ Spiritus sancti iaculantur, depulsa à nobis fuerunt. Ita hactenus

hactenus asserta est ab omnibus cauillis doctrina de pluralitate & distinctione personarum; deque vera & æterna tum Christi, tum Spiritus sancti Deitate. Sed nondum est confecta pugna. Super sunt enim adhuc Tritheitæ expugnandi. Nunc igitur reliquum est, vt doctrinam περὶ τῆς ὁμοουσίας à sophismatis Tritheitarum nouorum, eorúmque imperitorum hæreticorum, vindicemus: atque ita confirmemus, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, etsi horum quisque verus est Deus, non tamen tres essentia & numero Deos esse, sed vnum duntaxat, eandemque Iehouam. Isti enim vt nobiscum fatentur Patrem verum esse Deum: Filium verum esse Deum; Spiritum sanctum verum esse Deum, & tres distinctas esse personas: ita longius progressi, à nobis in hoc dissident, quod sentiunt, Patrem, Filium, Spiritum sanctum non vnum, sed tres esse numero Deos, essentiis inter se diuersos. Ita tamen, vt Patrem maiorem reliquis excelsioremque, & verè altissimum Deum, ipsúmque αὐτόθεον prædicent: Filium vero & Spiritum sanctum Deos esse inferiores, & minimè αὐτοθέους, quippe qui suas ab alio essentias habeant. Quare quem scripturæ vnum prædicant Deum, hunc esse Patrem: non autem Patrem simul cum Filio, & Spiritu sancto.

II. Tria autem potissimùm sunt in causa, cur in tam fœdum & crassum errorem isti lapsi sint. Primum quoniam voluerunt, & non potuerunt percipere, quonam modo Christus, etiam quà Deus est, sit Mediator inter Deum & homines, si non sit alius à patre Deus, sed idem plane cum Patre Iehoua. Deinde, quia conati sunt, sed non valuerunt assequi: qui fieri possit, vt Filius sit genit⁹ ex Patris essentia, & à Patre sit distinctus: & interim tamen vna sit eademque Patris & Filij essentia: & ea re, vterque vnus & idem Deus. Denique quia nequiuerunt cogitatione comprehendere: si Pater & Filius sunt vnus & idem Deus: quomodo igitur Filius carnem assumpserit, factúsque sit homo; quin etiam Pater cum Filio factus sit homo? Ista autem conciliare non potuerunt, propterea quod imaginati sunt, sed falsò, primum quidem, nomen personæ significare quiddam essentialiter ab alio non tam distinctum, quàm etiam disiunctum, seu separatum: quemadmodum etiam apud nos persona Petri quiddam est essentialiter à persona Pauli non solum distinctum, sed etiam disiunctum. Et hoc ideò sunt imaginati: quia etiam putarunt Filium genitum esse ex Patris substantia: modo non multum diuerso à modo, quo apud nos liberi è suis nascuntur parentibus: participatione scil. cet alicuius partis substantiæ paternæ, non autem eandem & totam in se recipiendo eadem tamen & tota in Patre ipso remanente. Istud vero commenti sunt, quia etiam somniarunt, Filium ita natum esse ex Patre, vt sit extra essentiam patris, quemadmodum & nostri liberi. Neque enim percipiunt, quomodo aliquid possit ex alio generari & eius esse Filius; vt tamen in illo, à quo generatur, permaneat. Idque propterea, quòd sentiunt omnem generationem fieri πρὸς ἔξω ad extra, vt loquuntur Scholastici: nullam autem πρὸς ἔσω, ad intra. Idem dico de processione Spiritus sancti à Patre & à Filio. Atque hæc ideo fabricati sunt animo, quia essentiam diuinam sua finita mente contemplantes, non nisi finitam ante oculos sibi proponere potuerunt. Personas verò à se inuicem distinguere nequiuerunt: nisi etiam cuiusque essentiam ab alterius essentia separent. Hæ sunt præcipuæ causæ erroris Tritheitarum.

III. Sed quæ illi hactenus conciliare non potuerunt: ea nos, Dei beneficio, conciliabimus, vt spero, in ipsorum aduersus nos argumentorum refutatione. Verùm prius videndum est, quid aduersus nostra, pro ὁμοουσίᾳ Patris, Filij, & Spiritus sancti, argumenta & scripturarum testimonia excipiant: totúmque illi refellendum nobis est. Tum demum audiemus ipsorum contra sanam doctrinam sophismata: eáque, Deo fauente, breuiter & dilucide, quàm putida & puerilia sint demonstrabimus. Percurremus autem primum illa tum argumenta, tum scripturarum testimonia, quæ nos in nostra confirmatione attulimus. Deinde loca etiam alia sacrarum scripturarum, quibus alij quoque eandem ὁμοουσίαν confirmant, adferemus, & ab hæreticorum calumniis vindicabimus.

IV. Primum nostrum argumentum, ductum ab vnitate essentiæ, ita firmum est, vt nihil habeant solidi Tritheitæ, quod aduersus illud excipiant: quippe qui dant, Filium & verum esse Iehouam: (id quod & de Spiritu sancto fatentur) & genitum esse ex substantia Patris. Hinc verò necessariò efficitur, totam & eandem Patris essentiam esse in Filio: quoniam illa impartibilis est, eóque multiplex fieri non potest. Id quod & de Spiritu sancto, qui ex vtriusq; essentia (vt ipsi quoque sentiunt Tritheitæ) procedit, facile concluditur. Ita efficitur, non plures esse Iehouas, sed vnum. Tametsi vero nihil habent firmi quod excipiant: nugantur nihilominus, ne nihil dixisse videantur. Negant enim Filium ex Patre nascendo, totam eius substantiam accepisse. Verùm, vt dixi, hoc nihil aliud est, quàm nugari: cùm non respondeant ad argumentum: sed tantùm quæ volunt, dicant: quæ nolunt, negent. Argumentum autem nostrum hoc est in summa.

Si Filius genitus est ex Patris substantia, vt fatentur; habet igitur Patris substantiam. Omne enim quod generatur ex alterius substantia, illam accipiat necesse est: si non totam, saltem ex parte: vt in omni generatione liquido apparet.

Si autem habet Patris substantiam: aut totam habet, aut partem. Non partem quia diuidi non potest. Deinde non esset verus Deus, Filius. sed imperfectus.

Quis itaque non videat necessariò consequi, totam à Filio haberi, & eandem?

Hic nihil habent quod respondeant: sed tantùm, vt dixi, garriunt, & nugantur. Aiunt enim:

Non ita habet in Deo hæc Filij generatio, vt vos describitis: sed Filius genitus ex Patris substantia, vt lumen de lumine, quemadmodum est in symbolo.

Atque luminis vnius & alterius non est eadem numero essentia.

Ergo nec Filij & Patris.

Respondeo ad maiorem. Etsi Filius genitus est è Patre, vt lumen de lumine: & vt radius è sole: discrimen tamen maximum est inter huius & illius generationem. Radij enim generatio è sole ad extra est, vt loquuntur Scholastici, per emissionem lucis extra solis substantiam: idque propterea quod finitus est sol, solisque essentia, atque hinc fit, vt sint duo lumina, quanquam eadem sit & indiuisa vtriusque lux. Cæterum Filij generatio ita est Patris substantia: vt intra Patris essentiam fiat: non per emissionem vel extensionem Deitatis ad extra: sed per immanentem ineffabilémque actionem: quam generationem vocant sacræ literæ. Ratio est, quia Patris essentia infinita & immensa est. Proinde fieri nequit, vt duæ sint numero essentiæ, patris gignentis. & filij geniti. Essent enim duæ essentiæ infinitæ & immensæ, quod fieri nequit: & duo essent Dij infiniti & immensi, quod pugnat cum sacris literis. Simile igitur luminis admittimus; quia illo vtcunque adumbratur Filij generatio: quatenus scilicet fit sine corruptione: sed non simpliciter ita se habet Filij ex Patre generatio, vt radij ex sole: eam ob causam, quam paulo ante explicauimus. Ideo etsi Filius est Deus de Deo; non est tamen Deus extra Deum, sicut Radius est lumen extra lumen. Est enim Filius in patre, & pater in Filio, οὐσίᾳ.

V. Alius sic excipit: Filius genitus est è substantia Patris: hoc est, essentiatus à patre. Si verò interroges quid sit esse essentiatum? respondent essentiam ex essentia genitam esse. Quare duæ essentiæ sunt, non vna vtriusque. Sed ij dum volunt vitare Charybdim, incidunt in Scyllam. Si enim Filius genitus est è Patris substantia, vt fatentur: aut eandem accepit à patre essentiam aut diuersam. Num diuersam? At primo hoc pugnat cum eo quod concedunt, genitum esse è substantia patris. Deinde duo forent, & diuersi Dij, si duæ sint essentiæ diuinæ, diuersæ. Eandem igitur essentiam habeat necesse est. Si hoc: aut totam, aut partem. Non partem, quia impartibilis est. Totam igitur. Si totam, & eandem: æqualis itaque Patri Filius, idémque Deus. Quare manet firmissimum argumentum primum, quod ab vnitate essentiæ ductum est: ad confirmandum; Patrem, Filium & Spiritum sanctum vnum tantùm esse Iehouam: non plures. Maneat itaque fixum in animis nostris argumentum illud primum. Est enim tam firmum & certum; vt licet aliud adferri posset: hoc tamen vnum satis superque sit, ad doctrinam sanam de vno Deo, tribus personis distincto, confirmandam.

VI. Alterum quoque argumentum nostrum, ductum ab vnione personarum, non minùs firmum est, cum idem fere sit cum primo. Eadem enim omnium οὐσία, eáque immensa, causa est, cur personæ licèt distinctæ, non tamen sint à se inuicem disiunctæ: sed Pater in Filio, & Filius in Patre sit, τῇ οὐσίᾳ, ac proinde omnes vnus sint Iehoua. Quid est enim Patrem esse in Filio, & Filium in Patre aliud, quàm inseparabili essentia, vel potiùs ταυτότητι τῆς οὐσίας, esse coniunctos: eóque vnum & eundem Deum? Ab vnione igitur distinctarum personarum, Patris, Filij, & Spiritus sancti; quia illa esse non potest, nisi vna sit omnium essentia, optimè & necessariò consequitur, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, vnum tantùm esse Iehouam. Proinde ad hoc etiam argumentum nihil alicuius ponderis video, quod possit excipi. Dicam tamen quid argutulus aliquis nebulo

obiicere auderet: nempe non consequi: si Pater est in Filio, & Filius in Patre, vnam igitur esse vtriusque essentiam: ac proinde ambos vnum esse Deum. Nam etiam anima est in corpore, non sequitur tamen, vnam & eandem esse corporis & animæ naturam atque essentiam.

Resp. Sed primum magnum esse discrimen inter vtramq; locutionem: deinde etiam inter res ipsas. De anima recte dicitur, eam esse in corpore: sed non contrà, corpus esse in anima. Significatur ergo, substantiam spiritualem esse in corporali: non contrà. At de Filio & Patre: tam dicitur Filius esse in Patre, quàm Pater in Filio. Quomodo? certè persona Patris non est in persona Filij; & contrà. Non enim confusæ sunt illæ personæ & indistinctæ: cum Filius factus sit homo, non item Pater, aut Spiritus. Non potest igitur aliud significari in hac locutione, quàm eandem esse vtriusque essentiam. Vt si dicam, facultas intelligens in facultate est sentiente: & contrà: Non potest sanè intelligi, vim intelligendi esse in δυνάμει sentiendi: quia hoc est falsum. Quid aliud igitur significatur hac locutione, quàm vtriusque eandem esse essentiam, nempe Animam? dissimilis igitur admodum est locutio, superius adducta, ab argumento, quod tractamus de diuinis personis, quarum vna in altera esse dicitur, non simpliciter, sed τῷ εἶναι. Deinde res ipsæ sunt inter se valde dissidentes. Anima spiritualis est substantia: corpus, in quo illa est, substantia est corporea. vtraque finita. Possunt igitur substantiæ istæ inter se esse diuersæ: vt sunt. At de Patre & Filio non ita. Est enim vterque essentia spiritualis, æterna, perfectissima, immensa. Tales autem non possunt esse multæ, & vna in alia. Ergo quum ait Christus, *Ego in Patre*: Iohan 14. 11. quid aliud significare voluit, quàm id quod alibi: *Ego & Pater vnum sumus*; Ioh. 10. 30. nempe & Patrem vnum esse essentia, quia vna vtriusque potentia.

VII. Eiusdem generis est tertium quoque argumentum, ab immensitate sumptum. Si enim Pater immensus est sua essentia: & Filius itidem immensus: & Spiritus sanctus immensus, vt docent sacræ literæ: vnam igitur esse omnium essentiam necesse est: neque enim plures immensæ essentiæ esse possunt. Quare omnes vnus sunt essentia Deus.

Aduersus etiam hoc argumentum non video quid solidi excipi possit. Quidam tamen ad antecedens respondent: Patrem quidem sua essentia esse infinitum & immensum: sed Filium & Spiritum sanctũ etsi virtutis sunt infinitæ, essentia tamen Spiritus esse finitos. Et locos scripturarum, quibus probamus vtrumque immensum esse; & infinitum, nihil de essentia, sed tantum de virtute infinita, concludere contendunt. Quare vnum tantum essentia immensum esse Deum, Patrem: Filium autem, & Spiritum non esse illum Deum, qui est Pater.

Resp. Sed quid hoc aliud est, quàm nugari? Adsumunt enim quod controuertitur: & rationes, quibus illorũ refutamus sententiã: non diluunt. Nam quod loca, pro immensitate essentiæ Filij & Spiritus sancti allata, de immensa virtute, non autem de essentia interpretantur, vanissimum est. Christus enim duas in se naturas indicans, verbo vtitur substantiuo; *Filius hominis, qui est in cælo, &c.* Ioh. 3. 13. Vt igitur Christus substantia & natura humana in terris erat: ita diuina erat non in terris tantùm, sed etiam in cœlo. Cum enim loquatur ibi de ascensu in cœlũ reali, in cœlum autem realiter ascendatur substantia, non virtute: ergo quum ait, se esse in cœlo, cùm tamen etiam esset in terris, satis luculenter docuit, se sua essentia diuina vbique esse. Quid etiam noui & mirandi dixisset, si se sua tantùm virtute esse etiam in cœlis dixisset, qui substantia esset in terris? Annon etiam reges sua potentia sunt vbique in suis regnis? Idem de locis, quibus Spiritus sanctus docetur vbique esse, & omnia implere, dico. Deinde, Si illo dicto Hier. 23 v. 24. *Cœlum & terram Ego impleo*, euincitur, Patrem immensum esse essentia: idem de Filio Spirituque sancto concludatur necesse est. Ibi enim loquitur Iehoua in Propheta Hieremia. Quis est autem qui loquebatur in Prophetis? Spiritus Christi. 1. Petr. 1. 11. Nec minus Filius & Spiritus sanctus sunt Iehoua, quàm Pater, vt suprà fusissimè est demonstratum. Quid vero ad illud, quod diximus, respondent: si Filius non est essentia immensus, non est verus Deus: neque enim verus Deus esse potest, qui essentiæ sit finitæ, propter dictum Hierem. & alia dicta Prophetarum: præter rationes Philosophorum. Pugnantia porrò docent isti belli & acuti homines: dum dicunt, Filium virtutis esse infinitæ & immensæ, essentiæ autem finitæ. Quid est enim virtus & potentia Dei aliud, quàm essentia? Sua enim essentia est potens, sua essentia sapiens. Quod nisi concedant, in aliud absurdum recidant necesse est: nempe Deum compositum esse ex accidentibus, & ex essentia. Ergo si & dant Filium esse Deum, cumque verum, vt Scriptura tradit: & hæc velint vitare absurda: necesse est fateantur, Filium, sicut virtutis est infinitæ, ita etiam essentiæ esse infinitæ & immensæ. Idem de Spiritu sancto. Quare firmum maneat argumentum oportet: si Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sint immensi sua quisque essentia: & plures infinitæ esse non possint essentiæ: vnam esse omnium essentiam, ac proinde omnes vnum duntaxat Deum.

CAPVT II.

Confutatio exceptionum, quæ fiunt aduersus loca veteris Testamenti, pro vnitate essentiæ superius allata.

VARIVM argumentorum genus fuit, à locis Scripturarum veteris Testamenti, in quibus vnus tantum prædicatur Deus & Iehoua: & quibus disertè plures negantur dij. Cum autem & Pater sit Iehoua: & Filius Iehoua: & Spiritus sanctus Iehoua, vt Tritheitæ concedunt: euicimus, hos tres Elohim vnum esse Iehouam. Ad maiorem huius argumenti respondent: non esse verum, vnum tantum Iehouam in Scripturis prædicari. Nam & Patrem prædicari, & esse Iehouam, & Filium Iehouam; plures ergo. Vnde in Gen. Iehoua à Iehoua. Gen. 19. 24. Et apud Zach. Iehoua dixit Iehouæ. Zach. 2. 9. Ad loca Scripturarum de vno Iehoua vnóque vero Deo, aiunt ea esse de solo Patre intelligenda, quod hic ille sit summus & verus Iehoua à quo omnia: Filius etiam ipse, & Spiritus sanctus. Non posse autem vllo modo loca illa, quæ de vno Deo Israelis sunt, de Filio & Spiritu sancto intelligi, his de causis. Tum quia si nomine illius Dei Iehouæ, qui prædicatur vnus in Scripturis, intelligeretur non solus Pater, sed etiam Filius & Spiritus sanctus: ille Deus, Christi Pater esse non posset, esset enim Pater sui ipsius. Tum quia non posset inuocari; cùm careat Mediatore Christo: si nomine illius vnius Dei, qui inuocandus est, ipse quoque Filius intelligatur. Tum denique, quia implicat contradictionem, dicere, esse vnum, & plures. Hæc est prima illorum exceptio. & hanc summatim habent in disputatione Albensi, Actione primæ diei, ad primum Medij argumentum, cui exceptioni alias quoque subiiciunt.

Resp. Hic primùm diluendæ nobis sunt istæ tres rationes, quibus Antagonistæ contendunt, dicta de vno Deo in Scripturis, non posse de Filio & de Spiritu sancto intelligi: sed tantùm de Patre. Tum vero postea quam refutauero reliquas omnes, quas ad hoc nostrum argumentum adferunt exceptiones, magis ac magis veritas hæc apparebit: nempe ista loca, quæ de vno sunt Deo, minimè de solo Patre intelligi posse: sed de Filio etiam, & de Spiritu sancto omnino esse intelligenda. Atque hoc, dilutis aliis horum hominum exceptionibus, confirmabo.

II. Prima itaque ratio paralogismum habet, qui dicitur à dicto *πῇ* ad dictum *ἁπλῶς*: vel si mauis, *ὁμωνυμίας*. Vbi enim scripturæ prædicant, vnum duntaxat esse Deum Iehouam, ibi nomen Iehouæ capitur *οὐσιωδῶς* pro essentia tota diuina, non autem *ὑποστατικῶς* pro certa persona. Vt quum ait Moses, *Audi Israel, Iehoua Elohenu, Iehoua vnus est*: hoc est, *Iehoua dij nostri* (sic enim habet ad verbum) *Iehoua vnus est*: Deut 6. 4. quis non videat nomen Iehouæ ad vnam Patris personam restringi non posse? Quorsum enim obsecro, non contentus voce singulari Iehouæ, addit etiam plurale, *Elohenu*: & postea solum nomen Iehouæ repetens, ait, Iehouam esse vnum? Annon apertè docuit Moses, vno Iehouæ nomine plures nostros Elohim comprehendi? Qui autem sunt ij nostri Elohim, nisi illi, in quorum nomen Christus nos baptizati iussit? Cur nunquam dicit Moses, Elohim vnum esse: sicut semper scribit, Iehouam vnum esse, & præter hunc non esse alium: nisi vt constanter indicaret, vnum Iehouam, plures esse Elohim? Ij autem sunt, vt Christus explicauit, Pater, Filius, Spiritus S. Verè igitur dicimus, in eo Mosis dicto, & omnibus aliis similibus, non Patrem solùm, sed & Filium, & Spiritum S. contineri. Et id quidem meritò: cùm vna sit omnium essentia (est enim impartibilis) & singuli seorsim etiam Iehouæ nomine in sacris literis sæpe significentur, & disertè appellentur. At igitur (inquies) ille vnus Iehoua non est Pater Christi, contra assertionem ipsius Christi. Ioh. 8. 41. & alibi. Annon vides te iam nomen essentię, tribus personis commune, ad vnam Patris personam contrahere? Certum est, diuinam essentiam, quæ nomine Iehouæ significatur, non esse, nec dici posse Patrem Christi. Ac proinde, quatenus illo nomine Iehouæ

vnius ipsa vna significatur essentia: illum dico Iehouam non esse Patrem Christi. Cæterum, quatenus in ea essentia Pater ipse in primis continetur: ac proinde quatenus nomine Iehouæ Pater κατ' ἐξοχὴν intelligitur: illum Iehouam Patrem esse Christi ingenue confitemur, & firma fide credimus. Atque hoc sensu intelliguntur dicta Christi, Apostolique Pauli, illum vnum Deum Israëlis (nempe personam primam, quæ κατ' ἐξοχὴν Iehoua & Deus Israëlis vocatur) esse Patrem Christi. Quare vt verum est, si nomen Iehouæ simpliciter & ἀπολύτως accipiatur, illum Iehouá non esse Patrem Christi: ita falsum est, si secundum quid & personaliter, seu desinitè accipiatur pro prima persona: illum non esse Patrem Christi. Quid igitur hic est pugnantiæ, si eundem Iehouam dicamus & Patrem esse Christi, & non esse? Cùm hoc dicatur, non simpliciter, sed secundum diuersos respectus. Quatenus enim nomine Iehouæ significatur persona prima, tale Iehoua est Pater Christi. Quatenus essentia, non est Pater Christi. Est horum hominum ratio similis huic. Luminare maius de quo Genes. 1. vers. 16. est (ita loqui liceat) pater radij. Nomine igitur luminaris maioris non potest radius ipse simul cum sole intelligi. Non vides fallaciam? in Genesi enim nomine luminaris maioris non solùm corpus solare intelligitur: sed sol cum suis radiis. Quum vero dicis, luminare maius Patrem esse radij vel radiorum: nomen luminaris maioris ad solum corpus solare restringis atque contrahis.

III. Ad alteram rationem, quæ hæc fuit: In nomine Iehouæ Israëlis, qui vnus esse prædicatur, non potest comprehendi Filius, quoniam non posset inuocari: foret enim sine Mediatore iste Iehoua: facilis ex iis, quæ iam dicta sunt, fit responsio.

Si nomen Iehouæ contrahas & restringas ad Patrem, inuocamus eum semper per Filium Mediatorem. Si simpliciter pro diuina essentia, quæ est Pater, Filius, & Spiritus sanctus: hunc tamen etiam vnum Deum inuocamus per Mediatorem Filium Iesum Christum. Quid enim absurdi est, inuocare Christum per eundem Christum, sed diuersis respectibus? Christum enim vt Deum inuocamus, per eundem vero Christum, tanquam Mediatorem, seu propter eius officium id facimus. Annon Stephanus inuocauit Christum? Act. 7. 59. Per quem obsecro Mediatorem? si sine Mediatore: potest igitur inuocari ille Deus, de quo Deuter. 6. 4. sine Mediatore: quatenus in illo nomine Iehouæ inuocatur et à Filius, 1. Tim. 2. 5. Si per Mediatorem: ergo per ipsummet Christum. Christum inuocare possumus. Non est enim alius Mediator præter Christum. Ioh. 11. 41. Et Filius Iesus Christus annon inuocauit Patrem? & nunc etiam interpellat pro nobis? Rom 8. 34. per quem obsecro Mediatorem? per seipsum pro nobis passum, & quatenus ἱλασμὸς est pro peccatis nostris. Neutra igitur ratio efficit, quin in nomine Iehouæ, qui vnus tantum prædicatur, non solus Pater, sed & Filius, & Spiritus S. comprehendantur: ac proinde quin Pater, Filius, & Spiritus S. sint ille vnus Iehoua.

VI. In tertia ratione, qua dicunt implicari contradictionem, si dicamus vnú esse & plures, paralogismus admittitur, ex ignoratione Elenchi. Si idem vno & eodem respectu diceremus esse vnum & plures, vtique implicaremus contradictionem. Sed dicimus vnum esse Deum, propter essentiam, quæ vna est omnium. Plures vero propter personas, quæ inter se sint distinctæ: quatenus Filius est à Patre: Spiritus S. ab vtroque. Quare etiam in illis locis, qui ab aduersariis ex Iesa. Deut. & Iobo citantur, veluti est ille, *Ego solus extendi cœlos*: Iesa. 44. 24. nomine Dei & Iehouæ intelligitur tam Filius & Spiritus S. quàm Pater. Omnes enim simul, quatenus vna sunt essentia, eoque vnus Deus, sunt etiam vnus creator. Quanquam κατ' ἐξοχὴν Pater sicut Deus, sic etiam creator in primis dicitur. Proinde quum Iehoua dicit, *Præter me non est alius*, Iesa. 45. 6. in huiusmodi locis omnes quidem ficti dij, & omnes creaturæ excluduntur, vt à nomine Dei, ita ab opere creationis: sed nulla excluditur persona, quæ est Deus. Filius enim quatenus Deus, non est alius à Patre. Itidem & Spiritus sanctus. Ac proinde in huiusmodi locis explicandis admittitur paralogismus ἀμφιβολογίας: quoniam in talibus dictis Iehouæ nomen, Alius, non ad personas, sed ad essentiam, quæ est Deus referédum est: Non est alius (nimirū Deus) præter me, Deum Iehouam. Nam reuera non est alius Deus, aliúsve creator, quàm Deus Pater: Deus Filius: Deus Spiritus S. vnus deniq; Deus Iehoua. Ideo diligenter notanda sunt verba Non enim Iehoua, qui loquitur, ait: *Non est alius Iehoua præter me Patrem*: sed, *præter me*, nempe Iehouam. Neque si Pater loquitur, ait, Non est alia persona Iehoua, præter me, scilicet Patrem. Sed ait, *non est alius*, scilicet Iehoua. Fateamur autem Filium non esse alium Iehouam, præter, aut extra Patrem: sed vnú & eundem. Quare quòd Christus suum Patrem prædicat creatorem cœli & terræ: non inde sequitur, Christum negasse se esse creatorem cum Patre cœli & terræ: itidem & Spiritum sanctum. Etsi enim hoc prædicat de Patre, non tamen de seipso. Sicut neq; quum dicit Apostolus de Christo, Hebr. 1. 10. *Et tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*: ideo hoc negat de Patre. Fallacia igitur est consequentis. Hæc ad primam exceptionem satis.

V. Ad minorem nostri syllogismi, vbi assumpsimus, Atqui non solus Pater est Deus Iehoua, quem prædicant Scripturæ: sed & Filius, &c. *Scriptura sancta* (inquit Franciscus Dauidis) *tribuit & Filio distincte nomen Dei: sed non ideò, vt statuat Filium esse vnum cum Patre Deum: verùm vt ipsius vnigenitum prædicet, cui datum sit illud nomen Iehoua, quod est supra omne nomen*, Phil. 2. 9. *Et quòd sit ille, qui ab illo Deo* (Patre scilicet) *sit vnus Dominus, Deus fortis, Iehoua, iustitia nostra constitutus*. Ies. 9. 6. Ie. 23. 5. & 33. 16. Act. 2. 36.

Primo, Fallacia admittitur non causæ vt causæ. Causa enim, cur Filio detur nomen Dei & Iehouæ, non tantùm, vt illum, quatenus est natus ex virgine, doceat esse vnigenitum, non alicuius viri, sed Dei (sic enim accipit Franciscus Dauidis nomen vnigeniti) aut esse illum, cui datum est, hoc est, donatum sit nomen Iehouæ: aut denique quod sit ille, qui à Deo Patre sit constitutus vnus Dominus, Deus fortis, &c. sed est in primis, vt doceat eum genitum esse è substantia Patris Dei: eoq; eiusdem esse cum Patre substantiæ, Deum. Hoc inde liquet: primò, quia quas causas recenset aduersarius, propter eas nomen Dei & Iehouæ non competit in Christum: nisi postea quam homo factus est. At verò Christus Iehoua appellatus est, & vt Iehoua loquebatur in veteri etiam Testamento, ante assumptam carnem, vt sæpè à nobis demonstratum est. Alia igitur est causa, cur vocetur Deus: quia scilicet essentia & natura talis est ante omnem æternitatem. Ac mihi velim responderi, quamobrem Apostolus ad Hebr. 7. v. 3. in exemplo Melchisedeci Christum vocet, vt ἀμήτορα ita etiam ἀπάτορα? certe vt homo non est ἀπάτωρ: sed tantum ἀμήτωρ. Est igitur alterius naturæ, secundum quam Filius est Dei, sine matre. Cur verò vnigenitus appellatur? modus certè conceptionis & generationis diuersus, non est sufficiens causa, cur quis debeat præ aliis, eiusdem tamen naturæ fratribus, vocari vnigenitus. Significat enim hæc vox, eum qui inter omnes solus è substantia Patris genitus est, vt si multi essent filij alicuius principis adoptiui, vnus vero ex principe genitus, hic vnigenitus diceretur. Vnigenitus est enim ille, qui vnicus est, ex eodem patre aut matre genitus: ac proinde qui non habet fratres, ex substantia eiusdem patris vel matris genitos. Et cùm Apostolus, Col. 1. 15. vocat Christum genitum ante omnem creaturā, certe aliam indicat causam, quam Franciscus Dauidis adferat, cur vocetur vnigenitus: quia scilicet solus ante mundum conditum genitus sit è substantia Dei Patris, Ac proinde quia eiusdem est cum Patre essentiæ: eo sensu, quo antea explicatum est: eoque & vnus cum Patre Deus. Deinde falsum est quod ait, Christum fuisse constitutum Deum, & Iehouam, & quæ adducit loca, in iis nulla huius rei fit mentio. In eo verò fœde hallucinatur: cum dictum Apostoli ad Philippenses 2. 9. interpretatur de nomine Iehouæ. Quasi vero tunc primùm cœperit Christus vocari Iehoua: postea quam scilicet resurrexit à mortuis, nam etiam de Trinitariorum sententia hoc nomine fuit appellatus in veteri Testamento Filius Dei.

VI. Altera etiam exceptio adfertur ad minorem.

Etsi Christus prædicatur (inquiunt) Deus: non tamen prædicatur esse ille vnicus Deus, à quo omnia: sed tantum ille, per quem omnia. Et non potest contrarium è Scripturis ostendi.

Atqui ille Deus Israël, de quo Deuter. 6. est Deus à quo omnia. Ergo, &c. Primo adsumunt, quod est in controuersia: nempe, illum tantum esse vnicum Deum Israelis, à quo ita sunt omnia, vt per eum non sint omnia. Nam etiam ille per quem, & ille in quem omnia, sunt ille idem Deus cum eo à quo omnia, Rom. 11. 36. Damus libenter Patri, vt fonti non solùm rerum omnium, sed etiam totius Deitatis in Filio, & in Spiritu sancto, particulam, A Quo. Sed particula, Per Quem, quæ datur Filio, non tollit, quin Filius quoque sit Deus Israel: quando ea particula datur etiam nonnunquam Patri, vt antè visum est. Deinde, à quo est gratia & pax, hoc est, bona omnia spiritualia & æterna: annon etiam merito dici possunt ab eodem esse omnia temporalia & creata bona? 1. Cor. 9. Gal 1. 1 Quoties autem precatur Apostolus pacem & gratiam, tam à Filio quàm à Patre? Simpliciter igitur conuenit hæc particula; A Quo, ipsi Patri: quia ab ipso ita sunt omnia, vt etiam Filius sit ab ipso: sed secundum quid: hoc est, respectu omnium rerum creata-

..n (de iis autem loquitur Apostolus) competit etiam in Filium. est enim Filius alterum principium æternum, à quo omnia: qui tamen Filius comparatione Patris, principium est, per quod. Quare quod subdit aduersarius, particula, Per quem iudicari, Christum non esse illum Iehouam Patrem, à quo omnia: quis neget, si omnium nomine etiam Filius comprehendatur? Neq; enim Filius est Iehoua Pater, à quo etiam Filius est. Sed non sequitur: non esse simpliciter Iehouam: à quo omnia, nempe, creata: nam etiam à Filio sunt hæc omnia. Est igitur Iehoua, & quidem vnus, & idem cum Patre Christus.

VII. Subditur tertia exceptio.

Nunquam, inquiunt, legitur, Christum esse vnum Deum.

Deus autem Israël, de quo Deuter. 6. est, & prædicatur vnus Deus.

Locus igitur Deut. 6. non potest de Christo intelligi.

Quasi vero non concludatur, Christum esse vnum Deum: quum in singulari legitur, & prædicatur verus esse Deus, qui est supra omnia benedictus in secula, Rom 9. 5. Imo esse vnum & eundem Deum cum Patre euincitur, quando nominatur Deus in singulari, & de vnde eodem plane nomine, vnico, comprehenduntur personæ, iis verbis: *Nam ex eo, & per eum, & in eum sunt omnia, ipsi gloria*, Rom 11. 36. Quare primum Melij argumentum, non fuit refutatum in illa disputatione Albensi.

Hæc sunt, quæ habui dicere ad exceptionem aduersariorum: contra nostrum argumentum quartũ: quod capite tertio libri octaui fusissimè explicatum fuit. Ita manet firma propositio: loca scripturæ de vnitate Dei, non ad Patrem solum esse restringenda: sed illis ipsum quoque Filium & Spiritum sanctum contineri.

VIII. Nunc magis ac magis contendo, loca de vno Deo non posse ad solam Patris personam restringi: sed omnino necesse esse, vt de ipso quoque Filio & Spiritu sancto intelligantur. Hoc enim multis testimoniis Scripturarum planum fecimus. Eorum vero nullum legitime refutatum est: vt iam de singulis breuiter videbitur. Primus enim locus fuit ex Genes. cap. 1. vbi creatio describitur, & vnus creator Mundi. Vnus enim duntaxat creator omnium, sicut demonstratum est. Neque verò solus Pater Christi, creator est cœli & terræ: sed etiam Filius & Spiritus sanctus: vt rationes e sacris literis allatæ euincunt. Itaque efficitur, hos tres Elohim vnum esse Iehouam. Ad hæc vero nihil plane obiiciunt, quod aliquid firmitudinis & neruorum habeat. Quæ enim excipiunt aduersus hunc locum, & argumentũ, supra quàm vana sint ostendimus. Nec istæ tantum, sed reliquæ etiam, aduersus alia sacrarum literarum loca, refutatæ sunt exceptiones. Ac si quæ nondum plene sunt refutatæ, illæ faciles sunt ad refellendum. Qualis enim obsecro est illa, quam adferunt aduersus argumentum ex loco decimo, qui est Exod 4. & Numer 12. deductum? Euicimus enim Patrem, Filium, & Spiritũm sanctum, vnum & eundem esse Iehouam, propterea quod tam Filius & Spiritus sanctus, quàm Pater, sunt ille Iehoua, qui loquebatur in Mose & in Prophetis: vt abunde demonstratum est suo loco. Qui autem in Prophetis loquebatur, dicebat se solum esse Iehouam. Quid verò illi aduersus hoc argumentum? Quidam sic excipiunt: Quum Prophetæ tradunt vnum tantum esse Iehouam: intelligunt summum & altissimum Deum αὐτόθεον. Solus autem Pater est summus ille, & altissimus αὐτόθεος, Iehoua. Filius enim non est ille altissimus, sed filius Altissimi: & neque ipse, aut Spiritus sanctus est αὐτόθεος: sed Deus de Deo. Ex locis igitur, vbi Prophetæ docent vnum tantum esse Iehouam, concludi non potest. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum simul vnum esse Deum.

R. Summa nostræ responsionis aduersus hanc exceptionẽ est: vanam & falsam esse hanc distinctionem de Iehoua, seu de Deo altissimo: & de iis veris quidem, sed altissimo inferioribus. Nam scriptura talem non tradit distinctionem: contra verò docet, vnum tantum esse Deum Iehouam, extra quem nullus est Iehoua. Non enim dicit, vnũ esse maximum & supremum, extra quem nullus magnus & supremus: sed simpliciter vnũ esse Iehouam, extra quem nullus simpliciter Iehoua; nempe verus. Imo quod excipiunt, in illos ego retorqueo, hunc in modum; Ille est αὐτόθεος, qui essentiam habet principij & finis expertem. Atqui hanc habent Filius & Spiritus sanctus cum Patre communem (eandem enim à Patre communicatam habent.) Ergo non minus αὐτόθεος est Filius & Spiritus sanctus, quàm Pater.

At (inquies) Filius est Deus de Deo: & ita etiam Spiritus sanctus.

Verum est. Sed hoc sensu: Persona, quæ est Deus, de persona est, quæ Deus est: non autem essentia diuina de essen-tia est. Ita firmum manet argumentum quartum: imo omnia, quibus demonstrauimus, omnia vet. Test. de vno tantùm Deo testimonia non posse ad Patrem solum restringi: sed vt etiam ad Filium & Spiritum sanctum referantur, pro necessarium esse. Venio itaque ad exceptiones, quæ contra argumenta e nouo Testamento collecta, pro ὁμοουσίᾳ Patris, Filij, & Spiritus sancti, fieri solent.

CAPVT III.

Exceptionum aduersus loca noui Testamenti à nobis allata, pro ὁμοουσίᾳ Patris, Filij, & Spiritus sancti, refutatio.

AD primum argumentum quod attulimus ex Marc. 12. versiculo 29. & 30 ductum ab amore, quo solus Deus est amandus, ex toto scilicet corde, totáque anima & viribus: cùm hoc etiam amore amandus sit Christus, & Spiritus sanctus, nullam legi exceptionem: quemadmodum argumentum quoque ipsum à nemine, quod sciam, fuit obseruatum. Neque quidpiam vidi aduersus secundum, ex Ioh. cap. 1. collatum cum loco Malach. 3. de homine, misso à Deo, ad quod responsum non fuerit antea.

Ad tertium argumentum ex Iohan. 5. v 18. ab æqualitate, quo ostendimus Christum æqualem esse Patri. Loca itaque de vno Deo non posse de solo Patre, tanquam supremo & altissimo Deo, intelligi, sed de Filio etiam æquali, excipit Mediator: æqualitatem quidem concedens: sed hanc non ad substantiæ seu essentiæ vnitatem, verum ad virtutis æqualitatem referri à Christo ipso, contendens, Ioh. 5. 19.

Resp. Secundat, Christum esse verum Deum, vt Tritheitæ concedunt, eum hic loci loquutum esse vt Filium Dei Patris naturalem: quod de æqualitate virtutis concludit ille, ego concludo de vnitate essentiæ, hunc in modum. In Deo, propter summam eius simplicitatem, aliud non est virtus, & aliud essentia: Si igitur eadem vtriusque virtus, eadem etiam vtriusque essentia. Deinde ait Mediator, Christum ait asserere, eandem sibi esse cum Patre non solum potestatem, sed etiam voluntatem: assumo: atqui voluntas in Deo & potestas, idem sunt quod essentia. Eandem igitur concludit Christus sibi esse essentiam cum Patre. At affirmat, eam sibi esse à Patre communicatam. Ita quidem: scilicet ex Patre nascendo, ante mundi constitutionem. Et quam adfert Christus rationem, ea hoc, quod dico confirmat. Non enim ait, se similia opera facere, quæ Pater: sed eadem prorsus, & ὁμοίως. Et quæ vult Pater, eadem omnino & se velle. Eadem igitur vtriusq; voluntas, eadem virtus: proinde eadem essentia. Alij negant inde euinci, Christum verè parem & æqualem Patri esse. Sed nos tum, quum hunc locum explicaremus, tum etiam in expositione loci ad Phil. 2. v. 6. *qui: cùm in forma Dei esset*, &c. liquidò demonstrauimus, verè parem & æqualem esse Patri Filium. Proinde eiusdem esse naturæ cum patre, & ea re vnum cum patre Deum.

II. Quartum argum. ex Ioh. 10 30. *Ego & Pater vnum sumus*: firmum manet. Quæcunque enim aduersus hunc locum excipi possent, in superioribus libris refutata sunt.

Aduersus quintum argumentum ex Ioh. 15. à Spiritu sancto, qui à Patre & Filio procedit, & qui vtriusque dicitur & est Spiritus, deductum: nihil exceptum legi.

Ad sextum verò, ex Ioh. 17. de vno solo vero Deo: qui, teste Christo, est Pater, & teste Ioh. in Epist. est Christus, excipiunt quidam: alio sensu à Christo vocari Patrem illum verum & vnicum Deum: & alio à Iohãne, ipsum Filium. Hunc enim esse verum Deum, quia veram à Patre Deitatem acceperit: Patrem autem verum Deum alia etiam de causa, quia scilicet à seipso habet Deitatem: eoque hunc vocari non solum ἀληθινόν, sed etiam μόνον θεόν.

Resp. Sed hoc non soluit argumentum ex verbis Christi deductum. Statuit enim ille, vnũ tantum esse verum Deum. Etsi vero Pater à nullo est, Filius verò à Patre: essẽtia tamen, seu Deitas, qua (vt ita loquamur explicandi causa) Filius est Deus, tam à nullo est, quam etiam illa, qua Pater Deus est: est enim vna & eadem vtriusque: licet in Patre non communicata, in Filio communicata: id quod non impedit, quin eadem sit Deitas. Quare respectu Deitatis tam verus est Deus Filius, quouis sensu accipias nomen veri Dei; quàm etiam Pater. Pater ergo & Filius vnus & idem verus Deus.

Ad argumentum septimum, petitum ex Rom. 3. 30 *Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*. Non solum autem Pater, sed & Filius est Deus, qui iustificat impium: Excipitur, vnum quidem esse Deum, qui iustifica

stificat propriè & per se: & hunc esse Patrem. Christum verò dici iustificare: quia per hunc Pater iustificat.

R. Sed hoc nihil est, nisi merū & mactum effugium. Nam Christus sicut est Deus per se, & propriè: ita etiam iustificat propriè & per se: Esse autem Deum propriè, & per se, patet, quia est ἀληθινὸς Θεός, vt & Pater. Si igitur verum est, Deum, qui verus & vnus est, propriè & per se iustificare: sequitur, Christum cum Patre vnum esse Deum, quia per se, & propriè iustificat impium.

Ad octauum, ex Rom. 11. 36. vbi vnum eundemq; Deum, sic Apostolus describit, vt dicat eum esse à quo omnia, per quem omnia, & in quem omnia: non autē esse vnum Deum, à quo: alium, per quem: alium, in quem: sed vnū, & eundem à quo, & per quem, &c. Excipiunt: hic solum Patrem his tribus describi particulis, à quo, per quem, in quem.

Sed hæc interpretatio nullo nititur fundamento: & nullo simili è scripturis loco probari potest. Nunquam enim solita est scriptura eidem patri dare simul particulam, à quo, & per quem: Sæpissimè autem, vt manifestū est quum attribuit Patri particulam, A quo: dat Filio particulam, per quem.

III. Prætereo nonum, decimum, vndecimum, & duodecimum: partim quod refutatæ sint exceptiones, quæ fieri solent: partim quod aduersus quædam nullam planè legi.

Sed 13. ex 1. Ioh. 5. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, λόγος, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt.* prætermittendum non est. Excipiunt primum quidem, nomine Patris intelligi Deum: nomine λόγου Scripturam sanctam: nomine Spiritus opera Christi.

Ista, inquiunt, testantur de Iesu.

Nihil igitur facit hic locus, pro vnitate essentiæ in tribus personis.

Resp. Ad hanc exceptionem satis abunde, quum locum hunc attentemus & explicaremus, responsum est. Summa est: τὸν λόγον, hoc est, Scripturam (vt ipsi interpretantur) & Spiritum, id est, opera, quæ Christus egit, testes esse in terra, non in cælo. Deinde discrimen hic apertum fieri à Iohanne, inter πνεῦμα simpliciter, & inter πνεῦμα ἅγιον. Illud autem pro virtute, qua egit Christus miracula, accepit. Aliud ergo intelligit nomine Spiritus sancti Neque solitus est Iohannes nomine τοῦ λόγου significare scripturam sanctam, sed ipsum Dei Filium, vt initio tum Euangelij, tum Epistolæ docet.

Excipiunt deinde: Si licet sic inferre: ij tres vnum sunt: hoc est, vnus Deus: ergo sic etiam ex iis, quæ subdit de Spiritu, aqua & sanguine, quæ testificātur in terra, inferre licebit, Et ij tres vnum sunt, hoc est, vnus Deus. Vnum igitur sunt consensione testimonij, non vnitate essentiæ.

R. Magnum inter hæc est discrimen. Primùm in lectione, deinde in rebus: de Patre, λόγῳ, & Spiritu sancto ait Iohan. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι De Spiritu autem, aqua & sanguine ait: καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι Deinde tres primi sunt, Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus. Vnum autem tantùm prædicat vbique Scriptura Deum: non est igitur coacta illatio: si, quia dicuntur vnum esse, concludamus, vnum esse essentia, cùm tres sint personis, eòque vnum Deum. Tres autem alteri, Spiritus, Aqua, & Sanguis tales sunt testes, vt eorum nullus sit Deus. Non licet igitur de iis illud inferre, quod de prioribus tribus testibus. At Iohannes non loquitur ibi de vnitate essentiæ, sed de vnitate seu consensione testimonij. Nil igitur ad rem illa vestra interpretatio. Imo multum per omnem modum ad rem facit. Vnitatem enim essentiæ comprobat Ioh. vt inde appareat, ipsius etiam testimonij, vtpote vnius eiusdemque Dei, consensio. Neq; hoc est Apostolis nouum. Nam ipse etiam Apostolus Paulus confirmaturus peccatum id esse, quod fit non ex conscientia, verbo Dei temperata, generalē assumpsit thesin, dicens; *Omne quod non est ex fide peccatum est.* Rom. 14. 23. Inde enim sequitur, quod fit ex conscientia non bona, illud omne peccatum esse. Sic Ioh. scribit, hos tres vnum esse essentia, vt inde concludat, multo magis ergo vnum etiam esse testimonij consensione. Alij sic excipiunt. Vnum sunt, hoc est, vnius naturæ & voluntatis: veluti etiam omnes homines vnum sunt, hoc est vnius eiusdemq; naturæ. Sed non sequitur, esse vnum τῇ οὐσίᾳ hoc est, vnam & eandem numero essentiam, eòque vnum Deum. Verùm circumstantia loci hanc nostram interpretationem postulat. Ait enim mox de testimonio horum trium: *Si testimon um hominum accipimus, testimonium Dei,* nempe vnius, *maius est.* Cum igitur testimonium illorum trium testium vnius Dei testimonium vocet, consentanea est nostra interpretatio: vnum sunt, hoc est, vna eademque essentia, eòque vnus Deus: nempe sibi semper constans & verax.

CAPVT IV.

Refutantur exceptiones, quæ fiunt aduersus alia testimonia, ab aliis pro ὁμοουσίᾳ allata.

HACTENVS vendicata & stabilita sunt argumenta, quæ nos in medium attulimus, pro cōfirmanda vna eadémque Patris, Filij, & Spiritus sancti essentia & Deitate. Nunc celeriter percurram alia etiam testimonia, quæ ab aliis ad eandem rem adferuntur. Ea vero collegit omnia Mediator: eo igitur ordine, quo ab ipso recitantur, illa explicabimus: Multa quidem recitat, quæ propriè ad confirmandam ὁμοουσίαν horum trium non pertinent, sed tantùm ad confirmationem Deitatis Christi: quia tamen hac constabilita, verè sequitur, Christum cum Patre vnum esse Deum: quandoquidem Scriptura vnum tantùm prædicat Deum, idcirco horum illa quoque percurrenda nobis sunt, aduersus quæ exceptiones nouę & alicuius ponderis, ab isto acuto & docto homine adferuntur.

I. Omisso itaque primo, quod ille oppugnat argumento, ex ברא אלהים deducto: alterum, propter nouas ad illud exceptiones & interpretationes, permitti non potest, nec debet. Soliti sunt orthodoxi interpretes ex illis verbis, in Genes. cap. 1. 26. *Et dixit Elohim, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: vnitatem essentiæ in pluribus personis colligere. Præsertim quia postea Moses ait, Hominem ad imaginem Dei Iehouæ creatum formatúmque fuisse. Nam cap. 2. 7. sic legimus: *Formauerat igitur Iehoua hominem de limo terræ.* Vbi quos primo cap. vocauerat Elohim, eos in altero cap. vocat vnum Iehouam. Iehouæ autem nomen non de solo Patre dicitur, sed de tribus personis, ex æquo. Rectè igitur ex hoc loco concluditur, plures esse personas, Elohim, & omnes vnam esse essentiam, Iehouam.

Excipiunt: Deum alloquutum esse Angelos: non quod vsurus esset illorum opera in creando homine, neque quod ad illorum imaginem creatus sit: sed vt significaret, Angelorum ministerio fore opus illi figmento.

Resp. Sed quis non videat, quàm insulsa sit interpretatio? Deus enim loquitur de præsenti creatione hominis, non de futura opera Angelorum erga illud figmentum iam cum creatum. Deinde ad imaginem etiam illorum Elohim, id est, Angelorum, creatus esset homo. Sed esto (inquiunt) alloquatur Pater suum λόγον & suum Spiritum: concluditur quidem plures intelligi in verbo, *Faciamus* & in nomine *Nostram*: sed non concludetur vnitas essentiæ. Imo concluditur pulchrè, tum ex verbo singulari, *Et dixit*, tum ex eo quod ait cap. 1. *Et formauit Iehoua hominem de luto*: tum denique ex aliis locis veteris & noui Testamenti, in quibus Spiritus sanctus ait, hominem factum esse ad imaginem Dei, in singulari numero.

Excipiunt, clariori opus habere confirmatione dogma, de tribus personis, quæ sint vnius essentiæ. In verbis enim Mosis mentionem fieri creationis: nihil vero ibi agi, vt ostendatur vna trium personarum essentia. Clariora quidem habemus testimonia, sed tamen neque hæc sunt veritatis amantibus obscura. Neque quia Moses loquitur de creatione, sequitur illum nil ibi egisse, aut scripsisse, quo ostenderet vnam essentiam trium personarum. Imò scopus fuit Mosi, demonstrare suo populo, quisnam esset verus Deus, à quo missus fuit ad eos ex Ægypto liberandos, quique sibi dedit legem: nempe ille qui omnia creauit, & qui vnus est Iehoua, multi vero Elohim. Hoc ferit initio Geneseos, & deinde hunc stylum perpetuò continuauit. Et sic introducit Deum hunc loquentem: *Ego sum Iehoua, Eloheca, qui te eduxi, &c.* Exod. 20. 2. Et sic ipse Moses: *Audi Israel Iehoua Elohenu, Iehoua* אחד. Deut. 6. 4. Ergo sicut Exod. 20. de lege quidem in primis, quomodo fuerit data, differit: interim tamen quis etiam & qualis sit Deus, qui eam dedit, describit: Sic Genes. 1. agit quidem de creatione: interim indicat quis & qualis sit iste Deus, qui omnia creauit: plures scilicet Elohim, & vnus Iehoua: At cum manifestum sit, Prophetas interpretes fuisse Mosis, & eos nouisse Patrem Iehouam, Filium Iehouam, Spiritum sanctum Iehouam, & omnes tantùm vnum esse Iehouam: manifestum est, eos hanc cognitionem ex ipsis Mosis libris didicisse, docente illos Spiritu sancto, & Scripturas Mosis illis aperiente. Quare Mosen quoq; idem nouerit priùs necesse est.

II. Omisso etiam tertio veniamus ad quartum, ex Ioh. ex 1. 1. Quia λόγος est idem Θεὸς, qui & Pater: vnitas ergo essentiæ rectè concluditur.

Excipiunt λόγον esse Deum per communicationem Deitatis, Patrem autem ex se: non esse igitur eundem cum Patre Deum.

Resp. Esse per communicationem Deitatis: sed eiusdem & totius: ab æterno, & natura, in ipsa ineffabili æternaque generatione factam: ita vt tota, & eadé sit in Filio Deitas, quæ & in patre. Verè igitur ὁμοούσιος Patri. Qui enim est talis cum alio οὐσίας, est illi ὁμοούσιος, siue à se habeat, siue ab alio acceperit. Item sic excipiunt. Articulus præpositiuus additus nomini θεῷ, quum pro Patre capitur: vt πρὸς τὸν θεὸν ablatus autem, quum prædicatur de λόγῳ, vt καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος: indicat alium Deum esse Patrem: & alium τὸν λόγον: & illum quidem isto maiorem. Non igitur hinc concluditur ὁμουσία: sed contrarium potiùs. Verum ad hanc exceptionem suprà abundè à nobis responsum fuit.

Sed instant: Ex hoc Iohannis loco potiùs colligi duos Deos: Vnum, qui erat apud: & alium, apud quem ille erat: tantùm abest, vt hinc probetur ὁμουσία.

Duas quidem personas, quarum quæque Deus sit, colligi necesse est. Sed minime hinc efficitur, duos esse Deos: quia hoc pugnat cum Scripturis de vnitate Dei: illud autem conuenit cum eisdem de pluralitate personarum.

At vix est (inquiunt) qui hinc eliciat vnitatem essentiæ. Non elicitur quidem immediatè & per se, sed necessaria cōsecutione. Sic enim tam λόγος est Deus verus, quam Pater: & Scripturæ vbique prædicant vnum tantum esse Deum: sequitur necessario, esse vnitatem essentiæ inter vtrumque. Quare hanc confirmat Iohannes, quum tam Filium quàm Patrem vocat Deum.

Exceptiones ad quintum ex Rom. 9. 5. & ad sextum, ex 1. Ioh. 5. 20. superioribus libris refutatæ sunt. Quæ etiam aduersus septimum ex Iohan. 10. vers. 30. *Ego & Pater vnum sumus*: vna igitur οὐσία. obiici solent: ea quoq; depulsa fuerunt, & explicata. Quum enim hunc locum interpretarer, ostendi ex ipso contextu, Christum loqui de eadem manu seu potentia, Patris & sua: e qua oues non posse rapi docuit. Et argumenti, quo vtitur, rationem postulare, vt locus intelligatur de eadem, nempe sua & Patris essentia. Idem exigere vocem, vnum: esse enim Christum cum Patre perfectissime. Perfectissima autem vnitatis ratio est ὁμουσία. Paulo ante etiam diximus, si Pater & Filius, quorum vterque Deus est, sunt vnum consensione, esse etiam vnum essentia: quando in Deo propter suam simplicitatem nihil est, nisi essentia pura & simplex. Modi enim subsistendi diuersi, quibus constituuntur personæ, nihil addunt essentiæ. Proinde si vnum sunt voluntate & consensu Pater & Filius: eos omnino vnum etiam esse essentia. Nec minus diligenter responsum est ad illa, quæ aduersus locum ex 1. Iohannis 5. 7. *Et hi tres vnum sunt*: & quæ aduersus locum Matth. 28. 19. de baptismate in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti obiiciuntur.

III. Ad argumentum verò deductum ex Iohan. 14. 9. & 10. *Philippe qui videt me, videt & Patrem meum: non credis quòd ego in Patre, & Pater in me est?* Sunt igitur vnius essentiæ: sic excipiunt: virum quendam doctissimum referre hæc verba non ad diuinam Christi essentiam: sed ad modum reuelationis.

Resp. Sed si diligenter viri illius interpretationem obserues: nil contrà facere perspicies. Docet enim. Christum locutum quidem esse de modo, quo patefactus ille est nobis, & in illo pater: per virtutem scilicet Deitatis, sese in Christo exerentem: sed non negat, quin inde eliciatur vnitas essentiæ: imò apertè fatetur, dicens: *Neq; tamen perperam Patres, qui hinc testimonium sumunt, pro asserenda Christi diuinitate.* Et mox subdit quid sit Patrem esse in Christo, & Christum in Patre. dicens: *Pater in Christo esse dicitur, quia in eo habitet plena diuinitas, & virtutem suam exerit. Christus vicissim dicitur esse in Patre: quia diuina virtute se vnum cum illo esse ostendit.* Hæc ille interpres doctissimus. Docet igitur Christum quidem loqui de modo patefactionis, & quomodo possit Pater videri, vt Philippus petebat: nempe in Persona Filij in carne manifestati. Sed interim etiam tradit rem ipsam: nempe in Christo plenam esse Deitatem. Quid autem hæc est nisi essentia diuina? Et Christum ait vi huius Deitatis, sese per miracula patefacientis, declarasse, se vnum esse cum Patre. Quid autem hoc aliud est, quàm Patrem & Filium eiusdem esse Deitatis, & eandem vtriusque esse essentiam? Excipiunt etiam: Ex verbis Christi, *Ego in Patre, & Pater in me*, concludi non posse vnitatem essentiæ: quod alioqui Discipuli quoque essentiæ vnius forent cum Christo: propterea quòd eodem capite, vers. 20. sic Christus loquitur: *In illo die cognoscetis, quod ego in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.* Et iterum adducitur vir doctus in hunc locum, qui ait, Christum non simpliciter disserere de sua æterna essentia: sed diuinam illam virtutem, quæ in se fuit patefacta, commendare. Quod ad doctissimi viri interpretationem attinet, idem respondeo, quod etiam antè respondi ad primam exceptionem. Et verba illius sunt perspicua, vt non opus habeant longa explicatione: sicut alibi declarauimus. Summa est, hęc verba non fauere Arianis, aduersus veram Christi Deitatem, sicut illi abutebantur. Christū enim non loqui hîc, quatenus λόγος est Patris, & in Patre, eóq; de sua æterna essentia. Sed loqui quatenus manifestatus est in carne: eoque de virtute, qua patefactum est per miracula, & alia opera, ipsum cum Patre vnum esse: & omnem bonorum plenitudinem à Patre in hunc hominē Iesum, Mediatorem esse effusam: quæ deinde in nos per Christum deriuantur. Hunc autem esse verborum Christi sensum: nempe, Vos discipuli in illa die, ex accepta Spiritus mei & vitæ cœlestis copia, cognoscetis (hoc est, reipsa sentietis) me esse in Patre: hoc est, Omnem bonorum plenitudinem in me esse depositam. Et vos in me, nempe sentietis esse in[illegible] in me, ex participatione mei Spiritus & vitæ: Et me in vobis; nimirum esse, vt auctorem & causam vitæ in vobis cœlestis: veluti etiam radius est in sole, participatione lucis: sol in radio, vt causa lucis in radio. Sic nos in Christo, & Christus in nobis. Atque ita Christus vt homo & Mediator in Patre est: quia à Patre plenitudinem bonorum omnium, quæ in nos diffundit, accepit. At longè aliud est, Christum, quà λόγος est, esse in Patre, & Patrem in Filio: quam Solem in radio, & Radium in Sole. Nam hoc non fit nisi vnitate essentiæ: quia eadem essentia in Filio est, quæ & in Patre. Imo nisi hæc vnio Filij cum Patre essentialis præcedat, non potest altera, de qua propriè hîc loquitur, & quæ in plenitudine bonorum in Christo à Patre depositorum, & Ecclesiæ communicandorum, consistit, habere locum. Ergo necessaria illatione ex iis etiam verbis Christi: *Ego in Patre*, vnitas essentialis Filij cum Patre colligitur: quoniam ab hac pendet plenitudo bonorum cœlestium, in Christo Mediatore & distributore depositorum: qua fit, vt dicatur, etiam quà homo & Mediator, esse in Patre. Dissimilitudo certe legitima est inter subiecta quæ comparantur: hoc est, inter Christum & nos fideles: Christus Deus est: non est igitur mirum, quod Christus dicatur esse in Patre, sicut Pater in Christo: sua scilicet essentia. Nos non ita. Ideo non possumus esse in Christo, nec Christus in nobis: nisi participatione Spiritus & vitæ Christi.

IV. Alius sequitur locus in Sylua Mediatoris, qui omnino negligi non debet. Ex Philip. 2. vers. 6. vbi Christus dicitur esse in forma Dei, & æqualis Deo, confirmant Patres vnitatem essentiæ Patris & Filij. Ac quidam sic argumentantur: Filius habet æqualitatem cum Deo Patre, non rapina, vt ait Apostolus: ergo natura. Excipiunt. Non sunt hæ duæ sufficientes & solæ causæ habendi aliquid, nempe aut natura, aut raptu, potest enim aliquis habere aliquid, non natura, neque etiam raptu, sed beneficio. Vt nos Filij Dei sumus, non natura, neque raptu, sed Dei beneficio. Certe (inquit Mediator) Christus beneficio Patris sui est Deus.

Resp. Sed hoc assumptum falsum est. Est enim Filius genitus ante Mundi constitutionem ex Patris essentia. Deus de Deo: non igitur beneficio, sed natura Deus est. Cur enim nos dicimur ab Apostolo natura filij iræ? Ephes. 2. 3. quia tales nascimur, in peccatis concepti. Christus igitur quia genitus est, non factus Filius Dei, Deus: non beneficio, sed natura Filius esse Dei, & Deus, euincitur. At Christus vocat Patrem Deum suum, Iohan. 20. 17. Et Apostolus hic non eum vocat Deum, sed qui in forma Dei erat. Quasi verò non sit in Christo alia, præter diuinam, natura, cuius respectu Patrem suum vocet Deum suum. Et quasi Apostolus alibi non vocet Christum, Deum super omnia benedictum, Roman. 9. 5. & magnum Deum: Tit. 2. 13. & Deum manifestatum in carne: 1. Timoth. 3. 16. & Dominum gloriæ, 1. Cor. 2. 8. Imo quid aliud dicere voluit Apostolus, quum dixit, Christum esse in forma Dei, Philippens. 2. vers. 6. quàm esse natura Deum, & in eadem gloria ac maiestate, in qua & Pater?

At Ambrosius nomine formæ Dei intellexit specimen & exemplum diuinitatis, seu diuinæ gloriæ: quod nimirum dum in corpore humano obambularet, magna ediderit argumenta diuinitatis, miracula edendo. Ad hanc exceptionem responsum est, in refutationibus exceptionum aduersus loca noui Testamenti, vbi Christus vocatur Deus. Quare Ambrosij interpretatio, ad rem ipsam quod attinet, non pugnat cum Augustini interpretatione, vt falso imaginatur Mediator. Quòd verò subdit: Arianos facilè concessuros, Christum esse per essentiam Deum: sed hoc tantum contendere, Patrem esse peculiari quodam modo Deum, quo non est Filius. nempe quòd Pater sit Deus à se: Filius autem Deus de Deo. Longè aliter tradunt de Aria-

ns

nis Patres & Historiæ. Neque nos inficiamur, quin Pater quodam peculiari modo Deus vocetur nempe κατ' ἐξοχὴν, quia fons est totius Deitatis: & quia à nullo est, ab ipso autem sunt Filius, & Spiritus sanctus. Neque etiam inficias imus, Filium, vt vitam, sic essentiam accepisse à Patre: sed eo, quo suprà dictum est, modo: eadem, totam, ab æterno nascendo. At verba Pauli hoc sonant. *Christus, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo:* hoc est, non rapuit, seu raptu non vsurpauit sibi æqualitatem cum Deo. Omnia enim referebat ad Patrem, & omnia illi accepta ferebat: & omnem ei gloriam non sibi attribuebat. Totum hoc vt admittant, quid inde vis inferre? nunquid, Non igitur Christum esse æqualem Patri? non certe sequitur: sed admittis fallaciam non causæ vt causæ. Causa enim cur Christus non palam prædicaret se Deum esse, & æqualem Patri, & cur omnia ad Patrem solitus esset referre, non fuit, quòd is non esset & sit reuera Deus, Patri æqualis, contrarium enim docet hic Apostolus, dicens, *Cùm esset in forma Dei.* Sed causa fuit; quia celanda erat eius gloria vsque ad mortem: sicut ipse Christus iusserat Apostolis, ne gloriam, quam vidissent in transfiguratione, cuipiam reuelarent, nisi posteaquam vidissent à mortuis resurrexisse. Matth. 17.9. Firmum igitur manet argumentum, ductum ex Philip. 2. pro vera Christi cum Patre æqualitate & ὁμοουσίᾳ.

V. Argumentum quoque recitat Mediator ex Coloss. 2. 9. *In Christo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Est enim hoc apertum & firmum argumentum pro ὁμοουσίᾳ.

Nam quid est plenitudo Deitatis, nisi plena & perfecta totaque Deitas? quid vero Deitas, nisi essentia diuina?

Essentia autem diuina vna tantum est.

Christus igitur vnius & eiusdem est essentiæ cum Patre, si tota est in Christo.

Excipiunt: Non hanc esse Pauli sententiam, vt locum inhabitationis Deitatis indicet: quæ cum sit infinita; coniungi non possit cum aliqua re corporali, in vnitatem suppositi.

Resp. Neque nos dicimus, Paulum voluisse indicare locum vbi inhabitet diuinitas: quasi verò ignoremus, Deitatem nullo concludi loco: sed dicimus, Apostolum iis verbis docere, Christum verum esse Deum, verumque hominem: vt hic vnus debeat nobis sufficere, aduersus omnes religionis corruptelas, quas multi tempore Pauli conabantur inducere in Ecclesiam quasi Christus non sufficeret. Quod vero ait, Deitatem infinita cùm sit, coniungi non posse cum vlla re corporali, in vnitatem suppositi: quid hoc aliud est, quam negare τὸν λόγον, quem Iohannes ait esse Deum, factum esse carnem Ioh. 1. 14. & Deum manifestatum esse in carne, inficiari 1. Tim. 3. 16 quis audet dicere fieri non posse, quod Spiritus sanctus ait, Factum iam esse?

At excipiunt; Apostolum hic potius describere officium Christi erga suos, quàm naturam.

Vtrumque describit Apostolus, sed primò naturam, & quid sit Christus: secundò officium, in versibus sequentibus. Erat enim primò necessum, vt quid sit Christus describeretur, antequam officium explicaretur: quoniam tale Christi officium, quale Apostolus describit, præstare nemo potest nisi qui Deus sit & homo. Et particula, ὅτι, αἰτιολογικὴ, docet Apostolum loqui de ipsa Christi Deitate. Affert enim causam, cur non debeamus permittere, vt seducamur per inanem Philosophiam; ita vt aliquid addatur Christo: nimirum quia Christus non homo tantùm, sed verus etiam Deus est, ac proinde, perfectissimus seruator: ita vt qui illum habet, nihil amplius possit desiderare. Sed adhuc excipiunt. *Quod si quis contendat amplius* (inquit Mediator) *Apostolum Christi essentialem diuinitatem concludere, attendat quid Paulus ibidem loquatur*, cap. 1. 19. *In ipso*, inquit, *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga se. Voluntate igitur & complacentia Patris in Christo habitat, omnis plenitudo, omnesque thesauri sapientiæ & scientiæ sunt conditi.* Hæc ille.

Dissimilis est iste locus: cap. 1. à loco in cap. 2. In cap. 1. posteaquam declarasset, quis sit Christus quoad personam, nempe verus & æternus Dei Filius, per quem omnia condita sunt: accessit ad describendum eius munus atque officium: & ostendit, in hoc homine Christo, qui etiam Deus est, positam esse, voluntate Patris, omnem plenitudinem bonorum, vt ex ipso tanquam ex capite, ea bonorum copia fluat in Ecclesiam: hoc est, in totum corpus: Ideò primùm dixit, Christum caput esse Ecclesiæ, & primogenitum ex mortuis. Deinde mox subiecit; In eo plenitudinem omnem inhabitare. Plenitudinem quarumnam rerum? nempe vitæ, de qua ibi, & bonorum omnium.

Cap. 2. Idem facit: sed nomine plenitudinis Deitatis, aliud intellexit Apostolus, quàm copiam & abundantiam bonorum: nempe fontem ipsum omnium bonorum: Deitatem scilicet ipsam verè in Christo habitare corporaliter. Verum ad extremum subdit Mediator: Sed sic corporalem inhabitationem hic esse coniunctionem substantialem diuinitatis cum Christi humanitate: An verò ex hoc consubstantialitas demonstrari potest? præsertim ei, qui Christum diuinitatem beneficio Dei obtinere concedat? Quid nil? Primò enim euincitur, Christum non obtinuisse suam Deitatem beneficio Patris: quoniam plena Deitas nulli creaturæ communicari potest: ita vt illa creatura fiat Deus. Est quidem beneficio Patris humanitas assumpta à Filio, & cum ipsius Deitate inseparabili vinculo coniuncta: verum propter hanc coniunctionem non dicimus humanam naturam factum esse Deum. Sic enim Iesus beneficio factus esset Deus. Sed Deitas in Christo homine Deus ipse est. Is autem est ὁ λόγος, qui quoniam in Iesu σωματικῶς personali scilicet & substantiali vnione inhabitat: idcirco fit, vt tota persona Iesu Christi verus Deus esse dicatur, & sit. Hoc est vnum. Secundo: euincitur etiam cum esse Patri consubstantialem. Si enim tota diuina essentia nomine plenitudinis Deitatis significata, est in Christo: & vna tantum est diuina essentia: annon efficitur, vnam & eandem esse Patris & Filij essentiam? Aliæ quædam exceptiones aduersus hunc locum refutatæ sunt, in refutationibus exceptionum, aduersus loca pro Deitate Christi, ad locum octauum.

VI. Aliud etiam recitat Mediator argumentum, ex 1. Timoth. 3 16. *Deus manifestatus est in carne.* Item Tit. 2. 13. *Expectantes aduentum gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi.* Concedunt (inquit) aduersarij, hæc de Christo dici: sed tamen negant, eum à se Deum esse, esseque eundem essentialiter cum Patre.

Resp. Christum non esse à se Deum, bifariam intelligi potest. Aut quòd οὐσία, quam habet filius, non sit à se: hoc vero falsum est. Aut quòd Filius, qui Deus est, nō sit à se: hoc confitemur: est enim à Patre Filius. Quidnam igitur Filius aliud est, quam sua οὐσία? Realiter, vt vocant, seu τῷ εἶναι, aliud non est: sed tamen τῷ λόγῳ aliud est, vt exemplo animæ & facultatem eius sæpenumero explicatum est. Aliæ exceptiones contra hunc locum refutatæ sunt in refutationibus exceptionum, aduersus loca noui testamenti, pro Deitate Christi, ad locum nonum, & decimum.

Sequitur alius locus, nouúmque argumentum, Soli Deo fides est adhibita: *Maledictus qui confidit in homine.* Ieremias 17. 5. Sed qui confidunt Christo, non sunt execrabiles.

Excipiunt: In Christo fiduciam esse collocandam: verùm non tanquam in præcipuo auctore bonorum, sed tantùm distributore beneficiorum Dei.

Fallacia est à non causa vt causa. Neque enim sufficiens causa est, cur in Christo collocanda sit fides, quia dispensator tantùm est beneficiorum Dei. Fides enim non potest in eo, qui non sit natura Deus, collocari: quia stat scriptura aperta: *Execrabilis omnis, qui confidit in homine.* Et hæc præcipua est pars cultus diuini. Hunc autem non vult Iehoua à se in vllum alium transferri. Ergo si fides in Christo collocanda est: non tam conuenit illum esse dispensatorem beneficiorum Dei: quàm oportet esse Deum, bonorum omnium auctorem.

At est quidem (inquiunt) auctor vitæ, & vitam habet in se: verùm non à se, sed à Patre, à quo excitatus est à mortuis.

Quasi verò alia vita in Christo non sit, quàm illa quam corpus à mortuis excitatum accepit. Quid hoc aliud est, quam negare Christum esse per se viuentem? Quòd verò etiam, quà λόγος est, vitam habeat à Patre, sicut & essentiam, millies est concessum; sed hoc non impedit, quin Deus sit per se viuens, & Patri per omnia æqualis, si vnam originis rationem excipias.

Ad loca igitur de fide, quæ citat: nempe, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me:* Ioh. 12. 44. & alia id genus, quibus contendit demonstrare, Christum non esse præcipuum auctorem bonorum, sed tantùm dispensatorem, facilis est responsio: Ea omnia de se loqui Christum, tanquā de Mediatore: & hoc voluisse concludere: sicut quæcunque dispensabat vt Mediator, acceperat à Patre: sic omnia accepta esse ferenda Patri, vt fonti bonorum omnium. Ac proinde fide non esse nobis hærendum in sola Christi carne, sed penetrandum vsque in ipsam Deitatem, quam Patris nomine sæpè solebat indicare: adeóque in ipsam Patris personam, totius Deitatis fontem, & à quo fuerat missus. Imò idcirco iis, qui in se credebat, dicebat, *Qui credit in me, non credit in me,* (hominem) *sed in eum qui misit me:* vt duo indicaret vnum

se verum esse Deum, in quem solum dirigenda sit fides: alioqui se talem fidem in hominem purum non probaturum. Deinde vt significaret, se & Patrem, à quo missus erat, vnum esse Deum, vnamque diuinam essentiam. Cur enim qui credit in Christum, non credit in solum Christum, sed & in Patrem, nisi quia ambo vnus sunt atque idem Deus? Et cur qui adorat Christum, non ipsum solum, sed & Patrem adorat? Et cur ipse ait, *Qui honorat Filium, honorat Patrem?* Ioh. 5. 23. Quia scilicet Pater & Filius vnus atque idem sunt Deus: in quem vnum est credendum: qui vnus est adorandus: qui denique vnus est honore diuino afficiendus. Tantum igitur abest, vt ex his locis, quæ subijcit Mediator, possit infirmari ὁμοουσία Patris & Filij, vt potius mirum in modum confirmetur.

Ad exceptiones contra locum ex Ies. 6. responsum est superioribus libris. Item ad eas, quæ fieri solent aduersus argumentum à creatione ductum.

VII. Subditur insuper argumentum, ex Isaiæ 42. 8. vbi Iehoua ait; *Gloriam meam alteri non dabo.* Eadem est gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vna igitur & eadem omnium οὐσία.

Excipiunt; Patrem non exhæredasse quidem Filium ea gloria, quam apud illum habuit, antequam ponerentur fundamenta mundi: Ioh. 17. 5. tamen hoc etiam est verum, Patrem scilicet nemini gloriam suam dedisse: ita vt eam cum ea plenitudine habeat, cum qua & ipse Pater habet. Quid autem sit, habere cum ea plenitudine, explicant in hæc verba. Pater enim ita à se habet, vt à nemine alio Filius vt vitam à Patre habet, ita & gloriam. Non sunt igitur vnius essentiæ.

Resp. Quatenus gloria significat maiestatem & essentiam diuinam apud Iesaiam, falsum est quod aiunt, simpliciter, Patrem nemini dedisse gloriam suam cum ea plenitudine, cum qua & ipse Pater habet. Eandem enim & totam suam essentiam communicauit Filio in æterna illius generatione: vt ipse etiam fatetur Mediator. Et Apostolus ait, *In ipso habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Col. 2. 9. Quod vero subijciunt rationis loco, quia scilicet Pater eam habeat à se, Filius à Patre: hoc impedimento esse non potest quin Filius totam & eandem habeat gloriam ab æterno: quam & Pater: vt centies dictum est.

Ad exceptiones contra argumentum, ex Ies. 41. 4. & Apoc. 1. 17. *Ego sum primus & nouissimus*: responsum est. Ad illud Matth 19. 17. vbi Christus ait, *Solus Deus est bonus*: nempe per se. At Christus etiam bonus est per se. Excipiunt: Pater vt solus est immortalis, à se nimirum: Filius autem non ita, sed à Patre, quia ab ipso accipit immortalitatem: ita solus est bonus, nempe à se: Filius autem bonus, à Patre: quia bonitatem à Patre accepit.

Resp. Hæc differentia: nempe esse à se, aut ab alio, non tollit quin aliqui sint eiusdem naturæ, & perinde vnus atque alter sit talis per se, licet non à se: sicut millies dictum est. Liberi enim nostri sunt per se homines; & eiusdem naturæ nobiscum: nec tamen à se tales sunt. Hoc autem nobis satis est, si defendamus Christum & bonum esse, & Deum per se, quanquam quicquid est aut habet, totum à Patre habeat.

Ad illud, ex 2. Paralip. 6. 30. *Tu solus nosti corda filiorum hominum*: cum idem de Filio etiam dicatur, Apoc. 2. 23. Excipiunt: etsi hoc det Filio scriptura, non esse tamen confundendas personas. Sic enim complacuisse Patri, vt in Christo habitet omnis plenitudo Deitatis, omnis scientiæ, perfectionis, &c.

Resp. Quasi verò confundantur personæ, quum dicimus, Patrem, & Filium οὐσίᾳ vnum & eundem esse Deum. Et quasi, quia placuit Patri, in Christo Mediatore omnem plenitudinem inhabitare suorum bonorum & gratiarum: idcirco Christus non sit per naturam, quà λόγος est, scrutator cordium, & verus Iehoua. Ad summam: Omnia Dei attributa competunt in Christum per naturam, non per gratiam: vt antè ostensum est.

Ad illud, *Cælum & terram ego impleo, ait Dominus Deus*: Ierem. 23. 24. cùm de Christo etiam legatur, *Omnia in omnibus implet.* Ephes. 4. 10. Excipiunt: Paulum Ephes. 4 loqui de ministerio. *Christum scilicet ascendisse in altum, altum, vt impleret omnia: hoc est, vt perficeret & instauraret omnia, quæ in cælis sunt, & quæ in terris: vtque exædificaret Ciuitatem cælestem, quæ est Ecclesia.* Hæc quidam. Quibus verbis videtur significare: si posset probari, Christum esse immensum sua essentia, sicut est Pater, inde effectum iri, Christum & Deum esse & vnius eiusdem essentiæ cum Patre. Sed non posse concludi: quod locus ad Ephesios ad immensitatem essentiæ Christi minime pertineat.

Resp. Quam adfert interpretationem loci ad Ephes. probo. Sed alijs locis Scripturarum probauimus nos, Christum, quà λόγος est, verè esse sua essentia immensum. Et ad exceptiones contra hanc immensitatem responsum est suprà. Quare firmum manet argumentum ab immensitate, pro ὁμοουσίᾳ.

Prætereo, quæ excipiunt ad argumentum, ductum ex Ies. 9. 6. vbi Filius Pater æternitatis appellatur. Item, quæ scribunt ad argumentum, ex 1. Corinth. 1. 24. vbi Christus Sapientia Patris vocatur. Quæ item adferuntur aduersus argumentum inde deductum, quod quicquid habet Pater, idem etiam habeat Filius. Partim enim ad hæc responsum est: partim argumenta nostra non sunt, sed nescio quorum: eaque inepta ad ὁμοουσίαν probandam.

VIII. Adfertur à nostris locus etiam ex Malach. 3. 10. de domo Iehouæ, quam Christus quoque ex Iesa. dicit esse suam domum: Malach. 21. 13 Ies. 56. 7. Imo & Iehoua ipse idem testificatur per Malachiam, dicens, *Veniet Dominator (Messias) ad templum suum*, Malach 3. 1. Est igitur Christus Deus: & quidem ille Deus, qui dixit per Iesaiam suam esse domum. Quare cùm constet hunc esse Patrem: patet etiam, Filium vnum & eundem esse Deum cum Patre.

Excipiunt aduersarij. Non ideo templum Deo Iehouæ dicatum appellari Christo templum suum, neque à Malachia templum Christi, quia Christus vnus sit cum Patre Deus: sed quia Patris est legatus. Et hoc manifestum fieri ex Malachia ipso, qui Patrem omnipotentem Iehouam vocat; Christum verò legatum Patris, & nuncium fœderis. Hic manifestè discerni, mittentem Patrem, qui vocatur Iehoua à misso, qui vocatur nuncius & Angelus fœderis. Non enim dicere Iehouam, se venturum in templum suum: sed venturum Angelum fœderis.

Resp. Sicut cultus religionis totus non competit, nisi in eum, qui verus sit Deus Iehoua: Sic etiam templum non potest illi dicari, aut illius vere dici, qui non sit verus Iehoua. Quare non potuit Christus vere dicere, domum Dei domum esse suam, nisi sit Deus: hoc est certum. Ad locum vero Malachiæ quod attinet, manifestum est, ex Euangelistis. Quum ait Iehoua, *Ecce ego mitto legatum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Marc. 1. 2. Eum esse Christum, & loqui de suo præcursore Iohanne. Quum vero idem dicit; *Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, & legatus fœderis, quem vos optatis*: Aio, vt liquido apparet, Christum de se ipso loqui in tertia persona: Hebræis quoque sic interpretantibus. Quare Christum esse Iehouam exercituum. At cur legatus fœderis appellatur, si est Iehoua? Propter officium: nempe, non tam quod tanquam Propheta Patris erat Euangelium annunciaturus: quàm quod, tanquam Mediator & Pontifex, erat nouum fœdus suo sanguine confirmaturus & obsignaturus. Ex his vero apparet, Templum illud Iehouæ dicatum, Templum etiam Christi fuisse appellatum: non tam quia Christus legatus sit fœderis & Patris: quàm quòd verus est Iehoua. Est autem vnus tantùm Iehoua. Est igitur Filius cum Patre idem Iehoua.

IX. Aliud quoque adfertur ex Iohan. 14. 23. *Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Assumunt nostri: Atque hoc facere nequit is, qui non sit Deus: nempe, vt verè in omnibus illis, à quibus diligitur, inhabitet, & mansionem faciat. Neque simul in eodem habitarêt fideli Pater & Filius, nisi essent vnus atque idem Deus. Excipiunt aduersarij, ex magno quodam Theologo, mansionem Patris & Christi apud Sanctos, esse certam vtriusque cognitionem, eamque perpetuam.

Resp. Non negat ille Theologus, quin Pater & Christus verè in Sanctis, à quibus amantur, per suum Spiritum inhabitent: cùm hoc passim tradant sacræ literæ: sed hanc inhabitationem ex præcipuo eius effectu, qui est viua vtriusque cognitio, & perpetuus tum bonitatis Patris, tum redemptionis per Filium factæ sensus, indicauit, seu descripsit. Sic alius interpres doctissimus idem generaliùs expressit dicens: *Veniemus ad eum, qui me diligit*: hoc est, sentiet in se residere gratiam Dei, & magis magisque indies Dei donis augebitur. Sed alius diligentissimus sacrarum literarum examinator, minus recedens à verbis Christi, quomodo is vnà cum Patre veniat ad suos, à quibus amatur, & apud eos maneat, explicat: Christum scilicet & Patrem communi suo Spiritu venire ad eos, à quibus diligatur. Et his verbis Christum significasse illam vnionem, quam amor conciliat inter amantem & amatum. Vt enim odium disiungit animos: ita amor conciliat & vnit. Et quidem multo præstantiori modo Patrem & Filium vniri fidelibus se amantibus, quàm nostros sibi inuicem animos. Fideles enim habere in se manentem Patrem, & Filium: quò & illud pertinet Iohannis, *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* 1. Ioh. 4. 16. Non ineptè igitur concludunt multi: Christum & verum

rum esse Deum, & vnum & eundem esse Deum, cum Patre, & cum Spiritu sancto: ex eo, quod is & Pater, per Spiritum suum in cordibus piorum verè inhabitat: cuius inhabitatio nis atque mansionis certum est testimonium, viua Patris & Christi cognitio, progressusque in hac cognitione, & aliis Spiritus sancti donis.

X. Ad argumentum 19. inde deductum, quod tam Filius αὐτόθεος est: quam etiam Pater, quia etsi Filius sit à Patre, Pater vero à se ipso, hoc tamen nihil adfert impedimenti, quin Filius perinde sit per se Deus, atque Pater cum à se, vel ab alio esse, aliam naturæ speciem non constituat. Excipit Mediator, dicens: Imo qui à se est: & qui ab alio est, vnius numero essentiæ esse non possunt.

R. Pugnant quæ hic dicit Mediator, cum iis, quæ alibi scribit: vbi ait. argumentationem aliam esse indissolubilem, qua vnitas essentiæ Patris & Filij inde concluditur: quia Filius nascêdo ex Patre, eandem & totam Patris essentiam accepit. Si hæc vera sunt, vt sunt, quomodo igitur ait: Qui à se est, & qui ab alio est, eos vnius numero essentiæ esse non posse? Damus hoc in rebus creatis vtpote finitis, & in quibus aliud est, esse, & aliud essentia. At vbi essentia idem est quod esse, eaque immensa & simplicissima: ibi vnam & eandem omnino esse necesse est, tum illius qui à seipso, tum illius qui ab alio est. Quę vero subiicit de iis, qui sunt vnum specietenus, & se ait nescire, an hoc dici possit in diuinis: nihil ad rem.

Sed rursus excipit: *Pater Filium suum vocat seruum* Ies. 14 1. *Est igitur inferior patre. Et certè Filius dicit, Patrem maiorem se esse*, Io 14 28. Hæc ille. Vult inferre, Christum igitur non esse Deum: multò minus vnum eundemque cum Patre Deum.

Quasi vero non centies sit responsum, & tale responsum nunquam refutatum fuerit: nempe, Filium vocari à Patre seruum suum, propter officiũ Mediatoris, & humanæ naturæ respectu, non autem diuinæ: Et eodem etiam sensu Patrem à filio appellatum fuisse maiorem.

Aliud etiam nostrorum est argumentum: nempe, Si Filius est Dei beneficio Deus, non natura: igitur nobis licebit ei iuxta Pauli verbum dicere. 1. Cor. 4. 7. Quid Christe, habes quod non accepisti? Si omnia accepisti: igitur nô licebit tibi gloriari. Christus quoque poterit respondere: *Gratia Dei sum id quod sum*. Sunt autem hæc absurda & impia. Non est igitur beneficio Deus, sed natura. Excipiũt hæc non esse absurda. Christum enim omnia referre ad Patrem, & dicere, vitam sibi datam esse à Patre.

R. Sed quę adferunt ea non efficiunt, quin absurdum sit & impium, dicere, Christo quoque posse dici: Quid habes, ô Christe. quod non accepisti? Christus enim, qua λόγος, nihil habet aut accepit ex gratia: sed omnia habet natura. Accepit vitam & omnia à Patre, sed ab omni ęternitate, nascêdo, eoque natura: nô autem postquam natus est, eoque per gratiam. Ac quòd omnia semper solitus sit referre ad Patrem; hoc non tollit, quin quicquid est & habet Christus, quà Deus, habeat & sit natura. Solam enim originis rationẽ ostendit: & vbi sit principium & fons bonorum omnium totiusque Deitatis, monstrat: nempe in Patre. Fallacia igitur est non causæ vt causæ.

X I. Sequitur aliud argumentum. Solum Iehouam fuisse Israelis ducem, testatur Moses in suo cantico, Deut. 32. 12. Hunc autem aperte Christum nominat Apostolus. Itaque non duos, sed vnum numero Iehouam, qui solus Dux fuisse dicatur, fateamur necesse est: quamuis alia sit Patris, alia magni ipsius Angeli persona. Excipiunt: non esse nouum, vt quod Patri, idem quoque Filio tribuatur: vtpote per quem Patri visum sit administrare omnia. Vt enim creauit nos per Filium, seruauit nos per Filium, iudicabit nos per Filium: ita etiam eduxit ex Ægypto Israelitas per Filium. Est enim Christo regnum traditum à Patre, vt suo arbitrio cuncta gubernet. Non quòd Pater interim sit otiosus: sed Christus nobis ponitur ob oculos, tanquam conspicua Dei inuisibilis imago.

Fallacia non causæ vt causæ. Causa enim cur quæ attribuuntur Patri, attribuantur eadem etiam Filio, non tam ea est, quia Pater per Filium operatur; quàm quia Filius eadem operatur ὁμοίως quæ & Pater. Io. 5. 19. Ac proinde, vt intelligamus, Christum cum Patre vnum esse, atque eũdem creatorem, conseruatorem, operatorem, seruatorem, iudicem: denique Iehouam. Sed per Filium dicitur Pater operari, vt ordo personarum, origoque indicetur: & intelligamus, Patrem, sicut principium est totius deitatis, sic etiam esse principium omnium diuinarum actionum. Sed denuò excipiunt, si eadem esset Filij essentia, quæ Patris: certe Filius quoque diceretur creare, redimere, & alia facere per Patrem: quod tamen à nemine dicitur. Negatur sequela.

Etsi enim eadem est essentia Filij, quæ Patris: descrimen tamen hoc est inter Patrem & Filium: quòd Pater eam à se habet, Filius autem à Patre. Ratio autem, cur Pater dicatur per Filium agere omnia, est (vt paulo ante dixi) vt significetur ordo personarum, atque origo: & ita intelligamus, Patrẽ esse principium, vt Deitatis, in Filio, & Spiritu sancto, sic etiam actionum. Quare sicut rectè dicitur Pater operari omnia per Filium: sic dici non potest Filius operari per Patrem: quia Pater à Filio non est, sed Filius ex Patre.

X I I. Est præterea aliud argumentum, quo etiam nos vsi sumus: nempe ex illis veteris Testamenti locis vbi de vno Iehoua aliqua prædicantur, & deinde eadem in nouo de Christo repetuntur, & ab Apostolis ad Christum accômodantur. Inde enim concluditur, non solum Christum esse Iehouam sed esse cum Patre illum vnum Iehouam, de quo illa omnia prædicantur in veteri Testamento, vt apud Ies. 45. 23. Deus Iehoua ait, *Mihi curuabitur omne genu*. Atqui ipse est Christus, teste Apostolo ad Rom. 14 11.

Excipiunt primò: ad hoc argumentum esse responsum ab Ochino & Cassanouio: & omnia hæc testimonia sigillatim & accurate fuisse confutata.

R. Cassanouij librum non legi. Ad Bernardinum verò Ochinum quod attinet, vidimus suprà, quàm accuratæ sint illius refutationes.

Excipiunt secundò: ex eo, quòd pluribus attribuitur aliquod vnum, non inde effici posse vnam esse illorum plurium essentiam. Et peccari hic à nostris in secunda figura syllogismorum: quod ex vtraque propositione affirmata argumententur: vt, Pater est seruator; & Filius seruator. Pater igitur & Filius vnius sunt essentiæ. Item, Patri flectetur omne genu: Filio quoque. Sunt igitur idem Iehoua. Ex iis enim inferri non licere: aut Filium esse Patrem, aut eandem esse vtriusque essentiam. Et admitti paralogismum, qui non causa, vt causa dicitur. Non enim vnitatem essentiæ Patris cum Filio causam esse, quamobrem multa vtrique tribuantur: sed hanc esse causam, quia cum Pater in se vitam habeat, dederit etiam Filio, vt vitam habeat in se ipso, & vt esset Deus de Deo: idcirco etiam dedisse eidem Filio omnia alia, quæ habet ipse Pater. Simile adfert: Nonne Sol (inquit) est, qui & calefacit, & illuminat hunc orbem sublunarem? Nonne radij quoque solares & calefaciunt & illuminant? verumtamen, quia radij à sole oriuntur: sequitur eos, vt essentiam, ita omnia à sole habere. Ad eundem modum (inquit) de λόγῳ dicendum esse videtur. Qui cùm sit Filius Dei naturalis & vnigenitus; iure suo & Deus est, & vita æterna, vt 1 Ioh. 5. Quid igitur miri, si omnia ei tribuantur, quæ tribuũtur Patri? sed tamen dissimiliter. Pater enim à nemine habet nisi à seipso quicquid habet: Filius vero à Patre. Exemplis vero aliquot scripturarum confirmat: omnia attribuenda esse Patri, vt auctori omnium: ab illo autem ad Filium eadem profluere. Verum inde colligi vtriusque consubstantialitatem non posse. Non enim hæc & Patri & Filio tribui ob essentiæ vnitatem: sed quia Pater per Filium cuncta regit & administrat.

R. Quod ait: Ex eo, quod ex pluribus aliquod vnum attribuitur: non inde effici posse, vnam esse omnium essentiam. Propositio hæc similis est illi, quam alibi habet: Ab vnitate effectus, non posse colligi vnitatem causarum. Vt autem ad hanc responsum est: ita responsum esto ad istam alteram. Breuiter tamen hic etiam dico: propositionem hanc Mediatoris non esse simpliciter veram. Quum enim illud vnũ, quod multis attribuitur est essentiale: & hoc illis multis attribuitur ex æquo, hoc est, per se, & non vni per se, alteri verò per accidens: tũc certè efficitur, omnes illos plures eiusdem naturæ. Vt si tam Petro quàm Paulo ex æquo attribuatur quod rideat, vel facultatem habeat ridendi: quis non inde videat consequi, vtrumque eiusdem naturæ, humanæ scilicet? Quamobrem? Quia facultas ridendi proprietas est essentialis ipsius hominis: & non nisi in humanam potest competere naturam. Et (vt in simili allato à Mediatore persistam.) Si tam Radijs quàm soli attribuitur per se, quod illuminent orbem sublunarem, & calefaciant omnia. Annon sequitur, tam radios quàm solem eiusdem esse naturæ: & vnum eandemque esse horum & illius lucem? Omnino. Ratio est: quia illuminata totum sublunarem orbem, & simul etiam calefacere, in solam lucem solarem competit. Ita etiam quum attributa Dei essentialia, & quæ non possunt competere nisi in Deum, tam Filio quàm Patri attribuuntur: vt est, creare ex nihilo, esse immensum & omnia implere, esse primum & nouissimum Deum, esse eum, quem omnes debeant adorare, & alia id genus: Annõ tũc sequitur, Filium & Patrem, eiusdem esse Deitatis, eoque essentiæ diuinæ? Quod si excipias: non ex æquo hæc attribui Patri & Filio: sed Patri primo, quia ex se: Filio

autem secundariò, quia à Patre hæc habet. Respon[illegible] faci lis est: attribui quidem primo Patri, deinde Filio respectu ordinis atque originis: & ideo, quia Pater est principaliter Deus: sed hoc discrimen non [illegible] tuere diuersam naturæ & essentiæ speciem. Ad id quod dicit, peccari à nostris in forma syllogistica, merum est effugium, si non est etiam calumnia. An non hic est bonus syllogismus.

Ille, qui dicit, seu, Quicunque vere dicit, Ego Iehoua, primus & nouissimus, cui flectetur omne genu: is verus est & vnicus Iehoua.

Atqui non solùm Pater, sed & Filius est ille, qui hæc dicit, & de quo hæc prædicantur: testibus Apostolis.

Ergo Pater & Filius est iste Iehoua vnus & verus, qui locutus est per Prophetas.

Quid in hoc syllogismo desiderari potest? quid inest paralogismi? Tertio, quod dicit in huiusmodi argumentationibus poni id quod non est causa, pro causa: falsum est: imo hæc est causa, cur Apostoli eadem tribuant Christo, quæ Patri sunt attributa: nempe, quia nouerunt, & ita etiam prædicare aliis voluerunt, Christum esse verum, & quidem vnum & eundem cum Patre Iehouam. Cur enim (vt vnum adferam exemplum) Apostolus illud quod de Iehoua cecinerat Dauid, *Et tu, Iehoua, initio terram fundasti*, ad Christum accommodat? Hebr. 1. 10. Psalm. 102. 26. Certe vt scopum suum confirmet: Christum esse talem Dei Filium, qui verus sit Deus, verusque Iehoua. Non igitur nostri, qui [illegible] hæc citant loca ad stabiliendam veram Christi Deitatem, eoque ὁμοουσίαν cum Patre, admittunt paralogismum, qui dici[illegible] non causa vt causa: quoniam eam etiam ob causam ab Apostolis ad Christum accommodantur, propter quam à nostris citantur. Ita optimè efficitur, & perspicue apparet, vnitatem essentiæ Patris & Filij veram esse causam, cur quæ Patri essentialia, eadem etiam Filio attribuantur. Imo admitto quod ait Mediator: nempe, hanc esse causam, cur quæ Patri attribuantur in veteri Testamento, eadem etiam Christo attribuantur in nouo: nempe, quia Pater dedit Filio hanc vitam & Deitatem, ideirco etiam voluisse, vt reliqua, quæ habet, eidem attribuerentur. Quid autem obiecto hoc aliud est, quàm ideo hæc attribui Christo, quæ & Patri, vt pateat huic Christo prius à Patre (in æterna scilicet generatione) traditam fuisse vitam, & vt esset Deus de Deo? Simile etiam Solis, & radiorum libenter amplector: nempe ideo attribui radiis, quod illuminent & calefaciant, sicut Sol, quia sicut oriuntur à Sole, & essentiam ab eo habent, sic etiam reliqua ab eo habent omnia. At quid concludit: eodem nimirum modo dicendum esse de Λόγῳ: nempe, quod cum sit Filius Dei naturalis & vnigenitus, iure suo sit & Deus, & vita æterna: ac proinde merito illi tribui, quæ & Patri: totum hoc facit ad rem nostram, nempe, non illi hæc tribui, quia legatus tantùm Patris est: neque quia instrumentum sit, per quod operatus sit Pater: sed quia verus est & naturalis Dei Filius: eoque verus Deus. Is autem non potest esse nisi vnus. Quod porro subdit differentiæ causa, dicens. Sed tamen dissimiliter: nempe eadem attribuuntur Filio, quæ Patri: & explicationem adfert, dicens: Quia Pater à nemine, nisi à seipso habet, quicquid habet: Filius vero à Patre. Dicit men hoc vt iam dictum est non semel, non tollit, quin vna sit & eadem Patris & Filij Deitas: ac proinde dico, tam essentialiter ea attribui Filio, quàm Patri. Ad extremum vero, quod ait: Hæc Patri & Filio non attribui ob essentiæ vnitatem, sed quia Pater per Filium omnia regit & administrat, longè diuersum est ab eo, quod paulo ante dixit, nempe; ideo hæc attribui Filio, quæ & Patri, quia Pater dedit ei, vt vitam habeat in seipso: & vt sit Deus de Deo: quasi dicat, Quia Deus est non minus quam Pater: quanquam Pater à se, & non ab alio; Filius autem à Patre. Hanc primam, vt legitimam causam, amplector: imo etiam alteram, quatenus pendet à prima. Ideo enim Pater omnia agit per Filium, & hac de causa attribui vult illi, quod & sibi: quia Filius eadem habet à Patre essentiam & Deitatem, quam & Pater. Neque enim per Filium possent fieri hæc, quæ Pater dicitur agere per illum, nisi eandem haberet potentiam & essentiam, quam & Pater: sicut neque sol per radios illuminaret, nisi radij à sole haberent eandem lucem, quam & sol. Summa: Etiam de sententia Mediatoris, ex iis locis veteris Testamenti ad Christum accommodatis, efficitur, Christum verum esse Deum, quanquam Deum de Deo: quia quæ attribuuntur Patri, eadem etiam Filio attribuuntur. Hoc nobis est satis obtinuisse. Hinc vero sequitur, Filium ita ὁμοούσιον esse Patri, vt sit vnus cum Patre Deus, qui vnus tantum est verus Deus.

XIII. Sequitur aliud nostrum argumentum apud Mediatorem: Christus suam cum Patre consubstantialitem probat miraculis, quæ faciebat dicens Ioh. 14. v. 11. *Credite mihi quod ego in Patre, & Pater in me. Sin minus, propter [illegible] credite.*

Excipiunt primò. Etsi maxima edidit miracula C[illegible] tam[illegible] non eum inde fuisse vel ab Apostolis, vel ab aliis [illegible] dæis agnitum pro Deo; sed tantum aut pro Magistro [illegible] quo Deus esset: aut pro magno Propheta: aut ad [illegible] pro Filio Dei, vt ipse se vocabat. Nouerunt enim o[illegible] miraculis deitatem non posse concludi.

R. Abunde suprà ad hanc, & ad alias aliquot a[illegible] hoc argumentum exceptiones responsum est. Neque [illegible] quod addam, nisi vt respondeam ad alia quæ [illegible] obiicit Mediator. Cùm enim demonstrauerint nostri, [illegible] raculis nouisse Christum permultos, & ideo con[illegible] se, eum esse verum, magnum, & super omnia D[illegible] cepte aduersarij: Et si Christum multi prædicarunt D[illegible] Deum super omnia benedictũ: Deum magnũ: Deum [illegible] nunquam tamen aut ipse Christus equalitatem [illegible] cum [illegible] tre sumsisse legitur: multò minus consubstantiali[illegible] minem etiam esse aut Euangelistarum aut Apost[illegible] eius rei faciat mentionem.

Quod ad ipsum Christum attinet: quoties d[illegible] Filium esse Dei proprium, & ex Patre natum: toties dico illum [illegible] dicauisse, se æqualem esse Patri natura diuina: & e[illegible] cum Patre esse naturæ atque essentiæ. Hoc enim n[illegible] sequitur, & indicatur: nempe, si aliquem dica[illegible] filium esse a-licuius naturalem & proprium, eum esse eiusdem [illegible] naturæ, cuius dicitur proprius esse Filius. Vti cu[illegible] nostros è nobis genitos esse dicimus: simul e[illegible] mus, eos eiusdem nobiscum esse naturæ, & ea[illegible] nobis. Hoc optimè intellexerunt Iudæi. Qui[illegible] vidissent & audiuissent, quæ Christus gessisset, & [illegible] set, indignè ferebant, quod Deum suum diceret [illegible] æqualem se faciens Deo. Ioh. 5. 18.

At hoc dixerunt (inquit Mediator) per calumniam.

Si per calumniam hoc dixissent, eam certè à se d[illegible] Christus, tanquam Blasphemiam in Deum: sed [illegible] imò potius confirmauit: vt liquet ex contextu. H[illegible] spectant testimonia Christi Ioh. 10. 30. *Ego & Pater [illegible] mus*: neque vnum sunt accidente, ergo οὐσίᾳ. Item I[illegible] 11. *Ego in Patre*: non persona, ergo οὐσίᾳ. Ad Apo[illegible] attinet: quoties prædicarunt illum Deum esse su[illegible] benedictum: Deum magnum: Deum verum: & qu[illegible] veteris Testamenti, de Iehoua ad illum accomm[illegible] cuerunt, eum esse Iehouam: toties etiam illum præ[illegible] æqualem Patri, & vnum cum Patre Deum. Norunt [illegible] ex parte, & prædicarunt semper vnum tantum e[illegible] & plures Deos esse non posse. Altera ex parte præd[illegible] Patrem verum Deum. Quid igitur aliud crede[illegible] runt, quam Filium ita esse ὁμοούσιον Patri, vt vnus [illegible] Patre Deus?

XIV. Sed ad hoc argumentum excipit M[illegible] & ait: (volo enim referre singula eius verba.) [illegible] *omnibus fere in hac disputatione vsurpatur. Cùm [illegible] tialitas in sacris Scripturis, verbis disertis n[illegible] qui ex quibus elici solet, multis c[illegible] collectionem, tanquam ad extremum falsi[illegible] um, ab [illegible] tur. Verùm mihi, qui non tantùm interpretis, sed [illegible] personam suscepi, diligentius in hanc collectionem inqu[illegible]* Hæc ille.

Hactenus autem nil dixit, quod postulet à nobis [illegible] sionem. Postea subdit, huius collectionis, seu a[illegible] stri vim in hoc syllogismo conspici posse.

Qui Deus est, est idem essentialiter cum D[illegible]

Filius Dei Deus est. Ergo, &c.

Maiorem propositionem ait posse facilè re[illegible], [illegible] Psalmi, quæ à Christo recitantur, *Ego dixi, d[illegible]* Hactenus bene. Non enim simpliciter quicunque Deu[illegible] & est, nempe secundum quid, is idem est essentialiter [illegible] Patre. Mox vero addit, *Quod si in maiore addas, natura* [illegible] *propositio.*

Qui Deus est natura, seu essentia, is vnus est cum Patre Deus.

Christus est Deus natura. Ergo, &c.

Sumitur pro concesso id, quod probandum est. Non enim Filius Dei est natura Deus: sed participatione & communicatione Deitatis à Deo Patre. Hæc ille.

Audis blasphemiam? nisi fortè illum duntax[illegible] esse Natura Deum, qui nulla ratione, sit ex [illegible] Deus de Deo. Sed tum falsum assumeret. Quare [illegible] dendum nobis est. Dico igitur principio, C[illegible] esse natura. Ille enim natura talis est, qualis na[illegible] non ideo nos natura sumus homines, quia [illegible] nes? Et natura Filij iræ, quia tales nascimur [illegible] λόγος natus est Deus. Est enim genitus à [illegible] sentia Patris: vt iam abunde demonstratum est. Q[illegible]

etiam

etiam dicis ô Mediator, Christum Deum esse participatione & communicatione Deitatis: si nomine Deitatis intelligis diuinam essentiam & hanc communicatam fatear ab æterno in ipsa Filij generatione, éamque totam & eandem quam Pater habet, amplectimur dictum. Quid vero hinc clarius sequitur quam Filium natura esse Deum, & Patri ὁμοούσιον? Quod si intelligis nomine Deitatis donorum Dei plenitudinem, vt videris te ipsum declarare: negamus, hoc duntaxat modo Christum esse Deum. Quod igitur ais, in propositione hac, Atqui Christus Deus est natura, assumi pro concesso id, quod est probandum: non est omnino verum. Cum Tritheitis enim disputamus. Hi autem (nisi nos fallant) admittunt, Christum Λόγον genitum esse e substantia Patris ante mundi constitutionem: ac proinde natura Deum etiam fateantur necesse est, vt & fateri videntur. Sed & si qui sint (vt Ariani omnes) qui non fateantur: fateri tamen cogantur, aut apertæ veritati resistere, vt omnes, qui in Spiritum sanctum peccare dicuntur Iohann. 5. 20. Quomodo enim verus est Deus, si non est natura Deus? Et Apostolus Galatis exprobrat, quòd aliquando seruierint iis, qui natura non sunt dij. Gal. 4. 8. Vrget autem vt seruiant Christo, quem vbique prædicat Deum. Apostolus igitur non agnouit Christum pro tali Deo, qualem tu esse dicis; nempe non natura, sed participatione Deitatis: hoc est, diuinorum. Quod si discrimen tantum statuis hoc inter Patrem & Filium: quod Pater sit Deus à seipso, Filius autem communicatione eiusdem Deitatis, & quidem totius, quam habet Pater: hoc, vt millies dictum est, non tollit, quin Christus sit verus & natura Deus. Verum aliter sentire de Christo is homo videtur. Subit enim: *Dices adhuc aliquis, Christum ad hunc modum* (nempe si sit Deus non natura, sed participatione Deitatis) *nihil præter homines pios & eos qui sunt in magistratu habere: Quia & ipsi participatione donorum sibi concessorum dicuntur dij.* Hæc sibi obiicit Mediator. In quibus verbis apparet, quid suprà participatione Deitatis intellexerit: donorum scilicet, non essentiæ participationem. Idem sibi respondens subdit. *Responsio (inquit) facilis est. Est enim Christus infinitè excellentius Deus, quàm vllæ creaturæ. Data est illi potestas omnis in cælo & in terra.* Matth. 28. 18. *Donatum est illi nomen, quod est super omne nomen, in quo omne genu flectitur.* Phil. 2. 9. *Pater ei dedit omne iudicium,* Ioh. 5. 22. *Et aliis quidem Spiritus datus est ad mensuram, Christo non ad mensuram.* Ioh. 3. 34. *In ipso enim habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Col. 2. 9. *Quamuis itaque Christus beneficio, non natura sit Deus: Apostolorum tamen perfectionem longissimè superauit, quorum mentem & animum aperuit [illegible] spiritu, quos intrinsecus illustrauit, inflammauit, [illegible]. Apostoli autem Christi erant ministri; & quidem Christo in eis [illegible]entes, vt inquit Paulus. An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur, Christi? 2. Cor. 13. 3. Adhæc Apostoli baptizabant aqua: Christus spiritu sancto. Quod Ioh. Baptista testatur de se loquendo,* Ioh. 1. 33. *Paulus reprehendens Corinthios, quod Baptismum suum iactarent; Num quis (inquit) in Pauli nomine baptizati estis? numquid Paulus pro vobis crucifixus est?* 1. Cor. 1. 13. *Hinc apparet, quantum Christus excellat omnibus Apostolis.* Hic est finis verborum nostri Mediatoris. Si hæc scribit, quod ita sentiat, apertè Arianus est. Christum enim [illegible] facit creaturam. Si referre quid alij dicant, vel possint dicere: debuisset hoc ad finem saltem capitis significare, & se aliter sentire, protestari. Verum est librum non esse impressum: quæ causa est, cur nomini auctoris pepercerim: quia tamen descriptus in manu [illegible] peruenit: coactus fui, pro mea etiam virili parte, quæ refutanda erant refutare. De homine ipso spero meliora.

Cæterum [illegible] vidimus, quantum valeant Hæreticorum exceptiones, aduersus argumenta nostra & nostrorum, pro ὁμοουσίᾳ Patris, Filij, & Spiritus sancti. Proinde firmæ manent [illegible]ones, quibus demonstratum est, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum ita esse ὁμοουσίους: vt non sint tres dij, sed [illegible] duntaxat essentia Deus.

Nunc aliquot [illegible] sophismata, contra hanc sanam orthodoxam [illegible] doctrinam, refutanda nobis sunt. Præcipua tantum accipiam, ne nimis & inutiliter excrescat liber.

CAPVT V.

Responsio ad sophismata, quæ Tritheitæ ex aliquot Scripturarum locis malè intellectis adferunt, contra ὁμοουσίαν Patris, Filij & Spiritus sancti.

NON minus [illegible] sunt Tritheitæ, in excogitandis sophismatis, ad euertendam (si Deo placeat) ὁμοουσίαν Patris, Filij, & Spiritus sancti: quàm fuerint in exceptionibus aduersus ea, quæ nos pro ὁμοουσίᾳ adferre solemus, inueniendis. Sed neque etiam minùs infeliciter ista cadent, quàm illæ ceciderunt: quippe quæ nihil habent firmitudinis. Quid enim aduersus veritatem [illegible] inueniri potest?

Adferunt autem [illegible] loco testimonia sacrarum literarum, sed contorta. Deinde voces quasdam Ecclesiasticas, & Patrum auctoritates: sed perperam, & peruersè intellectas. Postremò humanas quasdam rationes, sed valdè ineptas. Expediam me quàm citissimè potero, ex iis, quæ maioris momenti esse videntur. Reliqua sunt contemnenda.

Ac primùm quidem examinanda nobis sunt, quæ è scripturis adferunt testimonia, & deducunt argumenta.

I. Primum argumentum ducunt ex locis, in quibus legitur homo factus esse ad imaginem Elohim, & Iehouæ, Genes. 1. 26. Legitur Elohim dixisse in plurali, tanquam multos alloquens: *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Postea verò ait Moses: *Et creauit* אלהים *hominem ad imaginem suam, ad imaginem Elohim creauit eum.* Vbique autem scriptura tradit, ad imaginem Dei Iehouæ creatum esse hominem. Sunt igitur multi dij Iehouæ.

Resp. Vitiosum est argumentum in forma. Si rectè componas Argumentum, facile apparebit eius fallacia. Argumentum tale est.

Illi, ad quorum imaginem creatus est homo, multi sunt: creatus est enim homo ad imaginem אלהים Et in plurali legitur dixisse אלהים, *Faciamus hominem ad imaginem nostram.*

Atqui homo creatus est ad imaginem Dei Iehouæ: hoc passim docent scripturæ. Vtraque propositio vera est. Quid verò ex iis obsecro inferri potest? num, ergo multi sunt Dij Iehouæ? minimè: quia plus foret in conclusione, quàm in præmissis. Sed hoc optime infertur.

Ergo Deus Iehoua, ad cuius imaginem creatus est homo, est multi. Quomodo verò multi, si vnus? vnus Iehoua; & multi Elohim. Hoc autem quid aliud est, quàm vnum esse essentia (hoc enim significat Iehoua) & plures personis? hoc enim significat nomen Elohim, potentes, seu potentias, δυνάμεις. Vt etiam multæ sunt δυνάμεις animæ, & anima vna. Tantum igitur abest, vt hoc primum argumentum euertat nostram doctrinam, de vnitate essentiæ, & pluralitate personarum: vt eam potius stabiliat.

II. Secundum argumentum, à locis vbi duo videntur, aut plures nominari Iehouæ, inter se distincti, vt Gen. 19. 24. *Et pluit Iehoua super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem, à Iehoua è cælis.* Iustinus etiam ex hoc loco probauit, præter patrem, Filium etiam esse Iehouam: in Dialogo cum Tryphone. Item Zachar. 2. 9. Iehoua ait; *Et scietis quod Iehoua miserit me.* Est igitur ibi vnus Iehoua, missus: alter mittens. Et alia huiusmodi inueniuntur in scripturis.

Resp. Primum: Ex huiusmodi locis nil aliud potest concludi, nisi plures esse, qui vocentur nomine Iehouæ, & verè etiam sint Iehoua. Hoc verò damus; nam & pater mittens Iehoua est: & Filius missus Iehoua est. Sed non inde concludi vnquam poterit, esse igitur plures essentialiter Iehouas. Possunt enim esse, vt reuera sunt, plures personis; propter plures & diuersos subsistendi modos: vt non sit necesse inferre: Ergo plures sunt essentialiter seu essentiis. Alioqui quomodo cohærerent hi loci cū illo dicto, *Iehoua Elohenu, Iehoua vnus est?* Deut. 6. 4. Sed bene hoc modo conciliantur, si dicamus: Vnum esse Iehouam essentia, id quod propriè significat nomen Iehouæ: & plures esse personis, quæ indicantur nomine אלהים.

Secundo, ad locum Genes. Speciatim respondeo, ex doctissimi cuiusdam Interpretis sententia: non ibi duos Iehouas, sed repeti nomen eiusdem Iehouæ: vt significetur, Iehouam pluisse hunc ignem & sulphur immediatè per seipsum, extra ordinem naturæ. Quasi dicat, *Pluit Iehoua à Iehoua*: hoc est, à seipso è cœlis immediatè, non è nubibus; vt quum pluit ordinariè aquam. Videtur enim velle hac locutione innuere Moses; quum cœlum esset serenum, & nihil minus exspectaretur quàm aliqua pluuia; derepentè pluisse de cœlo sereno ignem & sulphur. Ita nihil iste locus ad probandos plures Iehouas facit. Sunt tamen qui velint, ibi esse metonymiam, vt cælum nomine eius, cuius sedes & domus esse dicitur, appelletur. Sicut quum dicimus, Venio à Consule: id est, à domo consulis. Pluit ergo Iehoua à Iehoua: hoc est, è cœlo. Quanquam si cui placet Iustini Martyris sententia in Dialogo cum Tryphone: nempe hinc elici Filium, qui pluit & Patrem, à quo pluit: nihil tamen, vt dictum est, concluserit contra ὁμοουσίαν Patris & Filij: Imo magis confirmârit. Nam pe Iehoua simpliciter ait Moses Deut. 6. 4. Illum vnum esse. Non dicit, primus Iehoua, aut altissimus, aut magnus Iehoua: sed simpliciter, *Iehoua Elohenu, Iehoua vnus est.* Atqui Pater est Iehoua: & Filius Iehoua. Genes. 19.

Zach. 2. Pater igitur & Filius vnus tantum [illegible] sunt Iehoua, non duo Iehouæ. Sed [illegible] dicuntur distinctæ personæ: [illegible] Iehoua cum [illegible] omnes simul vnus Iehoua.

III. Tertium argumentum [illegible] scripturarum in quibus vnus ille, qui prædicatur Deus, dicitur aperte esse Pater: Malach. 2. 10 *Vnus est Pater omnium.* Item Io. 17. 3. *Vt cognoscant te (Pater) esse solum illum verum Deum*, hoc est, Iehouam, Item 1. Corinth. 8. 6. *Nobis autem vnus est Deus, qui est Pater à quo omnia* Et Ephes. 4. 6. *Vnus Deus & Pater omnium.* Hos enim quatuor præcipuos locos vrgent aduersarij. Sic igitur argumentantur.

Ille vnus Deus, qui prædicatur in scripturis, est Pater tantum: vt ex supra citatis locis apparet.

Ergo cum etiam Christus sit Deus, & Spiritus sanctus Deus, non pugnat cum scripturis, neque inter se, docere & vnum esse Deum, nempe Patrem: & plures, nempe præter Patrem etiam Filium, & Spiritum sanctum.

Res. Ad hoc argum. sæpenumerò fuit à nobis responsum, & talia scripturæ loca explicata. Præsertim in refutationibus sophismatum, aduersus Deitatem Filij loco noui Testamenti 23. ex Iohan. 17 Item loco 28. ex 1 Corinth 8 videantur quæ ibi sunt dicta. Præter illa tamen nolo grauari, etiam in præsentia breuiter ad argumentum respondere. Principio antecedens negatur. Ad loca vero scripturarum, quibus illud confirmare nituntur, respondemus; torqueri scripturas & [illegible] admitti. Pater enim aliquando simpliciter accipitur pro toto (vt ita loquar) Deo, seu pro ipso Iehoua, tam Filio & Spiritu sancto, quam Patre. Sæpissime vero pro persona prima, quæ Pater Christi appellatur, & est. Iuxta priorem significationem accipitur Malach. 2. *Vnus est Pater omnium*: non dicit Pater Christi sed, *Pater omnium.* Dicitur autem Pater omnium, quia omnium creator & gubernator est. Tam Filius autem est creator & Spiritus sanctus, quam pater, vt ante ostensum est. Et sic sæpe apud [illegible] accipitur. Sic etiam ad Ephes. 4 *Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia*: suo scilicet absoluto imperio. At etiam Filius s. per omnia. Io. 3. 31. *Et per omnia*: sua scilicet vniuersali prouidentia per omnia diffusus. Rom 9. 5. At etiam Christus omnia agit Heb. 1. 3. *Et in omnibus vobis*: Coniunctione & inhabitatione, per suum Spiritum. Est autem in nobis etiam Filius cum Patre: Io. 14. 23. Ita apparet, hoc dictum Apostoli ad solam Patris personam non posse restringi.

At antea dixerat de Christo: *Vnus Dominus.*

Ibi loquutus est de Christo tantum [illegible] Mediatore, & redemptore, qui factus est omnium Dominus. vnde apud Matt. *Data mihi est omnis potestas.* Matth. 28. 18 In Act *Et fecit illum Dominum.* Act. 2. 36. Hic autem versu sexto eum, vt Deum, complectitur sub nomine vnius Dei, & Patris hoc est creatoris, & conseruatoris, rectorisque omnium. Atque hoc diligenter notandum est in illis locis, in quibus primum Deus nominatur, vel absolutè, vel etiam cum expresso nomine Patris deinde vero additur nomen Domini, atque hoc datur Christo. Solent enim Apostoli sub nomine Dei & Patris, ipsum quoque Filium nominatim complecti. Nomine vero Domini, ipsum Christum, qua ratione Mediator & seruator est, indicare Sed circumstantiæ locorum hoc docebunt. Ita etiam locum ad Corinthios possumus interpretari: *Nobis autem vnus est Deus, qui est pater.* Idolis [illegible] falsis dijs multis opponit vnum & verum Deum. Vnum: quum ait *Nobis vnus est Deus.* Verum: quum ait, *Qui est Pater*, hoc est, creator, *à quo omnia* [illegible] nempe etiam idola ipsa [illegible] sub [illegible] Sic enim [illegible] describere vt verum Deum? nimirum à creatione omnium. Contra vero [illegible] esse falsos Deos [illegible] formati ab hominibus Est autem [illegible] etiam Filium verum esse Deum, & creatorem [illegible]: eique & Patre [illegible] Quid igitur absurdi habet [illegible] interpretatio, si sub nomine Dei ipsum etiam Christum comprehendi ab Apostolo dicamus? Nam quod [illegible]: *Et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia* [illegible] describit ab officio Mediatoris. Sic etiam hunc locum interpretati sunt Patres aliquot. Et hunc Dominum opponit omnibus alijs Mundi Dominis [illegible] ac [illegible] : sicut suprà Deum [illegible] Certe constat, nomine [illegible] in scripturis personam Patris [illegible] Patrem Filium, & Spiritum [illegible] anc [illegible] à [illegible] Christi [illegible] vna [illegible] se [illegible] nomine Domini, [illegible] non excludi [illegible] vt 1 Corinth. 8 Da.

[illegible] Patris Christi [illegible] In quibus [illegible] vnum & solum Deum [illegible] intelligentia quæstio [illegible] dum [illegible] Filium & vnum Deum [illegible] & Spiritum sanctum. Nos ita vt [illegible] tantum [illegible] appellatur [illegible] Deus [illegible] Atque [illegible] per Filium fuisse, omnia ad patrem [illegible] Itaque [illegible] & tunc [illegible] ratione, ad hoc [illegible] pretantur, scripturas [illegible] Deus. Sed ad hoc [illegible] & solus vocatur non alio [illegible] in veteri Testamento [illegible] Prophetas [illegible] vnum Deum præter quem [illegible] bus in locis Iehoua loquitur Iesa. 44. 6. [illegible] Sine [illegible] loquatur [illegible] stem est, [illegible] vnum extra quem [illegible] essentiam, quæ vna est. Ac sicut nec [illegible] essentiam [illegible] nec Filius extra Patris, [illegible] Ac proinde Filius non est extra, & [illegible] patre [illegible] τῇ οὐσίᾳ. Neque est alius a patre [illegible] dum Ioha 14 11. Ergo neque in nouo Testamento [illegible] ter vocatur vnus & solus Deus, exclusa [illegible] test aut debet ipse Filius. Et qui id facit, [illegible] tatur scripturas: quia non consentaneè [illegible] veteris Testamenti interpretatur. Nos [illegible] quam iam dixi, alius etiam cogimur [illegible] pretari, quatum hæc non est [illegible] Q [illegible] tum est Deus verus, & Iehoua. Christus [illegible] traduntur, verus est Deus & Iehoua. [illegible] natur vnus & solus Deus. non potest [illegible] solus, vt excludatur Filius. Idem [illegible] tio est. quia Pater sicut Deus dicitur, [illegible] etiam eiusdem essentia, quæ vna est. vnus [illegible] verus Deus quia etiam solus eius [illegible] sentia.

Cum igitur eadem sit & Filij [illegible] à nomine vnius veri Dei separari. Quare [illegible] stra firma est & certa: quia con[illegible] pturis, & cum analogia fidei. Hæc ex[illegible] detur ad omnia loca scripturarum, [illegible] bi. & quæ citari possint aduersus hanc [illegible] mando aduersariorum [illegible] vnum Deum, quem scriptura prædicant [illegible] de multa loca sacrarum scripturarum, [illegible] bere solum Patrem [illegible] cum [illegible] : ac primum [illegible] Deum & ita Spiritum sanctum. [illegible] datur responsio: Patrem [illegible] ritum sanctum. Patrem vero, [illegible] Deus, sic vocari κατ' ἐξοχὴν, quia [illegible] fontique totius Deitatis. Item [illegible] tantum locis consimilantibus ad[illegible] modo soli Patri dicatur Deus [illegible] solus a quo verè omnia: quia [illegible] ctus ab ipso sunt Et ita non [illegible] rinth. 8. *Vnus nobis Deus, qui est Pater* [illegible] bis vnus tantum est Deus, à quo [illegible] *Et vnus Dominus per quem omnia*, & hæc [illegible] terpretantur. Quare sicut non ex[illegible] Dominus per quem omnia: sic Filius [illegible] ri Deus a quo omnia. His autem [illegible] stinguuntur tantum officia & personæ [illegible] Quare, quod etiam Mediator con[illegible] tum non a: Patrem solum esse αὐτόθεον [illegible] lus à seipso est, & nihil habet ab alio [illegible] quid est & habet, totum habet a Patre [illegible] qua de causa omnia semper accepta fert Patri [illegible] facile demus. Sed vicissim ipse quoque [illegible] etiam αὐτόθεον alio esse [illegible] neque quod [illegible] essentiam (sic enim loqui liceat explicandi [illegible] essentia tametsi communicata est [illegible] [illegible] & tam sit a seipsa in Filio, q[illegible] tre. Sic de vita. Filius [illegible] a Patre Ioh 5. 29. Sed illa vita [illegible] tris, non est ab alio, sed [illegible] ζωὴ & αὐτοζωὴ sicut & Patris [illegible] [illegible] conseque[illegible] essentia [illegible] in Patre, & in Filio, [illegible] vnus [illegible]

[illegible] tres causæ, cur C[illegible] ad Patrem [illegible] Mediatori [illegible] Filius [illegible] D[illegible] habet [illegible] S[illegible] Mediatori [illegible] Omnia ergo ad Patrem à quo [illegible]

I[illegible] Q[illegible] Christus Deus, Filius [illegible] ex Deo genitus est. Vn[illegible] Patrem, [illegible] eum [illegible] Deum, Ioh. 10. [illegible]

A[illegible] quatenus nomen [illegible] accipitur, vt Deus genitus sit Pater, & [illegible] Filius. Sicut [illegible] Concilium [illegible] *Deum de Deo* [illegible] *lumen* [illegible]. Neque enim [illegible] est Deus, sed Deus genitus. Neque Filius [illegible] est Deus, sed Deus genitus. Deus autem simpli[illegible] Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, vnus [illegible]. Proinde [illegible] consequentiam nega[illegible] argumentum a [illegible] quæ argumentatio [illegible] Et quæ [illegible] terminis argumen[illegible] nomine Dei. Quum [illegible] Deus Deum genuit, [illegible] Deum [illegible] genuitem. & [illegible] Quum [illegible] Deus [illegible]. Sic [illegible] genuit Deum, sequeretur plures esse [illegible] vocabulum Dei. Sed a[illegible] tionem.

V [illegible] ex Ioh. 17. 21. Christus [illegible] Patri, de [illegible] omnibus, [illegible]

[illegible] Patrem & Filium [illegible] vnum [illegible] in Christo & in [illegible]

Atqui [illegible] vnum in Christo & in Patre, es[illegible] nos, sed tantum charitatis & Spi[illegible]

[illegible] intelligenda sunt loca, quæ prædi[illegible] vnum esse, quàm ex hac præsenti re[illegible] & consensionis.

Resp. [illegible] positio. Particula enim [illegible] qua vti[illegible] precatione, non æqualitatem [illegible] similitu[illegible] de Christo & de nobis. Ne[illegible] Deus, [illegible] Christus: sed creaturæ. [illegible] est inter Deum & [illegible] Quæ [illegible] de Christo dicitur & de Patre, æ[illegible] Deus. Quæ [illegible] Pater & Filius [illegible] sunt inter sese, [illegible] perfectissimo modo, [illegible] accidente, hoc [illegible] Spiritus. [illegible] vnum [illegible]

VI [illegible] argumentum ex Ioh. 5. 26 *Sicut Pater vitam habet in* [illegible] *vt vitam habeat in* [illegible] vitam [illegible] alium numero, [illegible] dedit Pater Filio, vt habeat in [illegible] quales est vita corporis, [illegible] ipsa, [illegible] natura & per se [illegible] quæ est ani[illegible] per se [illegible] Duæ igitur sunt vitæ, [illegible] Pater habet in semetipso [illegible] habet Filius in semetipso, sed à Patre ac[illegible] tam habet hanc in seipso, quam [illegible] Pa[illegible] Quid est autem vita hæc, nisi essentia per[illegible] non est aliud essentia, [illegible] vita, vt in [illegible] simplicitatem. Duæ ig[illegible] vita Filij altera.

R[illegible] hæc verba Christi ex[illegible] Christum [illegible] vita, [illegible] Pater, [illegible] in se viuens [illegible] qua [illegible] loqui Christum, [illegible] qua λόγος [illegible] Deus est manifestatus in carne [illegible] Patrem, cum [illegible] vitam [illegible] qua [illegible] hominem [illegible] ad [illegible] recumbe[illegible] ex [illegible] Ioh. [illegible] quam [illegible] diuina [illegible] ne videretur [illegible]

aliam, non eandem quam ipse habet: Nō sequitur. Etsi enim non aperte exprimit vocem, *eandem*, scilicet vitam necessa[illegible] tamen subintelligenda est hæc vox. Ratio est, quia si non eandem [illegible] alium: vita esset creata & temporaria. Sola enim vita Dei increata est, & æterna. Non est autem Filius λόγος creatus, nec vita eius creata. Eandem igitur Pater dedit, quam & ipse habet. Id quod etiam magis, ac magis confirmatur, si vitam [illegible] (vt simpliciter non improbamus) pro ipsa [illegible] essentia diuina. Non enim aliam, à Patris, essentiam accepit Filius, sed eandem cum hæc sola sit increata.

VII At (inquies) ergo non tam habebit Filius in seipso vitam, quam in Patre, si non sit alia, sed eadem vita. Non sequitur. Nam eam [illegible], quam Sol habet, & quam radius, eadem est in vtroque [illegible] cum etiam radius eam habet in seipso [illegible] sua quisque [illegible] luce lucidius est, non aliena. Deinde, quid tum, etiamsi dicamus, Filium vitam hanc habere & in seipso, & in Patre? Hoc est enim quod Christus ait, Se esse in Patre, & Patrem in se vnitate scilicet essentiæ. Ioh. 14. 11. Dicitur tamen propriè eam habere in seipso, quatenus ipse ea per se subsistit & viuit. Atque ita quodam modo alia est, & alio modo non est alia: est alia, quia in alia est persona, non est alia, quia eadem planè est in Patre & in Filio. Quare ex loco concludi nullo modo potest, vitam, [illegible] essentiam Filij, aliam esse numero à vita & ab essentia Patris. Est enim vna, quia simplicissima, immensa, indiuisibilis. Imo contrarium ex loco conuincitur: Nam vna tantùm est res, quæ in semetipsa habeat vitam: seu vna tantùm est essentia per se, & non ex alio viuens: & hæc est Deus. Omnes enim reliquæ viuentes vitam habent, non in seipsis, sed aliunde pendentes. Si igitur tam Filius quàm Pater vitam habet in seipso, quanquam a Patre acceperit, consequitur, Filium eandem esse essentiam, quæ & Pater. Reliqua quæ explicandi argumenti caussa adiecta sunt, non improbo.

VIII. Argumentum septimum ex Ioh. 1. vers. 1. *In principio erat ὁ λόγος, & λόγος erat apud Deum*: hoc est Patrem. Alius igitur ille λόγος, qui erat apud: & alius ille Deus, apud quem erat λόγος.

Resp. Alius persona: non autem alius essentia, & Deitate. Nam ibidem ait Iohannes: *Et Deus erat ille sermo*: Imò eadem verba, *Erat apud Deum*, eandem docent vnitatem essentiæ. Non enim ita erat, & est apud Patrem Filius, vt sit ab eo separatus: sicut corpus est apud aliud corpus: & omnis res finita apud finitam. Sed ita est apud Patrem, vt sit in Patre, & in sinu Patris. Quomodo [illegible], vsque adeo vt sit vnum cum Patre. Ioh. 14. 11. & 1. 18 & 10. 30.

CAPVT VI.

Refutatio sophismatum, quæ aduersus sanam de [illegible] doctrinam, ex humana ratione, & vocibus Ecclesiasticis adferunt Tritheitæ.

A[illegible] POTENTIA generandi. Si Pater & Filius vnius & eiusdem essent [illegible], eòque vnus Deus, essent etiam vnius & æqualis potentiæ. Atqui non sunt. Pater enim potuit generare, & genuit Filium: Filius autem non potest generare. Non [illegible] eadem vtriusque potentia. quare nec [illegible].

Respond. Propositio vera est. Assumptio negatur: probatio assumptionis nulla est. Assumptio enim est de potentia illa, quæ idem est quod essentia, sine respectu ad certam personam: seu de potentia essentiali, non personali. Est enim Deus potens sua essentia. Probatio autem de potentia est personali, seu de potentia cum respectu ad personam: nempe [illegible] quæ propria est Patris. Generare enim non est potentiæ simpliciter, sed potentiæ personalis, hoc est paternæ. Nam proprietas Patris est, posse generare e sua substantia Filium: sicut contrà proprietas Filij est, generari, & posse generari: quia illius est proprium sese communicare, huius verò omnia à Patre accipere. Proinde non sequitur, Filium Deum esse minoris potentiæ, quàm Pater sit. Nam quà Deus est, eadem est vtriusque potentia, sed quà Filius est, proprium eius est, generari ex Patre. Patris verò, generare. Alioqui, si propterea dixeris Filium minoris esse potentiæ: nos quoque [illegible], Patrem non esse æqualis & eiusdem potentiæ cum Filio, quoniam à Filius potuit generari. Pater autem minimè generari potest. Non igitur ad essentialem potentiam, sed ad personalem, certæque personæ, hoc est, Patris propriam, refertur verbum generare. Quare vitiosum est argumentum, quum à proprio cuiusque personæ, ad essentiam omnium communem (est autè essentialis potentia

communis omnium essentia) argumentamur. Atque hinc apparet, cur dicamus, Patrem non generasse Filium, quà Deus est, sed quà Pater est: nempe, quia generare potentia & proprietas est personalis, non autem essentialis potentiæ. Alioqui ipse quoque Filius posset generare: imò genuisset seipsum. Fallacia est igitur quodammodo accidentis: quia quod est proprietatis personalis, assumitur pro essentiali potentia. Alij respondent ad argumentum alia ratione: sed eodem recidit illorum etiam responsio. Nostra, vt puto, clarior est. Ac sic in summa respondet Ambrosius de fide ad Grat. Lib. 4. cap. 4. *Generatio*, inquit, *in paterna est proprietate, non in iure potestatis.*

II. Sed instant. At si Filius non hanc etiam à Patre accepit proprietatem, nempe, vt possit generare Filium: non accepit omnia, quæ Pater habet. Accepit autem omnia. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Ioh. 16. 15. Verum nihil dicunt. Filius enim accepit omnia, quæ poterant accipi: hoc est, quæcunque ad essentiam & Deitatem pertinent: ita vt vnus sit cum Patre Deus. Nam hæc sola potuerunt à Patre Filio communicari. At verò proprietates personales communicari non possunt: alioqui proprietates non essent. Sic neque generari potest Patri communicari.

At igitur (inquiunt) non est æqualis Patri Filius. Æqualis est natura, essentia, Deitate: non proprietate. Et huius respectu Basilius ait, Patrem maiorem esse Filio: nempe, quà Pater est & quà genuit Filium, principiúmque est & fons totius Deitatis in Filio. Non enim sic est Filius. Sed hæc nihil impediunt, quò minùs æquales sint essentia, eóque vnus Deus. Alioqui, vt dictum est, etiam Pater diceretur minor Filio, quia generari non potest, & esse Filius. Fons etiam generat fluuium, non fluuius fontem. Et lux splendorem, non splendor lucem. Et sol radium, non radius solem. Et tamen omnes isti eiusdem sunt naturæ, & ea natura æquales. Proinde Theologorum regula quia verissima, notanda est, nempe: *Quæ naturam & essentiam diuinam simpliciter & absolutè consequuntur, ea omnia Pater Filio, cum essentiæ communicatione, communicauit.* Sed proprietatem suam, & quæ illam per se consequuntur, Pater non communicauit, quia communicari non possunt. Alioqui Pater fieret Filius, & Filius Pater.

III. Sophisma secundum eiusmodi est. Quæ vnius sunt naturæ, ea non sunt vnum numero, sed multa: vt, Petrus & Paulus vnius sunt naturæ humanæ: ideò non vnus sunt homo, sed plures. Ergo si Pater & Filius vnius sunt naturæ diuinæ, duo sunt Dij, non vnus Deus.

Respon. Falsum est antecedens. Et Paralogismus est non causæ vt causæ. Non enim ideo Petrus & Paulus sunt duo homines, quia vnius sunt naturæ. Imò hac ratione sunt vnus homo, natura scilicet: sed propter materiam plures sunt: & quia cùm sint finiti, vnus ab altero disiunctus est: & diuersis sunt in locis: diuersæ illorum voluntates: diuersæ operationes. *Ibi enim plures sunt* (ait D. Ambrosius) *vbi aut naturæ, aut voluntatum, aut operationum est differentia.* In Patre autem, & Filio, & Spiritu sancto, nulla est differentia οὐσίας, voluntatis, ἐνεργείας. Clarius dico: Ibi non est vnitas, vbi est diuersitas. Contrà, vbi nulla est diuersitas, ibi vnitas est summa. Exemplis declaro. Inter homines, quoad naturam, nulla est diuersitas: idcirco ratione naturæ, omnes homines sunt vnus homo: & sic testatur scriptura, quum sæpè nomine vnius hominis, omnes intelligit homines. Vt: *Quid est homo, quòd memor es eius?* Psalm. 8. 5. Item: *Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo.* Psalm. 55. 5. Quia verò quod ad alia attinet, inter nos magna est diuersitas: idcirco plures homines non sunt vnus homo. Ita inter quorum voluntates, & amores, nulla est diuersitas: ij dicuntur vnum esse, nempe non simpliciter, sed vnitate consensionis, voluntatis, amoris: vt de fidelibus legimus: *Erat illis anima vna, & cor vnum:* Actor 4. 32. non simpliciter, & ὁμοούσιοι: sed in Deo: consensione scilicet, pietatis, voluntatis, amoris. Qualis enim est consensio, atque ὁμόνοια, talis est ἑνότης: & qualis diuersitas, talis pluralitas. Atqui inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum nulla planè est diuersitas, nisi personalis, quatenus Pater generat, Filius à Patre generatur, Spiritus sanctus procedit ab vtroque. Hinc itaque efficitur, omnes hos tres vnum omnino esse, quoad omnia essentialia: nempe, quoad essentiam, potentiam, voluntatem, maiestatem, gloriam. Plures autem, respectu duntaxat personarum. Quare vnus sunt Deus essentia, & rebus omnibus essentialibus: plures autem personis duntaxat. Generalis enim & perfectissima vnitas, quæ scilicet omnia complectitur essentialia, in Deo tantum est. Particulares autem & imperfectæ, quæ scilicet aliquarum sunt rerum, inter homines etiam & alias res creatas reperiuntur. Ita fit, vt solus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sint verè & essentialiter, & perfectè vnum: hoc est, vnus Deus. Hæc in summa ex Ambros. de fide ad Grat. Lib. 5. cap. 2. Ideò concludi[illegible], in Deo esse ἑνότητα, vnitatem: non autem μονότητα, [illegible]tatem. ἑνότης enim ad naturam seu essentiam. μονότης [illegible] personam pertinet. Est enim vna οὐσία in Deo: non [illegible]gularis persona.

IIII. Sophisma 3. tale est. Si Filius esset ve[illegible] [illegible]ος Patri, eóque vnus tantùm cum Patre Deu[illegible] vtique, & semper fuisset ita inuisibilis, inconuertibilis, [illegible]mutabilis, perfectus, semper idem, sicut & Pater. Qui[illegible] eandem penitus habet naturam & essentiam: omnia [illegible] quæ ad eandem pertinent essentiam, habeat ne[illegible]. Atqui Filius non semper fuit ita inuisibilis: immuta[illegible] & semper idem, sicut Pater: Pater enim semper fu[illegible] [illegible]sibilis, & est. Ideo ait, *Non videbis me homo, & viues* [illegible] 20. Filius autem etiam ante incarnationem visibil[illegible] præbuit. Apparuit enim Patribus, & cum illis famil[illegible] versatus est. Pater etiam semper idem mansit. Filius [illegible] semper idem. Carnem enim assumsit, & factus est, [illegible] non erat. Et alius natus est ex virgine, quàm qu[illegible] [illegible]lam ingressus: Ingressus est Deus tantùm, natus inde D[illegible] & homo. Imo suam Deitatem deposuisse videtur ex [illegible] Apostoli dicto, *Cùm in forma Dei esset, exinaniuit seipsum,* P[illegible] 2. 6. Non potest igitur ita ὁμοούσιος esse Patri: vt sit vnus c[illegible] Patre Deus.

Respond. Vt summatim respondeam ex Patribu[illegible] & præsertim ex Ambrosio: Negatur assumtio. Ad proba[illegible]tionem respondetur distinctione. Distinguendum e[illegible] [illegible] naturam diuinam, qua Patri per omnia æqualis est F[illegible]lius: & inter ea, quæ extrinsecus sibi assumsit. Ad naturam & essentiam quod attinet: perinde inuisibilis & im[illegible]tabilis semper fuit, & est Filius: atque etiam Pater est. Q[illegible]s enim vnquam essentiam Filij vidit? Quis mutatam e[illegible]cet? Huc spectat illud Salom. Prouerb. 30 ver. 4. *Quod nomen Filij eius, si nosti?* Ad alterum quod attinet: principio, in [illegible] Testamento varias assumsit creaturarum species, in [illegible] apparuit Patribus, idq; quia voluit. In quem vero finem? [illegible] vt suam essentiam redderet spectabilem, quæ inaspecta[illegible]lis est, sed vt pro humano captu, qualis sit sua & Pa[illegible] [illegible] homines voluntas, beneuolentia, φιλανθρωπία, significa[illegible]. At hoc modo ipse etiam Pater, si voluisset, potuisset [illegible] conspiciendum præbere. Verum est: sed noluit ipse [illegible] autem Filium hoc fecisse: quia non Pater, sed Filius M[illegible]ator iam erat, & futurus erat homo. Cæterùm illæ variæ sp[illegible]es & figuræ, quibus sese visibilem præbuit Filius: nõ eum [illegible] Filium in sua natura fuisse visibilem, mutabilem aut conu[illegible]tibilem, potuit enim illas assumere, & reuera a[illegible]u[illegible] [illegible]a vllam suæ essentiæ mutationem: vt est ad Heb. ex Psal. H[illegible] 1. 12. Psam. 102. 28. *Mutabis eos, & mutabuntur: tu autem [illegible] ipse es, & anni tui non deficient.* An non & nos sæpè [illegible]a assumimus vestimenta? num ideo sequitur non esse mutatos vel natura, vel persona, vel qualitate, quia mutaur[illegible]s vestes? Aut ideo animam nostram esse visibilem, qu[illegible] [illegible]pus sibi habet adiunctum, per quod suas exerit vires, [illegible] si se sensibilem præbet? Minimè vero. Imo etiam Ang[illegible] in figuris humanis visi sunt Patribus: nunquam tame[illegible] quis dixit, aut facile dixerit, eos fuisse & esse visibiles [illegible] substãtia, qualitatibus propriis. Quantò minùs [illegible] potest aut debet, de omniũ Angelorum cõditore, Filios De[illegible] Iesu Christo: qui vt hoc illi possint, Angelis præstit[illegible] [illegible] sese spectabilẽ reddit in speculo, dum illud sibi ante [illegible] proponit, vt sui cõspiciatur imago, nũquid suam m[illegible] [illegible]stantiã? Minimè: imò neq; ea videtur, sed imago. M[illegible]nùs id in Filio Dei imaginari debemus, quum appa[illegible] [illegible]lis spectris seu speculis. Vt igitur non mutatur [illegible] videtur substantia vultus, qui resplendet in speculo, [illegible]go illius tantum repræsentatur: Ita essentia Filij ne[illegible]tata, neque visa est: quum in humana forma, ceu in [illegible] quodam, sese quasi videndam & palpandam præbuit [illegible]bus. Quod verò ad incarnationem attinet, per qua[illegible] manifestatus est in carne: assumsit quidem Λόγ[illegible] [illegible]nam naturam ὑποστατικῶς, sed tamen neq; i[illegible] ca[illegible]tio argumento esse potest, mutatam fuisse naturam [illegible] [illegible]stantiam Filij, quà Deus est. Ratio est, quoniam qu[illegible]d erat, non dimisit: sed quod non erat, assumsit.

V. At factus igitur est alius: quia cùm tantum e[illegible] Deus, factus est etiam homo.

Aliam quidem naturam assumsit, quam non habeba[illegible] sed neque alius, neque aliud factus est ab eo, quod erat: [illegible] scilicet subiecti. Nam nec persona mutata est, nec [illegible] assumtione alterius naturæ. Ita mansit immuta[illegible] [illegible] Pater. Sicut enim diuinitas in carnem mutata no[illegible] [illegible] nec caro in deitatem conuersa.

Quod vero Apostolus ait Philip. 2. 6. *Semetipsum exinaniuit*

nis: Non sic intelligendum est, quasi suam deitatem aut aliquid suæ deitatis exuerit: sed quod deposuit interim per quandam dispensationem, maiestatis suæ honorem, & æqualitate cum Patre: humanam assumpserit carnem, vt eam pro peccatis nostris offerret Patri in odorem suauitatis. Simile, quod dico, illustro. Sol, quum nube tegitur, lux & claritas eius comprimitur, non autem extinguitur, aut mutatur. Et lumen illud, quod toto orbe diffusum, claro splendore cuncta perfundit, parumper admodum nubis obstaculo includitur, non aufertur, aut in se immutatur. Sic caro, quam assumpsit Christus, Filius Dei, Deus: deitatem in Filio non intercepit, neque mutauit: sed instar nubis vtcunque abscondit. Vnde & Apostolus ad Hebræos eam vocat velum. Hebr. 10. 20 Atque id etiam ob nostram fecit vtilitatem. Quia enim præ imbecillitate oculorum nostrorum, non poteramus Deum facie ad faciem intueri: idcirco hanc suam diuinam essentiam in Filio, velo carnis ita obduxit, vt per hanc carnem se quodam modo aspectabilem, per sua scilicet effecta redideret: ita vt in facie Iesu Christi, Deum videre possimus Deum, inquam, non essentiam ipsam, sed naturam, nempe, quàm potens, quàm bonus, quàm misericors, quàm φιλάνθρωπος sit. Atque hoc voluit dicere Christus, quum dixit, Iohan. 14. 9. *Qui videt me*, hoc est, qui spectat, qualis ego sim: *videt & Patrem*, hoc est, videt qualis sit Pater meus: prout sese in Scripturis depinxit, præsertim Exod. 34. vers. 6. Nihil vero gloriæ Deitatis Christi inmutatum fuisse, ex hoc assumpto carnis velo, docuit ipse Christus, quum transfiguratus est, in monte sancto, Matth. 17. Tunc enim quia voluit, permisit gloriæ suę splendorem, quasi lucem solis, discussa nube, Apostolis innotescere. Latebat igitur sub carnis velo, Deitas Christi: non secus, atque solis lux, sub nube. idque ob nostram salutem. Vt enim in solem ipsum intueri, oculosque defigere nequimus, nisi aliqua tectum nebecula: Ita faciem Dei diuinamque essentiam, quæ lucem habitat inaccessam, 1. Tim. 6. 16. imo quæ lux est immensa, videre non poteramus, nec possumus, nisi in facie Iesu Christi, per eo carnis nostræ contectam. Quare vt propter nubem, qua obtegitur Sol, nil in Sole immutatur: ita neque propter species humanas, sub quibus in veteri Testamento Patribus, neque propter carnem assumptam, in qua nobis manifestatus est Deus, Dei Filius vlla in ipso facta est mutatio. Similis igitur per omnia semper mansit Filius Patri: ac proinde vere ὁμοούσιος.

V I. At hinc 4. fortius firmiúsque oritur argumentum: nempe ab incarnatione Filij: ad oppugnandam ὁμουσίαν. Sophisma hoc vetus est Arrianorum à Scholasticis tractatum, & à nouis Arrianis resumptum & amplificatum.

Si vna est & eadem Patris & Filij essentia (inquit Mediator:) profecto incarnato Filio, incarnatus est & Pater.

Atqui non est incarnatus Pater Ergo, &c.

Respond. Ad maiorem: negatur consecutio ex illa hypothesi. Et fallacia est, non causæ vt causæ. Vnitas enim essentiæ causa non est, nec esse potest, vt quod sibi assumit vna persona, altera etiam sibi assumat. Exemplis & similibus declaro. Spiritus sanctus assumpsit sibi speciem columbæ & in ea apparuit in baptismo Christi. Item assumpsit sibi formas linguarum ignearum: & in iis apparuit super Apostolos. Sequitur ne, si vna est Patris, Filij & Spiritus sancti essentia: ergo tam Pater, & Filius assumpserunt sibi illas species quàm Spiritus sanctus? Item sequitur ne hoc: si vna est omnium essentia: ergo tam Filius & Spiritus sanctus locuti sunt, & dixerunt: *Hi est Filius meus dilectus*: quàm Pater? Item hoc: Filius solus Patribus apparebat in variis formis & Angelus Iehouæ vocabatur. Ergo si vna est trium essentia: tam Pater & Spiritus sanctus apparebant & erant Angelus Iehouæ, quam Filius? Item Missus est Filius e cœlo à Patre. & Spiritus sanctus missus à Patre, & à Filio: num igitur inferre licet: Si vna est omnium essentia: tam Patrem à Filio & Spiritu sancto missum esse, quàm Filius a Patre. & Spiritus sanctus ab vtroque missi fuerunt? Minime vero. Ergo vnitas essentiæ causa esse non potest: vt aut quod proprium est vni ex personis, aut quod sibi assumit vna persona: idem in alteram quoque competat.

V I I. At (dicunt) allegare inconueniens, non est soluere argumentum. Nam istis omnibus vtimur pro argumentis ad probandum, non esse vnam omnium οὐσίαν. Simili igitur nostram responsionem illustramus. An non anima humana, non tantum est essentia? Est. An non hæc vna essentia, vna & eadem trium facultatum, nempe intelligentis, sentientis & vegetantis essentia? Maximè. An non etiam verum est, facultatem intelligentem, phantasmata à sensibus accipere, & intelligere. Sequiturne tamen, quia vna est omnium facultatum essentia, idcirco quod facit facultas intelligens, idem etiam præstare facultatem vegetantem. & contra? nequaquam. An non etiam vna est omnium exteriorum sensuum in homine essentia, nempe anima? Et omnium αἰσθητηρίων, vna ipsa essentia, nempe corpus? Num ergo, quia oculi videndo colores, species colorum è corporibus coloratis intra se recipiunt: inde sequitur, idem facere reliquos sensus? minime vero. Ergo neque consequens est, si vna est Patris & Filij essentia, incarnato Filio, Patrem quoque incarnatum esse. Et liquido apparet ratione à nobis allatam esse certissimam: neutique, quia vnitas essentiæ non efficit, vt aut quod vnius personæ proprium est, aut quod vna persona sibi assumit, idem in alteram quoque competat.

At (inquies) non loquor hic de proprietatibus personalibus, sed de opere ad extra, vt vocant: vti est, assumere carnem. Opera autem Dei ad extra, communia sunt tribus personis, & indiuisa. Et ideo sunt communia & indiuisa, quia vna est omnium essentia. O time ergo efficitur, si vna est omnium essentia, incarnato Filio, incarnatum esse & Patrem, atque ita, si passus est Filius; passum esse etiam & Patrem.

Propositio vera est de operibus, quæ mere sunt ad extra, hoc est, extra personas ipsas diuinas. Vti sunt res omnes creatæ, quatenus per se, non autem in aliqua persona diuina subsistunt. At incarnatio non fuit simpliciter, & eo, quo dictum est modo, opus ad extra: sed tantum ex parte, & κατά τι. In incarnatione enim duo consideranda sunt. Vnum quidem, ipsa animæ & corporis creatio in vtero Mariæ. Opus hoc ad hunc duntaxat modum consideratum, opus fuit mere ad extra ac proinde commune Patris, Filij & Spiritus sancti. Atque hoc modo opus hoc non proprie incarnatio, sed creatio fuit. Alterum est ipsa perfecta, consummatáque animæ, & corporis vnitio in persona, & cum persona Filij. Et hæc proprie incarnatio fuit, & dicitur, quatenus scilicet hæc humanæ naturæ in vtero virginis à tribus personis creatæ assumptio, in ipsa Filij persona terminata fuit, atque perfecta. Solus enim λόγος est factus homo. Proinde incarnatio solius est Filij. Hoc est quod Scholastici dicunt inchoatiue, & terminatiuè. Non quod in Patre inchoata sit incarnatio, & in Filio terminata, sed quod tam Pater, & S. itus sanctus, inchoarunt hanc vnionem in Filio, quàm Filius ipse, sed in solo Filio sit terminata. Hæc igitur vnio hypostatica, seu copulatio creatæ animæ & corporis cum λόγῳ, hunc in modum considerata, non fuit opus mere ad extra, seu extra omnem personam, sed quodammodo ad intra, quia anima illa & corpus, nunquam per se subsistiterunt extra personam Filij, sed in eius semper persona. Ac proinde non fuit opus commune omnibus personis; sed proprium Filij. Fuit enim vnita anima & corpus Filio, non quatenus Filius est diuina, vna & eadem cum essentia Patris, & Spiritus sancti, sed quatenus Filius persona est, à Patris, & Spiritus sancti personis distincta. Manet igitur firma nostra responsio: fallaciam esse non causæ: propterea quod vnitas essentiæ, sicut causa quidem est, vt creatio animæ & corporis Christi sit opus commune Patris, Filij, & Spiritus sancti: ita causa esse non potest, vt eiusdem animæ & corporis assumptio communis sit Patri & Spiritui sancto. Quandoquidem ea fuerunt assumpta, & copulata Filio duntaxat: quatenus persona est, à Patre, & à Spiritu sancto distincta.

V I I I. At (inquiunt) quæ de essentia diuina prædicantur: ea ex æquo de singulis personis prædicantur: propterea quod vna est & eadem personarum omnium essentia. Vt: Quia de essentia prædicatur, quod sit æterna, immensa, omnipotens, per se bona & viuens: idcirco etiam non tam Pater dicitur æternus, immensus, &c. quàm etiam Filius & Spiritus sanctus. Atqui incarnatio prædicatur de essentia diuina. Dicimus enim Deum, Iehouam, & essentiam diuinam incarnatam esse. Licet igitur dicere, Patrem incarnatum esse.

Maior sic intelligenda est. Quæ de essentia diuina prædicantur, nempe per se, & respectu diuinæ essentiæ: ea ex æquo de singulis personis prædicantur. Et talia sunt, quæ subduntur exempla. Sed negatur (vt ad Minorem respondeamus) hoc modo incarnationem de essentia diuina prædicari. Propter Filium enim incarnatum, non autem simpliciter & per se, dicitur etiam in genere, essentia diuina esse incarnata. Quare per se, Filius dicitur incarnatus: per aliud autem, seu alterius respectu, dicitur essentia incarnata. Idem de apparitione in columbæ specie, item de manifestatione in voce: *Hic est Filius meus dilectus*; dicendum est.

At instat Mediator, & ait: *Cum eadem numero vtriusque, Patris scilicet, & Filij sit essentia: profecto Filij essentia incarnari nequit: nisi & Patris essentia incarnetur. Quid si Patris*

essentia eadem est cum Patris persona : (vt quidem vnam esse dicunt) *essentia Patris incarnata, personam Patris incarnari concedi oportet.*

Quo melius intelligatur sophisma, quod in iis latet verbis notandum est, hic duo contineri enthymemata. Primum tale est.

Eadem numero est Patris, & Filij essentia.

Ergo, si Filij essentia incarnata est : Patris etiam essentia incarnata sit, oportet.

Negatur consequentia. Etsi enim vna est, & eadem diuina essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti : tamen cum dicis, essentiam Filij, aut essentiam Patris : essentiam hanc omnibus communem, & eandem, ad certam contrahis personam : Ita vt, quum dicis, essentiam Patris, nil aliud intelligamus, intelligere've possimus, nisi Patrem ipsum : seu essentiam, quatenus est in Patre, non in Filio. Sicut etiam, licet vna & eadem sit essentia intelligentis, & sentientis facultatis : hoc est, vna anima: tamen quum dicis essentiam facultatis intelligentis, quid aliud dicis reapse, quàm facultatem ipsam intelligentem? Est autem manifestum è Scripturis, solum Filium esse incarnatum. Non igitur simpliciter concedi potest consequentia hæc:

Eadem numero est Patris, & Filij essentia.

Ergo si essentia Filij incarnata est : Patris etiam essentia incarnata sit, oportet.

Est enim perinde, ac si dicas: Filius incarnatus est: ergo & Pater. Quare? quia eadem est vtriusque essentia. Est hoc argumentum simile huic. Facultas animæ intelligens, eóque anima ipsa intellectiua, varia assumit phantasmata, & ea intra se voluendo ratiocinatur.

Ergo idem facit etiam sensitiua.

Quia eadem est vtriusque essentia, nempe anima. Vis adhuc melius videre fallaciam? Ex Enthymemate facias syllogismum : assumta generali propositione : in hunc modum.

Quicquid est anima humana, illud assumit phantasmata, & ratiocinatur.

Atqui pars sensitiua aut vegetatiua est anima humana. Ergo, &c.

Quis non videat maiorem esse falsam? Ita hic:

Quicquid est essentia diuina, illud est incarnatum.

Atqui non solum Filius : sed etiam Pater est essentia diuina. Ergo, &c.

Paralogismus igitur est ex Ignoratione Elenchi : & propositio falsa est. Hinc facilè apparet solutio ad alterum Enthymema. Est autem hoc:

Patris essentia eadem est, cum Patris persona.

Si igitur essentia Patris incarnata est : Patris etiam persona incarnata sit oportet:

Primò, Patris essentia non est idem, cum Patris persona simpliciter : Patris enim essentia est etiam eadem & tota in Filio : persona autem Patris, non est in persona Filij nisi per essentiam. Non sunt igitur idem simpliciter Patris essentia, & persona: sed tantum reapse seu realiter, non autem τῷ λόγῳ, & definitione. Deinde essentia Patris incarnata est, non quatenus Patris est, & in Patre; sed quatenus in Filio est, per generationem communicata.

IX. Sed vrget adhuc hoc argumentum Mediator : & contendit ex incarnatione Filij, necessario alterutrum consequi, nempe, aut etiam Patrem incarnatum, si vna sit Patris & Filij οὐσία : aut, si illud est absurdum; aliam igitur esse οὐσίαν in Filio, quæ sit incarnata; & aliam in Patre, quæ non sit incarnata. Filius enim incarnari non potuit, quin tota eius οὐσία sit incarnata. Si autem est eadem cum Patris οὐσία : Patris igitur etiam οὐσία, incarnata est. Quid est autem οὐσία Patris, quam Pater ipse? Ac post recitatas multorum Scholasticorum, Thomæ, Durandi, Scoti, Ocami responsiones, ac distinctiones : Tandem probat dictum Aquinatis in 3 parte; quæstion. 3 articul. 4. ad Secundum; Nempe, *Tota natura diuina dicitur esse incarnata : non quia sit incarnata in omnibus personis, sed quia nihil deest de perfectione diuinæ naturæ, ipsi personæ incarnatæ.* His subiicit Mediator. *Quid autem explicatius dicere potuit?* Abutitur autem hac Thomæ responsione, tanquam nouo argumento, ad probandum duas esse numero essentias Patris, & Filij. Sic etiam interpretatur verba Thomæ; Quasi Christus non alio modo totam habeat οὐσίαν diuinam, quam etiam dicitur, totam assumpsisse humanam naturam. Audiamus Mediatorem. *Ita enim* (inquit) *mihi dicere de tota natura diuina videtur, quemadmodum si quis totam naturam humanam à Filio Dei assumptam diceret : non quòd sit assumpta omnium humanarum personarum sed quòd nil deest de perfectione naturæ humanæ assumptæ. Si igitur natura diuina non in omnibus personis est incarnata: sed in solius Filij persona: aliam in Filio, aliam in Patre, & Spiritu sancto esse oportet. Quandoquidem incarnatio illius est non in totum. Neque igitur essentia diuina, nec Deitas ipsa, eadem est Patris, Filij & Spiritus sancti.* Hæc Mediator. Sed facit iniuriam Aquinati, dum ita illius verba contorquet: quasi senserit Thomas, non alia ratione diuinam totam essentiam esse in Filio : atque etiam tota humana natura, in eodem esse dici potest : propter perfectionem humanæ naturæ assumptæ. Constanter enim & vbique docet Aquinas, totam & eandem non specie, sed numero essentiam diuinam, esse in Filio : quæ & in Patre. Id quod etiam in eodem articulo quarto supra citato apertè docet: quum ait, ex Enchiridio Augustini : *Trium personarum est vna essentia.* Quomodo intelligit esse vnam? Numero. Ideò enim mouet hanc quæstionem : vtrum vna persona possit sine alia persona, naturam creatam assumere : propterea quod sentiebat, vnam & eandem esse numero essentiam : non autem quemadmodum vna est omnium hominum essentia, specie scilicet, non numero. Hoc enim modo, non fuisset opus, hanc tractare quæstionem. Quis enim non intelligat, posse hominem vnum, sine alio aliquid sibi assumere? Item ait ex Damasceno, *Totam diuinam naturam in vna suarum hypostaseon, incarnatam esse. Totam* (inquit) *vnam igitur & eandem nouit essentiam diuinam, non specie sed numero : in tribus esse personis.* Tertiò ait apertè, hanc esse communem tribus personis. Quare quod ait Thomas in responsione ad Secundum, Nempe hæc verba, quæ sequuntur, *Dicitur autem tota natura diuina incarnata : non quia sit incarnata in omnibus personis : sed quia nihil deest de perfectione diuinæ naturæ personæ incarnatæ* : Nihil aliud sibi vult Thomas, quàm ideo dici totam incarnatam, non quia essentia in singulis personis sit incarnata : sed quia in Filio, in quo est incarnata, sit tota, & planè eadem : & ita perfecta, atque est in Patre, & in Spiritu sancto. Quod igitur infert Mediator: Aliam esse in Patre, & aliam in Filio, essentiam, certè ex verbis Thomæ colligi non potest. Si vero hoc inde infert, quia natura diuina dicitur incarnata in Filio, non autem in reliquis personis: hoc perinde fuerit, atque si dicas:

Anima ratiocinatur in facultate intelligente, non autem in sentiente & vegetante.

Ergo alia anima est in facultate intelligente : alia in sentiente: alia in vegetante. Item:

Lux in radiis, percellit & calefacit terram : non autem in corpore solari.

Alia igitur lux est in sole: & alia in radiis. Item:

Anima informat oculos ad videndum, non autem pedes, aut manus : Ergo alia anima est in oculis, alia in pedibus.

Nos igitur quæstionem hanc iis tribus resoluimus, & expedimus capitibus, & dicimus : Primùm quidem, sicut eadem anima est tota in toto corpore : & tota in singulis partibus: imo sicut est tota in facultate intelligente, sentiente, & vegetante simul, tanquam in quodam toto. (Anima enim nihil aliud est, quàm hæ facultates, & tota in singulis iis facultatibus, tanquam in suis partibus : Sic eandem diuinam essentiam, esse totam in omnibus simul personis : tanquam in quodam toto : & totam in singulis, tanquam in essentialibus quibusdam partibus. Deinde, Sicut tota anima, assumit phantasmata, & ratiocinatur: non in facultate sentiente : sed tantùm in facultate intelligente: ita totam diuinam essentiam incarnatam esse, non in Patre, aut in Spiritu sancto : sed tantùm in Filio. Hoc est quod dicit Thomas & bene. Tertio : Ac sicut non sequitur: Anima in ipsa tantum facultate intelligente, assumptis phantasmatis ratiocinatur, non autem in sentiente, aut vegetante: ergo alia anima est in vna, & alia in alia facultate. Ita etiam non sequi: Diuina essentia, incarnata est in Filio, non in Patre, aut Spiritu sancto: Ergo alia essentia est in Filio, alia in Patre. Quasi vero, exempli causa, non possit anima nostra in facultate intelligente, variis ornari & vestiri scientiis (id quod in aliis facultatibus non potest consequi :) nisi diuersa sint in hac facultate essentia, & anima, ab essentia aliarum facultatum. Si item facultas sentiens in corpore tota afficiatur dolore : tota certè anima afficitur : non tamen in intelligente, sed in sentiente duntaxat. Horum omnium vna est & eadem ratio, quam aliàs etiam declaraui : nempe, Quoniam, etsi eadem & tota diuina essentia est in Filio, quæ & in Patre: non est tamen ὅλως, totaliter, seu omnibus modis in vna persona. Est enim in Patre ἀγεννήτως. in Filio γεννητῶς : in Spiritu sancto ἐκπορευτῶς : hoc est, eadem in singulis essentia est, sed diuersi sunt modi, quibus in singulis subsistit. Quibus diuersis subsistendi modis diuersæ constituuntur personæ. Hæc est causa, cur dicamus totam diuinam essentiam incarnatam esse: sed non ὅλως, totaliter : propterea quod incarnata est, quatenus in Filio est: nõ quatenus

tenus

tenus in Patre, aut in Spiritu sancto. Sicut etiam exemplo animæ & suarum essentialium partium declaratum est. Eadem causa est, cur dicamus, Diuinam Christi essentiam, seu deitatem, vnitam esse cum humanitate totam: nec tamen sequi, Vbicunque sit Christi Deitas, ibi etiam esse humanitatem. Ratio est: quoniam etsi tota Deitas est inseparabiliter cum humanitate coniuncta: ac sicut loquitur Apostolus, Coloss 2.9. Omnis plenitudo Deitatis habitat in Christo homine corporaliter: non tamen ὅλως, hoc est, omnibus modis, in ipso finito habitat corpore, & anima. Nam etiam extra humanitatem tota est in cœlo & in terra.

X. Præcipua igitur fallacia in hoc argumento ab incarnatione ducto: fallacia est à dicto secundùm quid, ad dictum simpliciter. Cùm enim dicimus totam diuinam essentiam incarnatam esse: non hoc simpliciter; sed κατά τι, intelligimus: quatenus scilicet ea est in Filio, non in Patre, & in Spiritu sancto. Ac proinde etiam non sequitur, aliam esse essentiam in Filio, & aliam in Patre. Sicut etiam non alia Deitas est in corpore Christi, & alia extra corpus. Vna enim eadémque planè est: non multæ aut diuersæ. Ac proinde non multi sunt Filij, & λόγοι τοῦ θεοῦ: sed vnus. Diuersi autem duntaxat sunt modi, quibus est in corpore: & quibus extra corpus in cœlo & in terra. Est enim in humana natura, vnione ὑποστατικῇ, & quasi modo finito: extra verò ipsam, non ita. Sic igitur vna & eadem est essentia diuina, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto: ac proinde non multi Iehouæ, sed vnus. Verùm modi sunt diuersi: quibus subsistit in Filio, in Patre, & Spiritu sancto. Ac proinde diuersæ sunt personæ, quarum vna est incarnata, aliæ non sunt: quanquam vna & eadem omnium essentia est.

Credo satis abundè & perspicuè fuisse à nobis hoc argumentum, ab incarnatione ductum, explicatum & refutatum. Explicatio autem hæc non tantùm necessaria fuit ad refutationem huius argumenti: sed etiam vtilissima fuerit ad aliorum quoque argumentorum refutationem: & ad doctrinæ sanæ confirmationem. Hoc addo iis quæ dicta sunt: Totum hoc argumentum, & omnes instantias, duci ab humanis rationibus; quæ pugnant cum verbo Dei: & à creaturis ad Creatorem: proinde nil concludere. Verbum enim Dei, vnà ex parte, tradit, vnum tantùm esse Deum, & hunc Deum esse non solum Patrem, sed & Filium, & Spiritum sanctum. Altera ex parte docet, solum Filium factum esse hominem: & in carne passum esse. Est autem mandatum Dei, vt simpliciter audiamus eius verbum, & humanæ renunciemus prudentiæ. Ergo non est, cur iis humanis sophismatis, sinamus nos à veritate in Scripturis aperta, abduci. Nam neque intelligo, quo modo λόγος sit incarnatus: credo tamen. Ergo etiamsi non percipio, quomodo tota Filij οὐσία sit incarnata: nec tamen Pater, cum sint vna οὐσία, incarnatus est: tamen quia Scripturæ id docent: idcirco firma fide credendum mihi est, & credere volo.

XII. Sequitur quintum argumentum apud eundem Mediatorem: quod etiam vnum est ex præcipuis. Argumentum est à pluralitate & diuersitate personarum: ad plures, & diuersas essentias. Si eadem numero (inquit) est essentia omnium personarum; quomodo illa vna existente, istæ sunt tres? An trium per se subsistentium est vna essentia seu existentia? An potiùs illis multiplicatis, hanc multiplicari oportet? Argumentum tale est.

Si eadem est, & vna numero essentia diuina; fieri nequit, vt personæ sint tres. Trium enim per se subsistentium, non potest esse eadem essentia seu existentia; Sed multiplicatis personis per se subsistentibus, multiplicari quoque illorum existentias, seu essentias, necesse est.

Atqui tres sunt personæ per se subsistentes; & à se inuicem distinctæ; ita vt vna sit incarnata, aliæ non.

Ergo vna omnium non potest esse essentia.

Respondeo; Maior falsa est; & ratio, quæ confirmatur, nulla est. Neque enim pugnant inter se, vnam esse essentiam & plures personas, cùm in ipsa etiam natura idem spectemus. An non infinitorum prope hominum vna est essentia, hoc est, humana natura? Non pugnant igitur esse multas personas, & vnam omnium οὐσίαν. At vna (inquies) hominem est οὐσία, specie; non autem numero. Ita sanè, & ratio est, quia οὐσία hæc, in quantitatiuis est, (vt loquuntur) subiectis, eóque in finitis est finita. Sed hæc ratio in Deo non est. Ibi enim οὐσία simplicissima, infinitissima, immensa. Ideò ibi nulla diuisio, sed tantùm distinctio esse potest. Quod igitur in creatis vnum est specie; id, in Deo creatore, vnum est numero; quia simplicissimum est, & immensum, nec partitioni obnoxium. Aliud exemplum. Nos homines generamus liberos; parte nostræ substantiæ, illis communicata. Sed demus per concessionem, vt Ego filium generem, illi eandem numero animam, quàm & ego habeo, & idem numero corpus, quod mihi est, ita communicando, vt tamen eandem numero animam, & corpus mihi retineam. An non tunc vna numero esset & Patris & Filij essentia? Esset: si eadem numero anima, & corpus idem, vni atque alteri esset. Quomodo enim duæ numero essent, si vna numero? An non etiam duæ essent personæ distinctæ: Pater, & Filius? Vtique. Falsum igitur est quod ais: fieri non posse, vt vna manente essentia, plures sint personæ.

At (inquies) quod dicis, fieri nequit. Omninò enim duæ essent numero animæ, & duo corpora. Sed tu negas, quod ego suppono. Ego dico, si fieri posset, vt ego eandem meam numero animam, & idem numero corpus, communicarem Filio: ita tamen vt vtrunque mihi etiam retinerem: omninò vna esset numero essentia, hoc est; Vna anima, vnum corpus: & tamen duæ personæ. Tu verò dicis; Fieri hoc non posse. Hoc concedo in nobis, & in omnibus rebus creatis: quia nos finiti sumus: & in materia. Sed quod apud nos impossibile est, apud Deum est possibile, quia nullam per se implicat contradictionem, Esse vnum, & plura, diuersis respectibus: vnum essentia: plura hypostaticis differentiis: eóque personis. Alia tamen adfero exempla. An non multi sunt Radij, & vna omnium lux, & essentia? An non multæ potentiæ essentiales animæ: & vna duntaxat numero anima? An non etiam multæ corporis partes: & tamen vna & eadem anima: quæ tota est: sicut in toto, sic etiam in singulis partibus? Nunquid quia tota est in singulis partibus: consequitur multiplicatis partibus, multiplicari animæ essentias, seu animas ipsas? Non pugnat igitur in natura, aliquid esse vnum, & plura, diuersis respectibus. Et quidem vnam esse essentiam: & tres essentiales res, eandem esse essentiam: vt in anima, & partibus animæ liquido apparet: multò minùs istud in Deo, pugnare potest. Quale falsum est, quod assumit Mediator: trium per se subsistentium, non posse vnam numero, & eandem esse essentiam. Deinde notandum est, hunc hominem confundere existentiam cum essentia. Quum essentiam dicis: substantiam sine certo subsistendi modo, significas; quum verò dicis subsistentiam; essentiam ad certum subsistendi modum contrahis. Ideò; essentiam, communem omnibus personis, & vnam tantum esse, docent Patres. Subsistentiam verò seu ὑπόστασιν; propriam cuiusque; & incommunicabilem Ideo tres etiam esse subsistentias, & verò etiam substantias, iidem Patres antiqui dixerunt; vnam autem essentiam. Malè igitur facit; quod confundit essentiam cum subsistentia.

XII. At persona (inquit) nihil aliud est realiter, quàm οὐσία; quomodo igitur multiplicatis personis, non multiplicantur οὐσίαι?

Quia simplicissima est, & immensa illa οὐσία; & nulli partitioni obnoxia; ideirco multiplicari non potest. Quia verò diuersis modis in eadem οὐσίᾳ subsistunt personæ, (vt sæpè declaratum est) quæ reapse nil aliud sunt, quàm ipsa essentia; Et diuersæ sunt harum personarum proprietates; quibus & subsistendi modis, & proprietatibus fit, vt vere inter se distinguantur, & numero sint plures; Idcircò diuina illa essentia, vt partitioni subiecta non est, propter simplicitatem & immensitatem; ita distinctionem habet, propter diuersos subsistendi modos, qui in ea statuuntur à verbo Dei. Hæc est causa, cur vna οὐσία, multiplicatis subsistendi modis, multiplicet personas; sed ipsa multiplicatis personis multiplicari non possit. Etsi enim persona, exempli causa, Pater, nihil aliud reipsa est, quàm essentia diuina, cum certo subsistendi modo; essentia tamen, quæ vna est, diuersas non constituit personas; sed diuersi subsistendi modi varias efficiunt personas. Ita fit, vt sicut vna persona, puta, Pater, realiter nihil aliud est, quàm vna essentia diuina; sic multæ, nihil aliud sint, quàm vna & eadem essentia. Si igitur multiplices personas, necessariò sequitur, multiplicari modos subsistendi; sed minimè sequitur, multiplicari essentias; quasi aut multæ sint infinitæ, & immensæ; aut eadem in multas secari queat. Perspicuum est animæ exemplum. Etsi enim ibi multiplicentur potentiæ essentiales; Anima tamen ipsa non multiplicatur, sed vna manet.

XIII. *At (inquit Mediator) tritum est illud Dialecticorum: Quæ sunt eadem uni tertio: ea inter sese eadem esse: Cùm igitur personæ diuinæ sint (ipsi) essentiæ, eædem: (vt quidem omnes perhibent, ne compositionem aliquam admittere cogantur) inter se quoque sint eædem necesse est. Aut igitur multiplicatis personis, essentia multiplicatur: aut essentiæ vnitate retenta, etiam personæ vnitatem retinerè oportet.* Hæc ille.

Responsionem ipsemet ex Scholasticis adfert: nimirum

essentia eadem est cum Patris persona: (vt quidem vnam esse dicunt) *essentia Patris incarnata, personam Patris incarnari concedi oportet.*

Quo melius intelligatur sophisma, quod in iis latet verbis notandum est, hic duo continere enthymemata. Primum tale est.

Eadem numero est Patris, & Filij essentia.

Ergo, si Filij essentia incarnata est: Patris etiam essentia incarnata sit, oportet.

Negatur consequentia. Etsi enim vna est, & eadem diuina essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti: tamen cum dicis, essentiam Filij, aut essentiam Patris: essentiam hanc omnibus communem, & eandem, ad certam contrahis personam: Ita vt, quum dicis, essentiam Patris, nil aliud intelligamus, intelligereve possimus, nisi Patrem ipsum: seu essentiam, quatenus est in Patre, non in Filio. Sicut etiam, licet vna & eadem sit essentia intelligentis, & sentientis facultatis: hoc est, vna anima: tamen quum dicis essentiam facultatis intelligentis, quid aliud dicis reapse, quam facultatem ipsam intelligentem? Est autem manifestum è Scripturis, solum Filium esse incarnatum. Non igitur simpliciter concedi potest consequentia hæc:

Eadem numero est Patris, & Filij essentia.

Ergo si essentia Filij incarnata est: Patris etiam essentia incarnata sit, oportet.

Est enim perinde, ac si dicas: Filius incarnatus est ergo & Pater. Quare? quia eadem est vtriusque essentia. Est hoc argumentum simile huic. Facultas animæ intelligens, eóque anima ipsa intellectiua, varia assumit phantasmata, & ea intra se voluendo ratiocinatur.

Ergo idem facit etiam sensitiua.

Quia eadem est vtriusque essentia, nempe anima. Vis adhuc melius videre fallaciam? Ex Enthymemate facias syllogismum: assumta generali propositione: in hunc modum.

Quicquid est anima humana, illud assumit phantasmata, & ratiocinatur.

Atqui pars sensitiua aut vegetatiua est anima humana. Ergo, &c.

Quis non videat maiorem esse falsam? Ita hic:

Quicquid est essentia diuina, illud est incarnatum.

Atqui non solum Filius: sed etiam Pater est essentia diuina. Ergo, &c.

Paralogismus igitur est ex ignoratione Elenchi: & propositio falsa est. Hinc facilè apparet solutio ad alterum Enthymema. Est autem hoc:

Patris essentia eadem est, cum Patris persona.

Si igitur essentia Patris incarnata est: Patris etiam persona incarnata sit oportet:

Primò, Patris essentia non est idem, cum Patris persona simpliciter: Patris enim essentia est etiam eadem & tota in Filio: persona autem Patris, non est in persona Filij nisi per essentiam. Non sunt igitur idem simpliciter Patris essentia, & persona: sed tantum reapse seu realiter, non autem τῷ λόγῳ, & definitione. Deinde essentia Patris incarnata est, non quatenus Patris est, & in Patre; sed quatenus in Filio est, per generationem communicata.

IX. Sed vrget adhuc hoc argumentum Mediator: & contendit ex incarnatione Filij, necessario alterutrum consequi, nempe, aut etiam Patrem incarnatum, si vna sit Patri & Filij οὐσία; aut, si illud est absurdum, aliam igitur esse οὐσίαν in Filio, quæ sit incarnata; & aliam in Patre, quæ non sit incarnata. Filius enim incarnari non potuit, quin tota eius οὐσία sit incarnata. Si autem est eadem cum Patris οὐσία; Patris igitur etiam οὐσία, incarnata est. Quid est autem οὐσία Patris, quam Pater ipse? Ac post recitatas multorum Scholasticorum, Thomæ, Durandi, Scoti, Ocami responsiones, ac distinctiones: Tandem probat dictum Aquinatis in 3 parte, quæstion. 3 articul. 4. ad Secundum; Nempe. *Tota natura diuina dicitur esse incarnata: non quia sit incarnata in omnibus personis, sed quia nihil deest de perfectione diuinæ naturæ, ipsi personæ incarnatæ.* His subiicit Mediator. *Quid autem explicatius dici potuit?* Abutitur autem hac Thomæ responsione, tanquam nouo argumento, ad probandum duas esse numero essentias Patris, & Filij. Sic etiam interpretatur verba Thomæ: Quasi Christus non alio modo totam habeat οὐσίαν diuinam, quam etiam dicitur, totam assumpsisse humanam naturam. Audiamus Mediatorem. *Ita enim* (inquit) *mihi dicere de tota natura diuina videtur, quemadmodum si quis totam naturam humanam à Filio Dei assumptam diceret: non quòd sit assumpta omnium humanarum personarum: sed quòd nil desit de perfectione naturæ humanæ assumptæ. Si igitur natura diuina non in omnibus personis est incarnata, sed in solius Filij persona: aliam in Filio, aliam in Patre, & Spiritu sancto esse oportet. Quandoquidem incarnatio illius est, non illarum. Neque igitur essentia diuina, nec Deitas ipsa, eadem est Patris, Filij, & Spiritus sancti.* Hæc Mediator. Sed facit iniuriam Aquinati, dum ita illius verba contorquet: quasi senserit Thomas, non alia ratione diuinam totam essentiam esse in Filio: atque etiam tota humana natura, in eodem esse dici potest: propter perfectionem humanæ naturæ assumtæ. Constanter enim & vbique docet Aquinas, totam & eandem non specie, sed numero essentiam diuinam, esse in Filio: quæ & in Patre. Id quod etiam in eodem articulo quarto supra citato apertè docet: quum ait, ex Enchiridio Augustini: *Trium personarum est vna essentia.* Quomodo intelligit esse vnam? Numero. Ideo enim mouet hanc quæstionem: vtrum vna persona possit sine alia persona, naturam creatam assumere: propterea quod sentiebat, vnam & eandem esse numero essentiam: non autem quemadmodum vna est omnium hominum essentia, specie scilicet, non numero. Hoc enim modo, non fuisset opus, hanc tractare quæstionem. Quis enim non intelligat, posse hominem vnum, sine alio aliquid sibi assumere? Item ait ex Damasceno, *Totam diuinam naturam in vna suarum hypostaseωn, incarnatam esse. Totam* (inquit) *vnam igitur & eandem nouit essentiam diuinam, non specie sed numero: in tribus esse personis.* Tertiò ait apertè, hanc esse communem tribus personis. Quare quod ait Thomas in responsione ad Secundum, Nempe hæc verba, quæ sequuntur, *Dicitur autem tota natura diuina incarnata: non quia sit incarnata in omnibus personis: sed quia nihil deest de perfectione diuinæ naturæ personæ incarnatæ*: Nihil aliud sibi vult Thomas, quam ideo dici totam incarnatam, non quia essentia in singulis personis sit incarnata: sed quia in Filio, in quo est incarnata, sit tota, & planè eadem: & ita perfecta, atque est in Patre, & in Spiritu sancto. Quod igitur infert Mediator: Aliam esse in Patre, & aliam in Filio, essentiam, certè ex verbis Thomæ colligi non potest. Si vero hoc inde infert, quia natura diuina dicitur incarnata in Filio, non autem in reliquis personis: hoc perinde fuerit, atque si dicas:

Anima ratiocinatur in facultate intelligente, non autem in sentiente & vegetante.

Ergo alia anima est in facultate intelligente: alia in sentiente: alia in vegetante. Item:

Lux in radiis, percellit & calefacit terram: non autem in corpore solari.

Alia igitur lux est in sole: & alia in radiis. Item:

Anima informat oculos ad videndum, non autem pedes, aut manus: Ergo alia anima est in oculis, alia in pedibus.

Nos igitur quæstionem hanc iis tribus resoluimus, & expedimus capitibus, & dicimus: Primùm quidem, sicut eadem anima est tota in toto corpore: & tota in singulis partibus: imò sicut est tota in facultate intelligente, sentiente, & vegetante simul, tanquam in quodam toto. (Anima enim nihil aliud est, quàm hæ facultates, & tota in singulis iis facultatibus, tanquam in suis partibus: Sic eandem diuinam essentiam, esse totam in omnibus simul personis: tanquam in quodam toto: & totam in singulis, tanquam in essentialibus quibusdam partibus. Deinde, Sicut tota anima, assumit phantasmata, & ratiocinatur: non in facultate sentiente: sed tantùm in facultate intelligente: ita totam diuinam essentiam incarnatam esse, non in Patre, aut in Spiritu sancto: sed tantùm in Filio. Hoc est quod dicit Thomas, & bene. Tertiò: Ac sicut non sequitur: Anima in ipsa tantum facultate intelligente, assumptis phantasmatis ratiocinatur: non autem in sentiente, aut vegetante: ergo alia anima est in vna, & alia in alia facultate. Ita etiam non sequi: Diuina essentia, incarnata est in Filio, non in Patre, aut Spiritu sancto: Ergo alia essentia est in Filio, alia in Patre. Quasi vero, exempli causa, non possit anima nostra in facultate intelligente, variis ornari & vestiri scientiis (id quod in aliis facultatibus non potest consequi:) nisi diuersa sint in hac facultate essentia, & anima, ab essentia aliarum facultatum. Si item facultas sentiens in corpore tota afficiatur dolore: tota certè anima afficitur: non tamen in intelligente, sed in sentiente duntaxat. Horum omnium vna est & eadem ratio, quam aliàs etiam declaraui: nempe, Quoniam, etsi eadem & tota diuina essentia est in Filio, quæ & in Patre: non est tamen ὅλως, totaliter, seu omnibus modis in vna persona. Est enim in Patre ἀγεννήτως: in Filio γεννητῶς: in Spiritu sancto ἐκπορευτῶς: hoc est, eadem in singulis essentia est, sed diuersi sunt modi, quibus in singulis subsistit. Quibus diuersis subsistendi modis diuersæ constituuntur personæ. Hæc est causa, cur dicamus totam diuinam essentiam incarnatam esse: sed non ὅλως, totaliter: propterea quòd incarnata est, quatenus in Filio est: nō quatenus

tenus in Patre, aut in Spiritu sancto. Sicut etiam exemplo animæ & suarum essentialium partium declaratum est. Eadem causa est, cur dicamus, Diuinam Christi essentiam, seu deitatem, vnitam esse cum humanitate totam: nec tamen sequi, Vbicunque sit Christi Deitas, ibi etiam esse humanitatem. Ratio est: quoniam etsi tota Deitas est inseparabiliter cum humanitate coniuncta: ac sicut loquitur Apostolus, Coloss. 2.9. Omnis plenitudo Deitatis habitat in Christo homine corporaliter: non tamen ὅλως, hoc est, omnibus modis, in ipso finito habitat corpore, & anima. Nam etiam extra humanitatem tota est in cœlo & in terra.

X. Præcipua igitur fallacia in hoc argumento ab incarnatione ducto: fallacia est à dicto secundùm quid, ad dictum simpliciter. Cùm enim dicimus totam diuinam essentiam incarnatam esse: non hoc simpliciter; sed κατά τι, intelligimus: quatenus scilicet ea est in Filio, non in Patre, & in Spiritu sancto. Ac proinde etiam non sequitur, aliam esse essentiam in Filio, & aliam in Patre. Sicut etiam non alia Deitas est in corpore Christi, & alia extra corpus. Vna enim eadémque planè est: non multæ aut diuersæ. Ac proinde non multi sunt Filij, & λόγοι τοῦ θεοῦ: sed vnus. Diuersi autem duntaxat sunt modi, quibus est in corpore: & quibus extra corpus in cœlo & in terra. Est enim in humana natura, vnione ὑποστατικῇ, & quasi modo finito: extra verò ipsam, non ita. Sic igitur vna & eadem est essentia diuina, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto: ac proinde non multi Iehouæ, sed vnus. Verùm modi sunt diuersi: quibus subsistit in Filio, in Patre, & Spiritu sancto. Ac proinde diuersæ sunt personæ, quarum vna est incarnata, aliæ non sunt: quanquam vna & eadem omnium essentia est.

Credo satis abundè & perspicuè fuisse à nobis hoc argumentum, ab incarnatione ductum, explicatum & refutatum. Explicatio autem hæc non tantùm necessaria fuit ad refutationem huius argumenti: sed etiam vtilissima fuerit ad aliorum quoque argumentorum refutationem: & ad doctrinæ sanæ confirmationem. Hoc addo iis quæ dicta sunt: Totum hoc argumentum, & omnes instantias, duti ab humanis rationibus; quæ pugnant cum verbo Dei: & à creaturis ad Creatorem: proinde nil concludere. Verbum enim Dei, vna ex parte, tradit, vnum tantùm esse Deum, & hunc Deum esse non solum Patrem, sed & Filium, & Spiritum sanctum. Altera ex parte docet, solùm Filium factum esse hominem: & in carne passum esse. Est autem mandatum Dei, vt simpliciter audiamus eius verbum, & humanæ renunciemus prudentiæ. Ergo non est, cur iis humanis sophismatis, finamus nos à veritate in Scripturis aperta, abduci. Nam neque intelligo, quo modo λόγος sit incarnatus: credo tamen. Ergo etiamsi non percipio, quomodo tota Filij οὐσία sit incarnata: nec tamen Pater, cum sint vna οὐσία, incarnatus est: tamen quia Scripturæ id docent: idcirco firma fide credendum mihi est, & credere volo.

XII. Sequitur quintum argumentum apud eundem Mediatorem: quod etiam vnum est ex præcipuis. Argumentum est à pluralitate & diuersitate personarum: ad plures, & diuersas essentias. Si eadem numero (inquit) est essentia omnium personarum; quomodo illa vna existente, istæ sunt tres? An trium per se subsistentium est vna essentia seu existentia? An potiùs illis multiplicatis, hanc multiplicari oportet? Argumentum tale est.

Si eadem est, & vna numero essentia diuina; fieri nequit, vt personæ sint tres. Trium enim per se subsistentium, non potest esse eadem essentia seu existentia; Sed multiplicatis personis per se subsistentibus, multiplicari quoque illorum existentias, seu essentias, necesse est.

Atqui tres sunt personæ per se subsistentes; & à se inuicem distinctæ; ita vt vna sit incarnata, aliæ non.

Ergo vna omnium non potest esse essentia.

Respondeo; Maior falsa est; & ratio, quæ confirmatur, nulla est. Neque enim pugnant inter se, vnam esse essentiam & plures personas, cùm in ipsa etiam natura idem spectemus. An non infinitorum propè hominum vna est essentia, hoc est, humana natura? Non pugnant igitur esse multas personas, & vnam omnium οὐσίαν. At vna (inquies, hominem est οὐσία, specie; non autem numero. Ita sanè, & ratio est, quia οὐσία hæc, in quantitatiuis est, (vt loquuntur) subiectis, eóque in finitis est finita. Sed hæc ratio in Deo non est. Ibi enim οὐσία simplicissima, infinitissima, immensa. Ideò ibi nulla diuisio, sed tantùm distinctio esse potest. Quod igitur in creatis vnum est specie; id, In Deo creatore, vnum est numero; quia simplicissimum est, & immensum, nec partitioni obnoxium. Aliud exemplum. Nos homines generamus liberos; parte nostræ substantiæ, illis communicata. Sed demus per concessionem, vt Ego filium generem, illi eandem numero animam, quam & ego habeo, & idem numero corpus, quod mihi est, ita communicando, vt tamen eandem numero animam, & corpus mihi retineam. An non tunc vna numero esset & Patris & Filij essentia? Esset: si eadem numero anima, & corpus idem, vni atque alteri esset. Quomodo enim duæ numero essent, si vna numero? An non etiam duæ essent personæ distinctæ: Pater, & Filius? Vtique. Falsum igitur est quod ais: fieri non posse, vt vna manente essentia, plures sint personæ.

At (inquies) quod dicis, fieri nequit. Omninò enim duæ essent numero animæ, & duo corpora. Sed tu negas, quod ego suppono. Ego dico, si fieri posset, vt ego eandem meam numero animam, & idem numero corpus, communicarem Filio: ita tamen vt vtrunque mihi etiam retinerem: omninò vna esset numero essentia, hoc est; Vna anima, vnum corpus: & tamen duæ personæ. Tu vero dicis; Fieri hoc non posse. Hoc concedo in nobis, & in omnibus rebus creatis: quia nos finiti sumus: & in materia. Sed quod apud nos impossibile est, apud Deum est possibile, quia nullam per se implicat contradictionem, Esse vnum, & plura, diuersis respectibus: vnum essentia: plura hypostaticis differentiis: eóque personis. Alia tamen adfero exempla. An non multi sunt Radij, & vna omnium lux, & essentia? An non multæ potentiæ essentiales animæ: & vna duntaxat numero anima? An non etiam multæ corporis partes: & tamen vna & eadem anima: quæ tota est: sicut in toto, sic etiam in singulis partibus? Nunquid quia tota est in singulis partibus e consequitur multiplicatis partibus, multiplicari animæ essentias, seu animas ipsas? Non pugnat igitur in natura, aliquid esse vnum, & plura, diuersis respectibus. Et quidem vnam esse essentiam & tres essentiales res, eandem esse essentiam: vt in anima, & partibus animæ liquido apparet: multò minùs istud in Deo, pugnare potest. Quale falsum est, quod assumit Mediator, trium per se subsistentium, non posse vnam numero, & eandem esse essentiam. Deinde notandum est, hunc hominem confundere existentiam cum essentia. Quum essentiam dicis: substantiam sine certo subsistendi modo, significas; quum verò dici, subsistentiam; essentiam ad certum subsistendi modum contrahit. Ideò; essentiam, communem omnibus personis, & vnam tantum esse, docent Patres. Subsistentiam verò seu ὑπόστασιν; propriam cuiusque; & incommunicabilem. Ideo tres etiam esse subsistentias, & vero etiam substantias, iidem Patres antiqui dixerunt; vnam autem essentiam. Malè igitur facit; quod confundit essentiam cum subsistentia.

XII. At persona (inquit) nihil aliud est realiter, quàm οὐσία; quomodo igitur multiplicatis personis, non multiplicantur οὐσίαι?

Quia simplicissima est, & immensa illa οὐσία; & nulli partitioni obnoxia; ideireo multiplicari non potest. Quia verò diuersis modis in eadem οὐσία subsistunt personæ, (vt sæpè declaratum est) quæ reapse nil aliud sunt, quàm ipsa essentia; Et diuersæ sunt harum personarum proprietates; quibus & subsistendi modis, & proprietatibus fit, vt vere inter se distinguantur, & numero sint plures; Idcircò diuina illa essentia, vt partitioni subiecta non est, propter simplicitatem & immensitatem; ita distinctionem habet, propter diuersos subsistendi modos, qui in ea statuuntur à verbo Dei. Hæc est causa, cur vna οὐσία, multiplicatis subsistendi modis, multiplicet personas; sed ipsa multiplicatis personis multiplicari non possit. Etsi enim persona, exempli causa, Pater, nihil aliud reipsa est, quàm essentia diuina, cum certo subsistendi modo; essentia tamen, quæ vna est, diuersas non constituit personas; sed diuersi subsistendi modi varias efficiunt personas. Ita fit, vt sicut vna persona, puta, Pater, realiter nihil aliud est, quàm vna essentia diuina; sic multæ, nihil aliud sint, quàm vna & eadem essentia. Si igitur multiplices personas, necessariò sequitur, multiplicari modos subsistendi; sed minimè sequitur, multiplicari essentias; quasi aut multæ sint infinitæ, & immensæ; aut eadem in multas secari queat. Perspicuum est animæ exemplum. Etsi enim ibi multiplicentur potentiæ essentiales; Anima tamen ipsa non multiplicatur, sed vna manet.

XIII. At (inquit Mediator) *Certum est illud Dialecticorum: Quæ sunt eadem vni tertio: ea inter sese eadem esse: Cùm igitur persona diuina, sint (ipsi) essentiæ, eadem: (vt quidem omnes perhibent, ne compositionem aliquam admittere cogantur) inter se quoque sint eadem necesse est. Aut igitur multiplicatis personis, essentia multiplicatur: aut essentiæ vnitate retenta, etiam personæ vnitatem retineri oportet.* Hæc ille.

Responsionem ipsemet ex Scholasticis adfert: nimirum

Personarum vnitatem ex essentiæ vnitate, concludi aliam non posse, quàm essentialem. Ratio est: quoniam personæ de quibus loquitur: non cum aliqua persona, respectu personæ sunt eadem: sed cum essentia. Hæc ibi, & verè, propositio enim illa Dialecticorum, ita intelligitur: *Quæ sunt eadem vni tertio, ea inter sese sunt eadem*: nempe, ea re, quæ sunt eadem, cum tertio: seu, eatenus sunt eadem inter se quatenus sunt eadem vni tertio: vt Filius, & Spiritus sanctus, sunt idem cum patre: non simpliciter, sed τῇ οὐσίᾳ, ipsa essentia. Ergo etiam idem sunt inter se, non simpliciter (τῷ εἶναι enim seu realiter, non sunt idem inter se, quia neque idem realiter sunt cum Patre: nam Filius, vt alius est à Spiritu sancto: sic etiam alius est à Patre) sed essentia idem sunt. Atque hæc est essentialis vnitas.

Sed excipit: *Verùm mihi* (inquit) *non tantum essentialis, sed realis, sed realis (vnitas) concludi posse videtur: hoc modo: Qualis est identitas duorum cum tertio: talis est eorum inter se. Cum igitur personæ sint realiter eadem cum essentia, & inter se realiter eadem sint, oportet.*

Propositio non est simpliciter vera: sed secundùm quid: hoc est, quoad id, quo aliqua sunt idem cum tertio. Exemplum in hominibus, Patre & Filio: quatenus sunt ambo homines, idem sunt reapse cum humanitate Et ideò inter ipsos etiam identitas est realis, respectu humanitatis: sed quatenus vnus est Pater, alter Filius: non ita. Sic in anima. Identitas enim facultatum animæ, cum anima, realis est: quia reapse facultates nil aliud sunt, quàm anima ipsa. Et anima nil aliud, quàm facultates ipsæ. Sed identitas inter ipsas facultates, realis esse non potest: quoniam facultas intelligens, non est facultas sentiens. Proprietatibus enim, eóque definitione inter se differunt. Sed essentialis est inter eas identitas: quia essentia earum, vna & eadem est, nempe anima. Idem de essentia, & tribus personis in Deo dicendum est. Quare neque ex ista regula de vnitate duorum, ex vnitate cum tertio: sequitur quod ait Mediator: nempe, aut cum vna essentia in diuinis, vnam esse personam: aut cum tribus personis, tres esse essentias. Oportuit Scholasto scholasticè respondere.

XIV. Sextum Sophisma, ab ὑπογεννία ad absurdum quasi deducens. Si eadem est Patris & Filij essentia: & ea re vterque vnus sunt Deus: Ergo Pater generando Filium, seipsum genuit. Atqui hoc est falsum, & impium dicere, ac sentire.

Resp. Si essentia genuisset essentiam: & eadem esset gignens essentia: & genita essentia: sequeretur, essentiam seipsam genuisse. Sed genuit Pater, quà Pater: & genuit Filium, quà Filius est. Filius autem non est idem, qui & Pater. Proinde non sequitur: si Pater genuit Filium, genuit seipsum.

At Pater genuit Filium, suam & eandem communicando οὐσίαν. Quid est autem aliud Pater, quàm essentia: & Filius aliud quàm eadem essentia?

Respondeo, Primum quidem pater realiter, seu τῷ εἶναι, aliud est, quàm sua essentia: sic de Filio dico, sed aliud certè sunt τῷ λόγῳ, tam Filius, quàm Pater. Vti antea quoque dictum est, & explicatum simili animæ, & potentiarum eius essentialium. Neque enim facultas sentiendi simpliciter est anima (nihil enim differret à facultatibus aliis) sed est anima sentiens, non autem intelligens: & contrà. Idem de Patre & Filio dicendum. Eadem enim essentia diuina, variis subsistendi modis distincta, distinctas constituit personas: ipsa vna & eadem semper manens. Idcircò Filius (si velis definire) non est simpliciter essentia: (nihil enim differret à Patre, & Spiritu sancto: cum omnes sint eadem essentia.) Sed essentia est, à Patre, per generationem ineffabilem, communicata: eóque proprio & certo subsistendi modo, qui generatio passiuè appellatur, per se subsistens. Hinc secundo apparet, essentiam non esse genitam: sed huius communicatione genitum esse Filium. Vti etiam nos non generamus nostram substantiam, quam Filiis communicamus: sed hanc communicando, filios generamus. Hinc itaque apparet fallacia argumenti. Aliud enim est, Patrem propriam communicasse essentiam: & aliud, hanc communicando, Filium generasse. Quare Pater Filium generando, non seipsum genuit: quanquam eandem penitus, & totam suam essentiam Filio communicârit.

XV. Hinc etiam sumitur responsio ad septimum argumentum. Si essentia Patris communicatur Filio, per generationem: Essentia igitur generatur. Ac proinde cùm alius sit gignens, & alius genitus; Alia igitur fuerit essentia gignens in Patre: & genita in Filio. Quare duo fuerint Dij: quia duæ essentiæ. Idem dico de Spiritu sancto.

Resp. Fallacia ex eo, quod non faciunt discrimen inter communicari & gigni. Quod enim communicatur, id propriè non gignitur. Illud verò dicitur gigni: cui substantia gignentis communicatur, vt apparet in nobis, nostrisque liberis, sicut ante dictum & declaratum est. At Patres tamen aliquot vsi sunt hac locutione; Essentia genita est. Verum: sed aut essentiam pro persona vsurpârunt: aut vsi sunt verbo gignendi, pro communicari.

XVI. Sophisma octauum, & postremum huiusmodi est:

Si vna est omnium essentia, quæ & Deus est: & tres personæ, quarum quæque Deus est: Quatuor igitur sunt Dij, ne dum tres.

At non sunt quatuor.

Commentum igitur est, vnam esse trium essentiam, cóque omnes vnum Deum.

Resp. Ad maiorem. Negatur quod ex vera infers hypothesi. Ratio est. quoniam non separamus personas ab essentia, & essentiam à personis: quasi vero persona aliquid sit, reipsa distinctum ab essentia. Sed vnam essentiam, dicimus, esse has tres personas, reipsa: & tres personas ipsam essentiam. At personas differre ab essentia τῷ λόγῳ tantùm: à se inuicem autem τῷ εἶναι, καὶ τῷ λόγῳ vt alias explicatum fuit simili potentiarum animæ. Ita refutata sunt præcipua Triteitarum cauilla. Nunc refellenda sunt speciatim alia quædam, quæ ab aliis adferuntur, contra eandem doctrinam.

CAPVT VII.

Refelluntur ex professo quædam sophismata, quæ aduersus hanc de vno Deo doctrinam, adfert Mediator.

MEDIATOR in capite illo, cui titulus est: Sententiæ de personis diuersis, earúmque essentiis diuersis: multas è scripturis profert sententias, quibus suum confirmet titulum. Sed ad has non est necesse respondere: partim, quia pleræque omnes in præcedentibus refutationibus explicatæ sunt partim, quia facilè est videre, illis non concludi aliud, nisi veram personarum distinctionem: & Patrem esse κατ' ἐξοχὴν Deum: è personarum autem pluralitate, paulo antè demonstratum est, non concludi pluralitatem essentiarum: partim denique, quia ad finem capitis in hæc concludit verba: *Hac vsque demonstratum est, Filium Dei totum id quod esset, quódque & haberet, & faceret, acceptum referre Deo Patri: Patrémque vocari & esse solum Deum, non quin Filius Deus sit: sed quòd est Deus ex Deo. Pater enim ille æternus, infinita sua essentia, & diuinitate complectitur Filium, & Spiritum sanctum, quos produxit: illum generando: hunc ex se emittendo. Produxit, inquam, tos, & à se distinxit. Quando verò id, & quomodo fecerit, quis intellectus hoc intelliget? quæ lingua explicet? Quæ tamen homini ferre fas est, ea sacris literis prodita sunt in quibus & nos acquiescere oportet.* Hæc omnia ille. Damus autem libenter hæc: primùm, Filium id quod est, & habet, totum referre acceptum Patri. Est enim totus à Patre, & omnia etiam habet à Patre. Secundo: Patrem solum esse Deum, nempe Deum Patrem, & Deum illum, qui à nullo est: sed fons est, & principium Deitatis, in ipso etiam Filio, & Spiritu sancto, quia scilicet hanc illis communicat. Tertiò: Filium esse Deum ex Deo: hoc est, personam, quæ Deus est, ex persona, quæ Deus est. Non autem quod essentia Filij sit ex alia essentia. Est enim vna & eadem quòd essentia: sed in Filio communicata: in Patre autem minime. Vterque autem Deus est, per eandem essentiam: quia idem Iehoua. Quartò candidè etiam illud interpretamur, quòd ait, Patrem infinita sua essentia, & diuinitate complecti Filium, & Spiritum sanctum: quatenus scilicet Pater in Filio est, & in Spiritu sancto, sua essentia, illis communicata: Et ipsi in Patre, sua essentia à Patre accepta. Quòd verò ait, quando hoc fecerit Pater, nullum intellectum intelligere: non damus simpliciter. Intelligimus enim è scripturis: hoc Patrem fecisse iam inde ab omni æternitate. Ab æterno enim genitus est Filius è Patre: & Spiritus sanctus ab vtroque processit & procedit. Cæterùm quòd dicit de modo: neminem scilicet esse, qui eum intelligat: ambabus amplectimur manibus. Ergo cùm hæc omnia spectent, quæ in eo capite collegit; & nos ea admittamus, vt iam explicatum est: non est necesse ad singulas Scripturæ sententias respondere. Ad quædam tantùm, quæ opus habent explicatione, breuiter mihi respondendum est.

Principiò, non admitto, quod ait, Filium nullibi se Deum appellare. In omnibus enim illis locis veteris Testamenti, quæ posteà ab Apostolis citantur de Christo, Filius se vocat Iehouam. Nam qui dat legem in monte, vocat se Iehouam, Exod. 20. 2. Hic autem fuit ille Christus,

& Angelus Iehouæ Iehoua. Qui populum eduxit ex Ægypto: & tentatus fuit in deserto, 1. Cor 10. Deinde quoties se vocat Filium Dei vnigenitum, & propriũ: toties dico eum sese appellasse Deum. Sicut quoties se appellauit Filium hominis: toties se hominem appellasse dicendus est. Quod etiam ait, præter alia, illa verba *Ego sum Deus, & nullus vltra Deus. Isa. 45. 21* neque Filio, neque Spiritui sancto competere: quia ipsi habent originem: non damus. Loquitur enim ibi Iehoua, hoc est, essentia diuina: siue in persona Patris, siue Filij, siue Spiritus sancti: nil refert. Hæc autẽ originem sui non habet, neque in Filio neque in Spiritu sancto: sicut nec in Patre: & extra hanc essentiam nullus est Deus. Quid est autem Filius & Spiritus sanctus aliud, quàm ipsa essentia, sed certis subsistendi modis, ad has duas personas contracta? Vterque enim est Iehoua. Quòd verò ex illis Christi verbis, *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Io. 17. 3.* & ex aliis similibus, quæ è scriptis Apostolicis congessit: ait, Christum ideo patrem vocasse Deum, se autem eius legatum: quia non agnoscebat se eundem esse Deum, qui est Pater: Fallaciam non causæ, vt causæ admittit. Voluit enim Christus iis dictis sese, & ratione personæ, & ratione officij a patre distinguere, non autem ratione essentiæ. Et idem etiam fecerũt Apostoli in illis dictis quæ colligit Mediator. Ita vere concludimus Christum non esse eundem Deum cum Patre persona, & proprio officio: sed eundem esse Deum essentia. Hæc esto responsio ad omnia illa dicta. Libenter autem damus illa omnia, quæ dicit de patre, nempe, eum fontem esse omnis Deitatis, immortalitatis, vitæ. Quod autem ex Ambrosio citat, Filium habere a patre, vt sit Deus: explicatione opus habet. Si formaliter accipias, verum non est. Filius enim Deus est sua essentia, seu per suam essentiam, quæ eadem est cum patris essentia: non autem per patrem: imò ipsa essentia est ipse Deus. Si verò origine intelligas: damus. Hanc enim essentiam à Patre nascendo, accepit Filius. Ita intelligitur, Deus de Deo genitus. Ita respectu essentiæ, tam Filius est Deus, ex se & [illegible] quam pater, respectu verò personæ Deus est ex Deo: quia genitus ex patre. Solus autem pater hoc modo, Deus ex se, & [illegible]. Sed hoc non tollit vnitatem essentiæ. Hæc si ibi obseruentur, nihil supererit, quod aduersus veram faciat doctrinam, de vnitate essentiæ, in Patre, in Filio & in Spiritu sancto.

II. In capite alio, cui titulus est, Obiectionis de pluralitate Deorum, solutio: Primo, adfert argumentum nostrorum, quod tale est: Si pater est Deus: Filius Deus: & Spiritus sanctus Deus: hi autem tres vt personis, ita essentiis differunt: sequitur, vt plures Dij sint: contra quàm, Moses & Prophetæ ex Dei oraculis prodiderunt. Deinde verò respondet quum de vnitate Dei quæritur: semper Deum Patrem nominari, hoc est, semper intelligendum esse patrem ipsum solum. Et rationem subdit. *Quia*, inquit, *Pater omninò Deus dicitur sine vlla exceptione. Nam non tantùm rerum creatarum Deus est, sed & Filij & Spiritus sancti. Filius enim dicitur Filius Dei & Spiritus sanctus, Spiritus Dei. Pater autem nullius Dei dicitur esse Pater. Pater item non est genitus, nec procedens, quemadmodum Filius, dicitur Deus à Patre genitus: Spiritus sanctus Deus à Patre per Filium procedens: sed sine vlla adiunctione dicitur, & est Deus.* Hæc ille. Deinde subdit testimonium Apostoli, ex 1. Corinth. 8. 6. dicens *Itaque & Paulus obiectioni de pluralitate Deorum occurrens, sic inquit: Nam etsi sint qui dicantur Dij: nobis tamen vnus est Deus, qui est Pater ille, &c.*

Conclusio huius hominis est: Etsi sicut multę sunt personæ, sic etiam multæ statuantur essentiæ: non consequi tamẽ negari vnitatem Dei, quę in Scripturis celebratur: *quoniam*, inquit, *ibi nulla alia Dei vnitas celebratur: nisi qua est Patris.* Hunc autem vnum esse Deum, non plures.

Resp. Primò falsum est assumtũ, nempe, loca de vno Deo, de solo patre esse intelligenda. Hoc aliàs quidem demonstrauimus: sed nunc etiam quàm falsum sit, magis ac magis confirmo hoc argumento.

Si ille, qui in scripturis prædicatur vnus Deus, est solus Pater: sequitur Filium & Spiritum S. connumerandos esse inter illos Deos alienos, de quibus in Lege: ac proinde non esse adorandos, non colendos, non in illos credendum. Exod. 20. 3. Nam ille Deus vnus Iehoua, qui in scripturis loquitur, sic ait, *Ego sum Iehoua. &c. Non habebis Deos alienos coram me.* Quibus verbis satis apertè ostendit, quicunque sunt & dicuntur Dij præter se, eos Deos esse alienos.

Ergo si iste, qui ibi loquitur, & per consequens, qui loquitur in Prophetis, quique se vnum esse dicit, est solus pater: efficitur, Filium & Spiritum sanctum inter Deos alienos esse connumerandos. Absit autem hoc à Christianis hominibus, vt sentiant cùm sacræ literæ vocent Filium verum Deum, & ita etiam Spiritum sanctum. Quare falsum assumit Mediator.

Ad rationem. Ea nihil concludit, nisi patrem solùm esse sine origine, & Deum [illegible], quia principium Deitatis est. Cur enim simpliciter & sine adiunctione dicitur Deus? quia originem ab alio non habet, & principium est Deitatis. Cur etiam non dicitur Deus alicuius Dei: Filius autem dicitur Filius Dei, & Spiritus sanctus Spiritus Dei? Eadem de causa. Si enim pater generasset essentiam, posset dici non solùm Deus, sed etiam pater Dei. Verum quia nõ essentiam genuit, sed Filium: ideò nõ dicitur Pater Dei, sed Pater Filii. Ad testimonium Apostoli: fallitur Mediator, quod putat a nomine Dei excludi Filium: vt alias demonstratum est. Ac certum est ex verbis Apostoli, si à nomine Dei, qui nobis est vnus, excludatur Filius: Filium inter illos multos Deos, de quibus antè Apostolus dixit, & quos opposuit huic vni Deo, connumerandũ esse. Quid autem hoc iniquius, quidve magis blasphemum? Ad id, quod pro confirmãda sua sententia adducit ex Ioh. 10. v. 34. responsum est à nobis suprà non semel. Postremo dico non esse responsum ad argumentum nostrorum. Si n. essentiæ diuinæ sint multæ, aut n. æ sunt per omnia æquales, aut aliqua ex parte inæquales. Si per omnia æquales, tres igitur Dij sunt æquales: & ideò non est cur solum Patrem statuãt illum esse Deum Iehouam perfectissimum, qui se descripsit Exod. 34. Sed ipse etiam Filius & ipse Spiritus sanctus erunt talis Iehoua. Si inæquales: inter alienos igitur Deos connumerãdi sunt Filius & Spiritus sanctus: quia non sunt ille vnus Altissimus Iehoua, qui dixit, *Ego sum Dominus Deus tuus, &c. Non habebis deos alienos coram me. Exo. 20. 2.* Vtrunque autem absurdum est & impium. Non sunt igitur tres essentiæ, vel æquales vel inæquales: sed vna duntaxat, semper eadem. Ac proinde vnus Deus Iehoua. Ad hoc argumentum nullam vidi, nec video responsionem.

III. Alibi idem fatetur, aliquam esse æqualitatem Filij cum Patre, propter locum ex Ioh. 5. 18 & 19. Sed eam ait ad æqualitatem essentiæ non referri, verùm ad æqualitatem tantùm virtutis. Quòd Christus ex suis operibus nil aliud asserat, nisi eandem sibi esse cum Patre & voluntatem, & potestatem: & hanc sibi communicatam à Patre sicut & vitam.

Resp. Sed errat. Christus quidem ex operibus eandem sibi esse cum patre potestatem, euincit: sed ex hac potestate innuit, etiam eandem sibi esse essentiam. Æqualis enim potestas cum patre nemini esse potest, nisi æqualis etiam ei sit [illegible]. Quomodo enim infinita potentia esse potest nisi in essentia infinita? nam neque etiam Deus potens est, nisi sua essentia. Proinde Christus dicebat, *Ego & Pater vnum sumus. Io. 10. 30.* Quomodo vnum? Perfectissimo modo. Quis perfectissimus est modus? Qui est per essentiam. Et: *Ego in Patre, & Pater in me. Ioh. 14. 11.* Quomodo? Essentia. Neque enim persona est in persona: cùm sint inter se distinctæ. Deinde paulò antè probauerat Hilarij sententiam, qui illud: *Sicut Pater vitam habet in semetipso: sic dedit & Filio vitam habere in semetipso*: de essentia diuina interpretatur, quã à Patre communicatam esse Filio ait, vt sit ei propria, sicut & Patri. Quomodo igitur hic negat, æqualitatem esse Filio cum Patre in essentia: sed tantùm in virtute esse contendit? Quod verò hanc referat acceptam Patri, facilè damus.

Secundo loco contendit ibidem Mediator: eminentiam esse Patri supra Filium, quia Christus ait, *Pater maior me est. Io. 14. 28.*

Resp. Sed suprà responsum est ad hunc locum, in refutationibus argumentorum contra Deitatem Christi. Neque nos damnamus eius interpretationem: nempe, Christum iis verbis indicasse, fontem & originem, à qua & ipse vitam & omnia habet, etiam quà Filius est, esse Patrem. Sed hac Patris excellentia, quod sit fons totius Deitatis & vitæ, non tollit æqualitatem essentiæ cum Filio.

Postremò examinat, qualis [illegible] sit illa, quam Patres attribuerunt Filio cum Patre. Contendit autem non sic esse intelligendum, quasi vna omnium sit [illegible]. Vult enim sicut distinctæ sunt personæ, sic distinctas esse [illegible]: iis argumentis, quæ sequuntur.

IV. Pater mittit Filium. Duæ igitur essentiæ diuersæ: vna mittens, altera missa.

Resp. Negatur consequentia: Et paralogismus est ex ignorantia figuræ dictionis. Neque enim Pater dicitur mittere Filium, localiter & physicè, sicut Rex mittit Legatum. Hoc certè modo qui mittit, & qui mittitur, duæ sunt numero essentiæ, seu, duæ vt sint personæ, suis substãtiis & essentiis diuersę & distinctę, necesse est. Sed cũ & Pater sit im

mensus,& Filius immensus, tunc dicitur Filius à Patre mitti, quum præeunte Patris voluntate,& eam subsequente voluntate Filij (ordine originis) per nouum effectum illis patefit mundo & per patefactionem Filij, Pater manifestatur. Idem dico de Spiritu sancto. Vt quum per carnis assumtionem patefactus est Filius: & per Filij patefactionem in carne manifestatus est Pater. 1. *Tim.* 3.6. Non sequitur ergo Pater mittit Filium: duæ igitur sunt [illegible]. Sed benè sequitur: ergo duæ sunt personæ: vna mittens, altera missa. Subdit aliud.

Filius incarnatus est, non Pater.

Non potuit autē incarnari, nisi res essētialis, seu essentia.

Duæ igitur essentiæ, vna quæ incarnata: altera quę operata est in incarnatione, sed incarnata non est.

Hoc refutatum est antea. Addit:

Patris vox auditur: Hic est Filius meus dilectus. Hoc non attribuitur Filio, aut Spiritui sancto. Spiritus sanctus in specie columba conspicitur. Ne hoc quidem de Patre, aut Filio dicitur. Quomodo igitur horum trium essentia eadem numero est? nam si essentia vna est mittitur essentia Patris, & essentia Spiritus sancti: siquidem eadem est cum essentia Filij. Auditur vox essentia Filij, & essentia Spiritus sancti, de cœlo sonans. Conspicitur Patris essentia, & Filij essentia in specie columba. Quòd si hæc non sunt: annon hac distinctione operationum distincta eorum essentia ostenduntur? Hæc ille.

Resp. Hæc omnia nihil aliud concludūt, quàm distinctas esse personas, non autem essentias. Eadem enim essentia vt incarnata est non in Patre est sed in Filio: ita voce de cœlo patefacta est in Patre, non in Filio: & assumtione columbæ patefacta est in Spiritu sancto, non in Patre. Annon eadem anima sese patefacit intelligendo, non in facultate sentiente sed in intelligente? Item, Annon eadem sese exerit sentiendo non in intelligente sed in sentiēte facultate: nec tamen multæ sunt animæ? Vt igitur à diuersis distinctisque operationibus animæ, in variis distinctisque facultatibus, non valet consecutio ad diuersas essentias seu animas: ita neque à distinctione apparitionum & operationum essentiæ diuinæ in distinctis personis, inferri potest distinctio essentiarum, sed tantùm personarum. Neque hinc sequitur, quaternitatem a nobis poni. Sicut neque sequitur in exemplo animæ, præter facultates tres animæ essentiales, quartum statui, hoc est, animam ipsam quasi quoddam quartum à suis facultatibus distinctum & separatum.

V. Pergit Mediator, & ait: *Sed & res ipsa arguit diuersitatem essentiæ. Nam quæ tria sunt, vnum esse non possunt. Si igitur personæ tres sunt, & quidem distinctæ: ad se etiam, vt Scholastici docent, realiter distinctæ: annon etiam tria illorum Esse, realiter distincta sunt?*

Falsum est assumptum, si diuersi respectus considerentur. Tres enim sunt animæ facultates, & quidem realiter distinctæ. Interim tamen eædem facultates vnica sunt essentia: quia anima vna, non tres. Potest igitur aliquid esse vnum, & plura, diuersis respectibus.

At aliud est esse Patris, aliud esse Filij. Ergo alia est essentia Filij, alia Patris. Essentia enim & Esse in Deo idem sunt: sola vocum variatione distincta.

In anima aliud est esse facultatis intelligentis, aliud esse facultatis sentientis. Illa n. non est hæc: & diuersa est illius & illius definitio. Non tamen sequitur: aliam esse essentiam intelligentis, & aliam sentientis: eadem enim est anima. Multò minùs ergo id sequitur in Deo: vbi simplicissima & immensa est essentia. Hæc verò tribus subsistendi modis diuersis, tres constituit distinctas personas, quarum vna nō est alia. Ac proinde dicuntur differre [illegible], realiter. In singulis quidem personis propter summam simplicitatem idē sunt esse & essentia. In se tamen idem planè non sunt. Essentia enim vna est, communis omnibus: propter diuersos autem subsistendi modos, & proprietates, quibus eadem essentia diuersas constituit personas [illegible] inter se differentes, & à se distincta: vt exemplo facultatum animæ & animæ ipsius, millies fuit explicatum. Fallitur ergo quum ait, essentiam & esse, vocum tantùm variatione esse distincta, si intelligit in se.

Etiam essentia, inquit, quæ nata est, quæ quidem est Filij cum essentia ingenita & innascibili, quæ est Patris, vna numero esse non potest.

Primò errat, dum ait, essentiam esse genitam. Filius quidem genitus est, essentia per generationem communicata: non autem ipsa genita est, aut genita dici potest, nisi impropriè. Secundò verum quidem est, id quod est genitum, hoc est, Filium cum eo qui ingenitus est, hoc est, Patre, idem numero esse non posse. Sunt enim duæ numero personæ: verùm quod assumit, essentiam Filij & essentiam Patris non esse vnam numero, petit principium. Sed videamus rationem quam adfert.

Profectò (inquit) *si vna esset: vt Filius dicitur habere Patrem Deum, ita Pater diceretur habere Filium Deum, propter Deitatis vnitatem vtriusque. Quod tamen nec scriptura, nec vllus hominum vnquam dixit.*

Quasi vero, etsi verba hæc ita composita non leguntur: non sit tamen verum, Deum Patrem habere Filium, qui Deus est. Quòd vero frequens hęc sit locutio de Filio: nempe, quòd habeat Patrem Deum, huiusce rei allata est paulo ante ratio: nimirum, quia pater principaliter & [illegible] Deus est: fons & principium Deitatis. Eadem de causa non legimus, Patrem Deum, habere Filium Deum quia quum sermo est de vtroque: nomen Dei attribuitur Patri, non ita Filio, vt obseruauit Tertullianus. Quemadmodum etiam quum sermo est de solari corpore, & de radiis: nomen solis damus solari corpori, non radiis. Scotsini autem etiam radios appellamus Solem.

VI. *Adhæc* (inquit) *vnitas essentiæ efficeret: vt Filius non Deus de Deo; sed potius idem Deus cum Patre diceretur.*

Vtrumque dicitur, & vtrumque verum est: sed diuersis respectibus, Deus de Deo: quia Filius, qui Deus est, ex Patre, qui Deus est, genitus est. Idem etiam dicitur Deus cum Patre, quia vna vtriusque [illegible], ideo vterque vnus Iehoua. Hoc efficit vnitas essentiæ: illud distinctio personarum. *Iam*, inquit, *si persona Filij distinguitur à persona Patris, vt ne videatur idem esse generans & genitum, annon eadem ratione distinguitur essentia Filij ab essentia Patris, quod hæc principium illius sit, & origo? Certè sicut idem non generat seipsum: ita idem non est principium, & principiatum: nec idem est fons & riuus: nec idem origo, & originatum.* Hæc omnia Mediatoris sunt.

Ex falsis autem assumtionibus quid non falsi concluditur? Falsum est quod assumit essentiam Patris principium esse essentiæ Filij, ac proinde falsum concludit, dicendo, essentiam Patris etiam esse ab essentia Filij. Si enim essentia Patris esset principium essentiæ Filij: esset etiam principium sui ipsius & ita principium, & principiatum, (vt vtar ipsius verbis) origo, & originatum fons, & riuus. Eadem enim est essentia Patris quæ & Filij, vt demonstratum est, quia immensa & infinita, ac simplicissima est. Sed in Filio per generationem à Patre communicata, in Patre non item. Lux etiam, quæ in sole, non est principium lucis, quæ est in radiis (est enim vna & eadem) sed in radiis à sole communicata, in sole non item. Sol vero ipse principium & fons est totius lucis in ipsis radiis, ab ipso enim sunt radii. Neque etiam anima, quæ est in facultate intelligente, principium est & origo animæ, quæ in ipsa est sentiente aut vegetatrice, quasi sint tres animæ, cùm sit vna tantùm. Patrē igitur dicimus principium esse, fontem & originem, vnde eadem deitas in Filium, & in Spiritum sanctum quodammodo fluit, instar riui ex fonte. Non autem Patris essentiam principium esse alterius essentię. Quare his argumentis minimè probauit Mediator, non esse vnam trium essentiam, sed plures. Ac proinde non satis refutauit, quod contendebat, nempe, Filium non ideo a Patribus appellatum fuisse [illegible] Patri quòd vna & eadem ipsi sit cum Patre essentia, Sed tantùm ideò, quòd sicut [illegible] est nobis, secundùm humanitatem (non quòd eandem numero habeat, quam singuli homines, sed quòd eandem specie) ita non dissimili modo sit [illegible] Patri, secundùm diuinitatem. Sed quid hoc est aliud quàm cum Arianis dicere, esse [illegible], & negare, verè esse [illegible].

VII. Adfert igitur testimonium ex D. Maxentio. Is in sua de Christo catholica confessione sic scribit: *Sequentes in omnibus fidem sanctorum Patrum confitemur, vnum eundemque Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, perfectum eundem in diuinitate, perfectum eundem in humanitate, Deum verum, & hominem verum, eundem ex anima rationali & corpore,* [illegible] *Patri secundum diuinitatem,* [illegible] *nobis eundem secundum humanitatem per omnia similem nobis, absque peccato.* Hæc Maxentius, & sic alij etiam Patres nonnulli. *Quod si ea vis est* (inquit Mediator) *huius, plana est & expedita ratio eius. Omnes enim qui Christum agnoscunt fatentur eum in carne venisse, vt loquitur Iohan.* 1.4.2. *eundémque verum Deum esse. Sed vt non eadem numero natura* (humana) *in eo, quæ est in aliis hominibus, ita non est necesse, eandem naturam diuinam numero in Christo esse quæ est in Patre.* Hæc ille.

Resp. Primò, non eodem sensu intellexit Maxentius vocem [illegible], quum dixit Christum esse [illegible] Patri secundum diuinitatē: atque quum dixit eundē esse [illegible] nobis secūdū humanitatē, quo eadem nunc intelligit & interpretatur Mediator. Eādē enim & totā naturā diuinā quę est in Patre, sēsit & docuit esse in Filio, & hoc sēsu esse Patri verè [illegible].

Ad

Ad eundem modum & reliqui Patres senserunt. Citabo locum vnum ex libro 1 Dial. cap. 1. Catholicum sic respondentem Nestoriano, & explicantem, quomodo Christus consubstantialis sit Virgini matri, introducit. *Consubstantialem* (inquit Catholicus) *Virgini Deum verbum: non secundum diuinitatem, quæ illi vna eademque cum Patre est, sed secundum carnem: qui non credit, alienus à fide est.* Audin' Mediator, quod ait Maxentius, vnam & eandem diuinitatem esse Christo cum Patre? Quid est autem diuinitas, nisi diuina essentia? Et quid est esse eandem & vnam Christo cum Patre, quam esse vnam numero, & eandem essentiam Patris & Filij? Non igitur sensit, eodem plane modo Christum esse ὁμοούσιον Patri, quo etiam ὁμοούσιος est nobis. Neque aliter Patres hanc dictionem interpretati sunt, vt liquet ex eorum libris: Ambros. libr. de fide 3. cap. 7. Theod. in fine dialogi 1. August. de Trinit. lib. 1. cap. 4. quid Patres senserint recitat. Athanasius in Epist. de Decretis Nicen. Synodi. Hilarius de Synodis. Ac quæ fuerit interpretatio Patrum in Concilio Niceno, liquet ex Athanasij libris, & Symbolo, vbi dicit: *Non tres Dij, sed vnus est Deus.* Deinde dico, rationem huius diuersæ significationis vocis ὁμοούσιος apertam esse. Etsi enim dicitur ὁμοούσιος nobis: tota tamen natura humana quæ in singulis est hominibus, in Christo non est, sed tantum ita perfecta, vt ei nihil desit. Quod ita? quia natura hæc finita est, & in [illegible] (vt ita cum Scholasticis loquar) quantitatiua: ideo diuidua est. Sed diuina essentia infinita & immensa est. Et ideo non potest esse nisi vna & eadem, in Patre & in Filio, nulla modo diuidua. Paralogismum igitur admittit Mediator ex ambiguitate, falsaque interpretatione vocis ὁμοούσιος quam prædicauit de Christo, quatenus Deus est.

VIII. Adducit præterea contra se Iustinum Martyrem, in libr. de recta Confessione, vbi diserte & personas distinguit: & vnam omnium essentiam esse docet. Sed hæc reijcit Mediator, quippe quæ, vt ipsi videtur, similia sint ex Schola Platonis. Sed nulla firma ratione refutat.

Quid (inquit iste homo) *separas essentiam ab existentia?* Non separamus, sed distinguimus. Neque enim dicimus extra homines esse humanitatem: sed tamen aliud est humanitas, quæ est in omnibus hominibus, & aliud iste vel ille homo, seu hæc & alterius hominis existentia. Eadem enim definitio competit humanæ naturæ, quæ est in Petro: atque illi, quæ est in Paulo: Sed certe non eadem definitio fuit in Petro atque Pauli. Multo verò minus separamus diuinam essentiam à personis. Quid enim reapse seu realiter aliud est ipsa diuina essentia, quàm ipsæ personæ? Et quid personæ aliud, quàm essentia? Distinguendum tamen est inter essentiam, & singulas personas: cum essentia sit absolutum quiddam, persona autem relatiuum: Absolutum autem, & relatiuum non est eadem definitio & proprietas. Sicut etiā anima & eius facultates essentiales partes: & anima reapse nil aliud est, quam [illegible] Quis tamen non distinguat inter animam, & singulas facultates animæ? Neque enim facultas sentiendi simpliciter est anima, sed anima sentiens: Sic in Deo. Etienim, exempli causa, Pater idem est, quod sua essentia: differt tamen τῷ λόγῳ vt aliàs declaratum fuit. Exemplum Adami quod adducit Iustinus, non ideò adducit, quòd per omnia quadret in Deum; sed tantùm, vt ostendat discrimen inter essentiam, quæ vna est in omnibus personis, & personas, seu ὑποστάσεις, quæ multæ sunt. Neque illud concedent docti, Adamum suam communicasse Abelo non solùm essentiam, sed etiam existentiam. Existentia enim cuiusque incommunicabilis est quia cuiusque ita propria est, vt non possit alteri esse communis sicut essentia.

IX. Citat insuper Lactantij locum ex libro 4. cap. 29. quasi ad suam, de multis essentiis, confirmandam sententiam faciat. Sed contrà dicimus vnitatem personarum essentiæ in duabus personis distinctis confirmari, illo Lactantij verbis. Legantur quæ ibi tradit Lactantius. Quæ etiam adfert ex Erasmo, non pugnant cum vnitate essentiæ. Ad illum doctissimum Interpretem, quem citat, quod attinet: meritò ille damnat eos, qui dicunt, Patrem verè & propriè vnicum Deum esse: quasi verò Filius cum Patre impropriè & falsò sit vnus Deus. Hæc verba de illo doctissimo Interprete subdit Mediator: *Ego autem N. vnitatem essentiæ non excludo: veruntamen quomodo, quod principium est, nisi est alicuius, idem sit cum eo, quod ab illo existit, videant sapientes.* Respondeo: Idem est, & non idem, Pater cum Filio. Idem essentia, non idem persona. Est autem principium, quatenus est Pater & persona. Patris autem Pater non est idem cum Filio: quatenus huius est principium. Ita Pater nō genuit seipsum quia nec [illegible] genuit Patrem, nec essentia essentiam. Sed suam communicando essentiam, genuit Filium. Hæc responsio sufficiat ad illa omnia, quæ de eadē re inculcat ibidem Mediator. Denique quæ citat ex Fontidonio, & ex Scholasticis quibus concluditur, Filium, quicquid est & habet, totum illud à Patre accepisse, sed in æterna sui generatione: quoties dedimus? Sed quid hæc ad euertendam essentiæ vnitatem? Eandem enim prorsus accepit Filius à Patre. Cæterùm quod probare videtur Gentilis locutionem, Patrem esse essentiatorem, & Filium essentiatum: aut non videt quid hæc sibi velint, aut magnam probat impietatem. Essentiatorem enim esse, quid aliud est, quàm productorem essentiæ vel essentiarum? Et essentiatū, quid aliud, quàm aut factam esse essentiam ex essentia? aut essentiam ab aliquo productam accepisse. Quæ omnia impia sunt & blasphema. Non est enim essentiatus Filius, sed eandem quam Pater, & quam in æterna sui generatione accepit à Patre, non aliam, neque nouam, vel genitam vel productam accepit & habet essentiam. Hæc ad illa, quæ cōtra vnitatem essentiæ scripta reliquit Mediator, dicta sunt.

Ac quòd paulò pòst ait, essentiam diuinam non esse conflatam ex tribus, sed à Patre communicatam Filio, & Spiritui sancto quis nostrûm aliter docet? Neque enim dicimus esse conflatam ex tribus: sed vnam & eandem esse in tribus: in Patre, incommunicatam: in Filio, communicatam, per generationem: in Spiritu sancto communicatam, per emissionem seu spirationem.

X. In illo cap. cui titulus est, Confutatio contrariarum rationum: & ἀρσύμενος: breuiter repetit præcipuas vtriusque partis contrariæ rationes. Ac primum, pro vnitate essentiæ, repetit illam rationem, à generatione Filij ex Patris substantia ductam: nempe. Quoniam κυρίως Filius sit Patris: eum natum esse de Deo Patre, & Patrem suam cum eo essentiam communicasse oportet. Neque enim Filius esse potest alicuius, nisi natus ex eo: ille: neque sine communicatione essentiæ generatio illa constare potest: nisi forte sit titulotenus, qualem in Deo affingi absurdum est. Iam quærendum est: totam ne suam essentiam communicarit Pater cum Filio, an partem eius: Non potest dici secundum: Dei enim essentiam partitionem facere impium & detestandum est. Tota igitur & perfecta Patris essentia in Filio residet. Nefas autem est dicere, eandem euanuisse à Patre: perfectè igitur & solide ab vtroque retinetur, atque ideo communis est Patri & Filio.

Obijcit huic rationi, in hæc verba: *Radius totam essentiā suam à Sole habet, quam tamen Sol totam retinet, sine vlla diminutione. Eodem modo & Filius totam essentiam à Patre habet: sed & Pater nullam in re diminutam eam retinet. Neque vero in illa summa simplicitate alia generatio cogitanda est: quàm emanatio vnius ab alio.* Hæc omnia vera sunt, ac mox subdit: *Hæc similitudo si retinenda est, non videbitur absurdè dici aliam essentiam Patris esse, quam Filij: sicut alia est Solis, alia radij: Id quod vel sola locorum diuersitas ostendit. Sol enim in vna parte orbis fixus semper manet: radij spargunter per totum orbem & vsque in terram porriguntur. Si hic similitudo non recipitur, ita sensi abiecto, quæ videbitur illud argumentum, quo vna essentia Patris & Filij esse statuitur: vera itaque & prima erit sententia, vnam esse diuinam essentiam, tribus personis manentibus.* Hæc ille.

Nos igitur respondemus: similitudinem hanc Solis & radij partim admittendam esse, partim admitti non posse. Admitti quod ad priorem partem attinet, qua probatur est eadem essentia Filij, & Patris. Est enim consentanea veteribus: & generationem Filij non malè quasi subocculos ponit. Ad alteram partem quod attinet retineri non potest. Nam præter quam quòd hic etiam accipit essentiam Mediator pro existentia: ideò Sol in certo est loco, & radij in alijs locis: atque ita illius essentia siue existentia alia est ab essentia radiorum: quia & Sol, & radij res sunt finitæ. At hæc tamen in Deo non habet locum. Est enim essentia Dei infinita & immensa, ita vt nullo modo demonstrari possit, & dici. Hæc, aut hic est essentia Patris: & hæc, aut hic essentia Filij quia immensa est, & eadem est vtriusque, vt demonstratum est. Radij enim sunt quodammodo extra Solem: Filius autem est in Patre non extra. Ad hanc igitur partem quod attinet, similitudo hæc admitti non potest: quia maxima est dissimilitudo, inter naturam essentiæ diuinæ, & essentiæ creatæ. Quare manet irrefutabile argumentum, pro vnitate essentiæ diuinæ allatum. Quæ porrò contra vnitatem essentiæ repetit argumenta: Vnum, ab incarnatione Filij eoque & à passione ductum: alterum, à differentia generis & ingenij: quia superiùs refutata à nobis abunde fuerunt, non est cur actum agam.

Locum tantummodo Tertulliani, contra Praxeam, referam, & explicabo. Praxeas ex vnitate essentiæ vnam tantùm personam quæ sit incarnata & passa, contendebat. Sicut nunc contra Tritheitæ faciunt. Responsio tamē Tertul-

na de Trinitate Obiicit [illegible] alios [illegible] Patres [illegible] loci in quibus dise [illegible] docent non [illegible] Patrem [illegible] quam etiam Filium & Spiritum sanctum, [illegible] Deum: & Deum quidem vnum, [illegible] plures, quamquam plures & distinctæ sint personæ. Est [illegible] facile [illegible] doctrinam videre apud illos Patres, quos [illegible] signatim, Iustinum Tertullianum [illegible] quemadmodum nos ostendimus, quum hanc postremam [illegible] nostram, de vnitate essentiæ in tribus personis, [illegible] maremus. Conciliandi porrò sunt loci [illegible] explicatione cum sacris literis consentanea. Vbi [illegible] ergo videmus Patres vnum solum Patrem Deum vocare & [illegible] Creatorem: respondetur, hoc illos facere [illegible] scripturarum [illegible], Quòd Pater [illegible] Deus, fons & principium totius deitatis: [illegible] persona est, vnde Filius & Spiritus sanctus. Est enim Pater is qui reuera omnia [illegible] dit, & conseruat, & agit: sed per Filium, & Spiritum S. Non autem quòd velint Patres ab essentia Patris, vel Filium, vel Spiritum sanctum excludere: quin reuera vnus sint cum Patre Deus, vnus Creator, vnus Seruator.

Vbi verò duos prædicare videntur Deos, Patrē & Filium (quanquam nunquam apud Patres legi, duos vocari Deos: sed tantum præter Patrem [illegible] alium etiam se demonstraturos Deum. Horret [illegible] enim omnes Christiani, vt docet Tertullianus contra Praxeam, plures dicere Deos) vbi igitur Patres videntur Patrem & Filium duos facere Deos: sic Patrum dicta explicanda sunt: Patres nomine alterius Dei intellexisse alteram personam, quæ est Deus. Et ita reuera se res habet, [illegible] videre est apud Iustinum in Dia[logo] Præsertim si conferatur illa doctrina, quam tradit in aliis locis: vt in libro de Monarchia. In Apologiis ad Imperatorē. In libro de recta fide. In responsionibus ad Orthodoxos: vbi apertè scribit [illegible] Etsi sint tres [illegible], vnum tamen dumtaxat esse Deum. Idem videre est apud Tertullianum lib. cōtra Praxeam, vbi etsi duos esse dicit, Patrem qui vnxit, & Filium, qui vnctus est, quos [illegible] scriptura vocat Deum, dicens, *Vnxit te ô Deus, Fili, Deus tuus*, hoc est Pater: tamē postea se explicat Tertullianus, dicens: *Duos quidem definimus Patrem & Filium, & iam tres cum Spiritu sancto, secundum rationem œconomiæ quæ facit numerum* [illegible] *duos tamen Deos & duos Dominos nunquam ex ore nostro proferimus.* Item ibidem docet, si liceret Christianis plures dicere Deos: faciliore viam euadendi supplicia gentilium tyrannorum, qui [illegible] persequebantur Christianos quòd vnum prædicarent Deū, Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Item ad calcem libri locū illum de [illegible] *Ego Deus: & non est alius præter me*: ita exponit, vt dicat a Patre non excludi Filium, sed negari a Patre alium esse Deum præter se, qui cum Filio & Spiritu S. vnus sit Deus. Non dissimiles explicationes reperiuntur etiam apud alios Patres, quorum auctoritatibus abutuntur, si ne vlla fronte aduersarii. Ad argumentum igitur quod attinet, ductum ab autoritatibus Patrum, hæc est generalis responsio quam diximus.

CAPVT IX.

Responsio ad Ochini blasphemiam, qua dicit hanc doctrinam non esse ad salutem necessariam. Summa eorum quæ hactenus confirmata, aduersus omnes Antichristos propugnari debent.

AD extremum, Spiritus Ochinianus, dialog. 19. cōtendit, doctrinam hanc de vnitate essentiæ & tribus personis, etiamsi vera esset, minimè tamen ad salutem esse necessariam.

Respond. In refutandis huius mali Spiritus rationibus, non teram tempus. Quæstiones enim inutiles, & magis curiosas quàm salutares, vitandas esse nemo dubitat. Cæterùm, quam non solum vtile sit, verùm etiam necessarium, vt quisque hanc de vno Deo, Patre Filio, & Spiritu sancto, doctrinam, quatenus ea traditur in sacris literis, probè teneat: his perspicuum reddam rationibus.

Nihil tradidit Spiritus sanctus in sacris literis, aut ad fidem aut ad vitam pertinens, quod sit superuacaneum, aut nihil ad salutem faciens. Tradidit autem hanc doctrinam, vt suprà abundè est demonstratum. Quis verò cum mandatorum diuinorum Dei, vt se agnoscamus, idque pro tali, qualem se esse descripsit. Cur enim legem hoc est, voluntatem suam explicaturus, principio seipsum depingit: dicens, Ego Iehoua Eloheca: nisi quia volebat se pro tali à suo populo agnosci, qualem se esse descripsit? Huc spectat præceptum, passim in Prophetis Mosèque sparsum: *Cognosce Dominum.* At verò qualem se esse docuit in primo præcepto: Certè se vnum esse Iehouam, & plures Elohim: totumque nostrum. Christus verò explicans quot, & qui sint isti Elohim, dixit: esse tres, Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Et hos vnum tantùm esse Iehouam, vt abundè est ostensum. Qua conscientia igitur possumus negligere hoc mandatum, vt non curemus agnoscere Deum esse vnum pluribus, hoc est, in tribus personis? An non etiam Christus dixit, vitam æternam in hoc esse positam, vt cognoscamus Patrem, qui est vnus & verus Deus: & Iesum Christum, quem misit? *Ioan.* 17. 3. Quomodo autem quis cognoscere potest Patrem nisi cognoscat eum habere Filium? Qualem verò? [illegible] certè titulo [illegible] tenus, sed verum, & è substantia Patris genitum, ac proinde qui essentiam Patris habeat: Non partem, quia impartibilis est, sed totam. Quomodo igitur potest quis dicere, se verè cognoscere Patrem, si non nouit eum talem habere Filium, qui eiusdem sit cum Patre essentiæ? Annon ait Ioh. *Qui negat Filium, is nec Patrem habet*: 1. *Io.* 2. 2[3]. Certum est illum à vera Dei cognitione aberrare, qui non illum nouit esse talem, qualis describitur in Scripturis. Annon etiam hoc pertinet ad salutem, vt vnum tantùm Deū cognoscamus, & nullos alios præterea Deos habeamus, in conspectu veri & vnius Dei? Omnino. Sunt autē & Filius & Spiritus sanctus nomine Iehouæ & Dei, in scripturis appellati, & eos tanquam verum Deum colere iubemur. Si igitur eos non vnum esse cum Patre Deum agnoscamus, quomodo possumus vitare, quàm multi nobis sint dij alieni & quin adoremus Deos alienos? Iubet etiam Pater, vt Filium honoremus, sicut & se, *Ioh.* 5. 2[3]. Et qui non honorat Filium, illum etiam non honorare Patrem. Quomodo autem honoramus Filium, si eum æqualem esse Patri, & vnum cum Patre Deum non agnoscamus, & non confiteamur, quemadmodum in scripturis esse describitur? Certè Christus ipse dixit, *Qui me erubuerit, hoc est, non confessus fuerit* (talem scilicet qualis ego sum) *coram hominibus, erubescam & ego illum coram Patre meo. Luc.* 9. 26. Si igitur Christus verus est Deus cum Patre, qui fieri potest, vt hoc agnoscere & confiteri ad salutem necessarium non sit? Denique sine fide vnū Deum seruari nemo hominum potest: per fidem verò, in solum Christum, tanquam in verum Seruatorem, seruamur, vt omnes bene sentientes fatentur. Oportet igitur aut per fidem in vnum Iesum Christum nō posse homines seruari: aut Christum cum Patre & suo Spiritu esse hunc vnum Deum, in quem qui credit, seruatur. Ac certum est fidem in Christum haberi non posse, tanquam in Seruatorem: nisi illum verum esse Deum nouerimus: tum quia maledictus pronunciatur, qui confidit in homine: *Hier.* 17. 5 tum quia Seruator esse nequit, qui Deus non sit: vt passim docent Prophetæ & Apostoli. Est autem fides, quæ seruat, in vnum solum Deum reponenda: in plures enim Deos credere non licet. Quomodo igitur seruari possumus, nisi cognoscamus Filium, & eius Spiritum vnum esse cum Patre Deum illum, in quem pro salute nostra iubemur credere? Ac cur Seru[ator no]ster gentes, iussit eas primùm in Baptismo obsignari, Patri, Filio, & Spiritui sancto, si cognitio vnius veri Dei, subsistentis in iis tribus Elohim, vnius & eiusdem Seruatoris, a quorum vno peculiariter dilectio erga nos, ab altero redemtio nostra, à tertio nostri regeneratio & gubernatio pendet, ad salutem necessaria non est? Certè Christus sic pronunciauit, *Qui crediderit* (Euangelio eōque in hunc Deum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quem prædicat Euangelium, & in cuius nomen baptizari oportet) *seruabitur. Qui verò non crediderit, condemnabitur. Mar.* 16. 16. Eat igitur malignus ille Spiritus, & melius discat, qui ad salutem necessarium sit, quàm hactenus didicerit: Si tamen fieri potest, vt amplius discat.

II. Ego certè non possum satis admirari, & suspicere iudicia Dei maxima, & adoranda potius, quàm inuestiganda: quum video viros, quos ille alioqui multis, & admirandis cœlestibus ornauerat donis, & illorum opera ad multorum salutem diu fuerat vsus: postmodum ab eodem ita excæcari, vt primis etiam Fidei principiis abnegatis, fiant aperti in Deum blasphemi: & eò suas conuertant cogitationes, sermones, scripta, studia, vt ab ea veritate, quam antea homines summa docuerunt diligentia, eosdem auertant. An non hoc, tanquam primum religionis Christianæ principium, quisque Christo consecratus admittit: nimirū, seruari neminem posse (de adultis loquimur) qui non verè credat, & ingenuè confiteatur quæcunque in symbolo Apostolico Christianis omnibus præscribuntur? An non verò ibi vnum tantum Deum esse docemur: Qui est Pater, Filius eius vnigenitus, & Spiritus sanctus? Ex nomine enim Vnigeniti (vt alias omittamus rationes) euincimus tam millies,

Christum de substantia Patris esse genitum, eóque verum esse Deum, Patri ὁμοούσιον. Ac proinde talem etiam esse Spiritum S qui ex Patre Filióque procedit. Qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur: qui loquutus est per Prophetas. Quisque ergo (vt Apostolus monet qui stat, videat ne cadat, 1. Cor. 10. 12. Hoc autem effecerit, si Deum timuerit. Timebit autem, si contentus doctrina, in scripturis tradita, in symbolo ab Apostolis breuiter comprehensa, à tota Ecclesia firme retenta, a Patribus diligenter explicata, ac confirmata, in ea sese continuerit, neque ad dexteram, neque ac sinistram declinando.

III. Hæc autem est in summa: In Deo, quem omnes, tam scripturæ quàm Mundi sapientes, vnum esse prædicant, tria esse ὑφιστάμενα, verè inter se distincta, veráque personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Quorum quemque ita verum esse Deum prædicamus, vt propter essentiam, quæ vna & eadem omnium est prorsus impartibilis, omnes simul pro vno tantùm Deo Iehoua agnoscamus, adoremus, inuocemus. Idque contra omnes h[illegible] veri Iehouæ, æterni Patris, æterni Filii, æterni vtriusq[illegible] Spiritus S. hostes: Sabellios, Samosatenos, Ebiones, Cerinthos, Arios, Eunomios, Photinos, Macedonios, Seruetos, Blandratas, Ochinos, Gentiles, Socinos, omnésque alios Antichristos, diuinæ Maiestatis, ad ipsos quod attinet, euersores: Sacrarum literarum deprauatores, veræ pietatis profanatores: totius denique Reipub. Christianæ pestes: adeóque aduersus omnes πανδαιμόνας, & omnes inferorum portas, credimus & confitemur. Cui vni vero Deo Iehouæ, æterno Patri, æterno Filio, æterno Spiritui sancto: a quo, per quem, & in quem omnia nobis semper credendo, & adorando: sit omnis honos & gloria, in sempiternum,

AMEN.

I. INDEX

I. INDEX ANALYTICVS SIVE SYNOPTICVS, CAPITVM TOTIVS OPERIS de tribus Elohim Liber I. prioris partis.

Verum Deum Iehouam, *vnum tantùm esse, & hunc esse tres* אלהים Elohim *verè inter se distinctos: proprium Christi Patrem, eius Filium, & vtrinque Spiritum: Ac Patrem verum esse Iehouam.*

II. INDEX, LOCOS SCRIPTVRÆ VET. ET NOVI TESTAMENTI IN XIII. LIBRIS DE TRIBVS ELOHIM NONNVNQVAM BREVITER, ALIquoties autem accuratè explicatos continens.

Ex libro Geneseos.

Ex Actis.

Ex epist. ad Romanos.

III. INDEX, RERVM ET VOCVM OBSERVATIONE DIGNARVM IN XIII. LIBRIS de tribus Elohim occurrentium.

IV. IN-

IV. INDEX, VARIORVM ACTORVM, PRÆSERTIM VETERVM THEOLOGORVM TESTIMONIA IN XIII. libris de tribus Elohim, ad orthodoxæ doctrinæ confirmationem occurrentia, continens.

SCHOLASTICI & alii auctores.

V. INDEX, QVÆSTIONVM ILLVSTRIVM IN XIII. LIBRIS DE TRIBVS ELOHIM.

INDEX.

FINIS.